

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buriram Buddhist College

รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

Proceedings

“การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้”

The Research on the Buddhism for Development of Cultural Diversity in Sount Isan

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

สถาบันเจ้าภาพร่วม Co-Hosts

คำนำ

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตสงขลบุรีรัมย์ได้จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมในอีสานใต้” ระหว่างวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐ ไปแล้วนั้น เป็นการจัดกิจกรรมทางวิชาการที่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกและนักวิชาการจากต่างสถาบัน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีเป้าหมายในการขยายขอบฟ้าวิชาการในทางพระพุทธศาสนา เพื่อสอดคล้องรองรับปรัชญาและปณิธานของมหาวิทยาลัย

วิทยาลัยสงขลบุรีรัมย์ได้จัดให้มีการประชุมวิชาการระดับชาติขึ้นเป็นครั้งที่ ๑ เพื่อให้คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ในสถาบันเครือข่ายได้เสนอความก้าวหน้าทางวิชาการในรูปของบทความวิจัยและบทความวิชาการภายใต้กรอบแนวคิดและชื่อเรื่องของการประชุมดังกล่าวข้างต้นขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ ผลงานทางวิชาการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งเป็นการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาด้วย

ด้วยความสำคัญดังกล่าว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงขลบุรีรัมย์ จึงจัดประชุมวิชาการที่มีรายงานการประชุม (Proceeding) ขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานทางวิชาการให้แก่ นิสิต นักศึกษา และให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา และเป็นเวทีให้กับนิสิตได้นำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณชน รวมถึงเป็นการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานวิทยานิพนธ์ให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งถือเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานสากล

ในการจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยวิทยานิพนธ์ของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชนสู่สาธารณชน เพื่อเป็นเวทีให้คณาจารย์ นักวิจัยและนิสิตได้นำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณชน เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการวิจัย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลงานวิจัยระหว่าง นิสิตสาขาวิชาต่าง ๆ ระหว่างมหาวิทยาลัย และองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานวิทยานิพนธ์สู่การวิจัยที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อชุมชน สังคมและประเทศต่อไป และเพื่อสนองต่อเกณฑ์การสำเร็จการศึกษา ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงขลบุรีรัมย์ หวังว่าการจัดประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้ จะเป็นแรงกระตุ้นให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษา ได้ตื่นตัวและเห็นคุณค่าของการนำองค์ความรู้ที่ได้ศึกษาค้นคว้าเสนอต่อสาธารณะ เพื่อประโยชน์ในการจัดการความรู้สู่สังคมต่อไป

ขอขอบคุณบุคลากรของมหาวิทยาลัยทุกภาคส่วนที่ได้เสียสละ ทุ่มเท ดำเนินการจัดงานภาควิชาการครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณสถาบันเครือข่ายอุดมศึกษาที่ให้ความร่วมมือการจัดประชุมครั้งนี้

(พระศรีปริยัติธาดา)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงขลบุรีรัมย์

ประธานกรรมการดำเนินงานการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงขลบุรีรัมย์

ถ้อยแถลง

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ ภายใต้หัวข้อ “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐ โดยมีจุดประสงค์หลักคือ เพื่อเป็นเวทีนำเสนอผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ และ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงพันธกิจด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการวิชาการ แก่สังคมอีกโสดหนึ่งด้วย

เป็นที่น่ายินดีที่ แม้จะเป็นครั้งแรก แต่ก็มีคณาจารย์ นิสิตจากสถาบันต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอก ส่งบทความเข้าร่วมนำเสนอในการประชุมทางวิชาการครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น ๒๕๐ บทความ ซึ่งเท่ากับเป็นการให้เกียรติแก่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์อีกโสดหนึ่งด้วย ทำให้วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์เองต้องตระหนัก และให้ความสำคัญกับ มาตรฐานทางวิชาการ และพยายามกลั่นกรองบทความทุกบทความเพื่อให้สามารถตีพิมพ์เผยแพร่ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด

อย่างไรก็ตาม จากภาพรวมของบทความซึ่งมีหลากหลาย ผู้นำเสนอมีหลายระดับ ทำให้คุณภาพของ บทความก็มีหลายระดับตามไปด้วย คณะผู้จัดทำได้แบ่งกลุ่มบทความออกเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นบทความ ที่ผ่านการประเมินในระดับดีมาก มีการแก้ไขเล็กน้อย กลุ่มที่สอง เป็นบทความที่ผ่านการประเมินระดับดี แต่ก็ จำเป็นต้องปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และกลุ่มที่สาม เป็นบทความที่มีข้อสังเกตจากคณะกรรมการประเมินค่อนข้างมาก และต้องได้รับการแก้ไขตามข้อเสนอแนะ จึงจะสามารถตีพิมพ์ได้ ทำให้ระยะเวลาในการตีพิมพ์บทความ ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ระยะ โดยระยะแรกจะเลือกบทความกลุ่มแรก และกลุ่มที่สองบางส่วนตีพิมพ์ไปก่อน ส่วน กลุ่มที่สามเมื่อได้รับการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากเจ้าของบทความแล้ว ก็จะทยอยตีพิมพ์เผยแพร่ตาม อีกครั้ง

อนึ่ง แม้คณะกรรมการจะพยายามทำงานจนเต็มความสามารถแล้วก็ตาม แต่ด้วยข้อจำกัดหลายๆ ประการ ก็อาจยังทำให้มีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งข้อบกพร่องเหล่านี้ คณะทำงานขอน้อมรับ และจะขอยกยอต เป็นข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงในโอกาสต่อไป

ท้ายที่สุดขออนุโมทนาคณะกรรมการทุกท่าน ที่ได้ร่วมแรง ร่วมใจ ท่วมเท่งานในครั้งนี้ หวังว่า ประสบการณ์คราวครั้งนี้ จะทำให้พวกเราเข้มแข็งในโอกาสต่อไป

(พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.)

รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

ประธานคณะกรรมการจัดทำเอกสารทางวิชาการ

ถ้อยแถลง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เป็นมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ดำเนินงานการจัดการศึกษาตามแนวพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ องค์พระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยที่มีพระราชประสงค์ให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ โดยมีแนวทางในการจัดการศึกษาคือ การศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

การศึกษาหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจและเข้าถึงพร้อมทั้งนำศาสตร์สมัยใหม่มายืนยันรับรองความเป็นมณีรัตนแห่งพุทธธรรม แล้วเผยแพร่ต่อสังคมในรูปแบบการจัดการความรู้สู่สาธารณะ เป็นภารกิจต้องรับผิดชอบและสร้างสรรค์ของมหาวิทยาลัย โดยการกิจอันสำคัญนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในส่วนกลางได้ดำเนินการและถือปฏิบัติอย่างดียิ่ง ครบถ้วน เพื่อแบ่งเบาภารกิจนี้ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์จึงดำริและดำเนินการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติขึ้น

การจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ได้ให้แนวทางไว้ว่า “การเผยแพร่ผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติหมายถึงการนำเสนอบทความวิจัยในที่ประชุมวิชาการและบทความฉบับสมบูรณ์ (Full Paper) ได้รับการตีพิมพ์ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceeding) ที่มีกองบรรณาธิการจัดทำรายงานหรือคณะกรรมการจัดประชุม ประกอบด้วยศาสตราจารย์หรือผู้ทรงคุณวุฒิระดับปริญญาเอกหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับในสาขาวิชานั้น ๆ นอกสถาบันเจ้าภาพอย่างน้อยร้อยละ ๒๕ และต้องมีผลงานจากสถาบันภายนอกอย่างน้อยร้อยละ ๒๕” นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยยังได้รับความร่วมมือจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคอีสานใต้เป็นเจ้าภาพด้วย

การจัดประชุมครั้งนี้ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยคือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ว่าด้วยการผลิตบัณฑิตและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพมาตรฐาน ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ว่าด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในระดับชาติ กลยุทธ์ที่ ๗ ว่าด้วยการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและระดับนานาชาติ ตัวบ่งชี้คณะกรรมการอุดมศึกษาองค์ประกอบที่ ๒ ว่าด้วยการวิจัย นอกจากนี้การจัดการประชุมครั้งนี้มีความสอดคล้องกับการประกันคุณภาพการศึกษาในด้านการเรียนการสอน การวิจัย การประกันคุณภาพการศึกษา การบริหารวิชาการ และการจัดการความรู้

ในนามคณะผู้จัดทำเอกสารรายงานการประชุมทางวิชาการครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ดุจบิดาผู้ห่วงใยลูก ๆ ทุกคนตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณพระราชมารดา, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ที่เป็น
ศูนย์รวมพลังสามัคคีของชาวมหาจุฬาฯ ตลอดมา ขอขอบพระคุณพระราชมารดา, ศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่าย
วิชาการ ที่เมตตาติดตามการจัดงาน รวมทั้งให้คำชี้แนะ วิธีการดำเนินงานที่ทรงคุณค่ายิ่ง ขอขอบพระคุณอาจารย์
พระมหาสมปурณ์ วุฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนงานระดับบัณฑิตศึกษาของวิทยาลัยสงฆ์
บุรีรัมย์ด้วยเมตตาเสมอ ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการงานทั่วไป
ผู้เป็นดุจคลังข้อมูลทุกเรื่อง คอยชี้แนะการทำงานที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งเสมอมา

ขอขอบพระคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากรทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัยทั้งส่วนกลางและ
ที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ที่เมตตาส่งเสริมสนับสนุนการจัดงานครั้งนี้ ทั้งด้านกำลังความคิด กำลังกายและกำลังทรัพย์
ทั้งหมดนี้คือพลังให้การขับเคลื่อนงานวิชาการเดินหน้าต่อไปด้วยความมั่นคงยั่งยืน

(รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน)

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา

ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ด้านวิชาการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
วัฒนธรรมความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนา พระศรีปริยัติธาดา (พระมหาทองสา ชาติคำดี)	๑
การศึกษาประเพณีการบวชนาคด้วยขบวนแห่บนหลังช้างในอำเภอเขวาสินรินทร์ ในจังหวัดสุรินทร์ พระสายแพร กตปุญโญ (พริ้งเพรา)	๑๕
ศึกษาความเชื่อและหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง ตำบลทุ่งไธ้งอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ณัฐธิดา วิรัชกร	๒๑
ค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมปัจจุบัน นางสาวบุญมี สุขแฉล้ม, นางอุทุมพร สุวรรณทา	๓๐
พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พระมหาถนอม อานนโท, พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.	๓๘
ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พระครูสุจิตธรรมวัตร,	๕๑
ศึกษาอานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิธีปัสสนาในพุทธศาสนาเถรวาท สุวิช ศุภวงศ์	๕๘
ศึกษาความเชื่อในพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พระครูอุตรกิตติญาณ (ครรชิต กิตติญาณ)	๖๙
บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรรณ จันทะราช เจ้าคณะแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พระถาวร ฐานวโร	๗๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ศักยภาพชุมชนเมืองฝ้ายกับความพร้อมการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อาจารย์ ชงชัย สีโสภณ	๘๘
ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง พระมหาตรีธวัช กิตติโสภโณ (เจวรัมย์)	๑๐๐
วิเคราะห์การเปลี่ยนความเชื่อ : กรณีศึกษาการเปลี่ยนความเชื่อของประชาชน ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี วาสนา คงขันธุ์	๑๑๓
มุมมองของพระพุทธรูปศาสนามีต่อสถานภาพและบทบาทโสภณีย์ ดร.พีระพงษ์ มาลา, ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี,	๑๒๖
การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พระครูโพธิสิริรักษ์ (จันท โจนโท/เหล่าทอง)	๑๓๕
คุณภาพชีวิตกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานพุทธธรรม“เพื่อการปฏิรูปสังคม” รองศาสตราจารย์วิเชียร ชาบุตรบุญทวีกร, ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	๑๔๑
การนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล ดร.สิรภพ สนวนดง	๑๕๖
คุณค่าของทุกซ์ที่มีต่อพัฒนาการของโลก สมาพร มังคลัง, รุ่งสุริยา หอมวัน	๑๗๑
วัฒนธรรมการสังคสมงเคราะห์ในพระไตรปิฎก พระมหาชวี อีสโร (จุมรัมย์)	๑๘๗
ศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร พระสมวัน วีรสุโท (เกิดสบาย)	๑๙๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา พระปลัดอริวัฒน์ อธิวฑฒโน (หมื่นจรัส)	๒๐๗
ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พระสุเชษฐ์ จันทธมโม	๒๑๙
ศึกษาการเจริญวิปัสสนากาวานาในสุกสูตร พระคัมภีร์เทพ ธมมิโก	๒๓๐
การพัฒนาศักยภาพนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ พระครูปริยัติคุณรังษี, ดร.	๒๓๗
งานแหวนอาหะจยุประจำปี : ที่มีต่อปราสาทบ้านโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ผศ.กฤษณันท์ แสงมาศ	๒๔๙
พระสงฆ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ใต้ศรีโคตร	๒๖๒
การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก พระครูสุเมธธรรมธาดา, ดร. และคณะ	๒๗๓
รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย พระครูศรีปัญญาภิรม, ดร. และคณะ	๒๘๒
ศึกษาการละสังขารในลำดับแห่งการบรรลุนิคมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธรุตร ชวโน (วรมุลย์)	๒๙๓
ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา : โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา นายสิทธิชัย แผ่นทอง	๓๐๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
การวิเคราะห์จิตที่ เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช พระครูสมุห์เรืงศักดิ์ ถาวโร	๓๐๘
บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พระปลัดมนตรี มนต์ชาโต (ทองอยู่)	๓๑๕
วิเคราะห์แนวคิดการบริโภคมังสวิรัติตามทฤษฎีประโยชน์นิยม พระอภิชาต ปภสฺสโร (ทองดอนเหมือน)	๓๒๖
บทบาทพระสงฆ์กับการบริหารความหลากหลายทางวัฒนธรรมสู่สังคมเข้มแข็ง นายธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล	๓๓๗
การปฏิบัติธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด ดร.ไพฑูรย์ สนวนมะไฟ	๓๕๒
ศึกษาอิทธิพลการเทศน์เฉพาะที่มีต่อประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พระลำเลิศ วิสุทฺโธ	๓๖๑
การจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี พระมหาอำพล อธิปัญญา	๓๗๒
ศึกษาศิลปะสมารในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พระครูประสิทธิ์ธรรมมาทร	๓๘๒
การศึกษาแนวทางการเจริญสติในชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ นางสาวเกื้อกุล มุลทา	๓๙๐
การศึกษาภัยทานในพระพุทธศาสนาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงครอบครัวในสังคมไทย พระครูเนติपालคุณ (สุนทร ตนตฺปิปาโล)	๔๐๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการ ภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ประจัน คะเนวัน, ธัญญรัตน์ พุทธิพงษ์ชัยชาญ	๔๑๑
แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบ้านดอน จังหวัดชลบุรี สุพร ทวลกระจาย	๔๒๐
รูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชน ดร.ณัฐพงศ์ธัช กุรัตนธรรมา	๔๒๘
การศึกษาวิธีการปฏิบัติตนต่อพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทย จังหวัดพิษณุโลก พระอนุชา สุนตจิตโต (เหมือนมี)	๔๔๐
ศึกษาสัญลักษณ์ที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พระทวีป กลยาณธมโม (เล็กบัณฑิต)	๔๕๐
การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อำเภอบ้านนา จังหวัดพิษณุโลก นางสาวจิรภิญญา ชาญชิต	๔๕๖
ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอมะนัง จังหวัดอุตรดิตถ์ พระมหาศพร ปญญาวโร (เหลาโชติ)	๔๖๔
ศึกษาแนวทางการบริหารงานโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน พระจำเริญ จิตตสัโร	๔๗๔
การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอมะนัง จังหวัดอุตรดิตถ์ พระชีพขุตม์ ถาวรจิตโต	๔๘๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ พระสุเทพ วิจิตโต	๔๙๓
ศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบ็ทที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ พระทรงศักดิ์ กิตติปัญญา	๕๐๑
การศึกษาคติธรรมประเพณีงานศพของชาวญัฮกุร ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ พระครูวาปีชัยธรรม (อริวัฒน์ รวินฺโน / ไชโย)	๕๑๐
หลักการใช้ทรัพย์สินในพระพุทธศาสนาเพื่อลดปัญหาการเป็นหนี้ในสังคมไทย พระอธิการธนากร สุภาจาโร	๕๒๑
ศึกษาหลักธรรมเพื่อบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ พระอธิการบุญธรรม เขมรโต (นาคหฤทัย)	๕๒๗
อธิปไตย ๓ ในมุมมองพระพุทธศาสนา พระมหาโชตนิพิฐพันธ์ สุทฺธจิตโต (ผลเจริญ)	๕๓๖
การศึกษาประเพณีแซนโหม้นตาของบ้านทวารไพธ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ สุภาพร ลาธูลี	๕๔๕
แนวทางการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา ชญานันท์ สิ้นทรัพย์	๕๕๘
ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินคำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ศุภดล แก้วถั่งเมือง	๕๖๗
ภาคผนวก	๕๗๖
คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๑/๒๕๖๐	๕๗๗
คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๓๘/๒๕๖๐	๕๘๙

วัฒนธรรมความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนา Culture of Humanity in Buddhism

พระศรีปริยัติธาดา (พระมหาทองสา ชาติคำดี) *

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนาคือการปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการบัญญัติคำสอน ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวถึงความรู้ด้านอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์ ก็เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายให้เข้าใจในตัวมนุษย์ได้อย่างถูกต้อง พระพุทธศาสนาถือว่าเรื่องมนุษย์เป็นปรากฏการณ์ชีวิตอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในโลกโดยเป็นชีวิตที่มีศักยภาพสูง เป็นผู้สามารถฝึกฝนอบรมตนได้ และเมื่อได้รับการพัฒนาแล้วก็จะเป็นผู้ประเสริฐสูงสุดการแสดงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์ในธรรมชาติ ตามหลักภาวนา ๔ กายภาวนา คือ การทำกายให้เจริญ มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ศีลภาวนา พัฒนาศีลเจริญศีล คือมีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม และประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต เป็นการฝึกตนให้อยู่ในสังคมด้วยดีและเป็นประโยชน์ จิตภาวนา พัฒนาจิต ในการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นการฝึกอบรมให้จิตมีคุณสมบัติครบ ๓ ด้านคือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต สุขภาพจิต ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การทำปัญญาให้เจริญงอกงาม ในเบื้องต้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ทางวิชาชีพ ต่อมาต้องพัฒนาปัญญาให้มีการรับรู้ เรียนรู้ อย่างถูกต้องของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

คำสำคัญ : วัฒนธรรม, มนุษย์, พระพุทธศาสนา

Abstract

In Buddhist culture, humanity is to follow the tenets of Buddhism. The man at the center of the canonical teachings. Although it is said to know the other side is not relevant to humans. To use it as a tool to explain the human correctly. Buddhism is human Life is a phenomenon that exists in the world is alive with potential. As to their training. When developed, it will be good to show up to the well-being of human nature, by praying the Rosary is to do physical exercise four to flourish. A complementary relationship with the physical environment precepts precepts of prayer is a growing canon of social behavior developed. Persecuted not cause trouble to others to behave and what are the benefits to society. discipline Honestly

* ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

career The train themselves in a society with good and useful mental prayer, spiritual formation in the spiritual development of the principles of Buddhism is a trained mental qualified third aspect is the quality of mental competency, mental health, mental faculties wishing to develop intellectual is to do. to wit, exuberance Initially, there must be a better understanding of the arts and sciences, professional development later be wise to learn the correct perception of things after the fact.

Keywords: Culture, Human, Buddhist.

บทนำ

ในโลกนี้มีสัตว์มีชีวิตหลายจำพวกอาศัยอยู่ในบรรดาสัตว์มีชีวิตเป็นจำนวนมากนั้น สัตว์ที่นับเนื่องด้วยมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีการพัฒนาได้มากกว่าสัตว์ทุกจำพวก การพัฒนาตัวบุคคลทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ผู้ที่พัฒนาตนแล้ว ย่อมได้รับความเคารพนับถือ ยกย่อง เชิดชู ซึ่งตรงกับหลักธรรมทาง พุทธศาสนาตอนหนึ่งที่ว่า “ทนต์เสฏฐิ มนุสเสสุ ในหมู่มนุษย์ผู้ที่พัฒนาฝึกฝนที่ดีเท่านั้น จึงจะเป็นผู้ประเสริฐ”^๑ บุคคลที่พัฒนาตนเองได้ดี ก็คือบุคคลที่สามารถอยู่เหนืออำนาจของความเคยชินบุคคลประเภทนี้จะปรับตัวพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ ซึ่งถือว่าเป็นความสามารถพิเศษ การพัฒนาด้านจะช่วยให้บุคคลสำรวมกาย และใจมากขึ้นรู้จักควบคุมตนเองในการแสดงออกได้อย่างเหมาะสม รู้จักข่มใจ มีความอดทน อดกลั้น เพื่อรักษาความดี ความงามของตนจนได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นมิตรกับบุคคลทั่วไปได้อย่างดี ฉะนั้นการพัฒนาด้าน คือ การสร้างความเป็นคนใหม่ในตนเองให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่ดี มีทักษะกำลังใจ มีจุดมุ่งหมายของชีวิตและเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป^๒ เพราะนอกจากมนุษย์แล้วสัตว์ทั้งหลายต่างอาศัยเพียงสัญชาตญาณในการเลี้ยงชีวิตและเอาตัวรอดเท่านั้น ในขณะที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสัญชาตญาณน้อยกว่าสัตว์ทุกจำพวก^๓ แต่สามารถพัฒนาได้มากกว่าสัตว์เหล่านี้ ดังมีผู้กล่าวว่า “มนุษย์นั้นดูเหมือนว่าจะมีลักษณะพิเศษหลายประการที่บรรดาสัตว์และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ไม่มี จนทำให้บางคนไม่ยอมรับว่ามนุษย์คือสัตว์ชนิดหนึ่ง ลักษณะพิเศษของมนุษย์ เช่น ใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม รู้จักแต่งตัวได้สวย กินอาหารได้มากมายหลายประเภท เนื้อก็กินได้ พืชก็กินได้ มนุษย์มีมันสมองที่ประเสริฐเฉลียวฉลาด สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม สามารถดัดแปลงสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ และที่สำคัญคือสามารถสะสมและถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อ ๆ ไป”^๔

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนสังคมหรือเป็นตัวชี้วัดความเป็นไปของสังคมในปัจจุบัน เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันล้วนเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยมนุษย์เป็นผู้สร้างแทบทั้งนั้น เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าทรัพยากรมนุษย์ (Human resources) เป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ และการพัฒนาประเทศ คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ จะมีผลต่อเนื่องไปยังความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาในด้านต่างๆ ของประเทศหรือ ของสังคม สังคมใดมี

^๑ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๔๘.

^๒ สงวน สุทธิเลิศอรุณ, *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาด้าน*, (กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๕ - ๑๔๖.

^๓ กรมวิชาการ, *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์/พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)*, กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑.

^๔ ณรงค์ เส็งประชา, *มนุษย์กับสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ สังคมนั้นก็จะมีการพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ตรงกันข้ามหากสังคมใดที่ทรัพยากรมนุษย์ขาดคุณภาพก็จะทำให้การพัฒนาประเทศ เป็นไปได้อย่างเชื่องช้าและความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงถือเป็นหน้าที่หลักประการหนึ่งของ หน่วยงานภาครัฐที่จะต้องดำเนินการ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพตรงกับที่ต้องการ

วัฒนธรรมของความเป็นมนุษย์นั้นจะเห็นได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชอบการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มด้วยเหตุผล เพื่อความปลอดภัยจากการถูกเบียดเบียนโดยภัยอันตรายต่างๆ หากมองในแง่ที่ดูเหมือนการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนของสังคมมนุษย์จะมีผลแต่ในด้านบวกโดยส่วนเดียว แต่ในความเป็นจริง การอยู่รวมกันของมนุษย์มีรายละเอียดมากกว่านั้น มนุษย์มีแรงขับดันภายในจิตใจที่แสดงออกมาเป็นความอยากได้ความไม่พอใจ และความลุ่มหลงเมื่อมีสิ่งเร้า และสิ่งนี้ก็พร้อมที่จะก่อให้เกิดการเบียดเบียนกันขึ้นซึ่งกลายเป็นปัญหาที่สร้างความอ่อนแอภายในกลุ่มของสังคมมนุษย์นั่นเอง ด้วยเหตุนี้สังคมมนุษย์จึงเรียกร้องกฎระเบียบ (ศีล) เพื่อช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แต่การไม่เบียดเบียนกันอย่างเดียวย่อมไม่อำนวยความสะดวกแก่การอยู่รวมกันได้เต็มที่ เพราะในสังคมมนุษย์ การเบียดเบียนกันไม่ใช่ปัญหาเดียวที่ต้องแก้ไข การมุ่งที่จะเอาตัวรอดเฉพาะตัวโดยไม่ใส่ใจกับความทุกข์ของคนอื่นซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน ดังนั้น สังคมมนุษย์จึงเรียกร้องการพึ่งพาอาศัยกันและกันก่อให้เกิดการช่วยเหลือแบ่งปันด้วยเห็นว่าการให้เป็นสิ่งที่ดีควรกระทำ การที่มนุษย์มีการช่วยเหลือกันนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่ามนุษย์จะมีธรรมชาติภายในจิตใจที่เป็นด้านลบ แต่ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็มีธรรมชาติด้านบวกเป็นคุณสมบัติภายในจิตใจด้วย และด้วยคุณสมบัติดังกล่าวทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเมตตา สงสาร และช่วยเหลือ เมื่อเห็นคนอื่นได้รับความเดือดร้อน หรือแม้ในภาวะปกติมนุษย์ก็ยังมิจิตสำนึกในทางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปันน้ำใจไมตรีต่อกันนี้ได้ช่วยให้สังคมมนุษย์อยู่กันอย่างมีความเข้มแข็งมากขึ้น ในแง่ดังกล่าวนี้วัฒนธรรมการให้ การช่วยเหลือและการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันในสังคมมนุษย์จึงไม่ได้เกิดจากอิทธิพลคำสอนของศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ทุกศาสนามีหลักคำสอนว่าด้วยการเสียสละแบ่งปัน ดังนั้นการที่เกิดจากธรรมชาติด้านบวกภายในจิตใจมนุษย์จึงไม่ได้เน้นคุณค่าทางด้านจิตใจเหมือนกับการให้ที่เกิดจากอิทธิพลของศาสนา^๕ คือ ศาสนาทุกศาสนาสอนให้เชื่อว่าการให้เป็นความดีและมีผลเป็นความสุขใจแก่ผู้ให้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า^๖ สังคมในปัจจุบันนี้เป็นสังคมที่มนุษย์ทุกคนใฝ่หาความสุขด้วยกันทั้งสิ้น แต่ดูเหมือนว่ายิ่งไขว่คว้าหาความสุข ยิ่งพบแต่ความทุกข์ สาเหตุหนึ่งมาจากการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นเอง เพราะการที่จะมีความสุขอย่างแท้จริงได้นั้น ขึ้นอยู่กับการมีวิถีคิดและการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อชีวิตของตนเองและต่อสภาพแวดล้อม ทั้งทางสังคม ทางธรรมชาติ และทางวัตถุโดยทั่วไป^๗

สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา^๘ แม้จะเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นแต่ความมีน้ำใจ ไมตรี ช่วยเหลือ แบ่งปันก็เป็นลักษณะร่วมของคนในสังคม ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมการให้ตามคำสอนพุทธศาสนาในอดีตจนถึงสังคมไทยปัจจุบัน เมื่อสังคมได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความทุกข์ของคนในสังคมที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ความยากจน หรือความเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายจากสื่อต่างๆ ภาพที่จะเห็นตามมาก็คือ คนในสังคมทุกเชื้อ

^๕ ฟื้น ดอกบัว, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, (กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๗ - ๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธรรมปทีป), *วิถีคิดตามหลักพุทธธรรม*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๘ ประเวศ วะสี, *พุทธธรรมกับสังคม*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ม.ป.ป.), หน้า ๔.

ชาติศาสนา ขวนขวายที่จะให้ความช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ ประเด็นที่น่าจะศึกษาอย่างยิ่งก็คือการศึกษา ถึงการให้เชิงพุทธ แตกต่างจากการให้ในวัฒนธรรมศาสนาอื่นๆ อย่างไรอีกประการหนึ่ง ในสภาพสังคมปัจจุบัน ปัญหาเศรษฐกิจทำให้คนในสังคมต่างได้รับผลกระทบสภาพที่ทุกคนต่างดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอด มุ่งประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้ง คนที่ฉลาดประกอบการในเชิงธุรกิจย่อมสามารถที่จะเอาตัวรอดได้ แต่คนที่มีกำลังความสามารถ น้อยกว่าคงไม่อาจคาดหวังจะได้รับการช่วยเหลือ เพราะในสภาพการณ์เช่นนี้ การเอื้อเพื่อแบ่งปันจะเกิดขึ้นได้น้อยมาก จิตสำนึกแห่งความเอื้อเพื่อแบ่งปันด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์ร่วมสังคมคงเกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้นการศึกษา วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธเพื่อการเข้ามามีบทบาทในการค้าจุนสังคัม จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง

วัฒนธรรมกับความเป็นมนุษย์

คำว่า “มนุษย์” หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล, สัตว์ที่มีจิตใจสูง, คน^๙

ผู้รู้ศัพทศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ได้ให้คำนิยามความหมายของคำว่ามนุษย์ไว้ดังนี้

คำว่า “มนุษย์” หมายถึง ผู้มีใจสูง ได้แก่คนผู้มีมนุษยธรรม เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้น, สัตว์ที่รู้จักคิด เหตุผล, คน^{๑๐}

คำว่า “มนุษย์” มีความหมายเป็น ๒ ประการ คือ

๑. มนุษย์ หมายความว่า ผู้รู้จักเหตุรู้จักผล รู้ดีชั่ว รู้จักประโยชน์และมีใช้ประโยชน์

๒. มนุษย์ หมายความว่า บุคคลผู้มีใจสูง (มีคุณธรรม ความเป็นมนุษย์)^{๑๑}

มนุษย์ ในความหมายว่า ผู้รู้จักเหตุรู้จักผล รู้ดีชั่ว รู้จักประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ และอีกนิยามหนึ่ง คือ เป็นผู้มีใจสูง ตามความหมายเหล่านี้ มีนัยแสดงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ตามลำดับ และมีความเกี่ยวโยงกับหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไปในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนาการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ถ้าเราไม่เรียนรู้ไม่ฝึก เราที่เป็นมนุษย์นั้นก็ จะดำเนินชีวิตให้ไม่ดีขึ้นเลย ทั้งนี้เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างเดียวไม่พอ^{๑๒}

จะเห็นได้ว่า การให้คำอธิบายถึงความหมายของ “มนุษย์” ตามนิยามของพระพุทธศาสนา มิได้มอง มนุษย์เพียงรูปลักษณ์ หรือองค์ประกอบที่เป็นมนุษย์เท่านั้น ยังแสดงถึงความเป็นมนุษย์ตามนิยามของหลักพุทธ ธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในสภาวะของมนุษย์ตามกฎของธรรมชาติอีกด้วย ในอัครัญญสูตร ได้กล่าวถึงมนุษย์ ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และธรรมชาติแวดล้อม เช่น ทำให้เกิดระบบสุริยะ การโคจร ของดวงดาว วันเวลาและฤดูกาล มนุษย์ในฐานะเป็น “สัตว์” หรือ ผู้ที่ยังข้องอยู่ หรือติดอยู่ในสังสารวัฏ มนุษย์ ในพระพุทธศาสนามีได้มีฐานะเริ่มต้นจากสัตว์สังคัม เพราะความเป็นมนุษย์เริ่มจากปัจเจกชีวิต มิใช่มวลชนหรือ หมู่แห่งชีวิต

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๖๒๔.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๓.

^{๑๑} สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณมมหาเถร), สมเด็จพระเจ้า คิต เขียน พุด เทคน, (กรุงเทพฯ: ธนาครกรุงเทพฯ จำกัด พิมพ์โดยเสด็จ พระราชกุศล ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระธีรญาณมุนี, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๘.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

ส่วนคำว่า วัฒนธรรมมาจากรากศัพท์ภาษาละตินคำว่า cultura ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง เช่น การเพาะปลูก การปลูกฝัง การปลูกพืช การทำให้ดีกว่าเดิม โดยการอบรมหรือฝึกหัด^{๑๓}

วัฒนธรรม หมายถึง ความดี ความงาม และความเจริญในชีวิตมนุษย์ซึ่งปรากฏในรูปธรรมต่างๆและได้ตกทอดมาถึงเราในปัจจุบันหรือว่าที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง^{๑๔}

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต การปฏิบัติและสิ่งของที่เป็นผลมาจากการสะสมถ่ายทอดจากกลุ่มบุคคลหนึ่งไปสู่รุ่นถัดไป เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์ หรือเครื่องบ่งชี้ความเป็นกลุ่มชนของกลุ่มบุคคลนั้นๆ^{๑๕}

วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้นมาเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดกันไว้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมาตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็นและกริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น^{๑๖}

สรุปได้ว่าวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงมาจากวิถีชีวิตเพื่อความเจริญงอกงามของสังคมส่วนรวม โดยเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากคน แต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมาตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็นและกริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี

พฤติกรรมสำคัญของมนุษย์เป็นบ่อเกิดทางวัฒนธรรมต่างๆ คือการหาอาหารดังจะเห็นได้จากการเก็บหาอาหารเป็นความสำคัญอันดับแรกเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ การเก็บหาอาหารจากธรรมชาตินับเป็นเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบแรกของมนุษย์ ด้วยการเก็บผัก ผลไม้ รากไม้ ลำสัตว์จับปลาด้วยเครื่องมือง่าย ๆ เช่น หอก ธนู เบ็ด เป็นต้น มนุษย์เพิ่งรู้จักการเกษตรมาเมื่อ ๑๐,๐๐๐ ปีมานี้เอง มนุษย์พัฒนาการเกษตรจากการทำไร่เลื่อนลอย ไร่หมุนเวียน จนถึงการเกษตรแบบเข้มข้นที่มีการใช้แรงงานสัตว์หรือเครื่องทุ่นแรง การจัดระบบชลประทาน รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ระบบเศรษฐกิจ หมายถึงกฎเกณฑ์ในการจัดแบ่งปันผลประโยชน์ การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในสังคม ทุกสังคมมีกฎเกณฑ์ในการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ มีระเบียบ ข้อกำหนดใน “สิทธิใช้สอย” และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การควบคุมแรงงาน ระบบควบคุมการผลิตและแบ่งปันผลผลิต ไม่ว่าวัฒนธรรมนั้น ๆ จะใช้ระบบ “เงินตรา” หรือไม่ก็ตาม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่เป็นที่ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ สัตว์และพืชต่าง ๆ เป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทุกวัฒนธรรมทั่วโลกมีระบบจัดการ การควบคุมดูแล การใช้และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ มีการกำหนดระเบียบเกี่ยวกับ “สิทธิ” และ “วิธีการ” ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรรวมทั้งมาตรการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน^{๑๗} นอกจากนี้เทคโนโลยีและเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต แรงงานการผลิต สินค้าและบริการ ระบบครอบครัวและเครือญาติ อัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์ องค์กรสังคมและการเมือง ความเชื่อและศาสนาเหล่านี้ล้วนเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมทั้งสิ้น

^{๑๓} กิตติเทพ หินจำลอง, **มนุษย์และวัฒนธรรม**, แหล่งที่มา (ออนไลน์) : <https://www.l3nr.org/>, (๒๐ มกราคม ๒๕๖๐).

^{๑๔} สาโรช บัวศรี, “วิธีการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ” ใน **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน**, (กรุงเทพฯ: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๒๗.

^{๑๕} โกวิท ประวาลพุกฤษ์, ดร., อ่างใน พัทธา ผดุงสุนทรารักษ์, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, ในเอกสารประกอบการสอน, (ม.ป.ท. ม.ป.ป), หน้า ๒.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๑๗} ยศ สันตสมบัติ, ศ., **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘.

วัฒนธรรมความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการบัญญัติคำสอน ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวถึงความรู้อื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์ ก็เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายให้เข้าใจในตัวมนุษย์ได้อย่างถูกต้อง^{๑๘} พระพุทธศาสนาถือว่าเรื่องมนุษย์ เป็นปรากฏการณ์ชีวิตอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในโลกโดยเป็นชีวิตที่มีศักยภาพสูง เป็นผู้สามารถฝึกฝนอบรมตนได้ และเมื่อได้รับการพัฒนาแล้วก็จะเป็นผู้ประเสริฐสูงสุด พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญเกี่ยวกับมนุษย์มาก แม้กระทั่งแสดงว่า โลกอยู่ในตัวมนุษย์หรือมนุษย์เป็นโลก ๆ หนึ่ง เช่น ในโรหิตัสสสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราย่อมบัญญัติโลก เหตุเกิดของโลก และปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลกลงในอรรถาพจน์มีประมาณวาหนึ่ง มีสัญญาและใจนี้เท่านั้น^{๑๙} ดังนั้น หากจะวิเคราะห์ในแง่ของปรัชญา ก็อาจให้คำตอบว่ามนุษย์ คือใครได้ในแง่ของสมมติสัจและ ปรมัตถสัจ ในแง่ความจริงชั้นสมมตินั้นอาจตอบได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ชาย เป็นผู้หญิง เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ สูง ต่ำ ดำ ขาว เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เป็นคำจำกัดความแล้วแต่จะคิดเอาตามแต่ละชาติภาษาไป ส่วนมนุษย์ในแง่ความจริงชั้นปรมัตถ์นั้นเป็นเพียงกระบวนการ ล้วน ๆ ที่เกิดขึ้น ดับลง เพราะการรวมกันเข้าของเหตุปัจจัย ไม่มีใครสร้างขึ้น หรือเกิดขึ้นเพราะแรงดลบันดาลของใคร ไม่มีตัวตน สัตว์บุคคล เรา เขา^{๒๐} ดังนั้นมนุษย์หรือตัวตนแท้ ๆ ไม่มี^{๒๑} สถานะของมนุษย์ในธรรมชาติตามหลักคำสอนที่อธิบายถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามธรรมชาติ โดยแสดงถึงกฎที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ หรือสภาวะธรรมต่าง ๆ ตามธรรมชาติ กระบวนการทั้งหมดล้วนเป็นไปตามกระแสแห่งปัจจัย ดังกษิตของพระอัสสชิว่า ธรรม (ปรากฏการณ์) เหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้นการอธิบายถึงความจริงที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เช่นนี้ เท่ากับเป็นการวางกฎเกณฑ์สากล เพื่อแสดงถึงความเป็นไปของทุก ๆ สิ่งในจักรวาล กฎพื้นฐานดังกล่าวนี้ถือเป็นการจัดวางสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะมนุษย์ สัตว์ พืช และสรรพสิ่งในธรรมชาติ ดังนั้น สถานะความมีอยู่ของสรรพสิ่งรวมถึงมนุษย์นั้น มีอยู่ในฐานะเป็นปัจจัยสัมพันธ์กัน คือ ความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันของสิ่งนั้น ๆ มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และแตกสลายไป เป็นปรากฏการณ์ในรูปของกระแสแห่งองค์ประกอบที่สืบเนื่องกัน ความเป็นไปของธรรมชาติเช่นนี้ โดยทั่วไปมักรู้จักในชื่อของ “กฎ” แนวความคิด เรื่องกฎนี้ปรากฏในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก โดยใช้คำว่า “นิยาม” ดังพุทธพจน์ในธัมมนิยามสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้น คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา.....ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ตถาคตตรัสรู้ บรรลุธาตุนี้ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตาครีนแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่าย^{๒๒}

จะเห็นว่า หลักความจริงตามคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น แสดงไว้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของ เป็นรูปธรรม หรือนามธรรม เป็นเรื่องวัตถุ หรือจิตใจ ทั้งชีวิตและโลกธรรมชาติแวดล้อมตัวมนุษย์อยู่ก็ตาม สรรพสิ่งดังกล่าวล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาของธรรมชาติที่วุ่นวาย มองด้วยสายตาของมนุษย์ เรียกว่า กฎธรรมชาติ เรียกในภาษาบาลีว่า นิยาม แปลว่า กำหนดที่แน่นอน แนวทางที่แน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้น ๆ แล้วก็จะมีความเป็นอย่างนั้น ๆ แน่แน่นอนจากหลักธรรมนิยามดังกล่าว สามารถอธิบายขยายความหลักของ

^{๑๘} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์*, (กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙.

^{๑๙} อ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๔๕/๕๗.

^{๒๐} กรมศิลปากร, *มิลินทปัญหา ฉบับพิศดาร พิมพ์ครั้งที่ ๗*, (พระนคร: โรงพิมพ์ศิลปบาปรณาการ, ๒๕๑๖), หน้า ๗๓.

^{๒๑} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๖๕/๔๑๘.

^{๒๒} อ.จตุก. (ไทย) ๒๐/๕๗๖/๓๒๒.

นิยาม ตามลักษณะเฉพาะของสรรพสิ่งในธรรมชาติว่า เป็นไปตามเหตุปัจจัย และปรากฏการณ์ต่าง ๆ นั้น มีความเกี่ยวโยงกัน ตามมิติของความสัมพันธ์ในแต่ละด้าน โดยแบ่งนิยามออกเป็น ๕ อย่าง เรียกว่านิยาม ๕ คือ

๑. อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ
๒. พีชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุกรรม
๓. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตใจ หรือกระบวนการรับรู้
๔. กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำ กระบวนการให้ผล
๕. ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ที่เป็นเหตุเป็นผลกับของสรรพสิ่ง

การแสดงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์ในธรรมชาติ ตามนิยามของธรรม นั้นหมายถึง ภาวะความเป็นอยู่ของมนุษย์ตามกฎหมายธรรมชาติ โดยไม่แบ่งแยกว่ากฎเกณฑ์นี้ใช้กับมนุษย์ ส่วนอีกกฎเกณฑ์หนึ่งใช้กับสัตว์ หรือโลกธรรมชาติ แต่มันเป็นกฎพื้นฐานที่ใช้กับสิ่งต่าง ๆ ตามลักษณะของปรากฏการณ์ เช่น ปรากฏการณ์ในโลกกายภาพ หรือโลกวัตถุ ก็จะสามารถอธิบายได้ด้วยกฎของอุตุนิยาม เป็นต้น การอธิบายดังกล่าว จะทำให้เราเข้าใจถึงฐานะที่แท้จริงของมนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนานั้นคือการประพฤติปฏิบัติตามหลักภาวะ ๔ นั้นได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา คือ^{๒๓}

๑. กายภาวนา คือ การทำกายให้เจริญ มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง การพัฒนากายให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และยังรวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกอย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะไม่เพียงหมายถึงถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคม แต่ยังหมายถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ เช่น รู้จักการบริโภคปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การใช้การบริโภคยา และรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย^{๒๔} ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ในทางที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต การมีความสัมพันธ์กับปัจจัย ๔ อย่างถูกต้องนั้นหมายถึงการจัดสรรให้มีปัจจัย ๔ เพียงพอที่จะเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ได้อย่างดี และใช้ปัจจัย ๔ นั้นตามคุณค่าแท้ เช่น รับประทานอาหารที่มีคุณประโยชน์ต่อร่างกาย เพื่อเสริมสร้างร่างกายให้มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ไม่ใช่รับประทานอาหารตามคุณค่าเทียม คือรับประทานอาหารเพื่อความเอร็ดอร่อยโดยไม่คำนึงถึงโทษที่จะตามมา นอกจากปัจจัย ๔ แล้ว ในการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ก็ต้องพิจารณาถึงความถูกต้องเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับธรรมชาติให้เป็นไปในทางเกื้อกูลกันมากกว่าจะเป็นการทำลาย เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว เพราะในที่สุดโทษที่เกิดจากการทำลายสิ่งต่าง ๆ ย่อมจะย้อนกลับมาทำร้ายความเสียหายให้แก่มนุษย์เองด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องของการพัฒนากาย และคนที่พัฒนาตนแล้ว เรียกว่า ภาวิตกาย

ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักธรรมตั้งฉกฉาบปัจจุเวกขณปาฐะ^{๒๕} ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์เราบริโภคปัจจัยพื้นฐานนั้นอย่างถูกต้อง ถูกจุดประสงค์ เรียบง่าย และคุ้มค่าอย่างที่สุด ปัจจัย ๔ ได้แก่เครื่องยังชีพทางร่างกายในการดำรงชีวิตซึ่งมีดังนี้

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๐๐, อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๐๔.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^{๒๕} สมเด็จพระสังฆราช (ปสุสเทว), *หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๗๒), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

๑. อาหาร โดยมีจุดมุ่งหมายในการบริโภคอาหารก็คือ
 - เพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้
 - เพื่อกำจัดความหิวอาหาร
 - เพื่อจะอนุเคราะห์การปฏิบัติธรรม
๒. เครื่องนุ่งห่ม
 - เพื่อบรรเทาความหนาว
 - เพื่อบรรเทาความร้อน
 - เพื่อป้องกันพวกแมลงสัตว์ร้ายมารบกวน เช่น ยุง เป็นต้น
 - เพื่อปกปิดอวัยวะที่ทำให้เกิดความละอาย
๓. ที่อยู่อาศัย
 - เพื่อบรรเทาความหนาว
 - เพื่อบรรเทาความร้อน
 - เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย รวมทั้งคนร้ายด้วย
 - เพื่อป้องกันอันตรายจากฤดูกาลต่าง ๆ เช่น พายุ ฝน เป็นต้น
๔. ยารักษาโรค
 - เพื่อบรรเทาเวทนา เป็นการระงับโรคต่าง ๆ ให้บรรเทาเบาบางลง หรือให้โรคหายไปในที่สุด
 - เพื่อความเป็นผู้ไม่มีอาพาธหรือโรคต่าง ๆ
 - เพราะฉะนั้น การบริโภคปัจจัย ๔ นี้จะต้องไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้
 - เพื่อเล่น
 - เพื่อมัวเมา
 - เพื่อประดับ
 - เพื่อตกแต่งประเทืองผิว

นอกจากนี้ในพระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึงหลักจรรยาหรือข้อปฏิบัติของผู้ฝึกอบรมตนเพื่อบรรลุวิชาหรือปัญญา ผู้ที่ต้องพัฒนาตนในที่นี้หมายถึง บุณฺชน โสตาบัน สกทาคามี และอนาคามีบุคคล อาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมทางการพัฒนากาย คือ การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสำรวมอินทรีย์ การรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นต้น ดังพุทธพจน์ว่า

แม้ข้อที่อริยสาวกเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลนี้ ก็เป็นจรรยาของเธออีกประการหนึ่ง แม้ข้อที่อริยสาวกเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายนี้ ก็เป็นจรรยาของเธอประการหนึ่ง แม้ข้อที่อริยสาวกเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ ก็เป็นจรรยาของเธอประการหนึ่ง แม้ข้อที่อริยสาวกเป็นผู้ระบอบความเพียรเครื่องต้นนี้ ก็เป็นจรรยาของเธอประการหนึ่ง แม้ข้อที่อริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วย สปัปฺริสธรรม ๗ ประการนี้ ก็เป็นจรรยาของเธอประการหนึ่ง แม้ข้อที่อริยสาวกเป็นผู้ได้ฌานทั้ง ๔ อันเป็นธรรมอาศัยซึ่งจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในวิภูษธรรมตามความปรารถนา เป็นผู้ใดโดยไม่ยาก ไม่ลำบากนี้ ก็เป็นจรรยาของเธอประการ หนึ่ง ^{๒๖}

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓/๒๘.

จรรยาหรือข้อปฏิบัติของผู้ฝึกอบรม ๖ ประการนี้ ปรากฏในหลายที่ต่างกรรมต่างวาระ เช่น เศษปฏิปทา ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและการปฏิบัติ (ฝึกฝนอบรม) เป็นต้น โดยทั่วไปกิจกรรมนี้เรียงตามลำดับด้วย คือ เริ่มจาก ๑) ความถึงพร้อมด้วยศีล ๒) คุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลาย ๓) ประมาณในการบริโภค ๔) ประกอบความเพียรเครื่องตื่น ๕) ประกอบด้วยสปปริสธรรม ๖) ปฏิบัติเพื่อบรรลุมาน ๔ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากาย ดังนี้

๑.๑ อินทริยสังวร หรือคุ้มครองทวารอินทริย หมายถึง การสำรวมอินทริย คือ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำจิตใจเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย ๖ ในขั้นนี้เป็นการควบคุมการรับรู้เมื่อติดต่อกับโลกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นการควบคุมตามกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานภายนอก การควบคุมที่ว่านี้โดยสาระแล้วเป็นการระมัดระวังในขณะที่เราเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายได้สัมผัส และจิตใจคิดสิ่งต่าง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือพร้อมกันหลาย ๆ อย่างก็ได้ โดยระมัดระวังไม่ให้หมายรู้หรือยึดถือเป็นสาระไม่ว่าโดยการตีความเอาจากลักษณะทั่วไปหรือลักษณะเฉพาะ เพราะถ้าไม่ระมัดระวังแล้วถ้าหมายรู้เอาว่าเป็นตัวตน ก็จะพลอยใจไปตามความชอบความชังก็จะทำให้ความดีใจ เสียใจครอบงำจิตใจเอาได้ ที่ต้องระมัดระวังก็เพราะว่าผู้ฝึกฝนยังไม่รู้แจ้งวิชา การระมัดระวังนี้อาจทำได้โดยตั้งสติกำหนดรู้อารมณ์ แล้วนำหลักการที่ช่วยไม่ให้พลอยตัวดังกล่าว หลักการสำคัญในกิจกรรมนี้คือ ไม่ถืออนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะ^{๒๗}

๑.๒ ประมาณในการบริโภค คือ รู้จักพิจารณาในการรับประทานอาหารว่า เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย เพื่อใช้ทำกิจกรรมให้เกิดความผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนานมัวเมา^{๒๘} เช่นคະເນในการบริโภคอาหารให้พอเหมาะพอควร แก่ฐานะของผู้ฝึกฝน แล้วผู้บริโภคเพื่อให้ได้ประโยชน์ที่เป็นคุณค่าแท้ไม่ใช่อะไรจากค่านิยมหรือคุณค่าเทียม การประมาณในการบริโภคเช่นนี้ ทำให้การยึดติดในการบริโภคลดลง จิตใจก็สงบขึ้นในการแสวงหาสิ่งบริโภคการพัฒนาจะเป็นไปด้วยดี อีกทั้งยังป้องกันไม่ให้ความไม่สบายกายต่าง ๆ เช่น ความหิวที่เกิดขึ้น ผู้ฝึกฝนก็จะมีวิถีชีวิตแห่งการพัฒนาตนได้อย่างสมบูรณ์

๒. ศีลภาวนา พัฒนาศีล เจริญศีล คือมีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม และประพฤตสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต เป็นการฝึกตนให้อยู่ในสังคมด้วยดีและเป็นประโยชน์^{๒๙} ระดับต้นคือ ความมีระเบียบวินัยในการเป็นอยู่ ในการดำเนินชีวิต โดยไม่ให้มีการเบียดเบียนกัน ศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลขั้นพื้นฐาน จะเห็นได้ว่ามุ่งที่การไม่เบียดเบียนกันกล่าวคือ ไม่เบียดเบียนต่อกันในทางชีวิตร่างกาย ในทางทรัพย์สิน ในทางคู่ครอง ในทางใช้วาจา ตลอดจนไม่เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเอง เมื่อไม่เบียดเบียนกันแล้วก็ขยายออกไปถึงความสุจริต

การอบรมกายวาจาให้อยู่ในศีล ก็คือความประพฤติที่ดีงาม มีมารยาทงดงาม และนำเคารพนับถือ เป็นที่ไว้วางใจโดยมีคุณธรรมเป็นเครื่องอยู่ ซึ่งได้แก่เบญจศีล เป็นคุณธรรมพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ซึ่งอาจเรียกคุณธรรมนี้ว่า มนุษยธรรม อีกทั้งยังทำให้สังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขด้วย ได้แก่

๑. จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ แต่ควรมีเมตตา กรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง

๒. จดเว้นจากการลักทรัพย์ หรือแสวงหาทรัพย์ในทางมิชอบ แต่ควรประกอบสัมมาอาชีพที่สุจริตถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘/๒๓.

^{๒๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๙/๒๔.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต*, อ่างแก้ว, หน้า ๑๐.

๓. งดเว้นจากการประพฤติดีในกาม แต่ควรมีความสันโดษพอใจเฉพาะในคู่ครองของตน

๔. งดเว้นจากการพูดเท็จ แต่ควรพูดแต่ความจริง

๕. งดเว้นจากการเสพของมีนเมาอันเป็นเหตุให้ขาดสติ - สัมปชัญญะ ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท แต่ควรเจริญสติ - สัมปชัญญะ ให้บริบูรณ์ ^{๓๐}

เมื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคม อยู่ร่วมกับคนอื่น โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้ว ต่อจากนั้นก็ยังมีระดับหนึ่ง คือ การฝึกฝนควบคุมตนในทางกายวาจา เพื่อเป็นพื้นฐานของการฝึกจิตใจหรือพัฒนาจิตใจ เช่น ศิลของพระศิลปินของอุปราสาทที่ไปรักษาศิลปะอุปราสาท เป็นศิลปะที่ต้องมีการฝึกกาย วาจา เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจ เช่น ต้องรู้จักควบคุมบังคับใจตนเองให้ดีขึ้น เป็นการประพฤติดีปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ หรือข้อกำหนดที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อจะฝึกฝนตนเองในการที่จะเจริญขึ้นในคุณธรรมต่าง ๆ ในทางจิตใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยสัมพันธ์กับการพัฒนาข้อต่อไปที่เรียกว่าการพัฒนาจิตใจ ผู้ที่พัฒนาทางศิลปะแล้วเรียกว่า ภาวดีศีล

๓. **จิตภาวนา** พัฒนาจิต ในการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นการฝึกอบรมให้จิตมีคุณสมบัติครบ ๓ ด้านคือ

๑. คุณภาพจิต คือมีคุณธรรมต่าง ๆ เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม เป็นจิตใจที่สูง ประณีต มีเมตตา มีความเป็นมิตร ปราศจากประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา คืออยากช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีจาคะคือมีใจเผื่อแผ่ใบบอ้ออารี มีคารวะ คือเห็นความสำคัญของผู้อื่น มีมัทวะคือความอ่อนโยน กตัญญูคือรู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น

๒. สมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น ความมีสติดี มีวิริยะ คือความเพียรในการทำงาน มีขันติ คือความอดทน มีสมาธิแน่นแน่ว มีสังขะจริงจัง มีอธิษฐาน คือความเด็ดเดี่ยวต่อความมุ่งหมาย มีความหนักแน่นมั่นคงเข้มแข็งของจิตใจ ที่จะทำงานให้ได้ผลสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางปัญญา คือการคิดพิจารณาให้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงอย่างแจ่มชัด

๓. สุขภาพจิต คือ มีจิตที่มีสุขภาพดี เป็นสุข สดชื่นร่าเริงเบิกบาน โปรดโปร่ง มีปิติ ความอิ่มเอิบใจ มีความอ่อนคลายไม่ขุ่นมัว ไม่หม่นหมองหดหู่ เป็นต้น ลักษณะต่าง ๆ ของจิตใจที่มีความสุขนี้เป็นสิ่งสำคัญมากในพระพุทธศาสนา การขาดสุขภาพจิตเป็นปัญหาสำคัญของสังคมในยุคปัจจุบัน จึงจะต้องเน้นเรื่องสุขภาพจิตให้มากด้วย ผู้ที่ฝึกฝนอบรมจิตแล้วเรียกว่า ภาวดีจิตโต สมาธิ มีความสำคัญและมีประโยชน์มาก เป็นธรรมมีอุปการะมากในงานทุกงาน ทั้งในการประกอบกิจทางโลกและการปฏิบัติในทางธรรม การมีสมาธิก็เพื่ออบรมปัญญา การเจริญสมาธิให้จิตบริสุทธิ์มีจุดหมายคือเพื่อความเห็นความเข้าใจให้ถูกต้องสมบูรณ์ ภิภษุพึงอบรมสมาธิ เพราะเมื่อใจมีสมาธิหรือมั่นคงแล้ว ย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง^{๓๑} สมาธิเป็นสิกขาหนึ่งในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา แต่ละสิกขานั้นดำรงอยู่ในฐานะที่สัมพันธ์กัน คือศีลเป็นพื้นฐานของสมาธิ และสมาธิเป็นพื้นฐานของปัญญา ในมหาปรินิพพานสูตร ได้แสดงไว้ว่า สมาธิที่บ่มอบรมโดยศีล ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่บ่มอบรมโดยสมาธิ ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก จิตที่บ่มอบรมโดยปัญญาแล้วย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ กวาสวะ อวิชชาสวะ^{๓๒}

^{๓๑} วคิน อินทสระ, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๓๖๔.

^{๓๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๖/๘๖.

^{๓๓} อจ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๔๑/๕๒,

สรุปพระพุทธศาสนาได้แสดงประโยชน์ของสมาธิลงในประเด็นที่สำคัญไว้ ๔ ประการคือ

๑. สมาธิที่เจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
๒. สมาธิที่เจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อให้ได้ญาณทัสสนะ
๓. สมาธิที่เจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ
๔. สมาธิที่เจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย^{๓๓}

การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาเรียกว่า การเจริญสมาธิ ซึ่งมีอยู่ ๒ วิธีคือ

๑. สมถภาวนา คือการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ ทำให้จิตตั้งมั่น ละระคาะได้ สมถภาวนานี้เป็นทางปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดสมาธิโดยตรง

๒. วิปัสสนาภาวนา คือการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง ทำให้เกิดปัญญาสามารถละอวิชชาได้ วิปัสสนาภาวนานี้ต้องอาศัยสมาธิขั้นต้นเป็นฐาน สำหรับใช้พิจารณาสภาวธรรมตามหลักของวิปัสสนา ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้บรรลุถึงจุดหมายคือความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะได้

การพัฒนาจิตขั้นสู่อสมาธิในระดับต่าง ๆ เป็นขั้นตอนของการปฏิบัติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในระหว่างปฏิบัติผลที่เกิดจากการปฏิบัติ และรวมทั้งตัวสมาธิเอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยเกิดจากการกระทำของมนุษย์เองอย่างแท้จริง หากใช้เป็นเรื่องเพื่อฝืนหรือรอให้มันเกิดหรือเป็นไปของมันเองไม่ การเจริญสมาธิอาจสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

๑. ตัดปิลิปโป ๑๐ คือตัดความกังวล ได้แก่ที่อยู่ ตระกูล ลาภ หมู่คณะ การงาน การเดินทาง ญาติ ความเจ็บป่วย การศึกษา และอำนาจ

๒. ชำระศีลให้บริสุทธิ์

๓. เข้าหากัลยาณมิตรหรือครูอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถให้กรรมฐานได้

๔. รับเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเหมาะแก่อุปนิสัยของตน จากกรรมฐานทั้งหมด ๔๐ ชนิด

๕. หาสถานที่เหมาะสมแก่การเจริญสมาธิ แล้วลงมือปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิ

๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การทำปัญญาให้เจริญงอกงาม ในเบื้องต้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ทางวิชาชีพ ต่อมาต้องพัฒนาปัญญาให้มีการรับรู้ เรียนรู้ อย่างถูกต้องของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ เข้าใจสิ่งนั้นทั้งหลายตามสภาวะหรือตามที่เป็น ไม่เอนเอียงด้วยอคติหรือฉันทาคติ ที่จะทำให้การรับรู้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ขึ้นต่อไปคือวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ใช่ด้วยกิเลส เป็นปัญญาที่รู้จักเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เข้าใจความเจริญและความเสื่อมของโลกและชีวิตตามความเป็นจริงและตามเหตุปัจจัย รู้จักทางแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จให้ตนพัฒนายิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป รู้เท่าทันโลกและชีวิตทำให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ พัฒนาไปจนถึงขั้นวิมุตติ คือหลุดพ้นเป็นอิสระที่แท้จริง จิตใจไม่ถูกยึดมั่นในสิ่งทั้งหลาย ไม่ถูกรอบงำ ผู้ที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาทางปัญญาแล้วเรียกว่า ภาวดีปัญญา

การอบรมปัญญา ก็คือการอบรมจิตนั่นเองให้มีปัญญา ให้รู้ชัดว่าควรทำอะไร ควรเว้นอะไร ได้แก่การอบรมปัญญาให้รู้เห็นตามความเป็นจริง เช่นเห็นไตรลักษณ์ แยกสมมติออกจากความเป็นจริง ได้แล้วจะทำให้จิตใจไม่ติดสมมติ กล่าวคือ รู้ว่าแม้จะรับสิ่งสมมติ แต่ก็รู้ว่าสิ่งนี้เป็นเพียงสิ่งสมมติเท่านั้น แล้วจิตก็ไม่ไปติดอยู่ในสิ่งนั้น แต่ถ้าเข้าใจไม่ชัดเจนก็ทำให้เกิดการสับสนซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพตามความเป็นจริง ดังนั้น พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักแยกสัจจะ (ความจริง) เป็นสองระดับ สัจธรรม ๒ อย่าง คือ สมมติสัจจะ และปรมาตตสัจจะ

^{๓๓} อ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๔๑/๕๒.

๑. สมมติสังขจะ คือความจริงอย่างสมมติ สมมติว่าเป็นนั่นว่าเป็นนี่ ว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ เป็นของสมมติ จึงไม่ใช่ของจริง เป็นจริงตามที่มีความเห็นร่วมกัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารในการยังประโยชน์ให้สำเร็จในชีวิตประจำวัน เช่น คน สัตว์ สิ่งของ คนดี คนชั่ว โตะ เก้าอี้ เป็นต้น

๒. ปรมัตถสังขจะ คือความจริงโดยปรมัตถ์ เป็นความจริงตามความหมายอันแท้จริงตรงตามสภาวะ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเท่าทันตามความเป็นจริงของสรรพสิ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์อันสูงสุด ซึ่งได้แก่ การหยั่งรู้สังขธรรม เพื่อจะทำลายการยึดมั่นถือมั่นที่เป็นสาเหตุของการทำให้หลงผิด ให้สลายหายไป ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ มีจิตใจที่ผ่องใสบริสุทธิ์ มีความสุขตามความเป็นจริง สิ่งที่เป็นจริงโดยปรมัตถ์ เช่น นามธรรม รูปธรรม เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ฯลฯ

การที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามหลักภาวานา ๔ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนี้ มีคุณประโยชน์อย่างมหาศาลโดยทำให้บุคคลสามารถเข้าใจในชีวิตของมนุษย์ได้มากมาย ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อเข้าสู่สภาวะบุคคลในอุดมคติระดับขั้นอริยบุคคล อันเป็นจุดหมายสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ในการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นทำให้เกิดปัญญาเป็นเรื่องที่สำคัญมาก การพัฒนาทั้ง ๔ ด้านตามหลักภาวานาที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรงคือ ร่างกายและจิตใจรวมถึงปัญญา แต่ในขณะที่เดียวกันก็ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคล และแนวทางการปฏิบัติตนที่สอดคล้องกันทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา ให้มีความแข็งแรง มั่นคง เบิกบาน มีความรู้เท่าทันในชีวิต จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทุกด้านของชีวิตมนุษย์

สรุป

มนุษย์ตามนิยามของพระพุทธศาสนา มิได้มองมนุษย์เพียงรูปลักษณ์ หรือองค์ประกอบที่เป็นมนุษย์เท่านั้น ยังแสดงถึงความเป็นมนุษย์ตามนิยามของหลักพุทธธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในสภาวะของมนุษย์ตามกฎของธรรมชาติอีกด้วย ในอัครคัมภีร์สุตตร ได้กล่าวถึงมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และธรรมชาติแวดล้อม เช่น ทำให้เกิดระบบสุริยะ การโคจรของดวงดาว วันเวลาและฤดูกาล มนุษย์ในฐานะเป็น “สัตว์” หรือ ผู้ที่ยังข้องอยู่ หรือติดอยู่ในสังสารวัฏ มนุษย์ในพระพุทธศาสนามีได้มีฐานะเริ่มต้นจากสัตว์สังคม เพราะความเป็นมนุษย์เริ่มจากปัจเจกชีวิต มิใช่มวลชนหรือหมู่แห่งชีวิต ส่วนวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงมาจากวิถีชีวิตเพื่อความเจริญงอกงามของสังคมนั้นโดยเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมาตลอดจนความรู้สึกรู้สึก ความคิดเห็นและกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี พฤติกรรมสำคัญของมนุษย์เป็นบ่อเกิดทางวัฒนธรรมต่างๆ คือการหาอาหารดั่งจะเห็นได้จากการเก็บหาอาหารเป็นความสำคัญอันดับแรกเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ การเก็บหาอาหารจากธรรมชาตินับเป็นเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบแรกของมนุษย์ ด้วยการเก็บผัก ผลไม้ รากไม้ ลำสัตว์จับปลาด้วยเครื่องมือง่าย ๆ เช่น หอก ธนู เบ็ด เป็นต้น มนุษย์เพิ่งรู้จักการเกษตรมาเมื่อ ๑๐,๐๐๐ ปีมานี้เอง มนุษย์พัฒนาการเกษตรจากการทำไร่เลื่อนลอย ไร่หมุนเวียน จนถึงการเกษตรแบบเข้มข้นที่มีการใช้แรงงานสัตว์หรือเครื่องทุ่นแรง การจัดระบบชลประทาน รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ระบบเศรษฐกิจ หมายถึงกฎเกณฑ์ในการจัดแบ่งปันผลประโยชน์ การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในสังคม ทุกสังคมมีกฎเกณฑ์ในการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ มีระเบียบ ข้อกำหนดใน “สิทธิใช้สอย” และการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติ การควบคุมแรงงาน ระบบควบคุมการผลิตและแบ่งปันผลผลิต ไม่ว่าจะวัฒนธรรมนั้น ๆ จะใช้ระบบ “เงินตรา” หรือไม่ก็ตาม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่เป็นที่ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ สัตว์และพืชต่าง ๆ เป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทุกวัฒนธรรมทั่วโลกมีระบบจัดการ การควบคุมดูแล การใช้และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ มีการกำหนดระเบียบเกี่ยวกับ “สิทธิ” และ “วิธีการ” ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรรวมทั้งมาตรการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน นอกจากนี้เทคโนโลยี และเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต แรงงานการผลิต สินค้าและบริการ ระบบครอบครัวและเครือญาติ อัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์ องค์กรสังคมและการเมือง ความเชื่อและศาสนาเหล่านี้ล้วนเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนาคือการปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการบัญญัติคำสอน ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวถึงความรู้ด้านอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์ ก็เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายให้เข้าใจในตัวมนุษย์ได้อย่างถูกต้อง พระพุทธศาสนาถือว่าเรื่องมนุษย์ เป็นปรากฏการณ์ชีวิตอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในโลกโดยเป็นชีวิตที่มีศักยภาพสูง เป็นผู้สามารถฝึกฝนอบรมตนได้ และเมื่อได้รับการพัฒนาแล้วก็จะเป็นผู้ประเสริฐสูงสุดการแสดงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์ในธรรมชาติ ตามนิยามของธรรม นั้นหมายถึงภาวะความเป็นอยู่ของมนุษย์ตามกฎธรรมชาติ โดยไม่แบ่งแยกว่ากฎเกณฑ์นี้ใช้กับมนุษย์ ส่วนอีกกฎเกณฑ์หนึ่งใช้กับสัตว์ หรือโลกธรรมชาติ แต่มันเป็นกฎพื้นฐานที่ใช้กับสิ่งต่าง ๆ ตามลักษณะของปรากฏการณ์ เช่น ปรากฏการณ์ในโลกกายภาพ หรือโลกวัตถุ ก็สามารถอธิบายได้ด้วยกฎของอุณหพลศาสตร์ เป็นต้น การอธิบายดังกล่าว จะทำให้เราเข้าใจถึงฐานะที่แท้จริงของมนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คือหลักภาวณา ๔ ได้แก่ กายภาวณา คือ การทำกายให้เจริญ มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง การพัฒนากายให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และยังรวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกอย่างถูกต้องดังาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะไม่เพียงหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคม แต่ยังหมายถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ เช่น รู้จักการบริโภคปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การใช้การบริโภคยา และรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ในทางที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ศิลภาวณา พัฒนาศีล เจริญศีล คือมีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม และประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต เป็นการฝึกตนให้อยู่ในสังคมด้วยดีและเป็นประโยชน์ ระดับต้นคือ ความมีระเบียบวินัยในการเป็นอยู่ ในการดำเนินชีวิต โดยไม่ให้มีการเบียดเบียนกัน ศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลขั้นพื้นฐาน จะเห็นได้ว่ามุ่งที่การไม่เบียดเบียนกันกล่าวคือ ไม่เบียดเบียนต่อกันในทางชีวิตร่างกาย ในทางทรัพย์สิน ในทางคู่ครอง ในทางใช้วาจา ตลอดจนไม่เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเอง เมื่อไม่เบียดเบียนกันแล้วก็ขยายออกไปถึงความสุจริต จิตภาวณา พัฒนาจิต ในการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นการฝึกอบรมให้จิตมีคุณสมบัติครบ ๓ ด้านคือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต สุขภาพจิต ปัญญาภาวณา การพัฒนาปัญญา คือ การทำปัญญาให้เจริญองกาม ในเบื้องต้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ทางวิชาชีพ ต่อมาต้องพัฒนาปัญญาให้มีการรับรู้เรียนรู้ อย่างถูกต้องของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์/พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๙.
- กรมศิลปากร. **มิลินทปัญหา** ฉบับพิสดาร. พิมพ์ครั้งที่ ๗. พระนคร: โรงพิมพ์ศิลปบาบรรณาการ, ๒๕๑๖.
- กิตติเทพ หินจำลอง. **มนุษย์และวัฒนธรรม**. แหล่งที่มา (ออนไลน์): <https://www.lannr.org>. (๒๐ มกราคม ๒๕๖๐).
- ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.
- ประเวศ ะวสี. **พุทธธรรมกับสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ม.ป.ป..
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนากับพัฒนามนุษย์**. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____. **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- _____. **ถึงเวลาพัฒนาคนกันใหม่**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ศยาม, ๒๕๕๑.
- พัทธรา ผดุงสุนทรรักษ์. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. ในเอกสารประกอบการสอน. ม.ป.ท, ม.ป.ป.
- พิน ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: ไสภณการพิมพ์, ๒๕๓๙.
- ยศ สันตสมบัติ. ศ.. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.
- วศิน อินทสระ. **พุทธปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพฯ: อักษรภาพิพัฒน์, ๒๕๔๓.
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณมมหาเถร). **สมเด็จพระเจ้า คิต เขียน พุด เทศน์**. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระธีรญาณมุนี, ๒๕๒๗.
- สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว). **หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุง นุกุลกิจ, ๒๔๗๒.
- สาโรช บัวศรี. “วิธีการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ”. ใน **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖.

การศึกษาประเพณีการบวชนาคด้วยขบวนแห่นาคหลังช้าง
ในอำเภอเขวาสินรินทร์ ในจังหวัดสุรินทร์
A STUDY OF TRADITIONAL NAGA ORDINATION PARADE
ON THE ELEPHANT BACK KWAOSINNARIN DISTRICT SURIN PROVINCE

พระสายแพร กตปุญโญ (พริ้งเพระ) *

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบวชที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ประเพณีการแห่นาคบนหลังช้าง และแนวทางสืบสานประเพณีการแห่นาคบนหลังช้าง อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผลของการศึกษาพบว่า

๑) การบวชที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ก่อนพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นมีการบวชหลายลักษณะ เน้นการบวชเพื่อบำเพ็ญเพียรหรือตบะ ไม่มีพิธีกรรมที่ซับซ้อน กลุ่มผู้ออกบวชมาจากหลายวรรณะ เช่น อาหารดาบส อุทกดาบส ชฎิล สัตว์ช้ยปรีพาทกกับบิรवार ปัญจวคคีย์ เป็นต้น พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลมีการบวช ๘ วิธี แต่ในยุคปัจจุบันมีการบวชแบบเดียวคือแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา โดยให้พระภิกษุสงฆ์ตามทีพระวินัยกำหนดเป็นผู้บวชแก่กุลบุตร

๒) ประเพณีการแห่นาคบนหลังช้างในอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ได้รับการบอกเล่าจากคนในชุมชนว่าประเพณีนี้มีมานานแล้ว อาจจะเป็นเพราะว่าชาวภูวสุรินทร์มีวิถีชีวิตผูกพันกับช้าง จึงเป็นเหตุให้นำช้างเข้าร่วมขบวนแห่นาคบนหลังช้าง โดยนำช้างของตนเอง ญาติพี่น้อง หรือจ้างช้างจากอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ให้เข้าร่วมด้วย คนในชุมชนที่เข้าร่วมในขบวนแห่นาคแต่งกายด้วยชุดผ้าไหม หาบ ถือ เครื่องอัฐบริวาร เครื่องใช้ต่าง ๆ มีวงปี่พาทย์ กลองยาว รถม้า และการละเล่นอื่น ๆ เข้าร่วมในขบวนแห่นาคด้วย เมื่อถึงวัดก็มีการแห่รอบอุโบสถ ๓ รอบ แล้วพระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมบวชในชั้นตอนต่อไป

๓) แนวทางสืบสานประเพณีการแห่นาคบนหลังช้าง ควรส่งเสริมประเพณีนี้ให้มีอยู่ต่อไปเนื่องจากมีความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีคุณค่าควรอนุรักษ์ แนวทางสืบสานทำได้ โดยให้การศึกษากับคนในชุมชน การทำวิจัย ฟันฟู พัฒนา ถ่ายทอด สร้างเครือข่าย ส่งเสริมและสนับสนุนปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่น เช่น หมอขวัญนาค ช่างทำฆา ข่างทำขันหมากเบ็ง เป็นต้น มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ ยกย่องประกาศเกียรติคุณ ฝึกให้เยาวชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในการบวชนาค เช่น ทำบายศรี การทอข้าวต้ม ท่องสูตรขวัญนาค ทำขันหมากเบ็ง เป็นต้น มีการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีการแห่นาคบนหลังช้าง รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน เป็นการสร้างความรู้และความภูมิใจในประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นด้วย

* นิสิต พุทธศาสนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์,

ABSTRACT

This research aims to 1) study the priesthood appears in Buddhist book 2) the traditional Naga procession on elephant back in Kwaosinnarindistrict Surin province 3) the Naga tradition procession preserve on elephant back in Kwaosinnarindistrict Surin province. The results of the study are ;

1) the priesthood appears in Buddhist book, which were ordained in the early days of Buddhism, has many characteristics. It this emphasizes on the priests to perform penance or perseverance as a prophet. There are no elaborate rituals in this era, there are people from different castes, for example kings and Brahmin priests who become a hermit. The Buddhist monk are in eight ways, but the only way is to ordain a motion Yutijuttu Aupsampta. The monk, according to the discipline prescribed as an initiation to the good son.

2) no one know the traditional Naga procession on elephant back in the Kwaosinnarindistrict Surin province was start. It was told by the ancient that the people in the Kwaosinnarindistrict Surin province have been involved in the Naga Elephant procession in the priesthood. Perhaps it is because the lifestyle is bound together. The elephants may be their relatives or rent from other districts in Surin province. People in the community join the Naga parade with a beautiful silk dress and holding eight necessities of a Buddhist monk which use in his life, will be leaded by gamelan orchestra, shadow, current band drum and other play in the parade. When the measure was a procession around the temple three rounds priest ordination ceremonies in the next step.

3) the Naga tradition procession preserve on elephant back should be continue because it is an outstanding cultural identity. Thus the people who play an important role in the local should conserved and encourage traditional parade. By further education, research, data collection, reconstruction, development, innovation relay promote and encourage networking heritage and the wisdom of the community to strengthen local scholars such as how to cheer up Naga, to make Jada, to make PhaTual, to decorate Kanmarkbeng. Have demonstrated the wisdom fully competent Commendation awards train local youth to participate in activities in the ordinations such as to make bevel, to make the rice wrapped bundle, to cover the stock's practice Naga welcome, to decorate KanmarkBeng. Moreover there should be a campaign to raise awareness about the value and importance of the core material Naga traditional procession on elephant back to Including support for a local museum and the museum community. To illustrate the life and conditions of the community, this will create awareness and pride of local culture and wisdom of communities as well.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนมากนับถือมาช้านาน ถือได้ว่าชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ทั้ง ๓ สถาบันนั้นดำรงอยู่คู่เคียงกันโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยมีรากฐานสำคัญจากพระพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าคู่บ้านคู่เมือง ชาวไทยต่างมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันสามารถสร้างอภินิหารของชาติไว้ได้ เพราะมีพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นแกนกลางสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดเอกภาพในชาติ นำประเทศรอดพ้นภัยพิบัติจนถึงปัจจุบัน การที่รัฐกำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติให้ประชาชนชาวไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อจรรโลงไว้ซึ่งสถาบันนี้ จึงเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชนคนไทยทั้งหมด ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในบรรดาคณะส่วนใหญ่มีแต่ไมตรีจิต มิตรภาพ และความมีน้ำใจที่แผ่ออกไปกว้างขวางทั่วผืนแผ่นดินไทย^{๓๔} สังคมไทยมีการสร้างมิตรภาพที่ดีและมีน้ำใจกันเพราะมีวัฒนธรรมประเพณีนั้นเป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผนมีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา^{๓๕} ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นผลงานที่คนไทยสร้างขึ้นอย่างประณีตบรรจงและได้ผ่านการแต่งแต้มและคัดสรรให้เป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีคุณค่าและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นในสังคม ทำให้ชนในชาติมีความภาคภูมิใจ เพราะประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงเอกลักษณ์ที่ทุกหมู่เหล่า ทุกภูมิภาคได้หล่อหลอมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยนำมาปฏิบัติเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยที่แตกต่างไปจากชนชาติอื่น ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมไทยมีความสำคัญและมีคุณค่าหลายประการซึ่งสามารถกล่าวได้ ดังนี้คือ ทำให้เกิดความรักความผูกพันในครอบครัวทำให้เกิดความศรัทธาในการทำบุญให้ทานทำให้เกิดความเคารพศรัทธาต่อผู้มีพระคุณทำให้เกิดความสามัคคีในครอบครัวและชุมชนเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของท้องถิ่น^{๓๖} เป็นประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการบวชของท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ให้การสืบทอดพระพุทธศาสนา

ประเพณีการบวชสามารถยึดถือปฏิบัติว่าเป็นสิ่งที่ช่วยอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีเป็นการทดแทนบุญคุณบิดามารดาที่เป็นผู้ให้กำเนิดโดยตามระเบียบของชายนั้นเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์จะนิยมบวชที่ควรบวชก่อนการแต่งงานจะมีขึ้นได้ระบุคุณสมบัติของผู้บวชไว้ว่าจะต้องมีอายุครบตามที่กำหนด มีอาชีพสุจริตมีความประพฤติดีมีความรู้อย่างต้องอ่านออกเขียนได้ มีร่างกายที่สมประกอบทั้งร่างกายและจิตใจ มีบิณฑบาตถูกต้องตามพระธรรมวินัย สามารถกล่าวคำขอบวชด้วยตนเองได้ถูกต้อง ข้อห้ามของผู้ที่ไม่สมควรบวชนั้น ได้แก่ ผู้ที่มีโรคติดต่อร้ายแรงมีอวัยวะพิการ ทำความผิด ต้องหนีอาญาแผ่นดิน เป็นผู้ที่ถูกตัดสินจำคุก หรือผู้ที่หลบหนีราชการมาและมีอายุไม่ครบตามที่กำหนด เป็นบุคคลที่ถูกห้ามอุปสมบท

^{๓๔} วิจารณ์ กะสันต์, ศึกษาผลการนำคตินิยมค้ำกลอนทางพระพุทธศาสนาไปปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหญ้าขาว, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๓๕} บัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, ๒๕๓๔, หน้า ๕๐๘

^{๓๖} ไพศาล ภูโพลย์ และคณะ, หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต, กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, ๒๕๔๕, หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาการบวชที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ เพื่อศึกษาประเพณีการแห่ناقบนหลังช้างใน อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
- ๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางสืบสานประเพณีการบวชแห่ناقบนหลังช้าง ในอำเภอ เขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๓. ขอบเขตการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ รวมถึงคัมภีร์ อรรถกถา ฎีกา ตำรา เอกสารวิชาการในทางพระพุทธศาสนาและเอกสารวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลด้านประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่สามารถให้ข้อมูลได้ มีดังนี้

- ๓.๒.๑ พระสงฆ์ ๕ รูป
- ๓.๒.๒ ผู้นำชุมชน ๕ คน
- ๓.๒.๓ ผู้สูงอายุ ๕ คน
- ๓.๒.๔ ประชาชนชาวบ้าน ๕ คน

ประชาชนในเขตอำเภอเขวาสินรินทร์ที่สามารถตอบคำถามและเป็นผู้ร่วมกิจกรรมประเพณีแห่ناقบนหลังช้าง จังหวัดสุรินทร์ ๘๐ คน รวมทั้งสิ้น ๑๐๐คน

๔. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่า การบวชในพระพุทธศาสนานั้นมี ๘ วิธีด้วยกัน ๑) เอหิภิกขุอุปสัมปทา บวชโดยพระพุทธเจ้าทรงบวชให้ ๒) ติสรมคณูปสัมปทา บวชโดย พระพุทธเจ้าอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกดำเนินการกันเอง ๓) โอวาทปฎิคมณูปสัมปทา บวชโดยทรงอนุญาตให้พระมหากัสสปะบวชโดยวิธีนี้เพียงองค์เดียวเท่านั้น ๔) ปัญหาพยากรณ์สัมปทา บวชโดยการฟังปัญหาพยากรณ์ ทรงบวชให้แก่โสปากสามเณรเป็นองค์แรก ๕) ครุฑมมปฎิคมณูปสัมปทา เป็นวิธีการบวชภิกษุณีโดยการให้รับครุฑธรรม ๘ ประการ โดยบวชให้พระนางปชาบดีโคตมีเป็นภิกษุณีองค์แรก ๖) ทูเตนูปสัมปทา เป็นการบวชสตรีเป็นภิกษุณีเช่นเดียวกันโดยวิธีใช้ทูตไปดำเนินการแทนผู้จะบวช ๗) อัญญาจิกาสัมปทา เป็นการบวช ๒ ครั้ง คือภิกษุสงฆ์ทำการบวชให้ก่อน แล้วไปขออนุญาตบวชในสำนักภิกษุสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง และมีพระพุทธเจ้าที่ทรงออกผนวชโดยใช้ช้างในอดีตชาติ ซึ่งได้แก่ ๑) พระพุทธเจ้าที่ปังกร ๒) พระพุทธเจ้าสุมนะ ๓) พระพุทธเจ้าสุเมธะ ๔) พระพุทธเจ้ามุสสะ ๕) พระพุทธเจ้าสิขี ๖) พระพุทธเจ้าโกณฑกมนะ นิตานธรรมบทเกี่ยวกับเรื่องช้างได้แก่ ๑) พระเมืองโกสัมพี ๒) พระเจ้าอุเทนเรียกช้างได้ ๓) พระผู้เคยเป็นนายควาญช้าง ๔) ช้างชื่อปาเวระกะของพระเจ้าปเสนทิโกศลตกหล่ม ประเพณีการบวชโดยชบวนแห่ناقบนหลังช้างในอำเภอเขวาสินรินทร์ ถือเป็นประเพณีที่โดดเด่นกว่าที่อื่น เพราะถือว่าอาจเป็นแห่งเดียวในโลกที่ชบวนแห่ใช้ชีพาทย ชื่นไปทำการประโคนบนหลังช้าง ซึ่งไม่ปรากฏในที่ใดมาก่อน โดยชบวนแห่จะแห่ไปตามทุ่งนา ตามถนนหนทาง ซึ่ง

เครื่องดนตรีไทยประกอบไปด้วย ขลุ่ยวง ระนาด กลอง และ ปี่พาทย์ โดยเครื่องดนตรีใช้เครื่องดนตรีไทยล้วนๆ ถือเป็น การอนุรักษ์วัฒนธรรม คงไว้ซึ่งความเป็นชาติ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนในท้องถิ่น เมื่อนำมาประกอบการแห่ภาค สะท้อนถึงวิถีชุมชนคนในชนบท ก่อให้เกิดความรักชาติ มีความสมัครสมาน สามัคคี พร้อมเพรียง มีอารยธรรมที่ดีสืบต่อกันมา จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งการแห่ภาคโดยใช้ช้าง ต้องเป็นช้างที่มีความแข็งแรง สมบูรณ์ สามารถรับน้ำหนักได้ ทั้งเครื่องดนตรี และรับน้ำหนักคนที่ขึ้นไปบรรเลงได้ตลอดระยะเวลาของการแห่ ซึ่งในประเทศไทยและต่างประเทศไม่ปรากฏการแห่ภาคด้วยวิธีการนี้ในอดีตก่อน เพราะประเทศไทยถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธและคนทั่วโลกเลยก็ว่าได้และอีกอย่างหนึ่ง ช้างถือว่าเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ การเลี้ยงและการดูแล ตลอดถึงการบังคับช้าง จะต้องมีความรู้ช้างที่มีความเชี่ยวชาญ ตรวจสอบอาการและสัญญาณของช้างทุกอิริยาบถ เพื่อความปลอดภัยในขบวนแห่

ในสมัยก่อน ยังใช้ม้ามาร่วมขบวนแห่ด้วย เนื่องจากสมัยโบราณ ไม่มีรถยนต์หรือถนนหนทางที่สะดวกสบายเหมือนในปัจจุบัน การใช้ม้ามาร่วมช่วยเพิ่มสีสันให้หลากหลายยิ่งขึ้น แต่ในปัจจุบันโลกเปลี่ยนไปเร็วมาก มีเทคโนโลยีและการพัฒนา เครื่องดนตรี การแห่ภาคจึงนำกลองยาวหรือวงซอโต ดิดเครื่องเสียงและเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาร่วมขบวนแห่ด้วย เพิ่มความสนุกสนานและชาวบ้านถือเป็นการออกกำลังกาย ยืดเส้นยืดสายไปในตัวด้วย

พิธีกรรมการแต่งกายของผู้ที่จะมาอุปสมบท มีเอกลักษณ์เฉพาะ คือ นาคจะแต่งกายโดยใช้ผ้า ๓ สี คือ สีแดง สีขาว สีนํ้าเงิน พับปิดเสื้อขาวแขนยาว และนุ่งผ้าโสร่งไหม หรือผ้าถุงไหม ซึ่งเป็นผ้าทอมือ มีความประณีตหาได้ตามท้องถิ่น ผู้ปกครองที่ถือผ้าไตรและถือบาตร จะนุ่งผ้าขาวทับกางเกงหรือกระโปรงด้วย

พิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งถือได้ว่ามีความสำคัญ คือการเช่นประกำ ใครมีลูกชายเชื้อสายกุญ จะต้องมี การเช่นประกำ เพื่อเป็นการไหว้ผีบรรพบุรุษ ความเชื่อถือว่าวิญญาณบรรพบุรุษจะมีสิ่งสถิตอยู่ ที่ประกำ เพราะจะช่วยคุ้มครอง ปลอดภัยจากอุปสรรคอันตรายทั้งปวง การดำเนินชีวิตจะราบรื่นเป็นสิริมงคลในงานบวชและการแห่ภาค จึงปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงทุกวันนี้

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลไปปฏิบัติ

๕.๑.๑ องค์กร ชุมชน และประชาชนควรร่วมมือกันส่งเสริมประเพณีการแห่ภาคบนหลังช้างให้มีต่อไป

๕.๑.๒ สร้างกิจกรรมในการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงคุณค่า แก่นสาระ และความสำคัญของประเพณีการแห่ภาคบนหลังช้าง

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและวิธีการอุปสมบทในประเทศไทยในแต่ละท้องถิ่นว่ามีความคล้ายกันหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

๕.๒.๒ ศึกษาปัจจัยหรือสาเหตุของการออกบวชระหว่างในอดีตกับปัจจุบัน

๕.๒.๓ ศึกษาเหตุผลและที่มาของบริขารที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตว่าพระองค์ทรงเล็งเห็นประโยชน์อย่างไรจึงได้ทรงบัญญัติบริขารแต่ละประเภท บริขารที่ใช้ในกองบวชปัจจุบัน ส่วนใดที่อยู่ในและนอกพระธรรมวินัย

๕.๒.๔ ศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอุปสมบท และพิธีกรรมที่มีอิทธิพลต่อการอุปสมบท พิธีกรรมและและความเชื่อใดบ้างที่เข้ามากำหนดบทบาทของการอุปสมบทในสังคมไทยปัจจุบัน และพิธีกรรมใดบ้างไม่เหมาะสมในการนำมาใช้ในการอุปสมบท

๕.๒.๕ ศึกษาร่องรอยการประกอบพิธีการอุปสมบทในประเทศไทย ประวัติและพัฒนาการรวมทั้งอิทธิพลของการอุปสมบทที่มีต่อสังคมไทย

๕.๒.๖ ศึกษาถึงกระบวนการขัดเกลาผู้ที่จะอุปสมบท ว่าจะมีกระบวนการใดในการคัดเลือกผู้ที่จะอุปสมบทให้มีคุณภาพตามบทบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัยได้ เพราะปัจจุบันมีพระสงฆ์ที่มีความประพฤติการปฏิบัติที่กระทำผิดพระวินัยเป็นจำนวนมาก

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

๒๕๓๗.

แสงฉาย อนงคาราม. พระไตรปิฎก มหาวิทยาลัย ๕๐๐๐ กัณฑ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี. ๒๕๓๐.

..... นิตานธรรมบท. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี. มปป..

วิรัตน์ กะสันต์. ศึกษาผลการนำคติธรรมคำกลอนทางพระพุทธศาสนาไปปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมน แก่นักเรียน

โรงเรียนบ้านหญ้าขาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

บัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษร เจริญทัศน์ อจท.จำกัด,

๒๕๓๙.

ไพศาล ภูไพบูลย์ และคณะ. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์

อจท. จำกัด, ๒๕๔๕.

ศึกษาความเชื่อและหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีกำฟ้า
ของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ ตำบลทุ่งไธ้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
The Study of The Belief and Principle of Buddhadhamma Appeared
in Kampha Tradition of Thaipourn Community, Thonghoung Village,
Thonghoung sub-district, Muang district, Phrae Province.

ณัฐธิดา วิรัชกร *

พระครูโกวิทธรรมวาที,ดร., ผศ.ดร.สมจิต ขอนวงศ์, ดร.บุญปิ่น แสนป้อ **

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ ตำบลทุ่งไธ้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ความเชื่อกับหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีกำฟ้าในการดำเนินชีวิตของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ ตำบลทุ่งไธ้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ จำนวน ๑๐ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

ประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนและมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ในครั้งชื่อว่าเมืองพวน ในสมัยของเจ้าชมพู่ เมืองพวนเป็นเมืองขึ้นของหลวงพระบาง ต่อมาพระเจ้าแผ่นดินสยาม (ประเทศไทย) ได้มีใบบังการไปถึงเจ้าชมพู่ ให้ยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง เมืองพวนรบชนะเมืองหลวงพระบาง เจ้าชมพู่จึงประกาศเป็นเอกราช ฝ่ายเจ้านันทแห่งเวียงจันทน์ให้แม่ทัพชื่อเขียวไปรบกับเจ้าชมพู่เมืองพวน เจ้าชมพู่แพ้ จึงถูกจับได้ เจ้านันทสั่งให้เพชรฆาตนำตัวไปประหารชีวิต ฟ้าก็ได้ผ่าลงมาที่หอกของเพชรฆาตหักสะบั้นลง หลังจากเจ้าชมพู่เดินทางกลับเมืองพวน ชาวเมืองพวนจึงประกอบพิธีกำฟ้าคือการถือศีล ต้องทำแต่ความดีละเว้นการทำบาป ไหว้บวงสรวงบรรพบุรุษ เทพดาและบูชาฟ้าให้ฟ้าคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขและเชื่อว่าจะทำให้พืชผลทางการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์

ประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนบ้านทุ่งไธ้ นั้นได้เชื่อมโยงไปสู่การดำเนินวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การจัดงานประเพณีกำฟ้า สะท้อนถึงความเชื่อและหลักพุทธจริยธรรม ที่คนส่วนใหญ่ประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องกันมา นั่นก็คือ หลักความกตัญญูกตเวที ความสามัคคี ซึ่งถือเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตที่ทำให้กลุ่มชุมชนไทยพวนมีความเข้มแข็ง และมีพื้นฐานชีวิตที่ดีงาม และเป็นชุมชนตัวอย่างของสังคมในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ความเชื่อ, ประเพณีกำฟ้า, ไทยพวน

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษาวิทยาเขตแพร่

** อาจารย์ประจำ มจร.วิทยาเขตแพร่ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Abstract

The purpose of this research were 1) to study the history and background in Khampha tradition of Thaipourn community, Thonghoung Village, Muang District, Phrae Provence, 2) to study belief and Buddhist principle appeared in Khampha tradition of Thaipourn community, Thonghoung Village, Muang District, Phrae Provence, and 3) to study an application of belief and Buddhist principle appeared in Khampha tradition of Thaipourn community, Thonghoung Village, Muang District, Phrae Provence. This research is a qualitative research. The study was carried out in form of documentary research and using the in-depth interview from ๘ number of Thaipourn community, Thonghoung Village, Muang District, Phrae Provence.

The results of the research revealed that :

Khampha tradition of Thaipourn community, Thonghoung Village, Muang District, Phrae Provence is important for lifestyle and had a long history. In the age of King Chompu, Muang Pourn is tributary of Muang Luang Prabang. Muang Pourn defeated Muang Luang Prabang and King Chompudeclared independence. After that, King Non of Vientiane to order captains named Khiew to battle against King Chompu and triumphantly. King Chompu had ordered executions. At that time, the lightning put down on the killer's spear and breaking. King Chompu returns to Muang Pourn. Pourn people practice Khampha ritual was keeping precept but they have to do good leave bad, respect to an ancestor to protection and wishing to be good life and they still believe that it'll give richness.

Khampha tradition of Thaipourn community, thonghoung village related to life style that was individual identity. Khampha tradition reflective to belief and Buddhist ethic that most of people had practice for long time that was the grateful, harmony because these were the basic of life that created strength community, be good basic life and also be role model community of present.

Keywords: Belief, Khampha Tradition, Thaipourn

๑. คำนำ

ไทยพวน คือ กลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งที่สืบเชื้อสายมาจากชาวพวนในเมืองพวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันตั้งอยู่ที่เขตเชียงขวาง ทางตะวันออกของหลวงพระบาง ทิศเหนือของเวียงจันทน์ ติดกับประเทศเวียดนาม ชนกลุ่มนี้ถ้าอยู่ในลาวก็เรียกว่า ลาวพวน อยู่ในประเทศไทยก็เรียกว่า ไทยพวน^{๓๗} เมืองพวนถือได้ว่าเป็นเมืองที่เก่าแก่เมืองหนึ่งสร้างโดยขุนเจ็ดเมือง โอรสองค์ที่ ๗ ของขุนบรม พ.ศ. ๑๒๗๒ ขุนบรมได้เสวย

^{๓๗} สายหยุด เกิดผล, พันเอก, ไทยพวน และข้อคิด เขียน พุด ทำ, (กรุงเทพฯ: พชรกานต์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖ - ๒๐.

ราชอาณาจักรไทย เป็นองค์ที่ ๔ และ พ.ศ. ๑๒๗๔ ได้สร้างเมืองแกลงหรือแกลง (ในสิบสองจุไทย) เป็นราชธานีและพร้อมกันนั้นก็ได้ขยายเขตปกครองไปอย่างกว้างขวาง ในปี พ.ศ. ๑๒๘๐ ได้ให้โอรสทั้ง ๗ องค์ ไปสร้างเมืองต่างๆ โดยที่ขุนเจ็ดเมือง ซึ่งเป็นโอรสองค์หนึ่งไปสร้างเมืองพวน (เขียงขวาง) เพราะฉะนั้นเวลามีการถวายสลากภัตหรือทำบุญให้ทานต่างๆ ลูกหลานพวนทั้งหลายจะเขียนเส้นสลากว่า “ทานไปหื้ออุปถัมภ์เมือง” ซึ่งสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการทานไปให้เจ้าเมืองแกลง ผู้เป็นบรรพบุรุษของชาวพวนทั้งหลายอย่างแน่นอน^{๓๘} เมืองพวนเป็นเมืองหนึ่งในจำนวนหลายๆ เมืองในประเทศลาวที่อยู่ในราชอาณาจักรไทย กล่าวคือ เมื่อฝรั่งเศสเปิดศึกอินโดจีนทำให้ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือประเทศลาวทั้งหมด ทำให้ชาวลาวกกลุ่มหนึ่งไม่สามารถที่จะทนต่อการบังคับบัญชาของฝรั่งเศสได้ จึงพากันอพยพมาอยู่ในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่จริงก่อนหน้านั้นก็มีชาวลาวกพวนมาอยู่ก่อนแล้ว และได้กำหนดพื้นที่ให้ลาวกพวนได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น แพร่ สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก ลพบุรี นครนายก สุพรรณบุรี สิงห์บุรี ปราจีนบุรี หนองคาย สระบุรี ฉะเชิงเทรา อุตรดิตถ์ และเชียงราย ในพื้นที่ดังกล่าวนี้มีไทยพวนอยู่อย่างหนาแน่น อีกส่วนหนึ่งอยู่อย่างประปรายก็มีที่จังหวัดราชบุรี นครปฐม อ่างทอง จันทบุรี ชลบุรี สมุทรปราการและกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๔ เจ้านันท เป็นกษัตริย์เมืองเวียงจันทน์ ส่วนทางเมืองพวน มีเจ้าชมพู เป็นเจ้าเมืองพวน เมืองพวนเป็นเมืองขึ้นของหลวงพระบาง และในแต่ละปีได้ส่งเครื่องบรรณาการดอกไม้เงินทองปีละสองตำลึงทุกปี ต่อมาพระเจ้าแผ่นดินสยาม (ประเทศไทย) ได้มีใบบอกไปถึงเจ้าชมพู ให้ยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง เมืองพวนรบชนะเมืองหลวงพระบาง เจ้าชมพูจึงประกาศเป็นเอกราชฝ่ายเจ้านันท แห่งเวียงจันทน์ ให้แม่ทัพชื่อเขียวไปรบกับเจ้าชมพูเมืองพวน เจ้าชมพูแพ้ จึงถูกจับได้ เอาตัวส่งมายังเวียงจันทน์ เจ้านันทสั่งให้เพชรฆาตนำตัวไปประหารชีวิต โดยใช้ทอกแทงครั้งเพชรฆาตจะใช้ทอกแทงนั้น ฟากก็ได้ผ่าลงมาที่ทอกของเพชรฆาตหักสะบั้นลง จึงนำความไปทูลให้เจ้านันททราบ เจ้านันทได้ทราบเหตุอัศจรรย์ จึงสั่งให้ปล่อยตัวเจ้าชมพูกลับไปครองเมืองพวนตามเดิม และให้ส่งเครื่องบรรณาการแก่เมืองเวียงจันทน์ด้วย หลังจากเจ้าชมพูเดินทางกลับเมืองพวน ชาวเมืองพวนจึงได้ประชุมปรึกษาหารือกัน โดยให้พระอาจารย์หรือโหรประจำเมือง ได้ดูฤกษ์และกำหนดวันที่จะประกอบพิธีก่าฟ้า จึงเกิดเป็นประเพณีก่าฟ้านับถือฟ่ามาจนปัจจุบันนี้ และชาวไทยพวนมีความเชื่อว่า ถ้าผู้ใดเข้าร่วมพิธีบวงสรวงก่าฟ้าแล้วจะไม่ถูกฟ้าผ่า แต่จะต้องปฏิบัติตัวตามประเพณี กล่าวคือ ต้องอยู่ ก่า ความหมายของคำว่าก่าฟ้า โดยสังเขป คือการอยู่ก่า หรือการถือศีล ต้องทำแต่ความดีละเว้นการทำความชั่ว บวงสรวงบรรพบุรุษ เทพดาและบูชาฟ้าให้ฟ้าคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขและเชื่อว่าจะทำให้พืชผลทางการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์ เพราะก่าฟ้าของแต่ละปี ชาวไทยพวนจะคอยฟังเสียง ฟ่าร้องว่าจะมาจากทิศไหน ซึ่งเป็นคำทำนายหรือคำพยากรณ์ของคนรุ่นหลังที่ต้องใช้น้ำเพื่อการเกษตรชาวพวนทุ่งโฮ้งมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นแบบเฉพาะของตนเองที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ แม้ว่าจจะรับผสมผสานหรือปรับเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มคนอื่นๆ ที่ได้ปะทะสังสรรค์กัน แต่ก็ยังปรากฏวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นแบบฉบับ “ลาวพวน” หรือ “ไทพวน” โดยเฉพาะภาษาพูด การแต่งกายด้วยชุดผ้าหม้อห้อม อาหารการกิน และประเพณีก่าฟ้า ที่ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งโฮ้ง ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นชุมชนไทยพวนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดแพร่มาช้านานและที่สำคัญเป็นชุมชนไทยพวนที่มีวัฒนธรรมและประเพณีประจำท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีก่าฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีของชาวไทยพวน ที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่

^{๓๘} วิเชียร วงศ์วิเศษ, พันเอก, ไทยพวน, (สุโขทัย: พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานทอดกฐินขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๑๗), หน้า ๒-๗.

สะท้อนให้เห็นถึงความสมัคสมานสามัคคี ความเจริญงอกงาม ความเชื่อและแผ่ใว้ซึ่งคุณธรรมที่ดั่งงามหลากหลาย ประการ แม้ว่าประเพณีจะสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แต่ก็ยังสามารถยกระดับและสร้างความเชื่อให้กับชาวบ้าน ได้ยึดถือปฏิบัติตามจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทยพวนได้นำเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านการประกอบอาชีพ ด้านวิถีชีวิต และด้านชุมชนหรือสังคมได้อย่างลงตัว นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมชุมชนเป็นอย่างดี

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ความเชื่อและหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง ตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เพื่อทราบประวัติ และความเป็นมาของประเพณี ตลอดจนความเชื่อและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง ที่สามารถนำเอาความเชื่อไปประยุกต์ใช้กับหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง ตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ และเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารทั้งภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้นำเอาองค์ความรู้ดังกล่าวไปเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาและนำไปเผยแพร่ต่อผู้สนใจศึกษาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง ตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อและหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง ตำบลทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ความเชื่อกับหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีกำฟ้าในการดำเนินชีวิตของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชน ชาวบ้าน รวมถึงบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจในประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านทุ่งไธ้ง จำนวน ๒๐ รูป/คน โดยมีขั้นตอนดังนี้

๓.๑ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล ได้แบ่งตามแหล่งข้อมูลออกเป็นดังนี้

ก. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือวิชาการ งานวิจัยอื่นๆ และหนังสือที่เกี่ยวกับงานประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน

ข. ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ด้วยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร ผู้ใหญ่บ้าน ประธาน กลุ่มผู้สูงอายุ ครูที่อยู่ในพื้นที่ นาย กำนันที่ อบต. หัวหน้าสถานีอนามัย ความเข้าใจในประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านทุ่งไธ้ง จำนวน ๒๐ รูป/คน

ค. ขั้นตอนการประมวลผลและเรียบเรียง เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนต่างๆ ในข้างต้น มาทำการวิเคราะห์ ประมวลผล เรียบเรียงและสรุปเพื่อเขียนงานวิจัยให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ที่ต้องการทราบ ตั้งข้อเสนอนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เอกสาร ตำรา หนังสือวิชาการ งานวิทยานิพนธ์และจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ก. ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือวิชาการ งานวิทยานิพนธ์และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ข. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสาร ตำรา หนังสือวิชาการ งานวิทยานิพนธ์และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. ผลการวิจัย

ประวัติศาสตร์ที่เล่าขานกันมาว่า “เจ้าชมพู” กษัตริย์เมืองพวน เมื่อก่อนขึ้นกับหลวงพระบาง ต่อมาได้มารวมกับเวียงจันทน์แล้วยกทัพไปรบกับหลวงพระบางได้ชัยชนะ เจ้าชมพูจึงประกาศเอกราช ไม่เป็นเมืองขึ้น ทำให้เจ้านนท์แห่งนครเวียงจันทน์โกรธมาก จึงยกทัพมาปราบเมืองพวน และจับเจ้าชมพูประหารชีวิต

ในขณะที่ทำพิธีประหารชีวิต ฟ้าผ่าถูกด้ามหอกที่ใช้ประหาร ทหารเมืองเวียงจันทน์ไปกราบทูลเจ้านนท์ให้ทราบเหตุอัศจรรย์นั้น เจ้านนท์จึงรับสั่งให้นำเจ้าชมพูกลับไปครองเมืองพวนตามเดิมตั้งแต่เหตุการณ์ครั้งนั้น จึงเกิดประเพณีกำฟ้าจนถึงฟ้ามัจจุราชปัจจุบันนี้ นี่คือประเพณีกำฟ้าตามคำบอกเล่าสืบกันมา พอถึงวันกำฟ้า จำต้องหยุดการทำงานแต่มาร่วมกันทำบุญ และเล่นสนุกในการละเล่นต่างๆ ถ้าผู้ใด ไม่เชื่อฟัง ไปทำงานอาจถูกฟ้าผ่าตายได้

ในวันกำฟ้านั้นจะเริ่มตั้งแต่เช้าไปจนถึงค่ำ ผู้เฒ่าจะพูดกับวัว ควาย ว่า “สู้อยู่กำฟ้าเนื้อ อยู่สุขขอยอย่า แสร อยู่ดีมีแสงเด้อเอ้อ” (พูดเอง เออเอง)

วันกำฟ้า คือ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ก่อนงานหนึ่งวัน คือ วันขึ้น ๒ ค่ำ จะมี “กำด้อน” คือ ไปรับสาว บ้านอื่นมาร่วมเล่นประเพณีพื้นบ้าน เช่น เตะหมาเบ๊ย ชีม้าหลังโกง เล่นนางดั่ง นางกวั๊ก ลิงลม ตีไก่ ฯลฯ

ในประเพณีกำฟ้าของแต่ละปี ชาวไทยพวนจะคอยฟังเสียงของฟ้าว่ำ เสียงฟ้าว่ำร้อง คือ เสียงฟ้าเปิดประตูน้ำ เพื่อให้ชาวนามีน้ำทำนาในปีต่อไป โดยมีการทำนายว่า

- ถ้าฟ้าว่ำร้องทางทิศเหนือ หรืออีสาน ฝนจะตกหนัก
- ฟ้าว่ำร้องทางทิศใต้ ฝนจะแล้ง น้ำท่าจะไม่บริบูรณ์ การทำนาจะเสียหาย
- ฟ้าว่ำร้องทางทิศตะวันออก ฝนตกปานกลาง อาจเกิดความแห้งแล้ง เสียหาย
- ฟ้าว่ำร้องทางทิศตะวันตก ไม่แน่นอน อาจเกิดความแห้งแล้ง เสียหาย

หรืออีกนัยหนึ่งว่า ฟ้าว่ำร้องทางทิศใต้จะอดเกลือ ฟ้าว่ำร้องทางทิศเหนือจะอดข้าว ฟ้าว่ำร้องทางทิศตะวันตกเอาจากทำหอก ฟ้าว่ำร้องทางทิศตะวันออกเอาหอกทำงา

ปีใดตกทิศไม่ดี พ่อบ้านจะประชุมทำพิธี “เสียมแสง” คือ เอาดุ้นฟืนที่ไหม้เกือบสุก ๓ ดุ้น ไปทิ้งน้ำ ร่อง ประกาศวิงวอนให้ผีสงสามเทวดาเมตตา ให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาล ตั้งแต่รุ่งเช้าวันกำฟ้า จะมีการละเล่นของหนุ่มสาว จนพระอาทิตย์ตกดิน จึงพ้นเขตกำฟ้า

เมื่อถึงวันกำฟ้า จะต้อง “กำ” ถือเป็นวันหยุดการทำงานทุกชนิด ไม่ทำ ไม่ตักน้ำ ต่ำข้าว ผ่าฟืน ซักผ้า ถางหญ้า พรวนดิน ฯลฯ เป็นเวลา ๓ วัน ถึง ๕ วัน เตรียมทำข้าวจี่ ข้าวหลาม เป็นอาหารหลัก พร้อมสำรับกับข้าว คาวหวาน ไปทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ที่วัดใกล้บ้าน ข้าวหลามจี่ที่พื้ที่เหลือ จะนำมาแจกจ่ายกัน พอบ่ายคล้อย

ถึงค่าคืนจะมีการละเล่นรื่นเริงทุกหมู่บ้าน เพื่อถวายเทพเจ้าบนสวรรค์

กิจกรรมในพิธีกำฟ้า เริ่มจากเช้าตรู่ในวันแรกของพิธีคือ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ (เดือน ๕ เหนือ) ชาวพวนจะทำบุญตักบาตรกันอย่างเนืองแน่น ณ วัดใกล้บ้าน ตอนสายจะนำที่นอน หมอน มุ้ง และเสื้อผ้า ไปทำน้ำย้อมระหว่างที่รอให้เครื่องนอน และเสื้อผ้าที่ผึ่งแดดแห้งอยู่นั้น ชาวไทยพวนจะลงมหยอย จับปลา หรือสอยไข่มดส้ม นำมาเตรียมไว้เป็นอาหารมื้อกลางวัน และมื่อเย็น ตกบ่ายเสื้อผ้าแห้งแล้วก็นำกลับบ้าน หลังจากรับประทานอาหารมื่อเย็น แล้วจะหยุดทำงานทุกชนิด ไปจนถึงเวลาอาหารมื่อเย็นของอีกวันหนึ่ง (วันขึ้น ๔ ค่ำ) จึงหมดเวลากำฟ้าของวันแรก

พิธีกรรมในวันที่สองและวันที่สาม ประเพณีดังกล่าวจะมีการปฏิบัติกิจกรรมเช่นเดียวกับวันแรก นอกจากวันที่สามของประเพณี พิธีกำฟ้าจะสิ้นสุดลงหลังจากรับประทานอาหารมื่อเช้าแล้ว ต่อจากนั้นก็เริ่มทำการงานหรือประกอบอาชีพได้ตามปกติ

นายแสน เสนาธรรม ได้ให้ข้อคิดว่า การไปหาปลา และสอยไข่มดส้มเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ซึ่งไม่น่าถูกต้อง เพราะกำลังอยู่ในระหว่างการอยู่กรรม ก็ต้องงดการทำบาปทุกชนิด

เหตุที่ต้องทำดังกล่าวเพราะในสมัยก่อนนั้น บ้านทุ่งไธ้ง มีแต่ความแห้งแล้ง ชาวบ้านอดอยากกัน เมื่อมีเวลารว่างจากงานประจำ จึงได้พากันไปหาปูหาปลากิน ดังกล่าวแล้ว แต่สมัยนี้บ้านเมืองเจริญแล้ว และการทำมาหากินก็สะดวกสบายพอสมควร ก็น่าจะเปลี่ยนแปลงให้เป็นการอยู่ “กรรม” จริงๆ เสียที เพื่อให้ลูกหลานได้ถือปฏิบัติในทางที่ถูกต้องต่อไป

ส่วนที่บ้านหาดเสี้ยว หลังจากทำบุญจากวัดมาแล้ว ก็จะทำข้าวปุ้นเลี้ยงกันทั้งวัน ในสมัยโบราณชาวไทยพวนในตำบลทุ่งไธ้งจะสนุกสนานกันอย่างถึงที่สุดกับการละเล่นพื้นบ้านในตอนกลางคืน ตลอดเทศกาลประเพณีกำฟ้า เช่น เล่นผีนางดั่ง เล่นผีโตสาว เล่นโก่หมุน เป็นต้น แต่ปัจจุบันภาพเหล่านั้นได้เลือนหายไปแล้ว กลับเป็นบรรยากาศของความสนุกสนานอย่างสุดๆ เช่น คือ การได้นำอาหารการกิน และเครื่องดื่ม โดยเฉพาะเครื่องดองของเมาทุกชนิดใส่รถขนไปตั้งวงกัน ณ ผังแม่น้ำยมกินกันไปเมากันไป ร้อง รำ ทำเพลงทั้งหญิงชาย สนุกสนานกันโดยทั่วหน้า พลอยทำให้หมู่บ้านใกล้เคียงได้ถือโอกาสร่วมงานด้วยหลายหมู่บ้าน แม้ช่วงเวลาที่ประเพณีกำฟ้าจะผ่านไปแล้ว ชาวไทยพวนทุ่งไธ้งก็ยังหาโอกาสสนุกสนานกับกิจกรรมอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่า จากการแปรสภาพของรูปแบบประเพณี ทำให้ชาวไทยพวนรุ่นใหม่มองพฤติกรรมกลุ่มชนของตน ไม่ว่าจะหญิงหรือชาย เป็นสังคมนักดื่มที่หากคนกลุ่มอื่นเทียบได้ยาก อย่างไรก็ตามชาวไทยพวนทุ่งไธ้ง ก็ได้ให้ข้อสังเกตด้วยความภูมิใจว่า กลุ่มไทยพวนทั้งตำบลทุ่งไธ้ง จำนวนประมาณกว่า ๖,๐๐๐ คนเรือนไม่เคยมีใครถูกฟ้าผ่าตายเลย

ประเพณีกำฟ้าคืออะไร ? จากพฤติกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คำว่า “กำ” น่าจะหมายถึง “หยุด” นั่นคือ หยุดการทำงานหรือการประกอบอาชีพทุกชนิด หยุดให้คนได้สนุกสนานกันอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการบูชาและแสดงกตัญญูต่อเวทิตาต่อฟ้า ช่วยให้เจ้าชมพู วีรชนผู้กล้าหาญในอดีตของชาวพวนรอดชีวิต กลับคืนสู่บ้านเมืองเป็นมิ่งขวัญของกลุ่มชาวพวนสืบมาทุกยุคทุกสมัย ความหมาย ดังกล่าวคงจะเป็นคำตอบของคำถามข้างบนได้ถูกต้องพอสมควร

ชาวพวนทุ่งไธ้งถูกกวาดต้อนเข้ามาจากเมืองพวน (แขวงเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) เมื่อพ.ศ. ๒๓๗๗ จำนวน ๑๗ ครอบครัว ด้วยสาเหตุจากทางสยามไม่ต้องการให้เมืองพวนเป็นฐานกำลังที่ตั้งมั่นให้เวียดนาม จึงกวาดต้อนและแบ่งชาวพวนให้กับกองทัพจากหัวเมืองต่างๆ ที่ร่วมส่งกองกำลังเข้าช่วย

ทำศึกครั้งนี้ รวมถึงกองทัพเมืองนครแพร่ด้วย หลังจากนั้นก็มีการอพยพติดตามมาอยู่กัญญาติพี่น้องที่ทุ่งไธ้งเป็นระยะๆ ครั้งแรกเจ้าผู้ครองนครแพร่โปรดให้ตั้งชุมชนอยู่นอกกำแพงเมืองแพร่ ด้านทิศเหนือบริเวณประตูขี้ม้า ตรงข้ามกับชุมชนไทยใหญ่ ที่มีวัดจอมสวรรค์เป็นศูนย์กลาง แต่ด้วยบริเวณนี้ไม่เหมาะสมกับการทำไร่ทำนา จึงอพยพเคลื่อนย้ายขึ้นมาตามลำห้วยร่องฟองประมาณ ๓ กิโลเมตร ตั้งเป็นชุมชนชาวพวนทุ่งไธ้งที่สืบมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนชาวพวนบางครอบครัวไม่ได้ขึ้นมาตั้งถิ่นฐานบริเวณทุ่งไธ้ง ก็เข้าไปตั้งถิ่นฐานภายในกำแพงเมืองหรืออยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกบริเวณบ้านน้ำคือ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๔ เจ้านนท์ เป็นกษัตริย์เมืองเวียงจันทน์ ส่วนทางเมืองพวน มีเจ้าชมพู เป็นเจ้าเมืองพวน เมืองพวนเป็นเมืองขึ้นของหลวงพระบาง และในแต่ละปีได้ส่งเครื่องบรรณาการดอกไม้เงินทองปีละสองตำลึงทุกปี ต่อมาพระเจ้าแผ่นดินสยาม (ประเทศไทย) ได้มีโองการไปถึงเจ้าชมพู ให้ยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง เมืองพวนรบชนะเมืองหลวงพระบาง เจ้าชมพูจึงประกาศเป็นเอกราชฝ่ายเจ้านนท์ แห่งเวียงจันทน์ ให้แม่ทัพซื้อข้าวไปรบกับเจ้าชมพูเมืองพวน เจ้าชมพูแพ้ จึงถูกจับได้ เอาตัวส่งมายังเวียงจันทน์ เจ้านนท์สั่งให้เพชรฆาตนำตัวไปประหารชีวิต โดยใช้หอกแทงครั้นเพชรฆาตจะใช้หอกแทงนั้น ฟ้าก็ได้ผ่าลงมาที่หอกของเพชรฆาตหักสะบั้นลง จึงนำความไปทูลให้เจ้านนท์ทราบ เจ้านนท์ได้ทราบเหตุอศจรรย จึงสั่งให้ปล่อยตัวเจ้าชมพูกลับไปครองเมืองพวนตามเดิม และให้ส่งเครื่องบรรณาการแก่เมืองเวียงจันทน์ด้วย หลังจากเจ้าชมพูเดินทางกลับเมืองพวน ชาวเมืองพวนจึงได้ประชุมปรึกษาหารือกัน โดยให้พระอาจารย์หรือโหรประจำเมือง ได้ดูฤกษ์และกำหนดวันที่จะประกอบพิธีทำฟ้า จึงเกิดเป็นประเพณีทำฟ้านับถือฟ้ามานจนถึงปัจจุบันนี้ และชาวไทยพวนมีความเชื่อว่า ถ้าผู้ใดเข้าร่วมพิธีบวงสรวงทำฟ้าแล้วจะไม่ถูกฟ้าผ่า แต่จะต้องปฏิบัติตัวตามประเพณี กล่าวคือ ต้องอยู่ กำ ความหมายของคำว่าทำฟ้า โดยสังเขป คือการอยู่กำ หรือการถือศีล ต้องทำแต่ความดีละเว้นการทำบาป ไหว้บวงสรวงบรรพบุรุษ เทพยดาและบูชาฟ้าให้ฟ้าคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขและเชื่อว่าจะทำให้พืชผลทางการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์ เพราะกำฟ้าของแต่ละปี ชาวไทยพวนจะคอยฟังเสียง ฟ้าร้องว่าจะมาจากทิศไหน ซึ่งเป็นคำทำนาย หรือคำพยากรณ์ของคนรุ่นหลังที่ต้องใช้น้ำเพื่อการเกษตรชาวพวนทุ่งไธ้งมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นแบบเฉพาะของตนเองที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ แม้ว่าจะรับผสมผสานหรือปรับเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มคนอื่น ๆ ที่ได้ปะทะสังสรรค์กันแต่ก็ยังปรากฏวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นแบบฉบับ “ลาวพวน” หรือ “ไทพวน” โดยเฉพาะภาษาพูด การแต่งกายด้วยชุดผ้าหม้อห้อม อาหารการกิน และประเพณีกำฟ้า ที่ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลทุ่งไธ้งส่วนใหญ่ มาจากเชื้อสายไทยพวน นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกับคนเมืองโดยทั่วไป แต่ก็มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และแตกต่างจากที่อื่น ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ยึดถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

ชาวพวนบ้านทุ่งไธ้งนับถือบรรพบุรุษ คือเจ้าชมพู นั่นเอง “ภิกษุทั้งหลาย เพราะมารดานั้นเป็นผู้มีอุปการะมาก แม้บุตรจะวางมารดาไว้บนถอยบ่าขวา บิดาไว้บนถอยบ่าซ้าย ด้วยหมายจักทำตอบแทนแก่ท่าน ฟังประคับประคองในอวัยยะทั้งปวง ทำการบำรุงท่านผู้ดำรงอยู่บนจะถอยบ่าทั้ง ๒ นั้นนั่นแล ด้วยกิจมีการอภิเษกเป็นต้น แม้มารดาบิดานั้น ฟังนั่งถ่ายปัสสาวะและอุจจาระบนจะถอยบ่าทั้ง ๒ ของบุตรนั้นแล บุตรนั้นถึงทำอยู่อย่างนั้นตลอด ๑๐๐ ปี ก็ไม่อาจทำการตอบแทนแก่ท่านได้เลย แม้บุตรพึงสถาปนาบิดาไว้ในความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิไซริ์ แม้อย่างนั้น ก็ไม่อาจทำตอบแทนได้เหมือนกัน” ความเชื่อและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในงานประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวน บ้านทุ่งไธ้ง ที่คนส่วนใหญ่ประพฤติดำเนินชีวิตสืบเนื่องกันมา นั่นก็คือ ความกตัญญูแก่เวทิต

๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ส่วน คือข้อเสนอแนะในเชิงการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

๕.๑.๑ รัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีกำฟ้าในระดับจังหวัดและระดับประเทศ เพื่อเป็นตัวอย่างในวิถีดำเนินชีวิตที่ดีงามของชาวไทยพวน

๕.๑.๒ ควรมีการส่งเสริมและสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยพวน โดยเฉพาะประเพณีอื่นๆ ที่นอกเหนือจากประเพณีกำฟ้า

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ควรมีการศึกษาวิถีชีวิตชาวไทยพวนจากประเทศลาว เชียงขวาง

๕.๒.๒ ควรมีการศึกษาวิถีชีวิตของชาวพวนทั่วประเทศไทย

๕.๒.๓ ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบและกระบวนการพัฒนาจริยธรรมในชุมชน
ไทยพวน

๕.๒.๔ ควรมีการศึกษาวิถีชีวิตปราชญ์ชาวบ้านของชุมชนไทยพวน ที่ดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่าง
ของชุมชน

บรรณานุกรม

- พลเอกสายหยุด เกิดผล. **ไทยพวน และข้อคิด เขียน พุด ท่า**. กรุงเทพฯ: บริษัท พชรกานต์พับลิเคชั่นจำกัด, ๒๕๓๗.
มณี พะยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
สุเทพ พรหมศิลป์. **ไทยพวนบ้านหมี่**. ลพบุรี: ม.ป.ท., ๒๕๓๖.
โพธิ์ แซ่มลำเจียก. **สืบสานพงศาวดารกลุ่มชนไทยพวน**. กรุงเทพฯ: หจก.จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๘.
เสาวภา ไทหมวัฒน์. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย : แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.
พันเอกวิเชียร วงศ์วิเศษ. **ไทยพวน**. สุโขทัย : พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานทอดกฐินขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๑๗.
ประชิด สกฤษพัฒนา. **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖.
พระมหาประสพฤกษ์ จารูวาโท (รัตนวงศ์). **การศึกษาวិเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา**.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
พระอนุสรณ์ กิตติวัฒน์. **ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนา**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
วดาลย์ อุดมศิลป์. **การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี**. **ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.
ศิริพร ครอบเคหา. **ประเพณีของชาวไทยพวน บ้านโคกกระเทียม ตำบลโคกกระเทียม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี**.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๔.
สุชาพันธ์ ตาลรักษา. **การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวนขององค์การบริหารส่วนตำบลมะขามส้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**. **รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. วิทยาลัยการปกครองส่วนท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๓.

ค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมปัจจุบัน The Change of Cultural Attitude in Contemporary Society

นางสาวบุญมี สุขแฉล้ม, นางอุทุมพร สุวรรณทา*

บทคัดย่อ

สังคมไทยก็เหมือนกับสังคมมนุษย์ทั้งหลายในโลกที่ไม่หยุดอยู่นิ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอื่นๆ ในระดับเดียวกันแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนคนส่วนใหญ่ในสังคมปรับตัวเองไม่ทัน จนเกิดปัญหาทางวัฒนธรรมที่ต้องมีการแก้ไขกันตลอดมา

สังคมไทยในปัจจุบันอยู่แบบครอบครัวเดี่ยว การรับค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมปัจจุบันนั้นก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่มากมายเช่นกัน ในสังคมปัจจุบันนี้วัยรุ่นสมัยนี้รับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ผิดๆ เข้ามาปรับใช้ในชีวิตรประจำวันมากมาย เช่น การเลียนแบบการแต่งกายของชาวตะวันตก การไม่รักนวลสงวนตัวของวัยรุ่นหญิงในปัจจุบัน เนื่องจากการรับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ผิดๆ มาใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาในสังคม ก็คือการท้องแบบไม่ได้ตั้งใจ เกิดปัญหาการถูกรังแกของเด็ก ปัญหาการทำแท้ง การใช้ยาเสพติดของบุคคลในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากการอยากได้ อยากมี ความหรูหรา จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีในปัจจุบันมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้อยู่ที่การนำมาปรับใช้เทคโนโลยี ที่นำมาใช้แล้วเกิดประโยชน์ก็มี และเกิดโทษก็มีมากเช่นเดียวกัน

คำสำคัญ: ค่านิยม, วัฒนธรรม, เปลี่ยนแปลง

ABSTRACT

Thailand society like human society in the world that does not stay still. If there are changes over time. Compared with other societies. In the same It can be said that is changing so rapidly that most people in society adjusts itself behind.

Thailand is a society of today is a single family. Receiving the changing cultural values in society today is causing many social problems as well. In today's society that teenagers today adopted cultural values are wrong to deploy in everyday life, such as imitating the composer's death in the West. I love the look of a young woman in the reserves due to the cultural values of the wrong use of the social problems caused by the stomach is a mistake. The problem of abandoned children themes. The abortion issue The lavish spending of people in today's society because I wanted a luxury. You can see that today's technology has both advantages and disadvantages.

* อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นชาติ เป็นรากฐานความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจ ชาติที่มีวัฒนธรรมอันดีงามสืบทอดความเป็นชาติอันยาวนาน จึงมีศิลปะวัฒนธรรมมากมายที่ต้องอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบทอดให้คงความเป็นมรดกคู่ชาติไทย รัฐบาลแต่ละสมัยได้ให้ความสำคัญ ในการส่งเสริมอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมไทยอย่างต่อเนื่อง ส่วนในเรื่องค่านิยม นั้น นับว่าเป็นเรื่องสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมาก เพราะค่านิยมจะทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายของประชาชนในสังคมไทยถูกแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านลบ เช่น การนิยมพิธีการและการทำบุญเกินกำลัง การนิยมความฟุ่มเฟือย การขาดระเบียบวินัย และด้านบวกหรือค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น การใช้ชีวิตสอดคล้องธรรมชาติ การนิยมคุณงามความดี ความมีน้ำใจ ค่านิยมลบล้างค่านิยมที่ผิด ความเสื่อมเสีย ส่วนค่านิยมบวกนั้น ย่อมเป็นประโยชน์ต่อสังคม การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นเก่า ไปยังสมาชิกใหม่ของสังคม เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการเลี้ยงดูเด็กและการขัดเกลาทางสังคม เริ่มต้นจากพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง และสื่อต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนทางสังคม ที่ทำหน้าที่ปลูกฝังถ่ายทอด ปลูกฝังวัฒนธรรม เริ่มจากการเป็นแบบอย่างให้เด็กเลียนแบบ จนเป็นความเคยชินซึมซับ จนกลายเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของเด็กโดยไม่รู้ตัว สิ่งเหล่านี้จะช่วยกลมกลืนเด็กให้เกิดการเรียนรู้และรับถ่ายทอดวัฒนธรรมรวมทั้งค่านิยมที่ผิดๆ ไปด้วย วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคนขึ้นอยู่กับสังคมนั้นๆ และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคม สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้แก่สังคม เพราะในวัฒนธรรมจะมีทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน

ส่วนในปัจจุบันนั้นค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น อาจจะมีทั้งทางที่ดีและทางที่ไม่เป็นประโยชน์นัก การรับเอาวัฒนธรรมที่ผิดๆ จากทางต่างประเทศบ้าง การทำลายวัฒนธรรมเก่าๆ ของสังคมไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ที่ต้องได้รับการแก้ไขและการทำความเข้าใจที่ถูกต้อง การรับเอาวัฒนธรรมจากต่างชาตินั้น มิได้มีแต่ด้านลบเสมอไป หากเรารู้จักการนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยนั้น ก็มีประโยชน์มากมายเช่นกัน ส่วนมากนั้นเยาวชนในสังคมปัจจุบันรับเอาค่านิยมที่ผิดๆ ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมทำให้เกิดความเดือดร้อนเกิดพฤติกรรมที่ผิดๆ ค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม ถึงอย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมไทยยังแสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นชาติไทย รวมถึงวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยสืบต่อกันมา และควรแก่การอนุรักษ์รูปแบบของวัฒนธรรมดั้งเดิม มากกว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมเสียอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยก็เหมือนกับสังคมมนุษย์ทั้งหลายในโลกที่ไม่หยุดอยู่นิ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอื่นๆ ในระดับเดียวกันแล้ว จนเกิดปัญหาทางวัฒนธรรมที่ต้องมีการแก้ไขกันตลอดมา ทั้งนี้ก็เพราะแต่เดิมสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทที่มีการทำนาและการเพาะปลูกเป็นอาชีพ แต่ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่มุ่งหวังผลิตสิ่งต่างๆ เพื่อส่งออกไปขายนอกประเทศ การผลิตผลทางการเกษตรซึ่งแต่เดิมผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง ด้วยเทคโนโลยีต่างๆ แบบดั้งเดิม ก็เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเป็นจำนวนมาก โดยอาศัยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทันสมัยเข้ามาช่วย มีการลงทุนและการใช้

ที่ดินอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการใช้ที่ดินก็มีการขยายเขตการเพาะปลูกพืชพันธุ์นานาชนิดไปตามบริเวณต่างๆ โดยเฉพาะที่ดอนและที่ตามป่าเขา ก่อให้เกิดการรุกร้าป่าสงวนและการทำลายสภาพแวดล้อมอย่างกว้างขวาง การผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรมที่ชาวบ้านธรรมดาทั่วไป ซึ่งไม่มีศักยภาพทั้งในด้านเงินทุน กำลังคน และเทคโนโลยี จะทำได้ จึงเป็นเรื่องของบุคคลร่ำรวยที่เป็นนายทุน

สิ่งที่ควบคู่กันไปกับการเกษตรอุตสาหกรรม คือการขยายตัวทางอุตสาหกรรม เกิดโรงงานอุตสาหกรรม ที่นำทรัพยากรต่างๆ ของประเทศมาผลิตสินค้าประเภทต่างๆ อย่างมากมาย ทำให้เกิดย่านอุตสาหกรรมและย่านพาณิชยกรรมขึ้นตามเมืองต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมากมาย เหล่านี้ล้วนมีผลทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ อยู่ตลอดเวลา มีทั้งการย้ายจากถิ่นหนึ่งไปอีกถิ่นหนึ่ง เช่น ในภาคอีสานไปอยู่ทางภาคกลางและภาคใต้ เป็นต้น กับการย้ายจากท้องถิ่นในชนบทเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือทำงานเป็นกรรมกรในเมืองซึ่งการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานดังกล่าวนี้ มีผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คน ที่อยู่ในชนบทและในเมืองเป็นอย่างมาก ในสังคมชนบทนั้นแต่เดิมอยู่กันอย่างเรียบง่ายในกรอบของประเพณี ที่มีจารีตและขนบธรรมเนียมที่ท้องถิ่นคอยควบคุมให้ผู้คนอยู่กันอย่างสงบสุข ปัจจุบันเมื่อคนรุ่นหนุ่มสาวย้ายออกไปทำงานที่อื่น โดยเฉพาะผู้ที่เป็หน้าครอบครัวขาดหายไปเป็นเวลาหลายๆ เดือน ทำให้สภาพครอบครัวขาดความสมบูรณ์ เด็กไม่มีความอบอุ่น ในขณะที่คนรุ่นใหม่ก็หมดความเชื่อถือ ในความรู้ความสามารถต่อการเป็นผู้นำของคนรุ่นก่อน เพราะตนได้เล่าเรียนความรู้ใหม่ๆ จากในเมืองมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ได้ พร้อมกันนั้นก็รับเอาความทันสมัยหลายๆ อย่างมาจากภายนอก จึงทำให้หมดความเลื่อมใสและเชื่อถือในสิ่งที่เป็จารีตและประเพณีของท้องถิ่น ที่เคยมีบทบาทในการสร้างและควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในบางแห่งที่มีกลุ่มชนกลุ่มใหม่เข้าไปขยายที่ทำกินและตั้งถิ่นฐาน จนทำให้เกิดลักษณะบ้านแบบใหม่ๆ เช่น บ้านจัดสรร ขึ้นนั้น เกือบจะทำให้ความเป็นสังคมท้องถิ่นแต่เดิมล่มสลายลงไปก็ว่าได้ ทั้งนี้เพราะคนในท้องถิ่นปรับตัวไม่ทัน ความเรียบง่ายและการอยู่ร่วมกันที่ไม่มีความแตกต่าง ในเรื่องของชนชั้นก็หมดไป สังคมใหม่ที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้เป็สังคมที่ซับซ้อนแบบมีชน

ส่วนในสังคมเมืองนั้น ภาวะความแออัดเพิ่มขึ้นจนยากแก่การควบคุม ความเป็นสังคมเปิดที่ทำให้ติดต่อกับภายนอกได้อย่างสะดวกสบายนั้น เป็นผลให้คนได้ตรั้รับอิทธิพลวัฒนธรรมที่หลากหลายจากภายนอกเข้ามา โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจว่าสิ่งที่รับเข้ามานั้นเหมาะสมหรือไม่กับบ้านเมืองของตน เข้ากันได้กับสิ่งที่มีมาแต่เดิมเพียงใด เมื่อไม่มีการถ่วงถ่วงความขัดแย้งก็เกิดขึ้น การยึดมั่นถือมั่นในลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่หยุดนิ่งอย่างเป็อุดมคติก็ดี นโยบายทางเศรษฐกิจทุนนิยมแบบเสรี ที่เป็การส่งออกของรัฐบาลก็ดี ล้วนเป็สิ่งที่ชักจูงคนในสังคมรุ่นใหม่ให้หันไปเห็นความสำคัญทางวัตถุ และความเป็นปัจเจกบุคคลตลอดเวลา ทำให้สังคมมีความซับซ้อนทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มขึ้น จนยากแก่การควบคุม เกิดกลุ่มอาชีพกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลาย จนเป็ชนชั้นที่มีความแตกต่างกันมากมาย โดยเฉพาะช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน จนกล่าวได้ว่าปัจจุบันผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น ที่มีอิทธิพลในเรื่องการเมืองการปกครองของประเทศ และการรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวก็ดี

การเน้นในเรื่องอุตสาหกรรมทำให้เมืองมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายของประชากรจากภายนอกเข้ามา โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายของพวกชาวนาในชนบทที่เข้ามาเป็กรรมกรตามโรงงานอุตสาหกรรม กรรมกรทำงานก่อสร้าง ตลอดจนคนงานลูกจ้างด้านบริการต่างๆ นั้น ทำให้เกิดปัญหาทาง

^{๓๔} กาญจนา แก้วเทพ, ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

สังคมอย่างมากมาย อย่างเช่น^{๓๔} ปัญหาชุมชนแออัด แหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาเรื่องการลักขโมย ปล้นจี้ ซึ่งรวมไปถึงปัญหาทางโสเภณีและการว่างงานด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้นำมาสู่ปัญหาของความไม่มั่นคงภายในที่เป็นส่วนรวม ถ้ามองให้กว้างกว่าเมืองออกไปถึงบริเวณชานเมืองรอบนอกที่แต่เดิมเป็นชนบท ก็จะพบว่าหลายๆ แห่งที่เดิยวที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมชาวนามาเป็นสังคมกรรมกร เพราะผู้ที่เดิมเป็นชาวนาแต่ก่อนเคยมีที่ดินทำการเพาะปลูกด้วยตนเองนั้น มีเป็นจำนวนมากที่ขายที่ดินให้กับนายทุนเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม หรือไม่ก็เพื่อทำการเพาะปลูกพืชไร่ในลักษณะที่เป็นเกษตรอุตสาหกรรม จึงต้องเปลี่ยนสภาพและฐานะตนเองเป็นกรรมกรรับจ้าง ทำงานให้กับกิจการทางอุตสาหกรรมเหล่านั้น นับเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากรูปแบบหนึ่งมาสู่อีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งการปรับตัวเองเข้าสู่วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบใหม่ไม่ใช่ของง่าย ผู้ที่ประสบความล้มเหลวอาจกลายเป็นคนยากจนที่มีความเสื่อมทางด้านจิตใจและศีลธรรมที่จะนำไปสู่ปัญหาทางสังคมนานัปการได้

วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง

วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคมมนุษย์ และเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม หรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคมด้วย ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม อาจแปรเปลี่ยนไปตามภูมิหลังของผู้ให้คำนิยาม ดังที่ Kraeber and Kluckhohn (๒๐๐๗) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันในบทความเกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้กล่าวไว้ว่าความหมายของคำว่า Culture นั้น ได้ให้คำจำกัดความไว้มากถึง ๑๕๖ อย่าง ซึ่งเขาได้รวมไว้ใน ๖ หมวดด้วยกัน คือ การให้คำนิยามในความเชิงพรรณนา (descriptive) เชิงประวัติศาสตร์ (historical) เชิงบรรทัดฐาน (normative) เชิงจิตวิทยา (psychological) เชิงโครงสร้าง (structural) และเชิงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงศิลปะชั้นสูงหรือมารยาทชั้นสูงที่บางคนมักจะกล่าวว่าคุณคณูนั้นมีวัฒนธรรม เนื่องจากการแต่งตัวดี มีมารยาทดี และบุคคลผู้นั้นไม่มีวัฒนธรรม เพราะแต่งตัวสกปรก พูดจาไม่มีกาลเทศะ ทั้งนี้เนื่องจากการใช้คำว่า วัฒนธรรมในความหมายของประเพณีนั่นเอง การให้ความหมายของวัฒนธรรมนั้นหากไปติดอยู่กับความหมายที่ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งของที่ขึ้นอยู่กับองค์กรนั้น องค์กรนี้ เราจะมองไม่เห็นอะไรที่แตกต่างจากการให้คำนิยามแบบเดิม ๆ ดังนั้น จึงมีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า วัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป ดังเช่น Harrison and Stokes (as cited in Seel, 2000) ได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมในแง่ของอำนาจ บทบาท ความสำเร็จหรือการค้ำจุน กาญจนกา แก้วเทพ กล่าวถึงวัฒนธรรมอย่างน่าฟังว่า “วัฒนธรรมตามความหมายของวิชามานุษยวิทยา ได้แก่ สิ่งอันเป็นวิถีชีวิตของสังคม คนในส่วนรวมของสังคมจะคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร มีความเชื่ออย่างไร ก็แสดงออกให้ปรากฏเห็นเป็นรูปร่าง ประเพณี กิจการงาน การละเล่น การศาสนา เป็นต้น

ลักษณะของวัฒนธรรม ในสังคมมนุษย์หนึ่ง ๆ หากเป็นสังคมเล็กอาจประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เดียว วัฒนธรรมเดียว มีวิถีชีวิตที่เหมือนกัน แต่ในสังคมใหญ่ย่อมมีความสลับซับซ้อนไปด้วยหลายชาติพันธุ์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน วิถีชีวิตที่เป็นรูปแบบเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ของตน สังคมใดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่เป็นเจ้าของพื้นที่ วัฒนธรรมของพวกเขาก็จัดว่าเป็นวัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีคนจำนวนน้อย หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ในถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ก็จัดว่าเป็นอนุวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมรอง เช่น ประเทศไทยมีชาวไทยเป็นชนกลุ่มใหญ่เป็นเจ้าของประเทศ วัฒนธรรมของชนชาติไทยจึงจัดเป็นวัฒนธรรมหลัก ภาษาที่ใช้ในราชการ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรม จึงถือของชนชาติไทยเป็นหลัก ส่วนวัฒนธรรมจีน ชาวมุสลิม ชาวลาว เขมร กูย เป็นต้น ที่

เข้ามาอาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย ล้วนถูกจัดเป็นวัฒนธรรมรอง เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวเป็นชนกลุ่มน้อยนั่นเอง แต่เนื่องด้วยชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นระยะเวลายาวนานและร่วมกันช่วยพัฒนาประเทศชาติ จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมบางอย่างที่หลายกลุ่มชนหลายเชื้อชาติได้ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เช่น ภาษาที่ใช้มารยาทในการเข้าสังคม การจัดงานร่วมกันของทางราชการ การปฏิบัติและข้อห้ามข้อควรทำต่าง ๆ ล้วนจัดว่าเป็นวัฒนธรรมสากลได้ ดังนั้นในสังคมขนาดใหญ่ วัฒนธรรมที่ประกอบกันอยู่นั้น คือ วัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมรอง และวัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง เพราะวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ การที่วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปในด้านใดก็ย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ว่าได้เปิดรับสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามากระทบได้มากน้อยเพียงไร หรือจะปิดกั้นไม่ยอมรับเลยแล้วปล่อยให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปเองอย่างช้า ๆ ในกรอบที่ขีดกั้นไว้ ซึ่งการจำกัดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจออกกฎหรือการจำกัดด้วยข้อห้ามก็ได้ วัฒนธรรมยังหมายถึง ผลผลิตและสิ่งของด้วย

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่กว้างลึกครอบคลุมวิถีชีวิต บรรทัดฐาน คุณค่า จารีตประเพณี ความเชื่อ ระบบความคิดของสังคมมนุษย์ ดังนั้นการวิเคราะห์เรื่องวัฒนธรรม จึงจำต้องมุ่งไปในรายละเอียดทุกแง่มุม และต้องมองวัฒนธรรมแบบองค์รวม ทั้งนี้โดยไม่ลืมที่จะดูสิ่งแวดล้อมในสถานะและสถานการณ์ของช่วงนั้น ๆ ว่ามีผลกระทบต่อวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด และทำให้วัฒนธรรมนั้น ๆ แปรเปลี่ยนไปในรูปใด ทั้งนี้เพราะการจะเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสังคมหนึ่ง ๆ อย่างถ่องแท้ นั้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญมากดังที่ France Boas แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ผู้วางรากฐานมานุษยวิทยาวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมไว้ ซึ่งต่อมาก็มีศิษย์เอกอีกหลายคนสืบทอดความนึกคิดนี้เช่น (Ruth Benedict ๑๘๘๗-๑๙๗๘) และ (Margaret Mead) สำหรับรูธนั้น เธอกล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นคำเรียกทางสังคมวิทยาที่เรียนรู้ทางพฤติกรรมที่ไม่ได้มีมาแต่กำเนิด โดยเรียนรู้จากผู้ใหญ่ของยุคสมัยนั้น ๆ

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลง (change) หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่งขององค์กรหนึ่ง ซึ่งยังคงตัวอยู่ได้ (Nisbet, อ้างถึงใน วีรยุทธ วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, ๔๐) ในปัจจุบันไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีสภาพมั่นคง หากแต่ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สังคมและวัฒนธรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ไม่มีสังคมและวัฒนธรรมใดหยุดอยู่กับที่ โดยแท้จริงตลอดเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมออันเป็นลักษณะธรรมดาของสังคมมนุษย์

หากพิจารณาถึงความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่อง อาจเกิดขึ้นในส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงผลกระทบถึงสองลักษณะดังกล่าว

^{๔๐} วีรยุทธ วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, “จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์” ในการศึกษาตามแนวพุทธ, เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป. หน้า ๕๔๓-๕๔๘.

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีนี้จะเน้นถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularism) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกาเห็นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนี้ยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรม

ความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เป็นของใหม่ เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่ บาร์เนทเชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรม แต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดนวัตกรรมก็ได้ ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม”

การปรับตัวทางวัฒนธรรม

การปรับตัว หรือการดัดแปลงตัวของมนุษย์ (adaptation) ตามสารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา หมายถึงกระบวนการที่คนกระทำตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกายภาพให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของตนเอง มีการดัดแปลงตัวเป็น ๔ ประเภท คือ (๑) การดัดแปลงทางกายภาพ (physical adaptation) (๒) การดัดแปลงทางอารมณ์ (emotional adaptation) (๓) การดัดแปลงทางสติปัญญา (intelligence adaptation) และ (๔) การดัดแปลงทางอุดมคติ (ideal adaptation) ผู้ที่ดัดแปลงตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมไม่ได้ ย่อมมีโอกาสดำรงชีวิตอยู่เป็นปกติสุขได้เช่นเดียวกับเจนนุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่า adaptation คือการดัดแปลง ซึ่งเป็นกระบวนการปรับตัวให้เหมาะสมที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่กำหนดให้ โดยทั่วไปจะใช้กับการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางกายภาพของร่างกาย แต่อาจใช้ในความหมายถึงการดัดแปลงเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมเฉพาะของมนุษย์ได้ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๒, หน้า ๗)

การปรับตัว มักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว (อมรา พงศาพิชญ์, ๒๕๔๗, หน้า ๑๖) การปรับตัวเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์ต้องการดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานของตนเองและให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนต้องการทั้งด้านร่างกาย การปรับตัวทางวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความสำเร็จ ในการปรับตัวของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เนื่องจาก การพัฒนาบุคลิกของชนแต่ละชาติพันธุ์มีผลต่อการ ที่บุคคลรู้สึกต้องการติดต่อกับผู้อื่น วัฒนธรรมอื่น ๆ ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ หรือการแยกตัวออกหรือความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม

การปรับตัวทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของ Cohen (อ้างถึงใน สุวัฒน์ จันทรวงศ์, ^{๕๑} ๒๕๔๐, เสนอข้อคิดเห็นว่า ข้อหนึ่ง การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรมและสังคม วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อข้อสอง องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม ข้อสาม การปฏิสัมพันธ์กับสังคม

^{๕๑} กาญจนา แก้วเทพ, **ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

ข้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ข้อสี่ วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง ข้อห้า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม ข้อหก พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย และข้อเจ็ด การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมีส่วนส่งเสริมให้การปรับตัวเป็นไปได้ดี และเร็วขึ้น เช่นเดียวกับทัศนคติที่ดีของผู้ไปอยู่ใหม่ต่อสถานที่ไปอยู่ก็มีผลต่อการปรับตัวและยอมรับสังคมได้ดีด้วย การผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของคนหลากหลายเชื้อชาติที่เกิดการยอมรับในกลุ่มที่ต่างกัน พบว่า ชาวยุโรปสามารถปรับตัวมีวิถีชีวิตในประเทศอเมริกาได้ดีกว่าในประเทศแถบเอเชีย อาฟริกา หรือ อเมริกา การได้รับคำแนะนำด้านวัฒนธรรม การให้ความรู้ในการปรับตัวทางวัฒนธรรมแก่ผู้ที่จะย้ายไปอยู่ในประเทศใหม่ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง จะช่วยให้ผู้ที่ไปอยู่ใหม่ได้เข้าใจความเป็นอยู่ เพื่ออยู่อย่างมีความสุข ลดอัตราการความเสียหายต่าง ๆ ไปได้มาก เช่นกรณีของคนไทยที่ไปทำงานในบอสตันได้กลับมาเมืองไทยหลายสัปดาห์ โดยคิดว่าเพื่อความประหยัดจึงได้ปิดเครื่องทำไฟฟ้า เครื่องทำความร้อนในบ้านหมด เมื่อกลับไปปรากฏว่าท่อน้ำ โถส้วม ได้รับความเสียหายเนื่องจากน้ำกลายเป็นน้ำแข็ง ต้องเสียเงินถึง ๕,๐๐๐ เหรียญในการซ่อมแซมเป็นต้น

สิ่งสำคัญที่ทำให้การปรับตัวได้ดีคือ ภาษา เนื่องจากภาษาของมนุษย์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารซึ่งกันและกัน การถ่ายทอดความคิดด้วยระบบสัญลักษณ์ เป็นพฤติกรรมที่เกิดได้ด้วยการเรียนรู้และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม คนที่ใช้ภาษาเดียวกันสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดีและกว้างขวาง จึงทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ ถิ่นที่อยู่ใหม่ การเข้าถึงบริการและการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ง่ายขึ้น การรู้ภาษาของเจ้าของประเทศเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้การปรับตัวในการอยู่ในประเทศนั้น ๆ ประสบความสำเร็จ ถ้าไม่รู้ภาษาหรือพูดสื่อสารได้ไม่ดีก็ทำให้การปรับตัวเป็นไปได้ยากความสามารถในการใช้ภาษาไทยของแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยจะทำให้ได้ค่าจ้างรายวันสูงกว่าผู้ที่พูดภาษาไทยไม่ได้ การใช้ภาษาไทยเป็นปัจจัยสำคัญในการผสมผสานเข้ากับคนไทยและสามารถนำไปสู่การตั้งรกรากถาวรขึ้นในประเทศไทยได้ (สนิท ศรีสาแดง^{๔๑} , ๒๕๔๘) การเรียนรู้ภาษาใหม่ของประเทศที่ไปอยู่ใหม่สิ่งสำคัญที่สุดมิใช่เพียงการรู้ภาษาเท่านั้นแต่อยู่ที่การรู้วัฒนธรรมใหม่ด้วย (ภาษาถิ่นเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเครื่องมือสื่อสารโดยเฉพาะในประเทศที่มีผู้ย้ายมาจากหลากหลายประเทศ ระดับการเรียนรู้ภาษาที่ ๒ สามารถกำหนดได้ว่า จะประสบความสำเร็จในการปรับตัวและเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ได้ดีเพียงใดด้วยเนื่องจากการรู้ภาษาและเข้าใจถึงการใช้ภาษาได้ดีทำให้เรียนรู้วัฒนธรรมติดตามไปด้วยในกลุ่มเด็กก็พบว่า การเปลี่ยนแปลงการสอนในโรงเรียนจากการสอนโดยใช้สองภาษามาเป็นภาษาอังกฤษอย่างเดียวและให้ภาษาที่สอง เป็นวิชาเลือกทำให้เด็กที่ย้ายมาอยู่ใหม่ปรับตัวในการเรียนได้ดีขึ้น (Amselle, 2000, pp. 70-71) เด็กที่ไม่ยอมใช้ภาษาของประเทศที่ไปอยู่ใหม่เนื่องจากไม่มีความคุ้นเคย ทำให้เกิดโรคจิตทางสังคม เกิดความขัดแย้งในการปรับตัวส่งผลต่อสมาธิจดใจ การเรียนตกต่ำ มีการเสพยาเสพติดและเกิดพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ

^{๔๑} กาญจนา แก้วเทพ, **ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

สรุป

สังคมไทยรับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศมากขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน ทั้งทางด้านการประกอบอาชีพ จะเห็นได้ว่าเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมกันมากขึ้นสังคมไทยเลี้ยงดูบุตรด้วยเงินมากขึ้นมากกว่าการเลี้ยงด้วยความรักความอบอุ่นเหมือนแต่ก่อนทั้งทางชีวิตความเป็นอยู่ สังคมไทยในปัจจุบันอยู่แบบครอบครัวเดี่ยว การรับค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมปัจจุบันนั้น ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่มากมายเช่นกัน ในสังคมปัจจุบันนี้วัยรุ่นสมัยนี้รับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ผิดๆ เข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวันมากมาย เช่น การเลียนแบบการแต่งกายของชาวตะวันตก การไม่รักษาวลสงวนตัวของวัยรุ่นหญิงในปัจจุบัน เนื่องจากการรับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ผิดๆ มาใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาในสังคมก็คือ การท้องแบบไม่ได้ตั้งใจ เกิดปัญหาการถูกรังแกของเด็ก ปัญหาการทำแท้ง การใช้ยาเสพติดของบุคคลในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากการอยากได้ อยากมีความหรูหรา จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีในปัจจุบันมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้อยู่ที่การนำมาปรับใช้ เทคโนโลยีที่นำมาใช้แล้วเกิดประโยชน์ก็มีมากมายและที่ก่อโทษก็มีมากมายเช่นกัน ปัจจุบันวัยรุ่นมักจะมีค่านิยมที่เลียนแบบเพื่อนโดยที่ไม่คิดคำนึงว่าความสามารถทางการเงินของตนเองเป็นเช่นไร ทั้งนี้เป็นการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิดๆ ส่วนทางด้านอุตสาหกรรมมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการทำงาน ทำให้ได้ผลงานที่เป็นมาตรฐานและรวดเร็ว ทำให้ผลิตสินค้าเพื่อการจำหน่ายได้รวดเร็ว ส่วนทางด้านเกษตรกรรมเกษตรกรได้นำเครื่องจักรกลมาใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ย่นระยะเวลาในการทำงานได้เร็วขึ้นและผลผลิตที่ได้ที่ปริมาณเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามการรับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมมาปรับใช้ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย เราจึงควรใช้ให้ถูกต้องตามความเหมาะสมและควรแก่การอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยที่เป็นเอกลักษณ์มาแต่ช้านานนั้นไว้ด้วย เพื่อจะดำรงสืบทอดต่อไปยังลูกหลาน

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. **ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

วิรัช วัชรวิชัย และ นวพล วัฒนวิชัย. **“จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์”** ในการศึกษาตามแนวพุทธ.

เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.

สุวัฒน์ จันทรวงศ์. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.

สนิท ศรีสำแดง. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ: นีลนาราการพิมพ์, มปท.

พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พระมหาดนอม อานนโ, พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.*

บทคัดย่อ

พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการนำเอาหลักธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองในทางพระพุทธศาสนากับหลักการพัฒนาตนเองของจิตวิทยาบูรณาการร่วมกัน ในการฝึกฝนอบรมตนเองให้เกิดการพัฒนาไปสู่จุดหมายที่สูงขึ้น โดยผู้เขียน ได้นำเสนอการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภavana ๔ ประการ คือ ๑) การพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้วยกายภavana ๒) การพัฒนาทางด้านศีลหรือระเบียบ กฎ กติกา ทางสังคม ด้วยศีลภavana ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจให้มีความเข้มแข็ง ควบคุมการทำงาน ด้วยจิตภavana ๔) การพัฒนาทางด้านสติและปัญญา ด้วยปัญญาภavana

เพื่อนำหลักธรรมเหล่านี้ไปฝึกหัด พัฒนาทางด้านกาย ด้านศีลที่ทำให้เกิดระเบียบทางสังคม มีจิตใจที่ควรแก่การปฏิบัติหน้าที่หรือการทำงาน อันเป็นฐานให้เกิดปัญญา รู้แจ้งตามความเป็นจริง ส่วนทฤษฎีจิตวิทยา มีความเหมือนกันกับหลักพุทธศาสนา คือให้ความสำคัญในการพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านกาย และจิต ดังทฤษฎีเกสตัลท์ เน้นการเชื่อมโยงเป้าหมายของงาน ทฤษฎีจิตวิทยาด้านพฤติกรรม เน้นการเสริมแรงทางบวกหรือทางลบเพื่อกระตุ้นให้คนในองค์กร ทฤษฎีจิตวิทยาการรับรู้ เน้นสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม จิตวิทยาของ Boydell เน้นความต้องการพัฒนาด้าน ๔ ด้านอันได้แก่ ด้านสุขภาพ บุคคลจะต้องมีทั้งสุขภาพจิตที่ดีและร่างกายจะต้องแข็งแรง ด้านทักษะจะต้องมีทั้งการพัฒนาทักษะด้านสมองและการสร้างสรรค์ความคิดในหลายรูปแบบ รวมทั้งความทรงจำ ความมีเหตุผล ด้านการกระทำให้สำเร็จ ถ้ากระทำด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่ง หรือไม่รอคอยให้เกิดขึ้นเอง ด้านเอกภาพของตนเอง เป็นการยอมรับข้อดีและข้อเสียของตนเอง ด้วยความพึงพอใจในความสามารถของตนเอง

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งของพุทธศาสนาและของนักจิตวิทยา มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษก็ต่อเมื่อได้รับการฝึกฝนอบรม ฝึกหัด ขัดเกลา แล้วเท่านั้น ทั้งทางด้านกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน จึงจะเป็นผู้ประเสริฐ เมื่อได้รับการพัฒนาในทุกด้านเช่นนี้แล้ว ก็จะทำให้เป็นมนุษย์มีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของตน องค์กร หน่วยงาน สังคม ประเทศชาติ ก็จะได้รับประโยชน์สูงสุด จากทรัพยากรมนุษย์ที่ผ่านการฝึกมาอย่างดีแล้ว

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

* อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

Abstract

Buddhist psychology and human resources development are integrated as procession of Buddhist and psychological developing to train oneself and develop oneself for high target. This topic, human development by 4 training (Bhavana) was divided into 4 sections; 1) physical development 2) moral development 3) emotional development and 4) wisdom development. Buddhist principle teaches the followers to train and develop themselves named physical development, which makes regulation for society and supports their mind to do proper work. This is able to make basic of wisdom to realize the truth. For psychology theory, it is similar to Buddhist principle because it urges oneself development both physic and spiritual field. Gestalt theory emphasizes the work's target. Behavior theory emphasizes positive and negative reinforcement to stimulate the worker. Perception theory emphasizes to proper perception. Boydell theory emphasizes 4 developments; 1) health: good health and strong body should be trained first, 2) skill: brain and idea should be trained in various ways including memory, 3) succeed work: we should dare to decide without order or without appearing itself and 4) oneself unity: we should except oneself on weak point and strong point and should satisfies oneself potentiality. Human resources development both Buddhism and psychologist is able to summarizes in the same way as human being can called superman when they were trained, taught and disciplined both physic and spiritual field. Having trained, human being composes of potential ability. Their organization, department, society and nation will get the highest benefit.

Keywords: Buddhist psychology, human resource development.

๑. บทนำ

ธรรมชาติของน้ำย่อมไหลไปสู่ที่ต่ำฉันใด ใจของคนเราย่อมไหลไปสู่ที่ต่ำฉันนั้น นี่มิใช่เรื่องแปลกอะไร แต่เป็นเรื่องปกติหรือเป็นธรรมชาติของน้ำและใจของมนุษย์ ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น เช่น การฆ่าและทำร้ายกัน การลักขโมย การประทุพติผิดลูกเมียสามีคนอื่น การโกหกหลอกลวง การดื่มสุราเมรัยจนไม่สามารถควบคุมสติได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากการที่คนเราขาดการฝึกฝนอบรม ฝึกหัด กาย วาจา ใจ ของตนให้อยู่ในระดับที่สามารถอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข โดยไม่สร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับตนและคนอื่น หรือสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้น แม้จะเกิดจากคนส่วนน้อย แต่ก็ทำให้สังคมส่วนรวมไม่สงบสุข การที่คนส่วนใหญ่ไม่ทำในสิ่งไม่ดี ไม่ก่อปัญหา เพราะคนส่วนใหญ่ได้รับการฝึกฝนอบรม ฝึกหัดขัดเกลา จากคนในครอบครัว โดยได้รับการกล่อมเกลาจากหลักคำสอนพระพุทธศาสนา จากปู่ย่า ตายาย ที่ท่านได้ไปวัดแล้วนำหลานตัวน้อยๆ ติดตามไปด้วยเด็กเหล่านั้นได้ซึมซับรับเอาสิ่งดี ๆ จากปู่ย่า ตายาย จากพระสงฆ์ และมีการส่งต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น

หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนเกี่ยวกับการฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนเอง ให้มีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ มากมาย แบ่งออกเป็นหลายระดับ กล่าวคือ ตั้งแต่ในระดับสังคมหรือระดับต้น บุคคลจะอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ต้องตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม อย่างน้อยมีศีล ๕ ระดับ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นการพัฒนาตนเองในระดับกลาง ประการสุดท้ายเป็นการฝึกฝนอบรมเพื่อพัฒนาตนเองให้อยู่ในระดับธรรมขั้นสูง อันหมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔ ประการ^{๔๓} ทั้งนี้เพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรมบุคคลซึ่งมีความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด และมีชีวิตที่ระคนอยู่ด้วยความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธี ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมอยู่มากมายหลายประการด้วยกัน ในการนำมาฝึกฝนอบรมตนเองให้เกิดการพัฒนาไปสู่จุดหมายที่สูงขึ้น เหตุที่มีหลักธรรมมากมาย เพราะคนเรามีความแตกต่างกันด้านอุปนิสัย ความประพฤติ จำแนกไปตามจริต ๖ ดังนั้น ผู้เขียน สนใจที่จะนำเสนอการพัฒนารัพยากรมนุษย์ด้วยหลักพุทธจิตวิทยา โดยเฉพาะหลักภาวนา ๔ ประการ คือ ๑) การพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้วยกายภาวนา ๒) การพัฒนาทางด้านศีลหรือระเบียบ กฎ กติกา ทางสังคม ด้วยศีลภาวนา ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจให้มีความเข้มแข็ง ควรแก่การงาน ด้วยจิตภาวนา ๔) การพัฒนาทางด้านสติและปัญญา ด้วยปัญญาภาวนา รายละเอียดเกี่ยวกับภาวนา ๔ จะได้นำมากล่าวไว้ในแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาตนตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อไป

ในบรรดาทรัพยากรที่มีค่าที่สุด มนุษย์ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากกว่าทรัพยากรอื่นใด เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้มีขีดความสามารถที่สูงขึ้นในการปฏิบัติงาน เมื่อพัฒนาได้แล้ว จะเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ อย่างมากมายมหาศาล เช่น เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาองค์กร สังคม ประเทศชาติอีกด้วย ดังนั้นทุกหน่วยงานจึงได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมนุษย์ มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนารัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า มีขีดความสามารถและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มผลผลิต

มนุษย์จะได้รับการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการของการศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้อง ธรรมชาติของมนุษย์ก็คือเป็นสัตว์พิเศษ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เป็นสัตว์ที่ฝึกได้หรือเรียนรู้ได้ และต้องฝึกหรือต้องเรียนรู้ กล่าวคือมนุษย์มีศักยภาพพิเศษ ได้แก่ ความสามารถที่จะพัฒนาตนให้เกิดความเจริญงอกงามขึ้นตามกำลังสติปัญญาของตน^{๔๔}

๒. ความหมายของการพัฒนารัพยากรมนุษย์

คำว่า “การพัฒนา” คืออะไร อย่างไร ก่อนอื่นเราต้องทราบว่า “พัฒนา คือ มุ่งให้เกิดความเจริญก้าวหน้า มุ่งให้ทุกคนมีความสุขสบาย” ดังนั้นทุกคนจึงมุ่งที่จะพัฒนา แต่เพราะการที่ทุกคนมุ่งที่จะพัฒนานี้จึงมีทางทำให้เสียได้ เพราะว่ามีผู้ที่ไม่ได้มุ่งให้เกิดความก้าวหน้าแท้จริงรวมอยู่ด้วย หรืออาจเป็นว่าฝ่ายตรงข้ามนำเอา

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๐, หน้า ๑๔๔.

^{๔๔} พระบรมราชาโชวาท พระราชทานแก่ผู้นำเยาวชนและเจ้าหน้าที่ ณ สำนักจิตรลดาโรฐาน, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๒.

^{๔๕} จันนงค์ อติพัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๑๖๑, อังโน พลอาสาสมัคร อนุกุล บุญรักษา, “การพัฒนารัพยากรมนุษย์ ตามหลักภาวนา ๔ ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๓๑” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช), ๒๕๕๔, หน้า ๑๖.

คำว่า “พัฒนา” ไปใช้ด้วยก็ได้ ผู้ที่ฉลาดมีไหวพริบดีจึงจะแยกได้ว่า ใครจะมาพัฒนาให้และใครจะมามุ่งพัฒนาเพื่อประโยชน์ของฝ่ายพวกตัว” ^{๔๕}

การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการที่นำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายไว้การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง ซึ่งกำหนดให้มีคุณค่าและเป็นไปตามขั้นตอน เพราะฉะนั้นการพัฒนาเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนาการพัฒนาเป็นทั้งสื่อ (Means) และจุดหมายปลายทาง (End) ^{๔๖}

การพัฒนา หมายถึง กระบวนการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญงอกงาม ซึ่งการพัฒนามนุษย์เป็นการพัฒนา ๔ ด้าน ได้แก่ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยการพัฒนาจะเป็นไปตามลักษณะของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ^{๔๗}

ทรัพยากร หมายถึง สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์ สิ่งของโดยธรรมชาติที่จะนำมาปรุงแต่งเป็นวัตถุดิบค่า ^{๔๘} เช่น ดิน เป็นทรัพย์สินที่มีค่า สามารถนำมาใช้ได้หลายอย่าง ปลูกผัก ตันไม้ ทำเป็นที่อยู่อาศัย น้ำ นำมาผลิตเพื่อจำหน่าย ลม เมื่อนำมาบรรลุลงถึง ทำให้มีราคา ไฟ ใช้หุงต้ม และประโยชน์อื่นๆ อีกมากมาย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การส่งเสริมให้ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรมีความรู้ความสามารถและมีสมรรถนะในการทำงานสูงยิ่งขึ้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัยทัศนคติ และวิธีการทำงานที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญต่อองค์กรอันเนื่องมาจากทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลวถ้าองค์กรใดมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถมากองค์กรนั้นก็จะมีโอกาสจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ ^{๔๙}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพดีขึ้น ต้องพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กันนอกจากนั้นจะต้องให้มนุษย์มีความรู้คู่กับคุณธรรมด้วย จึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์หรือความเป็นมนุษย์ออกไปอยู่ในสังคมได้ และเมื่อมนุษย์มีความรู้แล้ว ต้องนำไปปฏิบัติ ฝึกฝนให้เกิดผลดีคือ มีประสบการณ์ดีนั่นเอง ประสบการณ์ดี ความรู้ดี มีคุณธรรมดี และมีความสามารถสูงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรใช้เป็นหลักในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ^{๕๐}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์ เป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุนเป็นปัจจัยใน การที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนามนุษย์โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์มีความหมายว่ามนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเองชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมายจุดหมายของชีวิตคือความสุข อิสรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล ^{๕๑}

^{๔๕} อีสยาภรณ์ ทิพยาภรณ์, "การศึกษาความต้องการและปัญหาการพัฒนาตนเองด้านวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน", (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๘, หน้า ๑๐.

^{๔๖} พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน และพจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร [ออนไลน์]: <http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%A3> [วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

^{๔๗} เซว้ โรจนแสง, **องค์การและการจัดการ หน่วยที่ ๗**, หน้า ๓๙๓. อ้างใน พลอาสาสมัคร อนุกุล บุญรักษา, "การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักภาวะ ๔ ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๓๑" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช), ๒๕๕๔, หน้า ๘.

^{๔๘} อำนาจ เจริญศิลป์, **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, หน้า ๒๐๖, อ้างใน พลอาสาสมัคร อนุกุล บุญรักษา, "การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวะ ๔ ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๓๑" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช), ๒๕๕๔, หน้า ๑๓.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑.

แนวความคิดในการพัฒนาสังคมมนุษย์นั้นมีวิธีการมากมาย แต่มีบางวิธีการที่เชื่อว่าการจะพัฒนาสังคมได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนาจิตใจของทรัพยากรมนุษย์ให้มีศีลธรรม (คุณภาพทางจิต) เสียก่อนแล้วจึงพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม^{๕๒} ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า^{๕๓}

ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ

ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พุทอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมไปตามเขา เพราะเหตุนั้น ในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีจิตวิทยาในองค์กรนั้น พบว่าทฤษฎีดังกล่าวนั้นประกอบไปด้วยทฤษฎีย่อย ๆ อีก ๓ ทฤษฎีหลัก ได้แก่

๓. ทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์ (Gestalt Psychology)

ทฤษฎีเกสตัลท์ เน้นเป้าหมาย คือ พนักงานจะเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม / โครงการด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง พวกเขาจะต้องทำความเข้าใจถึงการเชื่อมโยงถึงเป้าหมายหรือผลงานของพนักงานกับเป้าหมายของหน่วยงานและองค์กรด้วยเช่นเดียว

๔. ทฤษฎีจิตวิทยาด้านพฤติกรรม (Behavioral Psychology)

เป็นการทำความเข้าใจถึงแนวคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์นี้จะทำให้นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถนำมาปรับใช้ในการออกแบบโปรแกรมหรือโครงการพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เหมาะสมได้ โดยพิจารณาว่าควรจะใช้การเสริมแรงทางบวกหรือทางลบเพื่อกระตุ้นให้คนในองค์กรแสดงพฤติกรรมอย่างที่ต้องการ เช่น หากคนในองค์กรไม่ชอบวิธีการโอน ย้าย / หมุนเวียนงาน (เจื่อนใจน่า) คนส่วนใหญ่จะหลีกเลี่ยงและปฏิเสธที่จะโอนย้ายงาน (พฤติกรรม) เป็นเหตุให้ในองค์กรไม่มีการโอนย้าย / หมุนเวียนงานเกิดขึ้น (ผลกระทบ) ดังนั้นนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะต้องใช้การเสริมแรงทางบวก โดยการกำหนดให้การโอนย้าย / หมุนเวียนงานเป็นปัจจัยหรือเกณฑ์หนึ่งในการพิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งงานของพนักงาน

๕. ทฤษฎีจิตวิทยาการรับรู้ (Cognitive Psychology)

นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องพยายามหาวิธีการเพื่อสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นภาพรวม ภาพใหญ่ ให้พนักงานเกิดความเข้าใจ และเมื่อพนักงานมีการรับรู้ที่ชัดเจนต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว จะนำไปสู่พฤติกรรมที่แสดงออกที่เห็นด้วย สนับสนุน ไม่ต่อต้าน หรือปฏิเสธในการให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมหรืองานโครงการด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ถูกกำหนดขึ้นมา^{๕๔} นอกจากนั้นแล้วยังมีทฤษฎีในการพัฒนาตนเองทางจิตวิทยาของ Boydell ซึ่งน่าสนใจอีก เป็น ทฤษฎีที่พูดถึงความต้องการพัฒนาตนเอง ๔ ด้าน

^{๕๒} บุญทัน ดอกไธสง และธนศ ต่อมชะเอม, กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ริชดา ๘๔ แมเนจเม้นท์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๕.

^{๕๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **อมมปทฎฐกถา ปฐโม ภาค**, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

^{๕๔} รองศาสตราจารย์จิตติมา อัครธิตพิงศ์, เอกสารประกอบการสอนวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๖, หน้า ๕๙-๖๑.

๖. แนวคิดทฤษฎีในการพัฒนาตนเองทางจิตวิทยาของ Boydell

มนุษย์ทุกคนมีความต้องการในการพัฒนาตนเอง ต้องการที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ หรือสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองเพื่อความก้าวหน้า ในอาชีพการงาน เพื่อความมั่นคงของรายได้ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง Boydell ซึ่งเป็นนักจิตวิทยา ได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา สารสำคัญของทฤษฎีความต้องการพัฒนาตนเอง แบ่งเป็น ๔ ด้าน สามารถสรุปได้ ดังนี้^{๔๕}

๖.๑ ด้านสุขภาพ สิ่งสำคัญในการพัฒนาตนเอง บุคคลจะต้องมีสุขภาพจิตที่ดีและร่างกายจะต้องแข็งแรง แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับความคิด ไม่ต้อเริ่มต้นท้อแท้ แต่จะยึดมั่นในความคิดเห็นและความเชื่อที่มั่นคง และต่อเนื่อง ในเวลาเดียวกันก็สามารถมีชีวิตอยู่กับความคลุมเครือขัดแย้งได้ (๒) ระดับความรู้สึก รับรู้และยอมรับความรู้สึก มีความสมดุลทั้งภายในและภายนอกอย่างมั่นคง (๓) ระดับความมุ่งมั่นคุณค่าของโภชนาการในเรื่องอาหารการกิน สุขภาพที่แข็งแรงมีรูปแบบชีวิตที่ดี

๖.๒ ด้านทักษะ จะต้องมีการพัฒนาทักษะด้านสมองและการสร้างสรรค์ความคิดในหลายรูปแบบ รวมทั้งความทรงจำ ความมีเหตุผล ความคิดสร้างสรรค์การพัฒนาทักษะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับความคิด ทักษะทางใจและการคิดคำนึงที่ดี เช่น ความรู้ในเรื่องงาน ความทรงจำที่มีเหตุผล การสร้างสรรค์มีความริเริ่ม (๒) ระดับความรู้สึก ทักษะด้านสังคม ด้านศิลปะและการแสดงออก ต้องนำความรู้สึกของตนเข้าร่วมในแต่ละสถานการณ์ และสามารถถ่ายทอดความรู้สึกได้ (๓) ระดับความมุ่งมั่นมีทักษะทางเทคนิค ทางกายภาพ สามารถกระทำได้อย่างศิลปิน มิใช่เป็นผู้มีความชำนาญเท่านั้น

๖.๓ ด้านการกระทำให้สำเร็จ การกระทำหรือการปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วง โดยกล้ากระทำด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่ง หรือไม่รอคอยให้เกิดขึ้นเอง มี ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับความคิด มีความสามารถที่จะเลือกและเสียสละได้ (๒) ระดับความรู้สึก มีความสามารถในการจัดการเปลี่ยนสถานภาพจากความไม่สมหวังไม่เป็นสุขให้เป็นความเข้มแข็ง (๓) ระดับความมุ่งมั่น สามารถลงมือริเริ่มการกระทำได้โดยไม่รอคอยให้เกิดขึ้นเอง

๖.๔ ด้านเอกภาพของตนเอง เป็นการยอมรับข้อดีและข้อเสียของตนเอง ด้วยความพึงพอใจในความ สามารถ และยอมรับในข้อบกพร่องของตนเองและพยายามแก้ไขให้ดีที่สุด มี ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับความคิด มีความรู้ยอมรับ รู้จักและเข้าใจตนเอง (๒) ระดับความรู้สึก ยอมรับตัวเองแม้แต่ความอ่อนแอ และยินดีในความเข้มแข็งของตนเอง (๓) ระดับความมุ่งมั่น มีแรงผลักดันตนเอง มีเป้าหมายภายใน มีจุดประสงค์ในชีวิต

จากทฤษฎีการพัฒนาตนเองสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการพัฒนาตนเองอยู่ที่การเตรียมความพร้อมของร่างกายและจิตใจ ที่พร้อมจะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัว รวมทั้งสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๗. แนวคิดทฤษฎีในการพัฒนาตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ที่ผู้เขียนขอเสนอ หลักภavana ๔ ประการที่นำมาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๔ ด้านด้วยกัน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับหลักจิตวิทยาที่นำเสนอแล้วข้างต้น ภavana หมายถึง การทำให้เป็น ให้มีขึ้น ให้เจริญมากยิ่งขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนา ๔ ประการ คือ

^{๔๕} Boydell, T. 1985. Management self-development:A guide for managers, organizations and institution. Switzerland: International Labour Organization, p 215-227.

๗.๑ กายภาวนา คือ การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ^{๕๖} การพัฒนาด้านกายนั้น จัดอนุโลมอยู่ในการพัฒนาระดับศีล ศีล หมายถึง ความประพฤติทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาและอาชีวะ มักใช้คำเรียกออย่างง่ายว่า อธิศีลสิกขา^{๕๗} นอกจากนั้นศีลยังหมายถึง ระเบียบความประพฤติ หรือระเบียบความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัว และที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดถึงท่ามาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานต่าง ๆ ประจำวัน โดยเป็นไปเพื่อความหมายอันดีงาม นั่นคือ การทำให้คนในสังคม หรือ ชุมชนมีระเบียบวินัย ขณะเดียวกันศีลก็เป็นเครื่องป้องกันความชั่วไปในตัวอีกสัดหนึ่งด้วย แล้วศีลยังช่วยส่งเสริมโอกาสสำหรับทำความดี โดยฝึกคนให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ ด้วยกายวาจาที่ดีงาม กับสภาพแวดล้อม ในทางอุดมคติแล้วศีลนั้น ต้องการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายกันและกัน และช่วยเหลือกันตามฐานะทางสังคมจะอำนวยให้อีกด้วย^{๕๘}

ความหมายในการพัฒนากาย คือ พัฒนาอินทรีย์ ๖ การพัฒนากาย ในความหมายที่แท้จริง ก็คือ การพัฒนาอินทรีย์ ได้แก่ การใช้อินทรีย์ ๖ ภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้สำหรับสัมพันธ์ หรือเป็น

ทางเชื่อมต่อกับโลกภายนอก (คือ อินทรีย์ภายนอก ๖) ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ที่ใจรับรู้ เปิดช่องทางที่เข้าไปสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมด ในการฝึกพัฒนากาย หรือ ฝึกพัฒนาอินทรีย์นั้น การพัฒนากายจึงเป็นการพัฒนาอินทรีย์ คือ ฝึกให้มีอินทรีย์สังวร ได้แก่ ความสำรวมอินทรีย์ ๖ เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิดความแข็งแกร่งของศีล ความประพฤติ เพื่อสนับสนุนจิตให้มีพลังงานที่

มั่นคงและเป็นทางให้เจริญปัญญาอีกด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

“เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้คุ้มครองทวารแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ จักปฏิบัติเพื่อความสำรวมจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คือ อภิขมาและโหมนัสครอบงำได้ จักรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์...ฟังเสียงทางหู.. ฯลฯ รู้ธรรมทางใจ..”^{๕๙}

บุคคลผู้ได้รับการฝึกฝน อบรมตนดีแล้ว ได้ชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในบรรดาหมู่มนุษย์ด้วยกัน ดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย คนที่อดกลั้นถ้อยคำล่วงเกินได้ เป็นผู้ฝึกตนได้แล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด^{๖๐} มนุษย์ที่ประเสริฐสุด ย่อมสามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้เป็นอย่างดี และเป็นที่พึ่งที่หาได้โดยยาก เพราะ

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๙๑.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์, (ประยูร ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๑๙.

^{๕๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๒๑/๔๕๕.

^{๖๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓.

มีความสามารถในตัวอยู่แล้ว ดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก^{๖๑}

๗.๒ สีสถาวนา คือ การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ใน กฎ ระเบียบ วินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน^{๖๒}

ความหมายของศีล ในแง่ของการฝึกฝนตน คือ การฝึกฝนอบรมตนซึ่งเรียกว่า อธิศีล หรือ ข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หรือ การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบ วินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่งการ ฝึกอบรมจิตใจในอธิจิตตสิกขา เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล^{๖๓} และศีลยังหมายถึง ระเบียบความประพฤติ หรือระเบียบความ เป็นอยู่ทั้งส่วนตัว และที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดถึงการท่ามาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวาง ไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานต่าง ๆ ประจำวัน โดย เป็นไปเพื่อความหมายอันดีงาม นั่นคือ การทำให้คนในสังคม หรือชุมชนมีระเบียบวินัย ขณะเดียวกันศีลก็เป็น เครื่องป้องกันความชั่วไปในตัวอีกโสดหนึ่งด้วย แล้วศีลยังช่วยส่งเสริมโอกาสสำหรับทำความดี โดยฝึกคนให้รู้จัก สร้างความสัมพันธ์ ด้วยกายวาจาที่ดีงาม กับสภาพแวดล้อม ในทางอุดมคติแล้วศีลนั้น ต้องการให้มนุษย์อยู่ร่วม กันอย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายกันและกัน และช่วยเหลือกันตามฐานะทางสังคมจะอำนวยให้ อีกด้วย^{๖๔}

การพัฒนาตนเองด้วยศีลภาวนาสามารถพัฒนาจนถึงขั้นวิมุตติคือความหลุดพ้นได้ หมายถึง ศีลที่ ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ตั้งงามโดยลำดับ ไปจนถึง จุดหมายสูงสุดของชีวิต ในกัมมัตถิยสูตร กล่าวถึงสาระสำคัญของศีลที่เป็นกุศลว่า สามารถเป็นเหตุให้ดับทุกข์ ดังพระดำรัสที่ตรัสกับอานนทว่า ศีลที่เป็นกุศล ทำให้สามารถดับทุกข์ได้ ป็นเหตุให้เกิดอวิปปฏิสาร (ความไม่ เตือดร้อนใจ)

อวิปปฏิสาร เป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์ ปราโมทย์ เป็นเหตุให้เกิดปีติ ปีติ เป็นเหตุให้เกิดปัสสัทธิ ปัสสัทธิ เป็นเหตุ ให้เกิดสุข สุขเป็นเหตุให้เกิดสมาธิ สมาธิ เป็นเหตุให้เกิดญาณทัสสนะ ยถาญาณทัสสนะ เป็นเหตุให้เกิด นิพพิทาและวิราคะ นิพพิทาและวิราคะ เป็นเหตุให้เกิดวิมุตติญาณ ทัสสนะ วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นเหตุบรรลุ อรหันตผล^{๖๕}

๗.๓ จิตภาวนา คือ การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วย คุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น ^{๖๖} การพัฒนาจิต หมายถึง อธิจิตตสิกขาในไตรสิกขานั้นเอง ซึ่งหมายถึง การฝึกปรือใน ด้านคุณภาพและสมรรถภาพ ของจิต ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึก

^{๖๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอสอาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๔๑๙.

^{๖๕} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๓.

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

ให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญา อย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง^{๖๗} กล่าวโดยย่ออิทธิตตสิกขา ก็คือ หลักสมาธิ ความแน่วแน่แห่งจิตใจ โดยใช้หลักสมถะและวิปัสสนาเป็นสำคัญ ในการพัฒนาจิตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดี จนสามารถละอวิชชาได้ตามลำดับ ดัง พระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

สมณะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้จิตเจริญ จิตที่เจริญแล้ว ย่อมละระาคะได้ วิปัสสนาที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้ปัญญาเจริญ ปัญญาที่เจริญแล้ว ย่อมละอวิชชาได้^{๖๘}

การฝึกจิตที่เข้มได้ยาก ที่เบา มักตกไปในอารมณ์ที่น่าใคร่ เป็นความดี (เพราะว่า) จิตที่ฝึกที่ดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้^{๖๙} ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอย่าไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่ได้เจริญแล้ว ย่อมควรแก่การใช้งาน เหมือนจิตนี้ จิตที่เจริญแล้วย่อมควรแก่การใช้งาน ...จิตที่ได้เจริญแล้ว ได้ฝึก ได้คุ้มครอง ได้รับความ ได้สำรวจแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก ...จิตที่ได้เจริญปรากฏชัดแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก ...จิตที่ได้เจริญทำให้ มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก...จิตที่ได้เจริญทำให้มากแล้วย่อมนำสุขมาให้^{๗๐}

๗.๔ ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจทั้งหลาย ตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและ ปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๗๑} ส่วนความหมายปัญญาในแง่ของอภิปัญญาสิกขา หมายถึง การฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มี จิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่การรวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สอง อย่างแรกเข้ามาว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่ เป็นความรู้ ความคิด ความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ย่อมสี อำพราง หรือพรางมัวเป็นต้น เพราะอิทธิพล ของกิเลสมี อวิชชาและตัณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำอยู่ การฝึกปัญญาเช่นนี้ต้องอาศัยการฝึกจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสแนบเนียนยิ่งขึ้น เมื่อก้าวโดยย่ออภิปัญญาสิกขา ก็คือ ปัญญา ความรอบรู้ ความเข้าใจตาม ความจริงนั่นเอง^{๗๒}

มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐแต่ไม่ใช่เป็นค่างกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา ถ้าจะให้ถูกต้องตามหลัก พระพุทธศาสนาจะต้องพูดว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้วหาประเสริฐไม่ การฝึกก็คือ ทำให้พัฒนาขึ้นด้วยสติปัญญาเป็นต้น มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกจึงจะประเสริฐ เพราะเหตุใดเพราะมนุษย์อาศัย สัตยชาติญาณได้น้อย ไม่เหมือนสัตว์ประเภทอื่น ซึ่งเกิดมาแล้วก็อยู่ได้ด้วยสัตยชาติญาณ แม้แต่คลอออกมาวัน นั้น อย่างลูกห่าน ก็เดินได้เลย ว่ายน้ำได้ทันที หากินได้ทันที แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนพัฒนา โดยเฉพาะ

^{๖๗} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, อ่างแล้ว, หน้า ๙๑๕.

^{๖๘} อจ.ทุก. (ไทย) ๒/๓๒/๗๖.

^{๖๙} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๓๖.

^{๗๐} อจ.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๑-๔๐/๕-๗.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

^{๗๒} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๙๑๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่อนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓-๑๕.

สิ่งที่เรียกว่าปัญญามาใช้ดำเนินชีวิต แทนที่จะอยู่อย่างสัตว์อื่นที่เป็นตามสัญชาตญาณ แต่มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่รู้ตัว ไม่รู้หลักการไม่รู้ธรรมชาติอันนี้ การเรียนรู้ การฝึก การหัดนั้นจำเป็นเพื่อให้ตัวดำเนินชีวิตอยู่ได้ก็เรียน ก็ฝึก ก็หัด ไปด้วยความจำเป็นจำใจ พอทำได้ก็หยุดฝึก จึงไม่พัฒนาเท่าที่ควร ถ้าเขารู้ธรรมชาติแห่งชีวิตของตนเอง รู้หลักการของชีวิตมนุษย์อย่างนี้แล้วว่า ชีวิตที่ดีของมนุษย์ได้มาด้วยการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา ต้องมีสิกขา ถ้าเราฝึกฝน พัฒนาเรียนรู้อยู่เรื่อยชีวิตของเราก็จะดีงาม จนมีชีวิตที่ประเสริฐ^{๗๓} หลักการทางพระพุทธศาสนากล่าวถึง การพัฒนาปัญญาว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำความดี มีความรู้ ความนึกคิด มีความเห็นและความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๗๔} ปัญญา ๒ ด้านที่สำคัญยิ่ง คือ ปัญญาที่เข้าถึงความจริงแห่งธรรมคาของธรรมชาติ และปัญญาที่สามารถใช้ความรู้ที่สั่งตั้งวางระบบแบบแผนดำเนินการให้ชีวิตและสังคมมนุษย์ได้ประโยชน์สูงสุดจากความจริงนั้น^{๗๕} หลักภูมิธรรม หรือหลักการสร้างความเจริญอกงามแห่งปัญญา ๔ ประการ มีรายละเอียด ดังนี้^{๗๖}

๑. สंपริสสังสวเส เสวนาผู้รู้ คือ รู้จักเลือกหาแหล่งวิชา คบหาท่านผู้รู้ผู้ทรงธรรมทรงปัญญา เป็นกัลยาณมิตร

๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสอน คือเอาใจใส่สดับรับฟังคำบรรยาย คำแนะนำสั่งสอน แสวงหาความรู้ทั้งจากตัวบุคคลโดยตรง และจากหนังสือหรือสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ ตั้งใจเล่าเรียนค้นคว้า หมั่นปรึกษาสอบถามให้เข้าถึงความรู้ที่แท้จริง

๓. โยนิโสมนสิการ คิดให้แยบคาย คือ รู้ เห็น ได้อ่าน ได้ฟังสิ่งใด ก็รู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยแยกแยะให้เห็นสภาวะ และสืบสาวให้เห็นเหตุผลว่านั่นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น จะเกิดผลอะไรต่อไป มีข้อดี ข้อเสีย คุณโทษอย่างไร เป็นต้น

๔. อัมมานุสम्मปฏิบัติ ปฏิบัติให้ถูกหลัก นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนรับฟังและไตรตรองเห็นชัดแล้ว ไปใช้หรือปฏิบัติหรือลงมือทำ ให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมาย ให้หลักย่อย สอดคล้องกับหลักใหญ่ ข้อปฏิบัติธรรมอย่างรู้เป้าหมาย เช่น สันโดษเพื่อเกื้อหนุนการงาน ไม่ใช่สันโดษกลายเป็นเกียจคร้าน เป็นต้น

มนุษย์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาตนเอง ทั้งภายนอก และภายใน หมายถึง ควรที่จะพัฒนาทั้งสภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี เช่น การดำเนินอาชีพที่สุจริต เว้นอาชีพที่ทุจริต จัดเป็นการพัฒนาด้านกาย และศีลในเบื้องต้น ขณะเดียวกัน ก็ทำกิจการหน้าที่ด้วยความสำรวม กาย คือ สำรวมอินทรีย์ ๖ อันได้แก่ รมณ์ตระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของตัณหา ความอยาก จนทำให้ตนเองต้องประสบทุกข์ ความเดือดร้อน หลังจากนั้น ก็พัฒนาตนให้มีจิตใจที่เข้มแข็งด้วยการเจริญสมณะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อทำให้เกิดจิตใจที่มั่นคงและมีปัญญาที่รู้แจ้ง รู้อย่างถูกต้อง นอกจาก

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓-๑๕.

^{๗๔} พระมหาสุทนต์ อากาศโร, เอกสารคำสอนวิชา พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๗๕.

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๖๘.

^{๗๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๘.

นั้น พึ่งพัฒนาตนเองด้วยหลักของปัญญาตามนัยแห่งโยนิโสมนสิการ คือ อุบายคิดอย่างฉลาด มีขั้นตอน มีระเบียบ เป็นระบบแบบแผนที่ควรนำไปใช้ในชีวิตจริงของตนเอง เพื่อจะได้เกิดปัญญา รู้เท่าทันต่อปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น และสามารถดับปัญหานั้นได้ทันทั่วทั้งที่ และมีหลักการ วิธีวิธีการ ^{๗๗}

๘. สรุป

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ เมื่อต้องอยู่รวมกันแล้วมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาตนเอง ให้มีความพร้อมทั้งภายนอก และภายใน ตามทฤษฎีจิตวิทยา ให้มีความสำคัญในการพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านกาย และจิต ดังทฤษฎีเกสตัลท์ เน้นการเชื่อมโยงเป้าหมายของงาน ทฤษฎีจิตวิทยาด้านพฤติกรรม เน้นการเสริมแรงทางบวกหรือทางลบเพื่อกระตุ้นให้คนในองค์กร ทฤษฎีจิตวิทยาการรับรู้ เน้นสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นภาพรวมทฤษฎีในการพัฒนาตนทางจิตวิทยาของ Boydell เน้นการต้องการพัฒนาด้าน ๔ ด้าน ด้านสุขภาพ บุคคลจะต้องมีสุขภาพจิตที่ดีและร่างกายจะต้องแข็งแรง ด้านทักษะจะต้องมีการพัฒนาทักษะด้านสมองและการสร้างสรรค์ความคิดในหลายรูปแบบ รวมทั้งความทรงจำ ความมีเหตุผล ด้านการกระทำให้สำเร็จ กล้ากระทำด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่ง หรือไม่รอคอยให้เกิดขึ้นเอง ด้านเอกภาพของตนเอง เป็นการยอมรับข้อดีและข้อเสียของตนเอง ด้วยความพึงพอใจในความสามารถ

การพัฒนาด้านพุทฺธจิต มุ่งเน้นการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ในการดำเนินชีวิต ด้วยหลักภาวนา ๔ ประการ อันประกอบด้วยสภาพสังเวทล่อม สังคม ที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี เช่น การดำเนินด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต เว้นอาชีพที่ทุจริต ถือว่าเป็นการพัฒนาทางด้านกาย และศีลในเบื้องต้น ในขณะเดียวกัน ก็ประกอบการทำงานในหน้าที่ด้วยความสำรวมกาย คือ การสำรวมอินทรีย์ ๖ ได้แก่ การทำงานทุกอย่างด้วยความสำรวมระมัดระวังทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา ความอยาก จนทำให้ตนเองต้องประสบกับความทุกข์ ความเดือดร้อน ความลำบาก จากการกระทำของตนเอง หลังจากนั้น ก็พัฒนาดินให้มีจิตใจที่เข้มแข็งด้วยการเจริญจิตภาวนา มีสมณะภาวนา และวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งด้านจิตใจมีความมั่นคงและมีปัญญารู้แจ้ง เห็นจริง ตามความเป็นจริง รู้อย่างถูกต้อง ต่อจากนั้น จึงพัฒนาตนเองด้วยหลักของปัญญาคือ ความรอบรู้ รู้รอบตามหลักแห่งปัญญาภาวนา หรือตามนัยแห่งโยนิโสมนสิการ คือ การคิดด้วยอุบายอย่างชาญฉลาด มีขั้นตอน กระบวนการ มีระเบียบ เป็นระบบแบบแผนที่ควรนำไปใช้ในชีวิตจริง เพื่อให้ได้เกิดปัญญา รู้เท่าทันต่อปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น และสามารถดับปัญหานั้นได้ทันทั่วทั้งที่

ดังนั้น หากมนุษย์ทุกคนได้อบรม ฝึกหัด พัฒนาตนเอง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ชีวิตทุกชีวิตก็จะประสบแต่ความสุข ความเจริญก้าวหน้า ในหน้าที่ การงาน ปราศจากปัญหาอุปสรรค เพราะรู้เท่าทันทุกสิ่งอย่างตามความเป็นจริง อันเป็นผลจากการฝึกฝนอบรมตนเองด้วยหลักภาวนา ๔ นั้นเอง

^{๗๗} พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์) “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคณะภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุเมโธ)”

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับสยามรัฐสุส เตปิฎก, ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๒๕.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. ธมมปทฎฐกถา ปฐโม ภาค. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๕๒.
- เชาว์ โรจนแสง, แนวคิดการวางแผนและระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ:
ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- บุญทัน ดอกไธสง และธนศ ต่อมชะเอม, กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย,
พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รัชดา ๘๔ แมเนจเม้นท์, ๒๕๓๙.
- พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____ . พัฒนาคูณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมอดิศัยศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ธรรมสภา, ๒๕๔๓
- _____ . ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๐.
- _____ . การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, กรุงเทพมหานคร: อักษร สยามการพิมพ์,
๒๕๓๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม
จำกัด, ๒๕๔๔.
- _____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาสุทนต์ อาภากร, เอกสารคำสอนวิชา พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- ไพศาล ไกรสิทธิ์, เอกสารการสอน รายวิชาการพัฒนาตน. ราชบุรี: สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๑.
- รองศาสตราจารย์จิตติมา อัครจิตพิงศ์, เอกสารประกอบการสอนวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนครศรีอยุธยาประจำปีการศึกษา ๒๕๕๖.
- สงวน สิทธิเลิศอรุณ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพฯ: อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๓.
- พระมหาสมชาย สิริจินโท (ห่านนท์) พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ
(สมาน สุเมโธ). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย พุทธศักราช), ๒๕๔๗.

พลอาสาสมัคร อนุกุล บุญรักษา, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภวนา ๔ ของกองบัญชาการ
มณฑลทหารบกที่ ๓๑ **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

อิสยาภรณ์ ทิพยาภรณ์, การศึกษาความต้องการและปัญหาการพัฒนาตนเองด้านวิชาการของ **อาจารย์**
มหาวิทยาลัยเอกชน. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต** (มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๘.

Boydell, T. 1985. **Management Self-development: A Guide for Managers, Organizations
and Institution**. Switzerland: International Labour Organization.พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย
ราชบัณฑิตยสถาน และพจนานุกรมแปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร [ออนไลน์]:[http://dictionary.
sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B8%
B1%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8% B2%E0%B8%81%E0%B8%A3](http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%A3)
[วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐]

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์
ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
Factors Affecting Efficiency of Sangha Administration of Buddhist
Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province

พระครูสุจิตธรรมวัตร, *

พระครูโกศลอรธกิจ,ดร.พระครูสิริธรรมาภีรัต, ผศ.ดร.**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และ ๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุ ที่อยู่ในวัดเขตพื้นที่อำเภอต่างๆของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งหมด จำนวน ๒,๕๔๒ รูป กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเคร์ซีซีและมอร์แกน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๓๓๕ รูป โดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบการถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านการวางแผน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๗๗$) รองลงมา คือ ด้านงานบุคลากร ($\bar{X} = ๓.๗๐$) ยกเว้นด้านการควบคุมดูแล อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = ๓.๔๗$)

๒) ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๖$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๗๐$) รองลงมา คือ ด้านการสาธารณูปการ ($\bar{X} = ๓.๖๙$) ยกเว้นด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๕$)

๓) ตัวแปรพยากรณ์ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๖ ตัว คือ ด้านการวางแผน (X_1) ด้าน

* นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช

** อาจารย์ สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช

การจัดองค์การ (X_1) ด้านงานบุคลากร (X_3) ด้านการอำนวยความสะดวก (X_5) ด้านการงบประมาณ (X_6) ซึ่งส่งผลกระทบต่อ โดยสร้างเป็นสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ และคะแนนมาตรฐาน ดังนี้

$$\text{สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ } \hat{Y} = 2.810 (\text{Constant}) + .090 (X_1) + .178 (X_2) + .156 (X_3) + .110 (X_4) + .176 (X_5) + .225 (X_6)$$

$$\text{สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน } \hat{Z} = .085 (Z_1) + .198 (Z_2) + .179 (Z_3) + .135 (Z_4) + .238 (Z_5) + .292 (Z_6)$$

คำสำคัญ: ปัจจัยที่ส่งผล, ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to investigate sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province, 2) to study efficiency of sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province, and 3) to examine factors affecting efficiency of sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province. The population of this research were 2,542 monks including abbots, vice abbots, assistants, and monks in several districts of Surat Thani Province. A sample size formula of Krejcieand Morgan was applied to determine 335 samples using simple random sampling. The data were gathered utilizing questionnaires constructed by the researcher. Then they were analyzed applying some statistics such as percentage, mean, standard deviation, and multiple regression.

The results found that:

1) The overall opinions of monks towards the sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province were at high level ($\bar{X} = 3.64$). When considering each aspect, the monks' opinions towards all aspects of sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province were at high level. The mean of planning was at the highest level ($\bar{X} = 3.77$, followed by personnel ($\bar{X} = 3.70$). However, the mean of supervision was at moderate level ($\bar{X} = 3.47$).

1) The overall opinions of monks towards the efficiency of sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province were at high level ($\bar{X} = 3.56$). When considering each aspect, the monks' opinions towards all aspects of the efficiency of sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province were at high level. The mean of planning was at the highest level ($\bar{X} = 3.77$), followed by personnel ($\bar{X} = 3.70$). However, the mean of supervision was at moderate level ($\bar{X} = 3.47$). The mean of Buddhism propagation was at the highest level ($\bar{X} = 3.70$), followed by public assistance

($\bar{X} = 3.69$). In contrast, the mean of welfare education was at the moderate level ($\bar{X} = 3.45$).

3) There were six predictors affecting the efficiency of sangha administration of Buddhist Ecclesiastical Official Monk in Surat Thani Province with a statistical significance level of .05. These predictors included planning (X_1), organizational management (X_2), personnel (X_3), steering (X_4), supervision (X_5), and budget (X_6). They had positive effects as shown in predicting equations to figure out raw scores and standard scores:

Predicting equation for raw scores: $\check{Y} = 3.810$ (Constant) $+ .091 (X_1) + .178 (X_2) + .156 (X_3) + .110 (X_4) + .176 (X_5) + .225 (X_6)$

Predicting equation for standard scores: $\check{Z} = .085 (Z_1) + .198 (Z_2) + .179 (Z_3) + .135 (Z_4) + .238 (Z_5) + .292 (Z_6)$

Keywords : Factors Affecting Efficiency, Sangha Administration of Buddhist Ecclesiastical

๑. บทนำ

พระสังฆาธิการจะต้องมีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปได้ด้วยดี มีความถูกต้องมีความเหมาะสมมีความบริสุทธิ์มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามหลักธรรมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปก็ต่ออาศัยพระสังฆาธิการทุกระดับ ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน (กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๔๒) แต่ในเวลานี้โครงสร้างการบริหารและการจัดรูปแบบการบริหารของคณะสงฆ์ไทยส่วนภูมิภาครวมศูนย์อยู่ที่จังหวัดซึ่งเจ้าคณะจังหวัดจึงทำงานรับผิดชอบกิจการทั้งหลายในพื้นที่เพียงองค์เดียวโดยเห็นได้จากการที่ไม่มีคณะทำงานหรือมีองค์กรมารองรับเพื่อการสนับสนุนงาน ไม่มีองค์กรที่จะตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจังในเรื่องเดียวกันนี้ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีอำนาจสูงสุดในการปกครองวัดของตนเพียงผู้เดียว

การรวมศูนย์อำนาจของการบริหารเช่นนี้เกิดจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่องเป็นผลให้กิจการคณะสงฆ์ไร้ประสิทธิภาพ เพราะขาดเครื่องมือ หรือกลไกที่จะสนองงานอื่นให้ได้ผลนั้นยิ่งยาก ทั้งในการบริหารงานแล้วยังขาดการร่วมมือ ร่วมคิด และรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายจึงทำให้พระสังฆาธิการมีงานล้นมือ และเนื่องจากไม่มีการปฏิรูปโครงสร้างคณะสงฆ์จึงทำให้เกิดปัญหาความประพฤติเสื่อมเสียของพระภิกษุสามเณรตามมา ผู้วิจัยเห็นว่า พระสังฆาธิการจังหวัดสุราษฎร์ธานีควรได้รับการพัฒนาในด้านความรู้ให้มากขึ้นทราบถึงประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการด้านการปกครองทราบการแสดงบทบาทในการพัฒนาสังคมพระสงฆ์เข้าใจปัญหาและอุปสรรค สาเหตุและปัจจัยอื่นๆ ให้พระสังฆาธิการได้พัฒนาสังคมโดยประยุกต์หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนสามารถใช้กลวิธีหรืออุบายโดยใช้คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ เป็นอย่างดี

ดังนั้น ด้วยประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อจะได้เป็นข้อมูลในการเสนอแนวทางในการวางแผนและพัฒนาการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดอื่น ๆ ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๒ เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๓ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๕ ด้าน ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและพระภิกษุ ที่อยู่ในวัดเขตพื้นที่อำเภอต่างๆของจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๒,๕๔๒ รูป

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหา ได้แก่ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสารจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้บทบาทของพระสังฆาธิการโดยทั่วไปนั้นจะมี ๖ ประการ คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) ด้านการสาธารณูปการ และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสังฆาธิการในการบริหารงานการคณะสงฆ์

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ เขตปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔. ขอบเขตด้านตัวแปรการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

๓.๓.๑ ตัวแปรต้น คือ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่อายุจำนวนพรรษาวุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาสายพระปริยัติ และ ดำเนินการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ใน ๖ ปัจจัย คือ ๑. การวางแผน (Planning) ๒. การจัดการองค์การ (Organizing) ๓. งานบุคลากร (Staffing) ๔. การอำนวยการ (Directing) ๕. การควบคุมดูแล (Controlling) และ ๖.การงบประมาณ (Budgeting)

๓.๓.๒ ตัวแปรตามคือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานีจำนวน ๖ ด้าน คือ คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา(๕) ด้านการสาธารณูปการ และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๓.๓.๕. ระยะดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

- ๔.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุ ที่อยู่ในวัดเขตพื้นที่อำเภอต่างๆของจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๒,๕๔๒ รูป
- ๔.๒ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Krejcie และ Morgan ที่ระดับความคลาดเคลื่อนไม่เกิน .๐๕ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๓๕ รูปโดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling)
- ๔.๓ เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ ๓ท่านตรวจสอบความตรง ทุกข้อได้ค่าความตรง ตั้งแต่ ๐.๖ – ๑.๐ และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๘๓๗ และ .๘๑๕ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณ (Stepwise Multiple Regression Analysis)

๕. ผลการศึกษา

จากผลการศึกษาวิจัย ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า

๕.๑ ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านการวางแผน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านงานบุคลากรยกเว้นด้านการควบคุมดูแล อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ซึ่งจะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์โดยพระสังฆาธิการจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ได้เป็นอย่างดี มีการวางแผนงาน มีการบริหารงานบุคคลที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ญาณสุวัฒน์ อินทาทอง (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานด้านศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยนาท การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงาน จำนวน ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการวางแผนงาน ๒) ด้านกระบวนการให้บริการ ๓) ด้านการปฏิบัติงาน ของบุคลากร ๔) ด้านสถานที่ให้บริการ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เข้าศาสนสมบัติกลาง ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาประสิทธิภาพการด้านศาสนสมบัติกลาง ของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยนาท

๕.๒ ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการสาธารณูปการ ยกเว้น ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกับกับผลการศึกษาของซึ่งจะเห็นว่า คณะสงฆ์ให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอันดับแรก สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระครูวินัยธรรมชาย สุวิชาโน (อยู่สำราญ) (๒๕๕๕) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่า

เฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน พระราชปริยัติโมลี (ไพบุลย์ วิบุโล) (๒๕๕๕) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรีผลการวิจัยพบว่า ๑) พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดสุพรรณบุรีมีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ จำนวน ๑๑๖ รูป มีพรรษา ๒๑-๓๐ พรรษา จำนวน ๑๐๕ รูป มีการศึกษาสายพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ศึกษาเปรียญธรรม ๓-๔ ประโยค จำนวน ๒๐๕ รูป การศึกษาสายพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ศึกษาชั้นเอก ๒๑๖ รูป มีการศึกษาสายสามัญระดับอนุปริญญามากที่สุด จำนวน ๙๙ รูป และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มากที่สุด ๒๑-๓๐ พรรษา จำนวน ๑๐๘ รูป ๒) ผลการวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการปกครองรองลงมาได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด

๕.๓ ตัวแปรพยากรณ์ที่ส่งผลกระทบต่อสภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๖ ตัว คือ ด้านการวางแผน (X_1) ด้านการจัดองค์การ (X_2) ด้านงานบุคลากร (X_3) ด้านการอำนวยความสะดวก (X_4) ด้านการควบคุมดูแล (X_5) ด้านการงบประมาณ (X_6) ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลการศึกษานักเรียนของ วิทยาลัยสงฆ์พุทธนิคมอินทาทอง (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาประสิทธิผลการบริหารงานด้านศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยนาท ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานด้านศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยนาท ทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการวางแผนงาน ๒) ด้านกระบวนการให้บริการ ๓) ด้านการปฏิบัติงานของบุคลากร ๔) ด้านสถานที่ให้บริการ อยู่ในระดับดีมาก และผลการทดสอบสมมุติฐานพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ต่างกัน ความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานด้านศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดชัยนาท ไม่แตกต่างกัน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๖.๑.๑ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ควรให้ความสำคัญกับการควบคุมดูแล โดยเฉพาะมีการควบคุมดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม และมีการควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์ โดยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทย

๖.๑.๒ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ควรมีการกำกับ สนับสนุน ให้มีการจัดทำแผนผังวัดตามสภาพที่ดินของวัดให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาวัด ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี

๖.๑.๓ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับประเด็นดังกล่าว เพื่อสร้างศาสนทายาท และความมั่นคงของพระศาสนา

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๖.๒.๑ ควรมีการศึกษาเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ในเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้เห็นรายละเอียดของกระบวนการมากยิ่งขึ้น

๖.๒.๒ ควรมีการศึกษาปัจจัยทางจิตวิทยาอื่นๆ ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการ
คณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

บรรณานุกรม

- กองแผนงาน กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**, กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.
ญาณสุวัฒน์อินท่าทอง, “การศึกษาประสิทธิผลการบริหารงานด้านศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดชัยนาท”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๘.
ญาณสุวัฒน์อินท่าทอง, “การศึกษาประสิทธิผลการบริหารงานด้านศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดชัยนาท”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๘.
พระครูวินัยธรรมสมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อยจังหวัดเพชรบุรี”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
พระราชปริยัติโมลี (ไพบุลย์ วิบุโล), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัด
สุพรรณบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๕.
สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**, กรุงเทพฯ:
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

ศึกษาอานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาในพุทธศาสนาเถรวาท
A Study of Ānāpānasati Practice by Way of Pure Insight
Meditation [Suddhavipassana] in the Theravāda Buddhist Scriptures

สุวิช ศุภวงศ์ *

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาอานาปานสติภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท ๒) ศึกษาสุทธวิปัสสนาในพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) ศึกษาอานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยจากเอกสาร คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หนังสือและสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วรวบรวม สรุปลักษณะที่ เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้พัฒนาต่อยอดอานาปานสติภาวนาก่อนพุทธกาลมาเป็นอานาปานสติภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนการปฏิบัติทั้งหมด ๑๖ ชั้น แบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ ได้ ๔ หมวดๆ ละ ๔ ชั้น ในหมวดแรก ‘กำหนดกายเป็นอารมณ์’ อาศัยลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์สำหรับการจัดทำให้เกิดสมาธิ นิमितถาและปัญญาาระดับต้นๆ แล้วถัดมาหมวดที่สอง ‘กำหนดเวทนาเป็นอารมณ์’ และสาม ‘กำหนดจิตเป็นอารมณ์’ เป็นการเลือกกำหนดอารมณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น เช่น ปิติ สุข เวทนา สัญญา ในการปฏิบัติขั้นนั้นๆทำให้ได้มานสูงชันเป็นลำดับ เมื่อถึงหมวดที่สี่ ‘กำหนดธรรมเป็นอารมณ์’ เป็นการยกจิตขึ้นสู่การทำวิปัสสนาอย่างเต็มที่โดยหันมาพิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ของลมหายใจและอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน ๓ หมวดแรก จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๒. สุทธวิปัสสนาเป็นหลักการบรรลुरुธรรมที่ทำวิปัสสนาล้วนๆ ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนสำเร็จหรืออีกนัยหนึ่งคือมุ่งตรงสู่ปรมาตม์ ไม่ต้องรอพึงสมาธิขั้นสูงหรือได้มาก่อนแล้วจึงจะทำวิปัสสนา การปฏิบัติเป็นไปตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งมีสาระสำคัญคือการใช้สติกำหนดพิจารณาฐาน ๔ อย่างภายในตน ๑) กายและพฤติกรรม (กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน) ๒) เวทนา (เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน) ๓) ภาวะจิตที่เป็นไปต่างๆ (จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน) และ ๔) ความคิดนึกไตร่ตรอง (ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน) การปฏิบัติตามฐานใดฐานหนึ่งใน ๔ ฐานจนครบวงจรจะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลुरुธรรมได้ เปรียบเหมือนทางสี่แพร่งที่มาบรรจบกัน

๓. อานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาเป็นการตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออกที่มุ่งตรงไปที่การทำวิปัสสนาตั้งแต่เริ่มฝึก ทำให้ลดขั้นตอนการปฏิบัติลงไปจากการทำอานาปานสติแบบดั้งเดิม ๑๖ ชั้นเป็น ๙ ชั้น เริ่มจากการกำหนดพิจารณาที่ลมหายใจเข้าออกในฐานะเป็นธาตุสมและกำหนดรู้อารมณ์ปัจจุบันอื่นๆ ที่แทรกซ้อนเข้ามาจนได้ขณิกสมาธิ แล้วก็มาพิจารณาารูปนามของลมหายใจและจิตที่กำหนดพร้อมทั้งอารมณ์ปัจจุบันอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ขึ้นถัดมาก็กำหนดพิจารณาขั้น ๕ ความเกิดดับ ความเป็นอนิจจตาและทุกข์ตา ความเป็นอนัตตา แล้ว

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบพหิศึกษาพุทธโฆส

เกิดความจางคลายความยึดมั่นถือมั่น (วิราคะ) ความดับไป (นิโรธะ) และความสลละคืน (ปฏินิสัสคคะ) กิเลสและ
ตัณหาไปตามลำดับ นอกจากนี้การฝึกสติสัมปชัญญะในชีวิตประจำวันก็นับเป็นกิจสำคัญซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้
รับประโยชน์ในชีวิตจริงและสามารถบรรลุธรรมได้เร็วขึ้น

คำสำคัญ: อานาปานสติภาวนา สุททวิปัสสนา อานาปานสติภาวนาแบบสุททวิปัสสนา

Abstract

This research aim to study three main aspects; 1) To study Ānāpānasati Practice in Theravada Buddhist Scriptures, 2) To study the Pure Insight Meditation [Suddhavi-passana] in Theravada Buddhist Scriptures, and 3) To study Ānāpānasati Practice by Way of Pure Insight Meditation [Suddhavi-passana] in Theravada Buddhist Scriptures. This research is a Documentary Research by collecting information from the Theravada Buddhist Scriptures, other related documents and electronic media and then analyzing, compiling and describing it

The findings could be summarized as follows:

1. The Buddha developed the ancient Ānāpānasati Practice to be the Ānāpānasati Practice in Theravada Buddhist Scriptures. There are sixteen stages of Ānāpānasati. These are divided into four tetrads. The first tetrad (body-conditioner) concentrates on inhale and exhale to attain concentration, mental image, trance and understanding. The second tetrad and third tetrad concentrate on feelings and minds which arose from previous stages such as rapture, happiness, sensation and perception to attain the higher level of trance. Finally, the last tetrad contemplates on the common characteristics of each sense-object in 3 previous tetrads to attain wisdom.

2. Suddhavi-passana is a pure insight meditation or a meditation towards on enlightenment directly. The practitioner doesn't need any trace before insight meditation. He needs only momentary concentration before insight meditation. The four foundations of mindfulness is a core principles of Suddhavi-passana comprising of 4 domains accordingly. 1. Mindfulness as regards the body (Kayanupassana-satipatthana) 2. Mindfulness as regards feelings or sensations (Vedanānupassana-satipatthana) 3. Mindfulness as regards mental conditions (Cittānupassana-satipatthana) and 4. Mindfulness as regards ideas (Dhammanupassana-satipatthana). Each domain could lead us to attain enlightenment like the intersection..

3. The Ānāpānasati Practice by Way of Pure Insight Meditation [Suddhavi-passana] in Theravada Buddhist Scriptures involves contemplating on inhale and exhale as sense-objects for insight meditation without trace. The momentary concentration is sufficient for practicing. The total stages of Ānāpānasati Practice by Way of Pure Insight Meditation [Suddhavi-passana] in Theravada Buddhist Scriptures are reduced from 16 to 9 stages. Starting from contemplating

on inhale and exhale as air element. Any significant sense-objects arising at the moment could be contemplated too. After the momentary concentration is attained, the practitioner could go on contemplating the breath as the matter and contemplating breath consciousness or other emotional as mind. The next stages are contemplating on the five groups of existence, birth and death, the common characteristics as sequential. Then the practitioner will reach the state to contemplate on detachment, extinction and giving back to their original owner-Nature. Daily life practice significantly enhances the practitioner's wisdom as well.

Keywords: Ānāpānasati Practice, Pure Insight Meditation [Suddhavi-passana], Ānāpānasati Practice by Way of Pure Insight Meditation [Suddhavi-passana]

๑. บทนำ

มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (The Harvard Study of Adult Development) ได้วิจัย^{๗๘} พบว่า สิ่งที่ทำให้คนมีความสุขและสุขภาพแข็งแรงคือการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว เพื่อน และชุมชน มิใช่ความร่ำรวย ความมีชื่อเสียงหรือความสำเร็จตามเป้าหมาย แต่ในทางพุทธศาสนายังเห็นว่า นี่ไม่ใช่สิ่งประเสริฐที่ควรแสวงหา เพราะจะถูกพรากด้วยอายุและความตาย เทียบไม่ได้กับนิพพานที่เป็นความสุขอย่างยั่งยืน

ในมหาสติปัฏฐานสูตร^{๗๙} อานาปานสตินับเป็นวิธีการหนึ่งในการเฝ้าดูกายเป็นอารมณ์เพื่อการบรรลุนิพพาน ซึ่งมีอยู่ ๖ แนวทางใหญ่คือ ๑) อานาปานสติ ๒) การกำหนดรู้อิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ (เดิน ยืน นั่ง และนอน) ๓) สัมปชัญญะ ซึ่งเป็นการกำหนดรู้อิริยาบถย่อยคู่กับอิริยาบถใหญ่ ๔) การกำหนดรู้สิ่งปฏิกุศล ซึ่งมีทั้งหมด ๓๒ อย่างอันเป็นส่วนประกอบสำคัญของร่างกายมนุษย์ ๕) การกำหนดรู้ธาตุทั้ง ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) และ ๖) การกำหนดรู้ซากศพ ๙ ประเภท นอกจากแนวทางการบรรลุนิพพานตามที่กล่าวแล้วนี้ ยังมีการจัดรูปแบบการบรรลุนิพพานตามประเภทของการเจริญวิปัสสนาซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ แบบใหญ่คือ แบบที่ทำสมณะก่อนแล้วตามด้วยวิปัสสนาเรียกว่า “สมถยานิก”

อีกแบบหนึ่งที่ทำวิปัสสนานำหน้าสมณะเรียกว่า “วิปัสสนายานิก” หรือ “สุทธวิปัสสนา” อานาปานสติภาวนาจัดอยู่ในแบบสมถยานิกคือเป็นแนวทางในการฝึกจิตที่อาศัยการกำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์ ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมก่อนสมัยพุทธกาล การทำสมณะหรือสมาธิในสมัยนั้นถึงจะสามารถทำถึงฌานชั้นสูงสุดได้แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้พ้นทุกข์หรือเข้าถึงภาวะนิพพาน มาถึงสมัย พระพุทธองค์ได้ทรงนำมาต่อยอดกล่าวคือหลังจากที่ท่านทำอานาปานสติจนบรรลุฌานชั้นสูงสุดแล้ว ท่านก็ทรงทำวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่ท่านค้นพบจนตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง แม้เรื่องการดำเนินชีวิตต่างๆ ไปในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ก็ทรงสรรเสริญและสนับสนุนบ่อยครั้งให้ภิกษุทั้งหลายทำอานาปานสติภาวนา

สำหรับสุทธวิปัสสนาเป็นคำที่เกิดในคัมภีร์อรุทธกถาหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว เป็นการเริ่มปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพานด้วยการบำเพ็ญวิปัสสนาล้วนๆ หรือโดยตรง โดยไม่เคยฝึกหัดบำเพ็ญสมาธิใดๆ

^{๗๘} Robert Waldinger, “The Good Life”, in TEDx Talks. <https://www.youtube.com/watch?v=q-7zAkWAOYg> (30 November 2015).

^{๗๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒-๔๐๕/๓๐๑-๓๔๐, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๕-๑๓๘/๑๐๑-๑๓๑.

มาก่อนเลย ในอดีตการปฏิบัติแนวนี้มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลคงจะเห็นได้ว่ามีการกล่าวถึงพระอรหันต์ประเภท สุกขวิปัสสกะ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ที่มาจากการเจริญวิปัสสนาล้วน ต่อมาในระยะหลัง การปฏิบัติสุทธวิปัสสนาที่แพร่หลายและมีการเขียนถึงกันมากคือ การปฏิบัติสุทธวิปัสสนาในเมียนมาร์ ซึ่งเป็นการกำหนดการพองยุบของท้องหึ่งอานาปานสติภาวนาและสุทธวิปัสสนานับเป็นวิธีการสำคัญที่นำพาปุถุชนให้เข้าถึงนิพพานก็ตาม แต่วิธีการดังกล่าวยังนับว่ามีประเด็นที่สามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมกันก่อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่เรียกว่า อานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาที่จะช่วยลดขั้นตอนการทำอานาปานสติให้สั้นลงและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงประสงค์จะศึกษาเรื่องนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาอานาปานสติภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาสุทธวิปัสสนาในพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓ เพื่อศึกษาอานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาในพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎก
- ๓.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส วิสสุทธีมรรคหนังสือ ตำรา วารสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๓ เรียบเรียงข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- ๓.๔ วิเคราะห์ข้อมูล สรุปเพื่อตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้
- ๓.๕ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ
- ๓.๖ แก้ไข ปรับปรุง นำเสนอผลงาน

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ อานาปานสติภาวนาเป็นการพัฒนาจิต โดยใช้สติจดจ่ออยู่กับลมหายใจเข้าออก (สติที่มีลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเป็นอารมณ์ชื่อว่า อานาปานสติ) มีมาก่อนสมัยพุทธกาลแต่ยังไม่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุนิพพานได้ เพียงแต่ได้ความสุขความสงบขั้นสูงสุดชั่วคราวที่เรียกว่า อรูปฌาน พระพุทธเจ้าได้พัฒนาต่อยอดอานาปานสติภาวนาก่อนพุทธกาลมาเป็นอานาปานสติภาวนาในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งทำให้พระองค์ตรัสรู้เองโดยชอบ และได้เผยแพร่ให้สาวกของพระองค์บรรลุนิพพานได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้พระองค์ยังใช้อานาปานสติภาวนาในการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบันขณะและทรงแนะนำให้สาวกของพระองค์ถือปฏิบัติเช่นกัน อานาปานสติเป็นการปฏิบัติที่เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนาและเป็นการปฏิบัติธรรมชนิดที่เป็นแบบแผนที่ผู้ปฏิบัติจะต้องแบ่งเวลาที่แน่นอนและมีการเตรียมตัวก่อนลงมือปฏิบัติเฉกเช่นกรรมฐานแบบอื่นๆ ซึ่งมีการแนะนำไว้ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทถึง ๗ ประการ คือ

๔.๑.๑ ชำระศีลให้บริสุทธิ์ด้วยการถือศีล๕ หรือศีล๘ สำหรับฆราวาส เพื่อให้เกิดความเคารพในตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น และยังปกป้องตนเองจากความทุกข์ในอนาคต

๔.๑.๒ มีความสันโดษในความเป็นอยู่และขัดเกลากิเลส ทั้งในเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยตลอดจนถึงความเพียร บุคคลที่เป็น ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และอุบาสกอุบาสิกา จะสามารถถือธุดงค์ได้มากน้อยแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม

๔.๑.๓ ตัดความกังวลในเรื่องต่างๆ ที่จะรบกวนในการปฏิบัติ อันได้แก่ ความกังวลอันเนื่องด้วยที่อยู่อาศัย บุคคลผู้ช่วยสนับสนุนตน ลากสักการะ พวกพ้องหมู่คณะหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การงานที่รับผิดชอบ การเดินทางท่องเที่ยว ภารกิจอื่นใดไม่ว่าจะเกี่ยวกับ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ความเจ็บป่วย การศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น

๔.๑.๔ ให้ความสำคัญกับการแสวงหาอาจารย์ หรือกัลยาณมิตรที่จะให้คำแนะนำแก้ไขข้อขัดข้อง เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการปฏิบัติ และไม่เดินผิดทาง

๔.๑.๕ หาสถานที่ปฏิบัติที่เกื้อกูลในการเจริญภาวนาเพื่อช่วยบ่มอินทรีย์ให้แก่กล้าตามหลักสัปปายะ (สิ่งที่สมควร) ๗ ประการ อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย ถิ่นที่แสวงหาอาหารได้สะดวก สถานที่ที่ไต่ยินได้ฟังสิ่งที่ดีมีประโยชน์ แวดล้อมด้วยบุคคลที่ส่งเสริมการปฏิบัติ ได้รับอาหารตรงตามสมควร ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมดี และปฏิบัติด้วยอิริยาบถที่ถูกกับจริต

๔.๑.๖ ศึกษา เจริญ และละธรรมบางหมวด กล่าวคือศึกษาอันตรายิกธรรม ๕ ประการ (๑ การฆ่าพ่อแม่ พระอรหันต์ และทำลายสงฆ์ให้แตกแยก ๒.มิจฉาภิภูมิจึงสามประการเกี่ยวกับกรรม ๓.อกุศลกรรมที่ทำให้เกิดในภพภูมิต่ำ ๔. พวดให้ร้ายพระอริยบุคคล ๕.ล่วงละเมิดอาบัติ ๗ ประการของพระพุทธเจ้า) เพื่อป้องกันการกระทำที่ขัดขวางการไปสู่มรรคผลนิพพาน แล้วเจริญธรรม ๕ ประการ (๑.ศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ๒.สุขภาพแข็งแรงเหมาะกับการบำเพ็ญเพียร ๓.ไม่มีมารยา ๔.มีความเข้มแข็งบากบั่น ๕.มีปัญญาชำแรกกิเลส) และละธรรมที่ควรละ ๖ ประการ (๑.หลงในกิจใหม่ๆ ๒.โอ้อวด ๓.เอาแต่นอน ๔.ชอบออกสังคม ๕.ไม่พยายามให้บรรลุดุคคุณธรรมเบื้องสูง ๖.ธรรมอันยังสัตว์ให้เนิ่นช้าในการพ้นทุกข์)

๔.๑.๗ เจริญกรรมฐานบางอย่างที่ช่วยคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปได้อย่างราบรื่น กรรมฐานเหล่านี้คือ ๑) การเจริญเมตตา ทำให้จิตใจอ่อนโยน อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกในหมู่คณะ ๒) การเจริญมรณานุสสติ เป็นเหตุให้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทอันเป็นมูลแห่งกุศลทั้งปวง ๓) การเจริญอสุภสังขยาจะข่มกามราคะไม่ให้กำเริบ ๔) การระลึกถึงคุณพระพุทฺธ พระธรรมและพระสงฆ์ จะทำให้จิตใจเบิกบาน ไม่ท้อแท้ เมื่อพร้อมแล้วก็เข้าสู่การปฏิบัติอานาปานสติภาวนาแบบสมบุรณ์ซึ่งมีทั้งหมด ๑๖ ชั้น แบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ ได้ ๔ หมวดๆ ละ ๔ ชั้น คือ หมวดแรกกำหนดกายเป็นอารมณ์ (กายานุปัสสนา) หมวดที่สองกำหนดเวทนาเป็นอารมณ์ (เวทนานุปัสสนา) หมวดที่สามกำหนดจิตเป็นอารมณ์ (จิตตานุปัสสนา) และหมวดที่สี่กำหนดธรรมเป็นอารมณ์ (ธัมมานุปัสสนา)

เมื่อแรกฝึกจะอาศัยลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์สำหรับการจัดจ่อให้เกิดสมาธิ นิमित ฌานและปัญญา ระดับต้นๆ แล้วถัดมาหมวดที่สองและสามจะกำหนดอารมณ์ต่างๆที่เกิดตามมา เช่น ปีติ สุข เวทนา สัญญา เป็นอารมณ์ในการปฏิบัติทำให้ได้มานานสูงขึ้นเป็นลำดับ เมื่อถึงหมวดที่สี่จะเป็นการยกจิตขึ้นสู่การทำวิปัสสนาอย่างเต็มที่โดยหันมาพิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ของลมหายใจและอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน ๓ หมวดแรก เมื่อเกิดปัญญาประจักษ์ชัดด้วยตนเองอย่างถ่องแท้แล้วถึงความเป็นไตรลักษณ์ของสรรพสิ่งจะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่สัมผัส (ขันธ๕) ในสิ่งที่ทำหน้าที่สัมผัส (อายตนะ๖) และกิริยาอาการต่างๆ ที่เนื่องกันอยู่กับการสัมผัส (ดับอิทธิพลของปฏิจกสมุพบาทหลงได้) จนทำให้ไม่เกิดทุกข์อีกต่อไป จิตใจจะเป็นอยู่ด้วยความว่างเพราะสละคืนสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

๔.๒ สุทรวิปัสสนาเป็นหลักการบรรลุนิพพานที่วิปัสสนาล้วนๆตั้งแต่เริ่มต้นไปจนบรรลุนิพพานหรืออีกนัยหนึ่งคือมุ่งตรงสู่ปรมาตม์ ไม่ต้องรอพึงสมาธิขั้นสูงหรือได้มานานก่อนแล้วจึงจะทำวิปัสสนา เพียงแค่อาศัยฉนิกสมาธิซึ่งเป็นสมาธิชั่วขณะก็ทำวิปัสสนาได้เลย การปฏิบัติไปตามหลักสติปัฏฐาน ๔ จะเป็นเหตุให้มีการพัฒนาสมาธิไปพร้อมกับสติที่นับวันจะแก่กล้ามากขึ้น สมาธินี้จะมีกำลังมากขึ้นจนเสมอกับอุปจารสมาธิในขณะที่บรรลิวิปัสสนาญาณและได้ปฐมฌานเมื่อบรรลุมรรคผล นอกจากสติและสมาธิแล้ว ความเพียรที่แน่วแน่ ซึ่งหมายถึงความเพียร ๓ ระดับ คือ ความเพียรในการปลดปล่อยตนเองออกจากกาม ความเพียรในการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากนิเวรณ และความเพียรในการยืนหยัดให้ต่อเนื่องเพื่อเอาชนะกิเลส ความเพียรทั้งหมดนี้นับเป็นองค์ธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมี อันจะทำให้เกิดปัญญาหยั่งเห็นความเป็นจริงในอารมณ์ที่กำหนด ความเป็นจริงดังกล่าวนี้มีสองลักษณะ

คือทั้งลักษณะเฉพาะของอารมณ์นั้นๆ และลักษณะทั่วไป อันได้แก่ ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา นับเป็น ปัญญา รู้แจ้งที่เกิดจากการเจริญสติซึ่งประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่เกิดจากการพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญาเรียนรู้ หรือปัญญาคิดรู้อาจข้อสรุปของคนอื่น

สติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักปฏิบัติสำคัญของสุทธวิปัสสนาและสามารถนำมาใช้ได้ทุกขณะไม่ว่าจะในชีวิตประจำวันหรือขณะทำกรรมฐานแบบที่ต้องบริหาร โดยมีสาระสำคัญให้รู้ว่า ชีวิตของเรามีจุดที่ควรใช้สติคอยกำกับดูแลทั้งหมด ๔ แห่ง คือ ๑) กายและพฤติกรรม (กายนุปัสสนาสติปัฏฐาน) ๒) เวทนา (เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน) คือความรู้สึกสุข ทุกข์และอุเบกขา ๓) ภาวะจิตที่เป็นไปต่างๆ (จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน) และ ๔) ความคิดนึก ไตร่ตรอง (ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน) สติปัฏฐาน ๔ นี้ สามารถแยกย่อยออกเป็นกรรมฐานแบบต่างๆ ได้ ๒๑ วิธี โดยที่หมวดกายนุปัสสนาสติปัฏฐานมี ๑๔ วิธี เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานมี ๑ วิธี จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานมี ๑ วิธี และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานมี ๕ วิธี

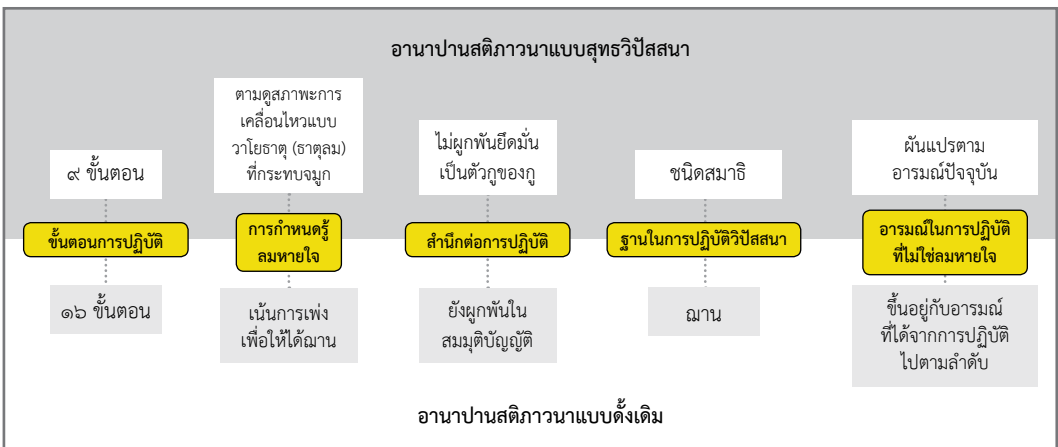

หมายเหตุ : คำว่ากำหนดนิตยธรรมเป็นการพิจารณาใช้วิธีซึ่งเหมาะแก่การพิจารณา

การเลือกฐานใดให้เหมาะกับจริตของแต่ละบุคคล คัมภีร์อรรถกถามีให้คำแนะนำไว้ โดยจัดแบ่งผู้เจริญวิปัสสนาออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) ตัณหาจริตบุคคลที่มีปัญญาอ่อนควรเจริญกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒) ตัณหาจริตบุคคลที่มีปัญญากล้า ควรเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๓) ทิฏฐิจริตบุคคลที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ ๔) ทิฏฐิจริตบุคคลที่มีปัญญากล้า ควรเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในระหว่างบำเพ็ญเพียรในบางขณะจิตอาจรับรู้อารมณ์ที่ปรากฏชัดอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะอยู่ในฐานใดฐานหนึ่งใน ๔ ฐานที่ไม่ตรงกับจริตของผู้บำเพ็ญเพียร เขาก็ควรจะหันมากำหนดรู้อารมณ์นั้นๆ แทน เพราะการมีสติระลึกอารมณ์ปัจจุบันเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของการทำวิปัสสนา ตามธรรมชาติของจิตจะรู้อารมณ์ที่ปรากฏชัดทางทวารทั้งหกเพียงอารมณ์เดียวในแต่ละขณะ

ในเรื่องระยะเวลาในการบรรลุนิพพาน พระพุทธองค์มีกล่าวไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรตอนท้ายว่า อย่างเร็ว ๗ วัน อย่างช้า ๗ ปี ซึ่งคำนี้หรือรถกถาขยายความว่า นี่สำหรับเวไนยชนระดับกลาง แต่สำหรับบุคคลระดับสูงแล้วอาจบรรลุนิพพานได้ก่อน ๗ วัน และระดับต่ำอาจใช้เวลาปฏิบัติมากกว่า ๗ ปี

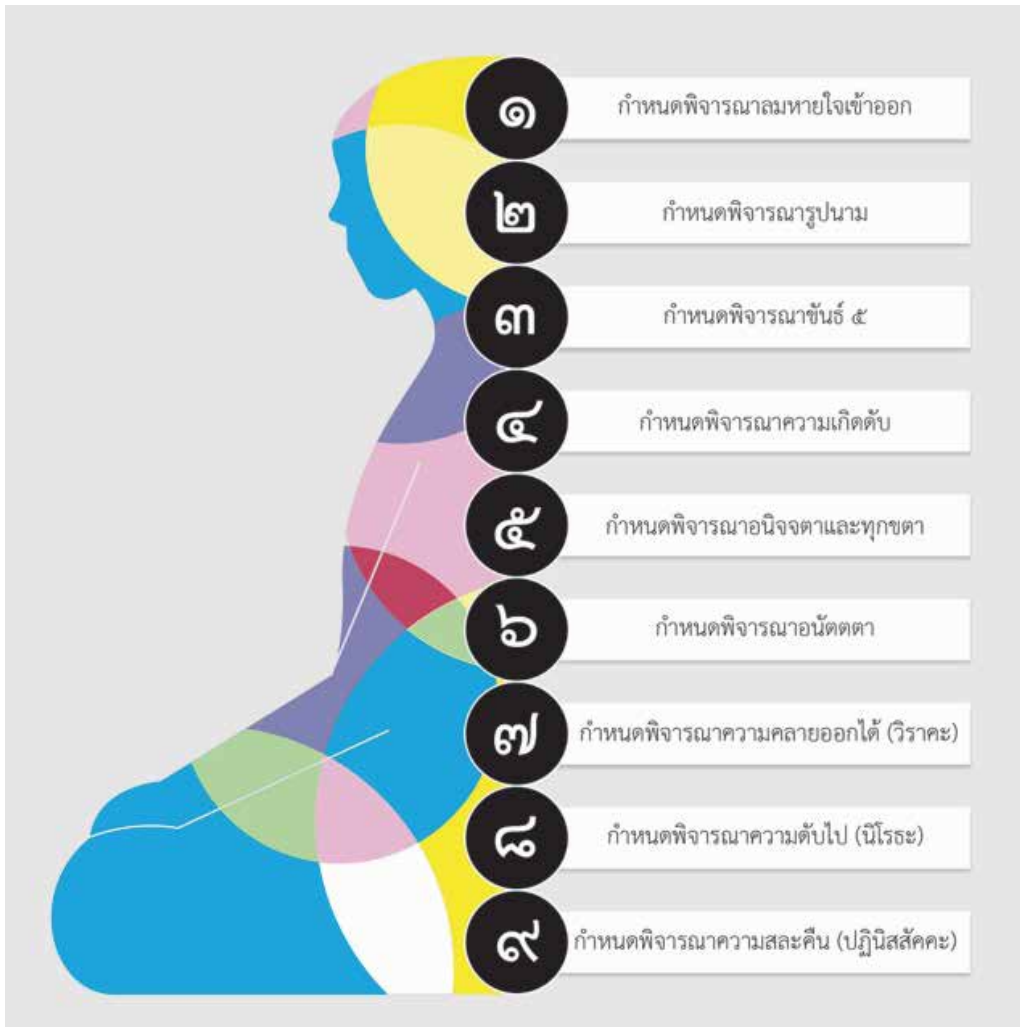
๔.๓ อานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาเป็นการตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออกที่มุ่งตรงไปที่การทำวิปัสสนาตั้งแต่เริ่มฝึก ทำให้ลดขั้นตอนการปฏิบัติลงไปจากการทำอานาปานสติแบบดั้งเดิม ๑๖ ขั้นตอนเป็น ๙ ขั้นตอน ความแตกต่างถัดมาคือลมหายใจที่ถูกกำหนดเป็นอารมณ์ แทนที่จะเน้นการเพ่งเพื่อให้ได้ฌาน ก็ใช้วิธีกำหนดพิจารณาสภาวะเคลื่อนไหวของลมหายใจเข้าออกที่กระทบจมูกซึ่งจัดเป็นโณภูมิจึงเพราะเป็นการกระทบกันทางกายระหว่าง วาโยธาตุ (ธาตุลม) กับปลายจมูกหรือริมฝีปาก ผู้ปฏิบัติฝึกที่จะไม่มีใจผูกพันด้วยตัณหา ทิฏฐิไม่ยึดมั่นเป็นตัวกูของกูตั้งแต่ต้น ขณะที่การทำอานาปานสติแบบดั้งเดิมไม่ได้รู้สึกเช่นนั้น ความแตกต่างประการถัดมา อานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาจะพัฒนาสติและสมาธิไปพร้อมๆกันอย่างได้สัดส่วน สมาธิขั้นต้นคือขณิกสมาธิก็เพียงพอเป็นฐานให้ทำวิปัสสนาไปได้เลย ไม่ต้องเน้นให้ได้สมาธิสูงถึงขั้นฌานก่อนทำวิปัสสนา และประการสุดท้าย สภาวะธรรมใดที่ปรากฏชัดในปัจจุบันขณะจะถูกใช้เป็นอารมณ์ในการทำอานาปานสติแบบสุทธวิปัสสนา ไม่จำกัดอยู่กับ ปิติ สุข และจิตที่ร่าเริง เช่นการทำอานาปานสติภาวนาแบบดั้งเดิม

ก่อนที่จะเริ่มปฏิบัติอานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนา ผู้ปฏิบัติควรที่จะเตรียมตัวหรือสร้างฐานให้มั่นคงเช่นเดียวกับกรรมฐานที่เป็นแบบแผนอื่นๆ ๗ ประการดังที่กล่าวแล้วในอานาปานสติภาวนาแบบดั้งเดิม นอกจากนี้แล้วก็ควรเพิ่มการฝึกสติสัมปชัญญะในชีวิตประจำวันอีก ๑ ประการรวมเป็น ๘ ประการ อีกทั้งเป็นกิจที่ควรทำภายหลังการทำภาวนาที่เป็นแบบแผน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์ในชีวิตจริงและสามารถบรรลุธรรมได้เร็วขึ้น

เก้าขั้นตอนที่สำคัญของอานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนา เริ่มจากการกำหนดพิจารณาที่ลมหายใจ เข้าออกในฐานะเป็นธาตุลมที่สัมผัสกับปลายจมูกและกำหนดรู้อารมณ์ปัจจุบันอื่นๆ ที่แทรกซ้อนเข้ามาจนได้ขณิกสมาธิแล้วก็มากำหนดพิจารณารูปนามของลมหายใจและจิตที่กำหนดพร้อมทั้งอารมณ์ปัจจุบันอื่นๆ ที่แทรกซ้อนเข้ามาเช่นเดียวกัน ขึ้นถัดมาก็กำหนดพิจารณาขั้น ๕ ความเกิดดับ ความเป็นอนิจจตาและทุกข์ตา ความเป็นอนัตตตา เมื่อประจักษ์ชัดด้วยตนเองเช่นนั้นแล้วจะเกิดความจางคลายความยึดมั่นถือมั่น (วิราคะ) ความดับไป (นิโรธะ) และความสลละคืน (ปฏินิสสังคะ) ก็เลสและตัณหาไปตามลำดับจนบรรลุธรรมในที่สุด

๕. ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาหลักการสำคัญของวิปัสสนากาวนาและวิธีการกาวนาทั้งที่เป็นอานาปานสติกาวนาแบบสมบูรณหรือแบบตั้งเดิมและอานาปานสติกาวนาแบบสุทธวิปัสสนาซึ่งลดขั้นตอนการปฏิบัติจาก ๑๖ ขั้นตอนเหลือ ๙ ขั้นตอน ทั้งนี้เป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับผู้ปฏิบัติที่จะนำมาปรับใช้ให้ถูกกับจริตของตนเอง

๕.๑ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำไปใช้

การเลือกฝึกอานาปานสติกาวนาแบบสุทธวิปัสสนาจะเหมาะกับบุคคลที่ชอบความท้าทาย ชอบพิจารณาทำความเข้าใจหลักธรรมและมีความอดทนสูงต่อทุกขเวทนาซึ่งมักจะประสบเมื่อนั่งไปนานๆ โดยปราศจากนิमितและฌาน หากแต่เน้นที่การเจริญสติพิจารณาลักษณะของสภาวะธรรม ที่ประสบอยู่ในปัจจุบันขณะ การเฝ้าสังเกตพิจารณาอย่างจดจ่อต่อเนื่องไม่ฟุ้งซ่านและฝึกฝนในฐานะ ผู้นั่งพิจารณามีผู้ใช้แสดงจะช่วยให้รับรู้ทุกขเวทนาด้วยความสงบและไม่กระวนกระวาย

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาจากผู้ที่ปฏิบัติที่ยังเข้าไม่ถึงการบรรลุธรรมจึงมีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อ ๆ ไปดังนี้

๕.๒.๑ ทักษะต่ออานาปานสติภาวนาแบบสุทธวิปัสสนาในพระพุทธศาสนาเถรวาทจากประสบการณ์ของผู้ชำนาญการ

๕.๒.๒ ศึกษาการฝึกกำหนดพิจารณาอายตนะ๑๒ในชีวิตประจำวันจะทำให้การปฏิบัติวิปัสสนาหลากหลายและลุ่มลึกมากขึ้น

๕.๒.๓ ศึกษาการประยุกต์หลักการวิปัสสนามาใช้ในสำนักงาน คาดว่าจะช่วยให้องค์กรนั้นๆ มีความสุขโดยรวมมากขึ้นและมีพลังในการทำประโยชน์แก่สังคมยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

Robert Waldinger, “The Good Life”, in TEDx Talks. <https://www.youtube.com/watch?v=q-7zAk wAOYg> (30 November 2015)..

ศึกษาความเชื่อในพิธีพุทธภิเษกของพระครูพิพัฒนวิทยาคุณ (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในอำเภอนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

พระครูอุตรกิตติญาณ (ครรชิต กิตติญาณ) *

บทคัดย่อ

อิทธิพลของพิธีพุทธภิเษกของพระครูพิพัฒนวิทยาคุณ (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีต่อประชาชนในอำเภอนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ด้านเมตตามหานิยม ด้านโชคลาภความสำเร็จในชีวิต และด้านป้องกันอันตราย และอำนวยความสะดวกและมีความเชื่อว่าเมื่อได้วัตถุมงคลที่ผ่านการเข้าพิธีมหาพุทธภิเษกของพระครูพิพัฒนวิทยาคุณ (เจริญ ฐานยุตโต) ถือเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรักความเมตตาต่อตนเองและผู้อื่นนอกจากนี้ยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจของผู้ยึดครอง ให้ช่วยป้องกันอันตรายที่จะมีแก่ชีวิตและทรัพย์สิน

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พิธีพุทธภิเษก, อิทธิพล

Abstract

From the Buddhapiseka Ceremony's influence of Phrakrupipatwitthayakom (JarernThanayutto) to the people in NongWua So District, UdonThani Province, the findings are that the loving kindness, fortune, success, security and happiness of life are believed that these things are from amulets processed in the Buddhapiseka Ceremony's influence of Phrakrupipatwitthayakom (JarernThanayutto). The amulets bring loving kindness, good morale to the owners and secure their life and properties

Keywords: Belief, Buddhapiseka Ceremony, Influence

๑. บทนำ

มนุษย์พยายามเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและความสลับซับซ้อนทางธรรมชาติที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต เป็นต้นว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งบางครั้งทำให้มนุษย์เกิดความวิตกกังวลและตกใจกลัวอันเกิดจากความกลัวและความไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมา หรือนับถือสิ่งต่างๆ เช่น การนับถือผีสง เหวตา โดยมีความเชื่อที่ว่า เมื่อทำในสิ่งไม่ดีจะทำให้ผีสง เหวตา จะลงโทษให้เกิดความเดือดร้อนใจชีวิตและครอบครัว ถ้าทำแต่สิ่งที่ดี จะทำให้ผีสงเหวดานั้น

* นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย

มาอวยชัย ให้พรให้ชีวิตและครอบครัวได้รับแต่สิ่งที่ดี เกิดโชคลาภขึ้นมา ทำให้มนุษย์เรามีความเกรงกลัวต่อสิ่งที่มา
จากธรรมชาติเป็นพื้นฐาน

ความเชื่อเป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับความรู้สึกและจิตใจโดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลหรือความเป็นจริงหรือไม่ ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวันโดยปัญหานั้น
ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้มนุษย์จึงสร้างความคิดเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเพื่อป้องกันภัย
พิบัติที่เกิดขึ้นมนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจเร้นลับซึ่งหากบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจนั้นพอใจ
อาจช่วยให้ปลอดภัยรวมทั้งเมื่อประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้องจะทำให้รอดพ้นจากภัยพิบัติต่างๆ และอยู่เย็นเป็นสุข
ความเชื่อจึงมีความหมายต่อแบบแผนในการดำรงชีวิตของชาวอีสานทั้งในระดับครอบครัวและระดับหมู่บ้านโดย
เฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนทางพุทธศาสนาไม่สามารถสนองตอบความต้องการทางจิตใจหรือไม่สามารถเป็นที่พึ่ง
ทางใจขณะที่เกิดภัยซึ่งเกิดจากธรรมชาติได้เช่นน้ำท่วมฉับพลันความแห้งแล้งแสนสาหัสหรือความหนาวเย็นใน
ฤดูหนาวได้ดังนั้นชาวอีสานจึงหันไปพึ่งพาเทวดาฟ้าดินภูตผีวิญญูณได้แก่ผีฟ้าผีแผ่นดินผีปู่ตาผีตาแฮกตลอดจนผี
มเหสักข์หลักเมืองแทนโดยมูลเหตุแห่งความเชื่อถือว่าธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นแผ่นดินผืนน้ำพืชสัตว์และมนุษย์อุบัติ
ขึ้นในโลกด้วยอำนาจแห่งผีฟ้าหรือผีแถน

ความเชื่อของคนเรา จึงมีความแตกต่างกันไป โดยความเชื่อพื้นฐานของคนไทยโดยจำแนกตามฐาน
ที่เกิดได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิทางศาสนา
๒. ความเชื่อที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์
๓. ความเชื่อที่เกี่ยวกับจรรยาวัตร
๔. ความเชื่อที่เกี่ยวกับยากกลางบ้านและการปัดเป่ารักษาไข้

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา หรือเหตุผล ซึ่งเรียกว่า ศรัทธา
เพื่อปัญญา แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงสอนให้คนมีศรัทธา แต่ศรัทธาของพระองค์นั้นต้องผ่านการพิจารณาไตร่ตรอง
ด้วยปัญญาให้รอบคอบเสียก่อน ดังที่ทรงสอนชาวกาลามะแห่งเกสบุตรนิคม ในแคว้นโกศลว่า อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ
เพียงเพราะฟังตาม ๆ กันมา เพียงเพราะถือปฏิบัติกันสืบ ๆ มา เพียงข่าวเล่าลือ เพียงเพราะการอ่านตำราหรือคัมภีร์
เพียงเพราะการให้เหตุผลแบบตรรกะเพียงการอนุมานเอาตามอาการที่ปรากฏ เพียงเพราะเห็นว่าเข่ากันได้ตรงตาม
ทฤษฎีหรือความคิดหรือความคิดของตน เพียงเพราะเห็นว่ารูปลักษณะน่าเชื่อถือ และเพียงพอถือว่าสมณะหรือ
นักบวชผู้นี้เป็นครูของเรา แต่เมื่อใดได้ใช้ปัญญาพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว และเห็นว่าที่ทำไปนั้น ไม่ทำให้ตนเอง
และผู้อื่นเดือดร้อน อีกทั้งประชาชนไม่เดือดร้อน ก็จงทำสิ่งนั้น หลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีข้อสังเกตประการ
หนึ่ง คือ หากทรงสอนเรื่องศรัทธาในเรื่องใด ก็ทรงสอนปัญญากำกับไว้ในเรื่องนั้นด้วย หมายความว่า ทรงสอน
ให้ใช้ศรัทธาประกอบด้วยปัญญาเสมอไป

ศรัทธาในกระบวนการพัฒนาตามหลักพุทธศาสนานั้น หมายถึง ความเชื่อมั่น การซาบซึ้ง ความมั่นใจ
เหตุเท่าที่ตนสามารถพิจารณาเห็นได้ โดยมีเหตุผลว่า จดหมายหรือเป้าหมายที่อยู่ข้างหน้าเป็นไปได้อย่างจริง และมี
คุณค่าควรที่จะไปให้ถึง ศรัทธาจึงเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่ปัญญาหรือความรู้ ซึ่งตรงกันข้ามกับศรัทธาที่เป็น
แบบมอบตัว มอบความไว้วางใจให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่คิดหาเหตุผล ศรัทธาที่ถูกต้องเป็นสื่อนำไปสู่การพัฒนา
ปัญญา โดยมีความเชื่อมั่นในกฎการกระทำ (กัมมาสัทธา) เชื่อมั่นในผลของการกระทำ (วิปากสัทธา) เชื่อมั่นใน
การขึ้นของเราเกิดจากกรรมที่เราได้ทำไว้ (กัมมสกตาสัทธา) และมีความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพ

ที่แท้จริงของมนุษย์ (ตลาคตโพธิสัตธา)

เดิมที สังคมไทยนับถือผีสาง เทวดาเป็นอย่างมาก ต่อมา พุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ความคิดเดิมของประชาชนยังคงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเช่นกัน เป็นเหตุให้ความเชื่อถือของประชาชนคนไทยจึงมีรากฐานซับซ้อนหลายชั้น โดยคติความเชื่อเรื่องผีสางเทวดายังคงอยู่อย่างลึกๆ ความเชื่อในพุทธศาสนากับดูเป็นเพียงเปลือกนอกเท่านั้น นอกจากนี้คนไทยยังได้รับอิทธิพลความเชื่อในลัทธิทางศาสนาฮินดูเข้ามาแทรกซ้อนด้วยเช่นกัน คนไทยได้มีการปรับปรุงแก้ไขความเชื่อให้เข้ากับจิตใจและสิ่งแวดล้อม โดยปรับปรุงพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องผีสาง เทวดาเข้าด้วยกัน รวมทั้งลัทธิทางศาสนาฮินดูเข้าด้วยกัน ดังนั้น ในการทำพิธีกรรมต่างๆ จึงปรากฏการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พิธีพราหมณ์ และบัตรพลี ผีสาง เทวดาเข้าด้วยกัน

ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทยนั้นรัชนิกรเศรษฐ์ ได้กล่าวว่าไสยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของเวทมนต์คาถาเป็นเรื่องอำนาจลึกลับของผีสางเทวดาหรือของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเครื่องรางของขลังน้ำมันต์คาถาอาคม เป็นต้นอย่างไรก็ตามข้อที่ว่าตลุมงคลหรือพระเครื่องเป็นเรื่องไสยศาสตร์นั้นสังคมคนในวงการพระเครื่องกลับมองว่าไสยศาสตร์ในสังคมไทยนั้นถือว่าเป็นเรื่องธรรมดามีชื่อเสียงเพราะมีควบคู่กับสังคมไทยมานานแล้ว ความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลของไทยนั้นจึงเป็นเรื่องไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์ในขณะเดียวกันซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคลว่าจะมีความเชื่อในวัตถุมงคลอย่างไรถ้าเชื่อในการทำงานเป็นของมีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นของพลังเช่นแคล้วคลาดปลอดภัยหรือช่วยให้มีความเจริญก้าวหน้าในกิจการหน้าที่การงานเป็นต้นก็เป็นไสยศาสตร์แต่ถ้าเชื่อว่าเป็นที่ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งเตือนสติให้กระทำแต่ความดีก็เป็นพุทธศาสตร์ซึ่งสาเหตุที่สำคัญทำให้วัตถุมงคลมีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนไทยในปัจจุบันนั้น

พระพุทธรูปถือกันว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตรายนานาประการเป็นมหานิยมคุ้มกันให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆทั้งให้ประสบโชคผลความสำเร็จในกิจการทั้งมวลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มั่นคงอยู่ในสัจธรรมของพระพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมจรรยาเป็นนิมิตดั่งนั้นพระพุทธรูปจึงเป็นศูนย์รวมทั้งด้านของการบูชาเป็นทั้งประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งเคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนคนไทยทั่วไปและการสร้างพระพุทธรูปนั้น ได้สร้างขึ้นโดยใช้วัสดุหลายชนิดสร้างขึ้นมีทั้งขนาดเล็ก จนถึงใหญ่โต สำหรับรูปขนาดเล็กที่สามารถนำติดตัวได้สะดวกสบายเสียบใส่สร้อยแขวนคอหรือกลัดติดกระเป๋าไปในทุกสถานที่

พิธีพุทธาภิเษก จึงถือเป็นการเผยแพร่ธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง การทำพิธีพุทธาภิเษกจึงเป็นสิ่งที่ชักจูงโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้ประพฤติตามหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสุขสงบในสังคม นอกจากนี้ผู้เผยแพร่จะต้องเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ชี้แนะที่ถูกต้องให้ ถ้าชี้แนะผิด ๆ ก็อาจพาไปนอกทางหรือผิดพลาดได้อย่างไรก็ตามบทบาทของนักเผยแพร่ คือ “ชี้แนะแนวทาง”

จังหวัดอุดรธานีเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาใช้คำสอนในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตสังคมนิยมของชาวจังหวัดอุดรธานีจึงมีความสงบร่มเย็นมาช้านานความมั่นคงของพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานีด้านศาสนาพิธีประชาชนชาวจังหวัดอุดรธานีได้ปฏิบัติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีพิธีอยู่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมด้านศาสนาและพิธีกรรมทั่วไปอันเกิดจากความเชื่อตามหลักศาสนาที่ประชาชนเคารพนับถือความเชื่อในลัทธิหรือความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมถึงพิธีพุทธาภิเษกตามสถานที่ต่างๆ เพื่อที่จะสร้างแรงศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนชาวพุทธ นอกจากนี้ยังสามารถที่จะสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ประชาชนใน

จังหวัดอุดรธานี โดยได้นิมนต์เกจิอาจารย์จากสถานที่ต่างๆ เพื่อมาทำพิธีในแต่ละครั้ง

พระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) เป็นพระเกจิสายอีสานผู้สืบสานวิชาพุทธาคมสายลาวโบราณ ซึ่งมีกรรมวิธีการสร้างพระเครื่องหรือวัตถุมงคลทุกชนิดตามแบบลาวอีสานโบราณโดยเคร่งครัด มีวิธีการพุทธาภิเษกที่เข้มงวดเข้มขลังเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ในการนำปลุกเสกเสกเดี่ยวต้องนั่งบนอาสนะหล่อด้วยขี้ผึ้งแท้ มีเครื่องบูชาพระพุทธรูป พระธรรมในการพุทธาภิเษก คือใช้เทียนหล่อด้วยขี้ผึ้งแท้หนักพัน มีน้ำมันงาเป็นเครื่องบูชาพระพุทธรูป พระธรรมหนักหมื่น เป็นที่มาของตำหรับเครื่องบูชาพระพุทธรูป พระธรรมแบบโบราณเรียกว่า "ผึ้งพัน น้ำมันหมื่น"

ในการปลุกเสกวัตถุมงคลของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ในขณะที่ปลุกเสกนั้น จะต้องนั่งบนอาสนะที่หล่อด้วยขี้ผึ้งแท้หนัก ๔๐,๐๐๐ หรือ ๔๘ กิโลกรัม และบริกรรมธาตุและพระคาถาด้วยลูกประคำงาช้างจำนวน ๒๑๖ ลูก และสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการพิธีศักดิ์สิทธิ์นี้คือ ครุภัณฑ์ ซึ่งก็คือเครื่องบูชาพระรัตนตรัยชุดใหญ่ อันประกอบด้วยเครื่องบูชาตามตำหรับโบราณหลายชนิดเช่น เครื่องพัน หมายถึงจำนวนละพันชิ้น และน้ำมันหมื่น อันได้แก่น้ำมันหลายชนิดเช่นน้ำมันงา หรือน้ำมันยางแบบโบราณแท้ซึ่งทั้งหมดทั้งนี้ก็คือเครื่องบูชาพระรัตนตรัย พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ตั้งแต่สมัยโบราณ กล่าวกันสืบๆมาว่า ครูบาอาจารย์ผู้ทรงวิทยาคมสายอีสานโบราณจนถึงผู้ทรงวิทยาคมทางฝั่งลาวหากจะเรียนสรรพวิทยาคมต่างๆ หรือจะลงประจุคาถาอาคมลงในวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นนั้น ต้องแต่งเครื่องบูชาด้วยเครื่องบูชาที่เรียกว่า ผึ้งพัน น้ำมันหมื่นเท่านั้น เมื่อแต่งเครื่องบูชาแล้วจึงเริ่มทำพิธีพุทธาภิเษก และลงประจุอาคม ที่สำคัญต้องกระทำกรในวันบุญมหาชาติเท่านั้น จึงจะได้วัตถุมงคลที่ศักดิ์สิทธิ์เข้มขลังมีอานุภาพเต็มเปี่ยมไปด้วยพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพและสังฆานุภาพซึ่งการทำพิธีกรรมเช่นนี้ของอาจารย์ท่านอื่นยังไม่มีปรากฏในเรื่องนั้น

ความเชื่อของคนในพื้นที่พื้นฐานมาจากความเชื่อในพุทธศาสนาซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม โดยเชื่อว่าวัตถุมงคลที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกสามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งที่ดีๆ ได้ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิต เป็นเหตุทำให้การทำพิธีมหาพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) จึงว่าอิทธิพลของความเชื่อในพิธีกรรมพุทธาภิเษกมากยิ่งขึ้นทั้งด้านจิตใจ การสร้างอุปนิสัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเป็นระเบียบของสังคม ทำให้การดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวพุทธในเขตนั้นเป็นไปด้วยความสงบสุข และพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ยังมีบทบาทสำคัญต่อเจตคติของบุคคลและเป็นตัวกำหนดแนวทางหรือรูปแบบพฤติกรรมของบุคคลได้ดังนั้นพิธีกรรมพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำมาควบคุมการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคมให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีและจะทำให้สังคมสงบสุข

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพิธีพุทธาภิเษกที่มีต่อชาวพุทธของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) โดยมุ่งศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและวิวัฒนาการเกี่ยวกับพิธีกรรมพุทธาภิเษก ของของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต)เปรียบเทียบและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและวิวัฒนาการเกี่ยวกับพิธีกรรมพุทธาภิเษกของของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต)

๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อและความคิดเห็นของประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีต่อพิธีกร

รมพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต)

๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของพิธีพุทธาภิเษก ของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากับประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๓.๒.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑๐,๐๐๐ คน

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๓๘๕ คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ง่าย

๓.๒.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา และอาชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อในพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert)

ตอนที่ ๓ อิทธิพลของพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended)

๔. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาความเชื่อในพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี” กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๘๕ คน สามารถสรุปผลวิจัยได้ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากประชากรทั้งหมด ๓๘๕ คน พบว่า เพศของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๒๓ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๙๒ อายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระหว่างมีระหว่างอายุ ๔๑ - ๕๕ ปี จำนวน ๑๖๔ คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๖๐ ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระดับ ประถมศึกษา จำนวน ๑๔๐ คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๓๖ อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เกษตรกร จำนวน ๑๓๓ คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๓๗

๔.๒ ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}=๔.๐๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ดังนี้

๔.๓ ด้านความศรัทธาในพิธีพุทธาภิเษกผลการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}=๓.๙๖$) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับ มาก ทั้งหมดทุกข้อ

๔.๔ ด้านความเชื่อในอานาภาพแห่งพระพุทธรูปอันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษกผลการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}=๔.๐๕$) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับ มาก ทั้งหมดทุกข้อ

๔.๕ ด้านจิตใจอันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษกผลการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}=๔.๐๒$) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับ มาก ทั้งหมดทุกข้อ

๔.๖ ด้านความศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษกผลการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}=๔.๐๒$) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับ มาก ทั้งหมดทุก

๔.๗ ด้านความเชื่อในพิธีพุทธาภิเษกส่งผลต่อการดำเนินชีวิตผลการศึกษา ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}=๓.๙๗$) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับ มาก ทั้งหมดทุกข้อ

๓. อิทธิพลของพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีต่อประชาชน ในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

๓.๑ ด้านเมตตามหานิยม

ความเชื่อเมตตามหานิยม เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) สามารถลดบั่นดาลให้เกิดเมตตามหานิยม โดยประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานีเชื่อว่าเกิดจากวัตถุมงคลต่าง ๆ ที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) เมตตามหานิยมที่มีอิทธิพลทำให้เกิดความสนใจแก่ผู้พบเห็นและสร้างความเชื่อมั่นในตัวเองว่า ขณะนี้เรากำลังทำอะไรทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและไม่ประมาท ทำในทางที่ถูกที่ควรและเหมาะสมกับกาลเทศและเมื่อบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติตามไปตามข้อกำหนดระเบียบแนวปฏิบัติของวัตถุมงคลที่วางไว้ วัตถุมงคลนั้นจะสามารถลดบั่นดาลให้เกิดเมตตามหานิยมและผลการปฏิบัติตามกฎระเบียบนั้นที่กำหนดไว้ จะส่งผลให้ การติดต่อซื้อขายเป็นไปด้วยความสะดวกและสำเร็จได้โดยง่าย

๓.๒ ด้านโชคลาภความสำเร็จในชีวิต

อิทธิพลความเชื่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีต่อชาวอำเภอหนองวัวซอ ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องวัตถุมงคล ด้านโชคลาภ ความสำเร็จในชีวิต ซึ่งเป็นความเชื่อ กุมารทองซึ่งที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) แป้งผัดหน้ามหาเสน่ห์ที่ผ่านพิธีกรรม บริกรรมด้วยเวทมนต์คาถาอาคมและองค์นางกวักที่เชื่อว่าเป็นวัตถุมงคล ที่ก่อให้เกิดความร่ำรวย โชคลาภ สามารถกวักให้เงินทองไหลมาเทมา นึกคิดสิ่งใดก็ได้สมความมุ่งมั่นปรารถนาท้ายที่สุดจะก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตเต็มไปด้วยความสงบสุข และเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยความไม่ประมาท และกฎแห่งกรรม ไม่ควรมรณภัยกับวัตถุเหล่านั้นมากนัก

จากการกล่าวมาพบว่า เป็นความเชื่อพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) เป็นความเชื่อส่วนบุคคลเท่านั้น ไม่สามารถสรุปได้ว่าชาวอำเภอหนองวัวซอ มีความเชื่อตามที่กล่าวว่า เพราะคติความเชื่อเรื่องพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือความไม่ประมาท และกฎแห่งกรรมยังมีระดับความสำคัญมากกว่า

๓.๓ ด้านป้องกันอันตรายและอำนวยความสะดวก

วัตถุมงคลที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ด้านป้องกันอันตรายและอำนวยความสะดวก จากแบบสอบถามที่ประชาชนพร้อมทั้งพระสงฆ์ได้ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากกล่าวถึงแนวทางปฏิบัติต่อวัตถุมงคล เช่น “ถ้าหากผู้ยึดครองวัตถุมงคลนั้น ตั้งอยู่ในคุณความดี ตามระเบียบปฏิบัติซึ่งกำหนดเอาไว้ วัตถุมงคลนั้นจะสามารถดลบันดาลคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงได้ และผลต่อมาก็ทำให้เป็นปัจจัยเอื้ออำนวยความสะดวกสบาย เป็นการเสริมพลังจิตดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข” และ “วัตถุมงคลที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) เป็นขวัญและกำลังใจของผู้ยึดครอง เป็นเจ้าของ จิตใจเชื่อมั่นเคารพในวัตถุมงคล ผลที่ออกมาก็เชื่อว่าจะสามารถป้องกันอันตรายได้ระดับหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็น้อมจิตระลึกถึงพลังพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพที่ได้บรรจุเข้าไว้ไว้ในวัตถุมงคลนั้น”

๕. สรุป

อิทธิพลของพิธีพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ที่มีต่อประชาชนในอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ด้านเมตตามหานิยม ด้านโชคลาภความสำเร็จในชีวิต และด้านป้องกันอันตราย และอำนวยความสะดวกเชื่อว่าวัตถุมงคลที่ผ่านการเข้าพิธีมหาพุทธาภิเษกของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (เจริญ ฐานยุตโต) ถือเป็นความรักความเมตตา สร้างขวัญและกำลังใจของผู้ยึดครอง ช่วงป้องกันอันตรายที่จะมีแก่ชีวิตและทรัพย์สิน

บรรณานุกรม

- จารุวรรณธรรมวัตร. **ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, ๒๕๒๓.
- นริศ ปัญญาบุตร. **แนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาวัตถุมงคลจังหวัดมุกดาหาร**. ศศ.ม. สาขาวิชา
วัฒนธรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.
- บุญเรือง อินทวัฒน์. **พระพุทธรณ์และคุณค่าทางจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- ประเทืองคล้ายสุบรรณ. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษา. ๒๕๓๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.
- พระมหาพุทธการ ปญญาสิริ (สัจรัตนพงศ์). **ศึกษาศรัทธาในพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗.
- รัชนิกร เศรษฐ์. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. **วิสัยทัศน์กว้างไกลศูนย์วิจัยกสิกรไทยบริการ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. ๒๕๕๘.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์. **ความเชื่อของคนภาคใต้ ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ: เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐.

บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรรณ จันทะราช
เจ้าคณะแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
A STUDY OF THE BUDDHISM PROPAGATION OF PHRASUWAN JANTHARAJ
MONK LEADER IN JUMPASAK PROVINCE, LAOS

พระถาวร ฐานวโร *

บทคัดย่อ

การบริหารงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ลาวจาก พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึงปัจจุบัน องค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาวได้ใช้กฎระเบียบและมติของการประชุมธรรมวินัย ธรรมบัญญัติปกครองสงฆ์ เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ด้านการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาของคณะสงฆ์ลาวหลัง องค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาวได้จัดตั้งโรงเรียนพระสงฆ์ ๒ แห่ง คือ โรงเรียนสร้างครูพระสงฆ์ และโรงเรียนอุดมศึกษาสงฆ์เรียกรวมว่ามัธยมต้นและมัธยมปลาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศลาว องค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ลาวได้จัดตั้งคณะกรรมการการเผยแผ่ขึ้น เพื่อทำหน้าที่โดยตรงในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนลาวทั้งภายในและต่างประเทศและจัดตั้งสำนัก วิปัสสนากรรมฐานขึ้นหลายสำนักทั่วประเทศการบริหารงานด้านสาธารณูปการนั้นเห็นได้ว่าคณะกรรมการการ สาธารณูปการมีหน้าที่โดยตรงในการบูรณะซ่อมแซมศาสนาวัดอุที่ชำรุดทรุดโทรม

ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควรอาจเกิด มาจากสาเหตุใหญ่อยู่ ๓ ประการ ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถใน การถ่ายทอดธรรมไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมชน ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจและขาดความรักในการสอนเผยแผ่ธรรมในเชิงรับอย่างเดียว ขาดการเผยแผ่ในเชิงรุก

บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรรณ จันทะราช มีความหลากหลาย โดยอาศัย ปัจจัยด้านคุณลักษณะองค์ประกอบของการแสดงหรือบรรยายธรรม ด้านการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ด้านการ อบรมเยาวชน ด้านการอบรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ส่งผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสุวรรณ จันทะราช ปัจจัยที่เกิดผลแก่บุคคล การเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา เป็นนักคิด นักค้นคว้า ปัจจัยที่เกิดผลแก่ สังคม พระสุวรรณ จันทะราชได้ปลูกฝังความศรัทธาและความเชื่อมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเริ่ม จากการพัฒนาที่บุคคล สังคมครอบครัว ไปสู่การพัฒนาของสังคมส่วนใหญ่ ปัจจัยที่เกิดผลแก่ศาสนา พระสุวรรณ จันทะราช ช่วยทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนให้กว้างขวางขึ้นและรู้จักห่วงแหน ช่วยกันปกป้อง พระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมมนุษย์ตลอดไป ย่อมทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงสืบต่อไป

คำสำคัญ : การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

* นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ABSTRACT

The results of research were found that with the Lao Sanghas' administration from B.E. 2518. to the present, the Lao Buddhist Friendship Association used the regulation and solution of Dhamma and Vinaya conference, and the administrative constitution as the guideline for duty performance in Saringhas' administration. The Lao Sanghas' education after Lao Buddhist Friendship Association established two schools for the Sanghas, that is, the schools for Sangha teachers and schools for higher education called as the junior high education and senior high education. In propagating Buddhism in Lao country, the Lao Buddhist friendship Association appointed the commission for performing immediate duties in propagation of Dhamma for Lao people both inside and outside country and established various Offices of Insight Meditation throughout the country. The administration in the aspect of public assistance could be seen that the commission the public assistance performed the direct duties in reconstruction of religious materials that were ruined.

The problems in propagating Dhamma in Lao people's democratic republic were that the propagation of Dhamma was not appropriately succeeded in the case of three causes, that is, the propagators were lack of knowledge in Dhamma and ability in preaching Dhamma because not to be trained in public speaking. The propagators were lack of confidence and love in preaching Dhamma in the way of stillness, not to take an advance.

PhraSuwan Chantaraja's roles in propagation of Buddhism consisted of various forms by the assistant factors in the aspect of qualifications of preaching or explaining Dhamma, in the aspect of the Insight Meditation training, in the aspect of the youths training, the aspect of novice ordaining In the hot season. All these impacted on the successfulness in propagation of Buddhism of PhraSuwan Chantaraja. The factors that impacted on the individuals forced persons to search for knowledge, to study, to be thinker and to be researcher. PhraSuwan Chantraraja cultivated people to have the faith and belief in Dhamma of Buddhism by developing the individuals, family and society to develop the general society. For the factors effected Buddhism, PhraSuwan Chantaraja maintained and propagated Buddhism to people widely, to cherish Buddhism and to protect Buddhism in order to be with society of human beings and to make Buddhism stable for the long run.

Keywords: propagation of Buddhism

๑. บทนำ

ในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ทุกคนต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา หากเรามีทักษะของการแสดงออกที่เหมาะสมตามสถานการณ์ การแสดงความรู้สึกได้ถึงความจริงใจและเปิดเผย เราจะได้รับมิตรภาพที่ดี และความมีศรัทธาจากผู้ที่เราสนทนาด้วย และจะนำมาซึ่งสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ทั้งปัจเจกบุคคลและต่อหน้าที่การงาน การที่คนเราจะแสดงออกได้อย่างเหมาะสมนั้น เป็นทักษะการดำเนินชีวิตที่สั่งสมมาตลอดช่วงชีวิตของแต่ละคน จากการถูกอบรมสั่งสอน ประสบการณ์ การเรียนรู้ และพัฒนาชีวิตของตนเองในลักษณะที่เป็นเฉพาะตน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นคุณงามความดีและความสำคัญของบุคคลและสิ่งต่างๆ สอนสั่งธรรม คือความจริงแท้ของชีวิตและกฎธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ ทั้งปวง หัวใจของพุทธศาสนาคือ หมั่นทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์^{๙๐} พุทธศาสนา กล่าวว่สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ต่างมีเหตุให้เกิด เมื่อมีเหตุเกิดขึ้นผลก็เกิดขึ้นตาม เมื่อเหตุนั้นไม่มีอีกแล้วผลก็ดับไป คำสอนเรื่องอริยสัจ สอนให้เข้าใจถึงหลักความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ คือ ทุกข์ (มีความยากลำบาก หรือ มองตัวปัญหา) สมุทัย (ความทุกข์นั้นมีสาเหตุให้เกิด หรือ มองสาเหตุของปัญหา) นิโรธ (ความหมดสิ้นแห่งทุกข์ หรือ มองจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหา) มรรค (วิถีทางอันประเสริฐที่จะนำไปถึงความดับทุกข์ หรือ ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา นั้น ๆ)^{๙๑} นับแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาแก้ปัญหาจักษุจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อมาได้มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุและเทศนาโปรดจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ต่อมาพระองค์ได้ส่งพระสาวก ดังกล่าวไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายทั่วมหุทวีป ทรงรับสั่งต่อภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายมีธุลีในตาน้อยอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลายแม้เราก้จะไปยังตำบล อรุณเวลาเสนาในนิคมเพื่อแสดงธรรม^{๙๒} เพราะในกระบวนการเรียนรู้ทางศาสนาถือเป็นกระบวนการสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรม^{๙๓} การสนทนาธรรม^{๙๔} การแนะนำสั่งสอน^{๙๕} การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส^{๙๖} และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย^{๙๗} เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประธานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวก ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม ให้มีเหตุผลต่อเนื่อง

^{๙๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๙๑} ดูเทียบ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

^{๙๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๙๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^{๙๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๐๑/๔๓๔.

^{๙๕} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๕๗.

^{๙๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

^{๙๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๒๗/๔๐๐.

กันไปโดยลำดับ ซึ่งแรงให้เข้าใจ ชัดเจนในแต่ละประเด็นแสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมโดยไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มผู้อื่น^{๘๘} พระพุทธศาสนานับเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุง และแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้นให้ดีขึ้นจากสภาพการณ์หลายอย่าง เช่น จากการศึกษาที่ทางชนชั้นวรรณะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ชัดเจน การถือชั้นวรรณะอย่างเข้มงวด การใช้สัตว์เป็นจำนวนมากเพื่อบวงสรวงบูชาัญญ ตลอดจนการกดขี่สตรี พุทธศาสนาจึงเสมือนน้ำทิพย์โสมสังคมิอินเดียโบราณให้ชาวสะอาดมากกว่าเดิม คำสอนของพุทธศาสนาทำให้สังคมโดยทั่วไปสงบร่มเย็นในกระบวนการนักคิดของโลกศาสนา พุทธศาสนาได้รับการยกย่องจากทั่วโลกว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพอย่างแท้จริง เพราะไม่ปรากฏว่ามีสงครามศาสนาเกิดขึ้นในนามของศาสนา หรือเผยแพร่ศาสนาโดยการบังคับผู้อื่นให้มานับถือ ให้เสรีภาพในการพิจารณาให้มีปัญญากำกับศรัทธา^{๘๙}

บทบาทที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน ประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางจิตใจเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ ส่วนบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนควรปฏิบัติตนประการแรกคือต้องเป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา^{๙๐} ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง ประการที่สองพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสรีรภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคลรอบคร้ว สังคม และประเทศชาติ ประการที่สามคือ ต้องส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ประการที่สี่ต้องส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนาจิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ ประการที่ห้าต้องให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำและการให้กำลังใจ ประการที่หกต้องช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหามาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์และประการสุดท้ายต้องช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำ ชุมชนและชาวบ้าน^{๙๑} พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ

^{๘๘} อ. ปณฺณ. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๘๙} เสฐียร พันธงชัย, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๐.

^{๙๐} กระทรวงแรงงานและวัฒนธรรม, *พระพุทธศาสนาในประเทศไทย*, (นครหลวงเวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน.

การพัฒนาด้านจิตใจการพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับ จึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้องชี้แนะทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทาง ด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อยๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น^{๑๐๒}

พระสุวรน จันทราช เจ้าคณะแขวงจำปาสัก ถือว่าเป็นทั้งเจ้าอาวาสและเจ้าคณะแขวงจำปาสัก ท่านเป็นผู้ที่มีหลักการบริหารการพัฒนาทางวัตถุ ทางสังคมและทางจิตใจ โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อประชาชนในหลายด้านได้เป็นอย่างดี ท่านเป็นพระนักพัฒนาและนักเผยแผ่หลักธรรม ซึ่งมีบทบาทการบริหารจัดการของท่านในด้านการพัฒนาและการแสดงธรรม มีศิลาจารวัตรที่งดงาม ด้านปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จัดเป็นพระเถระที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน อภัยภัยไมตรีจิต มีลักษณะ ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ ในด้านวัตรปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมวินัย^{๑๐๓} เปี่ยมด้วยความเมตตาธรรม มีความเชี่ยวชาญด้านเทศนา โดยเฉพาะทำนองปุจฉาวิสัชนา และสามารถอธิบายธรรมะให้เป็นที่เข้าใจง่ายแก่บุคคลทุกระดับชั้น ซึ่งเป็นที่ฟังทางใจและทำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ได้สดับตรับฟังเป็นอย่างดี มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ท่านยังมีหลักในการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษา การเผยแผ่แก่ประชาชน การสาธารณูปการ^{๑๐๔} และการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในเขตปกครองของตนเองได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความศรัทธาที่จะศึกษาบทบาทด้านการเผยแผ่พระสุวรน จันทราช เจ้าคณะแขวงจำปาสัก เพราะเห็นว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีศาสตร์และศิลป์ มีวิชา ปัญญา ปฏิภาณ ประสพการณ์ ปณิธาน อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพระเถระที่ใคร่ในการศึกษา มีความรู้ลึกซึ้งทั้งภาคปริยัติ ภาคปฏิบัติ มีบุคลิกดี มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีวิสัยทัศน์ มีจิตใจหนักแน่น มีความยุติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี รู้จักใช้คน รู้จักกระจายงาน มีนโยบายในการทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการสร้างคุณความดี มีความกตัญญูกตเวทีต่อแผ่นดินเกิดเป็นอย่างดี มีจิตใจกว้างขวาง ขยัน ซื่อสัตย์ อุตสาหะ เสียสละเป็นเยี่ยม เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พุทธธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุก เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เพื่อให้สังคมมีจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เนื้อหาสาระธรรมที่ท่านนำเสนอต่อพุทธบริษัทตามสถานที่ต่างๆ ทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ทั้งสามารถโน้มน้าวจิตใจให้เยาวชน ประชาชนในยุคปัจจุบัน ได้หันมาสนใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำเอาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิต ครอบครัว สังคม ประเทศชาติอย่างแท้จริง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสุวรน จันทราช เจ้าคณะแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ว่ามีบทบาทอย่างไร โดยมุ่งศึกษาถึงการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนา บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสุวรน จันทราชและวิเคราะห์ถึงบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสุวรน จันทราชเจ้าคณะแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

^{๑๐๒} อภิชัย พันธเสน, **พัฒนาชนบทไทย: สมัยและมรดกตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๖.

^{๑๐๓} องค์การพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, **ข้อกำหนดของกรรมาธิการและห้องการศูนย์กลางพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว**, (นครหลวงเวียงจันทน์: โรงพิมพ์ชาวหล่ม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓.

^{๑๐๔} ศูนย์กลางเนวลาสร้างชาติ, **ธรรมบุญปกครองสงฆ์ลาว**, (นครหลวงเวียงจันทน์: โรงพิมพ์ชาวหล่ม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับด้านการเผยแผ่พระธรรมในพระพุทธศาสนา เกรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทด้านการเผยแผ่พระธรรมของพระสุวรรณ จันทะราชเจ้าคณะแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทด้านการเผยแผ่พระธรรมของพระสุวรรณ จันทะราช เจ้าคณะแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ เก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของปัญหา และประเด็นที่ต้องการทราบจากแหล่งข้อมูล ต่อไป

๓.๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ คัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์ฎีกา

๓.๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัย จากวิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร และเอกสารต่างๆ

๓.๒ วิเคราะห์ ตีความ สรุปข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเขียนวิทยานิพนธ์ และให้ข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการเผยแผ่พระธรรมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การบริหารงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ลาวจาก พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึงปัจจุบัน องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้ใช้กฎระเบียบและมติของการประชุมธรรมวินัย ธรรมบัญญัติปกครองสงฆ์ เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานด้านการปกครองคณะสงฆ์โดยประสานความร่วมมือจากรัฐบาลเช่นการจัดฝึกอบรมรับฟัง การเผยแผ่นโยบายการบริหารประเทศ ของรัฐบาลทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์ได้เข้าใจแนวทางการเมืองของรัฐบาลลาว กรมการศาสนาที่สังกัดแนวลาวยุคสร้างชาติ ได้มีบทบาทโดยตรงในการประสานงาน จากภาครัฐและต่างประเทศเพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินงานของคณะสงฆ์ลาว การปกครองคณะสงฆ์ได้ปรับปรุงทางด้านโครงสร้าง และแต่งตั้งพระมหาเถรที่มีความรู้ทางธรรมวินัยให้มีหน้าที่รับผิดชอบในงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ตามความจำเป็นที่มีการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในองค์การสงฆ์และปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะในระยะปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ลาวได้นำใช้ธรรมนูญปกครองสงฆ์กฎระเบียบสังฆานัติ ในการปกครองคณะสงฆ์มติของพรรคและรัฐบาลลาวที่เกี่ยวกับศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ลาว

การศึกษาของคณะสงฆ์ลาวหลัง พ.ศ.๒๕๑๘ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้มีมติปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์เพื่อสนองต่อความต้องการเฉพาะหน้าโดยจัดตั้งโรงเรียนพระสงฆ์ทั่วประเทศขึ้นในที่มีสองโรงเรียนคือ โรงเรียนสร้างครูพระสงฆ์ เพื่อผลิตครูพระสงฆ์ให้เพียงพอต่อความต้องการกับสภาพความเป็นจริง เพราะในระยะนี้คณะสงฆ์และรัฐบาลลาวต้องการพัฒนาการศึกษาของพลเมืองลาว ให้มีความรู้ก้ำกัจัดและลดจำนวน

ผู้ไม่รู้จักหนังสือโรงเรียนสร้างครูพระสงฆ์ได้ประสบความสำเร็จอย่างมากต่อการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ลาว และโรงเรียนอุดมศึกษาสงฆ์เรียกว่ามัธยมต้นและมัธยมปลายนั่นเองเพื่อเตรียมนักศึกษาที่เข้าเรียนต่อโรงเรียนสร้างครูพระสงฆ์

โรงเรียนสร้างครูพระสงฆ์นี้ได้ดำเนินการเรียนการสอนได้ ๒๑ ปี คณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ ปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์อีกครั้งในปี พ.ศ.๒๕๓๗ ยกกระดับจากโรงเรียนสร้างครูพระสงฆ์ขึ้นเป็นวิทยาลัยสงฆ์โดยความจริงแล้วองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวและคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ ได้มีนโยบายมายาวนานแล้วที่จะสร้างมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ลาวขึ้นแต่ก็ขาดความพร้อมทางด้านบุคลากร และงบประมาณการศึกษาของคณะสงฆ์ลาวได้รับความร่วมมือทางด้านบุคลากรวิชาการและงบประมาณจากรัฐบาลลาว และกระทรวงศึกษาธิการมาโดยตลอด สำหรับคณะกรรมการการศึกษาได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยปรับปรุงโครงสร้างพัฒนาศูนย์สร้างโรงเรียนให้เพียงพอต่อการขยายตัว และเพิ่มขึ้นของจำนวนนักเรียนทั้งพระภิกษุและสามเณร นอกจากนี้คณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ยังได้มีแผนนโยบายสนับสนุนให้นักศึกษาสงฆ์ลาว ขอบทุนเรียนฟรีจากรัฐบาลและคณะสงฆ์พม่าและประเทศไทยเห็นได้ว่าการศึกษาของคณะสงฆ์ถึงจะมี การขยายตัวช้าแต่ก็มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในประเทศลาว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้จัดตั้งคณะกรรมการเผยแผ่ขึ้น เพื่อทำหน้าที่โดยตรงในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนลาวทั้งภายในและต่างประเทศและจัดตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานขึ้นหลายสำนักในทั่วประเทศ โดยมีสำนักใหญ่ตั้งอยู่นครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อทำหน้าที่พัฒนาศูนย์การเผยแผ่ศาสนา โดยจัดให้มีหลักสูตรฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้มีความรู้ความสามารถ ในคณะกรรมการเผยแผ่นี้ยังได้จัดหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมขึ้นทั้งในระดับศูนย์กลาง และระดับท้องถิ่น เช่นจัดให้มีหน่วยงานเผยแผ่ศีลธรรม นครหลวง โดยร่วมมือกับกรมศาสนาที่ดูแลทางด้านนโยบายและแนวทางการของรัฐบาลลาวเพื่อรับประกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการปฏิบัติงานการเผยแผ่ศีลธรรมทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่นได้รับผลสำเร็จพอสมควร แต่ก็ยังไม่บรรลุตามความประสงค์เพราะขาดบุคลากรที่มีศักยภาพ ในการทำหน้าที่เผยแผ่ศีลธรรมให้เข้าสู่จิตใจประชาชนคนลาว

การบริหารงานด้านสาธารณูปการนั้นเห็นได้ว่าคณะกรรมการสาธารณูปการมีหน้าที่โดยตรงในการบูรณะซ่อมแซมศาสนาวัดที่ชำรุดชืดโทรม ให้มีความสะดวกเพียงพอ และรับประกันในการใช้งานได้ร่วมมือกับกระทรวงวัฒนธรรม และกรมศาสนา เกี่ยวกับงานด้านศิลปะสถาปัตยกรรมให้มีความเป็นเอกลักษณ์ของชาติลาว เพราะการควบคุมดูแลการก่อสร้างพัฒนาวัด ที่เป็นงานเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม นั้นเป็นงานที่มีความจำเป็นอย่างมากต่อความเป็นชาติลาว คณะกรรมการสาธารณูปการ ถ้าเปรียบเทียบกับหน่วยงานอื่นขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวเห็นได้ว่าเป็นหน่วยงานสำคัญแต่ถ้าดูจากผลงานเห็นได้ว่ายังขาดความเอาใจใส่จากหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งนี้อาจเป็นสาเหตุที่เกิดมาจากการบริหารระดับสูงในหน่วยงานนี้เอง ถ้ามองจากภาพรวมแล้ว องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้ให้ความสำคัญมาโดยตลอด จากการศึกษาคพบว่า

ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบูรณะศาสนาวัด ที่มีความสำคัญระดับชาติโดยเฉพาะพระมหาเถระระดับการนำขององค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้มีส่วนรับผิดชอบในงานสาธารณูปการถึงแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่รับผิดชอบ การให้ความสำคัญแก่ศิลปะและเอกลักษณ์ของชาตินั้นก็ยังจะต้องทำงานกันเป็นคณะโดยมีความเห็นเป็นมติจากที่ประชุมโดยอาศัยเสียงส่วนใหญ่เป็นมาตรฐานในการตัดสินใจ สำหรับงานทั่วไปของคณะกรรมการสาธารณูปการในส่วนศูนย์กลางและท้องถิ่นก็ปล่อยให้หน่วยงานนั้นทำตามอำนาจหน้าที่ ที่จะต้อง

ดูแลเอาใจใส่โดยตรง ถึงอย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่า ในหน่วยงานนี้ยังมีข้อบกพร่องอยู่คือขาดความเอาใจใส่จากผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และขาดบุคลากรที่มีความรู้และศักยภาพที่เพียงพอเพื่อสนองต่อความจำเป็นของงานด้านสาธารณูปการ

๔.๒ สภาพการณ์ปัจจุบันของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ประเทศลาวถือเป็นประเทศเพื่อนกับไทย มีวัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างกันนัก เนื่องจากเคยเป็นพี่น้องกันมาแต่โบราณ ที่อพยพมาจากจีน เมื่อตอนอยู่ในอาณาจักรอ้ายลาว เมื่อประมาณ พ.ศ. ๖๑๒ ก็ได้นับถือพุทธศาสนาแบบมหายานมาก่อน เมื่อถูกจีนรุกราน จึงได้อพยพมาอยู่ในเมืองล้านช้างประมาณ พ.ศ. ๑๒๕๐ ก็กลับมาเป็นนับถือผีสงเทวดาดังเดิมอีก ต่อมาเมื่อเจ้าสุวรรณคำผงขึ้นเสวยราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๕-๑๘๙๖ ทรงมีพระโอรส ๖ พระองค์ ใน ๖ พระองค์นั้น เจ้าฟ้าจ๋มมีลักษณะผิดแผกจากพระโอรสองค์อื่น คือมีฟันและลิ้นเป็นสีดำ โททรทำนายว่าเป็นกาลกีนจึงได้นำไปลอยแพ บังเอิญแพได้มาถึงเมืองขอม (กัมพูชา) ได้รับการเลี้ยงดูจากพระมหาปาสมันตเถระ ต่อมาได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในราชสำนักของพระเจ้าอินทปัตต์ และได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาของพระเจ้าอินทปัตต์ พระนามว่า พระนางแก้วยอดฟ้า (ฟ้าหญิงคำหยาด) ต่อมาบิดาให้ไปตีเมืองล้านช้าง และสามารถยึดเมืองล้านช้างได้ในปี พ.ศ. ๑๘๙๖ แล้วขึ้นครองราชย์ เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๒๓ ของราชวงศ์ล้านช้าง ทรงพระนามว่า พระเจ้าฟ้าจ๋มแห่งล้าครุณี แล้วอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง พุทธศาสนาได้เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้างในยุคนี้ กล่าวคือพระนางแก้วยอดฟ้าพระมเหสีผู้ทรงเคยนับถือพุทธศาสนามาก่อน เมื่อครั้งอยู่ในเมืองขอมทรงเห็นประชาชนนับถือผีสงเทวดา และฆ่าสัตว์บูชาเช่นสรวง จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าฟ้าจ๋มไปอัญเชิญพระพุทธศาสนามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้าฟ้าจ๋มทรงเห็นด้วย จึงให้ทูตไป ทูลขอนิมนต์พระสงฆ์เขมรเข้ามาเผยแผ่ในประเทศลาว และพระนางยังได้ขอรับรองทางเขมรได้จัดส่งพระสงฆ์มาประกาศศาสนาแบบเถรวาท ซึ่งมีพระมหาปาสมานเจ้าเป็นประมุข เข้ามาเผยแผ่ในล้านช้าง

๔.๒.๑ ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควรอาจเกิดมาจากสาเหตุใหญ่อยู่ ๓ ประการ

- ๑) ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรมมีความรู้ขั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทฤษฎีและระดับญาณ
- ๒) ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรมไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมชนหรือพัฒนาบุคลิกภาพใช้เสียงเบาใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ดิตรูปแบบใช้เวลามากเป็นต้น
- ๓) ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจและขาดความรักในการสอนเผยแผ่ธรรมในเชิงรับอย่างเดียว ขาดการเผยแผ่ในเชิงรุก

๔.๒.๒ แนวคิดในการเสนอแก้ไขปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวควรดำเนินการดังต่อไปนี้

- ๑) ควรจัดตั้งศูนย์วิจัยค้นคว้าการเผยแผ่เพื่อทำหน้าที่หลักทางวิชาการ มีการฝึกอบรมนักเผยแผ่ให้มีคุณภาพและจัดทำแผนพัฒนาบุคลากรเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการในการเผยแผ่พุทธศาสนาในสังคมลาว
- ๒) การเผยแผ่ทางวาจาคือการกล่าวสอนหรือการแสดงธรรม ภิกษุจะเป็นผู้แนะนำหรือสอนคนอื่นได้นั้นนอกจากจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติในหลักการต่างๆ ด้วยตนเองเป็นอย่างดีแล้ว การเรียนรู้วิธีการในการเผยแผ่นับเป็นส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

๓) องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวควรจัดให้มีการฝึกอบรมนักเผยแผ่เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารกับคนสมัยใหม่

๔) การเผยแผ่ศาสนานั้นไม่ควรยึดติดในรูปแบบเดิม

๕) ต้องมีการปรับโครงสร้างแก้ไขกฎระเบียบที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่ในสังคมปัจจุบัน

๔.๓ ชีวิตและผลงานในทางพระพุทธศาสนาของพระสุวรณ์ จันทราช

ชีวิตและผลงานในทางพระพุทธศาสนาของพระสุวรณ์ จันทราช นั้น เป็นคนเฉลียวฉลาด เพราะมีคุณลักษณะที่พิเศษไปกว่าคนอื่น ๆ คือความใฝ่ในทางธรรมตั้งแต่วัยเป็นเด็ก เป็นคนที่กล้าพูด กล้าทำ พูดจริง ทำจริง มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เป็นคนมีอุดมการณ์และเป้าหมายในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น แต่กลับมีพลังกำลังกายและกำลังใจมากยิ่งขึ้น เมื่อเห็นผลงานที่ได้ทำนั้นได้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ สามารถแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วไป ให้ได้รับความสุขความเจริญในชีวิตของตนเองและครอบครัว การที่มีตำแหน่งเป็นนักบริหารและนักปกครองทางคณะสงฆ์ ทำให้ได้มีโอกาสแสดงความสามารถในการบริหารงานคณะสงฆ์ ทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด ทำให้งานของคณะสงฆ์มีความก้าวหน้าไปพอสมควร ดังที่ได้ศึกษาวิจัยไปแล้วในด้านต่างๆ ทั้ง ๔ ด้าน พระสุวรณ์ จันทราช มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาเป็นอย่างมาก สามารถทำให้ผู้บังคับบัญชาเกิดความไว้วางใจเป็นอย่างดี

๔.๔ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรณ์ จันทราช

๔.๔.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรณ์ จันทราช พบว่า อุภรณ์หรือองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น คือ ใช้วิธีการในการเผยแผ่ ๔ วิธี ดังนี้

๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบการเผยแผ่เสมอ

๒) เปรียบเทียบด้วยอุปมาอุปไมยกับสิ่งที่ดีและไม่ดี เพื่อให้ผู้ฟังได้มองเห็นภาพ

๓) ยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม โคลงและกลอน เพื่อให้ผู้ฟังไม่เกิดความเบื่อหน่าย หรือง่วงนอนในเวลาฟังธรรม

๔) ใช้ภาษาต่างๆ เหมาะสมแก่ผู้ฟัง ทั้งที่เป็นชาวบ้านหรือหน่วยงานจากภาครัฐ ตามแต่ผู้มารับฟัง จากวิธีการเผยแผ่ เห็นได้ว่า มีวิธีการเผยแผ่ที่หลากหลาย เนื่องจากในกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีการสอนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าหากมีวิธีการถ่ายทอดที่ดีแล้ว ผู้รับฟังก็จะสามารถรู้เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมคำสอนได้ง่ายขึ้น

๔.๕ ปัจจัยและผลสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรณ์ จันทราช

พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรณ์ จันทราช มีความหลากหลาย โดยอาศัยปัจจัยด้านคุณลักษณะองค์ประกอบของการแสดงหรือบรรยายธรรม ในฐานะผู้บรรยายเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ความน่าเชื่อถือ บุคลิกลักษณะน่าเลื่อมใส สถานภาพและบทบาท ความเป็นกันเอง การสร้างสารที่ง่าย การสร้างบรรยากาศ การทุ่มเทในการเผยแผ่ได้ เนื้อหาสาระรวมถึงหลักธรรมในการเผยแผ่ของพระสุวรณ์ จันทราช นอกจากนี้ ปัจจัยที่เป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่ง คือปัจจัยด้านทางสังคม คือ การที่ท่านได้แบบอย่างที่ดีจากครูอาจารย์ แล้วนำมาปรับใช้ในการดำเนินการเผยแผ่ และท่านเป็นผู้มีความตั้งใจในการทำงานด้านการเผยแผ่ เป็นผู้มีความยึดมั่นคุณทางสังคม และเป็นผู้ที่สังคมให้การยอมรับ ปัจจัยดังที่ได้กล่าวมานั้น จึงทำให้เกิดเป็นผลของการปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เกิดเป็นคุณค่าแก่บุคคลและสังคมด้านต่างๆ ดังนี้

๔.๕.๑ ปัจจัยที่เกิดผลแก่บุคคล พระสุวรรณ จันทะราช ได้ทำหน้าที่ของการเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา เป็นนักคิด นักค้นคว้า นักอ่านและนำความรู้ที่ได้มาเป็นเครื่องพัฒนาชีวิตตนเอง และเพิ่มพูนความรู้แก่ประชาชน อันเป็นผลนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้เปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ ความคิดและพฤติกรรมให้มานับถือ พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพของจิตใจ ตามเหตุที่ว่า จิตที่พัฒนาดีแล้ว ย่อมนำความสุข มาให้

๔.๕.๒ ปัจจัยที่เกิดผลแก่สังคม พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับครอบครัวในฐานะเป็นรากฐาน ของสังคม พระสุวรรณ จันทะราชได้ปลุกฝังความศรัทธาและความเชื่อมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดย เริ่มจากการพัฒนาที่บุคคล สังคมครอบครัว ไปสู่การพัฒนาของสังคมส่วนใหญ่ รู้จักนำความเจริญทางด้านวัตถุ มาเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ รู้จักแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและการปกครอง สร้างความมั่นคงและ สันติสุขแก่สังคมมนุษย์ ย่อมทำให้สังคมส่วนใหญ่มีความร่มเย็น

๔.๕.๓ ปัจจัยที่เกิดผลแก่ศาสนา ได้เห็นคุณค่าของหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาว่าทำให้สังคม มีความสงบสุข ก็จะช่วยกันทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนให้กว้างขวางขึ้นและรู้จักห่วงแหน ช่วยกันปกป้องพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมมนุษย์ตลอดไป ย่อมทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงสืบต่อไป

๕. สรุป

บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุวรรณ จันทะราช มีความหลากหลาย โดยอาศัย ปัจจัยด้านคุณลักษณะองค์ประกอบของการแสดงหรือบรรยายธรรม ด้านการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ด้านการ อบรมเยาวชน ด้านการอบรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ส่งผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสุวรรณ จันทะราช ปัจจัยที่เกิดผลแก่บุคคล การเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา เป็นนักคิด นักค้นคว้า ปัจจัยที่เกิดผลแก่ สังคม พระสุวรรณ จันทะราชได้ปลุกฝังความศรัทธาและความเชื่อมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเริ่ม จากการพัฒนาที่บุคคล สังคมครอบครัว ไปสู่การพัฒนาของสังคมส่วนใหญ่ ปัจจัยที่เกิดผลแก่ศาสนา พระสุวรรณ จันทะราช ช่วยทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนให้กว้างขวางขึ้นและรู้จักห่วงแหน ช่วยกันปกป้อง พระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมมนุษย์ตลอดไป ย่อมทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงสืบต่อไป

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยครั้งต่อไป

๖.๑ ศึกษาวิธีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๖.๒ ศึกษาบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

๖.๓ ศึกษาบทบาทการปกครองของคณะพระสงฆ์ลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กระทรวงแรงงานและวัฒนธรรม, **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. นครหลวงเวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๕๔๓.
- ศูนย์กลางแนวลาสร้างชาติ. **ธรรมนุญปกครองสงฆ์ลาว**. นครหลวงเวียงจันทน์: โรงพิมพ์ชาวหนุ่ม, ๒๕๔๑.
- เสฐียร พันธงชัย. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- องค์กรพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว. **ข้อกำหนดของกรรมวิธีการและห้องการศูนย์กลางพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว**. นครหลวงเวียงจันทน์: โรงพิมพ์ชาวหนุ่ม, ๒๕๔๗.
- อภิชัย พันธเสน. **พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.

ศักยภาพชุมชนเมืองฝ้ายกับความพร้อมการพัฒนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

ธงชัย สีโสภณ*

๑. บทนำ

นโยบายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กำหนดกรอบยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ถือเป็นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๘ ไว้ว่า “ปีท่องเที่ยวแห่งวิถีไทย” พร้อมทั้งการแต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือก “เมืองต้องห้าม...พลาด” ตามภูมิภาคของประเทศ มีการจัดทำทั้งเอกสารวารสาร ผลิตสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อออนไลน์ต่างๆ เพื่อทำการประชาสัมพันธ์โครงการสนับสนุนการท่องเที่ยวแห่งวิถีไทยให้เกิดการเชื่อมโยงทั้ง ๑๒ จังหวัด ที่ถูกคัดเลือกมาจากคณะกรรมการให้เป็นเมืองต้องห้ามพลาดนั้น โดยจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอีกเมืองหนึ่ง ที่ได้รับบรรจุเข้าในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งวิถีไทย ถือเป็นนโยบายของรัฐในเชิงกลยุทธ์ด้านการตลาดเพื่อขยายฐานการท่องเที่ยวจากจังหวัดหลักเหล่านี้ ที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนในแต่ละปีจำนวนมาก เนื่องจากจังหวัดเหล่านี้ มีแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน มีสถานที่พักผ่อนเชิงธรรมชาติและสถานที่ถูกพัฒนาขึ้นมากระจายอยู่จำนวนมาก สามารถพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงไปยังจังหวัดใกล้เคียงได้สะดวก แม้แต่จังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพพัฒนาการท่องเที่ยวมากที่สุด โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดนโยบายไว้ว่า “เมืองปราสาทสองยุค”^{๑๐๕} หมายถึงศักยภาพที่มีอยู่ก่อนแล้ว ทั้งยังมีการพัฒนาใหม่ขึ้นมาผสมผสานกัน เชิญชวนให้ผู้สนใจใคร่อยากเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ในแต่ละยุค ที่แสดงถึงศักยภาพการพัฒนาของเมืองบุรีรัมย์ในแต่ละยุคอย่างตื่นตาตื่นใจ คือ

เมืองบุรีรัมย์ในยุคที่หนึ่ง “ยุคปราสาทหิน” เป็นกลุ่มเมืองโบราณปราสาทขอมตามเส้นทางเดินที่จัดเป็นที่พักอาศัยอยู่ในกลุ่มเมืองโดยรอบ ตัวอย่างเช่น กลุ่มเมืองพนมรุ้ง^{๑๐๖} ได้แก่ ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ ฤๅษีบ้านโคกเมือง และฤๅษีหนองบัวลาย นอกจากนั้นยังมีปราสาทฤๅษีแพร่กระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ ด้วยการจัดแยกเรียกเป็นกลุ่มเมือง เช่น กลุ่มเมืองปะคำ กลุ่มเมืองห้วยแถลง (เมืองฝ้ายจัดอยู่ในกลุ่มเมืองห้วยแถลง) เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงหลักฐานเมืองโบราณที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาในอดีต

เมืองบุรีรัมย์ในยุคที่สอง “ยุคปราสาทสายฟ้า” ถือเป็นสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างขึ้นมาในยุคปัจจุบัน หมายถึงสนามกีฬาไอโมบายสเตเดียม เป็นสถาปัตยกรรมก่อสร้างด้วยปูนและเหล็กขนาดใหญ่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเมืองบุรีรัมย์ ถือเป็นยุคทองแห่งการท่องเที่ยว การกีฬา และเศรษฐกิจ ภายใต้แนวคิดของท่านเนวิน ชิดชอบ อดีตนักการเมืองระดับชาติ เป็นผู้นำแนวคิดการพัฒนาจังหวัดบุรีรัมย์ให้เป็นเมืองแห่งกีฬาและการท่องเที่ยว ทำให้บุรีรัมย์เกิดการพัฒนาศูนย์การศึกษาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงธรรมชาติเกิดขึ้นมาเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งพัฒนาสถานบริการที่พักอาศัย และอาหารการกินรองรับการท่องเที่ยวด้วย

* อาจารย์กลุ่มวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

^{๑๐๕} บทความออนไลน์, ๒๕๖๐. อ้างถึงใน <http://www.dailynews.co.th/article/๓๖๓๔๐๘>

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน

หากมองเข้าไปยังชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์หลายยุค โดยเฉพาะชุมชนเมืองฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ถือว่ามีความพร้อม หรือ ศักยภาพการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมาก โดยศาสตราจารย์พิเศษศรีศักร วัลลิโภดม นักโบราณคดี และนักมานุษยวิทยา กล่าวถึงศักยภาพชุมชนเมืองฝ้ายกับความพร้อมการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ไว้อย่างน่าสนใจในวารสารเมืองโบราณว่า “เมืองฝ้าย นครรัฐในมูลเทศะ”^{๑๐๗} ทำให้จึงเรียกวานครรัฐ เนื่องจากเมืองฝ้ายปรากฏหลักฐานร่องรอยโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเจดีย์ทรงระฆังคำจำนวนมาก ยังพบพระพุทธรูปปางนาคปรก พระพุทธรูปปางประทานธรรม เป็นชุมชนกลุ่มเมืองโบเสมาคู่ ถือเป็นวัฒนธรรมยุคก่อนโบเสมาบ้านปะเคียบ อำเภอคูเมือง และโบเสมาวัดเขาอังคาร อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จึงสันนิษฐานได้ว่า เมืองฝ้ายเป็นนครรัฐศูนย์กลางความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ก่อนสมัยอาณาจักรศรีโคตรบูร และอาณาจักรศรีจนาศะ ก็เป็นไปได้ มีการพบร่องรอยศาสนสถานเจดีย์อย่างเด่นชัด ฉะนั้น หลักฐานโบราณคดีที่พบในเมืองฝ้าย เป็นเครื่องมีสำคัญแสดงพัฒนาการชุมชนเมืองฝ้ายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผู้เขียนอาศัยความเป็นนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสมัยใหม่ เคยเข้ามาศึกษาชุมชนหลายครั้ง และใช้หลักฐานที่พบในเอกสาร เรื่องเล่าของผู้รู้ในชุมชน โบราณวัตถุที่พบในชุมชนเมืองฝ้ายมาประกอบการอธิบายสู่สังคมต่อไป

๒. สภาพภูมิศาสตร์ชุมชน

ชุมชนโบราณเมืองฝ้ายมีลักษณะเป็นวงกลม หรือวงรี ค่อนข้างสมบูรณ์กว่าชุมชนในเขตเดียวกัน ยังเป็นชุมชนขนาดใหญ่มีพื้นที่ภายในตัวชุมชนประมาณ ๕๐๐ ไร่เศษ มีการสร้างคูน้ำและคันดินล้อมรอบเพื่อป้องกันสัตว์ร้าย หรือข้าศึกศัตรูเข้ามารุกราน และเพื่อประโยชน์อื่นๆ ในการดำรงชีวิต ยังมีพื้นที่เนินดินขยายออกภายนอกชุมชนเป็นที่ตั้งของศาสนสถานรอบนอกตัวชุมชน ในปัจจุบันมีถนนจากทางทิศเหนือผ่ากลาง ล้ำคลองเข้าสู่ชุมชนเกิดน้ำไหลลงสู่ลำห้วยบ้านฝ้ายเลียบบนทั้งสองฝั่ง หากวิเคราะห์สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนเมืองฝ้ายจะปรากฏเป็นพื้นที่สูงอยู่ทางทิศใต้ โดยลาดเอียงมาทางทิศเหนือของชุมชนดังนี้

ด้านทิศเหนือ ส่วนที่ติดกับลำห้วยบ้านฝ้ายห่างจากตัวชุมชนประมาณ ๗๐๐ เมตร ปรากฏเนินคันดินสูงทอดตัวยาวไปทางด้านทิศตะวันออกของชุมชน จำนวน ๒ ลูก มาบรรจบกับคันดินทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีคันคูน้ำเรียกว่า คูทะเบียนเหมือน สันนิษฐานน่าจะเป็นพื้นที่ที่กำหนดเขตของชุมชน หรือ อาจจะถูกขุดขึ้นมาโดยฝีมือมนุษย์ในยุคทวารวดีเพื่อประโยชน์ใด เพราะยังไม่มีหลักฐานเปรียบเทียบยืนยันได้ชัดเจน แต่ในส่วนของคันคูทะเบียนเหมือน มีปรากฏร่องรอยขุดดินขึ้นมาทางทิศตะวันตกเพียงด้านเดียว เป็นแนวยาวเชื่อมกับลำห้วยบ้านฝ้าย มีความยาวของคูน้ำและคันดินประมาณ ๒ กิโลเมตร น่าจะเป็นการชักน้ำจากลำห้วยขึ้นมาใช้ประโยชน์หรือป้องกันศัตรูสัตว์ร้าย ส่วนทางตอนใต้ลำห้วยไปประมาณสามร้อยเมตร มีทาบกันลำห้วยอยู่เพื่อทน้ำไว้ใช้ประโยชน์ของชุมชน ส่วนภายในตัวชุมชนมีคันคูน้ำ ๒ ชั้น ซึ่งชั้นนอกสุด มีคูกลางเชื่อมยาวไปทางคูตารางทางทิศตะวันตก และคูตาใหญ่เชื่อมยาวมาทางทิศตะวันออก ชั้นในสุดมีคูตาทาบทอดตัวยาวมาทางทิศตะวันออก และคูชี้เหล็กทอดตัวยาวมาทางทิศตะวันตก

* อาจารย์กลุ่มวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

๑๐๕ บทความออนไลน์. ๒๕๖๐. อ้างถึงใน <http://www.dailynews.co.th/article/๓๖๓๔๐๘>

๑๐๖ เรื่องเดียวกัน

๑๐๗ วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๘). หน้า ๒๑ - ๒๒.

ด้านทิศตะวันออก ปรากฏเป็นลำคลองธรรมชาติ ๒ สาย ได้แก่ คลองสายตะวันออกเลียบบกถนน และคลองสายตะวันออกเฉียงใต้ไหลเข้ามาเชื่อมกับคูเมืองชั้นนอก เรียกว่า คูตาจันทร์ อยู่ตรงกับบริเวณวัดเมืองฝ้าย แล้วไหลย้อนออกไปทางด้านตะวันออกชุมชนตามแนวคันคูเมืองทางด้านทิศเหนือชุมชนลงสู่ห้วยบ้านฝ้าย ส่วนคูชั้นในสุด เรียกว่า คูยายฉิม น่าจะเป็นตัวคูขุดทดน้ำใช้ภายในชุมชน

ด้านทิศใต้ เกิดลำคลองธรรมชาติไหลตรงเข้ามาสู่กลางชุมชน จำนวน ๑ สาย ยังปรากฏร่องรอยคันดินสูง เป็นแนวกั้นอยู่เหนือของชุมชน มีลักษณะเป็นแอ่งกักเก็บน้ำขนาดย่อม สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นมาเพื่อการกักเก็บน้ำบริโภคภายในชุมชน ซึ่งการไหลของน้ำลำคลองสามารถระบายน้ำส่งเข้าสู่คูเมืองทั้งด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของชุมชน ยังสามารถระบายน้ำเข้าสู่คูน้ำชั้นในได้อีก จากสภาพภูมิศาสตร์พื้นที่ด้านทิศใต้ของชุมชนจะมีคูน้ำ พร้อมร่องระบายเข้าจากแอ่งน้ำด้านบนถึง ๓ ชั้น ได้แก่ ๑.คูแม่หม้าย (คูหัวนอน) คำว่า คูแม่หม้าย มีสาเหตุมาจากครอบครัวที่ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้บริเวณคูน้ำนั้นแล้ว ทุกครอบครัวสามีจะต้องมีอันเจ็บป่วยตาย ๒.คูโรงเรียน ๑ เป็นคูน้ำที่มีระยะสั้นๆ เพียง ๕๐๐ เมตรเศษ เป็นที่น่าเสียดายในปัจจุบันคูโรงเรียน ๑ ได้ถูกถมทิ้งเพื่อทำการขยายพื้นที่ก่อสร้างโรงเรียน ถ้าดูจากภาพถ่ายทางอากาศก่อนปี พ.ศ.๒๕๒๔ จะปรากฏอย่างชัดเจน ๓.คูศาลาว หรือคูโรงเรียน ๒ เป็นคันคูชั้นในสุดเชื่อมกับคูยายฉิมและคูสำโรง

ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ พื้นที่ชั้นนอกสุดมีทางไหลผ่านของน้ำเข้ามาสู่หนองน้ำเล็กๆ หรือบึงในเขตติดต่อกับคูกะน้อบจำนวน ๙ แห่ง เท่าที่สังเกตการเกิดหนองน้ำ หรือแอ่งน้ำ ในบริเวณรอบๆ คูกะน้อบในรัศมีประมาณหนึ่งกิโลเมตรเศษ ไม่น่าจะเป็นหนองน้ำที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติแน่นอน เพราะทุกหนองน้ำจะปรากฏเป็นเนินคันดินสูงทุกแห่ง เป็นที่ตั้งของศาสนสถานภายนอกเมืองใกล้เคียงก็ยังคงปรากฏเหมือนพื้นเขตอุโบสถ

ด้านทิศตะวันตก พื้นที่ภายนอกสุดจะปรากฏแนวคันดินสูงทอดยาวไปทางทิศใต้-เหนือ อยู่ห่างจากตัวชุมชนประมาณ ๑๕๐ เมตร และห่างจากลำห้วยบ้านฝ้ายประมาณ ๕๐๐ เมตร จากการสอบถามผู้รู้ในชุมชนแต่เดิมคันดินเส้นนี้ยังปรากฏอยู่ทอดตัวยาวมาตามลำห้วยมาบรรจบกับลำห้วยบ้านฝ้าย แล้ววกกลับมาบรรจบกับเส้นคันดินด้านทิศเหนือหมู่บ้าน เมื่อประชาชนขยายพื้นที่เพาะปลูกได้ทำการไถคันดินออกหมด ส่วนคูน้ำมี ๒ ชั้น คือชั้นในสุด เรียกว่า คูสำโรง ในปัจจุบันประชาชนขุดออกเอกสารสิทธิ์ครอบครองเป็นที่ปลูกข้าว ชั้นนอกเป็นคูตากับคูตาราง เชื่อมกันเป็นแนวคูยาวทิศเหนือ-ใต้

หากวิเคราะห์ตามลักษณะภูมิศาสตร์เมืองโบราณเมืองฝ้ายแล้ว คันดินอยู่ห่างจากชุมชนตั้งแต่ ๕๐๐ เมตร ถึง ๑,๐๐๐ เมตร ภายนอกชุมชนทั้งหมด มักถูกขุดเอาดินมาวางฝังในชุมชนทั้งหมด จากข้อสันนิษฐานน่าจะสร้างคันดินนี้มาใช้ป้องกันน้ำท่วมก็เป็นไปได้ แต่ปรากฏว่าคันดินแนวที่ติดกับลำห้วยบ้านฝ้ายไม่พบร่องรอยการขุด นำดินมาจากบริเวณใดก็ไม่ทราบแน่ชัด แต่ปรากฏแน่ชัดว่า ด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกเป็นการขุดนำดินร่องลึกมาวางไว้ฝังของชุมชนเท่านั้นเพื่อดึงน้ำจากลำห้วยขึ้นมาใช้ประโยชน์ภายในชุมชน ยังปรากฏช่องคันดินขาดเป็นระยะๆ ชาวบ้านมักเรียกว่าแพ หมายถึงช่องห้วยขาด จะขาดในสมัยใดก็ไม่ทราบแน่ชัด

๓. ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองฝ้าย

การศึกษาแหล่งโบราณคดีเมืองฝ้าย เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนเมืองฝ้ายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์นี้ ผู้ศึกษาในฐานะนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้รวบรวมข้อมูลมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๓ พบแผ่นหินขนาดใหญ่กองอยู่เป็นจำนวนมากทางทิศตะวันตกชุมชนใกล้บริเวณบ้านผู้ใหญ่อุ่น จันท์จำเริญ มีทั้งแผ่นหินถูกตัดแต่งและตามธรรมชาติ ซึ่งประชาชนยังสงสัยพื้นที่บริเวณนี้ว่า น่าจะเป็นอุโมงค์ หรือหลุมดิน ยังมีได้มีการพิสูจน์อย่างถูกต้อง เพราะกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนครอบครองพื้นที่ชุมชนเมืองฝ้ายไว้ทั้งหมดแล้ว แต่ ผู้ศึกษา

เชื่อว่า การขึ้นทะเบียนเขตโบราณสถานยังไม่สามารถรักษาพื้นที่โบราณและโบราณวัตถุไว้ได้ จึงนำเสนอยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองฝ้ายสู่สาธารณะชนตามยุคสมัย เพื่อใช้เป็นหลักฐานการศึกษารวบรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชิงคุณค่า ดังนี้

๓.๑ ชุมชนเมืองฝ้ายยุคสามพันปี

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๙ อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา ได้เข้ามาขุดค้นแหล่งโบราณคดีเมืองฝ้าย เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๐ อาศัยหินแสมมาทำพิธีขึ้นพื้นที่หาหลุมฝังศพก่อน แล้วนักโบราณคดีจึงทำการขุดค้นลึกลงไปชั้นใต้ดินประมาณ ๔ เมตร พบโครงกระดูกมนุษย์ยุคโบราณ จำนวน ๒ ศพ มีพื้นที่ยังสมบูรณ์ โดยศพผู้ชายสูง ๑๗๐ เซนติเมตร ส่วนศพผู้หญิงสูง ๑๖๐ เซนติเมตร คาดว่าศพมีอายุประมาณ ๓,๐๐๐ ปี เป็นยุคสมัยวัฒนธรรมความเชื่อศาสนาอย่างหนึ่ง นิยมการฝังศพและหันศีรษะไปทางด้านทิศใต้ในหลุมฝังศพยังพบชิ้นส่วนเครื่องประดับกำไลสำริด และถ้วยชามด้วย ถือเป็นความเชื่อมนุษย์หลังความตายว่ามนุษย์จะไปเกิดอีกชาติหนึ่ง จึงทำพิธีฝังสิ่งของเครื่องใช้กับศพไว้ให้ด้วย นอกจากนี้ นักโบราณคดีได้นำศพโบราณที่พบในชุมชนเมืองฝ้าย และศพโบราณที่ชุมชนดงพลอง อำเภอกันทรวิชัย ไปทดสอบทางพันธุกรรม (นิติวิทยาศาสตร์) ปรากฏว่าศพโบราณทั้งสองแห่งนี้เป็นที่น้องกัน

การขุดค้นพื้นที่นี้ เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าชุมชนเมืองฝ้ายมีผู้คนอาศัยอยู่มาแล้ว ไม่ต่ำกว่า ๓,๐๐๐-๓,๕๐๐ ปี ถือเป็นวัฒนธรรมยุคโลหะตอนต้น เมื่อมนุษย์ค้นพบโลหะแล้วนำมาหลอมเป็นเครื่องมือสำริดใช้สอย ซึ่งชุมชนเมืองฝ้ายเป็นการอยู่อาศัยทับซ้อนกันมาหลายยุคแล้ว มีการพบสิ่งของเครื่องใช้อีกจำนวนหนึ่ง และพบซากเสือโคร่งอยู่ในบริเวณที่ใกล้หลุมฝังศพ โดยสัตว์ในยุคโบราณอาจถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมฝังมนุษย์ด้วย อาจเป็นไปได้ทั้งนั้น นอกจากนี้ ในยุคสมัยสามพันปีมีการพบขวานหินโบราณ ถือเป็นเครื่องมือหากินของมนุษย์ในยุคนั้นด้วย^{๑๐๘}

๓.๒ ชุมชนเมืองฝ้ายยุคทวารวดี

หลักฐานวัฒนธรรมยุคสมัยทวารวดีที่พบในชุมชนเมืองฝ้ายพบทั้งเครื่องปั้นดินเผาเนื้อบาง หินบดยา และเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ ทรงฐานสี่เหลี่ยม ทั้งหมดก่อสร้างด้วยอิฐมอญ โดยทั่วไปมักพากันเรียกว่า “ปราสาท” ซึ่งผู้ศึกษาจะได้เรียกชื่อเจดีย์ตามเจ้าของพื้นที่ครอบครองดูแลรักษาให้คงอยู่ ดังนี้

๓.๒.๑. ปราสาทจันทร์ เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐมอญตั้งอยู่บนคันดินสูงทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวคูน้ำบ้านคูเมือง (ม.๘) ประมาณ ๔๐๐ เมตร อยู่ในพื้นที่ดินครอบครองของนางจันทร์ รักสุจริต เป็นศาสนสถานที่มีชื่อมาก จนไม่สามารถบอกลักษณะรูปทรงเจดีย์ได้ มีพระเถระรูปหนึ่งเล่าให้ผู้ศึกษาว่า ในพื้นที่บริเวณสถานแห่งนี้ มีผู้พบพระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ขนาด ๑๐ นิ้ว เมื่อ ๑๐ ปีกว่าที่ผ่านมา เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๘ ผู้ศึกษาได้เข้าไปในบริเวณพื้นที่แห่งนี้อีก พบเศษเครื่องปั้นดินเผา และหินบดยา ที่เจ้าของเก็บมาจากสระน้ำข้างปราสาทแห่งนี้

^{๑๐๘} บันทิต สงครามรอด. “รายงานพิเศษบูร”. (หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน) ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ หน้า ๙.

๓.๒.๒. ปราสาทกลางบ้าน ตั้งอยู่ที่บ้านคูเมือง เป็นศาสนสถานก่อด้วยอิฐมอญตั้งอยู่บนดินกลางหมู่บ้านอาจจะเป็นศาสนสถานรูปทรงฐานสี่เหลี่ยม ถูกชาวบ้านและนักล่าวัตถุโบราณเข้าไปรื้อค้นจนเสียหายมากแล้ว แต่ยังคงสภาพเนินอิฐมอญและดินสูงปรากฏให้เห็นชัดเจน มีบึงน้ำขนาดย่อมอยู่ใกล้ๆ กับตัวศาสนสถาน ในปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติแล้ว

๓.๒.๓. ปราสาทสุบิน ตั้งอยู่

ในบริเวณบ้านของนายสุบิน ชุนนาม เป็นศาสนสถานตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านคูเมือง โดยตั้งอยู่ในแนวคันดินพื้นที่รอบนอกชุมชน และตอนปลายของคูตากลาง ได้ถูกชาวบ้านเข้าไปรื้อถอนทำลายหมดแล้ว แต่ยังมีชิ้นส่วนฐานศิลาแลง

แผ่นใหญ่ๆ อยู่จำนวนมาก และอิฐมอญยังจมอยู่ใต้เนินดิน เพราะตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มน้ำ หากมองตาม

รูปลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท เนื่องจากนำศิลาแลงและศิลาทรายมาก่อสร้าง ยังพบหินแท่งใหญ่เป็นรูปลักษณะใบเสมาขนาดใหญ่ ชาวบ้านพื้นถิ่นเรียกว่า “ปลาตะเพียนศิลา” เป็นปฏิมากรรมหินศิลามีน้ำหนักประมาณตันเศษ พบเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๕๓ ได้พยายามค้นคว้าหามูลเพื่อนำมาเทียบเคียง แต่ยังไม่พบข้อมูลหลักฐานยืนยันได้ว่า เป็นศิลปกรรมในสมัยใด สร้างขึ้นมาเพื่อคติความเชื่อหรืออุดมการณ์ใด เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อไป

๓.๒.๔. ปราสาทรัศมี ตั้งอยู่ในบริเวณทุ่งนาของนางสาวรัศมี จันทร์กฤช ทางทิศเหนือชุมชน ยังจมอยู่ใต้พื้นดินกลางทุ่งนาลึกประมาณ ๕๐ - ๗๐ เซนติเมตร เคยถูกนักล่าสมบัติเข้าไปรื้อค้นมาแล้ว จากการให้ข้อมูลของนางสาวรัศมี (รัต) เล่าว่า พื้นที่บริเวณรอบศาสนสถานแห่งนี้ เมื่อขุดลงไปสู่ชั้นใต้ดินมักจะพบแต่ฐานหินตลอดแถวพื้นดิน เป็นที่น่าสังเกตว่า ศาสนสถานทั้งปราสาทสุบิน และปราสาทรัศมี มักจะพบทั้งแผ่นศิลาแลงและชิ้นส่วนศิลาทรายขนาดใหญ่ ในปัจจุบันกรมศิลปากรยังมีได้ขึ้นทะเบียนเป็นศาสนสมบัติของชาติ นอกจากนั้นปราสาทรัศมียังพบเศียรพระพุทธรูปปูนปั้นทรงนูนติดผนัง ถือเป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศวรรษที่ ๑๒-๑๔ โดยมากจะสร้างขึ้นมาประดับติดกับแผ่นผนังตามศาสนสถานต่างๆ ซึ่งเศียรพระพุทธรูปนี้ น่าจะเป็นชิ้นส่วนติดกับผนังข้างเจดีย์ด้านใดด้านหนึ่ง หรือศาสนสถานอื่นในพื้นที่บริเวณทิศเหนือของชุมชน พบโดยนางสาวรัศมี จันทร์กฤช

๓.๒.๕. ปราสาททอง เป็นศาสนสถานก่อด้วยอิฐมอญ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกหมู่บ้าน ห่างจากที่พบพระพุทธรูปประธานพรและฐานโยนีประมาณ ๘๐ เมตร ซึ่งตัวปราสาทตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่บ้านของนางอุทุมพร รัฎกกิจห์ ติดกับถนนใหญ่ทางออกไปบ้านหนองเต็ง ซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนครอบครองแล้ว แต่ตัวเจดีย์ได้ถูกนักล่าสมบัติรื้อค้นต่อมาถูกไถทิ้งเพื่อสร้างบ้านเรือนของนางอุทุมพร

๓.๒.๖ ปราสาทบั้ง เป็นศาสนสถานก่อด้วยอิฐมอญน่าจะทรงสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกชุมชน ห่างจากปราสาททองประมาณ ๕๐๐ เมตร เป็นศาสนสถานที่มีสมบูรณ์ที่สุด ถูกนักล่าสมบัติรื้อค้นเพียงส่วนกลางยอดเจดีย์เท่านั้น สูงประมาณ ๒ เมตรเศษ ซึ่งฐานข้างยังสมบูรณ์ดี แต่ถูกระดมชาติทำลายมากแล้ว ซึ่งกรมศิลปากรขึ้นทะเบียนครอบครองเป็นพื้นที่นอกเขตเมืองโบราณประเภท ข จำนวน ๑๒ ไร่ ๓ งาน ๓๑ ตารางวา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑

๓.๒.๗ ปราสาทคูะน็อบ ๒ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ อยู่ภายนอกเขตชุมชน ห่างจากปราสาทคูะน็อบ ๑ และปราสาททุดม ประมาณ ๒๐๐ เมตร มีหนองน้ำอยู่ใกล้ๆ จำนวน ๒ แห่ง น่าจะเป็นเจดีย์เพียงแห่งเดียวที่ไม่ถูกทำลายโดยน้ำมีมนุษย์ ยังปรากฏฐานภายในสภาพที่สมบูรณ์ที่ก่อด้วยอิฐมอญล้วนๆ เป็นสีน้ำตาลสวยงาม ผู้ศึกษามาทราบภายหลังว่า ยอดบนเจดีย์ถูกทำลายโดยรถดันดินเพื่อหวังกันหาวัตถุโบราณเมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีมาแล้ว ซึ่งกรมศิลปากรขึ้นทะเบียนครอบครองไว้แล้ว

๓.๒.๘ ปราสาททุดม ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ นอกเขตหมู่บ้าน ในปัจจุบันจมอยู่ในดินริมถนนทางด้านตะวันตก เป็นซากอิฐมอญที่ถูกนักล่าสมบัติขุดค้นมาแล้ว ต่อมาน่าจะถูกเจ้าของที่ดินใช้รถไถทำลายทิ้งประมาณ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว เป็นสิ่งน่าเสียดายที่ชาวบ้านยังมองไม่เห็นคุณค่าของศาสนสถานเจดีย์เหล่านี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มเจดีย์ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชนทั้งสามแห่งจะอยู่ห่างกันไม่เกิน ๑๐๐-๒๐๐ เมตร เชื่อได้ว่าปราสาทคูะน็อบ ๒ และปราสาททุดม เป็นเจดีย์ทวารวดีในยุคเดียวกัน ก่อสร้างด้วยอิฐมอญล้วนๆ ทราบว่าเจ้าของพื้นที่พบชิ้นส่วนพระพุทธรูปโบราณด้วย หลักการตีความประวัติศาสตร์เมืองฝ้ายนั้น ต้องอาศัยตามหลักฐานทางโบราณคดีมาเป็นแนวทางวิเคราะห์ว่า พระพุทธรูปศิลปกรรมยุคสมัยทวารวดีมีอยู่ ๑๐ ปาง คือ ปางโปรดสัตว์ ปางลีลา ปางมารวิชัย ปางบรรทม ปางสมาธิ ปางเทศนา ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางหมาป่าภูทอก และปางปรีณิพพาน ส่วนพระพุทธรูปศิลปกรรมในสมัยลพบุรี (ละโว้) มีอยู่ ๗ ปาง คือ ปางประทานอภัย ปางสมาธิปางมารวิชัย ปางนาคปรก ปางลีลา ปางประทานพร และปางปรีณิพพาน ซึ่งลักษณะโบราณวัตถุของเมืองฝ้ายที่แตกต่างจากที่อื่นในจังหวัดบุรีรัมย์ คือ ^{๑๐๙}

๑. พระพุทธรูปปางนาคปรก สูง ๑๐๕ เซนติเมตร พบประมาณปี พ.ศ.๒๕๐๖-๒๕๐๗ เป็นพระพุทธรูปหินทรายทำประทับนั่งขัดสมาธิเหนือแท่นดอกบัว ศิลปกรรมสมัยทวารวดีสลักเป็นภาพนูนสูงเหนือแผ่นหลัง ใช้อิทธิพลศิลปะอินเดียแบบอมราวดี ถือเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ขุดพบในแหล่งโบราณคดี เรียกว่า กุดฝ้าย หรือคูะน็อบ ๑ หรืออยู่ในพื้นที่ของบ้านฝ้าย แต่ยังมีได้มีการสำรวจและบูรณะพื้นที่แต่อย่างไร ในปัจจุบันพระพุทธรูปปางนี้อยู่ที่วัดอุทัยมัคคาราม อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

๒. พระพุทธรูปปางประทานพร เป็นพระพุทธรูปศิลา สูง ๑๑๐ เซนติเมตร พระกรทั้งสองข้างยื่นออกไปข้างหน้า พระกรขวาอยู่ในท่าแสดงธรรม พระกรซ้ายนิ้วพระหัตถ์หัก พระเมาฬีเป็นรูปกรวย เม็ดพระศกเป็นรูปก้นหอยเล็กๆ พระขนงโค้งต่อกันคล้ายปีกกามีอุณาโลมอยู่ตรงกลางพระนลาฏ ห่มจีวรคลุม บางแนวพระองค์ ส่วนชำรุดซ่อมแซมแล้ว ทั้งเศียร พระศอก พระอังสา พระหัตถ์ซ้ายและข้อพระบาท ด้านหลังมีรอยซ่อมด้วยปูน ถือเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดีใหญ่สุดที่เคยพบในประเทศไทย โดยนายห้าง กับ นายลับ ชุนนาม สองพ่อลูก พบที่บ้านประสาททอง เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เคยถูกขโมยลักไปถึง ๓ ครั้ง โดยครั้งสุดท้ายถูกขโมยนำไปซ่อนไว้ในแถบอำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา ต่อมาจึงถูกตำรวจจับกุมได้ แล้วนำพระพุทธรูปมอบให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครเป็นดูแลรักษา

^{๑๐๙} ศักดิ์ชัย สายสิงห์. "พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบพัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย" รายงานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา, มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๓.

๓. พระพุทธรูปปางประทานธรรม หรือปางเสด็จลงจากดาวดึงส์สูง ๙๘.๑ เซนติเมตร เป็นสำริดทรงประทับยืน พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้นเสมอ พระอุระ (อก) พร้อมทั้งจีบนิ้วพระหัตถ์สองข้างเพื่อแสดงธรรม

๔. พระโศภิตีศรีสาริต มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ในท่าประทับหล่อด้วยสำริดสูง ๑.๓๗ เมตร มี ๔ กร พระกรหน้าทั้งสองข้างยื่นออกไปข้างหน้าแสดงท่าคล้ายกำลังแสดงธรรม พระกรซ้ายด้านหลังยกขึ้นทำท่าคล้ายถือสิ่งของ ส่วนพระกรขวาด้านหลังทับบริเวณข้อศอก พระเกศาทำเป็นวงซ้อนกัน ๔ ชั้น ทรงภูษาสั้นบางแนบเนื้อ มีเข็มขัดเส้นเล็กๆ คาดเอว ซึ่งปฏิมากรรมสำริดชิ้นนี้มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากแบบอื่น อาจเรียกเป็นทวารวดีแบบบุรีรัมย์ มีเค้าศิลปะแบบคุปตะที่ชัดเจนมาก

๕ ใบเสมาหินศิลา เป็นใบหินศิลาแลงทรงคู้สมบูรณ์ที่สุด ตั้งอยู่บนฐานลานอิฐมอญ พื้นที่ทางด้านตะวันตกตัวใบเสมาเหมือนฐานกำแพงวงแหวนวาง ซึ่งการพบใบเสมาพื้นที่บริเวณ ๓๐ เมตร นี้มักจะพบที่ละคู่ ในปัจจุบันพบแล้วจำนวน ๓ คู่ แต่ยังเป็นใบเสมาที่แตกต่างจากการพบใบเสมาในแหล่งอื่นๆ ไม่มีรูปทรงแกะสลักจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล เชื่อได้ว่าเป็นศิลปกรรมทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ เพราะมีขนาดเล็กลง ในเวลาต่อมาไม่เป็นที่นิยมใช้กัน เป็นเพียงการสันนิษฐานเท่านั้น ยังต้องรอผลจากการสำรวจของนักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดีกรมศิลปากรก่อน พบในบริเวณวัดเมืองฝ้ายโดยนิมิตพระอธิการเจษฎา เจ้าอาวาสวัด เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๓ ตามที่นักประวัติศาสตร์ได้วิเคราะห์ลักษณะของใบเสมาทวารวดีในอีสานมีเพียง ๓ รูปแบบ ได้แก่

๕.๑ ใช้ปักใบเดี่ยวกลางลานของเจดีย์องค์หนึ่ง โดยทั่วไปที่กลางใบเสมาจะมีรูปหรือสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอยู่ด้วยเสมอ

๕.๒ ใช้ปักล้อมรอบสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อแสดงขอบเขต โดยพบจำนวนมากอยู่บนภูพระบาทจังหวัดอุดรธานี ที่เมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา อาจเป็นการแสดงขอบเขตที่สืบทอดมาจากวัฒนธรรมหินตั้งพบตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสาน เช่น

๕.๓ ใช้ปักแปดทิศรอบฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาจมีตำแหน่งละ ๑-๒ ใบ หรือ ๓ ใบ น่าจะเป็นคติการแสดงขอบเขตสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถานลักษณะเดียวกับอุโบสถในปัจจุบัน^{๑๑๐}

๖. ระฆังหิน เป็นชิ้นส่วนหินสีดำขนาดกลางรูปทรงนูนเงาะรูตรงกลาง มีน้ำหนักประมาณ ๒๐๐ กิโลกรัม พบในบริเวณวัดเมืองฝ้าย ห่างจากจุดเสมาคู่เพียง ๒๐ เมตร สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นระฆังหินที่ใช้ในการตีสัญญาณเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือสัญญาณในกิจกรรมศาสนสถานอื่นอีก นอกจากนั้นยังมีการพบระฆังหินขนาดใหญ่ในบริเวณบ้านฝ้ายอยู่ในบริเวณตรงข้ามกับแหล่งหินและโครงกระดูกโบราณของมนุษย์ยุคสามพันปี โดยพระเพิ่ม กองศรี และชาวบ้านได้ช่วยกันขุดเพื่อจะนำเอาไปเก็บรักษาไว้ที่สำนักสงฆ์ป่าช้าเมืองฝ้าย แต่ไม่สามารถยกไปได้ต่อมาระฆังหินนั้นได้หายไป

๗. เครื่องปั้นดินเผา ภายในพื้นที่ชั้นนอกและชั้นในชุมชนเมืองฝ้ายมีการพบเศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อดินเนื้อบาง ภาชนะใสอิฐ

^{๑๑๐} นายปลั่ง ภูมิวงษา. ผู้ให้ข้อมูล, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

(กระดุก) หรือสิ่งของในพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก ตลอดแนวคันคูชั้นนอก ประชาชนได้ร่วมกันรวบรวมมาเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานเมืองฝ้ายจำนวนหนึ่ง อีกจำนวนหนึ่งยังถูกทิ้งตามชุมชน มีทั้งเศษภาชนะดินเผา และหินบดยา ที่ชุมชนจะต้องช่วยกันรณรงค์คุณค่าของการสร้างหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบต่อไป

๓.๓ ชุมชนเมืองฝ้ายยุคขอม หรือเขมร

การพบศาสนสถานและชิ้นส่วนโบราณของชุมชนเมืองฝ้ายในยุคขอม ถือเป็นหลักฐานการเกิดชุมชนเชิงซ้อน เป็นกลุ่มวัฒนธรรมขอมยุครุ่งเรือง ดังนี้

๑. ปราสาทคูคะน็อบ ๑ หรือ กูฎีฝ้าย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นศาสนสถานที่พบหลักฐานจำนวนมากว่าที่อื่นๆ เช่น พบปลายยอดเจดีย์หินศิลา ทั้งร่องรอยแท่นฐานขนาดใหญ่ของหินศิลาแลงเจาะรูบงบอกว่า เป็นชิ้นส่วนประกอบบนยอดปลายเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมจมอยู่ใต้เนินดิน ผู้ศึกษาเคยเข้าไปชมตัวฐานเจดีย์แห่งนี้ภายหลังจากถูกนัก

ล่าสมบัติขุดค้นแล้ว เมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว คล้ายจะเป็นฐานเจดีย์ทรง ๔ เหลี่ยม ชั้นในสุดตัวเจดีย์สร้างด้วยหินศิลาแลงทั้งหมด ในตัวเจดีย์จะมีร่องรอยศิลปกรรมเขมรผสมผสานอยู่บ้าง น่าจะเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นหรือซ่อมแซมในยุคหลังก็เป็นไปได้ หากวิเคราะห์ คำว่า คูคะน็อบ ในภาษาเขมรพื้นบ้านมาจากรากศัพท์ว่า ก็อกทม แปลตามศัพท์ทางประวัติศาสตร์ หมายถึงปราสาทหรือเจดีย์ถูกทับถมโดยปลวก หรือการขุดลอกคูคะน็อบก็เป็นไปได้ แต่การให้ข้อมูลของชาวบ้านผู้สูงวัยที่อยู่ในช่วงการขยายตัวของชุมชน ได้รับฟังคำบอกเล่าของคนรุ่นบรรพบุรุษว่าคูคะน็อบ มาจากคนรุ่นแรกได้บุผ้าหรือบุเสื่อเข้าเฝ้าเจ้านาย หรือตัวแทนของพระเจ้าแผ่นดิน (ยังไม่มีหลักฐานยืนยันได้ชัดเจนว่าเป็นพระองค์ใด) เสด็จมาเพื่อทำการสำรวจขุดค้นปราสาทคูคะน็อบ ทำการสำรวจอยู่เพียงวันเดียว ยังไม่ทันสำเร็จก็มีหาคเล็กม้าเร็วมาแจ้งข่าวว่า พระธิดาทรงประชวรหนักในที่ประทับรออยู่ที่เขาพนมรุ้ง จำต้องยกเลิกการขุดค้นไป พบพระพุทธรูปปางนาคปรก เป็นพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย^{๑๑๑}

๒. แท่นโยนศิลาแลง เดิมมีรูปทรงจะงอยสวยงาม แต่ถูกแอบขโมยตัดเอาปลายจะงอยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ พบในบริเวณพื้นที่เดียวกับที่พบพระพุทธรูปปางประทานพร ห่างกันเพียงแค่ ๑๐ กว่าเมตร แต่อยู่ห่างจากปราสาททองมาทางทิศเหนือเพียง ๘๐ เมตรเศษ ถือเป็นชิ้นส่วนเดียวของศิลปกรรมพราหมณ์ฮินดู หรือศิลปกรรมเขมรโบราณที่พบในบริเวณชุมชนเมืองฝ้าย พบโดยนายลับ ชุนนามวงค์

๓. พระโพธิสัตว์สำริดศรีอารีเมตไตรยศวร ทรงประทับยืนในท่าตรีภังค์ สูง ๔๗ เซนติเมตร มี ๒ กร โดยมีพระกรหักตรงข้อศอก พระซงฆ์หักตรง พระขานู พระเศียรแบบขงามงกุฏ ทรงภูษาสั้นมีเข็มขัดเส้นเล็กๆ คาดทับอยู่บนพระโสณี (สะโพก) และผูกชายเป็นโบว์ที่ด้านหลัง ขายผ้าห้อยอยู่ทาง ด้านขวาและริ้วชายผ้าปรากฏเป็นเส้นบางๆ ซึ่งพระพุทธรูปปางประทานธรรม พระโพธิสัตว์สำริด และพระโพธิสัตว์ศรีอารีเมตไตรยศวร จำนวน ๓ องค์ เป็นปฏิมากรรมสำริดเหมือนกัน ชาวบ้านมักเรียกว่า พระพุทธรูปสามพี่น้อง โดย นายเสนอนาคินทร์ชาติ พบที่บ้านฝ้าย ม.๑ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๑๔ มอบให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เป็นที่นำสังเกตว่า ประติมากรรมสำริดทั้งพระพุทธรูปแบบเถรวาท และพระโพธิสัตว์แบบมหายาน เป็นศิลปกรรมเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร ทั้งที่อำเภอประโคน

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน

ชัย อำเภอนองหงส์ และเมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นรูปแบบศิลปะปฏิมากรรมที่คล้ายคลึงกัน เชื่อได้ว่าพื้นที่ทั้งสามแห่งนี้ ต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทางประวัติศาสตร์แน่นอน

๔. เครื่องเคลือบบ้านกรวด เมื่อเข้าสู่วัฒนธรรมชุมชนเมืองฝ้ายมีการพบไหขนาดใหญ่ของแหล่งโบราณคดีบ้านกรวดกระจายอยู่ในเขตพื้นที่เมืองฝ้ายรอบนอก ประชาชนพบอยู่เรื่อยๆ บางท่านก็นำมามอบให้ชุมชน ถือเป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง (stone waive) จากเตาเผาบ้านกรวดมีทั้งเครื่องเคลือบสีน้ำตาล และเครื่องเคลือบขาว มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15-18

๓.๔ ชุมชนเมืองฝ้ายยุคใหม่

เมืองฝ้ายเป็นชุมชนโบราณที่เก่าแก่ทางประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี มีสภาพเมืองโบราณมีคูน้ำล้อมรอบ ในยุคใหม่ หรือ ปัจจุบันคันคูน้ำบางแห่งมีสภาพต้นเขินมาจากการปรับพื้นที่สร้างบ้านเรือน และเพาะปลูกพืชต่างๆ พื้นที่บางแห่งถูกทำลายลงโดยน้ำมือของนักล่าสมบัติขุดค้นหาโบราณวัตถุ สิ่งของมีค่าต่างๆ จนเป็นสาเหตุให้โบราณสถานต่างๆ เช่น คูน้ำ คันดิน พระเจดีย์ และกุฎฝ้าย ในบริเวณรอบชุมชนเมืองฝ้ายถูกทำลายเสียหายลง กลายเป็นการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยน้ำมือของมนุษย์ อย่างน่าเสียดายมาก ซึ่งศาสตราจารย์พิเศษศรีศักร วัลลิโภดม ได้เข้ามาศึกษาและบันทึกเรื่องราวพัฒนาการชุมชนเมืองฝ้ายไว้ในเอกสารเมื่อประมาณสี่สิบปีที่ผ่านมามีว่า

เมืองฝ้ายที่น่าจะเป็นเมืองสำคัญจากการแลดูโครงสร้างทางกายภาพของผังเมือง คณะสำรวจเข้าไปถึงเมืองฝ้ายในเวลาเย็น เป็นเมืองโบราณที่ยังมีปากคลองอยู่ พบเพียงโคกโบราณสถานกลางเมืองที่ไม่อาจดูได้ว่าเป็นซากสฤป วิหาร หรือปราสาท แต่ได้รับทราบจากชาวบ้านว่ามีผู้เข้าไปขุดค้นและลักลอบขุดโบราณวัตถุอยู่บ่อยๆ การพบพระพุทธรูปนาคปรกแบบทวารวดีสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และรู้ว่าพบที่เมืองฝ้ายในการสำรวจหลักฐานทางโบราณคดีครั้งนั้น เป็นหมุดหมายที่มีความสำคัญแก่การศึกษาพัฒนาการของชุมชนเมืองขึ้นเป็นรัฐและนครรัฐของข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก เริ่มแต่ทำให้ข้าพเจ้ารู้ว่าเมืองฝ้ายมีตัวตนเป็นเมืองประวัติศาสตร์สมัยทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา และมีอายุต่อมาถึงสมัยลพบุรี หรือสมัยวัฒนธรรมขอมอย่างแน่นอน เพราะต่อมาได้พบโบราณวัตถุที่เป็นของในสมัยหลัง ทว่าอายุของเมืองฝ้ายเหนือจากพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ขึ้นไปถึงยุคไหนยังเป็นปัญหาที่หลายคนรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย ระยะเวลาๆ มักโยนว่าเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะพบโบราณวัตถุที่เป็นเครื่องมือหินขัดในพื้นที่เช่นเดียวกับเมืองโบราณอื่นๆ อีกหลายแห่ง^{๑๑๒}

ผู้ศึกษาเองก็เติบโตมาในชุมชนเมืองฝ้าย และเคยพบเห็นไม้ไผ่ป่าขึ้นปกคลุมอยู่ตามแนวริมคันคูน้ำโบราณอยู่จำนวนหนึ่ง เป็นไม้ป่าชนิดที่คนในยุคปัจจุบันชอบนำมาเผาข้าวหลามขาย แสดงถึงความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ แม้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงเมืองฝ้ายอำเภอนองหงส์ อำเภอลำปลายมาศ และอำเภอลำทะเมนชัย ยังคงเคยเข้ามาหาหน่อไม้ในชุมชนเมืองฝ้าย เพื่อนำไปประกอบอาหารรับประทาน ภายหลังจากการขยายตัวของชุมชนและการขยายพื้นที่เพาะปลูกของประชาชนแล้ว จึงทำให้ไม้ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ได้ถูก

^{๑๑๒} บทความออนไลน์, ๒๕๖๐.

ทำลายลง เมื่อถึงฤดูแล้งคูน้ำแห้งเหือดลง กลุ่มเด็กในชุมชนมักจะมาวิ่งเล่นในคูน้ำที่แห้งแล้วทุกปี ส่วนประชาชนเจ้าของพื้นที่ทำการเผาไผ่ป่าในช่วงเย็นเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกเกิดเสียงแตกของไผ่ป่าดังน่ากลัว แม้คำขวัญของอำเภอหนองหงส์ยังกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนเมืองฝ้ายที่เป็นแหล่งอารยธรรมทวาร พบลึงก่อสร้าง หรือโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “หนองหงส์เนื้อวัวดี หนองบัวสีหอมแดง ศิลาลงเมืองฝ้าย หลากหลายนกเป็ดน้ำ งามล้ำเลิศประเพณี”

ชุมชนเมืองฝ้ายอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอหนองหงส์ไปทางทิศตะวันออก ๕ กิโลเมตร ห่างจากอำเภอลำปลายมาศประมาณ ๒๗ กิโลเมตร ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินสายนครราชสีมา-บุรีรัมย์ (สายใหม่) เข้าสู่ชุมชนเมืองฝ้ายตามเส้นทางหลวงชนบทสายหนองกี่-ลำปลายมาศ ตรงบริเวณสี่แยกผไทรินทร์ ๔ กิโลเมตร ชุมชนเมืองฝ้ายแบ่งการปกครองออกเป็น ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านฝ้าย หมู่ที่ ๙ บ้านปราสาททอง และ หมู่ที่ ๑๐ บ้านคูเมือง ซึ่งการอพยพมาอาศัยอยู่ของประชาชนในชุมชนเมืองฝ้ายมีปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. การอพยพเข้ามาโดยกลุ่มชนชาติเขมรดำ (กัมพูชา) นำโดยของนายอิน กุญแจจมา เดิมที่นายอินบวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่เขมรดำเดินธุดงค์มาเยี่ยมญาติที่บ้านช่องผกา อำเภอขามเฒ่า แล้วธุดงค์เข้ามาพักในชุมชนโบราณเมืองฝ้าย เห็นว่ามีความสงบสุข หรือสะดวกสบายดีเหมาะแก่การเข้ามาอยู่อาศัย มีแหล่งน้ำลาคองภายในชุมชนพอที่จะหาปลาและสัตว์น้ำ มีไผ่ป่าสีสุก (ไผ่บ้าน) และไผ่ป่าที่มีนาม เพียงพอที่จะหักเก็บสะสมเป็นอาหารได้ตลอดทั้งปี พระอินจึงกลับไปเขมรดำเพื่อลาสิกขา หรือ สึกจากพระแล้วพาครอบครัวเดินทางเข้ามาตั้งรกรากอยู่เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ.๒๓๖๖

๒. การอพยพเข้ามาโดยนายพราน มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาโดยพระเพิ่ม กองศรี อดีตกำนันตำบล ไทยสามัคคี เล่าว่า นายพรานคนหนึ่งในบ้านขามเฒ่า (อ.ขามเฒ่า) ได้ล่าสัตว์เข้ามาพบร่องรอยชุมชนเมืองฝ้าย เป็นสถานที่ตั้งของกองทัพอพยพ ภาษาเขมรเรียกว่า เตียะกระบะ แปลว่าสถานที่ตั้งของกองทัพ หรือค่ายทหาร เมื่อนายพรานมาพบเมืองฝ้ายแล้วเล่าให้ญาติพี่น้องฟังถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนเมืองฝ้าย มีน้ำล้าล้อมรอบสามารถใช้อุปโภคบริโภคได้ตลอดทั้งปี เริ่มมีประชาชนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ ยิ่งเคยได้ยินคนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังว่า ด้านทิศตะวันออกของชุมชนเคยพบใบเสมาธรรมจักรอยู่ แสดงถึงชุมชนทางพระพุทธศาสนามาช้านาน ^{๑๑๓}

เดิมเมืองฝ้ายเรียกว่า บ้านฝ้าย เมื่อยกฐานะเป็นตำบลเมืองฝ้าย จึงใช้ชื่อตามสภาพเมืองโบราณสันนิษฐานว่า เมืองฝ้าย มาจากกฎฝ้าย หมายถึงกฎที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปปางนาคปรก เป็นสถานที่ตั้งของปราสาทคูะนีบ ๑ สมัยเดิมปราสาทยังสมบูรณ์มีขอบเสาหินศิลาลงเป็นฐานโครงสร้าง ตามที่ผู้ศึกษาเคยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือเล่มหนึ่งพบข้อมูลของชุมชนบ้านฝ้าย หรือ เมืองฝ้ายมาจากกฎฝ้าย ซึ่งเมืองฝ้ายเริ่มเป็นชุมชนมาอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่ถูกทิ้งเป็นชุมชนร้างในช่วงระยะเวลาใด ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด ตามคำบอกเล่าของญาติรุ่นคุณตาคุณยายว่า ประชาชนอพยพมาจากถิ่นต่างๆ มาตั้งถิ่นฐานอยู่เพราะความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีคันคูล้อมรอบถึง ๒ ชั้น โดยเฉพาะคันคูชั้นในสุดสามารถป้องกันสัตว์ร้ายเข้ามาบงกชในเขตชุมชนได้ดี เมื่อเกิดชุมชนแล้วเรียกชื่อชุมชนว่า บ้านฝ้าย มาตลอดระยะเวลา ๑๙๔ ปี ซึ่งพัฒนาการชุมชนเมืองฝ้ายในช่วงต้น ถูกรวมกับชุมชนอื่นมีฐานะเป็นชุมชนเล็กๆ มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่ง เป็นตัวแทนชุมชนขึ้นตรงต่อตำบลหนองกระทิง (อ.นางรอง) ต่อมาเป็นอำเภอลำปลายมาศ อีกไม่นานเมืองฝ้ายถูกยกฐานะเป็นหมู่บ้านว่า บ้านฝ้าย และถูกแยกมาขึ้นกับตำบลไทยสามัคคี โดยผู้ใหญ่บ้านฝ้ายได้รับเลือกเป็นกำนันตำบลไทยสามัคคีคนแรก คือ นาย

^{๑๑๓} นายเทียน จันทร์ภักข. ผู้ให้ข้อมูล, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

เพิ่ม กองศรี เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๙ ก่อนที่นายเพิ่ม จะเกษียณอายุราชการเป็นกำนัน พิจารณาว่าตำบลไทยสามัคคีใหญ่เกินไป ควรจะแบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ตำบล จึงได้ทำเรื่องเสนอขอแยกชุมชนบ้านฝ้ายออกเป็น ๓ หมู่บ้าน พร้อมกับยกชุมชนบ้านฝ้ายขึ้นเป็นตำบล “เมืองฝ้าย” เพื่อให้มีชื่อสอดคล้องตามรูปแบบชุมชนโบราณ^{๑๑๔}

การพัฒนาชุมชนเมืองฝ้ายในยุคใหม่นี้ มีการขุดลอกคันคูน้ำทั้งหมด เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำไว้ใช้สอยในชุมชน ทำให้ชุมชนเมืองฝ้ายมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำเพียงพอใช้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้ประชาชนมีน้ำปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อบริโภคในชุมชน พืชบางอย่างปลูกเพื่อค้าขาย เช่น หอมแดง กระเทียม ถือเป็นพืชเศรษฐกิจมีชื่อเสียงและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเมืองฝ้ายตลอดมา โดยความสำเร็จการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ คือ ประชาชนเมืองฝ้ายมีความตระหนักรู้คุณค่าโบราณวัตถุ และโบราณสถาน เป็นสมบัติคู่กับชุมชน มีการส่งเสริมเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์วัตถุโบราณที่พบเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ทำให้ประชาชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มาก ร่วมกันรณรงค์บริจาควัตถุโบราณที่พบในส่วนบุคคลให้แก่รักษาไว้ส่วนตน หรือนำมาบริจาคให้วัดเมืองฝ้าย เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน ทำให้ชุมชนเมืองฝ้ายมีวัตถุโบราณจำนวนมาก เพียงพอที่จะสร้างประวัติศาสตร์ชุมชนได้อย่างเป็นระบบ

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๕๖ นายทวี พยัคฆา นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเมืองฝ้าย ได้แปรญัตติงบประมาณเพื่อจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เมืองฝ้ายขึ้นมา เพื่อเป็นศูนย์กลางเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน และประวัติศาสตร์โบราณคดี ทั้งประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญของการสร้างพิพิธภัณฑ์สถานท้องถิ่นมาก เพื่อแสดงแผนผังสถานที่สำคัญ เช่น ปราสาทคูกะเนือบ บริเวณคูเมืองเก่า ปล่องสะดือพญานาค ปราสาทกลางบ้าน ปราสาทตาบั้ง และวัดเมืองฝ้าย ทุกคนเชื่อว่าพิพิธภัณฑ์จะเก็บข้อมูลให้ลูกหลานได้ศึกษาต่อไป ผลของการสร้างพิพิธภัณฑ์เมืองฝ้ายทำให้บุคคลต่างๆ เข้ามาค้นคว้าศึกษาประวัติศาสตร์เมืองฝ้ายจำนวนมาก ส่งผลให้รายได้เริ่มเข้าสู่ชุมชนเมืองฝ้ายยังมีการจัดงานประเพณีบวงสรวงเทพเจ้า หรือเทวารักษ์ประจำปี เพื่อแสดงเอกลักษณ์ชุมชนเมืองฝ้ายว่า เป็นเมืองโบราณยังมีชีวิตอยู่

๔. สรุป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพชุมชนเมืองฝ้ายในเชิงพื้นที่ ถือเป็นชุมชนที่มีความพร้อมมาก ที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพราะชุมชนเมืองฝ้ายมีการพบเศษชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก มีกระจายอยู่ในพื้นที่บริเวณชุมชน และตามทุ่งนาของประชาชน ซึ่งบางชิ้นส่วนยังไม่สามารถกำหนดอายุได้ ยังต้องรอการศึกษาวิเคราะห์จากกรมศิลปากร และนักประวัติศาสตร์ ยังพบขวานหิน เครื่องปั้นดินเผาเนื้อหยาบ เครื่องปั้นดินเผาเนื้อบางสีแดงในยุคสมัยทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ และเครื่องปั้นดินเผาแหล่งบ้านกรวด ถือเป็นแหล่งนิคมอุตสาหกรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีทั้งเครื่องเคลือบสีน้ำตาล และเครื่องเคลือบเซรามิก อายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ แต่ในชุมชนเมืองฝ้ายยังไม่พบร่องรอยเครื่องปั้นดินเผาขอม แต่ยังพบเครื่องประดับโบราณในชุมชนเมืองฝ้ายมีอยู่ ๒ ยุค คือ กำไลสำริดประดับขอมมนุษย์ยุค ๓,๐๐๐ ปี ในหลุมฝังศพและกำไลสำริดและเครื่องรางของคลังต่างๆ ยุคสมัยทวารวดี ซึ่งลักษณะการพบโดยบังเอิญจากการทำมาหากินของประชาชน หรือฝนตกชะเขาพื้นถนนทำให้สำริดโผล่ขึ้นมา และการไถถนนเพื่อสร้างทางของ รพช.สายสระ

^{๑๑๓} พระธงชัย สีโสภณ. “แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนบ้านฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์” รายงานการวิจัย. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี. ๒๕๕๕). หน้า ๒๘-๒๙.

กุด-หนองแสง ทำให้พบเครื่องสำริดในหม้อดินเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพื้นที่ในบริเวณหน้าวัดเมืองฝ้าย แต่ในช่วงนั้นไม่มีใครเก็บสะสมไว้ ทำให้สิ่งของเหล่านั้นสูญหายไปจากชุมชน ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีกรรม โดยมากเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีกรรมในสมัยทวารวดีเป็นส่วนใหญ่ที่พบ เช่น ตะคันจุดไฟฉนวนให้แสงสว่าง แท่นและหินบดยาสมุนไพร สังข์ทักษิณาวัตร คัมภีร์ กระจุกดินเผา

การพัฒนาชุมชนเมืองฝ้ายในยุคใหม่ ควรที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวเมืองประวัติศาสตร์ยุคสมัยทวารวดีมาก แต่ต้องอาศัยความร่วมมือทุกฝ่ายในการพัฒนาองค์ความรู้ รวบรวมหลักฐานอย่างเป็นระบบเชิงประวัติศาสตร์ เป็นตัวสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจสู่ชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

ฉวีวรรณ วิริยะบุศย์. “ประติมากรรมสำริด จากบ้านฝ้ายอำเภอลำปลายมาศ”. ประติมากรรมสำริด

ขึ้นเยี่ยมจากบ้านฝ้ายลำปลายมาศ บุรีรัมย์. กรุงเทพฯ: การศาสนา. ๒๕๑๖.

บทความออนไลน์. ๒๕๖๐. อ้างถึงใน <http://www.dailynews.co.th/article/363408>

พระธงชัย สีโสภณ. แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน

กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านฝ้าย ต.เมืองฝ้าย อ.หนองหงส์ จ.บุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต โครงการบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี. ๒๕๔๕.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. "พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบพัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย"

รายงานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา, มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๓.

วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ (เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๘). หน้า ๒๑-๒๒.

นายปลั่ง ภูมิจฉา. ผู้ให้ข้อมูล, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

นายเทียน จันทร์ฤกษ์. ผู้ให้ข้อมูล, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง

The Factors Were Effected to Efficiency of Sangha's Affair Administration of Ecclesiatics in Phatthalung Province.

พระมหาตรีวัฒน์ กิตติโสภโณ (เจวรัมย์)*

ดร.พีระศิลป์ บุญทอง, พระครูสิริธรรมาภีรัต, ผศ.ดร. ดร. วิโรจน์ พรหมสุค**

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัย (๑) เพื่อศึกษาระดับการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง (๒) เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง และ (๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ประชากรที่ใช้ ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง จำนวน ๓๘๕ รูป กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๙๑ รูปสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตามระดับชั้นอย่างเป็นสัดส่วน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบการถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ระดับการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง โดยภาพรวม ทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = ๓.๓๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากมากไปหาน้อยพบว่าด้านการอำนวยการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (\bar{X} = ๓.๔๑) รองลงมา คือ ด้านการควบคุมดูแล มีค่าเฉลี่ย

(\bar{X} = ๓.๓๗) ส่วนด้านการงบประมาณ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (\bar{X} = ๓.๑๗)(๒) ระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง โดยภาพรวมทั้ง ๖ ด้านอยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{X} = ๓.๒๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงจากมากไปหาน้อย พบว่า ได้แก่ ด้านการปกครอง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (\bar{X} = ๓.๓๓) รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๓.๓๐) ส่วนด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (\bar{X} = ๓.๐๕) (๓) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงพบว่า ปัจจัยตัวแปรมีอำนาจพยากรณ์ที่ดีที่สุด มีจำนวน ๔ ตัวแปร ได้แก่ด้านการควบคุมดูแล ($X_๕$) รองลงไปได้แก่ด้านการอำนวยการ ($X_๔$) ด้านการงบประมาณ ($X_๖$) และด้านการจัดองค์การ ($X_๒$) มีค่าเท่ากับ .๓๐๓, .๒๐๐, .๒๑๗ และ .๑๕๘ ตามลำดับ ตัวแปรพยากรณ์ทั้ง ๔ ด้านร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมได้ร้อยละ ๗๙.๓๐ และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์มีค่า .๒๗๓ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยสร้างเป็นสมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานตามลำดับ ดังนี้

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ที่ปรึกษา

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = .320 (\text{constant}) + .303 (X_5) + .200 (X_4) + .217 (X_6) + .158 (X_2)$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$\hat{Z} = .336 (X_5) + .224 (X_4) + .267 (X_6) + .171 (X_2)$$

คำสำคัญ : ปัจจัย, ประสิทธิภาพ, การบริหาร, กิจการคณะสงฆ์

Abstract

The objectives of this thesis were as follows 1) To study the level of procedure on Sangha affair administration of ecclesiastic in Phatthalung province, 2) To study the level of efficiency of Sangha affair administration in Phatthalung province, 3) To study the factors were effected to efficiency of Sangha affair administration of ecclesiastic in Phatthalung province. The population for this research were ecclesiastic in Phatthalung province, There are 385 persons, sample aise by Krejcie & Morgan's table measurement, The samples were about 191 persons, sampling by stratified random sampling as cluster. The instrument for this research was questionnaire in five rating scale. Data analysis by package computer program, The statistics for data analysis were composed of frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation and Stepwise Multiple Regression Analysis.

The findings were as follows: (1) The level of procedure in Sangha affair administration of ecclesiastic in Phatthalung province by overview in six aspects were at moderate level ($\bar{X}= 3.31$) when considered in each aspect from more to less found that the aspect of directing was the highest mean ($\bar{X}=3.41$)and followed upthe aspect of controlling ($\bar{X}=3.37$) and the aspect of budget was the lowest mean ($\bar{X}=3.17$)(2)The efficiency for Sangha administration in Phatthalung province by overview in six aspects were at moderate level ($\bar{X}=3.22$) when considered in each aspect from more to less found that the aspect of controlling was highest mean ($\bar{X}=3.33$) and followed upthe aspect of public service ($\bar{X}=3.30$)but the aspect of public welfare was the lowest mean ($\bar{X}=3.05$)(3)The of four significant factors, The aspects of controlling (X_5), The aspects of directing (X_4),The aspects of budgeting and (X_6),The aspects of organizing management (X_2), which affect the efficiencyof Sangha affair administration of ecclesiastic in Phatthalung province are 303, .200, .217 and .158 respectively are 79.30% (SD = .273, P = .01) predicted by those four factors as following equations:

Unstanddized algebraic

$$\hat{Y} = .320 (\text{Constant}) + .303 (X_5) + .200 (X_4) + .217 (X_6) + .158 (X_2)$$

Standdized algebraic

$$\hat{Z} = .336 (Z_5) + .224 (Z_4) + .267 (Z_6) + .171 (Z_2)$$

Keywords: Factors, Efficiency, Sangha's Affair, Administration

๑. บทนำ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์หรือปกครองคณะสงฆ์โดยหลักแล้ว คือ การปกครองตามพระธรรมวินัย และใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุน คราวใดเมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์จนเป็นเหตุขัดข้องไม่สามารถใช้พระธรรมวินัยแก้ไขปัญหาคิดการได้ ก็ได้อาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหา ตัวอย่างในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อครั้งพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในประเทศอินเดีย เมื่อกล่าวถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย ก็ได้อาศัยหลัก ๒ ประการมาโดยตลอด คือ นอกจากจะใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักแล้ว ยังได้อาศัยอำนาจรัฐมาเป็นส่วนเสริม ครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงใช้อำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบัน ก็ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ที่กฎหมายดังกล่าว ได้กำหนดให้มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ มีอำนาจในการออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ดังนั้น จะเห็นว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ผ่านมา สามารถเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ก็ด้วยได้อาศัยปัจจัยสำคัญทั้ง ๒ ด้านที่ได้กล่าวมาแล้ว (เฉลิมพล โสมอินทร์, ๒๕๔๖: ๒๒๕ - ๒๕๕)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ได้แบ่งโครงสร้างการบริหารออกเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนกลางขึ้นตรงต่อ มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะ ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกิน ๑๒ รูป เป็นกรรมการ ปัจจุบัน มหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูป รวมทั้งประธานกรรมการ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ อำนาจนี้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ตามคณะสงฆ์ เพื่อแบ่งเบาภาระในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการกระจายอำนาจในการปกครองไปสู่คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคต่างๆ อย่างทั่วถึง มหาเถรสมาคมจึงได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคมหลายฉบับกำหนดเขตการปกครองคณะสงฆ์และกำหนดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ทั่วราชอาณาจักรขึ้น กฎเขตการปกครองคณะสงฆ์นั้น แบ่งเป็นเจ้าคณะใหญ่หน. ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลและวัด ตามลำดับโดยระบุจำนวนรายละเอียดลงไปว่า เจ้าคณะใหญ่หน.ใดมีกี่ภาคและกำหนดให้มีพระภิกษุผู้ปกครองในเขตปกครองนั้นโดยมีชื่อเรียกดังนี้

พระภิกษุผู้ปกครองหน. เรียกว่า เจ้าคณะใหญ่, พระภิกษุผู้ปกครองภาคเรียกว่า เจ้าคณะภาค, พระภิกษุผู้ปกครองจังหวัดเรียกว่า เจ้าคณะจังหวัด, พระภิกษุผู้ปกครองอำเภอเรียกว่า เจ้าคณะอำเภอ, พระภิกษุผู้ปกครองตำบล เรียกว่า เจ้าคณะตำบล, พระภิกษุผู้ปกครองวัด เรียกว่า เจ้าอาวาส

ยกเว้นการปกครองในส่วนกลาง คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเรียกเจ้าคณะปกครองอนุวัดตามฝ่ายบ้านเมืองคือเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะอำเภอเรียกว่าเจ้าคณะเขต เจ้าคณะตำบลเรียกว่า เจ้าคณะแขวง และเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มหาเถรสมาคมได้ กำหนดให้มีรองเจ้าคณะปกครองนั้นๆ ได้ คือ มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะตำบลและรองเจ้าอาวาส สำหรับ

ระดับวัดให้มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสเพิ่มขึ้นได้ อีกตามความเหมาะสม ส่วนภูมิภาครวมศูนย์อยู่เจ้าคณะภาค ซึ่งเจ้าคณะภาคจึงรับผิดชอบกิจการทั้งหลายในพื้นที่เพียงองค์เดียวโดยเห็นได้จากกรณีที่ไม่มีคณะทำงานหรือมีองค์กรมารองรับเพื่อสนับสนุนงาน ไม่มีองค์กรที่จะตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจังในเรื่องเดียวกันนี้ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีอำนาจสูงสุดในการปกครองวัดของตนเพียงผู้เดียว การรวมศูนย์อำนาจของการบริหารเช่นนี้เกิดจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไร้ประสิทธิภาพ (พระธรรมกิตติวงศ์, ๒๕๕๖: ๑๑ - ๑๒)

โดยเฉพาะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดพัทลุง ซึ่งถือว่าเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ของความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ปัจจุบันจังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ ๑๑ อำเภอ มีวัดที่ขึ้นทะเบียนของกรมการศาสนาทั้งหมด ๒๑๒ วัด รวมสำนักสงฆ์อีกจำนวน ๓๔ สำนักสงฆ์และที่พักสงฆ์อีกจำนวน ๒๒ แห่ง ซึ่งมีจำนวนพระภิกษุรวมกัน ๑,๖๘๑ รูป (กองงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง, ๒๕๕๖) จึงจำเป็นที่พระสังฆาธิการจะต้องมีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปได้ด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักธรรม ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้อย่างยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการทุกระดับ ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ๒๕๔๔: ๙๔) แต่สภาพปัญหาที่เกิดกับการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในจังหวัดพัทลุงปัจจุบัน ทั้งด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเคยเป็นสำนักเรียนบาลีที่มีชื่อเสียงและมั่นคงที่สุดใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้ แต่ปัจจุบันกลับลดลงเป็นอย่างมาก ด้านการเผยแผ่ ประชาชนก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้อง แต่มุ่งความสนใจไปในเรื่องไสยศาสตร์ ซึ่งขัดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งสภาพปัญหาและความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยที่แตกต่างกัน (สำนักงานเลขาธิการนายนครธมมนตรี, ๒๕๔๖: จ)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ว่าปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อความเจริญและความเสื่อมของการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จะได้นำมาเป็นข้อเสนอแนะทางในการวางแผนและพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพัทลุง ได้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาระดับการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง
- ๒.๒ เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง
- ๒.๓ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดพัทลุง

๓. กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

(Conceptual Framework) ประกอบด้วย พุทธวิธีการบริหารของพระพุทธเจ้า คือ ๑) พุทธวิธีในการวางแผน ๒) พุทธวิธีในการจัดองค์กร ๓) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล ๔) พุทธวิธีในการอำนวยการ ๕. พุทธวิธีในการกำกับดูแล ๖. พุทธวิธีในการงบประมาณและพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวถึง การบริหาร เป็นวิธีการทำงานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ ๑. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน ๒. O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร 3. S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร 4. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ 5.C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแลเป็นต้น และศาสตราจารย์ Luther Gulick และศาสตราจารย์ Lyndall Urwick ได้สรุปการบริหารไว้ว่า การบริหาร ย่อมประกอบด้วย ขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ หรือ ที่เรียกว่าย่อๆ ว่า “POSDCORB” ดังนี้ คือ 1.P = Planning หมายถึง การวางแผนอันเป็นการคาดเหตุการณ์ในอนาคต 2. O = Organizing หมายถึง การจัดส่วนราชการหรือองค์การ 3. S = Staffing หมายถึง การจัดหาบุคคลและเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงาน 4. D = Directing หมายถึง การศึกษาวิธีการอำนวยการ 5. CO = Coordinating หมายถึง ความร่วมมือประสานงาน 6. R = Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงาน 7. B = Budgeting หมายถึง การงบประมาณ ได้ด้วย ทฤษฎี และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้งหมด ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้ดังนี้

ตัวแปรต้น คือ ปัจจัยสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ การดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ๖ ปัจจัย ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดการองค์การ (Organizing) ๓) งานบุคลากร (Staffing) ๔) การอำนวยการ (Directing) ๕) การควบคุมดูแล (Controlling) และ ๖) การงบประมาณ (Budgeting)

ตัวแปรตาม คือ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดพัทลุง ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๔. วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ประชากร คือ พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง จำนวน ๑๑ อำเภอ จำนวน ๓๘๕ รูป

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ ตัวแทนประชากรพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง โดยใช้การคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Simple size) จากการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) ที่ระดับความคลาดเคลื่อนไม่เกิน .๐๕ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๙๑ รูปได้มาโดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มระดับขั้นอย่างเป็นสัดส่วนของพระสังฆาธิการในแต่ละอำเภอ จากนั้นสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ทะเบียนรายชื่อพระสังฆาธิการในจังหวัดตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงและสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยการจับฉลาก

๔.๑ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเองตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ประเด็นเพื่อมาสร้างเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาสายพระปริยัติธรรม และระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดพัทลุง ๖ ปัจจัย คือ ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดการองค์การ (Organizing) ๓) งานบุคลากร (Staffing) ๔) การอำนวยการ (Directing) ๕) การควบคุมดูแล (Controlling) และ ๖) การงบประมาณ (Budgeting) ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้

ตอนที่ ๓ ข้อคำถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านการสาธารณูปการ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ คือ มากที่สุดมากปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ดังนี้

๔.๑.๒ นำแบบสอบถาม เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง เทียบตรงและความครอบคลุมตามนิยามปฏิบัติการของตัวแปรที่ต้องการวัดแล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม IOC ได้ค่า IOC เท่ากับ ๑.๐๐ ทุกข้อ

๔.๑.๓ นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทำการทดลองใช้กับพระสังฆาธิการในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ รูป เพื่อวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น ของแบบสอบถาม ด้านการดำเนินการของพระสังฆาธิการที่มีต่อการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดพัทลุง ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .๗๔๖ ด้านการดำเนินการของพระสังฆาธิการที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดพัทลุง ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .๗๒๔ และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ ๐.๙๖๑ นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้และได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลต่อไป

๔.๑.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) ผู้วิจัยขอหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ถึงพระราชปริยัติมณี เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง วัดคูหาสวรรค์ ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล

๒) ผู้วิจัยทำแบบสอบถาม จำนวน ๑๙๑ ชุด ไปแจกให้กลุ่มตัวอย่าง พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ตามจำนวนที่ได้กำหนดไว้

๓) รวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับคืนจากกลุ่มตัวอย่าง นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

๔) เมื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของแบบสอบถามแล้ว นำแบบสอบถาม ไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

๔.๑.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๑ นำแบบสอบถามในตอนต้นที่ ๑ มาวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพตามข้อคำถามในตอนต้นที่ ๑ และนำเสนอในรูปแบบตาราง

ขั้นตอนที่ ๒ นำแบบสอบถามตอนต้นที่ ๒ มาวิเคราะห์ระดับการตัดสินใจที่มีต่อการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลโดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ย

ขั้นตอนที่ ๓ นำแบบสอบถามตอนต้นที่ ๒ มาวิเคราะห์ระดับการตัดสินใจที่มีต่อการดำเนินการของพระสังฆาธิการที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลโดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ย

ขั้นตอนที่ ๔ การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบปกติ (Enter Multiple Regression Analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์พหุคูณ (Multiple Correlation Coefficient) ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง

ขั้นตอนที่ ๕ การวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง โดยนำเสนอ แจกความถี่ เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง ๕ ขั้นตอน แล้วนำผลที่ได้มาสรุป และรายงานผลการวิจัยต่อไป

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามอายุ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ส่วนใหญ่ มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป มีจำนวน ๑๒๒ รูป (ร้อยละ ๖๓.๘๗) รองลงมา คือ อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี มีจำนวน ๔๐ รูป (ร้อยละ ๒๐.๙๔) อายุ ๓๐ - ๔๐ ปี มีจำนวน ๒๔ รูป (ร้อยละ ๑๒.๕๓) และอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีจำนวน ๕ รูป (ร้อยละ ๒.๖๒) จำแนกตามพรรษา พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ส่วนใหญ่ มีพรรษา ๒๐ พรรษาขึ้นไป มีจำนวน ๑๑๗ รูป (ร้อยละ ๖๑.๒๖) รองลงมา คือ ๑๐ - ๒๐ พรรษา มีจำนวน ๕๖ รูป (ร้อยละ ๒๙.๓๒) และต่ำกว่า ๑๐ พรรษา มีจำนวน ๑๘ รูป (ร้อยละ ๙.๔๒) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายสามัญ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง ส่วนใหญ่ ระดับประถมศึกษา มีจำนวน ๘๒ รูป (ร้อยละ ๔๒.๙๓) รองลงมา คือ ระดับมัธยมศึกษา มีจำนวน ๔๘ รูป (ร้อยละ ๒๕.๑๓) ระดับปริญญาตรี มีจำนวน ๔๐ รูป (ร้อยละ ๒๐.๙๔) ระดับสูงกว่าปริญญาตรี มีจำนวน ๑๕ รูป (ร้อยละ ๗.๘๖) และระดับอนุปริญญา มีจำนวน ๖ รูป (ร้อยละ ๓.๑๔) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายพระปริยัติธรรม แผนกธรรมพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงส่วนใหญ่ นักธรรมชั้นเอก มีจำนวน ๑๖๔ รูป (ร้อยละ ๘๕.๘๖) รองลงมา คือ นักธรรมชั้นโท มีจำนวน ๑๔ รูป (ร้อยละ ๗.๓๓) และนักธรรมชั้นตรี มีจำนวน ๑๓ รูป (ร้อยละ ๖.๘๑) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม มีจำนวน ๑๓๐ รูป (ร้อยละ ๖๘.๐๖) รองลงมา คือ ป.ธ. ๔ ถึง ป.ธ. ๖ มีจำนวน ๓๐ รูป (ร้อยละ ๑๕.๗๑) ป.ธ.๑ - ๒ ถึง ป.ธ. ๓ มีจำนวน ๑๘ รูป (ร้อยละ ๙.๔๒) และป.ธ.๗ ถึง ป.ธ. ๙ มีจำนวน ๑๓ รูป (ร้อยละ ๖.๘๑) จำแนกตามระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ พบว่า พระสังฆาธิการ ในจังหวัดพัทลุงส่วนใหญ่ ๑๐ ปีขึ้นไป มีจำนวน ๑๑๗ รูป (ร้อยละ ๖๑.๒๕) รองลงมา คือ ๕ ปี ถึง ๑๐ ปี มีจำนวน ๕๘ รูป (ร้อยละ ๓๐.๓๓) และต่ำกว่า ๕ ปี มีจำนวน ๑๖ รูป (ร้อยละ ๘.๓๘)

๕.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทักษะที่มีต่อระดับการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง โดยรวมทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๓.๓๑)เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านการอำนวยความสะดวก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (\bar{X} =๓.๔๑) รองลงมาคือ ด้านการควบคุมดูแล มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =๓.๓๗) ส่วนด้านการงบประมาณ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (\bar{X} =๓.๑๗)

ปัจจัยการดำเนินการบริหาร	ระดับการดำเนินการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการวางแผน	๓.๓๒	๐.๖๔	ปานกลาง
๒. ด้านการจัดองค์การ	๓.๒๔	๐.๖๕	ปานกลาง
๓. ด้านงานบุคลากร	๓.๓๓	๐.๗๓	ปานกลาง
๔. ด้านการอำนวยความสะดวก	๓.๔๑	๐.๖๗	ปานกลาง
๕. ด้านการควบคุมดูแล	๓.๓๗	๐.๖๖	ปานกลาง
๖. ด้านการงบประมาณ	๓.๑๗	๐.๗๔	ปานกลาง
รวม	๓.๓๑	๐.๖๐	ปานกลาง

๕.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทักษะที่มีต่อระดับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง โดยรวมทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =๓.๒๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ด้านการปกครอง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (\bar{X} =๓.๓๓) รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการมีค่าเฉลี่ย (\bar{X} =๓.๓๐) ส่วนด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (\bar{X} =๓.๐๕)

ปัจจัยการดำเนินการบริหาร	ระดับการดำเนินการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการวางแผน	๓.๓๒	๐.๖๔	ปานกลาง
๒. ด้านการจัดองค์การ	๓.๒๔	๐.๖๕	ปานกลาง
๓. ด้านงานบุคลากร	๓.๓๓	๐.๗๓	ปานกลาง
๔. ด้านการอำนวยความสะดวก	๓.๔๑	๐.๖๗	ปานกลาง
๕. ด้านการควบคุมดูแล	๓.๓๗	๐.๖๖	ปานกลาง
๖. ด้านการงบประมาณ	๓.๑๗	๐.๗๔	ปานกลาง
รวม	๓.๓๑	๐.๖๐	ปานกลาง

๕.๔ ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบปกติ (Enter Multiple Regression Analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์พหุคูณ (Multiple Correlation Coefficient) ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงพบว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณมีค่า ๘๘๔ และกำลัง

สองของค่าสหสัมพันธ์พหุคูณมีค่า .๘๐๐ แสดงว่า ตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมด ๖ ด้าน ร่วมกันพยากรณ์การบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมได้ร้อยละ ๗๙.๓๐ และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์มีค่า .๒๗๓ และค่าความแปรปรวนเพื่อทดสอบนัยสำคัญของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ แสดงว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเกณฑ์และตัวแปรพยากรณ์ที่ศึกษาทั้ง ๖ ด้านมีความสัมพันธ์กันในเชิงเส้นตรงซึ่งสามารถนำไปสร้างสมการต่อไป

Source of Variation	df	SS	MS	F	Sig.
Regression	6	54.763	9.127	122.461**	.000
Residual	184	13.714			
Total	190	68.476			

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๕.๕ ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง พบว่า ปัจจัยตัวแปรมีอำนาจพยากรณ์ที่ดีที่สุด มีจำนวน ๔ ตัวแปร ได้แก่ด้านการควบคุมดูแล (X_5) รองลงไปได้แก่ ด้านการอำนวยความสะดวก (X_2) ด้านการงบประมาณ (X_6) และด้านการอำนวยการ (X_4) มีค่าเท่ากับ .๓๐๓, .๒๐๐, .๒๑๗ และ .๑๕๘ ตามลำดับ ตัวแปรพยากรณ์ทั้ง ๔ ด้านร่วมกันพยากรณ์การบริหารกิจการ คณะสงฆ์โดยรวมได้ร้อยละ ๗๙.๓๐ และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์มีค่า .๒๗๓ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ การตัดสินใจ $R^2 = .๗๙๗$ ด้านที่สามารถทำนายได้ดีและสร้างเป็นสมการพยากรณ์ในรูปแบบเนบิตและคะแนนมาตรฐานตามลำดับ ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบเนบิต

$$\hat{Y} = .320 (\text{Constant}) + .303 (X_5) + .200 (X_4) + .217 (X_6) + .158 (X_2)$$

สมการพยากรณ์ในรูปแบบมาตรฐาน

$$\hat{Z} = .336 (X_5) + .224 (X_4) + .267 (X_6) + .171 (X_2)$$

ตัวแปร	b	SE _b	β	t	Sig.
(Constant)	.320	.110		2.900	.004
ด้านการควบคุมดูแล X_5	.303	.058	.336	5.269	.000
ด้านการอำนวยการ X_4	.200	.053	.224	3.800	.000
ด้านการงบประมาณ X_6	.217	.040	.267	5.374	.000
ด้านการจัดองค์การ X_2	.158	.057	.171	2.763	.006
$R^2 = .797$ Adjusted R Square = .793					

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๖. อภิปรายผลการวิจัย

๖.๑ การดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง พบว่าโดยภาพรวม ทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับปานกลางอภิปรายได้ว่าพระสังฆาธิการเป็นบุคลากรเป็นทรัพยากรหลักขององค์กรเป็นผู้ที่มีหน้าที่และบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและปฏิบัติการกิจให้สำเร็จนั้น จะต้อง เป็นผู้ที่ย่างเป้าหมายในการทำงาน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจนมีการปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่องและสร้างความเชื่อมั่นในองค์กรว่าสามารถทำงานบรรลุผลสำเร็จ ตามเป้าหมาย ตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่สำคัญ คือ ความคิด การตัดสินใจ การวางแผนบริหาร พร้อมทั้งเป็นผู้เสียสละ และกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม เพื่อให้การกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน) (๒๕๒๖: ๔๗) กล่าวไว้ว่า การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือปฏิบัติเป็นฐานะหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา สอดคล้องกับแนวคิดของเอการ์วาร์ (Agarwal) (๒๕๓๐: ๗) และแอนดรูเจ และ ไอร์แลนด์ควน (๑๙๙๓: ๔) กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการของการวางแผน เพื่อสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยทรัพยากรต่างๆ ผ่านทางการบริหารต่างๆ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรในสภาพแวดล้อมที่ผันแปรตลอดเวลาและสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต)(๒๕๔๙: ๓-๕) ที่ได้กล่าวไว้ว่า หน้าที่ในการจัดการ (Management Functions) คือหน้าที่แต่ละอย่างของกระบวนการบริหารล้วนเป็นหน้าที่ ของงานที่จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติทั้งนี้เพื่อให้ภารกิจหรืองานทั้งหลายที่บุคคลฝ่ายต่างๆ ในองค์การปฏิบัติให้สำเร็จผลโดยมีประสิทธิภาพของ POSDCCR จึงต้องอาศัยหลักการบริหารที่เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปด้วย และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิจิตรา แป้นจันทร์ (๒๕๕๓: ๑๔๕-๑๔๖) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ ศรีมอย ชะเอมทอง (๒๕๕๗: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของเทศบาล ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ตามทัศนคติของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานสาธารณสุข ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสุข โดยภาพรวมเห็นว่ามีผลสำคัญในระดับปานกลาง โดยที่ทุกด้านของปัจจัยมีความสำคัญในระดับปานกลาง

๖.๒ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุง โดยภาพรวมทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับปานกลางอภิปรายได้ว่า ประสิทธิภาพการบริหารจะอยู่ในระดับใดนั้น พระสังฆาธิการเป็นผู้ขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าในด้านการบริหารที่ดี มีประสิทธิภาพมีความเข้าใจและเห็นความ สำคัญในหลัก การการบริหารที่สามารถช่วยให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงถาวรซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพรัตนสุธี (๒๕๕๕: ๑๒๑) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยีและการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญและมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับระเบียบต่าง ๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัยโดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมากคือ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้นดังนั้นรูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลฉะนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถและเป็นผู้ที่เปรียบพร้อมด้วย

จริยวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงามและเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวมสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ภูมณ สุเมโธ (๒๕๕๓: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกาจังหวัดปทุมธานี” พบว่าประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางและผลการศึกษาวิจัยของ พระครูสันติธรรมภริต (นาควิไล) (๒๕๕๔: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี” พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรีทั้ง ๖ ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกับงานวิจัยของพระราชปริยัติโมลี (ไพบูลย์ วิบุโล) (๒๕๕๔: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ เจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” พบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เป็นต้น เป็นต้น

๖.๓ ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงตัวแปรที่มีอำนาจพยากรณ์ที่ดีที่สุด มีจำนวน ๔ ตัวแปร ได้แก่ด้านการควบคุมดูแล (X_5) รองลงไปได้แก่ด้านการอำนวยความสะดวก (X_4) ด้านการงบประมาณ (X_6) และด้านการจัดองค์การ (X_2) มีค่าเท่ากับ .๓๐๓, .๒๐๐, .๒๑๗ และ .๑๕๘ ตามลำดับ รวมกันพยากรณ์การบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยภาพรวม ได้ร้อยละ ๗๙.๗๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์ มีค่า .๒๗๓ โดยสร้างเป็นสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานตามลำดับ ดังนี้ $\hat{Y} = .๓๒๐$ (Constant) + $.๓๐๓$ (X_5) + $.๒๐๐$ (X_4) + $.๒๑๗$ (X_6) + $.๑๕๘$ (X_2), = $.๓๓๖$ (X_5) + $.๒๒๔$ (X_4) + $.๒๖๗$ (X_6) + $.๑๗๑$ (X_2) อภิปรายได้ว่า ความสำเร็จในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น จะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของพระสังฆาธิการที่จะนำทรัพยากรดังกล่าวออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์และได้ผลอย่างคุ้มค่า ซึ่งจัดเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการควรให้ความสนใจอย่างจริงจังกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กล่าวคือ เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๔) ได้เสนอแนะการบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) ให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” สอดคล้องกับ บุญช่วย จันทร์เข้า (๒๕๔๔) กล่าวว่า การบริหารจัดการองค์การใดก็ตามจุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ที่ต้องการให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลอยู่เสมอทั้งนี้ย่อมจะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๔ ประการคือคนหรือบุคลากร (Man) เงินหรืองบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) การจัดการหรือเทคนิคในการบริหาร (Management) องค์ประกอบทั้ง ๔ ประการมีความสำคัญมากเป็นอย่างมากและใช้ความรู้ความสามารถเพียงพอในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับงานวิจัยของวิรัตน์ พงษ์มิตร (วารสารคณะศึกษาศาสตร์, ๒๕๕๓) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๑ โดยใช้ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนเป็นตัวพยากรณ์พบว่า ปัจจัยด้านหลักสูตร (X_6) ปัจจัยด้านทรัพยากร (X_5) ปัจจัยด้านผู้บริหาร (X_1) ปัจจัยด้านนักเรียน (X_3) และปัจจัยด้านครู (X_2) เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารของโรงเรียน เป็นตัวพยากรณ์ที่ดีที่สุด มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R^2) เท่ากับ .๘๘๒ สามารถรวมพยากรณ์ประสิทธิผลการบริหารของโรงเรียนใน

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๑ ได้ร้อยละ ๗๗.๘๐ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของวิจิตรา แป้นจันทร์ (วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๕๓) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า เมื่อใช้การถดถอยพหุคูณแบบหลายขั้นตอน พบว่า มีกลุ่มตัวแปร ๔ ตัว ที่มีนัยสำคัญของการพยากรณ์ความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดกำแพงเพชร คือ การวางแผน ผู้บริหาร งบประมาณ พนักงานส่วนตำบล โดยกลุ่มตัวแปรเหล่านี้มีอำนาจในการพยากรณ์ได้ร้อยละ ๗๗.๑๐

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

๗.๑.๑ ผู้บริหาร หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรร่วมกันในการกำหนดนโยบาย วางแผนงาน ในการบริหารทั้งระบบ มีการประชุมติดตามงานโดยสม่ำเสมอ จัดบุคลากรให้อยู่ในงานที่เหมาะสม ควรใช้ทักษะและศักยภาพในการจัดการ ปรับการสื่อสารสั่งการ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ ในการสื่อสารสั่งการ เพื่อให้การดำเนินการบริหารเกิดประสิทธิภาพเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เช่น การตั้งกองทุนช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสเป็นที่บำบัดผู้ติดยาเสพติด สงเคราะห์แก่คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้งหรือกองทุนส่งเสริม ทางด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร การวางแผนสรรหาและพัฒนาครูผู้สอนแผนกปริยัติธรรม พระธรรมทูต และพระวิปัสสนาจารย์ในการเผยแผ่ธรรม ควรจัดอบรมเกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะ สนับสนุน ให้มีการจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนสม่ำเสมอการเผยแพร่งิจกรรมของทางวัดตลอดจนสร้าง กำลังใจและการกระตุ้นพระภิกษุในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมคณะสงฆ์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ชุมชน และสังคมทั่วไป

๗.๑.๒ ผู้บริหาร หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรนำปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดพัทลุงเช่น การเผยแผ่ธรรมทางสื่อวิทยุและสื่ออื่นๆอบรมวิธีการเผยแผ่แก่ พระภิกษุสามเณร ผลิตอบรมพระวิปัสสนาจารย์พระธรรมทูตควรมีการพัฒนาบทบาทพระวิทยากรและครูผู้สอน บาลีและธรรมศึกษา การจัดตั้งกองทุนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชนการจัดเตรียมสถานที่พักอาศัยสำหรับศรัทธาสาธุชน พระอาคันตุกะ อย่างเป็นระบบและเพียงพอสำหรับศักยภาพของแต่ละวัดจัดตั้ง กองทุนเพื่อการบำรุงวัดและซ่อมแซมสาธารณประโยชน์ของวัด การควบคุมดูแลการก่อสร้าง หรือบูรณะศาสนวัตถุ โดยรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทยไว้โดยมีผู้รับผิดชอบในด้านต่างๆ อย่างเป็นสัดส่วน

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

๗.๒.๑ ควรจะศึกษาเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยมีการ สัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อจะได้เปรียบความคิดเห็นพระภิกษุสามเณรกับประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และมีการเพิ่มกลุ่มประชากรให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมคือจากที่เป็นการแบบสอบถามเฉพาะ พระสังฆาธิการอย่างเดียว ควรเพิ่มกลุ่มประชากรที่เป็น พระภิกษุสามเณร ประชาชนเข้ามาด้วยเพื่อความชัดเจน และความหลากหลายของข้อมูลมากยิ่งขึ้น

๗.๒.๒ ควรศึกษาเรื่องระดับความคิดเห็นของภิกษุสามเณรและประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระ สังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นให้กว้างมากขึ้นจะได้เป็นการส่งเสริมให้พระ สังฆาธิการในแต่ละวัดหันมาสนใจและมีความตื่นตัวเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- บุญช่วยจันทร์เฮ้า. (๒๕๔๔). พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขต
การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.**
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระครูสังฆรักษ์กฤษณ์ สุเมโธ. (๒๕๕๓). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา
จังหวัดปทุมธานี. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระครูสันติธรรมารัตน์ (นาควีโล). (๒๕๕๔). บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดราชบุรี. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระเทพรัตนสุธี. (๒๕๕๕). บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี. **วิทยานิพนธ์
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (๒๕๔๙). **พุทธวิธีการบริหาร.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อยกิตติทินฺโน). (๒๕๒๖). วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, **การแสวงหาเส้นทางพัฒนา
ชนบทของพระสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ: เอกสารอัดสำเนา.
- พระราชปริยัติโมลี (ไพฑูลย์ วิบุโล). (๒๕๕๔). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสในเขตการปกครอง
คณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตร แป้นจันทร์. (๒๕๕๓). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การ
บริหารส่วนตำบล ในจังหวัดกำแพงเพชร. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.** มหาวิทยาลัย
ราชภัฏกำแพงเพชร.
- วิรัตน์ พงษ์มิตร. (๒๕๕๗). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารของโรงเรียนในสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๑. **วารสารคณะศึกษาศาสตร์.** มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศรีมอย ชะเอมทอง. (๒๕๕๗). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของเทศบาล
ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ตามทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน
สาธารณสุข. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- Dubrin J.Andrew & Duane Ireland. (1993). **Management Organization.** 2nd ed. Ohio:
South Western Publishing Co.

วิเคราะห์การเปลี่ยนความเชื่อ: กรณีศึกษาการเปลี่ยนความเชื่อของประชาชน ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

An Analysis of Change Believe: A Case Studies to Convert the Beliefs of the People in Muang District, Pattani Province

วาสนา คงจันทร์ *

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาความเชื่อในศาสนาพุทธและความเชื่อในศาสนาคริสต์ ๒. เพื่อศึกษาถึงมูลเหตุและแรงจูงใจในการเปลี่ยนความเชื่อ ๓. เพื่อศึกษากระบวนการและผลกระทบ ในการเปลี่ยนความเชื่อ กลุ่มที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ผู้ที่เปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ คริสตจักรละ ๒ คน ประกอบด้วย ๑. คริสตจักรปัตตานี ๒. คริสตจักรความหวัง ๓. คริสตจักรร่มเย็น ๔. คริสตจักร พระพรปัตตานี ๕. คริสตจักรสัมพันธ์ร่วมพระคุณปัตตานี เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารพระไตรปิฎก อรรถกถา อนุฎีกา บทความ พระคัมภีร์ไบเบิล และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านความเชื่อทางศาสนาพบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ยอมรับการเชื่อเรื่องพระเจ้าสร้างโลก เพราะเห็นว่าโลกเป็นสิ่งไม่คงที่ถาวรแต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปกฎธรรมชาติซึ่งขัดแย้งกับ ลักษณะสำคัญของพระเจ้าคือความเป็นสิ่งคงที่เป็นนิรันดรและเป็นอมตะซึ่งเรียกว่าอาตมันหรือพรหมมัน ศาสนา พุทธกำหนดความเชื่อ หรือศรัทธาไว้ ๔ ประเภท คือ กัมมสัทธา เชื่อเรื่องกรรม, วิปากสัทธา เชื่อเรื่องผลแห่งกรรม, กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของๆ ตน, และตถาคตโพธิสัทธา การเชื่อในปัญญาเป็นเครื่อง ตรัสรู้ของพระตถาคต, ส่วนศรัทธาหรือความเชื่อในศาสนาคริสต์คือการเชื่อความเชื่อมั่นคงความนอบน้อมความจงรัก รักดีต่อพระเจ้าซึ่งเป็นการเชื่อที่เชื่อโดยเด็ดขาดและปราศจากข้อสงสัย

๒. มูลเหตุและแรงจูงใจในการเปลี่ยนความเชื่อ ประกอบด้วย ๕ ด้าน คือ ด้านการชักชวนของเพื่อน หรือคนใกล้ชิด ด้านลักษณะพิธีกรรมทางศาสนา ด้านความประทับใจในบริบททางสังคม ด้านปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้น ในชีวิต และด้านความศรัทธาในหลักคำสอน

๓. กระบวนการในการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ประกอบด้วย ๓ ขั้น คือ ๑) ขั้นเข้าสู่บริบทคริสเตียน ๒) ขั้นแปลงเอกลักษณ์ และ ๓) ขั้นยึดมั่นผูกพันส่วนผลกระทบในการเปลี่ยนความ เชื่อส่วนผลกระทบประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านครอบครัว และด้านสังคม ๑. ด้านจิตใจ คือ จิตใจสงบ ขึ้น ชีวิตเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นิสัยดีขึ้น ไม่โกรธง่าย ความเครียดที่เกิดจากการปรับสภาพจิตใจและพฤติกรรม ๒. ด้านครอบครัวถ้าหากครอบครัวที่นับถือศาสนาที่ไม่ใช่คริสต์ เช่น พุทธ จะมีผลกระทบ เช่น ความคิดเห็นไม่ตรง กัน ญาติโกรธเคือง เป็นต้น ส่วนผู้ที่ครอบครัวนับถือศาสนาคริสต์อยู่แล้วจะไม่ส่งผลกระทบ ๓. ด้านสังคม คนใน สังคมนั้นไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ จะมองว่าตนเป็นเหมือนคนแปลกหน้าจากสนิทสนมกลายเป็นไม่สนิทสนมเหมือน

* นิสิตปริญญาโทสาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ที่เป็นมา แต่บางคนก็เข้าใจ และเห็นว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่จะนับถือศาสนาอะไรก็ได้

ข้อเสนอแนะ คริสตชนควรนำคุณธรรมที่เป็นรากฐานชีวิตของพุทธบริษัทมาปรับใช้เป็นเอกลักษณ์ของ คริสตชน เช่น ความเมตตา ความรักสงบ จิตใจแจ่มใส รักอิสระ การนับถือและสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้อื่น ใจกว้าง กตัญญูรู้คุณ

คำสำคัญ: ความเชื่อ, การเปลี่ยน

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study belief in Buddhism and Christianity, 2) to study the cause and motivation of belief Convert, and 3) to study the process and the impact in belief Convert. The samples were collected from the persons who changed their belief from Buddhism into Christianity. In this case, 2 person from each church, consisted of 1. Pattani Chursh 2. Hope Church 3. Rom Yen Christian Church 4. Phrapornpattani Church and 5. Romphrakhunpattani Associate Church were picked up. The data was collected from Tripitaka, commentary, sub-commentaries, articles, Bible and indepth interview.

The research findings revealed that:

1. The belief in religion found that Buddhism in Theravada is not agree with the belief of God created the world because in his eyesight the world is not permanent, it can be changed like the law of nature-impermanence, suffering, soulless. This is a big conflict between Buddhism and Christianity because the permanence and the immortality are put on the side of Christianity but the Four Belief, consisted of 1. Belief in the law of action 2. Belief in the consequences of actions 3. Belief in the individual ownership of action and 4. Belief in the Enlightenment of the Buddha, are put on the side of Buddhism. Otherwise, the belief in Christianity was focused on humanity and love in God without any doubts.

2. The causes and motivations in belief Convert were occurred on 1. The solicitation of a friend or acquaintance 2. Religious ceremony 3. The impression in the social context 4. Miracle of life and 5. Faith in the teachings

3. The process of belief Convert from Buddhism into Christianity consisted of 3 steps: 1. Step into Christianity context 2. Step into the unique converter and 3. Step into the adherence and commitment of belief Convert. The impacts are appeared as: 1. Mind: the mind gets more peaceful and less stress, and the life changes for the better 2. Family: Christian families always have no disagreement like Buddhism and 3. Society: people in society that are not Christian are seen as the strangers but someone still understands and well knows that it is the rights to be chosen religions.

Keywords: Believe, Conversion

๑. บทนำ

ความเชื่อในศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในกฎแห่งกรรมและผลของการกระทำ เชื่อเรื่อง ปฏิบัตินิยม เชื่อในชาตินี้ชาติหน้า สอนให้เชื่อในเรื่องนรก สวรรค์ เชื่อในเรื่องบาปบุญ คุณโทษ เรื่องเหตุเรื่องและผล เชื่อในหลักอริยสัจ ๔ ของพระพุทธเจ้า เชื่อในกฎไตรลักษณ์ และเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มรรค ผล นิพพาน เป็นต้น^{๑๑๔}

ความเชื่อในศาสนาคริสต์ สอนให้เชื่อว่าพระเจ้ามีอยู่จริงพระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งเชื่อเรื่องหลักตรีเอกานุภาพ เชื่อว่าพระเยซูเป็นบุตรของพระเจ้า เชื่อว่าพระเจ้าสามารถไถ่โทษให้แก่ผู้สำนึกและสารภาพผิดบาป ความรอด เชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้พิพากษาความดีความชั่ว สอนเรื่องความรัก ความหวัง การบังเกิดใหม่ เป็นต้น^{๑๑๖}

จากการที่ผู้วิจัยได้รับฟังข้อมูลเบื้องต้นของผู้เปลี่ยนความเชื่อได้ให้ข้อมูลว่ามูลเหตุและแรงจูงใจมาจากการได้รับข้อมูลการเผยแพร่ของผู้ประกาศศาสนา การได้ศึกษาเรียนรู้ถึงศาสนา รวมทั้งคำสอนของศาสนาอื่น ๆ จนเกิดความประทับใจและศรัทธา อีกทั้งจากสาเหตุสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ในสังคม การเมือง สภาพวิถีชีวิต รวมถึงการได้รับข้อมูลของคำสอนในความเชื่อใหม่ และสภาพปัญหาของชีวิตและจิตใจ รวมถึงชีวิตการแต่งงาน และบุคคลผู้นั้นมีประสบการณ์ใหม่ ได้รับความรู้และข้อมูลใหม่ มีความคิด ก็สามารถทำให้มนุษย์เปลี่ยนความเชื่อที่มีมาตั้งแต่เดิมได้ ปัจจุบันประชาชนมีแนวโน้มการเปลี่ยน ความเชื่อกันมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีที่ตั้งที่กล่าวมา

จากสภาพและปัญหาข้างต้นจะเห็นได้ว่าคนที่มีประสบการณ์ในความเชื่อใหม่ ทำให้ผู้นั้นได้ตัดสินใจในการเปลี่ยนความเชื่อ ซึ่งเป็นการตัดสินใจครั้งสำคัญในชีวิต เมื่อเปลี่ยนความเชื่อแล้ว เป็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาอีกว่าในการเปลี่ยนความเชื่อ นั้นส่งผลอย่างไรบ้าง ต่อชีวิตและพฤติกรรม รวมถึงวิถีการชีวิต และการปรับตัวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า มีความจำเป็นและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การเปลี่ยนความเชื่อ กรณีศึกษาการเปลี่ยนความเชื่อของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยศึกษาเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาพุทธเปลี่ยนมาเป็นผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ เพื่อได้ศึกษาถึง มูลเหตุและแรงจูงใจในความเปลี่ยนความเชื่อ รวมถึงกระบวนการและผลกระทบจากการเปลี่ยนความเชื่อ นั้น รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตในประจำวัน การปรับตัวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อในศาสนาพุทธและความเชื่อในศาสนาคริสต์

๒.๒ เพื่อศึกษาถึงมูลเหตุและแรงจูงใจในการเปลี่ยนความเชื่อ

๒.๓ เพื่อศึกษากระบวนการและผลกระทบ ในการเปลี่ยนความเชื่อ

^{๑๑๔} พุทธศาสนิกฯ, คริสตธรรมและพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: ๒๕๔๙) หน้า ๑๙.

^{๑๑๕} คร. ๑๓ : ๔-๗

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนความเชื่อ : กรณีศึกษาการเปลี่ยนความเชื่อของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ผู้วิจัยได้ศึกษาใน ๒ ลักษณะคือ เนื้อหาจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังต่อไปนี้

๓.๑ การศึกษาความเชื่อและคำสอนในศาสนาพุทธ

โดยศึกษาจากเนื้อหาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๓.๑.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาค้นคว้า จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ตามแนวของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นจากเอกสารเป็นหลัก

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ งานวิจัย เอกสาร ทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ ข้อเขียน ข้อมูลที่เป็นเอกสาร วารสาร ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง

๓.๑.๒ วิเคราะห์ข้อมูลโดย Content analysis ลำดับเนื้อหาศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและคำสอนในศาสนาพุทธ

๓.๒ การศึกษาความเชื่อและคำสอนในศาสนาคริสต์

โดยศึกษาจากเนื้อหาจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาค้นคว้า จากคัมภีร์ไบเบิล หนังสือ ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ตามแนวของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นจากการเอกสารเป็นหลัก

๓.๒.๒ ขั้นรวบรวมข้อมูล จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือบุคคลที่เปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ จำนวน ๑๐ คนจาก ๕ คริสตจักร ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยเลือกคริสตจักร ละ ๒ คน

๒) วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposeful Selection) เป็นการเลือกแบบไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการที่ไม่ซับซ้อน จุดมุ่งหมายหลักของการเลือกตัวอย่างแบบนี้ไม่ใช่เพื่อได้กลุ่มที่เป็นตัวแทน แต่เพื่อที่จะได้ตัวอย่างที่เหมาะสมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้สำหรับแนวคิด จุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมีลักษณะเป็น “Information Case” คือมีข้อมูลให้ศึกษาในระดับลึกได้มาก และสามารถสะท้อนความเป็นจริงได้ดีที่สุด ซึ่งจะมีความหมายต่อจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษา เพื่อให้ได้ผู้ใช้ข้อมูลสำคัญที่เหมาะสมที่สุด กับจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด

๓) การสร้างแบบสัมภาษณ์

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการวิจัยเรื่องนี้ เพื่อเก็บข้อมูลผู้วิจัยมีกระบวนการดังนี้คือ

- ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ จากตำรา

เอกสาร วารสาร สิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๓

- นำแบบสัมภาษณ์เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม
- พัฒนาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา
- นำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แบบไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่

เลือกไว้

๔) การรวบรวมข้อมูล

- การได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยพิจารณาว่าผู้ให้ข้อมูลนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่มีคุณสมบัติตรงตามต้องการ สามารถตอบปัญหาที่ต้องการเกี่ยวกับได้หรือไม่ รวมทั้งพิจารณาความเป็นไปได้ที่จะเข้าไปศึกษาตลอดจนพิจารณาความสะดวกและความปลอดภัยในการเดินทาง

- การแนะนำตัว ผู้วิจัยได้ส่งเอกสารขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล จากนั้นจึง กำหนดวัน เวลา สัมภาษณ์ วิธีการดังกล่าวเป็นการกำหนดบทบาทของผู้วิจัยแบบเปิดเผย (Over role)

- สัมภาษณ์รายบุคคลผู้ที่ได้เปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ โดยให้ความสำคัญกับความคิดเห็นในทัศนะของผู้ให้ข้อมูล มุ่งหาข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้ข้อมูลเชิงพรรณนา มีประเด็นในการสัมภาษณ์ที่ชัดเจน ใช้คำถาม อย่างเปิดกว้าง มีการเตรียมตัวก่อนทำการสัมภาษณ์โดยการหาความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องที่สัมภาษณ์ อย่างเพียงพอ และสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) ผู้วิจัยแนะนำตัวตามบทบาทที่กำหนดโดยการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความประทับใจ ไว้วางใจ และกล้าที่จะเปิดเผยข้อมูลที่ ผู้สัมภาษณ์ต้องการ การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมงต่อหนึ่งคน ถึงถือว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการสัมภาษณ์ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยตรง (Face-to-Face) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งนี้ผู้วิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมทางโทรศัพท์ในกรณีของการศึกษาเพื่อเป็นการเติมเต็มข้อมูลระหว่างการเก็บข้อมูล ได้ให้ข้อมูลเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

๕) การรวบรวมข้อมูลประกอบเพิ่มเติม รวบรวมข้อมูลทุกส่วนเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก โดยการสัมภาษณ์ บันทึกเสียง ถ่ายรูป สมุดบันทึก และถอดความออกมาเรียบเรียงต่อไป

๖) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

- ผู้วิจัยดำเนินการนำรายละเอียดจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์

- นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นข้อเสนอแนะเบื้องต้น

- ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำมาใช้ในการเรียบเรียง

- ศึกษาข้อมูลจากเอกสารตามข้อ ๑ และข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกตามข้อ ๒ มาวิเคราะห์ประเด็น

ลำดับหมวดหมู่ตามความสำคัญและลำดับการนำเสนอผลการวิเคราะห์ว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

- สรุปผลและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ในลักษณะของการพรรณานาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis)

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ความเชื่อในศาสนาพุทธและความเชื่อในศาสนาคริสต์

พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทไม่ยอมรับการเชื่อเรื่องพระเจ้าสร้างโลกตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์โลกเกิดขึ้นเมื่อไรอย่างไรพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทไม่ให้ความสนใจแม้จะมีข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอัครคัมภีร์สูตรบางส่วนแต่คำสอนนั้นก็มุ่งสอนเรื่องกรรมมากกว่าเรื่องการเกิดโลกและการที่พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทไม่ยอมรับเรื่องพระเจ้าผู้สร้างก็เพราะเห็นว่าโลกเป็นสิ่งไม่คงที่ถาวรแต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปกฎธรรมชาติดังกล่าวนี้ขัดแย้งกับลักษณะสำคัญของพระเจ้า คือ ความเป็นสิ่งคงที่เป็นนิรันดร์และเป็นอมตะซึ่งเรียกว่าอามันหรือพรหมมันดั่งนั้นพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทจึงหันมาสอนให้ศาสนิกชนพิจารณารู้เท่าทันภาวะของโลกตามที่มันเป็นและสนใจโลกภายในมากกว่าสิ่งที่ไม่คงภายนอกเพื่อจะได้ปฏิบัติให้สิ้นทุกข์ต่อไป

หลักการเชื่อหรือศรัทธาในความหมายของศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญออกัสติน คือการเชื่อความเชื่อมั่นคงแน่นอนความจงรักภักดีต่อพระเจ้าซึ่งเป็นการเชื่อที่เชื่อโดยเด็ดขาดและปราศจากข้อสงสัยเชื่อในสิ่งที่มีภาวะซึ่งมองไม่เห็นแต่มีความสัมพันธ์กับจิตมนุษย์อย่างลึกซึ้งที่สุดดั่งนั้นสิ่งที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ไบเบิลจึงเป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงเปิดเผยความรู้เหล่านั้นให้มนุษย์ทราบที่เรียกว่าวิวรณ์ (Revelation) จึงมีความถูกต้องในด้านความสำคัญ St. Augustine เชื่อว่าการเชื่อมีความสำคัญ ๒ ประการคือ

๔.๑.๑ การเชื่อเป็นบันไดขั้นแรกที่น่าไปสู่พระเจ้าเพราะมนุษย์ต้องการความสุขและความสุขนั้นต้องมาจากสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงมีความสมบูรณ์กว่าตนซึ่งก็ได้แก่พระเจ้าเท่านั้นมนุษย์ที่แสวงหาพระเจ้าจึงเท่ากับแสวงหาความสุขโดยอาศัยการเชื่อคือศรัทธาเป็นวิถีของการดำเนิน

๔.๑.๒ การเชื่อเป็นที่มาของความรู้ที่แท้จริงคือการรู้จักสิ่งที่เป็นจริง (Reality) คือพระเจ้าเพราะความรู้ดังกล่าวนี้สามารถนำความสุขมาให้แก่เจ้าของความรู้แต่ความรู้เกี่ยวกับพระเจ้าเป็นเรื่องที่อยู่พ้นปัญญาของมนุษย์ฉะนั้นเราต้องอาศัยการเชื่อคือศรัทธาเป็นเครื่องเชื่อมโยงให้ได้ความรู้ขึ้นมาเป้าหมายปลายทางของการเชื่อหรือศรัทธาก็คือการเข้าถึงความสุขและความสุขดังกล่าวนี้มนุษย์จะแสวงหาได้จากพระเจ้าเท่านั้นซึ่งเรียกจุดหมายสูงสุดนี้ว่าชีวิตนิรันดร์สำหรับปัญหาที่สำคัญของศาสนาคริสต์ก็คือปัญหาเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้านำหลักการเชื่อหรือศรัทธามาเป็นจุดเริ่มต้นในการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้าเพราะต้องการเชื่อว่ามีมนุษย์ไม่สามารถรับรู้พระเจ้าได้จากประสบการณ์ของตนมนุษย์ต้องอาศัยหลักการเชื่อหรือศรัทธาของตนในการยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้าก่อนที่จะพิสูจน์โดยข้อพิสูจน์ทางทฤษฎีแนวคิดลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการประสานหลักการเชื่อคือศรัทธาที่เป็นเรื่องของศาสนาและปรัชญาที่เป็นเรื่องของเหตุผลเข้าด้วยกัน

๔.๒ มูลเหตุและแรงจูงใจในการเปลี่ยนความเชื่อ

จากผลการวิจัยพบว่ามูลเหตุและแรงจูงใจในการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ของประชาชนจังหวัดปัตตานีประกอบด้วย ๕ ด้าน คือ ด้านการชักชวนของเพื่อนหรือคนใกล้ชิด ด้านลักษณะของกิจกรรมทางศาสนา ด้านความประทับใจในบริบททางสังคม ด้านปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และด้านความศรัทธาในหลักคำสอน มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

๔.๒.๑ การชักชวนของเพื่อนหรือคนใกล้ชิด คือ คนใกล้ชิดหรือเพื่อนสนิทมีผลต่อการเปลี่ยนชื่อทางศาสนา โดยเป็นจุดเริ่มต้นในการชักชวนเข้าสู่ศาสนาคริสต์ คือ ไม่ได้เข้ามานับถือศาสนาคริสต์เพราะเกิดความเข้าใจ หรือใช้ปัญญาในการพิจารณาแต่เข้ามาโดยการชักชวนของคนใกล้ชิดหรือเพื่อนสนิท

๔.๒.๒ ลักษณะของกิจกรรมทางศาสนา คือ หลักปฏิบัติทางศาสนาเดิมคือศาสนาพุทธมีหลักปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติไม่ชอบ เมื่อเข้ามาในบริบทของศาสนาคริสต์พบว่า ตนเองชอบหลักปฏิบัติของศาสนาคริสต์มากกว่า จึงเข้ามาเป็นคริสเตียน

๔.๒.๓ ความประทับใจในบริบททางสังคมคือ ผู้ที่เข้ามาสู่บริบทคริสเตียนแล้วเกิดความประทับใจในบริบททางสังคม เกิดความผูกพันต่อกัน จนทำให้สมาชิกที่เข้าใหม่ตัดสินใจยอมรับเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่ม จนท้ายสุดก็ตัดสินใจรับความเชื่อในที่สุด

๔.๒.๔ ปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นในชีวิตคือ ผู้ที่เข้ามาสู่บริบทสังคมคริสเตียนแล้วได้ทำการอธิษฐาน ตั้งจิตปรารถนา แล้วสมดังคำอธิษฐานจึงทำให้ผู้อธิษฐานเชื่อในศาสนาคริสต์

๔.๒.๕ ความศรัทธาต่อหลักคำสอนคือ ผู้ที่เข้ามาสู่บริบทคริสเตียนแล้วความศรัทธาต่อหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ อาจเกิดจากการฟังการเทศนา หรือ การอ่านพระคัมภีร์ไบเบิล

๔.๓ กระบวนการและผลกระทบในการเปลี่ยนความเชื่อ กระบวนการในการเปลี่ยนความเชื่อ กระบวนการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ประกอบด้วย ๓ ขั้น คือ

๔.๓.๑ ขั้นเข้าสู่บริบทคริสเตียน

๔.๓.๒ ขั้นแปลงเอกลักษณ์

๔.๓.๓ ขั้นยึดมั่นผูกพัน โดยจะดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับ เงื่อนไขต่าง ๆ เช่น การเข้าสู่บริบทเร็วหรือช้า ทักษะติดต่อศาสนาคริสต์ การตอบสนองความต้องการ การศึกษาพระคัมภีร์ เป็นต้น

๔.๔ ผลกระทบในการเปลี่ยนความเชื่อ

๔.๔.๑ ผลกระทบด้านจิตใจของผู้เปลี่ยนความเชื่อ

จากการศึกษาพบว่าผู้ที่เปลี่ยนความเชื่อมีผลกระทบทั้งด้านดีและด้านที่ไม่ดี ด้านดีคือ จิตใจสงบขึ้น ชีวิตเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นิสัยดีขึ้น ไม่โกรธง่าย เมื่อก่อนมีปัญหาเรื่องความเครียดหลังจากรับเชื่อก็ดีขึ้น ส่วนด้านที่เป็นผลเสียคือ ความเครียดที่เกิดจากการปรับสภาพจิตใจและพฤติกรรม ผู้เปลี่ยนความเชื่อในระยะแรก จะเกิดความเครียดเพราะเกิดการต่อสู้เกี่ยวกับความไม่แน่ใจภายในจิตใจ

๔.๔.๒ ผลกระทบด้านครอบครัวของผู้เปลี่ยนความเชื่อ

จากการศึกษาพบว่าผลกระทบด้านครอบครัวที่มีต่อผู้ที่เปลี่ยนความเชื่อมีทั้งกระทบและไม่ส่งผลกระทบต่อ ผู้ที่มีผลกระทบส่วนใหญ่มีครอบครัวที่นับถือศาสนาที่ไม่ใช่คริสต์ เช่น พุทธ เป็นต้น ส่วนที่ผู้ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทางด้านครอบครัวจะนับถือศาสนาคริสต์อยู่แล้ว บางคนครอบครัวไม่เห็นด้วย โดยพ่อ – แม่ หรือญาติ เนื่องจากกลัวสังคมรอบข้างจะติเตียน กลัวจะอยู่ในสังคมอย่างไม่ปกติสุข ในส่วนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อด้านครอบครัว เพราะครอบครัวนับถือศาสนาคริสต์อยู่แล้ว หรือไม่ก็เป็นครอบครัวที่ให้อิสระแก่สมาชิกในครอบครัวในการนับถือศาสนา รวมทั้งบางคนทางครอบครัวไม่ทราบ ประเด็นนี้ในอนาคต อาจส่งผลหรือไม่ส่งผลก็ได้เพราะทางครอบครัวยังไม่รู้ว่าตนเปลี่ยนความเชื่อ

๔.๔.๓ ผลกระทบด้านสังคมของผู้เปลี่ยนความเชื่อ

จากการศึกษาพบว่าผลกระทบด้านสังคมที่มีต่อผู้ที่เปลี่ยนความเชื่อมีทั้งกระทบและไม่ส่งผลกระทบต่อ ผู้ที่รับผลกระทบซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของผู้ที่ให้ข้อมูล ด้านส่งผลกระทบต่อ คือ ส่วนใหญ่ผู้คนในสังคมนั้นไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนด้านไม่ส่งผลกระทบมี ๒ ประเด็น คือ ประเด็นที่สังคมนั้นรับรู้และเข้าใจ และอีกประเด็นคือ สังคมไม่รู้ว่าจะเปลี่ยนความเชื่อ

๕. การอภิปรายผล

๕.๑ มूलเหตุและแรงจูงใจในการเปลี่ยนความเชื่อ

จากผลการวิจัยพบว่ามूलเหตุและแรงจูงใจในการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ของประชาชนจังหวัดปัตตานีประกอบด้วย ๕ ด้าน คือ ด้านการชักชวนของเพื่อนหรือคนใกล้ชิด ด้านลักษณะของกิจกรรมทางศาสนา ด้านความประทับใจในบริบททางสังคม ด้านปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และด้านความศรัทธาในหลักคำสอน

๕.๑.๑ ด้านการชักชวนของเพื่อนหรือคนใกล้ชิด

เกิดขึ้นเมื่อผู้เปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาเริ่มเสื่อมศรัทธาจากศาสนาเดิมหรือเป็นผู้ที่ยังหาคำตอบให้กับชีวิตในเชิงปรัชญาว่าชีวิตต้องการอะไร เมื่อถูกเพื่อนหรือญาติชักชวนให้เข้าสู่บริบทคริสเตียนจึงทดลองว่าสามารถสนองความต้องการได้หรือไม่หากได้ก็จะดำเนินสู่ขั้นต่อไป แม้ทางพระพุทธศาสนาก็มีการกล่าวถึงการชักชวนเพื่อนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เช่น พระพระยาส หลังจากตนเองได้เข้ามาบวชแล้วพระพุทธรูปศาสนาที่ได้ชักชวนเหล่าเพื่อนๆ ที่เป็นลูกศิษย์ด้วยกันจำนวน ๕๐ คน มาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาซึ่งก็เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาในสมัยนั้น หรือพระสารีบุตร หลังจากได้ฟังธรรมและการแนะนำให้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าจากพระอัสสชิ ตอนขณะออกบิณฑบาตร ก็ได้ชักชวนเพื่อนสนิทชื่อว่าโมคคัลลานะ เข้าเฝ้าพระสัมมา สัมพุทธเจ้า สุดท้ายท่านทั้งสองก็เป็นกำลังสำคัญในพระพุทธศาสนาในฐานะอัครสาวก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเพื่อนหรือคนใกล้ชิดจะมีอิทธิพลในการนำบุคคลเข้าสู่บริบทคริสเตียน ทั้งนี้ทางจิตวิทยาก็ได้กล่าวถึงอิทธิพลของเพื่อนว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีความต้องการอยู่กับผู้อื่น ต้องการการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือ การเอาใจใส่ดูแล ทั้งนี้เนื่องจากคนส่วนมากต้องการความรัก ความใกล้ชิดมีคนท่รู้ใจ เอาใจใส่ ห่วงใย จะรู้สึกว่ามีค่าขึ้นเมื่อมีคนอาทร”^{๑๑๗} บุคคลที่ต้องการเข้ากลุ่มและมีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ เพราะบุคคลต้องการตอบสนองความต้องการของตนเองในขั้นที่ ๓ ตามทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ กล่าวคือ ความต้องการเพื่อน ความใกล้ชิด ความอบอุ่น สัมพันธภาพ ความเป็นมิตรและการยอมรับในเหล่าเพื่อน ๆ นักจิตวิทยาต่างมีความเห็นว่า จุดกำเนิดของพฤติกรรมมุ่งสัมพันธ์เกิดจากการสัมผัสอย่างใกล้ชิดระหว่างแม่และเด็ก จากจุดเล็กๆ แต่เป็นสายใยสัมพันธ์อันเหนียวแน่นภายในครอบครัวสามารถเป็นภูมิคุ้มกันอันวิเศษในการอยู่ในสังคมให้เป็นคนมั่นใจไว้วางใจผู้อื่น มีทักษะทางสังคม มีมนุษย์สัมพันธ์กับคนภายในครอบครัวแล้วขยายวงกว้างไปถึงความต้องการเกี่ยวข้องกับผู้อื่น^{๑๑๘}

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนความเชื่อที่มีอิทธิพลหลายประการดังกล่าวมา คือ การชักชวนของเพื่อนหรือคนใกล้ชิด ด้านลักษณะของกิจกรรมทางศาสนา ด้านความประทับใจในบริบททางสังคม ด้านปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นในชีวิต และด้านความศรัทธาในหลักคำสอนนอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยพบว่ามีส่วนที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่จะมีอำนาจในการตัดสินใจเข้าสู่บริบทประกอบด้วย ๕ ประการคือ

- ๑) เปลี่ยนด้วยการตัดสินใจของตนเอง เป็นการเปลี่ยนซึ่งอาจเกิดจากทั้งการผิดหวังกับศาสนาเดิมหรืออยากลองศาสนาใหม่ซึ่งรู้สึกน่าศรัทธามากกว่า น่าจะให้ประโยชน์มากกว่า น่าปฏิบัติตามมากกว่า เหมาะกับตัวเองมากกว่า หรือมีความเข้าใจหรือมีประสบการณ์ด้วยตัวเอง ก็เป็นการเปลี่ยนตามความศรัทธาของตัวเองจริงๆ
- ๒) เปลี่ยนด้วยอิทธิพลความสัมพันธ์ เป็นการเปลี่ยนศาสนาตามคนอื่นนั่นเอง เช่น เปลี่ยนศาสนาตามคู่สมรส หรือเปลี่ยนตามพ่อแม่ เปลี่ยนตามแฟนหรือญาติ หรือเพื่อน หรือวงสังคม

^{๑๑๗} อริยา คูหา, แรงจูงใจและอารมณ์, (ปัตตานี: ฝ่ายเทคโนโลยี, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖

๓) เปลี่ยนเพราะต้องการผลประโยชน์ เช่น เปลี่ยนเพราะไม่อยากลำบากจากการถือปฏิบัติที่ยุ่ยากตามศาสนาเดิม เปลี่ยนเพราะอยากให้ลูกได้เข้าเรียน หรือได้รับทุนการศึกษาของโรงเรียนขององค์กรศาสนานั้นๆ เปลี่ยนเพื่อจะได้เข้าทำงานง่ายขึ้น เปลี่ยนเพราะจะได้รับสิทธิในการรักษาพยาบาล ได้รับการช่วยเหลืออื่นๆ หรือเปลี่ยนเพื่อจะได้รับสิทธิพิเศษทางการเมือง มีโอกาสได้รับเลือกตั้งมากขึ้น ได้คะแนนนิยมมากขึ้น ฯลฯ

๔) เปลี่ยนเพราะการสมรส เช่น หากต้องการแต่งงานกับคนบางศาสนา จำเป็นต้องเปลี่ยนเป็นศาสนานั้นด้วย จึงจะสามารถแต่งงานได้

๕) เปลี่ยนเพราะถูกบังคับ เช่น ในบางสังคม หากนับถือศาสนาอื่น จะถูกข่มเหง ทำให้จำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนา หรือประเทศนั้นถูกเข้ายึดครองโดยกลุ่มศาสนาซึ่งมีการบังคับให้ประชาชนเปลี่ยนศาสนา หรือละทิ้งศาสนาเดิม

๕.๑.๒ ด้านลักษณะพิธีกรรมทางศาสนา

ลักษณะของพิธีกรรมทางศาสนา คือ หลักปฏิบัติทางศาสนาเดิมคือศาสนาพุทธมีหลักปฏิบัติหรือพิธีกรรมที่ผู้ปฏิบัติไม่ชอบ หรือไม่ถูกจริตเมื่อเข้ามาในบริบทของศาสนาคริสต์พบว่า ตนเองชอบหลักปฏิบัติหรือพิธีกรรมของศาสนาคริสต์มากกว่า จึงทดลองเข้ามาเป็นคริสเตียนในช่วงแรกๆ จนกลายเป็นคริสเตียนอย่างเต็มตัวในช่วงเวลาต่อมา ในการเข้ามาทำกิจกรรมทางศาสนาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีกรรมทางศาสนา นั้นมีหลักพื้นฐาน คือ ความเชื่อและความศรัทธาในพระเจ้าและถือว่าหน้าที่ประการแรกของมนุษย์ คือ ต้องถวายเกียรติแด่พระเจ้าเพราะฉะนั้นพิธีกรรมจึงเป็นเรื่องที่ถวายเกียรติแด่พระเจ้าเป็นประการแรก ประการรองๆ ลงมาคือ เพื่อความดี ความศักดิ์สิทธิ์ของตนเอง หรือเพื่อวอนขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งในพระเจ้าให้ช่วงชีวิตของตนช่วงใดช่วงหนึ่ง^{๑๑๙}

พิธีกรรมของชาวคริสต์ให้ความสำคัญเรื่องการติดต่อระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์เป็นสำคัญ โดยถือว่าในระหว่างพิธีกรรมนั้นๆ พระเจ้ามาประทับอยู่ที่ท่ามกลางเรา (ไม่ใช่แบบลึกลับน่าสะพรึงกลัว แต่แบบพระเจ้ามีพระทัยดี มีความรักต่อเรา ต้องการช่วยเหลือเรา ฉะนั้นในคำภวานาอันอ่อนน้อมต่างๆ ของชาวคริสต์จักรจึงเรียกพระเจ้าว่า “ข้าแต่พระบิดา.”) พระเจ้าจะตรัสสอนเราโดยพระคัมภีร์ ฉะนั้นจะมีการอ่านพระคัมภีร์เสมอในพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนสัตบุรุษที่เข้าร่วมในพิธีกรรมนั้น ก็จะต้องตอบสนองต่อความรักความเมตตาต่อพระเจ้า โดยการตั้งใจทำความดีตามคำสอนจากพระเจ้าทางคัมภีร์นั้นและอ่อนน้อมขอพระเจ้าทรงช่วยเหลือด้วยเพื่อให้การติดต่อระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์นั้นอย่างเข้าใจกันได้ ปัจจุบันพิธีกรรมของชาวคริสต์จึงอนุญาตให้ คริสตชนทั่วโลกใช้ภาษาของตนได้แทนที่จะใช้ภาษาละตินจากศูนย์กลางที่กรุงโรมดังเช่นสมัยก่อนๆ (ศาสนจักรประเทศไทย จึงใช้คำสวดพระคัมภีร์ตลอดจนขับร้องต่าง ๆ ด้วยภาษาไทย) พิธีกรรมต่างๆ ก็พยายามให้เรียบง่ายขึ้นไม่ให้สลับซับซ้อนหรือลึกลับยากแก่การสื่อความหมายให้เข้าใจกัน แต่เน้นให้เข้าใจถึงความรักความเมตตาของพระเจ้าที่จะให้เราประกอบความดีและมีความสัมพันธ์กับพระเจ้าและกับเพื่อนมนุษย์เป็นสำคัญ^{๑๒๐} นอกจากนี้แล้วกิจกรรมที่โบสถ์ยังมีความสนุกสนาน มีการร้องเพลง เล่นเกมส์ ทำท่าทางประกอบเพลง ทำให้มีความรู้สึกว่าได้เคียงกับชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในหมู่วัยรุ่นก็จะรู้สึกว่าการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์เข้าใจง่าย พิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ที่สำคัญ เช่น พิธีฉลองและถวายบูชามิสซา พิธีรับศีลมหาสนิท พิธีมหาพรต พิธีรับศีลอภัยบาป

^{๑๑๙} บาทหลวงสารัญ วงเสงี่ยม, *พิธีกรรมศาสนาคริสต์และการเข้าสู่วัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: วิทยาลัยสงฆ์ธรรม, ๒๕๕๐),

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓ - ๔

๕.๑.๓ ด้านความประทับใจในบริบททางสังคม

ความประทับใจในบริบททางสังคม เป็นสิ่งที่บุคคลหนึ่งมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับสังคมหนึ่งแล้วเกิดความผูกพันหรือมีข้อผูกมัดต่อกัน จนทำให้สมาชิกที่เข้าใหม่ตัดสินใจยอมรับเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่ม จนท้ายสุดก็ตัดสินใจรับความเชื่อในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของศาสนาคริสต์ เรื่องความรัก “ความรักคือความรู้สึกและชีวิตของเราที่เชื่อ วางใจต่อพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ ความจริงแล้วถ้าเราเชื่อมั่นในผู้ใดผู้หนึ่งเราจะไว้วางใจเขาศรัทธาเขา กระทำตามที่เขาบอกและพร้อมที่จะกระทำสิ่งที่ดี ๆ สำหรับเขาซึ่งที่แท้เราเรียกว่าความรักนั่นเอง” ^{๑๒๑} เมื่อเข้าสู่บริบทคริสเตียนผู้เข้ามาจะได้รับการยอมรับนับถือ และได้รับความรัก ความเมตตา ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความสำคัญต่อสังคมนี้ ทำให้เกิดความประทับใจ รู้สึกเป็นสมาชิกอย่างเต็มภาคภูมิ

๕.๑.๔ ด้านปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในชีวิต

การอธิษฐานในศาสนาคริสต์ เป็นการตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ตั้งจิตปรารถนา ตั้งจิตขอร้องต่อสิ่ง ที่ตนถือว่าศักดิ์สิทธิ์เพื่อผลอย่างใดอย่างหนึ่ง การอธิษฐานของศาสนาคริสต์ในคริสตจักรจังหวัดปัตตานี เริ่มต้นจากการทดลองตามที่เพื่อนคริสตชนชักชวนเมื่ออธิษฐานแล้วเกิดปฏิกิริยาขึ้นจริงจึงตัดสินใจเชื่อ เช่น เจ็บป่วยอธิษฐานแล้วหายป่วย สอบผ่านหลังจากการอธิษฐาน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับพระบัญญัติที่ว่า “จงขอแล้วจะได้ จงหาแล้วจะพบ จงเคาะแล้วจะเปิดให้แก่นาน” ^{๑๒๒} เช่น แม็กซ์ มีปัญหาในการเรียนก็ขอต่อพระเจ้าให้สอบผ่านก็สอบผ่านจริงๆ มะเขือเทศ จะไปกรุงเทพมหานคร รถแท็กซี่จะไม่ทันขึ้นเครื่อง ไม่ทันเช็คอิน ก็อธิษฐานขอพระเจ้าให้ไปทันก็ไปทัน เครื่องบินลำนั้นล่าช้า เข ไม่สบายอธิษฐานขอพระเจ้ารักษา ในที่สุดก็หายจริงๆ หรือ ตกตา คลอดลูกยาก ๙ เดือน เจ็บท้องจะคลอด แต่ไม่คลอด พออธิษฐานก็คลอดด้วยความปลอดภัย ไม่ต้องเจ็บปวด เจ็บบ และอึด อธิษฐานขอให้หายป่วยในที่สุดก็หายจากอาการป่วยจริงๆ ซึ่งสอดคล้องกับพระบัญญัติที่ว่า “สาธุการแด่พระเจ้า เพราะว่าคุณพระองค์ไม่ทรงปฏิเสธคำอธิษฐานของข้าพเจ้า หรือยับยั้งความรักมั่นคงของพระองค์เสียจากข้าพเจ้า” ^{๑๒๓} เมื่อผู้อธิษฐานประสมตั้งอธิษฐานก็ทำให้นับถือศาสนาคริสต์อย่างสนิทใจ

๕.๑.๕ ด้านความศรัทธาในหลักคำสอน

เมื่อเข้าสู่บริบทคริสเตียน ปกติจะเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ “ด้วยมีที่มาจากวันพระเจ้าถือกันว่าวันที่ ๗ วันสุดท้ายของสัปดาห์เป็นวันที่จะต้องทำให้ศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันเรถือกันว่าวันนั้นเป็นวันอาทิตย์” และร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ในการนี้ก็จะมีการเทศนาด้วย เมื่อผู้ที่เปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาได้ฟังเทศนาที่โบสถ์ บทเทศนามีถ้อยคำสะกิดใจ รู้สึกตรงกับใจ รู้สึกซาบซึ้งใจในหลักคำสอน

หลักคำสอน หรือ พระธรรมปฏิบัติ หรือคำสอนเกี่ยวกับชาวคริสตชนต้องประพฤติต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งข้อปฏิบัติต่างๆ มาจากพระเจ้า เป็นพระองค์ที่ทรงประทานพระบัญญัติแก่มนุษย์ ปัจจุบันเชื่อว่า พระบัญญัติ ๑๐ ประการที่พระองค์ทรงประทานแก่มโนเสสในสมัยโบราณ (พระธรรมเก่า) นั้นได้ถูกทำให้สมบูรณ์โดยองค์พระเยซูเจ้า ^{๑๒๔}

พระบัญญัติต่อพระเจ้า ๑๐ ประการ ถ้าพิจารณาดี ๆ จะแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ พระบัญญัติที่ ๑ - ๓ จะเป็นพระบัญญัติที่กล่าวถึงหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระเจ้า ส่วนพระบัญญัติที่ ๔ - ๑๐ จะเป็นพระบัญญัติที่กล่าวถึงหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันและกัน

^{๑๒๑} บาทหลวงวุฒิเลิศ แห่ล้อม, หลักธรรมคำสอน คาทอลิก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: สำนักงานมิสซัง, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๖

^{๑๒๒} มธ. ๗ : ๗

^{๑๒๓} สดุดี, ๖๖ : ๒๐

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑

พระบัญญัติ ๑๐ ประการ ^{๑๒๕}

หน้าที่ต่อพระเจ้า

- ๑) จงนมัสการองค์พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า พระเจ้าพระองค์เดียวของท่าน
- ๒) อย่าทำรูปเคารพสำหรับตน
- ๓) อย่าออกพระนามของพระเจ้าโดยไม่สมเหตุ

หน้าที่ต่อมนุษย์ด้วยกันเอง

- ๔) อย่าลืมนถลงวันพระเจ้าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์
- ๕) จงนับถือบิดามารดา
- ๖) อย่าฆ่าคน
- ๗) อย่าผิดประเวณี
- ๘) อย่าลักขโมย
- ๙) อย่าพูดเท็จใส่ร้ายผู้อื่น
- ๑๐) อย่ามักได้ทรัพย์สินของผู้อื่น

เมื่อผู้เข้าสู่คริสเตียนใหม่ ได้ฟังเทศนาที่โบสถ์ จะครั้งเดียวหรือหลายครั้งเมื่อมีถ้อยคำสะกิดใจผู้เข้าสู่บริบทคริสเตียนใหม่ ก็ทำให้เกิดความซาบซึ้งใจ และได้ศึกษาพระคัมภีร์ไบเบิลเพิ่มเติม ก็ทำให้เข้าใจเรื่องราวในคัมภีร์มากขึ้น สุดท้ายก็จะเข้าสู่ชั้นยัดมันผูกพันในที่สุด

๕.๒ กระบวนการในการเปลี่ยนความเชื่อ

กระบวนการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาคริสต์ประกอบด้วย ๓ ขั้น คือ ๑) ขึ้นเข้าสู่บริบทคริสเตียน ๒) ขึ้นแปลงเอกลักษณ์ และ ๓) ชั้นยัดมันผูกพัน โดยจะดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับ เงื่อนไขต่าง ๆ เช่น ระยะเวลาในการเข้าสู่บริบท คริสเตียน ทักษะติดต่อศาสนาคริสต์ การตอบสนองความต้องการ การศึกษาพระคัมภีร์ ทั้งนี้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลมีลักษณะเป็นผู้กระทำการสร้างสรรค์ในการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของตนเองเพราะถึงแม้ว่าทางคริสต์จะมีกลไกต่างๆ ในการนำคนมารู้จักพระเจ้าด้วยการประกาศและสอนคัมภีร์ต่อผู้เชื่อใหม่ให้กลายเป็นคริสเตียนเต็มตัว อีกทั้งยังมีพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เชื่อได้กลายเป็นคริสเตียนเต็มตัว แล้วจะติดตามพระเยซูตลอดไปไม่ออกจากทางคริสเตียนไม่ว่าจะประสบเหตุการณ์ใดๆ ก็ตาม แต่พิธีกรรมหรือกลไกของคริสตจักรต่างๆ ไม่ได้มีส่วนในการพัฒนาเอกลักษณ์ของบุคคลไปเสียทั้งหมด เพราะบุคคลยังมีเงื่อนไขส่วนบุคคลนั้นเอื้อหรือสนับสนุนกลไกของคริสตจักรพัฒนาเอกลักษณ์เป็นคริสเตียนเต็มตัวก็จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วขึ้นแสดงถึงสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจของบุคคล

ผู้ที่มีความเชื่อเดิมซึ่งผู้วิจัยหมายถึง เป็นผู้ที่ยึดถือศาสนาพุทธแล้วเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ เรา จะเห็นเงื่อนไขของบุคคลตั้งแต่ขั้นแรกของการเข้ามาสู่บริบท นั่นคือผู้ถูกศึกษามีแนวโน้มในการแสวงหาสิ่งต่างๆ ที่จะมาแก้ไขหรือตอบคำถามได้ ผู้รับเชื่อใหม่จึงไม่ลังเลที่จะเข้ามาสู่คริสตจักร แต่ถ้าหากผู้ที่รับเชื่อมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนาคริสต์ หรือมีประสบการณ์ที่ดีต่อศาสนาเดิมจนไม่เห็นความสำคัญของศาสนาอื่น ก็จะมีการลังเลที่จะเข้ามาในศาสนาคริสต์ ดังนั้นชาวคริสเตียนก็ต้องใช้เวลานานในการชักชวนบุคคลนั้นเข้ามาสู่บริบทคริสเตียนได้หรือไม่ก็จะมีโอกาสที่เขาจะเข้ามาสู่บริบทคริสเตียนได้เลย

ศาสนาพุทธถือเป็นศาสนหลักประจำชาติที่ยังปรากฏลึกลงในจิตใจคนไทย ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่มาภายหลัง เป็นศาสนาต่างชาติที่มาภายหลังเป็นศาสนาของคนต่างชาติ ของฝรั่ง คนไทยรู้จักศาสนาคริสต์เพียงผิวเผินการ จะให้เปลี่ยนใจแล้วเดินเข้าไปสู่โบสถ์คริสต์โดยไม่รู้จักรใครเลยจึงเป็นเรื่องยาก เช่นเดียวกับคริสเตียนถ้าเดินไปใน วัดพุทธโดยไม่รู้จักรใครก็เป็นเรื่องยากที่จะเข้าไป นอกจากจะมีการจัดกิจกรรมสัมพันธ์ร่วมกันจึงจะมาร่วมแต่ก็จะ มาเป็นหมู่คณะ เพราะฉะนั้นการเข้ามาสู่คริสเตียนปัจจัยที่จะเข้ามาผ่านปฏิสัมพันธ์ทางเพื่อนหรือญาติโดยการ ชักชวนน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำบุคคลเข้ามาสู่บริบทคริสเตียน

๖. ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนความเชื่อ : กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากการนับถือศาสนา พุทธเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ ของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยเสนอแนะเป็น ๒ ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะต่อบริบทคริสเตียน และต่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๖.๑ ข้อเสนอแนะต่อบริบทคริสเตียน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะในลักษณะการเปรียบเทียบระหว่างพื้นฐานวิถีชีวิตแบบพุทธ ศาสนาและเมื่อเข้าสู่ศาสนาคริสต์ว่ามีความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างไร

๖.๑.๑ ความเมตตา ตามคุณค่าแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาความเอื้อเฟื้อต่อสรรพสัตว์แม้แต่กับ สัตว์เดรัจฉาน เราได้นำคำสอนของพระเยซูคริสต์เจ้าในเรื่องความเมตตา ความรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเองมา เป็นเอกลักษณ์ของคริสตชนไทยได้

๖.๑.๒ ความรักสงบ การมีสันติกับเพื่อนบ้าน มีเมตตาริฉิต บัวไม่ให้ซ้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น ไม่ข่มเหงน้ำใจหรือ ร่างกายเวลามีทุกข์ร้อนหรือโมโห วุ่นวายใจ จะมีการปลอบใจว่า ใจเย็นๆ คิดให้ดีๆ คริสตชนสามารถนำคำสอน ของพระเยซูคริสต์เจ้ามาดำเนินตามเอกลักษณ์ไทยได้

๖.๑.๓ จิตใจแจ่มใส การมีทุกข์ถือว่าต้องยอมรับชะตากรรมโดยไม่พยายามดิ้นรนตามคุณค่าแห่งคำ สอนของพระพุทธศาสนา จิตใจแจ่มใสแสดงออกโดยการยิ้ม นอกจากนั้นรวมถึงการมีเมตตาริฉิต ความสงบความ มีน้ำใจ เอกลักษณ์เหล่านี้สามารถนำมาหล่อหลอมเข้ากับศาสนาคริสต์ได้

๖.๑.๔ รักอิสระ คนไทยพุทธรักอิสระขาดอิสรภาพไม่ได้ ไม่ชอบถือกฎเกณฑ์ แต่ยินดีจะทำหากู้ว่า มีประโยชน์และมีคุณค่า ซึ่งก็ตรงกับพระดำรัสของพระเยซูที่ว่า “ความจริง จะทำให้ท่านเป็นอิสระ” ^{๑๒๖} การถือ บัญญัติของพระเจ้าไม่ใช่เป็นการบังคับแต่ทำไปเพราะรู้ว่าจะได้พ้นจากความชั่วร้ายเป็นอิสระแก่ตน

๖.๑.๕ นับถือและสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้อื่น ตามคุณค่าคำสอนของพระพุทธศาสนา (เรื่อง “ทิศ ๖” เบื้องสูงได้แก่สมณะพราหมณ์ ทิศเบื้องหน้าคือบิดามารดา ทิศเบื้องขวาคือครูอาจารย์ ทิศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย ทิศเบื้องหลังคือภรรยาและบุตร ทิศเบื้องล่างคือบริวาร) แสดงออกต่อกันด้วยความอ่อนน้อมสุภาพ ศาสนาคริสต์ นำสิ่งเหล่านี้มาเป็นการแสดงออกต่อกันในบริบทของตน

๖.๑.๖ ใจกว้าง คุณค่าทางพระพุทธศาสนาที่ให้ใจกว้าง เผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ชอบทำบุญ การต้อนรับขับสู้ ทั้งหมดนี้หากนำคำสอนของพระเยซูเจ้ามาปฏิบัติตามอุปนิสัยใจคอของไทยพุทธแล้วก็จะมีความอย่างยิ่ง เช่น เป็น คำสั่งสอนในเรื่อง การปฏิบัติต่อคนต่ำต้อย การทำงานของหญิงหม้าย เป็นต้น

๖.๑.๗ กตัญญูรู้คุณ คนไทยพุทธเน้นความกตัญญูรู้คุณมาก จะเห็นได้จากการบวชเพื่อแม่ส่วนกุศลให้บิดามารดาที่ถึงแก่กรรม พยายามหาโอกาสทดแทนบุญคุณพ่อแม่ ศาสนาคริสต์ก็ได้ถือบัญญัติเรื่อง ให้นำถือบิดามารดา เป็นต้น สามารถนำวิถีชีวิตมาปรับใช้ในบริบทคริสเตียนได้

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนความเชื่อ : กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากการนับถือศาสนาพุทธเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ ของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป คือ

๖.๒.๑ การศึกษาโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Tri Angulation)

๖.๒.๒ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากศาสนาอิสลามเป็นการนับถือศาสนาคริสต์

๖.๒.๓ ศึกษากลุ่มที่มีความเชื่อทางศาสนาคริสต์มานับถือศาสนาพุทธ

๖.๒.๔ ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนา

เอกสารอ้างอิง

พุทธทาสภิกขุ. **คริสต์ธรรมและพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ๒๕๔๙.

บาทหลวงวุฒิเลิศ แห่ล้อม. **หลักธรรมคำสอน คาทอลิก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: สำนักงานมิสซัง, ๒๕๕๕.

บาทหลวงสำราญ วงเสี้ยว. **พิธีกรรมศาสนาคริสต์และการเข้าสู่วัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นครปฐม:

วิทยาลัยแสงธรรม, ๒๕๕๐.

อริยา คูหา. **แรงจูงใจและอารมณ์**. ปัตตานี: ฝ่ายเทคโนโลยี, ๒๕๔๖.

มุมมองของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสถานภาพและบทบาทโสเภณี Viewpoint of Buddhism to Status and Role of Prostitute.

ดร.พิรพงษ์ มาลา, ดร.วรวุฒ ศิริประเสริฐศรี,
พระมหาภิกษุวัชร เขมทสสี, ดร.พระอธิการกิตติ ยุตติธโร, ดร.*

๑. บทนำ

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาไม่สามารถเลือกเกิดได้ เพราะบุคคลที่เกิดมาล้วนเกิดจากกรรมของแต่ละบุคคล บางคนเกิดในตระกูลสูงศักดิ์มีทรัพย์สมบัติมากมาย บางคนเกิดในตระกูลต่ำมีความยากจนไร้ทรัพย์สิ้นเงินทอง บางคนมีศถาบรรดาศักดิ์สูงและมีข้าทาสบริวารมาก แต่บางคนไม่มีศถาบรรดาศักดิ์ใดๆ เลย ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ แต่ละชนชั้นวรรณะ มีการดำเนินชีวิตและมีการประกอบอาชีพแตกต่างกัน ซึ่งในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล ก็มีการประกอบอาชีพหลากหลายอาชีพ เช่น การประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขายและประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป แต่มีอาชีพหนึ่งที่เป็นอาชีพเฉพาะของสตรีเท่านั้น คืออาชีพโสเภณีซึ่งได้รับเกียรติในการแต่งตั้งจากพระราชา สตรีที่จะได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งโสเภณีนี้ ต้องเป็นบุคคลที่มีรูปร่างหน้าตางดงามเลอโฉม เป็นที่หมายปองของบุรุษทั้งหลาย เมื่อทุกคนพอได้ยินถึงกิตติศัพท์ความงามของนาง ต่างก็มีความใฝ่ฝันที่จะยลโฉม อาชีพโสเภณีจึงเป็นอาชีพที่มีเกียรติในสังคมยุคนั้น ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำรายได้มากจนร่ำรวยเป็นเศรษฐี และสร้างชื่อเสียงให้กับนครนั้น ๆ ในครั้งสมัยพุทธกาล บุคคลทุกชนชั้นจึงให้การยกย่องและให้เกียรติโสเภณีมาก อีกประการหนึ่ง โสเภณียังเป็นผู้มีฐานะดีและมีทรัพย์สินมาก

๒. ประวัติความเป็นมาของโสเภณี

ในสมัยพุทธกาลนั้น โสเภณีเป็นอาชีพที่สุจริตอาชีพหนึ่ง ที่ได้รับการยกย่องและมีเกียรติในวงศ์สังคมชั้นสูง โสเภณีกำเนิดมาจากพิธีการทางศาสนาในสมัยโบราณ^{๑๒๗} คือหญิงสาวจะต้องกระทำพิธีสละพรหมจารีของตนเพื่อบูชาเทวี เรียกว่าเทวทาสี ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ในอินเดีย ได้แก่พิธีบูชาพระแม่อาลี บางทีก็เรียกว่า ทูรคาบูชา อินดี (Durgapuja)^{๑๒๘} ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ ซึ่งแต่งโดยเกอภูลียะ ได้กล่าวถึงสตรีที่ขายบริการทางเพศไว้ ๒ ประเภท^{๑๒๙} คือ หญิงนครโสเภณี (Courtesan) ได้แก่สตรีที่ขายบริการทางเพศชั้นสูง ที่ได้รับแต่งตั้งและการปกป้องคุ้มครองจากรัฐ และหญิงโสเภณีทั่วไป (prostitute) ซึ่งเรียกตามคัมภีร์นี้ว่า “รูปาชีวา” โดยหญิงนครโสเภณีจะมีรายได้จากเงินที่รัฐจ่ายให้ ส่วนโสเภณีทั่วไปต้องหารายได้ส่วนตัว และต้องแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งให้แก่รัฐด้วย ในสมัยพุทธกาล โสเภณี เป็นตำแหน่งที่มีเกียรติระดับที่เป็นหน้าเป็นตาของบ้านเมือง โสเภณีย่อมมาจากคำเต็มว่า นครโสเภณี ซึ่งตีความหมายและเกียรติยศ นครโสเภณี แปลว่า สตรีที่ยังนครให้งาม

* อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

^{๑๒๗} พระมหาสนอง ปจโจปการี, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙๔.

^{๑๒๘} วิถีชีวิต, ความหมายโสเภณี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.m.wikipedia.org/wiki>, [๒๕มิถุนายน ๒๕๕๕].

^{๑๒๙} เลิศพิรพงษ์ วรรณปก, มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๑๙ - ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

หรือสตรีงามเมือง ซึ่งนี้เป็นตำแหน่งที่พระราชามหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง คนที่ได้รับตำแหน่งนี้ต้องเป็นสตรีที่งามเลิศ การแต่งตั้งหญิงนครโสเภณีเกิดขึ้นที่เมืองไพสาลี เมืองหลวงแคว้นวัชชี^{๑๓๐}

อีกประการหนึ่ง ตามประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตก ก่อนคริสต์ศักราช ๕๐๐ มีพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบาบิโลเนียน สตรีทุกนางต้องผ่านพิธีบูชาเจ้าแม่ มิลิตตา (Militta) ซึ่งสตรีเหล่านั้นต้องมาเข้าโบสถ์เพื่อรอให้ชายแปลกหน้ามาเลือก ถ้าชายคนไหนพอใจก็จะโยนเงินเหรียญไปที่ตักของหญิงสาวคนนั้น และเธอก็จะพลีร่างกายสละพรหมจารีให้แก่ชายคนนั้น เงินที่ได้จากการประกอบพิธีกรรมจะมอบให้เพื่อบำรุงศาสนสถานนั้น ฟาเนล นักสังคมวิทยาให้เหตุผลว่าพิธีพลีกายสละพรหมจารีของหญิงสาวชาวบาบิโลเนียน หรือเป็นพิธีเปิดเชื้อพรหมจารี ซึ่งมีความเชื่อว่าเชื้อพรหมจารีเป็นเนื้อร้ายที่น่าความชั่วร้ายมาสู่ผู้ชาย ที่จะมาเป็นสามีของหญิงสาวนั้น หรืออีกความเชื่อหนึ่งเป็นการสอนวิธีการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งพิธีกรรมนี้กลายมาเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ทั้งนี้เพราะนักบวชต้องการระบายนามารมณ์ของตนเอง^{๑๓๑}

๓. ความหมายของโสเภณี

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น ได้กล่าวถึงประเภทของหญิงผู้ประกอบอาชีพโสเภณีคล้าย ๆ กับคัมภีร์ของศาสนาฮินดู โดยมีคำเรียกผู้หญิงที่ประกอบอาชีพโสเภณีหลายคำด้วยกัน เช่น “โสเภณี” “นครโสเภณี” หรือที่เรียกว่าหญิงงามเมือง “คณิกา” หรือหญิงของหมู่คณะที่ทำอาชีพเป็นกลุ่ม “เวสี” และ “เวลียา” หรือหญิงผู้อยู่ตามตรอกซอกซอย เป็นต้น จะเห็นว่าชื่อต่าง ๆ ที่สังคมใช้เรียกผู้หญิงกลุ่มนี้ในสมัยนั้นเป็นคำที่สื่อถึงนัยการยกย่องในรูปร่างหน้าตาของโสเภณี และลักษณะการประกอบอาชีพของหญิงคณิกา ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า โสภณี, โสเภณี (prostitution) คือ หญิงค้าประเวณี ย่อมาจากคำว่า นครโสเภณี หญิงงามเมือง แต่ความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไป หมายถึง หญิงที่ทำการค้าประเวณีซึ่งเป็นคำย่อของคำว่า นครโสเภณี ฉะนั้น หญิงที่ทำการค้าประเวณีจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หญิงงามเมือง ซึ่งในสมัยโบราณผู้ที่เป็หญิงโสเภณีได้รับการยกย่องว่าเป็นหญิงประดับเมืองให้สวยงาม^{๑๓๒} และในพระราชบัญญัติสรรจรโรค ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๕ หญิงนครโสเภณี หมายถึง หญิงที่รับจ้างทำขำเราสำสอน หญิงขายตัว โดยได้รับเงินผลประโยชน์ตอบแทนเป็นค่าจ้าง^{๑๓๓}

ส่วนในทัศนะของชาวตะวันตก Berger และ Richard นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสให้คำนิยามว่า โสเภณี หมายถึง คนที่ขายตัวเองเพื่อให้นักอื่นซึ่งเป็นเพศตรงกันข้าม หรือเพศเดียวกันได้สำเร็จความใคร่ในทางเพศและยึดถือเป็นอาชีพ ในอีกความหมายหนึ่ง โสเภณี หมายถึง หญิงที่ทำการการค้าประเวณี คือการยอมรับการกระทำขำเรา และยอมรับการกระทำอันใด หรือการกระทำอันใดเพื่อสำเร็จความใคร่ในทางกามารมณ์ของผู้อื่น อันเป็นการสำสอนเพื่อสินจ้าง^{๑๓๔} ดังนั้น จึงพอสรุปความหมายได้ว่า โสเภณี หมายถึง ผู้ที่ยอมให้มีกิจกรรมร่วมเพศ หรือหญิงที่ใช้ร่างกายของตนเองรับจ้างร่วมประเวณีสำสอนกับบุคคลทั่วไป เพื่อสนองเจตนารมณ์บำบัดความใคร่ของผู้จ้าง จะยึดทำเป็นอาชีพประจำ หรือชั่วคราวครั้งชั่วคราวตามที่ตนเองต้องการก็ได้ โดยภาพรวมแล้วในทัศนะของชาวตะวันตกก็มีความคล้ายคลึงกับชาวตะวันออก

^{๑๓๐} พระมหาสมณ ปัจโจปการี, มนุษย์กับสังคม, หน้า ๓๙๔-๓๙๕.

^{๑๓๑} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ อจท จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๘๕๙.

^{๑๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๕.

^{๑๓๓} พระมหาสมณ ปัจโจปการี, มนุษย์กับสังคม, หน้า ๓๙๓-๓๙๔.

๔. บทบาทโสเภณีในสมัยพุทธกาล

การค้าประเวณีมีมาตั้งแต่โบราณกาล และในสมัยพุทธกาลก็มีโสเภณีหลายคนได้ออกบวชแล้วได้บรรลุนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในชั้นพระโสดาบัน จนถึงชั้นพระอรหันต์ก็มีด้วยกันหลายรูป ซึ่งมีบทบาทในพระพุทธศาสนา และทำประโยชน์ให้กับสังคมอีกมากมาย เช่น

๔.๑ นางอัมพปาลี ซึ่งถือกำเนิดได้ต้นมะม่วงในอุทยานของเจ้าลิจฉวีในเมืองไพศาลี แคว้นวัชชี จึงได้ชื่อว่า อัมพปาลี นางเป็นนครโสเภณีผู้มีรูปร่างหน้าตางดงาม มีค่าตัว ๕๐ กหาปณะ^{๑๓๕} และมีความสามารถในด้านคีตศิลป์ เช่น การดนตรีและนาฏศิลป์ มีวาทศิลป์ในการพูดจาโน้มน้าวบุรุษเพศให้เกิดสิเนหา ซึ่งความงดงามของนางอัมพปาลีมีชื่อเสียงไปไกลในทุกๆ แคว้น บุรุษเพศเมื่อได้ฟังกิตติศัพท์ความงามของนางแล้ว ต่างก็เคลิบเคลิ้มอยากจะยลโฉมซึ่งคนมีเงินเท่านั้น ที่จะมีโอกาสได้เยี่ยมชมในเรื่องร่างของนาง คนที่จะไปเที่ยวใช้บริการต้องเป็นคนมีฐานะดีและมีเงินเท่านั้น คนที่ได้ไปเที่ยวแล้วต่างก็มีความสุขสำราญ และมีความหลงใหลในความงามของนางอยากกลับไปเที่ยวอีก เมื่อมีคนไปเที่ยวมากขึ้น จึงทำให้เศรษฐกิจการเงินเฟื่องฟูมากในเมืองไพศาลีในยุคนั้น ครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จถึงโกสิคามใกล้เมืองไพศาลี นางได้เข้าเฝ้าและกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์ไปเสวยภัตตาหารที่บ้านของตน พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนา ขณะนั่งรถกลับก็สวนทางกับเหล่าเจ้าชายลิจฉวี เมื่อเห็นนางอัมพปาลีผู้เคยร่วมหลับนอนเจ้าชายเหล่านั้นจึงพูดจาหยอกล้อว่า^{๑๓๖} นางผู้เลอโฉม ไปไหนมานางตอบว่าไปกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า ไปเสวยภัตตาหารที่บ้านของนาง เจ้าชาย ลิจฉวีจึงบอกว่าเราจะไปนิมนต์เช่นกัน พวกท่านจงกลับไปเถิดเพราะพระพุทธองค์ทรงรับคำอาราธนาของดิฉันแล้ว ดังนั้น พวกเจ้าชายลิจฉวีจึงอ่อนวอนขอแลกเปลี่ยนกับการอาราธนาพระพุทธเจ้ากับภรรยาและเครื่องประดับล้ำค่าทั้งหมด นางก็ปฏิเสธ แม้เสนอจะให้ทรัพย์สินเงินทองมากมายเพียงใดนางก็ยืนกรานปฏิเสธ ซึ่งนางบอกว่าที่มีโอกาสถวายภัตตาหารแด่พระพุทธองค์นั้น มีค่ามากกว่าสิ่งใด พวกเจ้าชายลิจฉวีก็ต้องจำยอม^{๑๓๗} ในเหตุดังกล่าว แสดงให้เห็นว่านางอัมพปาลีเป็นผู้มีศรัทธาอย่างแรงกล้า และต่อมานางได้ถวายสวนมะม่วงให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนาชื่อว่า “อัมพปาลีวัน” นางจึงเป็นผู้มีความงามทั้งกายและใจ ถึงแม้นางจะเป็นโสเภณี ด้วยความงามของนางทำให้คนทั้งหลายที่ไปเที่ยวต่างก็รำลือ เสียสร่ำลือนี้ พระเจ้าพิมพิสารได้ทราบข่าว จึงมีความกระสันอยากจะยลโฉมของนางจึงเสด็จไปเมืองไพศาลี และรับสั่งให้นางอัมพปาลีเข้าเฝ้า เมื่อได้เห็นหน้าของนางแล้วเกิดจิตปฏิพัทธ์อย่างแรง นางจึงถวายตัวและรับใช้ปรนนิบัติตลอดทั้งราตรี หลังจากนั้นนางก็ตั้งครบกัณฑ์เมื่อครบกำหนดแล้วจึงคลอดบุตรชายและตั้งชื่อว่า วิมลโกณฑัญญะ โดยที่พระเจ้าพิมพิสารไม่ทราบว่าเป็นโอรสของตน

ในกาลต่อมา วิมลโกณฑัญญะ จึงได้มีโอกาสเข้าไปอยู่ในเมืองราชคฤห์ เมื่อเวลาผ่านไป พระเจ้าพิมพิสาร จึงได้ทราบว่า เป็นโอรสของตนที่เกิดจากนางอัมพปาลี พระองค์จึงให้ความอุปถัมภ์รับเข้าไปอยู่ในพระราชวังด้วย ในขณะที่เข้าไปอยู่ในวัง ก็มีความสุขสบายดีไม่มีปัญหาอะไร แต่พอเวลาผ่านไปไม่นานนัก ก็เกิดความเบื่อหน่ายชีวิตในพระราชวังจึงออกบวช เมื่อบวชแล้วได้มีความตั้งใจปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดจนได้สำเร็จอรหันต์ ฝ่ายนางอัมพปาลีผู้เป็นมารดาได้ชราภาพลง จึงพิจารณาในสังขารเรื่องราวของตนว่า มีวิพพธรรมเหยียวนหยาบกระด้าง ไม่สวยงามเหมือนดังแต่ก่อนในวัยสาว เมื่อพิจารณาได้ดังนั้นแล้วจึงเดินทางไปหาพระวิมลโกณฑัญญะ ผู้เป็นบุตรชาย และได้ฟังธรรมแล้วจึงมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงออกบวชในสำนักภิกษุณี ขณะบำเพ็ญ

^{๑๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๒๗/๑๗๙-๑๘๐.

^{๑๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๘๘/๑๐๔-๑๐๖.

^{๑๓๗} เลกัณยธรรม วรรณปก, มติชนสุดสัปดาห์, ฉบับวันที่ ๑๙ - ๒๕ พฤศจิกายน, ๒๕๕๙.

เพียรอยู่ก็มองเห็นความเป็นอนิจจังของสังขารร่างกายของตนและเปล่งอุทานว่า^{๑๓๘} เมื่อก่อนผมของเรามีสีดำ คล้ายปีกแมลงภู่ มีปลายงอน เดี่ยวนี้กลายเป็นเช่นปอ เมื่อก่อนผมของผมของเรามีกลิ่นหอมจอบด้วยมะลิ เดี่ยวนี้ มีกลิ่นเหมือนขนกระต่าย เมื่อก่อนคิ้วของเราแดงงามคล้ายรอยเขียนอันข้างเขียนดีแล้ว เดี่ยวนี้เหมือนเถาวัลย์ เมื่อก่อนนัยน์ตาของเราดำลึบเหมือนนิลมนิรุ้งเรืองงาม เดี่ยวนี้ถูกขราชจัดแล้วไม่งามเลย เมื่อก่อนจมูกของเราแดงงาม เหมือนเกลียวหรรดล เดี่ยวนี้กลับท้อเทียวเหมือนจมหายเข้าไปในกะโหลกศีรษะ เมื่อก่อนฟันของเราขาวงาม เหมือนดอกมะลิตูม เดี่ยวนี้ท้อมีสีเหลืองปนแดง เมื่อก่อนเสียงของเราไพเราะเหมือนเสียงนกร้องอยู่ในไพรสมณต์ เดี่ยวนี้เราพูดอะไรก็ไม่ชัดเพราะชรา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นจริงทุกประการ เมื่อนางบวชเป็นภิกษุณีและได้ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ก็สำเร็จอรหัตต ต่อมานางได้ถวายสวนมะม่วง ให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนา ชื่อว่า อัมพปาลีวันในแคว้นวัชชี

๔.๒ นางสาลาวดี เป็นหญิงโสเภณีที่มีความงามเป็นเลิศ นางเป็นหญิงผู้เลอโฉมน่าเสน่ห์หาทั้งเป็นผู้มี ผิวพรรณผุดผ่องงามตามีค่าตัวคืบหนึ่ง ๑๐๐ กหาปณะ^{๑๓๙} หรือเทียบเงินบาทไทยเท่ากับ ๔ บาท นางอาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์แห่งแคว้นมคธ ซึ่งนางเป็นโสเภณีที่มีความสามารถในด้านคณิตศาสตร์และมีชื่อเสียงอีกคนหนึ่ง จนเป็นที่หมายปองของบุรุษเพศทั้งหลาย ต่อมา นางได้ตั้งครุฑและได้คลอดบุตรชายคนหนึ่งและเอาไปทิ้งที่กองขยะ จนเจ้าชายอภัยราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร ผ่านมาพบเห็นแล้วเก็บไปเลี้ยง ซึ่งต่อมาก็ได้เป็นหมอที่มีความเชี่ยวชาญสามารถรักษาโรคต่างๆ และมีความรู้ในเรื่องยาสมุนไพรเป็นอย่างดี กระทั่งได้รับการแต่งตั้งเป็นหมอประจำในสำนักพระราชวังของพระเจ้าพิมพิสาร ต่อมาได้เป็นหมอถวายการรักษาพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ อยู่เป็นประจำ จนมีชื่อเสียงโด่งดัง ซึ่งชาวเมืองเรียกขานว่าหมอเทวดา หลังจากนางสาลาวดี ได้คลอดลูกชายแล้ว ก็เกิดตั้งครุฑและคลอดลูกออกมาเป็นผู้หญิงหน้าตาน่ารักใคร่เอ็นดู แต่ตามกติกายของหญิงงามเมืองหรือนครโสเภณีในสมัยนั้น ถ้าคลอดลูกออกมาเป็นเด็กผู้ชายจะต้องเอาไปทิ้ง หรือเอาไปฆ่าทิ้ง แต่ถ้าคลอดลูกออกมาเป็นเด็กผู้หญิงก็จะเลี้ยงเอาไว้ เพื่อให้สืบเผ่าพันธุ์เป็นหญิงงามเมืองเหมือนเช่นเดียวกันกับแม่ ซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติของหญิงโสเภณีในครั้งพุทธกาล นางได้ทะนุถนอมเลี้ยงดูบุตรสาวคนนี้เป็นอย่างดี เด็กหญิงคนนี้เป็นน้องสาวของ หมอชิวโกมารภักจ์ นางสาลาวดีมีลูกแค่เพียงสองคนเท่านั้น เด็กหญิงคนนี้มีนามว่า สิริมา ซึ่งนางเป็นหญิงสาวที่มีความงามเช่นเดียวกันกับแม่ นางสาลาวดีได้ฝึกสอนนางสิริมาผู้เป็นลูกสาวและได้ตั้งค่าตัว ๑,๐๐๐ กหาปณะ ซึ่งมากกว่าค่าตัวของผู้เป็นแม่ถึง ๑๐ เท่า นางสิริมาเป็นหญิงงามเมืองที่มีค่าตัวแพงที่สุดในยุคสมัยนั้น คนที่จะมาร่วมหลับนอนกับนางได้ต้องใช้เงินมหาศาล และเป็นเชื้อพระวงศ์หรือระดับมหาเศรษฐีเท่านั้น

๔.๓ นางสิรินามัน เคยได้รับค่าตัวมากถึง ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ ในการไปรับใช้และปรนนิบัติดูแลสามีของนางอุตตราในช่วงก่อนออกพรรษา ๑๕ วัน ซึ่งนางอุตตราได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์มาก จึงได้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่าจะถวายภัตตาหารในฤดูกาลเข้าพรรษาแต่สามีของนางไม่อนุญาต เพราะนางจะไม่มีเวลาปรนนิบัติสามี ด้วยสาเหตุนี้ นางจึงได้ว่าจ้างนางสิริมาทำหน้าที่ปรนนิบัติสามีแทน ซึ่งนางสิริมาก็ทำหน้าที่รับใช้ปรนนิบัติเป็นอย่างดี ต่อมานางเกิดความหึงหวงและสำคัญผิดว่าเป็นสามีของตน จึงได้ตักน้ำมันที่กำลังร้อนไปเทราดบนศีรษะของนางอุตตรา แต่นางได้แผ่เมตตาจิตจึงทำให้น้ำมันนั้นไม่สามารถจะทำอันตรายได้ ต่อมานางสิริมาสำนึกผิดจึงได้ไปขอโทษ ซึ่งนางอุตตราบอกว่าต้องไปขอโทษพ่อของนางพ่อในนี้

^{๑๓๗} พ.ว. (ไทย) ๑๘/๒๕๒-๒๖๐/๕๙๖.

^{๑๓๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๒๗-๓๒๘/๑๘๐-๑๘๑.

นี้หมายถึงพ่อทางธรรม คือ พระพุทธเจ้า และนางสิริมาก็ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ตามคำแนะนำของนางอุตตรา เมื่อได้ฟังธรรมแล้วก็ได้บรรลุโสดาบันพร้อมด้วยหญิงที่เป็นบริวาร และเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ นอกจากนั้น ยังได้บวระณากวายเป็นภิกษุสงฆ์วันละ ๘ สำหรับ แต่พระภิกษุสงฆ์

ในกาลต่อมา มีพระภิกษุรูปหนึ่งตามพระพุทธเจ้าออกไปบิณฑบาตในตอนเช้า วันนั้นนางสิริมามาได้มาใส่บาตร พอพระภิกษุรูปนั้นรับอาหารจากนางสิริมาแล้วเมื่อเห็นหน้าก็หลงไหลในความงามของนางสิริมาแล้ว นึกรัก พอกลับถึงวัดปิดฝาบาตรและวางบาตรไว้ในที่แห่งหนึ่ง ปูจิวร นอนหลับตา ไม่พูดไม่จาอยู่กับผู้ใดทั้งสิ้น หลับตานอนก็นึกถึงแต่ภาพของนางสิริมาและไม่ยอมฉันอาหารอีกเลย ถึงแม้ภิกษุผู้เป็นสหายจะอ่อนวอนให้ฉันภัตตาหารก็ไม่ยอมฉัน ไม่ยอมลุกจากที่นอนและยอมอดอาหารอย่างนั้นต่อไป หลังจากนั้นนางสิริมาได้ใส่บาตรในวันนั้นแล้วก็ได้เสียชีวิตด้วยโรคนี้ ทั้งที่อยู่ในวัยสาว เมื่อนางสิริมาเสียชีวิตได้ ๒- ๓ วัน ปรากฏว่าศพก็ขึ้นอืด พระเจ้าพิมพิสารก็ส่งข่าวให้พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า นางสิริมาน้องสาวหมอลูกได้เสียชีวิตแล้ว และพระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้พระเจ้าพิมพิสารเก็บศพของนางสิริมาไว้ก่อน เพื่อให้ภิกษุพิจารณาเป็นอสุภกัมมฐาน

พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบก็ได้มีรับสั่งให้ตั้งศพไว้ที่กลางแจ้ง และพระพุทธเจ้าก็ทรงรับสั่งกับพระอานนท์ว่า วันนี้จะไปเยี่ยมนางสิริมาให้ไปบอกภิกษุทั้งหลายว่า ใครจะไปเยี่ยมนางสิริมากับเราบ้าง พระอานนท์จึงไปบอกภิกษุรูปนั้นว่าจะพาไปเยี่ยมนางสิริมา ภิกษุนั้นก็ดีใจลุกขึ้นครองผ้าไตรจีวรและได้ตามเสด็จพระพุทธองค์เพื่อไปเยี่ยมนางสิริมา เมื่อไปถึงก็ได้พบศพนางสิริมา แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงตรัสว่า นางสิริมาเมื่อก่อนเป็นหญิงที่สวยงามที่สุดของกรุงราชคฤห์ แต่เวลานี้นางได้เสียชีวิตแล้ว เมื่อพระภิกษุรูปนั้นได้พิจารณาว่า เมื่อก่อนนี้นางเป็นผู้มีรูปร่างสวยสดงดงาม แต่ขณะนี้ร่างกายไม่เหลือความงดงามอยู่เลย แต่ร่างกายกลับพองอืดมีน้ำเหลืองและน้ำหนองไหลออกจากปาก และมีหนองไหลออกจากทวารทั้ง ๔ พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระเจ้าพิมพิสารประกาศว่า จะมีผู้ใดต้องการนางสิริมา โดยให้จ่ายเงินหนึ่งพันกษาปณ์ก็ไม่มีผู้ใดต้องการ เมื่อไม่มีใครต้องการก็รับสั่งให้ลดลงมาเรื่อยๆ จนต่ำสุดก็ไม่มีใครรับ และยกให้โดยไม่ต้องจ่ายเงินก็ไม่มีใครเอา หลังจากนั้นนางสิริมาเสียชีวิตก็ไปเกิดในเมืองสวรรค์ และพระวิงคิสะเถระซึ่งเป็นพระอรหันต์ที่มีฤทธิ์ไปท่องเที่ยวสวรรค์ และได้พบกับเทพธิดาสิริมาผู้มีวิมานอันงดงาม จึงสอบถามนางว่า ^{๑๔๐} เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้จึงมาเกิดในสวรรค์มีวิมานและบริวารมากมาย สิริมาเทพธิดาจึงตอบว่า ดิฉันเป็นนางอัปสรที่มีวรรณะงาม ครั้งที่ เป็นมนุษย์ได้ถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและถวายทานที่ประเสริฐแด่พระภิกษุสงฆ์วันละ ๘ สำหรับ ด้วยอานิสงส์การถวายทานนี้ ทำให้มาเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสตี

๔.๔ นางปทุมาวดี เป็นโสเภณีที่มีรูปร่างหน้าตางดงามอีกนางหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ที่กรุง อุชเชณี แห่งแคว้นอวันตีของพระเจ้าจันตปัชโชติ ครั้งหนึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จไปที่กรุงอุชเชณี ได้พบกับนางและมีความสัมพันธ์รักใคร่กัน พระองค์ทรงร่วมหลับนอนกับนางปทุมาวดี และก่อนเสด็จกลับได้พระราชทานอำมรงค์ (แหวน) แก่นางปทุมาวดีเป็นรางวัล ต่อมาไม่นาน นางได้ตั้งครรภ์และคลอดบุตรชายตั้งชื่อว่า อภัย เมื่อบุตรชายโตขึ้นนางได้บอกบุตรชายว่า พระราชาแห่งแคว้นมคธเป็นบิดาของเขา และสั่งให้ไปหาบิดาพร้อมมอบอำมรงค์แก่บุตรชาย เพื่อแสดงเป็นหลักฐานว่าเป็นบุตรของนางปทุมาวดี ที่เกิดจากพระเจ้าพิมพิสาร ครั้นต่อมา อภัยกุมารได้เดินทางเข้าไปในพระราชวังพบกับพระเจ้าพิมพิสาร จึงแสดงตนและถวายอำมรงค์ให้พระองค์ทรงทอดพระเนตรดู เมื่อทอดพระเนตรดูแล้วจึงรู้ว่า เป็นโอรสของตน และให้การอุปถัมภ์เลี้ยงดูเจ้าชายอภัยราชกุมาร ซึ่งเจ้าชายก็มีความเป็นอยู่อย่างเกษมสำราญ และต่อมาเกิดความเบื่อหน่ายชีวิตในพระราชวัง จึงตัดสินใจออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธ

^{๑๔๐} พ.ว. (ไทย) ๑๘/๒๕๒-๒๖๐/๕๙๖.

ศาสนา และได้ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ฝ่ายนาง ปทุมาวดีผู้เป็นมารดาได้ไปพบกับ พระผู้เป็นลูกชายและได้ฟังธรรม เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงตัดสินใจออกบวชในสำนักของ ภิกษุณีและตั้งใจปฏิบัติธรรม ภายหลังได้ฟังธรรมที่พระลูกชายแสดงให้ฟังอีกว่า^{๑๔๑} “แม่ท่านจงพิจารณาร่างกาย นี้เบื่องบนตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องล่างตั้งแต่ปลายผมลงมาเป็นของไม่สะอาดมีกลิ่นเหม็นเน่า อวัยวะที่งดงาม ตั้งแต่ปลายผมจนถึงปลายเท้าเป็นที่ปรารถนาชื่นชมของชายทั่วไปยอมทรุดโทรม เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อ พิจารณาอยู่อย่างนี้จึงถอนราคาทั้งปวงได้ ตัดความเร่าร้อนได้ขาดเป็นผู้เย็นดับสนิทแล้วเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ เฉพาะหน้าละทิ้งกายนี้เสีย เราถูกทุกข์มากมายกระทบแล้ว จึงยินดีในความไม่ประมาทบรรลุความสิ้นตัณหา ได้ทำ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว” เมื่อนางปทุมาวดี หรือ อภยมาตุเถรี ได้พิจารณาตามเนื้อหาสาระแห่งธรรม นั้น ก็ได้บรรลุธรรมขั้นอรหัตผล

ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า บุคคลที่เกิดมาในชนชั้นวรรณะต่างๆ ล้วนเกิดจากกรรมที่ได้กระทำมาในอดีตชาติทั้งสิ้น เช่น นางอัมพาลี นางสาละวดี นางสิริมา และนางปทุมาวดี เป็นต้น ซึ่งประกอบอาชีพโสเภณีก็สามารถ ที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ ซึ่งในสังคมปัจจุบันนี้มองว่า เป็นอาชีพที่ต่ำต้อยและสังคมรังเกียจไม่ยอมรับก็ตาม แต่ พระพุทธองค์ก็ทรงเมตตา ไม่ได้รังเกียจหญิงโสเภณี เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องของกรรมเก่าที่ได้กระทำมาในอดีตชาติ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับกรรม หรือการกระทำในปัจจุบันมากกว่า เพราะผลของกรรมในปัจจุบันนั้น จะ ส่งผลไปในอนาคตข้างหน้า กล่าวคือ ผลกรรมในอดีตชาติส่งผลมายังปัจจุบัน ส่วนผลกรรมในปัจจุบันย่อมจะส่งผล ไปในอนาคตข้างหน้าอย่างแน่นอน

๕. บทบาทโสเภณีในสังคมไทย

โสเภณีในสังคมไทยมีความเชื่อกันว่า มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเริ่มต้นศตวรรษที่ ๑๔ ซึ่งสามารถ ชี้ชื่อชายผู้หญิงได้ถูกต้องตามกฎหมาย มีลักษณะชื่อชายผู้หญิงมาเป็นภรรยาหรือทาส ซึ่งผู้ชายสามารถมีภรรยา ได้หลายคน ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ประเทศไทยถูกใช้เป็นฐานทัพทำสงครามเวียดนาม ปรากฏว่ามีโสเภณีขาย บริการทางเพศให้แก่ทหารอเมริกันมากมาย นำไปสู่อุตสาหกรรมทางเพศ^{๑๔๒} ในสมัยกรุงสุโขทัยก็ปรากฏว่า มี หลักฐานในตำรับนางนพมาศ ซึ่งได้กล่าวถึงสภาพสังคมในยุคสมัยนั้นว่า บุตรีตาของหญิงโสเภณีและหญิงที่ขอ บำสรวงทางเพศกับชายที่เป็นทาส สังคมจะรังเกียจไม่ยอมรับในบุตรีตาที่เกิดจากหญิง ๒ ประเภทนี้ เรียกว่าเป็น คนอนาจาร

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ในทุกระดับของสังคมในสมัยนั้น สังคม วัฒนธรรม ความ เชื่อ และการปฏิบัติ ล้วนสนับสนุนส่งเสริมให้ชายมีอำนาจอยู่เหนือสตรี มองเห็นสตรีเป็นวัตถุสิ่งของทางกามารมณ์ ผู้ชายเปรียบเหมือนช้างเท้าหน้าจะมีเมียมากคนก็ได้ ส่วนผู้หญิงเปรียบเหมือนช้างเท้าหลังต้องเป็นผู้ตามเสมอ ด้วย เหตุนี้ฐานะของสตรีจึงต่ำต้อยด้อยกว่าบุรุษอยู่ในฐานะเสมือนหนึ่งเป็นสัตว์ ทาส หรือโสเภณี ในกฎหมายตราสาม ดวงบทพระอัยการผัวเมีย ก็ได้เขียนบทบัญญัติเกี่ยวกับคำว่า หญิงนครโสเภณีไว้^{๑๔๓} คือ ในปี พ.ศ. ๑๙๐๔ และ ในกฎหมายลักษณะพยานที่บัญญัติขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๘๔ ได้ระบุว่าโสเภณีเป็นหนึ่งในจำนวนคน ๒๕ ประเภท ที่ไม่ สามารถนำมาเป็นพยานได้ และในหนังสือคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ได้ระบุว่ามิชองโสเภณีอยู่ ๔ โรง

^{๑๔๑} พ.ว. (ไทย) ๑๘/๓๓๓-๓๖/๕๖๐.

^{๑๔๒} สุเทพ สุวีรางกูร, **ปัญหาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๓), หน้า ๘๘-๘๙.

^{๑๔๓} พระมหาสมปุน ฐิตกโร, **พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาโสเภณี**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,

(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

ช่องโสมณีนเหล่านี้ได้รับอนุญาตและเสียภาษีให้กับรัฐด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๐๖ รัฐได้ออกพระราชกำหนดห้ามคนไทย มอญ ลาว ลักลอบเสพเมถุนธรรมกับคนแขก ฝรั่งเศส อังกฤษ คุลา และมลายู สาเหตุที่ออกพระราชกำหนดนี้ เพราะมีโสมณีกุุ่มหนึ่งทนแบกรับภาระภาษีไม่ไหว จึงหลีกเลี่ยงภาษีด้วยการลักลอบขายตัวกับชาวต่างชาติ

ส่วนสมัยรัตนโกสินทร์-ปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานว่า มีการเก็บภาษีจากโสมณีนี้อีก โดยเรียกว่าภาษีถนน ในสมัยรัชกาลที่ ๔ รัฐเก็บภาษีโสมณีนี้อีกถึงปีละ ๕๐,๐๐๐ บาท ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ จำนวนโสมณีนี้อันเป็นผลจากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก รัฐได้ตราพระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค ร.ศ. ๑๒๗ เพื่อควบคุมจำนวนช่องโสมณีนี้อีกและกามโรค ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้บังคับให้ช่องโสมณีนี้อันต้องแขวนโคมแต่มีได้บังคับว่าต้องเป็นโคมสีอะไร เจ้าหน้าที่ได้ทำเป็นแบบอย่างโดยติดตั้งโคมเขียว จึงได้ใช้โคมสีเขียวเหมือนกันหมด โสมณีนี้อันจึงถูกเรียกว่า หญิงโคมเขียวตั้งแต่นั้นมา

ในสมัยเมื่อครั้งสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงครองแผ่นดินสยามอยู่นั้น มีหญิงคนหนึ่งที่บ้านเรียกว่า ยายคุณท้าวแพง หรือบางครั้งก็เรียกว่ายายแพงๆ เป็นเจ้าสำนักโสมณีนี้อันชื่อ โรงยายแพง อยู่ที่ตรอกเต้า ถนนเยาวราช มีศรัทธาในพุทธศาสนา จึงชวนหญิงโสมณีนี้อันสำนักของนางเอารายได้จากการค้าประเวณีมาลงขันกันสร้างวัดขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ ที่ตรอกแพง ในแหล่งธุรกิจของ พระนครสมัยนั้น พวกชาวบ้านจึงเรียกกันว่าวัดใหม่ยายแพง ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดคณิกาผล ซึ่งแปลว่า วัดที่สร้างขึ้นจากผลประโยชน์ของนางคณิกายายแพงได้ นิมนต์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เพื่อมาแสดงธรรมในการฉลองวัดใหม่และนิมนต์สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งครองสมณเพศอยู่ ได้ทรงแสดงธรรมในเรื่องจิตของบุคคลที่ประกอบการกุศลว่า ถ้าทำด้วยจิตที่ผ่องใสไม่ขุ่นมัวก็จะได้อานิสงส์มาก แต่ถ้าบุคคลใดทำบุญด้วยจิตที่ขุ่นมัวก็จะได้อานิสงส์น้อย ท่านทั้งสองต้องการให้ยายแพงรู้จักการทำบุญด้วยการพิจารณาลงไปถึงมูลเหตุต่างๆ ที่มีอยู่ในใจ และให้รู้จักคำนึงถึงที่มาของสิ่งที่ได้มาใช้ในการทำบุญด้วยว่า เป็นมูลฐานสำคัญของบุญ สมเด็จพระจอมเกล้าฯ คงทรงพระประสงค์ที่จะต่อยอดความรู้สึกรักของยายคุณท้าวแพง ให้รู้ตระหนักรู้ไปถึงในเรื่องกุศลจิต และอกุศลจิต มีอำนาจความสำคัญแตกต่างกันอย่างไร และในวัดยังมีรูปปั้น สมเด็จพระพุฒาจารย์ โต พรหมรังสี และรูปปั้นยายแพงครั้งตัวปิดทองตั้งไว้ในซุ้มบริเวณกำแพง หลังพระอุโบสถที่ฐานรูปมีจารึกว่า “วัดคณิกาผลนี้สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๖” โดยคุณยายแพง ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของตระกูลเปาโลหิต และวัดนี้ตั้งอยู่ที่ถนนพลับพลาไชย แขวงป้อมปราบ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ปรากฏให้เห็นจนถึงทุกวันนี้^{๑๔๔}

๖. มุมมองโสมณีนี้อันในทางพระพุทธศาสนา

โสมณีนี้อันในทัศนะทางศาสนาเห็นว่าได้วิวัฒนาการเป็นโสมณีนี้อันที่มีอยู่ทั่วโลก กล่าวคือหญิงสาวมีความสมัครใจเป็นโสมณีนี้อันเพื่อหาทุนสำหรับสมรสและหาเลี้ยงครอบครัว สังคมในยุคนั้นก็สนับสนุนยกย่องหญิงโสมณีนี้อันว่าเป็นผู้มีเกียรติสูง ดังปรากฏในคัมภีร์ธรรมบทว่า ในสมัยพุทธกาลนั้นหญิงโสมณีนี้อันมีฐานะร่ำรวยและมีเสน่ห์ แม้กระทั่งพระราชารัชมหาเศรษฐีก็ยังคบค้าสมาคมด้วย เมื่อมีแขกต่างบ้านต่างเมืองคนสำคัญก็จัดให้หญิงโสมณีนี้อันไปต้อนรับ แต่ในปัจจุบันนี้ หญิงโสมณีนี้อันถูกสังคมรังเกียจเพราะถือว่าเป็นอาชีพที่ต่ำต้อยและผิดกฎหมาย ปัญหาของโสมณีนี้อันนั้นนำมาซึ่งความเลวร้ายและความเสื่อมโทรมของสังคมนานัปการ เช่น เกิดโรคระบาด กามโรคหรือโรคเอดส์ การล่อลวงลักพาตัวและทำให้ศีลธรรมเสื่อมลง^{๑๔๕} เป็นต้น

^{๑๔๔} วิถีพิเศษ, วัดคณิกาผล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.m.wikipedia.org>.wiki>, [๗ สิงหาคม ๒๕๕๕].

^{๑๔๕} พระมหาทอง ปังโงปกาณี, มุขยกับสังคม, หน้า ๓๙๖.

โสภณในสมัยพุทธกาลนั้น คนในสังคมไม่รังเกียจเหยียดหยามโสภณ มองหญิงโสภณว่าเป็นเหมือนคนธรรมดาทั่วไป พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติต่อหญิงโสภณเสมอเหมือนที่ทรงปฏิบัติต่อกษัตริย์ เศรษฐี พ่อค้า ประชาชน ชวนาและกรรมกร ด้วยความเสมอภาค ซึ่งพระพุทธองค์และพระภิกษุสงฆ์ยังคงเสด็จไปฉันภัตตาหารที่บ้านของหญิงโสภณ ซึ่งโสภณบางคนยังให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ เช่น นางอัมพาลีคณิกา เคยถวายสวนอัมพาลีเพื่อสร้างวัดในพระพุทธศาสนา และบางคนมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนเลิกอาชีพโสภณแล้วออกบวชเป็นภิกษุณี เช่น นางอัมภากาสีคณิกา^{๑๔๖} ที่ออกบวชแล้วปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด จนบรรลุธรรมขั้นอรหัตต์ นางสาวตติคณิกา ก็เป็นผู้ให้กำเนิดบุคคลสำคัญทั้ง ๒ คน คือ หมอชีวกโกมารภัจจ์ ซึ่งเป็นหมอที่มีความสามารถในการรักษาโรคต่างๆ และยังเป็นหมอประจำของพระพุทธเจ้า นางสิริมาคณิกา ก็เป็นบุตรสาวของนางสาวตติ ซึ่งมีค่าตัวมากที่สุดกว่าหญิงโสภณอื่นๆ และเป็นผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นางเล็กจากอาชีพโสภณ และได้ถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์วันละ ๘ สائب เมื่อนางเสียชีวิตแล้วก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ นางปทุมวาทิตคณิกา ก็เป็นแม่ของพระวิมลโกณฑัญญะเถระ ที่เกิดกับพระเจ้าพิมพิสาร ต่อมานางได้ฟังธรรมจากพระวิมลโกณฑัญญะเถระ แล้วได้ออกบวชจนสำเร็จอรหัตต์ ส่วนนางอัมพาลีคณิกา ก็เป็นผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้ถวายที่ดินสวนมะม่วงแด่พระพุทธเจ้าเพื่อสร้างวัดอัมพาลีวัน เมื่อนางออกบวชเป็นภิกษุณี และปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดก็สำเร็จอรหัตต์ นอกจากนี้ ยังมีหญิงโสภณอีกหลายนางที่มีความสำคัญไม่ได้เอ่ยชื่อ ส่วนหญิงโสภณในประเทศไทยนั้น ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะไม่ให้การยอมรับในอาชีพนี้ เพราะเห็นว่าเป็นอาชีพที่ต่ำต้อยสังคมรังเกียจและเป็นเหตุทำให้ศีลธรรมเสื่อมลง แต่ก็มีโสภณบางคนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่น ยายแพง ที่เป็นหญิงโสภณในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งยายแพงกับหญิงโสภณที่เป็นบริวารทั้งหลาย ได้มีจิตศรัทธาร่วมกันสร้างวัดคณิกาผล และต่อมาบุตรสาวของยายแพงเองก็ได้สืบทอดธุรกิจโสภณนี้แทนมารดา จนมีชื่อเสียงโด่งดังในยุคนั้น และมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน จึงได้สร้างวัด ชื่อกันมาตุยาราม ขึ้น^{๑๔๗} ซึ่งวัดทั้งสองแห่งก็มีปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และนับได้ว่าหญิงโสภณตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนั้น จึงมีความสัมพันธ์กันกับพระพุทธศาสนาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น ไม่ว่าจะเกิดเป็นหญิงโสภณ หรือเกิดเป็นอะไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุด คือการได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด และเมื่อได้เกิดมาแล้วเป็นผู้ได้สร้างบุญกุศลคุณงามความดีไว้ ก็ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์และได้พบพระพุทธศาสนาและร่วมสืบทอดพระศาสนาให้มียุ่ตลอดไป

^{๑๔๖} สุเทพ สุวีรางกูร, ปัญหาสังคม, หน้า ๘๖.

^{๑๔๗} เทาชมพู, โสภณสร้างวัด, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.vcharkarn.Com>, [๑๗ เมษายน ๒๕๕๙].

๗. สรุป

การที่บุคคลเกิดมามีความแตกต่างกันนั้น เป็นเพราะการกระทำกรรมไว้แตกต่างกัน การที่เกิดเป็นหญิงโสเภณีเพราะได้กระทำผิดในศีลและมีใจฉาวจา เช่น นางอัมพาลี ได้ตำกษุณีผู้เป็นอริยบุคคลว่าหญิงแพศยา ตั้งแต่ในอดีตชาติ ด้วยผลของกรรมนี้ ได้ส่งผลให้นางเกิดมาเป็นหญิงโสเภณีในสมัยครั้งพุทธกาล ซึ่งเป็นกรรมเก่า ในอดีตชาติที่ส่งผลมาในปัจจุบันชาติ แต่หญิงโสเภณีมีนางสิริมา นางพุมาวดี นางสาละวดี และนางอัมพาลี ซึ่งหญิงโสเภณีเหล่านี้ได้เกิดในครั้งพุทธกาลนั้นได้สร้างบุญกุศลคุณงามความดีไว้มาก ผลของการกระทำกรรมดีนั้นได้ส่งผลให้หญิงโสเภณีเหล่านี้ได้ไปเกิดในสวรรค์และได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด เข้าสู่นิพพานพ้นจากวิภวสงสาร ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ดังนั้นบุคคลที่เกิดมาไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นวรรณะใด ก็สามารถสร้างบุญกุศลกระทำกรรมดีต่างๆ ได้ กล่าวคือบุคคลนั้นไม่สามารถที่จะเลือกเกิดได้ แต่บุคคลที่เกิดมาแล้วสามารถที่จะเลือกกระทำบุญกุศล และคุณงามความดีได้โดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ซึ่งก็เป็นมุมมองของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสถานภาพและบทบาทของโสเภณีจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ:

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

พระมหาสอน ปัจโจปการี. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ

มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เสฐียรพงษ์วรรณปก. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับวันที่ ๑๙ - ๒๕ พฤศจิกายน, ๒๕๕๙.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๙.

สุเทพ สุวีรางกูร. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓.

วิกิพีเดีย. ความหมายโสเภณี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.m.wikipedia.org/wiki>.

[๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๕].

วิกิพีเดีย. วัตถุนิยม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.m.wikipedia.org/wiki> [๗ สิงหาคม ๒๕๕๕].

เทาชมพู. โสเภณีสร้างวัด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.vcharkarn.Com>. [๑๗ เมษายน ๒๕๕๕].

การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖
ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

A Temple Administration in Accordance with the Principles
of the Six States of Conciliation of the Ecclesiastical Officials
in Ban Phue Distrct, Udonthani Province

พระครูโพธิสิริรักษ์ (จันทโท จันทโก/เหลาทอง) *

พระราชาธนาลงกรณ์, ดร., พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.**

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (๑) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการและหลักสาราณียธรรม ๖ (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี (๓) เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีดำเนินการวิจัยโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอบ้านผือ รองเจ้าคณะอำเภอบ้านผือ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, วัด, หลักสาราณียธรรม ๖, พระสังฆาธิการ

Abstract

The objectives of research were: (1) to study the temple Administration in accordance with the Six States of Conciliation of the Ecclesiastical Officials and the principles of Six States of Conciliation (2) to study the problems of temple administration in according to the principles of the Six States of Conciliation of the Ecclesiastical Officials in Ban Phue District, Udonthnai Province and (3) to offer the

guidelines of temple Administration in accordance with the principles of the Six States of Conciliation of the Ecclesiastical Officials in Ban Phue District, Udonthani Province. The research

* นิสิต ปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

** อาจารย์ ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร. วิทยาเขตหนองคาย

methods were performed by using the purposive sampling, that is, the in-depth interview, the key informants consisted of the Ecclesiastical District Officer, the Deputy Ecclesiastical District Officer, the Ecclesiastical Commune-Chief, the abbots, the deputy abbots and the Buddhist monks in the territory of Ban Phue District, Undonthani in order to receive the empirical data in accordance with the research methodology of qualitative research.

Keywords: Administration, Temple, Six States of Conciliation, Ecclesiastical Officials

๑. บทนำ

การบริหารคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบบริหารที่ดีพระพุทธศาสนาก็จะมีความเจริญมั่นคงการบริหารที่คือนั้นจะต้องมีรูปแบบวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดที่ดี ซึ่งขึ้นอยู่กับภาระงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตนและพัฒนาการในด้านต่างๆ เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์ในการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์การบริหารคณะสงฆ์ จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง การศึกษาการศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม มติ ข้อบังคับ หรือระเบียบมหาเถรสมาคมและพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช^{๑๔๘} พระสังฆาธิการนั้น มีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยด้วยความเรียบร้อย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญเนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนและมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๑๔๙}

การบริหารตามหลักสารณียธรรม ๖ ได้แก่ เมตตาเมตตวาทกรรม การคิดดี เมตตาจริกรรม การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม เมตตาทายกรรม การทำความดีต่อกัน สาธารณโภคี การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม สีสสามัญญาตา การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกัน ทิฏฐิสามัญญาตา มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกันรู้จักยอมรับฟังความเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมอันจะนำมาซึ่งความสุขความสันติความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวงเป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวัดตามหลักสารณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการและหลักสารณียธรรม ๖

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดตามหลักสารณียธรรม ๖ ของ พระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี

^{๑๔๘} กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๑๔๙} กองแผนงานกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *ผลงานวิจัยทางศาสนาและจริยธรรม*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙),

๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระ สังฆาธิการ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการอำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย โดยศึกษาหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ สรุปข้อมูลนำหลักสำคัญในเนื้อหาข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏตามนัยที่ได้วางไว้แล้ว และสังเคราะห์หลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านเมตตาทายกรรม ด้านเมตตาวจีกรรม ด้านเมตตาโมกกรรม ด้านสาธรมโกคิ ด้านศีลสามัญญตาและด้านทิวฐิสามัญญตา

๔. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แล้วนำหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ มาวิเคราะห์สภาพปัญหา และเสนอแนวทางการบริหารจัดการวัดตาม หลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้สังเคราะห์ข้อมูลเป็นบทสรุปการวิจัยและผลการวิจัยตามประเด็น คือ (๑) แนวทางการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการอำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี (๒) สรุปแนวทางการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการอำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี (๓) องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้น ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ ค่อนข้างบริหารไปในทิศทางที่ดีขึ้น และมีการบริหารตามหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ คือ

๔.๑ การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตาทายกรรม พระสังฆาธิการควรออกกฎระเบียบควบคุมการปฏิบัติตนของศิษย์วัดผู้อยู่อาศัยภายในวัด และมีบทลงโทษอย่างชัดเจน ซึ่งต้องเป็นไปตามระเบียบกฎหมายและพระธรรมวินัย ควรจะดูแลพระภิกษุสามเณรผู้ได้ปกครอง อย่างยุติธรรม ควรมีการทำกิจกรรมในด้านต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาร่วมกันเป็นประจำ เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ที่ตนปกครอง

๔.๒ การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตาวจีกรรม พระสังฆาธิการควรพูดจาด้วยความมีเมตตาอ่อนโยน มีเหตุผล มีหลักการตามระเบียบ กฎหมายและพระธรรมวินัย ควรแนะนำว่ากล่าวตักเตือนผู้ที่กระทำความผิดระเบียบ กฎหมายและพระธรรมวินัย ควรมีความรักต่อผู้ได้ปกครองและเอาใจใส่อย่างเป็นธรรมและปฏิบัติสม่ำเสมอ

๔.๓ การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านเมตตาโมกกรรม ควรบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณรตลอดถึงสาธุชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องสำคัญๆ ควรบริหารงานด้วยความยุติธรรมและเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขให้ความเป็นกันเองแก่ผู้ได้ปกครองเป็นอย่างดี ไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง

๔.๔ การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านสาธรมโกคิ ควรมีส่วนร่วมด้านต่างๆ ในวัดให้ตีเพิ่มเติมขึ้น จัดหาวัสดุอุปกรณ์ภายในวัดให้เพียงพอ ควรสร้างกำลังใจในการทำงานมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละสนับสนุนการทำงานตามความรู้ความสามารถของผู้ที่อยู่ได้ปกครองทุกรูปภายในวัดของตน

๔.๕ การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านศีลสามัญญตา ควรวางแผนพัฒนาในการบริหารจัดการ พัฒนาวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย การวางแผน พัฒนาระบบสาธารณูปการภายในวัดที่ดีและการจัดสรรงบประมาณในการซ่อมแซมระบบสาธารณูปการภายในวัด ไม่มีอคติเคารพในสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ได้ปกครองตลอดถึงพระภิกษุ สามเณร มีความซื่อสัตย์ สุจริต การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่หลงในลาภยศและอำนาจของตน

๔.๖ การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านทิวฐิสามัญญตา พระสังฆาธิการควรมีเอกภาพในการลง มติหรือความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การขจัดปัญหาภายในวัดหรือในเรื่องสำคัญ ควรพิจารณาความดีความชอบตามความรู้ความสามารถของผู้ได้ปกครอง ควรมีความยุติธรรมในการพิจารณา และตัดสินปัญหาและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัดเมื่อเกิดปัญหาภายในวัด ควรมีการประชุมแก้ไขปัญหา ร่วมกันเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรทำงานร่วมกัน เป็นหมู่คณะ

๕. สรุป

หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมที่มีพื้นฐานแห่งความมีเมตตาเป็นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความ เมตตาจิตต่อกัน บรรณาคความ สุขความเจริญแก่กันและกัน เมื่ออยู่ร่วมกันได้เช่นนี้แล้วก็จะก่อให้เกิดเป็นความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การไม่ทะเลาะวิวาทกัน เป็นไปเพื่อความสมานสามัคคีความมีเอกภาพในสถาบัน สังคมตลอดถึงประเทศชาติ หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาสำหรับใช้ปลูกฝังให้แก่ละ บุคคลควรประพฤติ ปฏิบัติให้เกิดขึ้นเป็นนิสัยอยู่ในจิตใจเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับใช้ได้กับทุกคน ไม่เจาะจง แต่เฉพาะพระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณรและผู้อยู่ในความปกครองของพระสังฆาธิการ หลักธรรมนี้จะเป็ นตัว ส่งเสริมและเกื้อกูลให้การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายทุกประการ

๖. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การบริหารจัดการตามกรอบการบริหารคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านนั้น สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับหลัก สาราณียธรรม ๖ มาบริหารจัดการวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

๖.๑.๑ การปกครองคณะสงฆ์ ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคมและตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชซึ่งพระสังฆาธิการ ควรปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมข้อ ๑ ด้านเมตตาทายกรรม ควรมีความยุติธรรม เป็นผู้รักษากฎหมายและพระ ธรรมวินัยโดยเคร่งครัด หากพบผู้อยู่ในความปกครองกระทำผิดตามกฎหมายอาญาควรส่งดำเนินคดีต่อเจ้าพนักงาน ตำรวจและดำเนินการทางพระธรรมวินัยต่อไป

๖.๑.๒ การศาสนศึกษาคณะสงฆ์ การจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิตและ คฤหัสถ์ ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ได้เรียนภายในสำนักเรียนด้วย พระ สังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสาราณียธรรมข้อ ๒ เมตตาจารีกรรม คือ การให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้สอนและ ผู้เรียนนักรธรรมและบาลี ควรจัดให้วัดจัดการเรียนการสอนบาลีและนักรธรรมอย่างเป็นระบบ ควรส่งเสริมสนับสนุน

ให้ประชาชนและนักเรียนเรียนธรรมศึกษา อย่างทั่วถึง

๖.๑.๓ การศึกษาสงเคราะห์คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการให้เป็นไปตามหลักสภาราณียธรรมข้อ ๓ ด้านเมตตามโนกรรม คือ การจัดการศึกษาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เด็กเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อาจเป็นโรงเรียนการกุศลในวัด หรือโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เด็กยากจน หรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

๖.๑.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสภาราณียธรรมข้อ ๔ ด้านสาธารณโภคี คือ การจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา การจัดเกี่ยวกับการอบรมสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่าง ๆ เพื่อรักษาพิธีและวัฒนธรรมทางศาสนาและการให้ธรรมะ หรือการสนทนาธรรมแก่คนในชุมชนและสังคม รวมทั้งการจัดตั้งห้องสมุดไว้ในวัด เพื่อจัดหนังสือธรรมะไว้เผยแผ่ให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้า

๖.๑.๕ การสาธารณูปการคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสภาราณียธรรมข้อ ๕ ด้านศีลสามัญญตา คือ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติไว้ในวัดด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวรและก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดไป

๖.๑.๖ การสาธารณสงเคราะห์คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการควรดำเนินการตามหลักสภาราณียธรรมข้อ ๖ ด้านทิวฐิสามัญญตา คือ การดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคม โดยการจัดกิจกรรมอันเป็น สาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศล

๖.๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๖.๒.๑ การบริหารตามหลักสภาราณียธรรม ด้านเมตตากายกรรม พระสังฆาธิการควรออกกฎระเบียบควบคุมการปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อยู่อาศัยภายในวัดและบถลงโทษอย่างชัดเจน ซึ่งต้องเป็นไปตามระเบียบกฎหมายและพระธรรมวินัย ควรจะดูแลพระภิกษุสามเณรผู้ได้ปกครองอย่างยุติธรรม ควรมีการทำกิจกรรมในด้านต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาร่วมกันเป็นประจำ เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์

๖.๒.๒ การบริหารตามหลักสภาราณียธรรม ด้านเมตตาวจีกรรม พระสังฆาธิการควรพูดจาด้วยความมีเมตตาอ่อนโยน มีเหตุผล มีหลักการตามระเบียบ กฎหมายและธรรมวินัย ควรแนะนำว่ากล่าวตักเตือนผู้ที่กระทำความผิดระเบียบ กฎหมายและธรรมวินัย ควรมีความรักต่อผู้ได้ปกครองและเอาใจใส่อย่างเป็นธรรมและปฏิบัติสม่ำเสมอ

๖.๒.๓ การบริหารตามหลักสภาราณียธรรม ด้านเมตตามโนกรรม ควรบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณรตลอดถึงสัทธิวิหาริกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องสำคัญๆ ควรบริหารงานด้วยความยุติธรรมและเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขให้ความเป็นกันเองแก่ผู้ได้ปกครองเป็นอย่างดี ไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน

๖.๒.๔ การบริหารตามหลักสภาราณียธรรม ด้านสาธารณโภคี ควรมีสวัสดิการด้านต่างๆ ในวัดให้ดีขึ้น จัดหาวัสดุอุปกรณ์ภายในวัดให้เพียงพอ ควรสร้างกำลังใจในการทำงานมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละสนับสนุนการทำงานตามความรู้ความสามารถของผู้ได้ปกครองทุกรูปภายในวัด

๖.๒.๕ การบริหารตามหลักสภาราณียธรรม ด้านศีลสามัญญตา ควรวางแผนพัฒนาในการบริหารจัดการพัฒนาวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย การวางแผน

พัฒนาระบบสาธารณูปการภายในวัดที่ดีและการจัดสรรงบประมาณในการซ่อมแซมระบบสาธารณูปการภายในวัด ไม่มีอคติเคารพในสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ได้ปกครองตลอดถึงพระภิกษุ สามเณร มีความซื่อสัตย์สุจริต การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่หลงในลาภยศและอำนาจ

๖.๒.๖ การบริหารตามหลักสาราณียธรรม ด้านทฤษฎีสัมมัญญา พระสังฆาธิการควรมีเอกภาพในการลงมติหรือความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การขจัดปัญหาภายในวัดหรือในเรื่องสำคัญ ควรพิจารณาความดีความชอบตามความรู้ความสามารถของผู้ได้ปกครอง ควรมีความยุติธรรมในการพิจารณาและตัดสินปัญหาและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัดเมื่อเกิดปัญหาภายในวัด ควรมีการประชุมแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรทำงานเป็นร่วมกัน

๖.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๖.๓.๑ ควรศึกษาจากกลุ่มพระภิกษุ สามเณร หรือประชาชน หรือกลุ่มตัวอย่างโดยรวมจากพระสังฆาธิการในเขตปกครองอื่น เพื่อศึกษาข้อมูลว่า มีการใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการบริหารจัดการที่มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันจากการวิจัยครั้งนี้

๖.๓.๒ ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง พระสังฆาธิการกับผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงกว่าหรือพระสังฆาธิการกับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหลักสาราณียธรรม ๖ หรือตามหลักพุทธธรรมอื่นๆ

๖.๓.๓ ควรศึกษาแนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กร พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๕๐.

กองแผนงานกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ผลงานวิจัยทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์ผลิตภัณณ์ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนโฮม จำกัด, ๒๕๔๘.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ:

หอไตรการพิมพ์, ๒๕๕๓.

คุณภาพชีวิตกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานพุทธธรรม “เพื่อการปฏิรูปสังคม”

รองศาสตราจารย์เกียรติคุณ ชบาตราบุณทริก,
พระอธิการกิตติ ยุตติธโร,ดร., ดร.วรวเวช ศิริประเสริฐศรี *

คุณภาพชีวิตคือชีวิตที่ดีในด้านใดด้านหนึ่งและหลายๆ ด้าน ได้แก่ ด้านสติปัญญา ด้านจิตใจที่ดีงาม ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านพฤติกรรม ด้านการงานอาชีพ ด้านความสงบสุขด้านรายได้ ด้านทรัพย์สิน ด้านการเสียสละ ด้านมิตรภาพ ด้านสุขภาพ และด้านความสุข ทั้ง ๑๒ ด้านนี้มีความสัมพันธ์และเป็นเหตุผลของกันและกัน กล่าวคือ ถ้าชีวิตมีคุณภาพในด้านใดด้านหนึ่งจะเกิดการผลักดันส่งต่อๆ กันไปให้เกิดคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ ต่อไป

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตอย่างไร และทำไมต้องอยู่บนพื้นฐานพุทธธรรม จุดประสงค์ของบทความนี้ต้องการเชื่อมโยงให้เห็นสัมพันธ์ภาพระหว่างคุณภาพชีวิตและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำเอาหลักพุทธธรรมมาเป็นฐานในการสร้างตัวชี้วัด เพื่อแสดงให้เห็นชัดว่า คุณภาพชีวิตของคนนั้นยึดเอาอะไรเป็นมาตรฐานว่า เป็นตัวชี้วัดความดีของชีวิตของคนแต่ละคน เพราะความดีของชีวิตมีหลายมิติหรือหลายด้าน บางคนมีข้อดีอยู่อย่างหนึ่ง แต่มีข้อเสียอยู่หลายข้อ ในขณะที่อีกคนหนึ่งมีข้อดีอยู่หลายข้อ แต่มีข้อเสียอยู่หนึ่งข้อ หรือบางคนมีข้อดีกับข้อเสียอยู่เกือบพอๆ กัน อะไรรจะเป็นมาตรฐานชี้วัดถึงคุณภาพชีวิตของคนๆ นั้น การศึกษาคุณภาพชีวิตในที่นี้จึงเป็นการศึกษาแบบองค์รวม คือทั้งแบบวิเคราะห์และสังเคราะห์ควบคู่กันไป

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ได้พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗^{๑๕๐} แต่เนื่องจากขณะนั้นคนไทยโดยทั่วไปยังอยู่ดีมีสุข จึงยังไม่เห็นความสำคัญและจำเป็นมากนักจึงไม่นำพาเท่าที่ควร ต่อมา เมื่อปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ^{๑๕๑} จึงได้หวนระลึกถึงพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจนเป็นที่ฮือฮากันอย่างกว้างขวาง เพราะสภาพทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองในช่วงนั้นประสบปัญหาอย่างหนัก ไม่อาจที่จะนำทฤษฎีในซีกโลกตะวันตกมาแก้ไขได้ จึงได้หันมาทบทวนทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการแก้วิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าว

คำว่าปรัชญา พจนานุกรมไทยให้ความหมายไว้ว่า หลักความรู้และความจริง^{๑๕๒} กล่าวให้เข้าใจง่ายขึ้นก็คือ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ซึ่งเห็นว่าเป็นความจริงตามหลักเหตุผล (แต่อาจไม่ใช่ข้อเท็จจริง) ปรัชญาเป็นคำในภาษาสันสกฤตเทียบเท่ากับคำในภาษาบาลีว่าปัญญา ซึ่งแปลตามรูปศัพท์หมายถึง ความรู้ ความฉลาด หรือความรอบรู้ แต่อย่างไรก็ตาม คำปรัชญาและปัญญา เมื่อถูกนำมาใช้ในภาษาไทย มิได้มีความหมายตรงกันทีเดียว

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

^{๑๕๐} มานิต กิตติจุจจิต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๕, หน้า ๑๗.

^{๑๕๑} เศรษฐกิจแบบพอเพียงแต่ในยุครัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก

^{๑๕๒} พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๖๖๘.

ปรัชญา (Philosophy) มีความหมายไปในทางความรักที่จะค้นหาความรู้^{๑๔๓} และความจริงมากกว่าที่จะเป็นตัวปัญญา (Wisdom) ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลี ทั้งคำภาษาสันสกฤตและคำบาลี (ปรัชญาและปัญญา) เป็นภาษาของชาวอินเดียสมัยโบราณ ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ใช้ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ส่วนภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยาน (ปัจจุบันทั้งภาษาสันสกฤตและบาลีเป็นภาษาที่ตายแล้ว ไม่มีใครใช้พูดกัน เป็นเพียงภาษาที่ใช้ในทางวิชาการเพื่อการศึกษาในทางศาสนาเท่านั้น)

เศรษฐกิจ เป็นคำผสมระหว่างภาษาสันสกฤต (เศรษฐ) กับภาษาบาลี (กิจ) มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า การกระทำใดๆ เพื่อก่อให้เกิดทรัพย์ หรือรายได้^{๑๔๔} ทรัพย์ คือ เงินหรือสิ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อแก้ปัญหาชีวิตได้ โดยเน้นทางด้านกายภาพเป็นหลักตามแนวทางของเศรษฐศาสตร์ ส่วนในทางพุทธศาสตร์มองลึกไปถึงทรัพย์ที่เป็นจิตภาพหรือนามธรรม ซึ่งเป็นทรัพย์ที่มีคุณค่าเหนือทรัพย์ที่เป็นวัตถุ เรียกว่า อริยทรัพย์^{๑๔๕} ได้แก่ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา ซึ่งจัดเป็นเศรษฐศาสตร์ทางธรรม หรือ ธัมมิกเศรษฐกิจ ทรัพย์ทั้ง ๗ อย่างนี้มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นย่อมเป็นคนร่ำรวยในสายตาของผู้มีปัญญาแหลมคม ดังนั้น คำว่า เศรษฐกิจจึงหมายถึงการกระทำที่ดีเลิศ หรือการกระทำที่ประเสริฐสำหรับชีวิต^{๑๔๖} เศรษฐ เป็นคำสันสกฤต ส่วน เสฏฐ เป็นคำบาลีและทรัพย์เป็นคำในภาษาปรากฤต ซึ่งเป็นภาษาของชาวอินเดียโบราณอีกภาษาหนึ่ง มีความหมายว่า สิ่งดีสำหรับชีวิต หรือสิ่งที่เป็นที่ปลื้มใจ หรือพึงพอใจสำหรับชีวิต

พอเพียง เป็นคำในภาษาไทยแท้ คำว่า พอ กับคำว่า เพียง เป็นคำซ้อนคำ เพื่อย้ำเน้นให้เห็นชัดว่า พอเหมาะสมพอดี พอประมาณ พอสมควร คำว่า เพียง แปลว่า เสมอ หรือ สมดุล ไม่มากไม่น้อย ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่รวยไม่จน พออยู่พอกิน เป็นคำแสดงถึงความสมถะ^{๑๔๗} หรือ สันโดษ (สมถะ ความสงบ สันโดษ ความพอใจหรือความยินดีตามสภาพ) ไม่แสดงออกถึงความโลภอันเป็นวิถีที่จะนำไปสู่ความทุกข์ใจ ความรู้จักพอเพียงเป็นคุณค่าสำหรับชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า “รู้จักพอก่อนสุขทุกสถาน” ตรงกันข้ามกับคนที่ไม่รู้รู้จักพอ นอกจากตนจะไม่มีความสุขแล้ว ยังจะก่อผลกระทบต่อคนอื่นอีกด้วย เพราะทรัพยากรมีจำกัด เมื่อคนหนึ่งได้มาก คนอื่นๆ ก็จะได้น้อยลงหรือไม่ได้เลย เป็นสาเหตุให้เกิดความขัดสนแก่คนในสังคมที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน แต่ในเศรษฐศาสตร์ทางธรรมหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ ใครจะได้มากเท่าใดจะไม่มีการกระทบต่อคนอื่นใดทั้งสิ้น ยิ่งได้มากเท่าไรย่อมแผ่ผลดีแก่ตนเองและคนอื่น ๆ มากเท่านั้น บางท่านให้ความหมายของคำว่าพอเพียงเทียบได้กับคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งแปลกันว่าทางสายกลาง กล่าวคือ ไม่สุดโต่งทั้งชายและขวา แต่อยู่ในสภาพพอเหมาะพอดีในทุกๆ เรื่อง (แต่อย่าไปตีความพอเพียงไปในเชิงมิถิภาทัญญูว่า ชั่วพอประมาณ ดีพอประมาณ สุราขาวครวละครึ่งขวด ข้าวเจ็ดทีตีเจ็ดหน มีทรัพย์มากเอาไปละลายทิ้งมีทรัพย์น้อยขโมยมาเพิ่มให้พอดี ฯลฯ)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางกรอบแนวคิดทางเศรษฐกิจส่วนบุคคลที่จะนำไปสู่ความดีของชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความสมดุล ความมั่นคง และ

^{๑๔๓} กวีติ บุญเจือ, **ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน**, ๒๕๓๑, หน้า ๑.

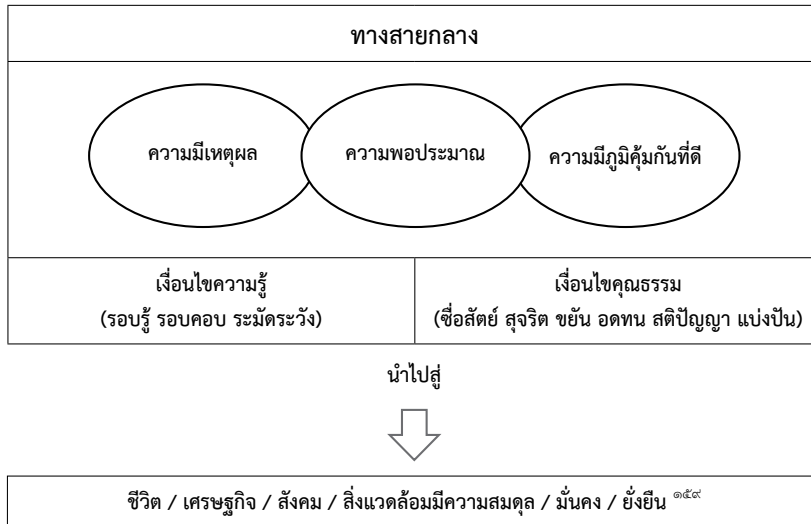
^{๑๔๔} พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๐๖.

^{๑๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ๒๕๕๕**, หน้า ๒๑๔ (ข้อ ๒๙๒).

^{๑๔๖} เศรษฐ (สันสกฤต) และ เสฏฐ (บาลี) แปลว่า ประเสริฐ หรือดีมาก ซึ่งเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป มักแปลกันว่าทรัพย์เป็นเครื่องปลื้มใจ

^{๑๔๗} สมถะ ตามรูปศัพท์แปลว่า ความสงบ ซึ่งหมายถึง ความสงบทางใจ สมถกรรมฐาน หมายถึง ที่ตั้งแห่งความสงบทางใจ แต่ในความหมายทั่วไป หมายถึง ความมักน้อย สันโดษ ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ยุ่งวุ่นวาย

ความยั่งยืน เรียกว่าทางสายกลาง^{๑๕๘} โดยทรงแสดงท่วง ๓ ท่วง ประกอบด้วยความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกัน ท่วงทั้ง ๓ นี้ เกี่ยวโยงคล้องกันโดยมีเงื่อนไขประกอบ ๒ เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม ตามภาพผัง ดังนี้

ทางสายกลางตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณความพอดีในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กล่าวคือไม่กระทำด้วยความโลภ แต่เป็นการกระทำตามภารกิจหรือหน้าที่ตามความรับผิดชอบ โดยการควบคุมของควมมีเหตุผลและภูมิคุ้มกัน

ความมีเหตุผลหมายถึง การกระทำการใดๆ จะต้องใช้สติปัญญา พิจารณาถึงเหตุและผลและความเป็นไปได้ เช่น เวลา โอกาส สภาพแวดล้อม ทุนทรัพย์และกิจกรรมที่ทำ เป็นต้น ว่ามีความเหมาะสมเพียงใดตลอดทั้งการประหยัดและการออม

ความมีภูมิคุ้มกันหมายถึง ความเข้มแข็งทางจิตใจ ความเชื่อมั่น ความพร้อมที่จะรับความเสี่ยง และพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากคนอื่นๆ ตลอดทั้งข้อติติงต่างๆ

เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม เป็นข้อกำหนดว่า การประกอบการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้ประกอบการจะต้องมีความรอบรู้ในเรื่องนั้นๆ ด้วยการเรียนรู้ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะการกระทำการใดๆ ที่ปราศจากความรู้ย่อมสุ่มเสี่ยงต่อความล้มเหลว หรืออย่างน้อยควรจะต้องมีประสบการณ์ขั้นพื้นฐานมาก่อน ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีความรอบคอบและระมัดระวังไม่บุ่มบ่ามตัดสินใจ ค่อยเรียนรู้ศึกษาไปตามขั้นตอนที่ควรจะเป็น

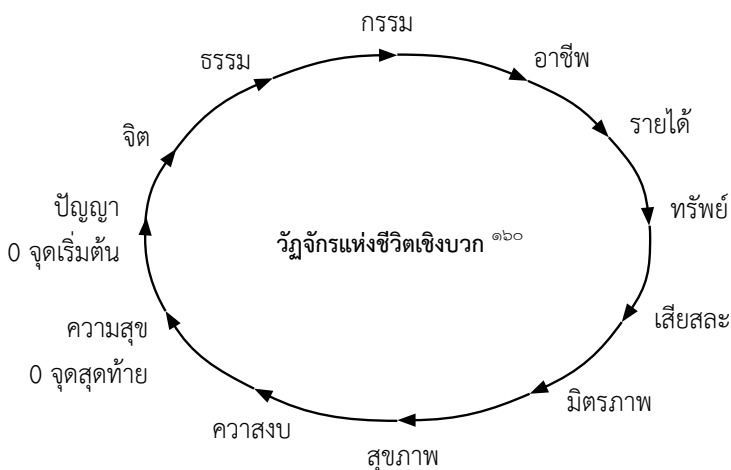
เงื่อนไขด้านคุณธรรมนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากผู้กระทำขาดคุณธรรมทุกอย่างเป็นอันล้มเหลวหมด เพราะความชยัน ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละแบ่งปัน และความมีสติปัญญา ตลอดถึงความประหยัดอดออม เพราะคุณธรรมเหล่านี้จะเป็นฐานทางจิตใจให้เกิดพลังกำลังภายในทางด้านจิตใจ ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการคือ ศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ และปัญญา

^{๑๕๘} คำว่า ทางสายกลาง คือ ความพอดี ไม่หย่อนไม่ตึง โดยเปรียบเทียบกับสายพิน ถ้าหย่อนเสี่ยงไม่เพราะ ถ้าตึงเกินไปสายก็ขาด การปฏิบัติตามทางสายกลางเรียก มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง อริยมรรค ๘ ประการ

^{๑๕๙} สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๑๐, พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, หน้า ๓๔.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีด้านธรรมะ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะทำให้ผู้กระทำมีความสุขตามอัตภาพ และมีมาตรฐานที่ดีในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับควมมีคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรม

ทฤษฎีสัมพันธภาพแห่งเหตุและผลตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐาน พุทธธรรม

ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานพุทธธรรมที่กำหนดสร้างขึ้นมี ๑๒ ตัวได้แก่

๑. ปัญญา (Wisdom) มี ๓ ระดับ ^{๑๖๑}

๑.๑ สุตมยปัญญา ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ การสนทนา การอ่าน การเขียน และการทำกิจกรรม

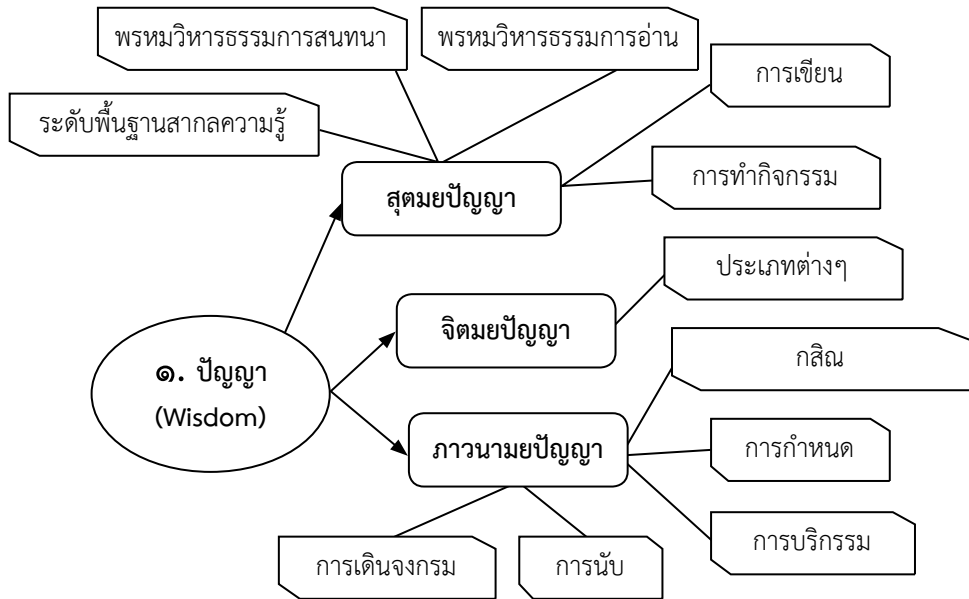
๑.๒ จินตามยปัญญา ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากการคิด ซึ่งอาจอาศัยสุตมยปัญญาเป็นฐานในการคิดหรือไม่ก็ได้ ความรู้ประเภทนี้เกิดจากการคิด การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การตรวจสอบ และการวินิจฉัย

๑.๓ ภวานามยปัญญา ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากการสวดมนต์ การฟังกสิณ การกำหนด การบริกรรม การนัย และการเดินจงกรม

ปัญญาทั้ง ๓ ระดับนี้เป็นความรู้ที่ลึกตื้นกว่ากันตามลำดับ ความรู้ในขั้นที่ ๑ เป็นเพียงความรู้ที่ได้รับมาอย่างหยาบๆ หรือจดจำมา ความรู้ในขั้นที่ ๒ เป็นความรู้จากการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการกลั่นกรองความรู้ที่ได้รับมาจากความรู้ขั้นแรก ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจัดเป็นความรู้ในระดับนี้ ส่วนความรู้ขั้นที่ ๓ เป็นความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติทางจิต ผู้ประสบความสำเร็จในขั้นที่ ๓ นี้จิตจะอยู่เหนือโลก กลายเป็นพระอรหันต์บุคคลผู้สิ้นกิเลส

^{๑๖๐} วัฏจักรแห่งชีวิตเชิงบวก เทียบเคียงจากหลักอัฐปัจจัยตา หรือปฏิจสมุปบาท แต่ปรับจากอัฐปัจจัยเชิงบวก เช่น จากอวิชา เป็นปัญญา เป็นต้น

^{๑๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ๒๕๕๕, หน้า ๙๖ (ข้อ ๙๓).

๒. จิต (Mind) ได้รับอิทธิพลจากปัญญา ผลักดันให้เกิดความคิดที่มี ๓ ระดับ ได้แก่

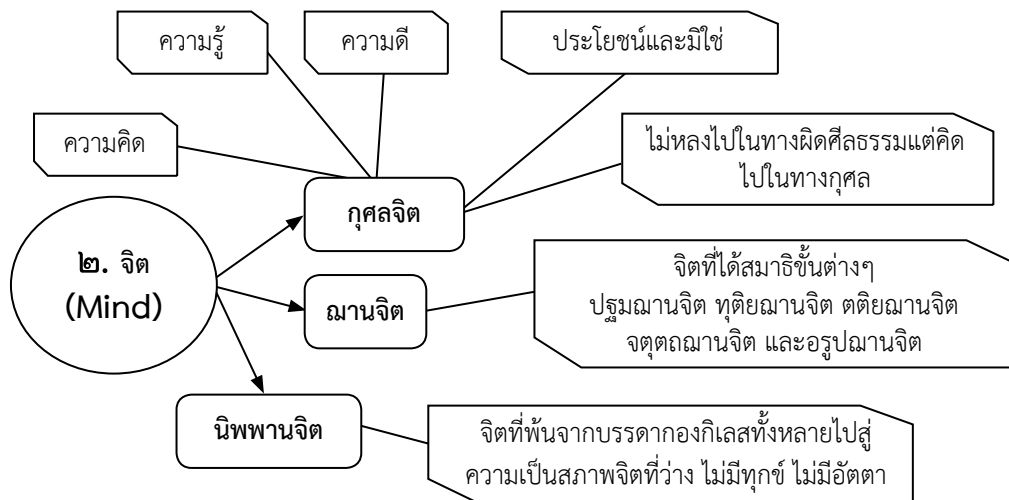
๒.๑ กุศลจิต^{๑๖๒} คือความคิดฉลาด รู้ความถูกผิด ความดี ความชั่ว ประโยชน์ และมีไม่ประโยชน์ ไม่หลงไปในทางผิดศีลธรรมแต่คิดไปในทางกุศล ได้แก่ คิดเกื้อกูล คิดกตัญญู คิดแก้ไข คิดสร้างสรรค์และคิดเชิงจิตอาสา เป็นต้น(ช้อย้อยละ ๑ คะแนน รวม ๕ คะแนน)

๒.๒ ฌานจิต^{๑๖๓} คือจิตที่ได้สมาธิขั้นต่างๆ ได้แก่ ปฐมฌานจิต ทุตติยฌานจิต ตติยฌานจิต จตุตถฌานจิต และอรุปรฌานจิต ฌานจิตถือว่าเป็นจิตที่สงบนิ่งที่ประกอบด้วยองค์คุณต่างๆ มากน้อยแตกต่างกัน แต่ก็ยังเป็นจิตที่ยังไม่พ้นโลก เพียงแต่หากปรับยกขึ้นสู่ความสงบได้เหมาะสมจะสามารถเลื่อนขึ้นไปเป็นโลกุตระจิตได้

๒.๓ นิพพานจิต^{๑๖๔} คือจิตที่พ้นจากบรรดาองค์เลสทั้งหลายไปสู่ความเป็นสภาพจิตที่ว่าง ไม่มีทุกข์ ไม่มีอึดตาซึ่งก็คือโลกุตระจิตนั่นเอง แต่อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะเข้าถึงโลกุตระจิตจะต้องผ่านขั้นตอนต่างๆ ของพระอริยบุคคล ได้แก่ โสตาบันจิต สกิทาคามีจิต อนาคามีจิต ทั้ง ๓ ระดับนี้เรียกว่าอริยจิต คือจิตของพระอริยเจ้า แม้จะยังไม่พ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง แต่เป็นฐานที่จะก้าวขึ้นไปสู่อริยจิตขั้นสูงสุดคือพระอรหันต์ หรืออรหัตตจิต และพุทธจิต อรหัตตจิตและพุทธจิต แม้จะเป็นอรหัตตจิตเช่นเดียวกัน แต่พุทธจิตเหนือกว่าอรหัตตจิตทุกๆ ไป พระอริยบุคคลระดับอรหัตตจิตและพุทธจิตจะเข้าถึงนิพพานจิต

ผู้ศึกษาอาจสงสัยว่าตามนัยแห่งพระอภิธรรมมีจิตเป็นจำนวนมากถึง ๘๘ ดวงบ้าง ๑๒๑ ดวงบ้าง เหตุไฉนจึงนำมากล่าวเพียงกุศลจิต ฌานจิต และอริยจิต เพียงทราบว่าในที่นี้มุ่งอธิบายคุณภาพชีวิตเป็นหลัก เมื่อปัญญาเป็นฐานเหตุย่อมส่งผลต่อจิตที่ดี จึงกล่าวได้ว่า เมื่อมีปัญญาเป็นคุณภาพชีวิตจึงเป็นผลให้เกิดจิตที่ดี ซึ่งก็คือ กุศลจิต ฌานจิต และอริยจิตที่ได้กล่าวมาแล้ว

^{๑๖๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, อภิธัมมัตถสังคหบาลี และอภิธัมมัตถกาวินิฎฎิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, ๒๕๓๕, หน้า ๔๖.
^{๑๖๓} อ้างแล้ว หน้า ๔๙.
^{๑๖๔} อ้างแล้ว หน้า ๗๕.

๓. ธรรมะ (Right) ^{๑๖๕} คือ ความดี ความถูกต้อง หรือธรรมชาติ มี ๓ ระดับ ได้แก่

๓.๑ คุณธรรมเป็นความดีของชีวิตระดับพื้นฐานสากลได้แก่ พรหมวิหารธรรมจริยธรรม มารยาท วัฒนธรรม และอารยธรรม คุณธรรมเป็นความดีของชีวิต (คุณภาพชีวิต) ในระดับพื้นฐานและเป็นสากลสำหรับคนทั่วไปที่พึงมี

๓.๒ ศีลธรรม ^{๑๖๖} เป็นคุณภาพชีวิตในระดับสูงได้แก่ การมีศีลประเภทต่างๆ คือ ศีลหลัก เพราะในทุกศาสนาจะวางระบบศีลธรรมไว้เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับศาสนิก แต่จะมีความแตกต่างกันในแต่ละศาสนา

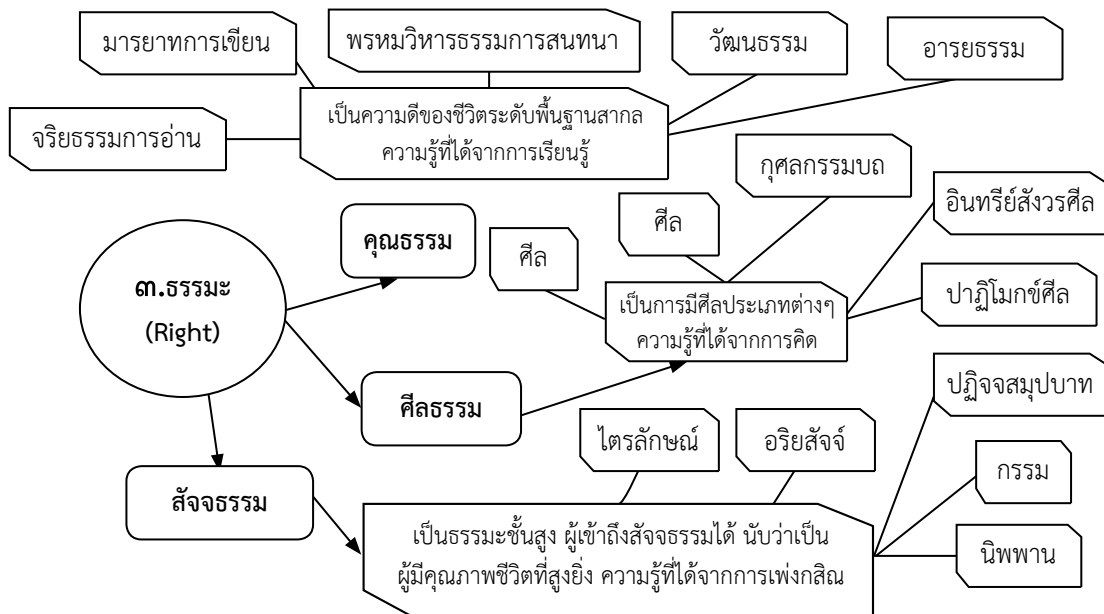
๓.๓ สัจจธรรม ^{๑๖๗} เป็นธรรมะขั้นสูง ผู้เข้าถึงสัจจธรรมได้ นับว่าเป็นผู้มีคุณภาพชีวิตสูงยิ่ง เพราะสัจจธรรมทำให้คนเข้าถึงความจริงของชีวิตระดับสูงสุด สัจจธรรมดังกล่าวได้แก่ ไตรลักษณ์ อริยสัจจ์ปฏิบัติจสมุบาทกรรม และนิพพาน การเรียนรู้เรื่องสัจจธรรม แม้จะยังไม่ถึงแต่เป็นฐานเบื้องต้นที่จะได้เปรียบอย่างเพื่อก้าวไปให้ถึงด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา และมรรคมีองค์ ๘

การที่คนมีธรรมะเพราะมีฐานคุณภาพชีวิตด้านคุณภาพจิตทั้ง ๓ ระดับหรือระดับใดระดับหนึ่งเป็นพื้นฐานให้เทียบยื่นเพื่อก้าวไปสู่ความดีอื่นๆ อีกต่อไป

^{๑๖๕} ธรรมะ มีความหมายหลายอย่าง แต่ในที่นี้หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณภาพชีวิต

^{๑๖๖} ศีลธรรม หมายถึง ข้อบัญญัติทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนา

^{๑๖๗} สัจจธรรม เป็นคุณธรรมขั้นสูง โดยทั่วไปชาวบ้านธรรมดาเพียงแต่การเรียนรู้หลักการหรือทฤษฎี ผู้เข้าถึงสัจจธรรมจริงๆ จึงหมายถึง ผู้บรรลุคุณธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๔. กรรม (Action) ^{๑๖๘} คือ พฤติกรรมที่ดี หรือการกระทำเชิงบวกเพราะได้รับอิทธิพลจากธรรมะ มี ๓ ระดับ ได้แก่

๔.๑ กายสุจริต ^{๑๖๙} คือการกระทำดีทางกาย ได้แก่ ความประพฤติดีไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมยทรัพย์สิน ไม่ล่วงประเวณี ไม่เสพสิ่งเสพติด และไม่ดื่มสุรายาเมาประเภทต่างๆ

๔.๒ วจีสุจริต ^{๑๗๐} คือการพูดที่ดี ได้แก่ พูดคำจริง พูดคำไพเราะ พูดคำประสานสามัคคีพูดคำมีประโยชน์ และพูดเข้าใจให้คนทำความดีวิกรรมเป็นการพูดที่กระตุ้นให้คนเกิดจิตสำนึกในความเป็นคน

๔.๓ มโนสุจริต ^{๑๖๑} คือการคิดเป็นฐานให้เกิดการกระทำที่ดี และการพูดเพื่อให้เกิดสิ่งดีงามให้แก่ชีวิตและสังคม แต่อาจสังเกตได้จากพฤติกรรม มโนกรรมที่ดีผลักดันให้ชีวิตก้าวไปสู่ความดีต่างๆ จึงจัดว่าเป็นคุณภาพชีวิตด้านพฤติกรรม

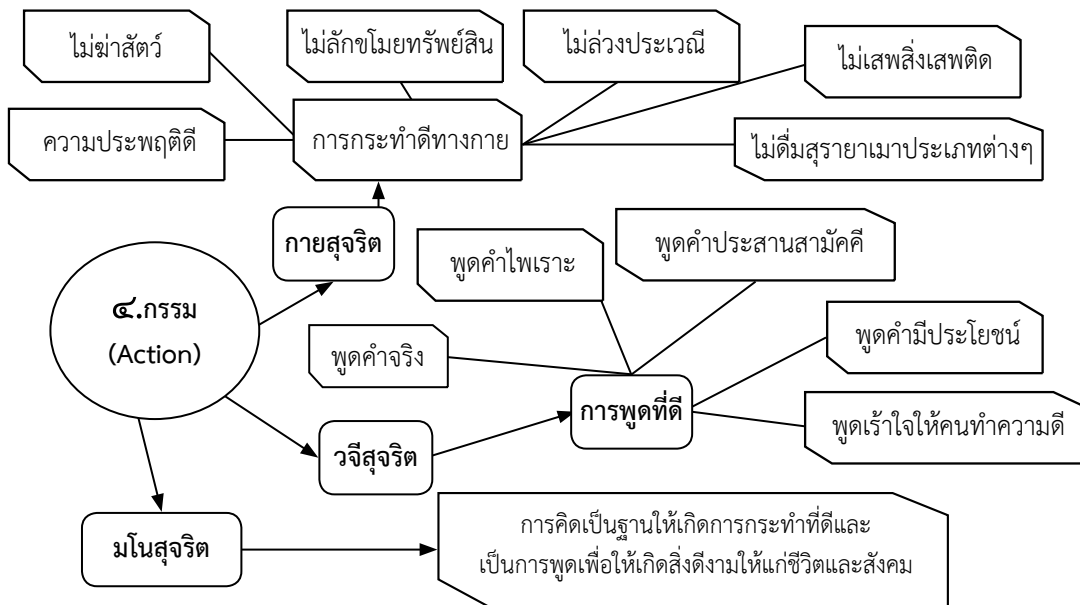
กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ฝ่ายดีเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นชัดถึงคุณภาพชีวิตในปัจจุบัน และที่จะเป็นไปในอนาคต

^{๑๖๘} กรรมเป็นได้ทั้งทางบวกและลบ แต่ในที่นี้หมายถึงฝ่ายบวกเท่านั้น

^{๑๖๙} กายสุจริต ยึดเอาศีล ๕ และ ธรรม ๕ เป็นหลัก โดยยึดเอาเจตนาเป็นที่ตั้ง

^{๑๗๐} วจีสุจริต จัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), อ้างแล้ว, หน้า ๒๓๓ (ข้อ ๓๑๔).

^{๑๗๑} มโนสุจริต เป็นต้นเหตุสำคัญที่จะก่อให้เกิดกายสุจริตและวจีสุจริต เพราะใจจะเป็นผู้บังคับให้เกิดการกระทำไม่ว่าดีหรือชั่ว ใจจะเป็นหัวหน้า หรือเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหว เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

๕. อาชีพ (Occupation)^{๑๗๒} คือการทำมาหากินเพื่อบำรุงเลี้ยงชีวิต อาชีพบางอย่างเป็นอาชีพต้องห้าม เพราะขัดแย้งกับหลักศีลธรรม ซึ่งมีเพียงน้อยอย่างเท่านั้น อาชีพที่คนทั้งหลายพากันทำหรือกำลังทำกันอยู่จึงจัดเป็นสัมมาอาชีพด้วยอำนาจของกรรมดี ดังนั้นการประกอบสัมมาอาชีพจึงจัดเป็นคุณภาพชีวิต

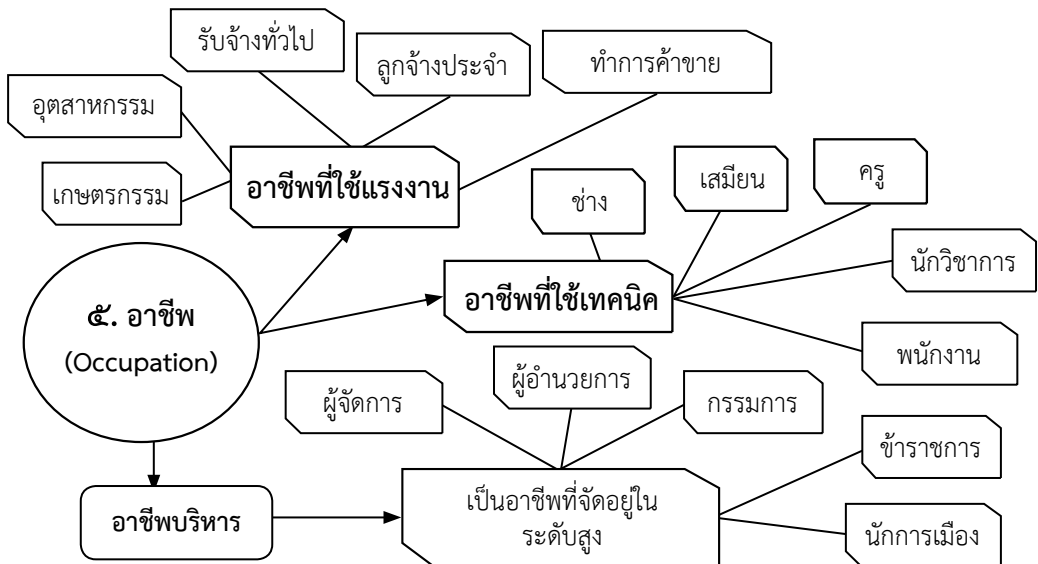
อาชีพแบ่งออกเป็น ๓ ระดับตามลักษณะและประเภทของงาน ได้แก่

๕.๑ อาชีพที่ใช้แรงงานได้แก่ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม รับจ้างทั่วไป ลูกจ้างประจำ และทำการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ อาชีพที่ใช้แรงงานมักเป็นงานหนักและรายได้ต่ำ แต่การทำงานให้ได้รับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนเป็นผลให้มีกินมีใช้ จึงจัดเป็นคุณภาพชีวิตเช่นเดียวกัน

๕.๒ อาชีพที่ใช้เทคนิคได้แก่ ช่าง เสมียน ครู นักวิชาการและพนักงาน เป็นต้น อาชีพเทคนิคนี้มีการจัดระดับของงานและค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน และเงินพิเศษตามสิทธิที่กำหนด และมีการเลื่อนขั้นยศตามตำแหน่งตามโครงสร้างและระบบขององค์กร จึงจัดเป็นคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น

๕.๓ อาชีพบริหาร เป็นอาชีพที่จัดอยู่ในระดับสูง เพราะเป็นอาชีพที่ต้องใช้ความสามารถและความรับผิดชอบสูง ได้แก่ ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ กรรมการ ข้าราชการชั้นสูง และนักการเมือง อาชีพบริหารถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและจัดเป็นคุณภาพชีวิตระดับสูงสุด

^{๑๗๒} ในการประกอบอาชีพ มีอาชีพต้องห้ามอยู่ ๕ อย่าง เพราะผิดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้แก่ คำขามนุษย์ คำขายอาวุธ คำขายยาพิษ คำขายน้ำเมา และคำขายสัตว์เพื่อนำไปฆ่า โปรดดูมัจฉาวนิชชา ในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), อ้างแล้ว, หน้า ๑๗๔ (ข้อ ๒๓๕).

๖. รายได้ (Income)^{๑๗๓} เป็นค่าตอบแทนจากการทำงาน มักจะสัมพันธ์กับอาชีพ จะเห็นได้ว่าอาชีพบางอาชีพบางอาชีพใช้แรงงานต่ำแต่รายได้สูงเนื่องจากเป็นอาชีพที่ต้องใช้สติปัญญา และรับผิดชอบสูงแต่อย่างไรก็ตามรายได้นี้มักจะสัมพันธ์กับรายจ่าย กล่าวคือ ผู้มีรายได้สูงจะมีรายจ่ายมาก รวมทั้งภาษีอากรที่ต้องจ่ายให้รัฐด้วย

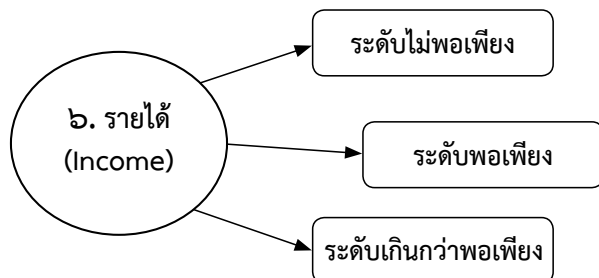
รายได้แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๖.๑ ระดับไม่พอเพียงคือไม่พอเพียงสำหรับการดำรงชีพ ได้แก่ ค่าจ้าง เงินเดือน โบนัส กำไร และรางวัล ความพอเพียงหรือไม่พอเพียงขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายตามความจำเป็น บางคนแม้จะมีรายได้อยู่ในระดับพอเพียง แต่บางครั้งมีปัญหาหรือความจำเป็นเกิดขึ้น ก็อาจไม่พอเพียงในช่วงนั้น จึงจำเป็นต้องใช้เวลาในการปรับสภาพให้อยู่ในระดับพอเพียง

๖.๒ ระดับพอเพียง คือพอเพียงสำหรับการดำรงชีพได้แก่ ค่าจ้าง เงินเดือน โบนัส กำไร และรางวัล ในการพอเพียงหรือไม่พอเพียงขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายและความจำเป็นเช่นเดียวกัน หากมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายมาก เช่น อุบัติเหตุ การเจ็บป่วย หรือมีการซื้อผ่อนส่งมาก จะมีผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายตามปกติ กรณีเช่นนี้จะต้องใช้เวลาเยียวยา ก็จะกลับคืนสู่สภาพปกติ

๖.๓ ระดับเกินกว่าพอเพียง คือการมีรายได้สูง แต่การใช้จ่ายพอประมาณให้มีเงินเก็บไว้ในรูปแบบต่างๆ เช่นฝากธนาคาร ซื้อหุ้นในกิจการธุรกิจหรือสหกรณ์ บางคนมีทรัพย์สินมากมายและมั่นคง หากไม่มีความโลภมากก็จัดว่าเป็นคนร่ำรวยและเป็นคุณภาพชีวิตระดับสูงในด้านรายได้

^{๑๗๓} รายได้ รายรับ และรายเหลือ ทั้ง ๓ อย่างมีความสัมพันธ์กัน รายได้มาก แต่รายรับจริงๆ น้อย (เพราะถูกหัก) จะมีผลกระทบต่อรายเหลือ ซึ่งจะส่งผลต่อการดำรงชีวิต ดุลยคติค่าจ้างและเงินเดือน

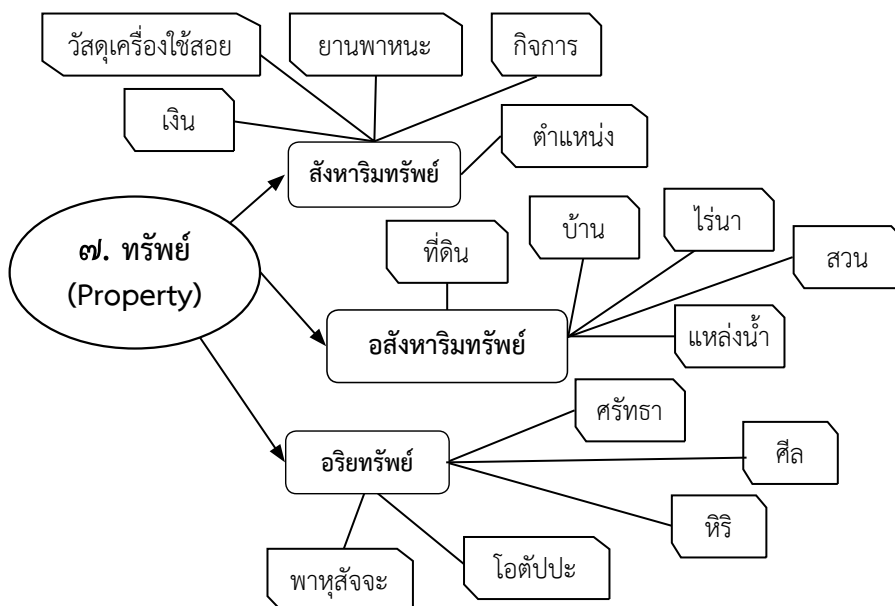

๗. ทรัพย์สิน (Property) คือทรัพย์สินเงินทองที่ได้มาจากการประกอบอาชีพและรายได้ที่เป็นรูปธรรมทางวัตถุ และได้มาจากการมีคุณธรรมประจำใจ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท และ ๓ ระดับ ได้แก่

๗.๑ สัจหาทรัพย์สิน^{๑๗๔} ได้แก่ เงิน วัสดุเครื่องใช้สอย ยานพาหนะ กิจการ และตำแหน่ง ผู้มีทรัพย์สินและสิ่งต่างๆ ดังกล่าวนี้นับว่าเป็นผู้มีคุณภาพชีวิตระดับพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

๗.๒ อสังหาทรัพย์สิน^{๑๗๕} ได้แก่ ที่ดิน บ้าน ไร่ นา สวน และแหล่งน้ำ ผู้มีทรัพย์สินดังกล่าวนี้ นับว่ามีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับกลาง เพราะทรัพย์สินเหล่านี้เป็นทรัพยากรทางวัตถุที่มีคุณค่าและอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้เป็นเจ้าของ อันแสดงถึงคามมีฐานะที่มั่นคง

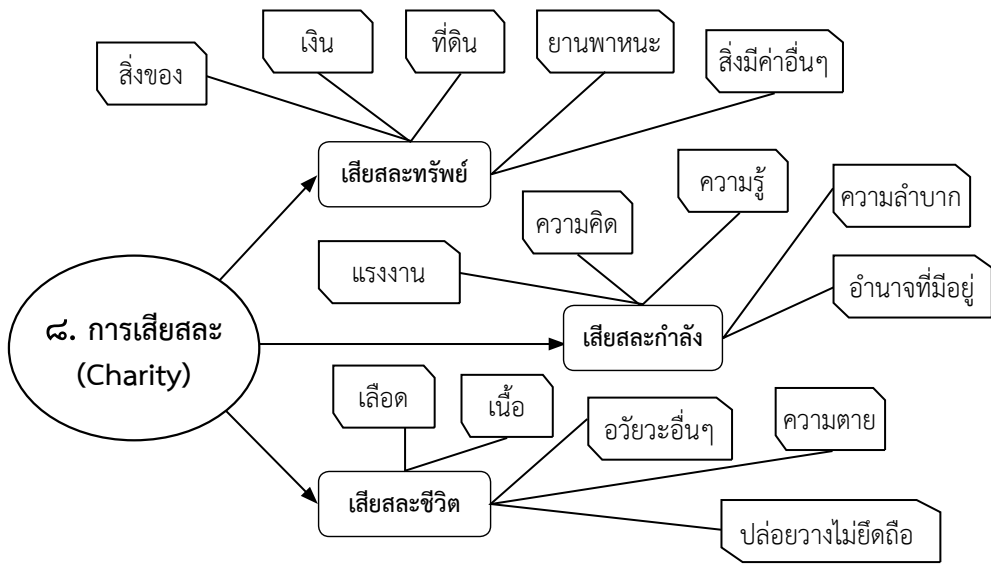
๗.๓ อริยทรัพย์สิน^{๑๗๖} เป็นทรัพย์สินของพระอริยเจ้า จัดเป็นทรัพย์สินอันประเสริฐเหนือทรัพย์สินอื่นใด ได้แก่ ศีล ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ และพหุสัจจะ เป็นต้น ผู้มีทรัพย์สินดังกล่าวนี้ แม้จะขัดสนสังหาทรัพย์สินและอสังหาทรัพย์สินดังกล่าวก็ตาม ผู้มีอริยทรัพย์สินย่อมประเสริฐกว่าคนทั้งปวง

^{๑๗๔} สัจหาทรัพย์สิน ได้แก่ ทรัพย์สินที่สามารถนำไปที่อื่น ๆ ได้ ตามที่ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองต้องการโปรดดู คำอธิบายในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในหมวดว่าด้วยทรัพย์สินเพิ่มเติม

^{๑๗๕} อสังหาทรัพย์สิน ได้แก่ ทรัพย์สินที่ตั้งอยู่กับที่ไม่สามารถนำไปที่อื่น ๆ ได้ แต่สามารถซื้อขายกันได้ เช่น ที่ดิน อาคาร และสิ่งก่อสร้าง

^{๑๗๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๔ (ข้อ ๒๙๒).

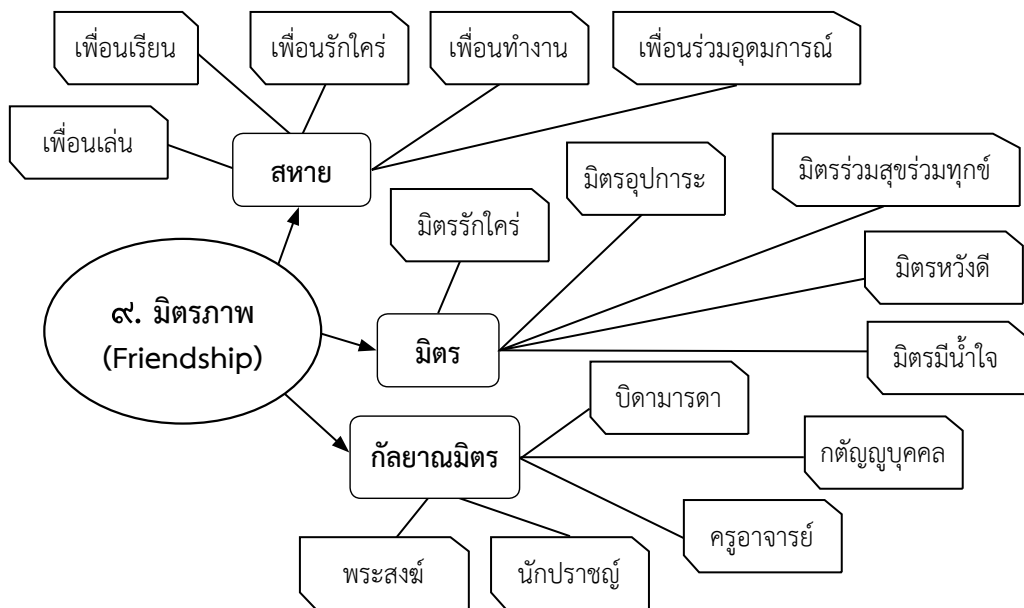

๘. การเสียสละ (Charity) ^{๑๗๗} บางที่เรียกว่าการบริจาคหรือการอุทิศตน ได้แก่ การเสียสละในลักษณะต่างๆ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๘.๑ เสียสละทรัพย์ ได้แก่ สิ่งของ เงิน ที่ดิน ยานพาหนะ และสิ่งมีค่าอื่นๆ คนที่เสียสละคือผู้ให้ความสำคัญของการให้ทรัพย์สินคือผู้ให้มีความสุข และผู้รับก็มีความสุข

๘.๒ เสียสละกำลัง ได้แก่ แรงงาน ความคิด ความรู้ ความลำบาก และอำนาจที่มีอยู่ เป็นต้น ตามฐานะของบุคคล

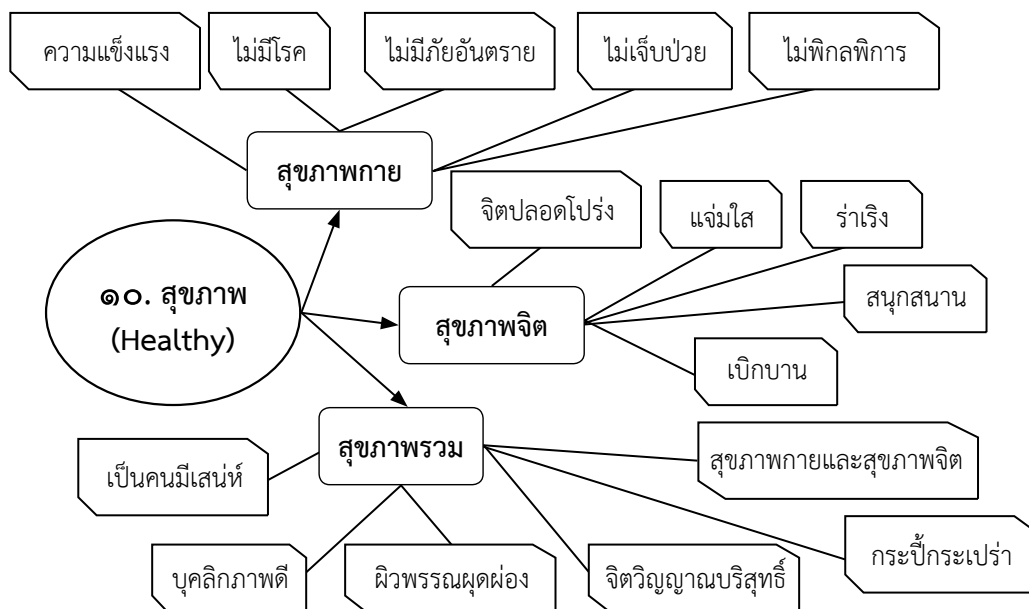
๘.๓ เสียสละชีวิต ได้แก่ เลือด เนื้อ อวัยวะอื่นๆ ความตาย และปล่อยวางไม่ยึดถือ การเสียสละชีวิตเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ อาศัยความเด็ดเดี่ยว และกล้าหาญยอมสละชีวิต จึงจะเสียสละในระดับนี้ได้

^{๑๗๗} กรรมการศาสนา, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, ๒๕๕๐, หน้า ๓๐ (ข้อ ๕๙).

๙. มิตรภาพ (Friendship)^{๑๗๘} มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตมาก กล่าวคือไม่มีใครอยู่โดดเดี่ยว โดยปราศจากมิตรได้ แม้แต่ผู้คนที่อยู่ในบ้านครอบครัวเดียวกันก็นับเป็นมิตรเหมือนกัน และเป็นมิตรที่สำคัญด้วย ดังพุทธภาษิตว่า “มาตา มิตตัสสเกหเร: มารดา เป็นมิตรในเรือนของตน” มิตรมี ๓ ระดับ ได้แก่

- ๙.๑ สหาย ได้แก่ เพื่อนเล่น เพื่อนเรียน เพื่อนรักใคร่ เพื่อนทำงาน และเพื่อนร่วมอุดมการณ์
- ๙.๒ มิตร ได้แก่ มิตรรักใคร่ มิตรอุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรหวังดี และมิตรมีน้ำใจ
- ๙.๓ กัลยาณมิตร ได้แก่ บิดามารดา กตัญญูบุคคล ครูอาจารย์ นักปราชญ์ และพระสงฆ์

๑๐. สุขภาพ (Healthy)^{๑๗๙} คือ ความไม่มีโรคร้าย ความไม่เจ็บปวด ไม่ป่วยไข้ ไม่มีภัยอันตราย และมีร่างกายแข็งแรง และการมีร่างกายแข็งแรงจัดเป็นคุณภาพชีวิต มี ๓ ระดับ ได้แก่

๑๐.๑ สุขภาพกาย คือ ความแข็งแรง ไม่มีโรค ไม่มีภัยอันตราย ไม่เจ็บป่วย และไม่พิการพิการ เหตุแห่งสุขภาพกาย ได้แก่ การออกกำลังกาย การรับประทานอาหาร การนอนหลับพักผ่อน การขับถ่าย และการสูดอากาศบริสุทธิ์ เป็นต้น

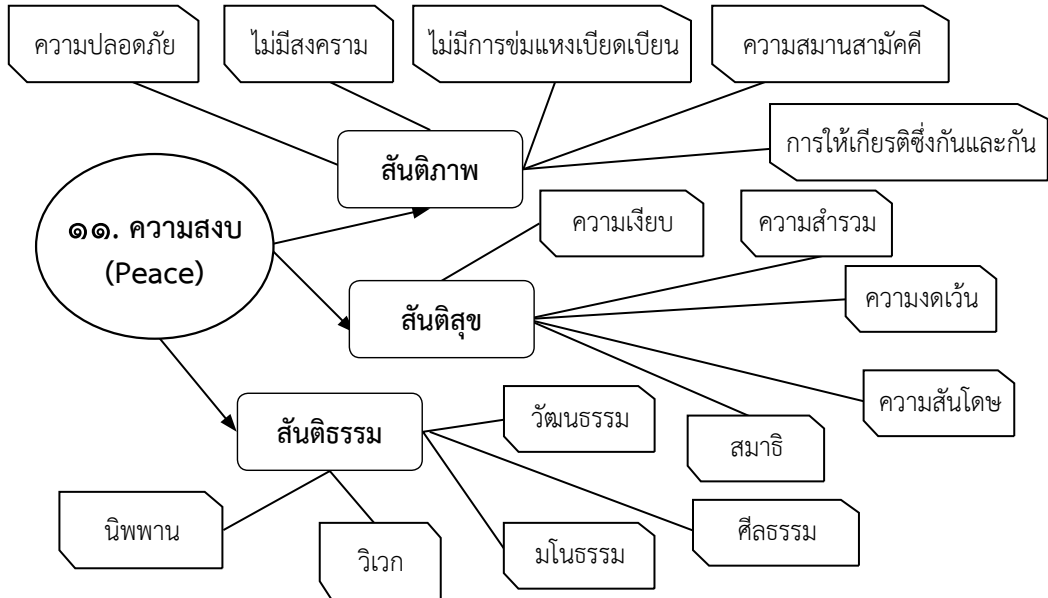
๑๐.๒ สุขภาพจิต คือ จิตปลอดโปร่ง แจ่มใส ร่าเริง สนุกสนาน และเบิกบานสำราญใจ เหตุแห่งสุขภาพจิต ได้แก่ ศีกษาธรรม คิดเรื่องที่ดี ผีกเสียสละ ขจัดอคติ และไม่พอกเพิ่มหนี้

๑๐.๓ สุขภาพรวม คือ สุขภาพกายและสุขภาพจิต กระปรี้กระเปร่า จิตวิญญาณบริสุทธิ์ ผิวพรรณผุดผ่อง บุคลิกภาพดี และเป็นคนมีเสน่ห์ เหตุแห่งสุขภาพรวม ได้แก่ การประพฤติสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ การปฏิบัติกรรมฐานทั้งสมณะและวิปัสสนา การเข้าใจตนเอง การรู้จักสามัคคี และการให้อภัยซึ่งกันและกัน

^{๑๗๘} อ่างแก้ว, หน้า ๓๐ (ข้อ ๕๙).

^{๑๗๙} อ่างแก้ว, หน้า ๘๒ (ข้อ ๑๖๐/๘).

เรื่องสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ชีวิตจะปราศจากคุณภาพในส่วนนี้ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งหมด

๑๑. ความสงบ (Peace)^{๑๘๐} จัดเป็นคุณภาพชีวิต เพราะหากชีวิตปราศจากความสงบ สิ่งก็ตามมาคือ ความฟุ้งซ่านรำคาญ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ คุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ ก็จะพลอยมีผลกระทบตามมามีด้วย

ความสงบแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๑๑.๑ สันติภาพ คือ ความปลอดภัย ไม่มีสงคราม ไม่มีการข่มเหงเบียดเบียน มีความสามานสามัคคี และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป็นต้น สันติภาพจะเกิดขึ้นได้จะต้องประกอบด้วยสภาพการณดังกล่าวนี้

๑๑.๒ สันติสุข คือ ความสุขที่เกิดจากความสงบ ได้แก่ ความเจ็บ ความสำรวม ความงดเว้น ความสันโดษ และสมาธิ

๑๑.๓ สันติธรรม คือ ความเข้าถึงธรรมที่จะทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ประกอบด้วยวัฒนธรรม ศีลธรรม มโนธรรม วิเวก และนิพพาน

ชีวิตที่เข้าถึงความสงบเป็นคุณภาพชีวิตที่สูงมาก เพราะเป็นชีวิตที่มีสติสัมปชัญญะ ไม่มีความวุ่นวาย ไม่มีปัญหายุ่งเหยิง และไม่ฟุ้งซ่านรำคาญอันเป็นเหตุให้ชีวิตประสบกับความทุกข์ทงใจ

^{๑๘๐} มีพุทธภาษิตรับรองไว้ว่า “นตถิสันติ ปรสฺสุ: สุขอื่นจากความสงบไม่มี”

๑๒. ความสุข (Happiness) เป็นเป้าหมายของชีวิต ซึ่งทุกคนต้องการและแสวงหาความสุขเป็นกระบวนการสุดท้ายในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความสุขจึงเป็นสภาพที่ทุกคนพึงพอใจ และอยากครอบครองให้อยู่ในตนไว้นานเท่าที่เป็นไปได้

ความสุขมีอยู่ ๓ ระดับ ได้แก่

๑๒.๑ ความสุขขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยความสุขทางอายตนะ (ได้รับสิ่งดีๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) อิศรภาพ เสรีภาพ ภราดรภาพ และความเป็นธรรม

๑๒.๒ โลภียสุข ประกอบด้วย ความสบาย (ด้านอาหาร อากาศ ที่พักอาศัย และสิ่งแวดล้อม) ความมีทรัพย์สิน ความไม่มีโรคภัย ความไม่มีหนี้ และการดำรงชีวิตที่ปราศจากโทษภัย

๑๒.๓ โลภุตรสุข เป็นความสุขระดับสูง กล่าวคือ เป็นความสุขที่อยู่เหนือโลก หรือเหนือชีวิตของสามัญชนทั่วไป ประกอบด้วย ความมีสมาธิ การปฏิบัติวิปัสสนา การได้ฌาน การเข้าถึงสมาบัติ และนิโรธ หรือนิพพาน ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตทั้ง ๑๒ ตัวนี้ สามารถนำไปใช้ประเมินคุณภาพชีวิตของบุคคลแต่ละคนดูได้ว่า คนๆ นั้นมีคุณภาพชีวิตอยู่ระดับใด ได้แก่ ระดับไม่พอเพียง ระดับพอเพียง และระดับเกินพอเพียง โดยกำหนดค่าของตัวชี้วัดหลัก

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปสังคมการปฏิรูปสังคมอย่างไรและเพื่ออะไร

สังคม คือ คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมตัวกัน เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างต่อเนื่องและพึ่งพาอาศัยกันและกัน การปฏิรูปสังคม คือ การปฏิรูปคนที่อยู่ในสังคมให้มีความรู้ความเข้าใจและมีฐานทางความคิดความเข้าใจและคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ที่เหมาะสมกับอัตภาพของแต่ละคน โดยมีเป้าหมายสุดท้ายคือ ความสุข การปฏิรูปสังคมต้องปฏิรูปคุณภาพชีวิตให้ทุกคนมีความดีและความสุขตามอัตภาพ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกันและเท่ากันเสมอไป เพราะฐานชีวิตของแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน ทั้งทางด้านสติปัญญา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข คุณภาพชีวิตที่จะต้องปฏิรูปมี ๑๒ ด้านด้วยกัน ได้แก่

๑. ปัญญา (Wisdom) คือ ความรู้ที่ถูกต้อง – ปฏิรูปการเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดปัญญา – ปฏิรูปความคิดที่จะก่อให้เกิดปัญญา - ปฏิรูปกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดปัญญา

๒. จิต (Mind) คือ ความคิดเห็นหรือความนึกคิด – ปฏิรูปจิตใจให้เกิดความฉลาดทางความคิด – ปฏิรูปจิตใจให้เกิดความมั่นคง – ปฏิรูปจิตใจให้เกิดความคิดแบบอารยชน

๓. ธรรม (Right) คือ ชีวิตที่ถูกต้อง – ปฏิรูปชีวิตให้เกิดคุณธรรม – ปฏิรูปชีวิตให้มีศีลธรรม – ปฏิรูปชีวิตให้เข้าถึงสังฆธรรม

๔. กรรม (Action) คือ พฤติกรรมที่ดีของชีวิต – ปฏิรูปให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาทางกาย – ปฏิรูปให้เกิดให้เกิดพฤติกรรมที่ดีทางวาจา – ปฏิรูปให้เกิดมโนภาพที่ดีทางความคิด

๕. อาชีพ (Occupation) คือ หลักอาชีพของชีวิต – ปฏิรูปการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตและการใช้แรงงาน – ปฏิรูปการประกอบอาชีพให้เกิดความก้าวหน้า – ปฏิรูปการประกอบอาชีพให้เป็นสัมมาทิฐิ

๖. รายได้ (Income) คือ สิ่งตอบแทนที่ได้รับจากการประกอบอาชีพ – ปฏิรูปรายได้ที่มีความเป็นธรรม – ปฏิรูปรายได้ที่เหมาะสมกับการลงทุน – ปฏิรูปรายได้ที่สร้างความมั่นคงโดยชอบธรรม

๗. ทรัพย์สิน (Property) คือ สิ่งที่มีประโยชน์และคุณค่าสำหรับชีวิต - ปฏิรูปการบริหารจัดการทรัพย์สินบุคคล - ปฏิรูปการจัดการทรัพย์สินระดับครอบครัว- ปฏิรูปการบริหารจัดการทรัพย์สินระดับรัฐ
๘. การเสียสละ (Charity) คือ การตัดสินใจเพื่อให้บริการแก่สังคมและรัฐ - ปฏิรูปการแจกจ่ายทรัพย์สินให้เหมาะสม - ปฏิรูปการให้ค่าบริการแรงงานที่เหมาะสม - ปฏิรูปการอาสาใช้สังคมในลักษณะสุ่มเสี่ยง
๙. มิตรภาพ (Friendship) คือ การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและกัน - ปฏิรูปการมีมนุษยสัมพันธ์ - ปฏิรูปมิตรภาพทางสังคม - ปฏิรูประบบกัลยาณมิตร
๑๐. สุขภาพ (Healthy) คือ สุขภาวะของบุคคล - ปฏิรูปสุขภาพทางกาย - ปฏิรูปสุขภาพทางจิต - ปฏิรูปสุขภาพทางจิตวิญญาณ
๑๑. สันติ (Peace) คือ ความสงบสุขแห่งชีวิต - ปฏิรูปให้เกิดสันติภาพทางสังคม- ปฏิรูปให้เกิดสันติสุขส่วนบุคคล - ปฏิรูปให้เกิดสันติธรรมทางจิตใจ
๑๒. ความสุข (Happiness) คือ ความพึงพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ - ปฏิรูปให้เกิดความสุขขั้นพื้นฐาน - ปฏิรูปให้เกิดความสุขทางใจ - ปฏิรูปให้เกิดความสุขในระดับที่สูงขึ้น
- การปฏิรูปสังคมต้องอยู่บนฐานหลักพุทธธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทย การปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องปฏิรูปบริบททุกส่วนที่เกี่ยวข้องด้วย
- ตัวชี้วัดทั้ง ๑๒ ตัวจะผลักดันกันและกันให้เกิดคุณภาพชีวิต ตัวปัญญาซึ่งเป็นตัวนำจะทำให้ตัวชี้วัดตัวอื่นๆ ได้รับความถูกต้องไปด้วยและจะลงท้ายด้วยความสุข ทั้งเป็นความสุขส่วนบุคคลและสังคมในภาพรวม

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๕๐ พรรษา ๕ ธ.ค. ๒๕๕๐. กীরติ บุญเจือ. ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.
- พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระมหาบุญมี มาลาวิชโร. ธรรมะรักษาโรค เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทชิงค้ปิยอนต์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- มนูญ มุขประดิษฐ์. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา, ๒๕๕๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย.วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๑, ๒, ๓., ๒๕๓๕.
- มานิต กิตติจุงจิต. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๕๕.
- ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล (บรรณาธิการ). มนุษย์กับสันติภาพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

การนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา
ศาสนาและวัฒนธรรม ในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์
อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

THE ADOPTION OF THREEFOLD APPLICATION IN MANAGEMENT EDUCATION OF
SUBJECTS, SOCIAL STUDIES, RELIGION AND CULTURE IN SECONDARY EDUCATION
OF BUNTHUENG VITTAYANUSON SCHOOL MUANG DISTRICT BURIRAM PROVINCE

ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล ดร.สิริภพ สอนดง*

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักไตรสิกขา ซึ่งหมายถึงข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง คือ สีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา ^{๑๘๑} ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทั้งทางด้านกาย ศีล จิตและปัญญาของมนุษย์อย่างครบถ้วนความดีเลิศประเสริฐของมนุษย์นั้น จึงอยู่ที่การเรียนรู้ฝึกและศึกษาพัฒนาตนขึ้นไป มนุษย์จะเอาดีไม่ได้ ถ้าไม่มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน เพราะฉะนั้น จึงต้องพูดให้เต็มว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก” ^{๑๘๒} ในหลักการดังกล่าวนี้ จึงเป็นการยืนยันความเป็นไปได้ที่มนุษย์ไม่ว่าเพศ หรือวัยใดก็สามารถฝึกพัฒนาตนเอง ได้ผลตามศักยภาพของตน

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พยายามเข้าใจธรรมชาติทั้งธรรมชาติที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์เองและธรรมชาติที่แวดล้อมรอบตัวมนุษย์โดยใช้การศึกษาเพื่อเพ่งพินิจสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญาเห็นตนเองเห็นด้วยตนเองเห็นเท่าทันและเห็นสิ่งต่างๆ ตามความจริงแท้อย่างไรก็ตามถ้าวิเคราะห์ตามรูปศัพท์แล้วคำว่าการศึกษาตรงกับคำว่าสิกขาที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนาและความหมายของคำว่าสิกขาในคัมภีร์มหานิทเทส ^{๑๘๓} กล่าวไว้ดังนี้ว่า

บุคคลย่อมศึกษาอิศศีลคือศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกายวาจาให้สูงขึ้นไปบ้างศึกษาในการฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้างศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้างเมื่อห้วงจิตคำนึงถึงการศึกษานี้ก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อรู้ก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อเห็นคือเข้าใจก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อตั้งจิตกำหนดแน่วแน่งก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อน้อมจิตกำหนดไปก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อประคองความเพียรก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อเอาสติกำหนดก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อตั้งจิตมั่นก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อรู้ทั่วชัดด้วยปัญญาก็เรียกว่าศึกษาเมื่อรู้สิ่งที่พึงรู้จำเพาะก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อกำหนดรู้สิ่งที่ควรกำหนดรู้ก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อละสิ่งที่พึงละก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อประจักษ์แจ้งสิ่งที่ควรประจักษ์แจ้งก็ชื่อว่าศึกษาเมื่อฝึกอบรมเจริญสิ่งที่ควรปฏิบัติควรฝึกอบรมก็ชื่อว่าศึกษา

* อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๑๘๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๗๒

^{๑๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๓.

^{๑๘๓} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๙๖๐/๖๐๘.

โรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยจัดการศึกษาในระบบ ระดับตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา โดยหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ความสำคัญแก่นักเรียน โดยมีการจัดกิจกรรมเน้นศีลธรรมต่าง เพื่อให้สอดคล้องกับชุมชน สังคม ได้อย่างมีความสุข

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการจัดการศึกษาวิเคราะห์การนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์วิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมพร้อมนำหลักไตรสิกขาทางพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาดี ให้เป็นคนเก่ง ดี มีสุข เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

- ๓.๑ สํารวจ สืบค้น ศึกษา และวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดหลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ๔ ด้าน คือ
 - ก. แนวคิดหลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
 - ข. ความหมายของไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
 - ค. ความสำคัญของไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
 - ง. หลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๓.๒ กระบวนการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓ ประเด็น
 - ก. สภาพทั่วไปของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์
 - ข. หลักสูตร การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑
 - ค. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ วิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
- ๓.๓ การนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๕ ด้านคือ
 - ก. ด้านเป้าหมายของการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา
 - ข. ด้านหลักการของการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา
 - ค. ด้านแนวทางของการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

- ง. ด้านรูปแบบของการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา
 - จ. ด้านประโยชน์และคุณค่าจากการประเมินการจัดการศึกษาตามหลัก ไตรสิกขา
- ๓.๔ สรุปผลการศึกษา และตรวจสอบความถูกต้อง
 - ๓.๕ เขียนรายงานวิจัยแบบจรรยาบรรณ และจัดทำเป็นรูปเล่มนำเสนอ

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ แนวคิดหลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักไตรสิกขาซึ่งประกอบด้วยศีลสมาธิและปัญญาเป็นหลักธรรมที่สำคัญมากเพราะเป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันจะขาดเสียมิได้ถ้าขาดหลักธรรมเมื่อไรความยุ่งยากความวุ่นวายก็จะบังเกิดขึ้นอย่างเช่นศีลแปลว่าปรกติทำเป็นปรกติพูดเป็นปรกติคิดเป็นปรกติถ้าคิดพูดทำไม่เป็นปรกติความยุ่งยากความวุ่นวายย่อมบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่าภิกษุทั้งหลาย ศึกษา ๓ ประการ ๑) อธิศีลสิกขา ๒) อธิจิตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา ^{๑๘๔}

ส่วนคำว่าไตรหรือนั้นหมายถึงองค์ประกอบ๓ประการคือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าศีลสมาธิปัญญาโดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้

๔.๑.๑ อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูงตั้งคำอธิบายในคุหุฎฐกสูตรนทีเทศคัมภีร์มหานทีเทศว่า อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไรคือภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีลสำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์สมบูรณ์ด้วยอาการและโคจรเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อยสมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือศีลชั้นเล็กศีลชั้นใหญ่ศีลเป็นที่พึ่งเป็นที่ตั้งเป็นเบื้องต้นเป็นความประพฤติเป็นความสำรวมเป็นความระวังเป็นหัวหน้าเป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศลนี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา ^{๑๘๕}

โดยการฝึกอบรมศีลนั้นมุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนและการเบียดเบียนดังที่แสดงในมติกกถาคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า“เนกขัมมะชื่อว่าศีลละวิสุทธิตเพราะมีความหมายว่ากั้นกามฉันทะความสำรวมชื่อว่าอธิศีลสิกขาอพยาบาทชื่อว่าศีลละวิสุทธิเพราะมีความหมายว่ากั้นพยาบาทหรือทรมรรคชื่อว่าศีลละวิสุทธิเพราะมีความหมายว่ากั้นกิเลสทั้งปวง” ^{๑๘๖}

๔.๑.๒ อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตใจเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งปวง ตั้งคำอธิบาย ในคุหุฎฐกสูตรนทีเทศคัมภีร์มหานทีเทศว่าอธิจิตสิกขาเป็นอย่างไรคือภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตกวิจารณ์และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่เพราะวิตกวิจารณ์สงบงับไปแล้วบรรลุตติยฌานมีความผ่องใสในภายในมีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์แต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไปมีอุเบกขามีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกายบรรลุตติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขามีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์

^{๑๘๔} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘-๔๙.

^{๑๘๕} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

^{๑๘๖} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๑๘๗} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

ได้แล้วเพราะโสมนัสและโทมณัสดับไปก่อนแล้วบรรลุจุดถณานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุขมีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่
นี้ชื่อว่าอภิจิตสิกขา ^{๑๘๗}

โดยการฝึกอบรมจิตนั้นมุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิตการทำใจให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ไม่ฟุ้งซ่าน
เป็นกลางปราศจากอคติดังที่แสดงในมาติกากถาคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตบริสุทธิ์เพราะมีความหมายว่า
ไม่ฟุ้งซ่านความไม่ฟุ้งซ่านชื่อว่าอภิจิตสิกขา” ^{๑๘๘}

๔.๑.๓ อภิปญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึงข้อ ปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิด
ความรู้แจ้งอย่างสูงการรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ๔เป็นลำดับไปจนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุติและปัญญาวิ
มุติสามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไปตั้งคำอธิบายที่ปรากฏในคหฬุทธกสูตรตนิเทศคัมภีร์มหานิทเทสว่าอภิปญญา
สิกขาเป็นอย่างไรคือภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญาประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความ
ดับเพิกถอนกิเลสให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” “นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิด
ทุกข์)” “นี้ทุกข์นิโรธ(ความดับทุกข์)” “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์) เธอรู้
ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” “นี้อาสวะสมุทัย” “นี้อาสวะนิโรธ” “นี้อาสวะนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า
อภิปญญาสิกขา ^{๑๘๙}

โดยการฝึกอบรมปัญญานั้นมุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อให้เกิดความเห็น
ที่บริสุทธิ์จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ตั้งรายละเอียดที่ปรากฏในมาติกากถาคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทวิวิ
มุติ” เพราะมีความหมายว่าความเห็นชื่อว่าอภิปญญาสิกขา ^{๑๙๐} การฝึกอบรมทั้ง๓ด้านจึงมีวัตถุประสงค์โดยรวม
เพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของบุคคลดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “สำหรับบุคคลผู้ตั้งอยู่ตลอด
เวลาหมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืนน้อมจิตเข้าหาหนิพานอาสวะทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ไม่ได้” ^{๑๙๑}

สรุปได้ว่า หลักปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาเป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการฝึกหัดกาย วาจาและใจ โดย
มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความ
เดือดร้อนและการเบียดเบียน เป็นการฝึกอบรมจิตใจเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูงการสังัดจากาม
อกุศลธรรมทั้งปวง และปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูงการรู้ชัดตามความเป็น
จริงในอริยสัจ๔เป็นลำดับไป

๔.๒ กระบวนการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของ โรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ก. สภาพทั่วไปของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์โรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๑๙
ถนนบุรีรัมย์-นางรอง บ้านบุลาวตำบลสะแกโพรง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ ๓๑๐๐๐
หมายเลขโทรศัพท์ ๐๔๔-๑๘๔๐๒๘, ๐๔๔-๑๘๔๐๒๖ โดยได้รับอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนฯ ในวันที่ ๑๒ เดือน
พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๓ ตามใบอนุญาต เลขที่ บร๑๐๐๓/๒๕๕๓ และเปิดทำการสอนตั้งแต่ภาคเรียนที่ ๑ ปีการ
ศึกษา ๒๕๕๓ เป็นต้นมา เป็นโรงเรียนเอกชนในระบบ ประเภทสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น-มัธยมศึกษา

^{๑๘๗} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๑๘๘} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๑๙๐} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๑๙๑} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.

ตอนปลาย เปิดทำการสอนตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐-๑๕.๓๐ น. บริเวณโรงเรียนมีเนื้อที่จำนวน ๑๓ ไร่ เปิดสอนตั้งแต่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖^{๑๙๒}

โรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลสะแก โพรง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์สภาพของชุมชนโดยรอบบริเวณโรงเรียนเป็นชุมชนชนบทโดยรอบ มีโรงเรียน มัธยมของรัฐและโรงเรียนขยายโอกาสตั้งอยู่ใกล้ที่ตั้งของโรงเรียน หน่วยงานราชการที่อยู่ใกล้เคียงสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนสองห้องพิทยาคม โรงเรียนสะแกโพรงอนุสรณ์ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบุลาว และ องค์การบริหารส่วนตำบลสะแกโพรง

ข. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกายความรู้คุณธรรมมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลกยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความรู้และทักษะพื้นฐานรวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิตโดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. ความสามารถในการสื่อสารเป็นความสามารถในการรับและส่งสารมีวัฒนธรรมในการใช้ ภาษาถ่ายทอดความคิดความรู้ความเข้าใจความรู้สึกและทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและ ประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคมรวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหา ความขัดแย้งต่างๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้องตลอดจนการเลือกใช้ วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

๒. ความสามารถในการคิดเป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์การคิดสังเคราะห์การคิดอย่าง สร้างสรรค์การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการคิดเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อ การตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๓. ความสามารถในการแก้ปัญหาเป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เผชิญได้อย่าง ถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผลคุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศเข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลง ของเหตุการณ์ต่างๆในสังคมแสวงหาความรู้ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาและมีการตัดสินใจ ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเองสังคมและสิ่งแวดล้อม

๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตเป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่างๆไปใช้ในการดำเนิน ชีวิตประจำวันการเรียนรู้ด้วยตนเองการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องการทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้าง เสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลการจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสมการปรับตัวให้ทัน กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมและการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

^{๑๙๒} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต ๑, แหล่งที่มา, ออนไลน์, <http://buriram1.go.th/index.php?option=com>.

๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่างๆและมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้านการเรียนรู้การสื่อสารการทำงานการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ถูกต้องเหมาะสมและมีคุณธรรม ^{๑๙๓}

ค. หลักการจัดการศึกษา ^{๑๙๔}

ความหมายของการจัดการศึกษาการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบโดยมีเป้าหมายชัดเจนคือการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกายจิตใจสติปัญญาคุณธรรมค่านิยมความคิดการประพฤติปฏิบัติ ฯลฯ โดยคาดหวังว่าคนที่มีคุณภาพนี้จะทำให้สังคมมีความมั่นคงสงบสุขเจริญก้าวหน้าทันโลกแข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้

ความจำเป็นในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษายังมีความจำเป็นเพราะต้องการคนที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะด้านที่มีความรู้ความเข้าใจความชำนาญและรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็น การรับผิดชอบด้านการสอน การบริหารหรือการสนับสนุนตัวอย่างเช่นครูที่ดีต้องได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างดีมีความรู้ความชำนาญและมีคุณลักษณะเหมาะสมกับการเป็นครูการเป็นครูจึงเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง

วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา คือ ให้บริการทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพโดยถ่ายทอดหรือปลูกฝังเนื้อหาความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสมเตรียมเด็กก่อนวัยเรียนให้มีความพร้อมในการเรียนรู้และจัดให้เด็กในวัยเรียนได้รับการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองต่อเนื่องให้โอกาสทางการศึกษาโดยเข้าถึงผู้รับบริการที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษาตามปกติที่มีอยู่หลากหลายการจัดการศึกษาลักษณะนี้มุ่งไปที่ผู้ด้อยโอกาสต่างๆไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีฐานะยากจนผู้ที่พลาดโอกาสได้รับการศึกษาในบางช่วงของชีวิต ตอบสนองความต้องการทางการศึกษาระดับสูงในเชิงคุณภาพและพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลให้เต็มตามความสามารถและตอบสนองวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาข้อนี้เน้นการพัฒนามนุษย์ในลักษณะบูรณาการ

เป้าหมายของการจัดการศึกษา เป้าหมายของการศึกษามีหลากหลายผู้นำชุมชนและท้องถิ่นพึงมีบทบาทในการสำรวจกลุ่มเป้าหมายกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายและร่วมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดบริการการศึกษาแก่กลุ่มเป้าหมายให้ครบถ้วนและเกิดประโยชน์ได้จริง

องค์ประกอบของการจัดการศึกษาองค์ประกอบของการจัดการศึกษานั้นมี ๘ ประการ คือ (๑) สาระเนื้อหาในการศึกษา (๒) ครูผู้สอนหรือผู้ให้ความรู้ (๓) สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษา (๔) รูปแบบวิธีการเรียนการสอน (๕) ผู้บริหารและบุคลากรที่ทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษา (๖) เงินทุนสนับสนุน (๗) สถานที่ศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม (๘) ผู้เรียน

สรุปความได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการศึกษาเป็นสาระเนื้อหาในการศึกษาในกรณีที่มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ ครูผู้สอนหรือผู้ให้การเรียนรู้ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้แก่ครูและอาจารย์ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูงบุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการศึกษาอบรมมาทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดเพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อและอุปกรณ์สำหรับ

^{๑๙๓} หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, กระทรวงศึกษาธิการ, แหล่งที่มา, ออนไลน์, <http://math.ipst.ac.th> เข้าถึงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๑๙๔} แหล่งที่มา ออนไลน์, <http://www.ipecp.ac.th/ipecp/cgi-bin/webpili/unit1/level1-3.html>, เข้าถึงวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

การศึกษาสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ เพราะระบบการศึกษายุคใหม่เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน

ง. การจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

โรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ได้จัดกระบวนการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยเห็นความสำคัญกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคมการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยกาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่างๆเกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่นมีความอดทนอดกลั้นยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กันและความแตกต่างกันอย่างหลากหลายเพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบมีความรู้ทักษะคุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสมโดยได้กำหนดสาระต่างๆไว้ดังนี้

๑. ศาสนาศีลธรรมและจริยธรรมแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนาศีลธรรมจริยธรรมหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือการนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นผู้กระทำความดีมีค่านิยมที่ดีงามพัฒนาตนเองอยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

๒. หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมค่านิยมความเชื่อปลุกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสิทธิหน้าที่เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

๓. เศรษฐศาสตร์การผลิตการแจกจ่ายและการบริโภคสินค้าและบริการการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพและการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔. ประวัติศาสตร์เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์วิธีการทางประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษยชาติ จากอดีตถึงปัจจุบันความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีตความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

๕. ภูมิศาสตร์ลักษณะของโลกทางกายภาพลักษณะทางกายภาพแหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆ ของโลกการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นการนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ^{๑๙๕}

นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อจบการศึกษาตามลำดับนักเรียนต้องมีความรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง ดังนี้

^{๑๙๕}อ้างแล้ว.

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๑. มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกโดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆในโลกเพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณได้รับการพัฒนาแนวคิดและขยายประสบการณ์เปรียบเทียบกับระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่างๆในโลกได้แก่เอเชียออสเตรเลียโอเชียเนียแอฟริกายุโรปอเมริกาเหนืออเมริกาใต้ในด้านศาสนาคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมการเมืองการปกครองประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์

๓. รู้และเข้าใจแนวคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคตสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

๑. มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๒. เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือรวมทั้งมีค่านิยมอันพึงประสงค์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขรวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในชั้นสูงตามความประสงค์ได้

๓. มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยความภูมิใจในความเป็นไทยประวัติศาสตร์ของชาติไทยยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๔. มีนิสัยที่ดีในการบริโภคเลือกและตัดสินใจบริโภคได้อย่างเหมาะสมมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทยและสิ่งแวดล้อมมีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติมุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม

๕. มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของตนเองซึ่งนำตนเองได้และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ในสังคมได้ตลอดชีวิต^{๑๙๖}

สรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสาระการเรียนรู้ มีภาคปฏิบัติเพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรม มีโครงการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้แก่นักเรียนนั้นได้ประสบการณ์ ในระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้แก่นักเรียนเข้าใจตามกระบวนการของสาระกลุ่มเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม ชุมชน สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้

๔.๓ การนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

การนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์ ได้แก่ ด้านเป้าหมายของการจัดการศึกษาหลักไตรสิกขา ด้านหลักการจัดการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านแนวทางของการจัดการศึกษาหลักไตรสิกขา ด้านรูปแบบของการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา และด้านประโยชน์และคุณค่าของการจัดการศึกษาหลักไตรสิกขา

^{๑๙๖} อ้างแล้ว.

ก. ด้านเป้าหมายของการจัดการศึกษาหลักไตรสิกขา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเน้นการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุขการเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนาการเห็นคุณค่าของทรัพย์สินและสิ่งแวดล้อมความรักชาติและภูมิใจในความเป็นไทย และมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมมีสติปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีศักยภาพในการประกอบอาชีพ และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการจึงกำหนดจุดหมายดังต่อไปนี้

๑. มีคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่ดีงามและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข
๒. มีความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
๓. มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพให้สอดคล้องกับความสนใจความถนัดและตามทันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมการเมือง

๔. มีทักษะการดำเนินชีวิตที่ดีและสามารถจัดการกับชีวิตชุมชนสังคมได้อย่างมีความสุขตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๕. มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทยภูมิใจในความเป็นไทยโดยเฉพาะภาษาศิลปวัฒนธรรม ประเพณีกีฬาภูมิปัญญาไทยความเป็นพลเมืองดีปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนายึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๖. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๗. เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้มีทักษะในการแสวงหาความรู้สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และบูรณาการความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเองครอบครัวชุมชนสังคมและประเทศชาติ

ซึ่งเป้าหมายหรือจุดหมายหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

๑. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

๓. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

๔. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สรุปได้ว่าจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางเพื่อพัฒนาผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมมีสติปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีศักยภาพในการประกอบอาชีพและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ^{๑๙๗} ได้เสนอหลักการศึกษาในการพัฒนาตามแนวพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขา ^{๑๙๘} ในกระบวนการพัฒนาซึ่งประกอบด้วยองค์๓คือศีลสมาธิปัญญาในการเชื่อมโยงส่งผลต่อกัน โดยสามารถมองภาพรวมเกี่ยวกับการศึกษาเป็น ๒ ภาพหลักคือ

๑. การมองภาพรวมของระบบใหญ่เรียกว่ารอบใหญ่โดยการพัฒนาแบบนี้จะเห็นศีลสมาธิและปัญญา

^{๑๙๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕ - ๖ .

^{๑๙๘} อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๙๐/๓๘.

เด่นขึ้นมาทีละอย่างตามลำดับคือช่วงแรกเด่นที่ศีลก็เป็นขั้นศีลขั้นที่สองเด่นที่สมาธิก็เป็นขั้นสมาธิช่วงที่สามเด่นที่ปัญญาก็เป็นขั้นปัญญาแต่ในทุกขั้นก็จะมีองค์อีก ๒ อย่างทำงานร่วมอยู่ด้วยโดยตลอด

๒. การมองการทำงานในช่วงสั้นๆ เรียกว่ารอบเล็กเป็นการพัฒนาในเวลาใดเวลาหนึ่งจะเห็นศีลสมาธิปัญญานั้นทำงานด้วยกันและสัมพันธ์กันตลอดเวลาซึ่งการฝึกแบบนี้สามารถเริ่มจากจุดไหนก่อนก็ได้เช่นถ้ามีความพอใจจิตแนบสนิทกับพฤติกรรมอย่างใด(สมาธิ) ก็มีความโน้มเอียงไปสู่การทำพฤติกรรมนั้น (ศีล) หรือถ้าพิจารณาโดยเหตุผลว่าพฤติกรรมอีกอย่างหนึ่งดีกว่าเห็นว่าจะทำอย่างนั้นจะดีกว่าเป็นประโยชน์กว่า (ปัญญา) เราก็จะทำพฤติกรรมตามที่เราคิดว่าดีกว่านั้น (ศีล) แต่บางทีอาจจะจะมีพฤติกรรมเกิดขึ้นก่อนเช่นพ่อแม่ครูอาจารย์โรงเรียนหรือสถาบันทางสังคมเขาจัดระเบียบความเป็นอยู่คือวางระเบียบวินัยเป็นกฎเกณฑ์กติกาขึ้นมาแล้วเยาวชนเข้าไปอยู่ในหมู่ในพวกเขาก็ต้องทำตามเขาไป (ศีล) ต่อมาจากความเคยชินในการทำพฤติกรรมอย่างนั้นไปเรื่อยโดยไม่ขัดขึ้นผืนใจเขาก็เกิดความพอใจสนิทกับพฤติกรรมนั้น(สมาธิ) แล้วบางทีก็เลยมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่เป็นระเบียบหรือกฎเกณฑ์กติกาของพฤติกรรมนั้นว่าดีมีประโยชน์(ปัญญา) พอปัญญาเห็นคุณค่าของพฤติกรรมอย่างนั้นแล้วก็ยิ่งมีความสุขความพอใจสนิทใจกับพฤติกรรมนั้นมากขึ้น(สมาธิ) ฯลฯ เพราะเหตุที่มีการโยงส่งผลต่อกันไปมาอย่างนี้ก็ทำให้มีการปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมมีผลดียิ่งขึ้นไปอีก

สรุปว่า การประยุกต์การนำหลักไตรสิกขามาใช้กับเป้าหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิชาสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมนั้น เป็นการพัฒนาที่ควบคู่กันไปบนทางการจัดการศึกษาเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วก็จะเข้าถึงเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะได้พัฒนาผู้เรียนให้มีระเบียบวินัย (ศีล) ในการเรียน พร้อมทั้งมีจิตใจที่ตั้งมั่นในการศึกษา (สมาธิ) พร้อมทั้งทำให้เกิดความรู้ (ปัญญา) เพื่อนำมาใช้ในชีวิตของผู้เรียน จะเกิดประโยชน์และความสำเร็จในการศึกษาตามแบบอย่างที่ดีต่อตนเอง และสังคม

ข. ด้านหลักการของการจัดการศึกษาหลักไตรสิกขาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

การวิเคราะห์การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในด้านหลักการของการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมนั้น ซึ่งหลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักของการพัฒนาตนเองและพึ่งตนเอง ซึ่งมี๓หลักคือ

๑. การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล (Self – training in morality) ได้แก่ การกระทำพฤติกรรมทางกาย วาจา ไปสู่ทำนองครองธรรมในระบบการศึกษา ระเบียบ วินัยและกฎเกณฑ์

๒. การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (Self – training in concentration) ได้แก่การมีความตั้งใจ ตั้งมั่น มีความเชื่อมั่น ให้มีสุขภาพจิตที่ดี สมรรถนะจิตที่ดี คุณภาพจิตที่ดี

๓. การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self – training in wisdom) ได้แก่ การเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แล้วสามารถใช้ความรู้ไปพัฒนาตนเองให้เกิดคุณภาพ ยั่งยืน และพัฒนาสังคม

หลักการเรียนรู้ข้างต้นมีลักษณะเป็นหลักและแนวปฏิบัติที่บูรณาการของการพัฒนามนุษย์ในพระไตรปิฎกเรียกว่าไตรสิกขา ซึ่ง ไตรสิกขาคือการฝึกหัดอบรมกายวาจาและจิตของมนุษย์ให้สามารถค้นพบและ

ควบคุมตนเองเรียนรู้และพัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นตามหลักการศึกษาศาสตร์คือศีลสมาธิปัญญา^{๑๙๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายหลักไตรสิกขาในแง่ของการพัฒนามนุษย์ไว้ว่า “...ถ้าพูดตามภาษาของนักวิชาการสมัยใหม่หรือตามหลักวิชาการศึกษาสายตะวันออกคือศีลสิกขาอธิจิตสิกขาและอธิปัญญาสิกขาก็ครอบคลุมถึงการทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคมพัฒนาการทางอารมณ์และพัฒนาการทางปัญญาโดยลำดับเป็นแต่จะแตกต่างกันโดยขอบเขตของความหมายและสิกขา๓มีจุดหมายที่ชัดเจนจำเพาะตามแนวพุทธธรรมอย่างไรก็ตามอย่างน้อยในขั้นเบื้องต้นจะเห็นได้ชัดว่าความหมายไปกันได้คือพูดได้ตรงกันในขั้นพื้นฐานว่าจะต้องฝึกฝนอบรมบุคคลให้มีวินัย (รวมถึงความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม) ให้งอกงามทางอารมณ์ (มีจิตใจเข้มแข็งประณีตมีคุณภาพและสมรรถภาพดี) และให้งอกงามทางพุทธิปัญญา (เริ่มด้วยความคิดเหตุผล) สิกขา๓นี้เนื่องกันและช่วยเสริมกัน...”^{๒๐๐}

ลักษณะหลักการของการศึกษาขั้นพื้นฐานคือสร้างความเจริญงอกงามทั่วทั้งปวงที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนตามประสบการณ์อย่างกว้างและลึกเพื่อผลของการศึกษาตามความมุ่งหมายและนโยบายชาติ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถทางด้านทัศนคติและพฤติกรรมตามค่านิยมของสังคมถ่ายทอดความรู้ทั้งสายสามัญอาชีพ ศีลธรรม วัฒนธรรมเป็นเครื่องชี้แนวทางให้ประพฤติปฏิบัติใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวมอันเป็นเจตคติที่ต้งามทางด้านความมีน้ำใจปฏิบัติส่วนรวมในทางที่ดีก่อให้เกิดทักษะความคล่องความชำนาญในการปฏิบัติในแนวทางที่เหมาะสมตามขอบเขตศีลธรรมทั้งความประพฤติภายนอกและคุณธรรมภายในการพัฒนาตนเองในการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการพัฒนาความรู้กับคุณธรรมตามหลักของไตรสิกขา

สรุปความว่า การนำหลักไตรสิกขามาปรับประยุกต์ใช้ด้านหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษา วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น เป็นการการพัฒนาเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจมีคุณธรรมกำกับการแสดงพฤติกรรมต่างๆซึ่งเป็นไปตามหลักไตรสิกขาและใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาตามระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

ค. ด้านแนวทางของการจัดการศึกษาหลักไตรสิกขาสำหรับแนวคิดตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมมีการบูรณาการอย่างสมดุลระหว่างปัญญาธรรมศีลธรรมและวัฒนธรรมสร้างพื้นฐานที่ดีสำหรับครอบครัวยุคนสังคมพัฒนาความสามารถเพื่อการทำงานที่มีคุณภาพการประกอบอาชีพโดยการกำหนดสาระการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้การจัดการเรียนรู้การวัดและประเมินผลสามารถจัดการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเทคโนโลยีสร้างภูมิคุ้มกันตามแนวทางของวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสังคมการเมืองการปกครองความเจริญทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร

การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในด้านแนวทางของการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตรนั้นคือมีศีลสมาธิปัญญาเป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกัน

กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมดั่งนั้นผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาทลอดเวลาโดยเฉพะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขาในขณะที่เรียนดู อ่าน เขียนและฟัง

^{๑๙๙} สุนน อมรวิวัฒน์, **สมบัติพิพิธของการศึกษาไทย**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐ - ๑๕

^{๒๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๕ - ๑๙๖.

ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำของนักเรียน

แนวทางของการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมต้องฝึกอบรมผู้เรียนให้เรียนดู อ่าน เขียนและฟังฟังเป็นคำว่า “เป็น” ในที่นี้หมายถึงเรียนดู อ่าน เขียนและฟังตามหลักไตรสิกขานั้นเองเมื่อมีไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาดังกล่าวมาแล้วผลที่ตามมาก็คือผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาตามแนวทางการเรียนทั้ง๓ด้านไปพร้อมกันได้แก่

๑. พัฒนาการทางกาย (กายภาวนา)
๒. พัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา)
๓. พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) ^{๒๐๑}

ผู้เรียนมีการพัฒนาการทั้ง ๓ ด้านนี้จะเป็นคนเก่งดีและมีความสุขด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. พัฒนาการทางกายซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีพระยะหนึ่งและพัฒนาการทางปัญญาซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการที่ทำให้ผู้เรียนเป็นคนดีเพื่อให้เกิดความชำนาญหรือถนัดตามวิชาการนั้น ๆ
๒. พัฒนาการทางจิตซึ่งเกิดจากการบริหารทางจิตให้มีสติสมาธิและคุณธรรมอื่น ๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดีเป็นคนมีความสุขมีจิตสำนึกในการศึกษา และมีจิตใจที่มั่นคงต่อการศึกษา
๓. พัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาเกิดจากการเรียนรู้ตามระบบของการศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของตนเอง และยกระดับทางการศึกษา

สรุปความว่าแนวทางการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นแนวทางของในการสร้างคุณธรรม จริยธรรม ในการดำรงชีวิต และปลูกจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมและในสังคม เป็นต้น การนำหลักไตรสิกขาเข้ามาประยุกต์ตามแบบและแนวทางในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนั้น เป็นการช่วยพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางจิต และพัฒนาปัญญา เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนในระบบและเพื่อพัฒนาควบคู่คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมให้กับผู้เรียนในชุมชนนั้น ๆ

ง. ด้านรูปแบบการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

๑. ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ หมายถึง ปรัตโหมะและโยนิโสมนสิการ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้นิยามความหมายของคำว่า “สัมมา” ด้วยคำภาษาไทย ๗ คำ คือ โดยชอบ ดี ถูกต้อง ถูกถ้วน สมบูรณ์ จริง และแท้ ในขณะที่พุทธศาสนิกชนได้นิยามด้วยคำในภาษาไทย ๒ คำ คือ คำว่า “ชอบ” และคำว่า “ถูกต้อง” โดยคำทั้งสองนี้จะต้องเล็งไปที่ความดับทุกข์โดยตรงถ้าไม่ได้มุ่งไปที่ความดับทุกข์โดยตรงก็ไม่ถือว่าเป็นสัมมา เช่น ความเห็นแบบคาดคะเนหรือแนวคิดของพวกนักปรัชญาแม้จะได้รับการยอมรับว่าชอบหรือถูกต้องถ้าไม่ได้มุ่งไปที่การแก้ปัญหาความทุกข์ในชีวิตก็ไม่ถือว่าเป็นสัมมาเช่นเดียวกัน ปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดสัมมาทิฐิ มี ๒ ด้านคือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรัตโหมะและปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตในทุกด้าน คือ ทั้งทางด้านศีล (อธิศีลสิกขา) ด้านจิตใจ (อธิจิตตสิกขา) และด้านปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)

ปรัตโหมะการสร้างสัมมาทิฐิด้วยปัจจัยภายนอกแปลตามศัพท์ว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงจากภายนอกมีความหมายครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อมภายนอกทุกประเภทที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมชีวิตของบุคคลไม่ว่าจะเป็นคำแนะนำสั่งสอนการโฆษณาประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารคำอธิบายชี้แจงตลอดจนการเรียนรู้และการเลียนแบบจากแหล่งภายนอกต่างๆอาจจะเรียกว่าปัจจัยทางสังคมหรือกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม

^{๒๐๑} อจ.ปณจก. (บาลี) ๒๒/๗๙/๑๒๑.

ก็ได้โดยแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ประเภทนี้เช่นพ่อแม่ ครูอาจารย์มิตรสหายคนมีชื่อเสียงในสังคม โยนิโสมนสิการ การสร้างสัมมาทิฐิด้วยวิธีการแห่งปัญญาเมื่อวิเคราะห์โดยรูปศัพท์คำว่า “โยนิโสมนสิการ” ประกอบด้วยโยนิโส + มนสิการโยนิโสมาจากคำว่า “โยนิ” แปลว่า ต้นเหตุต้นเค้าแหล่งเกิดส่วนคำว่า “มนสิการ” แปลว่า การทำในใจการคิดคำนึงนึกถึงใส่ใจพิจารณาเมื่อรวมสองคำเข้าด้วยกันมักแปลสืบๆ กันมาว่าการทำในใจโดยแยบคาย^{๒๐๒} หมายถึงการใช้ความคิดถุวิวิธีคิดอย่างมีระเบียบคิดหาเหตุผลสืบค้นถึงต้นเค้าสืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งทั้งหลายให้เห็นความจริงตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเข้าจับ^{๒๐๓}

๒. กระบวนการฝึกตามหลักของไตรสิกขา คือ การเรียนการสอนโดยใช้ไตรสิกขา การสร้างบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กัลยาณมิตรตา ได้แก่ การมีมิตรดี ความเป็นผู้มีเพื่อนที่ดี มีความรู้ความประพฤติที่เป็นแบบอย่างให้ศึกษาและปฏิบัติตามได้ คือ การคบหาคนที่เป็แหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดีและไม่คบผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย การทำกุศลให้เกิดขึ้นย่อมเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องคอยช่วยเหลือ แนะนำสิ่งต่าง ๆ ให้พ้นจากอกุศล

๓. วัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการจัดการศึกษา ด้านการวัดและประเมินผลการใช้ไตรสิกขาในการจัดการศึกษานั้น เป็นการตรวจสอบซึ่งจะเกิดขึ้นได้โดย ดังนี้

๑) ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียน เช่น ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญามากน้อยเพียงใด

๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น สถานศึกษาได้รับความไว้วางใจ เชื้อมนั ศรัทธา ได้รับความร่วมมือจากชุมชน และครอบครัวมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขไว้ช่วยเหลือครอบครัวและช่วยในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้น “สุธรรม จันทน์หอม กล่าวถึงการประเมินว่าเป็นการจัดกระทำเพื่อให้สามารถตัดสินคุณค่าให้กับสิ่งที่ต้องการประเมิน โดยนำสถานภาพของสิ่งนั้นไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งก่อนแล้วตัดสินออกมาได้ว่า สิ่งนั้นมีคุณค่าเพียงใดการประเมินผลจึงต้องอาศัยเกณฑ์ ๒ ประการ คือเกณฑ์สำหรับการวัดหนึ่งและเกณฑ์สำหรับการเปรียบเทียบอีกอย่างหนึ่ง”^{๒๐๔}

จ. ประโยชน์และคุณค่าของการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการอบรมบ่มนิสัย การกลม่อเกลทาทางสังคม การเตรียมตัวเพื่อใ้บุคคลมีทักษะ ความรู้ ความสามารถในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพในอนาคต

ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกมีความง่ายยาก ตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องละเอียดซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

๑. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขพร้อม ๆ กัน

๒. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชม ของทั้งผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวิคุณ

^{๒๐๒} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๐.

^{๒๐๓} พระราชวราภรณ์ (ประยูรย์ ปยุตโต), *ปรัชญาการศึกษาไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๒.

^{๒๐๔} เสริมศรี ไชยศรี, *ระบบหลักสูตรการสอน*, (เชียงใหม่: พระสังฆการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๐๐.

๓. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของสถานศึกษาจะดีขึ้นมากที่เกื้อกูลการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้เรียน

๔. บุคลากรในสถานศึกษาพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิตทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน

๕. สถานศึกษา โดย ครู อาจารย์ ผู้บริหาร บุคลากร และผู้เรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ตั้งมามี ๑ ขึ้นได้ ๒๐๕

ประโยชน์ของการประยุกต์ไตรสิกขากับการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนี้ย่อมคล้ายตามจุดมุ่งหมายระดับต่างๆของพระพุทธศาสนาเนื่องจากการศึกษาเป็นวิธีการที่มุ่งประสงค์ไปสู่อุดมการณ์หรือประโยชน์ในพระพุทธศาสนาและจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนาก็มีหลากหลายระดับ ซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายของปัจเจกบุคคลอีกชั้นหนึ่ง

สรุปได้ว่า การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้นซึ่งเป็นวิธีการที่มุ่งประสงค์ให้เข้าถึงเป้าหมายหรือประโยชน์ในสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆกันทั้งนี้การที่จะมีประโยชน์ในระดับใดๆนั้นก็ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคลนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติแต่อย่างไรก็ตามประโยชน์สำคัญยิ่งของการศึกษาไตรสิกขากับการประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาก็คือมุ่งให้เกิดการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่เข้าสู่ระบบการศึกษาคู่กับคุณธรรม จริยธรรม และเพื่อเป็นการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติได้

๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนบุญถึงวิทยานุสรณ์อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๑ ซึ่งมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นวิธีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมและหลักของไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ในส่วนของการนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาแต่ถ้าจะมีการศึกษาในครั้งต่อไปเพื่อให้เห็นความชัดเจนหรือรายละเอียดข้อปลีกย่อยเกี่ยวกับแบบเจาะจงลงไปให้มี ประสิทธิภาพเกิดขึ้นได้มากขึ้นน้อยเพียงได้ ตามลำดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาโดยศึกษาในประเด็นที่ว่า

๑. ศึกษาการนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดชั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แบบปริมาณโดยสำรวจข้อมูลในสถานศึกษานั้น

๒. ศึกษาการนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเน้นควบคู่กับศาสตร์สมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑.

_____. พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. ปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๕.

_____. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๕

เสริมศรี ไชยศรี. ระบบหลักสูตรการสอน. เชียงใหม่: พระสังฆ์การพิมพ์, ๒๕๒๖

สุนนอมรวีวัฒน์. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต ๑, แหล่งที่มา, ออนไลน์,

<http://buriram1.go.th/index.php?option=com>. เข้าถึงวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, กระทรวงศึกษาธิการ, แหล่งที่มา,

ออนไลน์, <http://math.ipst.ac.th>, เข้าถึงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

แหล่งที่มา ออนไลน์, <http://www.ipecp.ac.th/>, เข้าถึงวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

<http://portal.in.th/inno-sayan/pages/1139/>, [ออนไลน์] เข้าถึงวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

คุณค่าของทุกข์ที่มีต่อการพัฒนาการของโลก

The value of suffering to development of the world

สมาพร มั่งคลั่ง, รุ่งสุริยา หอมวัน*

บทคัดย่อ

มนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ล้วนพัฒนาขึ้นมาจากกองทุกข์ ในอดีตกาลกว่าที่สังคมโลกจะเป็นสังคมเทคโนโลยี อยู่ในขณะนี้ คนเราต้องเผชิญกับความทุกข์มาแล้วไม่รู้สักกี่ครั้งก็หน จากยุคอดีตคนเราต้องเผชิญกับธรรมชาติอันทารุณจากความร้อน ความหนาว ความหิว และเผชิญหน้าจากภัยพิบัติทั้งน้ำท่วม ภูเขาไฟระเบิด ภัยหนาวและภัยแล้ง ความทุกข์ทำให้มนุษยชาติมีพัฒนาการจากเดิม ทำได้แต่พเนจรล่าสัตว์ไปตามท้องที่ต่าง ๆ ก็เริ่มหันมาเพาะปลูกธัญญาหาร คนที่อยู่บนภูเขาสูงก็อพยพกลับลงมายังพื้นที่ลุ่ม ใกล้แม่น้ำ ปักหลักปักฐานเป็นหลักแหล่ง คนที่เคยตากแดด ตากลม ตากฝน ต้องทนร้อนทนหนาวก็เริ่มเสาะหาที่อยู่อาศัย จากนอนกลางดินกินกลางทราย เปลี่ยนมาอยู่ในถ้ำ กลายเป็นบ้าน เป็นคฤหาสน์ในปัจจุบัน

การกำเนิดของศาสนาต่าง ๆ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ ล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษยชาติพ้นทุกข์ “ทุกข์ หรือ ทุกข์” เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา แปลว่าทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก โดยทั่วไปหมายถึง สังขารทั้งปวง อันได้แก่ ชั้น ๕ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองทุกข์ คือ

ทุกข์ของบรรพชิต มีดังนี้ ๑. ทุกข์จากความเจ็บป่วย ๒. ทุกข์จากการแสวงหาอาหารเลี้ยงปากท้อง ๓. ทุกข์เพราะไฟกิเลสแผดเผา ๔. ทุกข์อันเป็นผลของกรรมชั่ว ๕. ทุกข์อันมาจากการทะเลาะเบาะแว้งกัน ๖. ทุกข์อันเนื่องจากชั้นทั้ง ๕

ทุกข์ของคฤหัสถ์ มีดังนี้ ๑. ทุกข์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติประจำวัน ๒. ทุกข์จากความเจ็บป่วย ๓. ทุกข์จากการแสวงหาอาหารเลี้ยงปากท้อง ๔. ทุกข์เพราะไฟกิเลสแผดเผา ๕. ทุกข์อันเป็นผลของกรรมชั่ว ๖. ทุกข์อันมาจากการทะเลาะเบาะแว้งกัน ๗. ทุกข์ที่เกิดร่วมกันคู่กันไป

คุณค่าของทุกข์ที่มีต่อการพัฒนาการของโลก ความทุกข์ก่อให้เกิดพัฒนาการต่าง ๆ ของโลกอย่างมากมาย ดังจะเห็นได้จากในยุคดึกดำบรรพ์ มนุษย์มนุษย์ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยถาวร จะเดินทางเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ ที่มีน้ำและอาหารอุดมสมบูรณ์และหวังเพียงให้ชีวิตปลอดภัยจากศัตรูภัยอันตรายเมื่อเกิดความทุกข์คือความกลัวทั้งกลัวการอดอยากทำให้มนุษย์เกิดการรวมตัวเป็นชุมชนหรือกลุ่มเมือง อยากร่ำรวยก็ทำให้การเดินทางเพื่อการค้าขายและการแลกเปลี่ยนสินค้า

คำสำคัญ: คุณค่าของทุกข์, พัฒนาการของโลก

* อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

All species are developed from human suffering in the past over the world will be a technological society right now. We have faced adversity many times I do not know. From the past, we must confront the brutal nature of the heat and the cold, facing hunger. Faced by the flood disaster. Volcano eruption Cold and drought Distress humanity has ever done, but the progress of nomadic hunters on the area as it began to cultivate cereals. Man on the mountain was evacuated back down to the lowlands near the river is the main settling settled. Who had to endure the hot sun, the rain, in cold weather began to look for housing. From a middle ground, eating the sand. Change in the cave became a manor house today.

The advent of Buddhism, Christianity, Hinduism, Islam, Religion of the Sikhs, are all targeted to human suffering "any distress or imprisoned" is a key principle in Buddhism. That stand in the same condition can be difficult. Basically means Khan fairest of all, including five which is the suffering.

Are suffering clamored 1. suffering from illness 2. Suffering from seeking food feed. 3. suffering because the fire of passion burning. 4. suffering as a result of evil. 5. suffering from a brawl.6. suffering due to the five aggregates.

The laity are suffering 1. suffering that occurs as a normal routine. 2. suffering from illness 3. Suffering from seeking food feed. 4. suffering because the fire of passion burning. 5. suffering as a result of evil. 6. suffering from a brawl. 7. distress caused to the couple together. The value of suffering to the development of the world. Distress caused development of the world wide. As can be seen from the prehistoric era. Human beings have no permanent residence. Will travel to different troupes that have water and food is plentiful and the only hope for life, safe from harm when the enemy is fear, suffering and fear of starvation, human integration into the community or city. It also made a lucrative trip to trade and barter.

Keywords: The value of suffering, the development of the world.

บทนำ

มนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ล้วนพัฒนาขึ้นมาจากกองทุกข์ในอดีตกาลกว่าที่สังคมโลกจะเป็นสังคมเทคโนโลยีอยู่ในขณะนี้ คนเราต้องเผชิญหน้ากับความทุกข์มาแล้วไม่รู้สักกี่ครั้งก็หน จากยุคอดีตคนเราต้องเผชิญหน้ากับธรรมชาติอันทารุณจากความร้อนและความหนาวเผชิญหน้ากับความหิว เผชิญหน้าจากภัยพิบัติทั้งน้ำท่วม ภูเขาไฟระเบิด ภัยหนาวและภัยแล้ง ทำให้มนุษยชาติมีพัฒนาการจากเดิมทำได้แต่พเนจรล่าสัตว์ไปตามท้องที่ต่าง ๆ ก็เริ่มหันมา

เพาะปลูกธัญญาหาร คนที่อยู่บนภูเขาสูงก็อพยพกลับลงมายังพื้นที่ลุ่ม ใกล้เคียงน้ำ ปักหลักปักฐานเป็นหลักแหล่ง คนที่เคยตากแดด ตากลม ตากฝน ต้องทนร้อนทนหนาวก็เริ่มเสาะหาที่อยู่อาศัย จากนอนกลางดินกินกลางทราย เปลี่ยนมาอยู่ในถ้ำ กลายเป็นบ้าน เป็นคฤหาสน์ในปัจจุบันหรือถ้าจะมองไปรอบ ๆ ตัวก็พบข้อพิสูจน์ในเรื่องนี้เช่นกัน หลายสิ่งหลายอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน มีต้นกำเนิดมาจากความทุกข์ของมนุษย์ในอดีตแทบทั้งสิ้น เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม พัฒนามาจาก"ทุกข์"ที่ต้องทนหนาว น้ำแข็ง ตู๋เย็น พัดลม เครื่องปรับอากาศ ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อลดความทุกข์จากความร้อน ถนน รถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน ถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อลดความทุกข์ของมนุษย์ในต้องใช้ เวลาเป็นแรมปีในการเดินทาง แต่ละอย่างแต่ละชิ้นได้รับการสรรค์สร้างขึ้นเพราะต้องการความสะดวกสบาย หรือ จะเรียกว่า เพราะต้องการพ้นทุกข์ก็ว่าได้ ที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นเพียงความพยายามพ้นทุกข์ทางกาย ทำให้มนุษย์ มีพัฒนาการทางสิ่งปลูกสร้าง และอุปกรณ์อำนวยความสะดวก แต่จริง ๆ แล้ว ด้วยต้นเหตุเดียวกัน คือเหตุจาก ทุกข์ ก็ทำให้มนุษย์มีพัฒนาการทางใจเหมือนกัน การกำเนิดของศาสนาต่าง ๆ ดูเหมือนจะเป็นบทพิสูจน์ในเรื่องนี้ ได้ดีที่สุดในศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นเพื่อเป็นเพื่อนทางจิตใจของมนุษย์ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ ล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์ชาติพ้นทุกข์ ศาสดาแต่ละพระองค์ ล้วนแล้วแต่มี ลักษณะพิเศษสุด คือ การนำเอาหนทางแห่งการพ้นทุกข์มาเผยแพร่แก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องมีคุณสมบัติของคนที่ จึงจะสามารถดำรงอยู่ร่วมกันมนุษย์กันเองได้ ทั้งหมดเกิดจากอิทธิพลของศาสนา และศาสนาก็เกิดขึ้นจากความ ต้องการหลุดพ้นความทุกข์ของมนุษย์

ความทุกข์เป็นสิ่งที่มาคู่กับความสุขอยู่เสมอ ความสุขความทุกข์ก็เกิดขึ้นที่เดียวกัน เป็นของคู่กันอย่าง แยกได้ยาก เหมือนกับเหรียญสองหน้าที่ มีทั้งหัวและก้อย เหมือนกับมีดที่มีทั้งคมมีดและด้ามมีด เหมือนกับยาพิษ ที่เคลือบด้วยน้ำตาล เมื่อได้ความสุขหรือแค่เพียงอยากจะได้เท่านั้น ความทุกข์ก็ตามมาทันที ตามมากัดตามมาบีบ คั้นไปเรื่อย ๆ จวบจนจบกระบวนการของความอยากครั้งหนึ่งนั้นเลย มันจะวนเวียนอยู่อย่างนี้ ควบคู่กันอยู่อย่างนี้ อยู่เสมอ

ทุกข์

ทุกข์ หรือ ทุกข์ เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา แปลว่าทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก โดยทั่วไป หมายถึง สิ่งขารทั้งปวง อันได้แก่ ชันธ ๕ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองทุกข์ ๒๐๖

ในทางพระพุทธศาสนา การกำหนดทุกข์ถือเป็นกิจในอริยสัจ ๔ ที่ชาวพุทธต้องทำเพื่อละและปล่อยวางในลำดับต่อไปในกิจทั้งสี่ในอริยสัจ อันได้แก่ รู้ทุกข์ เพื่อค้นหาสาเหตุในการดับทุกข์ (สมุทัย) แล้วจึงตั้งจุดมุ่งหมายในการดับทุกข์ (นิโรธ) และดำเนินตามเส้นทางสู่ความดับทุกข์ (มรรค) คือสละ ละ ปล่อยวาง ไม่ยึดติดในใจด้วยอำนาจกิเลส

ทุกข์ จัดเป็นหนึ่งในชื่อเรียกที่เป็นไวยากรณ์ของขันธซึ่งถูกใช้เป็นอย่างมากในพระไตรปิฎก ทุกข์ถือเป็นความจริงอันประเสริฐข้อที่ ๑ ในอริยสัจ ๔ จึงเรียกว่าทุกข์สัจ มี ๑๑ อย่าง ๒๐๗ ได้แก่

๑. **ชาติ** หมายถึง ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลงเกิด เกิดจำเพาะ ความปรากฏแห่ง ชันธ ความได้อายตนะครบ ในหมู่มสัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ

๒๐๖ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. ๒๕๔๘.

๒๐๗ พุทธโฆสสารวิโย, วิสุทธิมคค-อฎฐกถา, อุปกภิเลสุมิตตอุทยพพญาเนกถา, ปฎิปทาญาณทสนวิสุทธินิทเทโส, วิสุทธิ. ๒ ข้อ ๗๓๙.

๒. **ขรา** หมายถึง ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หน้ย่นเป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ

๓. **มรณะ** หมายถึง ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู ความตาย ความทำกาละ ความทำลายแห่งชั้นร์ ความทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ

4. **โสกะ** หมายถึง ความสใจ กิริยาที่แห่งใจ ภาวะแห่งบุคคลผู้แห่งใจ ความผาก ณ ภายใน ความแห่งผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วย ความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรมคือ ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง กระทบแล้ว

5. **ปริเทวะ** หมายถึง ความคร่ำครวญ ความร่ำไรร่าพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่ร่ำไรร่าพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของบุคคลผู้ร่ำไรร่าพัน ของบุคคลผู้ประกอบด้วย ความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรมคือทุกข์ อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว

6. **ทุกข์ (กาย)** หมายถึง ความลำบากทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์อันไม่ดี ที่เป็นทุกข์เกิดแต่กายสัมผัส

7. **โทมนัส** หมายถึง ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวยอารมณ์อันไม่ดี ที่เป็นทุกข์เกิดแต่ มโนสัมผัส (สัมผัสทางใจ นึกคิดขึ้นมา)

8. **อุปายาส** หมายถึง ความแค้น ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคล ผู้ประกอบด้วยความพิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรมคือ ทุกข์ อย่างใดอย่างหนึ่ง กระทบแล้ว

9. **ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก** หมายถึง ความประสบ ความพรั่งพร้อม ความร่วม ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โภฏฐัพพะ (ความรู้สึกลงกาย) อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ หรือด้วย บุคคล ผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความไม่ผาสุก ปรารถนาความไม่เกษมจาก โยคะ (กิเลส) ซึ่งมีแก่ผู้นั้น

10. **ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก** หมายถึง ความไม่ประสบ ความไม่พรั่งพร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โภฏฐัพพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความผาสุก ปรารถนาความเกษม จากโยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อมาตย์ หรือ ญาติสาโลหิต ซึ่งมีแก่ผู้นั้น

11. **ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น** หมายถึง ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่ สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา สัตว์ผู้มี โสกะปริเทวะทุกข์ โทมนัสอุปายาสเป็นธรรมดา

สรุปว่าอุปาทานชั้นร์ ๕ ทั้งหมดนั้นเองที่เป็นทุกขสัง เป็นโทษ เป็นภัยที่สุด

นอกจากนี้ยังอาจแบ่งทุกขในอริยสัง ๔ ได้เป็น ๒ กลุ่ม^{๒๐๘} คือ

๑. **สภาวะทุกข์** คือทุกข์ประจำ ทุกข์ที่มีอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่มียกเว้น ได้แก่ความเกิด ความแก่ ความตาย

๒. **ปกิณณกทุกข์** คือทุกข์จร ทุกข์ที่จรมาเป็นครั้งคราว ได้แก่ ความเศร้าโศก ความพรั้าเพื่อร่าพัน ความไม่สบายใจ ความน้อยใจ ความคับแค้นใจ ความประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบ ความพลัดพรากจากสิ่งที่ชอบ ความผิดหวังไม่ได้ตามที่ต้องการ

^{๒๐๘} ธรรมปาลาจารย์โย, สันตถวณณนา-ฎีกา, आयตनविकनिहत्तवणणणा सुत्तनत्ताखनीवणणणा अठिम्म-อนुฎีกा, อภิ.อน.ฎี. ๒ ข้อ ๑๕๔.

๑. ทุขข์ของบรรพชิต

บรรพชิต คือพระสงฆ์ สามเณร กลุ่มชุมชนตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าประสงค์ให้เป็นแบบอย่างแก่ชาวพุทธผู้มุ่งกำจัดทุกข์ โดยมีพระวินัยเป็นเครื่องควบคุม และสนับสนุนให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างเรียบร้อย ซึ่งพระสงฆ์ที่บวชเข้ามาสู่พระธรรมวินัย บางท่านก็ประสบผลแห่งการบวชคือบรรลุธรรม และบางท่านไม่สามารถประคองตนอยู่ได้ ก็ออกจากพระธรรมวินัยไปตามความแนวทางการคิด ถึงอย่างไรก็ตาม แม้พระสงฆ์จะเชื่อว่า เป็นผู้มุ่งตรงต่อพระนิพพาน แต่หากยังไม่ถึงนิพพานก็ยังคงต้องประสบทุกข์ทั้งทางกาย และใจ จะมีเพียงท่านที่บรรลุธรรมแล้วเท่านั้นที่พ้นจากทุกข์ทางใจ แต่หาได้พ้นจากทุกข์ทางกายไม่ ซึ่งอาจมาจากกรรมเก่า หรือกรรมในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งทุกข์ของบรรพชิตทั้ง ๖ อย่างตามกรอบทุกข์ ๑๐ ดังกล่าวข้างต้น โดยใช้ทุกข์ที่ประสบมาก และส่งผลกระทบรุนแรงดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ดังนี้

๑.๑ ทุขข์จากความเจ็บป่วย

ความเจ็บป่วยเป็นธรรมดาของชีวิต ไม่มีใครหนีพ้นความจริงข้อนี้ไปได้ แม้แต่พระอริยบุคคล แม้พยายามป้องกันเพียงใดก็ตาม ก็ย่อมมีวันที่จะต้องล้มป่วย ในยามนั้นนอกจากการเยียวยารักษาพยาบาลแล้ว สิ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากันก็คือการดูแลรักษาใจ เพราะความป่วยใจมักเกิดขึ้นควบคู่กับความป่วยกาย บ่อยครั้งความป่วยใจยังซ้ำเติมให้ความป่วยกายเพียบหนักขึ้น หรือขัดขวางไม่ให้การเยียวยาทางกายประสบผลดี แต่หากดูแลรักษาใจให้ดีแล้ว ความทุกข์ทรมานก็จะลดลง อีกทั้งยังอาจช่วยให้ความเจ็บป่วยทุเลาลงด้วย ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท กล่าวถึงความเจ็บป่วยของพระสงฆ์ที่อาการหนักจนเสียชีวิตคือ พระปุตติคตตติสสเถระ ซึ่งทรมานโดยปราศจากผู้ดูแล พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งมรรคผลจึงเสด็จดูแลช่วยเหลือด้วยพระองค์เอง บทบาทในการดูแลรักษาพระสาวกนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความเมตตาที่พระองค์มีต่อสรรพสัตว์เสมือนบิดารักบุตร ได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุต้องพยาบาลใช้ซึ่งกันและกัน หากภิกษุรูปใดไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๐๙} หรือแสดงให้เห็นคุณสมบัติเบื้องต้นของผู้ดูแลผู้ป่วยได้เป็นอย่างดียิ่งของพระองค์คือ ๑) สามารถจัดยา ๒) รู้จักของแสลงและไม่แสลง คือนำของแสลงออกไป นำของไม่แสลงเข้ามาให้ ๓) ไม่พยาบาลใช้ เพราะเห็นแก่อาภิส มีจิตเมตตา ๔) ไม่รังเกียจที่ จะนำอุจจาระ ปัสสาวะน้ำลาย หรือของที่อาเจียนออกมาไปเททิ้ง ๕) สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัด ชวนให้อยากไปปฏิบัติ ไร่ใจให้อาจหาญ แกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นด้วยธรรมมีกถา^{๒๑๐} ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้ควรดูแลรักษาผู้ป่วยหรือเป็นผู้พยาบาลคนไข้ เนื่องด้วยการได้กัลยาณมิตร^{๒๑๑} อย่างพระพุทธองค์ ทำให้ท่านใช้ความเจ็บป่วยนี้เป็นอุบายพิจารณาร่างกายของตนเองให้เห็นเป็นดังท่อนไม้ที่เขาทิ้งบนแผ่นดิน^{๒๑๒} ตามพระดำรัสจนบรรลุธรรมจึงเห็นได้ว่า หากสามารถใช้ความทุกข์จากความเจ็บป่วยให้เป็นประโยชน์ ร่างกายที่เจ็บป่วยอาจเป็นอุบายอย่างดีในการเข้าใจทุกข์ และกำจัดทุกข์ได้อย่างถาวร นั่นคือไม่มีขันธ ๕^{๒๑๓} เป็นที่รองรับทุกข์อีก

^{๒๐๙} อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๔-๓๖/๘๔-๘๕.

^{๒๑๐} วิ. ม. (ไทย) ๕/๓๖๖/๒๔๒-๒๔๓.

^{๒๑๑} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗, ดูรายละเอียดในพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: บริษัท สื่อดวงจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๔.

^{๒๑๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๓๘.

^{๒๑๓} วิ. ม. (ไทย) ๑/๔๑/๒๑, ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗/๓๒๔ - ๓๒๘, ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๑๒๐/๑๑๘.

๑.๒ ทุกข์จากการแสวงหาอาหารเลี้ยงปากท้อง

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุ เลี้ยงชีวิตด้วยการเที่ยวบิณฑบาต หรือรับของจากผู้ให้ในแต่ละวัน โดยไม่มีการสะสมไว้เพื่อวันต่อ ๆ ไป ให้แสวงหาวันต่อวัน ภิกษุรูปใดฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ ค้างคืนมีความผิด^{๒๑๔} จะฉันได้เฉพาะอาหารที่มีผู้ให้ หรือประเคนแล้วเท่านั้น ถ้ายังไม่มีผู้ให้ หรือผู้ประเคนฉันลงไปต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๑๕} แนวคิดนี้เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ภิกษุ เกิดความโลภ กระทำตามความอยากของตนเอง นอกจากนี้ ยังทรงบัญญัติให้ภิกษุรับอาหารได้ไม่เกิน ๓ บาตร และอาหารที่รับมานั้น จะต้องแบ่งปันให้กับผู้ปฏิบัติธรรมร่วมกัน^{๒๑๖} ข้อนี้เป็น การป้องกันมิให้ภิกษุรับเกินความจำเป็น และควรแบ่งปันเฉลี่ยให้มีความเท่าเทียมกันแห่งสังคมาสงฆ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์จึงต้องเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรอันนำมาซึ่งความทุกข์สุดแสนสาหัส ดังกรณีพระติสสะผู้เข้าถึงตระกูลช่าง แก้ว อนึ่ง สำหรับนักปฏิบัติธรรม ท่านแนะนำให้พิจารณาเห็นความลำบากในการแสวงหาอาหาร ๑๐ อย่าง คือ ๑) คมนโต โดยการไปที่ต้องเสี่ยงภัยอันตราย จากสัตว์ร้ายและอื่น ๆ ต้องเหยียบเท้าลงบนสิ่งของไม่สะอาด มีตอ มีหนาม เป็นต้น ๒) ปริเยสนโต โดยการแสวงหา จะหาอาหารยังชีพได้แต่ละมื้อก็ยากแสนยาก ต้องออกแรง แสวงหาตามที่ต่าง ๆ บางคราวก็ไปเจอผู้เป็นข้าศึก หรือได้อาหารเสียบ้าง บางคราวก็ถูกไล่ ๓) ปริโภคะโต โดยการ บริโภค แม้การบริโภคอาหารที่ได้มาเป็นของตนแล้ว ก็ยังต้องลำบาก ต้องระมัดระวัง เพราะอาหารนั้นอาจมีพิษ อาจแสดงต่อโรคอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ๔) อาสยโต โดยอาสยะ คือน้ำย่อยในกระเพาะ และลำไส้บริโภคกิน อาหารล่วงลาคอลงไปแล้ว หากน้ำย่อยทำงานปกติก็ดีไป ถ้าเมื่อไรมันผิดปกติอาจเกิดอาการท้องผูก ท้องอืดหรือ ท้องร่วง ๕) นิธานโต โดยที่พัก หมายถึงกระเพาะอาหารอันเป็นพักของอาหาร กระเพาะอาหาร ท่านให้พิจารณา เหมือนหลุมหรือบ่อพักส้วม เพราะต้องรองรับอาหารอยู่ตลอดเวลา ไม่สะอาด อาหารเป็นพิษบ้าง จนกระเพาะทรุด โทรมเป็นแผล ๖) อปริกุกโต โดยยังไม่ย่อย ได้แก่ อาหารที่เพิ่งบริโภคเข้าไปใหม่ๆ ที่กว่าจะย่อยลงได้ก็เกิดเป็นฟอง เกิดเป็นระอุ พอไฟในร่างกายเกิดสันดาปแผดเผาจึงย่อยลง ๗) ปริปกกโต โดยย่อยแล้ว หมายถึง อาหารที่ถูกไฟ ธาตุเผาให้ย่อยละเอียดแล้ว แปรสภาพเป็นฟองเป็นต่อม นอกจากส่วนที่จะเป็นโอชะบำรุงร่างกายแล้วที่เหลือก็ เป็นกาก เป็นกรีส เป็นมูลร มีอาการปฏิกุลนากลียด ๘) ผลโต โดยผล ผลของอาหารก็คือ อาหารที่ย่อยดีจะผลิต ซากต่าง ๆ มีผล ขนเล็บ ฟัน หน้าง เป็นต้น ที่ย่อยไม่ติดกับอโรคีให้นับได้นับ ๑๐๐ ชนิด ๙) นิสสนทโต โดยอาการ ไหลออก อาหารนั้นทางเข้า มีทางเดียว คือ ปาก แต่ทางออกนั้นมีมากทั่วกาย อาจระบายออกทางตา (ขี้ตา) ทางหู (ขี้หู) ทางจมูก (ขี้จมูก) ทางขมขนทั่ว ร่างกายและผิวหนัง (ขี้โคล) ทางศีรษะ (ขี้รังแค) และทางทวารหนักทวาร เบา ซึ่งล้วนเป็นของปฏิกุล นำเกลียดมีกลิ่นเหม็น แต่หากอาหารไม่ถ่ายเทเมื่อไร ความทุกข์หนักก็จะปรากฏทันที ๑๐) สมมกชนโต โดยความเปรอะเปื้อน อาหารเป็นเครื่องบำรุงร่างกายก็จริง ในส่วนแห่งความเปรอะเปื้อนสกปรก เป็นได้ตั้งแต่ขั้นแสวงหา ขั้นปรุง ขั้นบริโภค และขั้นถ่ายเทขับ ออกทางทวาร ๙ การบริโภคอาหาร จึงต้องหา วิธีป้องกันกำจัดความสกปรกเปรอะเปื้อนทุกระยะทุกขั้นตอน ต้องชำระล้าง ต้องขัดสีร่างกายอยู่เป็นประจำ^{๒๑๗} จึงเห็นได้ว่า ความทุกข์จากการแสวงหาอาหารเลี้ยงชีพสร้างทุกข์ให้แก่บุคคลตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นการกระบวน การบริโภค

^{๒๑๔} วิ.จ. (ไทย) ๒/๒๐๓- ๒๒๗/๓๖๕- ๓๘๕.

^{๒๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๒/๕๒๒/๔๖๖.

^{๒๑๖} วิ.จ. (ไทย) ๒/๔๙๕/๔๔๔.

^{๒๑๗} วิสุทธิ. ๒/๑.

๑.๓ ทุกข์เพราะไฟกิเลสแผดเผา

หน้าที่หลักของพระภิกษุคือการบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อกำจัดกิเลสต้นตอคือ ความกำหนัด ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความเพลิดเพลิน ความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน ความกำหนัดนักแห่งจิต ความอยาก^{๒๑๘} ให้ผลเป็นพิษ เป็นต้น การกำจัดเหตุแห่งทุกข์ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยใช้หลักสังโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ๑) สักกายทิฏฐิ คือความเห็นเป็นเหตุถือตัว ถือเรา ถือเขา จนมีความเป็นเราเป็นเขา เป็นพวกเราพวกเขา กัน ตลอดจนถึงความยึดมั่น ถือมั่นว่า เราเป็นชั้น ๕ ชั้น ๕ คือเรา เรามีในชั้น ๕ และชั้น ๕ มีในเรา ๒) วิจิกิจฉา คือความคลางแคลงสงสัย ไม่แน่ใจในพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในไตรสิกขา ในเรื่องอดีต ในเรื่องอนาคต ทั้งในอดีต และอนาคตกับในกฎของปฏิจสมุปบาท ๓) สีลัพพตปรามาส คือ การถือมั่นด้วยศีล ด้วยวัตร ด้วยข้อปฏิบัติต่างๆ ด้วยความปักใจฝังใจ ว่าสิ่งนั้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ว่าสิ่งนี้เท่านั้นเป็นจริง สิ่งอื่นไม่เป็นจริง ๔) กามราคะ ความกำหนัดในวัตถุทั้งหลาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งเกิดจากอำนาจของกิเลสกาม หมายรวมว่า ละกิเลสกามได้เด็ดขาด ๕) ปฏิฆะ คือความรู้สึกรบกวนกระทบกระทั่งหงุดหงิดไม่พอใจ ไม่ชอบใจออกไปได้จากจิตอย่างเด็ดขาด ๖) รูปราคะ ความกำหนัด พอใจในโลกธรรมที่ประณีตจนถึงรูปฌาน ๗) อรูปราคะ ความพอใจในนามธรรมต่าง ๆ มีปิติ ความสุข เป็นต้น จนถึงอรูปฌาน ๘) มานะ ความถือตัวถือตน ๙) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน ซัดสายไปของจิต ๑๐) อวิชชา ความไม่รู้ ซึ่งเป็นรากเหง้าของกิเลสทั้งหลาย^{๒๑๙} เป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าในทางธรรมว่า ละกิเลสได้ขนาดไหน เพียงไร ฉะนั้น เมื่อพระสงฆ์ต้องดำเนินชีวิตฝืนกระแสกิเลสต้นตอจึงได้รับความทุกข์ทรมานจนบางท่านไม่เป็นอันดำรงสมณภาวะ หรือไม่สามารถบำเพ็ญเพียรได้ตั้งเรื่องในคัมภีร์อรุทธกถาธรรมบทคือ พระเมฆิยะ เป็นต้นดังกล่าวมาแล้ว

๑.๔ ทุกข์อันเป็นผลของกรรมชั่ว

การอธิบายคำสอนเรื่องทุกข์ในอรุทธกถาธรรมบท อาจพูดได้ว่า เป็นการอธิบายเรื่องราวการเสวยสุขทุกข์ตามกรรมที่ทำไว้ทั้งกรรมในปัจจุบัน และกรรมในอดีตตามพุทธพจน์ว่า คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น^{๒๒๐} เพราะหลักกรรมคือ หลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง ซึ่งผลของกรรมแสดงออกตามชนิดของกรรม ๔ ประการ^{๒๒๑} คือ ๑) กรรมดำมีวิบากดำ หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ไม่ดี เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดีตถิในกาม การพูดเท็จ และการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น และกรรมนี้ย่อมมีวิบากดำ นั่นคือส่งผลด้วยการให้ไปเกิดในอบายภูมิ ๒) กรรมขาวมีวิบากขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจที่ดี ซึ่งกรรมขาวนี้ตรงข้ามกับกรรมดำทุกประการ และกรรมนี้ย่อมมีวิบากขาว นั่นคือส่งผลด้วยการให้ไปเกิดในสุคติภูมิ ๓) กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เช่น มีการฆ่าสัตว์บ้าง เว้นจากการฆ่าสัตว์บ้าง มีการลักทรัพย์บ้าง เว้นจากการลักทรัพย์บ้าง อย่างนี้เป็นต้น และกรรมที่ดีและไม่ดีนี้ ย่อมมีวิบากให้ผลตามกรรมคือดีบ้างไม่ดีบ้าง ๔) กรรมไม่ดำไม่ขาวมี

^{๒๑๘} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒/๑๐.

^{๒๑๙} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิธรรมค, แปลและเรียบเรียง โดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖,

(กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕๖.

^{๒๒๐} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๓๕๓/๒๐๑.

^{๒๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๘/๗๕.

วิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจใด ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ หรือทั้งความสุข และความทุกข์อันเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง เจตนาเพื่อละกรรมทั้งสามข้างต้น ซึ่งเป็นสภาวะที่ดับหมดจนสิ้นแล้ว ซึ่งกรรมทั้งปวง วิบากไม่ดำไม่ขาวนั้นก็คือ กรรมที่ทำเพื่อออกจากสังสารวัฏ ผลของมันก็คือ พระนิพพาน อนึ่ง การให้ผลกรรมยอมแสดงออกให้เห็นใน ๔ ระดับคือ ๑) ระดับจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ ๒) ระดับบุคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัยปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออก ท่าทีการวางตนปรับตัว อาการตอบสนองความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป ๓) ระดับวิถีชีวิต ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนา และไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเสื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลากยศสุขสรรเสริญ และความสูญเสียต่าง ๆ ๔) ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคล และคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้าง ก่อให้เกิดปัญหาซึ่งควรพิจารณาในที่นี้ ส่วนระดับที่ ๔ แม้จะเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นผลที่เกิดจากการกระทำร่วมกันของบุคคลในสังคม และมีผลย้อนกลับมาสู่มนุษย์ในที่สุด^{๒๒๒}

๑.๕ ทุกข์อันมาจากการทะเลาะเบาะแว้งกัน

พระสงฆ์สามเณรมาจากหลายตระกูลเข้ามาสู่พระธรรมวินัยเดียวกัน ในสมัยพุทธกาลเนื่องจากพระสงฆ์ส่วนมากเข้ามาบวชด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง และเป็นพระอรหันต์บุคคลมากจึงไม่มีปัญหาการทะเลาะวิวาท แต่ถึงกระนั้นก็ยังปรากฏ ดังผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ซึ่งส่งผลกระทบให้เกิดความเดือดร้อน และความทุกข์กาย - ใจ ทั้งแก่พระพุทธรองค์ คู่ทะเลาะวิวาท และอุบาสกอุบาสิกาผู้อุปถัมภ์ ในคัมภีร์ยังกล่าวถึงความเดือดร้อนแก่กระทั่งเทวดาผู้รับรู้รับทราบ ซึ่งสาเหตุก็มาจากเรื่องเล็ก ๆ โดยหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเหตุแห่งการทะเลาะกันในส่วนที่เกี่ยวข้องพระธรรมวินัย ๑๘ ประการ^{๒๒๓} คือ ๑) แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม ๒) แสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ธรรม ๓) แสดงสิ่งที่มีวินัยว่าเป็นวินัย ๔) แสดงวินัยว่ามีวินัย ๕) แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตได้ภาซิตไว้ ได้กล่าวไว้ ๖) แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาซิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาซิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ ๗) แสดงจริยวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพจน์มาว่า ตถาคตได้ประพจน์มา ๘) แสดงจริยวัตรที่ตถาคตได้ประพจน์มาว่า ตถาคตไม่ได้ประพจน์มา ๙) แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้ ๑๐) แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ ๑๑) แสดงสิ่งที่ไม่ใช่อาบัติว่าเป็นอาบัติ ๑๒) แสดงอาบัติว่าเป็นไม่ใช่อาบัติ ๑๓) แสดงอาบัติเบาว่า เป็นอาบัติหนัก ๑๔) แสดงอาบัติหนักว่า เป็นอาบัติเบา ๑๕) แสดงอาบัติที่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ ๑๖) แสดงอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือว่า เป็นอาบัติที่มีส่วนเหลือ ๑๗) แสดงอาบัติ ชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ ๑๘) แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติชั่วหยาบ ซึ่งหากนำมาวิเคราะห์กรณีภิกษุชาวเมืองโกสัมพี จะเห็นได้ชัดว่า เข้าตามหลักการนี้ เป็นการทำเรื่องเล็กให้กลายเป็นเรื่องใหญ่ลุกลามไปถึงบ้านเมือง จนเรื่องราวต้องระงับลงด้วยการลงโทษทางสังคม สร้างความทุกข์แก่ผู้ทะเลาะวิวาทเองดังกล่าวแล้ว ดังนั้น จึงเป็นที่มาแห่งการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปเจตนารมณ์ในการบัญญัติพระวินัยได้ดังนี้คือ เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด เพื่อป้องกันไม่ได้ดวงโลกเลี้ยวชีพ เพื่อป้องกันความดุร้าย หรือเพื่อป้องกันความประพฤติเลว

^{๒๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๗.

^{๒๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๖๘/๓๖๒. และดูเทียบเคียงใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๐.

ทราวม เป็นต้น และในการบัญญัติพระวินัยนั้น ทรงเล็งเห็นประโยชน์ที่จะให้เกิดกับปัจเจกชนและสังคมอยู่ ๓ ระดับ คือ ๑) มุ่งประโยชน์แก่สังคม (สังฆะ) ๒) มุ่งประโยชน์แก่บุคคล ๓) มุ่งประโยชน์แก่พระสังฆธรรมอันเป็นกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมของโลกและชีวิต^{๒๒๔} แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิพระสงฆ์ที่อาจบวชเข้ามาด้วยประสงค์อื่น หรือขาดการอบรม ศึกษาอย่างเพียงพอจนนำไปสู่ความทุกข์จากการทะเลาะวิวาทดังกล่าวข้างต้น

๑.๖ ทุกข์อันเนื่องมาจากขันธทั้ง ๕

ทุกข์ในขันธ ๕ จัดได้ว่า เป็นทุกสากลที่ทุกชาติ ภาษา ศาสนา ทุกวัย และทุกเพศต้องประสบ トラบโด ที่ยังดำรงขันธอยู่ เพราะการยึดมั่นในขันธเป็นทุกข์^{๒๒๕} ขันธ ๕ คือ ๑) รูปขันธ (กองรูป, ส่วนที่เป็นรูป, ร่างกาย พฤติกรรม และคุณสมบัติต่าง ๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย, ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด, สิ่งที่เป็นร่างพร้อม ทั้งคุณและอาการ) ๒) เวทนาขันธ (กองเวทนา, ส่วนที่เป็นการเสวยอารมณ์, ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ) ๓) สัญญาขันธ (กองสัญญา, ส่วนที่เป็นความกำหนดหมาย, ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ ๖ เช่นว่า ชาว เขียว ดำ แดง เป็นต้น) ๔) สังขารขันธ (กองสังขาร, ส่วนที่เป็นความปรุงแต่ง, สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็น กลางๆ, คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิต ให้เป็นกุศล อุกุศล อัพยาถุ) ๕) วิญญาณขันธ (กองวิญญาณ, ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์, ความรู้อารมณ์ทางอายตนะทั้ง ๖ มีการเห็น การ ได้ยิน เป็นต้น ได้แก่ วิญญาณ)^{๒๒๖} ขันธทั้ง ๕ นี้ แต่ละอย่างต่างทำหน้าที่ของตน และมีความทุกข์เฉพาะตนๆ และแต่ละอย่างก็มีความทุกข์ต่างกันออกไป บางอย่างมีสภาพเป็นทุกข์ปรากฏชัดในขันธ ๕ บางอย่างเป็นความ ทุกข์ที่ปรากฏชัดในอริยสัจ และบางอย่างมีสภาพปรากฏชัดในไตรลักษณ์^{๒๒๗} ขันธ ๕ ยังเป็นที่รองรับกรรม ซึ่ง หนึ่งในกรรมนั้นคือ กรรมชั่วที่ให้ผลเป็นทุกข์ การอธิบายคำสอนเรื่องทุกข์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท อาจสรุปได้ ว่า เป็นการอธิบายกระบวนการที่ขันธ ๕ เสวยกรรมทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว การจะพ้นจากทุกข์ได้ถาวรคือ การ ชำระกิเลสหมดสิ้นคือ เข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์ เพราะพระอรหันต์จะไม่เป็นทุกข์เพราะขันธ ๕ เพราะท่านละ ความยึดมั่นในขันธ ๕ แล้วทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง^{๒๒๘} ดังพระอริยบุคคลทั้งพระสงฆ์ และฆราวาสในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

๒. ทุกข์ของคฤหัสถ์

พระพุทธศาสดาดำรงอยู่ได้มาถึงปัจจุบันก็ด้วยพุทธบริษัท ๔ อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา^{๒๒๙} หรือแบ่งเป็น ๒ ฝ่ายคือ บรรพชิต และคฤหัสถ์ ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เรื่องราวในคัมภีร์

^{๒๒๔} อธิเทพ มหา, “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษาเฉพาะกรณีอิทธิกรรมสมณะ ๗ และ กฎนิคกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎี บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๒๒๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗/๓๒๔ - ๓๒๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๐/๑๑๘.

^{๒๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑๗.

^{๒๒๗} พระมหาเกษม สมนฺโต (ลักษณะวิลาศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

^{๒๒๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

^{๒๒๙} อัง.ปณจก (ไทย) ๒๒/๒๗๑/๓๔๓-๓๔๔.

ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท จึงมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ แม้แต่ในการอธิบายคำสอนเรื่องทุกข์ก็มีเรื่องราวมากมายที่กล่าวถึงการเสวยทุกข์ของคฤหัสถ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้กรอบทุกข์ ๑๐ ประการดังกล่าวในพระสงฆ์ โดยเพิ่มความทุกข์เข้ามามากกว่าพระสงฆ์ เพราะฆราวาสมีโอกาสประสบกับทุกข์ชนิดที่เพิ่มมาคือ ทุกข์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติประจำวัน ทุกข์ที่เกิดร่วมกันคู่กันไป และทุกข์ที่จรมมาให้ประสบเสมอๆ ทั้งเส้นทางชีวิต และผลกระทบอันเนื่องจากขาดการศึกษาอบรมในการเผชิญกับทุกข์ดังกล่าวในคฤหัสถ์บางส่วน จึงสร้างความทุกข์แก่คฤหัสถ์มากกว่าพระสงฆ์ดังจะกล่าวต่อไป

๒.๑ ทุกข์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติประจำวัน

ความรุนแรงของทุกข์หมวดนี้ ดูเหมือนจะมีคนคำนึงถึงน้อยมาก เพราะมักเป็นเรื่องปกติ แต่ในความเป็นจริงแล้ว แม้นิพัตถทุกข์นี้ ก็เป็นเรื่องสาหัสไม่น้อยไปกว่าทุกข์อย่างอื่น อากาศที่หนาวเกิน ร้อนเกิน พร่าชีวิตมนุษย์ไปแล้วมีใช้น้อย แม้ความหิว ความกระหาย ก็เช่นเดียวกัน ในประเทศที่มีอาหาร มีความอุดมสมบูรณ์ อาจเห็นทุกข์นี้ได้ยาก แต่ในประเทศขาดแคลนอาหารขาดแคลน ทุกข์ชนิดนี้จะปรากฏให้เห็นชัดเจน แม้ผู้ที่ไม่ต้องทุกข์ถึงตายก็ต้องทุกข์ทรมาณอย่างรุนแรง แม้แต่การบริโภคด้วยความหิวพระพุทธร่องคียงทรงวางหลักไว้ เพื่อให้การตอบสนองความหิวให้เป็นไปอย่างปกติสุขคือ หลักการพิจารณาขณะบริโภคตั้งพุทธร่องคียงว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาต ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง ไม่ใช่เพื่อประดับประดา แต่เพียงเพื่อความดำรงอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อบำบัดความหิว เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยความคิดเห็นว่า โดยอุบายนี้ เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสีย และจักไม่ให้เกิดใหม่เกิดขึ้น ความดำรงอยู่แห่งชีวิต ความไม่มีโทษ และการอยู่โดยผาสุกจักมีแก่เรา แล้วจึงบริโภคอาหาร^{๒๓๐} นั้นเพราะความหิวเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องสำคัญนั่นเอง อีกอย่างคือทุกข์เพราะปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่นับว่า ทนได้ยากยิ่ง ในยามที่อยู่ในที่ปกติ เช่น บ้าน หรือสำนักงาน และร่างกายก็อยู่ในสภาพปกติ การถ่ายหนัก-เบา แม้จะมีอาการเจ็บปวดบ้าง ก็เป็นเรื่องธรรมดา แต่ในกรณีที่อยู่ในที่ไม่ปกติ เช่น ในยานพาหนะ หรือในที่คนคับคั่ง สถานที่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะมีไม่พอ หรือไม่มี จะสร้างความทุกข์หนักเพราะเรื่องนี้ให้แก่บุคคลในที่นั้นไม่น้อยเลยทีเดียว ยิ่งถ้าต้องเกิดการผิดปกติเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งเข้าด้วยแล้ว ความทุกข์หนักเพราะปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ก็จะปรากฏชัดเจน ชีวิตฆราวาสเป็นชีวิตที่ต้องสู้ทั้งทางกายใจ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังขม บุคคลมากมายในการดำรงชีวิต จึงประสบกับเหล่านี้มากกว่าพระสงฆ์ที่อิสระกว่า และต่อสู้กับกิเลสในใจมากกว่า

๒.๒ ทุกข์จากความเจ็บป่วย

ทุกข์จากความเจ็บป่วยสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน แม้กระทั่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในส่วยกาย แต่หากเป็นปุถุชนทั่วไปทุกข์กายจากความเจ็บป่วยอาจส่งผลถึงจิตใจจนนำไปสู่การปลิดชีวิตดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท หลักธรรมในพุทธศาสนามุ่งกำจัดทุกข์ทางจิตใจเป็นหลักคือ ๑) การใช้โยนิโสมนสิการคือการพิจารณาหาเหตุผล คุณค่า ประโยชน์และโทษ ในเรื่องนั้น ๆ พร้อมกับความรู้จักแก้ไขปัญหา และความรู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้ป่วยมีอาการไม่รุนแรง ซึ่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ๒) การใช้สมาธิบำบัด เช่น อานาปานสติ พุทธานุสติ การเจริญเมตตา เมื่อสงบระงับนิรวณกิเลส จนทำให้เกิด ปิติสุข และความ

^{๒๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗/๒๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๕, ๔๒๒/๘๐, ๔๕๖.

ผ่อนคลาย ๓) การคบหากัลยาณมิตร เช่น พ่อ แม่ ครู พระสงฆ์ จิตแพทย์ หรือคนใดคนหนึ่ง ที่สามารถให้คำแนะนำและคำปรึกษาได้^{๒๓๑} ในการรักษาเป็นที่ทราบว่าย่อมมีทั้งหายได้ และไม่หาย ถึงแม้จะได้อาหารที่ดี ยาดี และบุคคลที่พยาบาลที่ดี ก็มีทั้งหายและไม่หายดังกล่าวข้างต้น ประเด็นนี้สื่อให้เห็นเรื่องกรรมที่บุคคลย่อมเป็นไปตามกรรมที่ตนเองได้กระทำอันให้ผลตามความเหมาะสมแก่กรรม ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบถยังกล่าวถึงการใช้ทุกข์ที่เกิดจากความเจ็บป่วยให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ทุกข์ของฆราวาส อันนำไปสู่การบำเพ็ญบุญดังปรากฏในเรื่องพระนางโรหิณี

๒.๓ ทุกข์จากการแสวงหาอาหารเลี้ยงปากท้อง

ชีวิตของฆราวาสเป็นเส้นทางชีวิตแห่งการแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพให้ดำเนินไป โดยเฉพาะในสมัยพุทธกาลที่เป็นยุคเกษตรกรรม และประชาชนส่วนมากเป็นคนยากจน แต่ด้วยความเลื่อมใสในพุทธศาสนาจึงยังหาโอกาส และทรัพย์ในการทำบุญ ความลำบากในการหาเลี้ยงชีพในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบถยังถูกอธิบายเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับหลักกรรม คือ เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคทรมานน้อย เพราะไม่ทำทานแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคทรมานมาก เพราะให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์^{๒๓๒} นอกจากความทุกข์จากความลำบากในการแสวงหาแล้วในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบถยังกล่าวถึงทุกข์ในการบริหารจัดการ ทั้งการรักษาจากโจรผู้ร้ายและความตระหนี่ของตนเองอันนำความทุกข์มาให้ หลักพุทธศาสนากล่าวถึงหลักการบริหารทรัพย์สมบัติที่ได้มาเพื่อไม่ต้องประสบกับความลำบากในส่วนที่ได้มาแล้วคือ หลักเลี้ยงอบายมุข^{๒๓๓} ๑) การหมกหมุ่นในการดื่มสุรา เมรัยของมีนเมาอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๒) การหมกหมุ่นในการเที่ยวตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน ๓) การหมกหมุ่นเที่ยวดูมหรสพ ๔) การหมกหมุ่นในการเล่นการพนัน ๕) การหมกหมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร ๖) การหมกหมุ่นในความเกียจคร้าน ที่สร้างความทุกข์แก่บุตรของเศรษฐีมาแล้ว ดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบถ นอกจากหลักเลี้ยงอบายมุขยังต้องจัดการทรัพย์ให้ถูกวิธีคือ ๑) นกฐนควเสนา ของหายของหมด รู้จักหา มาไว้ ๒) ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม ๓) ปริมิตปานโภชนา รู้จักประมาณในการกิน การใช้ ๔) อธิปจฺจสีลวนตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน^{๒๓๔} หากปฏิบัติได้ดังนี้ความทุกข์จากการแสวงหาอาหารเลี้ยงชีพอาจบรรเทาเบาบางลงได้ ตามความเข้มแข็งแห่งการปฏิบัติ อนึ่ง สิ่งที่ปรากฏเสมอในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบถคือ ความทุกข์จากการแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพมักจบลงด้วยการเข้าสู่ธรรม อันสื่อให้เห็นถึงหลักคำสอนเรื่องทุกข์ที่ว่า มองทุกข์ให้เห็นจึงเป็นสุข

๒.๔ ทุกข์เพราะไฟกิเลสเผาเผา

ความทุกข์ตามข้อนี้ เพิ่งเฉพาะทุกข์ทางใจ เพราะ รากะ โทสะ โมหะ ท่านเปรียบเหมือนไฟ คือ ความร้อนดังปรากฏในอาทิตตปริยายสูตร^{๒๓๕} กิเลสทั้งสามนี้โพล่งขึ้นมารุนแรงเมื่อไร ความหวั่นไหว กระสับกระส่ายก็เกิดขึ้น รากะ เป็นกิเลสที่เกิดง่าย แต่ดับช้า โทสะ เกิดเร็ว ดับก็เร็ว นี้เปรียบกันระหว่างสองอย่าง ส่วนโมหะนอก

^{๒๓๑} พระมหาปองปริดา ปริบุญโณ, “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๒๓๒} ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๔-๒๙๗/๓๔๙-๓๕๗.

^{๒๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๒๔๗/ ๒๐๒.

^{๒๓๔} อ.จ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๓.

^{๒๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑., วิ.ม. (บาลี) ๔/๑/๑.

จากเกิดซ้ำ ดับซ้ำแล้ว ยังเป็นกิเลสที่เจืออยู่ในราคะและโทสะเสมอ หากจะหมดไปด้วยเหตุใด โมหะจะหมดไปเป็นส่วนสุดท้าย ความทุกข์เพราะโมหะจึงเป็นความทุกข์ที่ปิดบัง และมีระยะยาวนานที่สุด ชีวิตคุณุศลเป็นชีวิตที่ต้องเกี่ยวพันกับคนมาก ต้องดิ้นรนแสวงหาทรัพย์เลี้ยงกายดังกล่าวมาแล้ว จึงมีโอกาสประสพกับอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ ความโกรธ และความหลงใหล ซึ่งหากไม่ได้สมอยากก็จะทุกข์ใจ และกระเสือกกระสนให้ได้มา อันนำความทุกข์กายมาซ้ำเติม เพราะผลแห่งการกระทำตามอำนาจกิเลสย่อมสนองผลกรรมกลับมาเป็นทุกข์ การจะบรรเทา หรือกำจัดทุกข์จากความเผลอนของกิเลสก็คือหลักไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา^{๒๓๖} ซึ่งหลักไตรสิกขาเป็นหลักใหญ่ เป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา เพื่อนำชีวิตมนุษย์ให้ดำเนินไปสู่ภาวะที่ตั้งงาม มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ที่ถูกต้อง มีสุขภาพจิตที่ดี ฟังตนได้จนกระทั่งบรรลุถึงโพธิ์ คือภาวะแห่งผู้รู้ ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของราคะ โทสะ โมหะ เรียกว่าพ้นจากทุกข์ บรรลุถึงภาวะที่เป็นอิสระ คือ นิโรธ^{๒๓๗} ดังเรื่องในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท คือเรื่องพระนันทะกุมารที่เอาชนะราคะได้ตามพุทธวิธี พ้นทุกข์ได้อย่างถาวร

๒.๕ ทุกข์อันเป็นผลของกรรมชั่ว

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรม และให้ความสำคัญหลักกรรมว่าเป็นหลักธรรมใหญ่และสำคัญ ทั้งนี้ เพราะกรรมได้มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ กรรมจึงเป็นหลักธรรมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม บุคคลจะมีชีวิตที่เจริญขึ้นหรือเสื่อมลง มีทุกข์หรือสุขนั้น มีผลมาจากกรรมของตนเองทั้งสิ้น มิใช่การกระทำของผู้อื่น พระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของกรรมไว้ดังที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลลงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^{๒๓๘} ดังนั้น กรรมจึงเกิดจากการกระทำของเราเอง มิใช่มีใครมากำหนด การกระทำที่เรียกว่ากรรมดี การกระทำชั่ว เรียกว่ากรรมชั่ว ในการกระทำทุกอย่าง ย่อมมีผลเรียกว่า วิบากที่บุคคลผู้กระทำจะต้องเป็นผู้รับ ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วว่า เป็นคัมภีร์ที่อธิบายการเสวยกรรมดี กรรมชั่วของบุคคลมากมายที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธองค์ทั้งในชาติปัจจุบัน และอดีตชาติ เพื่อเป็นอุทาหรณ์แห่งการทำกรรมในปัจจุบัน เพื่อวิบากที่ดีในอนาคต และการเสวยกรรมดังกล่าวยังประกอบไปด้วยการเสวยกรรมในภพภูมิต่าง ๆ ทั้งสุคติภูมิ^{๒๓๙} และทุคติภูมิ หรืออบายภูมิ^{๒๔๐} ดังเรื่องเปรตที่ปรากฏในคัมภีร์ การดับกรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องดับที่สาเหตุคือผัสสะ การละกรรมดีและกรรมชั่วเพื่อไปสู่การสิ้นกรรมต้องปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ และพัฒนาตนเองด้วยหลักไตรสิกขา จึงจะสามารถพัฒนากรรมของตน หลุดพ้นจากกิเลส เป็นเหตุให้สิ้นกรรมหรือดับกรรม การกระทำที่ไม่มีกิเลส ไม่จัดเป็นกรรมเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น จึงไม่มีวิบากให้รับผล ทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือหลุดพ้นจากวัฏฏะ ๓ คือ กิเลส กรรม วิบากเพื่อบรรลุพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

^{๒๓๖} อด.ติก. (บาลี) ๒๐/๙๑/๒๒๙, อด.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๘.

^{๒๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *จะพัฒนาคนกันอย่างไร?*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๐.

^{๒๓๘} อด.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๓๔๒.

^{๒๓๙} สุคติ หมายถึง สถานที่ที่ดีที่สุดในโลกซึ่งทำกรรมดีตายแล้วไปเกิด ได้แก่ มนุษย์และเทพ, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรม*

พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔๔.

^{๒๔๐} อบายภูมิ หมายถึง ภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มี ๔ อย่าง คือ ๑. นิรยะ นรก ๒. ตีริจฉานโยนิ กำเนิดติริจฉาน ๓. ปิตติวิสัย ภูมิแห่งเปรต ๔. อสุรกาย พวกอสุรกาย, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๓๗๗.

๒.๖ ทุกข์อันมาจากการทะเลาะเบาะแว้งกัน

ทุกข์เพราะการทะเลาะวิวาท เป็นทุกข์ทางสังคม หากไม่ได้ปรับความเห็นให้สอดคล้อง เข้ากันได้กับสังคม ก็จะเกิดปฏิกิริยาขัดแย้งกัน ทุกข์ประเภทนี้ ท่านสอนให้ยอมรับความจริงว่า คนทุกคนไม่เหมือนกัน และสอนให้ทำดีต่อกัน มีปัญหาให้ทอดถอนอกลิ้น รู้จักให้ออกาสและให้อภัย ทุกข์อันมาจากการทะเลาะเบาะแว้งกัน เกี่ยวเนื่องอย่างชัดเจนกับการพูด เพราะถ้อยคำที่ไม่น่าฟังนั่นเองเป็นที่มาแห่งการทะเลาะเบาะแว้งจนนำไปสู่การประหัตประหารกัน หลักพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการพูดไว้ ๕ ประการ คือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ และพูดด้วยจิตเมตตา ซึ่งจากการศึกษาถึงคำอธิบายเป็นการขยายความของข้อประกอบที่มีคุณลักษณะ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ตีเนียน^{๒๔๑} เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ การกระทบกระทั่งกันทางวาจา ก็จะไม่ลุกลามไปสู่สงครามดังเรื่องการทะเลาะวิวาทของพระญาติของพระพุทธเจ้าเองดังปรากฏในคัมภีร์อรุทธกถาธรรมบท

๒.๗ ทุกข์ที่เกิดร่วมกันคู่กันไป

ทุกข์ที่เกิดร่วมกันคู่กันไป ทุกข์กำกวมกัน ได้แก่ทุกข์มีเนื่องมาจากการมีดังที่กล่าวไว้ในโลกธรรมสูตรว่า การมีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ทั้ง ๔ อย่างนี้ก็เป็นทุกข์ซึ่งเรียกว่า วิปริณามทุกข์ คือทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรหรือทุกข์ที่แฝงอยู่ในความผันแปรของสุข คือความสุขที่กลายเป็นทุกข์ หรือทำให้เกิดทุกข์ เป็นความทุกข์ที่ซ่อนเร้นอยู่ในความสุขที่ถูกสุขปิดบังไว้เพียงชั่วขณะหนึ่ง^{๒๔๒} เป็นทุกข์เมื่อแปรเป็นอื่นไป แม้ขณะที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ก็ทำให้เป็นทุกข์ได้ เป็นต้นว่ามีลาภคือมีทรัพย์สมบัติก็ต้องคอยระวัง ไม่เป็นอันหลับอันนอน และถึงเสียชีวิตในการป้องกันทรัพย์ก็มี มียศคือได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่กว่าคนสามัญทั่วไปต้องใช้จ่ายมากกว่าคนทั่วไป จึงจำเป็นต้องมีทรัพย์มาก ซึ่งมักจะไม่พอใช้ต้องมีภาระมาก พลอยสุขพลอยทุกข์ไปกับเขาด้วย ส่วนการสรรเสริญก็เหมือนกับได้ดื่มน้ำหวาน ขวนให้เพลิดเพลินไปว่าตัวเรานี้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง ต้องมีสติระวังไม่ให้ลืมน สำหรับเรื่องความสุข เมื่อมีสุขก็เป็นทางให้ปรารถนามากยิ่งขึ้นไม่รู้จักพอ ซึ่งเป็นทุกข์ร้ายไป ในคัมภีร์อรุทธกถาธรรมบทที่ปรากฏชัดเจนคือ พระเจ้าอัลลกะปะ กับพระเจ้าเวฐฐที่ปะกะที่เคยเสวยสุขอันเกิดจากราชสมบัติ แต่เวลาผ่านไปกลับกลายเป็นความทุกข์ที่ต้องบริหารบ้านเมือง บริหารผู้คนมากมาย อีกทั้งวัยที่มากขึ้นเห็นสังขธรรมบางอย่างในชีวิต

คุณค่าของทุกข์ที่มีต่อการพัฒนาการของโลก

ความทุกข์ก่อให้เกิดพัฒนาการต่าง ๆ ของโลกอย่างมากมายดังที่ชาร์ล ดาร์วิน บอกว่าวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตพัฒนาตามสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่รอด ดังจะเห็นได้จากในยุคดึกดำบรรพ์ มนุษย์มนุษย์ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยถาวร จะเดินทางเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ ที่มีน้ำและอาหารอุดมสมบูรณ์และหวังเพียงให้ชีวิตปลอดภัยจากศัตรูภัยอันตรายเมื่อเกิดความทุกข์คือความกลัวทั้งกลัวการอดอยากทำให้มนุษย์เกิดการรวมตัวเป็นชุมชนหรือกลุ่มเมืองอยากร่ำรวยก็ทำให้การเดินทางเพื่อการค้าขายและการแลกเปลี่ยนสินค้า ด้วยเหตุที่มนุษย์มีสัญชาตญาณของความอยากรู้ อยากเห็น ต้องการหาประสบการณ์ สิ่งแปลกใหม่อยู่เสมอ มนุษย์จึงมีการเดินทางเพราะอยากรู้ อยากเห็น ความแปลกใหม่ของสถานที่ ความลึกลับของธรรมชาติ การเดินทางตามความเชื่อถือและศรัทธา การเดินทางของมนุษย์จึงค่อยๆ พัฒนาจากการเดินทางเพื่อการเรียนรู้จนนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่หลากหลายตามสมัยนิยม ดังจะ

^{๒๔๑} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๘๘/๓๓๘.

^{๒๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๗.

เห็นได้จากในยุคหินเก่าประชากรยังไม่ทำการเพาะปลูกพืช - เลี้ยงสัตว์ ยังดำรงชีวิตด้วยการหาของป่า - ล่าสัตว์ พึ่งพาตัวเองและปรับตัวเองให้เข้ากับธรรมชาติแวดล้อมเป็นอย่างมาก แต่ต่อมาเกิดการตั้งชุมชนกระจายตามพื้นที่ลุ่ม เพราะมีความทุกข์ที่เกิดจากปากท้องจึงพยายามสร้างเครื่องมือแบบใหม่เนื่องจากมีความทุกข์จากการใช้เครื่องมือคือไม่ทนทานจึงมีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้มาจนถึงปัจจุบัน

คุณค่าของทุกข์ก่อให้เกิดศาสนา

พระพุทธศาสนาเกิดจากเจ้าชายสิทธัตถะได้เกิดทุกข์จากการเห็นทิวทัศน์ธรรม คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณเพศ ทำให้เกิดการแสวงหาทางพ้นทุกข์ โดยการศึกษาจากอาจารย์ ๒ ท่านคืออุทกดาบส และอาฬารดาบส จนหมดภูมิอาจารย์ จึงออกจากอาจารย์และศึกษาหาวิธีการพ้นจากทุกข์ด้วยพระองค์เอง^{๒๔๓} (พระมหาธีระศักดิ์ พลปัญญา (พลปัญญา), ๒๕๕๗)

คริสต์ศาสนาเกิดจากการเคารพยำเกรงในพระเจ้า เพราะต้องการความอยู่รอด ดังจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ของศาสนาคริสต์มีความสัมพันธ์กับศาสนายิวอย่างใกล้ชิด จนเป็นที่ยอมรับกันว่าทั้งสองศาสนานี้มีลักษณะเป็นศาสนาแห่งประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และไม่ใช่ประวัติศาสตร์ที่มนุษย์เป็นผู้กำหนด แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่พระเจ้าได้เข้ามาเกี่ยวข้องและกำหนดมรรคาแห่งชีวิตที่ทุกคนจะต้องดำเนินไปอย่างถูกต้อง บุคคลในประวัติศาสตร์ของทั้งสองศาสนานี้ อาทิเช่น อับราฮัม (Abraham) โยเซฟ (Joseph) โมเสส (Moses) และกษัตริย์โซโลมอน (Solomon) ฯลฯ ล้วนเป็นบุคคลที่พระเจ้าได้ทรงกำหนดให้เป็นไปตามแผนที่พระองค์ได้วางไว้ เพื่อช่วยชีวิตมนุษย์ให้ถึงความรอด (Salvation) คัมภีร์ไบเบิลทั้งสองภาค พันธสัญญาจึงเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะในด้านประวัติศาสตร์ของทั้งสองศาสนา

ศาสนาซิกข์กำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๒ โดยคิดตามปีที่เกิดของคุรุนานักผู้เป็นปฐมศาสดานี้ คำว่าซิกข์ เป็นภาษาปัญจาบ ตรงกับภาษาบาลีว่า ลิกขะ และตรงกับภาษาสันสกฤตว่า คิษยะ แปลว่า คิษย์ หรือผู้ศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นชาวซิกข์ก็คือผู้เป็นศิษย์ของคุรุหรือศาสดาของศาสนาซิกข์ทุกองค์ ศาสนาซิกข์เกิดในช่วงที่ศาสนิกของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับศาสนิกของศาสนาอิสลามเผชิญหน้ากัน มีปัญหากระทบกระทั่งจนเกิดการประหัตประหารกันอยู่เสมอ ทำให้นานักผู้มีจิตใจสูงทนไม่ได้ ฝึกรุ่นคิดหาทางที่จะนำความสงบสุขคืนมาให้จึงได้ จนเป็นเหตุให้เกิดศาสนาซิกข์ขึ้นมา

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าเพราะความทุกข์ทำให้เกิดศาสนาและแต่ละศาสนาก็มีแนวทางในการทำให้พ้นทุกข์ตามวิธีการของศาสนานั้น ๆ

คุณค่าของทุกข์ก่อให้เกิดสังคมและเศรษฐกิจ

ในสังคมเศรษฐกิจส่วนประกอบของ “ความต้องการ” และ “การสนองตอบ” โดยที่มีกลไกในการทำธุรกรรมเป้าหมายได้แก่ “ราคาและการแลกเปลี่ยน” ซึ่งมีเงื่อนไขในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญก็คือ “เงิน” อาศัยในเหตุปัจจัยที่ไล่เรียงดังกล่าว ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินเนื่องไปตลอดทั้งสายไม่ขาดตอน ปรากฏการณ์เศรษฐกิจที่พันผูกวิถีชีวิตของมนุษย์เอาไว้ในสังคมล้วนเป็นการสั่งสมปัญหามาพามาสู่กระบวนการ “เกิดทุกข์”

^{๒๔๓} พระมหาธีระศักดิ์ พลปัญญา (พลปัญญา), การศึกษาทุกข์และการดับทุกข์ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

เศรษฐกิจโดยพื้นฐานที่มีความสำคัญกับมวลมนุษยชาติ สามารถพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่เป็นปรากฏการณ์อันผูกพันกับวิถีของการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นสาระสำคัญเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “ความต้องการและการสนองตอบ” โดยเบื้องต้นมนุษย์นั้นมีความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเป็นสำคัญอันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค หรือที่เรียกว่า “จตุปัจจัย” ครั้นเมื่อสังคมมีวิวัฒนาการอันนำไปสู่ความจำเป็นมากขึ้น ความต้องการพื้นฐานดังกล่าวได้ก้าวกระโดดเข้าไปสู่มาตรฐานของการดำเนินชีวิตที่สูงขึ้นเพื่อแปรเปลี่ยนหรือยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะพึงสังเกตได้จากความหลากหลายของเทคโนโลยีและสินค้าที่มีอยู่อย่างมากมายเพื่อสนองตอบต่อความต้องการที่เพิ่มขึ้นดังกล่าว

ในสังคมเศรษฐกิจปัจจุบันนี้ ความโลภ (โลภะ) ถือได้ว่าเป็นปฐมฐานที่บังคับ บีบคั้นให้ผลิต “ความต้องการ” อยากรได้นั้น อยากรได้นี้ไม่มีที่สิ้นสุด รวมทั้งเป็นรากฐานแห่งโทสะ (โกรธ, โมโห) เมื่อไม่ได้สมใจปรารถนา ทำให้เกิดการขัดเคืองใจไม่สบอารมณ์ นำพามาซึ่งความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนโมหะ (ความหลง) ถือได้ว่าเป็นแรงเสริมสนับสนุนโลภะ (ความโลภ) อย่างเด่นชัดเจนที่สุด เมื่อมีความอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ ความหลงที่มีอวิชชา (ความไม่รู้ในสภาวธรรมตามจริง) เป็นหัวจักรก็จะลากจูงความคิดให้ไปเสพติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ ทำให้เกิดความลุ่มหลงในวัตถุที่เสพบำรุงบำเรอว่า สภาวะเหล่านั้นคือความสุข ปลูกฝังหยั่งรากลึกกลงไปในความรู้สึกที่แนบแน่น ทำให้พลังอำนาจแห่งโมหะแข็งแกร่งเสริมสร้างเป็นแรงขับเคลื่อนโลภะต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

สรุป

มนุษย์มีสัญชาตญาณของความอยากรู้อยากเห็น ต้องการหาประสบการณ์ สิ่งแปลกใหม่อยู่เสมอ มนุษย์จึงมีการเดินทางเพราะอยากรู้อยากเห็น ความแปลกใหม่ของสถานที่ ความลึกลับของธรรมชาติ การเดินทางตามความเชื่อถือและศรัทธา การเดินทางของมนุษย์จึงค่อยๆ พัฒนาจากการเดินทางเพื่อการเรียนรู้จนนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่หลากหลายตามสมัยนิยม ดังจะเห็นได้จากในยุคหินเก่าประชากรยังไม่ทำการเพาะปลูกพืช - เลี้ยงสัตว์ ยังดำรงชีวิตด้วยการหาของป่า - ล่าสัตว์ พึ่งพาตัวเองและปรับตัวเองให้เข้ากับธรรมชาติแวดล้อมเป็นอย่างมาก แต่ต่อมาเกิดการตั้งชุมชนกระจายตามพื้นที่ลุ่ม เพราะมีความทุกข์ที่เกิดจากปากท้องจึงพยายามสร้างเครื่องมือแบบใหม่ เนื่องจากมีความทุกข์จากการใช้เครื่องมือ คือ ไม่ทนทาน จึงมีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้มาจนถึงปัจจุบัน

การกำเนิดของศาสนาต่าง ๆ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ ล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษยชาติพ้นทุกข์ ทุกข์ หรือ ทุกขัง เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา แปลว่าทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก โดยทั่วไปหมายถึง สังขารทั้งปวง อันได้แก่ ชั้น ๕ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองทุกข์ ความทุกข์นั้นก่อให้เกิดพัฒนาการต่าง ๆ ของโลกอย่างมากมาย ดังจะเห็นได้จากในยุคดึกดำบรรพ์ มนุษย์ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยถาวร จะเดินทางเร่ร่อนไปตามที่ต่าง ๆ ที่มีน้ำและอาหารอุดมสมบูรณ์และหวังเพียงให้ชีวิตปลอดภัยจากศัตรูภัยอันตรายเมื่อเกิดความทุกข์คือความกลัว ทั้งกลัวการอดอยากทำให้มนุษย์เกิดการรวมตัวเป็นชุมชนหรือกลุ่มเมือง อยากรำรวยก็ทำให้การเดินทางเพื่อการค้าขายและการแลกเปลี่ยนสินค้า

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **จะพัฒนาคนกันอย่างไร ?**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: บริษัท สือตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระมหาปองปรีดา ปรีบุญโณ. “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาธีระศักดิ์ พลบุญโณ (พลบุญญา). “การศึกษาทุกข์และการดับทุกข์ในคัมภีร์อรุทธกถาธรรมบท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาเกษม สณฺญโต (ลักษณะวิลาศ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.
- อติเทพ ผาธา. “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษาเฉพาะกรณี อธิกรณสมถะ ๗ และกฏนิกกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

วัฒนธรรมการสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

Social Work culture in Tipitaka

พระมหาชวี อิสสรโร (จุมรัมย์)*

บทคัดย่อ

การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกให้ความสำคัญแก่หลักสังคหวัตถุ ๔ กล่าวคือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตตา ทาน คือ การแบ่งปันสิ่งที่ควรให้ เช่น อาหาร เป็นต้น การให้ความรู้เป็นธรรมทาน และการให้อภัยแก่สัตว์และคนอื่นเป็นอภัยทาน ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดเป็นประโยชน์ พูดคำสุภาพและพูดด้วยเมตตาจิตต่อผู้ฟัง อตถจริยา เป็นการประพฤติสิ่งที่ประเสริฐเน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าของตนเอง สมานัตตตา เป็นการประพฤติตนอย่างเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนดำรงอยู่เป็นอยู่แล้วปฏิบัติหน้าที่สม่ำเสมอเป็นธรรม ยุติธรรม เสมอต้นเสมอปลาย มีลักษณะสมดุลกัณฐกบุคคลที่ตนเกี่ยวข้องกับหลัก สังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ คือ ทาน การให้มั่งคั่งการให้วัตถุสิ่งของเป็นทานและให้ธรรมะเป็นทาน ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนอื่น เป็นคำพูดที่ประสานมิตรไมตรีไม่ทำลายน้ำใจโดยตั้งอยู่ในหลักของการพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดคำเป็นประโยชน์ พูดคำสุภาพนุ่มนวล เว้นคำเท็จ ส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสีกัน อตถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชนและประเทศ เช่น ไม่ยุ่งเกี่ยวสิ่งเสพติด ให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับทางราชการ และสมานัตตตา ทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย เป็นที่รักใคร่ของบุคคลอื่น ไม่หน้าไหว้หลังหลอก เคยประพฤติเช่นใดก็ควรทำเช่นนั้น เคยร่วมงานทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ก็คงปฏิบัติอยู่เช่นเดิม เป็นต้น

คำสำคัญ: วัฒนธรรมการสังคมสงเคราะห์ พระไตรปิฎก

Abstract

The social work culture in Tipitaka stressed on Sangahavatthu: Dāna, Piyavācā, Atthacariyā and Samanattatā. Dāna was to give proper things such as food, knowledge, and forgiveness in other animals and people. Piyavācā was to produce true speech, proper in time, useful, polite and full of loving kindness. Atthacariyā was to grow benefits stressing on the public benefits rather than personal benefits. Samanattatā was to behave properly in the given position and to do the duty with morality, justice, and proper continuity towards the associated people. Sangahavatthu : (1) Dāna to give things and Dhamma, (2) Piyavācā to produce speech

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

useful for other people, harmonious among people without looking down, true in the content and times, useful, polite, bland, without lying, integrating and slandering, (3) Atthacariyā to bring benefits to a family, a village, a community, and the nation with making the cooperation with the government, and (4) Samānattatā to keep good action continuously and to get faith from the other people without swindling, and to launch continuously the good action of giving, morality, meditation.

Keywords: Social Work Culture, Tipitaka

๑. บทนำ

พุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานของชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยเป็นหลักเพื่อการดำเนินการชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิเพื่อศานติสุขของคนในสังคม จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา เพราะสถานศึกษาเป็นแหล่งสำคัญในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็กเรียนทุกคน และหากผู้บริหารประเทศ นักธุรกิจและนักการเมืองมีและใช้คุณธรรมและจริยธรรมย่อมนำให้บ้านเมืองรุ่งเรืองและประชาชนสุขสันต์ หลักพุทธธรรมของพระพุทธองค์มีไว้เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้เลือกสรรมาใช้ตามความเหมาะสมในทุกเรื่องไม่ว่าในเรื่องการครองตน การครองคน การครองงาน หมวดยุทธวิธีที่ประยุกต์ใช้เป็นรากฐานคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาได้แก่คุณธรรมในการครองตน คุณธรรมในการครองคน และคุณธรรมในการครองงานมีความสำคัญต่อการบริหารงานในสถานศึกษาอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานใด ก็ตามให้ประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องใช้ความรู้คู่คุณธรรม แต่ในสภาพความเป็นนั้นปรากฏว่าผู้บริหารโรงเรียนมักจะมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมไม่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม เพราะผู้บริหารใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ผู้บริหารขาดความเที่ยงธรรม^{๒๔๔}

หลักคำสอนในพุทธศาสนาที่มีทั้งหลักปฏิบัติที่เป็นหลักการพื้นฐานของจริยธรรมสากลคุณธรรมสากลและศีลธรรมสากลจริยธรรมสากลเป็นการรักษาหน้าที่ตามบทบาทที่สมมุติของสังคมคุณธรรมสากลเป็นความดีของจิตใจตามที่ตั้งใจยึดถือศีลธรรมสากลคือการไม่ทำร้ายกันความประพฤติถูกต้องตามที่วัฒนธรรมนั้นๆ ยอมรับได้อีกทั้งยังมีปรมาตธรรมสากลคือหลักปรัชญาหลักวิทยาศาสตร์หรือหลักวิชาการคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกด้านตลอดจนการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมคำสอนหรือบทบัญญัติในทางพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมหรือความจริงอันสูงสุดที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติแจ่มแจ้งไว้เพื่อกำกับความประพฤติทางกายวาจาและทางใจให้อยู่ในขอบข่ายของความดีงามเพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ตนเองและสังคมโดยรวมคือความสุขอันเป็นผลจากการกระทำความดีละเว้นการกระทำความชั่วโดยใช้จริยธรรมเป็นหลักสำหรับการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเพื่อบรรลุถึงความสงบสุขของชีวิตและสังคมแนวการปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นจริยธรรมก็คือศีลธรรมทางศาสนาพระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่าสังคหวัตถุ หมายถึงวิถีผูกใจคน พระองค์ตรัสว่า “ทาน เปยยวัชชะอัต

^{๒๔๔} ชรินทร์ หงษ์ทอง , “รูปแบบพฤติกรรมผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามตัวบ่งชี้มาตรฐานที่ ๑๙ ในที่ศนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพภายนอก” , วิทยานิพนธ์ ค.ม., (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ถจริยา ในโลกนี้ และสมานตตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลกเหมือนลิมสลักที่ยืดคุดรณ ซึ่งแล่นไปได้ถ้าไม่พืงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พืงได้การนบถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหวัตถุ ๔ เหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญ” ๒๔๕

หลักการสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ได้วางรากฐานให้พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันในระหว่างบุคคล ครอบครัวและประเทศชาติส่วนรวม โดยเรียกว่า หลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งหมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคีกันประกอบด้วย

๑.๑ ทานให้ปันคือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๑.๒ ปิยวาจาพูดอย่างรักกันคือกล่าวคำสุภาพไพเราะน่าฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ติงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๑.๓ อตถจริยาทำประโยชน์แก่กันคือช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๑.๔ สมานตตตาเอาตัวเข้าสมานคือทำให้เข้ากันได้วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลายไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์คือร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมรับร่วมแก้ไข้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ๒๔๖

จะเห็นว่าหลักสังคหวัตถุ “สังคหวัตถุ” เป็น วิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์ผูกใจคน พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “รณมาแล่นได้เพราะมีลิมสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่างๆ ของรถเข้าไว้ด้วยกันฉันใด คนในสังคมย่อมต้องมี กาวใจหรือความสัมพันธ์อันดี ทำหน้าที่เชื่อมประสาน...คนทั้งหลายเข้าด้วยกันฉันนั้น” หากอยากให้เพื่อนร่วมงาน และคนในองค์กรร่วมแรงเทใจทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ควรนำ หลักสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นแนวทางในการ “ผูกใจเพื่อนร่วมงาน” ๒๔๗ เพราะการสร้างความสัมพันธ์หรือผูกใจเป็นการสังคสมสงเคราะห์อย่างหนึ่งนั่นเอง

๒. วัฒนธรรมการสังคสมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

๒.๑ ความหมายของสังคสมสงเคราะห์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงมีพระราชดำรัสในพิธีเปิดการประชุมการสังคสมสงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๕ ความว่า การสังคสมสงเคราะห์นั้นมีความหมายกว้างขวางมาก กินความถึงการดำเนินชีวิตทุกอย่างที่จะเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ หรือกลุ่มชนที่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นนชาติ และไม่สามารถสามารถช่วยตัวเองได้ ให้มีความสุขทั้งกายและจิตใจ ให้ได้มีปัจจัยอันจำเป็นแก่การครองชีพ คือ อาชีพ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ได้รับการศึกษาอบรมตามควร ตลอดจนมีความรู้

๒๔๕ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

๒๔๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่๘๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวอยจำกัด, ๒๕๕๐.), หน้า๒๕.

๒๔๗ สภาอายุ ชีวะวัฒนศึกษานุกรม, การส่งเสริมพฤติกรรมกรเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์การสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การอย่างยั่งยืน,

(กรุงเทพฯ: วารสารศึกษาศาสตร์เล่มที่ ๑๖,๒๕๔๗), หน้า๑๕ - ๒๖.

ที่จะนำมาเลี้ยงชีพโดยสุจริตเพื่อความเรียบร้อยและความปึกแผ่นของสังคม^{๒๔๘}

คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติได้อธิบายความหมายของการสังคมสงเคราะห์ไว้ในแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ ๔ กล่าวว่า สังคมสงเคราะห์ หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ทางวิชาชีพในการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟูและพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน ทั้งที่ประสบและไม่ประสบความเดือดร้อนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมเพื่อช่วยเหลือตนเอง ครอบครัวและชุมชนตลอดจนสามารถปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในสังคมต่อไป^{๒๔๙}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) อธิบายความหมายของสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า สังคมสงเคราะห์ถ้าจะแปลให้ลึกกว่านั้น ก็มีความหมายทางธรรม สงเคราะห์ คำภาษาบาลีคือ สังคะหะ (สังคห) แปลว่า ประมวลรวบรวม จับมา รวมเข้าด้วยกัน ยึดเหนี่ยวจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ผูกใจกันไว้ สังคห ที่แปลว่ายึดเข้าด้วยกันนั้น หมายถึงยึดในแง่นามธรรมและยึดในแง่รูปธรรม ทางนามธรรม คือยึดเหนี่ยวผูกจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ทางรูปธรรมคือให้คนมารวมกัน ประสานเข้าด้วยกัน ดังนั้น ความมุ่งหมายของสังคมสงเคราะห์ จึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้เขา ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึงทำให้สังคมรวมใจกัน ผนึกยึดเหนี่ยวกันไว้ให้ได้ถ้ามองในแง่นี้ หน้าที่ของเราจึงไม่ใช่เพียงเป็นเอาอะไรไปหยิบยื่นให้^{๒๕๐}

สรุปได้ว่า การสังคมสงเคราะห์ครอบคลุมการกระทำหรืองานที่ต้องการช่วยเหลือแก่ผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ทั้งทางวัตถุ สิ่งของ การบริการ และอื่นๆ เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่และสามารถช่วยเหลือตนเองต่อไปได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น การสังคมสงเคราะห์จึงยึดเหนี่ยวจิตใจในสังคมไว้และทำให้สังคมมีความสงบสุข

๒.๒ ความสำคัญของสังคมสงเคราะห์

จากความหมายของการสังคมสงเคราะห์แสดงให้เห็นว่าการสังคมสงเคราะห์เป็นการทำงานอย่างครอบคลุมกว้างขวาง มีลักษณะเชิงบูรณาการทางสังคม การสังคมสงเคราะห์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นประโยชน์ไม่เพียงแต่สามารถช่วยเหลือบุคคลที่ได้รับความเดือดร้อนเท่านั้น แต่ยังทำให้ประชาชนในชุมชน/สังคมประสานสัมพันธ์ต่อกันผ่านกิจกรรมหรือโครงการด้านสังคมสงเคราะห์ต่าง ๆ การสังคมสงเคราะห์จึงมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาความแตกแยกในสังคม และพัฒนาคนในสังคมให้สามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว และช่วยสังคมได้ในขณะเดียวกัน

๒.๓ วัฒนธรรมการสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

การสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาคือสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งสังคหวัตถุเป็นหลักธรรมในศาสนาพุทธโดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น ๒ ศัพท์คือสังคห ๑ วัตถุ ๑ สังคห แปลเป็นภาษาไทยว่า สงเคราะห์มีความหมายว่าช่วยเหลืออุดหนุนวัตถุในที่นี้หมายความว่าเรื่องรวมทั้ง๒ศัพท์ที่มีความหมายว่าเรื่องความช่วยเหลือจะช่วยเหลือกันด้วยวิธีอย่างไรบ้างท่านได้วางไว้เป็น ๔ อย่างช่วยเหลือกันด้วยวิธีนอกเหนือจาก ๔ อย่างนี้ไม่เรียกว่าสังคหวัตถุคือ

^{๒๔๘} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชมหาราช, อ่างใน ประทุม อังกรโรหิต, สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์”, รายงานวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

^{๒๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๒๕๐} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), คินสู่ความหมายแท้ของสังคมสงเคราะห์, นิตยสารการประชาสงเคราะห์, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๒ (มี.ค. - เม.ย. ๒๕๓๒), หน้า ๖๙-๗๓.

เรื่องความช่วยเหลือที่ทำให้รักใคร่นับถือกลมเกลียวกันหรือหมายถึงหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเฟื้อเกื้อกูลหรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันพระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ไว้เรียกว่าสังคหวัตถุ^{๒๕๑} หมายถึงวิธีผูกใจคนพระองค์ตรัสว่ารถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบ ต่างๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใดคนในสังคมก็ฉันนั้นคือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิ่มสลักดังกล่าวนี้ คือสังคหวัตถุนักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงานไม่คิดถกกันแก่งแย่งใส่ร้ายป้ายสีถ้าทำได้ อย่างนี้ก็ย่อมจะเป็นที่รักที่พอใจของคนรอบข้าง^{๒๕๒}

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารีมหาเถร) ได้แสดงหลักสังคหวัตถุไว้ในหนังสือ วาทะสมเด็จพระธีร ดังความว่า มหานิยมในทางพระพุทธศาสนา คือ ทาน ทานแปลว่า ให้ปันสิ่งของตนแก่คนที่ควรให้ปัน คือ เป็น คนใจกว้างขวางไม่เห็นแก่ตัว คนเช่นนี้ต้องมีผู้นิยมเหมือนต้นไม้ที่ให้ผลมากมาย นกมาหาเสมอ อนึ่ง พระพุทธเจ้าก็ ทรงอาศัยทาน แม้พระพุทธเจ้าถ้าไม่ทรงจำแนกแจกจ่ายให้ธรรมเป็นทานแล้ว ก็จะไม่เป็นยอดมahanิยมดังเช่นที่ เป็นอยู่ นี้ จะเป็นแต่เพียงปัจเจกพุทธเจ้าที่พวกเราไม่รู้จักดังที่เราโดยมากไม่รู้จักพระปัจเจกพุทธเจ้า ฉะนั้นถ้าจะ ให้เป็นมahanิยม อย่าเป็นคนใจคับแคบ ต้องเป็นคนใจกว้างขวางตามสมควรแก่ฐานะของตนเองปียาจานั้น แปล ว่าเจรจาอ่อนหวาน ถือเอาความว่า รู้จักพูดให้คนรัก คือ อย่าพูดให้เขาเกลียด ลักษณะ

ของอิตถจริยา ก็คือ เป็นคนไม่นิ่งดูตาย ชอบช่วยเหลือคนอื่น ดังที่โบราณกล่าวไว้ว่า อยู่บ้านท่านอย่า ดูตาย ปันข้าวปันควายให้ลูกท่านเล่น ดังพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญอิตถจริยา ๓ อย่าง คือ โลกัถถจริยา ทรงประพฤติ ให้เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก คือทำตัวให้สมกับที่เกิดมาในโลก เป็นชาวโลกที่ดี ญาติถถจริยา ทรงประพฤติให้เป็น ประโยชน์แก่พระญาติ คือ ทำตัวให้สมกับเป็นญาติที่ดีของเขา และพุทธถถจริยา คือ ประพฤติให้เป็นประโยชน์ใน ฐานะที่เป็นพระพุทธเจ้า คือ ทำตัวให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ได้รับ ส่วนสมานัตตตา คือ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นกันเองไม่ถือตัว แต่ก่อนเคยรักนับถืออย่างไร เดียวนี้ก็อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งลักษณะของสมานัตตตา มีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ หน้าไม่บูดบึ้งคนมีสมานัตตตา เป็นคนไม่ลืมหูลืมตา แม้จะได้ตัวอย่างไรก็รู้สึกตัวอยู่เสมอว่า ใครเป็นญาติ เป็นมิตรของเราบ้าง ไม่ลืมหูลืมตาผู้มีคุณ^{๒๕๓}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักการบริหารคนในหนังสือ บริหารธุรกิจแบบพุทธ ว่าการบริหารคนนี้ ยังมีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่งคือเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจเราไว้ใจเขาเรารักเขาเราหวังดีต่อเขาอย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว น้ำใจคงได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะทั่วไปเรื่องสังคหวัตถุได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์และการทำตัวให้เป็นเกลอหรือเป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนายหรือเรียกว่าความมั่งคั่งใน ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอันเป็นเครื่องเหนี่ยวเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้^{๒๕๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ธรรมนุญชิตี ว่าสังคหวัตถุ ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคีกันประกอบด้วย

๑. ทาน ให้ปันคือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สิน สิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา

^{๒๕๑} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

^{๒๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๗ - ๑๖๘.

^{๒๕๓} สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารีมหาเถร), วาทะสมเด็จพระธีร, (กรุงเทพฯ: สหมิตรออฟเซท, ๒๕๓๑), หน้า ๓๑๑ - ๓๑๕.

^{๒๕๔} พุทธทาสภิกขุ, บริหารธุรกิจแบบพุทธ, (กรุงเทพฯ: อตัมโมโย, มปป.), หน้า ๑๕

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกันคือกล่าวคำสุภาพไพเราะน่าฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสามานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่กันคือช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสามานคือทำให้เข้ากับเขาได้วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลายไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์คือร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ^{๒๕๕}

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่าสังคหวัตถุ ๔ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันได้แก่

๑. ทานการ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันมีน้ำใจต่อกันและกันได้แก่การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การแบ่งปันความสุขให้แก่กันและกันทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของและแบ่งปันน้ำใจบุคคลในครอบครัวไม่ตระหนี่ถี่เหนียวใช้สอยหรือบริโภคสิ่งของแต่เพียงผู้เดียว

๒. ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนโยนพูดด้วยจิตที่ปรารถนารู้จักกาลเวลาในการพูดอย่างเหมาะสมและรู้จักการใช้คำพูดไม่ใช้วาจาหักล้างเชือดเฉือนจิตใจของผู้อื่นหรือวาจาที่เป็นคำหยาบคายกระด้างกระเดื่องดูค่าเสียตีสอนจะก่อให้เกิดการขัดใจกันในครอบครัวได้

๓. อุตถจริยา การช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นได้แก่การสงเคราะห์เกื้อกูลกันของบุคคลในครอบครัวเช่นการช่วยเหลือการงานแบ่งเบาภาระของกันและกัน

๔. สมานัตตตา การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ของตนโดยวางตนเสมอต้นเสมอปลายสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ ^{๒๕๖}

คุณ โทชน์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน คำว่า สังคหวัตถุ ๔ นั้น จัดเป็นหลักผูกใจคนเป็นเหมือนมนต์รักมนต์เสน่ห์ที่หาเมตตามหานิยม ^{๒๕๗}

ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ สุขภาวะองค์กรรวมสุขภาพแบบพอเพียงนวัตกรรมใหม่ของสุขภาพอย่างไทยไว้ว่าหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลที่ทุกคนร่วมสร้างสรรค์ประสานสังคมให้ตั้งงามมีเอกภาพ ^{๒๕๘}

บุญสิริ ขวลิตรารัง ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ธรรมโอสธไว้ว่าสังคหวัตถุ ๔ ว่าเป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกันอันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน ^{๒๕๙}

^{๒๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๐.), หน้า ๒๕.

^{๒๕๖} พระมหาบุญเพียรปุณฺณวิริโย (แก้ววงค์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”,

วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๒๕๗} คุณโทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๒๕๘} ชูฤทธิ์เต็งไตรสรณ์, **สุขภาวะองค์กรรวมสุขภาพแบบพอเพียงนวัตกรรมใหม่ของสุขภาพอย่างไทย**, (นนทบุรี: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒), ม.ปท.

^{๒๕๙} บุญสิริขวลิตรารัง, **ธรรมโอสธ**, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓- ๓๑.

สิริวัฒน์ ศรีเครือคง ได้กล่าวในหนังสือ “การสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา: หลักธรรมสำหรับสั่งสอนสังคม” ไว้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง วัตถุสงเคราะห์ซึ่งกันและกันดังกล่าวที่ว่าอิมัมมัมแจมมโสตั้งในสนทนาเจรจาไพเราะสงเคราะห์เกื้อกูล เพื่อให้มีมนุษยสัมพันธ์และเกิดความสุข ดังนี้

๑. ทาน การให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นถือเป็นหลักสำคัญเบื้องต้นเพราะการผูกใจกันนั้นต้องอาศัยหรือใช้การให้เป็นเบื้องต้นการให้เป็นการแสดงออกของไมตรีจิตของผู้ให้ผู้รับย่อมพอใจการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันนั้นเป็นความอบอุ่นของชีวิต

๒. ปิยวาจา การเจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานเป็นหลักปฏิบัติที่มีความสำคัญรองลงมาเพราะการให้อย่างเดียวยังไม่พอต่อการยึดเหนี่ยวน้ำใจจึงต้องใช้คำพูดที่ไพเราะช่วยยึดเหนี่ยวอีกด้วยอย่าพูดหยาบผรุสวาทให้ใช้คำพูดที่ไพเราะต่อกัน

๓. อัถถจริยา ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวมจะทำให้เป็นคนน่ารักกาน้ำหนักถือหมายความว่าเมื่อมีงานกิจใดที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวมต้องช่วยกันทำเอื้อเฟื้อช่วยทำธุรการงานของผู้อื่นเมื่อได้รับการร้องขอหรือต้องการความช่วยเหลือ

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอคือทำตัวให้เข้ากันได้เสมอตนเสมอปลายไม่ถึงตัวร่วมสุขร่วมทุกข์กัน^{๒๖๐} สังคหวัตถุนี้มีองค์ประกอบอยู่ ๔ ประการด้วยกัน ที่เจ้าอาวาสนำมาใช้ในการปฏิบัติต่อพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้และเพื่อเป็นการโน้มน้าวให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ได้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานโดยมีความรู้สึกใกล้ชิดเป็นกันเองร่วมมือร่วมใจปฏิบัติงานอย่างราบรื่นเพื่อให้สังคมในหมู่คณะเกิดความสงบสุขมีผู้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ในพระสูตรต้นตปิฎกอังคตตรนิกายจตุกกนิบาตแบ่งสังคหวัตถุออกเป็น ๔ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. ทานให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละช่วยด้วยทุนการแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่นที่ควรให้ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยาารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่นทำให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุขเพราะการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. ปิยวาจา คือ การพูดจากรักปราศรัยด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวานไพเราะเป็นที่รักพูดด้วยคำที่น่าฟังชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กำลังใจทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟังก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

๓. อัถถจริยา คือ การบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่นเป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกันมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนด้วยกำลังความคิดกำลังกายและกำลังทรัพย์การทำตนให้เป็นประโยชน์เท่าที่จะทำได้เช่นส่งเสริมจริยธรรมส่งเสริมให้ผู้อื่นได้รับในสิ่งที่ดีการช่วยเหลือผู้อื่นจะทำให้หมู่คณะและสังคมและประเทศชาติมีความก้าวหน้าได้รับความสำเร็จในสิ่งต่างๆ เป็นอย่างดี

๔. สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเสมอตนเสมอปลายทำตัวให้เข้ากันได้เป็นเพื่อร่วมทุกข์ร่วมสุขกันไม่เอาเปรียบร่วมเผชิญและแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกันไม่ถึงเราถือเขารู้จักผูกมิตรกับผู้อื่นเช่นในยามที่ตนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือยอมเกิดความสุขและความสามัคคี ในหมู่คณะ^{๒๖๑}

^{๒๖๐} สิริวัฒน์ศรีเครือคง, “การสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา: หลักธรรมสำหรับสั่งสอนสังคม” ๒๐ ปีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (มิถุนายน, ๒๕๕๑), หน้า ๗๐.

^{๒๖๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

๒.๔ การสังคมนาสงเคราะห์ในสมัยพุทธกาล

ทานการให้เป็นการสงเคราะห์แก่บุคคลอื่นตามทีผู้ให้เห็นควรว่าจะสงเคราะห์ผู้รับด้วยวัตถุสิ่งของ เช่น ปัจจัย ๔ ทีจำเป็นต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของคนเรา คือ สงเคราะห์ด้วยอาหารการบริโภคน ผ้าไตรจีวรหรือเสื้อผ้าอาภรณ์เครื่องนุ่งห่ม ทีอยู่ที่อาศัย กุฎี วิหาร สถานปฏิบัติธรรม หอฉัน ศาลาการเปรียญ อุโบสถ เป็นต้น ถือว่าเป็นการทำบุญสร้างถาวรวัตถุแก่สาธารณะประโยชน์ และยารักษาโรค ยาสามัญประจำบ้าน นอกจากนั้น การให้ทรัพย์สินเป็นการกุศลอื่นๆ เช่น สร้างโรงพยาบาล สร้างศูนย์เด็กเล็กและเด็กยากจนในวัด สร้างโรงเรียน ซ่อมเครื่องมือแพทย์ บริจาคโลหิตแก่ผู้ป่วย เป็นต้น การให้อย่างที ๒ หมายถึง การให้ความรู้ ให้ธรรมะเป็นทาน ให้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ เช่น ทาน ศีล ภาวนา และสิ่งใดควรละเว้นไม่พึงกระทำ เช่น ความตระหนี่ไม่ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่ใครๆ การเสพอบายมุขมีสุรา เทียวกกลางคืน เป็นต้น การให้อย่างที ๓

คือ รู้จักให้ภัยแก่คนอื่น ไม่ถือโทษโกรธคนอื่นโดยไม่มีเหตุอันควร อาณิสสงส์หรือผลดีของการให้ดังกล่าวมานี้ ย่อมทำให้ผู้ให้มีความสุขทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า เพราะรู้จักการแบ่งปันความสุขทีเกิดจากทรัพย์สินของตน ไปยังผู้อื่น รู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินให้เป็นทรัพย์สินภายในสามารถติดตามตนไปได้ในภพหน้าแม้ตายไปก็จะได้มนุษย์สมบัติ เทวสมบัติ หากเจริญภาวนาด้วยเมือลีนิกิเลสอาสวะก็จะถึงนิพพานสมบัติในที่สุดดังพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมา และเหล่าพระสาวกสาวิกาทังหลายทีปฏิบัติสืบกันมาก็ล้วนมีความเชื่อในทานคือการให้เป็นพื้นฐานแก่มนุษย์เป็นอันดับแรก เช่น เรื่องอัครนตฤศเรษฐีทีเป็นคนตระหนี่ไม่ยอมสงเคราะห์ใครๆ กระทั่งได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์จึงคลายความตระหนี่ลงได้และรู้จักให้ทาน เรื่องอนาลบิณฑิกคหบดี รู้จักให้ทานและเจริญภาวนาให้จิตมั่นคงจนคลายความทุกข์โหม่นสนในใจลงได้ เรื่องพระมหากัจจายนเถระแสดงธรรมโปรดพระราชาจนได้ความเข้าใจความหลักสัจธรรม เรื่องจิตตคหบดี เรื่องนางวิสาขามหาอุบาสิกา นางอุตตรา ผู้มีจิตใจยินดีในการสงเคราะห์คนอื่นด้วยอามิสทานและธรรมทาน

ปียวจากการพูดให้คนรักใคร่ปรองดองและเป็นคำพูดทีเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ตัวอย่างเช่นเรื่องท้าวสักกเทวราชทีตรัสถามธรรมกับพระพุทธองค์และพระพุทธองค์ทรงตอบกลับถวายท้าวเธอว่า การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมะว่าชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรมะย่อมชนะความยินดีทีทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง เรื่องโคณันทิวีสาล สอนให้คนเรารู้จักการใช้ถ้อยคำสุภาพในการขอความช่วยเหลือจากคนอื่น เรื่องพระสารีบุตรเถระทีสอนพระราชาเถระให้เจริญกรรมฐานและได้บรรลุมรรคผล เรื่องพระรัฐบาลเถระทีแสดงธรรมเทศ ๔ เช่นภาคิตทีว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่รู้จักอิมเป็นทาสของตัณหา แก่พระเจ้าโกรัพะจะนเกิดเห็นธรรม เรื่องพระภัททาภุณฑลเสนาเถระทีใช้ปียวจากำทำตนให้พ้นภัยจากโจรร้ายได้ เรื่องพระปุณณาเถระทีไตรตรองตามพระธรรมเทศนาจนบรรลุธรรม เรื่องมารดาของพระกัสสปเถระทีใช้ปียวจากำต่อบุตรชายทีเป็นพระภิกษุให้ตระหนักถึงหน้าที่ของพระ เรื่องอนาลบิณฑิกคหบดีเรษฐีรู้จักใช้คำหวานทำให้บุตรชายไปเรียนธรรมะจากสำนักของพระพุทธเจ้า

อถถจริยา การประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ตนและต่อคนอื่นเช่นเรื่องคณกโมคคัลลานพราหมณ์ทีทรงโปรดธรรมะจนเขาขอถึงความเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ในฐานะโลกถถจริยาเรื่องโปรดพุทธมารดาในสวรรค์ด้วยพระอภิธรรม ในฐานะญาติถถจริยาและพระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงธรรมจักกับปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ทัง ๕ อันส่งผลดีให้โกญทัณญพราหมณ์ บรรลุพระโสดาบันบุคคล ในฐานะพุทธถถจริยา

สมานัตตทา การประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลายทียังธรรม ยุติธรรม ให้ความเสมอภาค ไม่ลิดรอนสิทธิบุคคลอื่น ไม่ก้าวก่ายหน้าทีทำงานคนอื่น เมือตนไม่ได้รับมอบหมายหรือไม่มีอำนาจสั่งการ เช่น ทรงบำเพ็ญพุทธ

จริยาหรือพุทธกิจ ๕ อย่างเช่นทรงแสดงธรรมโปรดคฤหัสถ์และพระภิกษุอย่างสม่ำเสมอจนถึง ๔๕ พรรษา เป็นต้น เรื่องพระเจ้าพิมพิสารที่ทรงเคยรับปากว่าหากบรรลุธรรมก็จะกลับมาทรงแสดงโปรดก็ได้รักษาปฏิญญาที่พระพุทธองค์ทรงให้ไว้แก่กัน เรื่องนางปฏาจารีเถรีเป็นการแสดงธรรมและให้โอกาสแก่หญิงที่เสียสติสืบเนื่องจากเสียคนรัก ในระยะเวลาใกล้เคียงกันจนหมดครอบครัว แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงเลือกชั้นวรรณะในการอบรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ จึงทำให้นางปฏาจารีเถรีขณะก่อนบวชได้คืนสติและขอบวชในเวลาต่อมา กระทั่งได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงประพุดิตนสม่าเสมอในสัตว์ทั้งปวงที่จะได้ตรัสรู้ธรรมนั่นเอง

๓. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก ในหลักธรรมสังคหวัตถุนี้เป็นหลักสงเคราะห์หากผู้ใดยึดถือปฏิบัติเชื่อแน่ว่าจะเป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของเพื่อนร่วมงานและบุคคลทั่วไปคนไทยเรานั้นมักขอบจจาคัยยาคำที่คล้องจองกันจึงใคร่ขอเสนอคำที่จะทำให้ง่ายและเป็นคาถาสำหรับทำให้ตนเองเป็นที่รักใคร่ของบุคคลทั่วไป คือโอบอ้อมอารี (ทาน) วจีไพเราะ (ปิยวาจา) สงเคราะห์ประชาชน (อตถจริยา) วางตนเหมาะสม (สมานัตตตา) ด้วยเหตุนี้ สังคหวัตถุ ๔ จึงเป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องจรโลงสังคมเป็นหลักธรรมที่สร้างความสงบสุขสมานสามัคคีสร้างความเกื้อกูลกันสร้างความผูกมิตรรักใคร่กลมเกลียวและเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในสังคมซึ่งประกอบด้วย ทานคือการให้การแบ่งปันปิยวาจาคือการสื่อสารกันด้วยถ้อยคำที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอตถจริยาคือการสร้างสรรคสิ่งที่ดีมีคุณประโยชน์แก่ส่วนรวมสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกันการร่วมกันทำงานตามหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบขอให้ที่สุดรวมถึงการสงเคราะห์การดูแลเอาใจใส่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันการส่งเสริมกันให้เกิดผลสำเร็จของงานและสมานัตตตาคือการประพุดิตนอย่างเสมอต้นเสมอปลายการไม่เลือกปฏิบัติการรู้จักวางตนให้เหมาะสมตามเวลาสถานที่และตำแหน่งหน้าที่ของตนเองการร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่างเพื่อนร่วมงานผู้บังคับบัญชาและองค์กร

การสงเคราะห์ทางวัตถุแต่คฤหัสถ์ก็สามารถสงเคราะห์ด้านธรรมทานได้ ถ้ามีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมากพอ เพราะในที่สุดแล้ว แม้พระพุทธศาสนาจะสอนจุดหมายของชีวิตสำหรับผู้ครองเรือนในทางโลกแต่ก็ยังสอนให้บุคคลพิจารณาถึงเป็นประโยชน์สูงสุดซึ่งเป็นจุดหมายที่สูงกว่าจุดหมายทางโลกส่วนการสงเคราะห์ด้านธรรมทานจะเป็นคำสอนสำหรับพระสงฆ์มากกว่าแต่มิได้หมายความว่าพระสงฆ์จะไม่สามารถทำงานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่เป็นการช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของได้ ถ้าหากได้ใช้วิจารณ์ญาณเลือกดำเนินการสงเคราะห์สังคมให้เหมาะสมกับหน้าที่และสถานภาพของวัด/สถาบันทางพระพุทธศาสนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจโดยมี

ความเข้าใจให้ถูกต้องระหว่างคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจหรือในระดับความคิดกับคุณธรรมที่แสดงออกภายนอกหรือจริยธรรมในชั้นปฏิบัติ

การสังคมสงเคราะห์ด้วยปิยวาจา คือ การพูดให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังโดยจะต้องคำนึงถึงเรื่องที่น่ามาแสดงต้องเป็นเรื่องจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดสุภาพไม่กระทบตนและผู้อื่น อีกทั้งพูดด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา จึงจะทำให้การพูดครั้งนั้นๆ มีประสิทธิผลคือให้ผลเกินที่ตั้งเป้าไว้

การสังคมสงเคราะห์ด้วยอตถจริยา ควรเป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจก็ต่อเมื่อมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานอยู่ในใจ หลักการสำคัญ คือ การสังเคราะห์ประชาชนหมู่ใหญ่ด้วยยึดพุทธพจน์ที่ตรัสให้เหล่าภิกษุจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่มหาชนเป็นอันมาก คือ สงเคราะห์ทุกกลุ่มคน ไม่เลือกชั้นวรรณะในการให้การช่วยเหลือแก่พวกเขา

การสังคมสงเคราะห์ด้วยสมานัตตตา เป็นการรักษาสีลธรรมของตนและไม่ก้าวล่วงสิทธิ์ส่วนบุคคลจนเกินพอดีโดยหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบเพื่อให้เกิดภาวะที่สมดุลทางสังคม ไม่ปฏิบัติต่อกันอย่างไรมนุษยธรรมหรือ

ไร่ชอบเขต ควรให้ความเป็นธรรมความยุติธรรม ความเสมอภาคแก่ทุกคนทุกฝ่าย ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง คือไม่เอนเอียงในการปฏิบัติงานด้วยอคติ ๔ มีเอนเอียงเพราะว่าเป็นฝ่ายเรา รังเกียจเพราะว่าเป็นฝ่ายเขา การสงเคราะห์ในข้อนี้ดูเหมือนง่าย แต่ปฏิบัติได้ยากยิ่งเช่นกัน เพราะแม้เราจะสงเคราะห์บุคคลอื่นด้วยวัตถุประสงค์ของได้ง่าย แต่หากขาด สมานัตตตา แล้ว การสงเคราะห์นั้น ย่อมเอนเอียงไปแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แม้ในการพูดปวยวาจาที่เช่นกัน หากขาดสมานัตตตาแล้วก็จะพูดคิดเอนเอียงไปเข้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำให้อีกฝ่ายไม่พอใจและเสียผลประโยชน์ที่เขาควรได้รับขณะที่การประพุดหลักอรรถจริยา หากบุคคลขาด สมานัตตตา ประโยชน์ที่ควรได้รับทั้งตนและคนอื่นก็จะไม่ทัดเทียมกัน ฉะนั้น คุณธรรม ๔ อย่างนี้ จึงต้องอาศัยกันและกันจึงจะยึดเหนี่ยวน้ำใจเพื่อนร่วมกันสมาชิกในครอบครัวบุคลากรในองค์กรไว้ได้อย่างมั่นคง

มิตการสังคมสงเคราะห์ในปัจจุบัน พระสงฆ์เป็นอีกองค์กรหนึ่งซึ่งเข้ามามีบทบาทการพัฒนาสังคมสงเคราะห์ในสังคมไทยด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทที่ชัดเจนได้แก่ ๑) ด้านสังคมสงเคราะห์ได้แก่ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจเช่นการแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ของชีวิตและไม่เดือดร้อนมากนักเมื่อเผชิญกับอุปสรรคของชีวิตนอกจากนี้พระสงฆ์อาจให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในบางกรณีเช่น การสงเคราะห์ประชาชนทางด้านวัตถุด้วยได้แก่การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนต่างถิ่นและผู้มาปฏิบัติธรรมรักษาศีลในวัดและการให้ประชาชนที่ยากจนได้เช่าที่ดินของวัดในราคาถูกเพื่อปลูกบ้านพักอาศัย ๒) ด้านการสงเคราะห์พัฒนาชุมชนพระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำชุมชนได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคมสงเคราะห์ด้วยเช่นเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กวัดเป็นบ้านพักฉุกเฉินสำหรับผู้ขัดสนไร้ที่พึ่งเป็นหออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมสถานพยาบาลทางเลือกแพทย์แผนไทย ศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด

๔. สรุป

การสังคมสงเคราะห์ตามหลักสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกได้ให้ความสำคัญแก่หลักสังคหวัตถุ ๔ กล่าวคือ ทาน ปิยวาจา อรรถจริยาและสมานัตตตา การนำไปปฏิบัติสำหรับชีวิตประจำวัน แม้ว่าพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่าธรรมหมวดนี้ เป็นคิปปิปฏิบัติเหมาะแก่ความเป็นคฤหัสถ์หรือประชาชนทั่วไปก็ตาม แต่หากพิจารณาดูให้ดีแล้ว แม้ฝ่ายบรรพชิตเองได้นำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ (ทานการให้) เป็นสิ่งที่คนอยู่ร่วมกันในสังคมพึงปฏิบัติต่อกันด้วยการสงเคราะห์ บริจาคสิ่งของวัตถุต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ปัจจัย ๔ มีอาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น ตลอดจนการสงเคราะห์การให้จนกลายเป็นประเพณีนิยมในสังคมไทย เช่น ทำบุญตักบาตรเทโวโรหนะวันออกพรรษา การถวายผ้าอาบน้ำฝน การถวายผ้ากฐิน การทำบุญผ้าป่า การทำบุญอุทิศแก่ผู้เสียชีวิต เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้จะเกิดไม่ได้เลย หากชาวพุทธละเลยการให้ทาน เพราะว่าการให้เป็นสิ่งทีพอจะทำได้และให้ความสุขใจแก่ผู้ให้ขณะเดียวกันผู้รับก็มีความพอใจในการรับสิ่งของนั้น

ส่วนอีกมิติต่อมาคือการให้ธรรมะเป็นทานหรือธรรมทาน เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจของบุคคลให้สามารถเอาชนะกิเลสต่างๆ ภายในใจของตนเองได้คือให้ชนะตนเอง รู้จักควบคุมสติให้เกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะธรรมและรู้จักนำหลักธรรมของพระพุทธองค์ไปแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้ ปิยวาจาเป็นการพูดหรือนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ไปสู่ผู้อื่นอย่างฉลาดด้วยคำพูดที่เป็นจริง เหมาะสมแก่บุคคล เกิดประโยชน์ปราศจากโทษ พูดแล้วคนรักใคร่กัน ไม่แตกแยกกัน ไม่ทำลายกัน อรรถจริยา รู้จักปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างยุติธรรมรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์ ไม่โลภ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ทำลายตน ครอบครัว ประเทศชาติเพราะความอยากเป็นเหตุ และสมานัตตตา

รู้จักทำตนให้เป็นคนเสมอต้นเสมอปลายทำความดีไม่ย่อหย่อน หลีกเว้นอบายมุข นำชีวิตให้ดำเนินไปตามหลัก
สุจริตทางกายและ ทางวาจา

๔. ข้อเสนอแนะ

หลักสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกได้ให้ความสำคัญแก่หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถ
จริยา และสมานัตตตา สำหรับนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งหลักสังคหวัตถุนี้ มีประเด็นที่ควรนำมาวิจัยอีก
หลายประเด็น ดังนี้

- ๔.๑ ศึกษาวิธีการนำเอาหลักสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไทย
- ๔.๒ ศึกษาหลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไทย
- ๔.๓ ศึกษาแนวคิดและวิธีการขัดเกลาความสำนึกที่ดีตามหลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อพัฒนาสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- ชรินทร์ หงส์ทอง “รูปแบบพฤติกรรมผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามตัวบ่งชี้มาตรฐานที่ ๑๙ ในทัศนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพภายนอก” วิทยานิพนธ์ ค.ม. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๖.
- ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์. สุขภาวะองค์รวมสุขภาพแบบพอเพียงนวัตกรรมใหม่ของสุขภาพของไทย. นนทบุรี: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒.
- บุญศิริ ชวลิตธำรง. ธรรมโอสธ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). คืบสู่ความหมายแท้ของสังคัมสงเคราะห์. นิตยสารการ ประชาสงเคราะห์. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๒ (มี.ค.-เม.ย.) ๒๕๓๒.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชมหาราช. อ้างใน ประทุม อังกูโรโรหิต, สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคัมสงเคราะห์”. รายงานวิจัย. ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมนุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคัมในสถาบัน ครอบครัวยุคใหม่ตามแนวพระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พุทธทาสภิกขุ. บริหารธุรกิจแบบพุทธ. กรุงเทพฯ: อตัมมโย, มปป.
- สญาญ์ ธีระวิชิตระกุล. การส่งเสริมพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์การสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: วารสารศึกษาศาสตร์เล่มที่ ๑๖, ๒๕๔๗.
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สنيธ เหมจารีมหาเถร). วาทสมเด็จเจ้าจรัล. กรุงเทพฯ: สหมิตรออฟเซต, ๒๕๓๑.
- สิริวัฒน์ ศรีเครือดง. “การสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา: หลักธรรมสำหรับสั่งสอนสังคัม”. ๒๐ ปีบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๑.

ศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร

A STUDY OF VIPASSANA DEVELOPMENT PRACTICE IN NIBBEDHIKA SUTTA

พระสมณ วีรสุทฺโธ (เกิดสบาย)*

ดร. วิโรจน์ คุ่มครอง**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาเนื้อหาและสาระสำคัญในนิพเพธิสสูตร เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิสสูตร และเพื่อศึกษาอริยมรรคที่เป็นปัจจัยต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิสสูตร

นิพเพธิสสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องการเจาะ การทำลายกองกิเลส ซึ่งพระพุทธเจ้าได้จำแนกกองกิเลสเหล่านี้ออกเป็น ๖ ประการคือ กาม เวทนา สัญญา อาสวะ กรรม และทุกข์ โดยแสดงรายละเอียดในแต่ละหมวด ทำให้เห็นถึงเหตุเกิด ความแตกต่าง วิบาก ความดับ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับ เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ จึงส่งผลให้สัตว์ทั้งหลายไม่รู้แจ้งอริยสัจ ต้องตกอยู่ในวัฏฏะการเวียนว่ายตายเกิด ต้องทนทุกข์ทรมานไม่รู้จบสิ้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสบอกแนวทางของการดับกิเลส เพื่อให้หลุดพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตาย ในสังสารวัฏคือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนทางอันประเสริฐที่จะนำพาสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามวัฏฏสงสารได้ แต่ต้องอาศัยการเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งเป็นกระบวนการอบรมตามหลักการของอริยมรรคเพื่อให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้รู้เห็นความเป็นจริงของสภาวะธรรมโดยความเป็นรูปนามและความเป็นจริงของรูปนามนั้นตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาจนเกิดปัญญา รู้แจ้งความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายแล้ว องค์อริยมรรคทั้ง ๘ ประการก็จะเกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดมรรคญาณในการประหารกิเลสและผลญาณคือการดับกิเลส ส่งผลให้ผู้เจริญวิปัสสนารู้ชัดในกาม ในเวทนา ในสัญญา ในอาสวะ ในกรรมและรู้ชัดในทุกข์ บรรลุธรรมอันสูงสุดตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในที่สุด

คำสำคัญ: การเจริญวิปัสสนาภาวนา นิพเพธิสสูตร

Abstract

Nibbedhikasutta was a discourse concerning with the drilling or destroying the heap of all defilements. In this discourse, Buddha had classified the heap of all defilements into 6 types; sensual pleasure, feeling, perception, mental defilements, actions and suffering with details in each group. He distinguished their causes, distinctions, results, extinction and path leading to

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส

extinction. Due to all beings without noble truth realization submerge in these defilements, so they fall into endless cycle of birth and death, living in pains. Buddha had presented the noble path leading to extinction of all defilements, liberating from endless birth and death. Only the noble eightfold path can lead to end of cycle of birth and death depends on insight developing which special method of mind training according to principle of noble path composed of morality, concentration and wisdom in order to realize the true nature of all formations as name and forms and its true nature. Naturally these name and forms fall into nature of common characteristics; impermanence, suffering and non-self. When one has accomplished insight development practice, he will experience and see the truth of all formations, then the noble eightfold path will occur, resulting the rise of path knowledge to uproot defilements and fruit knowledge to end up all defilements. In final result, this insight knowledge leads the meditators to realize feeling, perception, mental defilements, actions and suffering and entering to supreme enlightenment according to the teaching of Buddha.

Keywords: Vipassana Development Practice, Nibbedhikasutta

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นหลักกรรมคำสอนที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากกองแห่งทุกข์ ดับกิเลสที่เป็นเครื่องเศร้าหมองด้วยปัญญาญาณ โดยมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระศาสดา พระองค์ทรงหลุดพ้นจากบ่วงกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิง ด้วยวิธีการอบรมจิตและพัฒนาปัญญาที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ๑ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมให้สะอาดด้วยศีล พัฒนาสภาวะจิตให้มั่นคงด้วยสมาธิ พัฒนาทัศนคติให้ถูกต้องด้วยปัญญา อันถือเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา และด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธองค์จึงทรงนำมาแสดงแก่พุทธบริษัททั้งหลายภายใต้ศักยภาพของแต่ละบุคคล เพื่อนำพาตนไปสู่หนทางแห่งความหลุดพ้นจากบ่วงของกิเลสและเห็นแจ้งพระนิพพานในที่สุด

กิเลสเป็นสภาพธรรมที่ทำให้ใจเศร้าหมอง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ในนิพเพธิกสูตรที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องธรรมที่เป็นไปในส่วนแห่งการชำระกิเลส มีประเด็นโดยหลัก ๖ ประการ คือ (๑) กาม (๒) เวทนา (๓) สัญญา (๔) อาสวะ (๕) กรรม (๖) ทุกข์^{๒๖๒} ธรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นสภาพธรรมที่เกิดประกอบกับจิตตามเหตุปัจจัยและเป็นสิ่งที่บังคับไม่ให้เกิดปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริง จึงเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบสิ้น เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสสอนกระบวนการเข้าไปสู่สภาวะธรรมของกิเลสเหล่านั้น ให้เห็นว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดยการเจริญตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางอันประเสริฐ เป็นหนทางในการชำระกิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ ซึ่งกระบวนการที่เป็นปัจจัยให้มรรคญาณเกิดขึ้นเพื่อไปทำลายกองแห่งกิเลสเหล่านั้น ก็ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา

^{๒๖๒} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๑.

ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร ซึ่งมีเนื้อหา และสาระสำคัญเกี่ยวกับธรรมที่เป็นไปในส่วนแห่งการชำแรกกิเลส ซึ่งเป็นเครื่องตรึงจิตตุดตะปู และกิเลสเครื่องผูกใจที่เป็นเหตุให้บุคคลต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ และหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาอันเป็นแนวทางแห่งการบรรลุมรรค ผล และกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน เพื่อเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ที่สามารถน้อมนำมาเป็นบาทฐานและเป็นแนวทางในการเจริญวิปัสสนาภาวนา และสามารถตอบคำถามของผู้ปฏิบัติธรรมเกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง อันเป็นประโยชน์แก่วงศ์สกุลแห่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาเนื้อหาและสาระสำคัญในนิพเพธิกสูตร
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร
- ๒.๓ ศึกษาอริยมรรคที่เป็นปัจจัยต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหลักฐานชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด ๙๑ เล่ม และทุติยภูมิ คือ ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคภาษาไทย ฉบับแปลโดยสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (อาภ อาศภ มหาเถร) ชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาและสาระสำคัญในนิพเพธิกสูตร ที่เกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยการเรียบเรียง และบรรยายผลการวิจัยเชิงพรรณนา

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ศึกษาเนื้อหาและสาระสำคัญในนิพเพธิกสูตร

นิพเพธิกสูตร ว่าด้วยสภาวะที่เกี่ยวกับการชำแรกกิเลส ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการเข้าไปรู้ธรรม ๖ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุที่มีความรู้และความเข้าใจในธรรมเหล่านั้น คือ

กาม เป็นกิเลสที่ท่วมใจสัตว์ ให้จมอยู่ในสังสารวัฏ ด้วยความรักใคร่ ติดใจในกามคุณ ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ^{๒๖๓} องศ์ธรรม ได้แก่ โลภเจตสิก หมายถึง ความใคร่, ความอยากความปรารถนา, สิ่งที่น่าปรารถนา, น่าใคร่^{๒๖๔} เป็นชื่อของกิเลสชนิดหนึ่ง ซึ่งโดยปกติแล้ว คำว่า กาม มักใช้ประกอบคำอื่น เพื่อแสดงว่า คำนั้นเกี่ยวข้องกับกิเลส เช่น กามคุณ หมายถึง สิ่งที่น่าปรารถนา, กามฉันทะ หมายถึง ความยินดีพอใจในกาม, กามภพ หมายถึง ภพของสัตว์ผู้เสพกาม, กามตัณหา หมายถึง ความอยากในกามคุณ ความอยากในภพ, กามวิตก หมายถึง ความตรึกในกาม และกามราคะ หมายถึง ความกำหนัดยินดีพอใจในกาม คำว่า กาม ในนิพเพธิกสูตร หมายถึง กาม ๒ อย่าง คือ วัตถุกามและกิเลสกาม

^{๒๖๓} อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๒.

^{๒๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่ ๑ /ยุด), พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

วัตถุประสงค์ หมายถึง พัสตอันน่าใคร่ ที่เรียกว่า กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ อันน่าใคร่ นำปรารถนา น่าชอบใจ^{๒๖๕} ทรัพย์ทั้งส่วนที่เรียกว่าสวัสดิมงคลทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีชีวิต) และอวัสดิมงคลทรัพย์ (ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) กิเลสตาม หมายถึง กิเลสเป็นเหตุใคร่ กิเลสที่ทำให้อยาก เจตสิกอันเศร้าหมอง ชักให้ใคร่ ให้รักให้อยากได้ ได้แก่ราคะ โลภะ อิจฉา เป็นต้น^{๒๖๖} วัตถุประสงค์และกิเลสตามให้ความเอื้ออำนวยสุขสันนพลิตเพลินแก่ผู้ปรารถนาได้เพียงชั่วคราวชั่วยามที่เสพเท่านั้น แต่ให้ความเจ็บปวดทรมานแก่ผู้เสพอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

เวทนา เป็นสภาวะของการเสวยอารมณ์ มีอยู่ ๓ ประการ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขสุขเวทนา เวทนา^{๒๖๗} มาจากภาษาบาลี คำว่า วิท แปลว่า รู้ ประกอบด้วย ยู ปัจจัย อา การันต์ สำเร็จรูป เป็น “เวทนา” คำว่า เวทนา มีความหมายครอบคลุมเท่ากับคำว่า เวทนาขันธ^{๒๖๘} ซึ่งหมายถึงส่วนของการประกอบชีวิตที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นการเสวยอารมณ์ กล่าวคือมีความรู้สึกได้ต่อสิ่งที่ถูกรับรู้ซึ่งเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการรับรู้ เป็นความรู้สึกที่มีความสุขสบาย ถูกใจ หรือทุกข์ บีบคั้น เจ็บปวด หรือเฉย ๆ อย่างไม่อย่างหนึ่ง^{๒๖๙} ความรู้สึกดังกล่าวนี้มีประจำอยู่ในมนุษย์เป็นปกติ จึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบขึ้นเป็นชีวิตอีกประการหนึ่ง

สัญญา เป็นธรรมชาติของการจำได้หมายรู้ในสภาวะหรืออารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบมีอยู่ ๖ ประการ คือ รูปสัญญา สัทสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา และธัมมสัญญา^{๒๗๐} สัญญา หมายถึง การกำหนดหมาย, ความจำได้หมายรู้ คือ หมายรู้ไว้ ซึ่ง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และอารมณ์ที่เกิดกับใจว่า เขียว ขาว ดำ แดง ดั่ง เบา เสียงคน เสียงแมว เสียงระฆัง กลิ่นทุเรียน รสมะพร้าว เป็นต้น และจำได้ คือ รู้จักอารมณ์นั้นว่าเป็นอย่างนั้นๆ^{๒๗๑}

อสาสะ เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน มีสภาวะทำให้จิตเศร้าหมองไหลลงสู่ที่ต่ำมี ๓ ประการ คือ กามาสะ ภาวาสะ และอวิชาสะ^{๒๗๒} อสาสะ หมายถึง กิเลสที่หมกหมมหรือตองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซาบไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่างๆ เป็นสภาวะอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ ให้เกิดความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา และมรณะ^{๒๗๓}

กรรม เป็นกิริยาอาการของการกระทำ ที่แสดงออกทาง กาย วาจา และใจ แต่ต้องประกอบด้วยเจตนา จึงจะจัดว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะผ่านฝ่ายกุศลหรืออกุศล ดังพุทธพจน์ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นกรรม บุคคลเพื่อคิดแล้ว จึงกระทำการด้วยกาย วาจา ใจ^{๒๗๔} กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ขุดหลุมพรางดักกบหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ขุดบ่อน้ำไว้กินใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้ที่อยู่ บ่อน้ำที่ตนขุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปลาละเลยมีคนตกลงไปตาย ก็ไม่พ้นเป็นกรรม) ว่าโดยสาระ กรรมก็คือเจตนา หรือเจตนาตนเองเป็นกรรม, การกระทำดี เรียกว่า กรรมดี การกระทำชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว^{๒๗๕}

^{๒๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๐.

^{๒๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๓.

^{๒๖๗} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๔.

^{๒๖๘} อ.ภ.ย. (ไทย) ๓๘/๒๖/๓๔.

^{๒๖๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

^{๒๗๐} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/ ๕๗๕.

^{๒๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๓.

^{๒๗๒} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/ ๕๗๖.

^{๒๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๘๘/๔๑๙.

^{๒๗๔} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๒๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓-๔.

ทุกข์ เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับสัตว์ทั้งหลาย ที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ มีสภาวะคือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ตามเหตุตามปัจจัย ในสภาวะนั้นๆ โดยมีอาจหลีกเลี่ยงได้ คือ การเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความโศกเศร้าก็เป็นทุกข์^{๒๗๖} ซึ่งทุกข์ หมายถึง ๑. สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก, สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง (ข้อ ๒ ทุกข์ใน ไตรลักษณ์) ๒. อากาธแห่งทุกข์ที่ปรากฏขึ้นหรืออาจปรากฏขึ้นได้แก่คน (ได้ในคำว่า ทุกขสัจจะ หรือ ทุกขอริยสัจจ์ ซึ่งเป็นข้อที่ ๑ ในอริยสัจจ์ ๔) ๓. สภาพที่ทนได้ยาก, ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ทุกขเวทนา, ถ้าหากคู่กันกับโหม่นัส (ในเวทนา ๕) ทุกข์หมายถึงความไม่สบายกายคือทุกข์กาย (โหม่นัสคือความไม่สบายใจ) แต่ถ้ามาลำพัง (ในเวทนา ๓) ทุกข์หมายถึง ความไม่สบายกายไม่สบายใจ คือทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ^{๒๗๗}

ธรรมทั้ง ๖ ประการเหล่านี้มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น คือการกระทบของอายตนะภายในและอายตนะภายนอกโดยขาดสติสัมปชัญญะ จึงทำให้เกิดภาวะแห่งความหลง คือ อวิชชา ความไม่รู้ในอริยสัจจ์ เมื่ออายตนะมากระทบแล้วเกิดผัสสะความกำหนดยินดี ในอารมณ์ที่มากกระทบนั้นเกิดการยึดติด ความปรารถนา ไม่มีปัญญาเข้าไปรู้ความเป็นจริงของสภาวะธรรมเหล่านั้น ว่ามีความแปรเปลี่ยนไปเกิดดับทุกขณะ มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามที่เราปรารถนา เมื่อขาดปัญญาญาณที่จะเข้าไปรู้กระบวนการของธรรมแล้ว ก็จะส่งผลให้สัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในอำนาจของ กิเลสวัฏฏะ กรรมวัฏฏะ และวิบากวัฏฏะ คือ ทุกข์นั่นเอง

๔.๒ การเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร

การเจริญวิปัสสนาภาวนาถือว่าเป็นกระบวนการเพื่อเข้าไปรู้ความเป็นจริงของรูปนาม ที่บุคคลทั้งหลายพากันยึดถือว่าเป็นสิ่งที่น่ายินดี นำปรารถนา นำหลงใหล เห็นว่าเป็นอัตตาตัวตน เกิดอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในรูปนามนั้น ทำให้ไม่มีปัญญารู้แจ้งความเป็นจริงว่า ธรรมทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป หากความเป็นแก่นสารไม่ได้ ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ทนทุกข์ทรมานไม่รู้จบสิ้น เพราะความหลงยึดติดในกองแห่งรูปและนามว่าเป็นสิ่งที่น่าหลงใหล นำปรารถนา นำเชยชม การเจริญวิปัสสนาภาวนาจึงเป็นกระบวนการอบรมจิตให้เกิดปัญญา เพื่อความรู้แจ้งในกระบวนการของธรรมทั้งหลายที่ก่อให้เกิดทุกข์

อายตนะถือว่าเป็นแดนในการเชื่อมต่อระหว่างอารมณ์ภายในและอารมณ์ภายนอก เมื่อกระทบกันแล้วก็จะทำให้เกิดความรู้สึก เกิดการปรุงแต่งไปต่างๆ นานา ด้วยความรู้ไม่เท่าทันในอารมณ์นั้นๆ ทำให้เกิดความปรารถนา ความอยากได้ ความอยากเป็นในอารมณ์ที่มากกระทบนั้น ซึ่งอารมณ์เหล่านี้จะบั่นทอนปัญญาไม่ให้รู้แจ้ง ส่งผลให้เกิดความเศร้าหมองแก่จิตใจ จนกลายเป็นอาสวะฝังอยู่ในชั้นธัมมทาน ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏด้วยอำนาจความหลงคือ อวิชชา เพราะฉะนั้นในการกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ ต้องอาศัยหลักของการกำหนดรู้ เพื่อให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทันอารมณ์ที่มากกระทบทางอายตนะ ซึ่งเป็นบาทฐานเข้าสู่กระบวนการของวิปัสสนาญาณในการรู้แจ้ง

การกำหนดรู้อายตนะนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ในการเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในอารมณ์ที่มากกระทบ เมื่อรู้เท่าทันอารมณ์จิตก็จะเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา^{๒๗๘}

^{๒๗๖} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๘.

^{๒๗๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๕.

^{๒๗๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑-๒.

ก็จะเกิดความเบื่อหน่าย คลายความกำหนด คลายความยึดมั่นถือมั่นความเป็นเรา ความเป็นเขา ความเป็นตัวตน อาสวะทั้งหลายที่เคยนอนเนื่องอยู่ในชั้นธันดาน เปรียบเหมือนกับเป็นยางเหนียวที่ก่อกอโทษในสังสารวัฏก็ค่อยๆ เทือดแห้งด้วยญาณปัญญาจนในที่สุดถูกละได้โดยเด็ดขาดด้วยมรรคญาณ

ลักษณะการกำหนดรู้มี ๓ ประการ คือ

๑. ญาณปริยญา หมายถึง การกำหนดรู้ในสิ่งนั้นๆ ตามลักษณะที่เป็นสภาวะของมันเอง พอให้แยกออกจากสิ่งอื่นๆ ได้ เช่น รู้ว่า นี่คือนัตตา นัตตามีลักษณะเสวยอารมณ์ สัญญามีลักษณะกำหนดได้หมายรู้ ดังนี้ เป็นต้น ^{๒๗๙}

ภูมิแห่งญาณปริยญา เริ่มตั้งแต่กำหนดสังขาร จนถึงกำหนดปัจจัย ปริยญานี้ก็คือ การกำหนดอย่างชัดเจนต่อเนื้อเรื่อง จนแจ้งลักษณะเฉพาะของอารมณ์ที่กำหนดนั่นเอง ^{๒๘๐}

๒. ตีรณปริยญา หมายถึง กำหนดรู้ขึ้นพิจารณา คือ กำหนดรู้สังขารด้วยการพิจารณาเห็นไตรลักษณ์ว่าสิ่งนั้นๆ มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ^{๒๘๑} เช่น เวทนาและสัญญาไม่เที่ยงมีความแปรปรวนเป็นธรรมดาไม่ใช่ตัวตน

ภูมิแห่งตีรณปริยญา เริ่มตั้งแต่การพิจารณาของสังขารเห็นอาการเกิดดับ ปริยญานี้ ก็คือการกำหนดอย่างชัดเจนต่อเนื้อเรื่องจนแจ้งสามัญลักษณะของอารมณ์ที่กำหนด ^{๒๘๒}

๓. ปหานปริยญา หมายถึง กำหนดรู้ถึงขั้นละได้ คือ กำหนดรู้สังขารว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนถึงขั้นละนิจจสัญญา เป็นต้น ^{๒๘๓}

ภูมิแห่งปหานปริยญา การพิจารณาเห็นความดับ โดยความเป็นของไม่เที่ยงย่อมละนิจจสัญญาลงได้ พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ ย่อมละสุขสัญญา (ความสำคัญว่าเป็นสุข) ได้ พิจารณาเห็นความไม่เป็นตัวตน ละอัตตสัญญา (สำคัญว่าเป็นตัวตน) ได้ พิจารณาเกิดความเบื่อหน่ายในกองสังขาร สำรอกระคะ ดับตัณหา สละคืนความยึดถือเสียได้ ^{๒๘๔}

การกำหนดรู้อายตนะ ๑๒ ถือว่าเป็นกระบวนการให้เกิดวิปัสสนาญาณ ส่งผลให้ปัญญาญาณเกิดขึ้น เข้าไปรู้แจ้งความเป็นจริงของอายตนะโดยความเป็นรูปเป็นนาม ให้เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ให้จิตคลายจากความยึดมั่นถือมั่น คลายจากความกำหนดยึดมั่นในอายตนะที่ก่อให้เกิดกามคุณทั้งหลาย อายตนะถือว่าเป็นที่สืบทอดระหว่างรูปธรรมกับรูปธรรมหรือระหว่างรูปธรรมและนามธรรม คือ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ เมื่ออายตนะ ๑๒ มากกระทบกันหรือต่อกันก็จะทำให้การรับรู้ปรากฏขึ้น การกำหนดรู้ถือว่าเป็นบาทฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในการเจริญวิปัสสนาภาวนา จิตจะรู้แจ้งอารมณ์ทั้งหลายที่มากกระทบนั้น ก็เนื่องด้วยการกำหนดรู้นั่นเอง ส่งผลให้จิตคลายจากความยึดมั่น คลายจากความกำหนดยึดมั่น ความปรารถนา เพราะเกิดปัญญาเห็นแจ้งในขณะที่ ตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น ลิ้นกระทบรส กายกระทบการสัมผัส และใจกระทบธรรมารมณ์ เมื่อเกิดปัญญารู้เท่าทันอารมณ์ในลักษณะนี้ กระบวนการดับก็จะเกิดขึ้นคือ เพราะผัสสะดับ กามจึงดับ

^{๒๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๙๒.

^{๒๘๐} พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี), สัมมนาวิปัสสนาภาวนา, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตภาคศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๑.

^{๒๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๕.

^{๒๘๒} พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี), สัมมนาวิปัสสนาภาวนา, หน้า ๑๑๑.

^{๒๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๖ - ๒๒๗.

^{๒๘๔} พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี), สัมมนาวิปัสสนาภาวนา, หน้า ๑๑๑.

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะผัสสะดับ สัญญาจึงดับ เพราะอวิชชาดับ อาสวะจึงดับ เพราะผัสสะดับ กรรมจึงดับ เพราะตัณหาดับ ทุกข์จึงดับ ๒๘๕

กิเลสทั้งหลายดับลงไป เพราะจิตไม่ไปเกาะไปยึดในอารมณ์ด้วยอำนาจความหลง แต่จิตมีปัญญาเข้าไปกำหนดรู้ กำหนดละ ตามเหตุตามปัจจัยของสภาพธรรมที่มีลักษณะ เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามธรรมชาติ แต่ที่สัตว์โลกทั้งหลายยังข้องอยู่ในสังสารวัฏ เพราะไม่มีปัญญาเข้าไปรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ทำให้เกิดการยึดถือว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา แต่เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักของ อริยมรรค ก็จะส่งผลให้ญาณปัญญาเกิดขึ้นสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความหลง เห็นเป็นเพียงอาการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดการรู้แจ้งในสภาพธรรมนั้นๆ จิตก็จะคลายความกำหนัดยินดี ความสำคัญมั่นหมาย พอใจ ไม่พอใจ ความเพลิดเพลินด้วยอำนาจของปัญญาที่รู้แจ้งสัจธรรมความเป็นจริง กิเลสเมื่อตั้งอยู่ไม่ได้ก็ดับไปตามเหตุตามปัจจัยทำให้เกิดการรู้ซัดกาม รู้ซัดเวทนา รู้ซัดสัญญา รู้ซัดอาสวะ รู้ซัดกรรม และรู้ซัดทุกข์ บรรลุธรรมอันสูงสุดคือพระนิพพาน

๕. บทสรุป

ธรรมที่เป็นเหตุในการชำแรก การเจาะ การทำลายในกองแห่งกิเลสทั้งหลายในพระสูตรนี้มีอยู่ ๖ ประการคือ กาม คือ ความใคร่, ความอยาก, ความปรารถนา, สิ่งที่น่าปรารถนา, เวทนา คือ ความเสวยอารมณ์ ความรู้สึกสุขทุกข์ และเฉยๆ, สัญญา คือ การกำหนดหมาย, ความจำได้หมายรู้, อาสวะ คือ กิเลสที่หมักหมมหรือคองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่างๆเป็นสภาวะอันทำให้เศร้าหมอง, กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจทำดีก็ตาม ชั่วก็ตาม, และทุกข์ คือ สภาพที่คงทนอยู่ได้ยาก, สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย ซึ่งธรรมทั้งหลายเหล่านี้มีลักษณะอาศัยและเกี่ยวเนื่องกัน เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ในการเกิดขึ้นและดับไปของธรรมเหล่านี้

กามคุณที่เกิดจาก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ทั้งสิ้นนี้ เป็นโลกามิอันแรงกล้า ชาวโลกพากันหมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เหล่านี้ เมื่อจิตเสพคุ่นอยู่ในลักษณะนี้ด้วยอำนาจของความหลง ทำให้เกิดความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง หรือบางครั้งมีอาการเฉยๆ นี้เรียกว่า เวทนา คือการเสวยอารมณ์ที่มากกระทบทางอายตนะ จิตก็จะเสพในสภาวะนั้นๆ เกิดความหลงหมกมุ่นในอารมณ์ภายหลังคิดอยากเสพอีก เป็นลักษณะของการจำได้หมายรู้ เรียกว่า สัญญา มีหน้าที่ในการจดจำในอารมณ์นั้นๆ เมื่อนานเข้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ โดยขาดการอบรมบ่มเพาะจิตใจให้บริสุทธิ์ ก็จะกลายเป็นสิ่งสกปรกหมักหมมอยู่ในขันธสันดาน เรียกว่า อาสวะ ด้วยอำนาจของอาสวะนี้ ทำให้สัตว์ทั้งหลายนั้นประกอบทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว คละเคล้ากันไปจึงไม่อาจมีปัญญารู้แจ้งธรรม เพราะถูกอวิชชาครอบงำ ทำให้ลุ่มหลงไม่รู้ความเป็นจริง จึงส่งผลให้สัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า ทุกข์ ความร่ำไห้ คร่ำครวญ โศกเศร้าอาลัย ความคับแค้นใจ ทำให้จิตใจมัวหมอง ไม่อาจข้ามพ้นจากห้วงแห่งวัฏฏะทุกข์ได้

การเจริญวิปัสสนาภาวนาจึงเป็นกระบวนการให้เกิดปัญญาเพื่อให้รู้เท่าทันอารมณ์ที่มากกระทบจากอายตนะภายในและอายตนะภายนอก โดยอาศัยการกำหนดรู้ในแต่ละหมวด ในแต่ละคู่เมื่อมีการกระทบกันเกิดขึ้นของอายตนะทั้ง ๑๒ โดยอาศัยหลักของ ปริยญา หมายถึง การกำหนดรู้ ๓ ระดับ คือ ๑) ญาณปริยญา เป็นการกำหนดรู้ตามลักษณะที่เป็นสภาวะของธรรมทั้งหลายว่าเป็นรูปและเป็นนาม ๒) ตีรณปริยญา การกำหนดรู้ระดับ

กลางเป็นการอาศัยการพิจารณาเห็นอาการของธรรมทั้งหลายนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ๓) ปหานปริณญา การกำหนดรู้ระดับสูงสุดคือการกำหนดรู้ขั้นละเอียดไม่ยึดติดในรูปนาม เมื่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาดำเนินตามองค์แห่งมรรค เมื่ออินทรีย์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาแก่กล้าขึ้น มรรคทั้ง ๘ ประการก็จะเกิดความพร้อมเพรียงกัน เรียกว่า มรรคสมังคี คือ ความพร้อมพร้อมขององค์มรรคส่งผลให้เกิดมรรคญาณและผลญาณในการรู้แจ้งธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงและปหานกิเลสในขณะนั้น ทำให้จิตหลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นบ่วงแห่งทุกข์ในสังสารวัฏ

๖. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

- ๖.๑ ศึกษาวิชาที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร
- ๖.๒ ศึกษาวิมุตติที่เป็นปัจจัยต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาในนิพเพธิกสูตร
- ๖.๓ ศึกษาการกำหนดรู้หนทางที่เป็นปัจจัยต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาภาวนาใน นิพเพธิกสูตร

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (ชำระ-เพิ่มเติม

ช่วงที่ ๑/ยุคที่ ๑). พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖.

พระภิกษุวิจิตรวาทการ. (พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี). เอกสารประกอบการสอน สัมมนาวิปัสสนาภาวนา.

นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๕๕.

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง
อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

The Participation of People in Community Development
in Deluang Sub-district Administrative Organization,
Satingphra District, Songkhla Province

พระปลัดอริวัฒน์ อธิวฑฒโน (หมื่นจรรยา)

พระครูวิริทธิ์ธรรมโชติ, ดร., รศ.ดร.กันตภณ หนูทองแก้ว**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ๒. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ แตกต่างกัน และ ๓. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา จำนวน ๓๔๖ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ปลายปิดและปลายเปิด โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๔๒ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบ t-test การทดสอบ F-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการตัดสินใจและด้านการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการดำเนินกิจกรรมและด้านการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ประชาชนที่มีอายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ ส่วนประชาชนที่มีเพศต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี

* นิสิตปริญญาโท คณะสังคมศาสตร์ (สาขาการพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

** อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ (สาขาการพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

จังหวัดสงขลา ไม่แตกต่างกัน

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา ดังนี้ปัญหาพบว่า ด้านการประเมินผล มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า โอกาสในการเข้าไปตรวจสอบการใช้งบประมาณ การใช้ทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลยังมีน้อย

แนวทางแก้ไขปัญหาพบว่า ด้านการประเมินผล มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปตรวจสอบการใช้งบประมาณ การใช้ทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลให้มากขึ้น

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, การพัฒนาชุมชน

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows 1) To study the participation of people in community development in Deluang sub-district administrative organization, Satingphra district, Songkhla province. 2) To compare on the participation of people in community development in Deluang sub-district administrative organization, Satingphra district, Songkhla province in terms of sexes, ages, degrees of education, and occupations as differently and 3) To study the suggestions on the participation of people in community development in Deluang sub-district administrative organization, Satingphra district, Songkhla province. This is the quantitative research. The samples were people who live in Deluang sub-district administrative organization, Satingphra district, Songkhla province for 346 persons, the instrument for data collection was questionnaire both closed and open ended questions at the reliability of 0.942, data analysis by package computer program, the statistics were applied as follows; frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, t-test, F-test and to test the difference mean in each pair by LSD method.

The findings were as follows

1) The participation of people in community development in Deluang sub-district administrative organization, Satingphra district, Songkhla province by overview was at more level for all aspects when considered in each aspect found that the aspect of decision making and stake holder were at more level, and the aspect of procedure and the assessment were at moderate level.

2) The people who are different in terms of ages, degrees of education, and occupations found that there were different as statistically significance at .001. and in terms of sexes, found that there were not different.

3) The suggestions on The participation of people in community development in Deluang sub-district administrative organization, Satingphra district, Songkhla province. The problem found that the aspect of assessment was the highest i.e. the opportunity in assess the budget, payment, or local resources in local development were less. The resolution found that the aspect of assessment was the highest i.e. there should have more the opportunity in assess the budget, payment, or local resources in local development.

Keywords: The Participation of People in Community Development

๑. บทนำ

การบริหารนั้น (โกวิท พวงงาม: ๒๕๔๔: ๑๘๘) ปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนการพัฒนาเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการค้นหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนกำลังเป็นกระแสที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ผ่านมามีปัญหาของการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจที่สำคัญประการหนึ่ง คือประชาชนขาดความสนใจหรือขาดการมีส่วนร่วมทางการเมือง รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะปรับปรุงรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเป็นประชาธิปไตย มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน (เจตน์มงคล: ๒๕๔๗: ๒๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนรู้จักแก้ปัญหาของตนเอง ถึงแม้หลายฝ่ายจะให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วม แต่ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความสำนึกในการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม และฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบต้องสร้างกลไกให้ประชาชนได้มีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง

การบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา เป็นองค์กรหนึ่งที่เน้นส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ปรับปรุงพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นรูปแบบ ของการเมืองการปกครอง และเป็นระบบการเมืองที่ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ดังนั้น “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงเป็นกิจกรรมสำคัญสำหรับการปกครองท้องถิ่น” ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการปกครองท้องถิ่นเป็นผลมาจากการกระจายอำนาจของรัฐบาลมาให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีสิทธิเสียงและดำเนินการปกครองกันเองตามวิถีของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการจัดตั้ง ไม่ได้ได้รับความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแล้วการปกครองท้องถิ่นนั้นๆ ไม่อาจที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนได้อย่างแท้จริง และไม่เป็นที่ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติได้ สิ่งหนึ่งที่น่าจะพิจารณาคือความสนใจของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมต่อการปกครองส่วนท้องถิ่นว่ามีมากน้อยเพียงใด

จากสภาพปัญหา รวมถึงความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา เพื่อกำหนดสถานะภาพความต้องการและแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ในการพัฒนาท้องถิ่น

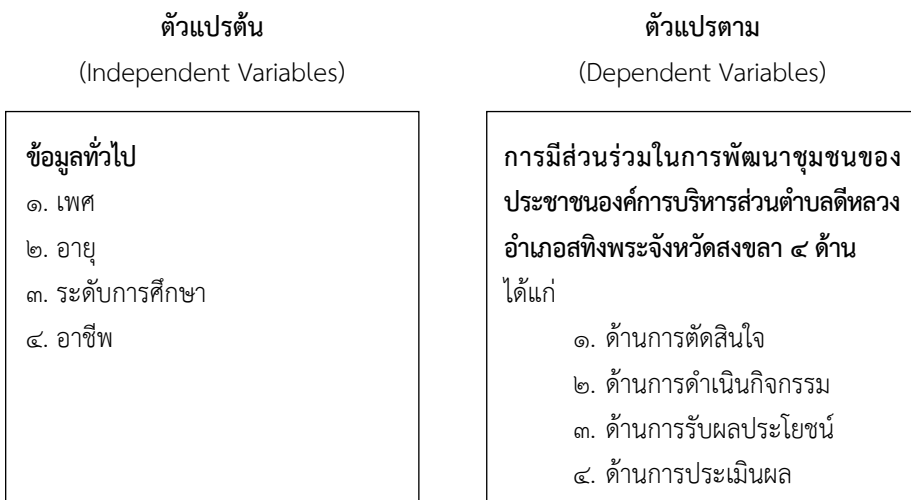
ขององค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวง เพื่อให้การดำเนินการตามข้อกำหนดต่าง ๆ บรรลุตามเป้าหมาย โดยสามารถแก้ไขปัญหาและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนครอบคลุมทุกด้าน การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและทราบถึงความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาใช้เป็นข้อมูลและแนวทางเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขในการพัฒนาตำบลสีหลวง และส่งเสริมขีดความสามารถและยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างความเข้มแข็ง สมานฉันท์ของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น

๒. กรอบแนวคิด

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ใน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการตัดสินใจ ๒) ด้านการดำเนินกิจกรรม ๓) ด้านการรับผลประโยชน์ และ ๔) ด้านการประเมินผล ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้

๓. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพแตกต่างกัน

เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาคือการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา

๔. ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา (สำนักงานทะเบียนอำเภอสทิงพระ : ๒๕๕๙) จำนวน ๓,๔๓๓ คน

กลุ่มตัวอย่างที่วิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างโดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๔๖ คน

ขั้นตอนที่ ๒ แบ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ตามจำนวนตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านและทำการหาจำนวนตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ตามสูตร จากนั้นจึงทำการสุ่มโดยการจับฉลาก จากการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน

จำนวนตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน =
$$\frac{\text{จำนวนตัวอย่างทั้งหมด} \times \text{จำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}}$$

ซึ่งสามารถแสดงกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแยกเป็นรายหมู่บ้านได้ ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามหมู่บ้าน

ลำดับที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
๑	บ้านต้นเลียบ	๕๑๙	๕๒
๒	บ้านดีหลวง	๖๘๗	๖๙
๓	บ้านชะลอน	๓๐๔	๓๑
๔	บ้านชายทะเล	๒๕๗	๒๖
๕	บ้านพังไทร	๒๖๙	๒๗
๖	บ้านชะแม	๕๓๑	๕๔
๗	บ้านบ่อใหม่	๔๐๑	๔๐
๘	บ้านพังไม้ไผ่	๔๖๕	๔๗
รวม		๓,๔๓๓	๓๔๖

๕. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยดำเนินการดังนี้ แบบสอบถามมีลักษณะปลายปิดและปลายเปิด โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายปิดให้เลือกตอบแบบตรวจสอบรายการ (Check list) จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยแบบคำถามระดับการจัดการออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านการตัดสินใจ
๒. ด้านการดำเนินกิจกรรม
๓. ด้านการรับผลประโยชน์
๔. ด้านการประเมินผล

โดยลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)(ชุตีระ ระบอบและคณะ: ๒๕๕๒ : ๑๐๙) มี ๕ ระดับคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และ น้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้น้ำหนักของคะแนนดังนี้

๕	หมายถึง	มีส่วนร่วมในระดับ มากที่สุด
๔	หมายถึง	มีส่วนร่วมในระดับ มาก
๓	หมายถึง	มีส่วนร่วมในระดับ ปานกลาง
๒	หมายถึง	มีส่วนร่วมในระดับ น้อย
๑	หมายถึง	มีส่วนร่วมในระดับ น้อยที่สุด

โดยเกณฑ์การแปลค่าเฉลี่ย (ประกอบ กรรณสูตร: ๒๕๔๒ : ๑๐๘) โดยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตามแนวคิดของ เบสท์ (Best) ดังนี้ ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ - ๕.๐๐ แปลว่า มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ - ๔.๔๙ แปลว่า มาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ - ๓.๔๙ แปลว่า ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ - ๒.๔๙ แปลว่า น้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๔๙ แปลว่า น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนองค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้ตอบโดยเสรี

๖. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ถึง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลตีหลวง เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล

๒. ผู้วิจัยได้ประสานไปยังผู้ใหญ่บ้านทั้ง ๘ หมู่บ้าน เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลและผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตัวเอง ในวันประชุมประชาคมหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน โดยอธิบายให้กลุ่มตัวอย่างเข้าใจในการตอบแบบสอบถามก่อน และให้ลงมือตอบแบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างแต่ละหมู่บ้าน จนครบ ๓๔๖ ชุด

๓. รวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับคืนจากกลุ่มตัวอย่าง นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

๗. การวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standrd Deviation) และใช้สถิติทดสอบสมมติฐานโดยใช้ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ

(F-test) ทดสอบความแตกต่าง และค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ (Scheffe's Method)

๘. ผลการวิจัย

๑) ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการตัดสินใจและด้านการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมากส่วนด้านการดำเนินกิจกรรมและด้านการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ประชาชนที่มีอายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ ส่วนประชาชนที่มีเพศต่างกันมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ไม่แตกต่างกัน

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ดังนี้ปัญหาพบว่า ด้านการประเมินผล มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า โอกาสในการเข้าไปตรวจสอบการใช้งบประมาณ การใช้ทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลยังมีน้อย

แนวทางแก้ไขปัญหาพบว่า ด้านการประเมินผล มีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปตรวจสอบการใช้งบประมาณ การใช้ทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลให้มากขึ้น

๙. สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะเห็นท้องถิ่นของตนได้พัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้า และประชาชนในท้องถิ่นอยู่กันอย่างมีความสุข การมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นโอกาสที่ดีในการช่วยส่งเสริมในด้านต่าง ๆ ทั้งอาชีพ รายได้ สาธารณสุข การศึกษา การจัดการเรื่องสินค้าทางการเกษตร การได้รับการสนับสนุนตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มอาชีพเสริมต่างๆ จะได้ทำให้ชีวิตมีความสุขมากขึ้น และที่สำคัญต้องการเข้าไปมีส่วนในการบริหารงานร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งในการร่วมกำหนดนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่น จึงคิดเห็นว่าการที่จะได้รับสิ่งที่ตนเองต้องการนั้นทุกคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำกิจกรรม และร่วมประเมินผลการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวงจึงอยู่ในระดับมากซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจิราวัลย์ วรวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในพัฒนาท้องถิ่น โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สงวนศักดิ์บุญเรืองศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหนองกี่ อำเภอหนองกี่จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองกี่ อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๑. ด้านการตัดสินใจ จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่าประชาชนส่วน

ใหญ่เห็นว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น การเข้าร่วมประชุมเพื่อลงมติเห็นชอบในการจัดระดับความสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน โดยมีการลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชน ผ่านการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในแผนพัฒนาท้องถิ่น วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการของชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนท้องถิ่น ด้วยเพื่อสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน จึงทำให้ประชาชนตัดสินใจเข้าร่วมอย่างเต็มที่ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพร เกื้อสงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลคูซูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลคูซูด โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมคิดด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับมาก และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิราวัลย์ วรวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการศึกษวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการคิดปัญหาและสาเหตุของปัญหา ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับมาก

๒. ด้านการดำเนินกิจกรรม จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการตามนโยบายและแผนงาน รวมถึงโครงการต่างๆ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลจัดให้มีขึ้นในชุมชน การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลโดยส่วนใหญ่แล้วคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นผู้ดำเนินการในการจัดวางแผนพัฒนาตำบล อาจเนื่องด้วยประชาชนในท้องถิ่นยังมีความรู้ในแต่ละด้านไม่มากพอ หรือการเปิดโอกาสขององค์การบริหารส่วนตำบลในการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนยังมีน้อย จึงทำให้ประชาชนยังมีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นไม่มากพอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบรรเจิด สอพิมาย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านในการค้นปัญหาและสาเหตุของปัญหา ด้านการวางแผนดำเนินการ ด้านการลงทุนและปฏิบัติงาน และด้านการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลางและยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรยุทธ พรหมศรีได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดขนุน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมคิดด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจด้านการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมด้านการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล และด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

๓. ด้านการรับผลประโยชน์ จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในแต่ละท้องถิ่นมากที่สุด เป็นหน่วยงานที่สามารถรับรู้ได้ถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนได้

เป็นอย่างดี เพราะผู้นำขององค์การบริหารส่วนตำบลก็คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นด้วยกัน ซึ่งการที่ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในการพัฒนาท้องถิ่นสามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ ผลประโยชน์ที่ได้รับก็จะตกกับประชาชนอย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน ซึ่งจากการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ผ่านมา ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินการตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่างๆ ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการใช้ระบบไฟฟ้า ประปา ถนน สะพาน และที่พักริมทางมีสภาพที่ใช้การได้ดี ประชาชนยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากโครงการส่งเสริมอาชีพขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมพร เกื้อสงค์ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลคูซูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลคูซูด โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมคิดด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมศักดิ์ น้อยนคร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลในจังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลในเขตจังหวัดอุดรธานี ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านการคิดพัฒนา และด้านการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมาก

๔. ด้านการประเมินผล ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการติดตามและประเมินผลโครงการ แผนงานการพัฒนาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการบริหารงานเกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เป็นไปตามแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้วยการเป็นหูเป็นตาแก่ทางภาครัฐในการตรวจการทำงานของผู้รับเหมา ที่มีมักจะปฏิบัติงานไม่ค่อยได้มาตรฐาน เพื่อเป็นการรักษาประโยชน์ให้ชุมชนแต่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงาน การตรวจสอบการใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม การใช้ทรัพย์สินหรือทรัพยากรของท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลยังมีน้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสาธู ศรีไตรรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม อำเภอบะเหลียน จังหวัดตรัง” ผลการศึกษวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการคิดปัญหาและสาเหตุของปัญหา ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทองใบ หนูพล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมของในการพัฒนาท้องถิ่นในเทศบาลตำบลห้วยทะเล อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมคิด ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรม ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล อยู่ระดับปานกลางทุกด้านและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรยุทธ พรหมศรีได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดขนุน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมคิดด้านการมีส่วนร่วม

ตัดสินใจด้านการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมด้านการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล และด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

๑๐. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑๐.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ด้านการตัดสินใจนายกององค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงคณะผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญในการเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการ/กิจกรรมที่จะพัฒนาท้องถิ่น เพราะการดำเนินการในการพัฒนาท้องถิ่นเป็นการพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ถ้าขาดการสนับสนุนจากประชาชนอาจจะเกิดปัญหาการต่อต้าน ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกำหนดความต้องการและเสนอปัญหาของชุมชนให้มากขึ้น ควรเชิญตัวแทนกลุ่มองค์กรเข้าร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล และควรมีการให้ตัวแทนแจ้งกระบวนการหรือผลของการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจในกระบวนการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การพัฒนาท้องถิ่นไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

๒) ด้านการดำเนินกิจกรรมนายกององค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงคณะผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นและบริหารงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวงมากขึ้น โดยควรทำการจัดประชุมก่อนทำกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบลในวันหยุด และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบก่อนล่วงหน้า เพื่อการเตรียมความพร้อมในการเสนอแนะหรือวิธีการต่างๆ ที่จะต้องใช้ในการประชุม และควรที่จะเชิญตัวแทนของประชาชนเข้าร่วมทำหน้าที่กรรมการตรวจสอบการดำเนินการโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นระยะขององค์การบริหารส่วนตำบลให้มากขึ้นเพื่อจะได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนในแต่ละพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น

๓) ด้านการรับผลประโยชน์นายกององค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงคณะผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นและบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวงให้มากขึ้น เพื่อให้การพัฒนาเกิดประโยชน์กับประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้ได้ผลตามแผนพัฒนาท้องถิ่น เช่น การปรับปรุงถนนที่เป็นหลุมเป็นบ่อให้มีสภาพใช้งานได้ดี สนับสนุนการส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้แก่ประชาชน เพิ่มถึงขยะให้ทั่วถึงทุกบ้านและเก็บขยะทุกวันเพื่อทำให้พื้นที่ที่ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกันมีสภาพแวดล้อมที่ดี และประชาชนก็มีชีวิตและสุขภาพที่ดีตามไปด้วย เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการดำเนินการตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้รู้สึกมีความรักผูกพันกับบ้านเกิด

๔) ด้านการประเมินผล นายกององค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงคณะผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาท้องถิ่นและการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้น โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลสีหลวงในแต่ละปีงบประมาณ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารงาน และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมควบคุมงานจ้างเหมาตาม

โครงการต่าง ๆ ให้เกิดความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบคุณภาพของผลงานที่มีการจ้างเหมาในแต่ละโครงการได้อย่างถูกต้อง

๑๐.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาเรื่อง “ความต้องการและความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา”

๒) ควรศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและจะได้อำนาจปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่เกิดจากการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ อันจำเป็นไปสู่การแก้ไขปัญหาขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด”

๓) ควรศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา”

เอกสารอ้างอิง

โกวิท พวงงาม. (๒๕๔๔). การปกครองท้องถิ่นไทยหลักการและมิติใหม่ในอนาคต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: วิทยุชน.

ชุตีระ ระบอบและคณะ. (๒๕๕๒). ระเบียบวิธีวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต.

เจตน์ มงคล. (๒๕๔๗). “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของคณะอนุกรรมการชุมชนเทศบาลตำบลบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ประกอบ กรรณสูตร. (๒๕๔๒). สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพฯ: ด่านสุทธากาพิมพ์.

จิราวัลย์ วรวงศ์. (๒๕๕๐). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด”. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ทองใบ หนูไพล. (๒๕๕๐). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บรรเจิด สอพิมาย. (๒๕๕๐). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา”. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- วรายุทธ พรหมศร, (๒๕๕๕). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา”. **สารนิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สาธุ ศรีไตรรัตน์, (๒๕๕๒). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง”. **รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น**. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สงวนศักดิ์บุญเรืองศรี, (๒๕๕๓). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหนองกี่ อำเภอหนองกี่จังหวัดบุรีรัมย์”. **รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมพร เกื้อสงค์, (๒๕๕๕). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”. **สารนิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ น้อยนคร, (๒๕๕๑). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลในจังหวัดอุดรดิษฐ์”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิษฐ์.

ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ Leadership and Strategies at Ministration of Sangha in Prakhonchai District Buriram Province

พระสุเชษฐ์ จนทอมโม*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (๒) เพื่อศึกษากลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ตามแนวคิดทฤษฎีผู้นำแบบวิถีทางเป้าหมาย คือ คำนิยามถึงสถานการณ์ของผู้นำในการปูทางไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ และรูปแบบพฤติกรรมผู้นำตามตัวแบบของเฮาส์และมิทเชล ซึ่งมี ๔ แบบ คือ ผู้นำแบบสนับสนุน ผู้นำแบบสั่งการ ชี้แนะ ผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จ (Achievement oriented leadership) และผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participative leadership) ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน ๔ คน และ ใช้การสัมภาษณ์เป็นกลุ่มทางคณะสงฆ์ ๓๙ คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอเชิงบรรยาย ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แต่ละท่านใช้นั้น มีการใช้ภาวะผู้นำแตกต่างกันแล้วแต่สถานการณ์ นั้น คือ สถานการณ์ที่ต่างกัน ย่อมต้องการผู้นำที่ต่างกันและการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลนั้น จะต้องปรับแบบภาวะผู้นำของตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ นอกจากนั้นผู้นำยังสามารถสร้างแรงจูงใจ ด้วยการทำให้วิธิต่างที่จะไปสู่เป้าหมายชัดเจนและง่ายพอที่ผู้ปฏิบัติจะสามารถทำสำเร็จ ซึ่งผู้นำแสดงพฤติกรรมด้วยการช่วยเหลือและแนะนำ สอนงานและนำทางหรือเป็นที่เลี้ยงคอยดูแล ในส่วนของกลยุทธ์ในการบริหารภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แต่ละรูปมีกลยุทธ์ที่ใช้ในการบริหารนั้น ต่างก็มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากร และพัฒนาคุณภาพทางการพัฒนาและเผยแผ่ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคง โดยมีการสนับสนุนให้เจ้าคณะตำบล หรือบุคลากรทางคณะสงฆ์ได้รับการพัฒนาทางด้านวิชาการ การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทางการศึกษาควบคู่กับการพัฒนาด้านการเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ กลยุทธ์ คณะสงฆ์ในการบริหาร

* อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

Abstract

To make the executive of the order many places must check role both oneself and Nowadays there is changing of social economic politic organization dealing with the order has developing role of organization to related situation n and adapt the organization can be feedback demand as efficiency and affect otherwise the executive of the order ship must be focusing administration in order to success the objectives are corporation unity faith of co-worker under state of changing people into related less or more by checking the need the checking of environment external organized in present and adapt the organization can be respond the need according as thus has duty of the executive must be planning developing and the best for using the environment thus the executive of the order to have ready maturity knowledge and ability of arts and sciences in managed including the leadership is necessary the learner has studied quality in order to study the leader and strategies in administration of Sangha in Prakhonchai District in Buriram Province. According to Path-goal Theory is recognized the situation of the leader in opening the road into the goal and form of behavior leader of house & Mitchell which have 4 forms are Supportive leadership, Directive leadership, Achievement oriented leadership and Participative leadership collecting data by interviewing in deep interview key informant 4 persons and group interviewing 39 people and the take the data for analyzing content present explanation the result found that the leader and strategies in administration of the order Prakhonchai District, Buriram Province each of one has using leader different of situation that is different of situation must want the different leader and being the leader as effect leader must be change the state of leader of oneself to melodious with situation but the leader can be inspiration by making the way to the goal clearly and easy for practitioner can be achieved which the leader show the behavior by helping guidance teach work and lead the way or brother for take care in the part of strategies in administrating of the leader and strategies on administration of the order Prakonchia District in Buriram Province. Each of person has strategy in using administration which is emphasized developing staffs and develop the quality of developing and spreading to up level the effect in spreading of Buddhism in permanent By supporting Sub- dean or staffs of the order has developing academic to increase and effect of education coupled with developing side spreading in Buddhism

Keywords ; Leadership, strategies, administration, sangha

บทนำ

เนื่องจากในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันคณะสงฆ์ ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของหน่วยงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์และปรับหน่วยงานให้สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล นอกจากผู้บริหารทางคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จะมีความรู้ ความเข้าใจ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล รู้เท่าทันเหตุการณ์แล้ว ผู้บริหารทางคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจให้ความสำคัญกับการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ อาศัยความร่วมมือ ความสามัคคี และความศรัทธาของผู้ร่วมงาน ดังที่ พะยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมายไว้ว่าการบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วย องค์กรจึงมีประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ภายใต้สภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงทำให้ผู้บริหารทางคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จะมีความรู้ และศึกษาหลายแห่งต้องตรวจสอบบทบาททั้งของตนเองและวัดต่างๆ ว่าเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมชาวบ้านมากน้อยเพียงใด โดยการตรวจสอบความต้องการการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอกองค์กรในปัจจุบัน และปรับองค์กรให้สามารถตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการตอบสนองเช่นว่านั้น จึงเป็นภาระจำเป็นอันยิ่งใหญ่ของผู้บริหารทางคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ จะมีความรู้ ต้องดำเนินการวางแผนพัฒนา แผนปฏิบัติการ และแผนการใช้ทรัพยากรขององค์กรให้เกิดประโยชน์สูงสุด พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะการศึกษาของสงฆ์ แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาล และบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาล ตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมมาเป็นอย่างดี ตามลัทธิ ศาสนา ในสมัยนั้น เช่น เรียนจบไตรเพทมาก่อน การศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ (๑) คันถะธูระ คือ ธูระฝ่ายคัมภีร์กิจการเรียน (๒) วิปัสสนาธูระ คือ ธูระฝ่ายเจริญ วิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วย เรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด (สุธรรม สุบรรณาง, ๒๕๔๖, หน้า 1) กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีลักษณะการเป็นผู้นำด้วยกันทั้งนั้น แต่มีส่วนแตกต่างกัน คือ แบบผู้นำแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนยึดแบบผู้นำแบบหนึ่งแบบใดโดยตลอด ส่วนบางคนเปลี่ยนแบบผู้นำไปตามเวลา สถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และตำแหน่งหน้าที่ การงานที่รับผิดชอบ ผลของการเปลี่ยนแปลงแบบผู้นำนี้ ทำให้ประสิทธิผลในการทำงานของบุคคลแตกต่างกันไป ด้วย กล่าวได้ว่าแบบผู้นำของผู้บริหารมีอิทธิพลสำคัญต่อประสิทธิผลของหน่วยงาน

เนื่องจากการบริหารและการจัดการขั้นพื้นฐานมีการเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างใหม่ คือ มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและการจัดการคณะสงฆ์ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และคณะสงฆ์ทั่วไปมากขึ้น ทำให้ผู้บริหารวัดวาอารามตามต่างๆ ต้องมีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดีในเรื่องทิศทางการบริหารจัดการพระสงฆ์ไทย ซึ่งต้องมีสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของยุคสังคมสารสนเทศ และการปฏิรูปการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับความเป็นไทย ดำรงเอกลักษณ์วัฒนธรรมไว้ส่วนหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่นั้น ผู้บริหารเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการบริหาร เป็นอย่างดีกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ใช้เทคนิควิธีแสวงหาความรู้ มีทักษะกระบวนการในการบริหารและการจัดการ

บริหารหรือด้านการปกครอง สามารถปรับปรุง พัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและทันสมัยอยู่เสมอ เพราะการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ให้อำนาจหน้าที่ของบุคลากรภายในและภายนอกคือบุคคลที่เป็นอาสาสมัคร อาสาสมัคร จึงเห็นได้ว่ากำกับการจัดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้บริหารคณะสงฆ์และกลยุทธ์ที่ผู้บริหารทางคณะสงฆ์ได้นำมาใช้เช่นกัน

จากที่กล่าวมาแล้ว เห็นได้ว่าผู้บริหารทางคณะสงฆ์ จะต้องศึกษาเพราะมีความสำคัญอย่างมากในการจัดการบริหารปกครอง ซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์โดยรวม และประสิทธิผลของคณะสงฆ์ ที่ผ่านมามีภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ของแต่ละรูปได้มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งผลงานดังกล่าวเป็นผลมาจากภาวะผู้นำและกลยุทธ์ของผู้บริหาร ดังนั้น ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญภาวะผู้นำของผู้บริหาร จึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งรูปแบบของผู้นำแต่ละคนมีความหลากหลาย ตามแนวคิดทฤษฎีผู้นำแบบวิถีทางเป้าหมาย (Path-goal Theory) ของเฮาส์และ มิทเชล (House & Mitchell) เพื่อนำผลของการศึกษาไปใช้ในการพัฒนา ในเขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารของคณะสงฆ์และระดับพระสังฆาธิการ สำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงการบริหารงาน และเป็นข้อมูลในการส่งเสริมพัฒนาบทบาทของสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารทางคณะสงฆ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในองค์กรและเป็นแนวทางในการใช้ภาวะผู้นำในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์การศึกษา

๑. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และกลยุทธ์ในการบริหาร เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
๒. เพื่อศึกษากลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ วิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์ที่เป็นจริง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์นั้นๆ วิธีการรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสาร เป็นต้น การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview/ Depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/ผู้ให้ข้อมูลหลัก/ผู้รู้ (Key Informant) ใช้การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focusgroupsinterviews) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation/Participatory/ Participant observation) ผู้ศึกษาร่วมทำกิจกรรม สังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัย จัดบันทึก พร้อมกับเปิดเผยตนเองว่าเป็นผู้ศึกษา และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation/Non-participatory/Non-Participant observation) ผู้ศึกษาสังเกตกิจกรรมในชุมชนอยู่วงนอกไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาตีความ จำแนกชนิดข้อมูล จัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบหาความเชื่อมโยง และวิเคราะห์เนื้อหา ต่อมาผู้ศึกษาได้สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยเขียนเป็นประโยคตามกรอบแนวคิดทฤษฎีเพื่อตอบปัญหาของการศึกษา และนำข้อมูลที่ได้เขียนเสนอเชิงบรรยาย เพื่อให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาดำเนินการ ดังนี้

๑. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำราบทความวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งการค้นคว้าจากวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีผู้นำแบบวิถีทาง

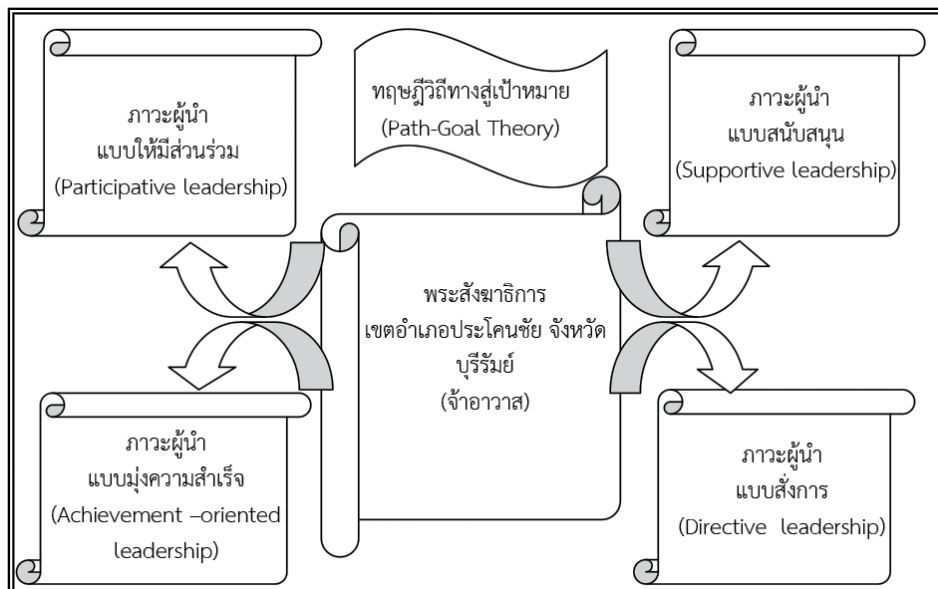
เป้าหมาย (Path-goal Theory) คือ คำนี้ถึงสถานการณ์ของผู้นำในการปูทางไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ และรูปแบบพฤติกรรมผู้นำตามตัวของเฮาส์และมิทเชล (House & Mitchell, 1974, p. 25) มี ๔ แบบ คือ ผู้นำแบบสนับสนุน (Supportive leadership) ผู้นำแบบสั่งการ/ชี้แนะ (Directive leadership) ผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จ (Achievement oriented leadership) และผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participative leadership) แล้วสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษา

๒. ศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นลักษณะคำถามปลายเปิดที่มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้างๆ โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus groups interviews) ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

หลังจากที่ผู้ศึกษาได้ทบทวนเอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารของพระ สังฆาธิการ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ศึกษาได้ใช้ทฤษฎีผู้นำแบบวิถีทางเป้าหมาย (Path-goal Theory) ของเฮาส์และมิทเชล (House & Mitchell, 1974, p. 25) ที่คำนึงถึงสถานการณ์ของผู้นำในการปูทางไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ และรูปแบบพฤติกรรมผู้นำตามตัวของเฮาส์และมิทเชล มี ๔ แบบ คือ ผู้นำแบบสนับสนุน (Supportive leadership) ผู้นำแบบสั่งการ/ชี้แนะ (Directive leadership) ผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จ (Achievement oriented leadership) และผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participative leadership) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

ตารางแผนภาพ

ตารางภาพ: กรอบแนวคิดการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

๑. ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

เมื่อพิจารณาผลการสัมภาษณ์ พบว่าผู้นำแต่ละท่านใช้ภาวะผู้นำแตกต่างกัน แล้วแต่สถานการณ์ บางสถานการณ์ การใช้ภาวะผู้นำแบบสนับสนุนจะมีความเหมาะสมกับสภาพงานมากกว่า เช่น ให้การสนับสนุนให้ลูกน้องได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย มีการสนับสนุนให้มีโอกาสในการทำงาน ให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความพึงพอใจสอดคล้องกับนักวิจัยของมหาวิทยาลัยมิชิแกน (Dubrin อ้างใน สุเทพ พงศ์ศรีวิวัฒน์, ๒๕๔๔, หน้า ๑๖๗) ที่กล่าวถึงผู้นำแบบทำงานเป็นทีม หรือแบบ ๙,๙ (Team management) มุ่งเน้นความสำคัญทั้งด้านงานและด้านคน โดยส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน และสร้างวิธีทำงานแบบทีมในองค์กร พยายามให้ความใส่ใจดูแลทุกข์สุขตอบสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดความรักผูกพันต่องาน วลีที่บ่งชี้ลักษณะผู้นำแบบ ๙,๙ ได้แก่ กระตุ้นการมีส่วนร่วมปฏิบัติกรอย่างมุ่งมั่น จัดลำดับความสำคัญชัดเจน เปิดใจกว้าง มีความเปิดเผย มองทะลุอุปสรรค และสนุกกับงาน ผู้นำแบบ ๙,๙ ถือว่าเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงสุด บางที่เรียกผู้นำแบบนี้ว่า “High-high leader” ดังเช่น เฮาส์และมิทเชลล์ (House & Mitchell, ๑๙๗๔) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำแบบสนับสนุน (Supportive leadership) เป็นภาวะผู้นำที่คล้ายกับพฤติกรรมมุ่งมิตรสัมพันธ์ (Consideration behavior) ของผู้นำจากการศึกษาของมหาวิทยาลัยโอไฮโอสเตท กล่าวคือผู้นำให้การสนับสนุนและมีพฤติกรรมที่เป็นมิตรที่ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเข้าถึงได้ง่าย เป็นผู้นำที่ใส่ใจในสวัสดิการความเป็นอยู่และความต้องการในฐานะความเป็นมนุษย์ของผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำจะแสดงพฤติกรรมให้การสนับสนุนในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา รวมทั้งให้การปฏิบัติอย่างเสมอภาคและให้การนับถือต่อศักดิ์ศรีของผู้ใต้บังคับบัญชา

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้นำไม่ใช้วิธีสั่งการแต่ใช้การให้ความสนใจและใส่ใจมากกว่า แต่ในบางสถานการณ์ พบว่า การใช้ภาวะผู้นำแบบสั่งการก็อาจทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ดีกว่า เช่น มีการกำหนดเป้าหมายหรือความคาดหวังให้ทราบ เมื่อ มีการออกคำสั่งและมีการควบคุมดูแลวิธีการทำงานด้วยดังเช่นเฮาส์และมิทเชลล์ (House & Mitchell, 1974) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำแบบสั่งการ (Directive leadership) เป็นภาวะผู้นำที่คล้ายกับพฤติกรรมผู้นำแบบมุ่งกิจสัมพันธ์ (Initiating leadership) ของการศึกษาที่มหาวิทยาลัยโอไฮโอสเตท เป็นพฤติกรรมของผู้นำที่ปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยการใช้อำนาจเกี่ยวกับการทำงาน รวมทั้งแจ้งความคาดหวังให้ทราบ บอกถึงวิธีทำงานตลอดจนกำหนดเวลาทำงานสำเร็จให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบ ผู้นำแบบสั่งการจะกำหนดมาตรฐานของการทำงานพร้อมกับกฎระเบียบต่างๆ ที่ชัดเจนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา

ส่วนการใช้ภาวะผู้นำแบบมุ่งผลสำเร็จเพื่อให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีการปรับปรุงวิธีการทำงานให้ดีที่สุด ได้มีการพัฒนาให้มีความเป็นมืออาชีพ มีพร้อมทั้งความรู้และทักษะที่พร้อมจะนำมาถ่ายทอดให้กับประชาชนชาวพุทธ อันเป็นการพัฒนาคุณภาพให้ได้ตามมาตรฐาน ดังเช่นเฮาส์และมิทเชลล์ (House & Mitchell, 1974) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จของงาน (Achievement-oriented Leadership) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย สร้างความมีมาตรฐานด้านความเป็นเลิศสูง (High standard of excellence) แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและแสวงหาวิธีการปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการตั้งความคาดหวังต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการแสดงความมั่นใจว่าผู้ใต้บังคับบัญชาจะสามารถปฏิบัติงานที่มีมาตรฐานสูงได้สำเร็จ

นอกจากนี้ การใช้ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม คือ เข้าไปมีส่วนร่วมกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส คอยกระตุ้นให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ได้แสดงความคิดเห็นต่างๆ จากนั้นก็นำข้อคิดเห็นเหล่านั้นมาใช้ในการปฏิบัติงาน หรือกำหนดแผนงาน และนำไปให้ครูและบุคลากรได้ปฏิบัติ ดังเช่น เฮาส์และมิทเชลล์ (House & Mitchell, 1974) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participative leadership) เป็นผู้นำที่แสดงพฤติกรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการขอคำปรึกษาก่อนที่จะตัดสินใจ รวมถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการขอความคิดเห็นกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมีการประชุมกับผู้ใต้บังคับบัญชาในที่ทำงานบ่อยๆ ผู้นำแบบมีส่วนร่วมจะกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายของกลุ่มและเขียนข้อเสนอแนะต่างๆ ขึ้นในที่ทำงาน

ทั้งนี้ ในการจะใช้ภาวะผู้นำแบบใด ก็ต้องแล้วแต่สถานการณ์ บางเหตุการณ์จำเป็นต้องใช้ผู้นำแบบสั่งการ แต่ในบางเหตุการณ์ก็อาจจะต้องใช้ภาวะผู้นำแบบสนับสนุน ผู้นำแต่ละท่านใช้ภาวะผู้นำแตกต่างกัน ซึ่งแล้วแต่สถานการณ์สอดคล้องตามทฤษฎีวิถีทาง-เป้าหมาย (Path-Goal Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีเชิงสถานการณ์ที่พัฒนาโดยเฮาส์และมิทเชลล์ (House & Mitchell, 1974) กล่าวว่า ผู้นำอาจใช้แบบผู้นำแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบกับผู้ใต้บังคับบัญชา และในสถานการณ์ต่าง ๆ ก็ได้ ทฤษฎีวิถีทาง-เป้าหมาย จึงมีใช้ทฤษฎีแนวคิดแบบคุณลักษณะ (Trait approach) ที่เชื่อว่าผู้นำมีแบบภาวะผู้นำที่แน่นอนตายตัวเพียงแบบเดียวเท่านั้น แต่ผู้นำจะต้องปรับแบบภาวะผู้นำของตนให้เข้ากับสถานการณ์และความต้องการด้านแรงจูงใจของผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวคือ ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมในช่วงหนึ่งของการทำงาน แต่อีกช่วงหนึ่งอาจต้องการภาวะผู้นำแบบสั่งการแทน ผู้นำต้องสามารถเปลี่ยนแบบภาวะผู้นำของตนได้ตามต้องการ โดยสรุป สถานการณ์ที่แตกต่างกันย่อมต้องการพฤติกรรมแบบผู้นำที่ต่างกัน นอกจากนี้ในบางเหตุการณ์ผู้นำอาจต้องใช้การผสมของแบบภาวะผู้นำต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมมากกว่าการเลือกใช้แต่แบบภาวะผู้นำเดิมอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ของเฮอร์เชย์และแบลนชาร์ด (Hersey and Blanchard's Situational Leadership Theory) เป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นโดย เฮอร์เชย์และแบลนชาร์ด จากแนวคิดของทฤษฎีสามิติของเรดดิน และได้รับการปรับปรุงต่อมาอีกหลายครั้ง ทฤษฎีนี้มีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญคือสถานการณ์ที่ต่างกันย่อมต้องการแบบของผู้นำที่ต่างกัน โดยมวมองดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลได้นั้น จำเป็นต้องปรับแบบภาวะผู้นำของตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ เฮาส์และมิทเชลล์ ยังมีความเชื่อว่า ผู้นำสามารถสร้างแรงจูงใจในการทำงานแก่ผู้ตามได้ โดยเพิ่มจำนวนและชนิดของรางวัลผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำงานนั้น ผู้นำยังสามารถสร้างแรงจูงใจด้วยการทำให้วิถีทาง (Path) ที่จะไปสู่เป้าหมายชัดเจนขึ้นและง่ายพอที่ผู้ปฏิบัติจะสามารถทำสำเร็จ ผู้นำช่วยเหลือแนะนำ สอนงานและนำทางหรือเป็นที่เลี้ยงคอยดูแล นอกจากนี้ผู้นำยังช่วยสร้างแรงจูงใจได้ด้วยการช่วยแก้ไขอุปสรรคขวางกั้นหนทางไปสู่เป้าหมาย รวมทั้งสามารถช่วยในการทำให้ตัวงานเองมีความน่าสนใจและทำให้ผู้ตามเกิดความพึงพอใจต่องานที่ทำผลการศึกษากลุ่ม

จากการพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เกี่ยวกับภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า มีความพึงพอใจผู้นำที่จะนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนี้ (๑) วิธีการแก้ปัญหาที่ ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ใช้ หากมีปัญหาในกลุ่มงาน เจ้าคณะอำเภอเรียกเข้าไปพูดคุยและให้ชี้แจง โดยไม่โทษว่าใครผิดใครถูก แต่จะให้โอกาสได้พูด อธิบายก่อน ค่อยหาแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และหากเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหาข้อสรุปกันเองได้ เจ้าคณะอำเภอและกองงานเลขา จะจัดประชุมคณะสงฆ์เพื่อหาข้อสรุปของปัญหานั้นร่วมกัน ไม่มีการใช้การตักเตือน หรือ ต่อว่าต่อหน้าคนอื่น แต่จะเรียกเข้าไปคุยสอบถามหาสาเหตุและให้บอกวิธีแก้ไข (๒) เทคนิคของเจ้าคณะอำเภอ ในการแก้ไขปัญหาหาก

เกิดข้อขัดแย้งของพระ สังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เมื่อมีการวิเคราะห้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น จะเรียกผู้ที่มีความขัดแย้งเข้ามาพูดคุยถึงสาเหตุก่อนทีละคน จากนั้น ค่อยเรียกคุยพร้อมกันและสรุปข้อขัดแย้ง เป็นคนช่วยคลี่คลาย การเรียกเข้าไปคุยและสร้างบรรยากาศให้รู้สึกเป็นกันเอง ทำให้ความรุนแรงลดลง และหาทางประนีประนอมกัน ในที่สุด (๓) การแลกเปลี่ยนหรือการสื่อสารระหว่างเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จัดประชุมชี้แจงเรื่องราวต่างๆ เช่น เมื่อมีคำสั่งมาจากเขต จะเรียกประชุมเพื่อให้รับทราบโดยทั่วกัน มีการพูดประชาสัมพันธ์หน้าแถว ถ้าหากมีกิจกรรม หรือ มีงานเร่งด่วนก็จะจัดประชุมร่วมกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

ทั้งนี้ หากมีข้อสงสัย หรือ ติดขัดมีปัญหาในการทำงาน ก็เข้าไปพูดคุยกับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ได้ ทั้งนี้ โดยให้เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ เดินสอบถามตามกลุ่มงานเป็นประจำ (๔) การแสดงภาวะผู้นำของเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ เป็นคนสุขุม รอบคอบ ประสานงานดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นที่รักของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีมนุษยสัมพันธ์กับชุมชน เน้นการพัฒนาและการจัดการพื้นที่วัดวาอาราม ให้สวยงาม มีการสร้างขวัญกำลังใจให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสเป็นอย่างดี มีหลักการบริหารที่ดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล พร้อมรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการเน้นวิชาการ เน้นความเป็นเลิศด้านวิชาการ (๕) แนวทางในการปฏิบัติงาน เพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จของภาวะผู้นำและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เน้นเรื่องงานวิชาการ ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิชาการกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้ทำงานได้ง่าย มีการสร้างความมั่นใจให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ได้มีความมั่นใจและปรับปรุงวิธีการทำงานของตนเองให้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ เจ้าคณะอำเภอก็ให้ความเป็นกันเองกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส สร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ทำให้พระนักบริหารทุกรูปปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ ไม่เคร่งเครียด (๖) แนวทางในการพัฒนาของเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอในอดีตและปัจจุบัน แม้มีแนวทางการบริหารแตกต่างกัน แต่ก็เป็นแนวทางที่มุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนวัดวาอารามเหมือนกัน แต่มักเน้นผลการสร้างความศรัทธาให้ควบคู่กับการพัฒนา ให้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ กำหนดเป้าหมายให้แก่แต่ละกลุ่มวัดแต่ละวัด ให้ความสำคัญกับการเผยแผ่และพัฒนาวัดให้มาก เพื่อให้ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยในด้านจิตใจ มีผล ออกมาดีที่สุดในการสร้างขวัญและกำลังใจของเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีการบำรุงขวัญกำลังใจ มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส และนำผลการประเมินไปพิจารณาเลื่อนขั้นสมณศักดิ์ในแต่ละปี มีความยุติธรรมไม่ลำเอียงกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสรูปใดรูปหนึ่ง ทำให้มีกำลังใจเป็นอย่างดี จึงทำให้พระที่เก่งๆ มีกำลังใจในการเผยแผ่และทำงาน ทั้งนี้ลักษณะเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่จะนำพาชุมชนสู่ความสำเร็จ คือ ผู้นำเป็นคนมองการณ์ไกล รู้ว่ายุคสมัยเปลี่ยนไป ต้องนำผู้ได้บังคับบัญชาสู่เป้าหมายให้ได้ ผู้นำที่เป็นมิตรเอาใจใส่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป และมีการสร้างขวัญกำลังใจ ผู้นำดูแลการปฏิบัติงาน ไม่ใช่แค่สั่งการอย่างเดียว ผู้นำที่กำหนดเป้าหมาย สร้างมาตรฐานให้แก่แต่ละกลุ่มงาน และเข้าใจงานทุกๆ ผู้นำที่ให้การสนับสนุนการทำงานของคณะพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป สร้างโอกาสและไม่กดดัน

๒. กลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอเออประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

จากผลการศึกษา พบว่า กลยุทธ์ที่แต่ละท่านใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอเออประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์นั้นต่างก็มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากร และพัฒนาคุณภาพทางพระศาสนา เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการปฏิบัติ โดยสนับสนุนให้พระ หรือ บุคลากรพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไปได้รับการพัฒนา

ทางด้านวิชาการ การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางกิจที่พระสงฆ์พึงกระทำ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การ
พัฒนาสถาบันพระสังฆาธิการ วิสัยทัศน์ใหม่ของการพัฒนาสถาบันพระสังฆาธิการ เพื่อการสนองงานคณะสงฆ์ด้าน
การปกครอง

สถาบันพระสังฆาธิการ เป็นองค์กรในสังกัดของสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธ
ศาสนาแห่งชาติ ที่มีความสำคัญอย่างสูงต่อการสนองงานคณะสงฆ์ด้านการปกครองในมิติของการส่งเสริมและ
พัฒนาพระสังฆาธิการ ให้มีความรู้ความสามารถอยู่ในพระธรรมวินัย อันมีจุดหมายปลายทาง เพื่อประชาชนที่มี
คุณธรรมจริยธรรมและประเทศชาติที่ร่มเย็นเป็นสุข

ผลการศึกษากลุ่มพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป พบว่าบุคลากรพระสังฆาธิการ
ระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป มีความเห็นต่อกลยุทธ์ที่เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลในการบริหารกิจการ
คณะสงฆ์ ในช่วงที่แต่ละท่านดำรงตำแหน่งในทางที่ดี ส่วนมากให้ความเห็นว่า กลยุทธ์ที่เจ้าคณะอำเภอ และเจ้า
คณะตำบลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใช้นั้น ต่างก็มุ่งเน้นให้คณะสงฆ์ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้ง
ไว้ ไม่ว่าจะเป็นผลสัมฤทธิ์ทางการพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความมีประสิทธิภาพและความมีประสิทธิผล
ทางพระพุทธศาสนา

ด้านการพัฒนาบุคลากร พบว่า มีการสนับสนุนของเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์ และพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ได้มีการพัฒนาตนเอง มีการสนับสนุนให้
พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ได้รับการอบรมให้ด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มความรู้ หรือ เสริมทักษะ
เช่น ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ การจัดทำแผนการสอน เป็นต้น มีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
และพระสงฆ์ทั่วไป ได้เรียนเพิ่มในระดับที่สูงขึ้น เพื่อนำความรู้ที่ได้มาพัฒนา มีการสนับสนุน พระสังฆาธิการระดับ
เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ได้ทำผลงาน เพื่อเพิ่มวิทยฐานะ

ด้านการพัฒนาคุณภาพ พบว่าเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มี
ส่วนผลักดันให้ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ มีการเน้น
การพัฒนาด้านวิชาการมาก ทำให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ทุกคนมีความกระตือรือร้น
ด้านงานวิชาการการเผยแผ่พุทธศาสนาตามไปด้วย เพราะถ้าเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลไม่เห็นด้วยกับกิจ
กรรมใดๆ ย่อมดำเนินการเป็นไปได้น้อย

นอกจากเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบล จะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้พระสังฆาธิการระดับเจ้า
อาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ประสบความสำเร็จได้รับรางวัล หรือ ผ่านการประเมินในแต่ละครั้งแล้ว ความร่วมมือ
ของคณะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ยังเป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน ที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้าน
ประสบความสำเร็จ ดังนั้น กลยุทธ์ต่างๆ ของเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล ที่นำมาใช้ในการทำงาน ในการ
ที่จะให้คณะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ทำงานให้ประสบความสำเร็จถือว่าเป็นส่วนสำคัญ
ในการผลักดันทุกๆ ด้าน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) นโยบายพัฒนาผู้บริหาร การบริหารที่เน้นการร่วมประสานสัมพันธ์ในลักษณะการประชุม
อบรมสัมมนา เพื่อเป็นการพัฒนาผู้บริหารให้บริหารงานได้สอดคล้องกับความต้องการของพระสังฆาธิการระดับ

เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ในพฤติกรรมที่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไปต้องการ ทำให้การประสานความคิดและพฤติกรรมการปฏิบัติของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๒) นโยบายสนับสนุนส่งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ แก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป ในวัดวาอารามและชุมชนอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบความต้องการของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป เกี่ยวกับพฤติกรรมผู้นำในตำบลและสังกัดอื่นๆ เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารคณะสงฆ์ เขตอำเภอโคกน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

๒) ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอโคกน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

๓) ควรศึกษาพฤติกรรมผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์กับประสิทธิผลของวัดในแต่ละชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๐). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ธงชัย สันติวงษ์. (๒๕๔๖). **การบริหารทุนมนุษย์**. กรุงเทพฯ: ประชุมช่าง.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (๒๕๓๔). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: พิมพ์อำเภอ. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (๒๕๔๙). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (๒๕๔๔). **พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติกบอนุภาคของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดีจำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๔๓). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๔๖). **ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๔๕). **ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพุทธทาสภิกขุ อินทปญโญ. (๒๕๙๕). **เรียนพุทธศาสนาใน ๑๕ นาที**. หนังสือชุมนุมเรื่องสั้นพุทธทาสภิกขุ.
- พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). (๒๕๔๙). **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากวี.
- พระมหาอานนวย อานนุโ (จันทร์เปล่ง). (๒๕๔๒). **การศึกษาเรื่องการบรรลุมรรคในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (๒๕๔๔). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๒). **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สุชาติ หงษา. (๒๕๔๕). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม.
- Burns, J.M. (1978). **Leadership**. New York: Harper and Row.
- Dessler Gary. (2004). **Management: Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**. New Jersey: Pearson Education.
- Hersey, P., and Blanchard. (1982). **Management of Organization Behavior**. New Jersey: Prentice - Hall.
- McFarland. (1979). **Management: Foundation & Practices**. 5th ed. New York: Macmillan Publishing Inc.
- Stogdill, Ralph M. (1974). **Handbook of Leadership: a Survey of Theory and Research**. New York: The Free press.

ศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสุกสูตร

A Study Of Insight Meditation Practice In Subha Sutta

พระคัมภีร์เทพ ธมฺมิโก*

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง**

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาเนื้อหาและสาระสำคัญในสุกสูตร (๒) เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสุกสูตร ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (เอกสาร) โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและเอกสารที่เกี่ยวข้องนำมารวบรวมเรียบเรียงเชิงพรรณนาซึ่งตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาศึกษาและอธิบายเพื่อให้ได้เนื้อหาสอดคล้องตามลำดับของงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

สุกสูตร เป็นพระสูตรที่พุทธเจ้าตรัสสอนให้ประชาชนสมาทานและให้ตั้งอยู่ในศีลชั้น หรือ อริยศีลชั้นซึ่งเป็นศีลในองค์มรรคเพื่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ (๑) สัมมาวาจา ได้แก่ การพูดจาชอบ ประกอบด้วย ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ (๒) สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมยสิ่งของของคนอื่น และไม่ประพฤตินอกใจ (๓) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพดีชอบ หมายถึง การเว้นจากมิจฉาอาชีวะ การเลี้ยงชีพที่ผิด และปฏิบัติตามธรรมวินัย มีความเพียร มีศีลมีธรรมและมั่นคงในในสามองค์มรรค คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นการสืบทอดมีสติสัมปชัญญะ ถ้าศีลสมบูรณ์แล้วอริยมรรคก็เกิดร่วมกับสมาธิชั้น หรือ อริยสมาธิชั้น คือ การเจริญภาวนาในจิตของตน ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากอกิขณา หรือ การเพ่งเล็งด้วยความโลภอยากได้ของคนอื่น ให้มีสติสัมปชัญญะกำกับ ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ เป็นประธานซึ่งจะเป็นบาทฐานในมรรค ๘ เมื่อมีสัมมาญาณะจึงมีสัมมาวิมุตติ ผู้ปฏิบัติพึงเห็นชัดด้วยตนเอง และน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตนใน ปัญญาชั้นหรืออริยปัญญา ขึ้นต่อไป

ผลของสุกสูตร คือ การได้โลกียสุขจนถึงโลกุตระธรรม ๙ ซึ่งประกอบด้วยมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ และในการเจริญวิปัสสนาภาวนาขั้นของปัญญา พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญให้สมาทานตั้งอยู่ในสุกสูตรนี้ พระอานนท์ได้แสดงแก่สุกมาณพ เมื่อแสดงธรรมจบสุกมาณพได้แสดงตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย และในอริยบุคคลขั้นโสดาบัน คือ ตั้งแต่ฐานขั้นที่ ๑-๘ ซึ่งเป็นโลกิยะและสามารถเปลี่ยนกำหนดขจิตเพื่อเจริญวิปัสสนา โดยการดูอาการปรากฏขึ้นและดับไป

คำสำคัญ: วิปัสสนาภาวนา, สุกสูตร, มรรคมองค์ ๘

*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิปัสสนาภาวนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

**อาจารย์ที่ปรึกษา.

Abstract

This thematic paper had two objectives; 1) to study contents and essential teaching found in Subhasutta, 2) to study insight meditation development in Subhasutta. The study was qualitative research by taking primary source from Theravada Buddhist texts and concerned documents. The collected data was analyzed, approved by advisor then re-corrected and composed in descriptive style to comply with objects of research.

Research results were found that ‘Subhasutta’ was a discourse delivered by Buddha to people in order to persuade them in observing morality (Silakhandha) which was one path for insight meditation practice composed of; 1) *Sammāvācā* or right speech, no lying ,no gibe, no harsh words, no prate, 2) *Sammākammanta* or right actions; no killing animals, stealing, no misconducts on sexuality, 3) *Sammā-ājīvo* or the right livelihood by avoiding wrong living, following teaching of Buddha, encouraging effort, setting in three main path which is maintaining of mindfulness and awareness. The perfect morality will occur with concentration aggregate or noble concentration aggregate which refers to mind development of oneself, purifying mind from greed or lust. Practitioners must apply mindfulness, with right views as president which later will become the base of noble eightfold path. They can gain the right knowledge, right liberation which one can see and experience by himself, bending into the innate mind and belonging to the wise who individually realizes the great wisdom or noble wisdom. For insight meditation practice, Buddha taught people to live with morality, not concern with other activity. After Ven. Ananda finished delivering dhamma, Subha, a young man announced himself as Buddhist laity. When one lives in morality, gaining happiness which come from entering worldly first absorption up to eight absorption then uplifts his mind to develop insight by observing true manners of appearing and extinction of name and forms until entering into great wisdom or insight knowledge. The profit of Subbhasutta is the gains of worldly happiness and entering the nine transcendent spheres composing of 4 path, 4 fruit and 1 Nibbana.

Keywords: Vipassanapavana, Supa Sutta, Noble Eightfold Path

๑. บทนำ

ในสมัยพุทธกาลปรากฏในพระสูตร พระอานนทได้แสดงธรรมแก่สุกมานพ โทเทยบุตร ซึ่งสุกมานพ ทราบว่าพระอานนทมาพักที่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร และได้นิมนต์มาที่บ้านเมื่อมีโอกาสจึงถามว่าพระผู้มีพระภาค เจ้าทรงสรรเสริญธรรมอะไร และทรงชักชวนให้ประชาชนอยู่ในธรรมอะไร เรื่องความสุขในพระพุทธศาสนา ^{๒๘๖}

^{๒๘๖} สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ ป.ธ.๙), อริยวังสปฏิปทา, กรุงเทพฯ: หจก.ประยูรสารสันไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔

มีทั้งความสุขที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ความสุขที่เป็นรูปธรรม คือการมีสุขภาพดี การมีอาชีพการงานเป็นหลัก
ฐาน การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหาย และการมีชีวิตครอบครัวที่ดี ความสุขในนามธรรม คือ ความสุขที่
เกี่ยวกับคุณธรรมความดีงาม ความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต ความมีศรัทธาในสิ่งดีงามที่เป็นหลัก
จิตใจ การมีปัญญาที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง และความสุขขั้นสูงสุด คือ โลกุตระ ซึ่งเป็นความสุข
ของพระอเสขะ คือ พระอรหันตนิพพานที่อยู่เหนือกระแสไหลเวียนของโลกธรรม คือ ความเป็นผู้มีจิตใจอิสระด้วย
ความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง ความสุขมีความสำคัญมากในการปฏิบัติธรรม ทาง
พระพุทธศาสนาเริ่มตั้งต้นในการทำสมาธิ หรือ กรรมดีต่างๆ ไป ที่เรียกว่าบุญ ดังพระพุทธพจน์ว่าบุญเป็นชื่อของ
ความสุข พระพุทธศาสนาถือว่าความสุขเป็นเรื่องสำคัญ การที่ อริยสาวกละกามนั้นไม่ใช่เพราะกามไม่มีความสุข
เพราะพระพุทธศาสนาให้ละเว้นความสุข พระพุทธศาสนายอมรับความสุขตามที่เป็นจริงสอนให้ปฏิบัติเพื่อบรรลุ
ความสุข และยอมรับว่ากามมีความสุข แต่อริยสาวกละกามเพราะเห็นว่ากามมีความสุขก็จริงแต่ยังปะปนด้วย
ทุกข์มาก สุดท้ายก็อยู่ในหมวดเวทนา^{๒๘๗} และข้อสำคัญยังมีความสุขอย่างอื่นที่สุขกว่า ลึกซึ้งประณีตกว่าสุขที่เกิด
จากกาม หรือความสุขที่เกิดจากการเสพเสวยรสอร่อยของโลกอย่างสามัญชนนั้น คือ นิพพาน^{๒๘๘} สุขอันเกิดจาก
การหลุดพ้น^{๒๘๙} พระพุทธศาสนายอมรับหลักการของสุขนิยมว่ามีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ปุถุชน เพราะว่าแรง
กระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์พยายามกระทำการต่างๆ นั้น มาจากความอยากมีความสุข เกลียดความทุกข์นั่นเอง
ตามสภาวะเหตุเกิดจากทุกข์

พระอานนท์เป็นผู้แสดงกับสุภมานพ โททยบุตร ผู้ที่ปรากฏในพระสูตรนี้ก็ได้ฟังธรรมจากพระผู้มี
พระภาคเจ้า และสุภมานพได้ประกาศตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงเคารพนับถือพระอานนท์ในฐานะ
เป็นพุทธอุปัฏฐาก ฉะนั้น เมื่อทราบข่าวพระอานนท์มา จึงนิมนต์ ไปสนทนาธรรม ปัญหาที่ถามนั้นแสดงให้เห็นว่ามี
ความเคารพนับถือพระผู้มีพระภาคเจ้ามาก แม้พระองค์เสด็จดับขันธนิพพาน แต่ก็ปฏิบัติตามธรรมที่สร้างสรรเสริญ
และได้ทรงชักชวนให้คนส่วนมากตั้งมั่น ก็ถือว่าได้บูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าเหมือนกัน

ความสุขที่อิสระเช่น ความสุขในสติ สมาธิ ปัญญา ที่มีคุณค่าและความดีในตน ความสุขระดับนี้ไม่ต้อง
อิงอาศัยปัจจัยภายนอกจึงมีความแน่นอน ทำให้จิตใจตั้งมั่น มีความเชื่อมั่นในตนมาก อานุภาพสูง ความสุขระดับ
นี้เป็นความสุขขั้นดีเพราะทำให้ชีวิตเป็นอิสระมากขึ้น จิตใจเป็นใหญ่ มากขึ้นสามารถสร้างความสุขได้ด้วยตนเอง
คือ (๑) ความสุขจากความเชื่อมั่นในตัวตน (๒) ความสุขจากความดี (๓) ความสุขจากเมตตา (๔) ความสุขจาก
สมาธิจิตใจที่สงบ (๕) ความสุขจากปัญญาเห็นความเป็นจริงเข้าใจสิ่งต่างๆ ด้วยความไม่สงสัย

การบรรลุธรรมนั้น บรรพชิตและฆราวาสย่อมไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วฆราวาส
ผู้มีจิตหลุดพ้นกับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นต่างก็มีความหลุดพ้นเหมือนกัน ในครั้งพุทธกาลฆราวาสจำนวนมาก บรรลุ
ธรรม เช่น พระเจ้าพิมพิสาร อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นต้น ซึ่งการจะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์
ในพุทธศาสนานั้น บุคคลจะต้องฝึกฝนอบรมจิต ในการอบรมจิตนั้นต้องอยู่ในฐานระดับต่างๆ ถ้าเป็นปุถุชนสามัญก็
ปฏิบัติธรรมให้อยู่ในวิสัยที่สามารถจะปฏิบัติได้หากมีศรัทธาปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้นได้ ผู้ท้าวิจัยจึงได้เห็นความสำคัญ
ในสุกสูตร เป็นเหมือนสูตรสำเร็จ ซึ่งมีองค์ประกอบครบแห่งการความเป็นพื้นฐานแห่งความสำเร็จในการเจริญ
วิปัสสนากวนาได้เป็นอย่างดีในพระพุทธศาสนาได้ให้อิสระในการเลือกวิธีการปฏิบัติ จนกระทั่งสำเร็จเป็นพระ

^{๒๘๗} พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์, **โพธิปักขิยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒.

^{๒๘๘} พระพุทธทาส อินทปณฺโญหน้า, **ศึกษาธรรมอย่างถูกวิธี**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: บริษัท ทถาดา พับลิเคชั่น จำกัด), หน้า ๑๖๙.

^{๒๘๙} พระภควาฑิตศัลลเมธี วิ (ประเสริฐ มนต์เสรี ป.ธ.๘), **วิปัสสนากวนา**, (กรุงเทพฯ: หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์), ๒๕๕๘, หน้า ๓๒๖.

อรหันต์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด และผู้ที่จะบรรลุธรรมได้นั้นต้องโพธิปักขิยธรรม ๓๗ องค์แห่งการตรัสรู้ เกื้อหนุน แก่อริยมรรค มี ๓๗ ประการคือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรค มืองค์ ๘ ประการ เป็นพื้นฐานเกิดขึ้นอยู่ในจิตใจ โดยอาศัยการฝึกหัดกาย วาจา และใจให้เจริญยิ่งขึ้น ซึ่งหลัก ธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสุขนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาค้นคว้า ในงานวิจัยต่อไป ๒๙๐

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาเนื้อหาและสาระสำคัญในสุกสูตร

๒.๒ เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสุกสูตร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกายสีลขันธวรรค พระสูตรที่ ๑๐ เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๔๔๔-๔๕๐ หน้าที่ ๑๙๗ - ๒๑๒ และวรรณกรรม พระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึง ยุคปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการตามวิธีการและขั้นตอนการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

๕.๑ ศึกษาเรื่องความสุขของฆราวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยพระไตรปิฎก ปกรณวิเสส ต่างๆ และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๕.๒ ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทประกอบด้วยพระไตรปิฎก และปกรณวิเสสต่างๆ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

๕.๓ ศึกษาวิเคราะห์ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อความสุขของฆราวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุป ผลที่ได้จากการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ ต่อการศึกษาต่อไป การศึกษาค้นคว้าวิจัย เอกสารแบบพรรณนา เรื่อง ศึกษาการเจริญวิปัสสนาในสุกสูตรครั้งนี้ เป็นการศึกษาด้านคัมภีร์พระพุทธ ศาสนาเถรวาท ศึกษาเฉพาะเนื้อหาหลักธรรม และศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสุกสูตรเท่านั้นที่ปรากฏใน พระสูตรอื่น เป็นต้น ผลการวิจัยในสุกสูตร อริยสีลขันธ อริยสมาธิขันธ และอริยปัญญาขันธ ๒๙๑ สำหรับผู้ปฏิบัติ เท่านั้นที่จะเห็นผลและเข้าใจได้ ปัจจุบันจัดตั้ง เวทีดีพโพ วิทยุหิตี หมายความว่า ฟังรู้ได้เฉพาะตน เหมือนรับประทาน อาหาร ผู้ที่รับประทานเท่านั้น ถึงจะรู้ว่ารสชาติเป็นอย่างไร เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม การเข้าถึงธรรมหรือการบรรลุ ธรรม ขึ้นมรรคและผล เรียกว่า พระโสดาบัน เริ่มเป็นพระอริยเจ้าตั้งแต่เริ่มเป็นพระโสดาบัน ผู้ที่เข้าสู่กระแส นิพาน และจะไม่ตกต่ำอีกแล้ว หรือเกิดอย่างน้อยก็เกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ ตนก็ย่อมรู้ได้เฉพาะตนเท่านั้น มรรค ผล ๒ เรียกว่าพระสกทาคามี มรรค ๓ เรียกว่า พระอานาคามี และเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระ อรหันต์ พระนิพานเรียกว่าพระอเสขะ ผู้ที่ยังไม่ต้องศึกษาในสิกขาบทอีกต่อไป ทั้งหมดเรียกรวมว่าไตรสิกขาบท เริ่มตั้งแต่อริยสีลขันธในองค์มรรค เป็นผลของการปฏิบัติในวิริยะ คือ ความเพียร องค์ประกอบมรรค ๘ ได้องค์ มรรค ๓ องค์ประกอบเป็นฐานแรกเป็นฐานของสีลขันธ การมีปัญญามองเห็นแล้วละสิ่งที่ไม่ดีออกไปเรียกว่า ละชั่ว ไม่ทำชั่ว ละบาปทุจริตออกไปได้ นี้เป็นสีล รักษาสีลเพื่อเป็นบาทฐานการเจริญสมาธิต่อไปในองค์มรรค ในสีลได้องค์มรรค ๓ คือ ๑. สัมมาวาจาจากการพูดจาชอบ ไม่พูดเท็จไม่พูดเสียดสีไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ๒. สัมมากัมมันโต การทำกรงานชอบ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ไม่ประพฤติในกาม ๓. สัมมาอาชีโว

๒๙๐ พระคัมภีร์สาราถวิงศ์, โพธิปักขิยธรรม, หน้า ๑๑-๑๗๖.

๒๙๑ ที.สี. (ไทย). ๙/๔๔๔/๑๙๗.

การเลี้ยงชีวิตชอบ เข้าสู่ธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงออกแบบแผนให้การปฏิบัติโดยเป็นขั้นตอนเรียบง่ายไปหายาก ในวิธีะ คือ ความเพียร เป็นการสืบเนื่องต่อสติสัมปชัญญะ^{๒๙๒} กันไป ถ้าศีลไม่สมบูรณ์ อริยมรรคองค์อื่นๆ จะไม่เกิดขึ้นเลย ถ้าไม่มีความบริบูรณ์ศีลเป็นบาทฐานเป็นแบบแผน

ในการเจริญวิปัสสนากาวนาในสุกสูตร ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากการสำรวจ อริยสมาธิขั้นที่ ๓ คือ การเจริญสมาธิภาวนาในจิตใจของคน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิมลาคะความมุงร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาทมุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือพยาบาทละถีนมิทระ (ความหดหู่และเชื่องซึม) ปราศจาก ถีนมิทระ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทระละอุทัจจกุกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ในชำระจิตให้บริสุทธิ์ ภิกษุผู้นั้นประกอบด้วยอริยศีลขั้นที่ ๓ อริยอินทริยสังวร^{๒๙๓} อริยสติ สัมปชัญญะ และอริยสันโดษอย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่าโคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรงคางสติเฉพาะหน้า เธอละอภิมลา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเธอ) ในโลกมีใจปราศจากอภิมลาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิมลา ละความมุงร้าย คือ พยาบาท มีจิตไม่พยาบาทมุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ชำระจิตให้บริสุทธิ์ จากความมุงร้าย คือ พยาบาทละถีนมิทระ (ความหดหู่และเชื่องซึม) ปราศจากถีนมิทระ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทระละอุทัจจกุกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ในชำระจิตให้บริสุทธิ์ จาก อุทัจจกุกุจจะ ละวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ชำระวิจิกิจฉา คือ ความสงสัยได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา อุปมานิเวรณ ๕ เปรียบเหมือนคนกุ่มน้ำมาลงจนประสบผลสำเร็จ ใช้หนี้เก่าที่เป็นต้นทุนจนหมดเก็บกำไรที่เหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เขาคิดว่า เมื่อก่อนมีเหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เพราะความไม่มีหนี้สินเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า ต่อมาข้ามพ้นทางกันดารถึงหมู่บ้านอันสงบร่มเย็นปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ เขาคิดว่าเมื่อก่อนเรามีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดารหาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้าเวลานี้ข้ามพ้นทางกันดารถึงหมู่บ้านอันสงบร่มเย็นปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ เพราะการพบภูมิสถานอันร่มเย็นเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ พิจารณาเห็นนิเวรณ ๕ ที่ตนยังไม่ได้เหมือนหนี้ พิจารณาเห็นนิเวรณ ๕ ที่ตนละได้ เหมือนความไม่มีหนี้ ความไม่มีโรค การพ้นโทษจากเรือนจำ ความเป็นไทแก่ตัวเอง และภูมิสถานอันสงบร่มเย็น เมื่อภิกษุผู้นั้นพิจารณาเห็นนิเวรณ ๕ ที่ตนละได้แล้วย่อมเกิดความเบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับความสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่นก็เจริญภาวนาในฐานปัญญาขั้นต่อไป ก็จะก้าวสู่ฐานปัญญาขั้นที่ ๔ คือ อโรรส อริยปัญญาขั้นที่ ๓ อันเป็นอริยนี้พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญ ให้สมาทาน ให้ตั้งอยู่ให้ดำรงอยู่ในพระธรรมวินัยนี้ มิได้กิจอื่นที่ยิ่งขึ้นไปอีกกว่านี้ ในการเจริญปัญญา ตามฐานตอนตั้งแต่เริ่มด้วย สีส สมาธิและปัญญาในสุกสูตรก็เห็นได้ว่า ผ่านกระบวนการเป็นขั้นตอนเป็นแบบแผนที่พระพุทธเจ้าทรงวางแบบแผนเอาไว้ให้ปฏิบัติตาม เป็นฐานการปฏิบัติการเจริญวิปัสสนากาวนา^{๒๙๔}

^{๒๙๒} พระมหาทองม้วน สุทธิจิตโต, **คู่มือการเจริญสติปัฏฐาน ๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๓๙.

^{๒๙๓} พุทธทาส, **ตามรอยพระอรหันต์**, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทาน), หน้า

^{๒๙๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (นครปฐม: โรงพิมพ์

เมื่อได้ปฏิบัติตามจนถึงท้ายที่สุดก็บรรลุธรรมตั้งแต่ฉานเป็น โลกียะ จึงสามารถกำหนดถอยออกจากฉาน คือการกำหนดในอาการเกิด - ดับ ก็เข้าญาณปัญญา แต่ก็ไม่ได้ง่ายอย่างที่คิดเหมือนที่เขียนมานี้ หรือการเจริญวิปัสสนาญาณ ในฐานโลกุตระได้แต่ในทางปฏิบัติได้สองทาง คือ ๑. โดยการเจริญฉานสำเร็จมาก่อนอย่างน้อย ฉานที่ ๑ เรียกว่าปฐมฉาน แล้วการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสมาธิ ผ่านฉานตั้งแต่ปฐมฉานขึ้นไป แล้วก็ถอยจากฉาน มากำหนดอาการเกิด-ดับ แล้วก็บรรลุมรรค ผล ๒. โดยการเจริญวิปัสสนาภาวนาใช้ขนิกสมาธิ เป็นการกำหนดสติแบบต่อเนื่องเรียกว่า อินทรีย์ ๕ เป็นต้น โดยไม่ต้องใช้ฉานสมาบัติ ในการปฏิบัติการเจริญวิปัสสนาภาวนา หรือการเจริญสมาธิภาวนามาก่อน (เป็นทางที่อ้อมแต่มีฤทธิ์) แต่การเจริญสมาธิภาวนา หรือเรียกอีกอย่างว่าสมาธิภาวนาต้องสำเร็จได้ฉานสมาบัติถึงขั้นปฐมฉานก่อน ถึงจะเจริญวิปัสสนาภาวนาได้ โดยดูอาการเกิด-ดับ ในสุกสูตรมีครบองค์ประกอบ เป็นแบบแผนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมี พระปัญญา ธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ได้สร้างกฎระเบียบแบบแผนองค์ประกอบในการปฏิบัติ ถ้าดำเนินการไปตามการวางระเบียบขั้นไว้ การปฏิบัติเพื่อทางหลุดพ้นที่แท้จริงได้ ในอริยสัจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรจน์ มรรค ย่อมเห็นผลมาก มีปกติทำสมาธิให้พอประมาณ มีปกติให้ทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุเหล่านั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้างเพราะในการต้องอาบัติและการออกจากเราแต่สิกขาบทเหล่านั้นสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นพระโสดาบัน ๑ โสดาบัน ๑ ท่องเที่ยวไปในหมู่เทวดาและมนุษย์อย่างมากที่สุดก็เพียงแค่ว่า ๗ ครั้ง แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์เบื้องต้น ปัญญาชั้น อริยปัญญาชั้นเมื่อพระอานนท์แสดงธรรมเสร็จได้แก่ อริยศีลชั้น อริยสมาธิชั้น และอริยปัญญาชั้น ในพระสูตรไม่แสดงไว้ว่าสุกमानพโตเทยบุตรนั้นได้บรรลุธรรมขั้นใดแต่ได้แสดงตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

๔. สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยเอกสารแบบพรรณนา เรื่อง ศึกษาการเจริญวิปัสสนาในสุกสูตร ครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเฉพาะเนื้อหาหลักธรรม และศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสุกสูตรเท่านั้น ซึ่งเป็นการปฏิบัติแบบสมถภาวนาวิปัสสนา ดังนั้น ผู้ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ในการศึกษาค้นคว้า ควรจะศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติมในประเด็นอื่นๆ ด้วยให้ครอบคลุม เช่น ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาสมถ หรือการปฏิบัติวิปัสสนาและสมถควบคู่กัน การปฏิบัติวิปัสสนาล้วนๆ หรือการปฏิบัติตามหลักธรรม วิเคราะห์ทัศนคติของพระพุทธศาสนา มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบันอย่างไรบ้าง สุกสูตร ไตรสิกขาบท สิกขาบทเหล่านั้นสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นจึงเป็นโสดาบัน ๑ ท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์อย่างมาก ๗ ครั้ง ผู้วิจัยจะได้นำเสนอวิเคราะห์และ ผู้ปฏิบัติเจริญวิปัสสนาภาวนา ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ หมายความว่า ปัจจัตตัง ก็รู้เฉพาะตน อันวิญญูชน หมายถึงผู้รู้ ฟังรู้ได้เฉพาะตน มีมรรคผล ๑ เรียกว่า พระโสดาบัน เริ่มเป็นพระอริยเจ้าตั้งแต่เป็นพระโสดาบัน ผู้ที่เข้าสู่กระแสนิพพานและจะไม่ตกต่ำอีกแล้ว หรือเกิดอย่างน้อยก็จะเกิดอีกไม่เกิน ๗ชาติ และเป้าหมายสูงสุดพระพุทธศาสนา คือ พระอรหันต์ เข้าพระนิพพาน ไม่เฉพาะในสุกสูตร เรียกว่าทุกๆ พระสูตร สามารถยังทำกุศล ให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลได้ได้มากเลยทีเดียว ไม่มีศาสนาอื่นใดเหมือนศาสนาพุทธอีกแล้วที่สวดยอดขานตนนี้ ตามหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรียกว่า พระธรรมมี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ถึงขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ โลกุตระ ๙ มี มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑

๕. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำสารนิพนธ์ครั้งต่อไป หากมีการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ครั้งต่อไป ผู้ศึกษาควร จะศึกษาในรายละเอียดของหลักธรรมที่ปรากฏในสุกสูตรในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๕.๑ การศึกษาวิเคราะห์ห้วงค์ธรรมในนิวรรณ์ ๕ มีผลต่อการบรรลุธรรม
- ๕.๒ การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาวิมุตติกับเจโตวิมุตติในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
- ๕.๓ การวิเคราะห์การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักไตรสิกขาบท
- ๕.๔ การวิเคราะห์ห้วงค์ฌานในการบรรลุธรรม
- ๕.๕ การศึกษาปัญหาวิมุตติในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๙ นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ ป.ธ.๙). **อริยวังสปฏิปทา**. กรุงเทพฯ: หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔.
- พระคันธสาราภิวงศ์. **โพธิปักขิยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕.
- พระภavanaพิศาลเมธี วิ (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ.๘). **วิปัสสนาภาวนา**. กรุงเทพฯ: หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๘.
- พระมหาทองมั่น สุทธจิตโต. **คู่มือการเจริญสติปัฏฐาน ๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพฯ: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๖.
- พระพุทธทาส อินทปโยธินานา. **ศึกษาธรรมะอย่างถูกวิธี**. พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพฯ: บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด.
พุทธทาส. **ตามรอยพระอรหันต์**. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทาน.
- สุภีร์ ทุมทอง. **อริยมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม: สาละ.

การพัฒนาศักยภาพนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ The Potential Development of Students in the 21st Century.

พระครูปริยัติคุณรังษี, ดร.*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นความพยายามในการที่จะใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะคุณธรรมและจริยธรรมมาเป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญในการนำมาพัฒนาศักยภาพของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมนักเรียนออกไปเป็นบุคคลที่มีคุณภาพทุกๆ ด้าน โดยต้องมีการเปลี่ยนตัวเองเป็นอย่างมากที่จะอยู่ร่วมในสังคมอย่างราบรื่นและมีความสุขที่แท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเป็นคนที่ทำงานใช้ความรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดๆ นักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ โดยเป็นผู้มีความกระตือรือร้น สนใจเสาะแสวงหาความรู้อยู่เสมอ มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพ ในการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการทำงานแม้จะประกอบอาชีพในสาขาใดๆ ก็ตามได้อย่างเหมาะสมทั้งนี้ ต้องประกอบด้วยวิชา และจรรยา ดังนั้น ทักษะที่สำคัญของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องเป็นทักษะแห่งการเรียนรู้ พร้อมทั้งต้องมีการเรียนรู้ 3R x 7C และการศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต ซึ่งจะเป็แนวทางในการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา นักเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติต่อไป

Abstract

This article is an attempt to apply the concept of Buddhist particularly Moral and Ethical. Master the basics is important in the development potential of students in the 21st century. This is to prepare students to be the person who has quality aspects. By need to transform themselves very much to live in the society smoothly and true happiness. Especially, the ones who work with knowledge is a person of learning whether any careers the students in the 21st century must be a person of learning with an enthusiasm always interested quest knowledge. Commitment to improve learning and can used knowledge to be good to work even a career in any field appropriately. Must include of science and procedure to be followed is achieved transcendence (Charanachitta). So the critical skills of students in the 21st century require a skill of learning. They need to learn 3R x 7C and throughout life learning. This will guide the students to understand, access and develops students to maximize the benefits for themselves, their society and country.

Keywords: Potential, Students, the 21st Century.

*ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการวิทยาลัยสงฆ์เลย และอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย

๑. บทนำ

สังคมปัจจุบันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีความจำเป็นต้องมีปัจจัยต่างๆ ที่จะเข้ามาช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงปรารถนาเป็นที่ยอมรับกันว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงมาทุกยุคทุกสมัย ในด้านการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเรียน การสอน การจัดการหลักสูตร ปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็คือ ผู้เรียน ผู้เรียนจะบรรลุถึงความรู้ ความสามารถ และการพัฒนาการทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย ได้ก็ต้องอาศัยครูผู้สอน

การศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นการชวนชวนหาความรู้ มันจึงทำให้เราเป็นกลไกยิ่ง ๆ ขึ้น จิตของเราปฏิบัติการณ์อยู่ในร่องรางแคบ ๆ ไม่ว่าจะเป็ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา ธุรกิจ หรือเทคนิควิทยาที่เรากำลังสังสมขึ้น วิธีชีวิตของเราทั้งในบ้าน นอกบ้าน และทั้งความเชี่ยวชาญงานอาชีพเฉพาะด้านของเรา ล้วนกระทำให้จิตคับแคบและไม่สมบูรณ์ ทั้งหมดนี้นำมาซึ่งวิถีชีวิตอันเป็นเสมือนเครื่องจักรกล เป็นสภาพจิตที่ถูกวางให้เข้ามาตรฐานเดียวกัน การเข้าใจความหมายที่อยู่เหนือถ้อยคำและพูดถึงเหตุผลที่เกิดความงอกงามแห่งจิต ความเจริญงอกงามนี้เป็นพัฒนาการและความเบ่งบานของจิตใจเรา รวมทั้งสวัสดิภาพทางกายด้วยนั่นคือความดำรงอยู่ในความกลมกลืนทั่วพร้อม ซึ่งในความกลมกลืนเช่นนั้นปราศจากความขัดแย้งหรือความไม่ สกนภรณ์ โลกมีความแตกต่างสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเพื่อก้าวทันปัจจุบัน ระบบการศึกษา ต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง

เด็กในศตวรรษนี้เป็นเด็กยุค IT ยุคสารสนเทศ จำนวนความรู้มหาศาลเพิ่มมากขึ้นทุกวัน เราไม่ต้องการเด็กท่องเก่ง เด็กเกรียนเก่ง เพียงอย่างเดียว เราอยากได้นักเรียน บัณฑิต ที่ใฝ่รู้ อยากเรียนรู้ของใหม่เรื่อยๆ และรู้วิธีที่จะเรียนรู้ด้วยการมีทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) พร้อมกันนั้นก็อยากให้เด็กมีทักษะการใช้ชีวิตที่ดีด้วย (Life Skills) ซึ่งในศตวรรษที่ ๒๑ เด็กควรจะได้รับการสอน ความรู้ในสาระวิชาหลัก คือภาษาแม่และภาษาสำคัญของโลก ศิลปะ คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐและความเป็นพลเมืองที่ดี

เด็กควรรู้แนวคิดสำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ของสาระวิชาหลักซึ่งประกอบไปด้วย

- ความรู้เกี่ยวกับโลก
- ความรู้ด้านการเงิน เศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ
- ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี
- ความรู้ด้านสุขภาพ
- ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้เด็กควรได้รับการฝึกทักษะ ๓เรื่อง คือ

๑. ทักษะชีวิตและการทำงานประกอบด้วย ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์ และเป็นตัวของตัวเอง ทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้างหรือผลิต และความรับผิดชอบ เชื่อถือได้ ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ

๒. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมคือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา การสื่อสารและความร่วมมือ

๓. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยีคือ การใช้และประเมินผลสารสนเทศได้อย่างเท่ากัน วิเคราะห์และเลือกใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม ใช้เทคโนโลยีใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. การพัฒนาศักยภาพของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑

ยุคของศตวรรษที่ ๒๑ สังคมโลกต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในหลายๆ ด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในมุมมองทางด้านการศึกษานั้น ถือได้ว่าเป็นยุคของโลกใหม่แห่งการเรียนรู้ เนื่องจากโลกแห่งการศึกษาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก จะเห็นได้ว่า การศึกษาในอดีต (ก่อนช่วงศตวรรษที่ ๒๑) การเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นจะขึ้นอยู่กับผู้สอนเป็นสำคัญ ถ้าผู้สอนหรือครูไม่สอนผู้เรียนก็จะไม่รู้ เนื่องจากความรู้ เป็นสิ่งที่หายาก แต่ในยุคของศตวรรษที่ ๒๑ นี้ ความรู้หาได้ง่าย แหล่งของความรู้มีอยู่หลากหลาย ผู้เรียนสามารถ ค้นคว้าและเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือความท้าทายที่นักการศึกษาและผู้สอนต้องตระหนักรู้และเตรียม ความพร้อมในการสอนเพื่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ (21st. century skill) ให้ได้อย่างเท่า ทันเพื่อที่ผู้เรียนจะสามารถนำทักษะความรู้ไปปรับใช้ในสังคม เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ สำหรับโจทย์ สำคัญของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระดับคือ จะเตรียมความพร้อมของผู้เรียนอย่างไรให้สามารถ พัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

ดังนั้น องค์ประกอบที่สำคัญและจำเป็นเพื่อในการเรียนรู้ของนักเรียนทักษะในศตวรรษที่ ๒๑คือ มาตรฐานศตวรรษที่ ๒๑ การประเมินผลหลักสูตรการเรียนการสอนการพัฒนาอาชีพและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ จะต้องสอดคล้องกับระบบสนับสนุนการผลิตที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในศตวรรษที่ ๒๑สำหรับนักเรียนในปัจจุบัน มี ดังนี้

๑. ความสามารถในการสื่อสาร คือความรู้สึกและทักษะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและ ประสบการณ์อื่น จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรอง เพื่อขจัดและลดปัญหา ความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสาร ด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้ วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ ICT Literacy

๒. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิด อย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับ ตนเองและสังคม ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ Learning Thinking Skills

๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้ อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการ เปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Life skill

๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้าง เสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบ ต่อตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับ Life skill

๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้ เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมี ทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม สอดคล้องกับ ICT Literacy

มาตรฐานศตวรรษที่ ๒๑

- มุ่งเน้นทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ นักเรียนมีความรู้ในเนื้อหาและความเชี่ยวชาญ
- สร้างความเข้าใจระหว่างวิชาหลัก เช่นเดียวกับรูปแบบสหวิทยาการศตวรรษที่ ๒๑
- เน้นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากกว่าความรู้แบบผิวเผิน
- การมีส่วนร่วมของนักเรียนกับ ข้อมูลและ เครื่องมือในโลกแห่งความเป็นจริงและพวกเขาจะพบผู้เชี่ยวชาญในวิทยาลัยหรือในที่ทำงานและ ชีวิตนักเรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อทำงานอย่างแข็งขัน การแก้ปัญหาที่มีความหมาย

- การมีมาตรการหลายรูปแบบของการเรียนรู้

หลักสูตร และการสอนในศตวรรษที่ ๒๑

- สอนทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งแยกกัน ในบริบทของวิชาหลักและ รูปแบบสหวิทยาการในศตวรรษที่ ๒๑

- มุ่งเน้นไปที่การให้โอกาสสำหรับการใช้ทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ในเนื้อหาและวิธีการตามความสามารถในการเรียนรู้

- ช่วยให้วิธีการเรียนรู้วัตรกรรมที่บูรณาการการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนแนวทางเพิ่มเติมในการใช้ปัญหาเป็นฐาน และทักษะการคิดขั้นสูง

- สนับสนุนให้รวมทรัพยากรของชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน

การประเมินด้านทักษะในศตวรรษที่ ๒๑

- รองรับความสมดุลของการประเมินรวมทั้งมีคุณภาพสูง การทดสอบมาตรฐานที่มีคุณภาพสูงพร้อมกับการประเมินผลในชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ

- เน้นข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของนักเรียนที่ถูกฝังลงในการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน

- การประเมินการใช้เทคโนโลยีให้มีความสมดุล ความชำนาญนักเรียนซึ่งเป็นการวัดทักษะในศตวรรษที่ ๒๑

- ช่วยให้การพัฒนาคุณภาพนักเรียนนักศึกษาที่แสดงให้เห็นการเรียนรู้ทักษะในศตวรรษที่ ๒๑

เพื่อการศึกษาและการทำงานในอนาคต

- ช่วยให้มาตรการการประเมินประสิทธิภาพระบบการศึกษาในระดับที่สูงประเมินถึงสมรรถนะของนักเรียนด้านทักษะในศตวรรษที่ ๒๑

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ ดังต่อไปนี้

Bernie Trilling and Charles Fadel^{๒๔๕} ได้กล่าวว่าทักษะสำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ คือ 3R x 7Cs 3R หมายถึง ทักษะการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย การอ่าน (Reading) การเขียน (Riting) และการคำนวณ (Rithmetic) คือการนำทักษะเหล่านี้มาเพิ่มความสำเร็จให้แก่นักเรียน 7R ประกอบด้วย (1) Critical thinking & problem solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา) (2) Creativity & innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) (3) Cross-cultural understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์) (4) Collaboration, teamwork & leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม

^{๒๔๕} Bernie Trilling and Charles Fadel. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. (U.S.A.: Jossey-Bass A Wiley Imprint, 2009), pp. 157-177

และภาวะผู้นำ) (5) Communications, information & media literacy (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) (6) Computing & ICT literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) (7) Career & learning skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)

ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน^{๒๔๖} กล่าวถึงแนวคิดทักษะของผู้เรียนแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ที่มีทักษะที่ประกอบด้วย (๑) ทักษะด้านเทคโนโลยี (๒) ความสนใจใฝ่รู้ (๓) มีจินตนาการการคิดเชิงธุรกิจ (๔) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (๕) ความคิดสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรม (๖) ทักษะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและสนใจต่อโลก (๗) ทักษะในการสื่อสารและความร่วมมือ

วิจารณ์ พานิช^{๒๔๗} ได้กล่าวว่า ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ สามารถแจกแจงออกได้เป็น 3RS + 8 + CS + 2Ls

๑. 3RS ประกอบด้วย

Reading, 'Riting, 'Rithmetics + 21st Century Themes

๒. 8CS ประกอบด้วย

(๑) Critical Thinking & Problem Solving (ทักษะด้านความคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะการแก้ปัญหา

(๒) Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม)

(๓) Collaboration, Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ

(๔) Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์

(๕) Communication, Information & Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสารและรู้เท่าทันสื่อ

(๖) Computing & Media Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ

(๗) Career & Learning Self-reliance (ทักษะด้านอาชีพและการเรียนรู้)

(๘) Change (ทักษะด้านการเปลี่ยนแปลง)

๓. 2 Ls ประกอบด้วย

(๑) Learning Skills (ทักษะการเรียนรู้)

(๒) Leadership (ภาวะผู้นำ)

ทิมพันซ์ เตชะคุปต์ และคณะ^{๒๔๘} กล่าวว่า ทักษะศตวรรษที่ ๒๑ เด็กไทยต้องประกอบด้วย E(4R+7C)

E = Ethical Person (ผู้มีคุณธรรมจริยธรรม)

4R = Read, Write, Arithmetics, Reasoning

7C ประกอบด้วย

C1 : curriculum development (การพัฒนาหลักสูตร)

C2 : child – centered approach (การเรียนรู้เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง)

C3 : classroom innovation implementation (การนำนวัตกรรมไปใช้)

^{๒๔๖} ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน, เดบโตเต็มตามศักยภาพผู้ศตวรรษที่ ๒๑ ของการศึกษาไทย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔-๖

^{๒๔๗} วิจารณ์ พานิช, การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑, (นครปฐม: บริษัท ส เจริญ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖

^{๒๔๘} ทิมพันซ์ เตชะคุปต์ และคณะ, ทักษะ 5C เพื่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๓

C4 : classroom authentic assessment (การประเมินตามสภาพจริง)

C5 : classroom action research (การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน)

C6 : classroom management (การจัดการชั้นเรียน)

C7 : character enhancement (การเสริมสร้างลักษณะ)

กลุ่ม 4 R เมื่อมีการจัดกลุ่มย่อยจะแบ่งเป็น ๓ ทักษะ ที่ควรเน้น ประกอบด้วย

(๑) Literacy (การรู้หนังสือ)

(2) Numeracy (การรู้เรื่องจำนวน)

(3) Reasoning (การใช้เหตุผล)

ดังนั้น สำหรับในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (perspectives) จากกระบวนทัศน์แบบดั้งเดิม (tradition paradigm) ไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ (new paradigm) ที่ให้โลกของนักเรียนและโลกความเป็นจริงเป็นศูนย์กลางของกระบวนกรเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ไปไกลกว่าการได้รับความรู้แบบง่าย ๆ ไปสู่การเน้นพัฒนาทักษะ และทัศนคติ — ทักษะการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะองค์การ ทัศนคติเชิงบวก ความเคารพตนเอง นวัตกรรม การสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสาร ทักษะและค่านิยมทางเทคโนโลยี ความเชื่อมั่นตนเอง ความยืดหยุ่น การภูมิใจตนเอง และความตระหนักในสภาพแวดล้อม และเหนืออื่นใด คือ ความสามารถใช้องความรู้อย่างสร้างสรรค์ (the ability to handle knowledge effectively in order to use it creatively) ถือเป็นทักษะที่สำคัญจำเป็นสำหรับการเป็นนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ถือเป็นสิ่งที่ท้าทายในการที่จะพัฒนาเรียนเพื่ออนาคต ให้นักเรียนมีทักษะ ทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพส่วนบุคคล เพื่อเผชิญกับอนาคตด้วยภาพในทางบวก (optimism) ที่มีทั้งความสำเร็จและมีความสุข

๓. คุณธรรมกับการพัฒนานักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑

คำว่า "คุณธรรม" คือ สภาพคุณงามความดี และอีกหลายๆ ศาสนากล่าวถึงเรื่อง "คุณธรรม" ไว้เช่นกันว่าเป็นสภาพแห่งความดีงาม ความสุขุม และสันติสุข หรือ "เราจะบรรลุคุณธรรมได้ก็ต่อเมื่อเราบริจาคสิ่งที่เรารัก" และคุณธรรมนั้นยังมีความหมายที่เป็นเครื่องของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิตใจทั้งโดยตรงและอ้อม ซึ่งนักปราชญ์หลายๆ ท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า ^{๒๙๙} คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นคนดี ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเองต่อผู้อื่น หรือทั้งตนเอง และผู้อื่น ^{๓๐๐} คุณธรรม หมายถึง หลักธรรม จริยธรรมที่สร้างความรู้สึกรับผิดชอบชีวิตในทางศีลธรรม มีคุณคุณภาพ ความภายใน ความดี คือ ความชื่นชม ยกย่องในขณะที่การกระทำชั่วย่อมนำความเจ็บปวดมาให้การเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นเกณฑ์สากลที่ตรงกัน เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น เป็นสภาพการณ์ของการกระทำความดี คือ ความเหมาะสมตามควรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมด้วย หลักจริยธรรมที่สามารถจำแนกได้ สามารถสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ถูกต้องมีสติสัมปชัญญะ รับผิดชอบชีวิต ตามทำนองคลองธรรม มีจิตใจลักษณะนิสัยและความตั้งใจหรือเจตนาที่ดีงาม ^{๓๐๑}

^{๒๙๙} ยนต์ ชุ่มจิต, *ความเป็นครู*, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๗

^{๓๐๐} ประชากร สีสอนไพฑูริ, *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๘

^{๓๐๑} วิทยา ทองดี, *พื้นฐานการศึกษา*, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕

คุณธรรม หมายถึง คุณธรรมที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณ
ประพฤติและศีลธรรม ลักษณะของนั้นคุณธรรมเป็นสิ่งละเอียดอ่อนอยู่ในจิตใจของแต่ละคนไม่อาจวัดหรือควบคุม
ได้ด้วยกฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับใดๆ แต่ควบคุมด้วยจิตสำนึกของตนเองผู้ที่มีจิตสำนึกในคุณธรรมสามารถห้าม
ความคิดไม่ถูกต้องของตนเองได้และสามารถยับยั้งการกระทำที่ไม่สมควรและอาจสามารถควบคุมตนเองให้ประพฤ
ติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีได้จึงจะได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นคนดีอย่างแท้จริง เพราะว่า คนที่มีคุณธรรมจะต้องมี
องค์ประกอบตามหลักดังต่อไปนี้

๑. เป็นคนจริง
๒. รู้จักควบคุมบังคับตนเอง
๓. มีความอดกลั้น และอดทน
๔. รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีเมตตา
๕. มีวินัย รักษาหลักการ กฎ กติกา
๖. มีความสงสารมีความอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ชื่นชมเมื่อผู้อื่นได้ดี
๗. รู้จักวางเฉย

สิ่งที่จะเป็นพื้นฐานของนักเรียนในยุคปฏิรูปการศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนและ
มีความมั่นคง คือ คุณธรรม เพราะว่าคุณธรรมมีลักษณะที่สำคัญทางด้านจิตใจมากที่สุด และ ^{๓๐๒} คุณธรรมยังมี
ความหมายสำคัญต่อบุคคล สังคม และชาติบ้านเมือง สังคมใดมีสมาชิกของสังคมที่ไร้คุณธรรม จำนวนมาก การ
ทำงานในที่นี้ หมายถึงสังคมนั้นจะมีแต่ความวุ่นวายและยากแก่การพัฒนาในสังคม โดยเฉพาะตามความหมาย
และประเภทของคุณธรรม จึงหมายถึง ความเคยชินในการประพฤติตัวอย่างใดอย่างหนึ่งตรงข้ามกับกิเลส ซึ่งได้แก่
ความเคยชินในการประพฤติผิดตัวอย่างใดอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งคุณธรรมและกิเลสไม่มีขอบเขตที่แน่นอนสำหรับแบ่ง
ประเภทย่อยลงไป จึงไม่น่าแปลกใจที่มีแบ่งได้หลายวิธี แม้จะแบ่งได้หลายวิธีหรือตีสักเพียงใด ก็อดที่จะเหลื่อมล้ำ
กันไม่ได้อยู่นั่นเอง ซึ่งความประพฤติแต่ละครั้งสืบเนื่องมาจากคุณธรรมหลายอย่าง และเมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณหนึ่ง
คุณธรรมอื่นๆ มักจะพลอยได้ไปด้วย และทำนองเดียวกัน การปล่อยตัวให้กิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งมาเกาะกุมจะ
พลอยให้มีกิเลสอีกหลายๆ อย่างติดตัวไปโดยอัตโนมัติ

โดยธรรมชาติของคนไทยโดยทั่วๆ ไปว่าเป็นคนเช่นไรคนไทยคนมีน้ำใจ อ่อนไหวในความรู้สึก ช่วย
เหลือกันดี อบอุ่น คนไทยชอบคนอ่อนน้อมถ่อมตน และดีดดิน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเทศไทยมีธรรมชาติที่เอื้อ
ทำให้อยู่สบายคนไทยจึงชอบความสบาย ชอบใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีสิ่งสำเร็จรูป ไม่สู้สิ่งยากคนไทยมักจะไม
กล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกับคนอื่น หรือไม่กล้าออกความเห็นรวมทั้งระวิงที่จะไม่ทำลายความคิดเห็นของ
คนอื่นคนไทยไม่ชอบให้ใครตะคอกและขึ้นเสียงหรือไม่ชอบคนที่ทำตัวเก่งกล้าสามารถหรือคิดว่าตัวเองบางครั้งคน
ไทยนั้น ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากเกินไปจนมองข้ามกฎเกณฑ์ หลักการความชอบธรรม มีพรรคมีพวก
และปกป้อง ส่วนคนต่างชาติ ส่วนใหญ่จะมีวินัยถือกฎเกณฑ์เป็นใหญ่ กล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกับคนอื่น
กล้าออกความเห็นแสดงถึงความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ในงานของตน มุ่งมั่นที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จคนต่างชาติมี
ชีวิตแบบตัวใครตัวมัน มีความเครียดสูง ว้าเหว มีความกดดันสูงแต่ถ้าเราลองกลับไปทบทวนดูตามหลักคุณธรรม

ที่กล่าวไว้ซึ่งจะเป็นการผสมผสานระหว่างสิ่งดีๆ ของคนไทยและชาวต่างชาติและถ้าทุกฝ่ายซึ่งได้แก่ คณะครู ผู้ปกครอง ฝ่ายกฎหมายบ้านเมืองให้ความร่วมมือกันฝึกและนำปรับมาใช้กับนักเรียนด้วยปัญญาที่เปี่ยมด้วยความเมตตาเมื่อเยาวชนเหล่านี้เติบโตขึ้นจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม เป็นคนตัวอย่างแท้จริง

การที่เยาวชนของไทยจะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ได้นั้น จะต้องมีความพื้นฐานของความเป็นคนดีมีคุณธรรม ซึ่งคุณธรรมที่เหมาะสมจะพัฒนาทางด้านจิตใจของเยาวชนให้มาเป็นผู้ใหญ่ที่ดีได้นั้น คือ คุณธรรมต้องมีหลักของคุณธรรมที่ถูกต้องของมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังต่อไปนี้

๑. คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์มี ๕ ประการ คือ

- ๑.๑ มีจิตใจเคารพในชีวิตและร่างกายของผู้อื่น ไม่มุ่งทำร้ายผู้อื่น
- ๑.๒ มีจิตใจเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ทุจริตฉ้อโกง
- ๑.๓ มีจิตใจเคารพและยินดีในคุ้มครองของตน ไม่ประพฤติดินในกาม
- ๑.๔ มีจิตใจเคารพในความจริง ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จ
- ๑.๕ มีจิตใจเคารพในศักดิ์ศรีของตน ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษ

๒. คุณธรรมอันพึงประสงค์ของมนุษย์มี ๕ ประการ คือ

- ๒.๑ รู้จักเสียสละ ซื่อสัตย์ กตัญญู
- ๒.๒ รู้จักข่มใจ ฝึกใจตนเอง
- ๒.๓ รู้จักอดทน อดกลั้น อดออม
- ๒.๔ รู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต
- ๒.๕ รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๓. สิ่งที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์ที่ควรจดจำ มีดังนี้

๓.๑ การเว้นสิ่งที่ควรเว้น มีดังนี้

๓.๑.๑ อกติ ความลำเอียง มี ๔ อย่าง คือ

๑) ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะมีความรักใคร่สนิทสนมกัน หรือ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในฐานะต่างๆ

๒) โทษาคติ คือ ลำเอียงเพราะมีความไม่ชอบพอกัน, ไม่ถูกใจกัน, มีเรื่องกระทบกระทั่งกัน, มีความบาดหมางกัน หรือมีความโกรธแค้นกัน

๓) โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะมีความหลงผิดเป็นชอบ, หลงงมงาย ไม่รู้แจ้งเห็นจริงในภารกิจหรืองานที่มอบหมาย หรือความลำเอียงเพราะความลุ่มหลงในอิฏฐารมณ์ และอารมณ์ที่น่าปรารถนา กล่าวคือ ลาม ยศ สรรเสริญ สุข

๔) ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะมีความกลัว, มีความเกรงใจ, มีความหวาดระแวง, มีความหวั่นไหว, เกรงกลัวอิทธิพล และเกรงกลัวอำนาจ

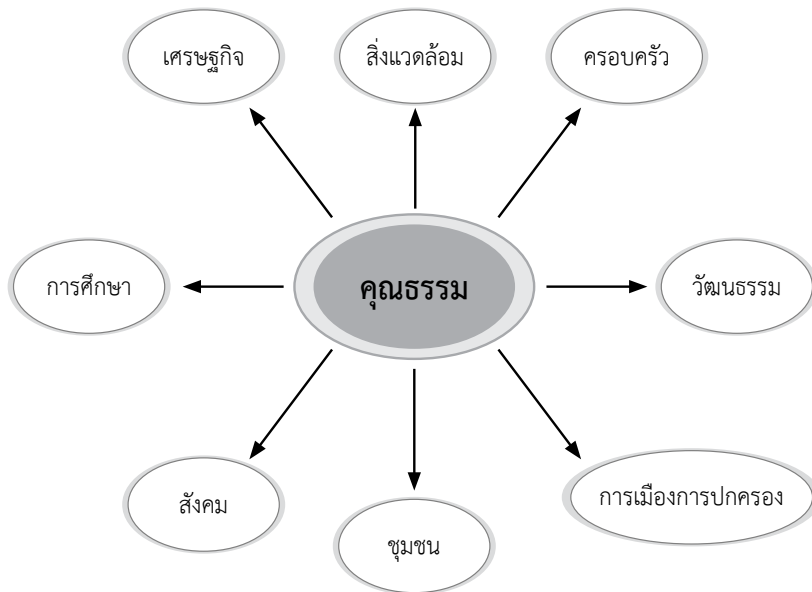
ถ้าอคติมีความลำเอียงข้อใดข้อหนึ่ง หรือทั้ง ๔ มีอยู่แก่ผู้ใด ผู้คน จะไม่มีความอาจหาญ หรือกล้าหาญที่จะตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ถูกต้องได้ อันเป็นเหตุให้ “เสียความยุติธรรม”

๓.๑.๒ ทุจจริต คือ ความประพฤติผิด ๓ ประการ

- ๑) กายทุจจริต คือ ประพฤติผิดทางกาย เช่น หม่ำสัตว์ ถักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม
- ๒) วจีทุจจริต คือ ประพฤติผิดทางวาจา คือ คำพูด เช่น พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดคำเพื่อเจ้อ
- ๓) มโนทุจจริต คือ ประพฤติผิดทางใจ เช่น โลกคือ ออยากได้ของผู้อื่น, พยาบาทปองร้ายผู้อื่นและมิจฉาทิฎฐิ – เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

๓.๒ การประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ มีดังนี้

- ๓.๒.๑. พรหมวิหารธรรม คือ หลักธรรม เพื่อการดำรงชีวิตอย่างประเสริฐ ๔ ประการ
 - ๑) เมตตา คือความรักใคร่, ความเป็นผู้มีเมตตาจิตต่อผู้อื่น, ความหวังดี, ความปรารถนาดี, ความมุ่งดี – มุ่งเจริญต่อผู้อื่น
 - ๒) กรุณา คือความสงสาร, มีจิตคิดจะช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้อื่น, ความเป็นผู้มีน้ำใจ
 - ๓) มุทิตา คือความยินดี, ความเป็นผู้มีจิตคิดที่จะสนับสนุนส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ผู้อื่น, การแสดงความยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น
 - ๔) อุเบกขา คือความวางเฉย, ความเป็นกลาง, ความยุติธรรม, ความเป็นธรรมในทุกสถานการณ์
 - ๓.๒.๒ สังคหวัตถุ คือ หลักการสังคัมสังเคราะห์/หลักมนุษยสัมพันธ์ ๔ ประการ
 - ๑) ทาน คือการให้ ให้รู้จักให้แก่ผู้ที่ควรให้ ด้วยสิ่งของที่ควรให้ ทั้งอามิสทาน – ให้ด้วยวัตถุสิ่งของ และธรรมทาน – ให้ด้วยธรรมะ – ข้อคิด คติธรรม แนวทางดำเนินชีวิต
 - ๒) ปิยวาจา คือ เกรจาไพเราะ, พูดคำอ่อนหวานประสานสัมพันธ์, พูดคำเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน, พูดคำสัตย์คำจริงที่เป็นประโยชน์
 - ๓) อัถลจริยา คือ ประพฤติประโยชน์บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อหน้าที่ และผู้ที่เกี่ยวข้อง, สิ่งใดเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสงบสุขแก่สังคม หรือหน่วยงาน ให้ประพฤติสิ่งนั้นและปฏิบัติสิ่งนั้นด้วยความสุจริตรอบคอบ
 - ๔) สมานัตตา คือ วางตนเหมาะสม ให้ประพฤติ – ปฏิบัติ – ดำรงตน และวางตนอย่างเหมาะสมในทุกสถานการณ์ ให้มีกิจกรรมารยาทที่พึงประสงค์ในการทำงานตามหน้าที่
- ถ้าเยาวชนในยุคปฏิรูปการศึกษานี้ มีพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็จะไม่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมพื้นฐาน คือ สถาบันครอบครัวในสังคมไทย เพราะไม่มีคุณธรรมเป็นตัวตั้ง แต่ไปยึดเอาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นตัวตั้ง จึงทำให้จิตใจของเยาวชนไม่เกิดเจริญไปตามความทันสมัยในด้านต่างๆ แต่ถ้าว่า เยาวชนไทยนั้น โดยเฉพาะนักเรียนที่ถือว่าเป็นผู้ที่พัฒนาประเทศชาติให้ดำรงอยู่ได้ และสามารถดำรงตนเองอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้นั้น สิ่งที่เขาขาดไม่ได้คือ ต้องยึดเอาคุณธรรมเป็นตัวตั้ง ดังรูปที่ปรากฏ

การที่นักเรียนจะอยู่ได้อย่างมีความสุขนั้นต้องมีคุณธรรมเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทุกชนิด วิกฤตการณ์ทางความเสื่อมทางคุณธรรมที่ขาดหายไปจากจิตใจของเยาวชนที่เป็นนักเรียน ที่ทำให้เกิดผลกระทบหลายๆ อย่างตามมา เพราะเยาวชนเหล่านั้นเอาตัวตั้งตัวอื่นเป็นศูนย์กลาง จึงทำให้วิถีคิดของเยาวชนเองไม่เป็นไปตามวิถีคิดของคนในแบบยุคสมัยโบราณที่เขาไม่มีวิถีคิดเชิงคุณธรรม ซึ่งเป็นวิถีคิดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จึงกล่าวได้ว่า ตลอดเวลาในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ มีวิถีคิดแบบเชิงคุณธรรม การจัดการศึกษาในยุคศตวรรษที่ ๒๑ นั้น ต้องทำให้คนไทยได้รับการศึกษาทุกคน เพื่อความเจริญงอกงาม และเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และมีจิตสำนึกที่ถูกต้องดังรูปต่อไปนี้

^{๓๐๓} ชีวิตที่สมบูรณ์แบบจะก้าวหน้า ถอยหลังขึ้นหรือลง สุขหรือทุกข์ เสื่อมหรือเจริญ ขาดทุนหรือกำไร จะอยู่ที่สมบัติภายนอกคือสังขารร่างกายก็หาไม่ สิ่งสำคัญที่สุด ได้แก่สมบัติภายในคือจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรม สมดังพุทธภาษิตที่ว่า

^{๓๐๓} พระพิจิตรธรรมวาที (ชัยวัฒน์ธมมวทฒโน), เทคนาวารัตตี, (กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๗ - ๒๐๘

กมมิวิชา จ ธโม จ สील ชีวิตมุตตม
เอเตนมจฉาสุขณติ น โคตเตนธเนน วา.

กรรม (การงาน) ๑ วิชา (ความรู้) ๑ ธรรม (สภาวะที่ทรงไว้มิให้ตกไปในทางชั่ว) ๑ ศีล (การรักษากาย วาจา ใจ ตั้งมั่นด้วยสิ่งทั้ง ๕ นี้ หาใช่ด้วยตระกูลหรือทรัพย์ไม่)

เห็นได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญที่บันดาลให้ทุกอย่างดีขึ้น คือ ธรรมะหรือคุณธรรมที่มีอยู่ในจิตใจ นัก กวีท่านหนึ่งแต่งเสริมไว้ว่า

อันคนดี	มิใช่ดี	ด้วยที่ทรัพย์
มิใช่ ناب	โคตรเหง้า	เผ่าพงศ์
คนดีนี้	ดีด้วยการ	งานนานา
อีกวิชา	ศีลธรรม	นำให้ดี

ความดีความสุขที่ชีวิตได้รับ มีอะไรบ้าง ที่มีขึ้นเป็นผลของการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม ทำให้ นึกถึงคำที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

ต้องการสุขกาย	ให้ชวนชวยทำดี
ต้องการเป็นเศรษฐี	ให้รู้จักประหยัด
ต้องการสมบัติ	ให้กตัญญู
ต้องการความรู้	ให้คบบัณฑิต
ต้องการมีมิตร	ให้เสียสละ
ต้องการพละ	ให้บริหารร่างกาย
ต้องการผู้อุปถัมภ์	ให้มีความขยัน
ต้องการสมัครสมาน	ให้มีความสามัคคี
ต้องการเป็นคนดี	ให้มีศีลธรรม
ต้องการไม่มีคดีความ	ให้รู้จักหยุดๆ

เด็กนักเรียนในยุคศตวรรษที่ ๒๑ นี้ สิ่งที่จะทำให้เขาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อสังคมในอนาคตนั้น ต้องมีการฉีดวัคซีนทางจิต เพื่อที่จะให้นักเรียนไม่หลงทางโลก และ หลงผิดไปตามยุคโลกาภิวัตน์ที่ไร้พรมแดน ถ้าผู้จะปฏิรูปการศึกษาให้เต็มรูปแบบให้ครบทุกกระบวนการต้องไม่ ให้นักเรียนเรียนขาดวัคซีนทางจิต ถ้ามีได้ฉีดเชื้อหรือภูมิต้านทานไว้ก่อน ดังคำที่เขากล่าวไว้ว่า “ถ้าสติมาปัญญา จะเกิด ถ้าสติเตลิดจะเกิดปัญหา” นักเรียนก็จะเห็นผิดเป็นชอบ ซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์ไม่มีดีมีเลว นักเรียน ดุจผ้าขาวที่บริสุทธิ์สะอาด แต่ถ้าผ้าขาวต้องเศร้าหมอง ก็เพราะธุลีมาบดบัง นักเรียนก็จะถูกความชั่ว คือ ตัวกิเลส มันจับใจ การที่จะทำให้นักเรียนเป็นคนดีต้องทำลายความชั่ว (กิเลส) ให้หมดไป สิ่งต่างๆ ที่เป็นความชั่วก็จะค่อย ละลายหายไป ในที่สุด นักเรียนก็เติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะเขาเหล่านั้น ได้ฝึกฝน อบรม ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ดังคำพระที่กล่าวไว้ว่า “ทนต์ เสฎฐมฺนุสเสสุ” ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว ถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๔. สรุปการพัฒนาศักยภาพนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑

ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ตั้งอยู่บนฐานคิดที่เชื่อว่า รูปแบบการศึกษาแบบดั้งเดิมในช่วงศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งเน้นย้ำแต่การเรียนและท่องจำเนื้อหาในสาระวิชาหลัก อาทิ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ สังคมศึกษา ไม่เพียงพออีกต่อไปแล้วในการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกศตวรรษใหม่ภายใต้ความท้าทายใหม่สำหรับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ นั้น ตั้งต้นจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ โดยให้ความสำคัญกับการปลูกฝัง “ทักษะ” ที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ เช่น ทักษะในการคิดขั้นสูง ทักษะในการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะชีวิตและการทำงาน ทักษะด้านสารสนเทศและการสื่อสาร ควบคู่กับ “เนื้อหา” ในสาระวิชาหลักและความรู้อื่นที่สำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ เช่น ความรู้เรื่องโลก ความรู้ด้านการเงิน เศรษฐกิจ ธุรกิจและการเป็นผู้ประกอบการ ความรู้ด้านพลเมือง ความรู้ด้านสุขภาพ และความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ผ่านหลักสูตรที่มีลักษณะ กระชับ (lean curriculum) ช่างคิด (thinking curriculum) และบูรณาการ (interdisciplinary curriculum) เพื่อสร้างนักเรียนที่มี “คุณลักษณะ” อันพึงปรารถนาของโลกศตวรรษที่ ๒๑ ได้ นั่นคือ รู้จักคิด รักการเรียนรู้ มีสำนึกพลเมือง มีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีความสามารถในการแก้ปัญหา ปรับตัว สื่อสาร และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดชีวิต นอกจากนี้ การเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ยังต้องมีการผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับเนื้อหาและวิธีการสอน โดยใช้เทคโนโลยีสนับสนุนทฤษฎีการเรียนรู้แบบใหม่ในการพัฒนาเนื้อหาและทักษะแบบใหม่อีกด้วย เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ควรมีคุณลักษณะที่มีชีวิต มีพลวัต มีปฏิสัมพันธ์ การเชื่อมต่อและมีส่วนร่วม ใช้สื่อผสมอย่างหลากหลาย ปรับเปลี่ยนตามความสามารถและระดับของผู้เรียน มีเนื้อหาที่ไม่ยึดติดกับตัวสื่อ เลือกประกอบเนื้อหาได้เอง ค้นหา-แก้ไข-จดบันทึกได้ เก็บประวัติการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และมีระบบการประเมินผลการเรียนรู้ที่รวดเร็วและต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- ประภาศรี สีหอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
 พระพิจิตรธรรมวาที (ชัยวัฒน์ธมมวาทมโน). **เทศนาว่าไรดี**. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, ๒๕๓๙.
 พิมพ์ันต์ เตชะคุปต์ และคณะ, **ทักษะ 5C เพื่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
 ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. **เติบโตเต็มตามศักยภาพสู่ศตวรรษที่ ๒๑ของการศึกษาไทย**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
 ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐
 วิทยา ทองดี. **พื้นฐานการศึกษา**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, ๒๕๔๔
 วิจารณ์ พานิช. **การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑**. นครปฐม: บริษัท ส เจริญ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๖.
 Bernie Trilling and Charles Fadel. **21st Century Skills: Learning for Life in Our Times**. U.S.A.: Jossey-Bass A Wiley Imprint, 2009.

งานแหวนอาหะจยประจำปี: ที่มีต่อปราสาทบ้านโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลเกาะแก้ว
อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์

SaenAaya: An annual ritual of Prasart Phosritard
at Ban Phosritard Samrongtap District Surin Province

ผศ.กฤษณ์ท์ แสงมาศ*
ดร.ยโสธรา ติริภาประภากร**

บทคัดย่อ

ฐานคติความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นที่มาของประเพณีแหวนอาหะจยทำให้เกิดวัฒนธรรมพิธีกรรม บวงสรวงเช่นไหว้ต่อสิ่งวิญญานที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์มีความเชื่อว่าอาจสถิตอยู่ในปราสาท อันเป็นเทวสถานแห่งลัทธิไสวณิกายบูชาพระคิวงมีความเชื่อในดวงวิญญานที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณนับพันปี ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีธาตุ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติ ฟ้าฝน ด้วยเหตุนี้เองจึงต้องการจัดเครื่องพิธีกรรมบูชาแหวนอาหะจยประจำปีก่อนการลงทำการเพาะปลูกทุกปีนั้นคือ พิธีกรรมแหวนอาหะจยบูชาเพื่อความอุดมสมบูรณ์จาก อาหะจย ที่สถิต ณ ปราสาทวัดโพธิ์ศรีธาตุ อันเป็นศาสนาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนแห่งนี้มาช้านานนับพันปี พิธีกรรมแหวนอาหะจยก็เช่นเดียวกัน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ และความเป็นสิริมงคลในการเพาะปลูก หรืออาจเป็นการบอกกล่าวที่มนุษย์มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเคารพนับถือ และศรัทธาด้วยเป็นต้น เป็นพิธีกรรมการแหวนทุกปีกลุ่มชาวไทยภูยกจัดประกอบขึ้น เพื่อบูชาประจำปี ในช่วงขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปีก่อนการลงทำการเพาะปลูก และได้เป็นประเพณีเล็กๆ ที่ชาวชุมชนนี้ยังให้ความนับถือ และยังมีกรสืบทอดอยู่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ: แหวนอาหะ, ปราสาทบ้านโพธิ์ศรีธาตุ, จังหวัดสุรินทร์

Abstract

This article aims to present the important of back ground of super natural belief which becomes an annual ritual of worshipping to the Holy Spirit in Prasart

Phosritard. In the community or Ban Phosritard Samrongtap District Surin province has a belief of spirit which inherited from ancestor for thousand years. The rural people have

* อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

** รองผู้อำนวยการสำนักงานสำนักปฏิบัติธรรมแห่งที่ ๒ จังหวัดสุรินทร์

the way of life which depends on the natural resource, raining, it will be the case of holding an annual ritual of worshipping for the abundance of nature before to grow the plants, it is a festival in a year of the community to the belief which inherited to the present day.

Keywords: San Aayajuy, Ban Phosritard Castle, Surin province.

๑. คำนำ

ความเป็นมาของการแหวนอหะหะญุนั้น มีมาตั้งแต่สมัยโบราณถ้าจะอธิบายว่ามนุษย์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาท่ามกลางธรรมชาติ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพิงอาศัยและมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย การที่มนุษย์ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติอยู่ตลอดเวลานี้เอง ทำให้ต้องเผชิญกับ เหตุการณ์และปรากฏการณ์ความแปรปรวนของธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจหรืออธิบายได้ จึงก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกที่ว่าธรรมชาติมีอำนาจที่ยิ่งใหญ่เหนือมนุษย์ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ก่อกำเนิดและโทษทำให้มนุษย์เกิดความยำเกรงและหวาดกลัว สิ่งนี้เองจึงเป็นมาของอำนาจที่เหนือมนุษย์ที่เรียกว่า เทพเจ้า เทวา อารักษ์ หรือพลังแห่งภูตผีปีศาจ ที่มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติคอยควบคุมอยู่^{๓๐๔}สามารถสรุปความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อพลังอำนาจที่ไม่สามารถอธิบายได้^{๓๐๕}ได้ดังนี้ ความเชื่อในอำนาจธรรมชาติ เชื่อว่าธรรมชาติมีอำนาจ สามารถลดบันดาลให้เกิดทุกข์สุขแก่มนุษย์ได้มนุษย์จึงให้ความเคารพยำเกรงและพยายามเอาใจธรรมชาติเพื่อให้ธรรมชาติให้สิ่งที่ตนปรารถนาเชื่อในอำนาจวิญญาณผีสงเวตดา เป็นความเชื่อที่วิวัฒนาการมาจากความเชื่อแบบดั้งเดิม คือเชื่อว่ามีจิตวิญญาณครอง วิญญาณเหล่านั้นสถิตอยู่ในธรรมชาติ และเป็นผู้ควบคุม ให้เกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติ ทั้งในด้านที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่มนุษย์เชื่อในพลังอำนาจอันลึกลับว่าเป็นเทพเจ้า เทวดาที่รักษา ก้อนหิน ทางน้ำ ปราสาทเก่าแก่ ของโบราณรวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าเขาถ้ำเฝ้าไพร เป็นความเชื่อที่พัฒนามาจาก ความเชื่อเรื่องวิญญาณอีกชั้นหนึ่ง คือเชื่อว่ามีวิญญาณหรือ เทวดาประจำอยู่ในธรรมชาติทุกประเภท เทพเจ้าเหล่านั้นมีอารมณ์ รัก ชอบ โกรธ หลง แต่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ฉะนั้นผู้ที่กระทำการประกอบพิธีกรรมในด้านนี้ จึงพยายามเพื่อเอาใจเทพเจ้า หรือวิญญาณเหล่านั้น ด้วยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ด้วยวิธี เช่น ไหว้ สรงvey เป็นต้น

นอกจากนั้นยังพยายามสร้างรูปเคารพขึ้นมาเพื่อเคารพบูชาอีกด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว มนุษย์ในสมัยโบราณจึงนับถือธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ใหญ่ ภูเขา แม่น้ำ จอมปลวก เป็นต้น เป็นที่พึ่งหรือสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจด้วยความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ต้องมีอำนาจลึกลับสถิตอยู่ และมีการทำพิธีกรรมการเช่นสรวง กราบไหว้บูชา เป็นต้น เพื่อเอาใจอำนาจลึกลับเหล่านั้นมิให้กระทำอันตราย และหวังผลให้ตนได้ในสิ่งที่ปรารถนาอีกประการหนึ่งด้วย แขนอหะหะญุกับความเชื่อเรื่องฝนฟ้าเพื่อความอุดมสมบูรณ์บ้านโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์เป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากอดีต เป็นความเชื่อที่มีต่อปราสาทโบราณ ที่มีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองรักษา นั่นคือ วิญญาณอหะหะญู (วิญญาณผีรักษาหมู่บ้าน) ที่เป็นอารักษ์ประจำ ปราสาทบ้านโพธิ์ศรีธาตุ ที่มีอิทธิพลต่อชุมชน กลุ่มประชากรที่พูดภาษาชว โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านโพธิ์ศรีธาตุ เป็นกลุ่ม

^{๓๐๔} พระมหาวิระ สุขแสง, “มะมีวัด: พิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มคนพูดภาษาเขมรถิ่นอำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์”, *การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐, หน้า ๑.

^{๓๐๕} วิลาสินี ศรีนุเคราะห์, “ปันใจ : กรณีศึกษาพิธีการไหว้ครูเพื่อสืบทอดพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อของชาวไทยเขมรสุรินทร์”.

ชาวไทยภูมิมิ่วลือชีวิต ความเชื่อพิธีกรรม ประเพณี ของกลุ่มได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะบ้านโพธิ์ศรีธาตุยังคงมีประชากรที่ใช้ภาษาภูมอยู่ประมาณร้อยละ 90 ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในอีสานตอนใต้ เกิดผสมผสานทางวัฒนธรรมโดยต้องยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรม วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง บ้านโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนชาวไทยภูมิตั้งถิ่นที่นับถือพระพุทธศาสนา ปัจจุบันกลุ่มชาวไทยภูมิตั้งถิ่นที่บ้านโพธิ์ธาตุ ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนอย่างเคร่งครัด ทั้งการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของคนในพื้นที่ เช่น ประเพณีการแห่นาหะจอย ประจำปีเป็นพิธีกรรมการแห่นาหะจอยของชาวบ้านโพธิ์ศรีธาตุ เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาเป็นมาแต่โบราณ ซึ่งเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ฝนฟ้าการเริ่มต้นในการประกอบพิธีกรรมจะมีการบอกกล่าวให้เป็นที่ทราบโดยทั่วกันก่อนที่จะจัดพิธีกรรมขึ้นโดยจะให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเตรียมการ และจะให้ความสำคัญทุกครั้งที่ต้องกระทำพิธีกรรมในหมู่บ้าน ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นระบบความเชื่อของกลุ่มชาวไทยภูมิตั้งถิ่นที่ควรศึกษาเพราะถือว่าเป็นระบบความเชื่อที่มีบทบาทในการสร้างคนให้ผูกพันกับท้องถิ่น สร้างความสามัคคีให้ชุมชนมีความสุข มีความใกล้ชิดและเคารพต่อธรรมชาติอันเกิดจากพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาวไทยภูมิตั้งถิ่นที่บ้านโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ให้คงอยู่ต่อไปและเห็นคุณค่ามากขึ้น ให้ความสำคัญมากขึ้น และอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกภูมิตั้งถิ่นต่อไป

๒. น้ำคือชีวิต

น้ำคือชีวิตเป็นสิ่งที่น้ำพาความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ และการเกษตรกรรม ทำนาทำไร่ ของผู้ที่ยังต้องทำการเกษตร ทำไร ทำนา เป็นต้น มีโบราณสถาน อันเป็นศาสนสถาน ทางลัทธิไสวนิกาย (บูชาพระศิวะ) ตามศาสนาพราหมณ์ที่มีการเผยแพร่และมีอิทธิพลเมื่อพันปีก่อน แห่งนี้จัดเป็นจุดที่สำคัญมากในการสร้างเทวสถานขนาดใหญ่ เพื่อถวายแด่เทพเจ้า นั่นคือ พระศิวะนั้นเอง ตามคติทางศาสนาพราหมณ์นั้นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นจำเป็นต้องสร้างปราสาทเพื่อประทับเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นที่สถิตของดวงพระวิญญาณแห่งเทพเจ้า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตามฐานคติของศาสนาพราหมณ์นี้เองจึงสมมุติว่าภูเขาปราสาทนี้เป็นดั่งเขาไกรลาส อันเป็นที่สถิตแห่งเทพเจ้านั้นคือ พระศิวะ นั้นเอง

ที่มาของภาพ: ผศ.กฤษณันท์ แสงมาศ ที่ 1 กุมภาพันธ์ 2560.

อธิบายภาพ ปราสาทโพธิ์ศรีธาตุ การจัดดอกไม้ เครื่องเซ่นไหว้โดยรอบเพื่อทำการบูชา วิญญาณศักดิ์สิทธิ์เทพเจ้าตามที่ปรากฏว่าศาสนสถานแห่งนี้เป็นที่ประทับเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ การนำเครื่องเซ่นไหว้เพื่อนำมาบูชาสถานนี้ แสดงให้เห็นถึงชาวไทยภูมิตั้งถิ่นที่มีการเคารพบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อที่มาแต่โบราณ

น้ำนั้นหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ที่มนุษย์มีความต้องการในการทำการเกษตรกรรม ชาวไทยถูกเป็นชาวไร่ชาวนา เสียโดยมาก เมื่อถึงเวลาทำการบวงสรวงเช่นไหว้ประจำปี สิ่งที่ปรารถนานั้นคือ น้ำท่า เพื่อความอุดมสมบูรณ์นั่นเอง ดังนั้นปราสาทโบราณของบ้านโพธิ์ศรีธาตุจึงเปรียบเสมือนที่พึ่ง และมีความเชื่อว่า บรรพบุรุษของตนเอง ที่รู้จักกันนั้นคือ อาหะจยุ (เทพบริบาล) จะประทานความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นได้ จึงมีความเชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษา ปราสาท มีนามว่า อาหะจยุ เป็นเทพบริบาลและรักษาตลอดจนเป็นเทพผู้ดูแลบ้านเมืองนี้

๓. พัฒนาการประเพณีการบวงสรวงที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ได้มีการสืบทอดมาเป็นมรดกของชุมชน การสืบทอดความเชื่อของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับ การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ความเชื่อของมนุษย์ได้วิวัฒนาการ ซึ่งความเชื่อของมนุษย์มีลักษณะการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนาที่มีระบบมากขึ้น และมีเหตุผลมากขึ้นตามลำดับ พัฒนาการของความเชื่อของมนุษย์ที่แสดงออกเป็นพิธีกรรมการบวงสรวง ของอารยธรรมอินเดียโบราณ ในยุคก่อนพุทธกาลหมายเอาระบบความเชื่อที่คนในอินเดียยึดเอามาเป็นทั้งบัญญัติทางศาสนาและสังคม ซึ่งนักปราชญ์ทางภารตวิทยาได้กล่าวไว้ว่าเริ่มต้นเมื่อ ประมาณ ๑,๐๐๐ ปี ก่อนพุทธศักราช^{๓๐๖} และมีพัฒนาการทางด้านความเชื่อมาจนถึงการเสด็จอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า ประมาณ ๔๕ ปี ก่อนพุทธศักราช มีการพัฒนาการมาจากความเชื่อเรื่องของพรหมลิขิตจึงหมายถึง อำนาจที่กำหนดความเป็นไปของชีวิต^{๓๐๗} เชื่อกันว่า พระพรหมจะเขียนไว้ที่หน้าผากของเด็กซึ่งเกิดมาได้ ๖ วัน^{๓๐๘} อธิบายความหมายของพระพรหมเอาไว้ว่า พระพรหม มีความหมายเป็นสองนัย ประการแรก คำว่า พรหม หรือ พรหมัน เป็นคำกลางๆ หมายถึง วิญญาณอันสูงสุดของจักรวาล ดำรงได้ด้วยตนเองเป็นนิรันดร์ เป็นที่เกิดและที่รวมของสรรพสิ่ง ไม่มีรูปร่าง ไม่ใช่ตัวตน ไม่สามารถเห็นได้ ไม่เกิด ไม่มีใครสร้าง ไม่มีเบื้องตนและที่สุด ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่สามารถเข้าใจได้โดยประสาทสัมผัส ปรากฏทุกหนทุกแห่ง ทั้งในสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต หมายถึง พระพรหมนั้นเป็นต้นเหตุของสรรพสิ่ง ประการที่สอง พระพรหม หมายถึง เทพเจ้าผู้ชาย เกิดจากพรหมันซึ่งเป็นจิตวิญญาณสูงสุด หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลาธิษฐานของพรหมนั่นเอง มีลักษณะพระวรกายสีแดง สีเขียว มีหงส์เป็นพาหนะ ในศตะปะระพราหมณะกล่าวว่าเมื่อพระองค์ได้เกิดจากวิญญาณสูงสุดแล้ว พระองค์ก็ได้สร้างเทพเจ้าขึ้น แล้วก็รับสั่งให้ไปประจำสถานที่ต่างๆ เช่น ให้พระอัคนี ประจำพื้นโลก พระวายุ ประจำสวรรค์ และพระสุริยะ ประจำท้องฟ้าในสมัยพราหมณ์ พระพรหม ถูกสร้างขึ้นมาจากในฐานเทพเจ้าสูงสุดซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกามารมณ์ เป็นเทพเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งและกำหนดชะตาชีวิตบนโลกมนุษย์^{๓๐๙} เมื่อความเชื่อของมนุษย์ถูกติดกับความเชื่อที่ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง เป็นผู้กำหนดบทบาททั้งหมดของชีวิต และการบันดาลในสิ่งที่พึงปรารถนา การกระทำทุกอย่างของมนุษย์จึงต้องขึ้นต่อพระพรหม ต้องประกอบกรกระทำ

เพื่อให้พระพรหมพอใจความเชื่อในอมตภาพวิญญาณพัฒนาการเกี่ยวกับพิธีกรรมการบวงสรวง คือ ความเชื่อในเรื่องอมตภาพวิญญาณ คือ ความเชื่อในความไม่แตกดับของวิญญาณ ซึ่งในศาสนาพราหมณ์เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า อาตมัน หรือ ชีวาตมัน ชีวาตมันนี้เป็นส่วนที่เป็นสาระของชีวิตและสิ่งสถิตอยู่ในร่างกายของมนุษย์และ

^{๓๐๖} พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒, หน้า ๗๖๐.

^{๓๐๗} สุนทร ณ รัชช, ประวัติและลัทธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๓.

^{๓๐๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒, หน้า ๗๖๐.

^{๓๐๙} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘.

สัตว์ทุกประเภท แม้เหวตาเองก็มีชีวิตมันสิ่งอยู่ ร่างกายนี้อาจแตกดับสลายได้และชีวิตมันจะยังคงอยู่ต่อไป^{๓๑๐} ได้กล่าวกับเรื่องนี้ไว้ว่า มนุษย์แต่ละคนมีชีวิตมันเป็นแกนกลางของชีวิต ร่างกายมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงและสลายไปในที่สุด ส่วนชีวิตมันนั้นจะคงอยู่ในสภาพเดิมตลอดไปโดยไม่เปลี่ยนแปลงหรือสลายตามไปด้วย ทั้งนี้ก็โดยที่ชีวิตมันเป็นส่วนหนึ่งแห่งอาตมัน ๆ เป็นส่วนหนึ่งแห่งกาลหรือปรมาตมัน ในเวลาที่คนตายชีวิตมันจะละทิ้งร่างเก่าไปอาศัยร่างใหม่ เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าจากชุดเก่าไปชุดใหม่^{๓๑๑} ดังนั้นแนวความเชื่อเรื่องของการไม่แตกสลายของวิญญาณหลังการตายของสิ่งมีชีวิต จึงมีส่วนในพัฒนาการของพิธีกรรมการบวงสรวง เพราะธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องตายในที่สุด แต่เมื่อตายแล้วก็เชื่อว่าชีวิตจะจับลั่นลงอยู่แค่นั้น เมื่อตายร่างกายสลายไปแต่วิญญาณไม่ได้สลายไปด้วย แต่จะออกจากร่างเร่ร่อนไปตามกรรมสู่ภพชาติใหม่ หรือ อาจสิงอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งวิญญาณเหล่านั้นอาจจะมากระทำการสิ่งที่ดี และสิ่งที่ไม่ดีแก่ตนได้ จึงมีการบูชาบวงสรวงเพื่อให้วิญญาณเหล่านั้นพอใจ

๔. ความเชื่อที่มีต่อปราสาทบ้านโพธิ์ศรีธาตุ

ความเชื่อดั้งเดิมประเพณีแซนอาหะจยของชาวชุมชนบ้านโพธิ์ศรีธาตุ เป็นประเพณีที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน ที่มีความเชื่อพิธีกรรม ที่สอดคล้องอยู่ในประเพณีแซนอาหะจยนี้ด้วย การแซนอาหะจยนี้สิ่งที่สำคัญซึ่งคิดว่าเป็นพิธีกรรมร่วมของกลุ่มชนที่ทำร่วมกันทุกเรือนในระยะเวลาที่กำหนดไว้ตรงกันคือประเพณีแซนไหว้บรรพบุรุษที่เรียกว่า “แซนอาหะจย” ประเพณีดังกล่าวนี้เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นหมุนเวียนเป็นประจำทุกปี เป็นกิจกรรมในระบบครอบครัว ปู่ย่า ตายาย และคนในชุมชนทั้งหมดจะให้ความสำคัญมาก ที่มาทำพิธีกรรมแซนไหว้ร่วมกันผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในระดับนี้จะประกอบด้วย สมาชิกของครอบครัวหลายๆ ครอบครัวที่นับถือ ปราสาทที่สถิตดวงวิญญาณของอาหะจย (วิญญาณศักดิ์สิทธิ์) โดยจะมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ เรียกว่า ชาวจำ หรือ ผู้เฒ่าผู้แก่ประจำหมู่บ้านที่มีภูมิความรู้ในการทำพิธีกรรมบูชา กล่าวเช่นไหว้^{๓๑๒}

ตามฐานคติทางความเชื่อที่ปรากฏในปราสาทโบราณพันปีนี้ ชาวไทยกวย หรือชุมชนนี้มีความเชื่อมาตั้งแต่สมัยสร้างบ้านแปลงเมืองมาแล้ว มีความเชื่อว่าเป็นของเก่าของแก่ เป็นของโบราณที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก เมื่อผู้ใดเกิดความเจ็บป่วย ไม่สบาย อยู่ไม่เย็นเป็นไม่สุขมีเรื่องเดือดร้อนก็จะมาบนบานของพร ปรากฏว่า หายและได้รับสิ่งดี ๆ ทุกรายไป ชาวบ้านนี้มีความเชื่อมาก ถึงความศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการแซนไหว้ประจำทุกปี และพิธีกรรมแซนอาหะจยกับวิถีชีวิตชาวไทยกวยจะมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับการทำการเกษตร น้ำ ฝน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายไม่ว่าจะประกอบกิจการใดๆ ก็ตามชาวไทยกวยจะต้องมีการแซนไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษเสมอ ในคติความเชื่อของชาวไทยกวยจะมีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ เทวดาอารักษ์ ชาวบ้านเชื่อว่าผี วิญญาณเหล่านั้นเป็นผู้มีอำนาจที่สามารถให้คุณหรือให้โทษได้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรมแซนอาหะจย ก็อาจเกิดความแห้งแล้ง หรือข้าวปลาอาหารอาจไม่สมบูรณ์ได้ และนอกจากนี้ยังเชื่อว่าผีวิญญาณ นั้นจะดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมด้วย ชาวไทยกวย ได้อาศัยความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้คนมีระเบียบวินัย มีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรักสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยผ่านพิธีกรรมแซนอาหะจยที่ชาวไทยกวย

^{๓๑๐} สุนทร ณ รัชชี, *ประวัติและลัทธิ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๔๐.

^{๓๑๑} สุนทร ณ รัชชี, *ประวัติและลัทธิ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๔๐.

^{๓๑๒} สัมภาษณ์ นายวัน ทองดาช (ผู้ประกอบพิธีกรรม/ท้าวจำ), ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ให้ความเชื่อมั่นถือ ที่เป็นแบบวัฒนธรรมแบบเดียวกันที่ได้นับถือกันเรื่อยมาจากอดีตจนมาถึงปัจจุบันนี้

ความเชื่อที่มีต่อ ปราสาทโพธิ์ศรีธาตุ ที่เป็นโบราณสถานที่ถูกสร้างขึ้นตามที่ปรากฏในแผนป้าย ได้กล่าวว่า เป็นการสร้างมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ แห่งอาณาจักรขอมโบราณพันปี ที่มีการสร้าง ปราสาทเพื่ออุทิศถวายแด่เทพเจ้าสูงสุดในสมัยนั้น ปราสาทวัดโพธิ์ศรีธาตุนี้เป็นโบราณสถานที่ถูกสร้างขึ้นมานาน ความเชื่อที่มรดกองค์ปราสาท ตามคติความเชื่อของชาวบ้าน ชุมชนนี้ มีความเชื่อว่า วิญญาณที่เรียกว่า อาหะจุย ที่ศักดิ์สิทธิ์ นั้นได้สิงสถิตประทับอยู่ที่ปราสาทนี้เมื่อถึงงานวาระ แขนอาหะจุย ของชาวไทยภูยนั้นก็จะรวมกันมาที่นี่เพื่อทำการ บูชา ทำพิธีกรรมแขนอาหะจุย เพื่อความเป็นมงคลที่วัฒนธรรมชาวไทยภูยจะมีการบวงสรวง เช่น ไห้ว ทุก ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี และเป็นประจำทุกปีจะทำพิธีกรรมนี้เมื่อถึงวาระเช่นไหว้ปราสาทนี้

๕. ความเชื่อที่มีต่อการ แขนอาหะจุย

ความเชื่อและพิธีกรรมนี้มีผลต่อวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของชาวไทยภูยที่มีความเชื่อในปราสาทโบราณและวิญญาณที่สถิตอยู่ในปราสาท นั่นคือ อาหะจุย ที่สถิตอยู่ในปราสาทโบราณมีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทับอยู่ เป็นอารักษ์ที่มีความวิเศษมาก ในอดีตเคยมีผู้คนประสบพบเจอสิ่งเหนือธรรมชาติ และมีผู้คนมาบนบานศาลกล่าวในเรื่องราวต่างๆ ก็เกิดผลสำเร็จ เมื่อเกิดความแห้งแล้ง ชาวชุมชนบ้านโพธิ์ศรีธาตุจะรวมกลุ่มกัน แห่ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องเซ่นไหว้ บายศรีต่างๆ ไปที่ปราสาทแสดงถึงความเชื่อที่มีความเชื่อว่า อาหะจุย ที่สิงสถิตอยู่ที่ปราสาท อธิฐานขอฝน ขอน้ำ เพื่อการทำไร่ไถนา ก็ปรากฏว่ามีฝนตกลงมาจึงเป็นที่มาของความศักดิ์สิทธิ์ของปราสาท ^{๓๑๖} และความเชื่ออย่างมากในชุมชนแถบนี้ เมื่อมีการเซ่นไหว้จะทำการประกอบพิธีกรรมวงเครื่องเซ่นไหว้นั้นไว้รอบปราสาท โดยจัดเครื่องเซ่นไหว้ตามความเชื่อท้องถิ่นนี้ เพราะเชื่อถือว่าเป็นจุดที่ศักดิ์สิทธิ์ และสามารถสื่อถึงวิญญาณ อาหะจุยได้

ที่มาของภาพ : ผศ.กฤษณ์ท์ แสงมาศ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พัฒนาการแขนอาหะจุย ของชาวไทยภูยบ้านโพธิ์ศรีธาตุตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์มีพัฒนาการมาตามลำดับการแขนอาหะจุยในปัจจุบันนี้มีการให้ความเห็นของความเห็นและความเชื่อและพิธีกรรมการแขนอาหะจุยมากมากขึ้นกระทั่งเห็นความสำคัญจึงมีการปฏิบัติตามกันมาจนถึงปัจจุบัน มีการรวมกลุ่มชุมชนและมีการเพิ่มพิธีกรรมอื่นๆ ที่เห็นว่ามีความสำคัญต่อชุมชนที่บรรพบุรุษพาทำ ซึ่งมีความเชื่อว่า พิธีกรรมดังกล่าว

^{๓๑๖} สัมภาษณ์ นายวัน ทองดาซ (ผู้ประกอบพิธีกรรม/ท้าวเจ้า), ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๗} Dennysergeant, Global Ritualism, พิธีกรรมของโลก แปลโดยทิพย์อาภา (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชซิง จำกัด, ๒๕๔๒, หน้า ๒๔๓-๒๕๓.

^{๓๑๘} นงาจารย์ นำเบญจพล, จิตวิทยาศาสนา และความเชื่อและความจริง, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุน ปี.ทราเวน, ๒๕๓๗, หน้า ๓๗.

จะนำมาซึ่งความสำเร็จจุดมุ่งหมายของพิธีกรรมนั้น คือ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาจิตพิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนา หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงเรื่องพิธีกรรมว่าเป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างความยิ่งใหญ่ พิธีกรรมจึงเป็นของสิ่งไม่ได้ในทางจิตวิทยาการประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มุ่งใจชุมชนได้ในขณะประกอบพิธีทางศาสนาทุกคนจะเฝ้ายกมือและทำในสิ่งเหมือนกันพร้อมเพรียงกันซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใสพอทำบ่อยๆ เข้าก็จะให้เกิดความศรัทธาที่ทางใจขึ้นพิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชาจากนั้นก็กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่างๆ มากมายซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนามีผลกระทบต่อระบอบร่างกายจิตใจของมนุษย์ การบูชาดอกไม้ธูปเทียน เมื่อมีจิตที่สำนึกที่ดีในศาสนาจะเห็นได้ว่าศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นที่พึ่งทางใจเป็นหลักใช้ในการจัดทุกข์เป็นสิ่งที่มนุษย์มุ่งทำดี โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นสิ่งที่มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป็นการกระทำในสิ่งที่คิดว่าจะจะเป็นผลดีแก่ส่วนรวมเป็นการสร้างความรู้สึกทางด้านดีเกี่ยวกับศาสนาจึงควรสร้างด้วยพิธีกรรม เช่น สวดมนต์ ทำบุญ เป็นสิ่งที่จะขาดเสียมิได้ ให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกันทำให้ศาสนานั้นคงและอยู่คู่มนุษย์ชาติต่อไป ^{๓๑๘} การประกอบพิธีกรรมแหวนอหะจุยของชาวไทยภูเขา ชุมชนนี้ความเชื่อของชาวชุมชนที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งบรรพบุรุษเขาทำซึ่งมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น วิญญาณ เทวดา อารักษ์ ที่ประจำปราสาทโบราณ และตามต้นไม้ใหญ่ที่เกิดขึ้นโดยรอบวัดโพธิ์ศรีธาตุ ที่มีเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์สามารถบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลได้เพื่อให้ชาวนามีน้ำทำนาเพื่อการเกษตรนั่นเอง ความเชื่อนี้ยังมีอยู่ในปัจจุบันนี้ และยังมีประกอบพิธีกรรมแหวนอหะจุยอยู่ในชุมชน บ้านโพธิ์ศรีธาตุ แม่น้ำทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นพระพุทธศาสนาที่ถูกผสมผสานเข้ากับศาสนาความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นทำให้เนื้อหาของเรื่องพิธีกรรม มีความสลับซับซ้อนแตกต่างไปจากพุทธกาลมาก แต่ถึงอย่างนั้น เราจะยังสามารถเห็นถึงอิทธิพลและร่องรอยของความเชื่อของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพิธีกรรมดังกล่าวอยู่ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องพิธีกรรมแหวนอหะจุยของชาวชุมชนบ้านโพธิ์ศรีธาตุ ^{๓๑๙} ที่ชาวชุมชนได้จัดให้มีการทำบุญ และเจริญพระพุทธมนต์หลังจากการเซ่นไหว้ ปราสาทเสร็จชาวบ้านจะมีพิธีทำบุญด้วย ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นถึงการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิม กับพระพุทธศาสนาและมีความสัมพันธ์กันได้อย่างลงตัวมีระเบียบแบบแผนที่ต้องปฏิบัติอย่างถูกต้องเพราะเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเคารพและยังสืบทอดปฏิบัติกันในสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะสังคมชาวไทยภูเขา ที่มีนัยของวัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ทั้งในพิธีกรรมทั้งที่เกี่ยวกับชีวิตและพิธีกรรมเป็นมงคลนั้นส่วนใหญ่จะมีรายละเอียดที่คล้ายกันแต่จะแตกต่างกันในรายละเอียด ^{๓๒๐} ที่บ่งชี้เจตนาธรรมของความสำเร็จในพิธีกรรมนั้น จึงต้องมีการจัดสิ่งของเครื่องใช้เพื่อเป็นการเตรียมการสิ่งของที่ต้องเตรียม และการเตรียมการในบริบทอื่นๆ ที่จำเป็นในการประกอบพิธีกรรมแหวนอหะจุยนั้นคือมีการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้พิธีกรรมความเชื่อและ ขั้นตอนการประกอบพิธีแหวนอหะจุยด้วย

^{๓๑๘} นากาจิรึ นำเบญจพล, *จิตวิทยาศาสนา และความเชื่อและความจริง*, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทองพูน ปี.พ.ร.ว.น. ๒๕๓๗, หน้า ๓๗.

^{๓๑๙} สัมภาษณ์ ดร.โยธธรา ศิริภาประภากร (ผู้รู้), ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๐} ศิริพร สุเมธรัตน์, *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

๖. อาหะ ตามความเชื่อของชาวไทยภูมบ้านโพธิ์ศรีธาตุ

ความเชื่อดั้งเดิมประเพณีแห่นาหะของชาวมุขมนบ้านโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เป็นความเชื่อพิธีกรรมประเพณีที่มีการสืบทอดมาจากสมัยบรรพบุรุษ มีความเชื่อว่า อาหะนี้คือ วิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็น ปู่ตา ผู้รักษา ชุมชน บ้านเมือง ลูกหลานของชาวไทยภูมในชุมชนนี้ มีวิวัฒนาการความเชื่อว่าเป็นวิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถให้คุณ และโทษได้ เป็นใหญ่ในหมู่บ้านชุมชน ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงในการควบคุมดูแลรักษา ให้เกิดความเป็นสิริมงคลในพื้นที่ด้วย และอีกความเชื่อหนึ่งของชาวไทยภูมชุมชนนี้คือ อาหะจุกนี้ เป็นเทพ หรือ เทพารักษ์ ที่ให้ฝน พัดตกต้องตามฤดูกาลด้วย และให้ข้าวน้ำ อุดมสมบูรณ์ด้วย การแห่นาหะนี้สิ่งสำคัญซึ่งคิดว่าเป็นพิธีกรรมร่วมของกลุ่มชุมชนที่ทำพร้อมกันทุกเรือนในระยะเวลาที่กำหนดไว้ตรงกันคือประเพณีเช่นไหว้บรรพบุรุษที่เรียกว่า “แห่นาหะประจำปี” ประเพณีดังกล่าวนี้จะเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี เป็นกิจกรรมในชุมชน หมู่บ้านที่ทำพิธีกรรมเช่นไหว้ร่วมกันผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในระดับนี้จะประกอบด้วย สมาชิกของครอบครัวหลายๆ ครอบครัวที่นับถือ อาหะจุกเหมือนกัน โดยจะมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ อาจารย์ประจำชุมชน หรือ ผู้เฒ่าผู้แก่ประจำหมู่ และผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทั้งหมด สิ่งของที่ใช้ในการเช่นไหว้ประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเช่นไหว้ซึ่งหาได้ตามท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีกิ่งข้าวที่ใช้ในขุนรอง แล้วใส่ข้าวบนใบขุนที่ใช้เป็นเครื่องเช่นไหว้ในพิธีกรรม เพื่อจะใช้ใส่สำหรับบูชาพระแม่โพสพ ข้าวของ ปลา ไก่ เป็ด และเตรียมสถานที่ในการประกอบพิธี ^{๓๒๑}

๗. อาหะจุก วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยภูม

กำเนิดจากความเชื่อในอำนาจเทพเจ้าความเชื่อของมนุษย์ที่เริ่มสร้างจินตนาการต่อเบื้องหลังของปรากฏการณ์ต่างๆ ของธรรมชาติที่เกิดขึ้น โดยมนุษย์เกิดจินตนาการต่อสิ่งนั้นว่าต้องมีผู้บันดาลให้เป็นไป อันเดียเป็นความคิดที่เกิดจากแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์ในยุคแรกๆ คือยุคพระเวท ประมาณ ๑,๕๐๐ - ๙๐๐ ปีก่อนคริสตกาล เกิดจากสภาพธรรมชาติ คือ มนุษย์เห็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ กลางวัน กลางคืน พายุ ลม น้ำ ไฟ เป็นต้น จึงเกิดความอัศจรรย์ใจ เกิดจินตนาการว่าเบื้องหลังของธรรมชาติเหล่านั้นต้องมีผู้มีอำนาจ คือ มนุษย์ใส่ความรู้สึกให้แก่ธรรมชาติ ลักษณะของเทพเจ้าในพระเวทนี้ถือว่า มีรูปร่างเหมือนมนุษย์ แต่เนื่องจากการที่เทพเจ้าเหล่านั้นวิวัฒนาการขึ้นมาจากปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ จึงมีการพรรณารูปร่างของเทพเจ้าในแง่ของปรากฏการณ์นั้นๆ ว่าเป็นจากธรรมชาติที่มีตัวตน ^{๓๒๒} คนพื้นเมืองของอินเดียนับถือและบูชาโลกธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม รวมทั้งต้นไม้ใหญ่ และภูเขา แนวความคิดและความเชื่อถือมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) แบบคนในสมัยโบราณทั่วไปนั่นก็คือ ถือและเข้าใจว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งๆ ที่ตนนับถือ วิญญาณเช่นกล่าวนี้สามารถที่จะให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงมีพิธีบูชาเช่นสรวงเพื่อเอาอกเอาใจไม่ให้บันดาลสิ่งที่มีโทษเป็นภัยพิบัติเกิดขึ้นแก่มนุษย์ เมื่อเวลาผ่านไปวิญญาณเหล่านั้นได้ถูกยกย่องขึ้นเป็นเทพเจ้า ^{๓๒๓} กำเนิดจากความเชื่อในอำนาจภูตผีการเชื่อเรื่องวิญญาณ ภูต ผี ปีศาจนั้นมีมาตั้งแต่สมัยมนุษย์เกิดมาในโลก และยังไม่มีการศาสนาหรือลัทธิ ความเชื่อเรื่องอำนาจลึกลับว่ามีอำนาจทำให้เกิดเหตุการณ์ได้ สามารถถ่ายทอดกันไปจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่งได้ และถ่ายทอดจากธรรมชาติสู่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงทำการอ้อนวอนบูชาเพื่อให้วิญญาณ

^{๓๒๑} สัมภาษณ์ นายประสงค์ แสงอุ่น (สอ.บ.บ้านโพธิ์ศรีธาตุ), ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๒} พรพรม ชลารัตน์, “อภิปรายในความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔. หน้า ๑๔.

^{๓๒๓} สุนทร ณ รัชช, ประวัติและลัทธิ, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕. หน้า ๑๓.

ญาติ พี่น้อง ซึ่งมีอำนาจลึกลับกลับพอใจจะได้ช่วยเหลือตนให้พ้นจากอันตราย หรือประสบความสำเร็จได้^{๓๒๔} ฐานคติในความเชื่อที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พยายามที่จะอธิบายว่า สิ่งทั้งหลายที่เป็นอาณาบริเวณที่ปรากฏอารยธรรม ประวัติศาสตร์ มีความเป็นมาที่จำต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นเสมอ อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคือ จูตเหนือ หรือสิ่งที่เหนือสุดที่ไม่ควรจำต้อง หรือ ทำลาย แต่เป็นสถานะที่ควรยกย่องเชิดชู เป็นสิ่งสะอาด มีพลัง มีอำนาจวิเศษ ด้วย สิ่งเหล่านี้เองที่มนุษย์มีแนวคิดว่าสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งสูงส่ง และมีอำนาจในอาณาบริเวณนั้น ด้วยเมื่อผู้ใดไปกระทำสิ่งที่ติงาม หรือกระทำไม่ถูกยอมเกิดมีอันเป็นไปในรูปแบบต่างๆ ด้วยเป็นต้น

๘. พิธีการแซนอาหะจูย

การประกอบพิธีกรรมแซนอาหะจูย นั้นมีการจัดการประกอบพิธีแบบท้องถิ่น และมีการกำหนด กับการต้องจัดพิธีกรรมเช่นไหว้บวงสรวงของทุกปีด้วย วัน เวลา เดือน สถานที่ ที่กำหนด ในการประกอบพิธีกรรมการ แซนอาหะจูย นั้น ในชุมชนบ้านโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ในการกำหนดการ นั้นในการประกอบพิธีคือ การทำพิธีในการแซนอาหะจูยแบบที่เป็นทางการ ในลักษณะเช่นจะมีการกำหนด วัน เวลา เดือน สถานที่ อย่างชัดเจน โดยในการประกอบพิธีกรรมแซนอาหะจูยครั้งนี้ งานแซนอาหะจูยประจำปีของ ชาวชุมชนที่จะจัดพิธีกรรมแซนอาหะจูยนั้นมี การใช้ ค่า การประกอบพิธีกรรมคือ ขึ้น ๕ ค่า เดือน ๓ ของทุกปี และเดือนมกราคมของทุกปี เป็นวันงานทำพิธีแซนอาหะจูยของชาวไทยภูยกุญประจำปี เวลาในช่วงเช้าจะเป็นการ เตรียมเครื่องเช่นไหว้ และการเริ่มการเช่นไหว้จะเป็นในเวลา ๐๖.๓๐ ถึง ๐๗.๐๐ น.

ที่มาของภาพ : ผศ.กฤษณ์นัท แสงมาศ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ในการที่จะอธิบาย ถึงการประกอบพิธีกรรมนั้นหมายถึง พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความเชื่อของบุคคลในสังคม ที่แสดงออกในรูปแบบลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามจุดประสงค์ โดยแบ่งพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และ พิธีกรรม ที่เป็นมงคล ซึ่งพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตจะเป็นพิธีกรรมที่มุ่งความเจริญรุ่งเรืองต่อชีวิตโดยตรง มุ่งที่จะบวงสรวง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีฤทธิ์เดชบันดาลให้ความคุ้มครองดูแลปกป้องรักษาให้ปราศจาก โรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีสิ่งชั่วร้ายมารบกวนให้เกิดภัยอันตราย ให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีอายุยืน รวมทั้งให้เกิดความอุดมสมบูรณ์^{๓๒๕} พิธีกรรม ในอีกความหมายหนึ่งคือ เป็นส่วนประกอบของศาสนาซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมบางอย่างอาจมีลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์หรือมีส่วนประกอบของหลาย ศาสนาผสมกันทั้งในด้านความเชื่อและการปฏิบัติ หรือการประสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกือบจะเป็นเนื้อ

^{๓๒๔} พระมหาทอม สุกธมโม, “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๓๒๕} ศิริพร สุเมธรัตน์, *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. โรงพิมพ์ ส.พันธ์เพ็ญ. ๒๕๓๕. หน้า ๔๐๐

เดียวกัน^{๓๒๖} พิธีกรรม เป็นการบูชาแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา^{๓๒๗} เป็นคำบัญญัติของการประกอบพิธีการต่างๆ และคำว่า พิธีการ (Rite) พิธีตามประเพณีทางศาสนาหรือในโอกาสสำคัญพิธีกรรมจะก่ออำนาจพิเศษขึ้นมาเป็นการเพิ่มพลังและสีสันอำนาจให้แก่การดำเนินชีวิต^{๓๒๘} เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหรือการทำพิธี^{๓๒๙}

สรุปได้ว่าพิธีกรรมแขนงอาหะยจะยุนั้นคือพฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนองโลกียวิสัยหรือเพื่อความสูงส่งทางจิตวิญญาณซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์โดยถูกต้องตามกฎหมายประเพณีการสั่งสมของวัฒนธรรม และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จะต้องเป็นการกระทำที่ปลูกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรือ อารมณ์ได้^{๓๓๐} หรืออาจเป็นที่รวมอำนาจบางอย่างที่มนุษย์ให้ความเชื่อถือโดยจิตวิญญาณ จึงเป็นสิ่งซึ่งรวมพล รวมอำนาจ รวมหมู่ รวมคณะเพื่อการกระทำพิธีกรรมบางอย่างเพื่อความสำเร็จในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นต้นการประกอบพิธีกรรมแขนงอาหะยจะยุนในอดีตผู้วิจัยได้^{๓๓๑} ได้กล่าวถึงสภาพบริบทในอดีตว่า ในสมัยแต่ก่อนนั้นบนภูเขาพจนมรุ้งนี้มีป่าเยอะมาก ไม่มีใครกล้าขึ้นไป ถ้าจะขึ้นก็เพียงที่ต่ำๆ เท่านั้นเพราะมีป่าดงทึบหนาแน่น แต่อุดมไปด้วยธรรมชาติ สัตว์เช่นเสือ ช้าง งู และอื่นๆ อีกมากมาย ตามพจนมรุ้งที่ประกอบพิธีกรรมก็เช่นกัน มีน้ำไหลผ่านขนาดใหญ่มาก เหตุที่มาของการเช่นไหว้ขึ้นนั้น เมื่อชาวบ้านเกิดไม่มีฝนทำนา หรือ ไม่มีน้ำในการเพาะปลูก ลำบากมาก เมื่อรวมกลุ่มไปทำพิธีกรรมบวงสรวงขอน้ำ ขอฝน เพื่อความอุดมสมบูรณ์แก่การเกษตรของชาวชุมชนด้วย เป็นต้น จึงเป็นที่มาของการบวงสรวงขอฝนต่อปราสาทโบราณวัดโพธิ์ศรีธาตุ ด้วยเชื่อว่ามีวิญญาณของ อาหะยจะยุนี้ปกป้องรักษาอยู่ และให้ฝนตามที่ชุมชนมีความต้องการ

๙. เครื่อง แขนงอาหะย ชาวไทยกุย

๑. การจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมแขนงอาหะยจะยุนของชาวไทยกุย จะมีการจัดเตรียมสถานที่คือ ลานวัดโพธิ์ศรีธาตุ ที่เป็นจุดบริเวณที่ตั้งปราสาทโบราณ ที่มีชื่อเรียกว่าปราสาทวัดโพธิ์ศรีธาตุ เป็นจุดที่จะทำการบวงสรวงเช่นไหว้บูชาจะมีที่ลาดปูนโดยรอบ ปราสาทที่สามารถวางเครื่องเช่นไหว้ได้ ในบริเวณปราสาทโพธิ์ศรีธาตุนี้จะมีพระพุทธรูป ทั้ง ๗ ปาง วางอยู่โดยรอบ และมีพระพุทธรูปวางตั้งอยู่บนปราสาทด้วย แต่สิ่งที่ชาวไทยกุยให้ความเชื่อถือนั้น คือวิญญาณที่รักษาปราสาทแห่งนี้ ที่เรียกโดยรวมตามวัฒนธรรมของชาวไทยกุยว่า อาหะยจะยุนั้นเอง การเรียกนี้เป็นสัญลักษณ์แทนวิญญาณ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการจัดเตรียมเครื่องสังเวยเทวดาและเจ้าที่มีชั้นครูบูชาอาจารย์ที่จะประกอบพิธีกรรม

๒. เครื่องประกอบพิธีกรรมแขนงอาหะยจะยุนของชาวไทยกุย บ้านโพธิ์ศรีธาตุนี้ ประกอบด้วยข้าวสวยที่รองด้วยใบขนุน ดอกไม้ ๑ คู่ หมากพลู ๒ คำ บุหรี่ ๑ คู่ เทียนจุด ๒ เล่ม จุดธูป ๓ บ้าง ๕ บ้าง อาหารครว เช่น ปลาบั้ง ไก่ต้ม หมูปิ้ง ของหวาน เช่น ขนมนางเล็ด เหล้าขาว ผลไม้ ขนมข้าวต้ม

^{๓๒๖} สมพร เกษมสุขจรัสแสง, การผสมทางวัฒนธรรมของลาวโซ่งหรือ ไทยโซ่ง, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๒๖, หน้า ๔๗.

^{๓๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖, หน้า ๗๘๘.

^{๓๒๘} Richard Lawrence, Unlock Your Psychic Powers ศาสตร์แห่งพลัง, แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์, กรุงเทพมหานคร: มาสเตอร์พริ้งตั้ง, ๒๕๔๒, หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^{๓๒๙} Dennysergeant, Global Ritualism, พิธีกรรมของโลก แปลโดยทิพย์อาภา (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒, หน้า ๒๙-๓๕

^{๓๓๐} พระเตียรวิทย์อดตสนโต (โอชาวัฒน์), "การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร", ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, หน้า ๒.

^{๓๓๑} สัมภาษณ์นางสมใจ บัวทอง, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ที่มาของภาพ: ผศ.กฤษณันท์ แสงมาศ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๑๐. สรุป

ในความจำเป็นของพิธีกรรมแซนอาหะจุย หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในปราสาทวัดโพธิ์ศรีธาตุ เป็นการบูชาเพื่อวัตถุประสงค์ ฝนฟ้าที่ตกต้องตามฤดูกาล ความอุดมสมบูรณ์ สุขภาพร่างกายแข็งแรง คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขด้วยเป็นวัฒนธรรมความเชื่อชาวไทยภูเขาที่มีความต้องการอย่างหนึ่งของมนุษย์และสิ่งมีชีวิต มีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และมีความเชื่อว่ามีเทพวิเศษ ที่มีอยู่จริงในโลกและปราสาทศักดิ์สิทธิ์นี้และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่ยังมีความเชื่อกับสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นยังพึ่งพิงอำนาจภายนอกจากสิ่งเหล่านี้อยู่ความเชื่อจึงเกิดจากมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นและมีปัญหาในการดำเนินชีวิตมนุษย์จึงคิดว่าน่าจะมีพิธีกรรมบางอย่างที่สามารถเพิ่มพูนด้วยการเซ่นไหว้บูชาหรือประกอบพิธีกรรมฉะนั้นความจำเป็นในการประกอบพิธีกรรมบูชาปราสาทโบราณ หรือ อาหะจุย จะมีการประกอบพิธีกรรมหนึ่งก่อนลงทำการเพาะปลูก เพื่อความอุดมสมบูรณ์จึงมีความจำเป็นมากทั้งในด้านจิตใจเนื่องด้วยมนุษย์ต้องการกำลังใจ และพิธีกรรมบางอย่างให้ตนรู้สึกว่าได้รับสิ่งเป็นสิริมงคลบางอย่างเข้ามา เพื่อการสร้างพลังกับปราสาทเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเพื่อการคุ้มครอง ซึ่งประโยชน์ของพิธีกรรมของพิธีการบูชาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ได้เกิดความสุขสบาย มีความสามัคคีในครอบครัวและชุมชนให้เวลากับครอบครัว มีการให้ความสำคัญกับผู้เฒ่าในชุมชนเกิดประเพณีวัฒนธรรมด้วยเป็น สิ่งล้ำค่ามิใช่เพียงความเชื่อพิธีกรรมนี้เท่านั้น แต่ยังหมายถึง มนุษย์มีจิตใจที่งดงาม ตลอดถึงจิตใจที่งดงามที่ผู้คนมีให้ต่อกัน สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมที่โลกไม่ได้สร้างขึ้นมานแต่ มนุษย์ผู้มีจริยธรรม และภูมิปัญญาเท่านั้นที่สามารถสร้างสิ่งเหล่านี้ได้ ฉะนั้น สิ่งเหล่านี้มีค่าในสายตาของผู้วิจัย และ มีคุณค่าทางสังคม ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดี จากการเก็บข้อมูล และเข้าสังเกตการณ์ เป็นความทรงจำที่มีอาจลืมเลือนได้

เอกสารอ้างอิง

- สมพร เกษมสุขจรัสแสง. **การผสมทางวัฒนธรรมของลาวโซ่งหรือ ไทยโซ่ง**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. ๒๕๒๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด. ๒๕๔๖.
- Richard Lawrence, **UnlockYour Psychic Powers ศาสตร์แห่งพลัง**, แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์, กรุงเทพมหานคร: มาสเตอร์ ฟิ่งตึง. ๒๕๔๒.
- Dennysergeant.Global Ritualism. **พิธีกรรมของโลก** แปลโดยทิพยอาภา (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด. ๒๕๔๒).
- พระเตียรวิทย์อดตสนโต (โอชาวัฒน์). “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘.
- พระมหาหวมด สุกกธมโม. “ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗).
- ศิริพร สุเมธรัตน์. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. โรงพิมพ์ ส.พันธ์เพ็ญ. ๒๕๓๕.
- พรพรม ชลารัตน์. “อภิปรายในความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๘.
- นภาพารี นำเบ็ญจพลและอมรรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง. **จิตวิทยาศาสนา และความเชื่อและความจริง** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กองทุน ปี. ทราเวน. ๒๕๓๗.
- พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ ฐิตปณฺโณ). ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการต่ออายุในทางพระพุทธศาสนา ที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในจังหวัดสุรินทร์. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๔.
- สุนทร ณ รัชชี. **ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ**, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. ๒๕๔๒.
- दनัย ไชโยธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์. ๒๕๓๘.
- วิลาสินี ศรีนุเคราะห์. “ปันโฉล: กรณีศึกษาพิธีการไหว้ครูเพื่อสืบทอดพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อของชาวไทยเขมรสุรินทร์”. **รายงานการวิจัย**. คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์. ๒๕๔๓.
- พระมหาวีระ สุขแสวง. “มะมั่วด: พิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มคนพูดภาษาเขมรถิ่นอำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์”, **การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๐.

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

๑. นายวัน ทองดาษ (ผู้ประกอบการ/ท้าวจำ)
๒. นายเลี่ยม ทองดาษ (ปราชญ์ชาวบ้าน)
๓. นายเภาแสงอุ่น (ผู้ใหญ่บ้าน)
๔. นายประภาส ทองดาษ (รองนายกองค์การบริหารตำบลเกาะแก้ว)
๕. นายประสงค์ แสงอุ่น (สอ.บต.บ้านโพธิ์ศรีธาตุ)
๖. นายบุญโฮมแสงมาศ (เกษตรปลูกมะนาว)
๗. นางสาวสุรัตน์ ทรงมณี (ประธานกลุ่มทอผ้าไหม)
๘. นางเตียง ศรีทธาธรรม (ประชาชนทั่วไป)
๙. นางสมใจ บัวทอง (แม่ค้า)
๑๐. นางสาว ดัชฎยาวัตร (กลุ่มผู้ทอผ้าไหม)
๑๑. นายหอม บุญภา (บุคคลทั่วไป)

พระสงฆ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน Buddhist Monks and the Change of Thai Society in the Present

พระครูใบฎีกาวิศศักดิ์ ใต้ศรีโคตร*

บทคัดย่อ

พระสงฆ์กับพุทธศาสนากำลังเผชิญกับการท้าทายสำคัญจากกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ในเวลาเดียวกันกระแสโลกาภิวัตน์ก็นำโอกาสใหม่ๆ มาให้แก่พุทธศาสนาด้วย เมื่อสังคมเปลี่ยนไป สภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ระบบการศึกษาก็ต้องเปลี่ยนตาม และในส่วนของศาสนาคำสอนบางส่วน ตลอดทั้งพฤติกรรมก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และธรรมะหลายข้อในทางศาสนาพุทธก็บัญญัติขึ้นหลังจากมีเหตุการณ์ที่ส่งผลในทางลบ โดยการตั้งเป็นกฎและเป็นศีล ซึ่งเท่ากับเป็นการตั้งกฎเกณฑ์มาเพื่อแก้ไขปัญหา และเมื่อปัจจุบันมีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นความจำเป็นในการปรับตัวของพระสงฆ์ ก็น่าจะเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ ถ้าไม่ขัดแย้งต่อคำสอนอย่างเห็นเด่นชัด

Abstract

Buddhist monks are faced with the challenge of globalization. But at the same time, globalization is bringing new opportunities. Buddhism came to the These conditions have made people have less faith in the state institutions and the world. And tend to turn to Buddhism greater. As operating systems for calm and reduce stress. Or something to hold on to the mind When society changes Some values have changed. Environmental change The education system must change accordingly. And on the part of some religious teachings, as well as behavior modification is necessary. If not for the timid or violate the teachings sharply. To reflect the fact it is not unusual in any way. And many in the Buddhist religion was enacted after an incident that resulted in a negative way. By setting the rules and precepts. This is a set of rules to address the problem. When present new problems. Arises the need for adaptation of the clergy. It seems to be possible. If no action is contrary to the fundamental principles of the undue importance.

*อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๑. บทนำ

ประเทศไทยประกอบด้วยสามสถาบันหลัก คือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะสถาบันศาสนาชาวไทยโดยส่วนมากได้นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาอันยาวนาน พระพุทธศาสนาจึงได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการดำรงชีวิตของคนไทยมาทุกยุค ทุกสมัย และได้มีการผสมผสานจากลัทธิอื่น หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนาอยู่อย่างต่อเนื่องนั่นคือพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นผู้มีหน้าที่ในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง สร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน สร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาและสังคม แม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปนานแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังยึดถือคำสั่งสอนของพระองค์เป็นหลัก และในการปฏิบัติด้านพระธรรมและวินัยซึ่งทำให้พระสงฆ์นั้นมีความใกล้ชิดและผูกพันกับสังคม

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน พระสงฆ์จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแปลงบริบทของตนให้ทันกับความยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ปรับตัวเองให้เข้ากับบริบทของสังคม พระสงฆ์นอกจากจะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาโดยหลักการบวชคือการทำนิพพานให้แจ้งโดยมีพระธรรมวินัยเป็นอุปกณ์(นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ ประมวล เพ็งจันทร์, ม.ป.ป., หน้า ๓๕)แต่อีกบทบาทหนึ่งนั้นพระสงฆ์ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศชาติ และอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศเช่นเดียวกัน พระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยรัฐพัฒนา "คนดี" ในมิติของศาสนา ให้กลายเป็น "พลเมืองที่ดี" ของประเทศชาติและของโลก จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องเริ่มต้นพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เรียนรู้และเข้าใจมิติด้านนี้มากยิ่งขึ้น และเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์เข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าว อีกทั้งช่วยสนับสนุนโครงการและกิจกรรมต่างๆ เช่น งบประมาณและเครื่องมือต่างๆ

ปัจจุบันประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองรวมทั้งพุทธศาสนา ซึ่งพบว่าตัวเองได้มาอยู่ในบริบทแวดล้อมอย่างใหม่ การทำความเข้าใจบริบทอย่างใหม่ในการเปลี่ยนแปลงเป็นภารกิจอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ การมีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้พุทธศาสนาและพระสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมไทยในการพัฒนาโดยคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาซึ่งพระสงฆ์จะต้องมีบทบาทสร้างสรรค์ต่อสังคม รวมทั้งช่วยให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยดี อันจะนำไปสู่การสร้างสันติภาพในโลก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๓, หน้า ๒๒๒) หากพระสงฆ์ไม่เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของโลก ไม่สามารถปรับตัวให้สมสมัยได้ ไม้อ่อนอ่อนผ่อนตามความเปลี่ยนแปลงจนสูญเสียสาระดีทางศาสนาไป ก็จะทำให้เพียงรูปแบบหรือกลายเป็นสถาบันที่ไร้ความหมาย

๒. ผลการวิจัย

จากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการและมุมมองการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฉายภาพให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวของพระสงฆ์ไทยกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน เริ่มต้นจากการปฏิรูปสถาบันสงฆ์ทั้งด้านพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์และด้านการบริหารกิจการภายในคณะสงฆ์ เพื่อสนองนโยบายของรัฐที่เน้นคนคือเป้าหมายในการพัฒนา เพื่อสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรได้รับการศึกษาด้านต่างๆ เพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งในชุมชนในด้านต่างๆ และเพื่อสนับสนุนให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในทางจริยธรรมและสามารถนำพาผู้คนให้เข้าถึงความสงบสุข ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางสติปัญญาให้แก่ชุมชนในการแก้ไขปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และสร้างความสามัคคีกลมเกลียว

กันในสังคม บทบาทดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นในการนำธรรมะกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คน และช่วยฟื้นฟูพุทธศาสนาให้กลับมามีความสำคัญต่อสังคม ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๒.๑ การปฏิรูปสถาบันสงฆ์ ในอดีตจุดแข็งที่สุดของคณะสงฆ์อยู่ที่การศึกษา พระสงฆ์ในอดีตเป็นผู้นำชุมชนได้ส่วนหนึ่งก็เนื่องจากเป็นผู้มีการศึกษาสูงกว่าชาวบ้าน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้ส่วนหนึ่งก็เพราะผู้คนมาศึกษาหาความรู้กันที่วัด ไม่เฉพาะทางธรรม หากรวมถึงวิชาการทางโลก แต่ทุกวันนี้พระสงฆ์กลับมีความรู้ท่วมหลังร้าวราวมากขึ้น การปฏิรูปสถาบันสงฆ์มีหลายด้านที่สำคัญ ได้แก่

๒.๒ ด้านปริยัติศึกษา ความรู้และความเข้าใจในทางธรรมอันเกิดจากการทำสมาธิภาวนา การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันได้เลอะเลือนเรื่องนี้มาก ทำให้สมาธิภาวนาของของพระสงฆ์ไทยตกต่ำลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ชีวิตพรหมจรรย์นั้นจะเจริญงอกงามได้ต้องอาศัยความสุขสงบทางด้านจิตใจเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง เมื่อละเลยสมาธิภาวนา ย่อมเป็นการยากที่จะดำรงตั้งมั่นได้ในชีวิตพรหมจรรย์ แม้จะครองเพศบรรพชิต แต่ก็อยู่อย่างไม่มีความสุข เต็มไปด้วยความเครียดและกดดัน ผลก็คือพระสงฆ์เป็นอันมากหันมาสะสมลาภสักการะ หมกมุ่นกับความบันเทิงจากโทรทัศน์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ตลอดจนจมน้ำหาอบายมุข และแย่งชิงสมณศักดิ์กัน

การปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจังจึ่งเท่านั้นที่จะทำให้พระสงฆ์สามารถดำรงความเป็นผู้นำในสังคมไทยได้อย่างน้อยก็ในทางจริยธรรมหรือในทางสะอาด สว่าง และสงบ ขณะเดียวกันก็จะช่วยให้พุทธศาสนาสามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนยุคใหม่ ซึ่งกำลังต้องการทางออกจากความเครียดและความเร่าร้อนของสังคมยุคบริโภคนิยมได้

๒.๓ ด้านการฟื้นฟูพุทธลัทธิธรรม หลักธรรมคำสอนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดโลกทัศน์และการดำเนินชีวิต หลักธรรมคำสอนที่คลาดเคลื่อนไขว้เขวย่อมนำไปสู่โลกทัศน์และวิถีชีวิตที่ผิดทางห่างไกลจากจุดหมายของศาสนา และหากหลักธรรมคำสอนล้ำหลัง ย่อมไม่เอื้อให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสมและเท่าทัน ผลก็คือศาสนานั้นขาดพลังในการปรับตัวและเผชิญหน้ากับยุคสมัยได้ รวมถึงการขาดพลังในการตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้คน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้คนหันไปสมานทานบริโภคนิยมกันมากมายในเวลานี้

ในการฟื้นฟูพุทธศาสนาให้มีพลังสร้างสรรค์ต่อชีวิตและสังคม โดยเฉพาะในทางจริยธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้หลักธรรมทางพุทธศาสนาหลุดพ้นจากภาวะดังกล่าว ทั้งนี้โดยอาศัยวิธีการต่อไปนี้คือ การรื้อฟื้นหลักธรรมสำคัญที่ถูกเลอะเลือนหรือเข้าใจคลาดเคลื่อน การขยายหลักธรรมให้มีความหมายกว้างขึ้น การหยิบยืมแนวคิดอื่นมาเสริมหลักธรรมเดิม และการสังเคราะห์หลักธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือทำความเข้าใจโลกสมัยใหม่

๒.๔ ด้านการรื้อฟื้นโลกุตตรธรรม พุทธศาสนาไทยได้มีการปรับเปลี่ยนอย่างสำคัญเพื่อเผชิญหน้ากับวิทยาศาสตร์และคริสต์ศาสนาจากตะวันตก ในครั้งนั้นพุทธศาสนาไทยได้ปรับตัวด้วยการทำให้มีความเป็น “วิทยาศาสตร์” มากขึ้น โดยเน้นคำสอนที่เป็นเหตุเป็นผลประจักษ์ผลได้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็ตัดทอนคำสอนที่เกี่ยวกับอภิปิชาภิหารีย์ นรกสวรรค์ ในกระบวนการดังกล่าว คำสอนเกี่ยวกับนิพพานและโลกุตตรธรรม ได้ถูกลดทอนความสำคัญไปด้วย เพราะถูกมองว่าเป็นเรื่องชาติหน้า

การปรับตัวดังกล่าวแม้ทำให้พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของชนชั้นนำที่ได้รับอิทธิพลจากวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่ก็ทำให้พุทธศาสนาขาดความลุ่มลึกทางด้านจิตวิญญาณเป็นลำดับ พุทธศาสนากลายเป็นแค่ระบบศีลธรรมซึ่งเน้นประโยชน์แบบโลกีย์ ๆ เช่น ทรัพย์สิน เกียรติยศ การมีมิตรสหาย มีชีวิตไม่เดือดเนื้อร้อนใจ ในแง่นี้พุทธศาสนาจึงไม่ต่างจากระบบศีลธรรมในทางโลกที่สอนให้คนทำดีละชั่วเหมือนกัน

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนสำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ คือปัญญาอย่าง แท้จริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม มีวินัยในตัวเอง เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม และปรับตัวอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข และให้บุคคลมีจิตใจหนักแน่นในการทำมาหากิน ด้วย ความขยัน และไม่หวั่นไหวกับอาภรณ์ต่างๆ ที่มากระทบ โดยมีความมุ่งมั่นเพื่อให้จิตใจมีความสว่าง สงบ สะอาด ด้วยวิธีการถูกต้องในหลักการปฏิบัติ สรุปลงเป็นการศึกษาพัฒนาตน ๓ ประการ เรียกว่าไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (สมภาร พรมทา, ๒๕๕๒, หน้า ๑๘๔) เพื่อให้บรรลุถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง แรงจูงใจในการพัฒนา หมายถึง ความรัก ความกระตือรือร้นในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อม ความรักในการสร้างสรรค์ที่ดีงามจะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

ส่วนด้านการรื้อฟื้นจริยธรรมทางสังคมนั้น พุทธศาสนิกชนจะต้องใส่ใจกับความเป็นไปของส่วนรวม ช่วยกันดูแลสมบัติของสาธารณะ ไม่นิ่งดูตายเมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม อาชญากรรมแพร่ระบาด หรือมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ขณะเดียวกันก็ต้องช่วยกันปรับปรุงสภาพสังคมให้เอื้อต่อชีวิตที่ดีงามด้วย การเอาใจเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ การกดขี่ขูดรีด ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือโดยกลุ่มบุคคล ย่อมเป็นสิ่งที่ชาวพุทธไม่อาจยอมรับหรือทนนิ่งเฉยได้ เพราะเป็นการบั่นทอนสังคมโดยรวม อีกทั้งขัดแย้งกับหลักธรรม การรื้อฟื้นจริยธรรมทางสังคมตามนัยดังกล่าว ย่อมนำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อช่วยกันดูแลรับผิดชอบส่วนรวม และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งในทางจริยธรรม มิใช่สังคมที่อ่อนแอเพราะต่างคนต่างอยู่หรือนิ่งดูตายอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒.๕ ด้านการปฏิรูปความสัมพันธ์กับรัฐและสังคม ไม่ว่าในยุคสมัยใดพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อพระสงฆ์ ผู้ปกครอง และประชาชน มีความสัมพันธ์กันอย่างได้ดุลยภาพ มิติหนึ่งของดุลยภาพดังกล่าวก็คือ พระสงฆ์ต้องไม่เห็นห่างจากประชาชน และไม่ใกล้ชิดกับผู้ปกครองหรือรัฐมากเกินไป เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่แนะนำสั่งสอนประชาชน ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยการอุปถัมภ์บำรุงและการกำกับดูแลจากประชาชนด้วย

การปฏิรูปคณะสงฆ์ในรอบร้อยปีที่ผ่านมาได้ทำให้คณะสงฆ์ทั้งประเทศเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐมากขึ้น โดยที่บางสมัยพระมหากษัตริย์เป็นสังฆราชโดยพฤตินัยเลยทีเดียว แม้ว่าสถาบันสงฆ์มีความจำเป็นต้องพึ่งอำนาจรัฐในการสร้างเอกภาพภายในคณะสงฆ์ โดยเฉพาะการควบคุมการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน แต่หลายทศวรรษที่ผ่านมาการพึ่งพิงอยู่กับความอุปถัมภ์ของรัฐ ได้ทำให้คณะสงฆ์นอกจากจะสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองแล้ว ผลก็คือตกอยู่ภายใต้การครอบงำของรัฐ (พระไพศาล วิสาโล, ๒๕๕๖, หน้า ๒๖๔-๒๖๕) ทำให้ขาดแรงจูงใจที่จะปฏิรูปตนเอง เพราะรู้ว่าถึงอย่างไรรัฐก็ยังจะให้ความอุปถัมภ์อยู่ดี ผลก็คือคณะสงฆ์กลายเป็นสถาบันที่เน้นingatพัฒนาการ ตรึงติดอยู่กับแบบแผนและขนบธรรมเนียมของศตวรรษที่ ๑๙ ในขณะที่สถาบันอื่นๆ ของประเทศได้พัฒนาตนเองเพื่อพร้อมเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ รัฐและศาสนา ต่างมีผลประโยชน์ที่เกื้อหนุนพึ่งพากันและกัน ศาสนาพุทธในประเทศไทยรัฐได้ตั้งเอาศาสนาและพระสงฆ์เข้ามาเป็นกลไกเพื่อหล่อหลอมความเป็นพลเมืองดีของรัฐ และความชอบธรรมทางการเมืองของผู้นำ การควบคุมดูแลพระสงฆ์จึงเป็นหน้าที่รัฐ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระสงฆ์ถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือในระบอบศักดินามานาน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ๒๕๒๕, หน้า ๒๑)

รัฐสมัยใหม่นั้นเป็นประหนึ่งเครื่องจักรที่ดำรงอยู่เพื่อตัวมันเอง รัฐสมัยใหม่หาได้สนใจศาสนาไม่ การอุปถัมภ์คณะสงฆ์จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐเอง หาใช่เพื่อประโยชน์ของพระศาสนาไม่ ดังนั้นคณะสงฆ์จึงไม่

ควรหวังว่าการพึ่งพิงอิงแอบรัฐจะเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาโดยรวม ตรงกันข้ามมีแต่จะทำให้คณะสงฆ์และพระศาสนาอ่อนแอเรียวลง ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่คณะสงฆ์จะต้องวางระยะห่างจากรัฐมากขึ้น โดยพึ่งพิงรัฐน้อยลง การพึ่งพิงรัฐให้น้อยลง เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับประชาชนมีความกระชับแน่นมากขึ้น ขั้นตอนนี้มีความสำคัญต่อการปฏิรูปคณะสงฆ์ เพราะความเสื่อมของคณะสงฆ์และพุทธศาสนาในปัจจุบันส่วนหนึ่งเป็นผลจากการพึ่งพิงรัฐและห่างเหินจากภาคประชาชน จำเป็นอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์จะต้องกลับมาใกล้ชิดกับประชาชนให้มากขึ้น การปรับความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดขึ้นจาก ๒ ทิศทาง คือ คณะสงฆ์โน้มเข้าหาประชาชนมากขึ้น ขณะเดียวกันประชาชนก็ต้องโน้มเข้าหาคณะสงฆ์ด้วย “การที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไร นั้นขึ้นอยู่กับหลักการ อันมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คือ ในฝ่ายตนเอง ก็มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติ คือ ศึกษาเพื่อให้เห็นปฏิบัติได้ถูกต้อง และพร้อมทั้งสามารถแนะนำแก่ผู้อื่นได้ด้วย ในฝ่ายความสัมพันธ์กับสังคมคฤหัสถ์ ก็มีหน้าที่ในการศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ทางสมณเพศของตน รักษาเกียรติและความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ (พระราชมุนี, ๒๕๒๗, หน้า ๒๗๔)

การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อความเจริญมั่นคงของพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็เพราะประชาชนจะมีความเข้าใจในธรรมะมากน้อยเพียงใด นำมาปฏิบัติในชีวิตหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการศึกษาที่แนะนำจากพระสงฆ์ ขณะเดียวกันพระสงฆ์จะสามารถบำเพ็ญศาสนกิจได้มากน้อยเพียงใด ประพฤติตามพระธรรมวินัยหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาและการอุปถัมภ์และกำกับดูแลของประชาชน หากประชาชนไม่ใส่ใจในเรื่องพระสงฆ์ หรือไม่รู้ระเบียบวินัยของพระสงฆ์ ก็เท่ากับส่งเสริมให้ประพฤตินอกกริสิกกันมากขึ้น กล่าวได้ว่าสาเหตุส่วนหนึ่งที่ประชาชนไม่ใส่ใจในกิจการพระสงฆ์ ก็คือความเข้าใจว่าศาสนาเป็นเรื่องของพระสงฆ์และกรรมการศาสนาเท่านั้น ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรื้อฟื้นความเข้าใจว่าศาสนาและพระสงฆ์นั้นเป็นเรื่องของประชาชนด้วย

พุทธศาสนากำลังเผชิญกับการท้าทายสำคัญจากกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยในปัจจุบัน แต่ในเวลาเดียวกันก็นำโอกาสใหม่ๆ มาให้แก่พุทธศาสนาด้วย เช่น การทำให้ผู้คนรู้สึกว่าคุณเองเล็กลง ควบคุมอะไรได้น้อยลง ประสบกับความผันผวนและไม่แน่นอนมากขึ้น ภาวะเหล่านี้ได้ทำให้ผู้คนมีศรัทธาในรัฐและสถาบันทางโลก และมีแนวโน้มหันมาหาพุทธศาสนามากขึ้น ทั้งในฐานะระบบปฏิบัติที่ให้ความสงบและลดความเครียด หรือให้สิ่งยึดเหนี่ยวแก่จิตใจ หรืออาจเข้าหาเพราะต้องการเครื่องปลอบประโลมใจสำหรับคนยากคนจน ความยากจนบีบคั้นดังกล่าวเปิดช่องให้ศาสนาเข้าไปมีบทบาทในการสงเคราะห์ผู้คนซึ่งเป็นบทบาทที่เคยเป็นของสถาบันศาสนา ในอดีตหากแต่ถูกรัฐช่วงชิงเอาไปเป็นเวลาช้านาน ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงความโดดเดี่ยวอ้างว้างของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ที่แนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเปิดโอกาสให้ศาสนาเข้าไปมีบทบาทช่วยเหลือสังคมมากขึ้น

ในปัจจุบันความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน และเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลที่เน้นคนคือเป้าหมายในการพัฒนา และเพื่อสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรได้รับการศึกษาในด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ ได้แก่

๑. การบริหารจัดการวัด พระภิกษุสงฆ์จะต้องบริหารจัดการวัด โดยให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา โดยความร่วมมือกันระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับชุมชน เป็นต้น โดยความตระหนักในการเป็นผู้นำในชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานภายในวัดด้านต่างๆ สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและสะดวกสบายในการเข้าหาพระสงฆ์ ประสานรวมตัวชาวบ้านในการพัฒนาและอาจใช้วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม (พระราชมุนี, ประยุทธ์ ฤๅติ, ๒๕๓๗) รวมทั้งความสามารถในการประสานและเชื่อมโยงกับองค์กรหรือชุมชนภายนอกการทำความเข้าใจ

ในปัญหาของชุมชน การขอรับความร่วมมือ และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

๒. การสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความสำคัญสูงสุดของวัด คือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาโดยร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน เพราะพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือมากน่าจะมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาสังคมให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดีมีศีลธรรม (วิทยากร เชียงกูล, ๒๕๒๘, หน้า ๑๕๖) เพราะถ้าเป็นดังนี้ก็เท่ากับวัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งความสำคัญที่สุดต่อการบังเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าววัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ โครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยตั้งศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน โดยมีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ พระภิกษุสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือ การสั่งสอนและที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน เช่น พระ ครู ผู้นำชาวบ้าน หมออนามัย เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้น ร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมแก้ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไป

๓. วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาโดยทั่วไปของไทยยังไม่เป็นการศึกษาที่ผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและทางศีลธรรม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสุขกับผู้เรียน การศึกษากำลังรอการปฏิรูปให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาคนให้เต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ พระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรมให้่องแก่ทั้งปริยัติและปฏิบัติ พัฒนาดนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิต การเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ศาสนิกชน เช่น ด้านการบริหาร ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์ เป็นต้น ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ควรปรับประยุกต์ให้เหมาะกับยุคสมัย แต่คงไว้ซึ่งหลักศาสนธรรมวัดที่มีความพร้อมโดยมีพระภิกษุสงฆ์ที่สนใจและมีความสามารถควรจัดให้มีโรงเรียน โดยพยายามคิดหลักสูตรที่ดีที่สุดควรเป็นอย่างไร แสวงหาคำตอบต่อคำถามนี้ ปรับปรุงให้ดีขึ้นๆ อย่างต่อเนื่อง วัดก็สามารถทำประโยชน์ที่สำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง

๔. พระสงฆ์กับการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในปัจจุบันนี้ความรุนแรงกำลังเป็นปัญหาใหญ่ทั่วโลก ในประเทศไทยเองพระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายของความรุนแรง ขอบเขต ประเภท สาเหตุ วิธีการป้องกันและแก้ไข จะแก้ไขด้วยวิธีใดที่ได้ผลและจะพัฒนาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นได้อย่างไร เป็นต้น ดังนั้นพระสงฆ์จะต้อง “การจัดการการแก้ความขัดแย้ง” ที่จะเป็นผู้เข้าไปช่วยไกล่เกลี่ยเข้าใจสถานการณ์ตามที่เป็นจริง เข้าไปอยู่ในใจและเข้าใจความรู้สึกและความคิดของแต่ละฝ่าย สามารถชักจูงให้มีการเจรจากันได้ เหล่านี้ต้องการความรู้และต้องการการฝึกอบรมให้มีความชำนาญ จึงจะสามารถแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้

๕. พระสงฆ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกและจะใหญ่มากขึ้น จนตั้งปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เข้ามาเชื่อมโยง จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ที่ดีที่สุดคือพระภิกษุสงฆ์พยายามศึกษาให้เข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีแก้ไข และในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวที่สุดคือภายในบริเวณวัดต้องมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น เป็นต้น (พระมหาสุภา อุทโท, ๒๕๔๒, หน้า ๗๖) นอกจากนี้พระภิกษุสงฆ์และ

วัดยังอาจหนุนช่วยขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่กำลังมีกิจกรรมต่างๆ ในทางที่เหมาะสมแก่สมณสาธิต

๖. การบริหารจัดการวัด พระภิกษุสงฆ์จะต้องบริหารจัดการวัด โดยให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกันระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับชุมชน เป็นต้น

จากที่กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์จำเป็นต้องปฏิรูป ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านศาสนธรรม และ (๒) โครงสร้างการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ทั้ง ๒ ส่วนนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันและแยกกันไม่ได้

๑. ด้านศาสนธรรม การประกาศธรรมของพระพุทธเจ้ามีจุดมุ่งหมายเพื่อดับทุกข์ (ปริชา ข้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา. ๒๕๕๒, หน้า ๑๘๒-๑๘๓) พระภิกษุสงฆ์อาจขยายความหมายของคำว่า “ทุกข์” นี้ให้ครอบคลุมความทุกข์ระดับสังคม ความทุกข์ของปัจเจกบุคคลก็รวมอยู่ในทุกข์ของสังคมที่ว่านี้ พระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่ประกาศธรรม และธรรมที่ประกาศก็ต้องสามารถตอบสนองต่อความทุกข์ยากของสังคม การปฏิรูปศาสนธรรมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อพระภิกษุสงฆ์จำเป็นต้องเชื่อมโยงตัวเองกับสังคมสมัยใหม่ พุทธธรรมจึงมีสถานะเป็นเพียง “เครื่องมือ” ขณะเดียวกัน เมื่อมองในแง่ที่เป็นสิ่งจะต้อง “ค้นหา” พุทธธรรมหรือศาสนธรรม ก็มีสถานะเป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งจะทำให้พุทธธรรมเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่บรรลุได้ในโลกของความเป็นจริง พระภิกษุสงฆ์จึงมีหน้าที่อยู่สองประการ คือ “ค้นหาความจริง” และ “การนำความจริงนั้นไปตอบสนองความต้องการของคนจำนวนมาก”

ในแง่ที่ว่าพระภิกษุสงฆ์จำเป็นต้องดำรงอยู่เพื่อการบรรลุความจริงทางศาสนา ก็จัดว่าพระภิกษุสงฆ์ดำรงอยู่เพื่อตัวเอง มองในแง่ที่มีภารกิจเพื่อผู้ทุกข์ยากในสังสารวัฏ พระภิกษุสงฆ์ก็เป็น “มรรควิถี” เพื่อสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ตัวพระภิกษุสงฆ์เอง การที่พระภิกษุสงฆ์ต้องค้นหา “สัจธรรม” และนำ “ศาสนธรรม” ไปเผยแผ่แก่คนอื่น ๆ นี้เอง การปฏิรูปพระพุทธศาสนาจึงเกี่ยวเนื่องกับ ๒ เรื่องคือ ๑) การสร้างระบบความรู้ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาได้จริงในสังคม และ ๒) การสร้างระบบที่เอื้อต่อการค้นคว้าหาความรู้ และการเผยแผ่ศาสนธรรม

การสร้างระบบความรู้เป็นสิ่งจำเป็น เพราะความรู้ทางศาสนาของชาวพุทธที่เกิดขึ้นตามลำดับกาลเวลานั้นมีมาก นับแต่สมัยพระพุทธเจ้าเป็นต้นมาระบบความรู้ก็แตกหน่อขยายออกไปเป็นจำนวนมาก เมื่อคณะสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมหนึ่ง ๆ เวลาใดเวลาหนึ่งจึงจำเป็นต้องรู้ว่าความรู้ใดบ้าง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมนั้นๆ ในขณะนั้นๆ การทำความเข้าใจระบบความรู้เดิม การค้นคว้าแสวงหาในระดับประสบการณ์จริง หรือการค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยวิธีการใดๆ การจัดระบบความรู้ที่มีอยู่ให้เหมาะแก่กาลสมัยจึงเป็นสิ่งที่ต้องทำ พระพุทธเจ้าเคยตรัสแก่ภิกษุว่า ความรู้ที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมีมากดุจไปไม้ในป่า ส่วนความรู้หรือสัจธรรมที่พระองค์เผยแผ่แก่ภิกษุและคนทั่วไปนั้นดุจไปไม้ในกำมือ แม้ความรู้มีมากมายแต่มีบางส่วนเท่านั้นที่จำเป็นสำหรับการดับทุกข์ ข้อนี้นอกจากสะท้อนท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้แล้วยังแสดง “จารีต” บางประการที่น่าจะทำให้ชาวพุทธปัจจุบันได้ตระหนักว่า ในการเผยแผ่ความรู้ที่นอกจากต้องมีความรู้กว้างขวางแล้วยังต้องรู้อีกว่าอะไรคือความรู้ที่จำเป็นหรือเหมาะสมสำหรับยุคสมัย

การสร้างระบบความรู้ที่น่าจะประกอบด้วยสองส่วนหลักๆ คือ ความรู้ระดับสัจธรรมหรืออภิปรัชญากับความรู้ระดับจริยธรรม หรือจริยศาสตร์ ความรู้สองส่วนนี้อาจอาศัยกันอย่างไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ความรู้ระดับสัจธรรมหรืออภิปรัชญาจะสูญเปล่าหากไม่สามารถชี้แจงให้เห็นว่ามันเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างไร ความรู้ทางจริยธรรมหรือจริยศาสตร์จะมีไม่มีน้ำหนักหากไม่มีฐานทางอภิปรัชญาที่มั่นคง ชาวพุทธมักรังเกียจปรัชญาโดยเฉพาะอภิปรัชญา ด้วยเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าทรงไม่สนพระทัยปัญหาอภิปรัชญา ในความคิดของผู้เขียน ทุกศาสนามีหลักอภิปรัชญารองรับหลักจริยศาสตร์ด้วยกันทั้งนั้น และพระพุทธศาสนาก็จำเป็นต้องมี

อภิปรายเพื่อว่าระบบศีลธรรมหรือจริยศาสตร์จะได้มีฐานมั่นคงชัดเจน

การสร้างระบบความรู้ที่ครอบคลุมกระบวนการขั้นหลักๆ จำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ในโลกสมัยใหม่ ถ้ายังไม่สามารถหา “ระบบความรู้” หรือ “สร้างระบบความหมายที่เหมาะสม” กับยุคสมัยได้แล้ว การหลุดออกไปจากศาสนธรรมของชาวพุทธที่มีการศึกษาสูง ๆ จะมากขึ้น ความสำคัญของสถาบันสงฆ์ก็นับวันจะด้อยความสำคัญ ดังนั้น ภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะคณะสงฆ์ผู้ซึ่งจะมีพลังมากที่สุดในการขับเคลื่อนขบวนการปฏิรูปต่างๆ ด้าน คือการทบทวนระบบความรู้ที่มีอยู่ทั้งหมด การตระหนักถึงความสำคัญในการสร้างระบบความรู้ที่เหมาะสมขึ้นมาใหม่ พร้อม กันนั้น พระภิกษุสงฆ์ต้องสร้างระบบที่จะทำให้ความรู้โดยรวมมีเอกภาพ ไม่ขัดแย้งกันเองภายในระบบ อันจะเป็นประโยชน์ต่อยุคสมัย

ในการสร้างระบบความรู้ด้านศาสนธรรมจำเป็นจะต้องมีเป้าหมายหรือยุทธศาสตร์ชัดเจน หลังการปฏิรูปของพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส มาจนถึงสมัยปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในประเทศไทยดำเนินไปอย่างตามมีตามเกิดไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเป็นของตนเอง ยกเว้นยุทธศาสตร์ที่กำหนดโดยรัฐบาล เช่น ในสมัยภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ เป็นต้น การขาดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยต่างเป็นต่างไป ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนเช่นวัดต่างๆ ในชนบทขาดแคลนพระภิกษุที่จะตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณหรือความต้องการด้านศาสนธรรมของพุทธศาสนิกชน บางแห่งมีพระภิกษุมีพรรษาน้อยก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสแล้วและอยู่ประจำวัดนั้นเพียงเพราะไม่มีใครจะอยู่ วัดหลายแห่งกลายเป็นวัดร้างและจะมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะช่วงออกพรรษา ขณะที่พระภิกษุสงฆ์ที่อายุพรรษามาก มีความรู้ความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการด้านศาสนธรรมของชาวบ้านได้นั้นอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ๆ

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยังต้องการความชัดเจนทั้งในแง่เป้าหมายและการกำหนดยุทธศาสตร์ของตนเอง การสร้างระบบความรู้ก็เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ เพราะด้วยความรู้เท่านั้นจึงจะสามารถฝ่าความมืดมนและกิเลสตัณหาที่ค้ำคั้นอยู่ในสังคมนั้นได้ ความรู้ที่ประกอบกันเป็นศาสนธรรมในปัจจุบันจึงต้องมีทั้งส่วนที่เป็นแก่นและเปลือกกระพี้ ส่วนหลังนี้เองจะเป็นเครื่องมือให้สามารถนำศาสนธรรมไปตอบสนองต่อปัญหาสังคมยุคใหม่ได้ กล่าวอย่างหยาบๆ แก่นของศาสนธรรมในที่นี้ได้แก่ คำสอนที่บรรจุอยู่ในพระไตรปิฎก แต่แก่นที่ว่านี้จะต้องได้รับการตีความ อธิบายความ ขยายความให้ครอบคลุมปัญหาของยุคสมัย มีการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน ก่อนจะเลือกสรรส่วนที่จำเป็นนำเสนอต่อสังคม ดังนั้น การค้นคว้าหาความรู้และการสร้างระบบความรู้ในที่นี้จึงเป็นงานสำคัญของนักวิชาการชาวพุทธ

๒. ด้านโครงสร้างการบริหารกิจการภายในคณะสงฆ์ ถ้าเป้าหมายการดำรงอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ คือ การแสวงหาสัจธรรม การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น และการนำศาสนธรรมไปเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ระบบการบริหารกิจการปกครองภายในคณะสงฆ์ก็ไม่ได้มีอยู่เพื่อที่จะดำรง “ความศักดิ์สิทธิ์” ของ “สถาบัน” หากดำรงอยู่เพื่อสิ่งอื่น กล่าวคือ เพื่อเอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าศาสนธรรม เพื่อสร้างสมาชิกที่สามารถนำศาสนธรรมไปประกาศแก่ชาวโลก หากเป็นเช่นนี้ ระบบการปกครองใด ๆ หรือระบบการบริหารกิจการใด ๆ ที่ไม่เอื้อต่อเป้าหมายดังกล่าวก็จะต้องได้รับการจัดรูปใหม่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับเป้าหมายของการมีอยู่ขององค์กรสงฆ์ เพราะรูปแบบการปกครอง การบริหารกิจการภายในคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย เป็นเพียง “สมมติสังข” ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อเห็นว่าไม่เอื้อต่อการค้นคว้า การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ศาสนธรรม อันเป็นพันธกิจหลักของศาสนา

ระบบบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันสอดคล้องต่อเป้าหมายการดำรงอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ในฐานะพุทธสาวกหรือไม่ ผู้เขียนคิดว่า พระภิกษุสงฆ์สามารถจะค้นคิดเองได้ด้วยศักยภาพและเวลาที่มีอยู่ ส่วนการจะปรับกิจการบริหารภายในคณะสงฆ์อย่างไรนั้นน่าจะเป็นการค้นคว้าวิจัยของคณะสงฆ์นั่นเอง บุคคลภายนอกเช่นรัฐไม่พึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดรูปแบบการบริหารภายในของคณะสงฆ์ (ปริชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรมทา. ๒๕๕๒. หน้า ๒๖๕) คณะสงฆ์ก็ต้องสร้างคนของตนเองที่มีความรู้ด้านการจัดการองค์กรสมัยใหม่เพื่อนำมาปรับใช้กับองค์กรสงฆ์ซึ่งวางอยู่บนฐานแห่งพระธรรมวินัย ภารกิจสำคัญของคณะสงฆ์คือภารกิจต่อพระพุทธศาสนา หากไม่นับภารกิจเพื่อความสุขของมหาชนที่กล่าวไปแล้วเป็นอันดับหนึ่ง เมื่อเรียงลำดับความสำคัญแล้ว ภารกิจด้านการจัดการศึกษาถือว่าเป็นสิ่งแรกที่คณะสงฆ์จะต้องจัดการให้เหมาะสม ในฐานะที่การศึกษาส่วนหนึ่งนั้นเป็น “รูปแบบ” ที่จะใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง ในเรื่องนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เคยได้ทรงดำเนิการอย่างมีประสิทธิภาพ (ปริชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรมทา. ๒๕๕๒. หน้า ๒๙๐-๒๙๑) วิธีการที่พระองค์ทรงใช้น่าจะได้รับการศึกษาค้นคว้าในฐานะกรณีศึกษาที่เคยประสบผลสำเร็จมาแล้วในอดีต แต่การเรียนรู้ในเรื่องนี้ก็จะต้องพิจารณาทั้งด้านบวกและด้านลบ เพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบันไม่ใช่เพื่อยึดมั่นถือมั่น เพราะว่าการศึกษาศึกษาที่พระองค์ทำให้ประสบผลสำเร็จไว้นั้น บัดนี้เป็นเพียง “อุดมคติ” ที่น่าจดจำเท่านั้น เนื่องจากการศึกษาดังกล่าวไม่ได้ทำให้พระภิกษุสงฆ์ในภูมิภาคต่าง ๆ สามารถสร้างสรรค์ภูมิปัญญาด้านศาสนธรรมได้เลย

ขณะที่พระภิกษุสงฆ์ในชนบทสามารถสร้างสรรค์ถาวรวัตถุทางศาสนาได้อย่างใหญ่โตมโหฬารแทบไม่น่าเชื่อ การครุ่นคิดไตร่ตรองศาสนธรรมกลับไม่ถ่องแท้ (ผู้เขียนเข้าใจว่าอาจเป็นเพราะตัวชีวิตที่ชุมชนต้องการคือผลงานที่เป็นรูปธรรม) การค้นคว้าทางศาสนธรรมด้านปริยัติต้องอาศัยหนังสือที่เขียนไว้เมื่อหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมามีนักเรียนของพระภิกษุสงฆ์มีอยู่ทั่วประเทศ แต่สำนักเหล่านั้นเพียงแต่ถ่ายทอดเรื่องราวเก่าๆ แก่คนรุ่นใหม่ แต่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ความคิดใหม่ได้งอกขยาย ระบบการศึกษาที่แทนที่จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถสร้างสรรค์ภูมิปัญญาได้เองในระดับหนึ่ง แต่กลับกลายเป็นระบบการศึกษาที่แช่แข็งภูมิปัญญาถือเป็นความล้มเหลวอย่างยิ่งของระบบการศึกษาดังกล่าวเมื่อสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ควรจะเป็นนั้นนอกจากเป็นการศึกษาเพื่อการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสมแล้ว ก็ควรจะเป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคลากรสงฆ์ได้มีการค้นคว้า มีการถกเถียง และการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา เองด้วย

ภารกิจอันดับต่อมาของคณะสงฆ์คือ ภารกิจด้านการจัดการปกครองคณะสงฆ์ การจัดการปกครองคณะสงฆ์ควรเป็นอย่างไรนั้นพระภิกษุสงฆ์น่าจะต้องคำนึงถึงประเด็นที่ว่า การปกครองคณะสงฆ์เป็นเพียงเครื่องมือที่จะให้บุคคลได้มีโอกาสเข้าถึงศาสนธรรม การปกครองจะต้องเอื้อให้เกิดการศึกษาพระธรรมวินัย การเผยแผ่ศาสนธรรมต่อผู้ทุกข์ยากทางจิตวิญญาณ การนำแสงสว่างแห่งศาสนธรรมไปเพื่อปลดปล่อยผู้คนออกจากความทุกข์ยากของชีวิต (ไม่ใช่เรื่องของการได้มาซึ่งสมณศักดิ์ ความรุ่งเรืองด้านวัตถุสถาน หรือตอบสนองกิเลสตัณหา) หมายความว่า ระบบการปกครองมีขึ้นก็เพื่อช่วยให้การถ่ายทอดความรู้ทางศาสนา การศึกษาศาสนธรรม และการเผยแผ่ศาสนาดำเนินไปได้ด้วยดี อาจจะมีมองว่า การจัดการด้านการปกครองเป็น “การจัดสรรระบบอำนาจที่เหมาะสมภายในหมู่คณะ” และ “การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนพระภิกษุสงฆ์กับฆราวาส” (อาณาจักรกับศาสนจักร) แต่ทั้งนี้การปกครองก็ไม่น่าจะมีความหมายสำคัญในตัวเอง ภารกิจหลักด้านพระศาสนาของพระภิกษุสงฆ์จะต้องดำรงอยู่และได้รับการตระหนักอยู่เสมอ

ถ้าหากว่า การจัดการปกครองมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เอื้อต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม การปกครองที่วุ่นวายไม่เหมาะ เพื่อตอบสนองอำนาจรัฐ โดยนัยนี้ ในกรณีที่รัฐอาจดำเนินการในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนธรรม เช่น กรณีที่ผู้ยากไร้ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่ยุติธรรมจากรัฐ เป็นต้น คณะสงฆ์ก็ต้องกล้าหาญที่จะดำเนิน วิพากษ์ ชี้หน้า การบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความสุขของมหาชน ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องนำเสนอ แสงสว่างแห่งธรรมไปสู่จิตวิญญาณของชาวบ้านเมื่อเขาทุกข์ยาก

การจัดรูปแบบการปกครองที่จะเอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนธรรมนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้จากศาสนาอื่นที่เขาได้พัฒนาระบบการบริหารจัดการอย่างดีแล้ว การจัดการของชาวคริสต์โดยเฉพาะคาทอลิก คือ ตัวอย่างอันดีที่สร้างวัฒนธรรมอำนาจในการปกครองที่ไม่ต้องอาศัยอำนาจรัฐในการจัดการ และไม่ต้องใช้กำลังบังคับเหมือนในอดีต (ยุคกลาง) หากแต่ได้สร้างวัฒนธรรมแห่งอำนาจขึ้นมาบนฐานแห่ง “ความรักดี” และสำนึกในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่น ชาวพุทธอาจเรียนรู้ได้ว่า วัฒนธรรมแห่งอำนาจ ที่ไม่ต้องใช้กำลังบังคับ แต่ใช้สำนึกแห่งการอยู่ร่วมกันนั้นมีตัวอย่างอยู่แล้วในอดีตของชาวพุทธเอง

คณะสงฆ์อาจจะระลึกถึงได้ว่า ครั้งหนึ่งพระอานนที่ได้ยกเหตุผลอันชอบธรรมเพื่อขออนุญาตให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา เมื่อทรงเห็นว่าพระอานนที่มีหลักการที่ถูกต้อง พระพุทธองค์ก็ไม่ได้ขัดข้องแต่ประการใด กรณีดังกล่าวนี้อาจชี้ให้เห็นว่าอำนาจที่ชอบธรรมนั้นย่อมอ่อนไหวต่อความถูกต้องเสมอ ไม่ว่าความถูกต้องจะมาจากเบื้องล่างหรือเบื้องบน และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อการสังคายนาครั้งที่ ๑ เสร็จสิ้นลง พระอานนที่ถูกคณะสงฆ์ในที่ประชุมกล่าวโทษด้วยความผิด ๕ ประการ หนึ่งในจำนวนนั้นคือการชวนชายให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา พระอานนท่มองไม่เห็นว่าคุณมีความผิดใน ๕ กระชงนั้น “แต่เพราะเชื่อฟังต่อสงฆ์” พระอานนทยอมรับการปรับอาบัติ นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นวัฒนธรรมแห่งอำนาจ พระอานนทซึ่งแม้จะเป็นพระอรหันต์ แต่ความเป็นอรหันต์ไม่ได้ทำให้ท่านสำคัญตนเหนือคณะสงฆ์ เหมือนดังที่พระภิกษุสงฆ์บางรูปกระทำอยู่ในสังคมไทย

การปฏิรูปพระพุทธศาสนาที่ดำเนินไปในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันนั้น ถกเถียงกันมากในเรื่อง “สมมุติ” แต่เรื่องที่เป็น “แก่นสาร” ไม่ได้รับการวิพากษ์ถกเถียงแม้แต่น้อย การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีภารกิจใหญ่ยิ่งกว่าการถกเถียงกันเรื่องอำนาจและศาสนธรรม

๓. สรุป

สถานการณ์ของสังคมในปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและตลอดเวลา เป็นการเปลี่ยนไปสู่ความร่วมมือและความขัดแย้งของคน กลุ่ม องค์กรในชุมชน พระสงฆ์ฐานะผู้มีบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณจะเป็นส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนและ เป็นกำลังใจให้กับประชาชน หรือเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน จะต้องเป็นผู้ที่มีศีลาจารวัตรที่งดงาม มีการปลุกฝังศรัทธาผ่านการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ว่า “บุคคลพร่ำสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น ผู้ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก (ผู้อื่น) เพราะการฝึกตนทำได้แสนยาก” จากพระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีศีลาจารวัตรกิริยาที่งดงามเรียบร้อย จะต้องรักษาศีล ปฏิบัติธรรม ตามหลักการประพฤติปฏิบัติโดย ยึดถือพระธรรมวินัย เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้ชนรุ่นหลังได้กล่าวสรรเสริญถึงความดีงามที่เคยได้ปฏิบัติไว้ สามารถเป็นแนวทางส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป

ดังนั้น พระสงฆ์ไทยในการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน จะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับตัว เพื่อการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ แต่ไม่ละเลยการประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักการเดิมของหลักคำสอน แต่ให้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข จึงมีความจำเป็นจะต้องมีการแสดงบทบาทให้เหมาะสม และเป็นแนวทางให้ชนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติตามจารีต วัฒนธรรม ประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากนี้พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวจะต้องมีการทบทวนความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา และหมั่นฝึกฝนตนเองเพื่อให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีความรู้ ความสามารถ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา. ๒๕๕๒. **มนุษย์กับศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๓). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล. (๒๕๕๖). **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกในวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตฺโต). ๒๕๓๗. **พระสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง. _____ (๒๕๒๗).สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง.
- พระมหาสุภา อุทโท. (๒๕๕๒). **พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และประมวล เพ็งจันทร์. (ม.ป.ป.). **การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนรักษัธรรม.
- วิทยากร เชียงกุล. (๒๕๒๘). **พระพุทธศาสนากับพัฒนาชนบทไทย: ทางเลือกของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: เซ็นเตอร์พัยพลิกเคชั่น.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. (๒๕๒๕). **ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ในศตวรรษที่สามแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งตามแนวพุทธของวัด ในจังหวัดพิษณุโลก The Management for Community Welfare Fund in Active Saving Group in Buddhist Concept of Temple in Phitsanulok

พระครูสุเมธธรรมธาดา, ดร. และคณะ*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการและการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้ง ๒) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้ง ๓) เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งของวัดในจังหวัดพิษณุโลก งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยพบว่า

การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งสืบเนื่องจากสังคมไทยมีวัฒนธรรมการอยู่แบบช่วยเหลือเกื้อกูล มีชุมชนเป็นศูนย์กลางมีพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่พึ่งพาในการแก้ปัญหาในรูปแบบของสวัสดิการแบบครบวงจร เป็นสวัสดิการแบบพึ่งตนเองที่ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างระบบ ร่วมบริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์

ผลวิเคราะห์การบูรณาการหลักทวารวดีธรรม ๔ ในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด ของผู้บริหารที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมดมีจำนวน ๓๓ คน มีความพึงพอใจต่อการบริหารงานโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๓๖) และสอบถามสมาชิก จำนวน ๒๒๕ คน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๓), วิเคราะห์การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ สมาชิกกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งในจังหวัดพิษณุโลก จำนวนกรรมการบริหารผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๒๐) และสมาชิกทั้งหมดจำนวน ๒๒๕ คน มีความพึงพอใจต่อการบริหารงาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๑), วิเคราะห์การบูรณาการหลักพรหมวิหาร ๔ สมาชิกต่อการให้บริการคือผู้บริหารกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด จำนวน ๓๓ คน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๓๐) และสมาชิกทั้งหมด ๒๒๕ คน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๐), วิเคราะห์การบูรณาการหลักสัปปริสรธรรม ๗ จำนวนสมาชิกผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน มีความพึงพอใจต่อการบริหารงานโดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๑๙) และสมาชิกทั้งหมด ๒๒๕ คน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๕) และ วิเคราะห์การบูรณาการหลักนาถรณธรรม ๑๐ ผู้บริหารตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๒๕) และสมาชิกทั้งหมด ๒๒๕ คน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๒)

คำสำคัญ: การจัดการตามแนวพุทธ, กองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้ง,

*พระครูสุเมธธรรมธาดา ดร.,พระครูปิยะกิจบัณฑิต, พันเอก ดร.เกื้อ ชัยภูมิ, นายเสถียร สระทองให้, นายภูวเดช สิ้นทับศาล อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This research is of three objects: (1) For study of the development of community welfare Fund in active Saving Group In concept of Buddhism (2) For a study of the integrating of the Buddhist morality for The management of community welfare Fund (3) For analysis of the integrating of community welfare Fund in active Saving Group In concept of Buddhism of Temples in Phitsanulok province. This is the Quantitative research.

By the analysis the fruit of research, It is found that The community welfare Fund in active Saving Group took place in Thai society. Due to It is developing from our culture of themselves in the way of helping each another. The Buddhism is established as a centre of mass The local knowledge is the Guide is a refuge of mass for solving of the Problems of a social welfare completely The mass co-hand together to conduct the benefit

By analysis of the integrating of four basses of social solidarity in The Management of community welfare Fund in active Saving Group in Phitsanulok province both of temple and the Manager sold the thirty men's Question nares They satisfied the their answers It can evaluate in high mark (X4 =4.36) and the ask 225 men It has highest it can evaluate (mark (4 =4.53)

By the analysis of four holly abidings the community of welfare Fund in active Saving Group of three temples, thirty three men It can evaluate scores in high mark (X4 =4.30) and all of 225 committee they satisfied of their Management finally they highest score (X4 =4.51)

By the analysis of the integrating of seven virtues They satisfied the their answers It can evaluate in high mark (X4 =4.19) and the ask 225 men finally It has highest it can evaluate (mark (4 =4.50)

By the analysis the integrating of basses of the ten virtues which make for protection the Manager sold the thirty men's Question nares of the thirty men It can evaluate scores in high mark (X4 =4.25) and all of 225 committee. finally they have the highest score (X4 =4.55)

By the analysis the integrating of basses of the ten virtues which make for protection the Manager sold the thirty men's Question nares of the thirty men It can evaluate scores in high mark (X4 =4.25) and all of 225 committee. finally they have the highest score (X4 =4.52)

Keywords: Buddhist Management, Community Welfare Fund in Active Saving Group.

๑. ความนำ

ประเทศไทยปัจจุบันภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรมและภาคเกษตร ทำให้เกิดความต้องการด้านทรัพยากร

และแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก แรงงานภาคเกษตรอพยพเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ผลจากการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุลทำให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำทางสังคม ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เศรษฐกิจก้าวหน้า สังคมมีปัญหา ภาคเกษตรล้าหลัง การพัฒนาไม่สมดุล ท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ ที่การพัฒนาอุตสาหกรรมกำลังรุดหน้าไป มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแทบทุกประเภท ^{๓๓๒} ถือได้ว่าเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ของแต่ละประเทศ ที่จะทำให้ประเทศของตนมีความทันสมัยขึ้นมา มีความเจริญเกิดขึ้นมาอย่างมากมาย แต่เป็นความเจริญทางด้านวัตถุขณะที่วัฒนธรรมมีความเจริญทันสมัยขึ้น แต่ทรัพยากรของโลกถูกทำลายไปอย่างไม่มีทางที่จะหามาใหม่ได้ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงถึงแม้ว่ารายได้ของชาติจะเพิ่มขึ้นทุกปี ไทยถูกบังคับให้อารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ เช่นปัญหาความยากจน ปัญหาการขาดแคลนปัจจัยสี่ ปัญหาสวัสดิการและสภาพการทำงาน เป็นต้นปัญหาด้านสังคม เช่น ปัญหาการศึกษา ปัญหายาเสพติดปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรมและจิตใจ ปัญหาการพัฒนาโดยเลียนแบบสังคมตะวันตก เป็นต้นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหามลภาวะจากความแออัด ไม่เป็นระเบียบของชุมชน ปัญหาสุขภาพอนามัย เป็นต้นปัญหาทางด้านวัฒนธรรม เช่นคนชนบทยังปรับตัวไม่ได้กับค่านิยมของสังคมเมืองที่หลังไหลเข้าไปทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป สถิติของการเป็นโรคประสาทเพิ่มสูงขึ้นเป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของวัฒนธรรมส่งผลทำลายสุขภาพจิต เป็นต้น

จากสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชาติ มีผลกระทบต่อสังคมทุกระดับรวมถึงในระดับ ซึ่งเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมเกิดความอ่อนแอไม่สามารถพึ่งพาซึ่งกันและกันได้ การสนับสนุนองค์กรของชุมชนให้มีการเตรียมพร้อมคนและชุมชนให้สามารถรองรับแก้ปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กันทุกด้าน โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบและร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง ขณะที่อนุกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งวาระระบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนยั่งยืนหรือเรียกว่า แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน หรือชุมชนยั่งยืน (Sustainable Community) ด้วยสภาพปัญหาดังกล่าว การบริหารจัดการระดับชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก ได้เกิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นโดยมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางเป็นที่ตั้งและเป็นศูนย์รวมความศรัทธาจากชุมชน บริหารจัดการกองทุนสวัสดิการโดยกลุ่มสมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นไปตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผสมผสานกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการเก็บสะสมเงินออมจากประชาชนในชุมชนให้ทุกคนรู้จักการออมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการออมเงิน และการให้สัจจะอธิษฐานต่อหน้าพระประธานว่าจะซื้อตรงต่อสัจจะของตนเอง เงินที่ได้มาออมนั้นคือเงินส่วนเกินในชีวิตที่ประชาชนสามารถทำได้โดยการงดเล่นการพนันและดื่มสุรา ยาเสพติดให้โทษ เป็นเงินที่ไม่มากแต่ก็เป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดีในเรื่องของการอดออมให้เกิดขึ้นโดยอุบายทางพระพุทธศาสนาและนำเงินออมที่ได้นั้นไปขอมติจากลูกสมาชิกว่าจะนำเงินไปช่วยเหลือเรื่องใดที่เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขที่สำคัญที่สุดโดยให้ลูกสมาชิกเป็นผู้จัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่ต้องแก้ไข ^{๓๓๓}

^{๓๓๒} พระสุบิน ปณีโต, กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์กองทุนสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๕-๙.

^{๓๓๓} สุวัฒน์ คงแป้น, วิถีแห่งทำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตตามแนวทางของพระสุบิน ปณีโต,

(กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชุมชนไทย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓-๖๔.

การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก อาศัยระบบคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ความซื่อสัตย์สุจริต ความโปร่งใส การมีส่วนร่วมเป็นตัวตั้ง และมีสัจจะความขยันหมั่นเพียร การประพฤติตัวเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นตัวค้ำประกันในการกู้เงินให้ลูกสมาชิก โดยไม่ต้องใช้หลักฐานที่เป็นวัตถุมาเป็นเครื่องมือค้ำประกัน อาศัยแค่สมาชิกมาค้ำประกันซึ่งกันและกันโดยอาศัยพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมด้วยตัวเอง มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ตั้ง มีกฎข้อตกลงกันในกลุ่มเป็นตัวรอง ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มกองทุนสวัสดิการสัจจะสะสมทรัพย์มีเงินทุนที่นำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาที่จัดลำดับความสำคัญเอาไว้ ใช้จ่ายเงินเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ที่ทุกคนต้องอยู่อย่างพอมมี พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย และนำเงินที่ได้นั้นไปจัดการบริหารแก้ไขปัญหาเพื่อนำดอกผลจัดสร้างเป็นทุนในการจัดหาสวัสดิการให้แก่ประชาชนทำให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลและความยั่งยืนเกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก ในประเด็นที่เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการแนวคิดการจัดสวัสดิการแนวพุทธโดยกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของวัดในจังหวัดพิษณุโลก วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และวิเคราะห์ผลที่ได้รับจากการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการกองทุนสวัสดิการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อเป็นแบบอย่างแนวทางในการดำเนินงานบริหารจัดการ และสามารถนำไปปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในระดับประเทศต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทั่วไป
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของวัดในจังหวัดพิษณุโลก
- ๒.๓ เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของวัดในจังหวัดพิษณุโลก

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ **ทำการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)** ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย ปี ๒๕๓๕ หนังสือ รายงานวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม กับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามแนวพุทธศาสนาดังนี้ ๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือรายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวการพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม เป็นกรอบในการศึกษา ๒) ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรมของนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ทั้งแนวคิดและวิธีการปฏิบัติ ๓) ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาการ การจัดการ การ

ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม กับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้ง
ตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก ๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นกระบวนการพัฒนาการ การจัดการ
การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้ง
ตามแนวพุทธศาสนา

๓.๒ การศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลัก
พุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม กับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งตามแนวพุทธ
ของวัดในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีขั้นตอนดังนี้ ๑) ทำการศึกษาคัดเลือกวัด พระสงฆ์ กลุ่มสังฆะสมถ์พริ้ง ใน
จังหวัดพิษณุโลก โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นกลุ่มสังฆะ
สมถ์พริ้งในจังหวัดพิษณุโลกที่มีบทบาทและมีกระบวนการพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธ
ธรรม การบูรณาการหลัก พุทธธรรม กับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งตามแนวพุทธศาสนา
ประกอบไปด้วย (๑) กลุ่มวัดที่จัดสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งและได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และ
การบูรณาการหลักพุทธธรรม (๒) คณะกรรมการฝ่ายบริหารทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ของวัดที่จัดสวัสดิการกลุ่ม
สังฆะสมถ์พริ้งและได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และการบูรณาการหลักพุทธธรรม (๓) ประชาชนที่
เป็นสมาชิกกลุ่มของวัดที่จัดสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งและได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และการบูร
ณาการหลักพุทธธรรม ๒) การศึกษาในเชิงปริมาณ เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์
ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม กับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งตามแนว
พุทธศาสนา โดยศึกษาจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการฝ่ายบริหารทั้งบรรพชิต คฤหัสถ์ จำนวน
๓๓ รูป/คน และประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มของวัดที่จัดสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งและได้มีการประยุกต์
ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม จำนวน ๒๒๕ ราย โดยใช้วิธีการสุ่มจากตารางสุ่มของทาโร ยามา
เน่ (Taro Yamane) ของวัดในเขตจังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๓ วัด ๓) ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการประชุม
กลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-informant) ประกอบไปด้วย กลุ่มพระสงฆ์ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา
นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาและให้ความเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธ
ธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม กับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งตามแนวพุทธศาสนา
๔) ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์ สังเคราะห์พัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการ
หลักพุทธธรรม กับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งตามแนวพุทธศาสนา ๕) สรุปและนำเสนอ
ผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ ๖) สรุปผล
การศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และในระดับปัจเจกบุคคล

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาจากการ
เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)
ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาองค์
ประกอบการพัฒนาการ การจัดการ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม กับการจัดการ
กองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พริ้งตามแนวพุทธศาสนา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญได้แก่ (๑)
แบบสอบถาม / แบบสัมภาษณ์ (๒) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (๓) การสังเกต

การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์
จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณและ

คุณภาพ (Quantitative Research & Qualitative Research) แบบผสมผสานกัน (Mix Methodology Research) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ (๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้ ๑. ข้อมูลทั่วไป สถานภาพส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage) ๒. ระดับความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างของผู้บริหารกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามเกณฑ์การตัดสินระดับความคิดเห็นสำหรับการตอบที่เป็นมาตรฐานส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าว ไปกำหนดเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดเป็นข้อคำถาม วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหารซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงาน และสมาชิกผู้มาใช้บริการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ การวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามเกณฑ์การตัดสินระดับความคิดเห็นสำหรับการตอบที่เป็น มาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปกำหนดเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดเป็นข้อคำถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น ๓ สถิติ คือ (๑) ค่าร้อยละ (๒) ค่าเฉลี่ย (๓) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๔. ผลการวิจัย

พัฒนาการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นการสร้างกระบวนการกองทุนสวัสดิการของชุมชนให้เข้มแข็งด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วมคิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นอันดับแรก ก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็งตัวการส่งเสริมในการรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ ในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ที่เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พร้อมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น การพัฒนาและการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จึงหมายถึงการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน บริหารจัดการกองทุนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทาง หรือการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ หรือช่วยเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม หรือมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุดคือการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สืบเนื่องจากสังคมไทยมีวัฒนธรรมการอยู่แบบช่วยเหลือเกื้อกูล มีชุมชนเป็นศูนย์กลางมีพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่พึ่งพาในการแก้ปัญหา เป็นระบบ

สวัสดิการชุมชนแบบธรรมชาติ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเกื้อกูล เคารพซึ่งกันและกัน ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของชุมชนในการดูแลกันและกันก็ลดลงแต่หลายปีที่ผ่านมาองค์กรชุมชนได้ตระหนักถึงความมั่นคงในชีวิตจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนและพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนที่หลากหลายเน้นให้ชุมชนหันมาพึ่งพาวัฒนธรรมประเพณีและความสัมพันธ์ ในรูปแบบของสวัสดิการแบบครบวงจร เป็นสวัสดิการแบบพึ่งตนเองที่ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันสร้างระบบ ร่วมบริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้เป็นกองทุนที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน การจัดการกองทุนสวัสดิการเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญ โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ระบุว่าสวัสดิการสังคม เป็นระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ อย่างทั่วถึง เหมาะสม และเป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐานทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน และการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ การมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ และพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้นิยามองค์การสวัสดิการสังคมโดยเพิ่มองค์กรสวัสดิการชุมชนเข้ามาระบุว่า องค์กรสวัสดิการชุมชนเป็น องค์กรภาคประชาชนที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดสวัสดิการสังคมให้แก่สมาชิกในชุมชน หรือปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมของเครือข่ายองค์กรสวัสดิการชุมชน และได้รับการรับรองให้ดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัตินี้ และนี่คือพัฒนาและการจัดการกองทุนภายใต้พระราชบัญญัติเป็นกฎหมายรับรองกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ที่ใช้ดำเนินการอย่างเป็นทางการในปัจจุบัน

วิเคราะห์การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ของวัดในจังหวัดพิษณุโลก ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสรุปได้ ดังนี้ ๑) วิเคราะห์การบูรณาการหลักฆราวาสธรรม ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมในการดำเนินงานประสบความสำเร็จมีความเจริญก้าวหน้าในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด จำนวนกรรมการบริหารผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน มีความพึงพอใจต่อการบริหารงานโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๓๖) และจากการแจกแบบสอบถามสมาชิก ทั้งหมด ๒๒๕ คน มีความพึงพอใจต่อการบริหารงานโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๓)

๒) วิเคราะห์การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจสมาชิกกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด จำนวนกรรมการบริหารผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน ในการบริหารจัดการกองทุนจากการแปลผล แบบสอบถามกรรมการบริหารมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานในด้านที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๒๐) และจากการแจกแบบสอบถามสมาชิก ทั้งหมด ๒๒๕ คน ในการบริหารจัดการกองทุนจากการแปลผล แบบสอบถามสมาชิกมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานในด้านที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๑)

๓) วิเคราะห์การบูรณาการหลักพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐ ในการรับบริการคือสมาชิกต่อการให้บริการคือผู้บริหารกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด จำนวนสมาชิกผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน ในการบริหารจัดการกองทุนจาก

การแปลผล แบบสอบถามสมาชิกมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานในด้านที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตของสมาชิกอย่างประเสริฐ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๓๐) และจากการแจกแบบสอบถามสมาชิก ทั้งหมด ๒๒๕ คน ในการบริหารจัดการกองทุนมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานในด้านที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตของสมาชิกอย่างประเสริฐ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๐)

๔) วิเคราะห์การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรม ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติของคนดี ในการบริหารจัดการของผู้บริหารกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พื๋ยในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด จำนวนสมาชิกผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน ในการบริหารจัดการกองทุนจากการแปลผล แบบสอบถามกรรมการบริหารมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานในด้านที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของคนดีซึ่งโดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๑๙) และจากการแจกแบบสอบถามสมาชิก ทั้งหมด ๒๒๕ คน ในการบริหารจัดการกองทุนมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานในด้านที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของคนดีซึ่งโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๕)

๕) วิเคราะห์การบูรณาการหลักนาคณธธรรม ๑๐ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นที่พึ่งของตนได้และเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ สำหรับผู้บริหารกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พื๋ยในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด จำนวนกรรมการบริหารตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓ คน ในการบริหารจัดการกองทุนจากการแปลผล แบบสอบถามกรรมการบริหารต่อภาพรวมของการบริหารจัดการกองทุน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๒๕) และจากการแจกแบบสอบถามสมาชิก ทั้งหมด ๒๒๕ คน ในการบริหารจัดการกองทุนมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานในด้านที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของคนดีซึ่งโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๕๒)

๕. สรุป

การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พื๋ยต้องอาศัยในชุมชน เนื่องจากสังคมไทยมีวัฒนธรรมการอยู่แบบช่วยเหลือเกื้อกูล มีชุมชนเป็นศูนย์กลางมีพระพุทธศาสนาและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหาร คือ หลักขราวาสธรรม ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสัปปุริสธรรม ๗ และหลักนาคณธธรรม ๑๐ ในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พื๋ยในจังหวัดพิษณุโลก ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมนี้ ทำให้กองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พื๋ยในจังหวัดพิษณุโลกมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมถ์พื๋ยตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ๓ ประเด็นหลัก ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทและกระบวนการของวัดและพระสงฆ์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการประยุกต์ ใช้บริหารจัดการแก้ปัญหาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ และมีส่วนทำให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี ดังนั้น รัฐบาลและมหาเถรสมาคม ควรมีนโยบายร่วมกันเพื่อช่วยเหลือส่งเสริม สนับสนุนพระสงฆ์และวัดที่มีกองทุนกลุ่มสังฆะสมถ์พื๋ยดำเนินการอยู่เชื่อได้ว่า จะเป็นการสร้างขวัญกำลังใจของผู้ดำเนินการได้เป็นอย่างดี

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปฏิบัติ

จากการศึกษาวิเคราะห์การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก ทั้ง ๓ วัด ผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ บ่งบอกถึงความพึงพอใจในการดำเนินงานในระดับมากถึงมากที่สุด และเป็นประโยชน์ต่อสังคมชุมชน จึงขอเสนอแนะเพื่อนำไปเป็นแบบอย่างแนวทางในการขายเครือข่ายนำไปปฏิบัติของวัดอื่นๆ ที่กำลังจะตั้งกองทุนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นอย่างน้อยในเขตพื้นที่จังหวัดเดียวกันหรือในเขตจังหวัดใกล้เคียงอย่าง นครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย และจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นต้น ถือว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพทั้งเศรษฐกิจและธรรมะ ควบคู่กันไปกับสังคมชุมชนต่อไป

๖.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามแนวพุทธในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๓.๑ ควรมีการศึกษาวิจัยการบริหารเงินกู้จากกองทุนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์กับการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

๕.๓.๒ ควรมีการศึกษาวิจัยหลักการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และการประเมินผลของการสร้างเครือข่ายของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์

๕.๓.๓ ควรมีการศึกษาวิจัยหลักการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม และการดำเนินกิจกรรม ส่งเสริมศักยภาพคณะกรรมการบริหารกองทุนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระสุบิน ปณีโต. กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์กองทุนสังคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑.

สุวัฒน์ คงแป้น. วิถีแห่งทำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตตามแนวทางของพระสุบิน

ปณีโต. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชุมชนไท, ๒๕๔๕.

รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย

An Educational Form of Pali Study Programme in Thai Society

พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร และคณะ*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย ๒) เพื่อเสริมสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย การทำงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครูสอน นักวิชาการ ผู้เกี่ยวข้องรวมถึงคฤหัสถ์ผู้เรียนบาลี สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดโมลีโลกยาราม และสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดสามพระยา จำนวน ๒๕ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษาพบว่า ผลกระทบต่อการเรียนการสอนบาลีศึกษาปัจจุบัน ได้แก่ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูสอน ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ ๕) ด้านตัวของผู้เรียน ๖) ด้านสถานที่เรียน และ ๗) ด้านการวัดผลและประเมินผล ส่วนการสัมภาษณ์พบว่า ด้านหลักสูตร ด้านครูสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ ไม่พบปัญหาแต่อย่างใด ส่วนปัจจัยที่สมควรนำมาพิจารณาเพื่อสร้างเสริมรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาคือ ด้านตัวผู้เรียน ด้านสถานที่เรียน และด้านการวัดผลและประเมินผล

๒. มีการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทยเป็น ๖ แบบ แล้วนำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องจำนวน ๒๐ รูป/คน พบว่า รูปแบบที่ ๔ เป็นที่พึงพอใจและเหมาะสมที่สุด โดยมีรายละเอียดคือ การสอบวัดผลประเมินผลวิชาบาลีไวยากรณ์กำหนดแยกออกเป็น ๗ ข้อ เน้นการสอบเก็บคะแนนแบบสะสม โดยสามารถออกข้อสอบเป็นปรนัยได้ ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทยควรแบ่งการสอบออกเป็น ๒ ส่วน ระยะเวลาการทดสอบวัดผลควรเป็น ๑ ปี การทดสอบสามารถทำได้ ๒ ครั้ง และควรกำหนดการสอบทุก ๖ เดือน

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนการสอน, บาลีศึกษา

Abstract

This research “An Educational Form of Pali Study Programme in Thai Society” is 3 objects; 1) to study of problem and obstacle of education of Pali study in Thai society, 2) to support the educational form of Pali study programme in Thai society and 3) to present the educational form of Pali study programme in Thai society. This research is documentary survey

*อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

and interviews principle of educational institute, manager of educational institute, teacher, scholar, secular student, including to Pali study monastery institutes named Wat Molilokayarama and Wat Samphraya. Those are 25 samples.

The result of research shows as follows;

1. The problem and obstacle of education of pali study finds that the impact of education of Pali study in present is 1) curriculum, 2) teacher, 3) educational technology, 4) educational activity and motivation, 5) student, 6) building and 7) evaluation. To interview with representative samples finds that there are problems with curriculum, teacher, educational technology and educational activity and motivation. Some conditions for support an educational form of Pali study programme are student, building and evaluation.

2. 6 forms of Pali study programme were made for Thai society in present. Then those forms interviews to scholars and relation people. Those are 20 samples. The result finds that the fourth form was chosen for the most interesting. The detail of the fourth form is the evaluation for Pali grammar should divide into 7 points. The test should be cumulative point. Also, this test should be objective. The subject for translation Pali into Thai should be divided into 2 parts and the test period should be annually. The test can take an exam 2 times and the test should be make 6 moths.

Keywords: Educational Form, Pali Study

บทนำ

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่สำคัญในการรักษาไว้ซึ่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะในครั้งที่พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ ทรงใช้ภาษาของชาวมคธ คือภาษาที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าภาษาบาลี พระสาวกทั้งหลายได้ใช้ภาษามคธ เรียนและทรงจำคำสั่งสอนของพระองค์ด้วยการส่งสอนต่อกันด้วยปาก เมื่อพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสาวกทั้งหลายได้แบ่งกันทรงจำด้วยวิธีที่เรียกว่า มุขปาฐะ^{๓๓๔} พระสาวกทั้งหลายได้ประชุมกันตรวจสอบคำสั่งสอนที่ทรงจำมานั้นตามเหตุที่เกิดขึ้นซึ่งเรียกว่าสังคายนาจนกาลเวลาผ่านไปเกิดเหตุการณ์ไม่สงบทางบ้านเมืองที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระสาวกทั้งหลายเห็นว่าหาผู้ที่ทรงจำคำสั่งสอนด้วยวิธีแบบมุขปาฐะได้น้อยลง จึงมีความเห็นร่วมกันให้จารึกคำสั่งสอนเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนใบลาน^{๓๓๕} และเกิดพัฒนาการเรื่อยมาจนกระทั่งได้รับการจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ภาษาบาลีนี้มีท่านผู้ใดให้ความหมายว่า “ภาษาที่เป็นระเบียบแบบแผน” หรือ “ภาษาที่รักษาพุทธวจน”^{๓๓๖} พระศรีสิทธิมนี^{๓๓๗} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่า เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เทศนาสั่งสอน

^{๓๓๔} สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๕-๗๘, สารตถ.ฎีกา (ไทย) ๑/๘๗,๙๑.

^{๓๓๕} รังษี สุทนต์, ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, โครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษาของศูนย์พุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

^{๓๓๖} พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), สัทพนิตสูตรตมลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๔), คำนำ.

^{๓๓๗} พระศรีสิทธิมนี (พล อากาศโร), ภาษาขอม-ภาษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๒.

เวไนยสัตว์ทั้งหลายเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นสื่อกลางในการประกาศพระพุทธศาสนา, พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย^{๓๓๘} ได้ให้ความหมายคำว่า ภาษาบาลี ไว้ว่า เป็นภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ มีวิเคราะห์ว่า อตถ ปาติ รกขตตี ปาลี แปลความว่า เรียกว่าเป็นบาลี เพราะคงไว้ คือรักษาไว้ซึ่งเนื้อความ (พุทธพจน์) พระสุธีธรรมานุวัตร^{๓๓๙} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่า เป็นภาษาที่ใช้บันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร และรังษี สุหนต์^{๓๔๐} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่าเป็นภาษาที่ทรงไว้ซึ่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสาวกทั้งหลายรวบรวมไว้ปรากฏเป็นพระไตรปิฎกของคณะสงฆ์และเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงพระธรรมเทศนา การศึกษาบาลี จึงมีความสำคัญต่อคณะสงฆ์มาก เพราะเป็นภาษาบันทึกพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นภาษาที่เป็นระเบียบแบบแผน หรือเป็นภาษาที่รักษาพุทธพจน์เอาไว้ไม่ให้คลาดเคลื่อนจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งรวมอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาบาลีจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญของพระศาสนา เป็นการศึกษาถึงภาษาที่มาจากหลักคำสอนซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก เมื่อรักษาพระไตรปิฎกไว้ จึงเท่ากับดำรงรักษาพระพุทธเจ้าไว้ และรักษาพระพุทธศาสนาด้วยให้มีความมั่นคงสืบต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษา รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังกัดไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขอบเขตศึกษาวิจัย ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการเรียนการสอนบาลีสำหรับคฤหัสถ์ และสัมภษณเจ้าสำนักเรียน/ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักวิชาการผู้เกี่ยวข้อง และคฤหัสถ์ผู้เรียนบาลี ๒ สถาบัน คือวัดโมลีโลกยาราม วัดสามพระยา และนักวิชาการผู้เกี่ยวข้องกับบาลี จำนวน ๒๕ รูป/คน

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาปัญหา และอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษา วิเคราะห์เพื่อหาแนวทางพร้อมทั้งนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาที่เหมาะสมในสังกัดไทย

๓. ด้านพื้นที่ ได้แก่ วัดโมลีโลกยาราม และวัดสามพระยา

๔. ด้านกลุ่มประชากรที่จะศึกษา

๑) วัดโมลีโลกยาราม อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ประชากรและ กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ เจ้าสำนักเรียน/ผู้บริหารโรงเรียน/ครูผู้สอน นักเรียนคฤหัสถ์ อุบาสก และอุบาสิกา จำนวน ๑๕ รูป/คน ได้แก่ ๑) เจ้าสำนักเรียน/ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๑ รูป ๒) ครูผู้สอน จำนวน ๓ คน และ ๓) ผู้เรียน จำนวน ๑๒ คน

๒) วัดสามพระยา เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร ประชากรและกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ เจ้าสำนักเรียน/ผู้บริหารโรงเรียน/ครูผู้สอน ผู้ลงเรียนภาษาบาลีที่วัดสามพระยา นักเรียนคฤหัสถ์ อุบาสก และอุบาสิกา จำนวน ๔ รูป/คน ได้แก่ ๑) ผู้บริหารโรงเรียน/ครูผู้สอน จำนวน ๑ คน และ ๒) ผู้เรียน จำนวน ๒ คน ๓) บุคคลผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบาลี และหรือเป็นผู้ที่สนใจศึกษาภาษาบาลี ได้แก่ บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับบาลีศึกษา

^{๓๓๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมณปาสาทิกา นาม วินยฎกถาย อตถโยชนาย ปโม ภาโค, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

^{๓๓๙} พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริธาดา), บาลีคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

^{๓๔๐} รังษี สุหนต์, อักษรเขียนภาษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๕.

นักวิชาการ นักเรียนคฤหัสถ์ อุบาสก และอุบาสิกา จำนวน ๖ รูป/คน อาทิสำนักเรียนวัดชนะสงคราม วัดมเหยงก์ มหาบาลีวิซชาลัย บ้านอารีย์ เป็นต้น ได้แก่ ๑) ครูผู้สอน จำนวน ๑ คน และ ๒) ผู้เรียน บุคคลผู้เกี่ยวข้อง/นักวิชาการ จำนวน ๕ คน

๕. เครื่องมือการวิจัย ในงานวิจัยนี้จะมีการสร้างเครื่องมือวิจัย ๒ แบบ คือ

๑) แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัย สร้างแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเองก่อน แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเบื้องต้นก่อน เมื่อได้รับคำแนะนำจึงได้นำมาแก้ไข และได้ทดลองสัมภาษณ์เบื้องต้น เมื่อพบข้อผิดพลาดจึงได้นำกลับมาแก้ไขอีกครั้ง จากนั้นจึงสร้างแบบสัมภาษณ์ใหม่แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ก่อนนำไปสัมภาษณ์

๒) แบบสอบถามคัดเลือกรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับบาลีคัดเลือก

๖. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และได้จากการสอบถามคัดเลือกรูปแบบโดยวิธีการเชิงพรรณนาวิเคราะห์

๗. ด้านสถิติที่ใช้ในการวิจัย ใช้สถิติพื้นฐานคือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

กรอบแนวคิดของการวิจัย

งานวิจัยในเรื่องรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทยนี้ มุ่งที่จะศึกษาในเรื่องรูปแบบโครงสร้าง ปัญหาและอุปสรรคที่เป็นปัจจัยในการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษา ดังนี้

๑. ศึกษาวิวัฒนาการเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในปัจจุบัน

๒. ศึกษานโยบาย แนวคิดและขบวนการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษาในปัจจุบัน

๓. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด วางแนวทางการจัดการและสร้างรูปแบบโครงสร้างของการเรียนการสอนบาลีปริยัติธรรมตรีบาลีศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนบาลีศึกษาที่เหมาะสมได้มาตรฐานและมีศักยภาพต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษา

๒. ทำให้ทราบแนวทางการเรียนการสอนบาลีศึกษาที่เหมาะสมในสังคมไทย

๓. ทำให้ได้รูปแบบโครงสร้างของการเรียนการสอนบาลีศึกษา ที่เหมาะสม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพราะคัมภีร์สำคัญ เช่น พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี และการรักษาต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นภาษาบาลี เพื่อป้องกันพระพุทธพจน์ มิให้คลาดเคลื่อนที่รู้จักกันว่าพระสัทธรรมปฏิรูป

ดังนั้น ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท จึงได้รักษาภาษาบาลีไว้ โดยการสนับสนุนให้พระ

ภิกษุสามเณรศึกษาภาษาบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงเป็นการศึกษาดั้งเดิม ที่คณะสงฆ์ดำเนินการมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน มีระบบการและระเบียบการอันเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่รัดกุม เป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ มีผลของการศึกษาเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป มีเกียรติประวัติ และเกียรติภูมิที่ผู้ศึกษาได้รับอย่างสูงส่ง และถือเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคลากรเพื่อรับใช้พระศาสนา ^{๓๔๑}

การศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักสูตรบาลี ในปัจจุบันมีผู้เรียนอยู่ ๒ กลุ่มหลัก คือ

๑. พระภิกษุสามเณร ฝ่ายรับผิดชอบในการจัดสอบ ซึ่งเรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” คือกองบาลีสงฆ์ กัดแผนกบาลี ในปัจจุบัน พระพรหมโมลี (สุชาติ ธรรมรัตน ป.ธ ๙) วัดปากน้ำ ^{๓๔๒} ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวง หลักสูตรการศึกษาแบ่งออกเป็น ๙ ประโยค เรียกว่าเปรียญธรรม เขียนย่อว่า ป.ธ. เช่น พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ ประโยค ๖ ก็เขียนว่า ป.ธ. ๖ ถ้าสอบได้ประโยค ๙ ก็เขียนว่า ป.ธ. ๙ เป็นต้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้มีพระราชบัญญัติกำหนดให้ผู้สอบผ่าน ป.ธ. ๙ มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี

๒. คฤหัสถ์ เรียกว่าบาลีศึกษาใช้ตัวย่อว่า บ.ศ.เช่นบาลีศึกษา ๙ ประโยคเขียนย่อว่า บ.ศ. ๙ ผู้รับผิดชอบในการจัดสอบบาลีศึกษากลุ่มนี้คือ สภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ยังไม่ปรากฏว่า ได้มีพระราชบัญญัติกำหนดให้ผู้สอบ บ.ศ. ๙ มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี แต่ทั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็รับผู้จบ บ.ศ. ๙ เข้าเรียนต่อในระดับปริญญาโทแล้ว

บาลีศึกษา : การศึกษาบาลีสำหรับคฤหัสถ์

บาลีศึกษาได้ก่อกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้มีการประชุมระหว่างสงฆ์ไทยทั้ง ๒ นิกาย คือ มหานิกาย และธรรมยุต ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ โดยมีสมเด็จพระสังฆนายก คือ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นประธานต่อจากสมเด็จพระสังฆราช (พระสังฆราชกิตติโสภณ สถิต ฌ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม) ซึ่งเสด็จมาทรงเป็นประธานในพิธีเปิดประชุม การประชุม ปี พ.ศ.๒๕๐๓ ในครั้งนั้น ที่ประชุมได้มีมติรับหลักการให้คฤหัสถ์สอบบาลีได้

ต่อมา พ.ศ.๒๕๐๖ ที่ประชุมกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงเป็นนายกกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย และนายกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยได้อนุมัติให้มีการสอบบาลีศึกษาสำหรับคฤหัสถ์โดยใช้หลักสูตรเหมือนการสอบเปรียญธรรมของคณะสงฆ์และให้เรียกว่าบาลีศึกษาชั้นประโยค ๓-๙ สำหรับผู้ที่สอบได้ในชั้นประโยคนั้น ๆ ในเบื้องต้น การสอบบาลีศึกษา ตั้งต้นที่ชั้น ประโยค ๓ (คือรวมหลักสูตรประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ. ๓ ของพระภิกษุมาเป็นการศึกษาชั้นแรกของบาลีศึกษา) จนถึงชั้นประโยค บ.ศ. ๙ (แต่ในปัจจุบัน ได้ปรับให้เหมือนการศึกษาของพระภิกษุมากขึ้น คือ มีการสอบชั้นประโยค ๑-๒ ด้วย) โดยให้เป็นหน่วยงานด้านการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย เช่นเดียวกับสภาการศึกษา และมีสนามสอบจัดขึ้นเพียงแห่งเดียว คือ ที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา ซึ่งต่างจากการสอบบาลีสนามหลวงของพระภิกษุสามเณร ที่มีสนามสอบหลายแห่งทั่วประเทศและทั่วภูมิภาคที่จัดสอบในชั้นต้น ส่วนชั้นสูงจัดสอบสนามส่วนกลางในกรุงเทพมหานคร

^{๓๔๑} พระธรรมปัญญาภรณ์, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. สดาร์กรุ๊ป, ๑๙๙๔), หน้า ๒๕๑.

^{๓๔๒} พระพรหมโมลี (สุชาติ ธรรมรัตน ป.ธ ๙) วัดปากน้ำ ดำรงตำแหน่งแม่กองบาลีสนามหลวง รูป ที่ ๘ ในปี ๒๕๕๘ จากสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า คณาจารย์ (ช่วง วรบุญโญ).

ต่อมาทางมหาเถรสมาคม ได้มีมติ ที่ ๓๓๙/๒๕๕๗ มติมหาเถรสมาคม ^{๓๔๓} (เป็นการประชุมครั้งที่ ๑๕/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗) ให้ความเห็นชอบให้การเรียนการสอนและการสอบบาลีศึกษา ขึ้นตรงต่อการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นผลให้การศึกษาบาลีของคฤหัสถ์อยู่ภายใต้การกำกับของสนามหลวงแผนกบาลี ซึ่งเป็นหน่วยงานการศึกษาของคณะสงฆ์ ^{๓๔๔}

ปัจจุบันมีแม่ชีและอุบาสกอุบาสิกา (หญิงที่มีไข่มะเขือ) จบการศึกษาชั้น บ.ศ. ๙ แล้วจำนวน ๓๓ คน เป็นแม่ชี ๒๔ คน และอุบาสก ๑ คน อุบาสิกา ๘ คน ^{๓๔๕}

การศึกษามหาวิทยาลัยเป็นเรื่องที่นำศึกษาและควรให้การสนับสนุนและส่งเสริม เพื่อให้มีการศึกษามหาวิทยาลัยกันอย่างกว้างขวางในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วไปและเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อเรียนรู้เข้าใจบาลีแล้วย่อมศึกษาพระพุทธศาสนาได้โดยตรงจากคัมภีร์ต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง ถือเป็นความช่วยเหลือรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไปด้วย

พุทธศักราช ๒๕๕๘ ได้โอนคฤหัสถ์มาสอบบาลีสสนามหลวง พร้อมกับพระภิกษุสามเณรเป็นครั้งแรก โดยใช้ข้อสอบชุดเดียวกัน สอบวัน สถานที่ และเวลาเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานคฤหัสถ์ให้มีความรู้เท่าเทียมกันและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคที่ค้นพบ

จากการดำเนินการวิจัย โดยลงพื้นที่และสอบถามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่สัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักวิชาการผู้เกี่ยวข้องรวมทั้งคฤหัสถ์ผู้เรียนบาลี สำนักเรียนพระปริยัติแผนกบาลีวัดโมลีโลกยารามและวัดสามพระยา ได้พบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ หลายประการทั้งในด้านการจัดการสอบ การสมัครสอบ มีปัญหาเรื่องผู้สมัครซึ่งไม่มีสังกัดไม่อาจจะสมัครสอบได้ และบางท่านได้สมัครสอบที่ต้นสังกัดแล้ว เมื่อถึงวันสอบไม่ปรากฏรายชื่อจึงไม่อาจเข้าสอบได้ทำให้เสียเวลาไปอีกหนึ่งปี นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการเตรียมความพร้อมของบุคลากรในการประสานงานกับผู้สมัครสอบบาลีศึกษา ปัญหาเรื่องด้านที่พักเพื่อเข้าสอบในวันสอบ ตลอดจนความพร้อมของผู้สอบเองที่ไม่มีสถานที่เรียนบาลี เนื่องจากวัดส่วนมากไม่เอื้ออำนวยการสอนให้แก่คฤหัสถ์ ปัญหาเรื่องตัวคฤหัสถ์ผู้เรียนบาลีเองที่มีเวลาน้อยเพื่อการศึกษาเล่าเรียน อันเนื่องจากมีภาระกิจการทำงาน

แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษา มีข้อค้นพบปัจจัยสรุปได้ ๗ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านครูผู้สอน ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และแรงจูงใจ ๕) ด้านตัวของผู้เรียนเอง ๖) ด้านสถานที่เรียน และ ๗) ด้านการวัดผลและประเมินผล

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนการสอนบาลีสำหรับคฤหัสถ์ที่ควรต้องมีการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสม

^{๓๔๓} มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๕/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, มติที่ ๓๓๙/๒๕๕๗. เรื่อง ขอความเห็นชอบให้การเรียนการสอนและการสอบบาลีศึกษา ขึ้นตรงต่อการศึกษาของคณะสงฆ์.

^{๓๔๔} ประกาศ สนามหลวงแผนกบาลี ที่ ๑/๒๕๕๗ เรื่องการศึกษาบาลีศึกษาของคฤหัสถ์.

^{๓๔๕} สัมภาษณ์ ดร. แม่ชีจำเนียร แสงสิน, นายกบาลีศึกษาสมาคม, ณ วัดชนะสงคราม วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๙.

แนวคิดเสริมสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย

ได้นำแนวคิด หรือความเชื่อต่างๆ โดยมีการจัดกระบวนการหรือขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยอาศัยวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ เข้ามาช่วยทำให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการ ที่มีลักษณะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของทิตนา แชมมณี^{๓๔๖} (๒๕๕๐ : ๓-๔) มาสร้างรูปแบบ โดยมีขอบเขตการวิจัยด้านพื้นที่ ๒ สถาบันคือวัดโมลีโลกยารามและวัดสามพระยา ดำเนินการโดยใช้เครื่องมือในการสร้างรูปแบบ เป็นขั้นตอนดังนี้-

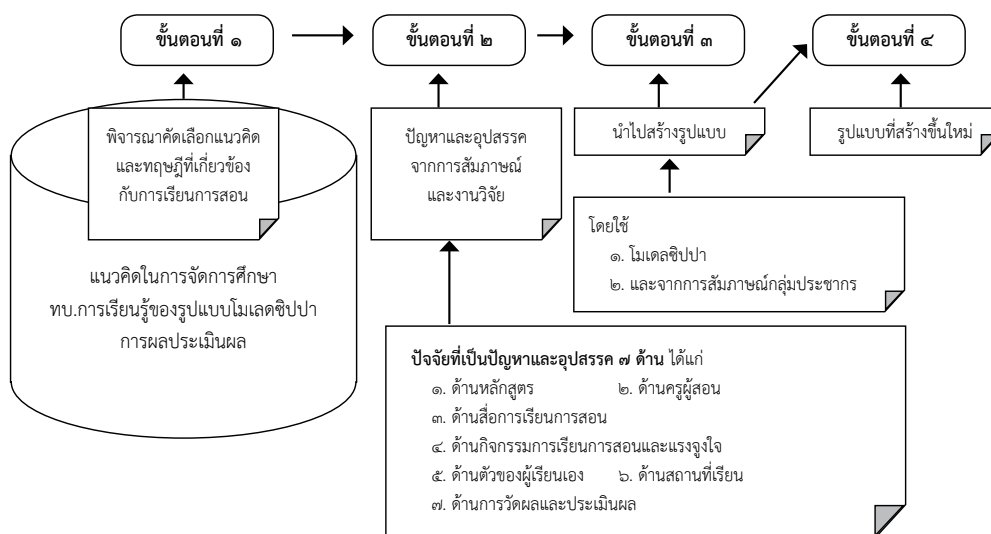
ขั้นตอนที่ ๑ พิจารณาคัดเลือกแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยนำหลักการไปสร้าง

ขั้นตอนที่ ๒ นำปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวคิดข้อเสนอแนะที่ได้จากการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ ๓ นำมาสร้างรูปแบบ

ขั้นตอนที่ ๔ นำรูปแบบที่สร้างเสนอขอความเห็นต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนวัดโมลีโลกยาราม วัดสามพระยา พระอาจารย์ผู้สอนบาลีศึกษา นักวิชาการด้านบาลี นักเรียนคฤหัสถ์ที่เป็นนักเรียนบาลีศึกษา

ตารางผังแนวคิดเสริมสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย ๔ ขั้นตอน

อธิบายดังรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ พิจารณาคัดเลือกแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยนำหลักการไปสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย

ขั้นตอนที่ ๒ นำปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวคิดข้อเสนอแนะที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำไปสร้างรูปแบบ ต่อไป

ขั้นตอนที่ ๓ นำมาสร้างรูปแบบ

สำหรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ทำการพัฒนารูปแบบ ตาม (๑) โมเดลชิปปา และ (๒) การวัดผล และได้สร้างรูปแบบขึ้นตามแบบสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มประชากรที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้

^{๓๔๖} อ่างถึงในทิตนา แชมมณี, ศาสตราจารย์รองคณาจารย์เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

ปัจจัยปัญหาและอุปสรรค ๗ ด้านที่ได้จากการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากร เกี่ยวกับปัจจัยปัญหาและอุปสรรค ๗ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน และครูผู้สอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ ด้านตัวของผู้เรียนเอง ด้านสถานที่เรียน ด้านการวัดผลและประเมินผล เพื่อสร้างรูปแบบสรุป ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีประเด็นเรื่องหลักสูตรมากนัก เนื่องจากส่วนใหญ่เห็นว่า เป็นการเรียนเพื่อคงไว้ซึ่งมาตรฐานของภาษาบาลี เป็นเรื่องของวรรณกรรมซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระองค์ทรงพระนิพนธ์เรียบเรียงไว้ ยังคงทันสมัยและใช้ได้อยู่ ดังนั้น ปัญหาส่วนใหญ่จึงมักจะแสดงออกด้านผู้เรียนไม่ค่อยมีเวลา การเรียนส่วนใหญ่อาศัยการท่องจำเป็นประจำสำคัญ ปัจจัยด้านหลักสูตรนั้นยังเหมาะสมคงความถูกต้องตามหลักไวยากรณ์บาลีแบบเดิม เพราะหลักสูตรอยู่ในระเบียบมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นผู้ดูแลกำกับ จึงน่าจะไม่ต้องมีการปรับ แต่ก็ควรมีการพัฒนาความมุ่งเน้นไปที่การวางแผนการเรียนการสอน โดยการบริหารเวลาให้ทันกับการสอบในรอบปีของการสอบ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน คุณสมบัติของครู ซึ่งมีลักษณะเป็นรุ่นพี่สอนรุ่นน้อง

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน มีหนังสือประกอบการเรียนการสอนตามมาตรฐาน

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ มีการสร้างกิจกรรมการเรียนการสอนและสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนหาความรู้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัจจัยในด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน คุณสมบัติของครู ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ ไม่เป็นประเด็นปัญหาและอุปสรรค อันจะนำมาสร้างเป็นรูปแบบแต่อย่างใด

ดังนั้น จึงมีเพียงด้านตัวผู้เรียนเองและด้านการวัดผลประเมินผล อันนำไปสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาที่เหมาะสมในสังคมไทย ได้ดำเนินการโดยใช้แนวคิด ทฤษฎี และความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายมาดำเนินการสร้างตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑. การสร้างรูปแบบ โดยให้ครอบคลุมเนื้อหาและจุดประสงค์ของการเรียนการสอนปริยัติธรรมแผนกบาลี

๒. นำรูปแบบที่สร้างขึ้นนำไปสอบถาม/สัมภาษณ์ บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อได้รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาที่เหมาะสมในสังคมไทย

รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย ๖ รูปแบบ

รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย ซึ่งเกิดจากการสร้างขึ้น จากโมเดลชิปปา และจากปัญหาและอุปสรรคที่ได้จากการสัมภาษณ์ จำนวน ๖ รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ ปีที่ ๑ ให้เรียนเฉพาะไวยากรณ์ เมื่อสอบได้แล้ว ไม่ต้องสอบในปีที่ ๒

ส่วนการสอบแปลธรรมบท ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบที่ ๒ สอบเก็บคะแนน ด้านไวยากรณ์ โดยจะมีการทดสอบทุกไตรมาส (๓ เดือน หนึ่งครั้ง) สอบเก็บสะสมไวยากรณ์ ๗ หัวข้อ การสอบแปลธรรมบท ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบที่ ๓ สอบเก็บคะแนน ด้านไวยากรณ์ โดยจะมีการทดสอบทุก ๖ เดือน มีสอบปรนัยบางส่วน สอบเก็บสะสมไวยากรณ์ ๗ หัวข้อ การสอบแปลธรรมบท ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบที่ ๔ สอบเก็บคะแนน ทั้งด้านไวยากรณ์ ๗ หัวข้อ และด้านแปลธรรมชาติโดยจะมีการทดสอบทุก ๖ เดือน สอบธรรมชาติ ๒ ภาค ต่อ ๖ เดือน

รูปแบบที่ ๕ ทดสอบไวยากรณ์ ตามปกติเหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ส่วนการสอบแปลธรรมชาติ แต่จะมีการประกาศก่อนสอบว่าจะออกแปลธรรมชาติภาคไหนก่อนการสอบ ๗ วัน

รูปแบบที่ ๖ ให้มีการสอบไวยากรณ์ ด้วยข้อสอบปรนัย และอัตนัย ส่วนอื่นๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปลธรรมชาติเหมือนไม่เปลี่ยนแปลง

ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องกับบาลี พิจารณารูปแบบ

จากการให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องกับบาลี จำนวน ๒๐ รูป/คน เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในแต่ละรูปแบบ ปรากฏว่า

๑) เจ้าสำนัก ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนบาลี ให้ความเห็นชอบแบบที่ ๔ และ ๖ ในระดับ มาก ๒) นักวิชาการ ให้ความเห็นชอบแบบที่ ๔ ระดับพอใช้ และ ๓) นักเรียน ให้ความเห็นชอบแบบที่ ๔ ระดับพอใช้

กล่าวโดยสรุปแล้วเมื่อรวบรวมคะแนนแล้ว จะปรากฏแสดงความเห็นชอบในระดับมากรูปแบบที่ ๔ ค่าเฉลี่ย (Mean) คือ เท่ากับ ๓.๖๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) S.D. เท่ากับ ๐.๗๙ และ รูปแบบที่ ๖ ค่าเฉลี่ย (Mean)คือ เท่ากับ ๓.๓๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) S.D. เท่ากับ ๐.๗๔

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องกับบาลียังได้แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจาก ๖ รูปแบบ ซึ่งส่วนมากจะแนะนำเพิ่มเติมถึงปัจจัยในเรื่องเนื้อหาการสอนบาลีที่ควรมีการปูพื้นไวยากรณ์ ภาพรวมแล้วจึงเจาะลึกที่ละหัวข้อ ส่วนเรื่องการสอบวัดผลทุกท่านมีความเห็นว่า ควรออกข้อสอบปรนัยบางส่วนเฉพาะที่เป็นไวยากรณ์ การแปลมคธยังคงเป็นข้อสอบอัตนัยเช่นเดิม และมีความเห็นสอดคล้องตรงกันว่าควรมีการพัฒนาปรับปรุงด้านการวัดผลประเมินผล

รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทยที่เหมาะสม ได้แก่รูปแบบที่ ๔

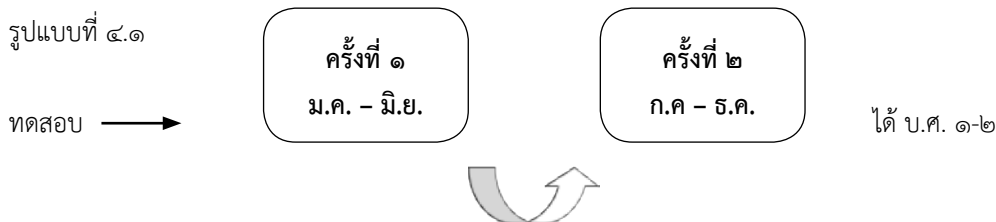
รูปแบบที่เป็นองค์รวมที่เหมาะสมมากที่สุด ได้แก่ รูปแบบที่ ๔ เป็นรูปแบบที่พึงพอใจและคิดว่าเหมาะสมมากกว่ารูปแบบอื่นโดยผนวกบางส่วนกับรูปแบบที่ ๖ กล่าวคือการสอบวัดผลประเมินผลในวิชาบาลีไวยากรณ์ กำหนดแยกออกเป็น ๗ หัวข้อ ให้เป็นการสอบเก็บคะแนน โดยออกข้อสอบเป็นปรนัยได้บางส่วน ส่วนในวิชาแปลมคธ (ธรรมชาติ) แบ่งสอบออกเป็น ๒ ภาค ระยะเวลาการทดสอบวัดผล ๑ ปี ให้ทดสอบได้ ๒ ครั้ง กำหนดสอบทุก ๖ เดือน

แบบที่ ๔ นี้เป็นการตอบโจทย์ ดังนี้ คือ

๑. เพื่อไม่ให้เป็นการท้อใจในการทดสอบ หลีกเลี่ยงในคราวเดียวกัน

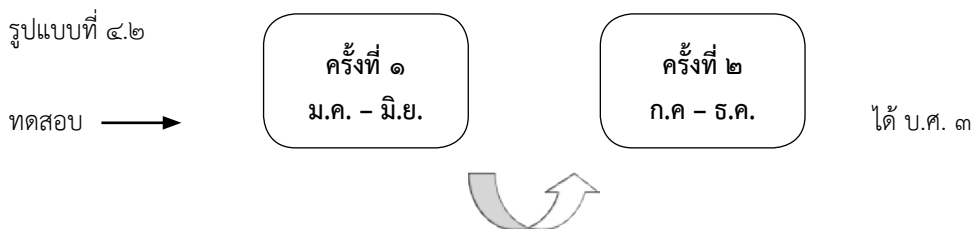
๒. เนื้อหาทั้งไวยากรณ์และการแปลมคธมีปริมาณมาก

๓. เป็นขวัญกำลังใจเพราะมีการสอบเก็บคะแนนสะสม ทำให้ผู้เรียนไม่มีความท้อใจในการเรียนต่อไป

สอบครั้งที่ ๑ จะสอบบาลีไวยากรณ์ ๗ หัวข้อ เป็นข้อสอบปรนัยได้บางส่วน และสอบแปลธรรมบทภาค ๑-๒ แปลโดยพยัญชนะและอรรถ
สอบครั้งที่ ๒ แปลธรรมบทภาค ๓-๔ สอบในครั้งที่ ๒ แปลโดยพยัญชนะและอรรถ

ในกรณีที่สอบอย่างใดอย่างหนึ่งได้ให้สามารถเก็บสะสมไว้โดยไม่ต้องทดสอบอีกในหัวข้อนั้น กำหนดให้มีระยะเวลาสะสม ๑ ปี
สำหรับกรณีผู้ที่สอบผ่านได้ทั้งไวยากรณ์และการแปลธรรมบท จะได้ บ.ศ.๑-๒

สอบครั้งที่ ๑ จะสอบแปลธรรมบทภาค ๕-๖ สอบเพียง ๒ ภาค แปลโดยพยัญชนะและอรรถ และสอบสัมพันธ์ไทย บุรพภาค ตามปกติ
สอบครั้งที่ ๒ จะสอบแปลธรรมบทภาค ๗-๘ สอบเพียง ๒ ภาค แปลโดยพยัญชนะและอรรถ และสอบสัมพันธ์ไทย บุรพภาค ตามปกติ
อนึ่งการทดสอบในปีที่ ๒ จะสอบเฉพาะแปลธรรมบท ภาค ๕-๘ ไม่มีการทดสอบไวยากรณ์อีกครั้งสำหรับผู้สอบผ่าน บ.ศ.๑-๒ แล้ว โดยลักษณะเป็นการสอบเก็บคะแนนไปทุกครึ่งปีเช่นกัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ข้อค้นพบในการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังกัดไทย เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นตามแนวคิดหลักวิชาการมองตามกรอบของทฤษฎีเชิงระบบ และจากสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียน อาจารย์ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ครูผู้สอน นักวิชาการ คฤหัสถ์บาลีศึกษา ผลการวิจัยดังกล่าวมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้..

(1) คณะสงฆ์ควรเห็นความสำคัญในด้านการศึกษาของคฤหัสถ์ให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ควรจะมีหลักสูตรที่จูงใจให้คฤหัสถ์ เข้ามาเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ตรัสว่าพระศาสนาจะมั่นคงอยู่ได้เพราะในเรื่องบริษัท ๔ ดังนั้นการที่สนับสนุนให้คฤหัสถ์เข้ามาเรียนภาษาบาลีอาจเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยทดแทนพระภิกษุสามเณรที่สนใจเรียนบาลีน้อยลง

(2) ควรเปิดโอกาสให้คณาจารย์เข้ามามีส่วนร่วมในการยกร่างหลักสูตรการเรียนการสอนบาลี ช่วยกันปรับปรุงให้ทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

และขอเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรมีการวิจัยต่อยอดรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย สำหรับเปรี๊ญธรรมที่เหมาะสมด้วย

(๒) ควรมีการทำวิจัยเพื่อการปรับปรุงหลักสูตรเกี่ยวกับการเรียนบาลี ให้ทันสมัย แต่คงไว้ซึ่งความถูกต้องของหลักไวยากรณ์ หลักการแปลมคธ และสัมพันธไทย เช่นเดิม

(๓) พิจารณาหลักการและสนับสนุนเชิงนโยบาย ให้ทุกวัดมีการจัดการสอนภาษาบาลี ทั้งกับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์

(๔) น่าจะมีการเปรียบเทียบระหว่างหลักสูตรบาลีที่ใช้อยู่ในปัจจุบันกับหลักสูตรอักษรศาสตร์ระดับปริญญาศึกษาของมหาวิทยาลัยอื่น

บรรณานุกรม

รังษี สุทนต์. ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา. โครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษาของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). สัทพินิตีสุตตมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๔.

พระศรีสิทธิมนี (พล อากาศโร). ภาษามคธ-ภาษาบาลี. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. สมนต์ปาสาทิกา นาม วินยฎกถาย อตถโยชนาย ปโม ภาค. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ). บาลีคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

รังษี สุทนต์. อักษรเขียนภาษาบาลี. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมปัญญาภรณ์. ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๙, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. สตาร์กรุ๊ป, ๑๙๙๔.

มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๕/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, มติที่ ๓๓๙/๒๕๕๗. เรื่อง ขอความเห็นชอบให้การเรียนการสอนและการสอบบาลีศึกษา ขึ้นตรงต่อการศึกษาของคณะสงฆ์.

ประกาศ สนามหลวงแผนกบาลี ที่ ๑/๒๕๕๗ เรื่องการศึกษาบาลีศึกษาของคฤหัสถ์.

ศึกษาการละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
A STUDY OF THE LIBERATION OF THE FETTERS IN ENLIGHTENMENT
IN THERAVĀDA BUDDHIST SCRIPTURES

พระพุทธบุตร ชวโน (วรมุลย์)*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสังโยชน์ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาการละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวบรวมเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา

จากการศึกษาพบว่า ความหมายของสังโยชน์ทั้งรูปศัพท์ หรือโดยชื่อ มีปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ พบว่า สังโยชน์ สัณฺโณยฺชนฺ และสังโยชนฺ ทั้ง ๓ คำนี้ แม้มีรูปต่างกันแต่ก็มีความเดียวกัน ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ให้ความหมายสังโยชน์ไว้ว่า เครื่องประกอบไว้ด้วยกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ไว้ในภวกิเลสตัณหาผูกมัดแล้ว ต้องแล่นไปท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน สังโยชนฺ คือ ทิฏฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ความยึดถือโดยคลาดเคลื่อนฯ เป็นต้น อรรถกถาให้ไว้ว่า เป็นเครื่องผูกพันสัตว์ทั้งหลายไว้ในภว (คือ ภพ) เป็นเครื่องพันธนาการร้อยรัดผูกพันไว้ในวิภว ในภพกำเนิด คติ วิญญาณฐิติ และสัตตาวาส ส่วนในคัมภีร์และทัศนคติของพระเถระในรุ่นต่อมา ได้ให้ความหมายของสังโยชนฺไว้ว่า เป็นเครื่องผูกพันซึ่งหลายไว้กับพันธทั้งหลาย ผูกกรรมไว้กับผล (ของกรรม) หรือว่าผูกสัตว์ทั้งหลายไว้กับทุกข์ เครื่องผูกไว้เสมอ มิให้พ้นไปจากภพได้ สังโยชนฺย่อมดำเนินไปในโลกธาตุ ๓ ทั้งหลายเหล่านั้น เครื่องผูกเครื่องล่าม โช้ ตรวน ชื่อ คา หรืออุกตธรรมที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับทุกข์ในสังสารวัฏฏ์ หรือกรรมผูกไว้กับผล เป็นเครื่องพาวน ผูกมัด ในวิภวสูงสาร ผูกมัดสัตว์ทั้งหลายไว้ไม่ให้หลุดพ้นไปจากกองทุกข์ที่ประกอบไว้ในภพ มีอบายภูมิ ๔ มีอุปาทานชั้น ๕ เป็นตัวทุกข์ เป็นเครื่องกีดขวางหนทางไปสู่มรรคผลนิพพาน ส่วนผู้ศึกษามีความเห็นต่อสังโยชนฺ ว่า “สังโยชนฺเป็นเครื่องผูกใจสัตว์หรือธรรมที่มีตสัตว์ไว้กับทุกข์ และเป็นองค์ธรรมที่บ่งบอกถึงลำดับแห่งการบรรลุธรรม”

การบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การรู้แจ้งแทงตลอดในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทางถึงความดับทุกข์ และการรู้แจ้งแทงตลอดในข้อปฏิบัติเพื่อถึงความดับทุกข์ ด้วยการละสังโยชนฺได้ตามลำดับ ตั้งแต่หยาบไปจนถึงละเอียดสุดกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์บุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง ในการบรรลุธรรมตามงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาหมายเอาเพียง ทักขิณียบุคคล (บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา) มี ๒ ประเภท คือ ๑) ทักขิณียบุคคล ๗ ผู้เป็นไปตามอินทรีย์ คือ อุภโตภาควิมุต ปัญญาวิมุต ภายสักขิ ทิฏฐิปัตตะ สัทธาวิมุต ธัมมานุสारी สัทธานุสारी ๒) ทักขิณียบุคคล ๘ คือ พระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหันต์ผล คำว่าทักขิณียบุคคล และทักขิณียบุคคล ทั้ง ๒ คำนี้ แม้มีรูปต่างกันแต่ก็มีความหมายเดียวกัน

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช

การละสังขโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรม หมายถึง บุคคลผู้ละสักกายทิฏฐิ วิจิจจนา สีลพัทพรามาส ในลำดับแห่งการบรรลุอัญญาตัญญูสามิตินทรีย์ ญาณรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้ มีสัทธานุสारी ฉัมมานุสारी เป็นปัญญาแห่งพระโสดาปัตติมรรค ส่วนในมรรคทั้ง ๓ เบื้องสูง ผู้ละสังขโยชน์ ๗ ในลำดับแห่งการบรรลุอัญญาตัญญู คือ บุคคลผู้ละ กามราคะ ปฏิฆะเบาบาง มีสัทธาวิมุต ทิฏฐิปัตตะ กายสักขี เป็นปัญญาแห่งพระสกทาคามีมรรค และทำให้ดับสิ้น ไปเป็นปัญญาแห่งพระอนาคามีมรรค ส่วนบุคคลผู้ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะอวิชชา มีปัญญาภาควิมุตติ อุภโตภาควิมุตติ เป็นปัญญาแห่งพระอรหันตมรรค เมื่อมรรคที่ปรากฏสมบูรณ์ ผลแห่งวิปัสสนาญาณ ความรู้ถึงการ ลื่นไหลของชาติ ชรา มรณะฯ กิจในการรู้ทุกข์สังข จิตละสมุทัย กิจกระทำให้แจ้งในนิโรธ และกิจในการเจริญมรรค จบสิ้นลง เมื่อละสังขโยชน์ ๑๐ ประการในลำดับแห่งการบรรลุอัญญาตาวินทรีย์ โพธิปักขิยธรรมเต็มรอบ อรหันต ผลสมบูรณ์

คำสำคัญ: สังขโยชน์, การบรรลุธรรม, การละสังขโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรม

Abstract

This thesis had three main objectives: 1) to study Sañyojana or fetters in Theravāda Buddhist scriptures, 2) to study the enlightenment in Theravāda Buddhist scriptures, 3) to study the abandoning of fetters in enlightenment in the Theravada Buddhist scriptures. This research is qualitative or documentary by collecting data from primary sources of Theravada Buddhist scriptures; Tipitaka, its commentaries, Visuddhimagga and other concerned texts. The researcher analysed, compiled and reviewed by experts finally composed in descriptive style.

From the study, it was found that Sañyojana refers to the fetters which bind the mind with defilements tightened all beings with endless existences. It also means the desire binded up the mind with endless cycle of birth and death. Enlightenment means realizing thoroughly the truth of suffering, its causes, its extinction and the path leading to suffering extinction. This process can be done by succession of fetters abandoning from thick level to fine level, that is the attaining a Noble one being called as Dakkhineyyapuggala or one worthy of donation and offerings. The abandoning of fetters in enlightenment means that the one who completely subdue all self-views, doubt and adherence to mere rule and rituals in attaining Aññākaññātaññāsamitindariya or faculty of knowing the never known with enlightenment by following confidence and enlightenment by following teaching or Dhamma is the qualified wisdom of the Stream-entry path. In the rest of three higher path, the one who had abandoned 7 fetters in attaining Aññāndariya or faculty of supreme knowledge subdued sensual pleasure, repulsion with liberation by confidence, liberation by view attaining and liberation by having body as witness has gained supreme wisdom of Once-returned path. All these fetters will be completely abandoned by supreme wisdom of the No-returned path. The one who has completely abandoned greed

for fine-material existence, greed for immaterial existence, conceit, restlessness and ignorance with liberation by part of wisdom, liberation by both part gains the wisdom of Arahattamagga or Noble one path. When this noble path became perfect, the result of insight knowledge, knowledge of extinction of birth, decay, death etc., knowledge of the functions with regard to knowing suffering, abandoning the cause, enlightening the extinction and developing the noble path will come to an end. After complete abandoning all 10 fetters in respect of realizing the faculty of supreme knowledge, the enlightenment factors have completed and Arahatta fruits have been accomplished perfectly.

Keywords: Fetter, Enlightenment, Liberation of fetter in enlightenment

๑. บทนำ

ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มุ่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติในการสำรวมระงับกาย วาจา ให้เรียบร้อย ทำจิตให้ตั้งมั่นในกุศล พร้อมทั้งพิจารณาอริยสัจธรรมในกองสังขารแห่งตน หรือเรียกโดยรวมว่า ไตรสิกขา อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา^{๓๔๗} นอกจากนี้ยังทรงแยกสอนตามจริตของบุคคล ทั้งที่เป็นโลกิยะธรรม อันเกี่ยวเนื่องด้วยทางโลก มี ๓ ภูมิ คือ กามวจรภูมิ ภูมิที่ข้องเกี่ยวกับกาม หรืออารมณ์ที่น่าใคร่ รูปวจรภูมิ ภูมิที่ยังข้องเกี่ยวกับรูปธรรม อรูปวจรภูมิ ภูมิที่ยังข้องเกี่ยวกับอรูปธรรม และที่สุดแห่งการสอน คือ โลกุตตระธรรม มี ๑ ภูมิ คือ อปริยาปนภูมิ ภูมิที่ไม่เกาะเกี่ยวกับภูมิทั้ง ๓ หรือเป็นโลกุตตระข้ามพ้นโลก^{๓๔๘} ถึงแม้พระผู้มีพระภาคจักทรงไว้ซึ่งคำสอนต่างๆ มากมาย แต่เมื่อกล่าวถึง อปริยาปนภูมิ ซึ่งเป็นภูมิแห่งอริยะ ๔ คู่ ๘ บุคคล และเป็นเป้าหมายอันสูงสุด คือ พระนิพพาน^{๓๔๙} ถึงแม้จะเป็นเรื่องยาก แต่ “เพื่อความหลุดพ้นจากวิญญูะสงสาร ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับผู้ปรารถนาจักข้ามโคตรสู่ความเป็นพระอริยะ เนื่องจากยังมีกิเลสอันเป็นเครื่องผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์”^{๓๕๐} ที่จะต้องก้าวล่วง หรือละให้ได้ นั้น คือ สังโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่เกิด ดังพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ว่า ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องต้น) ๕ ประการ คือ ๑) สักกายทิฏฐิ ๒) วิจิกิจฉา ๓) สีลัพพตปรามาส ๔) กามฉันทะ ๕) พยาบาท และอุทัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) อีก ๕ ประการ คือ ๑) รูปราคะ ๒) อรูปราคะ ๓) มานะ ๔) อุทธัจจะ ๕) อวิชชา^{๓๕๑} สังโยชน์แม้จะเป็นปัญหาที่ยังสัตว์ทั้งหลายให้เวียนว่ายอยู่ในภพชาติอย่างไม่รู้จบ อันเป็นเครื่องผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์นั้น แม้จะมองดู เหมือนกับว่า กำลังจมอยู่กับกิเลสเหล่านั้น หากนำมาศึกษา นำมาเป็นปัจจัยในการปฏิบัติธรรมจนเกิดปัญญาแจ่ม ก็สามารถก้าวล่วงทุกข์ได้ ดังพระพุทธพจน์ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ว่า “ผู้ใดเป็นภิกษุอรหันตชินาสพออยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปล่อยภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว ลีลาสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นเรียกได้ว่า เป็นผู้เลิคว่าคนทั้งหลาย

^{๓๔๗} คุรยลลเยตฺตใน อง.ตฺก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

^{๓๔๘} คุรยลลเยตฺตใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๒/๑๒๑.

^{๓๔๙} คุรยลลเยตฺตใน อง.ตฺก. (ไทย) ๒๐/๕๖/๒๑๙.

^{๓๕๐} อง.เอกก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

^{๓๕๑} คุรยลลเยตฺตใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๘๑/๑๐๖.

ในวรรณะ ๔ เหล่านั้น โดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรมเพราะธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” ^{๓๕๒}

จากพระพุทธพจน์ที่ปรากฏนั้นได้แสดงให้เห็นว่ามีการบรรลุธรรมเกิดขึ้นโดยลำดับและหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นจักที่เป็นจำพวกตัมहाจิต หรือ ทิณฐิจิต ผู้เป็นสมถยานิก ผู้มีสมถะเป็นยาน และวิปัสสนยานิก ผู้มีวิปัสสนาเป็นยาน ที่เป็นไปโดยส่วนทั้งสอง คือ ปัญญาอ่อนและปัญญากล้า ดั้งเนื้อความที่ปรากฏในพระสูตรต้นตอ ที่ขนิทาย ปาฎิกวรรค ว่า ทักขิณเยยบุคคล บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา ๗ บุคคล คือ ๑) อุภโตภาควิมุต ผู้หลุดพ้นทั้ง ๒ ส่วน ๒) ปัญญาวิมุต ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา ๓) กายสักขี ผู้เป็นพยานในนามกาย ๔) ทิณฐิปัตตะ ผู้บรรลุสัมมาทิณฐี ๕) สัทธานุสริ ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา ๖) อัมมานุสริ ผู้เล่นไปตามธรรม ๗) สัทธานุสริ ผู้เล่นไปตามศรัทธา ^{๓๕๓} ล้วนแต่เป็นพระอรหิยะทั้งสิ้น แต่การบรรลุธรรมทั้ง ๗ ประเภทนี้ มีการละสังโยชน์ระดับไหน อยู่ในลำดับแห่งการบรรลุธรรมขั้นใด ซึ่งมีพระโสดาบันเป็นต้น พระอรหันต์เป็นที่สุด

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาการละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โดยมุ่งเน้นเนื้อหาองค์ธรรมที่เกี่ยวกับสังโยชน์ การบรรลุธรรม ประเภทและลำดับในการบรรลุธรรม อันเป็นเป้าหมาย คือ ปิดอบาย และที่สุด คือ พระนิพพาน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษา และผู้ใคร่รู้ในการนำไปปฏิบัติเพื่อก้าวล่วงวิญญูะสงสารต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสังโยชน์ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อศึกษาการละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรม ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในสังโยชน์ที่แสดงลำดับแห่งการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท แล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่มฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรม

๒) ศึกษารวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือฎีกา ตำรา และงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติมจากคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๓) เรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลที่ได้อ่าน โดยมุ่งเน้นถึงองค์ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรับรอง หรือ ทรงแสดงหลักพยากรณ์แห่งการบรรลุธรรมอันเนื่องมาจากการละสังโยชน์ และแนวคิดการอธิบายของพุทธสาวกพร้อมทั้งอรรถกถาจารย์ ฎีกา เพื่อประมวลให้เห็นการละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรม

^{๓๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๖/๘๗.

^{๓๕๓} ตูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓๐/๓๓๗.

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์ สามารถสรุปผลการวิจัยตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของสังโยชน์

สังโยชน์ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปิฎก ได้ให้ความหมายไว้ว่า โลกมีความเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องประกอบไว้^{๓๕๔} หรือกิเลสเครื่องผูกพันน้อยใหญ่^{๓๕๕} ที่เป็นกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ^{๓๕๖} หรือ ที่เป็นเหตุให้หมู่มสัตว์ซึ่งถูกสังโยชน์ผูกมัดแล้ว ต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานเหมือนสังโยชน์คือตัณหาอันเลยภิกษุทั้งหลาย หมู่มสัตว์ที่ถูกสังโยชน์คือตัณหาผูกมัดแล้ว ต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน^{๓๕๗} แม้สภาวะที่ยึดถือ คือ ทิฏฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ทิฏฐิสังโยชน์^{๓๕๘} และในอรรถกถาได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า สังโยชน์ทั้ง ๑๐ อันสามารถทำให้สัตว์จมลงในวัฏฏะ เพราะประกอบสัตว์ไว้กับด้วยวัฏฏทุกข^{๓๕๙} แม้ตำราในภายหลังยังได้นิยาม และให้ความหมายของสังโยชน์เอาไว้โดยรวม คล้ายๆ กัน ไม่คัดค้านกัน ไม่ขัดแย้งกัน คือ คำว่า “ผูก” เช่น เครื่องผูกเครื่องล่าม, เหมือนกับโซ่หรือตรวน หรือ ชื่อ หรือคา หรืออะไรนี่ เครื่องล่ามเครื่องผูกเครื่องจำ เรียกว่าสังโยชน์ สิ่งที่มีผูกจิตใจไว้ ให้ติดอยู่ในกิเลสในความทุกข์ในวัฏฏะ นี้คือ สังโยชน์ ก็คือ มั่นผูกให้ติดไว้กับสิ่งที่จะเป็นทุกข์ สิ่งที่จะทำให้เกิดทุกข์มันมีสังโยชน์ผูกติดไว้กับสิ่งนั้น ถ้าตัดสังโยชน์ได้หมดก็เป็นพระอรหันต์ ถ้าตัดสังโยชน์บางส่วนได้ ก็เป็นพระอริยเจ้า^{๓๖๐} หรืออกุลธรรมที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับทุกข์ในสังสารวัฏฏ์ เหมือนผูกเทียมสัตว์ไว้กับรถ^{๓๖๑} อีกอย่างสังโยชน์เป็นเครื่องผูกคนให้วนอยู่ในวัฏฏสงสาร ผูกให้คนทั้งหลายพากันเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสารยิ่งไปกว่านั้นสังโยชน์ยังเป็นเครื่องหมุน เป็นเครื่องพวน เป็นเครื่องผูกมัด เป็นเครื่องร้อยรัดสรรพสัตว์ให้ติดอยู่ ให้จมอยู่ในกองทุกข์^{๓๖๒} เป็นต้น

จากความหมายในคัมภีร์ชั้นต่างๆ ดังกล่าวนั้น สังโยชน์ปรากฏความจริงให้เห็น ๒ ประเด็นดังนี้ (๑) สังโยชน์เป็นเครื่องผูกใจสัตว์หรือธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์ และ (๒) สังโยชน์เป็นองค์ธรรมที่บงกชถึงลำดับแห่งการบรรลุธรรม

การบรรลุธรรม

การบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การรู้แจ้งแทงตลอดในทุกข เหตุให้เกิดทุกข์ ทางถึงความดับทุกข์ และการรู้แจ้งแทงตลอดในข้อปฏิบัติเพื่อถึงความดับทุกข์ ถอนภวตัณหาขึ้นได้ ตัดเชือกที่ผูกสัตว์ในภพ^{๓๖๓} ด้วยการละสังโยชน์ได้ตามลำดับ ตั้งแต่หายไปถึงละเอียดสุด กระทั่งบรรลุถึงความ เป็นพระอริยบุคคล

^{๓๕๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๖๔/๔๕., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๔/๗๔.

^{๓๕๕} พุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๖๙๙/๓๖๗., พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๙๙/๔๕๘., อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๕๐๑.

^{๓๕๖} อภ.สวดต. (บาลี) ๒๗/๘/๖., อภ.สวดต. (ไทย) ๒๓/๘/๑๔.

^{๓๕๗} พุ.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๑๕/๒๔๑., พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๒๓๖.

^{๓๕๘} อภ.ส.จ. (บาลี) ๓๔/๑๑๒๒/๒๖๒., อภ.ส.จ. (ไทย) ๓๔/๑๑๒๒/๒๘๖.

^{๓๕๙} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/-/๕๑๔.

^{๓๖๐} พุทธศาสนิก, **ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ ฉบับประมวลธรรม เล่ม ๓**, เรียบเรียงโดย นายพินิจ รักทองหล่อ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

^{๓๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัม ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์ทิพ แอนดีโอม จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐๘.

^{๓๖๒} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) ปธ. ๙, **เพชรในดวงใจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๔-๒๘๕.

^{๓๖๓} คู่มือละอายใจใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

ผู้ควรแก่ทักษิณา ด้วยเหตุนี้ ในงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาหมายถึง ทักษิณียบุคคล บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา มี ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ประเภททักษิณียบุคคล (บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา) ๗

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวายควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนानาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ดั่งเนื้อความที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ว่า ทักษิณียบุคคล (บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา) ๗ ดังนี้ (๑) อุภโตภาควิมุต (ผู้หลุดพ้นทั้ง ๒ ส่วน) (๒) ปัญญาวิมุต (ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา) (๓) กายสักขี (ผู้เป็นพยานในนามกายด้วยกาย) (๔) ทิฏฐิปัตตะ (ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ) (๕) สัทธาวิมุต (ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา) (๖) อัมมานุสारी (ผู้แล่นไปตามธรรม) (๗) สัทธานุสारी (ผู้แล่นไปตามศรัทธา)^{๓๖๔} การบรรลุธรรมประเภททักษิณียบุคคล หรืออริยบุคคล ๗ เป็นการบรรลุไปตามอินทรีย์ คือ อุภโตภาควิมุต และกายสักขี จัดเข้าในสมาธิอินทรีย์ ปัญญาวิมุต ทิฏฐิปัตตะ และอัมมานุสारी จัดเข้าในปัญญินทรีย์ ส่วนสัทธาวิมุต และสัทธานุสारी จัดเข้าในสัทธินทรีย์ แต่เมื่อปฏิบัติถึงความเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็จัดเป็นปัญญาวิมุตทั้งปวง

๒) ประเภททักษิณียบุคคล (บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา) ๘

ประเภททักษิณียบุคคล บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา ๘ ดังปรากฏเนื้อความในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค สังคีตสูตร ว่า

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๘ ประการที่พระผู้มีพระภาคของเราตรัสไว้ดีแล้วประกาศไว้ดีแล้ว เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ช้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๓๖๕}

ดังนั้นทักษิณียบุคคล ๘ จึงได้ชื่อว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวายควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนานาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก คือ

๑) พระโสดาบัน คือ บุคคลที่ละสังโยชน์ ๓ เป็นผู้ไม่มีทางตกต่ำไปในอบาย ๔ คือ นรกกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย และมีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า พระโสดาบัน แบ่งเป็น ๓ คือ (๑) สัตตักขัตตปุรรม โสดาบัน (๒) โกลังโกลโสดาบัน และ (๓) เอกพิชิโสดาบัน

๒) พระสกทาคามี คือ บุคคลที่ละสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง และกลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

๓) พระอนาคามี คือ ผู้ไม่มาเกิดอีก หมายความว่าจะไม่กลับมาเกิดในกามาวจรภพอีก แต่จะเกิดในพรหมโลก อีกเพียงครั้งเดียว แล้วจะนิพพานจากพรหมโลกนั้น หรือหมายถึงผู้แจ้งแล้วในอุทธัมมาภิกขังโยชน์

๔) พระสัมมาสัมพุทธะ หรือ พระพุทธเจ้า คือ ผู้ตรัสรู้แล้ว สามารถโปรดเวไนยสัตว์ให้หลุดพ้นจากสังโยชน์ทั้งปวง เป็นพระอรหันต์ตาม

๕) พระปัจเจกพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้สัจจะ ๔ ด้วยตนเองในธรรมที่ไม่เคยสดับมาก่อน เมื่อตรัสรู้แล้ว ก็ไม่ได้ประกาศคำสอน ไม่มีสาวก เกิดขึ้นเฉพาะในยุคที่ไม่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้น

^{๓๖๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓๐/๓๓๓๗.

^{๓๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓๗/๓๓๓๙-๓๓๔๑.

๖) พระอรหันตสาวก บุคคลที่ ๑ คือ ผู้ปฏิบัติสมณะเป็นบาทฐานจนได้ฌาน แล้วจึงเจริญวิปัสสนาต่อจนบรรลุพระอรหันต์ เรียกว่า อุภโตภาควิมุต

๗) พระอรหันตสาวก บุคคลที่ ๒ คือ ผู้ปฏิบัติสมณะเป็นบาทฐานจนได้ฌาน แล้วจึงเจริญวิปัสสนาต่อจนบรรลุพระอรหันต์ เรียกว่า อุภโตภาควิมุต

การละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรม

เป็นการบรรลุธรรมด้วยปัญญาหยั่งรู้ในสภาวะความเกิดดับ แห่งธาตุขันธ์ เป็นการบรรลุธรรมตามลำดับแห่งวิปัสสนาญาณ ซึ่งปรากฏลักษณะแห่งสภาวะที่คล้ายกันกับลำดับแห่งการบรรลุพระโสดาบัน ต่างกันที่ความละเอียดในสภาวะและปัญญาที่ปรากฏ บุคคลที่เข้าถึงภาวะความเป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบัน ย่อมมีปัญญารู้ชัดในสภาวะของรูป นาม ตามความจริง เป็นบุคคลผู้มีสัมมาทิฐิอันเป็นความเห็นชอบที่บริบูรณ์แล้ว หยั่งรู้ในสภาวะรูปนาม ตามพระไตรลักษณ์เป็นปกติวิสัย เป็นผู้ถึงกระแสแห่งพระนิพพาน เห็นความเกิด ดับของรูปนามเป็นธรรมดา เมื่อบุคคลผู้เข้าถึงความเป็นพระอริยะระดับโสดาบัน มีความเพียรประพฤติปฏิบัติในวิปัสสนากรรมฐาน อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ความก้าวหน้าในวิปัสสนาปัญญา หรือที่เรียกว่าความรู้ที่ปรากฏย่อมเจริญขึ้นตามลำดับขั้น เริ่มที่อุทกขณิกญาณเป็นเบื้องต้นจนก้าวเข้าสู่โวกานโคตรอันเป็นการละจากโคตรพระโสดาปัตติผลสู่มรรคญาณแห่งอริยะในลำดับต่อไป ดังมีเนื้อความที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฎิสัมภิทมมรรค ว่า

ญาณที่ครอบงำความเกิดขึ้น ความเป็นไป นิमित กรรมเป็นเครื่องประมวลมา

ปฏิสนธิ คติ ความบังเกิด ความอุบัติ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความเศร้าโศกความรำพัน ความคับแค้นใจ สังขารนิमितภายนอกเพื่อได้สกทาคามีมรรค ชื่อว่าโคตรภู ญาณที่ครอบงำความเกิดขึ้น ฯลฯ เพื่อได้สกทาคามีผลสมาบัติชื่อว่า โคตรภู ^{๓๖๖} เป็นต้น

ดังนั้นการละสังโยชน์ในลำดับแห่งการบรรลุธรรมในทักษิณบุคคล จึงเป็นไปตามอินทรีย์ที่ตนกระทำ ให้แจ้งตามลำดับโดยชอบ คือ สัทธินทรีย์ ที่แรงกล้าจิตที่แล่นในกระแสพระธรรมย่อมเห็นได้เข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพาน เมื่อมรรคผลที่ ๑ เกิดขึ้นบริบูรณ์ วิริยอินทรีย์ความที่มีความเข้มแข็งบากบั่นเต็มรอบด้วยสัมมंपธาน สตินทรีย์ระลึกรู้ขณะปัจจุบันเป็นเครื่องรักษาตนที่มีสติปัญญาเป็นบาท สมาธิินทรีย์ มีพร้อมรูปฌานทั้งหลาย และอริยสัง ความจริงอันประเสริฐย่อมแจ่มแจ้ง สังโยชน์ย่อมละไป ดับไปแก้อยู่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพราะปัญญาในสัมมาทิฐิแห่งมรรคทั้งปวง ซึ่งหมายถึง บุคคลผู้เป็นสัทธานุสारी อัมมานุสारी ละสังโยชน์ในลำดับแห่งพระโสดาบัน คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ด้วยสัทธินทรีย์ และปัญญาในทรีย์ เรียกว่าอัญญาตัญญุสสามิตินทรีย์ ญาณรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้ซึ่งเป็นปัญญาในพระโสดาบันปัตติมรรค บุคคลผู้เป็นสัทธาวิมุต ทิฐิปัตตะ และกายสักขี ทำกามราคะ ปฏิฆะให้เบาบางลง ในลำดับแห่งสกทาคามี และดับสิ้นไปในลำดับแห่งพระอนาคามี ส่วนบุคคลผู้เป็นปัญญาภาควิมุต อุภโตภาควิมุต ย่อมละสังโยชน์ในลำดับแห่งพระอรหันตมรรค คือ รูปราคะ อรูปราคะมานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ด้วยสัทธินทรีย์ สมาธิินทรีย์ และปัญญาในทรีย์ เรียกโดยรวมว่า อัญญาในทรีย์ ญาณรู้ในสิ่งที่รู้แล้ว เมื่อปรากฏในมรรคเบื้องสูง จึงเป็นผลแห่งวิปัสสนาญาณ รู้ถึงความสิ้นไปของชาติ ชรา มรณะฯ กิจในการรู้ทุกขสังข ละสมุทัย กระทำให้แจ้งในนิโรธ และกิจในการเจริญมรรคจบสิ้นแล้ว ญาณรู้ คืออัญญาตาวินทรีย์จบแล้ว โพธิปักขิยธรรมเต็มรอบ อรหันตผลสมบูรณ์

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๗.

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับประมวลธรรม เล่ม ๓, เรียบเรียงโดย นายพินิจ รักทองหล่อ.

กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๔๐

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

ผลิธรรม ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮมจำกัด, ๒๕๕๖.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ปธ. ๙). เพชรในดวงใจ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา:
โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
The Success of School Administration Using Threefold Training
in Suwanvijitwitthaya School: Charity School of Buddhist Temples.

นายสิทธิชัย แผ่นทอง*

ผศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, พระอธิการเวียง กิตติวัฒน์**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อศึกษาผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาในแต่ละด้าน โดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาพบว่า ความพึงพอใจของผู้บริหาร บุคลากรและผู้ปกครองนักเรียนด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมด้านระบบบริหารด้านบุคลากรและนักเรียนด้านหลักสูตรด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานด้านงบประมาณและด้านชุมชนมีความพึงพอใจในระดับที่ดีถึงดีมาก ทั้งนี้เกิดจากการบริหารสถานศึกษาโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าหลักไตรสิกขามาปรับใช้ในการบริหารสถานศึกษาอย่างบูรณาการ

คำสำคัญ : บริหารสถานศึกษา, โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, หลักไตรสิกขา

ABSTRACT

There are three objectives of this research namely : 1) to study of three training (Tri-Sikkha) in Buddhism 2) to study of platform in administration of educational institute by using the three training (Tri-sikkha) in Suwannavitvidya School, the School of monastery in Buddhism 3) to study of effective result of administration by using the three training (Tri-sikkha) in Suwannavitvidga School, the school of monastery in Buddhism. This research aimed to study the success of school administration using the threefold training in Suwanvijitwitthaya School: a charity school of Buddhist temples.

* นิสิตปริญญาโท, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

** อาจารย์ที่ปรึกษา.

The result found that the satisfaction of administrators, staffs, and parents on the success of school administration using threefold training in SuwanvijitwittayaSchool: a charity school of Buddhist temples was at a good to very good level in the following aspects; buildings and environment, administrative, personnel and students, curriculum, media and resources, infrastructure, budget, and community. This was caused by bringing the principles of Buddhism, the so-called threefold training integrated applied to school administration.

Keywords: school administration, charity school of Buddhist temples, threefold training.

๑. บทนำ

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เดิมใช้ชื่อว่า โรงเรียนราษฎร์ของวัด เกิดขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์ของวัด พุทธศักราช ๒๔๘๘ เนื่องด้วยวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน เป็นสถานที่เอื้ออำนวยให้ความสุขแก่พุทธศาสนิกชนมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พระสงฆ์เป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ให้มีความเจริญ ความผูกพันในท้องถิ่นให้มีความสามัคคีวัดเป็นสถานที่อบรมชุมชนได้รับคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

การฝึกฝนและพัฒนาคนุชนั้นทางพระพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ

๑. ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือ ที่ใช้ในการฝึกศีล ก็คือ วินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนาคนุชน เพราะว่าเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยจัดระเบียบความ เป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนาและให้เอื้อโอกาสใน การที่จะพัฒนา

๒. สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติ ต่างๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้าน ความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่ว แน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิมใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความ สดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พูดสั้นๆ ว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

๓. ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการ ต่างๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้น การรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ปราศทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้งสามประการที่กล่าวมานี้เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม เราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้เข้าสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง ^{๓๖๗}

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อศึกษาผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และ ผู้ปกครองของนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนการกุศลในเรื่องการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา : โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดสุวรรณวิจิตร ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้เครื่องมือวิจัยมี แบบบันทึกการสังเกตแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นกรวิจัยแบบผสม (Mix Method Research) คือเป็นการผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเข้าด้วยกันผลการวิจัยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้

๑. ความเป็นมาของหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎกเบื้องต้นพบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้ คือ ในวัชชีปุตตสูตร มีข้อความตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ขณะนั้นได้มีภิกษุชื่อวัชชีบุตรเข้าไปเฝ้า แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท ๑๕๐ ที่ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่าเธอจักสามารถศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรจึงกราบทูลรับแล้วปฏิบัติตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา ๓ แล้วก็สามรถละราคะ โทสะ และโมหะได้อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤตสิ่งเลวทรามอีก ^{๓๖๘} อีกที่หนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ทุตติยสิกขัตตยสูตร ซึ่งมีความสำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับสิกขา ๓ ประการในลักษณะปุจฉาและวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า สิกขาบท ๓ ประการอะไรบ้าง คือ ๑) อธิศีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายนี้ เรียกว่า อธิศีลสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังตจากามทั้งหลาย บรรลุจุดถณานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งใจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติขึ้น ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา ^{๓๖๙} อีกที่หนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ตติยสิกขาสูต ซึ่งมีความสำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมตสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำใจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้งสิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง

^{๓๖๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

^{๓๖๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

(ปริณิพพาน) ในปัจจุบันหรือเมื่อละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ประการ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอันตราปริณิพพายีบ้าง อุปหัจจปริณิพพายีบ้าง อสังขารปริณิพพายีบ้าง สสังขารปริณิพพายีบ้าง อุทังโสโต อภินิฏฐคามมีบ้าง เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้และทำ รากะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางจึงเป็นสกทาคามี เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้ จึงเป็นเอกพีซี โสดาบันบ้าง เป็นโกลังโกละโสดาบันบ้าง เป็นสัตตักขัตตปุระมะโสดาบันบ้าง^{๓๗๐} ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา ได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเป็นอย่างมากเนื่องจากว่าหลักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้ารวมอยู่ในหลักสิกขานี้ เมื่อไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น^{๓๗๑}

๒. การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา ของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยาในบทนี้แบ่งเนื้อหาที่จะนำมาใช้ในการศึกษาออกเป็น ๔ หัวข้อหลักดังนี้ คือ

๑) ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา โรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ตั้งอยู่เลขที่ ๒๖ หมู่ที่ ๑ วัดสุวรรณวิจิตร ถนนสุรินทร์-ช่องจอม ตำบลก้งแอน อำเภอบรบือ จังหวัดสุรินทร์ ได้รับอนุญาตจัดตั้ง วันที่ ๑๐ เดือนเมษายน ๒๕๔๙ เปิดสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึง ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีเนื้อที่ ๒ ไร่ เขตพื้นที่บริการการศึกษา ได้แก่ อำเภอบรบือ อำเภอกาบเชิง อำเภอนวมดงรัก อำเภอสงขลาและอำเภอประโคนชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุรินทร์ เขต ๓ เดิมเป็นโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต่อมาในปี ๒๕๔๙ ได้ขออนุญาตจัดตั้งเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ออกสภาก่อตั้งโรงเรียนในเขตจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงให้ได้รับการศึกษาในโรงเรียนที่มีคุณภาพ

๒) รูปแบบการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา มีการแบ่งโครงสร้างการบริหารงานออกเป็น ๔ ฝ่ายในการบริหารงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายอันได้แก่ (๑) ฝ่ายวิชาการ (๒) ฝ่ายงบประมาณ (๓) ฝ่ายบริหารบุคคล (๔) ฝ่ายบริหารทั่วไป และได้ดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๗ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ สอดคล้องตามมาตรฐานการศึกษาชาติ มาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา การดำเนินการพัฒนาสถานศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน เพื่อให้สถานศึกษาจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ตรงตามเป้าหมายของชาติการดำเนินการพัฒนาแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ (๑) มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน (๒) มาตรฐานด้านการจัดการศึกษา (๓) มาตรฐานด้านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (๔) มาตรฐานด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษา และ (๕) มาตรฐานด้านมาตรการส่งเสริม

๓) ขั้นตอนการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ขั้นตอนเตรียมการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยานั้นแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนคือ (๑) การสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิอันได้แก่ ด้านกายภาพ (ศีล) ด้านจิตภาพ (สมาธิ) และด้านปัญญา (ปัญญา) (๒) การดำเนินการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านกายภาพ (ศีล) ๒ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ๒. ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ ให้มนุษย์รู้จักตั้งตนอยู่ในระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี ด้านจิตภาพ (สมาธิ) คือ การพัฒนาหรือฝึกอบรมจิตใจให้เกิดมีคุณลักษณะ ๓ ด้าน คือ ๑. ด้านสมรรถภาพจิต คือ จิตที่มีความสามารถในการคิดสูง ๒. ด้านคุณภาพจิต คือ จิตมีคุณธรรม และ ๓. ด้านสุขภาพจิต คือ จิต

^{๓๗๐} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๑/๓๑๙-๓๒๐.

^{๓๗๑} นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา, สารนิพนธ์การสอบวัดคุณสมบัติพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๕๕), หน้า ๖.

ที่มีสุขภาพดี ด้านปัญญา (ปัญญา) เป็นการพัฒนาหรือฝึกอบรมด้านปัญญาของบุคคล ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ (๓) การวัดผลประเมินผลตามหลักไตรสิกขาจะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า มีการพัฒนามนุษย์เป็น ๔ ด้าน คือ ด้านกาย สังคม จิตใจ และสติปัญญา ดังนั้นเวลาวัดผลและประเมินผลที่จะทำให้สอดคล้องกับหลักของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาจึงต้องแยกวัดให้ครบทั้ง ๔ ด้านดังนี้

๑. ด้านกาย เช่น บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ ดูแลร่างกาย การนุ่งห่ม การแต่งกายสะอาดเรียบร้อย ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อมเป็น ๒. ด้านศีลความประพฤติของบุคคล ให้เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ให้เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี มีความเกื้อกูลต่อผู้อื่นในสังคม ๓. ด้านสมาธิ คือ การพัฒนาทางด้านจิตใจ ความประพฤติดี มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบานและ ด้านปัญญา คือ การพัฒนาทางด้านปัญญาให้มีศรัทธาและความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัยรูปาบุญ คุณ โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

๔) ด้านกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา คือ การนำเอาปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ อันเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่ได้กล่าวแล้วมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เช่นด้านการเรียนการสอนที่บูรณาการตามหลักไตรสิกขาด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรด้านกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน

๓. ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา มีอยู่ ๒ หัวข้อ คือ ๑) ผลสำเร็จ ด้านศาสนศึกษา ซึ่งข้อมูลที่ได้มาจากแบบสอบถามความคิดเห็นบุคลากรของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา และผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียน ของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ซึ่งได้แบ่งประเด็นในการศึกษาออกเป็น ๘ ด้านคือ (๑) ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมโดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก (๒) ด้านระบบบริหารโดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๘ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดี (๓) ด้านบุคลากรและนักเรียนโดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๙ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก (๔) ด้านหลักสูตร โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๖ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดี (๕) ด้านสื่อ และแหล่งเรียนรู้ โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๓๙ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดี (๖) ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก (๗) ด้านงบประมาณ โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๖ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดี (๘) ด้านชุมชน โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ จากคะแนนเต็ม ๕ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามความคิดเห็นบุคลากรของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา และผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียน ของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ๒) ผลสำเร็จด้านชุมชนได้แบ่งออกเป็น ๓ ด้านดังนี้ คือ (๑) บ้าน ในส่วนของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาด้านบ้านมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก ส่วนของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยารายด้าน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก (๒) วัดในส่วนของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาด้านวัดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก ส่วนของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ด้านวัดโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก (๓) ราชการ ในส่วนของโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาด้านราชการมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓

มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก ส่วนของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา ด้านราชการมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑ มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปปฏิบัติ

๑) ด้านรัฐบาลโดยผ่านกระทรวงศึกษาธิการ ควรเร่งรัดดำเนินนโยบายให้มีแผนการส่งเสริม สนับสนุนช่วยเหลือ และดูแลการจัดการด้านสถานศึกษา ทั้งด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรและด้านงบประมาณ อย่างเป็นทางการเหมาะสมและเพียงพอ รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนการบริหารสถานศึกษาโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้อย่างบูรณาการในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อทรงไว้ซึ่งคำสอนที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและเพื่อประโยชน์สุขในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในประเทศไทยตลอดกระทั่งเพื่อความผาสุกของสังคมโลก

๒) ด้านคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในการกำหนดนโยบาย ประสานงาน และเร่งรัด การดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาด้านศาสนศึกษา โดยการสนับสนุน ส่งเสริม กำกับดูแล ตลอดจนกระทั้งการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนา โดยอาจมีการปรับปรุงและสร้างกฎระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรและด้านงบประมาณ ให้มีความเหมาะสมทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันอย่างเป็นทางการ

๓) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในฐานะมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรม การศึกษาวิจัย การวิเคราะห์ นำเสนอข้อมูลตลอดกระทั่งให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐและคณะสงฆ์เพื่อหาแนวทางพัฒนาการด้านบริหารสถานศึกษาอย่างบูรณาการ

๔) ด้านสถานศึกษาควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาสำนักเรียนทั้งในระยะยาวและระยะสั้น เพื่อเป็นแม่บทในการพัฒนาสำนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาวะที่เอื้อต่อการศึกษา ควรส่งเสริมการพัฒนากุศลกรทุกฝ่ายโดยอาจส่งเข้าอบรมในสายงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกระทั้งการส่งเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป ควรปรับระบบการบริหารจัดการให้ชัดเจนและคล่องตัว ควรปรับกระบวนการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้สื่อเทคโนโลยีในกิจกรรมด้านการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการประเมินผลหลักการบริหารสถานศึกษาในโรงเรียนการกุศลอื่นๆ
๒. ควรมีการประเมินผลการบริหารสถานศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในโรงเรียนอื่นๆ
๓. ควรศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมกับโรงเรียนการกุศล

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต).ศึกษา ฝึกฝนพัฒนาตนให้สูงสุด. ชุดธรรมะประยุกต์ สำหรับคนทำงาน ลำดับที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์. การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา. สารนิพนธ์การสอบวัดคุณสมบัติ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช, ๒๕๕๕.

การวิเคราะห์จริตที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม
อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

An Analysis of an Appropriate Temperament in Mental Development
for Religious Students in Amphor Changklang, Nakorn Sri Thammarat

พระครูสมุห์เริงศักดิ์ ถาวโร,*

พระครูโกศลอรธกิจ,ดร.,พระครูสิริธรรมาภิจิต, ผศ.ดร.**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาการวิเคราะห์จริตที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒) เพื่อเปรียบเทียบจริตที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ และ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับจริตของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 278 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t - test ค่า F - test และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีเชฟฟี

ผลการวิจัยพบว่า ๑) จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรมอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีโมหจริตและมีวิตกจริตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ มีโทสจริต ($\bar{X}=3.69$) ส่วนด้านพุทธิจริตมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}=3.52$) ๒) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ผู้ที่มีอายุ และระดับการศึกษา ต่างกัน มีจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนผู้ที่มีเพศและอาชีพต่างกัน มีจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและ ๓) คนราคะจริตควรเจริญอุสุภกรรมฐาน และกายคตาสติคนโทสจริตควรเจริญเมตตา ผู้มีอินทรีย์อ่อนควรเจริญอัปปมัญญา ๔ คนโมหจริต ควรทำการศึกษาพระธรรมฟังธรรมควรอยู่กับอาจารย์เพื่อสั่งสมปัญญาและควรมีมรณสติและจตุธาตวัญฐาน คนสัทธาจริต เหมาะกับการเจริญอนุสติ 6 คนพุทธิจริตเหมาะกับการเจริญมรณสติอุปมานุสติจตุธาตวัญฐานอาหาเรปฏิกูลสัญญาและ คนวิตกจริตควรปฏิบัติอานาปานสติ

คำสำคัญ: จริต, การปฏิบัติธรรม

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช.

** อาจารย์ที่ปรึกษา.

ABSTRACT

The objectives of the study were (1) to analyze an appropriate intrinsic nature of a person for spiritual development of religious students (participants in Dhamma practice course) in AmphorChangklang, Nakorn Sri Thammarat, (2) to compare the appropriate characteristic behavior of the participants classified according to their gender, age, education, and career, and (3) study suitable way of mental training of the participants. The sampling in this study consisted of 278 participants employing questionnaire as the research instrument. The statistics used in the study were frequency, percentage, and average, and standard deviation, t-test, F-test with the test of paired average value using Scheffe's method.

Findings revealed that;

The appropriate temperament of the participants consisted of Moha-cairita (deluded temperament) and Vitakka-carita (speculative temperament) with the highest average followed by Dosa-carit (hating temperament) (3.69) whereas the average level of Buddhi-carita (intelligent temperament) was lowest (3.52). In comparative result, it was found that the participants with different age and educational level have divergent appropriate temperament with statistically significant difference level of .05 whereas participants with different sex and profession have no different characteristic behavior with statistically significant difference, and participants with lustful temperament should follow Asubhakkammañhàna (Meditation on foulness) and (Kàyagatàsati (mindfulness with regard to the body) should practice Appamannà: 4 (unbounded states of mind). One who is with Moha-carita should study dhamma, listen to a sermon, live with a teacher to accumulate intellect and needs to follow Maranànusati (contemplation on death) and Catudhàtuvatthàna whereas one who are of faithful temperament (Saddhà-carita) is ideal for Anussati 6 (6 kinds of recollection). One who is of Buddhi-carita should follow Maranànusati, Upamànussati, Catudhàtuvatthàna, àhàrepañikulasannà and one who is of intellectual temperament should follow Anàpànasati (mindfulness of in and out-breathing).

Keywords : Appropriate, spiritual development

บทนำ

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้อะไรต่างกล่าวได้ดีการประกาศพุทธธรรมของพระองค์จึงได้ผลอย่างน่าอัศจรรย์เช่นในกรณีของการโปรดโจรองคฺลีมาล ดังที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงอัศจรรย์ใจในความสามารถของพระผู้มีพระภาคในเรื่องการฝึกพระองค์ลีมาลจึงทรงตรัสยกย่องพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริงไม่เคยปรากฏพระผู้มีพระภาคทรงฝึกบุคคลที่ใครๆฝึกไม่ได้ทรงทำบุคคลที่ใครๆ ทำให้สงบไม่ได้ให้สงบได้ทรงทำบุคคลที่ใครๆดับไม่ได้ให้ดับได้เพราะว่าหม่อมฉันทั้งที่มีอาชญา มีศัสตราอยู่พร้อมก็ไม่สามารถจะฝึก

ผู้ใดได้แต่พระผู้มีพระภาคไม่มีอาชญาไม่มีศีลตราเลยยังฝึกผู้นั้นได้...”(ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๔๗/๔๒๑) การแสดงธรรมโปรดนางปฐาจารา (ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๒๘๘/๑๒๒) และการแสดงธรรมโปรดท่านพาหิยะ (ขุ.อุ.(ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๓.) เป็นต้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าธรรมะสำหรับการบรรลุธรรมของแต่ละคนนั้นไม่ได้มากมายแต่อย่างใดหากพระพุทธรองค์ทรงรู้อุปนิสัยและแสดงธรรมให้ตรงกับจริตของผู้ฟังก็อาจบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลกที่มีคุณสมบัติอันเยี่ยมยอดคือคุณสมบัติข้อที่ทรงเป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า (อนุตตโร ปุริสทมसारถิ) ซึ่งเมื่อศึกษาโดยละเอียดแล้วจะพบว่าพระองค์ทรงสำรวจอุปนิสัยของสัตว์โลกก่อนแล้วจึงให้คำสั่งสอนที่เหมาะสมแก่จริตจึงสามารถฝึกสอนสาวกได้อย่างเยี่ยมยอดไม่มีใครที่จะเทียบได้ (ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๕/๓๐๔.) เป็นที่ทราบกันดีว่ามนุษย์แต่ละคนมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ต่างกันทั้งจริตอุปนิสัยความเคยชินระดับสติปัญญาภาระหน้าที่รูปแบบการดำรงชีวิตสภาพแวดล้อมและระดับการศึกษาจึงทำให้พื้นฐานความพร้อมในการศึกษาและปฏิบัติธรรมมีความต่างกันไปในแต่ละบุคคลกรรมฐานที่เหมาะสมเฉพาะตัวจึงเป็นเรื่องที่จะต้องนำมาพิจารณาให้ถี่ถ้วนแม้ในครั้งพุทธกาลก็ปรากฏตัวอย่างของความสำคัญในการเลือกสอนกรรมฐานเช่นเรื่องของท่านพระจูฬปันถกเมื่อครั้งศึกษากับพระมหาปันถกก็ได้รับผลสำเร็จเท่าที่ควรแต่เมื่อพระพุทธรองค์ทรงทราบว่าพระจูฬปันถกท้อถอยจากคำตำหนิของพระมหาปันถกจนคิดลาสิกขาจึงทรงมาโปรดและให้กรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตของท่านพระจูฬปันถกโดยประทานผ้าเช็ดเท้าและให้อธิษฐานบริกรรมว่าผ้าสะอาดในเวลาไม่นานนักท่านพระจูฬปันถกก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์เนื่องจากได้กรรมฐานที่เหมาะสม ซึ่งเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าครูบาอาจารย์ที่จะสอนกรรมฐานนั้นก็มีความสำคัญมากเพราะหากได้อาจารย์ที่มีความสามารถก็สามารถเลือกสอนกรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตของศิษย์ได้

พระพุทธรองค์ตรัสถึงเรื่องความสำคัญของผู้สอนว่า “ความมีกัลยาณมิตรเท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียวเพราะว่าผู้ที่มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้คือจักเจริญจักทำให้มากซึ่งอัฐางคิกมรรค” เป็นที่น่าเสียดายว่าในยุคปัจจุบันการจะหาครูบาอาจารย์ที่มีความสามารถในการจัดสรรกรรมฐานให้เหมาะกับศิษย์นั้นหาได้ไม่ถ้ง่ายนักแม้จะมีสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ที่สอนสติปัญญาฐานกันหลายสำนักแต่ส่วนใหญ่แต่ละสำนักก็มีแนวทางการปฏิบัติเฉพาะในแนวทางที่เจ้าสำนักมีความชำนาญหรือได้รับผลสำเร็จในการปฏิบัติตามแนวทางนั้นๆ โดยสอนให้กับผู้มาเข้ารับการศึกษาล้ำๆ กันหมดทุกคนเหมือนมีหลักสูตรมาตรฐานหลักสูตรเดียวสำหรับทุกๆ คนส่วนด้านผู้ศึกษาเองในบางครั้งก็ได้เลือกเรียนกรรมฐานในแนวทางที่เหมาะสมกับตนเองแต่ก็มักเลือกสำนักจากปัจจัยอื่นๆ ภายนอกเช่นเลือกตามเพื่อนเลือกเพราะเห็นว่าเป็นที่นิยมหรือเห็นอาจารย์มีจริยวัตรและแนวทางการสอนที่น่าเลื่อมใสโดยมิได้เลือกปฏิบัติกรรมฐานตามความเหมาะสมของจริตของตนเองจึงอาจทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ในการเจริญกรรมฐานในพระพุทธรศาสนาต้องอาศัยความละเอียดอ่อนจะใช้กรรมฐานเดียวสำหรับทุกคนคล้ายกับการผลิตสินค้าในวงการอุตสาหกรรมหรือหลักสูตรมาตรฐานในการศึกษาขั้นพื้นฐานทางโลกนั้นอาจไม่เหมาะสมนักเมื่อฝั่งผู้สอนไม่สามารถเลือกกรรมฐานให้เหมาะกับผู้ศึกษาได้ฝ่ายผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมอาจต้องอาศัยความช่างสังเกตและหลักโยนิโสมนสิการเข้ามาเพื่อเลือกเฟ้นกรรมฐานให้เหมาะสมกับตนเองการปฏิบัติจึงได้ผลก้าวหน้าด้วยเหตุดังกล่าวยังเห็นได้ว่า การนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับจริตของผู้ปฏิบัติธรรมมาศึกษาวิเคราะห์และจัดการบูรณาการอย่างเหมาะสมเพื่อจำแนกจริตเพื่อให้ชาวพุทธสามารถประเมินตนเองและทราบจริตของตนเองจะทำให้สามารถเลือกสติปัญญาฐานหมวดที่เหมาะสมกับจริตของตนและสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของตนในยุคปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมในชีวิตประจำวันซึ่งจะเป็นการช่วยรักษาแก่นแท้แห่งพุทธศาสนาให้สืบทอดยืนนานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์จิตที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
๒. เพื่อเปรียบเทียบจิตของผู้ปฏิบัติธรรมตามลักษณะส่วนบุคคลของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับจิตของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรเป็นผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน ๕๐๐ คน

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหา ได้แก่

๑) จิต ๖ ได้แก่

- (๑) รากจิตได้แก่ผู้มีรากะเป็นผู้ประพฤติหนักไปทางรักสวยรักงาม
- (๒) โทสจิตได้แก่ผู้มีโทสะเป็นผู้ประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด
- (๓) โมหะจิตได้แก่ผู้มีโมหะเป็นผู้หนักไปทางเขลาหลงซิมมิงมาย
- (๔) สัทธาจิตได้แก่ผู้มีศรัทธาเป็นผู้ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้งซึ้นบานน้อยใจเลื่อมใส

โดยง่าย

(๕) พุทธิจิตหรือญาณจิตได้แก่ผู้มีความรู้ประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณา

(๖) วิตกจิตได้แก่ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติไปทางนึกคิดจับจดฟุ้งซ่าน

๒) การปฏิบัติธรรม ได้แก่ การอบรมเจริญปัญญาการทำให้เกิดมีขึ้นการฝึกอบรมจิตใจการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามี๒อย่าง คือ (๑) สมถกรรมฐานและ (๒) วิปัสสนากรรมฐาน

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๔. ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และ อาชีพ ของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ จิต ๖ ได้แก่ รากจิต โทสจิต โมหะจิต สัทธาจิต พุทธิจิต และ วิตกจิต

๓) ระยะเวลาในการวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี ๒๕๕๙ จำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Krejcie และ Morgan ที่ระดับความคลาดเคลื่อนไม่เกิน .๐๕ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๗๘รูปโดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) และการสัมภาษณ์พระวิปัสสนาจารย์ผู้สอน สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแก่ ผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน ๓ ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่านตรวจสอบความตรง ทุกข้อได้ค่าความตรง ตั้งแต่ ๐.๖ – ๑.๐ และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๘๘๗ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t – test ค่า F – test และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีเชฟฟี

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์จริตที่เหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชผู้วิจัยได้นำผลที่พบจากการวิจัยมาอภิปรายเชื่อมโยงทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชโดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีโมหจริตผู้มีโมหะเป็นความประพฤติดีกดี และมีวิตกจริตผู้มีวิตกเป็นความประพฤติดีกดีรองลงมา คือ มีโทสจริตผู้มีโทสะเป็นความประพฤติดีกดีส่วนด้านพุทธิจริตผู้มีความรู้เป็นความประพฤติดีกดีมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีลักษณะเป็นโมหะจริตเป็นคนมีการยึดมั่นถือมั่นโดยปราศจากเหตุผลหมายความว่า เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาหากว่าเกิดความเชื่อมั่นในสิ่งใดแล้วก็เชื่ออย่างเต็มหัวใจไม่ยอมคลายทิวี่ซึ่งมีอยู่มากในกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ที่มีความเชื่ออย่างยึดมั่น ในขณะที่ผู้ที่มีวิตกจริตนั้น เป็นคนเจ้าความคิดมักคิดพลุ่งพล่านไปในเรื่องอะไรต่อมิอะไรไร้อย่างแปรพันเก้าจิตใจไม่ค่อยมีโอกาศที่จะสงบนิ่งลงได้เลย แต่ทั้งโมหะจริต และวิตกจริต นั้นมีมากในผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งลักษณะจริตทั้งสองอาจเป็นคนกลุ่มเดียวกันก็เป็นได้ ทั้งนี้เพราะวิตกมีลักษณะใกล้เคียงกับโมหะขยายความว่าโมหะเป็นสภาพไม่ตั้งมั่นเพราะหลงเข้าไปรับรู้ในอารมณ์ต่างๆมากมาย วิตกก็เป็นสภาพไม่ตั้งมั่นเพราะตริตริกนึกไปโดยประการต่างๆ เช่นกันและโมหะเป็นสภาพไหวหวั่นเพราะไม่หยั่งลงมั่นในอารมณ์ส่วนวิตกก็เป็นสภาพไหวหวั่นเพราะกำหนดอารมณ์รวดเร็วเช่นกัน (วิสุทธิ. (ไทย) ๑๖๘.) ส่วนพุทธิจริตพฤติกรรมที่เน้นหนักไปในทางใช้ความคิดพิจารณา มักใช้ปัญญาในการไตร่ตรองขอบวางแผนบุคคลที่มีพุทธิจริตมากโดยทั่วไปจะมีพฤติกรรมและบุคลิกภาพว่าง่ายสุภาพเรียบร้อยพูดสุภาพเพื่อพึ่งพ่อแม่ครูอาจารย์รู้จักบุญคุณคนรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นรู้จักคบคนชักนำเพื่อนไปทางที่ดีงามไม่ฟุ้งเฟ้อไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตมีสติรอบคอบทำอะไรมีการวางแผนล่วงหน้ามีความละเอียดถี่ถ้วนมีความพยายามสูงมีความอดทนรู้จักใช้เหตุผลในการตัดสินใจสิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควรยอมรับความเป็นจริงกล้าเผชิญกับปัญหาและคิดหาวิธีแก้ไขปัญหา ซึ่งกลุ่มที่มีความเป็นพุทธิจริตมีอยู่น้อยในผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งขัดแย้งกับผลการศึกษาของพระวรศักดิ์ จนทโซโต (๒๕๕๔: ๑๒๐.)^{๓๗๒} ศึกษาเรื่องจริต ๖ กับการรับรู้ความตาย:กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติ

^{๓๗๒} พระวรศักดิ์จนทโซโต (ไมกวิสสุทวิรงค์), “การศึกษาจิตกับการรับรู้ความตาย”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๕๔): ๑๒๐.

วิปัสสนากรรมฐานวัตรระฆังโฆสิตารามมีผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมมีความเป็นพุทธจริตและสัทธาจริตอยู่ในระดับมากส่วนโมหจริตราคจริตวิตกจริตและโทสจริตอยู่ในระดับปานกลางซึ่งลักษณะพุทธจริตมีลักษณะของผู้มีความดีซ่อนอยู่ในตนเองเป็นคนว่านอนสอนง่ายยอมรับฟังคำแนะนำสั่งสอนที่มีประโยชน์มีปัญญาเลือกคบแต่คนดีเป็นเพื่อนไม่เลือกคบเพื่อนที่เป็นคนพาลทำอะไรก็คิดหน้าคิดหลังประกอบไปด้วยปัญญาหมั่นสร้างสมอบรมคุณงามความดีให้เกิดมีขึ้นกับตนด้วยทานศีลสมาธิภาวนาและจากการวิเคราะห์ข้อมูลการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทที่แตกต่างกันของผู้ปฏิบัติธรรมในวัตรระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร และวัดธาตุน้อย อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒) ผลการเปรียบเทียบจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ สามารถอภิปรายได้ ดังนี้

(๑) จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชจำแนกตามเพศพบว่า ผู้ปฏิบัติธรรม ที่มีเพศต่างกัน มีจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

(๒) จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชโดยรวมทั้ง ๖ ด้าน ที่มี อายุ ต่างกันมีจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม ด้านพุทธจริตผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ และด้านวิตกจริตผู้วิตกเป็นความประพฤติปกติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติที่มีอายุต่างกัน พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี มีพุทธจริตผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ มากกว่า ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีอายุ ต่ำกว่า ๓๐ ปี และ ๓๐ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนคู่อื่น ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและผู้ปฏิบัติธรรมที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี มีวิตกจริตผู้มีความวิตกเป็นความประพฤติปกติ มากกว่า ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีอายุ ต่ำกว่า ๓๐ ปี และ ๖๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีวิตกจริตผู้มีความวิตกเป็นความประพฤติปกติ มากกว่า ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีอายุ ๓๐-๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนคู่อื่น ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

(๓) จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชโดยรวมทั้ง ๖ ด้าน ที่มี ระดับการศึกษาต่างกันมีจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม ด้านโทสจริตผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดย ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย หรืออนุปริญญา มีโทสจริตผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ มากกว่า ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนคู่อื่น ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

(๔) จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชโดยรวมทั้ง ๖ ด้าน ที่มี อาชีพ ต่างกัน โดยรวมมีจริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับจริตของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า

(๑) คนราคะจริตควรเจริญอสุภกรรมฐาน เพื่อข่มราคะและกายคตาสติอิริยาบถที่เหมาะสมกับการปฏิบัติได้แก่ ยืนหรืออิริยาบถเดินไม่ควรเจริญอัปมัณฺญา ๔ เพราะนิมิตของอัปมัณฺญาเป็นสิ่งตงาม

(๒) คนโทสจริตควรเจริญเมตตา ผู้มีอินทรีย์อ่อนควรเจริญอัปมัณฺญา ๔ เพราะจะข่มโทสะได้ อิริยาบถที่เหมาะสมกับการปฏิบัติได้แก่ อิริยาบถนอนหรืออิริยาบถนั่งแต่ไม่ควรเจริญอสุภสัญญา ๑๐ เพราะจะเกิดปฏิฆสัญญา

(๓) คนโมหจริต ผู้ปฏิบัติใหม่ยังไม่ควรปฏิบัติกัมมฐานควรทำการศึกษาพระธรรมฟังธรรมควบคู่ไปกับอาจารย์เพื่อสั่งสมปัญญาและอาจารย์ค่อยมอบกรรมฐานให้ภายหลังและเห็นว่ามรณสติและจตุธาตวัญฐานเหมาะสมเป็นพิเศษอิริยาบถที่เหมาะสมกับการปฏิบัติ ได้แก่ อิริยาบถเดิน

(๔) คนสัทธาจริตเหมาะกับการเจริญอนุสติ ๖ (พุทธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติ สีลานุสติ จาคานุสติ เทวตานุสติ) อิริยาบถที่เหมาะสมกับการปฏิบัติ ได้แก่ อิริยาบถเดิน

(๕) คนพุทธิจริตเหมาะกับการเจริญมรณสติอุปัฏฐานสติจตุธาตวัตถทานอาหารปฏิกุศลสัญญา

(๖) คนวิตกจริตควรปฏิบัติอานาปานสติเพราะสามารถกำจัดความฟุ้งซ่านได้อิริยาบถที่เหมาะสมกับการปฏิบัติ ได้แก่ อิริยาบถเดิน

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

(๑) จากผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ปฏิบัติธรรมมีผู้มีโหมะและมีวิตกจริตเป็นส่วนใหญ่ ในการจัดการปฏิบัติธรรม จึงควรเน้นให้เหมาะกับจริตทั้งสองเป็นพื้นฐาน

(๒) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่า จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชมีความแตกต่างกันตามกลุ่มอายุ และระดับการศึกษา ฉะนั้นในการนำผลการวิจัยไปใช้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม ควรจะจัดกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมที่มีสถานภาพพื้นฐานด้านอายุ และด้านการศึกษาที่มีความใกล้เคียงกัน เพื่อการออกแบบการปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของผู้ปฏิบัติธรรม

(๓) จากผลการวิจัยพบว่า จริตของผู้ปฏิบัติธรรมแต่ละคนมีความแตกต่างกัน จึงควรมีการออกแบบกระบวนการปฏิบัติธรรมให้มีความหลากหลาย เพื่อให้ปฏิบัติธรรมได้เลือกปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของตน

๒) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

(๑) ควรมีการศึกษาเรื่องการวิเคราะห์จริตที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติธรรม อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในมิติของการสร้างมาตรฐานในเรื่องจริตให้มีความชัดเจน เพื่อเป็นเครื่องมือในการคัดกรองผู้ปฏิบัติธรรม และการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับจริต

(๒) ควรมีการศึกษาในเชิงทดลอง โดยการออกแบบหลักสูตรการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับจริตของผู้ปฏิบัติธรรมในแต่ละบุคคล และมีการประเมินผลการทดลองให้เห็นเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา อุนฎีกา ปกรณวิเสส ๓.

งานวิจัยพระวรศักดิ์ จนทโชโต (โมกขวิสุทธินรงค์), “การศึกษาจริต ๖ กับการรับรู้ความตาย”, วารสาร

พหุติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๕๔): ๑๒๐.

บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
The Roles in Community Development of Buddhist Monks in Thasala District,
Nakhon Si Thammarat Province

พระปลัดมนตรี มนต์ชาโต (ทองอยู่) *

พระครูอรุณสุตาลังการ ผศ.ดร., รศ.ดร.เดชชาติ ตริทรัพย์ **

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ตามความคิดเห็นของประชาชน ที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ที่ต่างกัน และ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางส่งเสริมบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๑๑๑,๘๗๙ คน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๘๔ คน ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเคร็จซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) โดยใช้การสุ่ม กลุ่มตัวอย่างอย่างมีระบบ (Systematic random Sampling) และทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง อย่างมีระบบ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติทดสอบที่ t – test ค่าสถิติทดสอบเอฟ F – test และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีของเซฟเฟ

ผลการวิจัย พบว่า

๑. บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชโดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เมื่อพิจารณาโดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางส่งเสริมต่อบทบาทการพัฒนาชุมชน ของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประชาชนได้เสนอแนะปัญหา ด้านสังคม มากที่สุด โดยได้เสนอแนะว่า

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

** อาจารย์ที่ปรึกษา

วัดควรจัดแสดงสื่อให้เห็นถึงของโทษของยาเสพติดควรสร้างแรงจูงใจให้แก่เยาวชน และประชาชนในชุมชนในการเป็นตัวอย่างของการปลอดยาเสพติดเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของควมสร้างควมสามัคคีและจัดกิจกรรมอบรมหลักธรรม เพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่นหลักพรหมวิหาร ทศกษลาฯ

ประชาชนได้เสนอแนะแนวทางส่งเสริมต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ด้านสังคม มากที่สุด โดยประชาชนได้เสนอแนะว่า รัฐต้องสนับสนุนให้มากขึ้น และคณะสงฆ์ต้องมีความแข็งแกร่งเป็นปึกแผ่นให้เป็นที่ศรัทธาของประชาชน สนับสนุนให้พระเป็นผู้นำได้ตามศักยภาพ ชุมชนจะให้ความร่วมมือต่อกิจของสงฆ์ด้วยความยินดี

คำสำคัญ: บทบาท, การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์

Abstract

The thesis title on “the role in community development of Sangha in Thasala district, Nakhon Si Thammarat Province” The objectives of this research were as follows 1) To study the role in community development of Sangha in Thasala district, Nakhon Si Thammarat Province. 2) To compare on the role in community development of Sangha in Thasala district, Nakhon Si Thammarat Province in terms of sexes, ages, degrees of education, and occupations as differently and 3) To study the suggestions on problem and resolution in the role in community development of Sangha in Thasala district, Nakhon Si Thammarat province. The population for this research were about 111,879 persons. The samples were about 384 persons with Krejcie and Morgan’s table measurement.systematic random sampling was used, the instrument for data collection was questionnaire, the statistics were applied as follows; frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, t-test, F-test and to test the difference mean in each pair by Scheffe’s method.

The findings were as follows

1. The role in community development of Sangha in Thasala district, Nakhon Si Thammarat Province by overview was at more level for all aspects when considered in each aspect found that the aspect of spiritual was the highest mean and followed up the aspect of economics, education, culture, social, and the aspect of environment was the lowest mean when considered in term of sexes, ages, degrees of education, and occupations were at more level for all aspects.

2. The comparative result on he role in community development of Sangha in Thasala district, Nakhon Si Thammarat Province in term of sexes, ages, degrees of education, and occupations found that there were not different as statistically significance which are not accordance with hypothesis.

3. The suggestions on the role in community development of Sangha in Thasala district, Nakhon Si Thammarat Province. The problem found that the aspect of social was the highest i.e. temple should provide on media for disadvantage of drug, to create of motivation to youth and people in community as sample of drug avoiding to good sample of harmony and to arrange Dhamma training activities for peaceful living i.e. Brahmavihara, six directions. The recommendation : the way to promote on the role in community development of Sangha found that the aspect of social was the highest i.e. the state must be more support and the Sangha must be strong and solidarity as people's belief. To promote monk to be a leader according to their abilities and community will co operate on Sangha's affair as pleasure.

Keywords: The Roles, in Community Development of Buddhist Monks

๑. บทนำ

ประเทศไทยจัดได้ว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่โชคดีที่สุดในบรรดาชาติที่นับถือพุทธศาสนาด้วยกันในโลกนี้ เพราะตลอดกาลอันยาวนานของประวัติศาสตร์ชาติไทยนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ตลอดมา หรือแม้แต่ในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก พระพุทธศาสนายังได้รับความสนพระราชหฤทัยจากพระมหากษัตริย์เป็นอย่างสูง แม้แต่การกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ก็ได้ทรงแสดงน้ำพระราชหฤทัยที่จงรักภักดีต่อพระพุทธศาสนา

สังคมไทยให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีฐานะพิเศษทางสังคมได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความเอื้อเฟื้อ และแสดงความเคารพอบน้อมต่อพระสงฆ์เมื่อได้พบเห็นยังพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย จะได้รับการยอมรับนับถือจากพุทธศาสนิกชนอย่างมาก เมื่อพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชนยิ่งทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป หากพระสงฆ์ประพฤติในทางเสียหายก็จะทำให้ศาสนาที่มีความศรัทธามอง และประชาชนเสื่อมความศรัทธา เมื่อพระสงฆ์ประพฤติดีปฏิบัติชอบคุณประโยชน์ก็จะเกิดแก่สังคมในสมณภาวะ และภาระหน้าที่ เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง บทบาทของคณะสงฆ์ในอดีต และปัจจุบันที่ได้รับความเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเฉพาะการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีส่วนช่วยกล่อมเกล่าจิตใจและลักษณะนิสัย ของคนไทยให้อบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อต่อแก่กับบทบาทที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งยังรับเป็นภาระในการแก้ไขปัญหาทางสังคม เนื่องจากพระสงฆ์เป็นบุคคลในท้องถิ่นที่ใกล้ชิดปัญหาจึงรู้ซึ่งถึงปัญหาต่างๆ สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้เป็นอย่างดี และยังเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของสังคมเสมอมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สถาบันสงฆ์มีบทบาทโดดเด่นอย่างยิ่งต่อสังคมชาวพุทธทั่วไปในฐานะเป็นผู้นำทางด้านสติปัญญาแก่สังคม และเป็นศูนย์รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านส่วนตัว และส่วนรวม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพากันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ชาวบ้านว่าต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์แล้ว ความสุข ความเจริญของชีวิต สังคมก็

จะตามมาเอง ดังพุทธพจน์ว่า

“... ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้มือุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มือุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศการครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะอันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิดฯ”^{๓๑๓} ดุกรภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอำนาจอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพุดติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อจะทำสิ่งที่สูงสุดแห่งทุกขโดยชอบด้วยประการอย่างนี้^{๓๑๓}

อำเภอท่าศาลา เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความเจริญทัดเทียมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือแม้แต่ตัวจังหวัดเอง เพราะอำเภอ ท่าศาลา ได้ชื่อว่าเป็นเมืองประวัติศาสตร์ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ที่มีหาดทรายสวยงามน่าสัมผัส จึงเป็นอีกอาชีพหนึ่งของชาวท่าศาลา คืออาชีพประมงที่เป็นอาชีพหลักหนึ่งแล้ว นอกจากการทำเกษตรแล้วอีกทั้งมีสถานศึกษาชั้นนำอย่าง มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ทำให้ลูกหลานไม่ต้องเดินทางไปเรียนไกล ๆ ดังคำขวัญของอำเภอท่าศาลาว่า

“โมคลานตั้งก่อน ทรัพยากรมากมาย หาดทรายยาวรี หม้อดีบ้านอิง มิ่งเมืองมหาวิทยาลัย น้ำใสปลาสด งดงามน้ำใจ”

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช” เพื่อเป็นการศึกษาต่อยอดในจังหวัดต่อ ๆ ไป และเพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำผลการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ตามความคิดเห็นของประชาชน จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ว่าเป็นอย่างไร

เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางส่งเสริมบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชว่าเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร และกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๑๑๑,๘๗๙ คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัย กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan)^{๓๑๔} จึงได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๘๔ คน

^{๓๑๓} พุ.ธิต. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๒๔๗.

^{๓๑๔} สنجศรี ชมภูวงศ์, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, (อังกแล้ว), หน้า ๑๑๓.

เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่างวิธีการสุ่มตัวอย่าง ทำการสุ่มอย่างง่าย (Systemtic random Sampling)^{๓๑๕} ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ประชากรส่วนใหญ่ ๖๐ เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาอิสลาม ผู้วิจัย และผู้ช่วยผู้วิจัย จึงเลือกแจกแบบสอบถามแก่ผู้นับถือพุทธศาสนา จนครบตามจำนวน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ดังนี้
ลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน ๖ ด้าน ได้แก่ ๑. การพัฒนาชุมชนด้านสังคม ๒. การพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ ๓. การพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ๔. การพัฒนาชุมชนด้านการศึกษา ๕. การพัฒนาชุมชนด้านจิตใจ ๖. การพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้กำหนดลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า มี ๕ ระดับโดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้^{๓๑๖} มากที่สุด มากปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางส่งเสริม บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสาร ตำราวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการสร้างแบบสอบถามจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ แบบสอบถามแบบปลายปิด (Close-ended) และแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended)

๓. นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและชัดเจน เหมาะสม ทั้งเนื้อหาสาระ และการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม

๔. นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหา และความเหมาะสมของคำถาม และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม และวัตถุประสงค์ โดยหาค่า IOC

๕. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับสมาชิกที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ ชุด ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๐ ชุด และนำข้อมูลมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Method)

^{๓๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๓๑๖} บุญชม ศรีสะอาด, วิจัยเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๙๙.

การเก็บรวบรวมข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ขออนุญาตจากศูนย์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ถึงนายอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒. ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ ชุด แจกให้แก่กลุ่มตัวอย่างในเขตอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีผู้ช่วยผู้วิจัย ช่วยกันแจก แบบสอบถามตามจำนวนของกลุ่มตัวอย่างจนครบ เนื่องด้วยประชากรในอำเภอท่าศาลา ส่วนใหญ่ ร้อยละ ๖๐ นับถือศาสนาอิสลาม ผู้วิจัย และผู้ช่วยผู้วิจัยจึงใช้วิธีแจกแบบสอบถามด้วยการสุ่มแจกเฉพาะประชาชนที่นับถือพุทธศาสนาจนครบตามจำนวน การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ค่าสถิติต่างๆ และนำเสนอผลวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ และร้อยละ นำเสนอเป็นตารางประกอบคำบรรยาย

ขั้นตอนที่ ๒ บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และแปลผลโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ย

ขั้นตอนที่ ๓ เปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน ใช้สถิติอนุमानสำหรับทดสอบสมมุติฐาน เพื่ออธิบายความแตกต่างตามลักษณะประชากร ในกรณีที่ตัวแปรต้นสองกลุ่มจะทำการทดสอบด้วยด้วยค่าสถิติทดสอบค่าที (t-test) แต่กรณีที่ตัวแปรต้นมากกว่า สองกลุ่มจะทำการทดสอบด้วยค่าสถิติเอฟ (F-test) test ด้วยวิธีของเซฟเฟ

ขั้นตอนที่ ๔ รวบรวมข้อมูลจากข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช นำผลโดยแจกแจงความถี่เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง ๔ ขั้นตอน แล้วนำผลที่ได้มาสรุปและรายงานผลการวิจัย ต่อไป

๓. สรุปผลการวิจัย

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๖๓ จำนวน ๒๒๙ คนมีอายุระหว่าง ๕๑ ปี ขึ้นไป มากที่สุด จำนวน ๑๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๔๕ มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน ๒๔๕ คนมีอาชีพ พบว่า อาชีพ เกษตรกร,งานเอกชน,ส่วนตัว มากที่สุด จำนวน ๒๐๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓๗

๒. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๓. ผลการเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน ดังนี้

๑) จำแนกตามเพศ พบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒) จำแนกตามอายุ พบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔) จำแนกตามระดับอาชีพ พบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางส่งเสริมต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอ ท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช พบว่า ประชาชนได้เสนอแนะปัญหา ด้านสังคม มากที่สุด โดยได้เสนอแนะว่า วัดควรจัดแสดงสื่อให้เห็นถึงของโทษของยาเสพติดควรสร้างแรงจูงใจให้แก่เยาวชน และประชาชนในชุมชนในการ เป็นตัวอย่างของการปลอดยาเสพติดเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของความสำเร็จความสามัคคีและจัดกิจกรรมอบรมหลัก ธรรม เพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่น หลักพรหมวิหาร ทศก ฯลฯ

ประชาชนได้เสนอแนะแนวทางส่งเสริมต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ด้านสังคม มากที่สุด โดยประชาชนได้เสนอแนะว่า รัฐต้องสนับสนุนให้มากขึ้น และคณะสงฆ์ต้องมีความแข็งแกร่งเป็นปึกแผ่นให้เป็นที่ ศรัทธาของประชาชน สนับสนุนให้พระเป็นผู้นำได้ตามศักยภาพ ชุมชนจะให้ความร่วมมือต่อกิจของสงฆ์ด้วยความ ยินดี

๔. อภิปรายผลการวิจัย

บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับ มาก แสดงว่าบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยพื้นฐานพุทธ ศาสนา พระสงฆ์ย่อมจะมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม และพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม และไม่จำเป็น จะต้องขัดแย้งกับพระวินัย จนขาดความเป็นสมณะ หากรัฐ และคณะสงฆ์เข้าใจบทบาท และเห็นความสำคัญของ พระนักพัฒนาอย่างถ่องแท้พระนักพัฒนาย่อมจะได้รับความสนับสนุนให้มีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเรจฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธ ศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา ทั้ง ๓ ด้าน

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑) ด้านสังคม พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผลได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในชุมชนซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิถี การต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคม พระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัด ทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลัก ธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทาน และ การช่วยเหลือซึ่งกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญมี วรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

ประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัย พบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติก ยึดถืออุตฺตควัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่าการพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรมความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ

๒) ด้านเศรษฐกิจ พบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผลได้ว่าถึงแม้ว่าระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ด้านเศรษฐกิจ จะมีค่าเฉลี่ยในระดับต่ำสุด แต่โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าแม้เศรษฐกิจตกต่ำ แต่ประชาชนก็ปรับตัวให้ผ่านพ้นวิกฤติไปได้ ส่วนหนึ่งมาจากบทบาทของพระสงฆ์ที่ร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิสิฐฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในชุมชนซึ่ง พระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อยโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเช่นพระอาจารย์เทอดศักดิ์ จันทโชโต แห่งวัดทุ่งสว่างอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระครูพิทักษ์พิชิตามเขตวัดลุมพินีวัน อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี และพระอาจารย์อ่อน เกตุวโร วัดโมกขวนารามอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และได้กล่าวถึงพระพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล) วัดสามัคคีอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ได้มีบทบาทมากในด้านการพัฒนาสังคม ไม่ว่าการสอนให้ประชาชนลดอบายมุข อบรมจิตใจ ฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งท่านจะมุ่งการพัฒนาจิตใจหรือคนก่อนสิ่งใด ยังมีการชักชวนประชาชนรวมพลังเพื่อการพัฒนา มีการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ปัญหาให้เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะพัฒนาถนนหนทางเพื่อการคมนาคมที่สะดวก โดยหลวงพ่อนานกับพระสงฆ์ในวัด และชาวบ้านร่วมมือกัน ใช้เครื่องมือทำเกษตรที่มีอยู่ช่วยกันกลางป่าขุดดิน ทำล่องถนนให้เกิดขึ้นในชุมชน

๓) ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผลได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทในการสอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้ และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเป็นแบบอย่างในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม และติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีส่วนช่วยในการเป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบนพื้นฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า ต้องพัฒนาเพื่อความดำรงอยู่ดีของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงการที่มนุษย์เป็นอยู่อย่างมีอิสรภาพและสันติสุขในโลกที่เกื้อกูลการดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษย์นั้นต้องอาศัยความเป็นไปอย่างประสานและเกื้อกูลกันของระบบความสัมพันธ์แห่งองค์ประกอบ ๓ อย่างคือตัวมนุษย์ สังคม และธรรมชาติแวดล้อมการพัฒนาจะเกิดควบคู่ไปกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีได้นั้นต้องเริ่มที่การพัฒนาคนมนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ต้องให้เข้าใจว่ามนุษย์กับธรรมชาติต้องอยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียนไม่ทำลายล้างเคารพในสิทธิของธรรมชาติมี

ความคุ้นเคยและมีความเข้าใจในความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในธรรมชาติ และสร้างบรรยากาศ ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันโดยวิธีดังกล่าวนี้น่าจะเป็นวิธีการที่ถูกต้องในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ที่แท้จริง

๔) ด้านการศึกษา พบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช ด้านการศึกษา โดยรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อภิปรายผลได้ว่านับตั้งแต่สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้า ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่หลักธรรมให้แก่ชาวโลกได้รับความรู้ความเข้าใจ และนำหลักธรรมไปใช้ในการ ดำรงชีวิต สร้างความรักความสามัคคีต่อหมู่คณะ ยังความสุขความเจริญตลอดมาในยุคสมัยของพระองค์ ในยุคหลัง พุทธกาล รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่รุ่งเรืองที่สุด คือ สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์เป็นพระธรรมราชา ทรงใช้หลักพระพุทธศาสนาในการปกครองประชาชน นอกจากนี้ พระองค์ส่งสมณทูตไปเผยแผ่ยังประเทศต่าง ๆ การเผยแผ่เชิงรุกในประเทศไทยที่โดดเด่นของพระสงฆ์ คือ การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชน ทางการศึกษา และสาธารณสงเคราะห์แม้มาถึงในยุคปัจจุบัน พุทธสาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังคง ยึดถือ และปฏิบัติเป็นเสาหลักให้แก่ ประชาชนมิได้ขาดหายพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นบริษัทเดียวที่มีบทบาทสำคัญ ต่อพระพุทธศาสนา ย่อมต้องศึกษาให้เข้าใจถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การนำธรรมะไปสู่ประชาชนเพื่อให้ เขาเหล่านั้นปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติ อันก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเอง และแก่สังคมโดยทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตโร (เพ็ชรรัตน์) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของครู และผู้ปกครองต่อ บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ครูและผู้ปกครอง มีความคาดหวังว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรแสดงบทบาทในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔ และมีความคิดเห็นต่อบทบาทที่เป็นจริงว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้แสดงบทบาท โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ จำแนกตาม คุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า สถานะภาพ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และรายได้ มีผลทำให้ความคิดเห็นของครู ผู้ ปกครองที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้และงานวิจัยของ พระเกษมศักดิ์ วรสโก (อาสนะทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์” ผล การวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ใน ระดับมากทุกด้านซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็น ส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดจนการพัฒนาบุคลากร การศึกษาและ อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้ หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธ ศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ พรรษา การศึกษาสามัญ การศึกษาทางธรรม และตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๐๑

๕) ด้านจิตใจ พบว่า ระดับบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช ด้านจิตใจ โดยรวม อยู่ในระดับมากซึ่งอภิปรายผล ได้ว่า ประชาชนมีความคาดหวังต่อบทบาท พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตใจดังคำที่ว่า “ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม” นอกจากนี้การสอนปฏิบัติวิปัสสนา

กรรมฐานก็สามารถช่วยให้เกิดความสุขสงบทางจิตใจได้มาก พระสงฆ์มีบทบาทในด้านการช่วยบรรเทาปัญหา และมีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก งานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงคือ งานสังคมสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นหลักซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูชินวรานุวัตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของวัดต่องานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้อยน้อย จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของวัดต่องานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้อยน้อย จังหวัดราชบุรี ทั้ง ๓ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการพัฒนาจิตใจ ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๑)

๖) ด้านวัฒนธรรม พบว่า ระดับบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านวัฒนธรรม โดยรวม อยู่ในระดับมาก เพราะว่าคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และนับถือมานานนับเป็นพันปี ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย เป็นไปตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าดังจะเห็นได้จาก คนไทยมีนิสัยโอบอ้อมอารี เมตตาสงสาร ไม่นิยมความรุนแรง ไม่ชอบบรูกรานใคร ไม่ชอบเอาเปรียบใคร มักมองคนอื่นในแง่ดี ไม่ผูกอาฆาตพยาบาท ให้อภัยคนง่าย และจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่ตัวเองทำให้คนไทยมีใจกว้างไม่มีนิสัยกีดกันหรือเบียดเบียนชนชาติอื่นหรือศาสนาอื่น มีไมตรีต่อทุกคน ตลอดจนทำให้คนไทยยอมรับและปรับตัวเข้ากับสิ่งทีมาจากต่างวัฒนธรรมได้ง่าย ในด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิวัฒน์ชัย บุญญาบุหงศ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ได้ศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน และศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยศึกษากรณีของชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ดอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่าเพศ อายุ อาชีพ ต่างกัน กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน จากการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า ไม่มีผลทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนแตกต่างกัน และยังพบว่าการศึกษาต่างกันมีผลทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานภาครัฐ เช่น อบต. อบจ. แม้กระทั่งสำนักงานพระพุทธศาสนา ต้องช่วยสนับสนุนส่งเสริมโครงการของวัดออกสู่สังคมอย่างสม่ำเสมอ

๒. ผู้นำชุมชนควรมีการดำเนินการส่งเสริมสร้างสามัญสำนึกของประชาชนให้มีจิตใจที่สงบ ไม่คิดฟุ้งซ่านในการดำเนินชีวิตในทางสายกลางพอเพียงสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ มีจิตสาธารณะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษา เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช”

๒. ควรมีการศึกษา เรื่อง “พฤติกรรม และบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช”

๓. ควรมีการศึกษา เรื่อง “ผลจากการส่งเสริมเรียนรู้บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา ที่มีต่อคุณลักษณะของพระสงฆ์ในการพัฒนาในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช”

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สงศรี ชมภูวงศ์. **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. นครศรีธรรมราช: สำนักพิมพ์วีทีเอส, ๒๕๕๓.
- บุญชม ศรีสะอาด. **วิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.
- พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี: พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน). **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร. “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”. รายงานการวิจัย.สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตโตโร (เพชรรัตน์). “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระเกษมศักดิ์ วรสกล (อาสนะทอง). “**บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์**.” **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตรัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูชินวรานุวัตร. บทบาทของวัดต่องานด้านสาธารณสงเคราะห์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านฆ้องน้อย จังหวัดราชบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- วิวัฒน์ชัย บุญญานุพงศ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบ้านเกาะแก่งวัดอำเภอบางแก้วจังหวัดนนทบุรี. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

วิเคราะห์แนวคิดการบริโภคมังสวิรัติตามทฤษฎีประโยชน์นิยม

A CRITICAL STUDY OF CONCEPT OF VEGETARIAN CONSUMER ON UTILITY THEORY

พระอภิชาติ ปภัสสร (ทองดอนเหมือน) *

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีประโยชน์นิยม (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดการบริโภคมังสวิรัต และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการบริโภคมังสวิรัติตามทฤษฎีประโยชน์นิยม ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ประโยชน์นิยม คือ มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเห็นแก่ตัว แล้วมักแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองเป็นใหญ่ ประโยชน์ส่วนตัวต้องมาก่อน เพราะว่าเมื่อมนุษย์ได้รับประโยชน์เพื่อตัวเองแล้ว ก็จะทำประโยชน์เพื่อคนอื่นภายหลัง และความสุขที่จะถือว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องนั้น ต้องให้ความสุขแก่สมาชิกในสังคมเท่าเทียมกัน สามารถวัดได้ ชั่งตวงได้ ส่วนประโยชน์นิยมของ จอห์น สจ๊วตมิลล์ ได้แก่ ความสุขคือสิ่งเดียวเท่านั้นที่น่าปรารถนา มนุษย์ต่างปรารถนาความสุขเป็นปกติธรรมดา แรงจูงใจไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำ แรงจูงใจไม่ว่าจะนำมาเป็นเครื่องตัดสินว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิด แต่ผลของการกระทำต่างหากที่สำคัญและใช้เป็นเครื่องตัดสิน ประโยชน์ของคนอื่นมากกว่าประโยชน์ของตน และไม่ควรเห็นประโยชน์ตนมากกว่าประโยชน์คนอื่น ความจริงที่แท้จริงนั้นมิใช่มุ่งหาประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งแต่ต้องมุ่งหาประโยชน์ส่วนรวมให้มากที่สุด

มังสวิรัต คือ การงดเว้นเนื้อสัตว์หรือการไม่รับประทานเนื้อสัตว์ มี ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทที่กินแต่พืช ประเภทที่กิน พืช นม ผลิตภัณฑ์จากนม และประเภทที่กิน พืช นม ไข่ วิธีการรับประทาน ได้แก่ การไม่รับประทานทั้งเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ทุกชนิด การไม่รับประทานเนื้อสัตว์และไข่ และการไม่รับประทานเนื้อสัตว์ แต่ยังคงดื่มนมและรับประทานไข่ คุณค่าของการบริโภคอาหารมังสวิรัต ได้แก่ ร่างกายขับถ่ายของเสียออกหมด โลหิตถูกฟอกให้สะอาดขึ้นเรื่อยๆ อวัยวะหลักภายในและอวัยวะประกอบทั้ง ๕ แข็งแรง ร่างกายต้านทานต่อสารพิษได้สูงกว่าคนปกติธรรมดา เมื่อกินประจำไม่เป็นโรครุนแรงหรือร้าย คุณค่าทางด้านจิตใจ ได้แก่ ทำให้จิตใจสงบ เยือกเย็น สุขุม บังเกิดเมตตาจิตอย่างเต็มเปี่ยม อารมณ์ไม่ฉุนเฉียว ไมโกรธง่าย ไม่มุ่งร้ายอาฆาตพยาบาท มีสติมั่นคงไม่หวั่นไหวในเหตุการณ์ต่างๆ เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ พบว่า แรงจูงใจการบริโภคมังสวิรัติตามทัศนะของประโยชน์นิยม มี ๒ ประเภท ได้แก่ แรงจูงใจภายใน คือ มีแรงผลักดันภายในตัวเองอยู่แล้ว แรงจูงใจภายใน คือ มีแรงผลักดันทางครอบครัวหรือทางสังคม แต่การที่จะตัดสินใจยอมมีวัตถุประสงค์ เพื่อที่จะสนองตอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน หรือความต้องการขั้นสูงของมนุษย์ อาหารมังสวิรัต จะมีคุณค่าทางโภชนาการครบถ้วนก็ต่อเมื่อ นำเอาวัตถุดิบหลายชนิดที่เป็นแหล่งของสารอาหารหลักๆ มาประกอบเป็นอาหารร่วมกัน ไม่ใช่เลือกบริโภคเพียงชนิดใดชนิดหนึ่ง อันจะก่อให้เกิดการขาดสารอาหารที่มีความจำเป็นต่อร่างกายได้ และมีประโยชน์ต่อผู้ที่มีไขมันในเลือดสูงและผู้ป่วยเป็นโรคหัวใจ ปัจจุบันอาหารเจและมังสวิรัตมีให้เลือกกินกันมากขึ้น รวมถึงรูปแบบการแต่งเติมทดแทน สารอาหารเพื่อ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ให้มีคุณค่าทางโภชนาการเพิ่มขึ้น ซึ่งถ้าจะกล่าวว่าจะอะไรคือประโยชน์ต่อสุขภาพโดยแท้จริงที่ได้จากการกินอาหารเจและมังสวิรัต ก็คงเป็นเพราะอุดมไปด้วยผักและผลไม้ ซึ่งมีสารพฤกษเคมีที่มีประโยชน์มากมาย ทัศนะของพุทธปรัชญา ความคิดต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับมังสวิรัตคือการไม่ติดในกิเลส และทำให้ละความชั่ว ช่วยให้ประพฤตินมีคุณธรรมประจำใจเสมอ

คำสำคัญ : การบริโภคอาหารมังสวิรัต, ทฤษฎีประโยชน์นิยม

Abstract

This thesis was purposed to research for 3 respects as (1) to study of utility theory concept, (2) to study of vegetarian consumer concept and (3) to study of A Critical Study of Concept of Vegetarian Consumer Belong a Utility Theory that is a qualitative research. The research results has concluded as follows

Utility theory of Jeremy Bentham means human being by nature is selfish and always find out for benefits to make themselves as a great and must come first and a right happiness deem that a right act must give happiness to the members in society in equally could evaluable, measurable but utility of John Stuart Mill such as happiness is desirable, the human desire a happiness is a normal but the motivation was not related the act. The motivation might not able to be the judgment criterion that what is a right act or wrong but the results of the act is important and use it as a judgment criterion. The other's utility more than own utility and should not be find the utility for own more than the other utility. A real truth is not purpose to find utility for own but find for common interest as much as possible.

Vegetarian is refrain form meat or do not eat meat has 3 types as eat vegetable only, eat vegetable-milk-products made by milk and eat vegetable-milk-egg. Methodology such as not eat meat and products made by all kind of meat, not eat meat and egg and not eat meat but still drink milk and eat egg. Nutritive value of vegetarian food such as could defecate at all, blood purifying, main internal organs and 5 external organs would be strong, higher antibody than the normal person when always eat would not has chronic and progressive disease. Mental value such as make calm, patient, cool, compassion occur in own heart, not be an irascible, irritable, a great malice, to be a stable consciousness for any circumstances etc.

Analysis results found that motivation for vegetarian consumer in utility theory has 2 types such as internal motivation is already has internal motivation, internal motivation is motivation by family and society but any decisions has to purpose; In order to satisfy the basic needs or supreme needs of the human. Vegetarian food has complotted nutritive value when take several raw materials which is main nutrient as the ingredients for cooking and not select

some kind to consumer that would be occur nutrition deficiency and vegetarian food is good for the people with high cholesterol and the patient with heart disease. In a present, vegetarian food has many kinds to select including many forms, embellishments to replace the nutritive value for more nutritive value on the other word, what is a really good for health by eat the vegetarian food should be vegetable and fruit which full of botanical chemistry with many useful. Buddhist Philosophy view; opinion to the relationship between religion and vegetarian is not be with any desires and ignoring vices and to behave with integrity at all times.

Keywords: utilitarianism, vegetarian

๑. บทนำ

การเป็นอยู่ในสังคมมนุษย์ยุคอดีตกับยุคปัจจุบันมีความแตกต่างกันด้านชีววิทยาและสังคมวิทยาอันเนื่องด้วยมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวได้ จะต้องอยู่เป็นกลุ่มและมีกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติเหมือนกัน ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็แสวงหาสิ่งต่างๆ มาเพื่อการดำรงชีพให้อยู่ในสังคมตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่าปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ถือได้ว่าปัจจัยเหล่านี้มีความจำเป็นต่างกัน โดยเฉพาะการบริโภคอาหารเป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง

การบริโภคอาหารของมนุษย์ในแต่ละสังคมก็แตกต่างกัน ซึ่งบางสังคมมักบริโภคเนื้อสัตว์ และบางสังคมไม่นิยมบริโภคเนื้อสัตว์ แต่นิยมบริโภคอาหารประเภทผักหรือเรียกว่า ชิวจิต เน้นที่ประโยชน์ต่อร่างกาย ในขณะที่เดียวกันยุคปัจจุบันการบริโภคอาหารที่เรียกว่า มังสวิรัต กำลังนิยมเป็นอย่างมาก ดังนั้น การบริโภคมังสวิรัตคือ การบริโภคอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ ด้วยการไม่ฆ่า หรือไม่ทำอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตเหล่านั้นอย่างเห็นได้ชัด การกินมังสวิรัตจึงเป็นของขวัญที่เรามอบให้แก่ตัวเองอย่างแท้จริง เราจะรู้สึกดีขึ้นและคุณภาพชีวิตของเราก็จะดีขึ้น เนื่องจากหนักรวมที่หนักหน่วงของเราได้บรรเทาเบาบางลงไป ซึ่งมันคุ้มค่ามากกับราคาเพียงเล็กน้อยที่เราต้องจ่ายไป ดังเช่น อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวว่า “ฉันคิดว่าการเปลี่ยนแปลงและผลของอาหารมังสวิรัตที่ทำให้อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์มีความบริสุทธิ์ขึ้น จะเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติมากที่สุด ดังนั้นมันจึงเป็นสิริมงคลและมีสันติสุขสำหรับคนเราที่จะเลือกการกินมังสวิรัต” คำกล่าวเหล่านี้เป็นคำแนะนำร่วมกันของนักปราชญ์และบุคคลสำคัญหลายท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน สำหรับคนบางคนก็เชื่อในเหตุผลทางศาสนาที่คัดค้านการกินเนื้อ แต่ก็ยังมีเหตุผลจูงใจอื่นๆ อีกมากมายในการที่ควรที่จะกินมังสวิรัต ซึ่งทุกเรื่องล้วนมีรากฐานจากสามัญสำนึกทั้งสิ้น เรื่องสุขภาพและโภชนาการของบุคคล เกี่ยวกับนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับศีลธรรมจรรยาและความทุกข์ทรมานของสัตว์ และเกี่ยวกับความอดอยากหิวโหยของคนในโลก ^(๓๒) และผู้คนส่วนมากในสังคมนิยมบริโภคอาหารที่ประกอบด้วยเนื้อสัตว์เป็นส่วนมากโดยคนส่วนมากคิดกันเองว่าเนื้อสัตว์พวกนั้นสะอาดและปลอดภัย และมีการตรวจสอบแล้วที่โรงฆ่าสัตว์ แต่ความจริงแล้ว มีโค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ ฯลฯ

^(๓๒) ปิยวรรณ ท่าใหญ่, “ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคติดต่อในกลุ่มผู้บริโภคมังสวิรัต”, วิทยานิพนธ์ทศ-กรรมศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔).

ถูกฆ่ามาขายในแต่ละวันเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่จะตรวจสอบได้ครบหมดทุกตัว และก็เป็นการยากมากที่จะตรวจว่าสัตว์ตัวนั้นหรือเนื้อชิ้นนั้นเป็นมะเร็งหรือมีเซลล์มะเร็งหรือไม่ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องการตรวจสัตว์ตัวก็ได้

ในปรัชญาตะวันตกก็มีการเสนอทศนะเกี่ยวกับประโยชน์นิยม ซึ่งมีนักปรัชญาคนสำคัญ ได้แก่ เจเรอมี เบ็นธัม (Jeremy Bentham) และ จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) แต่ละท่านได้เสนอแนวคิดเรื่องประโยชน์นิยม เช่นตามทฤษฎีของเบ็นธัม ประโยชน์นิยมหมายถึง หลักการที่ถือว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจะมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์นั้น ก็ขึ้นอยู่กับว่าการกระทำนั้นจะเพิ่มหรือลดความสุขของปัจเจกชน หรือชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง ถ้าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่เพิ่มความสุขก็ถือว่ามีประโยชน์ ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ถ้าลดความสุขก็ถือว่าไม่มีประโยชน์ เป็นต้น^{๓๗๘}

ตามทฤษฎีของมิลล์ ประโยชน์นิยม หมายถึง การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนมาก ถือเป็นเกณฑ์ตัดสินได้ว่าการกระทำนั้นสมควรหรือไม่สมควรกระทำ ดีหรือไม่ดีโดยที่แนวคิดนี้ไม่ได้สอนว่า สิ่งที่เราควรทำคือสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่เรามากที่สุด แต่สอนว่าสิ่งที่ควรทำก็คือสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด หลักการนี้มีชื่อเรียกว่าหลักมสุข^{๓๗๙} หมายถึง หลักที่ถือว่าหลักที่ถูกต้องของการกระทำขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดความสุข ความผิซึ้นอยู่กับแนวโน้มของการกระทำที่จะก่อให้เกิดสิ่งที่สวนทางกับความสุข^{๓๘๐} และในการตัดสินการกระทำใดๆ ก็ตาม ต้องนำผลของการกระทำนั้นมาเปรียบเทียบกับหลักการนี้เสมอ ถ้าเข้ากับหลักการนี้ถือว่าถูกต้อง มีประโยชน์ แต่ถ้าไม่เข้ากับหลักการนี้ก็หมายความว่า การกระทำนั้นไม่มีประโยชน์ ในแง่ของความสุขมิลล์คัดค้านแนวคิดของเบ็นธัมที่เห็นว่าความสุขของมนุษย์และสัตว์เท่าเทียมกันในด้านปริมาณซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะมีความสุขเหมือนกับสัตว์ มิลล์เห็นว่าสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ก็คือ มนุษย์รู้จักคุณภาพของความสุขมากกว่าสัตว์ ที่รู้จักเพียงปริมาณของความสุขเท่านั้น

เมื่อนำหลักประโยชน์ของเบ็นธัมและมิลล์มาเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ว่า เบ็นธัมเห็นว่าประโยชน์ตนเองต้องมาก่อน เพราะมนุษย์เห็นแก่ตัวอยู่แล้ว จึงต้องสนองความเห็นแก่ตัวของตนเองให้พอก่อน ส่วนมิลล์เห็นว่าประโยชน์ส่วนรวมต้องมาก่อนแม้ตนเองจะต้องเสียประโยชน์ไปเพราะการกระทำนั้นก็ถือว่าสมควรที่จะทำ เพราะเป็นการมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามจากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิพากษ์การบริโภคอาหารมังสวิรัติตามทฤษฎีประโยชน์นิยม ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการบริโภคอาหารมังสวิรตินั้นเพื่อสุขภาพ เพื่อป้องกันและบำบัดโรค ความเมตตาและสงสารสัตว์ที่ถูกฆ่าตายแล้วนำมาเป็นอาหาร ไม่ต้องการให้มีการเบียดเบียน และการทำร้ายชีวิตสัตว์ เพื่อพิทักษ์สิทธิในการมีชีวิตของสัตว์ ตลอดถึงเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ยังมีนักปรัชญา กลุ่มประโยชน์นิยม ซึ่งมีทฤษฎีว่าการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนมากโดยอ้างว่า ความสุขสบายจากการบริโภคและคุณค่าทางโภชนาหารเท่านั้นที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด แท้ที่จริงแล้วปัญหาการบริโภคอาหารมังสวิรตินี้เป็นอย่างไร ผู้วิจัยจะศึกษาวิพากษ์ในประเด็นแรงจูงใจ วิธีการบริโภค และคุณค่าของการบริโภค โดยใช้ทฤษฎีประโยชน์นิยมมาใช้ในการศึกษาวิพากษ์ในครั้งนี้ เพื่อให้เห็นข้อเท็จจริงซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคมต่อไป

^{๓๗๘} Jeremy Bentham, *The principle of moral and legislation*, (New York: Halfner Publishing, 1948 p.3.

^{๓๗๙} วิทย์ วิศเวทย์, *จริยศาสตร์: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ม.ป.ป.), หน้า ๑๑๑.

^{๓๘๐} John Stuart Mill, *Utilitarianism*, (New York: E.P. Dutton and Company Inc, 1951), p.8.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีประโยชน์นิยม
- ๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดการบริโภคมั่งสรวีรติ
- ๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการบริโภคมั่งสรวีรติตามทฤษฎีประโยชน์นิยม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ ชัยวัฒน์อรรถพัฒน์ จริยศาสตร์ตะวันตกร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: รามคำแหง, ๒๕๓๔ วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาเบื้องต้น: มนุษย์โลก และความหมายของชีวิต. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๑ และพินดา ชัยเนตร, รศ. แพทย์หญิง. “มั่งสรวีรติกับความมั่นคงของมนุษยชาติ”. สู่ชีวิตใหม่. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๓.

๓.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำราตลอดทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้

- ๓.๓ วิเคราะห์ ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์
- ๓.๔ เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ
- ๓.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีวิพากษ์และพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีประโยชน์นิยม

แนวคิดประโยชน์นิยมของเจเรมีย์ เบนธัม สามารถที่จะสรุปกรอบแนวคิดสำคัญได้ ดังนี้

๔.๑ เบนธัมเห็นว่ามนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเห็นแก่ตัว แล้วมักแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองเป็นใหญ่ แม้จะกล่าวว่าเป็นเพื่อผู้อื่น แต่ที่จริงแล้วก็เห็นแก่ตัวกันทั้งนั้น ดังนั้น การจะให้คนเห็นแก่ประโยชน์คนอื่นต้องให้รางวัลเป็นสิ่งล่อเพื่อเป็นแรงจูงใจให้คนหันมาเห็นแก่ประโยชน์เพื่อสังคม เราทุกคนย่อมเห็นประโยชน์ตนเองมาก่อนเสมอ

๔.๒ เบนธัมเห็นว่าประโยชน์สุขส่วนตัวต้องมาก่อน เพราะว่าเมื่อมนุษย์ได้รับประโยชน์ เพื่อตัวเองแล้ว ก็จะทำประโยชน์เพื่อคนอื่นภายหลัง หรือ เมื่อผลประโยชน์ของปัจเจกชนได้รับการตอบสนองแล้ว ผลประโยชน์ส่วนรวมจะตามมาทีหลังอันนับได้ว่าเป็นผลพลอยได้จากการสนับสนุนเรื่องผลประโยชน์ของตนเอง

๔.๓ ความสุขที่จะถือว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องนั้น ต้องให้มีความสุขแก่สมาชิกในสังคมเท่าเทียมกัน เพราะเบนธัมเห็นว่า ความสุขของสิ่งมีชีวิตเท่ากันในด้านปริมาณ ดังนั้นสิ่งที่ได้ว่าเป็นประโยชน์มากที่สุดคือ สิ่งนั้นจะต้องให้มีความสุขหรือความพึงพอใจแก่ทุกคนมากที่สุดไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นอะไรก็ตามที่มีประโยชน์ และการกระทำใดก็ตามที่ลดทอนความสุขของสมาชิกลง การกระทำนั้นถือว่าไม่มีประโยชน์

๔.๔ ความสุขในทรรศนะของเบนธัมสามารถวัดได้ ซึ่งดวงได้ โดยใช้หลักการคำนวณแบบสุขนิยม (Hedonistic calculus) โดยยึดหลักของความเข้ากัน ระยะเวลา ความใกล้ไกลที่บุคคลนั้นสามารถได้รับความสุขเป็นเกณฑ์

กรอบแนวคิดของมิลล์ตั้งที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

๑) ความสุขคือสิ่งเดียวเท่านั้นที่น่าปรารถนา มิลล์เห็นว่า มนุษย์นั้นต่างปรารถนาความสุขเป็นปกติธรรมดา และเป็นสิ่งที่แน่นอนว่าความสุขนั้นเองที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติทุกอย่างของมนุษย์ ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะว่ามิลล์นั้นเป็นนักปรัชญาสุขนิยมมาก่อน แต่ถึงอย่างไรมิลล์ก็ให้ทรรศนะที่แตกต่างออกไปเกี่ยวข้องกับความสุขว่า ความสุขนั้นมีความแตกต่างกันทางด้านคุณภาพ และปริมาณ ผิดกับ เบ็นธัมที่ได้ให้ทรรศนะว่า ความสุขนั้นเท่ากันด้านปริมาณ มิลล์กล่าวว่าคุณภาพของความสุขนั้นให้ค่าความสุขมากกว่าปริมาณ ความพอใจของมนุษย์กับสัตว์ก็เป็นคนละส่วนกัน

๒) มิลล์เห็นว่า แรงจูงใจไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำ แรงจูงใจไม่อาจที่จะนำมาเป็นเครื่องตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด แต่ผลของการกระทำต่างหากที่สำคัญและใช้เป็นเครื่องตัดสินได้ว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด เพราะการกระทำไม่ได้ให้ค่าความผิดถูกที่ตัวมันเอง แต่ว่าผลการกระทำนั้นที่มีค่าความถูกผิดมากกว่ากล่าวคือ ถูก-ผิดของการกระทำนั้นไม่แน่นอนตายตัวแต่จะแปรผันไปตามผลที่เกิด แม้ในกรณีนี้จะถูกวิจารณ์ว่าลัทธิเขาสอนให้เป็นคนเย็นชาก็ตาม แต่มิลล์ยังยืนยันว่า แรงจูงใจไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำแน่นอน

๓) ประโยชน์นิยมของมิลล์ไม่ได้ขัดแย้งกับศาสนา หากตีความว่าพระเจ้าหรือคำสั่งสอนของพระเจ้า เป็นเพื่อสุขของมหาชน แต่ศาสนาใดๆ ก็ตามที่สอนว่าการกระทำใดที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีดี ประโยชน์นิยมของมิลล์ก็คัดค้านและไม่ยอมรับศาสนานั้น เพราะประโยชน์นิยมของมิลล์มีหลักอยู่ที่การกระทำเพื่อประโยชน์สุขแก่คนส่วนรวม อะไรก็ตามเมื่อนำทรรศนะของมิลล์ไปเทียบเคียงและตัดสินแล้ว ถ้าขัดแย้งกับแนวคิดของมิลล์ก็ถือว่ากระทำนั้นผิด

๔) มิลล์สอนว่าไม่ควรเห็นประโยชน์ของคนอื่นมากกว่าประโยชน์ของตน และไม่ควรเห็นประโยชน์ตนมากกว่าประโยชน์คนอื่น มนุษย์ควรให้ความสำคัญแก่ประโยชน์ของตนและผู้อื่นเท่าเทียมกันในทุกหน่วยของความสุข การกล่าวเช่นนี้ถือว่า มิลล์ได้เสนอความเป็นกลางให้แก่ลัทธิของเขา

๕) มิลล์เห็นว่าความจริงที่แท้จริงนั้น มิใช่มุ่งหาประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งแต่ต้องมุ่งหาประโยชน์ส่วนรวมให้มากที่สุด แล้วผลประโยชน์ส่วนตนจะติดตามมาเป็นผลพลอยได้ที่หลัง การพิสูจน์หลักความสุขที่ว่า มนุษย์ต้องการความสุขในฐานะที่เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต โดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่มองเห็นได้และได้ยินได้ว่า เพราะความเห็นและได้ยินสิ่งนั้นจริงๆ จึงแสดงว่ามันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาและนั่นก็เป็นหลักฐานที่แสดงว่า เพราะเป็นสิ่งที่ปรารถนาจึงน่าปรารถนาและมนุษย์ปรารถนาความสุข เพราะฉะนั้น ความสุขจึงเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่น่าปรารถนา นอกจากนั้นมิลล์ยังเห็นว่า ความสุขเป็นสิ่งที่ดี และความสุขของแต่ละคนก็ดีสำหรับเขาแต่ละคน ความสุขของคนทั่วไปก็ดีสำหรับคนทั่วไป

แนวคิดการบริโภคมังสวิรัต

คำว่า “มังสวิรัต” มาจากคำว่า “มังสะ” แปลว่าเนื้อสัตว์ “วิรัต” แปลว่า การงดเว้น มังสวิรัตจึงแปลว่าการงดเว้นเนื้อสัตว์ ซึ่งหมายถึงการไม่รับประทานเนื้อสัตว์ การถือมังสวิรัต คือ การรับประทานอาหารที่ประกอบด้วยข้าว พืชผัก ผลไม้และถั่วชนิดต่างๆ โดยงดเว้นการรับประทานเนื้อสัตว์ทุกประเภท ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งในการบริโภคอาหาร

อาหารมังสวิรัตแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ (๑) ประเภทที่กินแต่พืช เช่น ผัก ผลไม้ ถั่ว งา ข้าว ส่วนพวกไม่กินพืชและผักบางชนิด (๒) ประเภทที่กิน พืช นม และผลิตภัณฑ์จากนม (๓) ประเภทที่กิน พืช นม และไข่ สำหรับไข่ ถ้าเป็นไขลมหรือไขไม่ผสมก็กินได้ แต่ผู้ที่จะตัดกิเลสก็จะไม่กินเพราะมันจะบำรุงทำให้เกิด

ฮอริโมนเพศสูง

มังสวิรัตสามารถเลือกรับประทานได้หลากหลายวิธี ซึ่งแต่ละวิธีก็มีเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับความเคร่งครัด และวัตถุประสงค์ในการรับประทานของแต่ละบุคคล แต่โดยส่วนใหญ่มักจะแบ่งวิธีการรับประทานมังสวิรัต ตามลำดับความเคร่งครัดดังนี้ นักวิชาการได้แยกประเภท ได้แก่ (๑) มังสวิรัตเคร่งครัด หรือวีสุทธิมังสวิรัต คือ การไม่รับประทานทั้งเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ทุกชนิด รับประทานแต่ผักผลไม้และธัญพืช (๒) มังสวิรัตินม คือ การไม่รับประทานเนื้อสัตว์และไข่ (บางศาสนามีข้อห้ามรับประทานไข่ เพราะเชื่อว่าไข่เป็นต้นกำเนิดของสิ่งมีชีวิต หรือเป็นลูกของสัตว์) (๓) มังสวิรัตินม-ไข่ คือ การไม่รับประทานเนื้อสัตว์ แต่ยังคงดื่มนมและรับประทานไข่ เหมาะสำหรับคนที่ร่างกายจำเป็นต้องการสารอาหารจำพวกโปรตีนและไข่ หรือบางคนที่ยังติดในรสชาติของไข่

แรงจูงใจ หมายถึง กระบวนการของการนำปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงจูงใจมากระตุ้นหรือผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปอย่างมีทิศทาง เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือเงื่อนไขที่ผู้จูงใจต้องการ ซึ่งปัจจัยที่นำมากระตุ้นนั้นอาจจะเป็นสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่มาเร้า ล่อจูงใจและผลักดันให้บุคคลเกิดความต้องการในเบื้องต้น และความต้องการนี้จะเป็พื้นฐานทำให้เกิดภาวะของแรงจูงใจ ประกอบด้วย (๑) แรงจูงใจพื้นฐาน เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ซึ่งแรงจูงใจพื้นฐานจะเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมเพื่อแสวงหาอาหาร (๒) แรงจูงใจภายใน เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลโดยจะเกิดขึ้นได้เองไม่ต้องมีสิ่งเร้ามาจากภายนอกมาล่อ จงเป็นแรงจูงใจที่มีมาตั้งแต่เกิด แต่ไม่ค่อยมีความจำเป็นหรือสำคัญเท่ากับแรงจูงใจพื้นฐาน (๓) แรงจูงใจภายนอก หรือแรงจูงใจจากการเรียนรู้ เป็นแรงจูงใจของบุคคลที่เกิดจากการได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอกให้คนเราก่อเกิดจุดมุ่งหมาย จนนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมเพื่อนำตนไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น นับว่าเป็นแรงจูงใจทางสังคมที่สร้างให้บุคคลเกิดสัมพันธภาพกับผู้อื่น

คุณค่าของการบริโภคอาหารมังสวิรัต ได้แก่ (๑) ร่างกายขับถ่ายของเสียออกหมด ทำให้ไม่มีสารพิษตกค้างอยู่ภายใน สารอาหารที่มีคุณค่าในพืช ผักสด (๒) เมื่อกินเป็นประจำ โลหิตถูกฟอกให้สะอาดขึ้นเรื่อยๆ เซลล์ของร่างกายเสื่อมช้าลงทำให้อายุยืน ผิวพรรณผ่องใส นัยน์ตาแจ่มใส ไม่พรั่มัว ร่างกายแข็งแรง รู้สึกเบาสบาย ไม่อึดอัด สุขภาพดี (๓) อวัยวะหลักภายในและอวัยวะประกอบทั้ง ๕ แข็งแรง ทำงานได้ตามปกติสมบูรณ์มีสมรรถภาพสูง (๔) ร่างกายต้านทานต่อสารพิษได้สูงกว่าคนปกติธรรมดา สารพิษ ได้แก่ สารเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ยาฆ่าแมลง ฯลฯ (๕) เมื่อกินประจำไม่เป็นโรครุนแรงเรื้อรัง เช่น โรคมะเร็ง โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง เส้นเลือดตีบ ไขมันอุดตันในเส้นเลือด โรคไต ไช้ออกัสเสบ โรคเกาต์ โรคเบาหวาน โรคในกระเพาะ และลำไส้ใหญ่ โรคกระเพาะอาหารไม่ย่อย

คุณค่าทางด้านจิตใจ ได้แก่ ทำให้จิตใจสงบ เยือกเย็น สุขุม บังเกิดเมตตาจิตอย่างเต็มเปี่ยม อารมณ์ไม่ฉุนเฉียว ไม่โกรธง่าย ไม่มุ่งร้ายอาฆาตพยาบาท มีสติมั่นคงไม่หวั่นไหวในเหตุการณ์ต่างๆ มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต สิ่งศักดิ์สิทธิ์ชั้นสูงต่างสรรเสริญยินดี อวยพรให้ไม่มีช่องทางที่วิญญานต่ำทุกประเภทเข้าแอบแฝงหรือทำอันตรายใดๆ ได้

อาหารมังสวิรัต เป็นที่นิยมในชนกลุ่มน้อยตั้งแต่ยุคโบราณ มังสวิรัตโลก มีที่มา ๒ ทาง ได้แก่ ทางตะวันตก คือ จากเซเวนเตย์ แอดเวนติสต์ และมอร์มอน ความเป็นมาของผู้ที่ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ยุคแรกๆ ของมนุษย์ ได้มีการจดบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ว่า อาหารที่ปราศจากเนื้อสัตว์ได้ถูกยอมรับจากกลุ่มชนที่มีชื่อเสียงมากมายว่าเป็นอาหารโดยธรรมชาติของมนุษย์ ทางตะวันออกคือ อินเดียในหมู่ผู้ปฏิบัติโยคะ และผู้นับถือศาสนาฮินดูส่วนหนึ่ง ผู้กินเจและมังสวิรัตมักเป็นผู้ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว มีเมตตาจิตอยู่เป็นทุนเดิม ผู้กินมังสวิรัตที่มาจากอินเดีย

ยังเสนอว่า ที่แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าก็กินมังสวิรัตินั้นเหมือนกัน เพราะประเพณีชาวเนปาลบริเวณที่เป็นถิ่นฐาน ศากยวงศ์เขาไม่กินเนื้อสัตว์อยู่แล้วเป็นปกติ อย่างไรก็ตามในพุทธบัญญัติได้กำหนดการกินมังสวิรัตินั้นก็อาจด้วยเหตุที่ไม่ต้องการให้ตั้งกินไปนัก สำหรับกุลบุตรของชาวพุทธที่จะเข้ามาบวช ต่อเมื่อศรัทธาแล้วจึงค่อย ปฏิบัติเอง

การบริโภคมังสวิรัตินในประเทศไทย สันนิษฐานว่ามาจากการกินเจในประเทศจีน ความเป็นมาของการกินเจในประเทศไทยอันดับแรกจำเป็นต้องกล่าวถึงภูมิหลัง หรือแหล่งที่มาของชาวจีนอพยพ เพราะการกินเจที่อยู่ในสังคมไทยนั้น เกิดจากความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาท เต๋า ขงจื้อ และเมื่อชาวจีนได้อพยพเข้ามาในไทยก็นำความเชื่อเหล่านี้เข้ามาด้วย ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรก ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๘ เนื่องจากเกิดกบฏขึ้น ต่อมาพุทธศตวรรษที่ ๑๓ สมัยราชวงศ์ถัง ไทยกับจีนได้มีการติดต่อกันทางค้าขาย และมีสัมพันธ์ไมตรีต่อกันด้วยดีตลอดมา

เทศกาล “กินเจ” หรือ “เจ” ที่ผู้เทศคนกินเจเรียก “เจเดือนเก้า” ชาวกระหือรืออยากให้พิธี “กินเจ” ของตนสมบูรณ์แบบตามแบบพิธีในมณฑลกังไส จึงได้ส่งตัวแทนไปนำเอาคันธูปกลับมา โดยการตั้งมั่นที่แรงกล้าเพราะพิธีการนำคันธูปกลับมานั้น ต้องจูดธูปต่อกันมิให้หมดดับไป ศาลเจ้าก็จะตั้งเป็นศูนย์กลางของเทศกาลกินเจที่ภูเก็ตรื้อเรื่อยมา จึงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศ

วิเคราะห์แนวความคิดการบริโภคมังสวิรัติตามทฤษฎีประโยชน์นิยม

๑. วิเคราะห์แรงจูงใจการบริโภคมังสวิรัติตันของประโยชน์นิยม ยอมรับหลักการทางจิตวิทยาเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า “ธรรมชาติได้จัดวางมนุษย์ให้ตกอยู่ในอำนาจความจริงที่ยิ่งใหญ่ ๒ อย่าง คือ ความเจ็บปวดและความสุข ซึ่งเป็นกำหนดว่าเราควรทำอะไรอีก อีกแง่หนึ่ง ความสุขก็เป็นมาตราตัดสินความดี และอีกแง่หนึ่ง ทั้ง ๒ สิ่งนี้เป็นแรงจูงใจให้เราทำ พุด และความคิดแม้ว่าจะพยายามทุกวิถีทางที่จะเป็นอิสระจากการตกอยู่ในอำนาจของทั้งสองอย่างนี้ จากทัศนคติประโยชน์นิยมของเบ็นธัมชี้ให้เห็นว่า แรงจูงใจที่สำคัญ คือ ความสุข และความทุกข์ ถึงแม้จะบริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นเพราะการแนะนำของผู้อื่นหรือบริโภคเพราะมีอัยยาศัย (แรงจูงใจ) ในการบริโภคอยู่ก่อนแล้วก็ตาม แต่เมื่อสรุปในประเด็นที่เกี่ยวกับแรงจูงใจแล้ว ย่อมจัดเข้าในลักษณะของแรงจูงใจ ๒ อย่าง คือ (๑) แรงจูงใจภายใน กล่าวคือ ผู้ที่บริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นมีแรงผลักดัน (อัยยาศัย) ภายในตัวเองอยู่แล้ว (๒) แรงจูงใจภายใน กล่าวคือ ผู้ที่ตัดสินใจบริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นมีแรงผลักดันทางครอบครัวหรือทางสังคม เช่น พ่อแม่ คนรู้จัก หรือแพทย์แนะนำให้บริโภค แต่โดยทั่วไปแล้ว

แต่อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์จะตัดสินใจทำอะไร ย่อมมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของตนเองเสมอ การมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้นทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตนเองตั้งเอาไว้เสมอ เพื่อที่จะสนองตอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน หรือความต้องการขั้นสูงของมนุษย์เอง ปัญหาคือ แม้พุทธศาสนิกชนหันมาบริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นมากขึ้น แต่เมื่อเทียบกับอัตราพุทธศาสนิกชนทั้งประเทศแล้วยังมีจำนวนน้อยอยู่ การบริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นมีคุณประโยชน์มากมายหลายด้าน และเป็นความเชื่อและความศรัทธาของมนุษย์แต่ละคนว่าควรจะต้องปฏิบัติใจในการดำรงชีวิตการอยู่กิน และผลของการปฏิบัติจะส่งผลดีต่อตนเองอย่างไร แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าต้องเชื่อและศรัทธาเหมือนกันหมด

๒. วิเคราะห์โทษของการบริโภคมังสวิรัติตันของประโยชน์นิยม ปริมาณความพึงพอใจของสิ่งมีชีวิตเท่าเทียมกัน เช่น การเล่นเกมกติต่างๆ กับการฟังบทกวี และเห็นว่าคุณธรรม ความรัก ความรู้เป็นสิ่งที่ดี แต่ไม่ยอมรับความความดีนั้นเป็นอิสระจากความดีคือความพึงพอใจ จุดมุ่งหมายที่ต้องการคือ สิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์หรือความพึงพอใจเท่านั้น และการแสวงหาความสุขหรือห้อยกันความทุกข์ความเจ็บปวด นี้คือจุดมุ่งหมาย

เดียวเท่านั้นที่มนุษย์ต้องการ เพราะว่าความพึงพอใจและความเจ็บปวดคือสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีในฐานะเป้าหมาย และความดีหรือความไม่ดีนั้นมันมีค่าในตนเอง มีไข่มุกหาประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งแต่ต้องมองหาประโยชน์ส่วนรวมให้มากที่สุด แล้วผลประโยชน์ส่วนตนจะติดตามมาเป็นผลพลอยได้ที่หลัง

จากทัศนะของเบ็นธัม และมิลล์ สรุปได้ว่า สิ่งที่มนุษย์แสวงหา คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความสุข ความสุขจึงเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่น่าปรารถนา สิ่งที่ไม่เป็นความสุขก็ไม่น่าปรารถนา ดังนั้น การรับประทานอาหารมังสวิรัตควรพิจารณาเหตุผลบางประการที่จะได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณค่าทางอาหารหรือโภชนาการอย่างครบถ้วน เพื่อพัฒนาการทางร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีความสุขในการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้ มีประชาชนบางกลุ่มของมังสวิรัตชนิดเคร่งครัดที่กินอาหารเพียงมือเดียว ดังนั้นโอกาสที่จะได้รับสารอาหารไม่เพียงพอจึงมีมากกว่าในมังสวิรัตประเภทอื่นๆ นมและไข่เป็นอาหารที่มีคุณค่าอาหารสูง นอกจากจะเป็นต้นตอของสารอาหารโปรตีนที่มีคุณภาพดีแล้ว ยังเป็นต้นตอของสารอาหารอื่นอีกหลายอย่าง เช่น นมเป็นต้นตอของธาตุแคลเซียมที่ดีที่สุด มีวิตามินบี ๒ และวิตามินเอ ในปริมาณสูงพอควร ไข่ก็เช่นเดียวกัน เป็นต้นต่อที่ดีของเหล็กและวิตามินเอด้วย

๓) วิเคราะห์ผลลัพธ์ของการบริโภคมังสวิรัต

(๑) ทัศนะของประโยชน์นิยม เมื่อคิดจะทำประโยชน์ก็ให้ตัดสินใจทำโดยที่เกื้อหนุนเท่านั้น แม้ผลที่เกิดอาจจะทำให้คนรอบข้างกล่าวหาว่าแล้งน้ำใจก็ยอม สำหรับชาวประโยชน์นิยมแล้วถ้ามีการกระทำอันหนึ่งคนทั่วไปเรียกว่าการกระทำที่ไม่มี “หัวใจ” แต่การกระทำนั้นมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของผู้กระทำเอง แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม การไม่มีหัวใจ ก็เป็นสิ่งที่ถูกต้อง

จากทัศนะของเบ็นธัมและมิลล์ ที่ว่าแรงจูงใจมิลล์กล่าวว่า หากมีเจตนาหรือความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ทำให้ประโยชน์สุขลดน้อยลง ก็เป็นสิ่งที่ต้องละเว้นเสีย แต่หากการกระทำนั้นทำไปเพื่อการเป็นผู้ให้ความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจ ทำให้ประโยชน์สุขคนส่วนมากเพิ่มขึ้น จากทรรศนะนี้สามารถวิเคราะห์ผลของการบริโภคอาหารมังสวิรัตได้ว่า โรคที่เกิดจากการรับประทานอาหารมังสวิรัต

จะเห็นได้ว่าอาหารมังสวิรัต จะมีคุณค่าทางโภชนาการครบถ้วนก็ต่อเมื่อ นำเอาวัตถุดิบหลายชนิดที่เป็นแหล่งของสารอาหารหลักๆ มาประกอบเป็นอาหารร่วมกัน ไม่ใช่เลือกบริโภคเพียงชนิดใดชนิดหนึ่ง อันจะก่อให้เกิดการขาดสารอาหารที่มีความจำเป็นต่อร่างกายได้

(๒) ทัศนะของผู้บริโภคอาหารมังสวิรัต นอกจากอาหารมังสวิรัตสามารถให้คุณค่าทางโภชนาการได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ผลที่ตามมาคือประโยชน์ของอาหารมังสวิรัตต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริโภค พบว่า มีประโยชน์ต่อผู้ที่มีไขมันในเลือดสูงและผู้ป่วยเป็นโรคหัวใจ เนื่องจากผลจากการศึกษาการได้รับสารอาหารพวกไขมันอิ่มตัวและโคเลสเตอรอลในผู้ที่เป็นนักมังสวิรัตพบว่าปริมาณต่ำ และพบว่าปริมาณไขมันในเลือดก็ต่ำกว่าผู้ที่รับประทานเนื้อสัตว์ จากการพิจารณาลักษณะและปริมาณไขมันที่ได้รับและสภาวะไขมันในเลือด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุกวันนี้คนหันมาใส่ใจสุขภาพกันมากขึ้น หลายๆ คนที่รักษาสุขภาพด้วยการกินอาหารมังสวิรัตแทนการกินอาหารที่ทำจากเนื้อสัตว์ เพราะคิดว่า การกินอาหารมังสวิรัตจะช่วยให้ร่างกายแข็งแรงสุขภาพดีปลอดโรคภัยไข้

๔) วิเคราะห์ความสอดคล้องการบริโภคมังสวิรัตกับทฤษฎีประโยชน์นิยมทัศนะของประโยชน์นิยมสามารถที่จะสรุปกรอบแนวคิดสำคัญได้ ดังนี้ (๑) เบ็นธัมเห็นว่ามนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเห็นแก่ตัว (๒) เบ็นธัมเห็นว่าประโยชน์สุขส่วนตัวต้องมาก่อน เพราะว่าเมื่อมนุษย์ได้รับประโยชน์ เพื่อตัวเองแล้ว ก็จะทำประโยชน์เพื่อคนอื่นภายหลัง (๓) ความสุขที่จะถือว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องนั้น ต้องให้ความสุขแก่สมาชิกในสังคมเท่าเทียมกัน

เพราะเป็นอัมเห็นว่าการมีความสุขของสิ่งมีชีวิตเท่ากันในด้านปริมาณ ดังนั้น สิ่งที่จะถือได้ว่าเป็นประโยชน์มากที่สุดคือ สิ่งนั้นจะต้องให้มีความสุขหรือความพึงพอใจแก่ทุกคนมากที่สุดไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นอะไรก็ตามก็ถือว่ามิใช่ประโยชน์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัจจุบันอาหารเจและมังสวิรัตินี้ให้เลือกกินกันมากขึ้น รวมถึงรูปแบบการแต่งเติมทดแทน สารอาหารเพื่อให้มีคุณค่าทางโภชนาการเพิ่มขึ้น ซึ่งถ้าจะกล่าวว่าจะอะไรคือประโยชน์ต่อสุขภาพโดยแท้จริงที่ได้จากการกินอาหารเจและมังสวิรัตินี้ ก็คงเป็นเพราะอุดมไปด้วยผักและผลไม้ ซึ่งมีสารพฤกษเคมีที่มีประโยชน์มากมาย และยังมีกากใยอาหารที่ช่วยเรื่องระบบขับถ่าย ช่วยดักจับสารพิษภายในลำไส้

๕) วิเคราะห์ความสอดคล้องการบริโภคมังสวิรัตินั้นกับแนวคิดในพุทธปรัชญาที่ศณะการบริโภคมังสวิรัตินั้นกับแนวคิดในพุทธปรัชญา ผู้บริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นในประเทศไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ โดยมีการปฏิบัติศาสนกิจทั้งแบบเคร่งครัดและไม่เคร่งครัด และส่วนใหญ่เห็นว่า ความคิดต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับมังสวิรัตินั้นคือการไม่ติดในกิเลส และทำให้ละความชั่ว ส่วนในด้านความคิดต่อความประพฤติของประชาชนที่บริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นส่วนใหญ่เห็นว่า จะช่วยให้ประพฤตินั้นมีคุณธรรมประจำใจเสมอ และในด้านความเห็นที่มีเกี่ยวกับสิ่งที่มีมังสวิรัตินั้น คือ ส่วนใหญ่เห็นว่าต่อต้านการกระทำบาปทุกชนิดและต่อต้านการฆ่าสัตว์ ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่สอนให้คนมีเมตตากรุณาและไม่เบียดเบียน

๖) วิเคราะห์คุณค่าการบริโภคมังสวิรัตินั้นต่อชีวิตมนุษย์ ธรรมชาติของประโยชน์นิยม กล่าวคือ ผลประโยชน์ของชุมชน หมายถึง ผลรวมของประโยชน์ทั้งหมดของสมาชิกในชุมชนนั้นส่วนประโยชน์ของบุคคล หมายถึง ผลประโยชน์ของสมาชิกในสังคมนั้นๆ เมื่อก้าวโดยรวมแล้วผลประโยชน์ของบุคคลก็รวมอยู่ในผลประโยชน์ของชุมชนนั่นเอง ดังที่เขาได้เน้นย้ำในเรื่องดังกล่าวของบุคคล และการกระทำใดๆ ก็ตามที่ดีว่าจะเข้ากับหลักอรรถประโยชน์ของเบ็นอัมได้ก็โดยการกระทำนั้นมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความสุขของชุมชนมากกว่ามีแนวโน้มที่จะลดความสุขของชุมชนนั้น

สำหรับธรรมชาติของผู้วิจัยเห็นว่า ความจริงแล้วการเสนอธรรมชาติโดยให้ค่าความสุขแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเท่าเทียมกันนี้อาจเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะความสุขของผู้ใหญ่กับเด็กมันเป็นคนละอย่างกัน ความพอใจของเด็กอาจอยู่กับการเล่นสนุกสนานไปวันๆ แต่ความสุขของผู้ใหญ่อาจจะเป็นอย่างอื่นที่ดีกว่าเด็กก็ได้ เพราะฉะนั้นแม้เบ็นอัมจะบอกว่าความสุขของสิ่งมีชีวิตทุกอย่างเท่าเทียมกันในด้านปริมาณ แต่ความจริงแล้วอาจไม่เป็นเช่นนั้นก็ได้ เช่น กรณีลูกชายรัฐมนตรีกับเด็กลูกชานาในชนบทที่สอบเข้าเรียนแพทยศาสตร์ได้ ลูกรัฐมนตรีอาจจะดีใจอยู่บ้าง แต่ก็คงไม่ตื่นเต้นมากนักเพราะเขาเตรียมตัวนาน ส่วนเด็กคนหลังนั้นรวมไปถึงพ่อแม่เขาด้วยคงดีใจเป็นที่สุดเพราะอาจเป็นหนึ่งในล้านเท่านั้นที่จะทำได้เช่นนั้น ซึ่งจะเห็นเป็นตัวอย่างได้ว่าความสุขของคนนั้นแม้จะมีเหมือนกันแต่คงไม่มีทางที่จะเท่ากันได้

ทัศนะวิจารณ์ของผู้วิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่า แม้พุทธศาสนิกชนหันมาบริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นมากขึ้น แต่เมื่อเทียบกับอัตราพุทธศาสนิกชนทั้งประเทศแล้วยังมีจำนวนน้อยอยู่ การบริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นมีคุณประโยชน์มากมายหลายด้าน และเป็นความเชื่อและความศรัทธาของมนุษย์แต่ละคนว่าควรจะต้องปฏิบัติใจในการดำรงชีวิตการอยู่กิน และผลของการปฏิบัติจะส่งผลดีต่อตนเองอย่างไร แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเชื่อและศรัทธาเหมือนกันหมด จะเชื่ออะไรเชื่ออย่างไรและปฏิบัติอย่างไรขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณของเรา ที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดคือความเชื่อ ความศรัทธาและปฏิบัติต่างๆ จะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นด้วย

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นด้วยกับการบริโภคอาหารมังสวิรัต เพราะการบริโภคเนื้อสัตว์ทำให้พบโรคที่เกิดจากการกินเนื้อสัตว์ การกินเนื้อแดงหรือเนื้อสัตว์ใหญ่ตั้งแต่ ๕ ส่วนขึ้นไปของปริมาณอาหารที่บริโภคเข้าไปต่อสัปดาห์เพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดโรคข้ออักเสบได้ เพราะโปรตีนคอเลสเตอรอลในเนื้อกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันทำให้เกิดการอักเสบของข้อต่อและในเนื้อสัตว์เปลือกสูงอาจสะสมในข้อ ทำให้อนุโมลอิสระเพิ่มขึ้นได้ คนที่กินเนื้อสัตว์มากๆ เสี่ยงต่อการเกิดโรคนิ่วในถุงน้ำดีได้ เพราะเนื้อสัตว์ไขมันอิ่มตัวสูง เพิ่มโคเลสเตอรอลในเลือด ทำให้เกิดนิ่วในถุงน้ำดีได้ สมอหรืออัลไซเมอร์ เพราะเกิดการสร้างโปรตีนผิดปกติในสมอง เกิดปัญหาความจำเสื่อมลง แต่วิตามิน สารคุณค่าพืชผัก และสารต้านอนุมูลอิสระ เช่น โพลีฟีนอล จะพบมากในผัก ผลไม้ ช่วยป้องกันการสร้างโปรตีนผิดปกติในสมอง การกินโปรตีนจากเนื้อแดงมากเกินไปจะมีผลเสียต่อกระดูก ทำให้กระดูกโปร่งบางหรือกระดูกพรุน ซึ่งเกิดจากการย่อยโปรตีนทำให้เกิดภาวะกรดมากเกินไปต้องขับออกทางไต และก่อนขับออกต้องมีการดึงน้ำ โดยเฉพาแคลเซียมจากกระดูกไปช่วยขับกรดออก ทำให้เกิดการสูญเสียแคลเซียมมากขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารประเภทเนื้อสัตว์ เป็นสาเหตุของโรคร้ายที่สำคัญมากมาย เช่น โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคเส้นเลือดในสมองตีบตัน โรคเกาต์ วัณโรค โรคเบาหวาน โรคตับ โรคไต โรคถุงน้ำดี ฯลฯ แม้เนื้อสัตว์จะอร่อย หอมหวานเหมือนดอกกุหลาบ แต่ก็มีหนามมาทิ่มแทงผู้ที่มาเด็ดดอกไม้มันนั้นไปชม เนื่องจากในสัตว์ มีสิ่งสกปรกโสโครก เช่น ยูเรีย (ผลผลิตสีขาวที่อยู่ในปัสสาวะ) และกรด ยูริกในน้ำมันของเนื้อนั้น ที่น่าตกใจคือ รสชาติที่หอมอร่อยของเนื้อสัตว์นั้น คือน้ำมันนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการบริโภคมังสวิรัตตามทฤษฎีประโยชน์นิยม เท่านั้น มิมีมุมมองอื่นที่เป็นประเด็นควรศึกษา คือ

๑. ศึกษาเรื่องการบริโภคอาหารมังสวิรัตกับทฤษฎีอื่นทางจริยศาสตร์
๒. ศึกษาเรื่องการบริโภคอาหารมังสวิรัตอย่างถูกวิธี
๓. ศึกษาโดยใช้ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของนักปรัชญากลุ่มอื่นๆ โดยการศึกษาวิพากษ์

บรรณานุกรม

- วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญาเบื้องต้น: มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๑.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.
- Jeremy Bentham. **The Principle of Moral and Legislation**. New York: Hafner Publishing, 1948.
- John Stuart Mill. **Utilitarianism, Liberty and Representative Government**. New York: E.P. Dutton and Company Inc, 1951.
- ปิยวรรณ ท่าใหญ่. “ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจในกลุ่มผู้บริโภคมังสวิรัต”. **วิทยานิพนธ์คหกรรมศาสตร์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

บทบาทพระสงฆ์กับการบริหารความหลากหลายทางวัฒนธรรมสู่สังคมเข้มแข็ง The Monk's Role on Cultural Diversities Management to Strong Society

นายธีรทัศน์ โรจนกิจจากุล*

บทคัดย่อ

สังคมไทยเองมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง ดังจะเห็นว่า ภาคเหนือเองแต่ละจังหวัดก็มีวัฒนธรรมการรับประทานอาหาร การแสดงพื้นบ้านหรืออื่นๆ ที่แตกต่างกัน อีสานใต้ซึ่งประกอบไปด้วย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี ต่างก็มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น จังหวัดศรีสะเกษที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว กลุ่มชาติพันธุ์ขมุ กลุ่มชาติพันธุ์เยอ และกลุ่มชาติพันธุ์เขมร นั้นทำให้จังหวัดศรีสะเกษเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ความหลากหลายเหล่านี้บางครั้งนำมาซึ่งความขัดแย้งมากมาย

ขณะเดียวกันพระสงฆ์ถือเป็นผู้นำชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชีวิตของประชาชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันและกันตลอดเวลา ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทอย่างมากในการที่จะทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถอยู่ร่วมกันตลอดจนเปลี่ยนเป็นจุดแข็งและพัฒนาจนเป็นสังคมที่เข้มแข็งได้ไม่ยากเย็นนัก ส่วนหนึ่งเพราะพระสงฆ์มีสถานเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนคนไทยซึ่งนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด

เพียงแค่การดำเนินงานต่างๆ ตามบทบาทของพระสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านเป็นเบื้องต้นแล้วนั้นคงยังไม่เพียงพอ ฉะนั้นต้องดำเนินไปอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ต้องนำหลักของการบริหารของ Henri Fayol หรือที่บางท่านเรียกว่า หลัก POCCC มาบูรณาการ (Integrate) ด้วย เพราะการดำเนินงานอย่างเป็นระบบทุกบทบาทที่ต้องแสดงจะทำให้การแสดงบทบาทสามารถแสดงได้อย่างเต็มที่และแสดงได้ดีมากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อการพัฒนาให้เป็นสังคมเข้มแข็งได้โดยอัตโนมัติ ทั้งนี้ต้องดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

คำสำคัญ : หลักการบริหาร, วัฒนธรรม, สังคมเข้มแข็ง

Abstract

Thai society has high cultural diversities, it can be seen that the northern of each province has eating cultures, folk performances and so on that has difference. The northeastern consists of Nakhon Ratchasima, Buriram, Surin, Srisaket, Ubon Ratchathani have different cultures have such as Srisaket province has the ethnic diversity, including the ethnic group of Tai – Laos,

* วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Suai, Yer and Khmer Srisaket is a province that have cultural diversities, these diversities sometimes led to many conflicts.

The Buddhist monks in Thailand currently has a role on the sixth missions according to the Sangha Act of 1962 (B.E.2505) (No. 2), Act of 1992 (B.E.2535), namely the Sangha administration, the Buddhist studies, the educational welfare, the Buddhism propagation, the public works and the public welfare. Meanwhile, the Buddhist monks are the community leader, the people's soul, the people's life concerned with the Buddhist monks one way or another, so the relationship between the people in society and the Buddhist monks that cannot be separated this is because rely on each other all the time. Thus, the Buddhist monks have much role in those cultural diversities and able to coexist as well as a strength and development to be a strong social that is not difficult. A part of the Buddhist monks have the place for soul or mind of Thai people that believe in most Buddhism.

Merely various operations according to the Sangha Act of six aspects are still preliminary that is not enough. Therefore, it has to operate systematically, that is to bring the administration principle of Henri Fayol or someone called POCCC for bringing integration. Because the operating systems are all roles that are required to show fully the role and show even more that effects to develop the strong social automatically, owing to operate seriously and continuously.

Keywords : Management principle, Culture, Strong Social

๑. บทนำ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นมียู่ทั่วทั้งระดับเล็กๆ ด้านขอบเขตของพื้นที่ อันได้แก่ ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค ประเทศ จนถึงระดับนานาชาติ ตามลำดับ ทั้งนี้เป็นเพราะบรรพชนของแต่ละท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุดังกล่าวในบางพื้นที่ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมนั้นนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งในชุมชน ตลอดถึงก่อให้เกิดสงครามมากมายดังที่ปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์ของสงครามโลกครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ หรือแม้แต่สงครามอื่นๆ ที่ผู้เขียนไม่ได้กล่าวไว้ ณ ที่นี้ก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีฉนวนส่วนหนึ่งมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรือสังคมทั้งสิ้น

ขณะเดียวกันประเทศไทยเองถึงแม้ประชาชนส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนามากถึง ๙๔.๖%^{๓๘๑} ก็ตามแต่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมยังมีอยู่มาก เช่น ความหมายหลายทางด้านภาษา วิถีชีวิต การแต่งกาย เทศกาลและพิธีกรรม ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งถึงแม้จะอยู่ในภูมิภาคเดียวกันยังมีความหลากหลายได้เช่นกัน อาทิ การที่จังหวัดในภาคเหนือมีสำเนียงภาษาพื้นเมืองที่แตกต่างกัน การที่จังหวัดน่านมีหลากหลายชนเผ่า การที่จังหวัดอุดรติดัลซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งจังหวัดในภาคเหนือแต่หาใช้ภาษาเดียวกันทั้งหมดไม่ เป็นต้น

^{๓๘๑} สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, การสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต (ความสุข) คนไทย พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๔) หน้าบทสรุปสำหรับผู้บริหาร.

การที่ผู้เขียนกล่าวนำดังที่กล่าวมานั้นสามารถนำไปสู่ความสงสัยในแนวทางที่จะนำไปสู่การเป็นสังคมที่เข้มแข็งได้นั้นต้องกระทำเช่นไร สิ่งหนึ่งที่กระผมพิจารณาภายใต้ข้อมูลต่างๆ ผสมผสานกับความตระหนักและเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ คือ การบริหารความหลากหลายนั้นให้เป็นจุดแข็งซึ่งยังผลไปสู่การพัฒนาให้สังคมมีความเข้มแข็งต่อไป เพราะการเปลี่ยนให้คนล้มเลิกวัฒนธรรมบางอย่างที่ถูกสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษและตนเองได้กระทำมาเป็นเวลานานนั้นเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก โดยตัวแสดงหลักที่ต้องบริหารความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านั้นให้เป็นแรงผลักดันไปสู่การเป็นสังคมที่เข้มแข็งได้นั้น คือ พระสงฆ์นั่นเอง

๒. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันมีบทบาทตามภารกิจ ๖ ประการ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กล่าวคือ บทบาทดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์ งานศาสนศึกษา งานศึกษาสงเคราะห์ งานเผยแผ่ศาสนาธรรม งานสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ ขณะเดียวกันพระสงฆ์ถือเป็นผู้นำชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชีวิตของประชาชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันและกันตลอดเวลา ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทอย่างมาก ส่วนหนึ่งเพราะมีสถานเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนคนไทยซึ่งนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด

ในอดีตหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามบัญญัติ คือ เป็นผู้ให้ธรรมเป็นทานคือการให้ธรรมะโดยชี้แจงและนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้สังคมมนุษย์ประสบแต่สิ่งที่ดีงามดังนั้น โดยหลักการแล้วพระสงฆ์มีหน้าที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศหลักการนี้แก่พระสงฆ์รุ่นแรกนับแต่ประกาศพระศาสนาว่าให้พระสงฆ์ทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่พวกเทพและมนุษย์ทั้งหลาย^{๓๘๒}

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้สรุปบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันไว้ ดังนี้^{๓๘๓}

๒.๑ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยเฉพาะในด้านคุณธรรมและจริยธรรมงานของพระสงฆ์ในด้านนี้ได้แก่

๑) การให้การบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรของชาติทุกระดับอายุ ให้ได้มาอยู่ในพระธรรมวินัย ศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แม้จะเป็นการบวชในระยะสั้น ๓ วัน ๗ วัน ๑๕ วัน หรือ๑ พรรษา(๓ เดือน) หรือที่เรียกว่าบวชตามประเพณีก็ตาม ถ้าผู้เข้ามาบวชนั้นศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้นิสัยให้อนุศาสน์และอบรมสั่งสอนอย่างจริงจัง เมื่อลาสิกขาไปก็จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมได้

๒) การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณี หรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทางวิทยุโทรทัศน์ การบรรยายธรรมเผยแพร่ในงานและโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรม เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระ

^{๓๘๒} พระราชวรรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต), บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐.

^{๓๘๓} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘ - ๔๐.

ธรรมจาริก โครงการอบรมประจำตำบล (อ.ป.ต.) ซึ่งล้วนเป็นงานที่ทำให้ประชาชนได้ทราบ ได้รู้จัก ได้เข้าถึง และได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้มีโอกาสเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ

๓) การจัดสอนหลักศาสนศึกษาแก่เด็กและประชาชน เช่น การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาต่าง ๆ การสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชน การจัดตั้งหน่วยงานพุทธมามกะในวัด ในหมู่บ้านตำบล การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดการจัดตั้งห้องสมุดในวัด การจัดตั้งโรงมหรสพทางวิญญาณ การจัดตั้งและดำเนินการสำนักวิปัสสนาเป็นต้น ซึ่งเป็นสื่อชักนำเด็กและประชาชนให้ได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธเจ้าศาสนาเป็นการวางพื้นฐานสร้างคุณภาพของพลเมืองต่อไป

๔) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดของชุมชนทั่วประเทศเพื่อพัฒนาสภาพของพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคมไทย ได้เป็นหลักชัยในการเสริมสร้างคุณภาพของพลเมืองของประเทศสืบต่อไปชั่วกาลนาน

๒.๒ การสงเคราะห์ประชาชน การพัฒนาคุณภาพของพลเมืองตามข้อ ๑.๑-๑.๓ เป็นงานสงเคราะห์ประชาชนตามคติพระพุทธศาสนา ปัจจุบันพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ยังได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งด้านขวัญกำลังใจและทางวัตถุ ดังนี้

๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น ในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การทำบุญอายุ เป็นต้น และตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม เช่น การทอดกฐิน ผ้าป่า งานสงกรานต์ งานขึ้นปีใหม่ งานประจำปีของท้องถิ่นตลอดจนการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ

๒) การประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เช่น การให้ศีลและสวดมนต์ การเจริญพระพุทธมนต์ การสวดมนต์ การรับถวายทานต่างๆ การเทศน์ การอนุโมทนา ทั้งงานเอกชนท้องถิ่น ส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธีและราชพิธี

๓) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนนักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมืองการให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาโรค เช่น ชี หรือคนชรา คนทุพพลภาพ การให้เช่าที่ดินในราคาถูกแก่ประชาชนที่ ชัดสนปลูกบ้านพักอาศัย

๔) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม แม้ว่าบางกิจกรรมหรือที่พระภิกษุบางรูปดำเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียน แต่ก็มีคนจำนวนมากไม่น้อยที่เลื่อมใสศรัทธา เป็นการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านขวัญและกำลังใจ

๕) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมให้สถานที่ของวัด เช่น ศาลาการเปรียญ ลานวัดบริเวณวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งทำกิจกรรมบริการหรือสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่าง ๆ จัดงานรื่นเริง จัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสมบัติต่าง ๆ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาล ห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

๖) การให้คำปรึกษา เครื่องรางของขลัง การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาเรื่องหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ท้องถิ่น การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ รวบรวมสิ่งของตลอดจนเงินทองจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่นและยังมีการสงเคราะห์ด้วยวัตถุอย่างอื่น แบบอื่นแก่เอกชนและประชาชน

๒.๓ การช่วยเหลืองานราชการ ในฐานะที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งของสังคม และเป็นหน่วยหรือเป็นกลุ่มที่ได้รับความเคารพนับถือ ยกย่องจากประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเป็นอย่างมาก พระสงฆ์และคณะสงฆ์มีคติอยู่แล้วว่า จะต้องช่วยสงเคราะห์ประชาชนให้พ้นทุกข์และอยู่ดีมีสุข นอกจากการดำเนินการในข้อที่ ๒ แล้ว ยังได้พยายามที่จะช่วยทางราชการในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติโดยเฉพาะทางด้านจิตวิทยา เช่น

๑) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักรับผิดชอบชีวิต การที่ควรทำและควรเว้นความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพและปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่าง ๆ

๒) ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่ รัฐบาล เช่น ช่วยสอนหนังสือ ช่วยเผยแพร่กิจการต่าง ๆ ของรัฐบาล ช่วยชักชวนประชาชนให้มาช่วยราชการ หรือร่วมมือร่วมใจกับเจ้าหน้าที่ปกครองระดับต่าง ๆ

๓) ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานเจ้าหน้าที่รัฐบาลมาให้การสงเคราะห์ประชาชนในท้องที่ที่วัดตั้งอยู่ เช่น การสงเคราะห์อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค แก่ผู้ยากไร้ หรือผู้ประสบภัย การแนะนำอาชีพ และการแจกพันธุ์พืชทางการเกษตรต่าง ๆ

๔) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับความมั่นคง เช่น ช่วยชักนำหรือเป็นศูนย์กลางให้ทางราชการจัดอบรมลูกเสือชาวบ้าน การอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ การสงเคราะห์ชาวเขา การช่วยบำบัดผู้ติดยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น รัชกร เศรษฐ์ ได้อธิบายบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมชนบทไว้ดังนี้^{๓๔๔}

๒.๑ อบรมจิตใจคนให้สูงขึ้น ชาวชนบทผู้เลื่อมใสในหลักธรรม มักนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้เป็นผู้มีจิตใจโอ้ออมอารี เมตตา ซื่อสัตย์ และเต็มใจช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากอยู่เสมอ อิทธิพลของวัดทำให้ชาวชนบทมีความสนิทสนม รักใคร่กลมเกลียวกันและเป็นน้ำใจเดียวกันมาตลอด

๒.๒ เป็นศูนย์รวมวิถีชีวิตทางสังคม เพราะวัดเป็นแหล่งที่ประชาชนสามารถพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เป็นสถานที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในท้องถิ่นเพราะทุกคนต่างถือว่าวัดเป็นสมบัติของส่วนรวม ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน ทุกคนมีสิทธิ์ได้รับความสุขความสงบทางใจ จากวัดเหมือนกัน

๒.๓ เป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรม ชาวพุทธถือว่าหน้าที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนประการหนึ่ง คือ การสร้างวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ต่าง ๆ ในบริเวณวัด ปูชนียสถานต่าง ๆ จึงถูกสร้างอย่างวิจิตรบรรจงและสุดฝีมือเพื่อเป็นศรีสง่าแก่ชุมชนซึ่งเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมไทย

๒.๔ เป็นสถานที่ให้การศึกษแก่ประชาชน โรงเรียนหลายแห่งในชนบทตั้งอยู่ในบริเวณวัดโดยสมภารเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักอาศัยเพื่อการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเด็กทั่วไป

๒.๕ เป็นแหล่งที่ผู้ชายได้มีโอกาสบวชเป็นพระภิกษุสามเณร ซึ่งให้มีโอกาสได้แต่งงานมากขึ้น เพราะชาวชนบทมักไม่ยินยอมให้บุตรสาวแต่งงานกับผู้ชายที่ไม่ผ่านการบวชเรียนมาก่อน

๒.๖ เป็นสถานที่จัดการแสดงมหรสพ สิ่งบันเทิงต่าง ๆ ในงานเทศกาลประจำปี ได้มีโอกาสสนุกสนานพักผ่อนหย่อนใจ เทศกาลที่แพร่หลายที่สุด ได้แก่ กลุ้บ และการบวชเนา

กล่าวโดยสรุป พระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนถึงเสียชีวิต เห็นต้นว่าตอนเกิดนิยมให้พระตั้งชื่อเข้าสู่วัยเฒ่าเรียนมีพระคอยสั่งสอนศิลปะความรู้แขนงต่าง ๆ เข้าสู่วัยหนุ่มเข้ามาบวชได้พระคอยอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี วัยทำงานพระคอยแนะนำอาชีพ คอยตักเตือนในการทำงานที่ไม่สมควร แก่เฒ่าวัยชราเข้าวัดฟังธรรมฝึกปฏิบัติสมาธิมีพระคอยอบรมสั่งสอนยามเสียชีวิตก็เข้าวัดเพื่อทำพิธีกรรมต่าง ๆ

^{๓๔๔} รัชกร เศรษฐ์, *โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔๕-๒๔๖.

ปัจจุบันสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการนำเทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มากขึ้น ทำให้ความเจริญมีมากขึ้นยิ่งความเจริญมีมากขึ้นปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของสังคมที่เป็นเหตุให้การเพิ่มขึ้นของประชากรที่รวดเร็ว และปัญหาต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว สังคมมนุษย์ต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลก แม้แต่พระองค์เองก็ต้องมีการปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งได้แบ่งบทบาทของสงฆ์กับการสงเคราะห์เป็น ๖ ด้าน คือ ^{๓๘๕}

ด้านการปกครอง

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระงับรักษา หรือการบริหาร อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การควบคุม ดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ ^{๓๘๖}

การปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ให้ความสำคัญกับผู้นำหรือการปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” ^{๓๘๗}

ด้านการศึกษา

การศึกษาหมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ แผนกหลัก คือ แผนกบาลีและแผนกธรรม รวมถึงการศึกษาธรรมศึกษาและการจัดให้มีการเรียนพระธรรมวินัยเป็นส่วนเสริมอีกด้วย บางแบบแผนตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และบางแบบแผนให้กำหนด โดยกฎหมายเถรสมาคม หรือให้กำหนดโดยระเบียบมหาเถรสมาคม และบางแบบแผนได้ยึดจารีตเป็นหลัก แยกตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายมี ๒ ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ๑ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ๑ และพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการวัด เห็นควรเพิ่มระเบียบการปกครองส่วนวัดเข้าเป็นส่วนที่ ๓ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ

การศึกษาหรือสิกขาในพระพุทธศาสนานั้นมีความหมายที่กว้างขวางครอบคลุม ไม่ได้เจาะจงเฉพาะการศึกษาเล่าเรียนในตำรับตำราเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างครบถ้วนกระบวนความทั้งด้านกาย วาจา ใจ โดยผ่านกระบวนการศึกษาพัฒนาที่เรียกว่า ปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ กล่าวคือมีการเล่าเรียนเป็นส่วนเบื้องต้น แล้วนำมาลงมือปฏิบัติจนเกิดเป็นผลของการปฏิบัติ คือปฏิเวธนั่นเอง แล้วผลที่ได้รับจากการศึกษาพัฒนานั้นก็จะเป็นผลย้อนกลับเป็นข้อมูลอันเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อเป็นกัลยาณมิตรในการศึกษาพัฒนาอีก

^{๓๘๕} พระครูภาวนาโลภิต, ดร., พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์, (ลำพูน : ธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑.

^{๓๘๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๔๖.

^{๓๘๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษาหรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะควรแยกออกเป็นลักษณะคือ ^{๓๘๘}

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนาศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์ที่เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษา แบ่งได้เป็น ๔ ประเภทคือ

๒.๑ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒.๒ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๒.๓ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๒.๔ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมากจัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนาศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่าเพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศาสนาศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือ ด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ ด้วยทุนและปัจจัยต่างๆ

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไป แล้วมีภรรน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองเป็นทางที่ถูกที่ควร ^{๓๘๙}

^{๓๘๘} พระครูบรมธาตุกิจจาทรวิชา, เอกสารประกอบการสอน รายวิชาการศึกษาสงเคราะห์แนวพุทธ, (ตก : หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดตาก, ม.ป.ป.), ไม่ปรากฏเลขหน้า, (เอกสารอัดสำเนา).

^{๓๘๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณเฑียร), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

การเผยแพร่พระพุทธศาสนามีทั้งเชิงรับและเชิงรุก บางทีถ้าไม่ได้ทำความเข้าใจให้ดีก็จะไม่เห็นความแตกต่างในเรื่องนี้ ขณะที่พูดถึงการเผยแพร่เชิงรับ หมายถึงการเผยแพร่ด้วยการเทศน์การสอนธรรมเป็นหลัก ส่วนการเผยแพร่เชิงรุก หมายถึงการใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่าคนเข้าหาธรรม แม้แต่การที่พูดถึงการเผยแพร่ของพระอัสสชิแค่ท่านไปบิณฑบาตในหมู่บ้านอุปลิสสะปริพาชกเห็นท่านแล้วเลื่อมใสมาขอฟังเทศน์ พระอัสสชิก็เทศน์ว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ
พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น

พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” ^{๓๙๐}

อุปลิสสะ ฟังแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมมาขอบวชนี้ก็เป็นกรเผยแพร่เชิงรับ และในซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสังคมให้ได้ดี คือ

- ๑) เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ
- ๒) ประกอบทุจริต คือประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ
- ๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ^{๓๙๑}

โดยสรุปแล้ว การเผยแพร่พระศาสนา เป็นการเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยการอบรมสั่งสอนธรรม ให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ให้แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อเป็นการยังครีธาของพุทธศาสนิกชนให้เป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป

ด้านการสาธารณูปการ

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย ของการสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วนสาธารณูปการที่นำมาบริหารกิจการของสงฆ์ โดยบัญญัติไว้หน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้ เป็นไปด้วยดี กล่าวคือ ^{๓๙๒}

- ๑) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
- ๒) การอื่นเกี่ยวกับการวัด คือการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทาน วิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยก วัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
- ๓) กิจการอื่น ๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- ๔) การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.)

การสาธารณูปการ ใน ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส มาตรา ๓๗ (๑) ว่า “บำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้ เป็นไปด้วยดี”

ลักษณะงานการสาธารณูปการ ว่าโดยลักษณะแตกต่างกัน ๓ คือ

- ๑) การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ได้แก่ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นกิจการที่ต้องทำด้วยแรงความคิด กล่าวคือ การวางโครงการให้พอเหมาะกับกิจที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานให้พอเหมาะกับกิจการที่จะดำเนินการเมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานและทุน

^{๓๙๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๗๓.

^{๓๙๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท (ฉบับประชาชน), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

^{๓๙๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

ทรัพย์และใช้หลักบัญชีควบคุมด้วย ใคร่ขอกล่าวถึงการวางโครงการพอให้มองเห็น ควรเริ่มการคิดทำแผนผังวัดให้พอเหมาะสมกับสภาพวัด เช่น ควรกำหนดสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ซึ่งเป็นหลักของวัดไว้ที่ใด โรงเรียนพระปริยัติธรรม หอสมุดมนต์ หอระฆัง หอกลอง ถนนหนทาง สนามหญ้าและอื่น ๆ ไว้ที่ใด แล้วเขียนแผนผังวัดเป็นหลักและเขียนแบบแปลนสิ่งที่จะสร้างตามโอกาส และสิ่งที่จะสร้างขึ้นนั้นควรให้เป็นทรงไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ หรือยึดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนาดใหญ่เล็กตามความคาดแหล่งทุนทรัพย์เมื่อจะก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ ตามแผนผังที่กำหนดไว้ และเสนาสนะที่สร้างต้องเป็นไปตามแบบแปลนแม้การบูรณปฏิสังขรณ์ ก็ถือแบบแปลนนี้เป็นหลักปฏิบัติ แต่ส่วนมากแผนผังวัดมักเขียนแล้วแต่คร่าวของอนุญาตสร้างวัดเมื่อเขียนแล้วต้องให้เป็นไปตามเดิม เว้นแต่มีการขยายบริเวณวัดให้กว้างขวางกว่าเดิม

๒) การกระทำด้วยเอกสารรายงาน ได้แก่การดำเนินกิจการทางด้านเอกสาร เช่น การขออนุญาตสร้างวัด ขอตังวัด ขอรวมวัด ขอย้ายวัด ขอยุบวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาขอยกวัดร้างให้เป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวงขออนุญาตจัดงานวัด ขออนุญาตเรียไร การดำเนินกิจการเหล่านี้ การขอยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวงปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ การอนุญาตจัดงานวัด และการขอยุบวัด ปฏิบัติตามคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วยการนั้น การอื่น ๆ มีการขออนุญาตสร้างวัดเป็นต้น ปฏิบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวง บางเรื่องทางราชการเป็นเจ้าการ คณะสงฆ์เป็นส่วนประกอบบางเรื่องคณะสงฆ์เป็นเจ้าการ ทางราชการเป็นเพียงส่วนประกอบ

๓) การทำโดยการจัดประโยชน์ ได้แก่ การดำเนินการในการรักษาทรัพย์สินใช้จ่ายทรัพย์สินและการจัดประโยชน์ของวัดโดยตรง คือ การศาสนสมบัติ เป็นงานละเอียดอ่อน ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง^{๓๔๓}

จากแนวความคิดนี้ การให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นสาธารณกุศล เป็นบ่อเกิดแห่งการได้บุญกุศลมากทางหนึ่ง ประกอบกับมีพระสงฆ์เป็นผู้ชักนำประชาชนให้กระทำงานเหล่านี้ยิ่งเป็นการเพิ่มบุญกุศลและนำมาซึ่งความมีชื่อเสียง ความเคารพยกย่องจากผู้อื่น ทั้งประชาชนมั่นใจในความเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไว้ใจเคารพในตัวพระสงฆ์อยู่แล้ว พระสงฆ์ชักนำประชาชนให้เกิดการพัฒนาจึงประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี แนวความคิดเรื่องการทำบุญนี้ จึงได้กลายเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาชุมชนต่อ ๆ กันมา

ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานหรือของคณะบุคคล หรือบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐ หรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป^{๓๔๔}

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์” (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ส่วนกลางได้กำหนดไว้ว่า วิธีดำเนินการสาธนาอุปการและสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม การสาธารณแยก โดยลักษณะมี ๔ คือ

๑) การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง กิจการอย่างใด

^{๓๔๓} กรมการศาสนา, การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๓๔๔} กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓๑-๓๓๖.

อย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการอบรมประชาชน ประจำตำบล กิจการเพื่อห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ การนี้มุ่งเอากิจการที่ตัวเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำหรือกิจการชั่วคราว

๒) การช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของรัฐหรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ การนี้มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการเฉพาะเรื่อง แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ ให้โทษ เช่น ยาบ้า หรือช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์

๓) การช่วยเหลือกิจการที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือกิจการที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกรวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าและอื่น ๆ ข้อนี้นมุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือกิจการที่อันเป็นสาธารณประโยชน์

๔) การช่วยเหลือกิจการประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสบอุทกภัย การประสบอัคคีภัย การประสบวาทภัย หรือคราวหนาวจัด หรือแม้ยามปกติตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา คนพิการ และสงเคราะห์โดยประการอื่น การนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำหรือการเฉพาะ

การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนของพระภิกษุ นั้น อาจกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรม หรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของเขาเหล่านั้น และให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้น หรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้านถ้าประเพณีนั้นมีได้เป็นภัยต่อชุมชนส่วนรวม จากแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชนโดยทั่วไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๓๔๕} โดยพระสงฆ์ควรให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยดั่งนั้น ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ได้ดำเนินไปด้วยอาศัยปัจจัย ๔ จากการอุปการะของคฤหัสถ์ เพื่อให้มีชีวิตดำรงอยู่ได้ตามอัตภาพ พระภิกษุสงฆ์จึงควรมีความสำนึกในหน้าที่ของตนอยู่เสมอ นั่นคือ การเร่งศึกษาปฏิบัติธรรมไม่ประมาท ดังพุทธพจน์ในปีพหุชตอภิมหสูตรว่า “บรรพชิตพึงพิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ว่า...การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น...วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่”^{๓๔๖}

เมื่อมีความสำนึกในหน้าที่ดั่งนี้แล้ว พระสงฆ์จึงควรตอบแทนอุปการะชาวบ้านด้วยการนำธรรมนั้น ๆ ที่ได้ศึกษาและปฏิบัติมาสั่งสอนอบรมประชาชนให้เกิดสันติสุขดังพุทธพจน์ว่าในพหุการสูตรว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้มียุบัติการมากแก่เธอทั้งหลาย พวกเขาบำรุงเธอทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริวาร แม้เธอทั้งหลายจึงเป็นผู้มียุบัติการมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จึงแสดงธรรมอันดีงามในเบื้องต้น ท่ามกลางในที่สุด จึงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐพร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ แก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเถิด ภิกษุทั้งหลาย

^{๓๔๕} ภัทรพร สิริกาญจน์, หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๓๔๖} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔

หลาย คุณัสต์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกันด้วยอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพาศพิรหมจรรย์นี้เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการ อย่างนี้”^{๓๓๖๗}

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นหลักการในบทบาทของพระสงฆ์ และเป็นบทบาทจริงในทางปฏิบัติที่พระสงฆ์ ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยพึงปฏิบัติกัน โดยเฉพาะในด้านหลัก ๔ ด้าน อันได้แก่ ด้านการปกครอง ต้องปกครอง โดยธรรม เป็นธรรมาภิบาล ปกครองเพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษา ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งที่ พระสงฆ์กันเองสอนพระเณรด้วยตนเอง และ สงเคราะห์กุลบุตร กุลธิดา เพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งวิชาความรู้ จรรยา ความประพฤติ การศึกษาที่สร้างวิถีคิดที่เป็นสัมมาทิฐิ การเรียนรู้คู่ความสุข (Learning and Happiness) บทบาทด้านการเผยแผ่ งานเผยแผ่เป็นงานที่นำคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ออกเผยแผ่สู่ประชาชน เป็นภารกิจที่มีความสำคัญ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ให้คำว่าไปประกาศพรหมจรรย์ ประกาศวิถีชีวิตอย่างพรหม อันเป็นชีวิตที่ประเสริฐที่สุด

๓. แนวคิด ทฤษฎีการบริหาร

แนวคิด ทฤษฎีการบริหารนั้นมีมากมาย แต่จากการค้นคว้าและวิเคราะห์ด้วยตนเองแล้วนั้นเห็นว่า ทฤษฎีการบริหารของ อองรี ฟาโยล (Henri Fayol) ซึ่งเป็นทั้งวิศวกรและนักวิชาการชาวฝรั่งเศส ได้กำหนดหน้าที่ การจัดการไว้ ๕ ประการ มีตัวย่อว่า “POCCC” ซึ่งเป็นการนำตัวอักษรตัวแรกของแต่ละหน้าที่มาเขียน ได้แก่ มีดังนี้^{๓๓๖๘}

P = Planning การวางแผน

การวางแผน (Planning) หมายถึง จินตนาการหรือวิสัยทัศน์ที่เราวาดภาพไว้ล่วงหน้าแล้วว่า งานที่เรา กำลังจะทำนั้น เมื่อเสร็จออกมาแล้ว หน้าตามันน่าจะเป็นอย่างไร?

O = Organizing การจัดการองค์การ

การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การเข้ามารับผิดชอบในการทำงานเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วง การออกแบบหน่วยงานจะออกแบบจากหน่วยงานที่ใหญ่ที่สุด เช่น ฝ่ายผลิต แล้วค่อยๆ ขยายงานให้เล็กลง เช่น ใน ฝ่ายผลิตควรจะมีงาน อาทิ แผนกเตรียมวัตถุดิบ แผนกควบคุมเครื่องจักร แผนกซ่อมบำรุง แผนกคลังสินค้า ฯลฯ

C=Commanding การบังคับบัญชา

การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึง การสั่งงานต่างๆ ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้นเราจึงต้อง วางคนตามความเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความถนัด ฯลฯ ให้เต็มอัตรากับงานที่เรา จัดแบ่งไว้ โดยคนที่รับผิดชอบหน่วยงานที่ใหญ่กว่า ก็จะต้องสามารถสั่งการคนที่รับผิดชอบหน่วยงานเล็กกว่า การ วางคนให้สามารถสั่งการกันได้นี้ เรานิยมเรียกว่า สายการบังคับบัญชา (Command) เพื่อให้คนที่เราจัดวางกำลัง เหล่านี้ ทำงานที่ได้รับมอบหมาย ให้สำเร็จลุล่วง บรรลุตามแผน

^{๓๓๖๗} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖.

^{๓๓๖๘} ไพลวัลย์ เคนพรม. **หลักสูตรประกาศนียบัตร**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘) หน้า ๖๑.

C=Coordinating การประสานงาน

การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้เข้ากันได้และไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ฟาโยล บอกว่า เป็นเพราะมีแต่การวางแผน แบ่งงาน วางคน แต่ไม่มีการประสานงานที่ดี ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในหน่วยงานที่ใหญ่กว่า จะต้องคอยช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้หน่วยงานย่อยๆ ของตน มีการประสานงานที่ดี

C=Controlling การควบคุม

การควบคุม (Controlling) หมายถึง การที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่วางไว้ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการทำงานให้สำเร็จ ก็คือจะต้องมีการควบคุม (Control) ให้หน่วยงาน กำลังคน การประสาน สามารถดำเนินให้แล้วเสร็จตามแผนที่วางไว้ในเวลาและค่าใช้จ่ายที่กำหนด

หลักการบริหารเหล่านี้เมื่อวิเคราะห์โดยละเอียด ผู้เขียนเห็นว่าสามารถวิเคราะห์ในมิติอื่นที่ไม่ใช่องค์การได้อีก กล่าวคือด้านการบริหารตนเอง แต่กระนั้นแล้วการวิเคราะห์โดยใช้เพียงหลักการบริหารของ อองรี ฟาโยล คือ POCCC เพียงประการเดียวคงไม่สามารถวิเคราะห์ได้ครอบคลุมถึงการบริหารตนได้ละเอียดลึกซึ้งจึงมีคำจำเป็นต้องนำหลักการนี้มาบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรมหรือสุกัตของพระพุทธศาสนาจึงจะสามารถตอบโจทก์ดังกล่าวข้างต้นได้

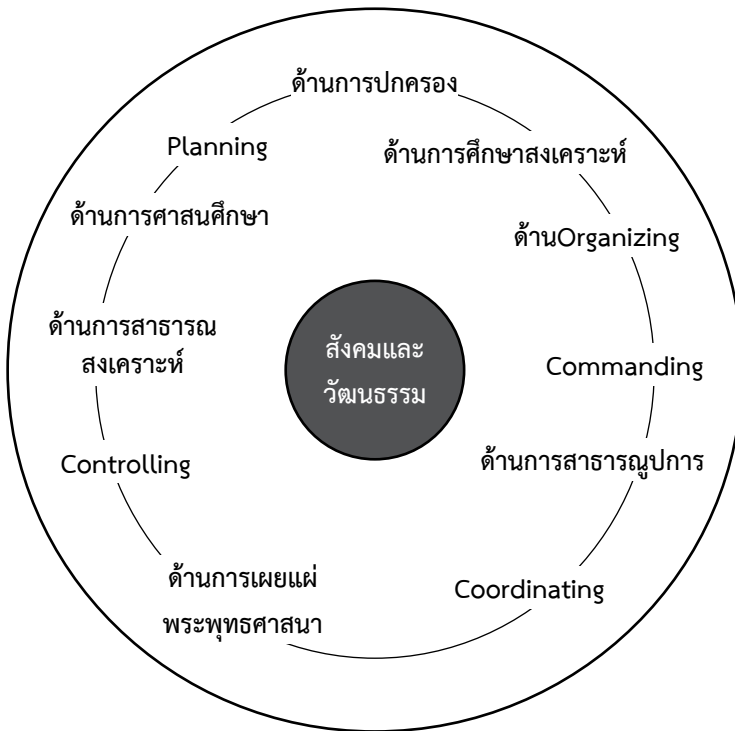
๔. การบริหารความหลากหลายทางวัฒนธรรมสู่สังคมเข้มแข็ง

คำว่า "วัฒนธรรม" ในภาษาไทย มาจากคำสองคำ คำว่า "วัฒนธรรม" จากคำศัพท์ วัฒน ในภาษาสันสกฤต หมายถึงความเจริญ ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากคำศัพท์ "ธรม" ในภาษาสันสกฤต หมายถึงความดี เมื่อนำสองคำมารวมกันจึงได้คำว่า "วัฒนธรรม" หมายถึงความดีอันจะก่อให้เกิดความงอกงามที่เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้นิยามวัฒนธรรมไว้ว่าคือ "น. สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา". แม่คำของ "วัฒนธรรม" คือ วัฒน- วัฒนธรรม^{๓๔๙}

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นมีอยู่ทุกพื้นที่ของสังคมไทยที่มีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนามากที่สุด ดังนั้นบทบาทของตัวแสดงหลักกล่าวคือ พระสงฆ์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก โดยการที่พระสงฆ์จะสามารถบริหารความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นให้เป็นแรงผลักดันไปสู่การเป็นสังคมที่เข้มแข็งได้นั้นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ซึ่งเป็นดั่งศูนย์กลางจิตใจของสังคมไทยทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องดำเนินการร่วมกับการใช้ทฤษฎีการบริหารของ Henri Fayol ดังนี้

๑) มีการวางแผน (Planning) การดำเนินงานด้านการปกครองอย่างเป็นระบบ ประชุมโดยยึดหลักความถูกต้องของการประชุม มีการกำหนดแผนปฏิบัติการเป็นระยะสั้น กลาง ยาว หรืออาจกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการประจำปี, ประจำปี ๓ ปี, ประจำปี ๕ ปี หรือมากกว่านั้นตามบริบทของสังคมในท้องที่ท้องถิ่นนั้นๆ ทั้งนี้บทบาทอื่นๆ ก็เช่นกัน การดำเนินการควรมีการวางแผนอย่างเป็นระบบภายใต้การวิเคราะห์ห้วงองค์กร (SWOT) เป็นเบื้องต้น

^{๓๔๙} พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. ออนไลน์ <http://www.royin.go.th/dictionary/>, สืบค้นเมื่อ วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

แผนภาพ การบริหารความหลากหลายทางวัฒนธรรมสู่สังคมเข้มแข็ง

๕. สรุป

ถึงแม้พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์โดยเฉพาะเรื่องการเผยแผ่ศาสนาธรรมและการทำงานบำรุงพระศาสนาแต่ในฐานะที่เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเป็นผู้ให้ปัญญากับคนในสังคม ในอดีตคงจะเห็นว่าในอดีตการศึกษานั้นจะอยู่ที่วัดวาอาราม โดยพระภิกษุสงฆ์จะเป็นผู้สอนทักษะการอ่านเขียนให้กับประชาชนมาช้านาน พระสงฆ์จึงควรเป็นแกนนำในการพัฒนาสุขภาพทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ เพื่อให้ชุมชนมีสุขภาพชีวิตที่ดีขึ้น และในฐานะที่เป็นผู้นำความคิดเห็นของสังคม ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นในสังคม พระสงฆ์ถือเป็นผู้นำชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชีวิตของประชาชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันและกันตลอดเวลา ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทอย่างมากในการที่จะทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถอยู่ร่วมกันตลอดจนเปลี่ยนเป็นจุดแข็งและพัฒนาจนเป็นสังคมที่เข้มแข็งเพราะพระสงฆ์มีสถานเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนคนไทย บทบาทของพระสงฆ์เป็นบทบาทในทางปฏิบัติที่พระสงฆ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยพึงปฏิบัติกัน โดยเฉพาะในด้านหลัก ๔ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ต้องปกครองโดยธรรม เป็นธรรมาภิบาล ปกครองเพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษา ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งที่พระสงฆ์กันเองสอนพระเณรด้วยตัวเอง และสงเคราะห์กุลบุตร กุลธิดา เพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งวิชาความรู้ จรรยา ความประพฤติ เพื่อสร้างวิถีคิดให้เป็นสัมมาทิฐิ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๔๐.
- _____ . พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๔๒.
- ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๖.
- พระราชวรมนี (ประยูรต์ ปยุตโต). บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๒๓.
- พระครูภวนาโสภิต.ดร.. พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์. ลำพูน : ฌัฐพลการพิมพ์, ๒๕๕๖.
- พระครูบรมธาตุกิจจาทรวิชา. เอกสารประกอบการสอน รายวิชา การศึกษาสงเคราะห์แนวพุทธ. ตาก: หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดตาก. ม.ป.ป.. ไม่ปรากฏเลขหน้า. เอกสารอัดสำเนา.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. ออนไลน์ <http://www.royin.go.th/dictionary/>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- ไพวัลย์ เคนพรม. หลักรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. ๒๕๕๘.
- รัชนีกร เศรษฐ์. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- ภัทรพร สิริกาญจน์, รศ.ดร.หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. นวโกวาทฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. การสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต (ความสุข) คนไทย พ.ศ. ๒๕๕๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ๒๕๕๘.

การปฏิบัติธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด

A Models of the Dharma Practice toward the Buddhist Quality of life in Roi Et Province

ดร.ไพฑูรย์ สวามะไพ*

บทคัดย่อ

การวิจัย รูปแบบการปฏิบัติธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษารูปแบบการปฏิบัติธรรมของวัดและพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด ๒) ศึกษาผลของการปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน และ ๓) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่เน้นการปฏิบัติกัมมัฏฐาน (ด้านจิตใจและปัญญา) ใช้รูปแบบการปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบ การกำหนดรูปนาม และการปฏิบัติแบบ ยุบหนอ-พองหนอ ผลด้านจิตใจและปัญญา พบว่า การกำหนดรูปนามคือ การกำหนดอริยาบถต่าง ๆ ขณะทำความรู้สึกกับรูป เรียกว่า “รูป” อากาโรที่จิตมีสติรู้อริยาบถ เรียกว่า “นาม” การกำหนดรูปนามสามารถทำได้ทุกหนทุกแห่ง ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติร่วมกับการประกอบอาชีพ สามารถนำไปกำหนดได้ในอริยาบถต่าง ๆ การปฏิบัติธรรมย่อมทำให้เกิดความสังวรระวัง ทำให้มีสติดีขึ้นคือมีสติเตือนตนทั้งความคิด การกระทำ และการพูด จิตใจสงบและสุขุมเยือกเย็น สุขภาพจิตดีขึ้น ไม่ค่อยมีความกังวลใจกับชีวิตประจำวัน เมื่อประสบกับปัญหาที่มีสติพิจารณาตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาแล้วก็ทำใจยอมรับได้ ไม่มีความยึดมั่นมาก ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิด คือมองเห็นความสำคัญของคุณค่าชีวิตตนและคนอื่นมากขึ้น เป็นการได้พัฒนาจิตใจของตนให้สูงขึ้น มีความอดทนมากขึ้น ทำงานก็ไม่ค่อยผิดพลาด นอกจากนี้ผลของการปฏิบัติธรรมทำให้อารมณ์นิ่งและสุขุมเยือกเย็นกว่าเดิม ทำงานไม่คอยผิดพลาด ทำให้จิตใจแน่วแน่มั่นคงกว่าเดิม ทำงานได้ดีไม่คอยมีความผิด สามารถเข้าใจงานได้ดี ไม่ค่อยมีความหงุดหงิดใจ อารมณ์ดี จิตใจร่าเริงเบิกบาน เป็นผลดีต่อการทำงานร่วมกับคนอื่นหรือปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น

รูปแบบที่เน้นการพัฒนาสังคม พบว่า กิจกรรมการพัฒนาชุมชน อาชีพของกลุ่มแม่บ้านพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มให้มีการดำเนินการ หลังจากนั้นก็ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกหรือที่ปรึกษา คอยกำกับดูแลอย่างใกล้ชิด จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านเปิดโอกาสให้ทุกคนเป็นสมาชิกเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การปฏิบัติแบบการพัฒนาสังคมมีส่วนสำคัญคือ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เพราะทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้วิธีการพึ่งพาตนเองคือการเลี้ยงชีวิตบนฐานแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีระบบและกลไกการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ดี

รูปแบบที่เน้นวัฒนธรรม พบว่า รูปแบบเน้นวัฒนธรรมได้เห็นพุทธศาสนิกชนส่วนมากเข้าวัด ถือตามแบบอย่างจากปู่ย่าตายายได้ประพฤติปฏิบัติกันมาช้านาน การทำบุญทุกอย่างถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ทำให้เกิดความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เกิดความเสียสละ เข้าวัดทำบุญกับพระสงฆ์ กำจัดความตระหนี่ และเป็นการอนุรักษ์

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บำรุง รักษาวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยไว้ ปัจจุบัน วัฒนธรรมไทยกำลังถูกวัฒนธรรมต่างชาติหลายๆ อย่างครอบงำและกลืนกิน ทำให้เราลืมวัฒนธรรมของตนเอง รูปแบบนั้นเป็นการสอนให้เห็นว่า การรับวัฒนธรรมต่างชาติควรระมัดระวังหากเห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดีไม่งามก็ควรปฏิเสธเสีย

บทบาทของพระสงฆ์ โดยตรงคือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพาศิตนเป็นแบบอย่าง การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพชีวิตของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนาที่ต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนาส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือมนุษย หรือคน สังคมจะดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีปฏิบัติดีมีคุณธรรม มีศีล มีสัจย์ พระสงฆ์คือผู้ใกล้ชิดชุมชน วัดและพระสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคมที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย และเป็นที่ยอมรับใจแก่ทุกคน ดังนั้นจึงเป็นการง่ายต่อการประสานงานในการพัฒนาชุมชน และการเข้าร่วมพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนของพระสงฆ์จึงเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระศาสดา ซึ่งทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมเท่าที่พระสงฆ์จะทำได้ วัดในปัจจุบันนี้ ไม่ใช่สถานที่แบ่งแยกสภาวะของวัดและบ้านออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ยังมีความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ในทำนองเดียวกันพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ แม้มีใช้พระอริยสงฆ์ผู้ตักต้อนผู้เลื่อมใสในนิพพานแต่ประการเดียว โดยไม่รับรู้ปัญหาของประชาชนทั้งหมดนั้นคงไม่ได้ พระสงฆ์จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับฆราวาส เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์ตามหน้าที่สมควรแก่สถานะ การก้าวเข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นนักพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของสังคมไทย ดังนั้นพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้อนุเคราะห์ประชาชนทั้งในทาง เศรษฐกิจสังคม และ จิตใจ สติปัญญา เป็นสรณะที่พึ่งอย่างแท้จริง ในสังคมปัจจุบันอย่างดีที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการปฏิบัติธรรม, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

The research model practices that affect the quality of life of Buddhist offense. Aims to 1) study the practice of Buddhist temples in RoiEt Province. 2) the effects of the practice on improving the quality of life and Buddhist. And 3) study the role of the clergy to improving the quality of life of Buddhism, the new offense.

The research found that model that emphasizes practical, the set of actions Psychological and intellectual) Use the form of a meditation practice. Configuration name and practice model of (Up and Down or Breathing in and Breathing out). The psychological and intelligence that defines the noun is. Set in motion Sense with the "image" symptoms of mental mindful manner. Called "naming" the configuration can be done everywhere. No problem with the practice of the profession. Can only be defined in various poses. The practice will cause a wary look. Better to consciousness is conscious and alert their thoughts, actions and speech, peaceful and

calm serenity. Better Mental Health Rarely are worried about their daily lives. When faced with the problem of consciousness based on the principles of Buddhism, then accept it. No more clinging Resulted in a change of opinion. Is seeing the value of their lives, and others more. It has developed its own mind up. There is more tolerance The work was not wrong in addition, the practice of stillness and calm mood bleak than ever. I run crash Mind uncompromising stable than ever Do not work well with the offense. You can work well I have irritable mood cheerful joyful mind. It is good for working with others or interacting with others.

The model focuses on the development of the social community development activities. A group of monks who initiated the action. After acting director or consultant. I supervise closely Establishing a fund to allow everyone a chance to rent the house to help each other. The practice is an important part of social development. Promoting a strong economic community Because people can help themselves. How self-reliance is a celebration of life on the basis of local knowledge. Environmentally friendly and a mechanism to promote good community economy.

Model focused culture that emphasizes style Buddhist culture has seen the most important measure to follow their example by grandparents conduct a long time. To me, everything is a practice that resulted in a generous way. The sacrifice Temple to make merit with monks Eliminate Frugality Preserve and maintain the culture of the current culture Thailand were many foreign cultures. Obsessively and harmony Make us forget their own culture Being a teaching model that. Receiving foreign culture should be seen as a bad thing, if not glamorous, it should be rejected.

The role of the Monks is appointed by advising mentally. As a consultant on the issue of life is dependent upon the mind by their exemplary conduct. Social development is important in improving the quality of life in social intelligence can be used to solve problems on their own. And problems with the public This development, which have developed their own before. The foundation of a good society must be based on the principles of the social component is human society, or people who will live in a society that has to be performed with good moral precepts are faithful.

The Monks, who is a close community. Temple Monks and a social institution that is recognized by all parties. And is trusted to everyone. So it is easier to coordinate the development community. The development and quality of life of the Monks is to inherit the spirit of the Prophet. The aim was to help the clergy as Monks will be social housing. Temple today The conditions of non-discrimination measures and leave the house entirely. The relationship has always been supportive of each other. Similarly, clergy today. Even non-Buddhist saint who cut sole passion, focus nirvana. Without recognition of all the people that do not. Monks

need to interact with the laity. To help foster functionally worthy status. The stepped housing assistance residents. Monks have a role in the development of various areas for the survival of Thailand. The Monks currently is known as a courtesy to the public in both. Economic, social, mental and acknowledge are truly defenseless. In today's society, our best

Keywords: Model of Dhamma practices, improving quality of life.

๑. บทนำ

สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักของสังคมไทย ที่ประชาชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่โบราณ ชีวิตคนไทยผูกพันกับวัด ประชาชนศรัทธาในศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ความเป็นไปในชีวิตและสังคมมีลักษณะของอุดมการณ์ ศีลธรรมจรรยาในกลุ่มชนทั่วไป แม้จะไม่ปรากฏการศึกษาหลักธรรมในพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้ง แต่ประชาชนก็เชื่อบุญและบาปเคารพพระสงฆ์และศรัทธาในศาสนา ความเป็นอยู่ในสังคมเรียบง่าย และเป็นสุข มีความเอื้อเฟื้อจุนเจือตามคติธรรมของศาสนา^{๔๐๐} ชีวิตของคนไทยผูกพันอิงอาศัยกันกับพระพุทธศาสนาเต็มตลอด ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย สภาพที่กล่าวมานี้ได้กลายเป็นมาช้านานจนฝังลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของชาวไทย กลายเป็นเครื่องหล่อหลอมกลั่นกรองนิสัยใจคอพื้นฐานชีวิตจิตใจของคนไทย ให้มีลักษณะเฉพาะตนที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย และทำให้พูดได้อย่างถูกต้องมั่นใจว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย^{๔๐๑}

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภถึงธรรมาหรือกิจที่พระสงฆ์พึงกระทำในพระศาสนา มี ๒ อย่าง คือ คันถธรรมา และวิปัสสนาธรรมา เท่านั้น การเรียนนิกายหนึ่งก็ดี สองนิกายก็ดี จบพระพุทธวจนะคือพระไตรปิฎกก็ดี ตามกำลังปัญญาของตนแล้วทรงจำบอกพุทธวจนะนั้น ชื่อว่า คันถธรรมา การเริ่มตั้งความสิ้นไปและความเสื่อมไปในอติภาพ เจริญวิปัสสนาติดต่อกันเนื่อง จนถึงพระอรหันต์ของพระภิกษุที่มีความประพฤติกว้างแล้ว ยินดียิ่งในเสนาสนะอันสงัด ชื่อว่า วิปัสสนาธรรมา^{๔๐๒} เมื่อพระภิกษุศึกษาในสำนักของพระบรมศาสดาแล้ว ก็ตรัสบอกให้แยกย้ายกันออกไปประกาศพระสัทธรรม อารามต่างๆ ได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พำนักถวายสมเด็จพะบรมศาสดา และหมู่พระมหาสาวก มีพระเจ้าพิมพิสารผู้ถวายเวฬุวันวิหาร เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา^{๔๐๓} พระสงฆ์และวัด เป็นองค์สำคัญที่จะมีส่วนเกี่ยวข้อง เหมาะสมสอดคล้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะพระเป็นผู้อบรมให้ธรรมะ ให้ผลทั้งโลกียะและโลกุตระ จัดการศึกษาด้านปริยัติธรรมและด้านปฏิบัติแก่ประชาชนทุกคน มีส่วนใกล้ชิดกับสังคม เอื้อประโยชน์ทางธรรมอันเป็นสาธารณะสมบัติ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม คอยพัฒนาสาธารณูปการ มีส่วนร่วมประสานการเผยแผ่ธรรม ผูกพันกับชุมชนและสังคมเนื่องกัน ในพระพุทธศาสนาตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

^{๔๐๐} คะเนิงนิตย จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๕๑.

^{๔๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓-๔.

^{๔๐๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระอัมมปัทมฎกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๔๐๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑๑๗-๑๑๘., สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธ ๔๕ พรรษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

ในสภาวะสังคมปัจจุบัน เทคโนโลยีและวิทยาการด้านต่างๆ ได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการหลั่งไหลของอารยธรรมตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย โดยขาดการเน้นการพัฒนาและผสมผสานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิมอย่างเหมาะสม สังคมยอมรับและเน้นความสำคัญด้านวัตถุนิยมที่สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างปัจจุบัน ทำให้ความเชื่อมั่นและศรัทธาในศาสนาเริ่มสั่นคลอน พุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมากไม่เข้าวัด ไม่สนใจในหลักการศึกษาปฏิบัติธรรม เข้าวัดเพื่อโชคลาภประโยชน์ส่วนตัว หรือหมกมุ่นในไสยศาสตร์ ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนา ขาดความรู้สึกร่วมมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อศาสนาของตน สภาพสังคมมีกระแสวัตถุนิยมเชิงบริโภคนิยม ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย มีการฟุ้งทางไสยศาสตร์และลัทธิหรือผลดลบันดาลกันมาก ตื่นตามวัฒนธรรมตะวันตกเป็นผู้รับและตามอย่างขาดความรู้เท่าทัน วิถีชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาไม่แพร่หลายในสังคมให้สัมพันธ์ที่เป็นศาสนาประจำชาติ^{๔๐๔} การปฏิบัติธรรม ในการทำงาน ก็เพื่อความถูกต้องให้อยู่รอด คือทำงานเพื่อรักษาความเป็นมนุษย์ให้คงอยู่และเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ไม่ใช่ทำงานไปเพื่อหาเงินไปสนองกิเลส หรือความอยากที่นำไปสู่ความเสื่อม เมื่อได้คิดดี คิดถูก เช่นนี้แล้วการทำงานก็จะมีความสุข มีความพอใจในการทำงานทุกประเภท ตามแต่โอกาสและความสามารถของตน คิดเสียว่า การทำงานทุกชนิด ไม่ว่าจะป็นนายกรัฐมนตรีนหรือเป็นคนล้างท่อ ต่างก็เปรียบได้เหมือนกับการปฏิบัติธรรม คือการทำให้ชีวิตของเราดีขึ้น

ดังนั้น จากผลการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมข้างต้นพบว่า การปฏิบัติธรรมในยุคปัจจุบันนี้มีหลายวิธี แต่ในงานวิจัยเรื่อง การปฏิบัติธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา การปฏิบัติธรรม ๓ รูปแบบ คือ ๑) การปฏิบัติธรรมรูปแบบที่เน้นการปฏิบัติกัมมัฏฐาน อย่างเช่น สายปฏิบัติธรรม ยุบหนอ พองหนอ, สายอานาปานสติ,สายสัมมาอรหัง เป็นต้น ๒) การปฏิบัติธรรมรูปแบบที่เน้นการพัฒนาสังคมเช่น กลุ่มพระสังฆพัฒนา และ ๓) การปฏิบัติธรรมรูปแบบที่เน้นวัฒนธรรม เช่น กลุ่มรักษาประเพณี รักษาฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ในงานวิจัยนี้ เพื่อจะหาคำตอบที่ชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติธรรมของวัดและพุทธศาสนิกชน เป็นอย่างไร ผลของการปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างไร และบทบาทและความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนอย่างไร

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการปฏิบัติธรรมของวัดและพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๒ เพื่อศึกษาผลของการปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน จังหวัดร้อยเอ็ด ครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับการศึกษา ใน ๓ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการปฏิบัติธรรมของวัดและพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด ๒) ผลของการปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน และ ๓) บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด

^{๔๐๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐),

ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา คณะผู้ศึกษาวิจัย กำหนดเลือกเอาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รายละเอียดดังนี้

๓.๑ กลุ่มพระสงฆ์เถระผู้ใหญ่ชั้นปกครองซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้บริหารจัดการประจำสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๖ สำนักฯ ละ ๑ รูป รวมเป็น ๖ รูป

๓.๒ กลุ่มพระสงฆ์ในสำนักปฏิบัติธรรมที่เป็นพระผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมโครงการทั้ง ๖ สำนักฯ ละ ๒ รูป รวมเป็น ๑๒ รูป

๓.๓ กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ณ สำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง ๖ สำนักฯ ละ ๕ คน รวมเป็น ๓๐ คน

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการปฏิบัติธรรมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการปฏิบัติธรรมของวัดและพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อศึกษาผลของการปฏิบัติธรรมที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน และเพื่อวิเคราะห์บทบาทและความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติธรรมใน ๖ สำนัก กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive method) ผลการศึกษาคือเป็นดังนี้

๑. รูปแบบในการพัฒนาจิตใจและปัญญา พบว่า รูปแบบการปฏิบัติธรรมของวัดโสกฆวนาราม คือ การกำหนดรูปนาม เป็นการกำหนดอิริยาบถต่าง ๆ ขณะทำความรู้สึกกับรูป เรียกว่า “รูป” อากาโรที่จิตมีสติรู้อิริยาบถ เรียกว่า “นาม” ส่วนวัดอุดมไพรสนธ์ ใช้รูปแบบการปฏิบัติก็มีพื้นฐานแบบ ยุบหนอ-พองหนอ เวลานั่งภาวนา กำหนดลมหายใจออก ว่า “ยุบหนอ” กำหนดลมหายใจเข้าว่า “พองหนอ” การเดินท่านให้กำหนด ๖ ระยะ เช่น ระยะแรก บริกรรมว่า “ซ้ายย่างหนอ” ขว้าย่างหนอ”, ระยะที่ ๒ บริกรรมว่า “ยกหนอ” “เหยียบหนอ” ผลการปฏิบัติธรรม พบว่า การปฏิบัติธรรมทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิด คือมองเห็นความสำคัญของคุณค่าชีวิตตนและคนอื่นมากขึ้น เป็นการได้พัฒนาจิตใจของตนให้สูงขึ้น ทำให้เข้าใจว่าคนเราเกิดมาด้วยอำนาจของกรรม หากต้องการมีชีวิตที่ดีทั้งในปัจจุบันและอนาคตต้องรู้จักละกรรมชั่ว ประคบแต่กรรมดี ซึ่งการปฏิบัติธรรมนี้ช่วยส่งเสริมให้จิตใจมั่นคง มีสติ ไม่พุ้งพองง่ายโดยง่าย เมื่อคนไม่ทำความชั่วหรือทำชั่วน้อยลง ก็สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การปฏิบัติธรรมทำให้คนสำรวจตนเองมากกว่าการจับผิดคนอื่น เมื่อรู้จักสำรวจใจ ทำจิตให้เป็นปัจจุบันกับการกำหนดรูปนาม จิตก็จะไม่พุ้งพอง รู้จักคัดเลือกอารมณ์ไหนว่าดีหรือไม่ดี เมื่อสามารถป้องกันอารมณ์ที่ไม่ดีได้ จิตใจก็จะไม่เศร้าหมองเพราะอารมณ์เช่นนั้น คนส่วนมากมักจะคิดว่าคนอื่นสร้างความเดือดร้อนและความลำบากแก่ตนเอง ก็ทำให้โทษเขา ผลที่ได้รับคือความเดือดร้อนใจ แต่เมื่อเข้าใจว่านั่นเป็นเรื่องของกิเลสและการไม่เข้าใจกิเลส จิตใจก็สบายขึ้น ความทุกข์เกิดจากความไม่รู้และความยึดมั่นถือมั่น เมื่อเข้าใจชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาและได้ลงมือปฏิบัติเพื่อลดละความยึดมั่นถือมั่นนั้น จิตใจก็ได้รับความสุขสบายมากขึ้น ไม่เป็นทาสของอารมณ์เหมือนกับคนที่ไม่เข้าใจชีวิตเพราะไม่ปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ผลของการปฏิบัติธรรมยังทำให้บรรเทาทุกข์เวทนาที่เกิดจากความเจ็บไข้ได้ มีสมาธิในการเรียนหนังสือและการทำงาน

๒. รูปแบบเน้นการพัฒนาสังคม พบว่า รูปแบบการพัฒนาสังคมของวัดโพธิ์ร้อยต้น อำเภอโพธารอง ซึ่งมีพระครูสุวรรณโพธาราบิบาล เป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะอำเภอโพธารอง คือ การจัดการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ และโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ส่วนรูปแบบงานพัฒนาสังคมของวัดโพธิ์การาม ตำบลโพธารอง อำเภอปทุมรัตน์ ซึ่งมีพระครูโพธิ์วีรคุณ เป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์ เป็นรูปแบบการจัดการกิจกรรมการพัฒนาสังคมซึ่งมีความหลากหลาย ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน, ศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนเฉลิมพระเกียรติวัดโพธิ์การาม, ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดโพธิ์การาม, ที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน บ้านโพธิ์น้อย, ที่ทำการกลุ่มแม่บ้าน บ้านโพธิ์น้อย, ที่ทำการกลุ่มแม่บ้าน บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์, ที่ทำการกลุ่มเยาวชนบ้านโพธิ์น้อย-โพธิ์ศรีสวัสดิ์, สถาบันการเงินชุมชนโพธิ์น้อยศรีสวัสดิ์ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน ของ ธ.ก.ส.สาขาปทุมรัตน์ สำนักงาน ธ.ก.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด, ร้านจำหน่ายสินค้าชุมชน "เซาเซ็น", วัดส่งเสริมสุขภาพ (นวดแผนไทย-อบสมุนไพร), ศูนย์เรียนรู้มหาวิทยาลัยชีวิต โดยสรุปเป็นเรื่องการศึกษาและเศรษฐกิจ งานพัฒนาชุมชนของพระครูโพธิ์วีรคุณมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะท่านได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ การเลี้ยงชีวิตทำบนฐานแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ปฏิเสธเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองและเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม มีระบบและกลไกการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ดี เช่น การมีกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ ระบบวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ชุมชน ทำให้ชาวบ้านไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุน สามารถสร้างงานสร้างรายได้แก่ตน พึ่งพาตนเองได้ ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ท่านได้นำพาทำนั้นมีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน, การส่งเสริมเศรษฐกิจแบบพอเพียงของพระครูโพธิ์วีรคุณทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในระดับหนึ่ง มีความสุขกับการดำรงชีวิตมากขึ้นกว่าเดิม เพราะชาวบ้านไม่ต้องดำเนินชีวิตตามกระแสทุนนิยม ซึ่งทำให้มีหนี้สินล้นพ้นตัว ในส่วนของการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนวัดโพธิ์การาม ท่านบริหารศูนย์ได้ดีในระดับแนวหน้าของประเทศ เป็นต้นแบบศูนย์การเรียนรู้ของศูนย์อื่น ๆ มีศูนย์การเรียนรู้ ICT ชุมชนแห่งอื่นมาศึกษาเรียนรู้งานอยู่เป็นประจำ ผลที่ได้รับคือทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเรื่องเทคโนโลยีสามารถใช้เทคโนโลยีได้ดี ไม่เป็นคนตกยุค ซึ่งประโยชน์ของเครือข่ายสังคมคือทำให้คนทั้งหลายเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างง่ายดาย เข้าใจและสามารถปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลก

๓. รูปแบบเน้นวัฒนธรรม พบว่า วัฒนธรรม ซึ่งมีการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ด้วย เช่น บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน เหล่านี้วัดและชาวบ้านได้ร่วมกันทำมาโดยตลอด จนอาจลืมไปว่าเป็นการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมกับศาสนา พุทธศาสนิกชนโดยมากได้เข้าร่วมทำบุญกับทางวัด ยกเว้นจะไม่สะดวกเนื่องจากมีกิจธุระเท่านั้น เพราะถือตามแบบอย่างที่ว่าตายายได้ประพฤติกันมาเป็นเวลาช้านาน, บางคนก็ได้เข้าร่วมเป็นบางโอกาส แม้ตนเองจะไม่ได้ไป แต่คนอื่นภายในครอบครัวก็ได้ไปแทน, ส่วนบางคนก็ได้ไปทำบุญที่วัดโดยตลอด เพราะสนใจการทำบุญและต้องการบุญ กิจกรรมทำบุญทุกอย่างช่วยเหลือหลอมจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพราะบุญเป็นเรื่องของการเสียสละ คือเสียสละทั้งสิ่งของเพื่อผู้อื่น และเสียสละสิ่งที่ไม่ดีงามทั้งหลาย เช่น สละความตระหนี่ออกจากจิตใจ ที่วัดบ้านเปลือยใหญ่ พระพุทธนิสากรมณี เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด จะสั่งสอนให้ชาวบ้านที่มาทำบุญให้เห็นความสำคัญของประเพณี ซึ่งความรู้นี้สามารถนำไปทำประโยชน์ได้หลายอย่าง ทำให้งานวัฒนธรรมมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป นอกจากนี้ท่านก็ได้ส่งเสริมวัฒนธรรมเกี่ยวกับดนตรี คือมีการจัดตั้งวงพิณพาทย์ขึ้นมา ผู้เล่นดนตรีก็ได้แก่เยาวชนลูกหลานของชาวบ้านนั่นเอง ทำให้เด็กสามารถสืบต่องานดนตรีไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง จิตใจมีความอ่อนโยน เพราะดนตรีช่วยกล่อมเกลาค

ให้เกิดความอ่อนโยน ส่วนพระครูสุนทรปัญญาวิมล มักจะสอนชาวบ้านให้รู้จักหวงแหนและรักษาวัฒนธรรมของ
ไทยไว้ให้ดี คือความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เพราะมีความเอื้อเฟื้อ คนทั้งหลายจึงได้เข้าวัดทำบุญกับพระสงฆ์ นี้
เป็นเอกลักษณ์ที่มีความงดงาม ควรค่าแก่การหวงแหนและรักษาไว้

๔. การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ปรากฏในรูปแบบของการพัฒนาจิตใจ
และพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น การพัฒนาจิตใจคือการปฏิบัติธรรม ส่วนการพัฒนาความเป็นอยู่เกี่ยว
กับการครองชีพหรือเศรษฐกิจมีหลายรูปแบบ เช่น กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น ทำให้
ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ การที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์เป็นอย่างดี เพราะพระสงฆ์ประพฤติ
ตนเป็นผู้เสียสละ ไม่หวังผลตอบแทนจากชาวบ้าน แต่ต้องการเห็นชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นจึงทำให้
ชาวบ้านเคารพศรัทธาพระสงฆ์ ซึ่งความเคารพศรัทธานี้ทำให้พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นแกนนำพัฒนาได้ดี เกิดความ
ยั่งยืนกว่าการสั่งการตามหน้าที่ อีกประการหนึ่งพระสงฆ์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ใด ๆ ดังนั้นจึงสามารถ
ทำงานด้วยความสะอาดและสบายใจ ไม่เสี่ยงกับการถูกกลั่นแกล้งหรือเข้าใจผิด ความแตกต่างของการมีพระสงฆ์
กับชาวบ้านทั่วไปเป็นผู้นำพัฒนาคือการมีศีลธรรม คุณธรรมกำกับความประพฤติ พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติธรรม ภาวะ
ความเป็นพระสงฆ์จะทำให้มีสติเตือนตนไม่ให้ประมาทได้ดีกว่าชาวบ้าน ซึ่งใช้ชีวิตเสี่ยงต่อการละเมิดศีลธรรมและ
คุณธรรม หากไม่มีสติระงับตน ก็สามารถที่จะทำงานปลั่งพลาดได้โดยง่าย โดยเฉพาะเรื่องเงินทองต้องทำด้วยความ
ซื่อสัตย์สุจริตและโปร่งใส ทั้งนี้เพื่อป้องกันการครหาและการใส่ร้ายจากคนอื่นที่ไม่หวังดี

๕. ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาโดยภาพรวมเกี่ยวกับ รูปแบบการปฏิบัติธรรมของวัดและพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด
ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ ชาวบ้านโดยทั่วไปมักเข้าใจว่าการปฏิบัติคือ การที่พระสงฆ์จัดโครงการขึ้นมาแล้วตนก็ได้ไปปฏิบัติ
ที่วัด จบโครงการแล้วก็เลิกปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ไม่เกิดผลต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง
นั้น ต้องทำอย่างต่อเนื่องจึงจะได้ผลดี การที่มีผู้สามารถปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาไม่น้อยมาก ผู้วิจัยเห็นว่าพระสงฆ์ควร
ได้จัดโครงการปฏิบัติบ่อยๆ แล้วก็อบรมให้ชาวบ้านเกิดความรู้ความเข้าใจว่าการปฏิบัติธรรมต้องทำอยู่ตลอดเวลา
และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ในการทำงานถือว่าสำคัญมากเพราะนั่น
คือชีวิตจริงของเขา

๕.๒ ปัญหาของการพัฒนาสังคมคือการไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเพราะเขาไม่กล้ารับการ
เปลี่ยนแปลงใหม่และความเพิกเฉยต่องานพัฒนา พระสงฆ์ต้องเน้นการประชาสัมพันธ์งานและแสดงให้ชาวบ้าน
เหล่านั้นรับรู้ว่างานนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น จริงได้

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือปฏิบัติธรรมสำหรับพุทธศาสนิกชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕ .
- คะเนิงนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ.๙). หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.
- _____ .ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.
- _____ .ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๙.
- _____ .พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐.
- _____ .พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง, ๒๕๔๐.
- มณี พยอมยงค์, “ความเชื่อของคนไทย”. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. รวบรวมและจัดพิมพ์โดยบัณฑิตวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖ .
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พระธัมมปัทมฎกถาแปล ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- สุรีย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ. พระพุทธ ๔๕ พรรษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๕.
- สุพิศวง ธรรมพันทา . พื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ดี.ดี.บุ๊คส์ไตร์, ๒๕๓๒.
- หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ . การปฏิบัติกรรมฐาน . พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: พลพันธ์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
- _____ .หลักพุทธศาสนาที่แท้จริง. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- _____ .สว่างที่กลางใจ ๒. กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๕.
- เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์ และคณะ. การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน และคณะ. ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของคนไทย: การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต. รายงานการวิจัย คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.
- สุภาพรณ ณ บางช้าง. “พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” รายงานการวิจัย . กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ศึกษาอิทธิพลการเทศน์ผะเหวดที่มีต่อประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี

A STUDY OF PHAWADE INFLUENCE TOWARDS PEOPLE IN NONGHAI VILLAGE,
MUANG DISTRICT, UDONTHANI PROVINCE.

พระลำเลิศ วิสุทโธ*

บทคัดย่อ

ความเป็นมาของการเทศน์มหาชาติในสังคมอีสาน มีมาแต่สมัยแรกพร้อมกับการเทศน์ที่มีอยู่ทั่วไปในเขตภาคอีสานและที่ได้รับความนิยมในการฟังเทศน์มาช้านาน การเทศน์ผะเหวดในสมัยก่อนนิยมการเทศน์ในพระอุโบสถ พระวิหาร หรือศาลาการเปรียญ ภาคอีสานนิยมเทศน์ในเดือน ๒ ถึง เดือน ๔ เรียกว่า บุญพระเวส หรือที่เรียกติดปากของคนอีสานว่า “บุญผะเหวด” การเทศน์ผะเหวดในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ การเทศน์แบบเรียงกัณฑ์และการเทศน์แบบประยุกต์ ด้านการนิมนต์พระเทศน์ผะเหวดมี ๓ รูปแบบ คือ เจ้าอาวาสวัด พระผู้รับผิดชอบและผู้ที่เป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์เป็นผู้นิมนต์ การจัดสถานที่เทศน์ผะเหวดมี ๒ ส่วน คือ การจัดเตรียมสถานที่ภายนอกบริเวณสถานที่เทศน์ และการจัดเตรียมสถานที่ภายในสำหรับพระเทศน์และผู้ที่นั่งฟัง เนื้อหาเทศน์ผะเหวด แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เทศน์ในคัมภีร์และเนื้อหานอกคัมภีร์เทศน์ผะเหวด วิธีการเทศน์ผะเหวด แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ คือการเทศน์แบบลำผะเหวด และการเทศน์เสียงหรือการเทศน์แห่

อิทธิพลการเทศน์ผะเหวดที่มีต่อประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีจำนวน ๖ ด้าน คือ ๑) ความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีอริยเมตไตรย เมื่อฟังเทศน์ผะเหวดครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์จะได้เกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย ๒) ด้านปัจเจกบุคคล เป็นการปลูกฝังในการเรียนรู้ ๓) ด้านครอบครัว เป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีในครอบครัว ๔) ด้านชุมชน มีความเสียสละส่วนตน เพื่อส่วนรวม ๕) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี มีการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม ๖) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ : อิทธิพล, การเทศน์, ผะเหวด

Abstract

The results of research were found that the history of Pha Wade sermon in Esan society had been from the ancient period of time with preaching as appeared in general territories of Esan region and Buddhists have been admired to listen to the sermon for a long time. The ancient Pha Wade sermon had been managed in the church, the Buddha Image Hall or the Sermon Hall. In Esan region, Pha Wade Sermon has been managed from the secondary month

* นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

to the fourth month called “Boon Phra Wade” or generally called “Boon Pha Wade”

The Pha Wade sermon in the territory of Nonghai Sub-district, Muang District, Udonthani Province can be divided into 2 forms, that is, the sermon in the portion of consecutive order or the applied sermon. In inviting the Buddhist monks for Pha Wade sermon, the way of inviting Buddhist monks can be divided into 3 forms, that is, the temple abbots, the Buddhist monks who take responsibility and the sponsors who take responsibility for the portion of sermon for the Buddhist monks who are invited. The provision of places for Pha Wade sermon can be divided into 2 parts, that is, outside the region around the places for Pha Wade sermon and to prepare the place inside the places for Buddhist monks who preach and the for the general Buddhists. The contents of Pha Wade sermon can be divided into 2 types, that is, to preach in the texts and the contents outside Pha Wade sermon. The methods of Pha Wade sermon can be divided into 2 types, that is, the forms of stylized singing of Pha Wade sermon and melodious sermon, stylized singing of sermon.

The influence of Pha Wade sermon towards people in Nonghai Sub-district, Muang District, Udonthani Province consists of 6 aspects, that is, (1) the belief concerning Phra Sri Ariyameteya, when individuals listen to Pha Wade sermon completing 13 proportions completely, they will be born in the period of Phra Sri Ariyameteya (2) in the aspect of private personnel, the learning will be cultured (3) in the aspect of family, the sound mind will be provoke in the family (4) in the aspect of community, to sacrifice oneself for the sake of others (5) in the aspect of culture, it is custom for construction of relationship of people in society (6) in the aspect of environment, to preserve the environment.

Keywords: influence, sermon, Pha Wade

บทนำ

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติคนไทยส่วนใหญ่มีความศรัทธา นับถือพระพุทธศาสนาทำให้วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น หากมองลักษณะโครงสร้างของสังคมไทยในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษาขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรมล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ในด้านวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นวิถีชีวิตของคนไทยล้วนผูกพันผสมผสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาจึงทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทยซึ่งสามารถกลมกลืนทำให้พุทธศาสนิกชนมีความเมตตาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รักสงบและมีความเสียสละ แม้ว่าในปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจเทคโนโลยีและได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกจนทำให้คนในสังคมไทยเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนา น้อยลงแต่วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชนอย่างแนบแน่นและยังเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมทางสังคมด้านต่างๆ ภายในชุมชนจึงทำให้วัดและชุมชนเกื้อกูลกันอย่างแน่นแฟ้น

เมื่อพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทในสังคมมากเท่าไรย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมมากขึ้นเท่านั้น
เป็นการเพิ่มจริยธรรมทางสังคมที่ทรงคุณค่าเพราะจริยธรรมนั้นคือธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรม กุฎ
ศีลธรรม ^{๔๐๕} เป็นวัตรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตโดยวิถีทางที่จะทำให้ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของ
ธรรมชาติบังเกิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้มากที่สุดหรือการดำเนินชีวิตด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของธรรมชาติ
โดยประพฤติปฏิบัติในทางที่จะผลักดันและสรรค์สร้างเหตุปัจจัยต่างๆให้เป็นไปอย่างก่อให้เกิดคุณประโยชน์
แก่มนุษย์ ^{๔๐๖} อันเป็นหลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางการประพฤติที่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ^{๔๐๗}

เมื่อพระพุทธศาสนาโดยการนำของพระสงฆ์ได้เกี่ยวข้องกับสังคมมากเท่าไรย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมมาก
ขึ้นเท่านั้นโดยที่พระสงฆ์แต่ละรูปต่างมีรูปแบบในการเผยแผ่หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ยึดหลักของพระพุทธเจ้า
ทั้งในรูปของหลักการในการเผยแผ่ เป้าประสงค์ในการเผยแผ่รวมถึงกลวิธีในการอธิบายหลักธรรมและนั่นเองที่ก่อให้เกิด
เกิดธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นกุศโลบายในการโน้มน้าวให้บุคคลใน
สังคมเข้าหาธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจโดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาค
อีสานของประเทศไทยนั้นได้มีจารีตประเพณีที่พึงปฏิบัติอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม
ของสังคมเรียกว่าฮีต ๑๒ และยังมีข้อกรณียกิจที่สนับสนุนหรือเสริมฮีต ๑๒ ^{๔๐๘} เรียกว่าคอง ๑๔ ^{๔๐๙}

ประเพณีการฟังเทศน์ผะเหวดสามารถอธิบายถึงสภาพสังคมเศรษฐกิจและพฤติกรรมของคนในชุมชน
ในด้านความเชื่อมีความเชื่อว่าผู้ที่ฟังเทศน์มหาชาติหรือรับอุปัชฌาย์เป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์จะได้รับอานิสงส์มาก
การเทศน์ผะเหวดจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เข้าสู่วิถีชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างกว้าง
ขวางและมีความละเอียดลึกซึ้งในการเทศน์ผะเหวดนั้นจึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดระหว่างผู้สื่อสารโดยอาศัยสื่อ
คือบทเทศน์และทำนองการเทศน์ซึ่งลักษณะของทำนองเป็นส่วนช่วยอธิบายถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี
ของแต่ละท้องถิ่นทุกทำนองมีส่วนสำคัญทำให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นต่อหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา การเทศน์ผะเหวดจึงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการเทศน์แบบอื่นๆ การศึกษาหาข้อมูลต้น
กำเนิดของการเทศน์ผะเหวดเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่จะช่วยอธิบายถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น
อันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในด้านต่างๆ ทั้งนี้การเทศน์ผะเหวดมี
พัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วิธีการเรียนรู้และการสืบทอดการเทศน์ผะเหวดของพระสงฆ์ในอดีต
จนถึงปัจจุบันต้องศึกษาเรียนรู้กับครูผู้สอนซึ่งเป็นทั้งพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้มีประสบการณ์ในการเทศน์
หรือมีคณาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการเทศน์ผะเหวดดังนั้นวิธีการถ่ายทอดจึงไม่สามารถกำหนดให้เป็นมาตรฐาน
เดียวกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งทำนองและวิธีการเทศน์ผะเหวดมีรูปแบบวิธีการถ่ายทอดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นมีวิธี
การแสดงสัญลักษณ์ในการใช้เสียงที่หลากหลายเช่นการขึ้นเสียงการลงเสียงทำให้ทำนองการเทศน์น่าสนใจซึ่งเป็น
ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ^{๔๑๐}

^{๔๐๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒. (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชัน, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙๑.

^{๔๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๗๓๓.

^{๔๐๗} พระเมธีธรรมการณ (ประยูรธมฺมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๘๑.

^{๔๐๘} บัวศรี ศรีสูง, ฮีต-คองอีสานและปณิกะคดี. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑ - ๒.

^{๔๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒ - ๓.

^{๔๑๐} อธิพล กันตังค์, "ทำนองการเทศน์มหาชาติถิ่นมัทรีในประเพณีตั้งอัมมหลวงจังหวัดเชียงใหม่", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชา
ดนตรีมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

ชาวไทยทั่วทุกภาคจัดประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติขึ้นทุกปีประเพณีเทศน์ผะเหวดในภาคเหนือมีชื่อเรียกตามแบบพื้นเมืองว่า “การตั้งธรรมหลวง” มักจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๑๒ หรือเดือนยี่เป็งอันเป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณและนิยมจัดกันประมาณ ๒-๓ วันแต่ไม่เกิน ๗ วันนอกจากนั้นยังมีการเทศน์ผะเหวดเนื่องในโอกาสต่างๆ เช่นงานศพงานปอยหลวงงานผูกพัทธสีมาเป็นต้นส่วนภาคกลางงานเทศน์ผะเหวดตามประเพณีมักทำกันเมื่อออกพรรษาพ้นหน้ากฐินไปแล้วราวกลางเดือน ๑๒ หรือในแรม ๘ ค่ำเดือน ๑๒ นิยมจัดกันประมาณ ๓ วัน ^{๔๑๑} ในภาคใต้จะมีประเพณีเทศน์ผะเหวดหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ฟังธรรมมหาชาติ” จัดกันในวันขึ้น ๑๓ - ๑๕ ค่ำ นิยมจัด ๓ วันและจะมีการเทศน์คาถาพันเป็นทำนองปักษ์ใต้ ^{๔๑๒} ส่วนชาวอีสานปฏิบัติและเชื่อถือตามประเพณีนี้มาตลอด การที่บุญผะเหวดเป็นบุญใหญ่มีความสำคัญต่อชาวอีสานมีมูลเหตุสำคัญ ๒ ประการคือ ประการแรกชาวอีสานมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและมีความเชื่อในอาณิสย์ของการทำบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติเพราะคำว่าพระเวสหมายถึงพระเวสสันดรส่วนมหาชาติหมายถึงพระชาติสุดท้ายและเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระโพธิสัตว์เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีอันใหญ่หลวงเพื่อบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระเวสสันดรถือเป็นแบบอย่างของมนุษย์ผู้ก้าวถึงขั้นสูงสุดที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่กว่าพระชาติอื่นๆ ^{๔๑๓} เรื่องมหาชาติหรือมหาเวสสันดรถือเป็นวรรณกรรมที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาเรียกว่ามหาชาติชาดกหรือมหาเวสสันดรชาดกเพราะเป็นชาดกที่แพร่หลายมากที่สุดเรื่องหนึ่ง ^{๔๑๔} วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดกมีทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์ ๑,๐๐๐ พระคาถา ประการที่สองนอกจากความศรัทธาต่อพระเวสสันดรแล้วชาวอีสานยังมีมูลเหตุในการทำบุญเทศน์ผะเหวดจากความเชื่อในหนังสือมาลัยหมื่นมาลัยแสนซึ่งเป็นคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเรียกว่ามาลัยสูตรแต่งโดยพระภิกษุชาวล้านนาเป็นภาษาบาลี ^{๔๑๕} ต่อมานักปราชญ์พื้นบ้านไทย-ลาวได้รจนาเป็นมาลัยหมื่นมาลัยแสนตามรูปแบบและทำนองการแต่งแบบพื้นบ้านโดยกล่าวถึงพระมาลัยเป็นอรหันต์รูปหนึ่งมีฤทธิ์มากเคยไปโปรดสัตว์นรกและได้เทศน์สั่งสอนบวงชนให้หลีกเลี่ยงภัยนรก วันหนึ่งพระมาลัยได้รับถวายดอกบัวจากชายยากจนจึงได้นำไปบูชาพระธาตุเกตุดอกแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ต่อมาพระศรีอริยเมตไตรยได้เสด็จมาสนทนาด้วยและได้ถามถึงสภาพความเป็นไปในโลกมนุษย์พระศรีอริยเมตไตรยตรัสว่าพระองค์จะเสด็จลงไปประกาศศาสนาเมื่อศาสนาของพระโคตมสันตและได้กล่าวถึงการปฏิบัติของผู้จะไปเกิดในยุคศาสนาของพระองค์ ^{๔๑๖} ประเพณีการทำบุญเทศน์ผะเหวดซึ่งมีมูลเหตุเนื่องมาจากความเชื่อจากพระคัมภีร์มาลัยหมื่นมาลัยแสนว่าถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะได้พบพระศรีอริยเมตไตรยหรือเข้าถึงศาสนาของพระพุทธองค์แล้วจงอย่าทำร้ายบิดามารดาสมณะพราหมณาจารย์อย่ายุ่งให้พระสงฆ์แตกสามัคคีกันและต้องฟังพระธรรมเทศนาเรื่องพระมหาเวสสันดรชาดกให้จบสิ้นภายในวันเดียว ^{๔๑๗}

^{๔๑๑} เสถียรโกเศศ (นามแฝง). **ประเพณีเนื่องในเทศกาล**. (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมาศตวรรษแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๘๔.

^{๔๑๒} ธนิตอุยไธรัตน์. **ตำนานเทศน์มหาชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓-๖๕.

^{๔๑๓} ธวัชปทุมไธท, “คติความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน” ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕๐-๓๕๒.

^{๔๑๔} ประคองนิมมานหมื่น, **มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๔๑๕} สนิทตั้งทวี, **วรรณคดีและวรรณกรรมทางศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

^{๔๑๖} สันทนีอาบัวรัตน์, “มาลัยหมื่นมาลัยแสน” ใน **หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายกองรัตนจันทร์**, (นครราชสีมา : ม.ป.พ., ๒๕๒๗),

หน้า ๕๖-๕๘.

^{๔๑๗} อุภาภานนตร, **ประทับปลื้มและประสิทธิ์ดวงบุตร, ประเพณีอีสานในเชิงอนุรักษ์และเผยแพร่**, (อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี,

๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

บุญเทศน์ผะเหวดในเขตภาคอีสานนี้นิยมจัดขึ้นระหว่างเดือน๓ถึงเดือน ๔ ดังคำกล่าวที่ว่า “ถึงเมื่อเดือนสามคล้อยเจ้าหัวคอยบั้นข้าวจีเดือนสี่คล้อยจวนน้อยเทศน์มัทรี”^{๔๑๘} และว่า “ฮีตหนึ่งพอถึงเดือนสี่ได้ให้เก็บดอกบุปผาพามาลาดวงหอมสู่ตนเก็บไว้อย่าได้โล่คองนี้เสียศรีสุญเปล่าหาเอาตากแดดไว้ได้ทำไห้สูคนอย่าได้ไล่หนีเว้นแนวคองตั้งแต่เก่าไฟทั้งหลายสืแล่นเข้าเผาบ้านสิล้อมสุญได้”^{๔๑๙} เอกลักษณะที่สำคัญของงานบุญเทศน์ผะเหวดในอดีตคือการที่พระสงฆ์ตลอดถึงประชาชนในแต่ละหมู่บ้านได้มาทำบุญร่วมกันโดยการใส่หนังสือกัณฑ์เทศน์ให้แต่ละวัดเพื่อที่พระสงฆ์จะได้ไปเทศนาโปรดญาติโยมเรียกว่าใส่หนังสือธรรมส่วนประชาชนนอกจะจัดกัณฑ์เทศน์ไปช่วยงานแล้วยังได้ร่วมงานสังสรรค์ตั้งคำเชิญชวนที่ว่า “ไปกินข้าวปุ้นเอาบุญผะเหวดฟังเทศน์มัทรี” ในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง เป็นอีกแห่งหนึ่งที่ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตสังคมของชาวจังหวัดอุดรธานีจึงมีความสงบร่มเย็นมาช้านานความมั่นคงของพุทธศาสนาในในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ด้านศาสนาพิธีประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง ได้ปฏิบัติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีพิธีอยู่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมด้านศาสนาและพิธีกรรมทั่วไปอันเกิดจากความเชื่อตามหลักศาสนาที่ประชาชนเคารพนับถือความเชื่อในลัทธิหรือความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันได้แก่พิธีบวชนาคพิธีถวายเทียนพรรษาพิธีตักบาตรเทโวพิธีทอดกฐินพิธีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาพิธีบรรพชาสามเณรหมู่ภาคฤดูร้อนพิธีเทศน์มหาชาติการทำบุญเทศน์ผะเหวด เป็นต้น

การเทศน์ในตำบลหนองไฮหรือท้องถิ่นอื่นถึงแม้จะเป็นการเทศน์ในเรื่องเดียวกัน แต่ลักษณะของการเทศน์ของพระนักเทศน์ที่ได้มีมนต์มานั้นย่อมมีลักษณะที่มีความแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ ผู้ที่ทำการเทศน์นั้นจะต้องมีลีลา น้ำเสียงที่มีการประยุกต์ใช้ในการเทศน์ ซึ่งเดิมทีนั้น จะเป็นการเทศน์แบบโบราณ จะไม่มีทำนอง คือลีลามากมายนัก ทำให้ผู้ที่มาฟังเกิดความเบื่อ ไม่มีความกระตือรือร้นในการมาฟังเทศน์มากเท่าที่ควร แต่เมื่อพระนักเทศน์นั้นได้มีการปรับมาเทศน์ในทำนองการเทศน์แหล่ ทำให้เกิดความสนใจในการเทศน์เป็นอย่างมาก บุญผะเหวดเป็นเครื่องมือที่ดีหรือมีวิธีการที่ดีในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาแล้วจะสามารถทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้แต่รูปแบบและลีลาการเทศน์นั้นเป็นตัวส่งเสริมให้ผู้มารับฟังได้ให้ความสนใจมากขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเทศน์ผะเหวดของประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีที่มีการประยุกต์การเทศน์ตามที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้นจึงมีความต้องการที่จะส่งเสริมการเทศน์ผะเหวดสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมได้นอกจากนั้นแล้วยังได้รับการร่วมมือจากชุมชนซึ่งเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาเพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของการเทศน์ผะเหวดรวมถึงอิทธิพลของการเทศน์ผะเหวดที่มีต่อประชาชนในตำบล หนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของการเทศน์ผะเหวดในสังคมอีสาน
๒. เพื่อศึกษาประเพณีการเทศน์ผะเหวดในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
๓. เพื่อศึกษาอิทธิพลการเทศน์ผะเหวดที่มีต่อประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

^{๔๑๘} ฉัตรปิยะอูย. งานบุญผะเหวดมุกดาหาร. วัดมโนภิรมย์บ้านชะโอดอ. วัฒนใหญ่มุกดาหาร, ๒๕๔๑.(เอกสารอัดสำเนา)

^{๔๑๙} กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. “เอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด” [ออนไลน์] : http://www.roiet.go.th/brand_of_roiet.htm, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ไว้ดังนี้ คือ

๑. เจ้าคณะตำบลหนองไฮ	จำนวน ๑ รูป
๒. เจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองไฮ	จำนวน ๕ รูป
๓. พระนักเทศน์มหาชาติในเขตตำบลหนองไฮ	จำนวน ๔ รูป
๔. ประชาชนท้องถิ่นในเขตตำบลหนองไฮ	จำนวน ๕ คน
๕. ประชาชนทั่วไปในเขตตำบลหนองไฮ	จำนวน ๕ คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลโดยขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย

๑. ศึกษาทฤษฎีแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องศึกษาวัตถุประสงค์และ กรอบแนวคิดของเรื่องที่ศึกษา
๒. นิยามปฏิบัติการเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์
๓. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมตามนิยามปฏิบัติการ

๔. นำแบบสัมภาษณ์ไปใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์กับเจ้าคณะตำบลหนองไฮเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองไฮ พระนักเทศน์มหาชาติในเขตตำบลหนองไฮ ประชาชนท้องถิ่นในเขตตำบลหนองไฮ ประชาชนทั่วไปในเขตตำบลหนองไฮที่กำหนดไว้ในการศึกษาครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการสัมภาษณ์จริงนั้น จะไม่มีการเรียงลำดับของข้อคำถาม แต่จะเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ภายใต้บรรยากาศการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบเป็นกันเอง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกอึดอัด โดยประเด็นที่กำหนดในแบบสัมภาษณ์ เป็นเพียงแนวคำถามในการสัมภาษณ์เท่านั้น ในกรณีที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ออกนอกประเด็น จะกระตุ้นให้เข้าสู่ประเด็นในการสัมภาษณ์

๓. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิของการพึ่งเทศน์ในงานเทศน์มหาชาติที่มีต่อชาวตำบลหนองไฮ อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี

๒. ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับเจ้าคณะตำบลหนองไฮ เจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองไฮ พระนักเทศน์มหาชาติในเขตตำบลหนองไฮ ประชาชนท้องถิ่นในเขตตำบลหนองไฮ ประชาชนทั่วไปในเขตตำบลหนองไฮ

๔. วิธีการตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดดำเนินการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) วิธีตรวจสอบคือการตรวจสอบแหล่งของข้อมูล โดยพิจารณาจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่แตกต่างกันใน ๕ กลุ่ม คือ เจ้าคณะตำบลหนองไฮเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองไฮ พระนักเทศน์มหาชาติในเขตตำบลหนองไฮ ประชาชนท้องถิ่นในเขตตำบลหนองไฮ ประชาชนทั่วไปในเขตตำบลหนองไฮ

๕. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. จัดกลุ่ม เรียบเรียงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และจัดลำดับตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา
๒. วิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์ความเป็นมารูปแบบและอิทธิพลในการพึ่งเทศน์ในงานเทศน์ผะเหวดที่มีต่อชาวตำบลหนองไฮ อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีโดยประยุกต์ใช้ข้อมูลที่รวบรวมมาได้ ผนวกพร้อมกับทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๖. การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูล โดยใช้วิธีการรายงานเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์การวิจัยและได้นำเสนอความเป็นมารูปแบบและอิทธิพลในการพึ่งเทศน์ในงานเทศน์ผะเหวดที่มีต่อชาวตำบลหนองไฮ อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานีที่ประมวลได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ประวัติและพัฒนาการของการเทศน์ผะเหวดในอุดรธานี เพื่อศึกษาการเทศน์และอิทธิพลการเทศน์ผะเหวดที่มีต่อประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี วิธีการดำเนินการวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระนักเทศน์ที่มีความชำนาญการในการเทศน์ จำนวน ๔ รูป และพระผู้จัดการเทศน์และปราชญ์ผู้รู้ประเพณีเทศน์ผะเหวด จำนวน ๑๖ รูป ผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความเชื่อของสังคมนั้นเกิดจากความพยายามของมนุษย์ในการเข้าใจธรรมชาติพวกเขาจึงเชื่อว่าพลังบางอย่างเข้ามากำหนดปรากฏการณ์ธรรมชาติและสร้างรูปธรรมของพลังดังกล่าวออกมาในรูปของ “ผี” ผีจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตตามธรรมชาติเมื่อผีมีตัวตนและสามารถให้คุณหรือโทษได้ผู้คนจึงประกอบพิธีเพื่อแสดงความเคารพและสร้างความพอใจแก่ผีเหล่านั้น พิธีกรรมเหล่านี้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในสังคมเราอาจกล่าวได้ว่า คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยเมื่อวัฒนธรรมอินเดียเผยแพร่สู่สุวรรณภูมิชนชั้นปกครองเลื่อมใสรับวัฒนธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องกับคติความเชื่อดั้งเดิมนั้นคือคติความเชื่อศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธคติความเชื่อศาสนาพราหมณ์ตอบสนองความต้องการด้านพิธีกรรมของชนชั้นปกครองในขณะที่ความเชื่อศาสนาพุทธตอบสนองความต้องการทางจิตใจของคนทั่วไป

ความเชื่อหรือศรัทธาในทางพระพุทธศาสนานั้น เน้นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่กระทำด้วยเจตนา ซึ่งการที่บุคคลจะประสบผลดีหรือผลชั่วก็มาจากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งทางกาย วาจา หรือใจ ซึ่งผลของกรรมที่ได้ก็มาจากการกระทำของตนเอง มนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีก็ได้ก็ด้วยกรรมดี และประสบผลชั่วได้ก็ด้วยกรรมชั่วของตนเอง บุคคลไม่สามารถแก้กรรมที่ตนกระทำได้ แม้กรรมจะยังไม่แสดงผล ก็ได้แต่หมายความว่าผลของกรรมไม่มี เนื่องจากปัจจัยของการแสดงผลกรรมยังไม่พร้อม ทำให้กรรมยังไม่แสดงผลทันทีในชาตินี้ แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผลแน่นอนในชาติต่อไปแน่นอน ผลของกรรมเป็นอนิจจัง คือ เป็นสิ่งที่เหนือกว่ามนุษย์ปุถุชนจะใช้หลักเหตุผลอธิบายได้ บุคคลนั้นเท่านั้นเป็นเจ้าของกรรม และต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น บุคคลที่ได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นผลมาจากการประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่ว และกรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่นหรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตนได้

๒. ประเพณีในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มชนในแหล่งใดแหล่งหนึ่ง ยึดถือสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับความคิด ศีลธรรม จารีต ความเชื่อและระเบียบแบบแผน เป็นต้น อันเป็นสิ่งที่คนในสังคมเห็นว่าถูกต้อง และเหมาะสมสำหรับสังคมนั้น ๆ ประเพณีของแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันไป และอาจปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม กับสภาพสังคมวัฒนธรรมในกาลสมัยนั้น ๆ

ประเพณีก่อให้เกิดคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีหลายด้าน มีรายละเอียดแตกต่างกันไป ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละประเพณี ซึ่งแต่ละประเพณีนั้นจะต้องมีคุณค่าทางด้านสังคม เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และมีคุณค่าทางด้านจิตใจ อารยธรรม วัฒนธรรม และมีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ และการปกครองของชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ

๓. แนวคิดและประวัติ พัฒนาการของการเทศน์ผะเหวดของสังคมอีสาน

ความเป็นมาของการเทศน์มหาชาติในสังคมอีสาน มีมาแต่สมัยแรกพร้อมกับการเทศน์ที่มีอยู่ทั่วไปในเขตภาคอีสานและที่ได้รับความนิยมในการฟังเทศน์มาช้านาน การเทศน์ผะเหวดในสมัยก่อนนิยมการเทศน์ในพระอุโบสถ พระวิหาร หรือศาลาการเปรียญ ภาคอีสานนิยมเทศน์ในเดือน ๒ ถึง เดือน ๔ เรียกว่า บุญพระเวส หรือที่เรียกติดปากของคนอีสานว่า “บุญผะเหวด” จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่ได้รับอิทธิพลทั้งของทางภาคกลางและภาคอีสาน จึงมีการจัดประเพณีการเทศน์ผะเหวดในช่วงเดือน ๑๑ - ๑๒ และในบางที่ก็ได้จัดในช่วงเดือน ๒ ถึง เดือน ๔ ของทุกปี

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่า เบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการเพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง เพื่อนำพาเขาให้มาเป็นชาวเรา ตามนโยบายของรัฐบาลในยุคสมัยนั้น แต่ต่อมางานบุญประเพณีดังกล่าวได้พัฒนาไปจนเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือทางการเมืองหรือฐานอำนาจทางสังคมของบุคคลบางส่วน ที่ต้องการสร้างจุดเด่นหรือสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตน ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมกับงานมากยิ่งขึ้นทั้งการให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน หรือการจัดตั้งกันท์จอบกันท์หลอนด้วยสิ่งของที่มีค่ามากมาย อันสื่อถึงเจตนาที่เรียกว่าบุญแอบแฝง

๔. ประเพณีการเทศน์ผะเหวดตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

การเทศน์ผะเหวดของชาวตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีโดยภาพรวมมี ๒ แบบ คือ การเทศน์แบบลำผะเหวด และการเทศน์แห่ ส่วนการเทศน์ผะเหวดอันเป็นงานประจำตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีนั้น ใช้การเทศน์แบบลำผะเหวด ฝ่ายสงฆ์ที่ดำเนินการจัดการจะเป็นอำนาจของทางวัดบึงพลามุขัยที่จะจัดหาพระนักเทศน์มาแสดงพระธรรมเทศนาตามโอกาสอันสมควรจุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้น แต่ปัจจุบัน งานบุญผะเหวดที่ส่วนราชการนำมาเป็นจุดเด่นของจังหวัดมุ่งเน้นเพื่อระดมทุนจากผู้มีอันจะกินให้เสียสละกำลังทรัพย์อันเป็นภาษีทางสังคม การจัดงานผะเหวดแม้จะถูกรีดถอนคุณค่าออกไปบางส่วน แต่ก็ยังคงมีประโยชน์อันเกิดจากงานบุญดังกล่าว แม้จะมองว่าการเทศน์หรือการเผยแผ่

ธรรมของพระสงฆ์ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ฆราวาสได้มีบทบาทนำหน้าไปมากกว่า และดูเหมือนว่าจะมีส่วนได้จากกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าที่พระสงฆ์ดำเนินการเองเสียอีก เพราะพระสงฆ์นั้นมุ่งเน้นที่จินตนาการ เมื่อผู้ฟังฟังตามแล้วนำไปคิดพิจารณาด้วยตนเองแล้ว จึงจะสามารถถกแถลงออกมาเป็นพฤติกรรมของตนเองได้ แต่ส่วนราชการได้สร้างภาพจินตนาการนั้นเป็นภาพลักษณ์ที่มองเห็นได้ชัด จากการแสดงงานแสงสีเสียงคันทนาภาพแลง หรือการแสดงภาพกิจกรรมต่าง ๆ พฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครแต่ละตัวในวันแห่งมหกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจน สามารถจินตนาการได้รวดเร็วกว่า

๕. การเทศน์ผะเหวดในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

การเทศน์ผะเหวดในยุคปัจจุบันของชาวตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีมีรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ที่หลากหลายที่พระนักเทศน์จะใช้ในการเทศน์เพื่อให้ได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชน ดังนี้

๕.๑ รูปแบบการเทศน์ผะเหวดในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีมี ๔ ประเภท คือ รูปแบบการจัดเทศน์ผะเหวด รูปแบบ การนิมนต์พระเทศน์ผะเหวด รูปแบบการจัดสถานที่เทศน์ผะเหวด และรูปแบบการจัดธรรมาสน์เทศน์ผะเหวด

๕.๑.๑ รูปแบบการจัดเทศน์ผะเหวด แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ และรูปแบบการเทศน์แบบประยุกต์ ซึ่งรูปแบบการเทศน์แบบประยุกต์นี้ ยังแบ่งออกเป็นการเทศน์แบบประยุกต์ ๒ ธรรมาสน์ การเทศน์แบบประยุกต์ ๓ ธรรมาสน์ การเทศน์แบบประยุกต์ ๖ ธรรมาสน์ และการเทศน์แบบประยุกต์ ๑๓ ธรรมาสน์

๕.๑.๒ รูปแบบการนิมนต์พระเทศน์ผะเหวด มี ๓ รูปแบบ คือ เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นิมนต์พระนักเทศน์ เจ้าอาวาสวัดมอบหมายให้พระผู้รับผิดชอบเป็นผู้นิมนต์ และผู้ที่เจ้าภาพกัณฑ์เทศน์เป็นผู้นิมนต์ การเลือกนิมนต์พระเทศน์ผะเหวดของแต่ละวัดนั้นไม่เหมือนกัน บางวัดเลือกนิมนต์พระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของญาติโยม บางวัดเน้นนิมนต์พระนักเทศน์ที่อยู่ในวัดเป็นหลัก

๕.๑.๓ รูปแบบการจัดสถานที่เทศน์ผะเหวด แยกออกเป็นสองส่วน คือ การจัดเตรียมสถานที่ภายนอกบริเวณสถานที่เทศน์ และการจัดเตรียมสถานที่ภายในสำหรับพระเทศน์และผู้ที่นั่งฟัง

๕.๑.๔ รูปแบบการจัดธรรมาสน์เทศน์ผะเหวด ของวัดต่าง ๆ มีความเหมือนกัน คือมีการจัดแต่งธรรมาสน์ให้ดูสวยงามโดยนำต้นกล้วยต้นอ้อยมาผูกไว้ที่ธรรมาสน์ให้ดูเหมือนว่าธรรมาสน์นี้อยู่ในป่าหิมพานต์ หรือตั้งอยู่ในเขาวงกตที่บำเพ็ญพรตของพระเวสสันดร

๕.๒ เนื้อหาเทศน์ผะเหวดในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี แบ่งเป็น ที่มาของเนื้อหาเทศน์ผะเหวด และเนื้อหาของเทศน์ผะเหวด เนื้อหาของเทศน์ผะเหวด แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เนื้อหาในคัมภีร์เทศน์ผะเหวดและเนื้อหานอกคัมภีร์เทศน์ผะเหวด

๕.๓ วิธีการเทศน์ผะเหวดในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การเทศน์แบบลำผะเหวด คือ การเทศน์ตามโบลานที่นักปราชญ์ประพันธ์ไว้เป็นร้อยแก้วและการเทศน์เสียงหรือการเทศน์แหล่ ซึ่งจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เพราะผู้ฟังได้รรถรสในการฟัง ผู้เทศน์นั้นต้องมีน้ำเสียงที่ดีสามารถโน้มน้าวผู้ฟังให้เกิดอยากทำตามโพธิสัตว์จรียาได้ ซึ่งการเทศน์ทำนองแหล่นี้มีผลดีตรงที่ไพเราะสะเนาะหูทำให้ผู้ฟังพลอยกระแสดใจคล้อยตามได้

๖. อิทธิพลการเทศน์ผะเหวดที่มีต่อประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชน อีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ดังนั้น อิทธิพลการเทศน์ผะเหวดที่มีจำนวน ๖ ด้าน คือ

(๑) ความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีอริยเมตไตรย เป็นความเชื่อที่ว่า คนเราเมื่อได้ทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา และฟังเทศน์ผะเหวดได้ครบทุกกัณฑ์แล้วจะได้มีโอกาสไปพบกับพระศรีอริยเมตไตรย จึงทำให้เกิดวิถีชีวิตของคนไทยที่เป็นคนใจบุญ และไม่ประมาทในชีวิต

(๒) ด้านปัจเจกบุคคลเรื่องราวที่ปรากฏในพระเวสสันดรนั้นเป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่บุคคลในตำบลหนองไฮ ได้เรียนรู้ในการใช้กุศลให้เกิดกุศลรู้จักข่มใจตนเอง การมีสติเป็นเครื่องป้องกันอันตรายทั้งปวง และขันติป้องกันความหุนหันพลันแล่น

(๓) ด้านครอบครัวเรื่องราวที่ปรากฏในพระเวสสันดรนั้นเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่บุคคลในครอบครัว โดยการสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวโดยความเป็นสามีที่ดีตามหลักของทศ ๖ ความซื่อตรง ทรงสัตย์ไว้มายา ความถูกต้อง ความจริงใจ ในหน้าที่การงาน การดำเนินชีวิต โดยสุจริต ไม่หลอกลวงปวงชน ทั้งมีความซื่อตรงต่อตนเองและบุคคลอื่น

(๔) ด้านชุมชนเรื่องราวที่ปรากฏในพระเวสสันดรนั้นสอนให้คนในชุมชนหนองไฮได้เรียนรู้ความเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม มีใจเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น

(๕) ด้านวัฒนธรรม ประเพณีเรื่องราวที่ปรากฏในพระเวสสันดรนั้น ถือเป็นวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ มีการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม รู้จักภารกิจหรือหน้าที่ของความเป็นชายหญิงในการดำเนินการ การแต่งกาย รวมถึงการดำเนินชีวิตในด้านของการกินอาหาร เป็นต้น

(๖) ด้านสิ่งแวดล้อมเรื่องราวที่ปรากฏในพระเวสสันดรนั้นถือเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวตำบลหนองไฮในการพึ่งพาตนเอง ระบบนิเวศน์สิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่สัมพันธ์กันกับสิ่งแวดล้อม สรุปลง

อิทธิพลการเทศน์ผะเหวดที่มีต่อประชาชนในตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีจำนวน ๖ ด้าน คือ ๑) ความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีอริยเมตไตรย เมื่อฟังเทศน์ผะเหวดครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์จะได้เกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย ๒) ด้านปัจเจกบุคคล เป็นการปลูกฝังในการเรียนรู้ ๓) ด้านครอบครัว เป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีในครอบครัว ๔) ด้านชุมชน มีความเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม ๕) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี มีการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม ๖) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร.สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. “เอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด”

[ออนไลน์]: http://www.roiet.go.th/brand_of_roiet.htm. เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

ฉัตร ปิยะอุย. **งานบุญพระเวศต มุกดาหาร**. วัดมโนภิรมย์ บ้านชะโอด อ.หว้านใหญ่ มุกดาหาร, ๒๕๔๑.

ชนิด อยูโพธิ์. **ตำนานเทศน์มหาชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๔.

ธวัช ปุณโณทก. “**คติความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน**” ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ธิตพล กันตวิวงศ์. “**ทำนองการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรีในประเพณีตั้งธัมมหลวง จังหวัดเชียงใหม่**”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

บัวศรี ศรีสูง. **ฮีต-คองอีสาน และปกิณกะคดี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓.

ประคอง นิมมานเหมินท์. **มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

ยุพา กาฬเนตร, ประทับใจ สึกษา และประสิทธิ์ พวงบุตร. **ประเพณีอีสานในเชิงอนุรักษ์และเผยแพร่**. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมี บุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

สนิท ตั้งทวี. **วรรณคดีและวรรณกรรมทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.

สันหนิ อาบัวรัตน์. “**มาลัยหมื่นมาลัยแสน**.” ใน **หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายกอง รัตนจันทร์**.

นครราชสีมา: ม.ป.พ., ๒๕๒๙.

เสถียร โกเศศ (นามแฝง). **ประเพณีเนื่องในเทศกาล**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๖.

การจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี

พระมหาอำพล อธิปัญญา *

บทคัดย่อ

การเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชาวตำบลทับกุงประกอบด้วยการยกเว้นจากการฆ่าสัตว์ พบว่า ชาวตำบลทับกุงควรมีความเมตตาต่อสัตว์รู้จักและยับยั้งชั่งใจของตนเองการเว้นจากการลักทรัพย์นั้นครอบครัวของผู้ที่จัดการงานศพต้องดูแลเอาใจใส่ มีคุณธรรมจริยธรรมและส่งเสริมการเว้นจากการลักขโมยตั้งแต่วัยเด็กด้านเว้นประพฤติดินในกามชาวตำบลทับกุงควรปลูกจิตสำนึกและการรักนวลสงวนตัวเมื่อเข้าร่วมในงานด้านเว้นจากการพูดเท็จเป็นการปลูกฝังให้เป็นคนซื่อสัตย์ละอายไม่มีการพูดเท็จหรือพูดคำหยาบคาย และด้านเว้นจากการดื่มน้ำเมาประชาชนในตำบลทับกุง ควรณรงค์ให้ความรู้เรื่องพิษภัยและตระหนักถึงโทษของการดื่มสุรา

คำสำคัญ : การจัดงานศพ,การจัดงานศพที่พึงประสงค์

Abstract

From strengthening good funeral arrangement, the findings are that 1) abstaining from killing creatures, one should have kindness to animals and self-control 2) abstaining for stealing, family should pay attention to morality and encourage living quality to children 3) abstaining from misconduct, one should instill the faith and shame in telling lie and coarse words 5) abstaining from drinking liquor, to campaign and educate people about disadvantage in order to realize bad effects of drinking liquor.

Keywords: Funeral Arrangement, Good Funeral Arrangement

* นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทนำ

วิถีชีวิตมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันเมื่อมนุษย์เกิดความต้องการที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจจึงเกิดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตขึ้นเช่นการเกิดการบวชการแต่งงานและการตาย เป็นต้นโดยเฉพาะประเพณีเกี่ยวกับงานศพถือเป็นประเพณีที่แสดงออกอย่างสำคัญในชีวิตมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติละเอียดซับซ้อนหลายขั้นตอนเสถียร โภคเศกกล่าวว่าการเกิดและการตายเป็นของคู่กันมีความเกิดเป็นเบื้องต้นและมีความตายเป็นเบื้องปลายแห่งชีวิต^{๔๒๐} เพราะฉะนั้นเกิดและตายจึงเป็นของต่อเนื่องถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมนุษย์จึงให้ความสำคัญเพราะเป็นขั้นต้นและขั้นปลายแห่งชีวิตต้องประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเพื่อประโยชน์สุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

การทำความเข้าใจความหมายของชีวิตมนุษย์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในการศึกษาชีวิตมนุษย์เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นหากต้องศึกษาทำความเข้าใจสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์จากทุกแง่มุมประกอบรวมกันไปในการเข้าใจความหมายของชีวิตมนุษย์มโนทัศน์หนึ่งที่มักจะกล่าวถึงก็คือเรื่องความตายและเมื่อกล่าวถึงเรื่องความตายผู้คนส่วนใหญ่ก็มักจะชอบให้กล่าวถึงมนุษย์ส่วนใหญ่ก็คิดว่าความตายเป็นปัญหาเป็นภาวะจนตรอกที่ต้องยอมจำนนสถานเดียวเป็นเรื่องที่ฟังดูแล้วทำให้เกิดความรู้สึกหวั่นวิตกและเป็นเรื่องที่อยู่ตอนสุดท้ายแห่งการดำรงชีวิตเรื่องความตายจึงถูกทำให้ห่างไกลจากชีวิตของมนุษย์โดยความเป็นจริงแล้วความตายไม่ใช่สิ่งที่มีความหมายเฉพาะตอนใกล้ตายหรือภายหลังเมื่อระบบชีวภาพของร่างกายสิ้นสุดลงเท่านั้นแต่ในฐานะที่มนุษย์เป็นสิ่งที่อยู่อย่างมีความสำนึกแห่งการดำรงชีวิตและสามารถจะอนุมานถึงการสิ้นสุดของชีวิตที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนความตายจึงเป็นข้อเท็จจริงพื้นฐานของการมีอยู่ของมนุษย์และสรรพชีวิตอื่นด้วยความตายเป็นอีกมิติหนึ่งที่สำคัญของชีวิตและไม่สามารถแยกออกจากมิติของการดำรงอยู่เพราะเราไม่สามารถกล่าวถึงสิ่งมีชีวิตได้โดยไม่หมายถึงสิ่งที่ต้องตาย^{๔๒๑}

มนุษย์มีความตายเป็นเบื้องหน้าเพราะชีวิตของคนเราไม่จริงยั่งยืนมีความเกิดขึ้นดำรงอยู่และเสื่อมสลายไปเมื่อกล่าวถึงความตายย่อมเป็นที่ทราบดีว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีการปรารถนาเนื่องจากความตายเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกอันเกิดจากความพลัดพรากโดยที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายไม่ต้องการที่จะเผชิญหน้าต่อความตายนั้นพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาที่กล่าวถึงความจริงอันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติซึ่งความจริงนั้นคือกฎแห่งเหตุผลอันได้แก่กฎ อิทปิัจจยตา ที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่งที่ว่าเมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมีเมื่อสิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับ^{๔๒๒} หมายถึงสิ่งต่างๆ ในโลกนั้นไม่อาจดำรงอยู่โดยลำพังได้เพราะสรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนอาศัยสิ่งต่างๆ ในการดำรงอยู่ตลอดเวลาดังนั้นการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของสิ่งต่างๆ มากกว่า ๒ สิ่งขึ้นไปซึ่งกฎนี้ได้ถือได้ว่าเป็นกฎของธรรมชาติที่พระพุทธองค์ค้นพบและนำไปประกาศให้แก่สรรพสัตว์ได้รับรู้ในรูปแบบของกฎเกณฑ์ต่างๆ อันได้แก่กฎแห่งปัจจุสมุปบาท^{๔๒๓}

นอกจากกฎตามที่กล่าวแล้วนั้น พระพุทธองค์ยังได้อธิบายถึงกฎแห่งไตรลักษณ์อันเป็นกฎที่มุ่งอธิบายถึงอิทัปปัจจยตาในแง่ของกระบวนการแห่งความเป็นไปของสรรพสิ่งรวมถึงในแง่ของความเป็นธรรมชาติที่สิ่งต่างๆ จะต้องเป็นไปตามลักษณะ ๓ ประการคือ ๑) ความเป็นของไม่เที่ยงหรือไม่มีความมั่นคงถาวร ๒) ความเป็นทุกข์

^{๔๒๐} เสถียรโกเศศ, *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและการตาย*, (กรุงเทพฯ: แม่คำผาง, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

^{๔๒๑} พระอนุชิต ปทุมวนโณ (ห้วงวนรัตน์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายในศาสนาตั้งแต่เดิมของเผ่ามัง”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

^{๔๒๒} ที.ม. (ไทย), ๑๖/๒๑/๓๘.

^{๔๒๓} ส.น.อ. (ไทย), ๑๖/๑/๒.

เพราะไม่คงทนอยู่ได้และ ๓) ความเป็นอนัตตาคือไม่อาจยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน (แก่นสาร) ^{๔๒๔} ซึ่งกฎต่างๆ นี้ล้วนกล่าวถึงสภาพของสิ่งทั้งหลายที่จะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติอันเป็นกฎสากลคือสรรพสิ่งจะต้องมีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และเสื่อมสลายไปตามกระบวนการของชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายพระพุทธศาสนาเห็นว่าสรรพสิ่งล้วนมีเหตุปัจจัยที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติกล่าวคือสรรพสิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้นและความตายเป็นของคู่กันดังนั้น มนุษย์เรามีการเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้นและมีความตายเป็นที่สุดดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้วเป็นรังของโรคมืดแต่จะทรุดโทรมลงไปร่างกายที่เฝ้าเปื่อยนี้ก็จะแตกดับไปเพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด” ^{๔๒๕}

จะเห็นได้ว่าความตายถือว่าเป็นความจริงอย่างหนึ่งซึ่งมนุษย์จะต้องประสบซึ่งคำว่าความตายนั้นตรงกับภาษาบาลีว่าจุติ (การเคลื่อน) จวนตา, เภโท (ความแตกสลาย) อนตรธานิ (ความเลือนหาย) มจจุ (ความตาย) มรณิ (ความตาย) สงขารานเภโท (ความแตกดับไปของสังขาร) ชีวิตินทริยสสุภุจเภโท (การขาดไปแห่งอินทริย) การละกิริยา (การทำกาละ) กเวหุสสนิกเขโป (การทอดทิ้งซากศพไว้) ^{๔๒๖} ซึ่งความหมายที่กล่าวมานั้นแม้จะมีความหมายที่แตกต่างกันแต่เมื่อสรุปก็คือความสิ้นไปแห่งชีวิตนั่นเองเมื่อมีความตายเกิดขึ้นแล้วมนุษย์โดยทั่วไปจะต้องดำเนินการกับศพในลักษณะที่แตกต่างกันการปฏิบัติต่อชีวิตภายหลังการตายหรือศพของผู้เป็นญาติผู้มีอุปการคุณหรือของใครก็ได้แล้วแต่ตามวิถีของไทยที่อิงอาศัยคตินิยมในทางศาสนาเหตุที่ว่าบรรพบุรุษไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาแบบการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายจึงแฝงไว้ด้วยหลักธรรมคตินิยมทางพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นชีวิตภายหลังการตายดูเหมือนว่าคตินิยมทางศาสนาจะมีความสำคัญแก่บุคคลผู้อยู่เบื้องหลังเป็นอย่างดีด้วยเหตุนี้พิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อผู้ตายล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์ทั้งสิ้นแต่แฝงอยู่ในรูปแบบพิธีนาธรรมหรือคตินิยมผู้ที่ไปร่วมพิธีในงานศพมักจะมีข้อสงสัยเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติและขั้นตอนของพิธีกรรมที่สลับซับซ้อนและแฝงไว้ด้วยคตินิยมที่ยากจะเข้าใจซึ่งแตกต่างจากการเกิดโดยประการทั้งปวง

การสอนเกี่ยวกับความตายไม่ได้มีจุดมุ่งหมายว่าในเมื่อมีความตายเป็นเบื้องหน้ารออยู่แล้วทำไมจะต้องไปทำความดีสู่หาความสุขอย่างเดียวไม่ดีกว่าหรือและก็หมกมุ่นอยู่ในกามสุขแต่ท่านสอนให้ระลึกถึงความตายเพื่อให้เร่งชวนชวนทำความดีให้เกิดขึ้นท่านสอนให้รู้จักค่าแห่งวันเวลาไม่ให้ประมาทเพราะชราพยาธิและมรณะเปรียบเหมือนกองไฟย่อมมாய้ายีสัตว์โลกสัตว์โลกไม่มีกำลังที่จะต่อสู้ไม่มีความเร็วที่จะหนีบุคคลควรทำวันคืนไม่ให้ไร้ประโยชน์ด้วยการ “เห็นแจ้ง” (วิปัสสนา) ไม่ว่าน้อยหรือมากชีวิตของผู้ที่ผ่านวันคืนไปเท่าใดก็เป็นอันพร่องไปเท่านั้นวันคืนสุดท้ายย่อมคืบคลานเข้าไปใกล้บุคคลทุกอริยาบถเพราะฉะนั้นไม่พึงประมาทกาลเวลา ^{๔๒๗}

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงเรื่องความตายโดยเน้นในประเด็นต่างๆ เช่นการใช้ชีวิตก่อนตายมีชีวิตเพื่อตายแล้วเป็นสุขโดยไม่ต้องมีคนอุทิศส่วนกุศลไปให้นำเอาความตายมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและทำที่ที่พึงปฏิบัติต่อความตายอย่างถูกต้อง ^{๔๒๘}

ในสมัยพุทธกาลนั้นเมื่อมีความตายเกิดขึ้น ย่อมมีการจัดการงานศพได้หลายวิธีเช่นการนำศพไปที่ที่ป่าช้าเพื่อเป็นอาหารให้แก่สัตว์ทั้งหลาย ดังมีปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์ย่อมเกิดและตายบ่อยๆ บุคคล

^{๔๒๔} ส.ส. (ไทย), ๑๘/๑/๑; พ.ส. (ไทย), ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๔๒๕} พ.ส. (ไทย), ๒๕/๑๔๘/๗๘.

^{๔๒๖} ที.ม. ๑๐/๒๙๕/๓๔๑.

^{๔๒๗} พ.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๕๐-๔๕๒/๔๑๖.

^{๔๒๘} พระมหาวันชัย ธมมชโย (ช่วงสำโรง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

ทั้งหลายย่อมนำซากศพไปป่าช้าบ่อยๆ” ^{๔๒๙} และพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งตายแล้ว ๑ วันตายแล้ว ๒ วันหรือตายแล้ว ๓ วันเป็นศพขึ้นอืดศพเขียวคล้ำศพมีน้ำเหลืองเยิ้ม” ^{๔๓๐} การนำขึ้นเชิงตะกอนเพื่อเผาให้เป็นเถาถ่านกรณีนี้จะพบบ่อยเช่นกรณีของการจัดการพระบรมพระสรีระของพระพุทธองค์หรือที่ปรากฏในเรื่องนางปฐาจาราที่เผาศพบิดามารดาและพี่ชายที่ฝนตกใหญ่ลมพัดจัดทำให้บ้านพังทับ ^{๔๓๑} การฝังไว้ในป่าช้าซึ่งกรณีนี้ได้แก่กรณีของนางวิสาขาที่ให้ทำการฝังสรีระ (ศพ) ของกุมาริกาที่ทำการละแล้ว ^{๔๓๒} และการนำไปลอยที่แม่น้ำคงคาซึ่งไม่ว่าจะเป็นการจัดการศพด้วยวิธีการใดๆ ก็ตามก็จะพบว่ามีประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการจัดการศพอยู่เสมอเช่นกรณีของบิดาที่ฝังศพบุตรชายแล้วให้คนไปส่งข้าวส่งน้ำประจำวันนี่คือประเพณีที่เกี่ยวกับงานศพอย่างหนึ่งและโดยเฉพาะการดำเนินการจัดการถวายพระเพลิงพระบรมพระสรีระของพระพุทธองค์นั้นมีการประกอบพิธีอย่างสมพระเกียรติแต่แฝงไว้ด้วยความเรียบง่ายการจัดงานศพในสมัยพุทธกาลนั้นเน้นความสะดวกและรวดเร็วเนื่องจากเห็นวาศพของมนุษย์นั้นเป็นเหมือนท่อนไม้ที่ไร้วิญญาณ ^{๔๓๓} ที่ไม่จำเป็นต้องมีการดำเนินการใดๆ ให้ยุ่งยากจะเห็นได้จากกรณานำไปทิ้งให้เป็นอาหารของสัตว์ต่างๆ หรือกรณีที่มีการนิมนต์พระภิกษุไปร่วมงานหรือพิจารณาศพก็เป็นการกระทำเพื่อให้ท่านได้พิจารณาซากศพเพื่อปลงอสุภไปในตัวหรือเพื่อการปฏิบัติธรรมเท่านั้นมิได้มีนัยของการประกอบพิธีเพื่อการอื่นแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามในสมัยปัจจุบันแม้ว่าจะยังเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาและยึดถือหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปฏิบัติอย่างเคร่งครัดก็ตามแต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีศพแล้วถือว่าได้มีพัฒนาการด้านองค์ประกอบและขั้นตอนการจัดงานที่เพิ่มเข้ามาทุกทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากค่านิยมของคนในยุคสมัยนี้บางขั้นตอนหรือบางพิธีได้กลายมาเป็นสิ่งที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นหรือเกินที่มีปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นต้น ^{๔๓๔}

การจัดงานศพในสังคมไทยจากหลักฐานทางโบราณคดีปราณีวงศ์เทศกล่าวว่าย้อนกลับไปเมื่อ ๑๐,๐๐๐ ปีที่แล้วมนุษย์ในดินแดนที่เคยเป็นประเทศไทยในปัจจุบันได้มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณหลังความตายแล้วโดยพบหลักฐานการขุดค้นที่จังหวัดกาญจนบุรีที่มีการพรมดินเทศสีแดงบนศพคนตายที่อยู่ในท่านอนราบเหยียดยาวตั้งแต่ปลายยุคหินเก่าแล้วนอกจากนี้ยังพบภาชนะดินเผาใส่อาหารโดยการฝังกำหนดทิศทางให้ศพหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกอย่างมีแบบแผนแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณและเมื่อมนุษย์ต้องการที่จะติดต่อสัมพันธ์กับวิญญาณก็จะด้วยการประกอบพิธีกรรมบางอย่างขึ้นเท่านั้นนอกจากนี้ การขุดแหล่งโบราณสถานที่บ้านเชียงจังหวัดอุดรธานีพบหลุมศพหลายแห่งมีเครื่องเซ่นที่ไม่เหมือนกันบางศพมีเครื่องประดับและมีเครื่องใช้มากกว่าศพอื่นๆ ของใช้เหล่านี้ทำจากช่างฝีมือชั้นสูงอีกด้วยแสดงถึงความเชื่อของคนสมัยนั้นว่ามีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณของบรรพบุรุษว่ายังอยู่ในโลกเดียวกันกับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ยังไม่มีการแบ่งโลกนี้โลกหน้าคนเป็นกับคนตายยังสามารถติดต่อกันได้ ^{๔๓๕}

^{๔๒๙} ส.ส. (บาลี), ๑๕/๖๘๐/๒๑๑.

^{๔๓๐} ม.อ. (ไทย), ๑๔/๑๕๔/๑๙๙.

^{๔๓๑} ส.น. (ไทย), ๑๖/๔๓๒/๑๘๐.

^{๔๓๒} พ.ธ. (ไทย), ๒๕/๒๑๗/๙๘

^{๔๓๓} ม.ม. (ไทย), ๑๒/๕๐๒/๔๖๖.

^{๔๓๔} พระมหาคารบ ธมมธโร (ทริภูชาติ), “มนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์

มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

^{๔๓๕} ปราณีวงศ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๓๔), หน้า ๓ - ๕.

กัณฐิมาเรไรได้ทำการวิจัยพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านน้ำลาดตำบลนายางล็กอำเภอสทิงพระ จังหวัดชัยภูมิพบว่าการจัดงานศพเป็นประเพณีที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดชีวิตความเป็นอยู่เป็นการสูญเสียทั้งในฐานะเป็นสมาชิกในครอบครัวชุมชนและสังคมในวงกว้างทุกสังคมจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายที่ล้วนสะท้อนถึงความคิดของมนุษย์ที่มีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์อีกด้วยพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายจึงเป็นเรื่องที่แสดงออกในรูปแบบและสัญลักษณ์ตามอิทธิพลของภูมิปัญญาความเชื่อของคนกลุ่มต่างๆซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องมาจากอดีตและกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในสังคมปัจจุบัน^{๔๓๖}

สำหรับตำบลทับกุง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธาณีนั้นถือว่าเป็นพื้นที่หนึ่งที่ประชากรทั้งหมดนับถือพระพุทธศาสนาเมื่อกล่าวถึงความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนาชาวตำบลทับกุง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานีมีความเชื่อที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเช่นประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตมีการเกิดการตายนั้นก็ถือว่าเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติตามกรอบความเชื่อของพระพุทธศาสนาซึ่งกล่าวเฉพาะประเพณีการตายของชาวตำบลทับกุง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานีได้มีการประกอบพิธีตามคติความเชื่อตามกรอบของพระพุทธศาสนาแต่ก็เป็นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบชาวบ้านโดยเฉพาะการประกอบพิธีกรรมในการจัดงานศพของชาวตำบลทับกุง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธาณีนั้นมีขั้นตอนการปฏิบัติต่อคนตายในประเพณีการจัดงานศพที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเช่นก่อนตายญาติผู้ป่วยจะนิมนต์พระไปสวดต่ออายุให้เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับกุศลเพราะมีความเชื่อที่ว่า เมื่อจิตของผู้ที่จะตายจดจ่ออยู่กับสิ่งที่เป็นกุศลแล้วจะไปบังเกิดในภพภูมิที่ดี ถ้าจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ไม่ดีจะส่งผลให้ผู้ตายเกิดในอบายภูมิ เมื่อตายแล้วจะมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม เช่นการมัดตราสังข์การแต่งตัวให้ศพรวมถึงพิธีกรรมทางศาสนาเช่นการสวดอภิธรรมการจุงศพ เป็นต้น

นอกจากกิจกรรมดังกล่าวนี้ ชาวชุมชนในเขตตำบลทับกุงได้ประสบปัญหาในการจัดงานศพ คือ การจัดงานศพในแต่ละครั้งจะมีอบายมุขเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการเล่นการพนัน การดื่มสุรา เป็นต้น ทำให้การจัดงานศพต้องใช้ระยะเวลาในการจัดงาน รวมถึงค่าใช้จ่ายในแต่ละครั้งมีจำนวนมาก ทำให้เป็นภาระของทางเจ้าภาพในงานศพ และทำให้การจัดงานศพในแต่ละครั้งไม่มีความมุ่งเน้นถึงวัฒนธรรมเก่าๆ คนในอดีตได้ดำเนินมา มีเพียงการจัดงานศพโดยมุ่งเน้นเพียงการเล่นการพนันเท่านั้น

ดังนั้นผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ที่มีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาศึกษาแนวทางการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี” เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดการจัดงานศพที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนาสาเหตุ ปัญหา และอุปสรรคในการจัดงานศพ รวมถึงการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี ทั้งนี้ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการดำเนินการวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ที่ต้องการศึกษาในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดงานศพที่ประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนองแสง จังหวัดอุดรธานี

^{๔๓๖} กัณฐิมาเรไร, พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านน้ำลาดตำบลนายางล็กอำเภอสทิงพระ จังหวัดชัยภูมิ. ปรินญาณพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๕ - ๑๒๖.

๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากับประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑,๕๐๐ คน

๒) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๓๑๖ คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษาและอาชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert)

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคในการเสริมสร้างการจัดงานศพของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี” กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๑๖ คน สามารถสรุปผลวิจัยได้ดังนี้ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากประชากรทั้งหมด ๓๑๖ คน พบว่า เพศของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๙๙ คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๙๓ อายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระหว่างอายุ ๔๑ – ๕๕ ปี จำนวน ๑๒๘ คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕๑ ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระดับ ประถมศึกษา จำนวน ๑๒๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๖๑ อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เกษตรกร จำนวน ๑๓๗ คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓๕

การเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี

การเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ดังนี้

๑) ด้านจากการฆ่าสัตว์ผลการศึกษาระดับประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก (\bar{X} = ๓.๙๘) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ มากทุกข้อ

๒) ด้านเว้นจากการลักทรัพย์ผลการศึกษาระดับประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก (\bar{X} = ๓.๘๑) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ มาก ทุกข้อ

๓) ด้านเว้นประพฤตินอกกามผลการศึกษาระดับประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก (\bar{X} = ๓.๗๕) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ มาก ทุกข้อ

๔) ด้านเว้นจากการพูดเท็จผลการศึกษาระดับประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก (\bar{X} = ๔.๐๐) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ มาก ทุกข้อ

๕) ด้านเว้นจากการดื่มน้ำเมาผลการศึกษาระดับประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก (\bar{X} = ๓.๙๘) เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ มาก ทุกข้อ

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี

ผลการเปรียบเทียบการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ นำไปสู่การตอบสนองมาตรฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

๑) **ด้านเพศ** พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ โดยรวม พบว่ามีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำนวน ๒ ด้าน ได้แก่ ในด้านเว้นจากการฆ่าสัตว์และด้านเว้นจากการลักทรัพย์ ส่วนด้านเว้นประพฤตินอกกาม ด้านเว้นจากการพูดเท็จและด้านเว้นจากการดื่มน้ำเมา ไม่มีความแตกต่างกัน

๒) **ด้านอายุ** พบว่าประชาชนที่มีอายุต่างกันมีการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ โดยรวม พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) **ระดับการศึกษา** พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ โดยรวม พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธกับสมมติฐานที่ตั้งไว้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธ

กับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔) ผู้อาชีพ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกันมีการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ โดยรวมพบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธกับสมมติฐานที่ตั้งไว้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งปฏิเสธกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สรุปปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนางรอง จังหวัดอุดรธานี

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ เพื่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนางรอง จังหวัดอุดรธานี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามปลายเปิด ประชาชนมีปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนางรอง จังหวัดอุดรธานี ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเพื่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนางรอง จังหวัดอุดรธานีด้านเว้นจากการฆ่าสัตว์

ปัญหา อุปสรรคในการให้บริการ

ประชาชนยังมีความเชื่อที่ว่า เมื่อผู้คนมาร่วมงานแล้ว จึงต้องมีการฆ่าสัตว์เพื่อให้การต้อนรับผู้มาร่วมงานไม่ให้บกพร่อง นอกจากนี้ประชาชนยังมีความเชื่อที่ว่า สัตว์ทุกตัวที่เกิดมาล้วนเป็นอาหารของเราทั้งนั้น จะฆ่าเองก็ดี ซื้อมาก็ดี ล้วนเป็นการฆ่าทั้งนั้น จึงไม่จำเป็นต้องไปซื้อที่ร้านตลาด เพราะไกลจากหมู่บ้านมาก สัตว์ที่นำมาฆ่านั้นเป็นสัตว์ที่หาได้ง่ายหรือเป็นสัตว์ที่ทางเจ้าภาพเป็นผู้เลี้ยงเองหรือหาซื้อได้ง่ายประชาชนยังไม่มีทางเลือกในการเลี้ยงชีพจึงเกิดการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร

ข้อเสนอแนะในการให้บริการ

ประชาชนควรมีความเมตตาต่อสัตว์ที่จะนำมาทำเป็นอาหาร โดยการใช้อาหารประเภทเนื้อที่นำมาจากท้องตลาดที่เขาขายเพื่อเลี้ยงชีพมาจัดในงาน ควรมีความอดทน ออกกำลังกาย รู้จัก ยับยั้งชั่งใจ เมื่อต้องการที่จะฆ่าสัตว์เพื่อจะนำมาใช้ในการปรุงอาหารและให้การยกย่องการจัดการงานศพที่ปราศจากการฆ่าสัตว์ โดยที่เจ้าภาพเป็นคนจัดทำเอง เพื่อที่จะให้งานอื่นๆ จะได้นำไปเป็นแบบอย่าง

๒. ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเพื่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอนางรอง จังหวัดอุดรธานีด้านเว้นจากการลักทรัพย์

ปัญหา อุปสรรคในการให้บริการ

เกิดจากความยากจนของคนในชุมชน เมื่อเห็นในสิ่งที่ตนต้องการในงานศพ จึงเป็นเหตุให้เกิดความโลภอยากได้ในสิ่งนั้นๆ นอกจากนี้สังคมในตำบลทับกุงปัจจุบันมีคนจนที่ต้องดิ้นรนเอาตัวรอดเป็นจำนวนมาก คนมีความโลภไม่รู้จักพอ

ข้อเสนอแนะในการให้บริการ

ครอบครัวต้องดูแลเอาใจใส่คุณธรรมจริยธรรม ถึงจะมีความยากจน แต่ต้องเลี้ยงตนด้วยความสุจริต ไม่ลักขโมยสิ่งของของบุคคลอื่นและควรมีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตั้งแต่ยังเด็กๆ เพื่อให้รู้จักความพอเพียง และการแสวงหาในทางที่ถูกต้อง นอกจากนี้ ควรให้ทุกคนช่วยกันดูแลป้องกันสิ่งของหรือคอยช่วยเหลือเจ้าภาพในการดูแลรักษาที่สิ่งของให้แก่เจ้าภาพ

๓. ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเพื่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานีด้านวัฒนธรรมประเพณีในกาม

ปัญหา อุปสรรคในการให้บริการ

ปัญหาเกิดจากคนที่มาร่วมในงานขาดจิตสำนึกไม่รู้จักพอจึงก่อให้เกิดการละเมิดเกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้ที่มาร่วมในงานมีการแต่งกายยับเยุมมากขึ้นและเกิดจากการหยอกล้อกัน แล้วเกิดการเกินเลยขึ้น ทำให้เกิดการละเมิด

ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์

ปลูกจิตสำนึกให้คนที่มาร่วมในงานหรือบุคคลทั่วไปนึกถึงปัญหาในการละเมิดที่จะตามมาแก่ตนเองและครอบครัว และควรณรงค์เรื่องการแต่งกายสุภาพแบบไทย การรักษามวลสงวนตัว

๔. ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเพื่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานีด้านวัฒนธรรมจากการพูดเท็จ

ปัญหา อุปสรรคในการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์

ปัญหาเกิดจากผู้ที่มาร่วมในงานมักพูดเท็จเพื่อเอาตัวรอดคนมักพูดเท็จจนเป็นนิสัยจนทำให้ต้องมีการพูดเท็จและเกิดจากความจำเป็นในการประกอบอาชีพหรือเลี้ยงชีวิตของตนและครอบครัวนอกจากนี้คนชอบพูดระรานคนอื่นด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย

ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์

ควรรู้จักเข้มงวดเรื่องวัฒนธรรมภาษา ความละเอียดทั้งที่งานศพหรืองานอื่นๆ ตามที่ชุมชนได้จัดขึ้นจัดกิจกรรมการฟังธรรมให้เกิดขึ้นในงานศพให้มากกว่านี้ต้องปลูกฝังให้เป็นคนซื่อสัตย์ มีความละเอียดไม่มีการพูดเท็จหรือพูดคำหยาบคายรู้จักยั้งคิด ให้ครอบครัวสอนตั้งแต่ยังเด็กไม่ให้มีการพูดเท็จหรือพูดคำหยาบคาย

๕. ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเพื่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ของชุมชนในตำบลทับกุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี ด้านวัฒนธรรมจากการดื่มน้ำเมา

ปัญหา อุปสรรคในการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์

ปัญหาเกิดจากสังคมไทยนิยมดื่มสุราในงานต่างๆ ดังนั้น งานศพทุกงานจึงได้มีการดื่มสุรานอกจากนี้เมื่อมาในงานศพ ถ้าไม่มีการนำสุรามาให้ผู้มาร่วมในงานดื่ม จะได้รับการตำหนิว่า มีความตระหนี่และสุราทำให้ขาดสติ ส่งผลให้เกิดทะเลาะวิวาทกันหรือเวลาเดินทางกับมักเกิดอุบัติเหตุ

ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์

ควรณรงค์ให้ความรู้เรื่องพิษภัยของการดื่มสุราทั้งที่อยู่ในงานหรือไม่อยู่ในงานก็ตาม จัดงานโดยไม่มีเหล้าถึงแม้จะมีผู้มาร่วมงานตำหนิก็ตามให้ตระหนักถึงโทษของการดื่มสุรา อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากการดื่มสุรา

สรุป

ปัญหาและอุปสรรคในความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ คือ ด้านวัฒนธรรมจากการฆ่าสัตว์ พบว่า สัตว์ที่เกิดมาล้วนเป็นอาหารของเราและหาได้ง่ายด้านวัฒนธรรมจากการลักทรัพย์เกิดจากความอยากจนของคนในชุมชน การดื่มน้ำเมาตัวรอดด้านวัฒนธรรมประเพณีในกามการขาดจิตสำนึกการแต่งกายยับเยุมมากขึ้นด้านวัฒนธรรมจากการพูดเท็จการพูดเท็จเพื่อเอาตัวรอดความจำเป็นต่อการเลี้ยงชีวิตของตนและครอบครัวด้านวัฒนธรรมจากการดื่มน้ำเมา เกิดจากค่านิยมในการดื่มสุรา การตำหนิของคนที่มาร่วมงาน

ข้อเสนอแนะต่อความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างการจัดงานศพที่พึงประสงค์ คือด้านเว้นจากการฆ่าสัตว์ พบว่า ควรมีความเมตตาต่อสัตว์ต้องรู้จัก ยับยั้งจิตใจด้านเว้นจากการลักทรัพย์ครอบครองต้องดูแลเอาใจใส่คุณธรรม จริยธรรมและควรมีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตั้งแต่ยังเด็กๆด้านเว้นประพฤติดีในกามปลุกจิตสำนึกและการรักษาวล สงวนตัวด้านเว้นจากการพูดเท็จปลุกฝังให้เป็นคนซื่อสัตย์ละอายไม่มีการพูดเท็จหรือพูดคำหยาบคาย ด้านเว้นจากการดื่มน้ำเมา ควรรณรงค์ให้ความรู้เรื่องพิษภัยและตระหนักถึงโทษของการดื่มสุรา

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กัณฑ์ มารเไร. พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านน้ำลาดตำบลนายางกลักอำเภอสทิงพระจังหวัดชัยภูมิ.
- ปริญญาณิพนธ์ ศศ.ม.** มหาสารคาม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓.
- ปรานี วงษ์เทศ. **พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.
- พระมหาคำรบ ธรรมธโร (หิรัญชาติ). “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาวันชัย ธรรมชโย (ช่วงสำโรง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระอนุชิต ปทุมวณฺโณ (หวังวรรณ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายในศาสนาตั้งเดิมของเผ่าม้ง”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- เสถียร โกเศศ. **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและการตาย**. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง, ๒๕๓๑.

ศึกษากิเลสในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

A Study of Mara of Defilements in Insight Meditation Practice

พระครูประสิทธิธรรมมาทร*

ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง พธ.ม., พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)**

บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า . กิเลส หมายถึง เป็นสิ่งมัวหมอง อุปสรรคขัดขวาง เป็นอุปกิเลสทำให้จิตใจไม่
ผ่องใส ไม่บริสุทธิ์ เป็นทาสแห่งตัณหา ถูกตัณหาชักนำให้อัฏฐกาพจิตใจหายาบ ยินดีการยึดติด เพราะจิตเป็นอกุศล
เจตสิกที่เป็นเครื่องนำสรรพสัตว์ให้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ตามนัยพระอภิธรรม สภาวธรรมที่เป็นกิเลสคือ
โลภะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ อุทธัจจะ อหิริกะ อนัตตตัปปะ ในคัมภีร์วิภังค์ชี้สาเหตุแห่งทุกข์ว่า
เป็นแก่นของกิเลส หรืออีกนัยหนึ่ง กิเลส ตัณหา และสภาวธรรมที่เป็นอกุศล ที่เรียกว่า ทุกขสมุทัย กิเลส
ต่าง ๆ ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ วิธีปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลส พบว่ามี ๒ วิธี คือ สมถภาวนา และวิปัสสนา
ภาวนา ในแต่ละวิธีก็สามารถขจัดกิเลสแตกต่างกัน โดยแสดงการละกิเลสไว้เป็น ๕ ระดับ คือ ตึงคปทาน
วิกขัมภนปทาน สมุจเฉทปทาน ปฏิปัสสัมภนปทาน นิสสรณปทาน. การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ขจัดกิเลสที่
สมบูรณ์ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔
เป็นแนวทางที่ทำให้จิตบริสุทธิ์หมดจด พ้นจากทุกข์ ก้าวผ่านสู่การเป็นพระอรหันต์ ในพระพุทธศาสนามีพระ
อรหันต์ ๔ ประเภท คือ พระโสดาบัน ละสังโยชนได้ ๓ อย่างมี สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส พระสก
ทาคามี ละกิเลสตามที่พระโสดาบันละได้ แต่ไม่มีอำนาจปหานกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งได้เด็ดขาด เพียงแต่ทำให้
เบาบางลง พระอนาคามี เป็นบุคคลผู้ได้ปหาน กามราคะ พยาบาทะ โดยไม่มีเศษเหลือ ท่านผู้ใดบรรลุถึงภูมินี้
แล้ว จะไม่กลับมาถือปฏิสนธิในกามภูมิ และเทวโลกอีก พระอรหันต์เป็นผู้มีปัญญาบารมีเต็มเปี่ยม ได้บรรลุจุดต
มรรค และได้รับผลนั้นอันประเสริฐยอดเยี่ยม สามารถปหานกิเลสที่ยังเหลืออยู่ในชั้นสันดานอีก ๗ ประการได้อย่าง
เด็ดขาด และเมื่อบุคคลปราศจากกิเลส สภาวะของนิพพานก็เข้ามาแทนที่ สภาวะจิตก็สงบจากสังขารธรรมทั้งปวง

คำสำคัญ: กิเลส, วิปัสสนาภาวนา,

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ศึกษานาฬศึกษาพุทธโฆส

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตศึกษานาฬศึกษาพุทธโฆส

Abstract

The result shown that; The mara of defilements is tarnished, obstacle and defilements effect to sad mentally and impurity, and slave of caving. The mind was induced by randy effect to change personality, coarse mind and willing to Adherence. Because, the mind is demeritorious thought It is applied to sentient beings's death circulated in Transmigration according to the the higher doctrine. Natural condition that is defilements i.e. greed, anger, delusion, conceit, belief, perplexity, sloth, restlessness, shamelessness, and fearlessness in the book of divisions is indicators cause of suffering that is the staple of defilements or defilements, craving, natural condition is a demerit. That call "cause of arising of suffering". The every mara of defilements are all fall under Trinity rule. How to eliminate the mara of defilements found two ways consist of concentration development and insight development. Each method can eliminate the mara of defilements different show passion at a level of. The result shown that; The mara of defilements is tarnished, obstacle and defilements effect to sad mentally and impurity, and slave of caving. The mind was induced by randy effect to change personality, coarse mind and willing to Adherence. Because, the mind is demeritorious thought It is applied to sentient beings's death circulated in Transmigration according to the the higher doctrine. Natural condition that is defilements i.e. greed, anger, delusion, conceit, belief, perplexity, sloth, restlessness, shamelessness, and fearlessness in the book of divisions is indicators cause of suffering that is the staple of defilements or defilements, craving, natural condition is a demerit. That call "cause of arising of suffering". The every mara of defilements are all fall under Trinity rule. How to eliminate the mara of defilements found two ways consist of concentration development and insight development. Each method can eliminate the mara of defilements different show passion at a level five. These include abandoning by substitution of opposites, abandoning by suppression, abandoning by cutting, abandoning by tranquillization, abandoning by escape. Buddha presented completed insight development in the Four Foundations of Mindfulness that insight development According to foundations of mindfulness is an approach that is purely mind purity, liberation from suffering, and through step to becoming the noble individual. Buddhist's noble individual in four categories. i.e. stream-enterer, Once-returner, Non-returner, and an arahant. An arahant have a lots of intellectual prestige and have achieved the path of the worthy one. Whena

Keywords: Defilements, Mara, meditation

๑. บทนำ

กิเลสสารไม่มีตัวไม่มีตน เป็นเพียงความรู้สึกที่ปรุงแต่งขึ้นมาในจิตใจ แต่กิเลสสารก็มีฤทธิ์เดชมากเหลือประมาณ คือทำให้เกิดกรรม ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงกฎแห่งกรรมที่แท้จริงของสรรพสัตว์ผู้ถูกบังคับบัญชาด้วยเครื่องมือคือกิเลสสารกิเลสสารไม่มีตัวไม่มีตน เป็นเพียงความรู้สึกที่ปรุงแต่งขึ้นมาในจิตใจ แต่กิเลสสารก็มีฤทธิ์เดชมากเหลือประมาณ คือทำให้เกิดกรรมในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงกฎแห่งกรรมที่แท้จริงของสรรพสัตว์ผู้ถูกบังคับบัญชาด้วยเครื่องมือคือกิเลสสารซึ่งเป็นต้นเหตุให้สัตว์สร้างกรรมจิตที่มีความเพิลิตเพลินถูกกรรมกิเลส^{๔๓๗} ที่ทำให้มนุษย์ดิ้นรนต่อสู้ ไขว่คว้าเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตอบสนองต่อสภาวะกิเลสสารทั้งนั้น ทำให้มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสัตว์โลก อากาศโลก และสังขารโลก กิเลสสารทำหน้าที่ได้ทุกอย่าง ที่ร้ายกาจที่สุดคือ การทำหน้าที่ตอก ทำหน้าที่ตึง ทำหน้าที่ลงหมุด เพื่อยึดจิตใจของสัตว์ไว้กับความทุกข์ ในกิเลสสาร มีอาการเหมือนกับดอกตะปู^{๔๓๘} หรือว่าตรึงไว้ด้วยหมุด ปักเสียบไว้ให้ติดอยู่เหมือนเอาหลาวเสียบปลาให้ติดอยู่กับดิน จิตหรือวิญญาณของสัตว์จึงติดแน่นอยู่กับโลกหรือความยึดมั่น ชนทั้งหลายเหล่าใดไม่ระวังจิต ที่ท่องเที่ยวไปได้ไกล ไปเตี้ยไม่มีสระ มีคูหาเป็นที่อาศัย ชนทั้งหลายเหล่านั้นจะไม่พ้นจากเครื่องผูกแห่งมารคือ (กิเลส)^{๔๓๙} ซึ่งเป็นต้นเหตุให้สัตว์สร้างกรรมที่มีผลทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุดว่าบุคคลประกอบกรรมแล้วก็ต้องรับผลของกรรมนั้น เพราะกรรมที่ทำไว้ในอดีตภพใดภพหนึ่ง เราจึงกลับมาเกิดในโลกนี้อีกในอภพที่เป็นร่างกายและจิตใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ชีวิตของเราในปัจจุบันชาติ เป็นผลมาจากเหตุในอดีต ในทางกลับกัน ร่างกายและจิตใจนี้กลายเป็นที่เกาะกุมของตัณหาและอุปาทาน ตัณหาและอุปาทานนี้เป็นเหตุที่ทำให้เราก่อกรรม ทำให้ต้องเกิดใหม่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เพื่อเพิ่มพูนตัณหาและอุปาทานในกายและจิต กิเลส กรรม และผลของกรรมจึงเป็นองค์ประกอบสามอย่างของวงจรในสังสารวัฏอันหาเบื้องต้น

ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นสภาวะแห่งกิเลส ที่ทำให้มนุษย์ดิ้นรนต่อสู้ ไขว่คว้า เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตอบสนองต่อสภาวะกิเลสทั้ง ๓ นั้น ทำให้มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสัตว์โลก อากาศโลก และสังขารโลก กิเลสทำหน้าที่ได้ทุกอย่าง ที่ร้ายกาจที่สุดคือ การทำหน้าที่ตอก ทำหน้าที่ตึง ทำหน้าที่ลงหมุด เพื่อยึดจิตใจของสัตว์ไว้กับความทุกข์ กิเลสมีอาการเหมือนกับดอกตะปู หรือว่าตรึงไว้ด้วยหมุด ปักเสียบไว้ให้ติดอยู่เหมือนเอาหลาวเสียบปลาให้ติดอยู่กับดิน จิตหรือวิญญาณของสัตว์จึงติดแน่นอยู่กับโลกหรือความทุกข์

ดังนั้น จึงต้องมีสภาวะธรรมอีกชนิดหนึ่ง เป็นตัวรับรู้ความดี ความชั่ว ความสุข ความเจ็บปวดทรมานดังกล่าว ตัวรับรู้ นั่นคือ จิต ดังมีธรรมบทหนึ่งแสดงสภาวะความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องด้วยจิตไว้ว่า ชนทั้งหลายเหล่าใดไม่ระวังจิต ที่ท่องเที่ยวไปได้ไกล ไปเตี้ยไม่มีสระ มีคูหาเป็นที่อาศัยชนทั้งหลายเหล่านั้นจะไม่พ้นจากเครื่องผูกแห่งมารคือ (กิเลส) หรือเพราะจิตเป็นธรรมชาติรู้อารมณ์สามารถน้อมเอาอารมณ์ที่อยู่ไกลแสนไกลที่เคยพบเห็นมาแล้ว เอามาคิดนึกได้ เหตุที่จิตเป็นนามธรรมไม่มีรูปร่างสัณฐาน จึงไม่สามารถรู้ได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่รู้ด้วยใจเท่านั้น จิตมีสภาวะเป็นรูปธรรม จึงไม่อาจแสดงรูปร่างสัณฐานให้ปรากฏกับจิตของสัตว์ทั้งหลายได้ ดังนั้น จิตย่อมถูกอภัสวากิเลสผูกพันอยู่เป็นประจำ ทำให้ไม่รู้จักความเป็นจริงของรูปนาม คือทุกขสัจจะ จึงเกิดความสำคัญผิดคิดว่า รูปนามขั้น ๕ เป็นอัตตาตัวเรา ปรารถนาความสุข ความสบาย ความเที่ยง จิตจึงวิปลาสไปจากความเป็นจริงอยู่เสมอ

^{๔๓๗} คุรยลละเอียตใน พ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๑๔/๓๗๑/๖๔๐.

^{๔๓๘} คุรยลละเอียตใน พ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๗๙-๖๘๖/๔๕๖.

^{๔๓๙} คุรยลละเอียตใน พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๓/๓๘๗.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษากิเลสमारในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษากิเลสमारในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๓.๑ ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๓.๒ ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ อรรถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เกี่ยวข้องกับกิเลสमार ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๓.๓ รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูล คือ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยนำมาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับ กิเลสमार นำหลักธรรมมาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติของตนและของบุคคลอื่นด้วย

๓.๔ นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ความหมายของ กิเลสमार

คำว่า “กิเลสमार” มาร คือ กิเลสตามความหมาย มารเพราะเป็นตัวกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต ^{๔๔๐} โดยอาการที่เข้าครอบงำจิตขัดขวางทำให้เศร้าหมอง ซักพาให้ทำความชั่ว ล้างผลบุญคุณความดี ปกติธรรมชาติของจิตนั้นสะอาดผ่องใสต่อมากลับเป็นจิตเศร้าหมอง ก็เพราะอารมณ์ที่จรมาเยี่ยมเยือนจิต เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่พอใจ เห็นรูปด้วยตา ได้ยินเสียงด้วยหู ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก ได้ลิ้มรสด้วยลิ้นได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้เรื่องทั้งหลายด้วยใจ ย่อมยินดีในส่วนที่น่ารัก ย่อมยินร้ายในส่วนที่ไม่น่ารัก ไม่ตั้งสติในกาย มีใจอ่อนไหว ย่อมไม่รู้อะไรถึงวิมุตติ ซึ่งเป็นที่ดับของอกุศลธรรม ถ้าจิตเสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นกลางๆ มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ย่อมยินดีเพลิดเพลิน (บันเทิง) ยึดถือ (อุปาทาน) ในเวทนานั้น ย่อมถึงความยินดี ยินร้าย เป็นเหตุให้เกิดภพชาติสืบไปจนถึงขรามรณะ และทุกข์ต่างๆ มี โศกะ เป็นต้น เกิดเป็นทุกข์สมุทัย ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะรู้ทางอายตนะ ^{๔๔๑} สภาวะอย่างนี้เรียกว่า “กิเลส”

การปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระ หรือตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสमार โดยปราศจากการควบคุมนั้น จิตจะเป็นไปตามอารมณ์ที่เข้ามากระทบในทวาร บุคคลอย่างนี้ถือว่าเป็นผู้ประมาทเพราะกิเลสจะทำลายเขา รวมทั้งทำอันตรายผู้อื่นในสังคม ฉะนั้น พระพุทธองค์ทรงเปรียบเหมือนนายแพทย์ผู้ฉลาด เปรียบเหมือนนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ สามารถบอกวิธีการรักษาโรคร้ายที่เกิดจากกิเลสเหล่านี้ได้หากผู้ใดมีความศรัทธา และเดินตามหนทางที่พระองค์ทรงชี้ทางไว้แล้ว นั่นคือ การเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในสติปัฏฐานสูตรว่า ภิคุชทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ และปริเวหา

^{๔๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๔.

^{๔๔๑} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๔/๓๑๙.

เพื่อดับทุกข์และโศกนาฏ เพื่อบรรลุนิพพานให้แจ้ง การละกิเลส มาร คือกิเลส ต้องอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่สุดในทางพระพุทธศาสนา เป็นลักษณะพิเศษแตกต่างจากศาสนาทุกศาสนาในโลก เป็นหลักการปฏิบัติให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ในปัจจุบัน และเป็นเหตุให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดโดยสิ้นเชิง

การศึกษากิเลสในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า กิเลส คือ สิ่งที่แฝงติดอยู่ในใจแล้วทำให้ใจเศร้าหมองขุ่นมัว หรือหมายถึง เครื่องทำให้ใจเศร้าหมอง แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท คือ โสภะ โทสะ โมหะ มานะ อหิริ กะ อนัตตตัปปะ อุทธัจจะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ

กิเลสทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อว่าโดยระดับขั้นแล้ว จัดแบ่งได้เป็น ๓ ชั้น คือ วิติกม กิเลสกิเลสอย่างหยาบ เป็นกิเลสที่ทำให้ก้าวล่วงออกมาทางกาย วาจา เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การกล่าววาจาทุจริตต่างๆ ละได้ด้วยศีล (อธิศีลสิกขา) ปริญญาสิกขา กิเลสอย่างกลาง เป็นกิเลสที่เกิดขึ้นกลุ่มมรุมอยู่ในใจ ยังไม่ได้ก้าวล่วงออกมาทางกาย วาจา ละได้ด้วยกุศลขั้นสมาธิ ^{๔๔๒} (อธิจิตตสิกขา) อนุสัยกิเลส กิเลสอย่างละเอียด เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในจิตไม่ปรากฏตัวออกมา หรือเป็นกิเลสที่มีกำลังที่ยังละไม่ได้ จะละได้ด้วยกุศลขั้นปัญญาเท่านั้น (อธิปัญญาสิกขา) วิติกมกิเลส และปริญญาสิกขา เกิดขึ้นได้ เพราะมีอนุสัยกิเลส เมื่อโลกุตตรมรรคปหานอนุสัยกิเลสเป็นสมุจเฉท ตามลำดับแล้วกิเลสชั้นหยาบและกิเลสชั้นกลางจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้อีก ดังนั้น ผู้ที่เห็นภัยที่เนื่องด้วยกิเลสเหล่านี้จึงมุ่งแสวงหาวิธีปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลสทั้งหลาย

วิธีปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลสในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ท่านแสดงไว้ ๒ วิธี คือ สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ในแต่ละวิธีก็สามารถขจัดกิเลสได้แตกต่างกันไป โดยได้แสดงการขจัด หรือการละกิเลสไว้เป็น ๕ ระดับ คือ ตทั้งคปหาน หมายถึง การปหานกิเลสชั่วคราววิกขัมภนปหาน หมายถึง การปหานกิเลสด้วยการข่มไว้ สมุจเฉทปหาน หมายถึง การปหานกิเลสได้เด็ดขาดปฏิปัสสัมภนปหาน หมายถึง การปหานกิเลสด้วยความสงบนิสสรณปหาน หมายถึง การปหานกิเลสด้วยการสลัดออกไป

๔.๒ วิปัสสนาภาวนา พบว่า ปัญญาที่เห็นสภาวะธรรมรูปสภาวะธรรมนาม หรือรูปนามในปัจจุบันขณะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติตามความเป็นจริงว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์และไม่ใช่ตัวตน ไม่สามารถบังคับบัญชาได้นั้นก็คือไตรลักษณ์นั่นเอง การฝึกอบรมจิตให้เกิดความรู้แจ้งการเจริญปัญญา หรือวิธีการทำให้เกิดการเห็นแจ้ง เป็นสภาพที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายมีความทุกข์ เป็นสภาพที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิด ได้รับทุกข์ทรมานไม่มีที่สิ้นสุด ในทางพระพุทธศาสนาจึงมีหลักการเพื่อขจัดกิเลสที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมอง หลักการดังกล่าวนี้คือหลักวิปัสสนาภาวนา

ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ได้วางแนวทางการปฏิบัติไว้ให้ผู้ปฏิบัติดำเนินตามไปเป็นลำดับ โดยหลักการเบื้องต้น ท่านได้กล่าวให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ไว้ทรงแสดงไว้นั้นคือ ทางไปอันเอก ทางไปอันเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ เพื่อก้าวล่วงโศก (ความแห่งใจ) และปริเวท (ความคร่ำครวญ) เพื่อดับทุกข์และโศกนาฏ เพื่อบรรลุนิพพานที่พระอรหันต์เข้าถึง เพื่อทำกรรมที่ไม่มีกิเลสเครื่องร้อยให้แจ้ง แนวทางนั้นคือ สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐานการตั้งสตินั้น ^{๔๔๓} เมื่อว่าจำเพาะความระลึกก็คงเป็นอย่างเดียวแต่เมื่อแยกตามอารมณ์ที่ระลึกตามจริตของบุคคลก็เป็น ๔ คือ

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการมีสติกำหนดที่กาย เน้นการกำหนดที่อิริยาบถใหญ่ได้แก่ อากาณัง อากาณียัน อากาณดิน และอากาณอน อิริยาบถย่อย ได้แก่ การทำความรู้ตัวอยู่เสมอ(สัมปชัญญะ) ในการก้าว

^{๔๔๒} คุรยละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๔/๓๑๙.

^{๔๔๓} คุรยละเอียดใน ที.ส.อ. (ไทย) ๑/๓๒๒๓๒๖/๒๐๙.

ไปข้างหน้า การถอยกลับไปข้างหลัง การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออกการนุ่ง การห่มเสื้อผ้า การกิน การดื่ม การเคี้ยว การถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ การตื่น การพูด และการนั่ง เป็นต้น^{๔๔๔}

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการมีสติกำหนดที่เวทนา เวทนาหมายถึง ความรู้สึกหรือการส่ายอารมณ์ ได้แก่ สุขเวทนา ความรู้สึกสบาย เป็นสุข ทุกขเวทนา ความรู้สึกไม่สบาย เป็นทุกข์ และ อุเบกขาเวทนา ความรู้สึกเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์^{๔๔๕}

๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการมีสติกำหนดที่จิต เป็นการกำหนดรู้จิตและเจตสิก(สิ่งที่ประกอบกับจิต) เช่น กำหนดรู้ว่า จิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ จิตไม่มีราคะ ก็รู้ว่าจิตไม่มีราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ จิตไม่มีโทสะ ก็รู้ว่าจิตไม่มีโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ จิตไม่มีโมหะ ก็รู้ว่าจิตไม่มีโมหะ จิตตั้งมั่น ก็รู้ว่าจิตตั้งมั่น จิตไม่ตั้งมั่น ก็รู้ว่าจิตไม่ตั้งมั่น เป็นต้น

๔) ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการมีสติกำหนดที่ธรรม ซึ่งหมายถึงอารมณ์หรือสภาวะธรรมที่ปรากฏอยู่ในใจ ได้แก่ นีวรณ ๕ ชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ และอริยสัจ ๔

เมื่อประกอบความเพียรในธรรมฐาน ต้องเป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมในการระบองจิต ช่มจิตทำจิตให้รำแรง ทำจิตให้ตั้งมั่นและวางเฉย พยายามระบองจิตให้ตั้งอยู่ด้วย ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์

วิริยสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์ เมื่อจิตฟุ้งซ่านก็ช่มด้วยปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์ การทำจิตให้รำแรงด้วยการพิจารณา สังเวควัตถุ ๘ ประการ คือ ขาติ ขรา พยาธิมรณะ ทุกข์ ในอบาย ทุกข์มีวิภูฏเป็นมูลในอดีต ทุกข์มีวิภูฏเป็นมูลในอนาคต ทุกข์มีการแสวงหาอาหารเป็นมูลในปัจจุบัน หรือด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย ทำจิตให้เว้นจากความหดหู่และฟุ้งซ่าน ด้วยผูกใจไว้กับวิริยะและสมาธิหรืออุปะการสมาธิ และอัปนาสมาธิ วางเฉย ผู้ปฏิบัติรู้ความหดหู่ ฟุ้งซ่านแห่งจิต จิตอภิมยในอารมณ์กสิณ เป็นต้น หรือจิตสัมปยุตด้วยฌานแล้ว ไม่พึงชวนชวยในการระบองจิต ช่มจิต ทำจิตให้รำแรง ควรกระทำการวางเฉยอย่างเดียว

๕. สรุป

กิเลสสาร เป็นอาการเศร้าหมอง ขัดขวาง คุณงามความดีในปัจจุบันและอนาคตจากกระบวนการอย่างหนึ่งของวิปัสสนาภาวนาคือ การขจัดความคิดที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีลักษณะของความงาม ความสุข ความเที่ยง และความมีตัวตน การเจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดรูปรูปนามเป็นอารมณ์อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งสามารถทำลายวิปลาสทั้งสี่และเกิดปัญญา ที่เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาดังกล่าว มิได้เป็นปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผล แต่เป็นปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมและการลงมือปฏิบัติปัญญาประการหลังนี้จะก่อให้เกิดความรู้แจ้งแทงตลอดในรูปนามและสรรพสิ่งทั้งหลายว่ามีความน่าเกลียด เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง และไม่มีตัวตน ปัญญาที่เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อันจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ในพระคัมภีร์ของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ปัญญาในที่นี้คือ วิปัสสนาญาณ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด

^{๔๔๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๙-๑๑๐/๑๐๕.

^{๔๔๕} ตูรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑๓/๑๐๙.

๖. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาพบว่า กิเลสุมารเป็นธรรมฝ่ายอกุศลที่มีความหมาย ประเภทและลักษณะ รวมถึงแง่มุมที่มีความหลากหลาย และยังเป็นเสมือนเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นอริยบุคคลได้อีกด้วย พุทธบริษัทจึงจำเป็นต้องสร้างเสริมความรู้และทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งถึงแง่มุมต่างๆ เหล่านี้ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาไปปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลสุมาร ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษากิเลสุมารในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อขจัดกิเลสุมารในพุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้ เป็นการศึกษาเอกสารด้านพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น ผู้ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า ควรจะศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นอื่นๆ ดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะต่อพระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชนทั่วไป และกลุ่มบุคคลผู้ใคร่ต่อการปฏิบัติสมถวิปัสสนา ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเกี่ยวกับโทษภัยของกิเลสุมาร เพื่อนำไปใช้ในระหว่างการปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐาน รวมไปถึงกลุ่มบุคคล และสังคมโดยรวม เพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒) ข้อเสนอแนะต่อพระภิกษุสงฆ์ พุทธศาสนิกชนทั่วไป และกลุ่มบุคคลผู้เกี่ยวข้องที่สนใจเจาะลึกเรื่องกิเลสุมาร ในประเด็นความหมาย ประเภท และลักษณะของกิเลสุมาร ดังที่ปรากฏในงานวิจัย เพื่อชี้นำไปสู่ความรู้และความเข้าใจต่อหลักธรรมที่สำคัญๆ อื่นๆ จึงจะนำไปเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ของหลักธรรมที่สำคัญนั้นๆ ต่อไป

๓) ข้อเสนอแนะต่อวิธีการปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลสุมาร จากความสำคัญของกิเลสุมาร จะเห็นได้ว่ามีมากมายและมีความสลับซับซ้อน ยากต่อการแยกแยะ เมื่อกิเลสุมารแสดงสภาวะธรรมออกมา ผู้ที่ไม่ได้ผ่านการเรียนรู้ และไม่เคยปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาก่อน มักจะมองข้ามความสำคัญ และไม่เห็นโทษภัยที่จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และกระทบต่อการปฏิบัติ จึงเป็นผลให้การปฏิบัติเน้นซ้ำออกไป ดังนั้น ผู้ปฏิบัติหรือผู้ที่สนใจจึงควรที่จะศึกษาและตีความเพิ่มเติมลงในเชิงลึกให้มากยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติวิปัสสนา และไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษากิเลสุมารในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและวิปัสสนาเพื่อละกิเลสุมารในพุทธศาสนาเถรวาท หากมีการศึกษาต่อไป ควรศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

๑) ศึกษาการละสังโยชน์ที่เป็นกิเลสุมารในการเจริญวิปัสสนาภาวนาเป็นอย่างไร

๒) ศึกษากิเลสุมารในฐานะที่เป็นอุปสรรคต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระกัมมัญฐานาจารย์ พระปณิตตาภิวังศ์. In This Very Life รู้แจ้งในชาตินี้. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๒.
- วรรณสิทธิ ไวยะเสวี. จิตปรมัตต์ คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑. นครปฐม: มูลนิธิแนบ มหานิรันดร์, ๒๕๕๐.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. วชิรญาณวงศ์เทศนา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ๒๕๑๕.
- พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาส อินทปัญโญ). พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส. ธรรมสภา: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๔.
- พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจารย์. ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธรรมัตถสังคหฎีกา วิถีมุตตสังคหะ ภูมิจตุกะและปฏิสนธิจตุกะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๑ (หลักสูตรชั้นมัชฌิมอภิธรรมิกะตรี). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๔๖.
- พระคันธสาราภิวังศ์, อภิธรรมัตถสังคหะ และ ปรมัตถทีปนี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันกราฟิก เพลท, ๒๕๔๖, หน้า ๖๔๖.

การศึกษาแนวทางการเจริญสติในชีวิตประจำวัน
ตามหลักคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ

THE STUDY OF PREVENTION OF PRACTICING MINDFULNESS
IN DAILY LIFE ACCORDING TO DOCTRINE OF LUANGPO TIEN CITTASUBHO

นางสาวเกื้อกุล มุลทา *

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาวิธีการการเจริญสติตามหลักคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการเจริญสติในชีวิตประจำวัน และงานวิจัยนี้เป็นงานวิชาเชิงเอกสารหลักการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักปฏิบัติเพื่อนำสติมากำหนดไว้ที่ฐานทั้ง ๔ เรียกว่าสติปัฏฐาน ๔ คือ นำสติมากำหนดไว้ที่กาย นำสติมากำหนดไว้ที่เวทนา นำสติมากำหนดไว้ที่จิต กำหนดสติไว้ที่ธรรม เพื่อให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิมีปัญญาดับทุกข์ได้ในระดับต่าง ๆ จนไปถึงพระนิพพาน รูปแบบการเจริญสติเคลื่อนไหวไม่หลับตาตามหลักคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ ตรงกับหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในหมวดกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในอริยาบถบรรพ และ สัมปชัญญะบรรพจุดมุ่งหมายคือเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้ตื่นขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ เป็นหลักการเจริญสติที่สนับสนุนให้นำมาใช้กับชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: การศึกษา, การเจริญสติ, ชีวิตประจำวัน, หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ

Abstract

This thesis contains 3 objectives; they were 1) to study about the mindfulness practicing in Theravada Buddhism 2) to study about the methodology of mindfulness practicing of LuangporTienCittasubho doctrine 3) to study about the mindfulness practicing in daily life and this thesis was the research documentation. The mindfulness practicing in Theravada Buddhism was aim to limit the mindfulness at the fourfold foundations, called “The four foundations of mindfulness”; they were Gaya-nupassanasatipattan, Vettana-nupassanasatipattan, Jitta-nupassanasatipattan and Thamma-nupassanasatipattan. The four foundations of mindfulness were the practicing for keep the standing of consciousness and understand the spirituality suffering

* นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

in various levels until reach out the nirvana. Practicing mindfulness by moving with unclosing eyes of LuangporTienCittasubho doctrine was the Gaya-nupassanasatipattan which contained body movements and mindfulnessdetermining. The aim of this practicing was reminding body to be an observer which can encourage people to apply this practicing in daily life.

Keywords: Education, mindfulness practicing, daily life, Luangpo Tien Cittasubho

๑ บทนำ

ในปัจจุบันต้องยอมรับว่าสังคมได้พัฒนาเข้าสู่ยุคแห่งความเจริญของวัตถุทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วและครอบคลุมไปทั่วทุกหย่อมหญ้าของสังคมไทย เมื่อความเจริญทางด้านวัตถุเจริญงอกงามอย่างเต็มที่ แน่นนอน โหมหนักอันดั่งงามของสังคมไทยที่มีมาในอดีตย่อมถูกบดบังไป วัฒนธรรมทางด้านจิตใจ คือ ศาสนา ความเชื่อด้านปรัชญาชีวิต ค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งผูกโยงไปถึงอุดมการณ์แห่งชาติ และเป็นวิถีชีวิตของคนไทยมานับนาน ถูกปล่อยปละละเลยเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระไม่มีประโยชน์อะไรล้ำสมัย มองว่าศาสนาและศีลธรรมไม่สนับสนุนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางสังคมจึงถูกมองข้ามและไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร

เมื่อทุกภาคส่วนของประเทศล้วนมุ่งพัฒนาแต่ความเจริญทางด้านวัตถุ เพื่อสนองตอบความต้องการทางกายภาพ แต่ทางด้านจิตใจของผู้คนในสังคมกลับเสื่อมลง ตกเป็นทาสของวัตถุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีแต่ความคิดเรื่องของการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงปากท้อง การวิ่งไล่ตามผลประโยชน์ใส่ตัวให้มากที่สุดไม่ต่างอะไรกันกับหมาล่าเนื้อ ชีวิตเหมือนยืนอยู่บนลู่วิ่งตลอดเวลาโดยหมายเอาว่าเงินและวัตถุเป็นตัวชี้วัดความสุข สนองตอบแต่ความต้องการทางกายชีวิตมีแต่ความรีบเร่งดิ้นรน ละเลยการดูแลไม่เอาใจใส่ด้านจิตใจของตน นานวันเข้าจึงเกิดภาวการณ์ขาดความสุขทางจิตใจที่เป็นรากเหง้าสำคัญของชีวิตผู้คนในสังคมต่างคิดเห็นแต่เรื่องผลประโยชน์ส่วนตนจึงมีแต่ความเห็นแก่ตัวใจร้อนขาดความอดทน ขาดการยับยั้งชั่งใจ ขาดสติ และโคตรเดียวหงอยเหงาซึ่งเป็นผลมาจากสภาพความเป็นครอบครัวเชิงเดี่ยวมีเพิ่มมากขึ้น มีปัญหาความเดือดร้อนเกิดขึ้นในสังคมไม่เว้นแต่ละวัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชญากรรมความรุนแรงต่างๆ ความรุนแรงทางเพศ การฆ่าข่มขืนกระทำชำเรา และปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหายาเสพติด ปัญหาการฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาเพิ่มมากขึ้นในแต่ละวัน เรื่องของโรคภัยไข้เจ็บที่ได้รับผลกระทบจากการอุปโภคบริโภค ทางเทคโนโลยีเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว และตลอดจนภาวะของโรคทางจิตที่นับวันจะมีผู้ป่วยโรคนี้น่าขึ้นเรื่อย ๆ อันเป็นผลมาจากการขาดความภูมิใจในตัวเองและการขาดความสุขทางด้านจิตใจเป็นเบื้องต้น

เมื่อผู้คนเห็นว่าเทคโนโลยีไม่สามารถตอบโจทย์ความสุขที่แท้จริงได้ จึงหันหน้าเข้าหาคำสอนของศาสนา และพระพุทธศาสนาสามารถตอบโจทย์ปัญหานี้ได้เป็นอย่างดี โดยการนำบุคคลเข้าสู่ขบวนการปฏิบัติเจริญสติวิปัสสนาพัฒนาสติปัญญาให้เจริญงอกงาม สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่จิตใจของมนุษย์เป็นเบื้องต้นด้วยว่าพระพุทธศาสนานั้นสอนให้เข้าไปรู้เห็นธรรมชาติของชีวิตตามความเป็นจริง คือ กฎไตรลักษณ์ เพื่อให้เกิดขบวนการแก้ปัญหาบนพื้นฐานของความเป็นจริงแบบเผชิญหน้ากล้ายอมรับและเข้าใจปัญหาตามความเป็นจริง ไม่จวนต่ออย่างผู้แพ้แต่พร้อมที่จะแก้ไขและให้โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทางที่ดี มีความกล้าหาญพร้อมที่จะยืนอยู่ในสังคมอย่างผ่าเผยบนพื้นฐานของความเป็นจริง เพราะมนุษย์คือสัตว์สังคม มนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนให้สังคมเป็นไปในมิติต่าง ๆ ได้ หากมนุษย์มีคุณภาพทางด้านจิตใจสูงส่งไปด้วยคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ย่อมนำมา

ซึ่งความสุขความสงบความเจริญแก่สังคมส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและยั่งยืน แต่ตรงกันข้ามหากมนุษย์ในสังคมมีคุณภาพทางด้านจิตใจต่ำขาดคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ก็มีแต่จะก่อให้เกิดแต่ความเดือดร้อนในสังคมอย่างกว้างขวางได้เช่นกัน

ปัจจุบันปัญหาอยู่ที่ว่าชีวิตประจำวันของผู้คนในยุคนี้มีข้อจำกัดเรื่องของเวลา เพราะต้องรีบเร่งดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเป็นสำคัญ จึงทำให้หลายคนขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้คำสอนของพระพุทธศาสนาในทางปฏิบัติที่เป็นหัวใจหลักไปซึ่งเป็นหนทางที่จะสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด ดังนั้นวิจัยเรื่องนี้จึงได้มีการศึกษาหลักการเจริญสติตามคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก ซึ่งเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวไม่หลับตา โดยท่านได้ประยุกต์มาจากวิธีการเจริญสติเคลื่อนไหวบริการ ตึง-นิ่ง-ตึง-นิ่ง ของพระมหาปานพระสอนกรรมฐานแห่งประเทศสาธารณประชาธิปไตยลาวแต่หลวงพ่อเทียนได้ปรับให้เป็นการเคลื่อนไหวที่มี ๑๔ จังหวะ เพื่อให้มีรูปแบบที่ชัดเจนและไม่ต้องใช้คำบริกรรม^{๔๕๖} ว่าน่าจะเป็นรูปแบบการเจริญสติที่เหมาะสมที่สุด ในการนำมาปรับประยุกต์เข้ากับการใช้ชีวิตประจำวัน ที่มีเคลื่อนไหวอวัยวะไปกับประกอบหน้าที่การทำงานต่าง ๆ อยู่ก่อนแล้ว ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า หลักการเจริญสติในชีวิตประจำวันตามคำสอนหลวงพ่อเทียน จิตตสุโกเพิ่มเติมในรายละเอียดมากขึ้นว่ามีแนวคิดหลักปฏิบัติสำคัญอย่างไรบ้าง จนเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ผู้ปฏิบัติธรรมเจริญสติตามแนวทางหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก แล้วได้นำมาใช้ในชีวิตของตนเองจนได้ผลเกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นดังกล่าวได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักการเจริญสติ ตามหลักคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก
- ๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการเจริญสติในชีวิตประจำวัน ตามหลักคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ได้ติดตามการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการเจริญสติในพระไตรปิฎก เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาถึงแนวคิดรูปแบบการปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมเจริญสติปฏิฐาน วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕ ท่าน เพื่อสนับสนุนข้อมูลการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ผลจากการวิจัยในพระไตรปิฎกและด้านเอกสารกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔.๑.๑ หลักการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักปฏิบัติเพื่อนำสติมากำหนดไว้ที่ฐานทั้ง ๔ ของกาย เรียกว่า สติปฏิฐาน ๔ คือ (๑) กายานุปัสสนาสติปฏิฐาน ฐานที่ว่าด้วยการพิจารณากายโดยการหายใจเข้าหายใจออกและในอริยาบถต่าง ๆ ทั้งอริยาบถใหญ่ และอริยาบถย่อย คือ ยืนเดินนั่งนอน คู้เหยียดเคลื่อนไหวกั้นตีมุดคิดขบถายหนักเบา ฯลฯ ตลอดจนความเป็นสภาวะธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ควบคุมบังคับบัญชาไม่ได้ เน่าเปื่อยพุพังไปตามกาลเวลาจึงไม่ใช่ที่ยึดที่อาศัยอย่างแท้จริง (๒) เวทนานุปัสสนา

^{๔๕๖} หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก, ฐักข์ ธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมตตาธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙.

สติปัญญา ฐานที่ว่าด้วยการพิจารณาอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่ทำให้รู้สึกทุกข์สุขทุกขมสุข ว่าเป็นเพียงสิ่ง
ที่จรเข้ามาอาศัยจึงไม่ควรยึดว่าเป็นบุคคลตัวตนเราเขาจึงไม่ควรยึดเป็นที่พึ่งที่อาศัย (๓) จิตตานุปัสสนาสติปัญญา
ฐานที่ว่าด้วยการพิจารณาจิตว่าเป็นเพียงธรรมชาติรับรู้เห็นธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลเกิดดับอยู่ใน
จิต ที่ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนบุคคลเราเขาจึงไม่ควรยึดเป็นที่พึ่งที่อาศัย (๔) อัมมานุปัสสนาสติปัญญา ฐานที่ว่าด้วยการ
พิจารณาธรรมตามความเป็นจริง เป็นสังขธรรมที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุตามปัจจัย
ไม่มีอะไรเที่ยงแท้เป็นทุกข์ รู้เห็นขั้น ๕ รูป นาม ตามความเป็นจริงตามกฎไตรลักษณ์ว่าไม่ใช่ที่พึ่งที่อาศัยอย่าง
แท้จริง แต่เป็นสักแต่เพียงที่อาศัยเจริญเจริญญาณให้เกิดสติ สมาธิ ปัญญา สามารถกำจัดกิเลส ตัณหา อาสวะ
ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่หมักคองอยู่ในจิตใจของเราออกไปได้ ดับทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็น สมุทเทพทาน
คือ มินิพพานเป็นอารมณ์ ^{๔๔๗}

๔.๑๒ รูปแบบวิธีการเจริญสติเคลื่อนไหวไม่หลับตา ตามหลักคำสอนของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ
ตรงกับหลักการเจริญสติปัญญา ๔ ในหมวดกายนุปัสสนาสติปัญญา ในอริยาบถบรรพ คือ การยืน เดิน นั่งนอน
ซึ่งเป็นอริยาบถหลัก และ สัมปชัญญะบรรพ การก้าวไปและถอยกลับ การแลไปข้างหน้า และเหลียวซ้ายเหลียว
ขวา ในการคู้วัยวะเข้า และเหยียดออก ในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร และจีวรในการกิน ดื่ม เคี้ยว ลิ้ม ตื่น พุด
คิด นิ่ง ในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะเป็นอริยาบถย่อย ซึ่งท่านได้ประยุกต์มาจากวิธีการเจริญสติเคลื่อนไหว
บริการม ตั้ง-นั่ง-ตั้ง-นั่ง ของพระมหาปาน ซึ่งเป็นพระสอนกรรมฐานแห่งประเทศไทยสาธิตลาว แต่
หลวงปู่เทียนได้นำมาปรับประยุกต์ให้เป็นการเคลื่อนไหวที่มี ๑๔ จังหวะ เพื่อให้มีรูปแบบที่ชัดเจนและไม่ต้อง
ใช้คำบริกรรม ซึ่งการเคลื่อนไหวโดยไม่หลับตานี้เป็นรูปแบบฝึกซ้อมโดยไม่หลับตานี้เป็นรูปแบบฝึกซ้อม เพื่อที่จะ
สามารถเข้าถึงคั่นชินและเป็นอัตโนมัติในการกำหนดสติไปกับการเคลื่อนไหวในอริยาบถต่าง ๆ ได้โดยง่าย เอื้อต่อ
การนำมาปรับประยุกต์ใช้กับการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ^{๔๔๘}

การได้สภาวะธรรมโดยไม่ได้อาศัยกรอบหรือตำราเป็นตัวชี้แนะของท่าน เกิดขึ้นจากความเพียรใน
การปฏิบัติอย่างไม่ย่อท้อ จนได้สัมผัสสภาวะธรรมอันลึกซึ้งด้วยตัวเอง การตื่นรู้แบบโพรงขึ้น เหมือนห้องที่ปิดตาย
มานานานได้ถูกเปิดออก เผยให้เห็นความสว่างไสวไร้ความลับอีกต่อไป เป็นประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการปฏิบัติ
ของท่าน ดังนั้นวิธีการสอนของท่าน จึงเป็นการสอนแบบอธิบายธรรมตามสภาวะที่ได้ประสบมา เป็นนามธรรมที่
หลักปริยัติไม่สามารถกำหนดลำดับสภาวะที่สัมผัสได้ แต่เนื้อหาของคำสอนถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนา กล่าว
คือ โดยสภาวะธรรมที่ปรากฏในคำสอน แต่อาจไม่ถูกต้องตรงกับพยัญชนะที่มีอยู่ในตำรา จนมีคนเปรียบท่านเป็น
เซ็น แห่งประเทศสยาม ^{๔๔๙} ซึ่งเรื่องนี้หลวงปู่ดูลย์ก็เคยกล่าวไว้ว่า “การปฏิบัติมันไม่เกี่ยวกับอักขระพยัญชนะหรือ
คำพูดอะไรหรอก ที่รู้ว่าตนไม่รู้ก็ดีแล้ว” ^{๔๕๐} ย้ำให้เห็นว่าการจะบรรลุธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความเพียรในการปฏิบัติ ส่วน
ตำราตำรานั้นอาจจะต้องอาศัยหรือไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ เลยก็ได้ ซึ่งเรื่องนี้หลวงปู่มั่นก็เคยกล่าวกับเจ้า
คณะมณฑลรูปหนึ่งที่เคยตำหนิท่านว่าจะสอนธรรมให้แก่ญาติโยมได้อย่างไรในเมื่อความรู้ของหลวงปู่มั่นนั้นไม่ได้
ผ่านการเรียนปริยัติมาเลย แม้แต่นักธรรมเอกก็ไม่ได้เรียน หลวงปู่ตอบพระรูปนั้นไปว่า “ธรรมนั้นมีอยู่ทุกย่อม

^{๔๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๗-๑๑๒/๑๐๒-๑๐๙.

^{๔๔๘} หลวงปู่เทียน จิตตสุโภ, *สว่างที่กลางใจ ๒*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๔๔๙} พุทธยานันท์, *ปฐมจารย์เซ็นแห่งประเทศไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: พีรคอม, ๒๕๕๓).

^{๔๕๐} พระราชญาณมุนี (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล), *หลวงปู่ฝากไว้*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (สมุทรปราการ: ชมทองอุตสาหกรรมการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

^{๔๕๑} พระญาณวิริยาจารย์ อังใน พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคตนวมและทางออกจากรักผิด*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ:

หญ้าสำหรับผู้มีปัญญา” ^{๔๕๑}

ธรรมะใช้ได้กับทุกคนทุกงาน กล่าวคือขึ้นชื่อว่า เป็นมนุษย์แล้วความทุกข์ความสุขที่เกิดขึ้นไม่ได้เลือกเกิดเฉพาะใคร หรือ นับถือศาสนาใดและไม่ได้เลือกเกิดเฉพาะวัยหรือเพศตลอดจนไม่ใช่เฉพาะสถานภาพความเป็นอยู่ของคุณคนผู้นั้นเป็นตัวกำหนด แต่ความทุกข์ความสุขเป็นของปกติโลกเป็นของสากลเป็นสมบัติของมนุษย์ทุกคน ดังนั้นหน้าที่ของมนุษย์จึงควรรู้ธรรมะ เพื่อเอาไว้อาศัยยามที่เกิดปัญหาขึ้นกับชีวิตของตนเองได้ ^{๔๕๒} หลวงพ่อเทียน ได้ให้ทรรศนะว่าตัวศาสนาที่แท้จริง คือ ตัวสติปัญญาที่อยู่ในตัวของทุกคน ที่เรียกกันว่า ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ฯลฯ เป็นเพียงการสมมุติบัญญัติกันขึ้นมาเท่านั้น ^{๔๕๓} ซึ่งเรื่องนี้ท่านพุทธทาสภิกขุก็ได้ให้ทรรศนะไว้ในหนังสือความลับสุดยอดว่า “ถือศาสนาไหนอย่างไรแล้วความทุกข์ไม่เกิดแก่ท่าน ศาสนานั้นแหละถูกต้องเหมาะสมแก่ท่านอย่างแท้จริง พุทธศาสนารวมอยู่ในศาสนาชนิดนี้ กลัวแต่ว่าท่านจะไม่รู้จักตัวความทุกข์เสียเอง” ^{๔๕๔} ความคิดเป็นสมมุติฐานของความทุกข์ ท่านเปรียบเทียบความคิดเป็นสมุทัยที่เป็นรากเหง้าทำให้เกิดความทุกข์ทั้งปวง หมายความว่ามันจะมาในรูปแบบไหนก่อนก็ตามแต่สุดท้ายก็จะเปลี่ยนเป็นทุกข์ในที่สุด ดังนั้นการที่จะเอาชนะความทุกข์ได้จึงต้องปฏิบัติต่อความคิดด้วยการรู้เท่าทัน ซึ่งจัดว่าเป็นการเดินทางตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงดับทุกข์ได้ก็ด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต ^{๔๕๕}

สวรรค์หรือนรกขึ้นอยู่กับความคิดเป็นสำคัญคิดดี ทำดี พุทธิ คือ สวรรค์ของคุณคนนั้น ๆ คิดชั่ว ทำชั่ว พุทธิ คือ นรกของคุณคนนั้นด้วยเช่นกัน สวรรค์อื่นนรกอื่นถ้าจะมีจะเป็นก็ขึ้นอยู่กับสวรรค์และนรกในปัจจุบัน ^{๔๕๖} ซึ่งเรื่องนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ในหนังสือความลับสุดยอดว่า “การกระทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องและสมบูรณ์จนยกมือไหว้ตัวเองได้ สวรรค์อื่น-อย่างอื่น-คราวอื่น ทั้งหมดถ้ามีก็ขึ้นอยู่กับสวรรค์ที่วันนี้ ส่วนนรกที่แท้จริงก็มีได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้เช่นกัน คือ ความบกพร่องผิดพลาดในหน้าที่อันแท้จริงของตน จนเกลียดชังหน้าตนเอง นรกอื่น-อย่างอื่น-คราวอื่น ถ้ามีก็ขึ้นกับนรกที่กล่าวมานี้” ^{๔๕๗} บาป คือ การลืมนั่น คนไม่เห็นความคิดของตัวเองคือบาปมาก เพราะคนไม่เห็นความคิดของตัวเองจะมีความทุกข์มาก มีปัญหา ^{๔๕๘} พระดร.วัลโปละ ราหุละ ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่อง บาป ไว้ในหนังสือพระพุทธรองค์สอนอะไรว่า บาป ในพระพุทธศาสนาไม่ได้บังคับให้เชื่อ อันที่จริงแล้วในพระพุทธศาสนาไม่มี “บาป” ดังที่เข้าใจกันในบางศาสนา เพราะความจริงคือรากเหง้าแห่งความชั่วทั้งปวงคือความโง่เขลา (อวิชชา) และความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) ^{๔๕๙} บุญ คือ บุคคลที่รู้จักตัวเอง ใครก็ตามที่รู้จักตัวเอง คือ บุคคลผู้มีปัญญาและเป็นผู้ที่มีความสามารถกระทำตนเองให้เป็นบุคคลที่ประเสริฐได้อย่างแท้จริง ^{๔๖๐}

จิตเดิมของมนุษย์นั้นมีสภาพที่มีความสะอาด สว่าง และสงบ แต่มีดบอดลงเพราะถูกบดบังไว้ด้วยกิเลสอาสวะที่จรมาจากภายนอก จนทำให้ไม่สามารถแสดงภาวะที่สะอาด สว่าง และสงบออกมาได้ อุปมาเหมือนกับดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ที่ถูกบดบังด้วยเมฆหมอง ดังนั้นศักยภาพของมนุษย์จึงสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นพุทธะ

^{๔๕๒} หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ, การเห็นตัวเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เมตตาธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๔๙.

^{๔๕๓} หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ, การประจักษ์แจ้งสังขะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

^{๔๕๔} พุทธทาสภิกขุ, ความลับสุดยอด, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

^{๔๕๕} หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ, พลิกโลกเหนือความคิด, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: ภาพการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๖๑.

^{๔๕๖} หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ, สว่างที่กลางใจ ๒, หน้า ๓-๗.

^{๔๕๗} พุทธทาสภิกขุ, ความลับสุดยอด, หน้า ๗๑-๗๒.

^{๔๕๘} หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ, คนแบกโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: นำทองการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗.

^{๔๕๙} พระดร.วัลโปละ ราหุละ, พระพุทธรองค์ทรงสอนอะไร, แปลโดย ดร.สุนทร พลามินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๒),

^{๔๖๐} หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ, แต่เธอผู้รู้สึกตัว, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๑.

ได้ทุกคน จนไปถึงความเป็นพระพุทธเจ้าได้ ด้วยการเจริญสติวิปัสสนา และขณะเดียวกันหากใช้ศักยภาพในทางที่ผิดก็สามารถทำตนให้ตกต่ำไปทางชั่วได้ นับตั้งแต่สัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉานได้หากปล่อยให้ขาดสติสัมปชัญญะ^{๔๖๑} ซึ่งท่านเว่ยหล่างก็ได้กล่าวถึงจิตดั้งเดิมของมนุษย์ไว้ว่า “ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย จิตเดิมแท้ ของเรา ซึ่งเป็นเมล็ดพืชหรือแก่นของตรัสรู้ นั้น เป็นของบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ และต้องอาศัยจิตเดิมแท้นี้เท่านั้น มนุษย์จึงจะเข้าถึงความเป็นพุทธะได้โดยตรง”^{๔๖๒} นิพพาน จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนเข้าถึงได้และได้ในปัจจุบันนี้ นิพพานจึงไม่ต้องรอให้หมดลมหายใจ หรือ ต้องตายจากโลกถึงจะเข้าถึงได้ แต่นิพพานคือใจที่ปกติสงบเย็น ไม่ไหลไปตามความพอใจและความไม่พอใจ ไม่วุ่นวายไม่ก่อบาปก่อทุกข์^{๔๖๓} พุทธศาสนิกชน ก็มีความเห็นว่านิพพานเป็นเรื่องปัจจุบันเดี๋ยวนี้ที่นี้ด้วย ท่านได้ให้แนวคิดนี้ไว้ในหนังสือชีวิตคืออะไรว่า “นิพพานหมายถึงดับ ความดับไปหมดของสิ่งที่มีความร้อน หรือ อากาเร้น แต่เย็นในที่นี้หมายถึงเย็นจากกิเลสที่ไม่ใช่ไฟธรรมดา มันเย็นไปกิเลส เมื่อไม่มีราคะ โทสะ โมหะ มันก็เย็น อย่างนี้เรียกว่า นิพพาน เป็นการเข้าถึงชีวิตที่แท้จริง เป็นโลกุตระภูมิที่ยังมีลมหายใจ”^{๔๖๔}

๓. การเจริญสติเป็นการเขย่าธาตุรู้ให้ตื่นขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ การเจริญสติควรมีความสอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน เพราะการเจริญสติต้องอาศัยความสม่ำเสมอเนื่องถึงจะได้ผลอย่างแท้จริง ปกติชีวิตต้องเคลื่อนไหวไปมากกับการประกอบกิจกรรมการงานต่าง ๆ ในแต่ละวันอยู่ก่อนแล้ว ตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเวลาเข้านอน ในแต่ละวันเราไม่ควรปล่อยให้การเคลื่อนไหวสูญเปล่าไปอย่างไร้ประโยชน์ แต่ควรให้การเคลื่อนไหวที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำในแต่ละวันนั้นเป็นการเจริญสติไปด้วย ดังนั้นหลวงพ่อดำเทียนจึงให้ความสำคัญต่อการเจริญสติในชีวิตประจำวันไม่น้อยไปกว่าการเจริญสติในรูปแบบ เพราะการเจริญสติในชีวิตประจำวัน เป็นเหมือนการหยคน้ำลงในโอ่งที่ล้นหยดอย่างต่อเนื่อง ในที่สุดน้ำก็จะเต็มโอ่งไปเอง^{๔๖๕} รูปแบบเฉพาะ หมายถึงการสร้างจังหวะและการเดินจงกรม แต่รูปแบบสากลคือการใช้อิริยาบถทั่วไป ในชีวิตจริงเราต้องทำใจอยู่เสมอว่า เรากำลังอยู่ในช่วงปฏิบัติธรรมพยายามสังเกตความเคลื่อนไหวของอวัยวะทุกส่วน^{๔๖๖} ซึ่งเรื่องนี้ท่านเพชรังสีภิกขุได้กล่าวไว้ในหนังสือ วิปัสสนากรรมฐานในชีวิตประจำวันพอสรุปความว่า “ถ้าเรามีชีวิตการทำงานที่ปล่อยปละละเลยไม่ได้เจริญกรรมฐานไปด้วย แต่ละวันๆ จิตใจของเราก็จะสะสมกิเลสไว้มากมาย”^{๔๖๗}

การเจริญสติไปกับการใช้ชีวิตประจำวันถือว่าเป็นการสะสมสติวันละเล็กละน้อยสม่ำเสมอ สติที่ละเล็กละน้อยนี้เองก็จะกลายเป็นสติที่มีความเข้มแข็งมั่นคงไปเองอาจารย์กำพล ทองบุญนุ้มได้กล่าวไว้ในหนังสืออยู่อย่างไรไม่ให้ทุกข์ว่า “การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันเป็นหัวใจของการปฏิบัติเลยนะ ถ้าทำตรงนี้ได้บรรลुरुธรรมไม่ได้ การเจริญสติในชีวิตประจำวันจึงเป็นการปฏิบัติอนุกรม”^{๔๖๘} สติสัมปชัญญะจะเป็นเครื่องคุ้มครองชีวิตให้ปลอดภัยช่วยดับทุกข์ในระดับต่าง ๆ ได้จนไปถึงนิพพาน สติยังเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจให้มีความสุขความสงบ มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขไม่เดือดร้อนวุ่นวาย สติจึงเป็นรากเหง้าของคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์เป็นรากฐานของสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนให้สังคมเป็นไปในมิติต่าง ๆ สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็ขึ้น

^{๔๖๑} หลวงพ่อดำเทียน จิตตสุโภ, *เปิดประตูสู่ธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๗.

^{๔๖๒} พุทธศาสนิกชน, *สูตรเว่ยหล่าง*, (กรุงเทพฯ: เอส.เค.เอส. อินเตอร์พรีน จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๗.

^{๔๖๓} หลวงพ่อดำเทียน จิตตสุโภ, *สว่างที่กลางใจ*, หน้า ๕.

^{๔๖๔} พุทธศาสนิกชน, *ชีวิตคืออะไร*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: ซี แอนด์ เอ็น บัค, ๒๕๔๙), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๔๖๕} หลวงพ่อดำเทียน จิตตสุโภ, *คู่มือการทำสมาธิ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (แพร่: เลิศไพศาลการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๔.

^{๔๖๖} พระพุทธยานันทภิกขุ, *วิปัสสนาพมือนเคลื่อนไหว*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปริตอม, ๒๕๕๘), หน้า ๑๕๗.

^{๔๖๗} เพชรังสีภิกขุ, *วิปัสสนากรรมฐานในชีวิตประจำวัน*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (อยุธยา: แคนา กราฟฟิค, ๒๕๕๘), หน้า ๘.

^{๔๖๘} กำพล ทองบุญนุ้ม, *อยู่อย่างไรไม่ให้ทุกข์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๘.

อยู่กับสภาพจิตใจของมนุษย์ในสังคมเป็นหลัก เพราะจิตใจคือตัวการหลักในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้แสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ ดังนั้นการจะพัฒนาสังคมให้ดีได้ควรพัฒนาที่ตัวจิตใจของมนุษย์เป็นอันดับแรกเสียก่อนเป็นสำคัญ

๔.๒ ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕ ท่าน เพื่อสนับสนุนข้อมูลการวิจัย

๔.๒.๑ จากการสัมภาษณ์อุบลิกาพิกุล มโนเจริญ สรุปลงได้ว่า หลังจากที่ท่านได้เจริญสติรูปแบบเคลื่อนไหวตามแนวทางหลวงพ่อเทียนแล้ว พบว่าตนได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งก่อนนั้นท่านเป็นคนใจร้อนขี้โมโหและเชื่อมั่นในตนเองสูงมากไม่ฟังใคร แต่หลังจากที่ได้ผ่านการเจริญสติเพียงคอร์สเดียว ก็ทำให้จิตใจของท่านเย็นลง เริ่มมองเห็นกายกับใจเป็นคนละส่วนกัน จึงเกิดความศรัทธามั่นในการปฏิบัติอย่างไม่ย่อท้อ จนท่านสามารถสัมผัสสภาวะธรรมได้ในระดับหนึ่ง และโดยไม่ได้อาศัยความรู้ทางปริยัติ ไม่เคยผ่านการเจริญสติในรูปแบบอื่นมาก่อน การศึกษาในทางโลกที่พออ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่เมื่อท่านเข้าถึงอารมณ์ปรমัตถ์แล้ว ท่านก็สามารถถ่ายทอดอธิบายธรรมะได้อย่างลึกซึ้งจากประสบการณ์จริงของท่าน และได้นำหลักการเจริญสติมาใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ กับการที่ท่านต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้คนหลากหลายมากกว่า ๒๔ ปี ทั้งผู้ที่มาอาสาเป็นบริกรในวัด และผู้มาปฏิบัติธรรมเจริญที่แพร่แสงเทียน

ท่านกล่าวว่า เมื่อใจของเรามีสติสัมปชัญญะแล้ว เราไม่ต้องไปแก้ไขอะไรมัน ไม่ว่าจะเป็ความคิดหรือความเร้าร้อนของใจ ของกิเลสต่าง ๆ เมื่อเรามีสติสัมปชัญญะเข้มแข็งดีแล้ว สิ่งเหล่านั้นมันจะอยู่ไม่ได้เอง เมื่อมีสติอยู่ความคิดความอ่านตลอดจนการกระทำก็เป็สัมมาทิฐิ จะเป็การอยู่ที่ไหนกับใคร หรือ ทำงานอะไรก็จะไม่อึดอัดขัดข้อง ทำอะไรคิดอะไรก็รู้จักจบ อยู่กับความจริงในปัจจุบัน เป็คนซื่อสัตย์และเป็นที่รักของเพื่อน ๆ และเจ้านายเพราะความเย็นของใจ ความคิดดี ทำดี สวรรค์นิพพานก็เริ่มจากตรงนี้ แต่จะเย็นได้ก็ต้ออาศัยการเจริญสติเป็บาทฐาน ถ้าไม่มีการเจริญสติก็จะไม่มีความรู้สึกตัว คิดเอาเองมันไม่เย็นได้หรอก ^{๔๖๙}

๔.๒.๒ จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์กระสินธุ์อนุภโท สรุปลงได้ว่า การฝึกสติมีสองรูปแบบ คือ ในรูปแบบ คือ การเข้าคอร์สอบรม นอกูปแบบ คือ การนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน รูปแบบหลังนี้จะเอื้อประโยชน์อย่างมากต่อการใช้ชีวิตที่ต้อเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา งานการทั้งหมดที่เคลื่อนไหวอยู่หากรู้จักกับการอยู่กับปัจจุบัน และเอาสติมากำหนดให้เป็น ถือว่าเป็การเจริญสติทั้งหมด เป็รูปแบบทางใจ คือ เป็คนดู ดูอะไรที่เกิดขึ้นทีละขณะ ๆ แล้วก็วางเป็นเพราะวิธีการเจริญสติของหลวงพ่อเทียนนั้น เน้นฝึกให้เป็นผู้รู้ ผู้ดูคือ หัวใจหลักในการเจริญสติตามคำสอนหลวงพ่อเทียน

และด้วยอานิสงส์ของการเจริญสติในรูปแบบเคลื่อนไหวตามแนวทางคำสอนของหลวงพ่อเทียน ทำให้ท่านได้รู้จักอารมณ์ของตัวเอง รู้ว่ากายกับอารมณ์มันคนละส่วนกัน อารมณ์ทางกายส่วนหนึ่ง อารมณ์ทางใจส่วนหนึ่ง ก็เข้าใจวิธีการศึกษาและวางเป็น จากความเปลี่ยนแปลงตรงนี้ก็เลยทำให้ท่านอยู่ในร่มผ้ากาสาวพัสตร์ได้ร่มเย็นเป็นสุขได้นานขึ้นและท่านก็มีความเห็นว่ ศาสนาทุกศาสนา ต้อสอนเรื่องกายเรื่องใจเท่านั้น เพราะความทุกข์มันเกิดขึ้นกับสองสิ่งนี้ หากคำสอนใดไม่ได้สอนเรื่องกายเรื่องใจนี้แล้ว ก็ไม่ใช่ศาสนาที่แท้จริงแต่เป็นเพียงลัทธิ

ท่านกล่าวว่า การปฏิบัติธรรมควรเป็นอภาลิโก คือ ไม่จำกัดกาล อารมณ์ที่เกิดกับเราในปัจจุบันมันไม่มีกาลเวลา ดังนั้นการเจริญสติก็ไม่ควรมีกาลเวลา หรือ ต้ออยู่ในรูปแบบเท่านั้น เราก็ต้อทำการปฏิบัติธรรมให้เป็นอภาลิโกด้วย การใช้อารมณ์ปัจจุบันเป็นหลัก อยู่ตรงไหน ที่ไหนก็ตาม ฝึกรู้สิ่งทีเกิดขึ้นกับตัวเองในปัจจุบัน

^{๔๖๙} สัมภาษณ์: อุบลิกาพิกุล มโนเจริญ, วัดแพร่แสงเทียน จังหวัดแพร่, วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

นั้นเป็นหลัก ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่รูปแบบของมันมีอยู่ อย่างรูปแบบของหลวงพ่อเทียน คือรูปแบบของความรู้สึก แต่รูปแบบที่เราเคลื่อนไหวอยู่นี้ คือ รูปแบบฝึกซ้อม แต่รูปแบบที่จะเอาจริง ๆ คือ ตัวรูปแบบความรู้สึก นั้นแหละหัวใจของการปฏิบัติตามแนวทางหลวงพ่อเทียน^{๔๗๐} (พระอาจารย์กระสินธุ์นุกโท, ๒๕๕๙)

๔.๒.๓ จากการสัมภาษณ์พระมหาติเรก พุทธยานนโทสรูปได้ว่า เนื่องจากก่อนหน้านั้นท่านเคยผ่านการเรียนทางด้านปริยัติมา และผ่านการปฏิบัติเจริญสติในรูปแบบอื่นมาก่อนหลายรูปแบบ จึงทำให้ท่านใช้เวลาเกือบสิบปีกว่าจะเข้าใจอย่างลึกซึ้งในแนวทางการเจริญสติในรูปแบบเคลื่อนไหวตามคำสอน หลวงพ่อเทียน โดยอาศัยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ด้วยเห็นว่ามันไม่ทำให้วังงเพราะไม่ต้องหลับตา ซึ่งท่านยอมรับว่าในช่วงแรก ๆ ท่านไม่ค่อยยอมรับวิธีนี้เท่าไร แต่พอทำไปเรื่อย ๆ ก็เห็นว่าความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรู้สึกยินดีพอใจมันเบาบางลง แต่มันหมดไปวันไหนนั่นไม่รู้ และทำให้รู้จักตัวเองอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน เห็นความนึกคิด เห็นกายเคลื่อนไหวออกมาเป็นการกระทำ ใจเคลื่อนไหวออกมาเป็นความคิด ขณะกายเคลื่อนไหวก็เห็นใจไปด้วย ต่อมาก็เลยทำให้ท่านเห็นประโยชน์ของการเจริญสติในรูปแบบนี้อย่างลึกซึ้ง

การเจริญสติมีเป้าหมายเดียว คือ ทำให้เกิดสมาธิ เกิดปัญญา การเจริญสติจะหลับตา หรือไม่หลับตาก็ได้ แต่การเจริญสติแบบไม่หลับตาดำเนินการตามประสบการณ์ของท่านสามารถแยกระหว่างสิ่งที่เห็นกับความคิดและสิ่งที่มีมารกระทบได้เร็วกว่า จึงเป็นวิปัสสนาล้วน ๆ วิปัสสนาทำเพื่อให้รู้จักความทุกข์ คนที่มีการเจริญสติอยู่เสมอเหมือนได้ชาร์ตไฟไว้ในแบตเตอรี่เต็มตลอด เมื่อจะใช้ประโยชน์เมื่อไหร่ก็สามารถใช้ได้เลย จิตใจก็จะเข้มแข็งมีปัญญาเจอปัญหาอะไรก็จะแก้ได้ทันที เหมือนใจเรามีสวิดช์ปิดเปิดได้ คือ ควบคุมจิตใจได้ ก็จะเป็นการควบคุมการกระทำไปโดยอัตโนมัติ

การทำงานที่เป็นไปด้วยความรู้สึกตัวนั้น เป็นการทำงานที่มีประสิทธิภาพ มีความสุข ดังนั้นเวลาทำงานให้เราควรตั้งกายตั้งใจมาอยู่กับตัว เมื่อใจกายอยู่กับตัวจะอยู่ที่ไหนทำอะไรก็จะไม่ทุกข์ไม่ยึดติดไม่ค่อยมีปัญหา เพราะการทำงาน หรือ ทำทุกอย่างของผู้มีสตินั้นยอมไม่เป็นเพื่อผลตอบแทนด้วยราคาหรือรางวัลอะไร แต่จะเป็นการทำงานเพื่อให้งานสำเร็จ และผู้มีสติยอมเห็นผู้ที่ผูกพันเกี่ยวข้องกับตนเป็นเพื่อน เป็นกัลยาณมิตรที่คอยถ้อยทีถ้อยอาศัยแลกเปลี่ยนกัน ไม่มีใครดีกว่า ด้อยกว่า หรือ ฉลาดกว่า เป็นเจ้านาย หรือ เป็นลูกจ้าง เพราะนั่นเป็นเพียงธรรมชาติที่เป็นอย่างนั้นเอง การเดินทางไปไหนมาไหนหากมีการเจริญสติไปด้วย ก็จะทำให้ไปถึงจุดหมายปลายทางโดยไม่เหนื่อยและเบื่อหน่าย ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดกับการได้อยู่กับตัวเอง

ท่านให้ความเห็นเกี่ยวกับศาสนาว่า หากเป็นเพียงคำสอนนั้นเป็นได้เพียงศาสนา แต่ไม่ใช่พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นการเข้าถึงด้วยการปฏิบัติ เพื่อให้เกิด สติ สมาธิ ปัญญา ทำให้เกิดความรู้ ความรู้ที่ว่านั้นต้องรู้จักตัวเอง ความรู้ที่ว่ในในความหมายของหลวงพ่อเทียน คือ รู้จักตัว และความรู้สึกตัวมีสตินี้เอง ที่จะทำให้เรามีชีวิตที่สงบสุขได้ เป็นสวรรค์ในปัจจุบัน และส่งผลไปถึงสวรรค์ในเบื้องหน้าได้ ตลอดจนถึงนิพพาน ตรงข้ามกับความคนไม่รู้จักตัว ก็จะเป็นนรกในปัจจุบัน และส่งผลให้ไปสู่นรกในเบื้องหน้าได้ในที่สุดนั่นเอง ดังนั้นตัวพระพุทธศาสนาจึงเป็นตัวธรรม ธรรมที่ให้เอาคำสอนมาพัฒนาตัวเองได้ ทั้งร่างกายและจิตใจ^{๔๗๑}

๔.๒.๔ จากการสัมภาษณ์ พระอาจารย์สุริยา มหาปณฺโญ รูปได้ว่า เมื่อท่านได้เจริญสติในรูปแบบเคลื่อนไหวตามแนวทางหลวงพ่อเทียน ท่านเห็นว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันหายไป ก็เลยเห็นว่าแนวทาง

^{๔๗๐} สัมภาษณ์ : พระอาจารย์กระสินธุ์นุกโท, วัดแพร่แสงเทียน จังหวัดแพร่, วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๔๗๑} สัมภาษณ์ : พระมหาติเรก พุทธยานนโท, วัดพระธาตุแสงเทียน จังหวัดแพร่, วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

การเจริญสติวิธีนี้เป็น การแก้ปัญหาได้ตรงจุด มีประโยชน์ ก็เลยนำมาบอกเล่าชี้แนะ แบ่งปันประสบการณ์ในทางปฏิบัติแก่ผู้อื่นสืบมาจนถึงปัจจุบัน

วิธีเจริญสติแบบหลวงพ่อเทียน เป็นวิธีกระตุ้นให้สติโตได้ไว เจริญเร็วสามารถดับทุกข์ได้ไว มีความชัดเจน ไม่จำเป็นต้องอาศัยปริยัติอะไรมากมาย วิธีการสอนของท่านจะไม่พูดอะไรมากแต่จะให้ลงสนมจริงเลย คือ ให้ปฏิบัติก่อน เมื่อได้สภาวะแล้วจะคลายสงสัยไปเอง สติก็จะเกิด สมาธิก็จะเกิด ปัญญาที่เกิดตามกันมาเอง เป็นอัตโนมัติ วิธีสอนแบบหลวงพ่อเทียนจึงเป็นวิธีที่เข้าใจง่าย บุคคลทุกระดับความรู้การศึกษาถ้าได้ปฏิบัติจริงแล้ว เข้าถึงสภาวะธรรมอันเดียวกัน

การเจริญสติถ้าทำถูกจะหลับตาหรือไม่หลับตาก็ได้ทั้งหมด แต่หลับตามีผลข้างเคียงมากกว่าลืมตา จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของสติได้ช้าเพราะติดสงบ และส่งผลให้หวังได้ง่ายกว่า ส่วนในชีวิตประจำวันนั้นหากจะเจริญสติไปด้วยต้องกำหนดรู้มาก ๆ แต่จะให้ไปถึงมรรคถึงผลคงเป็นไปได้ยาก แต่หากเป็นเพื่อประคองอารมณ์ให้อยู่กับครอบครัว หรือ ในสังคมอย่างสงบสันตินั้นพอเป็นไปได้ สติจะทำให้รู้หน้าที่ของตน ๆ เป็นพ่อแม่ก็จะรู้หน้าที่อย่างถูกต้อง เป็นลูกก็จะรู้หน้าที่อย่างลูก เป็นครูอาจารย์ หรือ เป็นนักเรียนก็จะรู้หน้าที่ของตน ๆ ก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหา ผู้มีสติย่อมเห็นกายใจตามความเป็นจริง เมื่อรู้ว่าทุกอย่างเป็นของสมมุติ ก็ทำให้ไม่ยึดติดอะไร ๆ ในโลก จิตใจของเราจะปล่อยจะวางเป็น ไม่ทำอะไรให้ใครเดือดร้อน ไม่ปรุงแต่ง จะมีศีลมีธรรมเป็นสัมมาทิฏฐิ บุญก็จะเกิดตามมาตรงนี้ สวรรค์ นิพพานก็จะเกิดตรงนี้ ^{๔๗๐}

๔.๒.๕ จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์ไพศาล วิสาโล สรุปได้ว่า สำหรับตัวท่านเอง หลังจากที่ได้เจริญสติตามแนวทางหลวงพ่อเทียน ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ คือ มันรู้สึกโล่งโปร่ง ปล่อยวางอารมณ์ได้ ตอนบวชใหม่ ๆ คิดว่าจะบวชสัก ๓ เดือน พอเกิดศรัทธาในทางปฏิบัติ จึงทำให้ท่านครองเพศบรรพชิตมาจนถึงทุกวันนี้เป็นเวลาถึง ๓๓ ปี

การเจริญสติไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในรูปแบบ เช่น การเดินจงกรม หรือ การปฏิบัติตามรูปแบบเท่านั้น แต่ควรเป็นไปในการกระทำทุกอย่าง การรู้ซื่อ ๆ รู้แล้วละให้เป็นนั้นคือหลักการเจริญสติของหลวงพ่อเทียน สตินอกจากจะเป็นเครื่องมือในการดับทุกข์ได้แล้ว ยังส่งผลให้การทำงานออกมามี เป็นเครื่องเตือนใจเมื่อมีอะไรมากกระทบก็ได้ การเจริญสติตามแบบหลวงพ่อเทียนไม่ได้เน้นที่ความสงบ แต่เน้นให้ได้ขณิกสมาธิ จึงไม่จำเป็นต้องหลับตา แต่ให้ทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของสติ จนเป็นสัมปชัญญะความรู้สึกตัวทั่วพร้อมต่อเนื่อง แต่สติคือความระลึกได้ ซึ่ง สติ กับ สัมปชัญญะนี้คนละตัวกัน แต่อยู่ใกล้กันมากอาศัยกันเกิด

การใช้ชีวิตประจำวันไม่ใช่เพียงแต่รักษาสติเท่านั้น ควรเป็นการสร้างสติไปด้วย เป็นการสะสมไม่ให้ลืมนั่นไป จะทำให้อ่อนแอได้ง่าย ชีวิตประจำวันจึงไม่ควรเติมน้ำไปอย่างเดียว แต่ควรรู้จักรักษาอย่าให้น้ำรั่วได้ด้วย สติยังช่วยบำบัดจิตใจเวลาเราป่วยไข้ได้ถ้าใช้ให้เป็น เมื่อนำหลักการเจริญสติมาใช้กับครอบครัวก็จะทำให้การกระทบกระทั่งกันเบาบางจางลง สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สติยังส่งผลให้การเรียนการศึกษาได้ผลดี ผู้มีสติย่อมเข้าใจกฎธรรมชาติและยอมรับ พร้อมทั้งจะแก้ไขแต่ไม่ใช่งานจำนตอ เมื่อเจอกับเหตุการณ์อะไรที่ไม่คาดฝันก็จะตั้งหลักได้ ไม่ตระหนกตกใจ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่ปล่อยให้เหตุร้ายเข้าครอบงำจิตจนเสียผู้เสียคนไป

สติยังให้ผลไปถึงวันสุดท้ายของลมหายใจ เพราะผู้มีสติย่อมไม่ทรนทรายก่อนที่จะสิ้นลม สูดคืนนับตั้งแต่สวรรคตเป็นเบื้องต้นตลอดจนถึงนิพพานย่อมเป็นที่ไปของเขา เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรให้เกิดวิกฤตในชีวิตเสียก่อน จึงค่อยมีการเจริญสติ หน้าที่ของเรา คือ จะต้องเตรียมพร้อมก่อนที่มันจะเกิด ดังนั้นเราจึงไม่ควรปล่อยให้โอกาส

^{๔๗๐} สัมภาษณ์: พระอาจารย์สุริยา มหาปณฺเฑ, วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร, วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

ในการเจริญสติผ่านไปอย่างสูญเปล่าในแต่ละวัน เพราะการเจริญสติในชีวิตประจำวันเป็นเหมือนการหยอดน้ำใส่ลงไป ในจิตในทุก ๆ วัน วันละนิด ๆ ไม่นานจิตใจของเราจะสะอาด คือ มีน้ำสะอาดเต็มใจนั่นเอง ^{๔๗๓}

๕. ผลที่ได้รับจากการวิจัย

๕.๑.๑ ทำให้ทราบถึงหลักการเจริญสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทว่ามีอยู่ ๔ ฐานด้วยกัน คือ (๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฐานที่ว่าด้วยการพิจารณากาย ที่เป็นการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวันตั้งแต่ลมหายใจเข้าออกและอริยาบถต่างที่เป็นทั้งอริยาบถหลัก เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน และอริยาบถย่อย คู้ เขยียด กิน ต้ม พุดคิด ขับถ่ายหนักเบา ฯลฯ และการพิจารณากายนี้เป็นสักแต่ว่าธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม มีสภาวะเป็นของเน่าเปื่อยพองเป็นต้น (๒) เวหนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฐานที่ว่าด้วยการพิจารณาอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในใจว่าเป็นทุกข์ เป็นสุข และอทุกข์ ขมสุขว่าอารมณ์เหล่านี้ก็ไม่ใช่ที่ยึดถือว่าเป็นบุคคลตัวตนเราเขาเป็นต้น (๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฐานที่ว่าด้วยการพิจารณาจิตว่าเป็นเพียงธรรมชาติรับรู้เห็นธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลเกิดขึ้นและดับไปในจิตอยู่ตลอดเวลาไม่ใช่บุคคลตัวตนเราเขาจึงไม่ควรยึดเป็นที่พึ่งที่อาศัย (๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ฐานที่ว่าด้วยการพิจารณาธรรมตามความเป็นจริง ว่ามีอยู่ตามธรรมชาติมีเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่มีอะไรเที่ยงแท้เป็นทุกข์ ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎไตรลักษณ์ คือ ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๕.๑.๒ ทำให้ทราบถึงวิธีการเจริญสติ ตามแนวคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภว่าเป็นรูปแบบเคลื่อนไหว ๑๔ จังหวะ ตรงกับหลักการเจริญสติกายานุปัสสนาสติปัฏฐานในหลักสติปัฏฐาน ๔ ในหมวดอริยาบถบรรพ คือ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน และสัมปชัญญะบรรพ อริยาบถย่อย คู้ เขยียด กิน ต้ม พุดคิด ขับถ่ายหนักเบา ฯลฯ ของพระพุทธศาสนาที่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก เป้าหมายในการเจริญสติของหลวงพ่อเทียนเพื่อขยายธาตุรู้ให้ตื่นขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ รู้ทันความคิดที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ดังนั้นการที่จะเอาชนะความทุกข์ได้จึงต้องปฏิบัติต่อความคิดด้วยการรู้เท่าทัน ซึ่งจัดว่าเป็นการเดินตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงดับทุกข์ได้ก็ด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิตในระดับสมาธิการเจริญสติชนิดนี้ต้องการเพียงฉนิกสมาธิ (ความสงบที่ละเอียด) การลืมนตาเจริญสติเป็นการฝึกการเผชิญหน้ากับความจริงซึ่งเป็นกิเลสสิ่งหลอกล่อ หรือ นิเวศธรรมทั้งหลาย ที่ไม่เลือกเวลาว่าจะเข้ามาหลบหรือยามตื่น ดังนั้นการเจริญสติวิธีนี้จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยความสงบจากภายนอกเป็นส่วนประกอบในการเจริญสติ เป็นการปฏิบัติที่มุ่งสู่จิตเป็นอันดับแรกเสียก่อนเพื่อให้เกิดอารมณ์วิปัสสนาเป็นสำคัญ สามารถแยก รูป แยกนาม ได้ชัดเจนตามความเป็นจริง

๕.๑.๓ ทำให้ทราบถึงแนวทางการเจริญสติในชีวิตประจำวัน ตามหลักคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ ว่าเป็นวิธีเจริญสติอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำมาปฏิบัติควบคู่ไปกับการงานในชีวิตประจำวันได้อย่างไม่ขัดแย้งต่อกันเป็นรูปแบบที่สนับสนุนให้นำมาปฏิบัติไปกับการประกอบหน้าที่การงานในแต่ละวันได้เป็นอย่างดี ซึ่งท่านเรียกว่าเป็นการเจริญสตินอกกรอบแบบ แต่เพื่อให้เข้าใจหลักที่ถูกต้อง ผู้ปฏิบัติควรได้เรียนรู้และเข้าใจในวิธีการเจริญสติในรูปแบบมาบ้างเสียก่อน

๕.๑.๔ ได้ทราบถึงประโยชน์ที่เกิดจากการเจริญสติตามหลักคำสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ ว่านอกจากจะทำให้ดับทุกข์ในระดับต่าง ๆ ได้แล้วยังเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจให้มีความสุขความสงบ มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขไม่เดือดร้อนวุ่นวาย และสามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติจนถึงปลายทางสุดท้ายของทุกข์ได้ คือ นิพพาน

^{๔๗๓} สัมภาษณ์: พระไพศาล วิสาโล, วัดป่าสุคะโตจังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๖. สรุปอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า แนวทางการเจริญสติในชีวิตประจำวัน ตามหลักคำสอนหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก พบประเด็นหลักสำคัญดังนี้

๖.๑ หลักการเจริญสติตามคำสอนหลวงพ่อเทียน ตรงกับหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในพระไตรปิฎก ในหมวดคายานุปัสสนาสติปัฏฐาน อริยาบถบรรพ การเคลื่อนไหวกายที่เป็นธรรมชาติหลัก คือ การยืน เดิน นั่ง นอน และสัมปชัญญะบรรพ การเคลื่อนไหวกายโดยอริยาบถย่อย คือ การคู้ เขยียด กิน ดื่ม พุด คิด ตลอดจนถึง การขับถ่ายหนักเบา ฯลฯ

๖.๒ รูปแบบวิธีการเจริญสติเคลื่อนไหวตามแนวทางหลวงพ่อเทียน เป็นการประยุกต์มาจากวิธีการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวกิจกรรม ตึง-นิ่ง-ตึง-นิ่ง ซึ่งเป็นวิธีการเจริญสติตามคำสอนของพระมหากษัตริย์ วิชาสภามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จังหวัดสระบุรี แต่หลวงพ่อเทียนได้ปรับให้เป็นการเคลื่อนไหวที่มี ๑๔ จังหวะ เพื่อให้มีรูปแบบที่ชัดเจนและไม่ต้องใช้คำบริกรรม ซึ่งการเคลื่อนไหวโดยไม่หลับตานี้เป็นแบบฝึกหัดเพื่อที่จะสามารถเข้าถึงคั่นชินและเป็นอัตโนมัติในการกำหนดสติไปกับการเคลื่อนไหวในอริยาบถต่าง ๆ ได้โดยง่ายเอื้อต่อการนำมาปรับประยุกต์ใช้กับการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

๖.๓ สติ คือ ความระลึกด้วย สัมปชัญญะ คือ ความต่อเนื่อง หรือ ความรู้สึกตัวทั่วพร้อม

๖.๔ หลักการเจริญสติตามคำสอนหลวงพ่อเทียน เป็นการเขย่าธาตุรู้ให้ตื่นขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์

๖.๕ มุ่งกำจัดความคิด ซึ่งท่านถือว่าเป็นสมุฏฐานแห่งทุกข์ทั้งหมดทั้งหมดด้วย การปฏิบัติต่อความคิดอย่างรู้เท่าทัน ซึ่งจัดว่าเป็นการเดินตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงดับทุกข์ได้ก็ด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต

๖.๖ มุ่งดับทุกข์ในปัจจุบันเป็นสำคัญ ทุกข์อื่น สวรรค์อื่น นิพพานอื่น ตลอดจนนรกอื่น ก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติในปัจจุบัน

๖.๗ ศักยภาพของมนุษย์สามารถพัฒนาตนจนไปถึงพุทธสภาวะได้ทุกคน ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในสถานภาพ เชื้อชาติ ศาสนา เพศ วัย ไต ๆ แม้ร่างกายพิการก็ไม่ใช่อุปสรรค โดยอาศัยหลักการปฏิบัติเจริญสติวิปัสสนาเป็น เครื่องมือ

๖.๘ การเจริญสติต้องมีความต่อเนื่อง สม่ำเสมอ จึงจะได้ผลในการปฏิบัติอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นการเจริญ สติตามแนวทางของหลวงพ่อเทียน จึงไม่จำกัดการปฏิบัติเฉพาะแต่ในรูปแบบ เช่น การเข้าคอร์สอบรมเท่านั้น แต่ ยังสามารถเจริญสติไปกับการเคลื่อนไหว ในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันไปด้วยได้ แต่ก่อนอื่น ผู้ปฏิบัติต้องมีความเข้าใจในหลักการปฏิบัติในรูปแบบมาก่อนบ้าง

๖.๙ สติ จึงเป็นธรรมที่มีอุปการะต่อมนุษย์อย่างยิ่งในการใช้ชีวิตประจำวัน จนไปถึงการเข้าถึงความ ดับทุกข์โดยสิ้นเชิง อันเป็นปลายทางสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ คือ นิพพาน

๖.๑๐ สติเป็นรากเหง้าของคุณธรรมทุกอย่างในตัวมนุษย์ ผู้มีสติย่อมดำเนินชีวิตอยู่บนความถูกต้องตามมรรคตามผล เป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความดีความสงบสันติที่เกิดขึ้นที่จิตใจของมนุษย์เป็น เบื้องต้นเสียก่อน แล้วจึงส่งผลต่อสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๗.๑.๑ ภาครัฐควรสนับสนุนผลักดันให้ประชาชนในประเทศเห็นความสำคัญของการเจริญสติและสามารถนำหลักการเจริญสติมาใช้ในชีวิตประจำวันได้เพราะการพัฒนาทางด้านจิตใจถือได้ว่าเป็นการพัฒนาสังคมจากรากเหง้า เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนของสังคมให้เป็นไปในมิติต่าง ๆ ได้ ดังนั้นตัวชี้วัดว่าสังคมจะเดินไปสู่จุดหมายปลายทางไหนก็ขึ้นอยู่กับมนุษย์นี้เอง หากมนุษย์มีคุณภาพทางด้านจิตใจสูงส่งไปด้วยคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ย่อมนำมาซึ่งความสุขความสงบและความเจริญแก่สังคมส่วนรวมอย่างกว้างขวางและยั่งยืน แต่ตรงกันข้ามหากมนุษย์ในสังคมมีคุณภาพทางด้านจิตใจต่ำขาดคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ก็มีแต่จะก่อให้เกิดแต่ความเดือดร้อนในสังคมอย่างกว้างขวางได้เช่นกัน

๗.๑.๒ ทางฝ่ายคณะสงฆ์ควรมีการผลิตบุคลากรทางด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับกับนโยบายภาครัฐ โดยการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเชิงรุก มีแนวทางการสอนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้มากที่สุด แม้จะมีรูปแบบวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปบ้างก็ตาม แต่ควรให้มีแนวทางการสอนและรูปแบบปฏิบัติอยู่ในกรอบของหลักคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นสำคัญ คือ หลักการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นมาตรฐาน

๗.๑.๓ องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ควรสนับสนุนให้มีการจัดอบรมการเจริญสติให้แก่พนักงานในองค์กรของตน เพราะเมื่อพนักงานในองค์กรของท่านได้รับการฝึกฝนอบรมสติดีแล้ว ย่อมส่งผลดีต่อองค์กรของท่านอย่างมหาศาล องค์กรของท่านจะมีประสิทธิภาพ ท่านจะได้รับผลตอบแทนทางด้านการศึกษาอย่างมีคุณภาพ และมีพนักงานที่มีความซื่อสัตย์มีคุณธรรมศีลธรรมปฏิบัติงานอยู่ในองค์กร เพราะสติเป็นรากเหง้าของคุณธรรมทุกอย่างในตัวของมนุษย์ ผู้มีสติย่อมดำเนินชีวิตอยู่บนความถูกต้องตามมรรคตามผล เป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความดีความสงบสันติ ที่เกิดขึ้นที่จิตใจของมนุษย์เป็นอันดับแรกเสียก่อน และส่งผลต่อสังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง

๗.๑.๔ ตามมหาวิทยาลัยทั้งภาครัฐและภาคเอกชนภายในประเทศ ควรมีการเพิ่มสาขาวิชาพุทธศาสตร์เข้ามาในระบบการเรียนการสอนนอกเหนือไปจากวิชาอื่น ๆ ที่เน้นในเรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพเพียงอย่างเดียวแต่ยังตอบโจทย์ให้ปัญหาที่เกิดจากจิตใจที่ขาดความสุขไม่ได้ แต่พุทธศาสนาสามารถตอบโจทย์นี้ได้ ดังที่พระศากยวงศ์วิสุทธิ (อนิลมาน ธมมสากิโย) ได้ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์เรื่อง “พุทธศาสนาในโลกตะวันตก” ไว้ว่า “ด้วยว่าพอวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าหรือมีความเจริญก้าวหน้าของโลก ศาสนาอื่นไม่สามารถตอบโจทย์ได้ เช่น โลกร้อน โรคเครียดซึ่งเป็นปัญหาที่ร้ายแรงที่สุดในโลก แต่ฝรั่งกลับมาเจอคำตอบในพุทธศาสนา ทำให้ในวงการศึกษาศาสนาพุทธกลายเป็นศาสนาที่ศึกษาแบบกว้างขวาง ซึ่งไม่ได้ศึกษาในเชิง “ศาสน” ไม่ได้ศึกษาในเชิงความเชื่อหรือปรัชญา แต่ศึกษาในเชิง “ศาสตร์” หรือองค์ความรู้และการเรียนพุทธศาสนาเพื่อเป็น “คริสต์ที่ดี” เป็น “มุสลิมที่ดี” อย่างมุสลิม เขาบอกว่าเรียนพุทธศาสนาแล้วทำให้เป็นมุสลิมที่ดี พวกคริสต์เรียนพุทธศาสนาก็เป็นคริสต์ที่ดี แต่วิถีชีวิตดำเนินชีวิตเป็นพุทธ ปัจจุบันทำให้มหาวิทยาลัยชั้นนำและมหาวิทยาลัยทั่วไป ได้บรรจุสาขาวิชาพุทธศาสตร์ไว้อีกหนึ่งสาขาวิชา ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี” ^{๕๗๔}

^{๕๗๔} พระศากยวงศ์วิสุทธิ (อนิลมาน ธมมสากิโย), เปิดมุมมองพระศากยวงศ์วิสุทธิพุทธศาสนาในโลกตะวันตก, [ออนไลน์], [๕ ม.ค.

๗.๒ ข้อเสนอแนะด้านปฏิบัติ

๗.๒.๑ เมื่อเกิดความทุกข์ขึ้นในชีวิต สิ่งสำคัญที่สุดเราควรแก้ปัญหาด้วยการนำตนเองเข้าไปสู่ ขบวนการเจริญสติวิปัสสนา เพราะเป็นทางเดียวที่จะทำให้เราดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ดังนั้นจึงอยากให้ทุกคนเห็น ความสำคัญของการปฏิบัติธรรมเจริญสติวิปัสสนา ว่าไม่ควรเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัวอีกต่อไปโรคที่เกิดกับกายต้อง รักษาที่กายจึงจะหายฉับไฉน ทุกข์ที่เกิดจากจิตใจก็ต้องแก้ที่จิตใจฉับนั้นเช่นกันถึงจะหายจากทุกข์ได้อย่างแท้จริง

๗.๒.๒ การเข้าถึงสภาวะธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นตัวเชื่อมต่อ ดังนั้น การเผยแผ่ก็ควรเน้นไปที่การปฏิบัติเป็นหลักสำคัญ ปรับเปลี่ยนพิธีรีตองที่เคยเย็นเยื้องรังให้กระชับสั้นลง หรืออาจ ไม่มีเลยก็ได้ในบางสถานการณ์บางสถานที่ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรมที่มีความหลากหลายทางด้านความเชื่อและวัฒนธรรม

๗.๒.๓ คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ควรมีความรู้ความสามารถและความเข้าใจในศาสตร์อื่น ๆ นอกเหนือไปจากความรู้ทางพระพุทธศาสนาอยู่บ้างพอสมควร เพื่อจะได้มีความรอบรู้เท่าทัน แดกฉานในการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ อธิบายทำความเข้าใจแก่ผู้รับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗.๒.๔ ในอนาคตผู้คนจะหันมาให้ความสนใจการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณกันมากขึ้น โดยการปฏิบัติเจริญสติวิปัสสนา เพราะเทคโนโลยีถึงจุดอิมตัวไม่สามารถตอบสนองความสุขที่แท้จริงได้ และศรัทธาใหม่ที่จะเกิดขึ้นนี้จะมาจากพื้นฐานความเชื่อเดิมที่ไม่ใช่ชาวพุทธทั้งหมดซึ่งนับวันจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นคณะสงฆ์หรือองค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงควรมีการพัฒนาปรับปรุงกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และรูปแบบวิธีปฏิบัติให้ทันสมัยสอดคล้องกับความหลากหลายในวัฒนธรรมความเชื่อ เชื่อชาติ ศาสนา และต้องไม่เกิดความขัดแย้งไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อความเชื่อเดิม ที่สำคัญต้องไม่ละทิ้งหลักเดิมคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งเรื่องนี้นายแพทย์ประเวศ วสี ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ ๆ ว่า “ในอนาคตมนุษย์ทั่วโลกจะหันมาเจริญสติกันมากขึ้น ๆ เพราะพบว่าทำให้ทุกอย่างดีขึ้นหมด เช่น ลดความเครียด มีความสุขมากขึ้น สุขภาพดีขึ้นความสัมพันธ์ดีขึ้นทั้งในบ้านและนอกบ้าน การเจริญสติจะให้คำตอบแก่วิกฤตการณ์โลกซึ่งขณะนี้ยังไม่มีคำตอบ”^{๔๗๕}

๗.๓ การเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

๗.๓.๑ ควรมีการศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบหลักการสอนของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ กับหลักการสอนของนิกายเซ็นมหายาน”

๗.๓.๒ ควรมีการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการเผยแผ่หลักการเจริญสติรูปแบบเคลื่อนไหวตามคำสอน หลวงปู่เทียน จิตตสุโภ โดยพระมหาติเรกพุทธยานนโท ทั้งในและต่างประเทศ”

๗.๓.๓ ควรมีการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการเจริญสติรูปแบบเคลื่อนไหวตามคำสอน หลวงปู่เทียน จิตตสุโภ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดป่าโสมพนัส”

๗.๓.๔ ควรมีการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของการเจริญสติตามแนวหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ กับรูปแบบการเจริญสติสำนักสาขาต่างๆ”

๗.๓.๕ ควรมีการศึกษาเรื่อง “การศึกษาพัฒนาการของการเจริญสติตามแนวหลวงปู่เทียน จิตตสุโภในกลุ่มประชาคมอาเซียน”

^{๔๗๕} ประเวศ วสี, ชื่อชื่อ ๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สงขลา: มูลนิธิธรรมชาติ, ๒๕๕๘) หน้า ๙.

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กำพล ทองบุญน่ม. **อยู่อย่างไรไม่ให้ทุกข์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๖.

เขมรังสีภิกขุ. **วิปัสสนากรรมฐานในชีวิตประจำวัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. อุบลราชธานี: แคนา กราฟฟิค, ๒๕๕๘.

ประเวศ วสี. **สู้ชีวิตๆ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สงขลา: มูลนิธิธรรมชาติ, ๒๕๕๘.

พุทธทาสภิกขุ. **ความลับสุดยอด**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

_____ . **ชีวิตคืออะไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: ซี แอนด์ เอ็น บুক, ๒๕๔๙.

พุทธยานันท์. **ปฐมจารย์แห่งประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: ปริดอม, ๒๕๕๓.

พระพุทธานันท์ภิกขุ. (๒๕๕๘). **วิปัสสนาพหิมือเคลื่อนไหว**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปริดอม.

พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูล อตุโล). **หลวงปู่ฝากไว้**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. สมุทรปราการ: ชุมทองอุตสาหกรรม
การพิมพ์, ๒๕๕๗.

พระดร.วัลโปละ ราหุละ. **พระพุทธองค์ทรงสอนอะไร**. แปลโดย ดร.สุนทร พลามินทร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๒.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:

แปลนพรัตน์ตั้ง จำกัด, ๒๕๕๒.

หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ. **การเห็นตัวเอง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๖.

_____ . **การประจักษ์แจ้งสัจจะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๕๒.

_____ . **คู่มือการทำความรู้สึกตัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. แพร่: เลิศไพศาลการพิมพ์, ๒๕๕๔.

_____ . **สว่างที่กลางใจ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๕.

_____ . **คนแบกโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: นำทองการพิมพ์, ๒๕๕๐.

_____ . **ชีวิต คืออะไร?** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๕๒.

_____ . **แต่เธอผู้รู้สึกตัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๗.

_____ . **เปิดประตูสัจธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๕๒.

_____ . **พลิกโลกเหนือความคิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: ภาพการพิมพ์, ๒๕๒๙.

_____ . **รู้ทุกข์ รู้ธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๑.

พระศากยวงศ์วิสุทธิ (อนิลมาน ธมมสากิโย). **เปิดมุมมองพระศากยวงศ์วิสุทธิพุทธศาสนาในโลกตะวันตก**.

[ออนไลน์]. [๕ ม.ค. ๒๕๖๐]. แหล่งข้อมูล: <http://www.matichon.co.th/news/414838>.

พระมหาติเรก พุทธยานนโท. **วัดพระธาตุแสงเทียน จังหวัดแพร่**. ๒๘ ต.ค. ๒๕๕๙.

พระไพศาล วิสาโล. **วัดป่าสุคะโตจังหวัดชัยภูมิ**. ๔ ธ.ค. ๒๕๕๙.

พระอาจารย์กระสินธุ์อนุภทโท. **วัดแพร่แสงเทียน จังหวัดแพร่**. ๘ ต.ค. ๒๕๕๙.

พระอาจารย์สุริยา มหาปณฺเฑ. **วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร**. ๑๓ พ.ย. ๒๕๕๙.

อุบาสิกาพิบูล มโนเจริญ. **วัดแพร่แสงเทียน จังหวัดแพร่**. ๗ ต.ค. ๒๕๕๙.

การศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงครอบครัว ในสังคมไทย THE ANALYTICAL STUDY OF ABHAYADANA FOR TO REDUCE FAMILY VIOLENCE IN THAILAND

พระครูเนติपालคุณ (สุนทร ตุนติปาโล) *

บทคัดย่อ

การศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงครอบครัวในสังคมไทย ผู้วิจัยศึกษาในวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาปัญหาความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย (๓) เพื่อประยุกต์อภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อลดปัญหาความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า อภัยทานในความหมายทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ความหมาย คือ (๑) การให้อภัย เป็นการยกโทษ การให้อภัยโทษและการให้ความปลอดภัยที่ปราศจากเวรภัย (๒) การรักษาศีล การถือศีล (๓) การเจริญเมตตาและขันติ ลักษณะของอภัยทานมี ๓ ลักษณะ คือ อภัยทานทางกาย ทางวาจา และทางใจ มโนกรรมหรือเจตนาจะเป็นตัวกำหนดการกระทำทางกายและวาจาตามลำดับพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นศาสนาแห่งสันติภาพและการให้อภัยอย่างแท้จริงพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาที่สอนให้เรามีความรักปรองดองไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกัน

ความรุนแรง คือ พฤติกรรมการใช้อำนาจในการควบคุมหรือบังคับขู่เข็ญผู้อื่นให้เกิดความกลัวเช่น การทำร้ายร่างกาย การข่มขืน และการทารุณกรรมทางด้านจิตใจเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ที่ผิดปกติ และสาเหตุส่วนใหญ่จะมาจากปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาทางเพศ ปัญหาการกดขี่แรงงานเด็ก ผู้ที่กระทำความผิดหรือมีพฤติกรรมของความรุนแรงที่เราพบเห็นในสังคมส่วนใหญ่มักเป็นผู้ชายในครอบครัวและผู้หญิงมักจะตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง รวมไปถึงเด็กและผู้สูงอายุก็มักได้รับผลกระทบไม่แพ้กัน ความรุนแรงของครอบครัวมีช่องทางที่เกิดความรุนแรง ๓ อย่างคือ ทางกายวาจาและใจ ความรุนแรงทางใจจะมีลักษณะการกระทำหรือละเว้นไม่กระทำ ทอดทิ้ง เพิกเฉย ไม่ดูแลไม่ใส่ใจ ไม่ให้เกียรติ การทำร้ายจิตใจมีผลทำให้ผู้ถูกกระทำได้รับความเสียหาย เสียสิทธิ และเสรีภาพ ความรุนแรงของครอบครัวทางวาจามีลักษณะถูกเหยียดหยาม ตะโกนใส่ ความรุนแรงทางกายจะมีลักษณะ ผลักตบตีเป็นต้น บางครั้งจนถึงขนาด ความก้าวร้าวขั้นรุนแรงที่รุนแรงถึงฆาตกรรม ได้แก่ ทุบตีด้วยวัตถุหรืออาวุธโดยมีสาเหตุมาจาก การมีบุคลิกภาพแปรปรวน เก็บอารมณ์ไม่อยู่ จะเห็นว่าปัญหาความรุนแรงยังปรากฏอยู่ในครอบครัวสังคมไทยซึ่งเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้

การประยุกต์อภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อลดปัญหาความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย ปัญหาครอบครัวที่เกี่ยวกับความรุนแรง ทางกาย วาจาใจผู้วิจัยเสนอว่า ควรที่จะมีรูปแบบการให้อภัยต่อกัน เราสามารถหากิจกรรมที่สื่อออกทางกายเช่น กิจกรรมขออภัย คือเมื่อเรามีความโกรธ หรือ พลาดพลั้งแสดงกริยาทางกายไม่เหมาะสม ต่อครอบครัวสมาชิกในครอบครัวควรหากิจกรรมที่แสดงออกเป็นสื่อให้เห็นถึงความรักความเมตตา เช่น การขอขมาซึ่งจะเป็นแนวทางให้สังคมไทยสามารถลดปัญหาความรุนแรงของครอบครัวได้อีกแนวทางหนึ่ง

คำสำคัญ: อภัยทาน, ความรุนแรงของครอบครัว

Abstracts

The study Buddhist sanctuary in order to reduce family violence in Thailand. Researchers studied in 3 main objectives: (1) the sanctuary in Theravada Buddhism (2) to study the issue of violence, families in Thailand (3) to apply sanctuary in Theravada Buddhism to reduce the severity of the family in society. Thailand The study indicated that

In the Buddhist sanctuary has three meanings: (1) a pardon, forgiveness, forgiveness and a safety hazard duty-free (2) the precepts of Yom Kippur (3) to develop compassion and tolerance. There are three types of appearance sanctuary sanctuary physical, verbal and emotional or mental intent will determine the physical and verbal actions, respectively. Buddhism is a religion of peace and forgiveness truly is regarded Buddhism is a religion that teaches us to love. The forgiveness of equality with men equally.

Violent behavior is the use of power to control or coercion by others fear such as assault, rape and torture, psychological, emotional expression disorder. And the most likely cause of the economic problems, sexual problems, oppressive child labor. Perpetrators of violence or behavior that we see most often in men as in women and often victims of violence. Including children and the elderly are often affected as well. The severity of family violence Channel 3 is physical, verbal and emotional violence that is the nature of the act or omission did not leave indifferent not care, do not care. No respect The heart attack resulted in the victim receiving condolences. The rights and freedoms Family violence, verbal looks scornful yell violent physical looks. Pushed, slapped, hit, etc. Sometimes to the extent Aggression, extreme violence and murdered, including beatings with objects. Or is caused by weapons. Having a personality disorder Keep Emotions Out It also turns out that the problem of violence in the family, society, Thailand, the problem is still not solved.

Applications sanctuary in Theravada Buddhism to reduce the problem of family violence in Thailand about family issues, physical violence, verbal mind that the researcher suggested. It should also be in the form of forgiveness to each other. We can find out the physical media, for example. Sorry activity When we are angry or make a mistake verb show physical abuse. The family members of the family should find expression in the media that the compassion which is like defusing a social approach to Thailand can reduce the severity of parents another way

Keywords: Abhayadana, Family, violence

๑. บทนำ

ความรุนแรง คือพฤติกรรมการใช้อำนาจในการควบคุมหรือบังคับผู้อื่นให้เกิดความกลัวเช่นการทำร้ายร่างกายการข่มขืนและการทารุณกรรมทางด้านจิตใจเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ที่ผิดปกติและสาเหตุส่วนใหญ่จะมาจากปัญหาเศรษฐกิจปัญหาทางเพศปัญหาการกดขี่แรงงานเด็ก ผู้ที่กระทำความผิดหรือมีพฤติกรรมของความรุนแรงที่เราพบเห็นในสังคมส่วนใหญ่มักเป็นผู้ชายในครอบครัวและผู้หญิงมักจะถูกเป็นเหยื่อของความรุนแรง รวมไปถึงเด็กและผู้สูงอายุก็มักได้รับผลกระทบไม่แพ้กัน ความรุนแรงต่อสตรีและเด็กส่วนใหญ่ เป็นความรุนแรงในครอบครัวรูปแบบของความรุนแรงที่เราพบเห็นมีหลายรูปแบบ คือ ความรุนแรงต่อสตรี หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เป็นผล หรืออาจเป็นผลให้เกิดการทำร้ายร่างกาย ทางจิตใจ และทางเพศ เป็นผลให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่สตรี รวมทั้งการขู่ข่มขู่กีดกันจำกัดเสรีภาพ ทั้งในที่สาธารณะและในชีวิตส่วนตัว ความรุนแรงต่อเด็ก หมายถึง การที่เด็กได้รับการปฏิบัติจากผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือคนรอบค้อมอื่น จนเป็นเหตุให้เด็กได้รับอันตราย บาดเจ็บ กระทบกระเทือนทางด้านร่างกาย จิตใจ และทางเพศ ตลอดจนการถูกละเลย ไม่สนองตอบความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร การดูแลสุขภาพ และการอบรมเลี้ยงดู^{๔๗๖}

มีกรณีตัวอย่างให้พบเห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่ทุกวัน เช่น กรณีพ่อทุบตีแม่ เด็กก็อาจจะถูกทุบตีไปด้วย เด็กที่ถูกทุบตี ทำร้าย หรือได้เห็นความรุนแรงเสมอ ๆ จะฝังใจเรื่องความรุนแรง เด็กจะเข้าใจผิดว่า ปัญหาแก้ไขได้ด้วยความรุนแรง ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ปัญหาทุกปัญหาควรแก้ไขด้วยเหตุผล ด้วยการพูดจาทำความเข้าใจ นอกจากนี้ การอยู่ในภาวะแวดล้อมที่มีความรุนแรง เด็กจะซึมซับเลียนแบบพฤติกรรมรุนแรงโดยไม่รู้ตัว เด็กจะกระทำความรุนแรงต่อเพื่อน และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะกระทำรุนแรงต่อครอบครัวตนเอง ต่อสัตว์เลี้ยงของตนเอง^{๔๗๗}

ความรุนแรงมีทั้ง ทางกายวาจาและใจ ความรุนแรงทางใจจะมีลักษณะการกระทำหรือละเว้นไม่กระทำ ทอดทิ้ง เพิกเฉย ไม่ดูแลไม่ใส่ใจ ไม่ให้เกียรติ การทำร้ายจิตใจมีผลทำให้ผู้ถูกกระทำได้รับความเสียหาย เสียสิทธิ และเสรีภาพ เช่น การพูดจาดูถูก ด่าทอ เหยียดหยาม การก้าวร้าวทางวาจา การรบกวนรังควาน ปล่อยปละทอดทิ้ง ปฏิเสธสิทธิที่พึงมีพึงได้ การแสดงความเป็นเจ้าของที่มากเกินไป การรุกรอนสิทธิด้านทรัพย์สินเงินทอง และทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น ความรุนแรงของครอบครัวทางวาจามีลักษณะถูกเหยียดหยามตะโกนใส่ ความรุนแรงทางกายจะมีลักษณะ ผลักตบตีเป็นต้น บางครั้งจนถึงขนาด ความก้าวร้าวขั้นรุนแรงที่รุนแรงถึงขาดกรรม ได้แก่ ทุบตีด้วยวัตถุ หรืออาวุธโดยมีสาเหตุมาจาก การมีบุคลิกภาพแปรปรวน เก็บอารมณ์ไม่อยู่ จะเห็นว่าปัญหาความรุนแรงยังปรากฏอยู่ในครอบครัวสังคมไทยซึ่งเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้

พระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นศาสนาแห่งสันติภาพและการให้อภัยอย่างแท้จริงพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาที่สอนให้เรามีความรัก รวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกัน ดังปรากฏในวัฒนธรรมของสังคมชาวพุทธไทย เมื่อเราลืงผลต่อทำผิดต่อกัน เกิดความเข้าใจผิดต่อกัน เกิดความขัดแย้งกัน เราก็จะแสดงความรักความเมตตา และมักให้อภัยซึ่งกันและกัน มีการขอโทษ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา และเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยในพระพุทธศาสนาได้มีคำสอนเรื่องอภัยทาน คำว่า “ทาน” หรือ “การให้” ตามที่ปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มักจะให้ความสำคัญอยู่ในมิติของ “การ

^{๔๗๖} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

^{๔๗๗} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์และศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓-๓๐.

ให้วัตถุ” ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึง “การให้” สังคมไทยจะเข้าใจ หรือรับรู้ว่าหมายถึงการให้วัตถุสิ่งของ หรือบริจาค สิ่งของให้แก่คนอื่น ๆ เช่น ถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์ และให้ทานแก่คนตกทุกข์ได้ยาก เช่น ขอนทาน คนชรา หรือ ทูพพลภาพ แต่ทานหรือการให้ที่จัดได้ว่าเป็นทานสูงสุดในพระพุทธศาสนาซึ่งสังคมไทย มักจะละเลย หรือไม่ค่อย ให้ความสำคัญคือ “การให้อภัย” หรือ “อภัยทาน”

อภัยทานในความหมายทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ความหมาย คือ (๑) การให้อภัย เป็นการยกโทษ การให้อภัยโทษและการให้ความปลอดภัยที่ปราศจากเวรภัย (๒) การรักษาศีล การถือศีล (๓) การเจริญเมตตาและ ขันติ ลักษณะของอภัยทานมี ๓ ลักษณะ ^{๔๗๘} คือ อภัยทานทางกาย ทางวาจา และทางใจ มโนกรรมหรือเจตนาจะ เป็นตัวกำหนดการกระทำทางกายและวาจาตามลำดับ โดยมีเจตนาในการรักษาศีล ๕ สาเหตุของการให้อภัยทาน มาจากความหวังในด้านต่าง ๆ อยากรู้เกิดในสวรรค์ อยากรู้สิ่งที่ตนปรารถนาในทรัพย์สินสมบัติ ลาภ ยศ ชื่อเสียง ความสุข ความหวัง ความสุขสบาย ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า อาณิสสร หรือคุณประโยชน์ของการให้อภัยทาน คือ เป็นการสร้างมหากุศลสะสมบุญบารมี มีความสุข มีชื่อเสียง เป็นที่รักของคนอื่นการให้อภัยจึงเป็นทานหรือการให้ ที่มีคุณค่ามากและเป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่เป็นปัญหา คือ การขาดการให้อภัย ความรักเมตตา ต่อกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว สังคมไทย หากมีการศึกษา อภัยทานเพื่อลดปัญหาความรุนแรงครอบครัวในสังคมไทยก็เป็นจะแนวทางการ แก้ไขปัญหาครอบครัวซึ่งจะเป็นเหตุทำให้สังคมไทย มีความสุขและความมั่นคงของคนในชาติต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย

๒.๓ เพื่อประยุกต์อภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อลดปัญหาความรุนแรงของครอบครัว

ในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๓.๑ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๓.๒ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ วรรณคดี และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ

๓.๓ รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่นำเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้น ปฐมภูมิ และ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

๓.๔ นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

^{๔๗๘} นางสาวสุนันทา เสียงธนะฤกษ์, “ศึกษาอภัยทานในพุทธจริยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเพื่อลดปัญหาความรุนแรงครอบครัวในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้ พระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นศาสนาแห่งสันติภาพและการให้อภัยอย่างแท้จริงพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาที่สอนให้เราความรัก รัก รวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกัน ดังปรากฏในวัฒนธรรมของสังคมชาวพุทธไทย เมื่อเราพลั้งเผลอทำผิดต่อกัน เกิดความเข้าใจผิดต่อกัน เกิดความขัดแย้งกัน เราก็จะแสดงความรักความเมตตา และมักให้อภัยซึ่งกันและกัน มีการขอโทษ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา และเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยในพระพุทธศาสนาได้มีคำสอนเรื่องอภัยทาน คำว่า “ทาน” หรือ “การให้” ตามที่ปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มักจะให้ความสำคัญอยู่ในมิติของ “การให้วัตถุ” ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึง “การให้” สังคมไทยจะเข้าใจ หรือรับรู้ว่าหมายถึงการให้วัตถุสิ่งของ หรือบริจาคสิ่งของให้แก่คนอื่น ๆ เช่น ถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์ และให้ทานแก่คนตกทุกข์ได้ยาก เช่น ขอทาน คนชรา หรือทุพพลภาพ แต่ทานหรือการให้ที่จัดได้ว่าเป็นทานสูงสุดในพระพุทธศาสนาซึ่งสังคมไทย มักจะละเลย หรือไม่คอยให้ความสำคัญคือ “การให้อภัย” หรือ “อภัยทาน”

อภัยทานในความหมายทางพระพุทธศาสนา มี ๓ ความหมาย คือ (๑) การให้อภัย เป็นการยกโทษ การให้อภัยโทษและการให้ความปลอดภัยที่ปราศจากเวรภัย (๒) การรักษาศีล การถือศีล (๓) การเจริญเมตตา และขันติ ลักษณะของอภัยทานมี ๓ ลักษณะ คือ อภัยทานทางกาย ทางวาจา และทางใจ โมนกรรมหรือเจตนาจะเป็นตัวกำหนดการกระทำทางกายและวาจาตามลำดับ โดยมีเจตนาในการรักษาศีล ๕ สาเหตุของการให้อภัยทานมาจากความหวังในด้านต่าง ๆ ออกไปเกิดในสวรรค์ อยากได้สิ่งที่ตนปรารถนาในทรัพย์สมบัติ ลาภ ยศ ชื่อเสียง ความสุข ความหวัง ความสุขสบาย ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า อานิสงส์ หรือคุณประโยชน์ของการให้อภัยทาน คือ เป็นการสร้างมหาคุณละสมบุญบารมี มีความสุข มีชื่อเสียง เป็นที่รักของคนอื่น การให้อภัยจึงเป็นทานหรือการให้ที่มีคุณค่ามากและเป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ความรุนแรง คือ พฤติกรรมการใช้อำนาจในการควบคุมหรือบังคับขู่เข็ญผู้อื่นให้เกิดความกลัวเช่น การทำร้ายร่างกาย การข่มขืน และการทารุณกรรมทางด้านจิตใจเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ที่ผิดปกติ และสาเหตุส่วนใหญ่จะมาจากปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาทางเพศ ปัญหาการกดขี่แรงงานเด็ก ผู้ที่กระทำความผิดหรือมีพฤติกรรมของความรุนแรงที่เราพบเห็นในสังคมส่วนใหญ่มักเป็นผู้ชายในครอบครัวและผู้หญิงมักจะตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง รวมไปถึงเด็กและผู้สูงอายุก็มักได้รับผลกระทบไม่แพ้กัน

ความรุนแรงต่อสตรีและเด็กส่วนใหญ่ เป็นความรุนแรงในครอบครัว รูปแบบของความรุนแรงที่เราพบเห็นมีหลายรูปแบบ คือ ความรุนแรงต่อสตรี หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เป็นผล หรืออาจเป็นผลให้เกิดการทำร้ายร่างกาย ทางจิตใจ และทางเพศ เป็นผลให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่สตรี รวมทั้งการขู่เข็ญกักกันจำกัดเสรีภาพ ทั้งในที่สาธารณะและในชีวิตส่วนตัว ความรุนแรงต่อเด็ก หมายถึงการที่เด็กได้รับการปฏิบัติจากผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นในหรือนอกครอบครัว จนเป็นเหตุให้เด็กได้รับอันตราย บาดเจ็บ กระทบกระเทือนทางด้านร่างกายจิตใจ และทางเพศ ตลอดจนการถูกละเลย ไม่สนองตอบความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร การดูแลสุขภาพ และการอบรมเลี้ยงดู ความรุนแรงมีทั้ง ทางกายวาจาและใจ ความรุนแรงทางใจจะมีลักษณะการกระทำหรือละเว้นไม่กระทำ ทอดทิ้ง เพิกเฉย ไม่ดูแลไม่ใส่ใจ ไม่ให้เกียรติ การทำร้ายจิตใจมีผลทำให้ผู้ถูกรับรู้ได้รับความเสียหาย เสียสิทธิและเสรีภาพ เช่น การพูดจาดูถูก ต่ำท้อ เหยียดหยาม การก้าวร้าวทางวาจา การรบกวนรังควาน ปล่อยปละทอดทิ้ง ปฏิเสธสิทธิที่พึงมีพึงได้ การแสดงความเป็นเจ้าของที่มากเกินไปจนเกินควร การริดรอนสิทธิด้านทรัพย์สินเงินทอง

และทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น ความรุนแรงของครอบครัวทางวามมีลักษณะถูกเหยียดหยาม ตะโกนใส่ ความรุนแรงทางกายจะมีลักษณะ ผลักตบตี เป็นต้น บางครั้งจนถึงขนาด ความก้าวร้าวขั้นรุนแรงที่รุนแรงถึงฆาตกรรม ได้แก่ ทุบตีด้วยวัตถุ หรืออาวุธโดยมีสาเหตุมาจาก การมีบุคลิกภาพแปรปรวน เก็บอารมณ์ไม่อยู่ จะเห็นว่าปัญหา ความรุนแรงยังปรากฏอยู่ในครอบครัวสังคมไทยซึ่งเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้

การประยุกต์อภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อลดปัญหาความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย ปัญหาครอบครัวที่เกี่ยวกับความรุนแรง ทางกายผู้วิจัยเสนอว่า ควรที่จะมีรูปแบบการให้อภัยต่อกัน เราสามารถหากิจกรรมที่สื่อออกทางกายเช่น กิจกรรมขออภัย คือเมื่อเรามีความโกรธ หรือ พลาดพลั้งแสดงกริยาทางกาย ไม่เหมาะสม ต่อครอบครัวสมาชิกในครอบครัวควรหากิจกรรมที่แสดงออกเป็นสื่อให้เห็นถึงความรักความเมตตา เช่น การขอขมา ดังที่พระสงฆ์ทำเป็นกิจวัตร หรือกิจกรรมที่แสดงเป็นข้อตกลงของครอบครัวเช่น เมื่อเรารู้สึก โกรธแสดงกริยาทำทางไม่ดี เมื่อสมาชิกในครอบครัวคนใดเห็นพฤติกรรมให้แสดง การขอโทษทันที วิธีการให้อภัยทางวาม ปัญหาความรุนแรงของครอบครัวสามารถประยุกต์หลักอภัยทานได้เป็นอย่างดีคือการพูดหรือวาม เป็นเรื่องที่สำคัญ ดังมีสุภาษิต ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี การดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวมีการ ติดต่อกันสื่อสารกันเป็นประจำทุกวัน ดังนั้น การประยุกต์หลักอภัยทานในการลดปัญหาความรุนแรง คือเมื่อ เราผิด พลาดแสดงวามที่ไม่สุภาพต่อสมาชิกในครอบครัว ตัวบุคคลที่กระทำผิดเองต้องสำนึกตระหนักว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควร กระทำ สมาชิกในครอบครัว เมื่อเห็นพฤติกรรมการพูดที่ไม่ดีของสมาชิกในครอบครัวแล้ว ต้องรู้จักปล่อยวาง ไม่ ยึดติดในคำที่พูดออกมา ไม่พยายามโต้ตอบ ควรโต้ตอบด้วยการพูดดี หรือเมื่อเห็นมีอารมณ์รุนแรงเราอาจนิ่งไม่ ต้องแสดงกริยาอาการใด ๆ เมื่อสมาชิกที่แสดงพฤติกรรมไม่ดีในขณะที่เขามีอารมณ์ที่ดีแล้วควรไปเจรจาด้วยวาม ที่ไพเราะ นอกจากนั้น ครอบครัวสังคมไทย ควรหากิจกรรมในครอบครัวที่เป็นสัญลักษณ์สื่อให้สมาชิกในครอบครัว พูดดี วามไพเราะ เช่น กิจกรรมพูดไพเราะ กิจกรรมเข้าอบรมธรรมะ เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักพูดและไม่ ใช้ความรุนแรงต่อกัน วิธีประยุกต์ทางใจ คืออภัยทานเป็นเรื่องของจิตใจโดยตรง ครอบครัวสังคมไทยควรนำหลัก อภัยทานมาประยุกต์อยู่ตลอดเวลาเพราะจิตคิดอยู่ทุกขณะ ควรมีการกำหนดจิตใจตนเองสำรวมระวัง ไม่ให้คิด ร้ายต่อคนอื่นและคนในครอบครัว การประยุกต์ผู้วิจัยเสนอดังนี้คือ สมาชิกในครอบครัว ควรตระหนักขณะก่อน ที่จะคิด จะพูด จะทำอะไร ควรกำหนดจิตใจให้มีเมตตาความรักรู้จักให้อภัย และเมื่อจิตพลาดพลั้งคิดไม่ดีก็ให้ตั้งใจ กลับมาให้เราคิดที่อยู่เสมอ พยายามทำเป็นประจำจิตใจจะได้ปลูกฝังความรักความเมตตาอย่างแท้จริง

ส่วนคุณค่าของอภัยทานมีคุณค่า คือ การให้อภัยเป็นจุดเริ่มของมิตรภาพที่ยั่งยืน การให้อภัยเป็นการ หวานเมลิตพันธุ์ของมิตรภาพให้อภัย การให้อภัยเป็นการชำระใจ และให้ใจได้พักผ่อน การให้อภัยเป็นการเคาะ สนิมแห่งความเลวร้ายออกจากใจ การให้อภัยไม่ใช่การสูญเสีย แต่เป็นการ “ได้” อย่างไม่มีขีดจำกัด การให้อภัย เป็นการสร้างบารมีชั้นสูงสุด

๕. สรุป

อภัยทานเป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม สังคมจำเป็นที่จะต้องมีการให้อภัยซึ่งกันและกัน เพราะการให้อภัยนั้น เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ ไม่ใช่ความรุนแรง ในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวไว้ ว่า อภัยทาน เป็นทานที่มีคุณค่ามาก เป็นทานที่ยอดเยี่ยมที่สุด ปัจจุบัน สังคมมีความรุนแรงยิ่งในสมัยปัจจุบัน เทคโนโลยีการสื่อสารมีความเจริญขึ้นอยู่เรื่อย ๆ จึงส่งผลกระทบต่อจิตใจของมนุษย์ มีการดิ้นรน แข่งขันต่อสู้ เพื่อที่จะได้มาซึ่งความ มีอำนาจ อภัยทานเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะเป็นแนวทาง ให้สังคมมนุษย์นั้นมีความสุขสงบ

อภัยทาน สามารถใช้ได้กับทุกสังคม โดยเฉพาะ การนำมาใช้เพื่อลดความรุนแรงของครอบครัวอย่างเดียว สามารถใช้กับทุกสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นแกนกลางที่จะทำให้มนุษย์มีเมตตาต่อกัน สังคมใดไม่มีอภัยทานสังคมนั้นจะต้องได้รับความเดือดร้อนอย่างแน่นอนอนึ่งอภัยทานจึงมีความสำคัญ เพราะสามารถลดปัญหาความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย

๖. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ในสังคมไทยควรมีการนำหลักอภัยทานไปกำหนดเป็นนโยบาย และปลูกฝังค่านิยมให้คนในชาติปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะได้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคนซึ่งจะเป็นเหตุทำให้ประเทศ สังคมตลอดทั้งมนุษย์ได้รับความสุขสันต์อย่างแน่นอน และควรนำหลักอภัยทานไปศึกษาวิจัยต่อ ดังนี้

๕.๑ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอภัยทานในพระพุทธศาสนากับแนวความคิดศาสนาอื่นเพื่อให้เห็นจุดร่วมและจุดแตกต่าง

๕.๒ ควรมีการวิจัยแบบลงสนามทดลองการใช้อภัยทานเพื่อได้ข้อมูลเชิงลึก

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์และศาสนิกชนจะปฏิบัติได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,

๒๕๓๐.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๓.

นางสาวสุนันทา เลียงธนะฤกษ์. “ศึกษาอภัยทานในพุทธจริยา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต,

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงค์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว

ตามแนวพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตร์
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Opinions of Alumni and Present Students on Development of Curriculum
on Public Administration Program in Public and Private Management,
Buriram Rajabhat University

ประชัน คະเนวัน, ธัญญรัตน์ พุทธิพงษ์ชัยชาญ *

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๒) เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน ด้วยการเลือกแบบเจาะจงโดยการกำหนดเป็นโควตา จำนวน ๒๑๓ คน เครื่องมือมี ๓ ลักษณะ คือแบบตรวจสอบรายการ แบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ และแบบปลายเปิด ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๙๘๐ วิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่จัดเข้าประเด็นเดียวกัน ด้วยการห่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากเช่นกัน ส่วนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ พบว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับรายละเอียดของหลักสูตรอย่างต่อเนื่องและหลากหลายช่องทาง

คำสำคัญ: ความคิดเห็น, ศิษย์เก่า, ศิษย์ปัจจุบัน

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to study the opinions of alumni and present students on development on curriculum on public administration program in public and private management in Buriram Rajabhat University, and 2) to investigate the additional opinions and suggestions on development of curriculum on public administration program in public and private management in Buriram Rajabhat University in 3 aspects, namely curriculum, teaching

* อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

and learning process, and measurement and evaluation. The samples were 213 alumni and present students, selected by using purposive sampling through quota technique. The research instrument was a 3-part questionnaire, including checklist, 5-rating scale and open-ended form with the reliability at 0.8980. The collected data were analyzed by using frequency, percentage, mean and standard deviation. The findings revealed that the opinions of alumni and present students on development of curriculum on public administration program in public and private management in Buriram Rajabhat University both in overall and each aspect were at a high level. The additional opinions suggestions were that the details of the curriculum should be publicized continuously and various channels.

Keywords: Opinions, Alumni, Present students

๑. บทนำ

ปัจจุบันสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่เรียกกันว่ายุคโลกาภิวัตน์ทำให้การสื่อสาร รวดเร็วและสื่อสารกันได้ทั่วโลก บางครั้งทำให้เกิดความรู้สึกว่าโลกเรานี้มีได้กว้างใหญ่ไพศาลเหมือนอย่างที่เราคิดในอดีต ระยะเวลาการสื่อสารทุกวันนี้มีหลากหลายรูปแบบบางครั้งเหมือนกับนั่งพูดคุยต่อหน้าสามารถสัมผัสได้ทุกเรื่อง ผลพวงอันนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจ และการเมืองไปด้วย จึงทำให้ประเทศต่างๆ ในโลกนี้ จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากขึ้น มีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้น ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์เช่นเดียวกัน ดังนั้นเราจะหยุดนิ่งอยู่กับที่ได้อีกแล้ว เพื่อการพัฒนาประเทศในภาพรวม คือต้องพัฒนาทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยต้นทางของการพัฒนาทุกด้าน แต่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น ปัจจัยพื้นฐานคือคนต้องได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นและมากขึ้น จึงทำให้มากพอการพัฒนาคนจึงขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยจะเริ่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นอุดมศึกษา ซึ่งจะทำให้ประชาชนและประเทศได้มีองค์ความรู้ในการที่จะนำไปพัฒนางาน พัฒนาตน และอาชีพ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเท่ากันและอย่างชาญฉลาดด้วย

การจัดการศึกษาจึงเน้นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศและเป็นเครื่องมือเตรียมพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์ จึงจำเป็นจะต้องมีการเร่งรัดการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่ในกฎหมายหลักของการปกครองประเทศ คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๐ (๓) ได้บัญญัติไว้ว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกๆ ระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อการพัฒนาการศึกษาของชาติจัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียน มีจิตสำนึกของความเป็นไทยมีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนร่วมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. ๒๕๕๐: ๒๓) ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในการจัดดำเนินการและการให้บริการทางการศึกษาสำหรับสาธารณะชนตามแนวทางที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ

และให้ดำเนินการจัดการศึกษาของไทยทุกระบบ โดยเฉพาะการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้มีความเหมาะสมสนองความต้องการของสังคมไทย เพราะหลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการเรียนการสอน (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. ๒๕๔๓ : ๒๓-๒๔)

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ คือสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในประเทศไทยมีภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษาแก่คนในท้องถิ่นมาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติและความต้องการที่จะพัฒนาตนเองของคนในท้องถิ่น จนทำให้มีหลักสูตรหลากหลายทั้งสาขาครูและสาขาวิชาการอื่น ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ในระดับปริญญาตรี มีการพัฒนาเปิดการเรียนการสอน ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๐ ส่วนในระดับปริญญาโทมีการพัฒนาและเปิดการเรียนการสอนมาตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๗ การจัดการศึกษาทั้ง ๒ ระดับ ได้รับความสนใจสมัครเข้ามาศึกษาแต่ละปีการศึกษา มีจำนวนมาก บางปีไม่สามารถรับผู้สมัครเรียนได้ทั้งหมด แต่เมื่อปีการศึกษา ๒๕๕๘ โดยเฉพาะในระดับปริญญาโท มีผู้สนใจมาสมัครเรียนน้อยมากจนหน้าตกใจ จึงเป็นเหตุปัจจัยทำให้คณะผู้บริหารหลักสูตร ได้ปรึกษาคณะผู้บริหารและแนวทางการแก้ไขรวมทั้งการศึกษาดูงานด้านการพัฒนาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยในระดับเดียวกันในท้องถิ่นเดียวกัน เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาหลักสูตรใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมได้มากขึ้น

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงทำให้คณะผู้วิจัย ซึ่งมีความรับผิดชอบ การบริหารหลักสูตรต้องการที่จะสำรวจความคิดเห็นจากทั้งศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน ทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโท เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๒. เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

๓. ความสำคัญของการวิจัย

๑. ทำให้ทราบศึกษาความคิดเห็นของของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๒. เป็นสารสนเทศในการกำหนดกรอบของการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

๔. ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาความคิดเห็นของของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผล (สำนักงานคณะกรรมการการ

ศึกษาแห่งชาติ ๒๕๕๒ : ๔๐ - ๔๙)

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๒.๑ ประชากร ได้แก่ ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

จำนวน ๒๑๓ คน

๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างได้เลือกอย่างเจาะจง (Purporive Sampling) โดยการกำหนดโควตา จำนวน ๒๑๓ คน ประกอบด้วย

๒.๒.๑ ศิษย์เก่าระดับปริญญาโท จำนวน ๓๙ คน

๒.๒.๒ ศิษย์ปัจจุบันระดับปริญญาโท จำนวน ๑๐ คน

๒.๒.๓ ศิษย์ปัจจุบันระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๖๔ คน เฉพาะปี ๒ และ ปี ๔ รวมทั้งสิ้น

จำนวน ๒๑๓ คน

๓. **ตัวแปรที่ศึกษา** ได้แก่ ความคิดเห็นของของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑ ประชากร ได้แก่ ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๒๑๓ คน

๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างได้เลือกอย่างเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการกำหนดโควตา จำนวน ๒๑๓ คน ประกอบด้วย

๑.๑ ศิษย์เก่าระดับปริญญาโท จำนวน ๓๙ คน

๑.๒ ศิษย์ปัจจุบันระดับปริญญาโท จำนวน ๑๐ คน

๑.๓ ศิษย์ปัจจุบันระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๖๔ คน เฉพาะปี ๒ และ ปี ๔

๒. **เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล** เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครื่องมือ ที่ใช้ในการวิจัย แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ ที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ คน ได้ค่าความเชื่อมั่น ๐.๘๘๘๐

๓. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ออกหนังสือส่งถึงสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันกรอกแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปยังที่ทำการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เพื่อแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่าง และกำหนดวันรับแบบสอบถามคืน และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ กรอกด้วยตนเอง จำนวน ๒๑๓ ฉบับ แล้วเก็บแบบสอบถามกลับคืนมาได้ จำนวน ๒๑๓ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

๔. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลประมวลผล ด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ หากำร้อยละ แล้วนำเสนอข้อมูลเป็นตาราง แสดงจำนวนและร้อยละ

๔.๒ ความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐ ประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เสนอ ข้อมูลเป็นตารางประกอบคำบรรยาย

๔.๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เป็นคำถามปลายเปิด นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดย จัดคำตอบเข้าประเด็นเดียวกันแล้วแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละเสนอข้อมูลเป็นตารางประกอบ คำบรรยาย

๖. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

๑. ความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขา วิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ใน ระดับมากเช่นกัน โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงไปหาต่ำจะได้ดังนี้ ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้าน หลักสูตร (เฉพาะหลักสูตรแกนกลาง) และด้านการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ

๒. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

๒.๑ ด้านหลักสูตร (เฉพาะหลักสูตรแกนกลาง) ประเด็นที่มีผู้เสนอแนะมากที่สุด คือ ควรมีการ ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับรายละเอียดหลักสูตร ในหลายๆช่องทาง รองลงมา คือ เปิดโอกาสให้นักศึกษาที่จบแล้วได้ มามีส่วนร่วมแนะนำ ประสบการณ์การเรียนแก่นักศึกษาปัจจุบัน และควรแจ้งประโยชน์ของการเข้าเรียนหลักสูตร สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชนให้ชัดเจน ตามลำดับ

๒.๒ ด้านกระบวนการเรียนการสอน ประเด็นที่มีผู้เสนอแนะมากที่สุด คือ เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน เช่น การสอบถามข้อสงสัย การเลือกวิธีการสอบ รองลงมา คือ ในแต่ละ รายวิชาควรให้หัวข้อการสืบค้นงานล่วงหน้า และจำนวนงานที่มอบหมายจากอาจารย์ประจำวิชามากเกินไป ตาม ลำดับ

๒.๓ ด้านการวัดผลและประเมินผล ประเด็นที่มีผู้เสนอแนะมากที่สุด คือ ควรวัดและประเมินผล ด้วยวิธีการที่หลากหลาย รองลงมา คือ ควรมีการวัดประเมินผลผู้เรียนก่อนเรียน และประเด็นที่มีผู้เสนอแนะน้อย ที่สุด คือ ควรแจ้งระยะเวลาในการวัดและประเมินผลที่ชัดเจน

๗. อภิปรายผล

จากการศึกษาความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน ทั้ง ๓ ด้าน ผู้วิจัยพบประเด็น ที่น่าสนใจและขอ นำเสนอการอภิปรายผลดังนี้

๑. จากการศึกษาคำความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน ทั้ง ๓ ด้าน ประกอบด้วย ด้านหลักสูตร (เฉพาะ หลักสูตรแกนกลาง) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านนันทนาการ และด้านการวัดผล และประเมินผล โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งผลการศึกษาออกมาเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ในปัจจุบันการแข่งขันทางการศึกษา ของสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนมีการแข่งขันกันมากจำเป็นต้องพัฒนาการจัดการศึกษา

ในด้านต่างๆ ให้ได้มาตรฐานและมีการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังมีปัจจัยเกี่ยวกับการจัดอันดับของสถานศึกษาซึ่งต้องมีอันดับที่ดีขึ้นเนื่องจากมีผลต่อความไว้วางใจของนักเรียนและผู้ปกครอง ในการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งผลงานวิจัยสอดคล้องกับแนวความคิดของสุนีย์ ภูพันธ์ (๒๕๔๖ : ๑๖-๑๗) กล่าวว่า ความสำคัญของการศึกษาหลักสูตรเป็นองค์ประกอบอันสำคัญอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาประเภทใด และระดับใดก็ดี จะขาดหลักสูตรเสียมิได้ เพราะหลักสูตรเป็นโครงร่างกำหนดไว้ว่าจะให้เด็กได้รับประสบการณ์อะไรบ้าง จึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นอย่างไรรีกด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของธนศักดิ์ เปาริก (๒๕๕๐ : ๘๒) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑ และเขต ๒ ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา เห็นว่า สภาพการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวี เพชรพะยอม (๒๕๕๑ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพปัญหาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๒ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๒ ในภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญทรง ประดิษฐ์บุญ (๒๕๕๑ : ๑๐๘ - ๑๑๑) ได้ศึกษาการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๓ พบว่า สภาพการดำเนินงานของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูวิชาการและครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๓ รายด้าน โดยภาพรวมมีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

๒. เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๒.๑ จากผลการวิจัย ด้านหลักสูตร (เฉพาะหลักสูตรแกนกลาง) พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเห็นความจำเป็นและความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรซึ่งในการจัดการเรียนการสอนในทุกสาขาวิชา ทุกระดับชั้น ทั้งในและนอกระบบการศึกษา หลักสูตรถือเป็นส่วนสำคัญของการศึกษา ถ้าไม่มีหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนก็ไม่มีระบบ ระเบียบแบบแผนที่แน่นอน ทำหลักสูตรเป็นเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่กำหนดโครงร่างในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการให้กับผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของ ซึ่งผลงานวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ มาลินี หมิ่นไวย (๒๕๕๓ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของโรงเรียนนำร่องตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต ๑ พบว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดจันทบุรี เขต ๑ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริณัทร สุราษ (๒๕๕๓ : บทคัดย่อ) สภาพปัจจุบันและปัญหาในการบริหารจัดการหลักสูตรระดับสถานศึกษาในโรงเรียนต้นแบบการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพปัจจุบันในการบริหารจัดการ พุทธศักราช ๒๕๕๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญทรง ประดิษฐ์บุญ (๒๕๕๑ : ๑๐๘ - ๑๑๑) ได้ศึกษาการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา

ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๓ พบว่า สภาพการดำเนินงานของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูวิชาการและครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๓ รายด้าน โดยภาพรวมมีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

๒.๒ จากผลการวิจัย ด้านกระบวนการเรียนการสอน พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันมีความคิดเห็นสอดคล้อง เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้รับความสนใจเพื่อผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ขยายความรู้ และประสบการณ์การทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งก่อให้เกิดคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย และความสามัคคีในหมู่คณะ ซึ่งผลงานวิจัยสอดคล้องกับแนวความคิดของ สุมณ อมรวินวัฒน์ (๒๕๔๒ : ๕๕) กล่าวว่าไว้ว่า รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่แท้จริง ควรสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ซึ่งต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งทุกข์ สุข ความสมหวังและความผิดหวังต่าง ๆ การศึกษาที่แท้จริงช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ และสามารถเอาชนะปัญหาเหล่านั้นได้ รูปแบบนี้มุ่งพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและทักษะกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิ กระบวนการคิด (โยนิโสมนสิการ) กระบวนการเผชิญสถานการณ์ กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการประเมินค่าและตัดสินใจ กระบวนการสื่อสาร ฯลฯ รวมทั้งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิต สอดคล้องกับแนวความคิดของ สุวิทย์ มูลคำ (๒๕๔๒ : ๒-๓) กล่าวว่าไว้ว่า รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่พึงประสงค์ ที่ต้องคำนึงถึงพื้นฐานความแตกต่างของผู้เรียน โดยยึดผู้เรียน เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ สนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาตามศักยภาพ และความสนใจของตนเอง มีวิธีการเรียนการสอนที่หลากหลาย สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ค้นพบ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนคอยช่วยเหลือแนะนำ สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่มีความหมาย ทั้งในและนอกห้อง เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากปัญหาจริง ประสบการณ์จริง ในลักษณะของการบูรณาการให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยตนเอง มุ่งเน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น และสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรม ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยมีผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดี

๒.๓ จากผลการวิจัย ด้านการวัดผล และประเมินผล พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันมีความคิดเห็นสอดคล้องกับ การวัดผล และประเมินผล ของสถานศึกษา ซึ่งสามารถวัดและประเมินผลถึงการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพบรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งการวัดประเมินผลถือเป็นตัวชี้วัดผลการศึกษาทุกด้าน ซึ่งส่งผลถึงการแก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมในสิ่งต่างๆเพื่อความสมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนต่อไป ซึ่งผลงานวิจัยสอดคล้องกับแนวความคิดของ วาณี ภูเสถร์ (๒๕๔๒ : ๒๒๑-๒๒๓) กล่าวว่าไว้ว่า การประเมินผลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพราะผลที่ได้จากการประเมิน จะนำมาใช้เป็นพื้นฐาน ในการตัดสินใจของผู้สอน ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงการเรียนการสอน การแนะนำแบบเรียน การใช้สื่อการสอน ตลอดจนระบบบริหารทั่วไปของสถานศึกษา และยังเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนด้วย

๘. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงระดับความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐ ประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะ เพื่อให้

เกิดประโยชน์ในการบริหารงานดังต่อไปนี้

๑. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑.๑ จากผลการวิจัย พบว่า ระดับความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านกระบวนการเรียนการสอน ดังนั้น หลักสูตรควรดำเนินงานในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะในด้านครูผู้สอน ที่มีคุณวุฒิมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง และประสบผลสำเร็จในการเรียนนั้นคือการจบการศึกษาตามระยะเวลาที่สถานศึกษากำหนด เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ผู้รับบริการส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นด้วย

๑.๒ จากผลการวิจัย พบว่า ระดับความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐ ประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ดังนั้น หลักสูตรควรมีการวางแผนร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในการหาแนวทาง ในการวัดและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ตรงตามสภาพจริงซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น ในระบบการวัดและประเมินผล อาจต้องปรับเปลี่ยนวิธีการวัดและประเมินผลให้สอดคล้องเหมาะสมกับ สภาพผู้เรียนในปัจจุบัน

๑.๓ ข้อเสนอแนะจากคำถามปลายเปิด พบว่า ที่มีจำนวนมากที่สุด คือ ควรวัดและประเมินผล ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวิธีการวัดและประเมินผลยังไม่หลากหลาย ทั้งที่มีอาจารย์ประจำวิชาหลายท่าน ดังนั้นอาจมีการวางแผนร่วมกันในการวัดและประเมินผลของอาจารย์ ประจำวิชา หรือปรับเปลี่ยนวิธีการวัดและประเมินผลให้เหมาะสมกับสภาพนักศึกษาในปัจจุบัน

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรศึกษาระดับความคิดเห็นของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

๒.๒ ควรมีการศึกษาสภาพและปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

ทวี เพชรพะยอม. (๒๕๕๑). สภาพและปัญหาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๒. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. ฉะเชิงเทรา:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ชนศักดิ์ เปาริก. (๒๕๕๐). การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑ และเขต ๒. **วิทยานิพนธ์ปริญญา**

มหาบัณฑิต. พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

บุญทรง ประดิษฐ์บุญ. (๒๕๕๑). การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๓. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. ร้อยเอ็ด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏร้อยเอ็ด.

ปาริฉัตร สุราช. (๒๕๕๓). สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารจัดการหลักสูตรระดับสถานศึกษา

ในโรงเรียนต้นแบบการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สังกัด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดขอนแก่น. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (๒๕๕๒). การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

มาลินี หมิ่นไวย. (๒๕๕๓). การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของโรงเรียนนาร่อง ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู

ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต ๑. **ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**

จันทบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

วาณี ภูเสถร์. (๒๕๕๒). **การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน**.จันทบุรี : สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๕๒). **แนวทางการประเมินตามสภาพจริง**. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๕๐). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**

พุทธศักราช ๒๕๕๐. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สุนีย์ ภูพันธ์. (๒๕๕๖). **แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์.

สุนน อมรวิวัฒน์. (๒๕๕๒). **การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุวิทย์ มูลคำ. (๒๕๕๒). **แฟ้มสะสมงาน** (พิมพ์ครั้งที่ ๘). กรุงเทพฯ: ที.พี.พรินท์จำกัด.

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี
GUIDELINES FOR QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT OF THE ELDERLY
IN BANG-NANG COMMUNITY, PANTHONG DISTRICT, CHONBURI PROVINCE.

สุพร หวลกระจาย *

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี ๒) เพื่อศึกษารูปแบบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ บุคคลที่ศึกษา ได้แก่ ๑) บุคคลที่ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ได้แก่ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง ๖๐ – ๗๕ ปี ๓) กลุ่มบุคคลที่นำมาสนทนากลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน เครื่องมือที่นำมาใช้ในการวิจัย คือ แนวคำถามการสัมภาษณ์เจาะลึก ใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและตีความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัญหาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี คือ ผู้สูงอายุมีอาการสับสนในชีวิตและความทรงจำไม่ดี หลงลืมบ่อย มีอาการหลงลืมหรือคิดช้าลงเป็นมีปัญหามากขึ้น เช่น เบาหวาน ความดันโลหิต หัวใจ ข้อเสื่อม สมอขาดเลือด ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ปัญหาที่พ้ออาศัยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่ถูกสุขลักษณะ ปัญหาการขาดพื้นที่การจัดกิจกรรมนันทนาการของชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี ที่เหมาะสม เช่น สนามกีฬา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามเด็กเล่น สวนสาธารณะ

๒. การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่มีอยู่ในชุมชนตำบลบางนาง ยังเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์กรหน่วยงานภาครัฐจัดสรรให้ทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้รับเพียงด้านเดียว ยังไม่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุอย่างจริงจังและขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นเหตุให้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนตำบลบางนางนั้นยังไม่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนเท่าที่ควร การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนตำบลบางนางยังขึ้นอยู่กับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและงบประมาณจากภาครัฐที่จัดสรร ถ้าขาดงบประมาณจากภาครัฐหรือขาดนโยบายการพัฒนาจากภาครัฐในช่วงเวลาไหนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชน

ตำบลบางนางก็จะขาดช่วงในการพัฒนา ในช่วงเวลานั้นจึงเป็นเหตุให้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลบางนางยังไม่มีดีเท่าที่ควรจะเป็น

๓. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี คือ ควรจัดกิจกรรมการออกกำลังกาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้รับรู้ถึงลักษณะของการมีเหตุผล ความ

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

พอประมาณ และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ควรจัดกลุ่มอาชีพ สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ควรการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ รัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุให้ชัดเจนเด่นชัด โดยมี ๔ โครงการ ดังนี้ โครงการที่ ๑ ด้านสุขภาพ โครงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแก้ไขปัญหา ผู้ป่วยโรคเบาหวาน และความดันโลหิตสูงในผู้สูงอายุ โครงการที่ ๒ ด้านเศรษฐกิจ โครงการพัฒนาส่งเสริมอาชีพเกษตรกรให้แก่เกษตรกรตำบลบางนาง ด้านเศรษฐกิจพอเพียง โครงการที่ ๓ ด้านที่อยู่อาศัย โครงการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากจนและผู้ยากไร้ และโครงการที่ ๔ ด้านนันทนาการ โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมงานประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ

Abstract

The objectives of this qualitative research were: 1) to study problems relating to a quality of life of the elderly in Bang-Nang community, Panthong district, Chonburi province; 2) to study a quality of life's patterns of the elderly in Bang-Nang community; and 3) to propose guidelines for improving a quality of life of the elderly in Bang-Nang community. Data were collected through an in-depth interview and a focused-group discussion. The participants of this study were divided into 3 groups including (1) the elderly who are during 60-75 years old, (2) 5 of the gurus who are public health officers, villagers, and community leaders, and (3) the elderly, academics, and community leaders who participated in a focused-group discussion. A research tool used for data collection was a guide of in-depth interview questions.

The study found that:

1. According to problems about a quality of life of the elderly, the study showed that the elderly living in Bang-Nang community are confused, forgetful, or think slowly. Further, there is an increasing number of health problems of the elderly (e.g. blood pressure, diabetes, arthritis, heart stroke, etc.). Moreover, economic problems of Thailand have affected a community economy. In addition, most residences of the elderly are in an unhygienic condition. Finally, there is no appropriate areas provided for recreation (e.g. a sport field, a relaxing site, a playground, or a public park) of people within a community.

2. Owing to the elderly's quality of life development, the researcher viewed that a quality of life of the elderly is usually developed by concerning government sectors. Therefore, the elderly is a group of people who are only waiting for the assistance made by concerning organizations. The elderly does not assemble and there is no participatory process of a community to improve the elderly's quality of life. Thus, the elderly's quality of life in Bang-Nang community has not been developed continuously and sustainably as it should be. Mostly,

the elderly's quality of life development in Bang-Nang community is depended on budgets and policies of the government. If there is no budget or related policy from the government to develop the elderly's quality of life, the elderly's quality of life development in Bang-Nang community will be discontinuous during that time. As a result, the quality of life development model for the elderly in Bang-Nang community is not good as it should be.

3. According to guidelines for the quality of life development of the elderly, it is recommended that the elderly should be provided with exercising activities. Next, information about sufficiency economy should be given to the elderly to make them to be reasonable and sufficient as an immunization. Further, an occupational group should be established to increase the elderly's income. Also, activities for the elderly should be prepared. Finally, the government should provide outstanding policies about the elderly's social welfare. According to the elderly's social welfare management, the 4 projects should be promoted. Firstly, a project concerns the elderly's health including behavioral modification projects should be promoted to solve problems of diabetes and blood pressure of the elderly. Secondly, an economic project including sub-projects to develop and support for the agricultural profession of agriculturist and sufficiency economy should be also promoted. Third is a project to repair residences of the elderly, disadvantaged people, and poor and needy people. Finally, recreational projects to support and promote Songkran Festival and the elderly's water-pouring ceremony should be provided.

Keywords : quality of life of the elderly

๑. บทนำ

โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้มีจำนวนประชากรสูงอายุมากขึ้น และเมื่อมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเครือญาติที่สามารถดูแลช่วยเหลือกันได้อย่างใกล้ชิด มาเป็นสังคมเมืองที่ประชากรวัยเด็กและวัยทำงานต่างเร่งรีบออกจากที่อยู่อาศัยไปทำงาน หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่มีเวลาดูแลผู้สูงอายุมีการพัฒนาที่อยู่อาศัย เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ก้าวล้ำเกินความสามารถของผู้สูงอายุที่จะเข้าไปใช้งานและการเข้าถึงยังสถานที่สาธารณะต่าง ๆ ในหลายแห่ง ยังขาดมาตรฐานที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าไปใช้งานได้ ผู้สูงอายุจะมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ด้านการเงินและเรื่องที่อยู่อาศัย ส่งผลกระทบให้เกิดความต้องการการดูแลเพิ่มขึ้นทั้งการดูแลภายในครอบครัวและสถานบริการสาธารณะ รวมทั้งสวัสดิการสังคม^{๔๒๑}

อายุขัยเฉลี่ยของผู้สูงอายุก็เพิ่มขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ส่งผลให้สังคมในปัจจุบันมีผู้สูงอายุจำนวนมากที่อยู่ในภาวะความเป็นอยู่และการดำรงชีพที่เปลี่ยนไปประชากรส่วนที่เป็นวัยทำงานต้องเข้ามาแสวงหางานทำในเมืองใหญ่ จึงเกิดปัญหาผู้สูงอายุถูกละเลยหรือถูกทอดทิ้งเพิ่มมากขึ้น จนประสบปัญหา

^{๔๒๑} ไตรรัตน์ จารุทัศน์. (๒๕๕๒, ตุลาคม). "เมืองน่าอยู่ผู้สูงวัย." วารสารผู้สูงวัย ๑(๓) : ๔.

ครอบครัวเดี่ยว ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่อยู่ในท้องถิ่นของประเทศไทยและในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางนาง ประสบปัญหาด้านคุณภาพชีวิตอาทิเช่นด้านสุขภาพ ด้านที่อยู่อาศัย การศึกษา รายได้ การได้รับการดูแลจากครอบครัวและสังคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น สถานการณ์ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลบางนาง ในปัจจุบันอยู่ในภาวะวิกฤติ อันมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคมจากเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวทำให้ผู้สูงอายุขาดการดูแลที่ดี เหนง และสิ้นหวัง ไร้อุปการะทำให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตในผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุจำนวนมากยังมีปัญหาสุขภาพ ขาดคุณภาพชีวิตที่โดยรวมทั้งสวัสดิการผู้สูงอายุที่ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ซึ่งรัฐบาลก็ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พร้อมทั้งหน่วยงานภาครัฐเองก็เริ่มดำเนินการโครงการ กิจกรรมและตื่นตัวเป็นอย่างมากในระยะเวลา ๓-๕ ปี ที่ผ่านมา แต่ยังไม่เพียงพอกับความต้องการเพราะยังคงพบเห็นปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อาจเนื่องมาจากหลายสาเหตุด้วยกัน^{๔๘๐}

องค์การบริหารส่วนตำบลบางนาง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ในฐานะที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางนาง เป็นหน่วยงานภาครัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดและมีหน้าที่รับผิดชอบคุณภาพชีวิตของประชาชน จึงได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาชุมชน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดกับผู้สูงอายุในอนาคตและตอบสนองความต้องการประชาชนและส่งเสริมพัฒนาให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ มุ่งตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ให้ทั่วถึงและครอบคลุมด้วยความเสมอภาคและต่อเนื่อง ด้วยการนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อให้ทราบปัญหาและอุปสรรค และเพื่อหาแนวทางแก้ไขและปรับปรุงการทำงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้ศึกษา จึงมีความสนใจศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี เพื่อส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ให้มีคุณภาพที่ดีมากยิ่งขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี
- ๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี
- ๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อค้นหาปัญหาในมุมมองของผู้ถูกศึกษาวิจัย
ขั้นตอนการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้โดยอาศัยประเด็นต่าง ๆ จากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมนำเสนออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนของประเด็นต่าง ๆ ตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ในการวิจัย หลังจากนั้นได้นำไปทดสอบในหมู่บ้านที่ต้องการศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทดสอบเครื่องมือดังกล่าวโดยทำการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ กลุ่ม และ

^{๔๘๐} สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๕๙). "สำนักงานสถิติแห่งชาติปี พ.ศ. ๒๕๕๙." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.nso.go.th/ สืบค้น

สัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน ๓ ราย ซึ่งหลังจากที่ถอดเทป การให้สัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จะนำเอาบันทึกการถอดเทป ซึ่งผู้วิจัยได้ถอดทุกคำพูดไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ

ขั้นที่ ๑ การสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Informant Interview) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับประวัติ บริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบางนาง เป็นลำดับแรก โดยพูดคุยกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี เพื่อหาผู้รู้ที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางประชากรจากเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในองค์การบริหารส่วนตำบลบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี ส่งเคอร์ร่วมกับสัมภาษณ์ผู้รู้ ประเด็นที่ผู้วิจัยใช้การสังเกตได้แก่การเจ็บป่วยของผู้สูงอายุที่มารับบริการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พฤติกรรมการมารับการรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ สัมพันธภาพระหว่างผู้สูงอายุกับผู้รับ-ส่ง และการสังเกตชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี เพื่อนำประกอบในการพรรณนาให้เห็นสภาพของพื้นที่อีกด้วย การสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Informant Interview) ในประเด็นนี้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ทั้งสิ้น จำนวน ๕ คน

ขั้นตอนที่ ๒ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เกี่ยวกับปัญหา คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี ซึ่งประกอบด้วยปัญหาด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านที่พักอาศัย และด้านนันทนาการ กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้สูงอายุรวมทั้งสิ้น ๒๐ คน

ขั้นตอนที่ ๓ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อแนวทางในการพัฒนาหลังจากนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มจากตัวแทนจากผู้สูงอายุ จำนวน ๒ กลุ่ม ๆ ละ ๘ คน รวม ๑๖ คน

ขั้นตอนที่ ๔ การสรุปข้อมูลแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี โดยทำการสนทนาพูดคุยกับญาติหรือคู่สมรสที่สัมภาษณ์แบบเจาะลึกไปแล้วเฉพาะรายที่ต้องการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ให้สัมภาษณ์จากกลุ่มผู้สูงอายุ โดยทำการตรวจสอบทั้งสิ้น จำนวน ๕ คน ในประเด็นที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่ว ๆ ไป ปัญหาด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านที่พักอาศัย และด้านนันทนาการ

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และทำการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) มาเป็นหลักในการวิเคราะห์ตีความ นอกจากนั้นยังใช้การให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมมา ประกอบในการวิเคราะห์ตีความ

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลทั้งจากการเก็บข้อมูลในภาคสนามและจากขั้นตอนอื่น ๆ คือ

๑. การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Technique) ในงานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล ตามแนวคิดของ เดอซันและลินคอล์น (Denzin & Lincoln. ๑๙๙๔) โดยอาจสรุปวิธีการตรวจสอบความ

ตรงและความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ใน ๒ วิธีหลักดังนี้ คือ

๑.๑ ตรวจสอบด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodology Triangulation)

โดยการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ได้แก่การสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่าง (In- dept Interview) ในกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี รวมถึงวิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้านที่เป็นประชาชน ผู้นำหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข พร้อมทั้งทำการตรวจสอบข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการสอบถามในบางประเด็นจากญาติหรือคู่สมรสของกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้

๑.๒ ตรวจสอบข้อมูลที่ได้ (Data Triangulation)

๑.๒.๑ เก็บข้อมูลในประเด็นคำถามเดียวกันจากผู้ให้ข้อมูลคนเดียวกัน แต่จำนวนหลายครั้ง (Multiple Visits) เช่นปัญหาด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านที่พักอาศัย และด้านนันทนาการ เพื่อให้โอกาสกับผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามได้หลายครั้ง และเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับจากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล

๑.๒.๒ การตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ ที่ยินดีให้ข้อมูล เช่น ญาติหรือคู่สมรสของผู้ให้ข้อมูลที่มีประวัติน่าสนใจ

๒. การให้ความยินยอม (Consent) การสร้างความไว้วางใจและประเด็นทางด้าน จริยธรรม

๒.๑ การชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ชัดเจน ผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย รวมถึงประโยชน์อันจะเกิดแก่สังคมให้แก่กลุ่มที่จะศึกษาทราบ ชี้แจงถึงสิทธิของผู้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะตอบหรือไม่ตอบคำถามแก่ผู้วิจัยในบางประเด็นหรือมีสิทธิที่จะออกจากกรวิจัยได้ทันทีหากมีความต้องการกลุ่มเป้าหมายเกิดความเข้าใจและเลือกให้ความยินยอมในการตอบหรือไม่ตอบคำถามตามสิทธิที่ผู้ถูกวิจัยพึงมีด้วยตนเอง

๒.๒ การสร้างความไว้วางใจ (Trust Building) และความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลโดยทำหังก่อนที่จะการทดสอบเครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะพยายามให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาให้มากที่สุด โดยที่ข้อมูลที่เปิดเผยจะต้องไม่เป็นข้อมูลที่ตอบตามความน่าจะเป็นหรือพฤติกรรมที่น่าจะกระทำ ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลจึงมีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ เรื่องราว ประสบการณ์ของตนเอง รวมถึงให้ความกระจ่างชัดกับข้อซักถามของผู้วิจัยในประเด็นต่าง ๆ เพื่อพยายามที่จะทำให้ผู้วิจัยเข้าใจในเรื่องราวมากที่สุด

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ สภาพปัญหาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี คือ ผู้สูงอายุมีอาการสับสนในชีวิตและความทรงจำไม่ดี หลงลืมบ่อย มีอาการหลงลืมหรือคิดช้าลง มีปัญหาสุขภาพมากขึ้น เช่น เบาหวาน ความดันโลหิต หัวใจ ข้อเสื่อม สมอองขาดเลือด ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ปัญหาที่พักอาศัยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่ถูกสุขลักษณะ ปัญหาการขาดพื้นที่การจัดกิจกรรมนันทนาการของชุมชนบางนาง อำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี ที่เหมาะสม เช่น สนามกีฬา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามเด็กเล่น สวนสาธารณะ

๔.๒ รูปแบบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง มีการเอาใจใส่ทางด้านร่างกายดูแลเอาใจใส่เรื่องการรับประทานอาหารการพักผ่อน มีการมีการสำรวจความต้องการทางพัฒนาด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ มีการจัดที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมปลอดภัย จัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้เหมาะสมตามฤดูกาล มีการพาผู้สูงอายุไปร่วมกิจกรรมทางสังคมให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมร่วมในครอบครัว ผู้สูงอายุมีการได้รับโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทางการศึกษา วัฒนธรรม และศาสนา

๔.๓ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี คือ ควรจัดกิจกรรมการออกกำลังกาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้รับรู้ถึงลักษณะของการมีเหตุผล ความพอประมาณ และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ควรจัดกลุ่มอาชีพ สร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ควรการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ รัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุให้ชัดเจนเด่นชัด โดยมี ๔ โครงการ ดังนี้ โครงการที่ ๑ ด้านสุขภาพ โครงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแก้ไขปัญหา ผู้ป่วยโรคเบาหวาน และความดันโลหิตสูงในผู้สูงอายุ โครงการที่ ๒ ด้านเศรษฐกิจ โครงการพัฒนาส่งเสริมอาชีพเกษตรกรให้แก่เกษตรกรตำบลบางนาง ด้านเศรษฐกิจพอเพียง โครงการที่ ๓ ด้านที่อยู่อาศัย โครงการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากจนและผู้ยากไร้ และโครงการที่ ๔ ด้านนันทนาการ โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมงานประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

๕. สรุป

สรุปได้ว่าคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนบางนาง อำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี คือ ผู้สูงอายุมีอาการสับสนในชีวิตและความทรงจำไม่ดี หลงลืมบ่อย มีอาการหลงลืมหรือคิดช้าลงเป็นมีปัญหสุขภาพมากขึ้น เช่น เบาหวาน ความดันโลหิต หัวใจ ข้อเสื่อม สมอฆาดเลือด ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ปัญหาที่พักอาศัยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่ถูกสุขลักษณะ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่มีอยู่ในชุมชนตำบลบางนาง ยังเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์กรหน่วยงานภาครัฐ จัดสรรให้ผู้สูงอายุเป็นผู้รับผิดชอบด้านเดียว ยังไม่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุอย่างจริงจัง และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จึงเป็นเหตุให้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนตำบลบางนางนั้นยังไม่มีพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนเท่าที่ควร การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุต้องอาศัยนโยบายการพัฒนาจากภาครัฐอย่างจริงจัง จึงจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๖.๑.๑ ด้านสุขภาพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโภชนาการที่ดี จัดสถานที่ออกกำลังกายและเล่นกีฬาให้เหมาะสม

๖.๑.๒ ด้านเศรษฐกิจ ควรยึดและนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ

๖.๑.๓ ด้านที่พักอาศัย ควรหมั่นตรวจสอบวัสดุอุปกรณ์ของผู้สูงอายุเป็นประจำเพื่อป้องกันการเกิดอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้น

๖.๑.๔ ด้านนันทนาการ ควรพาผู้สูงอายุไปเที่ยวหรือจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อลดความเครียด ความวิตกกังวล

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๖.๒.๑ ควรศึกษาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุโดยใช้ตัวแปรอื่น ๆ
- ๖.๒.๒ ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพาผู้สูงอายุไปฝากดูแลในสถานสงเคราะห์คนชรา
- ๖.๒.๓ ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

- ไตรรัตน์ จารุทัศน์. (๒๕๕๒, ตุลาคม). “เมื่อนำอายุผู้สูงอายุ.” วารสารผู้สูงอายุ ๑(๓) : ๔.
- บุญเลิศ สดสุขชาติ. มานุษยวิทยาสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓.
- สุดารัตน์ พิมลรัตนกานต์. ทักษะชีวิตและสังคม, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัท วี.พรินท์ (๑๙๙๑)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๕๙). “สำนักงานสถิติแห่งชาติปี พ.ศ. ๒๕๕๙.” [ออนไลน์]: เข้าถึงได้จาก www.nso.go.th/ สืบค้น ๒๑ มกราคม ๒๕๕๙.

รูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม สำหรับผู้นำชุมชน

A MODEL OF LEADERSHIP ENHANCEMENT ON ENVIRONMENTAL LAWS FOR COMMUNITY LEADERS

ดร.ณัฐพงศ์ ธีรกุลธรรม*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลจากการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒) ศึกษาระดับความรู้ ความตระหนักการปฏิบัติในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม และความต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชน ๓) พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชนพื้นที่ทำวิจัย คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๔ จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นสู่ศาลปกครองสูงกว่าจังหวัดอื่น การวิจัยแบ่งเป็น ๓ ระยะ ระยะที่ ๑ ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลจากการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนประชากรในการวิจัยเป็นผู้นำชุมชนได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลใน ๔ จังหวัด จำนวน ๑,๖๐๐ คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามตารางทอไรยามาเน่ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๒๐ คน โดยสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามปลายเปิดที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ระยะที่ ๒ ศึกษาระดับความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม และความต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำ กลุ่มตัวอย่างเป็นเดียวกันกับกลุ่มที่ใช้ในระยะที่ ๑ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบทดสอบความรู้ แบบเลือกตอบที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๗๒ และมีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง ๐.๕๐ ถึง ๐.๘๐ แบบสอบถามความตระหนักเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๗ และแบบสอบถามการปฏิบัติเป็นแบบปรนัย ที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๗๙ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ ๓ พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำโดยการร่างรูปแบบด้วยการจัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำชุมชน จำนวน ๒๘ คน แล้วประเมินรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๗ คน โดยใช้แบบทดสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๘๖ และมีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง ๐.๗๐ ถึง ๑.๐๐ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติที และค่าสถิติเอฟ

ผลการศึกษาพบว่า

๑) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนด้านกายภาพ ได้แก่ ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าร่วมกันของชุมชน กรรมสิทธิ์ที่ดิน และดินเสื่อมคุณภาพ ด้านชีวภาพ ได้แก่ การลดลงของสัตว์ป่าและสัตว์น้ำใน

* อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แหล่งธรรมชาติ การแย่งเก็บผลผลิตทางอาหารจากป่า ด้านมลภาวะ ได้แก่ การทิ้งขยะไม่เป็นที่คว้นจากการเผา ถ่าน มีสารเคมีที่ตกค้างในดินและแหล่งน้ำ ผลการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนทำให้ความขัดแย้งลดลง แต่ผู้นำขาดความเข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมจึงต้องพึ่งพาผู้รู้กฎหมายนอกชุมชน

๒) ผู้นำชุมชนมีความรู้กฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยรวมในระดับปานกลาง (ร้อยละ ๕๓.๗๐) มีความตระหนักระดับปานกลาง (\bar{X} = ๓.๔๕, S.D. = ๐.๗๒) มีการปฏิบัติระดับปานกลาง (ร้อยละ ๔๖.๖๐) และมีความต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยการเรียนรู้ การอบรมและการฝึกทักษะการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

๓) รูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชนได้ใช้หลักการเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำบนฐานปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนและฝึกทักษะการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องโดยใช้กระบวนการและวิธีการในการเสริมสร้าง ๓ ขั้น ได้แก่ ขั้นที่ ๑ สสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกันของผู้นำชุมชน โดยใช้วิธีการสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อมจริงและความต้องการของชุมชน วิเคราะห์กรณีตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ขั้นที่ ๒ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยใช้วิธีการฝึกอบรมทวน กิจกรรม ได้แก่ การบรรยาย การวิเคราะห์กรณีตัวอย่างการใช้กฎหมาย ปฏิบัติการภาคสนามฝึกการเลือกใช้กฎหมายแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ขั้นที่ ๓ สร้างทักษะความเป็นผู้นำในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยใช้วิธีการให้ผู้นำปฏิบัติถ่ายทอดความรู้กฎหมายสู่ประชาชนและวิเคราะห์ทางเลือกในการใช้กฎหมายร่วมกัน โดยใช้สื่อในการเสริมสร้างได้แก่ชุดฝึกอบรมกฎหมายสิ่งแวดล้อม สถานการณ์จริง กรณีตัวอย่าง การใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และตัวอย่างผู้นำที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยมีผู้สนับสนุน ได้แก่ นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ผลการประเมินรูปแบบ พบว่า มีคุณภาพในระดับมาก (\bar{X} = ๔.๑๔, S.D. = ๐.๓๕)

คำสำคัญ : การเสริมสร้างความเป็นผู้นำ, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, ผู้นำชุมชน

ABSTRACT

The objectives of this research were to 1) study on the environmental problems and result from laws and regulations usage for environmental remedy in the north eastern region of Thailand, 2) study on level of knowledge, awareness and practical skill for using environmental regulations and the needs to enhance leading in environmental laws of community leaders, 3) developing model of knowledge enhancement on environmental laws for community leaders. Research area was the lower part of northeastern region of Thailand. NakhonRatchasima, Chaiyaphum, Buri Ram and Surin were four interested provinces due to high lawsuits in administrative court. This research was sub-divided into 5 phases: Phase 1: study on the environmental problems and result from laws usage for environmental remedy in community. There were 1,600 persons of community leaders selected from 4 provinces to be as research population. Taro Yamane table was applied to select the research samples. Finally, the village headman, village

leaders and member of tamboladministration office of 320persons were sampled by multi-stage sampling. The research instrument was open-end questionnaire with IOC at the 0.88 level. Phase 2 : study on level of knowledge, awareness and practical skill for using environmental regulations and the needs to enhance leading. Research samples were the same as those in phase 1. The research instruments were knowledge test with the reliability significance of 0.72 with the discrimination ranging from 0.50 to 0.80, questionnaire for attitude with IOC at the 0.78 level as well as multiples choice of questionnaire for practical skill with IOC at the 0.79 level. The results were analyzed by the same techniques as in phase 1. Phase 3 : develop a model of knowledge enhancement of community leaders with drafting a model by focus group discussion technique with 28 qualifiers and community leaders. The model was evaluated by 7 experts. The questions with IOC at the 0.86 level, discrimination ranging from 0.70 to 1.00 were used as the research instrument. The results were analyzed by the same techniques as in phase 2. The resultswere analyzed by percentage, mean, and standard deviation, t-test Independent, F-test One Way ANOVA.

The results were found that:

1) Environmental issues in the community, including physical conflicts in land use and forest communities together. Land ownership and biological soil degradation and decline of wildlife and aquatic animals in natural habitats. Poaching of wild food harvesting, pollution and the trash is not. Smoke from the burning charcoal Chemical residues in soil and water. Results of the legal community in the conflict resolution, environmental decline. But the lack of clear understanding about environmental law and therefore must rely on the law to know the community.

2) Community leaders were found to have medium level on knowledge (53.70 %), meanwhile, the attitude (\bar{X} = 3.54, S.D. = 0.72) and environmental practice (46.60 %) were found to be also medium level. And to strengthen its leadership in environmental law. By learning and practicing skills training, legal solutions to environmental problems.

3) Model for enhancement on community leader consisted applied learning together leaders of community-based environmental education and the relay continued. The process and procedures to strengthen the three stages include Stage 1 survey and analysis of community leaders together. Using surveys and environmental needs of the community. Analyses of the samples that have been successful in solving environmental problems at the community level 2 knowledge and experience in environmental law. Using the training takes three days of events including lectures, case analysis, and the use of the law. Field training to use the law to resolve the situation properly Stage 3 builds leadership skills in environmental law. Using leading to the transfer of knowledge to the public and legal analysis of alternatives to the common law.

Using the media to strengthen environmental laws include the training kit. Real for example, using the law to solve environmental problems. And examples of successful leaders in the environmental community. The sponsors include the environmental legislation. The academic environment Local government executives and environmental agencies Evaluation forms were found to have a high level of quality. (\bar{X} = 4.14, S.D. = 0.35).

Keywords: Leadership, Environment Law, Enhancement, Community leaders.

๑. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของสังคมโลกในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็ว จนบางครั้งไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีแต่การแย่งชิง แข่งขัน กีดกัน เอาเปรียบกันในด้านสังคมและเศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลา ในด้านสังคมมีการรวมกลุ่มกันในระดับภูมิภาคเพื่อออกกฎระเบียบการใช้ทรัพยากร การปฏิบัติและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ปราศจากการรุกราน การใช้ความรุนแรงต่อกัน พร้อมกับมีมาตรการในการควบคุม รักษา คุ้มครอง ป้องกัน ในกลุ่มตลอดจนมีการร่วมมือกันทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อเสถียรภาพความมั่นคง รักษาสภาพคล่องทางการเงินในแต่ละประเทศ พร้อมใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับกลุ่มองค์กรหรือประเทศที่มีอิทธิพลเหนือกว่า ซึ่งแต่ละประเทศมีการออกกฎหมายคุ้มครองทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดและมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ต่อประชากรในสังคมอันเป็นส่วนรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตให้ได้รับความเสียหายนำมาใช้ประโยชน์ไม่ได้ จะเห็นจากข่าวประเทศจีนนำหน้าประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นประเทศผู้ผลิตขยะใหญ่ที่สุดของโลกในปี ๒๕๕๗ เพียงประเทศเดียวผลิตขยะได้มากถึงร้อยละ ๗๐ ของปริมาณขยะทั้งหมดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้ จีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประเทศ และบางส่วนของยุโรปตะวันออก และตะวันออกกลาง เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเติบโตของการผลิตมูลฝอยชุมชน (Municipal Solid Waste) เร็วที่สุดในโลก โดยมูลฝอยชุมชนเป็นขยะที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน ซึ่งมีที่มาจากแหล่งต่าง ๆ คือ ที่พักอาศัย สถานประกอบการค้า สถาบัน การก่อสร้างและการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง การให้บริการของเทศบาล ส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยกระดาษ สิ่งปลูกสร้าง เช่น ซากปรักหักพัง และเศษซากจากยาง วัสดุสารอินทรีย์ พลาสติก โลหะ วัสดุอันตราย และแก้ว หรือกรณีเกิดไฟป่าที่ประเทศอินโดนีเซียส่งผลกระทบต่อเป็นบริเวณกว้างข้ามประเทศการปล่อยควันเสียจากโรงงาน มลพิษทางเสียงก่อให้เกิดความรำคาญ เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุให้เกิดวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้แต่ละภูมิภาคมีความจำเป็นจะต้องแสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศในการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเหมาะสม หรือออกกฎระเบียบในการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม โดยการทำสนธิสัญญา ทำปฏิญญา หรือบันทึกข้อตกลงร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและมีสภาพบังคับในกลุ่มองค์กร เป็นบทลงโทษหากมีผู้ละเมิดกระทำผิดหรือฝ่าฝืนสัญญาก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องได้ลงนามร่วมกันเอาไว้^{๔๘๑}

ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านมลภาวะที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นที่สนใจของสาธารณชนในรอบไม่กี่ปีที่ผ่านมาคือปัญหามลภาวะอากาศในจีนหลังจากที่หมอกควันได้ปกคลุมท้องฟ้าในหลายพื้นที่ของประเทศจีน เช่น กรุงปักกิ่ง และเซี่ยงไฮ้และกว่าร้อยละ ๙๐ จาก ๑๖๑ เมืองในประเทศจีนนั้นมีคุณภาพอากาศที่ต่ำกว่ามาตรฐานโดย

^{๔๘๑} ธนาคารโลก, วิกฤติขยะล้นโลก, สืบค้นจาก www.dailynews.co.th/Content/Article/159456, (๒๕๕๗).

พิจารณาจากระดับPM ๒.๕ ซึ่งหมายถึงอนุภาคที่แขวนลอยในอากาศเช่น ฝุ่นควันโดยในประเทศจีนนั้นระดับPM ๒.๕ เฉลี่ยอยู่ที่ ๘๕.๙ ไมโครกรัมซึ่งถือว่ามีความเสี่ยงต่อสุขภาพมนุษย์ขณะที่ระดับตามมาตรฐานประเทศจีนอยู่ที่ไม่เกิน๓๕ไมโครกรัมประเทศจีนยังตั้งใจว่าจะใช้มาตรการอื่น ๆ เช่นปิดบริษัทที่ก่อมลภาวะหรือการลดกำลังการผลิตซีเมนต์เพื่อทำให้ท้องฟ้าประเทศจีนกลับมาสดใส อีกครั้ง ^{๔๘๒} ในฟิลิปปินส์ก็มีปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมมานานนับสิบปีจากการศึกษาของธนาคารโลกพบว่าปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของฟิลิปปินส์ได้แก่มลพิษของน้ำและมลพิษของอากาศได้สร้างความเสียหายให้กับฟิลิปปินส์มากถึงปีละ ๑๒,๒๕๐ ล้านบาทที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้กระทำผิดกฎหมายสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกรงกลัวต่อการลงโทษเนื่องจากผู้กระทำผิดถูกลงโทษน้อยมากทั้งๆ ที่มีกฎหมายอยู่มากพอสมควรที่จะสามารถลงโทษผู้กระทำผิดได้แต่ปัญหาอยู่ที่การบังคับใช้กฎหมายยังไม่เข้มงวดเพียงพอด้วยเหตุนี้ฟิลิปปินส์จึงกำลังดำเนินการจัดตั้งศาลพิเศษขึ้นมาเช่นเดียวกับประเทศออสเตรเลียและอินเดียเพื่อพิจารณาคดีความด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะที่เรียกว่า “ศาลสิ่งแวดล้อม” จะได้สามารถลงโทษผู้กระทำผิดได้รวดเร็วขึ้นซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขาดการบูรณาการร่วมระหว่างหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้การกำหนดเครื่องมือและกลไกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นแบบแยกส่วน ระบบการจัดการข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมยังไม่เป็นมาตรฐาน ไม่ครอบคลุม และขาดการเชื่อมโยง กับข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม กฎหมายมีลักษณะของการบริหารจัดการทรัพยากรรายสาขาขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ ขาดความเป็นธรรม และไม่โปร่งใส

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และความไม่เป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ และป่าไม้ เป็นต้นส่งผลให้เกิดความไม่ไว้ วางใจในการบริหารจัดการของภาครัฐ ในขณะที่เกิดช่องว่างทางนโยบายในการบูรณาการระหว่างกรอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบกับความอ่อนแอของกลไกการจัดการสิ่งแวดล้อมและการบังคับใช้ กฎหมาย และความไม่มีประสิทธิภาพของเครื่องมือกำกับและควบคุมในการบรรเทาผลกระทบของโครงการขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดผลกระทบมากมายจากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ของทั้งภาครัฐและเอกชน แม้โครงการพัฒนาเหล่านี้ จะตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจและเพิ่มรายได้ แต่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมหลายประการ เช่น กรณีปัญหามลพิษในพื้นที่มาบตาพุด และบริเวณใกล้เคียง จังหวัดระยองซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเติบโตของอุตสาหกรรมโดยขาดการควบคุมการปล่อยมลพิษให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด ก่อให้เกิดมลพิษด้านอากาศเกินมาตรฐานคุณภาพอากาศในบางจุดตรวจวัดการปนเปื้อนโลหะหนักและสารอินทรีย์ ระเหยง่ายของน้ำผิวดินน้ำใต้ดินและน้ำทะเล ปัญหาขยะและกากของเสียชุมชน การลักลอบทิ้งขยะอุตสาหกรรม และการเกิดอุบัติเหตุจากการรั่วไหลของสารเคมี ป่อยครั้ง ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ และมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและคุณภาพสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ภาคประชาชนขาดความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมของภาครัฐซึ่งมีผลกระทบต่อขยายพื้นที่อุตสาหกรรมแห่งใหม่

ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีสถิติคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นสู่ศาลปกครองใน ๔ จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ พบว่า สูงกว่าจังหวัดอื่นที่อยู่ในภาคเดียวกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีวิถีการดำเนินชีวิต ภาษา ประเพณี วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน มีการตั้งบ้านเรือนที่พัก

⁴⁸² Feifei Shen, Beijing to Shut All Major Coal Power Plants to Cut Pollution, Retrieved from

อาศัยเป็นชุมชนใหญ่ มีวัฒนธรรมประเพณีหลากหลายเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชา กลุ่มคนเหล่านี้ใช้ภาษาไทย-เขมร สื่อสารกันเป็นภาษาท้องถิ่น หรือพูดภาษาไทย-ลาว พูด-ฟัง-อ่านภาษาไทยกลางไม่ค่อยเข้าใจในความหมาย โดยเฉพาะภาษากฎหมายที่เป็นภาษาที่ใช้คำศัพท์เฉพาะต้องตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมายแต่ละด้าน จากการสนทนากับผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (ผู้นำ อช.) ในกลุ่มจังหวัดข้างต้นเกี่ยวกับกฎหมายและสภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทำให้ทราบว่าประชาชนโดยทั่วไปไม่ทราบว่ามีความหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จึงขาดความรู้ความเข้าใจในข้อกฎหมาย ประกาศ ข้อห้าม ระเบียบปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งตัวของผู้นำชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล การดำเนินชีวิตประจำวันบางครั้งจึงเป็นการละเมิดหรือกระทำผิดต่อกฎหมายโดยไม่ได้ตั้งใจหรือเจตนา เช่น การเผาถ่านไม้ เผาขยะ การระบายสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำลำคลอง การเปิดเครื่องเสียงหรือเสียงดังรบกวนของรถจักรยานยนต์ อันเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษในชุมชน ก่อให้เกิดมลภาวะมีปัญหาร่องสภาพแวดล้อมและสุขภาพร่างกายตามมาและที่สำคัญเป็นการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ปัญหาข้อกฎหมายอันเป็นอุปสรรคต่อความเข้มแข็งของชุมชน เช่น เข้าไปหาเห็ด เก็บพืชผักต่าง ๆ เพื่อมาบริโภคซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านต้องพึ่งพาหาอาหาร แต่ต้องถูกจับดำเนินคดีในข้อหาบุกรุก เก็บของป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นก่อให้เกิดผู้นำชุมชนเกิดความวิตกกังวลต่อปัญหาว่าทำอย่างไรให้กลุ่มผู้นำชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้กฎหมายสิ่งแวดล้อมให้เข้าใจ เกิดความตระหนัก นำไปปฏิบัติ และสามารถถ่ายทอดต่อประชาชนได้อย่างถูกต้อง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลจากการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๒. เพื่อศึกษาระดับความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม และความ ต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๓. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Research Method) คือใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research Method) เพื่อให้สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้อย่างครอบคลุมและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัด นครราชสีมา ชัยภูมิ สุรินทร์และบุรีรัมย์จำนวน ๑,๖๐๐ คนประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น ๓ ระยะมีรายละเอียด ดังนี้

ระยะที่ ๑ ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลจากการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้นำชุมชน คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ใช้วิธีการเลือกแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๒๐ คน โดยเลือกพื้นที่ที่มีสภาพปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สูงกว่าพื้นที่อื่น จาก ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ จังหวัดละ ๑ อำเภอรวม ๔

อำเภอ จำนวน ๓๒๐ คน

ระยะที่ ๒ ศึกษาระดับความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม และความ ต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาเป็นกลุ่มเดียวกับระยะที่ ๑ จำนวน ๓ ๒๐ คน

ระยะที่ ๓ พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชน กลุ่ม ตัวอย่างเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม ๑๖ คน โดยเลือกแบบเจาะจงจาก ๔ จังหวัด ๆ ละ ๔ คน ประกอบด้วย ๑) ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ๒) ผู้อำนวยการส่วนสิ่งแวดล้อม จังหวัด ๓) ประธานสภาทนายความประจำจังหวัด ๔) เลขาธิการสภา ทนายความประจำจังหวัด จากจังหวัด นครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ รวม ๑๖ คน และตัวแทนผู้นำชุมชน ๔ จังหวัด จำนวน ๑๒ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. แบบสอบถามเพื่อศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนและความต้องการเรียนรู้กฎหมาย สิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชน

๒. แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม

๓. แบบสอบถามความตระหนักเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม

๔. แบบสอบถามการปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม

๕. ชุดคำถามและแบบบันทึกเพื่อสร้างรูปแบบการสร้างเสริมความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม สำหรับผู้นำชุมชน

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. การศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลจากการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๑ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ ด้าน ภายภาพ ด้านชีวภาพ และด้านมลภาวะ สรุปผลการวิจัย ดังนี้

ก. ด้านกายภาพ มีการใช้ประโยชน์ป่าชุมชน แหล่งน้ำ ที่ดินและคุณภาพดิน โดยพบว่า (๑) ป่า ชุมชน ปัญหาที่พบ คือมีความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน มีการแย่งชิงทรัพยากรที่สามารถนำ มาบริโภคได้ เช่น พืชผัก เห็ด ไม้พื้ที่ นำมาเป็นพลังงานเชื้อเพลิง พืชสมุนไพร มีการนำมาจำหน่าย เป็นไม้ดอกไม้ ประดับมีการขุด ตัด นำไปขายหรือขนย้ายไปเก็บไว้เป็นของตนเอง ทำลายในสวนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติกำลัง จะสูญพันธุ์ และชาวบ้านรุกป่าเพื่อใช้พื้นที่ในการเกษตร มีการจับจองพื้นที่แผ้วถางขายให้กับนายทุนข้างนอก พื้นที่เพื่อสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนเชิงธุรกิจ (๒) แหล่งน้ำ ปัญหาที่พบ คือแหล่งน้ำสาธารณะที่ใช้ในการ อุปโภค การจัดสรรน้ำที่ใช้ในการเกษตร ใช้บริโภคในชุมชนไม่เพียงพอ ฤดูแล้งน้ำน้อย ขาดแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ขนาดใหญ่ ต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลและน้ำใต้ดิน (๓) ที่ดินและดินเสื่อมคุณภาพ พบว่ามีความขัดแย้งเรื่อง กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน มีการโต้แย้งสิทธิในการทำกิน เกิดข้อพิพาทกันระหว่างประชาชนด้วยกัน เช่น ที่ มรดก ลูก้าที่ข้างเคียง ยึดครองที่ดินของบุคคลอื่น และพิพาทระหว่างรัฐหรือหน่วยงานของรัฐกับประชาชน เช่น ประชาชนบุกรุกทำกินในเขตอนุรักษ์ ป่าสงวน ที่ทำเลเลี้ยงสัตว์หรือที่สาธารณประโยชน์ และในสวนสภาพของดิน

ที่เสื่อมคุณภาพ โดยเฉพาะในส่วนที่ใช้ในการเกษตร เช่น การทำนา และทำไร่ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุตามที่พืชต้องการ ขาดความสมดุลไม่เหมาะที่จะใช้ทำการเกษตรมีการใช้สารเคมีเกินความจำเป็นเพื่อเร่งความเจริญเติบโตให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่มากขึ้น ไม่ใส่ใจต่อผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมสิ่งมีชีวิตอื่น สารเคมีตกค้างเป็นอันตรายต่อสุขภาพของคนและสัตว์

ข. ด้านชีวภาพมีปัญหาเกี่ยวกับสัตว์และพืชในแหล่งธรรมชาติ โดยพบว่า (๑) สัตว์ป่าและสัตว์น้ำที่อาศัยในธรรมชาติลดลงหรือสูญหายไปจากชุมชนเช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด จิ้งหรีด ตั๊กแตน กิ้งก่า หนู นานี้ เนื่องจากชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดความตระหนักถึงผลกระทบ จากการจับสัตว์มาบริโภคมากเกินไปและไม่คำนึงถึงฤดูกาลขยายพันธุ์ มีการใช้สารเคมี สารปราบศัตรูพืช ในไร่นามากเกินความจำเป็น มีผลไปทำลายสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตให้ต้องตาย สูญพันธุ์ บ้างก็อพยพไปอยู่ถิ่นอื่น และมีการขัดแย้งในการแย่งเก็บผลผลิตในพื้นที่ของคนต่างถิ่น (๒) พืชผักที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีจำนวนลดลง มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ลดลง และบางชนิดพันธุ์สูญหาย เช่น ต้นกะเจียว ต้นเอื้อง (กะทือ) ผักหวาน ผักกะโดน ผักหนาม ใบบัวบก สาหร่ายน้ำจืด (เทา) ซึ่งเกิดจากความโลภเห็นแก่ตัวหรือการเก็บมาบริโภคไม่ถูกวิธี เช่น ขูดเอาทั้งต้น ตัด นำไปเป็นไม้ประดับ นำไปจำหน่าย ทำเป็นธุรกิจซื้อขายของป่า รวมทั้งเห็ดชนิดต่าง ๆ ด้วยตลอดจนการเพิ่มขึ้นของพันธุ์พืชต่างถิ่น เช่น ผักตบชวา ไม้ยูคาลิปตัส ไม้ยางพารา

ค. ด้านมลภาวะมีปัญหาเกี่ยวกับ ขยะ กลิ่น เสียง และการตกค้างของสารเคมี ในดิน น้ำ อากาศ โดยพบว่า (๑) ขยะทิ้งไม่เป็นที่ การกำจัดขยะไม่ถูกวิธี ไม่มีการคัดแยกขยะ ในส่วนขยะที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายของคน พืช และสัตว์ ไม่มีการจัดการเศษของเหลือเพื่อนำกลับหรือแปรสภาพมาใช้ใหม่ได้ (๒) กลิ่นเหม็นจากกลุ่มควันของการเผาถ่าน กลิ่นจากการเผาเศษขยะ เป็นอันตรายต่อผู้ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง หลังฤดูการทำนามีการเผาตอซังข้าว ก่อนไถเตรียมดินในฤดูกาลถัดไป กลิ่นจากการใช้สารกำจัดจำพวกสัตว์หรือแมลงศัตรูพืชในไร่นา การเผาไร่อ้อยก่อนตัดส่งโรงงาน การเผาป่าล่าสัตว์ของกลุ่มชาวบ้าน มีทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ ซึ่งก่อให้เกิดกลุ่มควัน และฝุ่นละอองจากการเผาไหม้ปกคลุมไปทั้งชุมชน บางครั้งเกิดผลกระทบเกิดไฟลุกลามไปในป่าสาธารณะ และพื้นที่ชุมชนจนเสียหายด้วย (๓) เสียงที่เกิดจากการเปิดเครื่องเสียงดังหนวกหูก่อให้เกิดความรำคาญต่อผู้อยู่รอบข้างไม่รู้ว่าการทำดังกล่าวนั้นเป็นการละเมิด ผิดต่อกฎหมายด้านอนาถมัยรวมทั้งเสียงเครื่องยนต์ของรถยนต์ที่วิ่งเข้า-ออกในชุมชน และรถมอเตอร์ไซด์ของกลุ่มเด็กวัยรุ่นในชุมชนที่ดัดแปลงเครื่องยนต์ขับด้วยความเร็วเกินขีดจำกัดจนเป็นต้นเหตุรำคาญ (๔) สารเคมีที่ตกค้างในดิน น้ำ อากาศเกิดจากเกษตรกรที่ทำนา ทำสวน ทำไร่ใช้สารเคมีเกินขนาดและเกินความจำเป็นในการเพาะปลูกเพราะมุ่งผลผลิต แต่ขาดความรู้ ความเข้าใจถึงผลกระทบต่อพืช ภัยของสารเคมีโดยตรงที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตหากสัมผัสและได้รับสารพิษโดยตรงจากการสูดดม สัมผัส ละอองที่ลอยฟุ้งในอากาศ และทางอ้อมจากการสะสมของสารเคมีในพืชผักหรือกุ้ง หอย ปู ปลา ที่สารเคมีถูกชะล้างลงสู่แม่น้ำ ซึ่งเป็นปัญหาอยู่ทุกจังหวัด

๑.๒ ผลจากการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

จากการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อมีปัญหาความขัดแย้ง เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้มีการใช้กฎหมายแก้ปัญหาในระดับแตกต่างกัน ดังนี้

๑) ปัญหาความขัดแย้งไม่รุนแรง เช่น รุกป่าที่ดินเนื่องจากแนวเขตไม่ชัดเจน ดำเนินการโดยยึดหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น ผู้ใช้กฎหมาย คือผู้นำชุมชนหรือผู้ที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายให้ความเคารพนับถือการเจรจาไกล่เกลี่ยในการพิจารณาหาข้อยุติปัญหาข้อขัดแย้ง

๒) ปัญหาความขัดแย้งรุนแรง เช่น พืพาทเรื่องกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน ดำเนินการยึดข้อกฎหมายเป็นหลักว่าใครมีสิทธิมากกว่ากัน ผู้ใช้กฎหมาย คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจ หน่วยงานอัยการ หรือ ผู้พิพากษา ในการฟ้องร้องดำเนินคดี โดยอาศัยพยานหลักฐานในการตัดสินคดีการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วยกฎหมายที่จัดการได้ยากเกิดจากสาเหตุ ดังต่อไปนี้

(๑) ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรงคือ ประชาชนรับภาระอัตราค่าธรรมเนียมการให้บริการของราชการส่วนท้องถิ่นในการเก็บและขนส่งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยมากเกินไป ประชาชนไม่ได้รับความครองด้านสิทธิในการทำกินในที่ดินประชาชนถูกห้ามเข้าเก็บหรือหาของป่าตามธรรมชาติโดยข้อกฎหมายประชาชนขาดรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำ หาของป่า เช่น หาปลา หาเห็ด ไข่มดแดง ผิดกฎหมายโดยการลักลอบเก็บของนำออกจากป่าอนุรักษ์ ประชาชนขาดความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมถูกเจ้าหน้าที่ดำเนินคดี ฐานละเมิดต่อกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

(๒) สาธารณะประโยชน์หรือบุคคลอื่น คือ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้กฎหมาย (บางส่วน) หรือรู้แต่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อห้ามของทางราชการ ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวมเช่น บุกรุกที่สาธารณะ ภาครัฐหรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบปฏิบัติการใช้กฎหมายไม่มีการเข้มงวดในการลงโทษตามความผิดกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ภาครัฐไม่มีพื้นที่รองรับสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยตามที่กฎหมายกำหนดประชาชนไม่ให้ความสำคัญต่อสิ่งของที่เป็นของหลวงหรือของสาธารณะประโยชน์ จำนวนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการดูแล รักษา ฝ่าระวังการกระทำความผิดภาครัฐขาดงบประมาณที่จะจัดสรรในการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม

๒. ผลการศึกษาระดับความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม และความ ต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการรวบรวมข้อมูลความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม และความ ต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม จากผู้นำชุมชน จำนวน ๓๒๐ คน ผลปรากฏ ดังนี้

๒.๑ ระดับความรู้ผู้นำชุมชนมีความรู้หลังได้รับการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยรวมร้อยละ ๘๑.๘๘ อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าข้อที่ ๔ คือเหตุรำคาญหมายถึง ก่อให้เกิดมลพิษ ด้านกลิ่น เสียง หรือทางสายตาหรือเหตุอันอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๗๕ และข้อที่ ๑ และ ๒ คือรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ บัญญัติเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ว่า บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตามรัฐธรรมนูญ, รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยจัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบและส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำชุมชนตอบถูกน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๘๘

๒.๒ ระดับความตระหนัก ผู้นำชุมชนมีความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมหลังได้รับการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๗ อยู่ในระดับมากที่สุด (\bar{X} = ๔.๖๗, S.D. = ๐.๔๕) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่ ๙ น้ำควรรู้ค่าโดยไม่รู้ค่าและไม่เปิดทิ้งไว้และไม่ใช้อย่างสิ้นเปลืองมีค่าเฉลี่ย ๔.๘๗ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (\bar{X} = ๔.๘๗, S.D. = ๐.๓๔) และข้อที่ ๘ สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตควรมีการเรียนการสอนในทุกระดับ มีค่าเฉลี่ย ๔.๔๘ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (\bar{X} = ๔.๔๘, S.D. = ๐.๕๐)

๒.๓ ระดับการปฏิบัติ ผู้นำชุมชนหลังได้รับการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับมาก ร้อยละ ๖๓.๑๖ พิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่ ๗ คือทำนเคยบ้านหรือถ่มน้ำลาย เสมหะ

บ้านน้ำหมาก สังกัณฐกมลชนนสาธาณะ คิดเป็นร้อยละ ๖๕ (๒๐๘ คน) ระดับการปฏิบัติสูงสุด และข้อที่ ๓, ๔ ท่านเคยคัดแยกขยะและจัดเก็บตามที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดไว้ท่านเคยล้างรถยนต์ รถจักรยานยนต์ บริเวณหน้าบ้านที่เป็นทางสาธารณะระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๒๐ (๑๙๙ คน)

๒.๔ ความต้องการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมของผู้นำชุมชนแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ๑) เนื้อหาซึ่งเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องหรือบังคับใช้กับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้หลายฉบับทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งยากที่ประชาชนโดยทั่วไปจะรู้และเข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง ในงานวิจัยนี้อ้างถึงกฎหมาย ๗ ฉบับ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ.๒๕๕๐ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติรักษาคลองประปา พ.ศ. ๒๕๒๖ พระราชบัญญัติควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ. ๒๔๙๓ และประมวลกฎหมายอาญา ๒) กระบวนการและวิธีการที่ผู้นำชุมชนต้องการเรียนรู้ผ่านช่องทางต่างๆ ดังนี้ ควรให้ความรู้กฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยการอบรม สัมมนากับผู้นำทุกชุมชนทุกระดับควรทำเป็นชุดความรู้กฎหมายสิ่งแวดล้อมแจกผู้นำชุมชนทุกคน รณรงค์ ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบควรจัดประกวดชุมชนสีเขียวเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมควรบรรจุเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมลงในหลักสูตรการศึกษาให้ภาคีรัฐนำเสนอความรู้ด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องให้ภาคีรัฐบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ๓) สื่อการเรียนรู้ ผู้นำชุมชนต้องการสื่อที่สามารถรับรู้ที่เข้าใจง่ายเนื้อหากระชับ ไม่ซับซ้อน ไม่ต้องแปลความหมาย มีรูปแบบหรือการนำเสนอที่หลากหลาย น่าสนใจ เช่น ชุดความรู้ หนังสือ แผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์ ประกาศเสียงตามสาย วีดิโอซีดี การสอดแทรกในบทเพลง หมอลำ กันตรึม เจริญ การละเล่นพื้นบ้าน เพื่อให้ผู้นำหรือประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้ ก่อให้เกิดความตระหนัก นำไปสู่การปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นมิตรและยั่งยืนสืบไป ๔) ปัจจัยสนับสนุนผู้นำชุมชนต้องการให้มีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่จะปฏิบัติด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น โดยให้ภาครัฐสนับสนุนด้านวิชาการ วิทยากรให้ความรู้ เอกสารที่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม จัดการอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน อันจะเป็นผลต่อความตระหนัก เห็นคุณค่า ความสำคัญของแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ และควรให้ความรู้เรื่องหลักการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการดูแลรักษาหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในส่วนที่กำลังเสื่อมโทรม หรือสูญหายไปจากชุมชนอย่างเร่งด่วน

๓. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม

๓.๑ การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชนปรากฏผล ดังนี้

๑) ผลการสังเคราะห์ความรู้ด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดเพื่อกำหนดเนื้อหาของรูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชน ปรากฏ ดังนี้

(๑) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้บัญญัติให้อำนาจหน้าที่แก่บุคคล ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิร่วมอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ จัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่

(๒) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎหมาย

ได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิหน้าที่ต่างๆ เพื่อร่วมกันส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ พร้อมทั้งกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดทั้งก่อให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของบุคคล

(๓) พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การดำเนินกิจการรับทำการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอย โดยทำเป็นธุรกิจหรือโดยได้รับประโยชน์ตอบแทนด้วยการคิดค่าบริการ เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น พร้อมทั้งให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อกำหนดของท้องถิ่นห้ามการถ่าย เท ทิ้ง หรือทำให้มีขึ้นในที่หรือทางสาธารณะซึ่งสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอย ในการนี้ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือเพื่อระงับ กำจัดและควบคุมเหตุรำคาญต่างๆ ได้

(๔) พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมชุมชน กฎหมายได้กำหนดหน้าที่ ข้อควรปฏิบัติข้อห้ามต่าง ๆ พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษ สำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎหมายเอาไว้

(๕) พระราชบัญญัติรักษาคลองประปา พ.ศ. ๒๕๒๖ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมพร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษ สำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎหมายเอาไว้

(๖) พระราชบัญญัติควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ. ๒๕๔๓ ผู้ที่จะทำการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียงด้วยกำลังไฟฟ้าจะต้องขอรับอนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อนอาจเป็นมลภาวะทางเสียงเมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงทำการโฆษณาได้ ผู้ใดฝ่าฝืน มีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองร้อยบาท และให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งเพิกถอนใบอนุญาตได้ด้วยและ

(๗) ประมวลกฎหมายอาญา ได้มีบทบัญญัติโดยตรงที่ห้ามกระทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิดมลพิษในแม่น้ำลำคลอง มุ่งจะคุ้มครองการจราจรหรือการสาธารณสุขโลกเพื่อมิให้ขัดแย้ง และเกิดความเสียหายต่อประชาชนโดยตรง

๒) ผลการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมและผู้นำชุมชน เพื่อสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชน ปรากฏดังนี้

รูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมได้ใช้หลักการเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำบนฐานปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนและฝึกทักษะการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการและวิธีการในการเสริมสร้าง ๓ ขั้น ได้แก่ ขั้นที่ ๑ สำรวจและวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกันของผู้นำชุมชน โดยใช้วิธีการสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อมจริงและความต้องการของประชาชนในชุมชน วิเคราะห์กรณีตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ขั้นที่ ๒ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยใช้วิธีการฝึกอบรมใช้เวลา ๓ วัน กิจกรรม ได้แก่ การบรรยาย การวิเคราะห์กรณีตัวอย่างการใช้กฎหมาย ปฏิบัติการภาคสนามฝึกการเลือกกฎหมายแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ขั้นที่ ๓ สร้างทักษะความเป็นผู้นำในการใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยใช้วิธีการให้ผู้นำปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้กฎหมายสู่ประชาชนและวิเคราะห์ทางเลือกในการใช้กฎหมายร่วมกัน โดยใช้สื่อในการเสริมสร้าง ได้แก่ ชุดฝึกอบรมกฎหมายสิ่งแวดล้อม สถานการณ์จริง กรณีตัวอย่างการใช้กฎหมายแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และตัวอย่างผู้นำที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน และมีผู้สนับสนุน ได้แก่ นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ผลการประเมินรูปแบบพบว่า มีคุณภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ

๔.๑๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๓๕)

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นกลุ่มบุคคลที่ประชาชนให้ความศรัทธา เชื่อถือ หากมีปัญหาหรือข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม ผู้นำจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเบื้องต้น โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒. ควรจัดให้มีการเรียนรู้เป็นหลักสูตรระยะสั้นหรือโครงการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมกับประชาชนทั่วไป เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่า ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม นำไปสู่ความตระหนัก ปฏิบัติได้ถูกต้อง เหมาะสม ในการป้องกัน ดูแล แก้ไข ตลอดจนการอนุรักษ์ให้เห็นผล โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ และสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. ควรมีการรวบรวมกฎหมายเกี่ยวสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชน เป็นศูนย์กฎหมายสิ่งแวดล้อมชุมชน ทำเป็นหนังสือ ซีดี ให้หลากหลาย เหมาะสม อ่านเข้าใจง่าย น่าสนใจ หรือป้ายประชาสัมพันธ์ ข้อควรปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม สร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้นำชุมชนและประชาชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อสิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการ

๔. ควรนำรูปแบบการเสริมสร้างความเป็นผู้นำด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้นำชุมชนที่พัฒนาขึ้นไปกำหนดเป็นนโยบายและแผนงาน ดำเนินในท้องถิ่น โดยกระทรวงยุติธรรม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงมหาดไทย

บรรณานุกรม

ธนาคารโลก, **วิกฤติขยะล้นโลก**, สืบค้นจาก www.dailynews.co.th/Content/Article/159456, (๒๕๕๗).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม**

แห่งชาติฉบับที่๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙, สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th>, (๒๕๕๕).

อรรถเวทย์ สุทรพานิชกิจ, **ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม**, กรุงเทพฯ: สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน, (๒๕๕๓).

Feifei Shen, **Beijing to Shut All Major Coal Power Plants to Cut Pollution**,

Retrieved from <http://www.renewableenergyworld.com>, (2015).

การศึกษาวิธีการปฏิบัติตนต่อพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทย จังหวัดพิษณุโลก
THE STUDY OF THE PRACTICE TO THE BUDDHA'S RELICS OF THAI BUDDHISTS
IN PHITSANULOK PROVINCE

พระอนุชา สนตจิตโต (เหมือนมี) *

พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร., ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีภูกลกิจ **

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง มีวัตถุประสงค์ ๒ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาความเชื่อและความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธไทย (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติตนต่อพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทย จังหวัดพิษณุโลก งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งเนื้อหาออกตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ กล่าวถึง ความหมาย ความเป็นมา ประเภทและลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุ ความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุ การสร้างที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และคติความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสมัยพุทธกาล สมัยหลังสมัยพุทธกาล การเข้ามาของพระธาตุในประเทศไทย และความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุของชาวพุทธไทย และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธในจังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิจัยพบว่า

ผลจากการศึกษาวิจัยภาคเอกสาร สรุปได้ว่าชาวพุทธไทยมีความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุอย่างสูงยิ่ง นอกจากนี้ยังเชื่อมั่นในอานุภาพของพระอัฐิธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระสถูปเจดีย์ และยังพบว่าผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชา จะมีความสุขความเจริญในชีวิต ดังนั้น ชาวพุทธจึงควรพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุคือสิ่งแทนพระพุทธเจ้า

ผลการวิจัยภาคสนาม ได้ผลสรุปว่าพระธาตุ วัดเสนาสน์ อำเภอดงทับทิม จังหวัดพิษณุโลก เป็นพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ คือพระธาตุของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จำนวน ๓๖ พระองค์ โดยพระมหาไหล่หลาย ต่อมาชาวพุทธ อำเภอดงทับทิม จังหวัดพิษณุโลก ได้พากันสร้างเจดีย์ใหญ่ครอบไว้ เมื่อ พ.ศ. ๑๒๓๒

พื้นฐานความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากความเชื่อแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาและส่วนใหญ่มีความเคารพนับถือและความเข้าใจเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ เคยเห็นพระอัฐิธาตุและเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุวิเศษสามารถแสดงปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติได้

ประชาชนจังหวัดพิษณุโลกมีความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์ วัดเสนาสน์ เป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจริง และองค์พระธาตุความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิปาฏิหาริย์ ดลบันดาลให้ผู้มีศรัทธาในการปฏิบัติตนแก่ล้าลวดตลอดดภัย และเป็นสิริมงคล สำหรับการปฏิบัติตนต่อพระธาตุของชาวพุทธจังหวัดพิษณุโลก คือการ

* นิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พระพุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พระพุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บวงสรวง การถวายน้ำสรง การบวชนาคหมู่ เมื่อได้สืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทุกปี และมีการบวชนาคหมู่เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอีกด้วย

คำสำคัญ: วิธีการปฏิบัติตน, พระบรมสารีริกธาตุ, ชาวพุทธไทย

ABSTRACT

This dissertation is of 2 objectives ; (1) to study of the belief and importance of Buddha's relict in of Buddhism of The Thai Buddhists (2) to study of the belief and performance according to the Buddha's relict in of The Thai Buddhists in Phitsanulok province. This study is a quantitative research.

This thesis was divided substance into follow the 2 objectives ;

objective 1 deals with meaning, history, development and kinds of the Buddha's relics, the importance about the Buddha's relict, the constructing of monuments for Buddha's relics, and the belief in Buddha's relics after Buddha's passing away'

objective 2 deals with the belief about Buddha's relics of Thai Buddhists nowadays and objective 3 deals with results of studies and the analysis of the belief and performance according to the Buddhists relict in of The Thai Buddhists in Phitsanulok province of information's that divided into 2 objectives.

The result of the present study was found that Phradhatu of Watsanat in watbhot distich was a pagoda contain the Buddha's relics about 36 Buddha's relics by Phramaha Lhailay. Later, the Thai Buddhists Peoples of Watbhot esgablished a big pagoda to cover a Dhatu. Phradhatu of Buddha's relics was produced in Buddha Era 1232.

The results from the analysis of a documentary research was concluded that : an attitude and belief in Buddha's relics was highly faithful in Thai society. Moreover, it was found that Buddhists believe in the power of Buddha's relics which was contained in Buddhist monuments and those who pay respect to these Buddha's relics would obtain happiness and be prosperous in their lives. Most of them, therefore, lead their life in a good way. Worshipping Buddha's relic is considered to be the worshipping of those thin that represent the Buddha Himself.

The results from the analysis of a questionnaire can be concluded that :

The Thai Buddhists' belief nowadays in Buddha's relics was based origin ancient belief of ancestors on their old continuous belief. Most of them had the knowledge and understanding of Buddha's relics. They believed that the Buddha's relics were the special substance that can bring about supernatural phenomena.

Buddhists in the Thitsanulok province believed that Phradhatu Watsanat was a pagoda to contain the real Buddha's relics. It had auspicious power, and miracle to save believers from danger and to give them the prosperity.

The belief and performance according to the Buddha's relict in of The Thai Buddhists in Phitsanulok province that was practiced form generation to generation was worshipping, This rite was derived from generation to generation till it became a tradition that was organized in every year. In the present time, there was a change of practice from worship to competition and ordination group every year.

Keywords: The Way Behave, Buddha's Relics, Thai Buddhist

๑. บทนำ

ในดินแดนต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างนับถือว่า พระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุสูงค่าสูงสุด เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระพุทธรูปขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และด้วยความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปมี ประดุจพระองค์ทรงพระชนม์อยู่ จึงมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้หลากหลายรูปแบบ เช่น พระบรมสารีริกธาตุลอยน้ำ พระบรมสารีริกธาตุเสด็จเคลื่อนย้ายที่ประดิษฐานเองได้ พระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ในลักษณะต่างๆ เช่น เปล่งแสงหรือรัศมีโอภาส เป็นต้น

ในปัจจุบันพระพุทธรูปศาสนิกชนส่วนใหญ่ก็ยังให้ความสนใจที่จะสักการบูชาและต้องการจะมีพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุของพระอรหันต์ไว้ครอบครอง เพื่อจุดประสงค์ต่างๆ กัน เช่น เพื่อสักการบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลที่มีพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่บ้าน โดยจัดวางไว้บนโต๊ะหมู่บูชา หรือเก็บรักษาไว้ในที่อันเหมาะสม เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากผู้ใดมีพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพระอรหันต์อยู่ในครอบครองแต่รักษาไว้ไม่ดี เช่น เก็บรักษาไว้ในที่ไม่เหมาะสม หรือ ขาดการสักการบูชา พระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุก็จะอันตรายไปจากที่นั้น ในขณะที่บางคนก็เชื่อว่าผู้ที่มีพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุไว้ครอบครองมากๆ จะเป็นการวัดคุณธรรมของผู้นั้นว่าเขามีกาย วาจา และใจ ที่บริสุทธิ์สะอาด มีบุญญาธิการมาก ^{๔๔๓} เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงมีการสวดคาถาอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุและมีวิธีการปฏิบัติตนในกรรมวิธีต่างๆ ซึ่งผู้ใดจะปฏิบัติได้ผลก็จะบอกต่อๆ กันมา

ในดินแดนต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างนับถือว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุสูงค่าสูงสุด เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระพุทธรูปขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และด้วยความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปมี ประดุจพระองค์ทรงพระชนม์อยู่ จึงมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้หลากหลายรูปแบบ เช่นพระบรมสารีริกธาตุลอยน้ำ พระบรมสารีริกธาตุเสด็จเคลื่อนย้ายที่ประดิษฐานเองได้ พระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ในลักษณะต่างๆ เช่น เปล่งแสงหรือรัศมีโอภาส เป็นต้น จารึกวัดศรีชุม เป็นหลักฐานจารึกโบราณของไทยที่กล่าวถึงปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุโดยละเอียด ในประเทศไทยสมัยโบราณปรากฏหลักฐานความเชื่อปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมสารีริกธาตุที่เก่าที่สุดในจารึกวัดศรีชุม ซึ่งเป็นศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ โดยพระมหาเถรศรีศรัทธาราชขุขามุนีศรีรัตนลึงกาที่ปมหารสามมีเป็นเจ้า ซึ่งเป็นพระโอรส

^{๔๔๓} ธนิต อนุโพธิ์, *ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ*, (กรุงเทพมหานคร: มปท. ๒๕๒๙), หน้า ๑๙๑.

ของพระยากำแหงพระราม และเป็นพระนัดดาของพ่อขุนผาเมือง เป็นผู้จารึกขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๙๐ - พ.ศ. ๑๙๑๗ โดยมีส่วนหนึ่งของจารึกกล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุที่วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัยโดยละเอียด ในสังคมไทยเมื่อประเทศได้รับพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ตั้งแต่สุโขทัยเป็นต้นมา ได้มีการสร้างพระสถูปสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นเป็นหลักของวัดตามคติความเชื่อของชาวประเทศศรีลังกาและมีการเขียนตำนานพระบรมสารีริกธาตุกำกับไว้ด้วย ทำให้ชาวพุทธไทยบางส่วนเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุที่แจกไปยังเมืองต่างๆ เมื่อครั้งถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ได้รับการรักษาและสักการบูชาสืบมาโดยลำดับ ในประเทศไทยก็มีการสร้างพระสถูปเจดีย์สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาและการสร้างเจดีย์นี้ถือได้เป็นแบบสถาปัตยกรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุ โดยความหมายก็คือพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า หรือกระดูกของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระธาตุที่นับเนื่องหรือเป็นส่วนกายหรือพระวรกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายถึง พระเกศา พระโลมา พระขนง พระทันตา พระอัฐิ พระทนต์ พระอักษธาตุ พระศิวธาตุ ของพระพุทธเจ้า ในมหาปรินิพพานสูตร ได้กล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ว่าเมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระพุทธเจ้า พระอวัยวะคือพระฉวี พระจัมมะ พระมังสา พระนหารู พระลลิกา ไม่ปรากฏแก้ว ไม่ปรากฏเขม่าเลย คงเหลือแต่พระสรีระเท่านั้น เปรียบเหมือนเมื่อไฟไหม้เนยใสและน้ำมัน ก็ไม่ปรากฏแก้ว ไม่ปรากฏเขม่า ฉันท เมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาค พระอวัยวะ กล่าวคือพระฉวี พระจัมมะ พระมังสา พระนหารู หรือพระลลิกา ไม่ปรากฏแก้ว ไม่ปรากฏเขม่า คงเหลืออยู่แต่พระสรีระเท่านั้น ฉันทันนั้นเหมือนกัน

พระบรมสารีริกธาตุวัดเสนาสน์ : วัดเสนาสน์ ตั้งอยู่ที่ ๑๒๘ หมู่ที่ ๑ บ้านสวนป่าน ตำบลท่างาม อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดพิษณุโลก สังกัดสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดโบราณเก่าแก่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยใดไม่มีใครทราบแน่ชัดสันนิษฐานว่าวัดนี้สร้างขึ้นก่อน พ.ศ. ๑๒๓๒ และได้มีการย้ายสถานที่ตั้งเสนาสนะหลายครั้งหลายหน นับถึงปัจจุบันได้ ๕ ครั้ง นับเป็นวัดชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วในราว พ.ศ. ๑๘๒๐ ^{๔๔๔} ได้มีประวัติกล่าวไว้เพียงบางตอนจากหนังสือเรื่อง “พระปฐมเจดีย์” ซึ่งมี “เจ้าพระยาทิพากรณ์ (นายข้า บุนนาค)” กล่าวไว้ว่า มหาไหล่หลาย ซึ่งเป็นลูกชายของนายเซน กษัตริย์ในเชื้อพระวงศ์พระยาศรีลหิไธย เมื่อครั้งที่พระมหาไหล่หลายยังมิได้บวชนั้นได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กของพระเจ้าแผ่นดินเมืองละโว้ เมื่อบวชเป็นสามเณรแล้วได้ทราบข่าวว่ามีเรือสำเภาเดินทางไปยังเมืองลังกา สามเณรไหล่หลายจึงได้ขออาศัยโดยสารเรือสำเภาลำดังกล่าวเดินทางไป ด้วยจนกระทั่งถึงปากน้ำทางเข้าเมืองลังกา สามเณรไหล่หลายจึงได้นำบาตรและไม้เท้าของตนใส่ลงในกระโล่ แล้วก็ลอยเข้าไปในเมืองลังกาในวัดเดียวกันนั่นเอง และขอร้องให้คณะสงฆ์เหล่านั้นได้นำตนเองเข้าไปนมัสการสักการะพระบรมสารีริกธาตุในพระมหาเจดีย์เท่านั้น ซึ่งทางคณะสงฆ์ก็ได้อนุญาตสามเณรไหล่หลายเข้าไปในพระมหาเจดีย์จนกระทั่งถึงยังต้นโพธิ์สามเณรไหล่หลายก็ได้ทำการทักษิณาวรรตจนครบสามรอบแล้ว ก็บังเกิดความมหัศจรรย์ขึ้นโดยกิ่งต้นโพธิ์ด้านทิศทักษิณได้น้อมกิ่งลงมาให้สามเณรไหล่หลายจับใส่เหนือเศียรพร้อมทั้งยังมีพระบรมสารีริกธาตุเสด็จออกมาแสดงพระปาฏิหาริย์ตั้งลอยอยู่เหนือเศียร สามเณรไหล่หลาย มีรัศมีเปล่งประกายสว่างไสว ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของเหล่าคณะสงฆ์ทั้งปวงโดยถ้วนทั่วกัน จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว คณะสงฆ์ทั้งได้ประจักษ์ซึ่งบุญญาบารมีของสามเณรไหล่หลายคณะสงฆ์ทั้งหลายจึงได้อนุญาตพร้อมใจกันทำการบวชให้สามเณรไหล่หลายเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ทันที หลังจากนั้นมาพระมหาไหล่หลายก็ได้เดินทางไป นมัสการสักการะพระพุทธรูปและพระมหาเจดีย์แห่งอื่นๆ จนทั่วแล้วจึงเดินทางกลับมา และสมเด็จพระสังฆราชก็ได้เมตตาประทานพระบรมธาตุ จำนวน ๖๕๐

^{๔๔๔} ประวัติความเป็นมาของวัดเสนาสน์ และพระบรมธาตุ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thangarm.go.th/system/showdata.asp?TID=546>, [๙ สิงหาคม ๒๕๕๘].

พระองค์ พร้อมด้วยผลของต้นศรีมหาโพธิ์ให้แก่พระมหาไถ่หลายได้นำไปบรรจุและปลูกในเมืองแห่งอื่นๆ จะทำให้เหล่าสมณชีพราหมณ์ และท้าวพระยา ประชาชนผู้ทั้งปวงจะได้นมัสการสักการบูชาสืบต่อไปเมื่อหน้ากว่า พระศาสนาได้ ๕๐๐ พรรษา จากนั้นพระมหาไถ่หลายก็ได้กราบทูลลาสมเด็จพระสังฆราชและคณะสงฆ์ ทั้งหลาย กลับชมพูทวีป และเมื่อไปถึงนครชัยศรี วัดพระเชตุพน พระมหาไถ่หลายจึงได้ทำการแบ่งพระบรมธาตุนำไปบรรจุไว้ในพระมหาเจดีย์ พระปางสมาธิ และพระเสมาทั้งสิ้น รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๖ พระองค์ แบ่งไปบรรจุไว้ในพระปาง คีไสยาสน์ พระประธานใหญ่รวม ๓๖ พระองค์ แบ่งไปบรรจุไว้ในพระโพธิพารักษ์ จำนวน ๓๖ พระองค์ แบ่งไปบรรจุไว้ในพระป่าเลไลยก์ จำนวน ๓๖ พระองค์ แบ่งบรรจุไว้ในเมืองชัยนาทจำนวน ๓๖ พระองค์ ส่วนผลต้นมหาโพธิ์ไปปลูกไว้ริมหนองนอกวัดเขมาปากน้ำ จึงได้ปรากฏชื่อว่า “มหาโพธิ์เมืองลังกา” หลังจากนั้นก็ทำการแบ่งพระบรมธาตุไปบรรจุไว้ที่วัดหน้าพระธาตุเมืองอโยธยาอีก จำนวน ๑๖ พระองค์ แบ่งไปบรรจุไว้ในพระพุทธรูป จำนวน ๓๖ พระองค์ แบ่งไปบรรจุในเขานครสวรรค์จำนวน ๓๖ พระองค์ แบ่งไปบรรจุในต้นศรีมหาโพธิ์ที่ปลูกไว้ ณ อ่างทอง จำนวน ๓๖ พระองค์ แบ่งไปบรรจุไว้ในเมืองหลวงสวนแก้ว จำนวน ๓๖ พระองค์ และแบ่งไปบรรจุไว้ในวัดเสนาสน์ จำนวน ๓๖ พระองค์ (ขณะนั้นพระพุทธศักราชได้ ๑๒๓๒ พรรษา) แบ่งไปบรรจุไว้ในวัดบูรพา ราม จำนวน ๓๐ พระองค์ แบ่งไปบรรจุไว้ในวัดมหาสถาน จำนวน ๓๐ พระองค์ (ซึ่งทั้งสามอารามสุดท้ายนี้ ล้วนอยู่ในแดนเมืองพิษณุโลกทั้งสิ้น) และเมื่อพระมหาไถ่หลายได้แบ่งพระบรมธาตุไปบรรจุในเมืองอื่นๆ จนหมดสิ้น ทั้ง ๖๕๐ พระองค์แล้ว พระมหาไถ่หลายก็ได้เดินทางกลับไปอยู่ยังเมืองละโว้ดังเดิม

ในสมัยโบราณชาวพุทธในจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดใกล้เคียงรู้จักวัดเสนาสน์ เพราะงานสร้างน้ำพระบรมธาตุ ซึ่งเป็นงานที่ใหญ่โตมาก ส่วนใหญ่ในช่วงก่อนเทศกาลตรุษ ๒-๓ วัน จะมีประเพณีชวนนาคหมู่ มีงานฉลอง ทำบุญตรุษ และงานประเพณีสร้างน้ำพระบรมธาตุติดต่อกันไปการสร้างน้ำพระบรมธาตุจัดขึ้นในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ อันเป็นวันสุดท้ายของงานผู้สูงอายุมักเดินทางไปยังวัดเสนาสน์ ตั้งแต่ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ พักค้างคืนเพื่อปฏิบัติธรรมที่วัด ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นคือวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ก็ร่วมทำบุญตักบาตร ฟังพระธรรม เทศนาและร่วมสร้างน้ำพระบรมธาตุแล้วจึงเดินทางกลับ เพื่อไปร่วมงานประเพณีที่วัดโบสถ์ต่อไป สำหรับคนหนุ่มคนสาวที่ยังแข็งแรงจะเดินทางไปวัดเสนาสน์ ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ร่วมสร้างน้ำพระบรมธาตุและดูการละเล่นแล้วจึงเดินทางกลับ ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ นี้เองทางวัดโบสถ์ก็จัดงานประเพณีประจำปีของวัดต่อทันที ประชาชนก็จะเดินทางไปร่วมงานบุญที่วัดโบสถ์ต่ออีกงานหนึ่งการที่วัดโบสถ์จัดงานต่อจากวัดเสนาสน์ เนื่องจากเป็นการให้เกียรติที่ วัดเสนาสน์ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จึงให้วัดเสนาสน์จัดงานประเพณีสร้างน้ำพระบรมธาตุ ก่อน เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในสมัยก่อนงานประเพณีสร้างน้ำพระบรมธาตุวัดเสนาสน์ นอกจากจะมีมหรสพต่างๆ แล้ว บรรดานักแข่งม้าจะพากันมาแข่งม้าในบริเวณงานวัด นักเลงที่มีเรื่องบาดหมางหรือไม่ถูกชะตากันจะนัดมาชกต่อยตีกัน เพื่อชำระความแค้น เพราะถือว่าที่วัดเสนาสน์มีพระบรมธาตุเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง และเป็นสักขีพยานชกต่อยตีกันไม่มีการเอาเรื่องขึ้นโรงขึ้นศาล ไม่เลือดตกยางออกถึงอันตรายร้ายแรง ดังนั้น เมื่อถึงวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ของทุกๆ ปี เพียง ๑ วันเท่านั้น ทางวัดเสนาสน์ จะจัดพิธีสร้างน้ำพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งมีพุทธศาสนิกชนทั่วไปหลังไหลเข้ามาเพื่อนมัสการพระบรมสารีริกธาตุเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งมีชาวบ้านอีกหลายคนมารอคอยเพื่อรองรับน้ำสรงที่ล้นออกมาจากภาชนะบรรจุองค์พระบรมสารีริกธาตุ นำไปปะพรมคนในครอบครัว บ้านเรือน ไร่นาและอื่นๆ ให้เกิดความเป็นสิริมงคล ขจัดปัดเป่าความทุกข์นานาประการให้หมดไปจากครอบครัว ตลอดจนตราบถึงปัจจุบันนี้

องค์ความรู้จากการวิจัย: สิ่งที่ประชาชนได้จากการมีพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ

ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธประชาชนทั่วไป มีความศรัทธาและความเชื่อต่ออัฐิธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ ที่บรรจุไว้ในองค์พระธาตุนั้น เพราะมีความเชื่อว่า

๑. การบูชาสักการะพระบรมสารีริกธาตุ เป็นเหมือนได้บูชาพระพุทธเจ้าโดยตรง

๒. การบูชาสักการะพระบรมสารีริกธาตุ เป็นการได้สัมผัสต่ออายุพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ๑) พุทธาณูภาพ ความเชื่อมั่นในพระพุทธคุณ ที่ทรงบริสุทธิปราศจากกิเลสสวะทั้งปวง และทรงประกอบด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ และพระปัญญาคุณ ๒) ธรรมาณูภาพ คือพลังอำนาจของพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏอยู่ตามบทสวดมนต์ต่างๆ ๓) สังฆาณูภาพ คืออานูภาพแห่งพระอริยสงฆ์และพระสงฆ์ที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบทั้งหลายและมีการแผ่เมตตาจิตมาสู่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ๔) ปุณฺณานูภาพ คือ อานูภาพของการทำบุญกุศล คุณงามความดี รวมถึงการกระทำที่ส่งผลในทางที่ดีของบุคคลต่างๆ ๕) เทวานูภาพ คือ อานูภาพแห่งเทวดาที่ชาวพุทธต่างมีความเชื่อมั่นว่าจะต้องได้รับการรักษาจากเทวดาอยู่เสมอ

คุณค่าพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุ ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธไทย ในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ (๑) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ตามตำนานพระอัฐิธาตุ (๒) คุณค่าด้านศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระเจดีย์อัฐิธาตุ (๓) คุณค่าด้านความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา (๔) คุณค่าด้านหลักธรรม ที่เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นความซื่อสัตย์ใจให้บริสุทธิ์จากทั้ง ๓ หลักการนี้ทำให้พุทธบริษัทหันมาประกอบกิจกรรมเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุที่ตั้งแห่งการทำบุญ, ทางทำความดี ที่เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ” ได้แก่ ๑) ทานมัย คือการทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ๒) สิลมัย คือการทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี ๓) ภาวนามัย คือการทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือการฝึกจิตใจเจริญปัญญา ๔) อปจายนมัย คือการทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม ๕) เวยยาวัจจมัย คือการทำบุญด้วยการชวนชวนรับใช้ ๖) ปัตติทานมัย คือการทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้ผู้อื่น ๗) ปัตตานุโมทนามัย คือการทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น ๘) ฌัมมัสสวนมัยคือการทำบุญด้วยการฟังธรรมด้วยการศึกษาหาความรู้ ๙) ฌัมมเทสนามัย คือการทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้รู้ ๑๐) ทิฏฐุชุกัมม คือการทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง (๕) คุณค่าด้านจิตใจ (๖) คุณค่าด้านวัตถุ (๗) คุณค่าทางสังคม (๘) ด้านความสามัคคี (๙) ด้านเศรษฐกิจ (๑๐) คุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามเรื่องประวัติความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุ ยังไม่เป็นที่กระจ่างแจ้งนักในแง่ประวัติศาสตร์ เนื่องจากมีกล่าวไว้หลายแห่งเหมือนกัน จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาค้นคว้าให้กระจ่างยิ่งขึ้นไปและจากความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน ยากที่จะอธิบายให้เข้าใจได้โดยกระจ่างแจ้ง เพราะเป็นเรื่องความศรัทธาเคารพนับถืออย่างมั่นคงต่อองค์พระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุในประเด็นนี้เอง ทำให้ผู้วิจัยที่จะศึกษาวิจัยว่าพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยในปัจจุบัน มีความรู้เกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุอย่างไร มีความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่อองค์พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระธาตุอย่างไร

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติตนที่มีต่อพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทย ในจังหวัดพิษณุโลก

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ (๑) ประชากร ได้แก่ ชาวพุทธไทยที่มกราบนมัสการพระธาตุเจดีย์ ณ วัดเสนาสน์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๓๔๐ คน เป็นการเก็บข้อมูลจากผู้ที่เดินทางมากราบนมัสการในช่วงระหว่าง เดือนสิงหาคม ๒๕๕๕ ถึง มกราคม ๒๕๕๙ (๒) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างของชาวพุทธไทยที่มกราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ/พระธาตุเจดีย์ ณ วัดเสนาสน์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ในช่วงระยะเวลาเดือนสิงหาคม ๒๕๕๕ ถึงวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๕๘ รวม ๕ เดือน จำนวน ๑๘๑ คน/ฉบับ การกำหนดกลุ่มตัวอย่างนี้ได้โดยการเปิดตารางของ เครซี่ และมอร์แกน (R.V. Krejcie & D.W. Morgan)^{๔๘๕} ซึ่งเป็นการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สำหรับชาวพุทธไทยที่มกราบไหว้พระบรมสารีริกธาตุ/พระธาตุเจดีย์ ณ วัดเสนาสน์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก เป็นผู้ตอบตอบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบเติมข้อความลงในช่องว่าง ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อแบบธรรมชาตินิยมของชาวพุทธไทย โดยใช้สเกลวัดแบบลิเคิร์ต ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) โดยสร้างครอบคลุมด้านต่างๆ ที่กำหนด

ลักษณะของเครื่องมือ ตอนที่ ๑ เป็นคำถามแบบเลือกตอบ (checklist) เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของ ผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติตนต่อธาตุของชาวพุทธไทย ในจังหวัดพิษณุโลก มี ๕ ด้านคือ ด้านหลักความเชื่อในศรัทธา ๔ ด้านอุทเทสิกเจดีย์ ด้านพุทธานุสสติ ด้านวิญญานนิยมและความเชื่อแบบธรรมชาตินิยม โดยแบบสอบถามทั้งหมด มีลักษณะเป็นแบบสอบถามที่ใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ต (Likert) ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ (checklist) เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่เคยปฏิบัติตนต่อพระธาตุว่า เคยปฏิบัติ หรือ ไม่เคยปฏิบัติ

การวิเคราะห์ข้อมูลนำแบบสอบถามที่ได้ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์แล้ว มาประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม SPSS (Statistical Package for Social Sciences Version 13.0) เพื่อวิเคราะห์หาค่าสถิติต่างๆ

๔. สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษารูปได้ดังนี้

๕.๑.๑ การศึกษาความเห็นตามหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนา เมื่อสรุปโดยภาพรวม พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ กัมมสัทธา ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ [๐.๖๘] รองลงมา คือตถาคตโพธิสัทธา มีค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ [๐.๕๓] พุทธานุสสติ มีค่าเฉลี่ย ๔.๔๒ [๐.๗๖] กัมมัสสกาตาสัทธา มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๓ [๐.๖๔] วิปากสัทธา มีค่าเฉลี่ย ๔.๒๙ [๐.๖๘] และ อุเทสิกเจดีย์ มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๒ [๐.๖๒] ส่วนด้านความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรบรรพบุรุษ พบว่า มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๑ [๐.๘๔]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อด้านตถาคตโพธิสัทธา พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่เชื่อว่าเมื่อบำเพ็ญบุญมีจนเต็มเปี่ยมแล้วสามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ มีระดับค่าเฉลี่ย ๔.๖๓ [๐.๗๑] รองลงมาคือเชื่อว่า พระคุณ

⁴⁸⁵ Robert V. Krejcie and Daryle W. Morgan., *Determining Sampling Size for Research Activities*. Journal

of Educational and Psychological Measurement., (New York : John Wiley, 1970), pp. 608-609.

ของพระพุทธเจ้า ไม่มีที่สิ้นสุด มีมากกว่าเหล่าพระสาวก ๔.๖๒ [๐.๖๔] ส่วน ความเชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือเชื่อ
ว่าพระบรมสารีริกธาตุ/พระอัฐิธาตุต่างๆ มีอิทธิฤทธิ์ สามารถแสดงปาฏิหาริย์ให้ปรากฏได้จริง ๔.๐๗ [๐.๘๘]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อตามหลักกัมมสัทธา (เชื่อในหลักกรรมในทางพระพุทธศาสนา) พบว่า ข้อที่มี
ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เชื่อว่าบุคคลจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องได้มาด้วยการกระทำของตนเอง มิใช่ด้วยการ
อ้อนวอน ขอร้อง หรือนอนรอคอย โชควาสนามาหล่นทับ มีค่าเฉลี่ย ๔.๖๖ [๐.๕๙] รองลงมา คือเชื่อว่ามนุษย์
จะประสบสิ่งที่ดีได้ด้วยกรรมดี ที่ตนเองต้องสร้างเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจลบนดาลจากเทวดา หรือพระ
พรหมองค์ใดๆ มาช่วยเหลือหรือบันดาลให้ มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๓ [๐.๖๘] ส่วนความเชื่อ ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือเชื่อว่า
อภุศลกรรม และกุศลกรรม บุคคลไม่สามารถแก้ไขได้ โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๓๗ [๐.๗๔]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อตามหลักความเชื่อตามหลักวิปากศรัทธา [ความเชื่อในเรื่องผลของกรรม ที่เกิด
จากการกระทำอันเนื่องด้วยพระรัตนตรัย] พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เชื่อว่า การกราบไหว้ พระบรมธาตุ/
พระธาตุเจดีย์ อันเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า หรือพระอริยสาวก จะมีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นปูชนียวัตถุ ที่ควร
แก่การสักการบูชา มีค่าเฉลี่ย ๔.๖๐ [๐.๖๖] รองลงมา คือเชื่อว่า พระสฤป พระบรมธาตุ/พระธาตุเจดีย์ทั้งหลาย
มีท้าวจตุโลกบาลปกป้องคุ้มครองรักษา และมีเทวดาสัมมาทิฐิ คอยรักษา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา อยู่จริง มีค่า
เฉลี่ย ๔.๔๔ [๐.๘๑] ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือเชื่อว่าพระสฤป พระบรมสารีริกธาตุ/พระธาตุเจดีย์ทั้งหลายนั้น
สามารถลบนดาลให้เราประสบสุขทั้งในภพนี้และภพหน้า และทำความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานได้จริง
โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๗ [๑.๑๒]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อตามหลักกัมมัสสกตาสัทธา [เชื่อในหลักการกระทำที่ตนเองทำไปแล้วว่า กรรม
นั้นเป็นของของตนอย่างแน่นอน] พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เชื่อว่าแต่ละบุคคลเป็นเจ้าของกรรม และ ต้อง
รับผิดชอบต่อกรรมที่ตนเองได้ทำไปแล้วนั่นเอง มีค่าเฉลี่ย ๔.๔๑ [๐.๗๒] รองลงมาคือเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายที่ได้รับ
ความสุขสบาย เป็นผลมาจากการประกอบกรรมดีที่เป็นบุญกุศลอันตนเองเคยทำไว้ มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๖ [๐.๗๗] ส่วน
ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือเชื่อว่ากรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่น หรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตน
ได้ โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ [๐.๘๒]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อตามหลักอุเทสิกเจดีย์ [เจดีย์คือสิ่งที่แสดงแทนพระพุทธเจ้าองค์จริงโดย
สัญลักษณ์] พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เชื่อว่าพระธาตุ เป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ในฐานะ
ที่เป็นพุทธานุสสติ มีค่าเฉลี่ย ๔.๔๙ [๐.๖๙] รองลงมา เชื่อว่าพระบรมธาตุ/พระอัฐิธาตุ เป็นสิ่งที่มนุษย์ให้คุณค่า
ในฐานะเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้าองค์จริง ที่ควรแก่การกราบไหว้สักการบูชาสูงสุดของชาวพุทธ มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๘
[๐.๘๕] ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือเชื่อว่าพระธาตุ/พระธาตุเจดีย์ ไม่มีพลังอำนาจอื่นใด ที่จะให้คุณให้โทษแก่
มนุษย์ มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๒ [๑.๑๙]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อตามความเชื่อตามหลักพุทธานุสส พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่
เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้เท่าทันอวิชชา และทำลายอวิชชาได้อย่างสิ้นเชิงโดยหลักอริยสัจและตัดกระแสด้วย
อวิชชาด้วยหลักปฏิจสมุปบาท มีค่าเฉลี่ย ๔.๗๐ [๓.๘๓] รองลงมา คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ คือผู้
ตัดกิเลสได้โดยสิ้นเชิง เป็นสัพพัญญู โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๙ [๐.๗๔] ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้า
ทรงรู้แจ้งทั้งสถานที่ที่เป็นแดน ยมโลก มนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก และพระนิพพาน และข้อปฏิบัติที่จะทำให้
สัตว์ไปเกิดในที่นั้นๆ ได้หมดสิ้นเชิงมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ [๐.๘๒]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเกี่ยวกับความเชื่อตามหลักวิญญานนิยมแล้ว พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรกได้แก่ เชื่อว่ามีวิญญาน ที่อาศัยอยู่นอกกายมนุษย์ มีอยู่จริง มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ [๑.๑๓] รองลงมา คือเชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลาย มีวิญญานสิ่งสถิตอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะในสิ่งศักดิ์ที่เป็นปูชนียวัตถุทางศาสนา โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๖๒ [๑.๑๐] ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือเชื่อว่าการบวงสรวง การทรงเจ้า เป็นของขลัง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพุทธไทยยังให้ความเคารพและถือปฏิบัติอยู่โดยทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๐๕ [๑.๒๔]

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเกี่ยวกับความเชื่อตามหลักธรรมชาตินิยมแล้ว พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ เชื่อในเรื่องพรหมลิขิตชีวิตมนุษย์ทำให้ตกต่ำและดีขึ้นได้ ด้วยอำนาจพระพรหม มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๗ [๑.๑๒] รองลงมา คือเชื่อว่าพลังอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติ แฝงอยู่ในธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๗ [๑.๐๗] ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือเชื่อว่าพลังเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพนับถือบูชา เหมือนกับปูชนียวัตถุในทางศาสนา มีค่าเฉลี่ย ๓.๐๐ [๑.๒๖]

การปฏิบัติตนต่อพระบรมสารีริกธาตุ/พระธาตุเจดีย์ตามหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เรียงตามลำดับความสำคัญของระดับความเชื่อ พบว่า การกราบไหว้สักการบูชาพระธาตุ เพื่อเป็นพุทธานุชา ฆัมมบูชา สังฆบูชา และเป็นสิริมงคล คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๓ รองลงมา คือการบริจาคน้ำจืดบูชาพระบรมธาตุ ตามตู้บริจาคน้ำจืด คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๙ และทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้ากรรมนายเวร คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๕ ส่วนสิ่งที่ไม่เคยปฏิบัติต่อพระบรมสารีริกธาตุ/พระธาตุเจดีย์ เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับแรก คือการปิดทองพระบรมสารีริกธาตุ/พระธาตุเจดีย์ การถวายดอกไม้ การถวายน้ำมัน การเปลี่ยนเครื่องทรง และการห่มจีวรพระธาตุ เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๒ รองลงมา คือการบวชชีพราหมณ์/บวชชานาคหมู่ เป็นประจำทุกปี คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๙ และ การบูชาพระธาตุ เพื่อเป็นของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ลูกหลานตลอดภพจากสรรพอันตรายต่างๆ โดยคิดเป็นร้อยละ ๔๑.๕

การปฏิบัติตนต่อพระบรมสารีริกธาตุ/พระธาตุเจดีย์ตามความเชื่อแบบดั้งเดิม เรียงตามลำดับความสำคัญ พบว่าการอ้อนวอนขอพรพระธาตุ ให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ ที่ตนเองต้องการ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๒ รองลงมา คือการเสี่ยงเซียมซีเพื่อทำนายโชคชะตาราศี คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖ และ การถวายน้ำสรงพระธาตุ ถวายน้ำหอม ถวายดอกไม้ ถวายเครื่องทรง เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘ ส่วน กิจกรรมที่ไม่เคยปฏิบัติต่อพระธาตุ เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับแรก คือการบูชาพระธาตุ เพื่อเป็นเครื่องรางขลัง คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๒ การบวงสรวง การบนบาน ศาลกล่าว และการแก้บน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๗ และการสะเดาะเคราะห์แก้กรรม คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖ ตามลำดับ

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. คณะสงฆ์และเทศบาลตำบลวัดโบสถ์ อำเภอวัดโบสถ์ ควรให้ความสำคัญเรื่องการดูแลรักษาพระธาตุวัดเสนาสน์ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก กำหนดกติกาในการดูแลรักษาปฏิสังขรณ์ส่วนที่ให้นั่นนอน จัดบริเวณภายในวัดให้ชัดเจน เน้นความเป็นอารามตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะเป็นสมบัติของสาธารณประโยชน์ร่วมกัน ไม่ควรปล่อยให้เป็นของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

๒. ภายใต้วัดควรมีศูนย์การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง มีการเผยแพร่หลักศรัทธาที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน โดยให้ความสำคัญในการแยกแยะกิจกรรมทางศาสนาให้ถูกต้องตามหลักศรัทธา ๔ ที่ถูกต้อง

๓. วัดควรมีกิจกรรมที่หลากหลายในการให้ความรู้ และฝึกอบรมหลักศรัทธาที่ถูกต้องแก่ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ที่วัดตั้งอยู่ โดยมีแผนงานในการจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมที่ถูกต้องตามหลักศรัทธา เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมในช่วงระหว่างงานนมัสการพระธาตุ เป็นต้น

๔. วัดและเทศบาล ควรมีศูนย์ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพระธาตุ/พระเจดีย์ธาตุที่ถูกต้อง โดยสร้างความร่วมมือทางวิชาการระหว่าง วัด บ้าน โรงเรียน และหน่วยงานราชการ

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ ในฐานะเป็นสื่อในการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ
๒. ควรศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีงานนมัสการพระธาตุเจดีย์ที่มีผลต่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา
๓. ควรศึกษาความพึงพอใจของชาวพุทธไทยที่มีต่อการจัดงานนมัสการพระธาตุเจดีย์
๔. ควรศึกษาเรื่อง รูปแบบการสร้างศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๕. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาตามหลักอริยมรรค เพื่อจะเป็นการพัฒนาไปสู่การจัดกิจกรรมทางศาสนาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริงมิใช่เป็นการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่มุ่งหวังการค้าเชิงพุทธพาณิชย์และสร้างกระแสวิชาความงมงายให้แก่คนในสังคมเท่านั้น
๖. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงคติความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระธาตุในพื้นที่ต่างๆ แต่ละภาคของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ราชบัณฑิต. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.
- ธนิต อยู่โพธิ์. ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: มปท. ๒๕๒๙.
- คะนอง เนินอุไร. พระธาตุปกาภิหารีย์. กรุงเทพมหานคร: กองทุนโลกทิพย์, มปป.
- ประวัติความเป็นมาของวัดเสนาสน์ และพระบรมธาตุ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thangarm.go.th/system/showdata.asp?TID=546>, [๙ สิงหาคม ๒๕๕๘].

ศึกษาศีลสิกขาที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

A STUDY OF MORAL TRAINING (SĪLASIKKHĀ) AS A TIVE FACTORS
FOR INSIGHT MEDITATION PRACTICE

พระทวีป กุลยานธโม (เล็กบัณฑิตย์) *

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักศีลสิกขาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาหลักศีลสิกขาที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า ศีลสิกขาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๑) ศีลสิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องศีลฝึกฝนและปฏิบัติตนให้เรียบร้อยดีงามทางกาย วาจา ให้บริสุทธิ์ถูกต้องตามหลักของจุลศีล มัชฌิมศีล หรือ มหาศีล การรักษาศีลให้บริบูรณ์ไม่ต่างพร้อมย่อมสามารถกำจัดกิเลสอย่างหยาบได้ เมื่อก้าวโดยอริยศีล ได้แก่การบำเพ็ญอริยมรรค ๓ ประการ คือ สัมมาวาจา สัมมาสมาธิ และสัมมาอาชีวะ ๒) ความสามารถสั่งวรในการประพฤติปฏิบัติวิปัสสนา ๕ ประการคือ สारวมในพระปาฏิโมกข์ สारวมสติ สारวมปัญญา สारวมขันติ และสารวมวิริยะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ปัญญาเกิดขึ้นสู่ระดับสูงขึ้นไป ๓) หลักศีลสิกขาที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วได้แก่ อธิศีลสิกขา ความประพฤติเรียบร้อยทางกาย วาจา ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น, อธิจิตตสิกขา วิธีการอบรมจิต เรียกว่า สมถกัมมัฏฐาน ได้แก่ อารมณ ๔๐ อย่าง ที่ชำระจิตให้ปราศจากนิวรณ์, และอธิปัญญาสิกขา หมายถึง วิปัสสนาญาณที่ประกอบด้วยกุศลจิต คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา ในขั้นธ อายตนะ ๓๓ อินทรีย์ ๕ สัจจะ และปฏิจจสมุปบาท เกิดความรู้แจ้งสภาวธรรมตามความเป็นจริง โดยความเป็นไตรลักษณ์ ที่เรียกว่า อริยสัจ ๔.

คำสำคัญ : ศีลสิกขา, วิปัสสนาภาวนา, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The purpose of this thesis is to a study of moral training (SĪLASIKKHĀ) as a tive factors for insight meditation practice. This thesis is study with documentary research as found in Tipitaka and Buddhist scriptures with 3 objectives namely :-

1) to study of moral training (SĪLASIKKHĀ) as a tive factors in the Doctrine of the Elders;

* นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยการนครราชสีมาวิทยาลัย.

2) to study the aims of attainment of Dhamma ; 3) to study relation between moral training (SĪLASIKKHĀ) as a tive factors for insight meditation practice of Dhamma.

The study also found that of moral training (SĪLASIKKHĀ) as a tive factors for insight meditation practice attainment are related in the Three-fold Training (Tisikkhā). This Tisikkhā consists of:- 1) Adhista-sikkhā: morality training rules so that one does not harm both oneself and others, 2) Adhicitta-sikkhā: higher mentality training rules, also called Samatha Kammathāna, which is to purify one’s mind by any of the 40 different stated exercises, so that one can be free from hindrances, and 3) Adhipaññā-sikkhā, which refers to Vipasaṇā-ñāna, the knowledge of functions with righteous thought. The said knowledge refers to those in the Adhicitta-sikkhā, which means that when one realizes the reality of Khandha, Āyatana, Dhātu, Indriya and Paticcasamupāda, one then bear the fruitful realization because one has realized the Tilakkhana or the Four Noble Truths.

Keywords : Discipline, Insight Meditation, Theravada Buddhism

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในกาลสมัยของพระพุทธองค์ พระธรรมคำสอน เรียกว่า “พระธรรมวินัย” กาลต่อมาหลังพุทธปรินิพพาน พระมหาสาวกทั้งหลายได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก ด้วยการรวบรวมพระธรรมคำสอนของพระองค์เป็น “พระไตรปิฎก” คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก จัดเป็น “ปริยัติ” โดยหลักปฏิบัติแล้ว ได้แก่ “ไตรสิกขา”^{๔๘๖} หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือนิพพาน มีอภิสถสิกขา, อภิจิตตสิกขา และอภิปญญาสิกขา เรียกง่าย ๆ ว่า ศีลสมาธิ ปัญญา^{๔๘๗}

เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวมชื่อว่าศีล ความไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล คำว่า เจตนาชื่อว่าศีล ศีล^{๔๘๘} เป็นธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งกุศลธรรมมี สมาธิ ปัญญา และวิมุตติเป็นต้น โดยความรอบคอบ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “สียติ กุสลธมเม อุปราเรตติ สิล” สิล แปลว่าธรรมชาติโดยอ้อมทรงไว้ซึ่งกุศลธรรมมีสมาธิ ปัญญาและวิมุตติ เป็นต้น โดยความรอบคอบ ฉะนั้นธรรมชาติที่นั่น จึงชื่อว่า ศีล^{๔๘๙} ในคัมภีร์อรรถกถาเรียกศีล ๕ ว่า “ปณจ

^{๔๘๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๔๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕,(กรุงเทพฯมหายานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๗.

^{๔๘๘} พระพุทธโฆสเถระ รจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯมหายานคร: บริษัท ธนาพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๔๘๙} พระสังฆมโฆติกะ อัมมาจริยะ รจนา, คู่มือการสร้างกุศลบารมี, รวบรวมโดย พระศรีคัมภีร์ญาณ(ถวัลย์ ญาณจารี ป.ศ. ๙, อภิธรรมมหาบัณฑิต), (กรุงเทพฯมหายานคร: จารุชา ๑๙๘ การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๖๒.

ศิลป์ สัพพกาลิก” ศิล ๕ เป็นของที่มีอยู่ตลอดกาลทุกยุคสมัย^{๔๙๐} ศิลมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง แต่ถ้าจัดกว้างๆ เป็น ๒ ระดับ คือ ศิลสำหรับบุคคลทั่วไป เพื่อการใช้ชีวิตในสังคมให้อยู่กันอย่างสงบสุข ดำเนินชีวิตอย่างไม่เป็นโทษ และศิลปะสำหรับบรรพชิต โดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนเพื่อเกื้อกูลแก่การปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิด มรรค ผล นิพพาน ศิลมีความสำคัญต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผู้ประพาศศิลย่อมเป็นผู้ละกิเลสอย่างหายได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงต้องอาศัยศิลเป็นเครื่องนำทางสู่การปฏิบัติวิปัสสนาขั้นสูงต่อไป ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ศิลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิที่อบรมโดยมีศิลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่อบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่อบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง”^{๔๙๑} ผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้ง ฟังอาศัยศิล ตั้งอยู่ในศิล ประกอบด้วยศิล แล้วจึงปฏิบัติวิปัสสนา ยิ่งปฏิบัติมากๆ เข้า ก็ย่อมดำรงมั่นในศิล ให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น เพื่อจะได้พัฒนาการปฏิบัติให้ก้าวหน้าไปสู่จุดที่มุ่งหมายได้ เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔^{๔๙๒} เป็นหลักธรรมสำคัญในการพิจารณาธรรมในสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติปัฏฐานทั้ง ๔ สรุปลงในธรรมทั้งปวง คือ “รูปกับนาม” โดยความเป็นอารมณ์แห่ง “ปรมาตถ์” หรือเรียกว่า “วิปัสสนาภูมิ ๖” เพราะเป็นสภาวะธรรมที่ต้องพิสูจน์ด้วยวิปัสสนา จนความจริงปรากฏเกิดขึ้นแก่ตัวปัญญาว่า ตัวตนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ในการศึกษาหลักศิลสิกขาที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้ ตามสภาพของปัญหาที่มีผู้ที่ยังขาดความรู้ ขาดความสนใจเกี่ยวกับหลักธรรมของศิล แม้ผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนา ก็อาจไม่ได้สำรวมรักษาศิลในชีวิตประจำวันอย่างเต็มที่ แต่รักษาศิลเฉพาะช่วงที่เข้าปฏิบัติในห้องกรรมฐาน เป็นทางทำความดี^{๔๙๓} ทำให้ความสะอาดของจิตอาจไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะขาดความต่อเนื่อง ผลของการปฏิบัติก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะขาดความเข้าใจที่เกื้อกูลกันในความเป็นจริงระหว่างศิลกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลอิงอาศัยกันอยู่อย่างแยกออกจากกันไม่ได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวตามเนื้อหาหลักธรรมของศิลที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนิกชนผู้สนใจปฏิบัติธรรม ต้องศึกษาทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ อันเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมของศิลที่มาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และความเกื้อกูลระหว่างศิลกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่มีผลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อจะได้เป็นอุบายและเป็นหลักธรรมสำคัญต่อการประพาศปฏิบัติที่ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนทางพระพุทธศาสนา สืบต่อไป

^{๔๙๐} ร.เวทย์ บรรณกรกุล, โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเรื่อง “ศิล ๕” สำหรับเด็กและเยาวชน, (นนทบุรี: อักษรขจรการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า คำนว.

^{๔๙๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๙/๑๐๔.

^{๔๙๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑-๓๐๒.

^{๔๙๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๐.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาหลักศีลสิกขาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากาวานาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓ เพื่อศึกษาหลักศีลสิกขาที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนากาวานา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาหลักศีลสิกขาที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนากาวานาในพุทธศาสนาเถรวาทในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยงานเอกสาร (Documentary Research) โดยได้กำหนดหัวข้อวิธีดำเนินการวิจัย ซึ่งมีลำดับดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ พร้อมอรรถกถา และพระไตรปิฎกและอรรถกถา (เฉพาะอรรถกถา) ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕.

๑.๗.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาท หนังสือวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ นำมาสรุป รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา ตามคู่มือการเขียนวิทยานิพนธ์ เสนอผลงานต่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของเนื้อหา แก้ไข ปรับปรุง ตามคำแนะนำของตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากาวานา

๑.๗.๔ นำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบและการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ พร้อมนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๔. สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเรื่อง “ศึกษาหลักศีลสิกขาที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนากาวานาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” ผลจากการศึกษาพบว่า

เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวมชื่อว่าศีล ความไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล^{๔๔๔} การละ การเว้น เจตนาที่เป็นข้าศึกต่อกิเลสทั้งปวง ความสำรวมกิเลสทั้งปวงด้วยอหัตตมรรค ชื่อว่าศีล มรรคเป็นศีล ผลเป็นศีล ทรัพย์อันประเสริฐ ชื่อว่าศีล

วิปัสสนากาวานา เป็นชื่อของปัญญาที่เข้าไปเห็นแจ้งเป็นพิเศษในอริยสัจ ๔^{๔๔๕} การปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔, โดยความเป็นอารมณ์แห่งรูปนาม ได้แก่ วิปัสสนาภูมิ ๖ เพราะเป็นสภาวะธรรมที่ต้องพิสูจน์ด้วยวิปัสสนา จนความจริงปรากฏเกิดขึ้นแก่ปัญญาว่า ตัวตนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ได้แก่ วิปัสสนาญาณที่เกิดขึ้นตามลำดับ

ความบริบูรณ์ของศีล มีองค์ธรรม ๔ ประการ ได้แก่ ปาฏิโมกข์สังวรศีล เพราะรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย จัดเป็นศีล ชื่อว่าศรัทธาเจตสิก, อินทริยสังวรศีล ศีล คือ ความสำรวมอินทริย ๖ ได้แก่ ความสำรวม

^{๔๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๖/๒๖๔.

^{๔๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๑.

ด้วยสติสัมปชัญญะ จัดเป็นศีล ชื่อว่าสติเจตสิก, อาชีวปาริสุทธิศีล ความบริสุทธิ์แห่งการดำรงชีวิต เป็นข้อปฏิบัติ ให้เป็นผู้บริสุทธิ์ จัดเป็นศีล ชื่อว่าวิริยเจตสิก, ปัจจัยสันนิสสิตศีล การพิจารณาในเหตุผลของการใช้ปัจจัยสี่ จัดเป็น ศีล ชื่อว่าปัญญาเจตสิก ^{๔๙๖}

องค์ธรรมแห่งความเกื้อกูลของศีลในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

สติสังวร มีความเกื้อกูลกับสติปัฏฐาน ๔ ที่ทำหน้าที่พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ได้แก่ รูปนาม จนสำเร็จเป็นมรรค ผล นิพพาน ชื่อว่าสติสังวร

วิริยเจตสิก มีความเกื้อกูลกับสัมมปธาน ๔ ที่ทำหน้าที่ความเพียร ชื่อว่าสัมมปธาน ๔

วิริยเจตสิก มีความเกื้อกูลกับหลักธรรมในอิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ศีลชื่อว่าวิริยสังวร เป็นศีล มีความเกื้อกูลกับหลักธรรมในอิทธิบาท ๔ ที่ทำหน้าที่ความเพียร ชื่อว่าอิทธิบาท ๔

สัทธาเจตสิก มีความเกื้อกูลกับสัทธินทรีย์ สัทธาเป็นผู้ปกครองในความเลื่อมใส ชื่อว่าอินทรีย์ ๕

ปัญญาเจตสิก มีความเกื้อกูลกับปัญญาพละ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก เป็นผู้ไม่หวั่นไหวในการ รู้ตามความเป็นจริง ชื่อว่าพละ ๕

สติเจตสิก มีความเกื้อกูลกับสติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ คือ การทำใจไว้โดยอุบายโดย แยกกาย, การทำให้มากๆ ในธรรมนั้นๆ , ชื่อว่าโพชฌงค์ ๗

ปัญญาเจตสิก มีความเกื้อกูลกับธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ พิจารณา เป็นชื่อของ “ปัญญา” คือ พิจารณา ธรรม ชื่อว่าธัมมวิจยสัมโพชฌงค์

สติปัฏฐาน ๔ ศีลชื่อว่า สติสังวร เป็นศีล มีความเกื้อกูลกับสติปัฏฐาน ๔ ที่ทำหน้าที่พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ได้แก่รูปนามจนสำเร็จเป็นมรรค ผล นิพพาน องค์ธรรมได้แก่สติเจตสิก

องค์ธรรมแห่งความเกื้อกูลของศีลในอริยมรรคมีองค์ ๘ มี ๓ ประการดังนี้คือ

สัมมาวาจาเจตสิก มีความเกื้อกูลกับสัมมาวาจามรรค องค์ธรรมได้แก่สัมมาวาจาเจตสิก ลักษณะของ วาจา มี ๔ ประการ คือ ๑) วาจาไม่เท็จ ๒) วาจาไม่ส่อเสียด ๓) วาจาไม่หยาบ ๔) วาจาไม่เพ้อเจ้อ ชื่อว่าสัมมา วาจา

สัมมากัมมันตเจตสิก มีความเกื้อกูลกับสัมมากัมมันตมรรค ทำการงานถูกต้องตามทำนองคลองธรรม คือ การงานที่กระทำด้วยกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ชื่อว่าสัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวเจตสิก มีความเกื้อกูลกับสัมมาอาชีวมรรค ความเป็นอยู่ชอบ เพราะความเพียร เนื่องจาก งดเว้นเด็ดขาดจากกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ ชื่อว่าสัมมาอาชีวะ

สรุปได้ว่า ความเกื้อกูลระหว่างศีลกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น ต้องอาศัยจุดปาริสุทธิศีล ๔ คือ ความบริสุทธิ์ของศีล กล่าวโดยสรุปแล้ว ได้แก่ ศีลในอริยมรรคมีองค์ ๘ จึงนับว่ามีส่วนสำคัญต่อการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณตามลำดับสืบไป

^{๔๙๖} พระพุทธโฆสเถระ ราชนา, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕-๓๕.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปลชุด ๙๑ เล่ม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

พระพุทธโฆสเถระ รจนา. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

พระพุทธโฆษาจารย์ รจนา. พระวิสุทธิมรรค ภาค ๑. แปลโดย อาจารย์สิริ เพ็ชรไชย ป.ธ. ๙. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิก จำกัด, ๒๕๕๔.

พระจัมมपालมหาเถระ รจนา. ปรมัตถมัชฌิมสูตร วิสุทธิมรรคมหาฎีกา ภาค ๑. แปลโดย อาจารย์สิริเพ็ชรไชย. ป.ธ. ๙, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิก จำกัด, ๒๕๕๕.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ บริษัทจำกัด, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓

(๒) วิทยานิพนธ์:

พระครูสาครธรรมวิมล (นิยม อนามโย). “ศึกษาความสอดคล้องระหว่างศัลกกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ในพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูพิศาลโชติวัฒน์ (วิฑูรย์ โชติปณฺโณ). “ศึกษาปาริสุทธิศีลในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

AN APPLICATION OF IDDHIPADA USAGE ON WORKING OF PUBLICHEALTH
CARE VOLUNTEERS (OR SOR MOR) PHROM PHIRAM
DISTRICT PHITSANULOK PROVINCE.

นางสาวจิรภิญญา ชาญชิต *

พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร., ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยพบว่า

ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี ระดับการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา/ปวส. ระยะเวลาการทำงาน อยู่ระหว่าง ๒๑ - ๒๕ ปี ส่วนในสภาพของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก พบว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมากโดยมีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๐๘, SD = .๔๕) และเมื่อจำแนกการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลกเป็นรายด้านทั้ง ๔ ด้าน ปรากฏว่าด้านฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในการทำงาน) (\bar{X} = ๔.๒๑, SD = .๔๙) รองลงมาคือด้านวิมังสา (การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในความสำเร็จของการทำงาน) (\bar{X} = ๔.๐๖, SD = .๓๙) ด้านจิตตะ (การเอาใจใส่ ฝักใฝ่ในการทำงาน) (\bar{X} = ๔.๐๔, SD = .๔๘) และด้านวิริยะ (ความเพียรพยายามในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ) (\bar{X} = ๔.๐๒, SD = .๖๒) ตามลำดับ

คำสำคัญ : การประยุกต์ใช้, อิทธิบาท, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

* นิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This Thesis is of 2 objectives (1) to study the state application of the Four Path of Accomplishment in work of village health volunteers (VHV.) of the PhromPhiram District Phitsanulok Province (2) to study of problems obstacles and the suggestions in work of village health volunteers (VHV.) of the PhromPhiram District Phitsanulok Province. This study is a quantitative research.

The results showed that :

The sample respondents were mostly female and were between the ages of 31-40 years. The study found that most graduate at the level of diploma / vocational. Working time is between 21-25 years. The application of the Four Path of Accomplishment influence on the work of village health volunteers (VHV.) of The PhromPhiram District, Phitsanulok Province. The study found that the applications of the Four Path of Accomplishment that used the main influence on the work of the village health volunteers (VHV.), the PhromPhiram District, Phitsanulok Province. The overall level of compliance with the mean; (\bar{X} = 4.08, SD = .45) and classified the main Four Path of Accomplishment influence on the work of village health volunteers (VHV.) of the PhromPhiram District, Phitsanulok Province, is the 4 sides appear to the Chanda or Aspiration; (\bar{X} = 4.21, SD = .49), followed by the Vimamsa or Investigation; (\bar{X} = 4.06, SD = .39) and the Chitta or Active Thought (the concentrate on work); (\bar{X} = 4.04, SD = .48), then the Viriya or Exertion (Perseverance in working to achieve); (\bar{X} = 4.02, SD = .62), respectively.

Keywords: Application, Four Path of Accomplishment, Work of Village Health Volunteers (VHV.)

๑. บทนำ

ปัจจุบันการเกิดขึ้นขององค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ที่ทำให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้พัฒนาไปมีบทบาทที่หลากหลายของอาสาสมัครอื่นๆ ทั้งในและนอกระบบสาธารณสุข เช่นอาสาสมัครเพื่อนช่วยเพื่อน To be Number One เครือข่ายจิตอาสา อาสาสมัครที่ทำงานในโรงพยาบาลต่างๆ เป็นต้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วนในสังคมว่าเป็นกำลังสำคัญร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขในการพัฒนาสุขภาพคนไทยโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทให้คนในชุมชนมีสุขภาพชีวิตที่ดีขึ้นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่ต้องทำงานร่วมกับชุมชนหรือคนหมู่มาก ดังนั้น ย่อมเกิดปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ปัญหาการขาดสำนึกทางคุณธรรม จริยธรรม ความไม่เอาจริงเอาจัง ความเฉยชาการขาดอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ในการทำงาน เป็นต้นซึ่งทำให้มีผลกระทบต่อการพัฒนาสุขภาพของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภารกิจหนึ่งในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อให้การทำงาน บรรลุตามเป้าหมาย จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอิทธิ

บาท ๔ มาประยุกต์ใช้กับการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

ในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ระบบทุนนิยมและเทคโนโลยี การสื่อสารไร้พรมแดน ส่งผลให้คนไทยเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไม่พอเพียง ท่ามกลางค่านิยม วัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงและเป็นภัยคุกคามสุขภาพ เกิดการระบาดของโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่สามารถ ป้องกันได้ หรือเรียกว่าโรควิถีชีวิตที่สำคัญ ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคหลอดเลือด สมอง และโรคมะเร็ง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญลำดับต้นๆ ที่ระบาดอยู่ในปัจจุบันและในอนาคตที่คาดว่าจะมีแนวโน้ม ทวีความรุนแรงมากขึ้น หากไม่สกัดกั้นหรือหยุดยั้งปัญหาได้จะทำให้เกิดการเจ็บป่วย พิการ เสียชีวิต มีภาระค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพและการสูญเสียทางเศรษฐกิจตามมาอย่างมหาศาล ^{๔๙๗}

ประเทศไทย โดยกระทรวงสาธารณสุขได้นำการสาธารณสุขมูลฐานมาเป็นกลวิธีหลักในการพัฒนางาน สาธารณสุขของประเทศ ภายใต้หลักการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพของตนเอง และเพื่อนบ้านในรูปแบบอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔) เป็นต้นมา เพื่อเป็นแกนนำในเรื่องสุขภาพให้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน จนถึงปัจจุบัน มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ครอบคลุมทุกหมู่บ้านชุมชนทั่วประเทศ โดยมีอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน ที่ได้รับการจัดสรรค่าป่วยการ ๖๐๐ บาท มีจำนวน ๑,๐๐๕,๖๓๓ คน และอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน ที่ขึ้นทะเบียนรอ (waiting list) ๑๐,๓๒๓ คน รวมประเทศไทยมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้าน ผู้ที่ได้รับสวัสดิการทั้งสิ้นจำนวน ๑,๐๑๕,๙๕๖ คน โดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน บทบาทในการ แจ่งข่าวร้าย กระจายข่าวดี ซึ่บริการ ประสานงานชุมชน โดยบทบาทดังกล่าวจะอยู่บนพื้นฐานองค์ประกอบ งานสาธารณสุขมูลฐาน ^{๔๙๘}

เนื่องจากในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ หรือเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วแผนการเจ็บ ป่วยของประชาชนในประเทศเปลี่ยนแปลง จากโรคติดต่อ ไปสู่โรคไม่ติดต่อ ที่มาจากพฤติกรรมสุขภาพไม่เหมาะสม ปัญหาเหล่านี้เราสามารถแก้ไขได้หาก ชุมชนรู้จักและเข้าใจวิธีการเฝ้าระวังโรค ซึ่งเป็นกิจกรรมที่อาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จะต้องดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา

กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ เป็นผู้ดูแลส่งเสริมอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน ในด้านการพัฒนาศักยภาพ เพิ่มพูนความรู้และทักษะ ตลอดจนเทคโนโลยีในการดูแลส่งเสริมสุขภาพ และการบริหารจัดการแก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วย บุคคลซึ่งกระทรวง ทบวง กรม กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นหรือสภาอากาศไทย มอบหมายให้ประกอบอาชีพเวชกรรมในการควบคุมของเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. ๒๕๓๙ ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การพัฒนาระบบสวัสดิการและสร้างขวัญกำลังใจแก่อาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน อาทิ การคัดเลือกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดีเด่น การเสนอชื่อพระราชทานเครื่องราช

^{๔๙๗} กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, คู่มือ อสม.นักจัดการสุขภาพชุมชนโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ๕ โรค,

(กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

^{๔๙๘} กมลภรณ์ คงสุขวิวัฒน์ และ คณะ, การวิจัยและพัฒนาศักยภาพกลุ่ม ออัคร อาสาสมัครสาธารณสุขผู้สร้างระบบสุขภาพ ชุมชนพื้นที่ภาคเหนือ, (นครสวรรค์ : โรงพิมพ์ที่ศทางกรพิมพ์นครสวรรค์, ๒๕๕๔), หน้า ๙.

อิสริยาภรณ์ การยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดสรรโควตาเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาสังกัดกระทรวง
สาธารณสุข การประสานมหาวิทยาลัยในการศึกษาต่อเนื่องและรับปริญญาเกิตติมศักดิ์ การจัดตั้งมูลนิธิอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และกองทุนสวัสดิการอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ทั้งนี้โดยมีกระทรวง
มหาดไทยโดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานของ
หมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๑๐,๐๐๐ บาท ภายใต้กรอบกิจกรรม ๓ ประการ คือการพัฒนากำลังคนของหมู่บ้าน การจัด
บริการสุขภาพในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) และการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของหมู่บ้าน ^{๔๙๙}

ปัจจุบันการเกิดขึ้นขององค์กรเอกชนสาธณะประโยชน์ที่ทำให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
ส่วนหนึ่งได้พัฒนาไปมีบทบาทที่หลากหลายของอาสาสมัครอื่นๆ ทั้งในและนอกระบบสาธารณสุข เช่น อาสาสมัคร
เพื่อนช่วยเพื่อน To be Number One เครือข่ายจิตอาสา อาสาสมัครที่ทำงานในโรงพยาบาลต่าง ๆ เป็นต้นตลอด
ระยะเวลาที่ผ่านมาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วนในสังคมว่าเป็นกำลัง
สำคัญร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขในการพัฒนาสุขภาพคนไทยโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทให้คนในชุมชนมีสุขภาพ
ชีวิตที่ดีขึ้น ^{๕๐๐}

อุปสรรคสำคัญประการหนึ่งในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่ต้องทำงานร่วม
กับชุมชนหรือคนหมู่มาก ดังนั้นย่อมเกิดปัญหาเกี่ยวกับการทำงานด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ปัญหาการขาดสำนึกทาง
คุณธรรม จริยธรรม ความไม่เอาใจจริงเอาใจ ความเฉยชา การขาดอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ในการทำงาน เป็นต้น
ซึ่งทำให้มีผลกระทบต่อการพัฒนาสุขภาพของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภารกิจหนึ่งในการทำงานของอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อให้การทำงาน บรรลุตามเป้าหมาย จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาด้
กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักน้าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อิทธิ
บาท ๔ มาประยุกต์ใช้กับการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัด
พิษณุโลก เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุข

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติตนที่มีต่อพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทย ในจังหวัดพิษณุโลก

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบผสม (Mixed Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative
Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้านของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ๒๐ แห่งซึ่งมีอาสาสมัครสาธารณสุข
ประจำหมู่บ้านทั้งหมด ๒,๑๙๓ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) และ กำหนดขนาด

^{๔๙๙} กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, คู่มือ อสม.นั้กจัดการสุขภาพชุมชนโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ๕ โรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑,
(กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๕๐๐} กมลภรณ์ คงสุขวิวัฒน์ และคณะ, การวิจัยและพัฒนาศักยภาพกลุ่ม องค์กร อาสาสมัครสาธารณสุขผู้สร้างระบบสุขภาพ
ชุมชนพื้นที่ภาคเหนือ, (นครสวรรค์ : โรงพิมพ์ศึกษากองทัพนครสวรรค์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

กลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางกลุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปของ เครซี และมอร์แกน (R.V. Krejcie @ D.W.Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๒๗ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างเครื่องมือแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้ ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๔. สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลสภาพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิง มีจำนวน ๒๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๙ และเพศชาย มีจำนวน ๑๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ อายุของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี มีจำนวน ๑๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ รองลงมามีอายุระหว่าง ๖๐ ปีขึ้นไป มีจำนวน ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๕ ส่วนอายุ ๔๑ - ๕๐ ปี มีจำนวน ๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๙ และอายุ ๕๑ - ๖๐ ปี มีจำนวน ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๕ ระดับการศึกษา พบว่าส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา/ปวส. มีจำนวน ๑๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ รองลงมาเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีจำนวน ๑๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๙ ส่วนระดับปริญญาตรีมีจำนวน ๕๐ คนคิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓ ส่วนระดับประถมศึกษา มีจำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๘ ส่วนระดับและมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. มีจำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๔ ระยะเวลาการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีระยะเวลาการทำงานที่ ๒๑ - ๒๕ ปี มีจำนวน ๑๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๖ รองลงมามีระยะเวลาการทำงาน ๑ - ๕ ปี มีจำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๗ ส่วนระยะเวลาการทำงานที่ ๒๖ - ๓๐ ปี มีจำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๖ ส่วนระยะเวลาการทำงานที่ ๑๑ - ๑๕ ปี มีจำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ และมีระยะเวลางาน ๖ - ๑๐ ปี จำนวน ๑๒ คนคิดเป็นร้อยละ ๓.๗

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้านของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การประยุกต์การใช้หลักอิทธิบาทในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมากโดย มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๐๘, SD = .๔๕) และ เมื่อจำแนกการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้านของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลกเป็นรายด้านทั้ง ๔ ด้าน ปรากฏว่า ด้านฉันทะ (ความพอใจใคร่ในการทำงาน) (\bar{X} = ๔.๒๑, SD = .๔๙) รองลงมาคือด้านวิมังสา (การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในความสำเร็จของการทำงาน) (\bar{X} = ๔.๐๖, SD = .๓๙) ด้านจิตตะ (การเอาใจใส่ ฝักใฝ่ในการทำงาน) (\bar{X} = ๔.๐๔, SD = .

๔๘) และด้านวิริยะ (ความเพียรพยายามในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ) (\bar{X} = ๔.๐๒, SD = .๖๒) ตามลำดับ

จากผลการวิจัยด้านฉันทะ การทำงานที่มีประสิทธิภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขนั้นควรสร้างภาวะการเป็นผู้นำ โดยการจัดหลักสูตรอบรม สัมมนา ฝึกปฏิบัติ โดยแพทย์ที่มีประสบการณ์ด้านต่างๆ มาให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุข รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการทำงานมีสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างอาสาสมัครสาธารณสุขกับประชาชนในชุมชน สร้างแรง

จากผลการวิจัยด้านวิริยะ ผู้บริหารควรทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ควบคุมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ส่งเสริมสนับสนุน สร้างขวัญกำลังใจให้บังเกิดแก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมถึงการทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาชี้แนะ และเป็นแบบอย่างในการทำงานที่ดีในการปฏิบัติงานเพื่อสร้างให้เกิดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน

จากผลการวิจัยด้านจิตตะ ผู้บริหารควรส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการปฏิบัติงาน เพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีสมาธิในขณะที่ปฏิบัติงานได้เสมอ สามารถจดจ่ออยู่กับงานได้ตลอดเวลา ไม่เคยลืมหงายใจในส่วนที่ตนรับผิดชอบเสมอ รวมทั้งหมั่นตรวจตรา งานที่ทำเสร็จแล้วเพื่อหาข้อบกพร่องของงาน และพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากผลการวิจัยด้านวิมังสา ควรกระจายอำนาจการตัดสินใจในการปฏิบัติงานให้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ทุกคน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการจัดการระบบงานวางนโยบายร่วมกันส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ เพื่อหาโอกาสในการพัฒนางานอันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงาน

๕. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านของอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๕.๑.๑ จากผลการวิจัยด้านฉันทะ การทำงานที่มีประสิทธิภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขนั้นควรสร้างภาวะการเป็นผู้นำ โดยการจัดหลักสูตรอบรม สัมมนา ฝึกปฏิบัติ โดยแพทย์ที่มีประสบการณ์ด้านต่างๆ มาให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุข รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการทำงานมีสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างอาสาสมัครสาธารณสุขกับประชาชนในชุมชน สร้างแรง

๕.๑.๒ จากผลการวิจัยด้านวิริยะ ผู้บริหารควรทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ควบคุมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ส่งเสริมสนับสนุน สร้างขวัญกำลังใจให้บังเกิดแก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมถึงการทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาชี้แนะ และเป็นแบบอย่างในการทำงานที่ดีในการปฏิบัติงานเพื่อสร้างให้เกิดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน

๕.๑.๓ จากผลการวิจัยด้านจิตตะ ผู้บริหารควรส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการปฏิบัติงานเพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีสมาธิในขณะที่ปฏิบัติงานได้เสมอ สามารถจดจ่ออยู่กับงานได้ตลอดเวลา ไม่เคยลืมหงายใจในส่วนที่ตนรับผิดชอบเสมอ รวมทั้งหมั่นตรวจตรา งานที่ทำเสร็จแล้วเพื่อหาข้อบกพร่องของงาน และพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๕.๑.๔ จากผลการวิจัยด้านวิมังสา ควรกระจายอำนาจการตัดสินใจในการปฏิบัติงานให้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ทุกคน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการจัดการระบบงานวางนโยบายร่วมกันส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการแสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิด แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ เพื่อหาโอกาสในการพัฒนางานอันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทในการทำงาน ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการในลักษณะดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กับประชาชนในชุมชน ในการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานตามหลักอิทธิบาท ๔ หรือตามหลักพุทธธรรมอื่นๆ

๕.๒.๒ ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ว่ามีปัจจัยใดบ้าง

๕.๒.๓ ควรศึกษาเรื่อง “อิทธิพลของอิทธิบาทธรรมในการบริหารงานของสาธารณสุขประจำอำเภอ”

๕.๒.๔ ควรศึกษาเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การทำงานจิตอาสาที่เกิดจากการใช้อิทธิบาทธรรมในการบริหารงานของสาธารณสุข”

๕.๒.๕ ควรศึกษาเรื่อง “แรงจูงใจในการทำงานตามหลักอิทธิบาทสี่ในของสาธารณสุขประจำอำเภอ”

๕.๒.๖ ควรศึกษาเรื่อง “ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการทำงานในฐานะมีอิทธิบาท ๔ เป็นฐานของสาธารณสุข”

๕.๒.๗ ควรศึกษาเรื่อง “พุทธวิธีการให้บริการด้วยจิตอาสาของอาสาสมัครสาธารณสุขตามหลักอิทธิบาท”

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือ อสม.นั้กจัดการสุขภาพชุมชนโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ๕ โรค. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๕.
- กมลภรณ์ คงสุขวิวัฒน์ และ คณะ. การวิจัยและพัฒนาศักยภาพกลุ่ม องค์กร อาสาสมัครสาธารณสุขสู่การสร้างระบบสุขภาพชุมชนพื้นที่ภาคเหนือ. นครสวรรค์: โรงพิมพ์ทิศทางการพิมพ์ นครสวรรค์, ๒๕๕๔
- กันตยา เพิ่มผล. การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑.

ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
A STUDY ANALYSIS RELATED FACTORS FOR PHRAPARIYATTIDHAMMA
EDUCATIONAL ORGANIZATION AT WATKLONGPHO BANKO SUB-DISTRICT,
MUANG DISTRICT, UTTARADIT PROVINCE

พระมหาศพร ปลูกวโร (เหล่าโชติ) *

พระครูโกศลพัฒนบัณฑิต, ผศ.ดร. **

ดร.อรอนงค์ ววงค์ ***

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่า มี ๓ ปัจจัยหลักที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา คือ ๑) ปัจจัยภายใน เป็นตัวส่งเสริมและควบคุมคุณภาพการศึกษา ๒) ปัจจัยภายนอก เป็นผลกระทบต่อการจัดการศึกษา และ ๓) ปัจจัยที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม เป็นสิ่งนำไปสู่ความสำเร็จของการจัดการศึกษา โดยทั้ง ๓ ปัจจัยนี้ จะต้องมีความสัมพันธ์ควบคู่กันไป ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาศึกษาของพระสงฆ์สามเณร ผู้ที่ต้องเพิ่มพูนด้วยความรู้คู่กับคุณธรรม สร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ เพื่อออกไปสนองงานคณะสงฆ์และทำคุณประโยชน์ให้กับสังคม

คำสำคัญ : ปัจจัย, การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์

Abstract

The purpose of this research aims to study analysis related factors for Phrapariyatidhamma educational organization at Watklongpho, Banko Sub-District, Muang District, Uttaradit Province.

The result was found that: there are 3 factors that support to educational management were; 1) the internal factor is the promoted and control of educational quality. 2) the external factor is the effective to educational management. 3) the Buddhist principle factor is the lead to success of educational management which 3 factors have to concern together. In the educational

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษาวิทยาเขตแพร่

** อาจารย์ประจำ มจร.วิทยาเขตแพร่ ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

*** อาจารย์ประจำ มจร.วิทยาเขตแพร่ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

management of Khongbhodi school that there are monks and novices learning who have to be intellectual, morality and created good men to reply Sangha community and benefit for society.

Keywords: Factors, Phrapariyatidhamma Educational, Watklonnpho

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รากฐานของชีวิตมนุษย์ทุกคนที่สำคัญประการหนึ่งคือการศึกษา การดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมจำเป็นต้องอาศัย ทักษะการเรียนรู้รอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง และเป็นสังคมแห่งการเอาตัวรอด ทุกคนจึงต้องดิ้นรนและแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตเพื่อตัวเองและครอบครัวการศึกษาจึงมีความสำคัญในชีวิต เพราะเป็นพื้นฐานในการสร้างความมั่นคงในชีวิตการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพ ไม่ว่าในสังคมระดับใดทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานในการได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน และการศึกษาต้องเน้นตัวผู้ศึกษาหรือผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๕๕ มาตรา ๒๒ กำหนดว่าการศึกษาต้องยึดหลักผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ^{๕๐๑}

สถาบันพระพุทธศาสนากับการศึกษามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะแต่เดิมวัดนั้นเป็นศูนย์กลางการศึกษาของเด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นครูสอนและจัดการศึกษาการศึกษา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะบำรุงการศึกษาที่สืบทอดมาแต่เดิม ทรงประสงค์ให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางปริยัติธรรมและวิชาการทางโลกควบคู่กันไป ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์และมีบทบัญญัติให้พระผู้เป็นเจ้าของอาวาสปกครอง มีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่กุลบุตร ซึ่งทำให้วัดกับบ้านมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน วัดจึงเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและให้การศึกษาแก่ชุมชน อารักขาวิชาวัฒนธรรมประเพณีอัน ดีงาม แม้ผู้ที่เข้ามาบวชเรียน เมื่อได้เข้ารับการศึกษาบรมดีแล้ว เมื่อลาสิกขาออกไปก็จะเป็นพลเมืองที่ดี เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ มีความสามารถและพัฒนาสังคมให้มั่นคงเจริญต่อไป ^{๕๐๒}

การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษาดั้งเดิมที่คณะสงฆ์ดำเนินกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการจัดการศึกษาที่เป็นระบบ ระเบียบ รัดกุม มีการศึกษาทั้งแผนกนักธรรมและบาลี มีพระมหากษัตริย์เป็นราชูปถัมภ์ให้การรับรองการศึกษาของคณะสงฆ์ และประชาชนทั่วไปให้การยอมรับนับถือเคารพการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นอย่างดี การศึกษาด้านศาสนามีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิต ศาสนทายาทของพระศาสนา รับใช้พระศาสนา นอกจากนี้การศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรม มีทั้งแผนกนักธรรม และบาลี อันเป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย มีผลต่อความอยู่รอดของพระศาสนา เพราะคัมภีร์สำคัญทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี และเพื่อกันพระพุทธพจน์มิให้คลาดเคลื่อนจากพระสัทธรรมปฏิรูป ซึ่งพระพุทธพจน์เป็นสิ่งสำคัญที่จะรักษาศาสน

^{๕๐๑} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๕) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕).

^{๕๐๒} พระราชวรมุนี, การศึกษาคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: มปป.), หน้า ๓๕๕.

ธรรมไว้อย่างสมบูรณ์ การศึกษาพระปริยัติธรรมยังเป็นการเพิ่มวิทยฐานะให้กับพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีเกียรติสูงขึ้นในสังคมอีกด้วย^{๕๐๓}

การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกนักธรรมและบาลี เป็นการศึกษาสูงสุดของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย ฉะนั้นพระภิกษุสามเณรต้องได้รับการศึกษาให้ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นศาสนทายาทที่ดี เมื่อศึกษาได้ถูกต้องแล้วก็สามารถนำหลักคำสอนเหล่านั้นออกไปเผยแผ่แก่ประชาชน แต่การศึกษาส่วนนี้ก็ยังมีปัญหาอีกมากมายที่ยังต้องแก้ไขเพิ่มเติม และยังคงรอการแก้ไข เช่น ด้านหลักสูตรตำราที่สอน มีเนื้อหาที่มากเกินไป ซึ่งไม่เหมาะกับยุคสมัย ซึ่งต้องได้รับการปรับแก้ไขให้เหมาะกับสมัยปัจจุบัน วิธีการสอนที่ยังใช้แบบเดิมๆ ด้านครูผู้สอนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของนักเรียน และด้านการประเมินการเรียนการสอนไม่สามารถจะประเมิน ออกมาเป็นรูปธรรมได้ ด้านการจัดการศึกษาแต่ละสำนักจัดการศึกษาด้วยด้วยตนเอง ไม่มีการจัดเป็นเอกภาพ^{๕๐๔} จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาในแต่ละสำนักนั้นแตกต่างกันไปตามบริบทของรูปแบบที่ใช้ในการจัดการศึกษา

สำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ถือได้ว่าเป็นนักเรียนของคณะสงฆ์ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ มีการศึกษาทั้งแผนกนักธรรม แผนกบาลี และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นนักเรียนที่ส่งเสริมและจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างจริงจัง การศึกษาประเภทนี้เป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเยาวชนที่เรียนจบการศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่มีฐานะทางบ้านยากจน ให้ได้เข้าศึกษาต่อ รวมถึงพระภิกษุสงฆ์ที่สนใจการศึกษาแผนกนี้ จากสถิติของพระภิกษุสามเณร ที่เข้ามาจำพรรษาและศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ในปี ๒๕๕๗ พบว่า มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๑๐๒ รูป แบ่งเป็นนักธรรมตรี โท เอก จำนวน ๓๒ รูป เรียนบาลี จำนวน ๗๐ รูป มีผู้สำเร็จการศึกษาหรือสอบผ่านในปีนี้ทั้งหมด นักธรรมทุกชั้น จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของนักเรียนธรรมทั้งหมด และสอบบาลีได้จำนวน ๓๒ คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๗๑ ของนักเรียนบาลีทั้งหมด นอกจากนี้จากการศึกษาผลสำเร็จของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ยังพบว่า มีผู้ที่เป็นศิษย์เก่าที่สำเร็จการศึกษาจากสำนักนั้นเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและสร้างชื่อเสียงให้กับสำนักศาสนศึกษา อาทิเช่น พระราชเขมาภรณ์, ผศ.ดร. เปรียญธรรม ๙ ประโยค ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดแพร่, พระราชวิมลเมธี เปรียญธรรม ๙ ประโยค ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย, พระมหาวิจิตร มหาบุญโญ เปรียญธรรม ๙ ประโยค เจ้าคณะอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นต้น

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงตระหนักว่า สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์นั้น ถือว่าได้สร้างศาสนทายาทแก่พระพุทธศาสนา ยังคลุมการมาสู่สังคมอย่างมากมาย จึงเป็นที่น่าศึกษาว่า สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์นั้นมีหลักการจัดการศึกษาอย่างไร มีหลักธรรมที่สนับสนุนให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และสร้างศาสนทายาทแก่พระพุทธศาสนา จนประสบความสำเร็จ เพื่อที่จะได้นำองค์ความรู้ไปเผยแพร่ และเป็นแนวทางของการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

^{๕๐๓} กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๕๐๔} นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และลลิตพร ศิริภิรมย์, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลจาก เอกสารประกอบการดำเนินการจัดการศึกษาของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ที่มีการจัดการเรียนการสอนมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการสัมภาษณ์ข้อมูลจากเจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ผู้สอน พระภิกษุ สามเณรและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ รวมไปถึงศิษย์เก่าที่สำเร็จการศึกษาแล้วประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ปัจจุบัน และสร้างชื่อเสียงให้กับสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผล เขียนเป็นแบบบรรยายเชิงพรรณนา มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๓.๑ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ก. **ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)** เป็นการศึกษาวิธีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ โดยการศึกษาจากเอกสารหลักสูตร หนังสือ งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ทั้งหมดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ข. **ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)** ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการ เพื่ออธิบายขยายความเพิ่มเติมจากข้อมูลปฐมภูมิ

ค. การศึกษาภาคสนาม

๑) ออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

๒) เป็นการสัมภาษณ์เจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ผู้สอน พระภิกษุ สามเณรและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ รวมไปถึงศิษย์เก่าที่สำเร็จการศึกษาแล้วประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ปัจจุบัน และสร้างชื่อเสียงให้กับสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ จำนวนทั้งหมด ๑๑ รูป โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มประชากรแบบเจาะจง ดังนี้ (Purposive selection) ^{๕๐๕} คือ

(๑) เจ้าสำนักศาสนศึกษา	จำนวน ๑ รูป
(๒) อาจารย์ใหญ่	จำนวน ๑ รูป
(๓) พระอาจารย์ผู้สอนแผนกนักธรรม(ตรี,โท, เอก)	จำนวน ๓ รูป
(๔) พระอาจารย์ผู้สอนแผนกบาลี (ป.ธ. ๑ - ๙)	จำนวน ๓ รูป

^{๕๐๕} สุวิมล ติरणานนท์, ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๑๗๐.

(๕) ศิษย์เก่า

จำนวน ๓ รูป

รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ทั้งสิ้น

จำนวน ๑๑ รูป

โดยมีการจดบันทึกและใช้อุปกรณ์ในการบันทึกเสียงสัมภาษณ์และบันทึกภาพถ่ายข้อมูลอย่างละเอียด

๓.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. ในการศึกษาภาคเอกสาร ผู้ศึกษาได้รวบรวมเนื้อหาที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ จากเอกสารวิชาการ ตำราและเอกสารอื่นๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเขียนเป็นแบบบรรยายเชิงพรรณนา

ข. ในการศึกษาภาคสนาม มีขั้นตอนในการศึกษา คือ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และแจกแบบสอบถาม โดยการจดบันทึกและใช้อุปกรณ์ในการบันทึกเสียงสัมภาษณ์และบันทึกภาพถ่ายข้อมูลที่ได้้อย่างละเอียด

๓.๓ การนำเสนอข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมและจดบันทึกนำมาเขียนเป็นแบบเชิงพรรณนาและเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง เพื่อนำเสนอข้อมูล

๔. สรุปผลการวิจัย

สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ เป็นแหล่งให้ความรู้ภาษาบาลีแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยเป็นที่ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม – บาลี โดยทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีอย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่ พ.ศ. 2513 ได้รับยกย่องให้เป็น สำนักเรียนตัวอย่างดีเด่น จากกรมการศาสนา พ.ศ.๒๕๒๓ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำจังหวัดอุตรดิตถ์ แห่งที่ ๑ จากแม่กองบาลีสนามหลวง พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับเกียรติคุณให้เป็นสำนักดีเด่นด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี ของ สอศ. พ.ศ.๒๕๔๕ – ๒๕๔๗ เป็นสำนักที่มีนักเรียนสอบบาลีผ่านมากที่สุด ปี พ.ศ.๒๕๔๖ โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีนักเรียนสอบได้มากเป็นอันดับ ๓ ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ เป็นศูนย์ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ ภาค ๕ (โครงการนำร่อง) ตั้งแต่เปรียญธรรม ๖ ประโยค ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ. ๖-๗-๘-๙) พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยได้รับมอบหมายจากสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงแผนกบาลีและกองศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เมื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ยังพบว่า สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ เป็นสำนักเรียนที่ผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพมากมาย และออกไปสร้างคุณูปการให้กับพระพุทธศาสนา และมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์ให้ทำหน้าที่ในฝ่ายปกครองสงฆ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยมีตัวอย่างบุคคลที่เป็นศิษย์เก่าที่ประสบผลสำเร็จจากการเรียนในสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ คือ พระราชวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย รูปปัจจุบัน และพระอุดมปิฎก เจ้าคณะอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ รูปปัจจุบัน

จากการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น คือ

๑. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนภายในสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ อันมีส่วนในการสนับสนุน ส่งเสริม และเอื้อต่อการจัดการศึกษา มีดังนี้

๑) ด้านอาคารสถานที่

ที่ตั้งของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ มีความเหมาะสม มีอาคารเรียนที่ใช้ในการเรียนรวมไปถึง วัสดุ

อุปกรณ์ โต๊ะเรียน ห้องปฏิบัติการ สิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ การจัดอาคารสถานที่ที่เป็นไปตามหลัก ๕ ส.

๒) ด้านสภาพแวดล้อม

สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาและเอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเมื่อว่างจากการเรียน มีสถานที่สงบในการทบทวนการเรียน มีห้องสมุดไว้ใช้ศึกษาค้นคว้า โดยรอบบริเวณมีความสงบร่มเย็น มีต้นไม้บริเวณสถานที่ อาคารบริสุทธิ์ เอื้อต่อการเรียนรู้เหมาะสำหรับการจัดการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน

๓) ด้านบุคลากร แบ่งเป็น ๒ ส่วนคือ

๓.๑) ผู้บริหาร มีความเป็นผู้นำในการบริหาร มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารอยู่ในระดับสูง เป็นแบบอย่างและน่าเชื่อถือ เนื่องจากเป็นพระมหาเถระที่ได้รับการศึกษาทางพระพุทธศาสนามาแล้วและทำงานด้านการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์มาโดยตลอด ท่านมีความเสียสละและอุทิศตนทำหน้าที่ในการบริหารจัดการอย่างเต็มความสามารถ

๓.๒) ครูผู้สอน ทั้งในส่วนของครูผู้สอนนักรธรรม และครูผู้สอนบาลี เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิที่ถูกต้องเหมาะสมกับการเรียนการสอนในแต่ละระดับ เป็นผู้มีความคุณธรรมจริยธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน มีการเตรียมความพร้อมในการเรียนการสอน มีความเข้าใจในระบบการเรียนการสอนและหลักสูตรเป็นอย่างดี และจำนวนครูผู้สอนมีจำนวนที่พอเพียงกับจำนวนนักเรียน

๔) ด้านหลักสูตร

หลักสูตรของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีของสำนัก ศาสนศึกษา วัดคลองโพธิ์ ในส่วนของเนื้อหา มีความเป็นมาตรฐานตรงกับหนังสือหลักสูตรของสำนักเรียนทั่วประเทศ มีเนื้อหาที่ครอบคลุมหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ครบถ้วน แต่ยังขาดการบูรณาการและการพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้ทันสมัย

๕) ด้านการจัดการเรียนการสอน

มีการจัดการเรียนการสอนตามช่วงระยะเวลาที่สำนักเรียนกำหนด มีความเหมาะสมตามช่วงเวลา และการจัดการเรียนแบบแยกชั้นเรียนระหว่างนักรธรรมกับบาลีได้ชัดเจน มีความเป็นระเบียบในการเรียนการสอน และให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสำนักเรียนอย่างเคร่งครัด

๖) ด้านนักเรียน

นักเรียนคือพระภิกษุและสามเณร มีจำนวนที่พอเพียงกับครูผู้สอน และนักเรียนมีความใฝ่รู้ มีความเพียร

๗) ด้านผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอน

สำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ได้ผลิตพระสงฆ์และสามเณรที่มีความรู้ มีคุณธรรม มีศักยภาพเต็มความสามารถ เมื่อจบการศึกษาพระปริยัติธรรมแล้ว สามารถทำงานเพื่อสนองงานแก่คณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ ได้รับการยกย่องชมเชย และได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่รับผิดชอบงานของคณะสงฆ์ ในสมณศักดิ์ระดับต่างๆ ส่วนผู้ที่ลาสิกขาไป ก็สามารถไปทำงานรับใช้สังคม ช่วยงานพระพุทธศาสนา ในด้านการเผยแผ่ รับใช้สังคมและท้องถิ่นได้อย่างมีคุณภาพ

๒. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ที่จะเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ให้ประสบความสำเร็จ มีดังนี้

๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม

บริบทในพื้นที่ตั้งของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ มีสภาพสังคมโดยทั่วไปเป็นสังคมชาวพุทธ คือส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด จึงเอื้อต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี เพราะความร่วมมือจากพุทธศาสนิกชนที่ความศรัทธา รวมไปถึงการมีวัฒนธรรมชาวพุทธที่เข้มแข็ง และยึดถือประเพณีที่มีมาแต่โบราณ ปฏิบัติตามบรรพบุรุษ

๒) ด้านงบประมาณ

ได้รับงบประมาณในการอุดหนุนจากรัฐโดยเบิกจ่ายผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เชื่อมโยงกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และจากการรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป มีความเพียงพอต่อการบริหารจัดการทำให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ

๓. ปัจจัยด้านที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม คือ การนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์

๑) หลักพุทธธรรมของผู้บริหาร ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ มีดังนี้

จากการสัมภาษณ์เจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ท่านมีหลักธรรมในการบริหาร พอสรุปได้ดังนี้

(๑) จักขุมา คือ มีปัญญามองการณ์ไกล

ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ท่านใช้หลักในการคิดวางแผนการทำงานและมีความฉลาดในการเลือกใช้คนในการที่จะจัดการเรียนการสอน มีวิสัยทัศน์ สามารถการวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ที่จะ มีผลกระทบ และพยายามพัฒนาในสิ่งที่จะเป็นผลกระทบให้น้อยที่สุด

(๒) วิรุโธ คือ จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

ด้วยความรู้ความสามารถในการบริหารต่างๆ จากประสบการณ์ในการทำงานและส่งเสริมการเรียนการสอนนิกธรรมและบาลีมาตลอด ทำให้รู้ปัญหา และสามารถแก้ไข หาวิธีดำเนินการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม รวมไปถึงการมีคุณวุฒิในด้านธรรมและบาลี จากการศึกษาด้วยตนเองจนประสบความสำเร็จ นำมาเป็นหลักในการบริหารให้เกิดความเชี่ยวชาญ

(๓) นิสสยสัมปັນโน คือ พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เป็นบุคคลมีมนุษยสัมพันธ์ดี

การเป็นผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นบุคคลที่มีเมตตาสูง เพราะในฐานะที่เป็นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่มีคุณธรรมประจำใจ และจะต้องผูกใจคนไว้ได้ โดยเฉพาะการผูกใจครูผู้สอนและนักเรียน ให้มีความมั่นใจในสำนักเรียน ส่งเสริมและให้กำลังใจ และหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพอยู่เสมอ

(๔) หลักสัปปุริสธรรม ๗

หลักธรรมนี้ผู้บริหารทุกคนจำเป็นจะต้องมีและศึกษาให้เข้าใจ เพราะการบริหารด้วยหลัก สัปปุริสธรรม ๗ นี้ ผู้บริหารต้องมีความฉลาดในปัญญาพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ให้เหมาะสม แต่ถ้ายึดถึงความสำคัญของหลักสัปปุริสธรรมในแต่ละข้อนั้นก็ถือว่ามีความสำคัญคือต้องต้องบริหารเป็นระบบเริ่มด้วยการเป็นผู้ รู้จักเหตุ การเป็นผู้รู้จักผล การเป็นผู้รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ถ้าขาดข้อใดข้อ

หนึ่งอาจทำให้การบริหารหลักสูตรหรือการจัดการเรียนการสอนนั้นไม่ราบรื่น สอนคล่องกับหลัก ๓ ประการที่ได้กล่าวไว้เบื้องต้นคือ มีปัญญามองการณ์ไกล สามารถจัดการธุระได้ดี สามารถพึ่งพาคนอื่นได้และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

๒) หลักพุทธธรรมของครูผู้สอน

จากการสัมภาษณ์เจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ท่านมีหลักธรรมในทำหน้าที่ พอสรุปได้ดังนี้

(๑) หลักพรหมวิหาร ๔

ในฐานะพระสงฆ์ที่มีบทบาทเป็นครูสอนนักรธรรมบาลี ทุกท่านนั้นย่อมมีคุณธรรมประจำใจ และพรหมวิหาร ๔ เป็นหัวใจสำคัญที่ครูทุกท่านมี คือมีความเมตตารักใคร่ปรารถนาดีต้องการให้ลูกศิษย์เรียนอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อลูกศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน มีความยินดีเมื่อลูกศิษย์ได้ดี ประสบความสำเร็จ ให้การสนับสนุน ย่อมยอม ชมเชย ในการทำดีของลูกศิษย์ มีความตั้งใจในการช่วยลูกศิษย์เมื่อได้รับความเดือดร้อน มีปัญหาทำให้คำปรึกษา ช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ คุณครูผู้สอนจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีของลูกศิษย์ มีจิตใจเป็นกลางไม่เอนเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ซ้ำเติมลูกศิษย์กรณีที่เกิดความผิดพลาด และไม่แสดงออกถึงความเสียใจหรือตีใจจนมากเกินไป

(๒) อิทธิบาท ๔

หลักอิทธิบาท ๔ นี้ มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ในการสร้างความมั่นใจให้กับตัวครูผู้สอน และใช้พัฒนาศักยภาพของครู กล่าวคือ จะต้องมีความพอใจสนใจใฝ่เรียนรู้ มีความเพียรรู้และพยายามศึกษาหาความรู้ใหม่เสริมตลอดเวลาอย่างไม่ทอดทิ้ง มีความใส่ใจต่อหน้าที่ในการสอน และใส่ใจต่อลูกศิษย์ในความดูแล และเผื่อคอยให้ปัญหาพิจารณาหาเหตุผล เห็นปัญหา และพยายามแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง พยายามพัฒนาตนเองให้มากที่สุด

(๓) ขันติ

คุณครูผู้สอนนักรธรรมและบาลี จะต้องมีขันติคือความอดทนสูง ในการที่จะสั่งสอนลูกศิษย์ เพราะแต่ละคนนั้นมีพื้นฐานและมีที่มาจากครอบครัวที่แตกต่างกัน ฐานความรู้ ความเข้าใจ และความสนใจใฝ่เรียนรู้นั้นแตกต่างกัน และต้องทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ฉุนเฉียว หรืออารมณ์ร้อน ประการนี้เป็นสิ่งสำคัญในการที่จะสามารถครองใจลูกศิษย์ได้อีกทางหนึ่ง

๓) หลักพุทธธรรมของนักเรียน

จากการสัมภาษณ์ศิษย์เก่าของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ ที่ปัจจุบันประสบความสำเร็จ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถสนองงานคณะสงฆ์และสังคมได้ จำนวน ๒ รูป คือ พระราชวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย และ พระอุดมปิฎก เจ้าคณะอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ท่านมีหลักธรรมในการเรียน พอสรุปได้ดังนี้

(๑) อิทธิบาท ๔

นักเรียนที่จะประสบความสำเร็จ จะต้องมอิทธิบาท ๔ คือหลักธรรมอันนำไปสู่ความสำเร็จ กล่าวคือจะต้องมี (๑) ฉันทะ คือมีความพอใจ มีความสนใจระรื่นในการเรียนอย่างสม่ำเสมอ (๒) วิริยะ จะต้องมี ความเพียรพยายาม ไม่ทอดทิ้ง แม้ตนเองจะประสบกับปัญหา หรือพื้นฐานความรู้ผู้อื่นไม่ได้ หรือความจำไม่ดี (๓) จิตตะ จะต้องใส่ใจเอาใจใส่กับการเรียน หมั่นหาตำราเรียนมาท่องทบทวนอยู่เสมอไม่ขาด และจะต้องทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด ณ ขณะนั้น โดยคำนึงถึงผลสำเร็จเป็นแรงกระตุ้น และ (๔) วิมังสา หมั่นตรวจสอบ

ข้อผิดพลาด ข้อบกพร่องของตนเอง รับผิดชอบต่อแนวทางแก้ไขเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีการวางแผนการเรียนของตนเองในทุกๆ วัน ถ้าทำได้ครบทั้ง ๔ ประการนี้ จะประสบความสำเร็จแน่นอน

(๒) กตัญญูกตเวที

นักเรียนจะต้องเป็นลูกศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ กล่าวคือ จะต้องมีความกตัญญู รู้คุณ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน หลักนี้เป็นหลักธรรมสำคัญที่จะสามารถสร้างความเชื่อและความเจริญแก่เราได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ศิษย์ไม่มีครู เหมือนงูไม่มีพิษ” นักเรียนจะต้องให้ความเคารพครูผู้สอนปฏิบัติด้วยความไว้วางใจและเชื่อใจ เชื่อมั่นในครูบาอาจารย์ว่าท่านจะสามารถแนะนำและอบรมบ่มเพาะความรู้ให้เราประสบความสำเร็จได้ ถ้าขาดคุณธรรมข้อนี้ ก็ถือว่าไม่มีพื้นฐานของความเป็นคนดี ก็จะประสบความสำเร็จยาก เมื่อจบไปแล้ว ก็จะต้องแวะเวียนมาหา คือตระหนักในคุณของท่านตลอดเวลา

(๓) ซันติ

นักเรียนจะต้องมีซันติ คือ ความอดทน ไม่ว่าจะมีปัญหาอุปสรรค หรือการเรียนจะยากแค่ไหน ต้องใช้ความอดทนในการเรียน เพราะความอดทนทำให้เกิดตะบะ คือภูมิคุ้มกัน ทำให้เราเข้มแข็ง เมื่อฝึกความอดทนเป็นนิจ จะทำให้จิตใจมั่นคง ความอดทนเข้มแข็งจะนำไปสู่เป้าหมาย

(๔) สัจจะ

สัจจะ คือ ความจริง ในที่นี้หมายถึง นักเรียนจะต้องตั้งเป้าหมายและปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายด้วยความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ โดยเฉพาะการมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองนั้น ถือว่ามีความสำคัญมากที่สุด อันจะนำไปสู่ความรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่ในการวางแผนชีวิตของตนเอง และมองการณ์ไกล พยายามทำในสิ่งที่ตนตั้งปณิธานไว้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วย

สรุป ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาของสำนักศาสนศึกษาวัดคลองโพธิ์ มี ๓ ปัจจัยที่สำคัญ คือ ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยที่เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกันเป็นอย่างมาก เพราะทั้งสาม ส่วนถือเป็นองค์ประกอบของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นการศึกษาของพระสงฆ์สามเณร ผู้ที่ต้องเพิ่มพูนด้วยความรู้คู่กับคุณธรรม จำเป็นจะต้องมีปัจจัยที่ดี ในการส่งเสริม สนับสนุน ให้การศึกษามีคุณภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ ถึงขั้นที่จะนำไปสู่การเข้าใจซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสำคัญ ช่วยสร้างศาสนทายาท และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีหลักสูตรพิเศษเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและระยะเวลาเพื่อ ศึกษาศาสนาธรรม คือ

- (๑) หลักสูตรสำหรับผู้มุ่งเรียนรู้ทางพระธรรม พระวินัยและภาษาบาลีโดยเฉพาะ
- (๒) หลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาชีวิตด้วยการศึกษาระดับชั้นสูงสุดแต่ไม่มีโอกาส ได้ศึกษา
- (๓) หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๓ เดือน หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๑๕ วัน หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๗ วัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ศึกษาด้านแบบในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในประเทศไทย

- (๒) ควรศึกษาการพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี
- (๓) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์และสามเณรเรียนธรรมและบาลี
- (๔) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย
- (๕) การสร้างการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์กับชุมชนในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒, กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๕๕.
- พระราชวรมนูณี. การศึกษาคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มปป.
- กระทรวงศึกษาธิการ. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๑.
- นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์. แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- สุวิมล ติรกานันท์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.

ศึกษาแนวทางการบริหารงานโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

A Study of Approach Management to Buddhist Sunday School,
Muang District, Nan Province.

พระเจ้าเจริญ จิตตส่วโร *

พระครูโกศลพัฒนบัณฑิต, ผศ.ดร. **

ผศ.ดร.สมจิต ขอนวงค์ ***

บทคัดย่อภาษาไทย

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๒) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในสมัยเริ่มแรกนั้นมีชื่อว่า โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยที่โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศศรีลังกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และการรุกรานของศาสนาคริสต์ที่เข้ามารุกราน ซึ่งโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นนี้มีลักษณะเป็นสถาบันอาศาศคือ คณะครู และอาจารย์ทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ มีทั้งฆราวาสและพระภิกษุ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของสมาคมยุวพุทธิก (Young Men Buddhist Association หรือ Y.M.B.A.) สำหรับโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทยนั้น เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดการผสมผสานวัฒนธรรม ในราวปี พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๕๐๐ พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองและองค์สภานายก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและประเทศศรีลังกา ได้เห็นพระสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นจัดสอนศีลธรรมให้แก่เด็กเฉพาะในวันอาทิตย์ได้ผลดีมาก จึงได้นำเอาแนวคิดนี้มาใช้ที่ประเทศไทยจนเกิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกของไทยในปี ๒๕๐๕ เป็นต้นมา

จากการศึกษาวิจัยถึงปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดน่าน พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในมุมมองของนักเรียนเองนั้น โดยภาพรวมพบว่า โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ประสบปัญหาอยู่ ๕ ด้านคือ ๑) ปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ปัญหาอุปสรรคด้านครูผู้สอน

* นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

** ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์

*** กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

๓) ปัญหาอุปสรรคด้านสื่อการเรียนการสอน ๔) ปัญหาอุปสรรคด้านการวัดผล ๕) ปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการสภาพแวดล้อมการเรียน

จากการศึกษาวิจัยถึงแนวทางการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในอำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน พบว่า แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีทั้งหมด ๘ ด้าน ดังนี้ ๑) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านการบริหารทั่วไป ๒) แนวทางการบริหารงานศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านหลักสูตร ๓) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านวิชาการ ๔) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๕) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านบุคลากร ครูผู้สอน ๖) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านสื่อการเรียนการสอน ๗) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ด้านการจัดการสภาพแวดล้อม ๘) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ด้านงบประมาณ

คำสำคัญ: โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the history of Buddhist Sunday school. 2) to study the problems of Buddhist Sunday School Management in Muang District, Nan Province. 3) to study an approach management of Buddhist Sunday School, Muang district, Nan province. The result of this research was found that:

The history of Buddhist Sunday school.

Buddhist Sunday school had beginning on Sri Lanka that the purpose to restore of Buddhism and protection from Christian attack. Buddhist Sunday school like the volunteer school because there aren't pay for teachers. There are monks and laymen that working under the Young Men Buddhist Association or Y.M.B.A. In Thailand the Buddhist Sunday school had been begin on 2488 B.A. that was the time of the World War II, there are cultural assimilation. In the 2496-2500 B.A. Phrapimoladhamma (Aard Asapadhera) the Sangha president of Mahachulalongkornrajavidyalaya University had goes to Myanmar and Sri Lanka for visit Buddhist activities. He saw the monks teach the morality to students on Sunday. There fore, he had apply this idea to Thailand and have the first Buddhist Sunday school in 2505 B.A

The problems of Buddhist Sunday School Management in Muang District, Nan Province was found that:

There are 5 problems of educational management were, 1) the problem on learning management. 2) the problem on teacher. 3) the problem on instructional media. 4) the problem on educational tests and measurements. 5) the problem on learning environment management.

The result of the ways management of Buddhist Sunday School, Muang district, Nan province was found that there are 8 ways of management 1) the way management of Buddhist Sunday school on general management. 2) the way management of Buddhist Sunday school on Curriculum management. 3) the way management of Buddhist Sunday school on academic management. 4) the way management of Buddhist Sunday school on activity management. 5) the way management of Buddhist Sunday school on personnel management. 6) the way management of Buddhist Sunday school on instructional media management. 7) the way management of Buddhist Sunday school on budget management.

Keywords: Buddhist Sunday School

๑. บทนำ

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนและเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมในระบอบประชาธิปไตย เป็นสิทธิเสรีภาพของบุคคลในสังคมที่ควรจะได้รับโอกาสเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ หมวดที่ ๑ มาตราที่ ๘ ความว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักการศึกษาดลอดชีวิตสำหรับประชาชนให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสามารถพัฒนาสาระกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง^{๕๐๖} การพัฒนาคนให้มีคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยมีการศึกษาเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคุณภาพของคนให้มีความสามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนได้อย่างเต็มที่ ทำให้เป็นคนที่มีรู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักแก้ปัญหา รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๕๐๗}

อีกทั้งการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้บัญญัติให้วัดมีสิทธิและหน้าที่ในการจัดการศึกษา รัฐบาลควรจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เพราะในกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ทางศาสนา ถือเป็นกระบวนการสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และวัดเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนมาหลายยุคหลายสมัย ให้บุคคลเกิดความรู้คู่คุณธรรมตลอดชีวิต ซึ่งปัจจุบันวัดจำนวนมากจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ วัดในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่หลัก คือ เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจและแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา พระสงฆ์ช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน สั่งสอนให้คนเป็นคนดี ระบบการศึกษาสมัยใหม่และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมไทย ทำให้คนไทยห่างไกลออกไปจากวัดมากขึ้นทุกที ทั้งๆ ที่วัดยังคงมีภาพของความเป็นผู้ให้อยู่อย่าง ไม่เปลี่ยนแปลง แต่การที่วัดได้ มีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปในสายตาของคนในสังคม ก่อให้เกิดผลกระทบเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมชาวพุทธแบบดั้งเดิมของคนไทย หากเราจะนำวัดกลับมาเป็นที่กล่อมเกล่าปลูกฝังจริยธรรม

^{๕๐๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๔). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค, หน้า ๔.

^{๕๐๗} กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๑). คู่มือการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, หน้า ๔๙.

ความตึงามต่างๆ ดังเช่นอดีต เราจะสามารถทำได้หรือไม่วัดมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบันเพราะนอกจากจะเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสามเณรแล้ว ยังเป็นสถานที่สำหรับศึกษาเล่าเรียนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามประเพณีดั้งเดิมมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางของตะวันตก วัดหลายแห่งทั้งในเมืองหลวงและหัวเมือง ได้ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาตามวิธีการสมัยใหม่ แต่เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนมีการขยายตัวมากขึ้น มีระดับการศึกษาสูงขึ้น และเนื้อหาวิชาที่สอนในโรงเรียนมีเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระศาสนามากขึ้น วัดกับโรงเรียนก็แยกออกจากกันจนเกือบสิ้นเชิง พระสงฆ์ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาที่มักกับความเจริญสมัยใหม่ทำให้ขาดสื่อกลางในการรับรู้ร่วมกัน ความเชื่อถือของประชาชนต่อพระสงฆ์ที่เคยนับถือว่าเป็นผู้นำทางปัญญา คำแนะนำสั่งสอนของพระสงฆ์ที่เคยมีค่ายิ่งกลับแปรเปลี่ยนไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ห่างเหินกับสภาพสังคมและความเจริญที่นับวันจะมีมากขึ้นทุกวัน การที่จะชักนำให้เข้าหาหลักธรรมทางศาสนาที่เขายังไม่รู้นั้น เกิดเป็นความไม่เข้าใจกันมากขึ้น^{๕๐๘}

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัด มูลนิธิสมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษา อบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน มีชื่อย่อว่า “ศพอ.” ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาองค์กรหนึ่งที่พระสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นมา เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบโรงเรียน ให้การศึกษาอบรมประชาชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยแห่งการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างในวันหยุดเรียน เข้ามาศึกษาหาความรู้ความเข้าใจตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แล้วนำกลับไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เรียกได้ว่า เป็นจังหวัดที่มีความสงบสุขทั้งทางด้านกายภาพและสังคม วิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดน่านอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สังเกตได้จากการที่มีวัดวาอารามเป็นจำนวนมากในจังหวัดน่าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตแบบพุทธ เพราะเยาวชนได้รับการจัดการศึกษาในรูปแบบของพุทธบูรณาการ โดยอาศัยการจัดการศึกษาทั้งภายในโรงเรียนและทางวัด ในส่วนของทางวัด เยาวชน เด็กนักเรียนได้รับการจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ และได้รับการร่วมมือจากประชาชนในจังหวัดน่าน ในขณะที่สถานการณ์ปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดน่านเหลือเพียงแค่ ๔ แห่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่นับวันจะประสบปัญหาในด้านการบริหารงาน กอปรกับจำนวนนักเรียนที่เข้ามาเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ก็ลดน้อยลง ภาวะการขาดครูที่มีความรู้ความสามารถในรายวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น และประเด็นที่สำคัญคือ การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม งบประมาณ รวมไปถึงการขาดการมีส่วนร่วมระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน จึงทำให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดน่านประสบปัญหาดังกล่าว

^{๕๐๘} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติ เล่ม ๕๔/๖๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖-๑๘.

ดังนั้น จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดน่าน ได้ตระหนักถึงความสำคัญและความรักในพระพุทธศาสนา จึงสนใจที่ศึกษาประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปัญหาอุปสรรคของการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และแนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของอำเภอเมือง จังหวัดน่าน เป็นไปเพื่อประโยชน์ของเยาวชนและพระศาสนาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
๒. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ลำดับขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือหรืองานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาคือ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในอำเภอเมือง จังหวัดน่าน จำนวน ๔ โรงเรียน โดยมีการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ เจ้าคณะจังหวัดน่าน ๑ รูป เจ้าคณะอำเภอเมือง ๑ รูป เจ้าคณะตำบล ๑ รูป ผู้บริหารโรงเรียน ๘ รูป ตลอดจนถึงนักเรียนที่กำลังศึกษาในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน ๒๐ คน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เจ้าคณะจังหวัดน่าน	๑ รูป
เจ้าคณะอำเภอเมือง	๑ รูป
เจ้าคณะตำบล	๑ รูป
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน	๑ คน
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดพระธาตุช้างค้ำ	๑ รูป
เลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดพระธาตุช้างค้ำ	๑ รูป
นักเรียนโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดพระธาตุช้างค้ำ	๕ คน
ผู้ปกครอง	๒ คน

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดไผ่เหลือง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดไผ่เหลือง	๑ รูป
เลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดไผ่เหลือง	๑ รูป
นักเรียนโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดไผ่เหลือง	๕ คน
ผู้ปกครอง	๒ คน

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมิ่งเมือง	๑ รูป
เลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมิ่งเมือง	๑ รูป
นักเรียนโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดมิ่งเมือง	๕ คน
ผู้ปกครอง	๒ คน

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสะไมย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสะไมย์	๑ รูป
เลขานุการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสะไมย์	๑ รูป
นักเรียนโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสะไมย์	๕ คน
ผู้ปกครอง	๒ คน

๓.๓ ขั้นตอนการประมวลผลและเรียบเรียง

เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นการนำข้อมูลจากขั้นตอนต่างๆ ในช่วงต้นมาทำการประมวลผลเรียบเรียง และสรุปเพื่อเขียนงานวิจัยให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบและตั้งข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อไป

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในสมัยเริ่มแรกนั้นมีชื่อว่า โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยที่โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศศรีลังกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและ การรุกรานของศาสนาคริสต์ที่เข้ามารุกราน ซึ่งโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นนี้มีลักษณะเป็นสถาบันอาศาศคือ คณะครูและอาจารย์ทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ มีทั้งฆราวาสและพระภิกษุ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและศาสนาซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของสมาคมยุวพุทธิก (Young Men Buddhist Association หรือ Y.M.B.A.)

สำหรับโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทยนั้น เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดการผสมผสานวัฒนธรรม จนทำให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบชาวตะวันตก ทำให้รัฐบาลไทยเกิดความตระหนักในเรื่องนี้ กอปรกับกลัววัฒนธรรมไทยถูกกลืน จนทำให้รัฐบาลได้มีมาตรการส่งเสริมให้เยาวชนไทยใส่ใจในเรื่องศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีไทยมากยิ่งขึ้น จนในราวปี พ.ศ.๒๔๙๖-๒๕๐๐ พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองและองค์สภานายก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและประเทศศรีลังกา ได้เห็นพระสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นจัดสอนศีลธรรมให้แก่เด็กเฉพาะในวันอาทิตย์ได้ผลดีมาก ท่านจึงได้นำแนวคิดนี้มาเผยแพร่แก่พระ เจ้าหน้าทีและพระ

นิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพิจ และในปี พ.ศ.๒๕๐๑ จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอบรมสอนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น ในชื่อว่า “คณะกรรมการอบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน” คณะกรรมการได้ประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๑ เมื่อพิจารณาแนวทางและหลักสูตรให้การศึกษาอบรมสำหรับเด็กและเยาวชนแล้ว ที่ประชุมได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง ทำหน้าที่ยกร่างและร่วมกันพิจารณาหลักสูตรจนเมื่อที่ประชุมเห็นชอบแล้ว การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จึงเริ่มขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๑ เป็นต้นมา โดยมีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้กำเนิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกของประเทศไทย

๔.๒ ปัญหาอุปสรรคการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

จากการศึกษาวิจัยถึงปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดน่าน พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ในมุมมองของนักเรียนเองนั้น โดยภาพรวมพบว่า โรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ประสบปัญหาอยู่ ๕ ด้านคือ ๑) ปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบไปด้วย ปัญหาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ปัญหาครูไม่มีวิธีการสอนที่ ปัญหาเนื้อหาวิชาไม่มีความน่าสนใจ ปัญหาจำนวนนักเรียนในห้องมีจำนวนมาก ๒) ปัญหาอุปสรรคด้านครูผู้สอน ประกอบไปด้วย ปัญหาครูผู้สอนมีวิทยุฒิมาก ปัญหาครูผู้สอนมีแต่พระสงฆ์ ปัญหาเปลี่ยนครูผู้สอนบ่อย ๓) ปัญหาอุปสรรคด้านสื่อการเรียนการสอน ประกอบไปด้วย ปัญหาสื่อการเรียนการสอนมีสภาพเก่า ปัญหาสื่อการเรียนการสอนไม่ทันสมัย ปัญหาสื่อการเรียนการสอนชำรุดบ่อย ปัญหาสื่อการเรียนการสอนมีน้อย และปัญหาสื่อการสอนไม่สอดคล้องกับรายวิชาที่สอน ๔) ปัญหาอุปสรรคด้านการวัดผลประเมินผล ประกอบไปด้วย ปัญหาเกณฑ์ในการวัดผลประเมินผลไม่ชัดเจน ปัญหาไม่มีการทดสอบระหว่างเรียน ปัญหาไม่มีการวัดผลประเมินผลก่อนเรียนและหลังเรียน ปัญหาการวัดผลประเมินผลที่ไม่หลากหลาย ปัญหาสัดส่วนของคะแนนไม่เหมาะสม ๕) ปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการสภาพแวดล้อมการเรียน ประกอบไปด้วย ปัญหาห้องเรียนไม่เพียงพอ ปัญหาห้องน้ำส้วกกลิ่นเหม็น ปัญหาไม่มีสถานที่พักผ่อนเวลาพักการเรียน และปัญหาห้องเรียนชำรุดและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกมีน้อย

๔.๓ แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

จากการศึกษาวิจัย พบว่า แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง จังหวัดน่านมีทั้งหมด ๘ ด้าน ดังนี้

๑) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ด้านการบริหารทั่วไป คือ มีการกำหนดนโยบายการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ทั้ง ๘ ด้าน โดยคำนึงถึง การบริหารศูนย์ฯ การพัฒนาบุคลากรทางด้านคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และการพัฒนาสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ในศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์

๒) แนวทางการบริหารงานศูนย์พระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ด้านหลักสูตร คือ จะต้องจัดการเรียนการสอนให้ครบทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง โดยมีการจัดการรายวิชาที่ทำการเรียนการสอนคือ รายวิชาบังคับและรายวิชาเลือก และจัดให้มีการสอบธรรมศึกษาทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับต้น ศึกษาควบคู่ไปกับธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับกลาง ศึกษาควบคู่ไปกับธรรมศึกษาชั้นโท และระดับสูง ศึกษาควบคู่ไปกับธรรมศึกษาชั้นเอก

๓) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ด้านวิชาการ คือ จะต้องพัฒนา

คุณภาพด้านการศึกษาให้เด็กเป็นผู้ที่มีความรู้ความคู่คุณธรรมจริยธรรม มีการวางแผนพัฒนา หรือแผนเชิงกลยุทธ์ การนำแผนไปปฏิบัติ และประเมินผลการปฏิบัติตามแผนงาน ซึ่งจะช่วยให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการศึกษา ในด้านวิชาการ

๔) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน คือ ต้องเป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นกระบวนการ ด้วยรูปแบบ วิธีการที่หลากหลาย ให้ได้รับประสบการณ์จากการ ปฏิบัติจริง มีความหมาย และมีคุณค่าในการพัฒนา ผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มุ่งเสริมเจตคติ คุณค่าชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง สร้าง จิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่ง แวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิต ได้อย่างมีความสุข

๕) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านบุคลากร ครูผู้สอนคือ บุคลากรในแหล่งการเรียนรู้ในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทันท่วงที เหตุการณ์ และสถานการณ์โลก รวมทั้งเป็นผู้ใฝ่หาความรู้เพื่อความรู้ความสามารถในการทำงานของตน ซึ่งทั้งผู้ บริหารและบุคลากรควรพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

๖) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้านสื่อการเรียนการสอน คือ จะต้องมีการพัฒนารูปแบบของสื่อให้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และศักยภาพของผู้เรียน และสื่อการเรียนการสอนจะต้องตรงกับจุดประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรมของบทเรียน อีกทั้งยังต้องใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่ามากที่สุดด้วย

๗) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ด้านการจัดการสภาพแวดล้อม คือ จะต้องมีการพัฒนาในด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจะต้องพัฒนาทั้งทาง ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ความสะอาด ความร่มรื่น ความสงบ รวมถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพไปพร้อมๆกัน

๘) แนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ด้านงบประมาณ คือ ศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จะต้องยึดหลักการในการบริหารงบประมาณคือ ต้องคำนึงถึงการใช้จ่ายให้เกิด ประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีการแยกแยะหมวดหมู่ของรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ พิจารณาถึงความ สมเหตุสมผลของการใช้งบประมาณ และคำนึงถึงความสมดุลของการใช้จ่ายเงินแต่ละด้าน มีความชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้และคำนึงถึงประโยชน์ของศูนย์เป็นที่ตั้ง

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางการบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอ เมือง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑.๑ หน่วยงานที่รับผิดชอบ ควรที่จะเพิ่มงบประมาณในการสนับสนุนการบริหารจัดการ

๕.๑.๒ ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้จำนวนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปัจจุบัน มีจำนวนนักเรียนลดน้อยลง

๕.๑.๓ ควรมีการศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับ สถานศึกษาทั่วไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกับศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์ในจังหวัดอื่นๆ และนำมาเปรียบเทียบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของแต่ละแห่ง เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ดีและเหมาะสม

๕.๒.๒ ควรมีการศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนหลังจากที่เข้ามาศึกษาในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๕.๒.๓ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวทางการบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นศูนย์การศึกษาที่จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต). บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน. หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติ เล่ม ๕๔/๖๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๑). คู่มือการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๕). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

การประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน
ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์
An Application of Sangahavatthu 4 for Development of Quality
to Population-Life in Uttharadit Municipalty Community,
Tha-it Sub-District, Muang Uttharadit Dlistrict, Uttaradit Province

พระชีพยคุณ ภาวนาจิตโต *
พระครูโสภณพัฒนานายุต, ผศ.ดร., รองศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์ **

บทคัดย่อ

การศึกษาวินิจฉัยเรื่อง “การประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาความหมาย และความสำคัญของหลักสังคหัตถ์ ๔ ในพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ๒) เพื่อศึกษา สภาพปัญหา อุปสรรค ในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ตามหลักสังคหัตถ์ ๔ และ ๓) ศึกษา การประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ ตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยเป็นการศึกษาวินิจฉัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในการวิจัยเชิงสำรวจ (Quantitative Research) ด้วยการสร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๙๖ คน และการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีความสำคัญ จำนวน ๒๑ รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

๑) ความคิดเห็นของประชาชนต่อการประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} = ๓.๗๓, S.D. = ๐.๗๕) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามลำดับ พบว่าในการประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถเรียงลำดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้ดังนี้ ความคิดเห็น ด้านอัตถจริยา มีระดับสูงสุด (\bar{X} = ๓.๗๑, S.D. = ๐.๗๘) รองลงมาคือ ด้านปิยวาจา (\bar{X} = ๓.๖๖, S.D. = ๐.๘๐) ด้านสมานัตตตา (\bar{X} = ๓.๖๑, S.D. = ๐.๘๑) และด้านทานอยู่ในลำดับท้ายที่สุด (\bar{X} = ๓.๕๓, S.D. = ๐.๘๐)

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

** อาจารย์ที่ปรึกษา

๒) ความคิดเห็นเกี่ยวกับศึกษาหลักธรรมต่อ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 235 คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓ มีอายุระหว่าง ๔๐ - ๖๐ ปี จำนวน ๑๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๙ มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป มีจำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท/เดือน มีจำนวน ๑๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๖ และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง มีจำนวน ๑๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๘ การ โดยประชาชนมีการประพฤติปฏิบัติพัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีแนวคิดในทางบวก คือ การที่ทุกคนรู้จักการให้ พุดจากกันด้วยความสุภาพ มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันและกัน และมีความเคารพให้เกียรติอย่างสม่ำเสมอ ปฏิบัติ ตามกฎระเบียบของสังคม เสียสละทั้งในครอบครัวและชุมชน ส่งผลให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน

๓) ความคิดเห็นด้าน สภาพปัญหา อุปสรรค ต่อการประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อการกำจัดจุดอ่อนที่เกิดจาก สภาพปัญหา อุปสรรค สำหรับประชาชน ควรเพิ่มการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้กันและกัน ทั้งด้าน กำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา มีการเสียสละประโยชน์ส่วนตน เอื้อประโยชน์ส่วนร่วม พุดจาด้วยคำ พุดที่ไพเราะเสนาะหู ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อการพัฒนาตนเอง และปฏิบัติต่อชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๔) ความคิดเห็นของประชาชน ต่อการประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับ การศึกษา และรายได้ต่อเดือนที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์หลักธรรม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ ประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยด้านอาชีพ มีความคิดเห็นแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: การประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔, การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์

Abstract

The purpose of this study were 1) to study the man and the Sangahavatthu ๔ principle for the population life qualitative development of community in Muang Uttaradit Municipality area,Tha-it sub-district, Muang Uttaradit District, Uttaradit Province 2) to study the problems and obstacles for the live qualitative developed support of community in Muang Uttaradit community area, Tha-it sub-district, Muang Uttaradit District, Uttaradit Province as Sangahavatthu 4 principle, 3) to study the man and the Sangahavatthu 4 principle for the population life qualitative development of community in Muang Uttaradit Municipality area,Tha-it sub-district, Muang Uttaradit District, Uttaradit Province as personal factor by being the mixed methods research, used the questionnaire. The sample group amount to be the purposive sampling. Collected the data by

in depth interview from 21 monks per person of the sample group.

The results of this study were

1) the people "s opinion to word the application of Sangahavatthu 4 principle for the populationlife qualitative development of community in Muang Uttaradit Municipality area,Tha-it sub-district, Muang Uttaradit District, Uttaradit Province by concluding was in more level $X=3.73$, $S.D= 0.75$ and dividing into each aspect arranged from more to least in order found that the principle for the population life qualitative development of community in Muang Uttaradit Municipality area,Tha-it sub-district, Muang Uttaradit District, Uttaradit Province could order the question-answered people's opinion such as Atthacariya aspect was at more level ($X = 3.71$, $S.D = 0.78$) the second was Piyavaca aspect ($X = 3.66$, $S.D. = 0.80$), Samanattata aspect ($X =3.61$, $S.D. =0.81$) and Dana aspect was a t last ($X =3.53$, $S.D. =0.80$)

2) The opinion of the Dhama principle to ward people who answer the questionnaire, most people were female, 235 people calculated 5lated9.3 percentages and 174 people of 40-60 ages were 43.9 percentages, 133 people calculated33.6 percentages were higher than bachelor's degree level, 157 people calculated 29.6 percentages had the income per month were under 10,000 baht per month and the most people were 122 employee calculated 30.8 percentages the people improved the life qualitative development and were positive thinking by everybody knew the give, speaking were polite solicitude and help together,had the respect and always showed the respect, acted as social rules, sacrificed in family and community resulted to have the life quality development in community

3) the thought of aspect of problem, obstacle to the application of Sangahavatthu ๔ Principle for the population-live qualitative development of community in Muang Uttaradit Municipality area, Tha-it sub-district, Muang Uttaradit District, Uttaradit Province, to get rid of the weak point caused the problem, obstacle for population and each other ought to increase the generosity including the aspect of bodily strength, property and intelligence, sacrificed self advantage, cared about the public advantage, spoke with sweet words, dependent upon one another to develop oneself then acted to progress the community; 4) the population's opinion to the application of Sangahavatthu ๔ principle for the population-live qualitative development of community in Muang Uttaradit Municipality area,Tha-it sub-district, Muang Uttaradit District, Uttaradit Province divided in to the personal factor such as sex, age, educational level professional and income per month found that the differential population such as sex, age, educational level and the differential right principal application to develop the population-live qualities of community in Muang Uttaradit Municipality area were not different. So denied the determined assumption. The professional factor aspect was the different opinion, so accepted the determined assumption.

Keywords: An application of Sangahavatthu 4, population-life qualitative development in Community of Muang Uttaradit Municipality

๑. บทนำ

มนุษย์พ้นจากความเป็นคนป่าเถื่อน เริ่มมีอารยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และสร้างกฎระเบียบของการอยู่ร่วมกัน ทำมาหากินด้วยการเพาะปลูก ที่เราเรียกกันว่า ยุคเกษตรกรรม (the Farm) อาศัยธรรมชาติในการดำเนินชีวิต และต่อมาเห็นว่า ความสุขที่แท้จริงยังไม่เพียงพอ ต่อการดำรงชีวิต จึงได้มีการพัฒนาวิทยาการและระบบใหม่เข้ามาส่งเสริม ประเทศไทยเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม (Industrial era) ขณะนี้ กล่าวได้ว่า กำลังก้าวจากยุคอุตสาหกรรม ที่ใช้กิจกรรมเงินทุนและแรงงาน เพื่อที่จะผลิตสิ่งของหรือจัดให้มีการบริการ เปลี่ยนผ่านไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) หรือยุคดิจิทัล (Digital) อันเป็นผลมาจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสารแพร่กระจายไปทั่วโลก ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมพันธ หรือรับผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง อันแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตทางการศึกษาความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม หน่วยบริการธุรกิจต่าง ขณะเดียวกันยุคสารสนเทศ หรือยุคไอที กำลังเข้ามามีบทบาท เป็นผลลัพธ์ของการประมวลข่าวสาร เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ตามจุดประสงค์ การจัดการดำเนินการนำไปสู่องค์ความรู้หรือปัญญา หรือสังคมแห่ง สารสนเทศ อันหมายถึง ข้อมูลที่ผ่านการเลือกสรรให้เหมาะสมกับการใช้งานทันกับเวลาและอยู่ในรูปที่พร้อมใช้ได้ทุกขณะ ^{๕๐๙}

สังคมไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านจากยุคสู่ยุคอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครอง ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต และเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก ความไม่เท่าเทียมในสังคม มีการแข่งขันแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น การเอารอดเอาเปรียบมีมากขึ้น ทำให้ต่างคนต่างดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพ ปัญหาการว่างงาน ความสัมพันธ์แบบสหธรรมลดน้อยลงไปทุกขณะ ชุมชนเริ่มแปรเปลี่ยนไปสู่สังคมบริโภคนิยม ความลุ่มหลง ความฟุ่มเฟือยเข้ามาแทนที่ ความเป็นอยู่แบบพอเพียงลดน้อยทดถอยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงชีพในสถานการณ์ปัจจุบันต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้นสวนทางกลับรายได้ลดลง อันก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ความเอื้ออาทรแบบสังคมไทยยุคเก่าก่อนของชุมชนเริ่มจางหาย ส่งผลกระทบต่อขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีที่ติงามของไทย และความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรมเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ (The human is special animal) คนผู้เป็นสัตว์ประเสริฐ ซึ่งมีความแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษได้แก่ ลึกษา หรือการศึกษา คือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา มนุษย์ที่ฝึกหรือศึกษาแล้วได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ติงามด้วยตัวเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุข มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหมวดหมู่ มิได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพังแต่ประการใด ในขณะเดียวกันต่างมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งต่อกัน มีการเสริมสร้างสภาพความเป็นอยู่ให้มีความสุข ความเจริญ ความมั่นใจ และคงความปลอดภัยให้กับตนเองและครอบครัว ชุมชน จะเป็นศูนย์รวบรวมนความคิด ที่มนุษย์ได้สรรค์สร้างขึ้นมา โดยข้อเท็จจริงบุคคลมีวิถีชีวิต มีความรู้สึกนึกคิด ซึ่งมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ บาง

^{๕๐๙} ประยูร สงสิริฤทธิกุล, สังคมยุคอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลง, สาขาวิชาฟิสิกส์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ฉบับแปล นานมีบุคส์, (The Wave by Alvin Toffler), หน้า๔

ครั้งบางคราทำให้ชุมชนเกิดปัญหาหรือความสับสนวุ่นวายขึ้นได้ กรณีมีเหตุเกิดขึ้นกับบุคคล ชุมชน จะเป็นด้วยสาเหตุหนึ่งสาเหตุใดก็ตาม ผู้ที่จะเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ไม่ใช่ใครที่ไหน หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน แต่ละคนต้องช่วยกันทำหน้าที่เกิดความรัก ความสมัครสมานสามัคคี และความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคมของตนเอง ให้เกิดความเจริญก้าวหน้ามั่นคงแบบยั่งยืนสุขถาวร ^{๕๑๐}

การพัฒนาชีวิตของบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเกิดความรอบรู้ มีความสามารถ มีทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ เจตนาคติในการปฏิบัติตัวเองให้ดีขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อด้านบวกต่อทุกคนในชุมชน ขยายผลต่อไปยังหน่วยงาน องค์กร สังคม ชุมชนนั้นๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จะส่งผลต่อการขับเคลื่อนไปสู่สังคมนั้นๆ ก่อให้เกิดความเจริญในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การปกครองและการเมืองที่ดีกว่าในปัจจุบัน

หลักพระธรรมคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้าพวกเราศึกษา เพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเรา หลักธรรมของพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับวิถีชีวิตของสังคมไทยมาเป็นระยะเวลาช้านานมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี คือตั้งแต่ยุคเชียงแสน,สุโขทัย,อยุธยา,ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ปัจจุบันสมัย ได้แก่ หัวใจของพระพุทธศาสนา หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีทั้งหลักปฏิบัติที่เป็นหลักการพื้นฐานของจริยธรรมสากล คุณธรรมสากล และศีลธรรมสากล จริยธรรมสากล คือ การรักษาหน้าที่ ตามบทบาทที่สมมุติของสังคม คุณธรรมสากล คือ ความดีของจิตใจ ตามที่สังคมคาดหวังยึดถือ ศีลธรรมสากล คือ การไม่ทำร้ายกัน ความประพฤติถูกต้องตามที่วัฒนธรรมนั้นๆ ยอมรับได้ อีกทั้งยังมีปรมาตถธรรมสากล คือ หลักปรัชญา หลักวิทยาศาสตร์ หลักวิชาการคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ตลอดจนการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม คำสอนหรือบทบัญญัติในทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมหรือความจริงอันสูงสุด องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติแจกแจงไว้ (เอตัง พุทธฐานะสาสนนันทิ) เพื่อกำกับความประพฤติทางกาย วาจา และทางใจ ให้อยู่ในขอบข่ายของความดีงาม เพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ตนเอง ชุมชน และสังคมโดยรวม คือ ความสุขอันเป็นผลจากการกระทำความดี (กุศลัสสุปะสัมปะทา) ละเว้นจากการกระทำบาปทั้งปวง (สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง) และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (สะจิตตะปะริโยทะปะนัง) โดยใช้จริยธรรมเป็นหลัก สำหรับการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเพื่อบรรลุถึงความสงบสุขของชีวิตและสังคม แนวการปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นจริยธรรม เช่น ศีลธรรมทางศาสนา พระพุทธองค์ทรงสอน หลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่า “สังคหะวัตถุ” หมายถึง วิธีผูกใจคน พระองค์ทรงตรัสว่า ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตดา ในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดกุมรถ ซึ่งแล่นไปได้ ฉะนั้น ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดา ก็ไม่พึงได้การนบถือหรือการบูชา เพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหะวัตถุ ๔ เหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่ และเป็นผู้นำสรรเสริญ ^{๕๑๑}

ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความสนใจ การประยุกต์หลักสังคหะวัตถุ ๔ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในการสร้างมิตรไมตรี มีปฏิสัมพันธ์ในแนวทางที่พึงประสงค์ต่อกัน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเป็นที่อยู่อาศัยอย่าง

^{๕๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ธรรมบุญชีวิต, ฉบับปรับปรุง-เพิ่มเติม และรวมสองพยางค์, พิมพ์โดยกองทุนอริยมรรคครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑

^{๕๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม /ฉบับเดิม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖),

แท้จริง โดยใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เข้ามาเสริมสร้างจิตสำนึกชีวิตความเป็นอยู่ต่อตนเอง และร่วมรับผิดชอบในชุมชนสังคม เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ในเขตชุมชนเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ จำนวนทั้งสิ้น ๒๘ ชุมชน ให้เกิดความอยู่ดี กินดี มีสุข ตลอดไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความหมาย และความสำคัญของหลักสังคหวัตถุ ๔ ในพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔

๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ และใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ก. เชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้าง และการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (Check List) ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ

๒. แบบสอบถามเกี่ยวกับการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) ทั้ง ๕ ระดับ

๓. ผู้ศึกษาวิจัยนำข้อมูลดิบมารวบรวม เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ และนำเสนอต่อไป

๔. การนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา

ข. เชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้ศึกษาวิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากร ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quattative Research) โดยใช้เป็นแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) จาก จำนวน ๒๑ รูป/คน

๔. สรุปผล อภิปราย การวิจัย

ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓ มีอายุระหว่าง ๔๐ – ๖๐ ปี จำนวน ๑๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๙ มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป มีจำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท/เดือน มีจำนวน ๑๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๖ และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง มีจำนวน ๑๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๘

ผลการสัมภาษณ์ความสำคัญของหลักสังคหัตถ์ ๔ ในพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ดังนี้

๔.๑ หลักสังคหัตถ์ ๔ เป็นธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจคน และประสานคนไว้ให้สามัคคีกัน เป็นการเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน ในชุมชนเมืองย่อมมีความหลากหลายของบุคคล หลายระดับความรู้ ทุกคนควรมีความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเมื่อยามมีทุกข์ ถ้ามีคุณธรรมข้อนี้ ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่สุขสบาย เกิดความสมัครสมานสามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมแรงร่วมมือกันทำกิจกรรมหรืองานต่างๆ ในชุมชน ทำให้งานหรือกิจกรรมชุมชนสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ของชุมชน เพราะทุกคนต่างให้ความร่วมมือ ให้ความรัก เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

๔.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับ สภาพปัญหา อุปสรรค ส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามชุดเดียวกัน ความคิดเห็นของประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ ตามหลักสังคหัตถ์ ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้

ก) ด้านทาน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเห็นว่า ปัญหา และอุปสรรคในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ด้านทาน อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๓) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลางและมาก

ข) ด้านปิยวาจา พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ด้านปิยวาจา อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๖) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลางและมาก

ค) ด้านอิตถจริยา พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ด้านอิตถจริยา อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๑) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ง) ด้านสมานัตตตา ประชาชนมีความคิดเห็นเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ๔ ด้านสมานัตตตา อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๑) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๓ การประยุกต์หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน จำนวน ๑๒๐ คน คือ ทำให้มีแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีแนวคิดในทางบวก ชุมชนได้พัฒนาก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ทุกคนมีความสุขในชีวิตประจำวัน คือ การที่ทุกคนรู้จักการให้ พุดจากันด้วยความสุภาพ ประพฤติแต่สิ่งที่มีประโยชน์ รู้จักแบ่งปัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ

ด้านทาน ประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ นำหลักสังคหัตถ์ ๔ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน จำนวน ๑๒๒ คน กล่าวว่า รู้จักการให้ รู้จักเผื่อแผ่แบ่งปันลดความตระหนี่ รู้จัก

การเสียสละแก่ส่วนรวม มีจิตสำนึกว่ามือที่ให้อภัยจะอยู่สูงกว่ามือผู้รับ การให้ทานทำให้จิตใจอ่อนโยน มีความเมตตา การให้อภัยย่อมได้รับความพอใจ ขณะที่ผู้มีจิตเป็นกุศลแล้วให้สิ่งที่ตนเป็นกุศล

ด้านปียาวาจา ประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ นำหลักสังคัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน จำนวน ๑๒๒ คน กล่าวว่า พุติเป็นศรีแก่ตัว พุคชั้วอัปราชัย เช่น โบราณกล่าวว่า ปากเป็นเอกเลขเป็นโท ก่อนจะพูดอะไรทำให้รู้จักคิดก่อนพูดมากขึ้น การพูดจาด้วยเหตุผลและจริงใจย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง การกล่าววาจาที่ไพเราะย่อมเป็นที่รักของคนทั้งหลาย

ด้านอัตถจริยา ประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ นำหลักสังคัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน จำนวน ๑๑๙ คน กล่าวว่า การเป็นผู้ที่ช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนไม่เห็นแก่ตัว มีการแบ่งปันน้ำใจซึ่งกันและกัน เสียสละให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ลดการเห็นแก่ตัว มีความจริงใจให้กับผู้อื่น บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือชุมชน ทำให้เกิดความสุขความเจริญ

ด้านสมานัตตตา ประชาชนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ นำหลักสังคัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน จำนวน ๑๑๘ คน กล่าวว่า การวางตัวเป็นผู้ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นแบบอย่างของคนในชุมชนได้ ทำให้เกิดความศรัทธาและเป็นที่รักแก่ผู้ที่พบเห็น การปฏิบัติตัวอย่างเสมอต้นเสมอปลายจะทำให้ผู้มีปฏิสัมพันธ์ด้วยเกิดความเคารพนับถือและสบายใจ แล้วจะอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข

๕. กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี อันเนื่องมาด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วยพระครูโสภณพัฒนบุญต,ผศ.ดร. และรศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์สละเวลาให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือ ในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี กราบคารวะคณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ที่ได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง และให้คำแนะนำในการแก้ไข ปรับปรุงเนื้อหาของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และขอถวายความเคารพ พระโกศีย์เจติยารักษ์,ดร., พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์,ดร. และพระครูสังฆรักษ์บุญเสริม กิตติวัฒน์,ดร. ที่กรุณารับเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบ แนะนำ แบบสอบถาม/แบบสอบถามสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการจัดทำวิจัยวิทยานิพนธ์

กราบนมัสการเจ้าอาวาสวัดทั้ง ๙ วัด สังกัดพื้นที่ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ กรุณาให้เข้าพบสัมภาษณ์, ขออนุโมทนานายทองดา ขุนอินทร์ รองนายกเทศมนตรีเมืองอุดรดิตถ์, นางวชิรา โชคลาภานันต์ ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคมเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์, ประธานสถาบันการเงินชุมชนเกษภูมิตินทร์, ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ (อสม.), ประธานอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ (อปพร.), ประธานชุมชน และประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์จำนวน ๒๘ ชุมชน ได้อนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ พร้อมตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวิจัย และขออนุโมทนาขอบคุณนายธีระ กิตติธีรานุรักษ์ (ป.ธ.๕) อดีตข้าราชการครูบำนาญที่ได้ให้กำลังใจและเป็นผู้ตรวจพิสูจน์อักษร, นางสาวสุนทร ศรีชัยนาท, นางสาวภักควาพร มหาชินวร, นายธนายุทธ์ มหาชินวร ที่ให้การสนับสนุนปัจจัยในการศึกษา

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ วิทยาเขตแพร่ ทุกท่าน และพระนิสิตสหธรรมมิก/คฤหัสถ์ ทุกรูปคน ที่ได้ให้กำลังใจร่วมสร้างแรงบันดาลใจ ส่งผลให้การทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาวิจัยขออน้อมบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งบูรพาจารย์ ครอบครัวยุติธรรม สหาย และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ร่วมกันสรรค์สร้างงานวิจัยฉบับนี้ให้แก่ผู้วิจัยจนประสบผลสำเร็จลุล่วงด้วยดี

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะทั่วไป จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์” ผู้ศึกษาวิจัยขอเสนอประเด็นได้จากการวิจัย เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ ดังต่อไปนี้

๑) ควรมีการยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน ในด้านทาน โดยการเสียสละสิ่งของและการแบ่งปันความรู้

๒) ควรมีการยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน ในด้านปิยวาจา โดยการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน สุภาพอ่อนโยน

๓) ควรมีการยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน ในด้านอัตถจริยา โดยการทำตนให้เป็นประโยชน์ ทำสิ่งที่มีประโยชน์ และสร้างสรรค์แต่สิ่งที่มีประโยชน์ให้แก่เพื่อนและสังคม

๔) ควรมีการยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน ในด้านสมานัตตตา โดยมีความเสมอต้นเสมอปลายและวางตนให้เหมาะสมในการเข้าสังคม และทำงานร่วมกันในชุมชน

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ควรมีการศึกษาการใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และใช้หลักธรรมอื่นนอกจากหลักธรรมนี้ เช่น พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบว่า ผลการวิจัยเหมือนหรือแตกต่างจากการวิจัยครั้งนี้

๒) ควรมีการเพิ่มเครื่องมือในการวิจัยให้กว้างมากขึ้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม เช่น การสังเกตพฤติกรรม การสำรวจ เพื่อนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์ให้ได้ผลตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

๓) ควรขยายความรู้ส่งต่อการใช้หลักธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนอื่น เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่กว้างขวางยิ่งขึ้น.

บรรณานุกรม

- ประยูร ส่งสิริฤทธิกุล. **สังคมยุคอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลง**. สาขาวิชาฟิสิกส์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
สุรนารี, ฉบับแปล นานมีบุคส์, (The Wave by Alvin Toffler), หน้า ๔
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิต**. ฉบับปรับปรุง-เพิ่มเติม และรวมสองพากย์, พิมพ์โดยกองทุนอริยมรรค
ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม/ฉบับเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด,
๒๕๔๖.
- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. **การพัฒนาประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ
และการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

THE SANGHA'S ROLES OF DHAMMA PROPAGATION COMMUNITY
DEVELOPMENT QUALITY OF LIFE
AT RONGKWANG DISTRICT, PHRAE PROVINCE.

พระสุเทพ วิจิตโต *

พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์ ดร., ดร. อรอนงค์ วุวงศ์ **

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ๒. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

ทั้งนี้โดยใช่วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อใช้เก็บข้อมูลมีดังนี้คือ การสัมภาษณ์พระสงฆ์และกลุ่มประชาชนที่ได้โดยการสุ่มแบบเจาะจงจำนวน ๗ รูป/คน และ แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ที่ได้มาจากการเลือกหมู่บ้านแบบเจาะจงทั้ง ๕ ตำบล อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ มีจำนวนประชากร ๔๐๐ คน โดยวิธีการเปิดตารางสุ่มตัวอย่าง ตารางสุตรยามาเน่ ปรากฏได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐๐ คน จำนวนประชากร เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Means) หาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

๑) บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย $\bar{X} = ๓.๖๔$, $S.D.=๐.๖๘$ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน การจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ และวิธีการเผยแผ่ อยู่ในระดับมาก ส่วนกลุ่มบุคคล

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษาวิชยาเขตแพร่

** อาจารย์ประจำ มจร.วิทยาเขตแพร่ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

เป้าหมายในการเผยแพร่ และสื่อในการเผยแพร่ อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแพร่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษา แผนกสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่มี สถานภาพ อายุ จำนวน พรรษา วุฒิการศึกษาแผนกสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ที่ต่างกัน มีความคิดเห็น ต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแพร่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแพร่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ ด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่ายังขาดการวิเคราะห์โดยไม่มีหลักเกณฑ์ในการพัฒนา ยังขาดงบประมาณ ในการวางแผนพัฒนา ขาดประสบการณ์ในการพัฒนา เมื่อมีความคิด ไม่ตรงกัน ก็จะเกิดปัญหาขึ้น และไม่สามารถแก้ไขได้ มีวิธีการทำไม่เหมาะสม ขาดความเข้าใจ และการวิเคราะห์ ที่ชัดเจน การพัฒนาจิตใจมีน้อย การฝึกอบรมก็มีจำนวนน้อย ส่วนมากจะเป็นการจัดนำเที่ยวมากกว่า สำหรับข้อ เสนอแนะ พบว่า ควรให้ผู้นำที่มีความเข้าใจในหลักการพัฒนามาเป็นผู้นำการจัดฝึกอบรมกับหน่วยงาน หรือผู้นำ ให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น ควรจัดอบรมเพื่อรองรับปัญหาที่เกิดขึ้น ควรจัดให้มีการฝึกอบรมด้านจิตใจ ด้วยหลักสูตร และดูงานอย่างจริงจัง เพื่อนำเข้ามา เผยแพร่ในโรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญ สนับสนุน ด้านอุปกรณ์การเผยแพร่ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่นๆ

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the The Sangha's Roles of Dhamma propagation Community Development Quality of life at Rongkwang district, Phrae Province. 2) to compare The Sangha's Roles of Dhamma propagation Community Development Quality of life at Rongkwang district, Phrae Province By classifying personal factors 3) to study the problems and suggestions of The Sangha's Roles of Dhamma propagation Community Development Quality of life at Rongkwang district, Phrae Province.

The methodology was Mixed Methods Research. Consist by Qualitative research and Quantitative research for the essence of the in-depth-interview and Purposive sampling The population were 400 people, by using stratified sampling group hypothesis of Taro Yamane, 200 people. The statistics were used values of percentage, Arithmetic mean, standard deviation, In the part of questionnaire used content analyzed by descriptive interpretation.

The results of the research were found as follow ;

1) The Sangha's Roles of Dhamma propagation Community Development Quality of life at Rongkwang district, Phrae Province. As overall is found in high levels. (\bar{X} =3.64, S.D. = 0.68). When considered in each field of opinions of the the Sangha's Roles of Dhamma

propagation Community Development Quality of life found were high level of management and method propagation, Target and intermediary found were moderate levels.

2) The comparison of The The Sangha's Roles of Dhamma propagation Community Development Quality of life at Rongkwang district, Phrae Province. Is classified by personal characteristic : status ,age, age year of monk, educational ordinary background, Dhsmma education and Pali education found opinions of The Sangha's Roles of Dhamma propagation Community Development Quality of life at Rongkwang district, Phrae Province are significantly no differences at .05

3) The problem, obstacle, and the suggestion for The Sangha's Roles of Dhamma propagation Community Development Quality of life at Rongkwang district, Phrae Province. In the problem, obstacle found lack of rule analysis for the development, insufficient budget received in development plan, inexperienced, It causes problems when different thinking and can not solve, and lack of rule analysis a little mindfulness and training, mostly organizing tours. Suggestion, fond leader should understand to develop of a leadership training agencies. Leadership ability even more. Should training for handle problems. Should training provided with psychological principles and job observation. Propaganda in school and officer should support the instrument tools for the propagation and facilities.

๑. ความนำ

พระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนไทย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันมาอย่าง แนบแน่นทุกยุคทุกสมัย พระพุทธศาสนามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจ สร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดแก่ประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี สามารถควบคุม กาย วาจา ใจ ได้อย่างดีงาม ในทางประวัติศาสตร์ชาวไทยได้นับถือศาสนาพุทธต่อเนื่องตลอดมา

ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ^{๕๑๒} มีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง ได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้มีความรัก ความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ^{๕๑๓} พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทางเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีและสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วยทั้งในด้านคุณธรรม ศีลธรรมที่ดีงาม ^{๕๑๔} พระสงฆ์ ในฐานะเป็นผู้นำวิญญูณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการศึกษาพัฒนาจิต และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนิน ชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางสรรพวิชา มีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลัก

^{๕๑๒} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: กรมศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^{๕๑๓} จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๙.

^{๕๑๔} พร รัตนสุวรรณ, รุ่งอรุณ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

๖ ประการ คือ “ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้”^{๕๑๕} มีคำสอนที่แสดงถึงความจริงของโลกทางกายภาพทั้งในองค์ประกอบของสิ่งมีจริงในธรรมชาติ^{๕๑๖} พระสงฆ์สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ สันติที่ยั่งยืน โดยอาศัยหลักพุทธธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลาง เป็นแนวทางในการยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อมโยง ประสบความสำเร็จและความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

การศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะปัจจุบันสังคมเจริญเร็วมาก ซึ่งเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดน ข่าวสารข้อมูลที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บริโภคสิ่งต่างๆ ตามที่ตนเองต้องการที่จะแสวงหา เช่น การมีร่างกายแข็งแรง มีความอบอุ่นจากสังคม และประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต ปัญหาในปัจจุบันที่เป็นเรื่องหนักใจแก่สังคมไทยทั่วไป ไม่น้อยไปกว่าปัญหาด้านอื่นๆ นั่นคือเมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมกลับมีความเสื่อมถอยลง เพราะความนิยมในวัตถุ จนเรียกได้ว่า คนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยม ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติด้านการขัดเกลาจิตใจ เมื่อสิ่งเหล่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงก็เกิดความผิดหวังเป็นทุกข์เดือดร้อน บริโภคสิ่งต่างๆ ตามที่ตนเองต้องการที่จะแสวงหา เช่น การมีร่างกายแข็งแรง มีความอบอุ่นจากสังคม การประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต และในบางครั้งก็ต้องแก่งแย่งแข่งขันจนบางครั้งถึงกับทำร้ายและฆ่ากันตาย ก็เพื่อทำให้ตนเองเกิดความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่พระเณรจะต้องต้องศึกษาควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้ความรู้ทางวิชาการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเจ้าอาวาสในจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นพระเถรชายแดน ได้มีความเข้าใจในแนวทางของพระพุทธศาสนา สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม มีความสงบสุขและสันติภาพอย่างถาวร เพราะว่าการประพฤติตนที่ทำให้เป็นผู้ประเสริฐ และการฝึกตนต่างได้รับการสรรเสริญในหมู่ของบัณฑิตว่าเป็นผู้มีสติปัญญา

สรุปได้ว่า ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ เพื่อให้ทราบถึงปฏิภาณ ประสบการณ์ ปณิธาน อุดมการณ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ ผู้มีวิสัยทัศน์ มีจิตใจหนักแน่น มีนโยบายในการทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการสร้างคุณความดี มีจิตใจกว้างขวาง ชยัน ซื่อสัตย์ อุดม เสียสละเป็นเยี่ยม เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พุทธธรรมทั้งเชิงรับและ เชิงรุก เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เพื่อให้สังคมมีจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เนื้อหาสาระธรรม ที่ทำนุบำรุงต่อพุทธบริษัทตามสถานที่ต่างๆ ทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา การศึกษา ที่สามารถ โนมน้าวจิตใจให้เยาวชน อำเภอร่องกวาง มีคุณภาพ รวมถึงประชาชน อำเภอร่องกวาง ได้หันมาสนใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำเอาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตครอบครัว สังคม ประเทศชาติอย่างแท้จริง

^{๕๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๕๑๖} วัชรงม จิตรเจริญ, สมการความว่าง, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๓.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่

๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยได้ศึกษาและเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดได้กำหนดแนวทางใน ๕ ข้อการศึกษาดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitation Research) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionaries) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview)

๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ก. เชิงปริมาณ

๑) ประชากร ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ ครั้งนี้ คือ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุ ผู้สนับสนุนการวิจัยการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ มีจำนวน ๔๐๐ รูป

๒) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัย สุ่มมาจากประชากรที่เป็นพระภิกษุ ผู้สนับสนุนการเผยแผ่พุทธธรรม อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่โดยหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการใช้สูตรสำเร็จของ ทาโร่ ยามานะ (Taro Yamané) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐๐ รูป หลังจากนั้น ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น จึงได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

ข. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เจาะลึกโดยวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะลึก (Key Informants) จากผู้ที่มีคุณลักษณะสอดคล้องกับสาระสำคัญของการวิจัย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวางจังหวัดแพร่ โดยมี

ลักษณะเครื่องมือดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ(Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของ Likert Scale มี ๕ ระดับ

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ โดยมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด(Open Ended Question)

ข. แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบมีโครงสร้าง บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ ในด้านต่างๆ

๑. บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
๒. ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
๓. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้วางแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยได้ติดต่อกับทางบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือเกี่ยวกับขอความร่วมมือในการทำวิจัย ไปวัดต่าง ๆ ในอำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ทั้งหมด ๕ วัด
๒. ผู้วิจัยจะนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ในวัดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐๐ ฉบับ และรับกลับคืนมาด้วยตนเอง
๓. หลังจากเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในวัดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๐๐ ฉบับ แล้วผู้วิจัยจะได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของการตอบแบบสอบถามของแต่ละฉบับ เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าการตอบแบบสอบถามนั้นสมบูรณ์ ก็จะทำกรวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนมาแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติดังต่อไปนี้

๑. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อหาค่าสถิติร้อยละ (Percentage) ใช้สำหรับอธิบายลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ วุฒิทางการศึกษานักธรรม และวุฒิทางการศึกษาเปรียญธรรม ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้อธิบายระดับบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอวังทอง จังหวัดแพร่

๒. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ ต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ โดยการทดสอบค่า (t-test) และการทดสอบค่า (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of variance) และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) สำหรับนัยสำคัญสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕

สำหรับข้อมูลคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยจะทำการมารวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิดแล้วจัดกลุ่มเนื้อหาตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในแบบสอบถามแล้วจึงวิเคราะห์ด้วยสถิติการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการจัดจำแนกข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ในโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ จากนั้นจะทำการสังเคราะห์ให้สอดคล้องกับหัวข้อวิจัย แล้วทำการวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

๑) บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ โดยภาพรวม พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย $x = ๓.๖๔$, S.D.=๐.๖๘ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน การจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ และวิธีการเผยแผ่ อยู่ในระดับมาก ส่วนกลุ่มบุคคลเป้าหมายในการเผยแผ่ และสื่อในการเผยแผ่ อยู่ในระดับปานกลาง

๒) ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ สถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษา แผนกสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่มี สถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาแผนกสามัญ วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ ด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่ายังขาดการวิเคราะห์โดยไม่มีหลักเกณฑ์ในการพัฒนา ยังขาดงบประมาณ ในการวางแผนพัฒนา ขาดประสบการณ์ในการพัฒนา เมื่อมีความคิดไม่ตรงกัน ก็จะเกิดปัญหาขึ้น และไม่สามารถแก้ไขได้ มีวิธีการทำไม่เหมาะสม ขาดความเข้าใจ และการวิเคราะห์ที่ชัดเจน การพัฒนาจิตใจมีน้อย การฝึกอบรมก็มีจำนวนน้อย ส่วนมากจะเป็นการจัดนำเที่ยวมากกว่า สำหรับข้อเสนอแนะ พบว่า ควรให้ผู้นำที่มีความเข้าใจในหลักการพัฒนามาเป็นผู้นำควรจัดฝึกอบรมกับหน่วยงาน หรือผู้นำให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น ควรจัดอบรมเพื่อรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น ควรจัดให้มีการฝึกอบรมด้านจิตใจด้วยหลักสูตร และดูงานอย่างจริงจัง เพื่อนำเข้ามา เผยแพร่ในโรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญ สนับสนุนด้านอุปกรณ์การเผยแผ่ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่น

๕ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามามีส่วนร่วมและประสานงานกับวัด โดยให้วัดเป็นศูนย์กลาง เพราะวัดจะมีส่วนในการโน้มน้าวและชักจูงประชาชนได้ง่ายกว่า

๒. ควรจัดหาทุนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เพื่อนำมาสนับสนุนในกิจกรรมการส่งเสริมด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ให้มากขึ้น

๓. ควรมีจัดฝึกอบรมบุคลากร หรือจัดเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการทำงานด้านการเผยแพร่

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปฏิบัติ

๑. ควรให้ความรู้แก่พระสงฆ์เกี่ยวกับการสาธารณสุขสงเคราะห์อย่างถูกต้อง และทำงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อย่างจริงจังและจริงใจ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของพระศาสนาและประชาชน

๒. ควรส่งเสริมและจัดตั้งกองทุนเพื่อการสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัด เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการทำกิจกรรมต่างๆ ต่อไป

๓. ควรคัดสรรบุคลากรที่มีความรับผิดชอบและรักในงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อย่างจริงจัง เพื่อให้การทำงานไม่ประสบปัญหาและสามารถถูกล่วงไปได้ด้วยดี

๕.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ในอำเภอใกล้เคียงหรือ ต่างจังหวัด เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ครอบคลุมและใกล้เคียงมากขึ้น

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ในอำเภอใกล้เคียงหรือต่างจังหวัด เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างกันและนำไปสู่การพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร:

ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. ศาสนา ชีวิต และสังคม. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ. ๒๕๔๗.

พรรัตน สุวรรณ. รุ่งอรุณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑.

วัชระ งามจิตรเจริญ. สมการความว่าง. นนทบุรี: สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ. ๒๕๕๔.

ศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรม
ของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
A STUDY INFLUENCE OF BUDDHIST CHANTING TO BELIEF AND
RITURAL PRINCIPLE OF BUDDHIST IN MUENG DISTRICT,
PHRAE PROVINCE

พระทรงศักดิ์ กิตติปัญญา *
พระครูโกวิทธรรมวาที ดร., รศ. พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ **

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของบทสวดเบิก ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดเบิก ๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ผลการศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาและความสำคัญของบทสวดเบิกสวดเบิกเข้ามาตั้งแต่ครั้งเป็นอาณาจักรล้านนา พญาติโลกราชทรงเป็นเอกอัครราชูปถัมภก เพราะพระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สังคายนาศรีไตรปิฎกเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๒๐ โดยอาราธนาพระสงฆ์ที่ทรงคุณวุฒิและวิญญูเข้าร่วมการสังคายนาศรีไตรปิฎก ซึ่งนับเป็นการสังคายนาศรีไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้การสวดเบิกจึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของตำราที่แต่งขึ้นมาในครั้งมีการสังคายนาศรีไตรปิฎกทั้งท่วงทำนองและบทบาลีต่างๆ โดยนำเอาวรรณกรรมประเภท เพลงพื้นบ้านมาประยุกต์กับบทพระธรรมจนเกิดเป็นทำนองสวดเบิกขึ้นมา หลังจากบทสวดเบิกจึงไปแพร่กระจายไปยังดินแดนต่างๆ ในล้านนาและถูกประยุกต์ดัดแปลงท่วงทำนองให้เข้ากับวัฒนธรรมตามเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ การสวดเบิกได้ถูกถ่ายทอดมายังพระสงฆ์รุ่นหลังๆ โดยบันทึกเป็นสมุดข่อยหรือใบลานเป็นหลักฐานทั้งภาคภาษาบาลีและภาษาล้านนาเพื่อเป็นตำราในการสวดสวดเบิกจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมสวดเบิกนั้นเข้าสู่จังหวัดแพร่เมื่อไหร่ก็ไม่แน่ชัดจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้จัดทำวิจัยจึงสันนิษฐานว่าพิธีกรรมสวดเบิกของจังหวัดแพร่ได้รับอิทธิพลมาจากจังหวัดลำปาง และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันความสำคัญของบทสวดเบิกเนื่องจากมนุษย์ในสมัยก่อนมีความกลัวอยู่มาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ หรือโรคระบาด ตลอดจนความกลัว และความต้องการศุนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมถึงต้องการให้สังคมสงบสุขความปลอดภัยในชีวิตจึงต้องแสวงหาสิ่งที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองชีวิตของตน การสวดเบิกมีความคล้ายคลึงกันกับการสวดพระปริตร พระปริตรเป็นมนต์ที่อ้างถึงพระรัตนตรัย อ้างถึงเหตุการณ์ที่สำคัญ ที่พระพุทธเจ้าทรงมีชัยชนะต่อเหตุการณ์ต่างๆ มาสวดเป็นมนต์เป็นการอ้างเอาอานุภาพของพระรัตนตรัยมาช่วยป้องกันสิ่งต่างๆโดยการนำทำนองเพลงพื้นบ้านมาประยุกต์

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** อาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์

เพื่อให้ชาวเกิดความสำราญ การสวดเบ็ก็เหมือนกันเป็นการนำเอาหลักธรรมที่สำคัญๆ มาสวดเพื่อให้เกิดความสิริมงคลแก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน

ผลการศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดเบ็ บทสวดเบ็ก็มีหลักธรรมที่ปรากฏดังต่อไปนี้ ๑) วารที่ ๑ จะกล่าวถึง การระลึกชาติและการออกบวชบำเพ็ญเพียรการตั้งอธิฐานของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า โดยกำลังแห่งอภิญญาของพระองค์ซึ่งมีหลักธรรมปรากฏคือ การพิจารณา อาณาปานสติและหลักอเนกขา ๒) วารที่ ๒ ลำดับการตรัสรู้ในยามที่ ๒ มัชฌิมยาม คือการบรรลุ จตุปปตญาณ หรือทิพจักขุญาณ สามารถมีจักขุทิพย์ทอดพระเนตรเห็นสรรพสัตว์ที่บังเกิดจุดในที่ต่ำและประณีตมีผิวพรรณทรมานและดีแตกต่างกันไปตามสมควรแก่กุศลและอกุศลที่ได้ทำไว้ เปรียบเสมือนบุรุษที่ยืนอยู่ในทาง ๔ แพร่ง ย่อมมองเห็นผู้คนที่สัญจรไปมาเป็นอย่างดีโดยมีหลักธรรมที่ปรากฏคือ ปัจจยการ หรือปฏิจสมุปบาท อิริยสัง ๔ มรรค อริยบุคคล ๘ ทุจจริต ๓ สุจจริต ๓ และไตรลักษณ์ ๓) วารที่ ๓ จะกล่าวถึงตรัสรู้ในยามที่ ๓ ปัจฉิมยาม คือการสามารถพิจารณาการดับกองทุกข์ทั้งหมดว่า เมื่อวิชชาดับ สังขารก็ดับตามไปด้วยเช่นเดียวกันและในเวลาทีพระอาทิตย์ทอดแสงจับขอบฟ้าเท่านั้น ก็ทรงบรรลุอาสวัชฌญาณคือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลายและได้ตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าภายใต้ต้นอัสสัตถพฤกษ์ โดยมีหลักธรรมที่ปรากฏคือ ปฏิจจสมุปบาท และกล่าวถึง พุทธะอุทานะคาถาฯ นอกจากนี้หลักธรรมที่ปรากฏได้ชัดของแต่ละวารแล้วพิธีกรรมสวดเบ็ยังทำให้พุทธศาสนิกชนตระหนักและให้ความสำคัญกับหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เช่น การยึดมั่นในหลักเบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น

ผลการศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบ็ที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่พิธีกรรมสวดเบ็เป็นพิธีกรรมที่เป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญกำลังใจให้กับชุมชน เมื่อกกล่าวถึงสวดเบ็ทุกคนจะให้ความตระหนักให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกว่าจะสำเร็จ พิธีกรรมสวดเบ็ไม่สามารถที่จะจัดเองได้จะต้องใช้ความร่วมมือกันของคนในชุมชนสังคม ซึ่งจะได้ชัดคือความสามัคคีของคนในชุมชนนั้นๆ เมื่อมีการสวดแล้วสิ่งที่เห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นการขัดเกลาจิตใจให้ใสสะอาดขณะที่ประกอบพิธีกรรมทุกคนจะมีจิตที่เป็นกุศลคิดในทางบวก ไม่คิดอกุศล และเกิดความสบายใจเพราะมีความมั่นใจว่าสิ่งที่ไม่ดี เสนียดจัญไร ออกจากในทีนั้นไป และเกิดความเป็นสิริมงคลกับชีวิต ครอบครัวชุมชน เมื่อจิตใจเข้มแข็ง ภาระกำลังก็จะบังเกิดให้แรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตต่อไปพิธีกรรมสวดเบ็นั้นมีอิทธิพลในหลายด้านที่เห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย เมื่อฟังสวดเบ็แล้วจะมีภาระกำลังในการดำเนินชีวิต ด้านจิตใจเมื่อฟังการสวดเบ็แล้วเกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่ไม่ดี เสนียดจัญไรได้กำจัดออกไปและเกิดความเป็นสิริมงคล ในด้านความเชื่อพุทธศาสนิกชนได้ให้ความสำคัญและมีความเชื่อความศรัทธาในการสวดเบ็เป็นอย่างมากซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อได้เข้าพิธีกรรมสวดเบ็แล้วจะเกิดความสบายกาย สบายใจ เป็นต้น ในด้านสังคมเมื่อมีการสวดเบ็ซึ่งจะได้ชัดคือความสามัคคีเพราะการสวดเบ็นั้นไม่สามารถจัดเองได้ เพราะจะต้องใช้ความสามัคคีเป็นยิ่งมากถึงจะสำเร็จในพิธีกรรมสวดเบ็นั้นและเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ศึกษาความสำคัญของพิธีกรรมสวดเบ็และนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

คำสำคัญ: บทสวดเบ็, ความเชื่อ, หลักพิธีกรรม

Abstract

The purpose of this research were 1) to study the history and importance of Buddhist chanting ;Suad Berg. 2) To study the Buddhist principle that appear in Buddhist chanting ;Suad Berg. 3) To study the influence of Suad Berg Chanting to belief and ritual of buddhist in Muang district Phrae province.

The result of this research was found that; Buddhist chanting ;Suad Berg began in Lanna Period by Phraya Lokkarath. He fostered this chanting In 1477, he also fostered the Tripitaka. He invited professional and elder monks to join the meeting of Tripitaka : That was the 8 Buddhism's meeting of the world. Suad Berg was one of some kind of books. Before having this chanting, it was discuss and fixed the text from general convection of the Sangha. It modified melodies of folk literature and palilanguage mixed together. So it became the name of "Suad Berg ". From now on it is very famous along the local area of Lanna. Melodies adapted to the culture of lanna local area later. Suad Berg chanting has been transferred to monks by writing in books called "Samood Koi"; fold books. Made as evidence by using Pali lague and Lanna local language. Until now on, no one knew how Suad Berg coam into Phrae province, but some experts had done the research. They assumed that it influenced by Lampang province. The importance happened of chanting issued because the human in the past had fear; sickness, diseases, etc. They want Surd Berg to repose in mind and peaceful in life. Suad Berg chanting is similar to Phraparit chanting (protective chants) : refers to the triple gem and the event that the Buddha has managed bad things. It was written by using local song and Pali language to mix together. It's also like Suad Berg chanting . To bring the important principle to pray for prosperity of their own life, their family and community.

The result of studying the Buddhist principle that appear in Buddhist chanting ;Suad Berg were; 1) A national memorial recall previous life and ordinate the Lord Buddha. There two principles appeared ; consciousness and various ways 2) Rank of 2ndenlightment at midnight, he passed the enlightment of achieve the human being the different ways of life. He seemed like person who stand at the crossroad. Then he saw the principle the Four Noble Truths, the 8 nobles individual, 3 bad conducts, 3 good conducts and the tree characteristics. 3) The 3rd wake of enlightment in the early morning. He can consider the end of the suffering of all. When ignorance end, the body was also end. The Dhamma appeared was the Dependent Origination. More over Suad Berg chanting makes the Buddhist awrness and attion the principles in early life. For example, to adhere the five precepts Dhamma.

the result of the influence of Buddhist chanting ; Suad Berg to belief and ritual of Buddhist in Muang district, Phrae province was found that; everyone recognizes the importance

of Surd berg chanting so much. You will not be able to relay on by your own but the cooperation of people in the community. We can see from their harmony. In prayer, people purify the mind clean; think positive, feel relax. It's believe that chanting will keep your mind strong, bad things will go away and prosperity will come to life, family and community. While listening the chanting, the body will have strength in life, the mind will be cleaned; bad things will go and good things come. It's also believe Surd Berg is very important for Buddhists. We can see a lot of people have better mind after join the chanting. It terms of social harmony.Let teenagers study and practice.

Keywords: Suad Berg chanting, Ritual

๑. บทนำ

ภายหลังจากทำสังคายนาครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณะทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง ๙ สาย โดยสายที่ ๘ โดยมีพระโสณะกับพระอุตระ มาเผยแผ่ยังดินแดน สุวรรณภูมิดังที่ปรากฏในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ว่าพระโสณะและพระอุตระผู้มีฤทธิ์มากไปสู่สุวรรณภูมิปราบปรามพวกปีศาจแล้ว ได้แสดงพรหมชาลสูตร ^{๕๑๗}

แต่ในอดีตนั้นการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นหน้าที่สำคัญและเป็นหลักการสำคัญของการดำเนินชีวิตของสังคมสมัยก่อน สภาพของสังคมในอดีตได้รวบรวมวิถีชีวิตจนกลายเป็นประเพณี วัฒนธรรม ที่ทรงคุณค่า ที่บรรพบุรุษวางไว้เป็นแนวในการดำเนินชีวิต ^{๕๑๘} เกิดวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งปฏิบัติกันมาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น การเจริญพุทธมนต์ สืบชะตา สะเดาะเคราะห์ เพื่อความเป็นสิริมงคล ระวังป้องกันภัยเหตุร้ายทั้งปวง รวมถึงการสวดเบิก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่นิยมของชาวล้านนาเป็นอย่างมาก เป็นการเบิกถอนหรือนำเอาสิ่งที่ไม่ดีออกไปจากชีวิตเพื่อให้เหลือแต่สิ่งที่ดีงาม เกิดความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิตของตนเอง ชุมชน และสร้างความสามัคคีและความผูกพันระหว่างชุมชน กับวัดอีกด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจอยากจะศึกษาค้นคว้าในเรื่องเหล่านี้ โดยเฉพาะเรื่องของการสวดเบิกที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนล้านนาและเกี่ยวโยงระหว่างพระพุทธศาสนากับไสยศาสตร์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากอำเภอเมืองแพร่มีคัมภีร์ปี่สาส์นนาโบราณอยู่ตามวัดต่างๆ เป็นจำนวนมาก เป็นที่น่าเสียดายที่ปัจจุบันคนล้านนาส่วนใหญ่ไม่รู้ถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ โดยเฉพาะคุณค่า พิธีกรรม ที่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของคนล้านนา นับวันจะสูญสิ้นไปถ้าไม่รู้จักที่จะเรียนรู้และรักษาไว้

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของบทสวดเบิก ศึกษาหลักธรรมในบทสวดเบิก และ ศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความ

^{๕๑๗} สิริวัฒน์ คำวันสา, *ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: บริษัท จรัสสินทวงกรพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐.

^{๕๑๘} ชวน เพชรแก้ว, *การศึกษาวรรณคดีไทย*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ๒๕๒๐), หน้า ๗๐ - ๗๑.

รู้เกี่ยวกับการสวดเบิก ซึ่งจะทำให้เป็นการอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมการสวดเบิกของชาวล้านนาและสืบทอดต่อชนรุ่นหลังให้คงอยู่กับชาวล้านนาตลอดไป

๒. วัตถุประสงค์

- ๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของบทสวดเบิก
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดเบิก
- ๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ ทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติและรูปแบบการสวดเบิก
- ๓.๒ ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกอรุทธกถา ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารตำราสวดเบิกและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๓ ศึกษาโดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Sampling Random) โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และสัมภาษณ์พระสงฆ์ นักปราชญ์ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านการสวดเบิก โดยแบ่งเป็นพระสงฆ์ ๓ รูป ปราชญ์ท้องถิ่น ๒ คน/ผู้รู้ ๓ รูป/คน ผู้เชี่ยวชาญ ๓ รูป/คน และประชาชน ๔ คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เกี่ยวกับการสวดเบิกและเป็นที่ยอมรับของสังคม

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของบทสวดเบิก

ในประเทศไทยการสวดเบิกเข้ามาตั้งแต่ครั้งเป็นอาณาจักรล้านนา สมัยพญาติโลกราช ซึ่งปกครองล้านนา ระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๘๔ – ๒๐๓๐ พระองค์ทรงส่งเสริมและเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและกว้างขวาง และช่วงนั้นเป็นช่วงที่พระสงฆ์ชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก พ.ศ. ๑๙๙๙ โปรดให้สร้างพระอารามขึ้นแห่งหนึ่งเพื่อปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกาทวีป พระราชทานนามว่า โพธารามมหาวิหาร หรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน พญาติโลกราชทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก เพราะพระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สังคายนาศรีไตรปิฎกเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๒๐ โดยอาราธนาพระสงฆ์ที่ทรงคุณวุฒิและวิบุลย์เข้าร่วมการสังคายนาพระไตรปิฎก ประมาณร้อยกว่ารูปมาประชุมที่วัดเจ็ดยอดเพื่อรวบรวมและตรวจสอบชำระพระไตรปิฎกบาลีให้ถูกต้องสมบูรณ์ การทำสังคายนาครั้งนี้ใช้เวลา ๑ ปีจึงเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งนับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลกพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้การสวดเบิกจึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของตำราที่แต่งขึ้นมาในครั้งมีการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้งท่วงทำนองและบทบาลีต่างๆ โดยนำเอาวรรณกรรมประเภท เพลงพื้นบ้าน, ๑ มาประยุกต์กับบทพระธรรมจนเกิดเป็นทำนองสวดเบิกขึ้นมา หลังจากบทสวดเบิกจึงไปแพร่กระจายไปยังดินแดนต่างๆ ในล้านนา และถูกประยุกต์ดัดแปลงท่วงทำนองให้เข้ากับวัฒนธรรมตามเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ การสวดเบิกได้

ถูกถ่ายทอดมายังพระสงฆ์รุ่นหลังๆ โดยบันทึกเป็นสมุดข่อยหรือปับไว้เป็นหลักฐานทั้งภาคภาษาบาลีและภาษาล้านนาเพื่อเป็นตำราในการสืบทอดสวดเบิกจนถึงปัจจุบัน บทสวดเบิกมีคุณค่าทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนล้านนาเป็นอย่างมาก พิธีกรรมสวดเบิกนั้นเข้าสู่จังหวัดแพร่เมื่อไหร่ที่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้จัดทำวิจัยจึงสันนิษฐานว่าพิธีกรรมสวดเบิกของจังหวัดแพร่ได้รับอิทธิพลมาจากจังหวัดลำปางและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ความสำคัญของบทสวดเบิกเนื่องจากมนุษย์ในสมัยก่อนมีความกลัวอยู่มาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ หรือโรคระบาด ตลอดจนความกลัว และความต้องการศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมถึงต้องการให้สังคมสงบสุขความปลอดภัยในชีวิตจึงต้องแสวงหาสิ่งที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองชีวิตของตน การสวดเบิกมีความคล้ายคลึงกันกับการสวดพระปริตร พระปริตรเป็นมนต์ที่อ้างถึงพระรัตนตรัย อ้างถึงเหตุการณ์ที่สำคัญๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงมีชัยชนะต่อเหตุการณ์ต่างๆ มาสวดเป็นมนต์เป็นการอ้างเอาอานุภาพของพระรัตนตรัยมาช่วยป้องกันสิ่งต่างๆ โดยการนำท่อนองเพลงพื้นบ้านมาประยุกต์เพื่อให้เกิดความสำราญ การสวดเบิกก็เหมือนกันเป็นการนำเอาหลักธรรมที่สำคัญๆ มาสวดเพื่อให้เกิดความสิริมงคล ปิดเป่าสิ่งที่ไม่ดีออกไป เหลือไว้แต่สิ่งดีงามเพื่อถอดถอนปิดเป่าเอาสิ่งที่เป็นกาลกิณีออกไปจากบ้าน หมู่บ้านและเป็นการสวดอ่อนน้อมเอาสิ่งที่เป็นมงคลยิ่งเข้าไว้แทนที่ เพื่อให้บ้าน หมู่บ้านเกิดความสุขโดยมีเอกลักษณ์ โดยการนำบทสวดมนต์มาผสมผสานกับทำนองเพลงพื้นบ้านทางภาคเหนือ โดยมีความเชื่อกันว่า หากใครมีความทุกข์การฟังเพลงก็คือส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความสบายใจ ดังนั้นดังนั้น การนำบทสวดมาประยุกต์ผสมผสานกับทำนองเพลงล้านนาโดยบทสวดนั้นเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนอยู่แล้วเมื่อมาบวกกับทำนองเพลงพื้นบ้านจึงทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสบายใจและมีกำลังที่จะต่อสู้กับความกลัวที่มองเห็นและมองไม่เห็นก็ตามและส่งผลให้ให้ตัวบุคคล ครอบครัว และสังคม เกิดความสงบสุข และพร้อมที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

๔.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดเบิก

จากการที่ได้ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดเบิกผู้วิจัยได้ศึกษาซึ่งมีหลักธรรมที่ปรากฏดังต่อไปนี้
วาระที่ ๑ จะกล่าวถึง การระลึกชาติและการออกบวชบำเพ็ญเพียรการตั้งอธิษฐานของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า โดยกำลังแห่งอภิญญาของพระองค์ซึ่งมีหลักธรรมปรากฏคือ การพิจารณา อาณาปานสติและหลักอเนกชา

วาระที่ ๒ ลำดับการตรัสรู้ในยามที่ ๒ มัชฌิมยาม คือการบรรลู่ จุดอุปปาตญาณ หรือ ทิพจักขุญาณสามารถมีจักขุทิพย์ทอดพระเนตรเห็นสรรพสัตว์ที่บังเกิดจุติในที่ต่ำและประณตมีผิวพรรณทรมานและดีแตกต่างกันไปตามสมควรแก่กุศลและอกุศลที่ได้ทำไว้ เปรียบเสมือนบุรุษที่ยืนอยู่ในทาง ๔ แพร่ง ย่อมมองเห็นผู้คนที่สัญจรไปมาเป็นอย่างดีโดยมีหลักธรรมที่ปรากฏคือ ปัจจยาการ หรือปฏิจสมุปบาท อิริยสัง ๔ มรรค อริยบุคคล ๘ ทุจจริต ๓ สุจจริต ๓ และไตรลักษณ์

วาระที่ ๓ จะกล่าวถึงตรัสรู้ในยามที่ ๓ ปัจฉิมยาม คือการสามารถพิจารณาการดับกองทุกข์ทั้งหมดว่าเมื่อวิชชาดับ สังขารก็ดับตามไปด้วยเช่นเดียวกันและในเวลาทีพระอาทิตย์ทอแสงจับขอบฟ้าเท่านั้น ก็ทรงบรรลู่ อาสวักขยญาณคือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลายและได้ตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าภายใต้ต้นอัสสัถตถฤกษ์^{๕๑๙} โดยมีหลักธรรมที่ปรากฏคือ ปฏิจจสมุปบาท และกล่าวถึง พุทธะอุทานะคาถา

นอกจากมีหลักธรรมที่ปรากฏได้ชัดของแต่ละวาระแล้วพิธีกรรมสวดเบิกยังทำให้พุทธศาสนิกชนตระหนักรู้

^{๕๑๙} รามพล บุญตัน. วิชานินพจน์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาดนตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. (๒๕๔๙). หน้า ๑๑

และให้ความสำคัญกับหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เช่น การยึดมั่นในหลักเบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น

๔.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

พิธีกรรมสวดเบิกเป็นพิธีกรรมที่เป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญกำลังใจให้กับชุมชน เมื่อกล่าวถึงสวดเบิกทุกคนจะให้ความตระหนักให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ถึงแม้จะเป็นพิธีกรรมประจำล้านนาเชื่อว่าจะมีพิธีกรรมสวดเบิกบ่อยครั้ง เมื่อมีการจัดพิธีกรรมสวดเบิกทุกคนต้องให้ความร่วมมือเพราะสวดเบิกนั้นไม่สามารถจะจัดเองได้ต้องใช้ความร่วมมือเป็นอย่างมากกว่าจะสำเร็จเพราะการสวดเบิกนั้นมืองค์ประกอบเยอะมาก ซึ่งจะได้ชัดว่าพิธีกรรมสวดเบิกไม่สามารถที่จะจัดเองได้จะต้องใช้ความร่วมมือกันของคนในชุมชนสังคม ซึ่งจะได้ชัดคือความสามัคคีของคนในชุมชนนั้นๆ เมื่อมีการสวดแล้วสิ่งที่เห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นการขัดเกลาจิตใจให้ใสสะอาดขณะที่ประกอบพิธีกรรมทุกคนจะมีจิตที่เป็นกุศลคิดในทางบวก ไม่คิดอกุศล และเกิดความสบายใจเพราะมีความมั่นใจว่าสิ่งที่ไม่ดี เสนียดจัญไร ออกจากในที่นั้นไป และเกิดความเป็นสิริมงคลกับชีวิต ครอบครัวชุมชน เมื่อจิตใจเข้มแข็ง ภาระก่าลังก็จะบังเกิดให้แรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตต่อไป

พิธีกรรมสวดเบิกนั้นมีอิทธิพลในหลายด้านที่เห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกายเมื่อฟังสวดเบิกแล้วจะมีภาระก่าลังในการดำเนินชีวิต ด้านจิตใจเมื่อฟังการสวดเบิกแล้วเกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่ไม่ดี เสนียดจัญไรได้กำจัดออกไปและเกิดความเป็นสิริมงคล ในด้านความเชื่อพุทธศาสนิกชนได้ให้ความสำคัญและมีความเชื่อความศรัทธาในการสวดเบิกเป็นอย่างมากซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อได้เข้าพิธีกรรมสวดเบิกแล้วจะเกิดความสบายกาย สบายใจ เป็นต้น ในด้านสังคมเมื่อมีการสวดเบิกซึ่งจะได้ชัดคือความสามัคคีเพราะการสวดเบิกนั้นไม่สามารถจัดเองได้ เพราะจะต้องใช้ความสามัคคีเป็นอย่างมากถึงจะสำเร็จในพิธีกรรมสวดเบิกนั้นและเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ศึกษาความสำคัญของพิธีกรรมสวดเบิกและนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ด้านศึกษาประวัติและความสำคัญ ประวัติการสวดเบิกนั้นสืบทอดมาจากอาณาจักรล้านนาสมัยพญาติโลกราชและเจริญรุ่งเรืองโดยเป็นองค์อุถัมภ์การการสังคายนาด้วยเหตุนี้การสวดเบิกจึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของตำราที่แต่งขึ้นมาในครั้งมีการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้งวงทำนองและบทบาลีต่างๆ โดยนำเอาวรรณกรรมประเภท เพลงพื้นบ้าน, ๑ มาประยุกต์กับบทพระธรรมจนเกิดเป็นทำนองสวดเบิกขึ้นมา หลังจากบทสวดเบิกจึงไปแพร่กระจายไปยังดินแดนต่างๆ ในล้านนาและถูกประยุกต์ดัดแปลงทำนองให้เข้ากับวัฒนธรรมตามเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ การสวดเบิกได้ถูกถ่ายทอดมายังพระสงฆ์รุ่นหลังๆ โดยบันทึกเป็นสมุดข่อยหรือปื๊วไว้เป็นหลักฐานทั้งภาคภาษาบาลีและภาษาล้านนาเพื่อเป็นตำราในการสืบทอดสวดเบิกจนถึงปัจจุบัน บทสวดเบิกมีคุณค่าทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนล้านนาเป็นอย่างมาก พิธีกรรมสวดเบิกนั้นเข้าสู่จังหวัดแพร่เมื่อไหร่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้จัดทำวิจัยจึงสันนิฐานว่าพิธีกรรมสวดเบิกของจังหวัดแพร่ได้รับอิทธิพลมาจากจังหวัดลำปางและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมสวดเบิกนั้นมีความสำคัญเป็นการสร้างความสามัคคีเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต จึงทำให้สังคม ชุมชน เกิดความสงบสุข พร้อมทั้งจะดำเนินชีวิตต่อไปจากการศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดเบิกนั้น บทสวดเบิกนั้นโดยรวมจะกล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า

ซึ่งมีหลักที่ปรากฏทั้งหมดคือ การพิจารณา อาณาปานสติ หลักรอกเนกา ปัจจยาการ หรือปฏิจสมุปาบท อิริยสัง ๔ มรรค อริยบุคคล ๘ ทุจจิต ๓ สุจจิต ๓ ไตรลักษณ์ พุทธะอุทานะคาถา นอกจากหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวด เบิก ยังมีหลักธรรมพื้นฐานที่ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติซึ่งเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานของการทำความดี เช่น การยึดมั่นในเบญจศีล เบญจธรรม สามัคคีธรรม

จากการศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อในด้านของพิธีกรรมสวดเบิก เพราะคำว่าเบิกหมายถึงการเพิกถอนในสิ่งที่ไม่ดีออกจากในนั้นๆไป จึงทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่ไม่ดี สิ่งเป็นอัปมงคล เสนียด จัญไรได้ออกไป เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับพุทธศาสนิกชนในการดำรงชีวิต ซึ่งเห็นได้ชัดเช่น ด้านร่างกาย บุคคลที่ป่วยก็จะหายป่วย ด้านจิตใจทำให้เกิดความสบายใจ ด้านความเชื่อกำจัดสิ่งที่ไม่ดีออกจากที่นั้นๆ ด้านสังคมทำให้สังคมเกิดความสามัคคีเกิดความสามัคคี ด้านประโยชน์ของการสวดเบิกจึงเป็นแรงบันดาลใจในการสวดเบิกเป็นต้น

๖. กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดีด้วยความเตอาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์นิพนธ์เล่มนี้ อันประกอบไปด้วย พระครูโกวิทธรรมวาทิ, ดร และ ร.ศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ดูแลช่วยเหลือในการตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขงานมาด้วยดีตลอด

ขอขอบพระคุณ พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ เปรียญธรรม ๙ ประโยค และนาย สุภิษา สุขจีน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการหาข้อมูลและคำแนะนำในด้านต่างๆ และเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตแพร่ ที่ให้คำแนะนำตลอดระยะเวลาการศึกษาวิจัย รวมไปถึงกัลยาณมิตร ปริณญาโท สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๖ ทุกท่าน ที่ได้คำชี้แนะและเป็นกัลยาณมิตรที่ดีตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณพระโกศัยเจติยารักษ์,ดร.เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช่อแฮพระอารามหลวง รองเจ้าคณะจังหวัดแพร่ ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์สถานที่ในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งภิกษุและฆราวาสทุกท่าน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการจัดพิธีกรรมและในด้านการสวดเบิกทุกท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และพระคุณบิดาและมารดา ที่ได้ให้กำลังใจและส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาพระพุทธศาสนาทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้ได้เข้าใจในชีวิตมากขึ้น วิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอบูชาพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา ตลอดจนผู้มีพระคุณและญาติโยมทุกท่านที่มีส่วนในการอุปถัมภ์ให้กำลังใจ ส่งเสริมเกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วยดีเสมอ ขอทุกท่านเจริญไปด้วยอายุวรรณะ สุขะ พละ เทอญ

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ในการศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาอิทธิพลของบทสวดเบิกที่มีต่อความเชื่อและหลักพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑) พิธีกรรมสวดมนต์นั้นแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาพุทธศาสนิกชนจึงให้ความสำคัญ ดังนั้นคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้และสร้างความศรัทธาให้กับพุทธศาสนิกชนในการจัดพิธีกรรมสวดเบิกเพื่อนำไปเผยแพร่ต่อไป

๒) พุทธศาสนิกชนล้านนาส่วนใหญ่รู้แต่พิธีกรรมสวดเบิกซึ่งไม่รู้บทสวดหมายถึงอะไร ผู้รู้และนัก

ปราชญ์ควรอธิบายและให้ความหมายทุกครั้งเมื่อมีการสวดเบิก

๓) หลักธรรมในบทสวดเบิกนั้นมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องหลายประการ ดังนั้นควรเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ต่อการเผยแผ่ให้เกิดความเข้าใจแก่พุทธศาสนิกชน

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หากทำวิจัยสวดเบิกในครั้งต่อไปผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินวิจัยในลักษณะดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาทัศนคติและความพึงพอใจของบทสวดเบิกของพุทธศาสนิกชนว่ามีความพึงพอใจมาน้อย
แค่ไหน

๒) ควรศึกษาและเปรียบเทียบการสวดเบิกและการสวดมนต์สามัญมีความเหมือนและแตกต่างกัน
อย่างไร

๓) ควรศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดเบิกมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

บรรณานุกรม

ชวน เพชรแก้ว. การศึกษาวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๐.

สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินทวงการพิมพ์ จำกัด,
๒๕๔๒.

รวมพล บุญตัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหิดล.

การศึกษาคติธรรมประเพณีงานศพของชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่
อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

THE STUDY OF EPITOMIZES TRADITIONAL THE FUNERAL OF (NYAH-KUR)
BANRAI THEPSATHIT DISTRICT IN CHAIYAPHUM

พระครูวาปีชัยธรรม (อริวัฒน์ รวีวณโณ / ไชโย) *

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาลักษณะเกี่ยวกับประเพณีงานศพในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการจัดประเพณีงานศพของชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ และ (๓) เพื่อศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพของชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ พบว่า

วิธีการปฏิบัติต่อพระศพหรือศพที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นการปฏิบัติที่มีความเชื่อของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญในการนำไปปฏิบัติ และดูเหมือนว่าการปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระมหากษัตริย์นั้นจะมีพิธีกรรมที่สลับซับซ้อนตามอิทธิพลที่ได้รับจากพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ โดยนิยมนำผ้าขาวมาพันรอบตัวศพหรือพระศพ ก่อนนำแห่รอบเมืองแล้วจึงนำไปฝังเชิงตะกอน พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ถูกนำเข้ามายังประเทศไทยพร้อมกับพระพุทธศาสนามาแต่โบราณกาล

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านไร่ ในอดีตเมื่อมีคนตายไม่ว่าจะตายลักษณะใดก็ตามชาวญ้อกรจะนำปากไม้ไผ่มาหุ้มห่อศพใช้เถาวัลย์รัดช่วงศีรษะ เอว และข้อเท้า นำไปฝังใกล้บริเวณบ้าน จากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันรื้อถอนบ้านไปปลูกใหม่แต่ไม้ไกลจากที่เดิมนี้ ชาวญ้อกรบ้านไร่จะปลงศพแบบฝังกับผู้ตายและไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากชาวบ้านไร่ถือผี ต่อมาเมื่อมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ไทยโคราช ได้เข้ามาอาศัยอยู่พื้นที่เดียวกันทำให้ชาวญ้อกรบ้านไร่รับเอาวัฒนธรรมเข้ามาปรับเปลี่ยนจึงทำให้ขั้นตอนวิธีการเกี่ยวกับผู้ตายมีความซับซ้อนมากขึ้น ผลจากการรับเอาวัฒนธรรมจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ไทยโคราช ทำให้พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายปลงศพแบบเผากับผู้ตายในทุกกรณี

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านไร่ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อความคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างเป็นผู้รับและผู้ให้ระหว่างผู้ตายกับสังคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกันเสมอตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ: คติธรรม, ประเพณีงานศพ, ชาวญ้อกร

Abstract

The objectives of this thesis are threefold: (1) to study the Dhamma associated with Buddhist funeral tradition, (2) to study funeral tradition of NyahKur people at Ban Rai Sub-district, Thep Sathit District, Chaiyaphum Province, and (3) to study of epitomizes traditional the Funeral of (Nyah-Kur) Banrai Thepsathit District In Chaiyaphum.

The results show that the procedure done to the corpse of ordinary or high-ranking persons depends largely on the belief held in each region. It seems the procedure done to the corpses of the Buddha and kings in those days was sophisticated, due to the influence of Brahman rituals, in which corpses were shrouded in a plain white sheet, followed by a procession around the town until reaching the funeral pyre, where the procession was ended. This funeral ritual then reached Thailand together with Buddhism and has become important rituals since ancient times.

In the past, no matter what the corpses appeared to be, NyahKur People would cover the corpses using strips of split bamboo, use vine to bind their heads, waists, and ankles, then bury them near their houses, which would later be disassembled and reconstructed in nearby area by their family members. The rural NyahKur would bury the dead without performing religious rituals, since they worshiped spirits. When Tai-Lao and Tai-Korat ethnic later settled down in the same region, the rural NyahKur adopted their rituals. Burial were then changed to cremation in all cases.

Funeral tradition of rural people reflects the relationship between rituals and people with differences in race, religion, language, custom and tradition, all of which needs to be changed in order for each ethnic group to survive. Funeral tradition also reflects the give-and-take relationship between the dead and society, politics, governance, economy and environment in the community. These parts are all connected, and they change as fast as the pace of the overall situation.

Keywords: Dhamma Proverb, traditional the funeral, Nyah-Kur

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก คือ ทรงพระราชทานความอุปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ ถึงแม้พระองค์จะนับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม ศาสนาทุกศาสนามีหลักคำสอนที่แตกต่างกันแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันนั่นก็คือสอนให้ปฏิบัติเป็นคนดีสามารถใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ศาสนาแต่ละศาสนาจะอยู่ได้นั้นย่อมมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ คำสอน พิธีกรรม ผู้สืบทอด และผู้ปฏิบัติ

เป็นต้น พิธีกรรมถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของศาสนา เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนเกิดศรัทธา ในศาสนามากขึ้น ทุกศาสนามีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปตามหลักคำสอนของศาสนานั้นๆ สำหรับศาสนาพุทธถือเป็นศาสนาหลักที่คนไทยนับถือมากที่สุด มีการปฏิบัติพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเรียกว่าทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญต่างๆ เป็นต้น แต่มีพิธีกรรมหนึ่งซึ่งทุกคนหนีไม่พ้นนั่นก็คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ซึ่งถือเป็นวัฏจักรของชีวิตไม่มีใครสามารถหนีพ้นได้ เมื่อมีการเกิดขึ้นกับใครก็ตามญาติหรือคนใกล้ชิดผู้ตายจะมีการประกอบพิธีกรรมไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน หรือที่วัดทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของญาติหรือคนใกล้ชิด^{๕๒๐}

ความเชื่อเกี่ยวกับความตายเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิตที่ทุกคนกลัวและหาคำตอบว่า เหตุใดจึงต้องตาย และตายแล้วไปไหนมนุษย์จึงพยายามสร้างความเชื่อเกี่ยวกับการตายหลายประการเพื่อช่วยขจัดความกลัวนั้นแยกออกได้ ดังนี้ สาเหตุของการป่วยไข้หรือภัยที่นำไปสู่ความตาย สาเหตุที่ทำให้คนตายมีหลายอย่างเช่น เจ็บป่วยด้วยโรคและถึงแก่ความตายเองหรือตายด้วยอุบัติเหตุ ความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าปฏิบัติต่อผีเรือนไม่ดีก็ทำให้เจ็บป่วยถ้าไม่แก้ไขให้ถูกทางจะถึงแก่ความตายหรือหากถูกทำคุณไสยบางอย่างอาจถึงแก่ความตายได้ ส่วนประกอบของการมีชีวิตและความแตกต่างที่เกิดขึ้นได้แก่ การมีรูปร่าง และมีจิตใจ ผู้ที่มีชีวิตจะต้องมีทั้ง ๒ ส่วนประกอบกัน รูปร่างของผู้มีชีวิตสามารถสัมผัสได้เช่น เคลื่อนไหวได้ มีลมหายใจมีเลือดมีเนื้อ แต่เมื่อตายแล้วรูปร่างก็จะเสื่อมสลายไป วิญญาณจะออกจากร่างและเชื่อว่าหลังจากตายแล้ววิญญาณจะรอไปเกิดใหม่ เมื่อถึงเวลาก็จะไปเกิดเป็นสิ่งที่มีความชีวิต เวียนว่ายอยู่แบบนี้เรื่อยไป จนกว่าจะหมดกรรมแล้วจึงไม่ต้องมาเกิดอีก

ตามธรรมเนียมไทยถ้าผู้ป่วยหนักและแน่ชัดว่าจะต้องตาย ผู้ดูแลควรจัดพระสงฆ์มาสวด หรือนำพระพุทธรูปมาตั้งไว้ให้ผู้ป่วยมองเห็นจัดเอาดอกไม้ธูปเทียนใส่่มือผู้ป่วยบอกให้ระลึกถึงพระคุณพระรัตนตรัย บอกผู้ป่วยให้ท่องพระอรหันต์ พระอรหันต์ โดยมีความเชื่อว่าเมื่อผู้ป่วยสิ้นใจจะเข้าไปเกิดในภพภูมิที่ดี ปัจจุบันส่วนใหญ่ในประเทศไทยมีการจัดงานศพ ดังนี้ การจัดงานศพในเบื้องต้นคือ ใช้ผ้าคลุมศพตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า จัดกระถางธูปเทียน เคารพศพ นิมนต์พระสงฆ์หนึ่งรูปมาบังสุกุลผู้ตาย (กิริยาที่พระภิกษุทำพิธีซักผ้าจากศพด้วยการปลงกรรมฐาน) โดยมีผ้าทอดที่ศพหนึ่งผืนแล้วติดต่อเจ้าอาวาสที่จะนำศพไปจัดที่วัด แจ้งแพทย์แผนปัจจุบันมาชันสูตรศพ บันทึกลงในใบรับรองการถึงแก่กรรม นำใบรับรองไปแจ้งเจ้าหน้าที่เทศบาลท้องถิ่นภายใน ๒๔ ชั่วโมงเพื่อให้ออกใบมรณะบัตร สิ่งที่ต้องเตรียมในการจัดการศพ ได้แก่ หีบไม้ กระจาดขางสำหรับปูกันหีบ การกรุด้านข้างหีบ ด้ายดิบมัดศพ ผ้าขาวห่อศพ ๑ ผืน เสื้อผ้าแต่งศพ ๑ ชุด ดอกไม้ธูปเทียนสำหรับใส่มือศพ ถุงเล็กสำหรับใส่เหรียญบาทหรือของมีค่าในปากศพ การอาบน้ำศพเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและเครือญาติ เอาน้ำมาต้มใส่ไปไม้สกลงไปด้วยจะเป็นใบอะไรก็ได้ เมื่อเดือดแล้วตั้งทิ้งไว้ หรือเติมน้ำเย็นให้อุ่นพออาบได้ เริ่มอาบศพด้วยน้ำร้อนก่อนแล้วตามด้วยน้ำเย็น ใช้สบู่ออกสิ่งสกปรกออกจากร่างกาย แล้วใช้ผ้าเช็ดตัว การอาบน้ำถ้าไม่สะดวกในการตมน้ำจะใช้ขันธรรมดาก็ได้ เมื่ออาบเสร็จใช้ผืนกับผืนใบมะกรูดดำคั้นเอาแต่น้ำทาตามร่างกายให้ทั่ว ถ้าเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมักเอาผ้าขาวขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้ามาซับรอยเท้ารอยมือรอยหน้าสำหรับให้ลูกหลานเก็บไว้เคารพบูชา เมื่ออาบน้ำเสร็จเอาเครื่องแต่งตัวที่ผู้ตายชอบมาใส่ให้ผู้ตายใช้น้ำอบไทยน้ำหอมประพรมศพเพื่อจะจัดการรดน้ำศพต่อไป^{๕๒๑}

การจัดงานศพให้แก่คนตายมีการอาบน้ำศพเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและขอขมาผู้ตายก่อนจะบรรจุศพใส่โลง และมีการนิมนต์พระมาสวดมีการกำหนดวันเผาศพจะเห็นได้ว่าการกระทำทุกอย่างที่จัดให้กับคน

^{๕๒๐} ประชิต สกุนะพัฒน์, ศาสนพิธี, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๔๖ - ๔๗.

^{๕๒๑} อานาจ แก้วงาน, ธวัช มระณัง ความตายเป็นของยั่งยืน, (วารสารราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๕๐.

ตายนั้นจะเตรียมและทำทุกอย่างให้ดีที่สุดสำหรับคนตายเพราะถือว่าเป็นการทำให้ครั้งสุดท้ายก่อนที่จะนำไปเผา เชื่อว่าการอาบน้ำศพเป็นการทำความสะอาดร่างกายครั้งสุดท้ายเพื่อให้ร่างกายไร้มลทิน และแต่งกายคนตายให้สวยงามเวลาจากโลกไปจะได้มีเสื้อผ้าใส่ส่วนใหญ่จะเลือกชุดที่ผู้ตายชอบที่สุด ความตายเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิต ที่ทุกคนกลัวและหาคำตอบว่า เหตุใดจึงต้องตายและตายแล้วไปไหนมนุษย์จึงพยายามสร้างความเชื่อเกี่ยวกับการตายหลายประการเพื่อช่วยขจัดความกลัว และได้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดการศพซึ่งมีความหลากหลายมากมาย ตามแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากนอกเหนือจาก ชาวจีน ชาวเขา ชาวญวนอพยพ และชาวไทยมุสลิมแล้ว ยังมีชนกลุ่มน้อยกลุ่มเล็ก ๆ ที่อาศัยกระจุกกระจายอยู่ทั่วประเทศ แต่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นไทยไปเกือบหมดสิ้นแล้ว เช่น พวกมอญและพวกญวนเก่าที่อพยพหลบภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์^{๕๒๒} สำหรับในภาคอีสานของประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมหลากหลายชนิดซึ่งอยู่อย่างกระจุกกระจายทั่วไป ประชากรประมาณร้อยละ ๘๕ เป็นชาวไทยอีสานหรือไทยลาวนอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อีกหลายกลุ่ม เช่น ย้อผู้ไทย โข บรู เยอ ญ้อกูร แสก กะเลิง โย้ย พวน ข่า^{๕๒๓} ชนกลุ่ม ดังกล่าวโดยส่วนใหญ่ได้ปรับตัวผสมกลมกลืนกับสังคมท้องถิ่นและสังคมไทยจนแทบไม่เห็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มแล้ว แต่ยังมีบางกลุ่มที่รักษารูปแบบวิถีชีวิตตามครรลองวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มไว้ได้ค่อนข้างมากบางกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนให้ฟื้นฟูขนบประเพณีขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและเป็นการเสริมสร้างสีสันให้แก่สังคมส่วนรวมของท้องถิ่นและประเทศด้วย โดยปกติแล้วชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัด ปรากฏให้เห็นได้หลายกรณี เช่น ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม การประกอบอาชีพ อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาลการเจ็บป่วย นันทนาการการบันเทิงตลอดจนงานศิลปกรรมในแขนงต่าง ๆ วิถีชีวิตโดยปกติของชนกลุ่มน้อยในภาคอีสานเป็นวิถีชีวิตแบบสังคมชนบทที่เรียบง่าย สมถะ พึ่งพาธรรมชาติ^{๕๒๔}

ญ้อกูร หรือชาวบน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เนียะกัวร์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของจังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา และเพชรบูรณ์ ซึ่งหากมองเผิน ๆ คนเหล่านี้คือ ชาวบ้านธรรมดาที่ทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ แต่ในความเป็นจริงน้อยคนนักที่จะรู้ว่าท่ามกลางกลุ่มคนไทยและคนลาวอีสานที่อยู่ปะปนกันนั้น มีคนกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มานานและรู้จักพื้นที่นี้ดีกว่าใคร คนส่วนใหญ่เรียกพวกเขาว่า “คนดง” หรือ “ชาวบน” แต่สำหรับพวกเขา เรียกตัวเองว่า “ญ้อกูร” ซึ่งหมายถึง “คนภูเขา” (ญ้อ แปลว่า คน กูร แปลว่า ภูเขา) ส่วนจังหวัดเพชรบูรณ์ เรียกว่า “ละว้า” ในเขตจังหวัดนครราชสีมาและชัยภูมิ เรียกว่า ชาวบน หรือ คนดง ชาวญ้อกูร ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณ ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา เขตอำเภอปักธงชัย หมู่บ้านที่พบในปัจจุบันได้แก่ บ้านกลาง บ้านพระบึง บ้านวังตะเคียน ฯลฯ จังหวัดชัยภูมิพบในเขตอำเภอเทพสถิต ได้แก่บ้านวังอ้ายโพธิ์ บ้านวังอ้ายคง บ้านไร่ บ้านเสลียงทอง บ้านวังตาเทพ บ้านน้ำลาด บ้านท่าโป่งบ้านโคกสะอาด บ้านสะพานหิน อำเภอบ้านเขว้า ได้แก่บ้านวังกำแพง บ้านหนองอ้อ ฯลฯ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ บ้านน้ำเลา บ้านห้วยไคร้ บ้านท่าดัวง อำเภอเมือง รวมทั้งหมด ๒๓ หมู่บ้าน ซึ่งเดิมพบมากกว่าในปัจจุบัน แต่ได้ถูกกลืนหรือย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่นหมด^{๕๒๕} แต่เดิมนั้น ชาว

^{๕๒๒} ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: แพรววิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

^{๕๒๓} บุญยงค์ เกศเทศ, วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์, (อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์การพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๕๒๔} ทวี ถาวโร, การศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๕๒๕} ปรีชา อุยตะกุล และกนก โตสุรัตน์, สังคมและวัฒนธรรมของชาวบน, (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น,

ญฮฎุรเป็นพรานป่า มักย้ายถิ่นที่อยู่ไปเรื่อย ๆ เคยอาศัยอยู่ในบริเวณป่าแถบเทือกเขาพังเหย ซึ่งมีอาณาบริเวณคาบเกี่ยวต่อเนื่องกัน ๓ จังหวัดปัจจุบันก็ยังพบชาวญฮฎุรได้อาศัยอยู่ในเขต ๓ จังหวัดนี้ บริเวณใจกลางของประเทศไทย โดยอยู่บนขอบที่ราบสูงโคราช และพื้นที่ราบสูงในจังหวัดชัยภูมิ เขตติดต่อกับภาคเหนือและเขตติดต่อกับจังหวัดลพบุรี ซึ่งพบว่ามีจำนวนที่ลดลงเนื่องจากถูกกลืนโดยคนไทยเบ้ญ หรือไทยโคราช และคนลาวอีสานที่เข้าไปอยู่อาศัยปะปน และมีการย้ายถิ่นฐานกระจุกกระจายไปบ้าง ปัจจุบันมีชาวญฮฎุร หลงเหลือประมาณ ๖,๐๐๐ คน เท่านั้น ด้วยข้อจำกัดและความจำเป็นข้างต้นหากไม่มีแนวทางการอนุรักษ์ ไม่มีแนวทางการฟื้นฟูและแนวทางในการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญฮฎุร ที่เป็นสิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าในความเป็นชาวญฮฎุรให้ อนุชนรุ่นหลังได้พบได้เห็นว่ ครึ่งหนึ่งมีชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ที่เรียกตนเองว่า “ญฮฎุร” หรือ “ชาวตง” ก็จะไม่ปรากฏให้เห็นอีกต่อไป จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพของชาวญฮฎุร ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทลิต จังหวัดชัยภูมิ นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดศาสนาพิธีด้านการประกอบพิธีกรรมงานศพของชาวญฮฎุร ตามหลักพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีงานศพในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการจัดประเพณีงานศพของชาวญฮฎุร ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทลิต จังหวัดชัยภูมิ
๓. เพื่อศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพของชาวญฮฎุร ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทลิต จังหวัดชัยภูมิ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีลำดับและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีงานศพในพระพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาจากเอกสารที่เป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก และชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ตำรา คู่มือ หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ เพื่อนำข้อมูลมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) เพื่อศึกษาการจัดประเพณีงานศพของชาวญฮฎุร ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทลิต จังหวัดชัยภูมิ และเพื่อศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพของชาวญฮฎุร ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทลิต จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในภาคสนาม

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

๑. ผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในอำเภอสทลิต จังหวัดชัยภูมิ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก เป็นสถานที่ชาวญฮฎุรได้อาศัยอยู่

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๒.๑ กลุ่มประชากร ได้แก่ ชาวญฮฎุรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ

๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย ประกอบด้วย

๑) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) คือ ผู้อาวุโสที่เป็นญฮฎุร ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน

และสามารถลำดับเรื่องราวของชุมชนทราบประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ฮกกร วิถีชีวิตผู้ฮกกร วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ โดยผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกโดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ จำนวน ๔๙ คน ดังนี้

- (๑) ผู้อาวุโสที่เป็นผู้ฮกกรหมู่บ้านละ ๓ คน รวม ๒๑ คน
- (๒) ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้ฮกกร หมู่บ้านละ ๑ คน รวม 7 คน
- (๓) ประชาชนชาวบ้านที่เป็นผู้ฮกกรหมู่บ้านละ ๓ คน รวม ๒๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกโดยกำหนดเป้าหมาย ผู้ให้การสัมภาษณ์กลุ่มครอบครัวที่เป็นผู้ฮกกร ซึ่งเป็นกลุ่มที่คาดว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลในเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดประเพณี งานศพ และคตินิยมจากประเพณีงานศพของชาวผู้ฮกกร ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทิงพระ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๓๔ คน ดังนี้

- (๑) ชาวบ้านที่เป็นผู้ฮกกรหมู่บ้านละ ๓ คน รวม ๑๑ คน
- (๒) กลุ่มแม่บ้านที่เป็นผู้ฮกกร หมู่บ้านละ ๓ คน รวม ๑๑ คน
- (๓) ครูที่สอนในหมู่บ้านผู้ฮกกรหมู่บ้านละ ๑ คน รวม ๗ คนและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วน

ตำบลในหมู่บ้านผู้ฮกกรของจังหวัดชัยภูมิจำนวน ๕ คน

ตารางรายชื่อกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อ	ตำแหน่ง
๑. นายสำเนียง บุญนำรุ่งเรือง	กำนันตำบลบ้านไร่
๒. นายชาญชัย เกี้ยวสันเทียะ	สารวัตรกำนัน
๓. นายจติรติ กกกกลาง	สารวัตรกำนัน
๔. นายสิทธิ์ ยังกกลาง	แพทย์ตำบลบ้านไร่
๕. นายสิทธิศักดิ์ ทองสะอาด	ผู้ใหญ่บ้าน (บ้านไร่ หมู่ ๑)
๖. นางสาวสุรดา บัวเปีย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (บ้านไร่ หมู่ ๑)
๗. นายพนม จิตรจางาน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (บ้านไร่ หมู่ ๑)
๘. นายสิทธิพร พานนิยา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (บ้านไร่ หมู่ ๑)
๙. นายชัยยศ เพียรพิทักษ์	ผู้ใหญ่บ้าน (บ้านไร่พัฒนา หมู่ ๑๑)
๑๐. นางสาวสมัย มีระหันนอก	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (บ้านไร่พัฒนา หมู่ ๑๑)
๑๑. นายเล็ก ศรีนาค	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (บ้านไร่พัฒนา หมู่ ๑๑)
๑๒. นายล้วน ชำนาญสิงห์	ผู้ใหญ่บ้าน (บ้านลำปอแดง หมู่ ๑๓)
๑๓. นายสุริยา ช่างเหล็ก	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (บ้านลำปอแดง หมู่ ๑๓)
๑๔. นายวัชชัย แสนเลิศ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (บ้านลำปอแดง หมู่ ๑๓)
๑๕. นายอำนาจ กุมนุนทด	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่
๑๖. นายดิเรก เพชรชนะ	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่

ชื่อ	ตำแหน่ง
๑๗. นายจุฬารณณ์ เพ็ญแข	เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่
๑๘. นายอุดมทรัพย์ ทิพย์อักษร	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่
๑๙. นายพูนศักดิ์ นามโคตร	รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่
๒๐. นายแก่น ยี่จัตุรัส	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ หมู่ ๑
๒๑. นายเปลี่ยน เย็นจัตุรัส	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๒. นางอยู่ ดุเกษตร	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๓. นายแลด มีเพชร	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๔. นางหอม ญาตริรักษ์	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๕. นายเต็ม โยจัตุรัส	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๖. นายดี ประทุมวงษ์	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๗. นายหล้า มดจัตุรัส	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๘. นางแต้ว ญาตริรักษ์	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๒๙. นางคำ จันทรมิม	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๓๐. นายดี แยกจัตุรัส	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๓๑. นายประยูร มงทองกลาง	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๓๒. นางเนาะ แดงจัตุรัส	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่
๓๓. นางมิต วงษ์ศรี	ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลบ้านไร่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาเรื่องการศึกษาชาติธรรมจากประเพณีงานศพของชาวญ้อตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งมีคำถามกำหนดไว้แน่นอน การนำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างไปใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของการจัดงานฌาปนกิจศพในพื้นที่วิจัย โดยสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การสร้างเครื่องมือ เริ่มศึกษาจากเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย จากนั้นให้นำผลการวิเคราะห์ที่ได้จากแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการศึกษาเบื้องต้นมาสร้างกรอบเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

การทดสอบเครื่องมือด้วยวิธีการนำแบบสอบถามไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้มีความถูกต้องของภาษาและความครอบคลุมเนื้อหา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๑) ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยทำการศึกษาจากเอกสาร ได้แก่ ตำรา คู่มือหนังสือ บทความ อินเทอร์เน็ต รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์

ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวความคิดการวิจัย

๒) การเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาเชิงลึกในพื้นที่วิจัยกับ กลุ่มผู้รู้ โดยการใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

๓) ขอบหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครราชสีมา เพื่อใช้ประกอบการขออนุญาต ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

๔) การสัมภาษณ์ (Interview) คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถามกำหนดไว้ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ด้วยตนเองการจัดบันทึก (Field Note) โดยดำเนินการบันทึกทุกครั้งพร้อมๆกับใช้เครื่องมือประกอบการบันทึกข้อมูล เพื่อช่วยรวบรวมรายละเอียด ซึ่งได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลนั้นเป็นความลับ

๕) รวบรวมแบบสอบถามที่ได้คืนมา ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์เพื่อใช้ดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและจัดกระทำข้อมูลเรียบร้อยแล้วจากการสัมภาษณ์ นอกจากนั้นได้บันทึก ข้อมูลลงในสมุดบันทึกในลักษณะบรรยาย เพื่อสรุปผลการศึกษา พร้อมกับวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) จัดกลุ่มเอกสารที่จะวิเคราะห์ สักเคราะห์ออกเป็นกลุ่มข้อมูลต่างๆ

๒) นำข้อมูลจากกลุ่มเอกสารมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปประเด็น

๓) วิเคราะห์ข้อมูลจาก แบบสัมภาษณ์ โดยจะประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ข้อเสนอแนะที่ได้ นำมาวิเคราะห์ในลักษณะเชิงบรรยาย และวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการสร้างข้อสรุป

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งนำเสนอข้อมูลในลักษณะวิธี การพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ สรุปประเพณีการตายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การตายคือการที่มนุษย์สิ้นลมหายใจ จิตออกจากร่างนอนสงบนิ่งไม่ไหวติงไม่หวนกลับฟื้น คือการตาย ร่างกายของคนเรามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตั้งแต่เด็กเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เรียกว่าตายจริง ส่วนที่หมดลมหายใจนั้นเป็นการตายสมมติ จิตเคลื่อนย้ายออกจากร่าง มีบาป บุญ ติดตัวไป จิตเกิด ดับ ตลอดชั่วขณะเป็นกฎแห่งกรรม การเตรียมตัวก่อนตายต้องเตรียมตั้งแต่เด็ยนี้ เตรียมสอนลูกหลานให้เรียนหนังสือหาวิชาความรู้ใส่ตัว สอนลูกหลานให้มีคุณธรรมประจำจิต หมั่นเจริญ กุศลภาวนา ฝึกสติปัญญา ๔ สามารถรู้กฎแห่งกรรมของตนเองจะได้แก้ไขปัญหาของชีวิต และพึ่งพาตนเองได้ การ สอนของคุณแก่ผู้มีพระคุณบิดามารดาเป็นการเตรียมตัวก่อนตายอย่างดีที่สุด

การสอนให้ระลึกถึงความตายในชีวิตประจำวันมีปรากฏมากแห่งในพระไตรปิฎกการทำความเข้าใจชีวิต เกี่ยวกับความตาย ซึ่งการสอนเรื่องความตายนี้มุ่งเพื่อให้เข้าใจชีวิตว่าชีวิตมีลักษณะอย่างไร ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ โง่ และฉลาดทั้งหมด ย่อมไปสู่อำนาจความตาย มีความตายรออยู่ข้างหน้า พระพุทธเจ้าตรัส ถึงความตายว่าเป็นหนึ่งในเหตุ ๕ ประการ ที่ปรากฏอยู่บนโลกมนุษย์ โดยสอนให้พิจารณาว่าแม้ตัวเราก็คมีความ

ตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา ทางใจ พระพุทธเจ้าเน้นย้ำให้ระลึกถึงความตายว่า จะมีเกิดขึ้นแก่มนุษย์ทุกคนแม้ขณะที่เคี้ยวข้าวคำหนึ่งกลืนกิน แม้ขณะที่หายใจเข้าและหายใจออก หรือหายใจออกแล้วหายใจเข้า

มรณานุสติ คือการนึกถึงความตายเป็นอารมณ์ การนึกถึงซึ่งความตาย จะช่วยในการลดมานะละทิฐิ เข้าถึงธรรม ดับความโลภความโกรธความหลงได้ คือ เมื่อเรานึกถึงว่าเราต้องตาย และเมื่อตายแล้วก็ไม่สามารถเอาอะไรไปด้วยได้ ความโลภในทรัพย์สมบัติทั้งหลายก็เบาบาง หรือเมื่อความโกรธเกิดขึ้นเมื่อนึกถึงความตายก็คิดว่าไม่นานเราก็ต้องตายจากกัน แล้วเราจะโกรธไปทำไม ความโกรธก็ดับลงไปได้ด้วยมรณานุสติ ความหลงคือความไม่รู้จริงถ้าเราไม่เคยนึกถึงความตายเลย อาจเป็นผู้ประมาททำแต่บาปสร้างแต่กรรมชั่ว หรือไม่ทำความดีเพราะหลงระเหิงว่าเรายังหนุ่มอยู่ยังมีเวลาอีกมาก บุญเดียวค่อยทำก็ได้ ถ้าเรานึกถึงความตายอยู่เนืองๆ ความหลงก็จะระงับดับลงได้ การนึกถึงซึ่งความตายจึงเป็นประโยชน์มาก

๔.๒ การจัดพิธีงานศพของชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

พิธีปลงศพแบบเผา หลังจากการทำพิธีต่ออายุแล้วผู้ป่วยไม่หายใกล้จะหมดลมหายใจญาติพี่น้องที่จัดเตรียมดอกไม้รูปเทียนบรรจุกรวยใบตอง ให้ผู้ป่วยประนมมือและระลึกถึงพระพุทธคุณ ซึ่งหมายถึงการบอกหนทางครั้งสุดท้าย เมื่อผู้ป่วยสิ้นใจจุดเทียนไว้ทางศีรษะศพ ส่วนศพนั้นให้ผ้าคลุมตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้ามิดชิดและไม่ให้เห็นตา ถ้าผู้ป่วยตายในเวลากะทันหันมีค่าน้ำแล้วมักจะเอาผ้าคลุมศพไว้และต้องคอยระวังอย่าให้แมวกระโดดข้ามศพได้ถือว่าถ้าแมวข้ามศพ จะทำศพลุกขึ้นได้ จึงต้องป้องกันปิดประตู หน้าต่างให้มิดชิด และหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตก เสื่อก็กกลับด้านให้ศพนอน ชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่ต้องเตรียมอุปกรณ์สิ่งของต่างๆที่ใช้ในขณะอาบน้ำศพ เสื้อผ้าสำหรับไว้แต่งตัวศพ แล้วนิมนต์พระมาทำน้ำพระพุทธรมนต์ การอาบน้ำศพจะยกศพวางไว้บนเตียง ให้ศพนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ผลัดเสื่อผ้าเดิมออก แล้วอาบน้ำศพด้วยน้ำธรรมดาเหมือนคนปกติโดยลูกๆ หลานๆ ญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดช่วยกันเพื่ออาบน้ำชำระศพให้สะอาด ต่อจากนั้นอาบน้ำด้วยน้ำพุทธรมนต์ที่ผสมใบมะกรูด การอาบน้ำศพต้องรดน้ำจากศีรษะลงมาตลอดจนถึงปลายเท้า เสร็จแล้วก็เช็ดแล้วเปลี่ยนเสื่อผ้าที่เตรียมไว้ พิธีเผาศพ ปัจจุบันไม่ว่าคนตายจะตายในลักษณะใดก็ตามจะใช้วิธีการเผาเพียงอย่างเดียว เพราะสะดวกต่อญาติพี่น้องที่จะมาช่วยศพ เพราะต่างคนต่างต้องกลับไปทำงานของตน จึงทำให้พิธีการปลงศพแบบเผานิยมใช้มากกว่าปัจจุบัน หลังจากนำศพไปเผาแล้วสำหรับคนที่หามกลับมาอนั้นจะต้องทำพิธีผู้ซื้อต่อแขน หรือจัดทำบายศรีให้ซึ่งมีอุปกรณ์ต่างๆได้แก่ ไข่ต้ม ๑ ฟอง ข้าวเหนียว ๑ ปั้น และด้ายสำหรับผูกโดยผู้อาวุโส ทำพิธีผูกแขนให้หรือจะให้พระสงฆ์ที่นิมนต์มาสวดที่บ้าน ในตอนเย็นวันนั้นเป็นผู้ผูกแขนให้ก็ได้ แล้วให้ญาติของผู้ตายนำไข่ และปั้นข้าวเหนียวมาวางไว้ของผู้ถูกผูก และให้ศีลให้พร ให้วันนอนของคนที่เป็นหามศพกลับมาอยู่กับกับตัว ต้องนำมากองรวมกันเพื่อจะให้พระสงฆ์ที่มาสวด ปัดเสนียดจัญไร ก่อนจะนำกลับไปส่งคืนเจ้าของ เครื่องมือ อุปกรณ์และนำไปใช้ชีวิตประจำวันต่อไป

๔.๓ สรุปลักษณะธรรมจากประเพณีงานศพของชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ จากการวิเคราะห์คติธรรมจากประเพณีงานศพของชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ได้พบว่าตามคติความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายชาวญ้อกร ตำบลบ้านไร่ในอดีตนับถือผี และมีทั้งผีดี ผีร้ายทำให้ชาวบ้านเกรงกลัวต่ออำนาจของสิ่งที่ลึกลับที่จะเกิดกันตน เพราะอำนาจลึกลับมีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวญ้อกร การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อจะทำตามจารีตประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยมีความเชื่อกับโลกหน้าว่ามีจริง ถ้าใครทำกรรมดีในชาตินี้ตายไปแล้วชาติหน้าได้ขึ้นสวรรค์ ใครทำกรรมชั่วไว้ตายไปจะตกนรก เมื่อเกิดความ

เจ็บป่วย และไม่มีวิธีการรักษาให้ผู้ป่วยหายได้ก็จะทำพิธีกรรมต่ออายุให้กับผู้ป่วยที่ใกล้ตาย คือ พิธีค้าโพธิ์ เพราะเชื่อว่าเมื่อได้ทำพิธีกรรมนี้แล้วจะทำให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วยเร็วขึ้น แต่เมื่อตายลงชาวภูธร เชื่อว่าผู้ตายมีความต้องการคล้ายกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และกลัววิญญาณของผู้ตายจะมารังควานแสดงถึงความกตัญญูทเวทียของคนที่เกี่ยวกับผู้ตาย

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในการปฏิบัติงาน และการดำเนินชีวิต เนื่องจากการพัฒนาคนที่ดีที่สุด ต้องใช้กระบวนการอบรมกลุ่มเกลาทางสังคม ในการหล่อหลอมพฤติกรรมซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมในองค์กร หรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรมองค์กร” จะเป็นเป้าหมายที่ดีที่สุดยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด

๒. หน่วยงานทุกองค์กรควรทำแผนพัฒนาบุคลากรของตนเองให้สอดคล้องกับนโยบาย และยุทธศาสตร์ขององค์กร โดยเฉพาะพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา และต้องดำเนินการให้ครอบคลุม ทุกตำแหน่ง ทุกสายงาน ทุกระดับอย่างทั่วถึง โดยใช้กระบวนการสำรวจความจำเป็นในการพัฒนา และฝึกอบรมอย่างถูกต้องเพื่อให้ได้ข้อมูลในการจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรที่ตรงตามความ ต้องการ และจำเป็นต่อองค์กรอย่างแท้จริงซึ่งจะทำให้บุคลากรที่อยู่ในองค์กรมีประสิทธิภาพ

๓. ควรมีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการนำหลักภาวะนา ๔ มาปรับประยุกต์ใช้จริงในการปฏิบัติงาน หรือการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงประสิทธิภาพของบุคลากรในทุกระดับต่อไป

๔. การศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บุคลากรในระดับต่างๆ ของหน่วยงานมีคุณสมบัติตามหลักภาวะนา ๔ หรือไม่ และควรมีการส่งเสริมให้เกิดพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิตใจ และ

๕. การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการจัดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถมีบุคลากรที่เพียงพอพร้อมด้วยกาย วาจา และใจ อย่างสมบูรณ์

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรทำการศึกษาวิจัยเรื่องดังต่อไปนี้

๑. ผู้ที่สนใจศึกษาวิจัยสามารถนำความรู้การวิจัยไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมหรือเป็นแนวทางในการศึกษาปริศนาธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอื่นๆ ได้

๒. ผู้ที่สนใจศึกษาวิจัยสามารถนำความรู้การวิจัยไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เรื่องรูปแบบการปฏิบัติที่เกี่ยวกับพิธีเกี่ยวกับความตาย

๓. ผู้ที่สนใจศึกษาวิจัยสามารถนำความรู้การวิจัยไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบปริศนาธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีการตายภาคอีสานกับภาคเหนือ

บรรณานุกรม

ประชิด สกุนะพัฒน์. ศาสนพิธี. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๔๘.

อำนาจ แก้วกังวาน. ฐวัง มະระณัง ความตายเป็นของยั้งยืน. วารสารราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๔.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๓๑.

บุญยงค์ เกศเทศ, วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์. อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์การพิมพ์, ๒๕๓๙.

ทวี ถาวร. การศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๐.

ปรีชา อวยตระกูล และกนก โตสุรัตน์. สังคมและวัฒนธรรมของชาวบน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๐.

อนันต์ ลิ้มปคุปตถาวร และคณะ. ญัฮกุรมอญโบราณแห่งเทพสถิต. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๙

หลักการใช้ทรัพย์ในพระพุทธศาสนาเพื่อลดปัญหาการเป็นหนี้ในสังคมไทย A STUDY OF PRINCIPLES OF DHAMMA FOR SOLVING OF THE INDEBTEDNESS PROBLEM IN THAI SOCIETY

พระอธิการธนากร สุภาจาโร *

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ เป็นการวิจัยเอกสารซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาปัญหาการเป็นหนี้ในสังคมไทย (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมการใช้ทรัพย์ที่ปรากฏในพุทธศาสนา (๓) เพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมการใช้ทรัพย์เพื่อลดการเป็นหนี้ ผลการศึกษาพบว่า

หนี้มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. ต้องมีเจ้าหนี้และลูกหนี้ ๒. ต้องมีความผูกพันทางกฎหมายที่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน ๓. ต้องมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เป็นหนี้คือ อบายมุขเพราะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลิตผลในกามคุณได้ง่าย มนุษย์ชอบปล่อยจิตใจไปตามกิเลส ฉะนั้นปัญหาการเป็นหนี้จึงเป็นปัญหาสำคัญที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้

การบริโภคทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ต้องบริโภคด้วยความจำเป็นมิใช่บริโภคเพื่อสนองตัณหา หลักการใช้ทรัพย์ในพระพุทธศาสนานี้ได้วางหลักการใช้จ่ายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น สงเคราะห์ตนเองเช่น ใช้จ่ายในคราวจำเป็นขณะเจ็บไข้ได้ป่วย ใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพ ต่อผู้อื่นเช่น ใช้จ่ายเพื่อสงเคราะห์ญาติ สมณะ อาจารย์หรือผู้มีพระคุณ การปฏิบัติต่อทรัพย์อย่างถูกต้องคือการได้รับความสุขของอกุศลไม่เดือดเนื้อร้อนใจจากการกระทำผิดที่ก่อความเดือดร้อน และบรรลุประโยชน์หรือเป้าหมายของชีวิตทั้งในปัจจุบันและในเบื้องหน้า ครั้นละโลกแล้วย่อมได้บังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ด้วยกายและจิตใจที่ผ่องใส สะอาด บริสุทธิ์

หลักการบริโภคทรัพย์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเป็นหลักที่ห้ามมนุษย์รู้จักใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่จ่ายตามใจของตนเอง และใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นที่เรียกว่าเป็นคุณค่าแท้ หลักการประยุกต์ใช้จ่ายทรัพย์มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดปัญหาเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงลงมือปฏิบัติใช้จ่ายทรัพย์อย่างมีเหตุผลตามความจำเป็น มีความพอเพียง จะเห็นว่าหากมีการนำหลักการใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ก็จะทำให้การเป็นหนี้ในสังคมไทย มีทางออกปัญหาการเป็นหนี้ก็จะหมดไปจากสังคมไทยในที่สุด

คำสำคัญ : การใช้ทรัพย์, การเป็นหนี้

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยนครราชสีมา

Abstracts

This research paper, which has 3 objectives: (1) to study the problem of indebtedness in Thailand (2) the principle of using agents that appear in Buddhism (3) to apply the principles of the estate to reduce. in debt The study indicated that

Debt has three key elements: 1. The creditor and the debtor must have a legal obligation 2. Causing 3. The rights and obligations on the property must be the subject of debt, what is most important is owed. vices that are easily enticed to enjoy wandering in carnality. The human mind likes to release the passion. Therefore, the issue of debt is a major problem that can not be resolved.

Consumption estate Buddhism is. Consumers have not consumed by the need to satisfy a passion. The agents used in Buddhism that has put the cost to provide benefits to themselves and to others. Veterans such as self You need to spend time with her illness. Expenses for work Others like Cost housing for ordinary teachers, relatives or a sponsor. To properly treat the estate is to be happy householder's not anxious to commit crimes suffered. And achieve goals in your life both now and in the foreground. But then the world would be born in the bliss of heaven with body and mind pure luminosity.

The consumer goods, which are mainly found in Buddhism, the man known to spend rationally. Not pay their own And spend what needs to be called genuine value. The application sends agents are needed to define the problem first. Then act estate expenses reasonably necessary. Self-sufficient The guiding principle is that agents spend Buddhism applied, it will owe in Thailand. There is a solution to the debt problems will vanish from society in Thailand.

Keywords: Using the wealth, the debt.

๑. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

สภาวะปัจจุบันการขยายตัวของสังคมอันเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ความเจริญทางด้านวัตถุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและขยายสู่ชนบท เป็นเหตุให้สังคมเมืองกับสังคมชนบทไม่แตกต่างกัน อบรมและสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มมากขึ้น เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้มีวิวัฒนาการที่ทันสมัยดึงดูดให้ประชาชนเกิดความต้องการ อีกทั้ง การใช้กลยุทธ์ทางการตลาดของผู้ประกอบการ เกิดกระแสนิยมที่กระตุ้นเตือนอยู่ตลอด กอปรกับ การที่รัฐบาลและผู้ประกอบการอื่นๆ เปิดโอกาสให้กู้ยืมและสะดวก แรงผลักดันดังกล่าว การเร่งเร้า การกระตุ้น ความอยากได้ ความอยากรวย ที่ผ่านสื่อต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความต้องการที่ขาดความยับยั้งชั่งใจ และสนองตอบความต้องการของตนเอง^{๕๒๗} ซึ่งส่วน

^{๕๒๗} เศรษฐสยาม, ลัทธิบริโภคนิยมกับชุมชน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อินเดียนสตรี, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐-๑๑, อ้างใน สามารถ เติจิวรงค์, “ค่านิยมและพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของข้าราชการครูที่มีหนี้สิน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

หนึ่งของการเปิดโอกาสให้มีการกู้หนี้ยืมสิน เพื่อจับจ่ายใช้สอย หรือซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ นั้น ล้วนเป็นการส่งเสริมให้เกิดเป็นหนี้ และเป็นทุกข์ในที่สุด

การเป็นหนี้อาจเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น การเป็นหนี้จากประกอบธุรกิจหนี้สิน การใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน หรือเป็นหนี้จากการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แต่โดยส่วนมากนั้น การเป็นหนี้มักเกิดจากสาเหตุใหญ่ ๓ ประการ คือ ยืมเงินมาใช้ในสิ่งจำเป็น ยืมมาลงทุน และยืมมาใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น^{๕๒๘} จะด้วยสาเหตุใดก็ตามดังกล่าว ถ้าเป็นหนี้แล้ว ต้องขวนขวายหาเงินมาใช้หนี้ ยิ่งต้องส่งเงินต้นหรือดอกเบี้ย แต่ไม่มีจะส่ง ยิ่งเป็นทุกข์ใจมาก เพราะฉะนั้น ถ้าใช้จ่ายให้พอเหมาะพอสอดกับฐานะ ไม่ใช้จ่ายเกินตัวจนต้องเป็นหนี้เป็นสินเขาแล้ว ก็จะมีความสุข เพราะฉะนั้น ความไม่เป็นหนี้จึงเป็นความสุขของผู้ครองเรือน ที่เรียกว่า อนุสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้

ปัญหาการเป็นหนี้ ถึงแม้จะเป็นปัญหาระดับบุคคลหรือระดับครัวเรือน แต่ในที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ กล่าวคือ หากประชาชนสะสมหนี้เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับที่สูงแล้ว ความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยก็จะลดลง ส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพต่ำลง เกิดปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน ผลที่ตามมาคือ ความเครียด ปัญหาครอบครัว เกิดอาชญากรรมการฆ่าตัวตาย^{๕๒๙} เป็นต้น การเป็นหนี้มีหลายรูปแบบ ทั้งเป็นหนี้ในระบบและนอกระบบ ซึ่งอยู่ที่ลูกหนี้จะเลือก การเป็นหนี้ไม่ว่าจะเป็นหนี้ในระบบหรือเป็นหนี้นอกระบบย่อมนำความทุกข์มาให้ ดังสุภาษิตที่ว่า อินหา ทาน์ ทุกข์ โลก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก^{๕๓๐}

ทางพระพุทธศาสนานั้น มีหลักธรรมที่เป็นแนวทางปฏิบัติ สามารถแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้ได้ เช่น การปฏิบัติตามหลักในการหาทรัพย์ หรือที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (หัวใจเศรษฐกิจ) คือ ๑. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น) ๒. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) ๓. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ๔. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)^{๕๓๑} ๕ หลักของ การดำเนินชีวิตเกี่ยวกับทรัพย์ เป็นการวางแผนการหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ ซึ่งการที่จะใช้จ่ายทรัพย์หรือบริหารทรัพย์ควรมีหลักในการปฏิบัติที่ดีและควรคิดให้รอบคอบเสียก่อน จึงจะคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด หลักในการแก้ไขปัญหานี้สอนในทางพระพุทธศาสนานั้น ยังมีอีกมาก เช่น การงดเว้นอบายมุข เป็นต้น เป็นหลักในการปิดกั้นทางรั่วไหลของทรัพย์ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ เพราะเมื่องดเว้นอบายมุขแล้วก็สามารถเก็บสะสมทรัพย์ที่หามาได้ อันจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ซึ่งสาเหตุใหญ่ของปัญหาทั้งหมดนั้น พุทธศาสนากล่าวว่าเกิดมาจากต้นหาของมนุษย์ หากบรรเทาและละต้นหาเสียได้ก็สามารถแก้ไขปัญหทั้งหมดได้^{๕๓๒} หากปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนแล้วย่อมสามารถแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้ได้นอกจากหลักธรรมที่กล่าวมาแล้วยังมีหลักคำสอนเรื่องความสันโดษ คือความยินดีพอใจในสิ่งที่ตนเองมีและ

^{๕๒๘} ฤทธิชัย แกมมณาค. “การแก้ปัญหาหนี้นอกระบบด้วยมุมมองทางพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. หัวหน้าสาขา วิชารัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๗.

^{๕๒๙} สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **หนี้สินครัวเรือน : ผลกระทบระดับประเทศ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/citizen/news/news_58.jsp [๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗].

^{๕๓๐} คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียง, **พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

^{๕๓๑} ดูรายละเอียดใน อ. สดตก อภิลูก นวก (ภาษาไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐ ๕๖๔.

^{๕๓๒} แพรภัทร ยอดแก้ว *การใช้พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ*. วารสารสยามวิชาการ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๕ (พฤศจิกายน ๒๕๕๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓)

สิ่งที่ตนเองได้ การที่คนในสังคมมีความสนใจ จะช่วยลดปัญหาการเป็นหนี้ได้ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องการจับจ่ายใช้สอยทรัพย์ ดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง ยินดีในสิ่งที่ได้ พอใจในสิ่งที่มี ยินดีพอใจตามกำลังความสามารถของตนเอง ปัญหาการเป็นหนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น และจะไม่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิต ดังนั้น หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาการเป็นหนี้ในสังคมไทยปัจจุบัน จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมสำหรับแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้ โดยมีประเด็นสำคัญคือ ๓ ประการ คือ การเป็นหนี้ในทางพระพุทธศาสนา ปัญหาการเป็นหนี้ในสังคมไทยปัจจุบัน และหลักธรรมรวมถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับแก้ปัญหาการเป็นหนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัญหาการเป็นหนี้ในสังคมไทย
๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมการใช้ทรัพย์ที่ปรากฏในพุทธศาสนา
๓. เพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมการใช้ทรัพย์เพื่อลดการเป็นหนี้ในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙
๒. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ วรรณคดี และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ
๓. รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่นำเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้น ปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ
๔. นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

หนี้ หมายถึง ความสัมพันธ์ในทางกฎหมาย หรือนิติสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ ทรงสิทธิที่จะเรียกร้องให้อีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า ลูกหนี้ ชำระหนี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า หนี้นั้นมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. ต้องมีเจ้าหนี้และลูกหนี้ ๒. ต้องมีความผูกพันทางกฎหมายที่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน ๓. ต้องมีวัตถุประสงค์ การเป็นหนี้มีสาเหตุ ๑. หนี้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพหรือทำธุรกิจ เป็นหนี้ที่เกิดจากผลประกอบการของธุรกิจไม่เป็นอย่างที่คาดหวัง อาจเกิดจากผลพวงวิกฤตเศรษฐกิจ ต้นทุนการผลิตหรือต้นทุนทางการเงินสูงขึ้น ภัยธรรมชาติ ภัยการเมือง ทำให้ผู้ประกอบการขาดสภาพคล่อง ๒. หนี้จากเหตุการณ์ไม่คาดคิด เป็นหนี้ที่เกิดจากผู้มีรายได้เพียงพอต่อการบริโภควันต่อวัน แต่มีเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพและขาดรายได้ เช่น เกิดอุบัติเหตุต้องทำให้เข้ารับรักษาตัว ทุพพลภาพ พิกัด หรือ เจ็บป่วย บางครั้งเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว ทำให้ครอบครัวขาดเงินสดในทันที ๓. หนี้จากผู้ไม่มีวินัยทางการเงิน เป็นหนี้ที่เกิดจากการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักการตั้งงบประมาณการใช้จ่ายทำให้รายได้ที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้ในอนาคต ๔. หนี้จากการหลงประพฤติดิต เป็นหนี้ที่เกิดจากการเล่นการพนัน อดายมุขเป็น

ปัญหาหลักที่ทำให้เกิดหนี้

จากปัญหาหนี้สินที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ นี้ ถึงแม้จะเป็นปัญหาระดับครัวเรือน แต่ในที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ กล่าวคือ หากครัวเรือนสะสมหนี้เพิ่มขึ้นอยู่ในระดับที่สูงแล้ว ความสามารถในการใช้จ่ายใช้สอยของครัวเรือนก็จะลดลง ส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพต่ำลง เกิดปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน ผลที่ตามมาคือ ความเครียด ปัญหาครอบครัว เกิดอาชญากรรม การฆ่าตัวตาย ฯลฯ แนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือนให้ตรงจุดนั้น ควรให้ความสำคัญกับกลุ่มครัวเรือนที่มีปัญหา และมีความเปราะบางต่อปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ เช่น กลุ่มครัวเรือนยากจน เกษตรกร เป็นต้น เพราะหนี้สินส่วนใหญ่ต้องนำมาใช้จ่ายเกี่ยวกับการซื้อที่อยู่อาศัยและใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งนี้ รัฐควรดำเนินงานอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง โดยต้องให้ความรู้ด้านการเงิน ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเสริมที่ก่อให้เกิดรายได้ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาหนี้สินรุนแรงในอนาคต สำหรับปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่กู้มาเพื่อการบริโภคนั้น สมาชิกในครัวเรือนเองต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง สร้างวินัยทางการเงิน โดยการทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ทั้งนี้เพื่อลดการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย

โภคทรัพย์เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิต เพราะช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยดีมีความสุข มีความสะดวกสบาย เกิดพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เจริญ และเป็นฐานเข้าถึงจุดหมายชีวิตที่พึงมายิ่ง ๆ ขึ้นไป อีกทั้งใช้สอยเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้ แม้ว่าโภคทรัพย์จะมีคุณค่าต่อชีวิตมากมายแต่ก็มีโทษด้วยหากบุคคลปฏิบัติต่อทรัพย์อย่างผิดวิธี บุคคลจึงควรมีหลักการปฏิบัติต่อทรัพย์ให้ถูกต้อง ซึ่งหลักปฏิบัติต่อทรัพย์ตามเนื้อหาในอภายิสสูตรได้กล่าวถึงการแสวงหาทรัพย์และการใช้จ่ายทรัพย์ โดยที่การแสวงหาทรัพย์ต้องเป็นการประกอบสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพชอบทั้งทางกาย วาจาและใจ หรือก็คือ การแสวงหาทรัพย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ และด้วยความขยันหมั่นเพียรของตน ครั้นได้โภคทรัพย์มาก็เก็บรวบรวมไว้ไม่ให้เสื่อมสูญหายไปเ็นทางที่เป็นโทษ ขณะเดียวกันต้องประกอบด้วยปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อให้การประกอบกิจการงานเกิดผลสำเร็จและเป็นไปในทางที่ถูกต้องชอบธรรม เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วก็ควรใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงตนเองให้เป็นสุขด้วยความพอดีพอประมาณและพิจารณาถึงคุณค่าแท้ และควรใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงบำรุงบุคคลต่าง ๆ ให้เป็นสุขด้วย ซึ่งกลุ่มบุคคลในอภายิสสูตรบางกลุ่มมีความสอดคล้องกับหลักปฏิบัติบำรุงต่อบุคคลต่าง ๆ ในหลักทศ ๖ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวทางการใช้จ่ายทรัพย์ในอภายิสสูตรเป็นการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบำรุงตนเองและบุคคลในทศทั้ง ๖ ที่อยู่รอบตัวเราให้เป็นสุข ส่วนคุณค่าที่ได้รับจากการปฏิบัติต่อทรัพย์อย่างถูกต้องคือการได้รับความสุขของกุศลที่ไม่เดือดเนื้อร้อนใจจากการกระทำผิดที่ก่อความเดือดร้อน และบรรลุประโยชน์หรือเป้าหมายของชีวิตทั้งในปัจจุบันและในเบื้องหน้า ครั้นละโลกแล้วย่อมได้บังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ด้วยกายและจิตใจที่ผ่องใส สะอาด บริสุทธิ์ ทั้งนี้ได้ยกกรณีตัวอย่างบุคคลทั้งในสมัยพุทธกาล (อนาถบิณฑิกเศรษฐี) เพื่อแสดงการปฏิบัติต่อทรัพย์ที่ถูกต้องอย่างเป็นรูปธรรมขึ้น

การประยุกต์ใช้หลักธรรมการใช้ทรัพย์เพื่อลดการเป็นหนี้ วิธีการประยุกต์ใช้ หลักการบริหารทรัพย์ หรือการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อให้เกิดความสุขตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางประยุกต์ดังนี้ ขั้นที่ ๑ ขึ้นกำหนดปัญหาวิธีการประยุกต์อันดับแรก ประชาชนคนไทยควรกำหนดรู้ปัญหา หมายความว่า ควรกำหนดรู้คุณและโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ทรัพย์เป็นสิ่งที่สมควร เก็บรักษาไว้เพราะเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต ถ้าขาดทรัพย์ในการใช้จ่ายก็จะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความลำบากทุกข์เข็ญเป็นการบั่นทอนชีวิตของตนเองและเป็นการดูถูกชีวิตของตนเองโดยเฉพาะที่เห็นอย่างชัดเจนสามารถ พูดได้ว่าเป็นการทำร้ายตัวเอง

ด้วย พระพุทธศาสนาสอนว่าตนเองนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญโดยเฉพาะการบอกตัวเองหรือการปฏิบัติตนเองให้อยู่ในศีลธรรมอันดีไม่ปฏิบัติธรรมให้ตนเองนั้นคือดรรชนี ขั้นตอนที่ ๒ ในการประยุกต์ใช้หลักการบริหารทรัพย์สินทางพระพุทธศาสนา ขั้นตอนที่ ๒ เรียกว่าเป็นขั้นตอนการปฏิบัติหรือเป็นขั้นตอนในการลงมือ หลังจากที่เราได้มีแนวทางในการปฏิบัติแล้ว ขั้นตอนในทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหา คนไทยควรจัดทรัพย์สินไว้ ๓ ส่วนคือ จัดไว้สำหรับตนเอง ครอบครัวและครอบครัว ส่วนที่ ๒ จัดไว้เพื่อประกอบอาชีพและส่วนที่ ๓ จัดไว้ในยามจำเป็น และควรหากิจกรรมที่ส่งเสริมการเห็นโทษของอบายมุขเพื่อให้คนไทยปลูกฝังค่านิยมในทางที่ถูกต้อง การเป็นหนี้ของสังคมไทยสาเหตุหลักเกิดจากการหลงในอบายมุข ๔ อย่างคือ ๑. ความเป็นนักเลงผู้หญิง ๒. ความเป็นนักเลงการพนัน ๓. ความเป็นนักเลงสุรา ยาเสพติด ๔. การคบคนชั่วเป็นมิตร สาเหตุ ๔ อย่างนี้เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนไทยไม่สามารถปลดหนี้ของตนเองได้ อบายมุขยังปรากฏอยู่ในสังคมไทย ปัจจุบันสังคมเป็นยุคสมัยใหม่เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกมีมากมาย ดังนั้น การที่ศึกษาหลักการบริโภคทรัพย์สินในพระพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้ หลักการบริโภคทรัพย์สินที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเป็นหลักที่ให้นักขัตติยราชใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่จ่ายตามใจของตนเอง และใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นที่เรียกว่าเป็นคุณค่าแท้ หลักการประยุกต์ใช้จ่ายทรัพย์สินมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดปัญหาก่อนเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงลงมือปฏิบัติใช้จ่ายทรัพย์สินอย่างมีเหตุผลตามความจำเป็น มีความพอเพียง จะเห็นว่าหากมีการนำหลักการใช้จ่ายทรัพย์สินตามหลักพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ก็จะทำให้การเป็นหนี้ในสังคมไทย มีทางออกปัญหาการเป็นหนี้ก็จะหมดไปจากสังคมไทยในที่สุด

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการใช้ทรัพย์สินในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่นเพื่อให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างและจุดร่วมของแนวคิด
- ๒) ควรมีการวิจัยหลักธรรมที่เกี่ยวกับการใช้จ่ายทรัพย์สินไปบูรณาการกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเสียง. พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงเสียง, ๒๕๓๕.
- เศรษฐสยาม. ลัทธิบริโภคนิยมกับชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อินเดียนสเตอร์, ๒๕๔๐.
- ฤทธิชัย แกมมณาค. “การแก้ปัญหาหนี้ในระบบด้วยมุมมองทางพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๗.
- แพรวภัทร ยอดแก้ว. การใช้พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ*. วารสารสยามวิชาการ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๕ (พฤศจิกายน ๒๕๕๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ, หนี้สินครัวเรือน : ผลกระทบระดับประเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/citizen/news/news_58.jsp [๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗].

ศึกษาหลักธรรมเพื่อบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ

พระอธิการบุญธรรม เขมรโต (นาคหุตย์) *

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักธรรมเพื่อบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ (๑) เพื่อศึกษางานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมเพื่อบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ และ (๓) เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า

ความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้พัฒนาสภาพดีขึ้น การที่จะพัฒนาวัดหรือสาธารณูปการเพื่อให้วัดกลับมามีบทบาทต่อชุมชนหรือสังคมที่วัดตั้งอยู่เพื่อใช้วัดเป็นฐานการรองรับการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาท่ามกลางสภาพการณ์ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง

หลักธรรมเพื่อบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔, พละ ๕, สาราณียธรรม ๖ และอธิปไตยธรรม ๗ หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาเพื่อสนับสนุนการบริหารงานให้มีคุณภาพ

จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้หลักหลักธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ด้านสาธารณูปการ เป็นข้อคิดเตือนใจแก่ผู้บริหารในฐานะผู้นำองค์กร ว่าควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับพระพุทธศาสนา ที่สำคัญคือความสมัครสมานสามัคคี ในหน่วยงานย่อมบังเกิด ซึ่งปฏิเสธไม่ได้เลยว่าความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญความเจริญในการพัฒนาองค์กร แต่หากมองในเชิงการเมืองแล้วเป็นการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่คณะผู้บริหารหรือการปกครองทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอาณาจักร หรือฝ่ายศาสนจักรหากมีคุณธรรมแล้ว ก็จะมีแต่ความเจริญ มีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ศัตรูไม่สามารถทำลายได้ สังคมมีความพัฒนาก้าวหน้า และประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขการนำเอาหลักธรรม เพื่อพัฒนาและสร้างเสริมทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิ ให้เป็นไปตามแต่ละข้อที่ปรากฏใน สังคหวัตถุ ๔, พละ ๕, สาราณียธรรม ๖ และอธิปไตยธรรม ๗

คำสำคัญ: หลักธรรมเพื่อบริหารงานวัด, สาธารณูปการ

Abstracts

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตนครราชสีมา

Thesis Education Management principles to measure the utility of Buddhist Monks in the township ecclesiastical offense. There are 3 main objectives: (1) to measure the utility of Buddhist Monks in the township ecclesiastical offense (2) study the principles for managing the infrastructure of Buddhist Monks in the township ecclesiastical offense, and (3). to offer a measure of the public administration of Buddhist monks in the township ecclesiastical offense. The results showed that

The aim of the renovation is to maintain and promote measures to create a public benefit or social owners to measure the evolution eternity future. To develop measures or facilities to give back to the community or a society is measured as a measure to support the propagation of Buddhism principles amid conditions of social change. Principles for managing the infrastructure of Buddhist Monks in the township clergy Chaiyaphum province, the main Sangahavatthu object 4, PE 5, Saraniitrrm 6 and Dupri for New Ethics seven principles, these can be taken to encourage the administration to have. quality

The study analyzed the main principles in the management of the Sangha in the township ecclesiastical offense. the public A reminder to live as executive leaders. That should be used for the benefit of Buddhism. The key is unity The agency would be born The undeniable that unity is a principle that is important progress in the development of the organization. But if you look in terms of politics and promote democracy among men at all levels of government or administration. Whether it is the kingdom Or the Church have moral ago. It will be prosperous Unity Solidarity firmly The enemy can not be destroyed Society has developed And the people are peaceful application of principles. To develop and enhance management skills Affairs Ministry in Chaiyaphum. According to each of the objects in Sangahavatthu four, five physical education, Saraniitrrm 6 and 7 split for New York fair.

Keywords: Dhamma For Management Temple, Utilities of Buddhist Ecclesiastical

๑. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทย เพราะหลักของพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ชุมชน^{๕๓๑} การสร้างวัดในประเทศไทยได้ดำเนินสืบต่อกันมาแต่อดีตอย่างต่อเนื่อง วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการพัฒนาการทุกด้านของสังคมไทย วัดจึงมีความสำคัญ ในอดีตนั้น วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษาอบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพ ตำราแพทย์แผนโบราณและ

^{๕๓๑} กรมการศาสนา กองพุทธศาสนสถาน, *ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

ศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ใช้เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง รวมทั้งเป็นสถานที่สังเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน

ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนา จึงถือว่าวัดนั้นเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวไทย ความหมายของวัดที่มีต่อชุมชนจึงกล่าวได้ว่า วัดเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียน เป็นที่บำเพ็ญกุศลสำหรับชาวบ้าน เป็นที่ปลูกฝังศีลธรรมจริยธรรม และเป็นศูนย์กลางสำหรับการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ^{๕๓๒} องค์การทางพระพุทธศาสนานั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่แก้ไขปัญหาของสังคมได้ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ พระภิกษุสามเณรที่มีภาระหน้าที่ตามกฎหมายและระบอบการปกครอง ให้บริหารงานด้านสาธารณูปการแก่ชุมชนและสังคม คือ ช่วยเหลือสงเคราะห์สังคม เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ ใช้ศิลปในการบริหารพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญได้ ซึ่งภารกิจในด้านสงเคราะห์สังคมนี้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะในสังคมนั้นต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สังคมนั้นจึงจะอยู่ได้มีความยั่งยืนและมั่นคง แต่ที่จะให้เป็นที่รวมน้ำใจอันหนึ่งอันเดียวกันได้นั้น ต้องมีผู้นำที่มีความน่าเคารพยกย่องเป็นผู้บริหารองค์การได้เหมาะสม เป็นที่ให้ความไว้วางใจได้อย่างแท้จริง บุคคลนั้นคือ พระสงฆ์ที่มีความประพฤติที่ดีงาม

เมื่อบทบาทของพระสงฆ์ได้รับหน้าที่ให้เป็นผู้บริหารจากสังคมหรือชุมชนแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในการบริหารด้านสาธารณูปการ เพราะหน้าที่ของนักบริหารปรากฏอยู่ในคำจำกัดความที่ว่า “การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น” นักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์การ อำนาจการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ^{๕๓๓}

ดังนั้น ในวัดจึงมีผู้นำคือ เจ้าอาวาส สำหรับเจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าปกครองดูแลวัด ^{๕๓๔} อำนาจกิจการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด ^{๕๓๕} เจ้าอาวาส มีกฎหมายรับรอง คือผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสจะต้องได้รับการแต่งตั้งถูกต้องตามบทบัญญัติ ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เจ้าอาวาสเป็นเองไม่ได้ แต่งตั้งกันเองก็ไม่ได้ มีคำที่หมายถึงเจ้าอาวาสอีกหลายคำ เช่น สมภาร เจ้าวัด พระอธิการ แต่ภาษาราชการและภาษาเขียนทั่วไปใช้ว่า เจ้าอาวาส เป็นหลัก คำว่า สมภาร ก็ดี เจ้าวัด ก็ดี ใช้เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน ^{๕๓๖}

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ที่เป็นเจ้าอาวาส สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัสคุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติของภิกษุเจ้าอาวาสที่ดี และตรัสแสดงธรรมของภิกษุเจ้าอาวาสที่ไม่ดี เป็นธรรมบัญญัติการปกครองการบริหารพระภิกษุสงฆ์ไว้ในอวาสสิกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส ดังมีในพระสูตรต่อไปนี้ อวาสสิกสูตร ว่าด้วยธรรมของเจ้าอาวาส พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นผู้ไม่ควรยกย่อง ธรรม ๕ ประการอะไรบ้าง คือ ภิกษุเจ้าอาวาส ๑. เป็นผู้ไม่เทียบพร้อมด้วยมรยาท ไม่เทียบพร้อมด้วย

^{๕๓๒} ไพบูลย์ เสียงก้อง, “หลักการบริหารงานในวัด” ใน *วัดพัฒนา ๔๔*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

^{๕๓๓} พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต), *คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนัก ก.พ., ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๕๓๔} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์ปับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒๕.

^{๕๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๕.

^{๕๓๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด “คำวัด”*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๗.

วัดร ๒. ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงสุตะ ๓. เป็นผู้ไม่ประพฤติขัดเกลา ไม่ยินดีการหลีกเร้น ๔. เป็นผู้ไม่ยินดีในกัลยาณธรรม ไม่มีวาจางาม ไม่เจรจาถ้อยคำไพเราะ ๕. มีปัญญาทรม ใจเขลา เป็นคนเซอะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ^{๕๓๗} เป็นผู้ไม่ควรยกย่อง ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นผู้ควรยกย่องธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุเจ้าอาวาส ๑. เป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยมรรยาท เปรียบพร้อมด้วยวัตร ๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ ๓. เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา ยินดีในการหลีกเร้น ๔. เป็นผู้ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจางาม เจรจาถ้อยคำไพเราะ ๕. มีปัญญา ไม่ใจเขลา ไม่เป็นคนเซอะ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นผู้ควรยกย่อง ^{๕๓๘}

เมื่อพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสได้รับหน้าที่แล้วจึงรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นการบริหารงานของคณะสงฆ์ทุกท่านที่จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการดูแลคณะสงฆ์ ดังนั้น จึงได้มีการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ คือรูปแบบของการปกครองสงฆ์ไว้เพื่อเป็นรูปแบบของการดูแลและการปกครองคณะให้อยู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม พระราชบัญญัติการดูแลกิจการคณะสงฆ์ มีระเบียบการดังนี้ ด้านสาธารณูปการ วัดควรเป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นศูนย์รวมที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมและสามัคคีธรรมในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมที่สามารถชี้แนะ ทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ชอบที่ควร รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจ ศาสนธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้ ๑) ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ๒) ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสมุน ๓) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ๔) ด้านสาธารณูปการ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อนโครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาสพระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น ๕) ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล บำรุงรักษาศาสนสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด ๖) ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่

^{๕๓๗} อัง.ปณ.จก. (ไทย) ๒๒/๒๓๑/๓๗๓.

^{๕๓๘} อัง.ปณ.จก. (ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๗๖.

ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม และกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๕๓๙}

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่นั่นต้องเป็นไปตามระเบียบมติของคณะสงฆ์และจำเป็นต้องให้ทุกส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารและดูแลคณะสงฆ์เพื่อให้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง สิ่งที่ดีที่สุดคือ การที่ทุกฝ่ายทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันทำหน้าที่ในการบริหารในทุกด้านแม้จะเป็นการสอดส่องดูแลก็ถือว่าได้เป็นการดูแลพระศาสนาที่ดีเป็นการป้องกันผู้ที่จะมาปองร้ายเป็นภัยของศาสนาได้ด้วย

ดังนั้น จากความเป็นมาของวัดและหน้าที่ของเจ้าอาวาสข้างต้นนั้น จึงเป็นปัญหาที่สร้างความยากลำบากในการบริการงานวัดให้กับเจ้าอาวาสพอสมควร เพราะต้องมีหน้าที่คอยควบคุมสอดส่องดูแลภารกิจภายในวัดให้เดินไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องด้วยในสมัยปัจจุบัน วัดมีบทบาทต่อทางสังคมอย่างยิ่ง หน้าที่ของผู้บริหารวัดทั้งหมดจึงเป็นภาระของเจ้าอาวาสที่จะต้องบริหาร แต่บางวัดค่าใช้จ่ายของวัดย่อมมีมากขึ้นตามปริมาณของบุคคลที่เข้ามาในวัด เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ฯลฯ จากปัญหาที่ได้ไปประจักษ์กับตนเองของผู้วิจัย ทำให้ทราบว่าค่าใช้จ่ายเหล่านั้นบางเดือนมีมากไม่เพียงพอกับรายได้ที่ได้รับการบริจาคจากพุทธศาสนิกชน บางวัดจึงหาทางแก้ไขโดยการเปิดบริการให้เช่า บูชา สิ่งของที่พุทธศาสนิกชนได้เข้ามาทำบุญในวัดนั้นๆ หรือขายสินค้า วัดอุ้มงคล เสื้อผ้า ชุดสังฆทาน อัญมณี ฯลฯ เพื่อเป็นการชดเชยกับค่าใช้จ่ายที่วัดต้องเสียไปในรายเดือน

จากเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการบริการงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ เพราะเป็นปัญหาที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้ชัดเจน เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาวัดกับสังคมชุมชนที่อยู่รอบๆ บริเวณวัด และยังสืบอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษางานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ
๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมเพื่อบริหารงานด้านสาธารณูปการพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ
๓. เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๑. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙
๒. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษา

^{๕๓๙} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน*, ม.ป.ป.,(เอกสารอัดสำเนา).

ค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ

๓. รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้น ปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

๔. นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาหลักธรรมเพื่อบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิสรุปได้ดังนี้

งานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์เช่นโบสถ์วิหาร “สาธารณูปการ” ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การ ต่าง ๆ คือองค์การการปกครององค์การการศึกษาองค์การการเผยแผ่องค์การสาธารณูปการและนอกจากนี้ก็จะกำหนดให้มีองค์การอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” กล่าวโดยสรุปลักษณะงานมีดังต่อไปนี้

๑. หมายถึงก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับการวัดคือการสร้างการตั้งการรวมการย้ายการยุบเลิกการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่นการจัดงานวัดการเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด

ความหมายทั้ง ๔ ประการข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระหรือลักษณะงานแล้วเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัดอาคารสถานที่หรือการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการของวัดในด้านอื่น ๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรมหรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระสงฆ์ท่านจะได้ทำการเผยแผ่ธรรมเป็นต้น พัฒนาการของวัดในพระพุทธศาสนานั้นเริ่มจากการที่พระพุทธเจ้าทรงรับวัดเวฬุวันเป็นแห่งแรก และต่อมาก็ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิดคือวิหารเรือนมุงแถบเดียวปราสาทเรือนโถงและถ้ำ และจากการศึกษาวัดในสมัยพุทธกาลพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ ๑) ไม่ไกลบ้านนัก ๒) ไม่ไกลบ้านนัก ๓) สะดวกแก่การไปวัดและการมาวัด ๔) เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้ ๕) กลางวันไม่พลุกพล่าน ๖) กลางคืนเงียบสงัด ๗) ไม่มีเสียงกึกก้อง ๘) ปราศจากกลิ่นตัวคนที่เดินเข้าออก ๙) เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบสันต์ ๑๐) เหมาะที่พระสงฆ์จะหลีกเร้นอยู่ตามสมณวินัย ในสังคมไทย วัดซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์ มีความสำคัญโดยนัยต่าง ๆ แต่เมื่อบริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงวัดและชุมชนมีความเห็นต่างกันซึ่งสาเหตุอย่างหนึ่งที่เป็นเช่นนี้ ก็เกิดจากสภาพของวัดเองเพราะเมื่อกาลเวลาได้ล่วงไปแล้ววัดก็เสื่อมโทรมไปด้วยเหตุผลหลายประการมี วัดจำนวนไม่น้อยที่หมดคุณค่าอันควรแก่การเลื่อมใสศรัทธาเพราะเต็มไปด้วยสิ่งสกปรก และความไม่มีระเบียบสภาพดังกล่าวทำให้ประชาชนพากันเห็นห่างจากวัดคลายความเลื่อมใส นอกจากนั้นบทบาทของวัดที่ยังพอมิเหลืออยู่บ้างก็มีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม

หลักธรรมเพื่อบริหารงานด้านสาธารณูปการพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ “งาน” ทุกอย่างไม่สามารถทำสำเร็จด้วยตนเองคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกัน คือ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งหมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี และเอื้อเฟื้อเกื้อกูล โดยหลักธรรมในสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย ๑. ทาน เกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว ดังนั้น การทำงานจะต้องช่วยเหลือกันแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึง การมีน้ำใจที่ดีต่อกัน ๒. ปิยวาจา ใช้วาจาประสานไมตรี หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องพูดหรือปรึกษาหารือกันโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ๔ ประการ คือ ๑) เว้นจากการพูดเท็จ ๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด ๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ และ ๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ จะต้องพูดหรือ เจรจาทันทีด้วยไมตรีและความปรารถนาดีต่อกัน ๓. อัถถจริยา ร่วมสร้างสรรคอุดมการณ์ หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังงาน (กาย) กำลังความคิด และกำลังทรัพย์ และ ๔. สมานตตา : ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องถึงคิดว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” และผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก น่าเคารพนับถือ และนำให้ความร่วมมือช่วยเหลือ รวมถึง การทำตนให้คงเส้นคงวา มีความมั่นคงในอารมณ์ การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักกติกุขุปรินายธรรม ๗ ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ โดยรวม จากการผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิมีความคิดเห็นว่า การปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ของตน เป็นไปตามหลักกติกุขุปรินายธรรม ๗

การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์พึงทำ โดยพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ให้ความสำคัญในการประชุมแต่ละครั้ง โดยพร้อมที่จะสละเวลาของตนเองเพื่อเข้าร่วมประชุม และร่วมกิจกรรมของคณะสงฆ์เป็นอย่างดี และการให้ความเคารพเชื่อฟังภิกษุผู้เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก คณะพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ เคารพในภิกษุผู้มากพรชากว่าตามพระธรรมวินัย ให้ความยำเกรงในพระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่ และพร้อมที่จะดำเนินการตามคำสั่งเจ้าคณะผู้ปกครองเหนือตนขึ้นไปเสมอเมื่อได้รับคำสั่ง ทั้งยังนำหลักคำสอน วิถีการ และแนวทางปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ของพระเถระผู้ใหญ่ขึ้นไปเผยแพร่ด้วยอีก หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ คณะพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ มีการประชุมพระภิกษุสามเณรภายในพื้นที่ปกครองอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายภายในเขตปกครองบ้าง เพื่อจัดทำโครงการหรือร่างนโยบาย อันก่อให้เกิดความมั่นคงทางคณะสงฆ์บ้างทั้งยังมีการร่วมประชุมระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชนอยู่เนือง ๆ เพื่อการร่วมมืออันดีระหว่างวัดกับชุมชน การไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติ คณะพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ออกกฎระเบียบโดยคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมตามพุทธบัญญัติและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งยังถือพระวินัยเป็นบรรทัดฐานในการบริหารงาน โดยรวมถึงการลงโทษภิกษุสามเณรใต้ปกครองโดยสมควรตามพระพุทธบัญญัติด้วย การไม่ล่อลวงจตมหา คือความอยากที่เกิดขึ้น คณะพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ได้ยึดถือปฏิบัติอยู่แล้วในฐานะพระสงฆ์แห่งพระพุทธ

ศาสนา ผู้บวชเข้ามาเพื่อหาหนทางดับกิเลส จึงมุ่งกระทำการใด ๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์แห่งส่วนรวม มิได้มุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวหรือกระทำด้วยโลภะ ทั้งยังดำเนินการต่าง ๆ ด้วยสติสัมปชัญญะ มิให้อำนาจโทสะมามีผลได้ การยินดีในเสนาสนะป่า

คณะพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้ และยังชักจูงให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการรักษารธรรมชาติ ทั้งยังส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูธรรมชาติภายในวัด โดยการร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาและส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ ถือการอยู่ป่าหรือโคนไม้เป็นจุดศรัทธาตามโอกาสอันสมควรด้วย การที่ภิกษุตั้งสติไว้ภายในว่า “ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มาฟังมา ท่านที่มาแล้วฟังอยู่อย่างผาสุก” คณะพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ทำการปรับภูมิทัศน์ของวัดให้เป็นสัปปายะ เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ให้การต้อนรับและปฏิบัติต่อพระภิกษุผู้มาด้วยดีเสมอรูปแบบการบริหารงานวัดด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อให้วัดเป็นที่สัปปายะดังกล่าวข้างต้น เจ้าอาวาสจะต้องจัดให้มีการดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการของวัดเพื่อให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้านและมีสภาพเป็นวัดในทางพระพุทธศาสนา คือ

๑. การทำป้ายชื่อวัด ซึ่งนิยมทำด้วยวัสดุที่คงทน มีขนาดพอสมควร เขียนระบุชื่อวัดและที่ตั้งให้ถูกต้อง และทำการจัดตั้งให้เหมาะสมสังเกตได้ง่าย

๒. การทำประวัติวัด ซึ่งนิยมเขียนประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ชื่อวัด มีความหมายอย่างไร สถานที่วัด มีอาณาเขตกว้างยาวเท่าไร ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุภายในวัด สร้างเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ.อะไร สิ้นค่าใช้จ่ายเท่าไร ลำดับเจ้าอาวาส นับตั้งแต่เริ่มสร้างวัดมาจนถึงปัจจุบัน สถิติพระภิกษุสามเณรและ ขรวาสว่ามีเท่าไร สถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

๓. การทำแผนผังวัด หรือการวางแผนผังของวัด โดยสมควรที่จะมีการประชุมระหว่างเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด รวมทั้งพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ในการวางแผนผังของวัด เพื่อให้สะดวกในการก่อสร้าง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวัดและเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะต้องจัดตั้งดำเนินการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๔. การสร้างถาวรวัตถุอันเหมาะสม เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดจะต้องพยายามรักษาความเป็นระเบียบ ในการก่อสร้างถาวรวัตถุให้เป็นไปตามแปลนที่ได้ตกลงกันไว้ โดยเน้นที่ประโยชน์ในการใช้ และชุมชนเป็นหลัก

สรุปได้ว่าการศึกษาวិเคราะห์การใช้หลักหลักธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ด้านสาธารณูปการ เป็นข้อคิดเตือนใจแก่ผู้บริหารในฐานะผู้นำองค์กร ว่าควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับพระพุทธศาสนา ที่สำคัญคือความสามัคคีสามัคคี ในหน่วยงานย่อมบังเกิด ซึ่งปฏิเสธไม่ได้เลยว่าคุณสามัคคีเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญความเจริญในการพัฒนาองค์กร แต่หากมองในเชิงการเมืองแล้วเป็นการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่มนุษย์การบริหารหรือการปกครองทุกระดับ ไม่ว่าจะ เป็นฝ่ายอาณาจักร หรือฝ่ายศาสนจักรหากมีคุณธรรมแล้ว ก็จะมีแต่ความเจริญ มีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ศัตรูไม่สามารถทำลายได้ สังคมมีความพัฒนาก้าวหน้า และประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขการนำเอาหลักธรรม เพื่อพัฒนาและสร้างเสริมทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิ ให้เป็นไปตามแต่ละข้อที่ปรากฏใน สังคหวัตถุ ๔, พละ ๕, สาราณียธรรม ๖ และอธิธานิยธรรม ๗ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ควรมีการกำหนดหลักกติกขุอปรีหานิยธรรม ๗ ให้เป็นพันธกิจ และเป็นรูปแบบในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมและนำไปปฏิบัติได้จริง

๒. ควรมีการตรวจสอบ ประเมินผล วัตถุประสงค์ฐานการบริหารงานของพระสังฆาธิการโดยการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นระเบียบแบบแผนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๓. ควรมีการกำหนดรูปแบบการยกระดับการบริหาร เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์และสอดคล้องกับการบริหารงานของรัฐ อันจะทำให้คณะสงฆ์มีความก้าวหน้าและทันต่อเหตุการณ์มากขึ้น เพราะฉะนั้นควรมีการทำความเข้าใจและให้ความสำคัญในการนำหลักสาธารณูปการ ไปใช้ เนื่องจากว่าหลักสาธารณูปการนี้เป็นแนวทางให้แก่องค์กรนำไปใช้ให้เกิดคุณภาพ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กรสงฆ์โดยควรเล็งเห็นถึงประโยชน์สูงสุด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑) ควรเปลี่ยนหลักธรรมที่ใช้ในการวิจัยเพื่อเป็นการส่งเสริมการนำหลักธรรมอื่นไปประยุกต์ใช้ในด้านสาธารณูปการ

๒) ควรศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมอื่นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์

๓) ควรศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและส่งเสริมในด้านปัจจัยพื้นฐานและความเป็นอยู่ภายใต้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กรมการศาสนา กองพุทธศาสนสถาน . ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๔๕ .

ไพบุลย์ เสียงก้อง. “หลักการบริหารงานในวัด” ใน วัดพัฒนา ๔๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๔๔ .

ราชบัณฑิตยสถาน . พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๕๔ . พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด. ๒๕๕๖.

พระราชวรมุนี ประยูร ธรรมจิตโต. คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนา

ข้าราชการพลเรือน สำนัก ก.พ. ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . ๒๕๕๑

พระธรรมกิตติวงศ์ ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙. ราชบัณฑิต. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด “คำวัด” .

พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม. ๒๕๕๑.

อธิปไตย ๓ ในมุมมองพระพุทธศาสนา

พระมหาโชตนิทฺธิพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ) *

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มักอยู่รวมตัวกันเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิต คือ การป้องกันภัย การศึกษา และการทำมาหากิน เป็นต้น ทำให้เกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ ไปในทิศทางที่ดีขึ้น รวมถึงด้านสิทธิเสรีภาพด้วย การเป็นสัตว์สังคมดังกล่าวทำให้มนุษย์ต่างห่วยหาพัฒนาการของอธิปไตยของตนเอง เหตุผลที่เป็นเช่นนั้น นักปรัชญาสายธรรมชาตินิยมมองว่า เพราะเสรีภาพเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคม แม้แต่การอยู่ลำพังเพียงคนเดียว สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีอิสรภาพที่แท้จริง คือการมีเสรีภาพในการกระทำ การพูด และความคิดตามที่ตนต้องการ โดยไม่มีใครมาจำกัดอิสรภาพนั้น แต่อย่างไรก็ตาม ความมีอิสรภาพของมนุษย์ย่อมอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเสมอ อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์สามารถใช้อิสรภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ภายใต้ขีดจำกัดของธรรมชาติ และสังคมที่จะอำนวยให้ ซึ่งคำว่า เสรีภาพ ก็ดี อิสรภาพก็ดี ล้วนเป็นความหมาย คำจำกัดความ และคำอธิบายอธิปไตยของมนุษย์ ทั้งสิ้น ตรงกับคำที่อริสโตเติลนักปราชญ์ด้านรัฐศาสตร์กล่าวไว้ว่า มนุษย์จะใช้ศักยภาพเต็มที่เมื่ออยู่ในนครรัฐ ซึ่งเขาหมายถึงการอยู่รวมตัวกันจะทำให้มนุษย์เกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ มีอุปกรณ์ทำเกษตร เป็นต้น ^{๕๔๐}

เมื่อนำอธิปไตยมาใช้กับสังคมที่มีขนาดแคบเข้ามา เช่นสังคมไทย จะเห็นได้ว่า ในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมาสังคมไทยตื่นตัวเรื่องอธิปไตยของประชาชน ซึ่งมีชื่อเรียกว่า ประชาธิปไตย หมายถึงความเป็นใหญ่ ความมีเสรีภาพ และความมีอิสรภาพของประชาชน ผ่านรูปแบบการปกครอง ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกันถึงขั้นบาดเจ็บล้มตายนึกคิดความขึ้นโรงขึ้นศาลยังไม่จบสิ้น เพราะเงื่อนไขความต้องการของประชาชนยังไม่ได้รับการตอบสนองตามที่เรียกร้องกัน ใน ๓ ประเด็น คือ รูปแบบการปกครอง และรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย และถึงการค้นหาความจริงว่า ใครผิดใครถูกในการกระทบกระทั่งระหว่างรัฐบาลผู้กุมอำนาจอธิปไตยในขณะนั้น กับประชาชนผู้ชุมนุมเรียกร้อง

กับประเด็นดังกล่าว ถือเป็นงานของพระพุทธศาสนาซึ่งดำรงสถานภาพเป็นที่พึ่งพิงทางจิตวิญญาณของประชาชนชาวไทยที่จะต้องเข้ามาช่วยเยียวยาเพื่อหาคำตอบที่ถูกต้อง และเป็นธรรมให้ ในยามที่บ้านเมืองกำลังขมุกขมัวด้วยม่านหมอกของอธิปไตย เช่นนี้ โดยจะตั้งคำถามว่า อธิปไตยในทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ? มีลักษณะอย่างไร ? การใช้อธิปไตยอย่างไร ? จึงจะนับว่าเป็นประชาธิปไตย

* พระมหาโชตนิทฺธิพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ) อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

^{๕๔๐} ดร.สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **ปรัชญาการเมือง** (Political Philosophy), พ.ศ.๒๕๔๗, หน้า ๖๓.

^{๕๔๑} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิคชัน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๒๔

ความหมายของอธิปไตยในพระพุทธศาสนา

ความหมายของอธิปไตยในพระพุทธศาสนา กว้างกว่าทางบ้านเมืองซึ่งหมายถึงอำนาจสูงสุดของรัฐที่จะใช้บังคับบัญชาภายในอาณาเขตของตน^{๕๔๑} ซึ่งตรงกันข้ามกับความหมายของอนาธิปไตยที่หมายถึงภาวะที่บ้านเมืองไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมายและระเบียบ ทำให้เกิดความวุ่นวายทางการเมือง^{๕๔๒} แสดงว่าในทางโลกอธิปไตยหมายถึงอำนาจ ความเป็นใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับบ้านเมืองเท่านั้น ต่างจากความหมายทางพระพุทธศาสนาที่หมายถึงอำนาจ ความเป็นใหญ่ หรือ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่^{๕๔๓} ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ ไม่ได้ระบุเป็นพิเศษว่า ปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นใหญ่ แต่เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ยึดถือเอาไว้เป็นใหญ่จนไม่สามารถวางลง หรือละเลยเสียได้ การยึดถืออื่น ๆ ก็จะกลายเป็นลักษณะของอธิปไตยไป ซึ่งลักษณะการยึดถืออื่น ๆ มี ๓ อย่างดังนี้

- ๑) อัตตาธิปไตย การมีตน หรือปรารถนตนเองเป็นใหญ่
- ๒) โลกาธิปไตย การมีโลก หรือปรารถนโลกนิยมเป็นใหญ่
- ๓) ธรรมาธิปไตย การมีธรรม หรือปรารถนความถูกต้อง ชอบธรรมเป็นใหญ่^{๕๔๔}

จะเห็นได้ว่ามนุษย์เมื่อจะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งมักมีการอ้างถึงตนเอง ค่านิยมของชาวโลก หรือไม่ก็ความถูกต้องตามครรลองคลองธรรมเป็นตัวยึดถือไว้ เช่น การถือว่า ระบบการปกครองด้วยประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ خوبธรรมที่สุด เนื่องมาจากประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายต่างก็ใช้ระบบนี้กัน เป็นต้น

ลักษณะการใช้อธิปไตยของพระพุทธเจ้า

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบของการใช้อธิปไตยทั้ง ๓ เพราะฉะนั้น อธิปไตยจึงมีกรอบสำคัญดังนี้

- ๑) การยึดถือคุณธรรมของตนเอง บุคคลอื่น หรือธรรม เป็นสำคัญ
- ๒) ความตั้งใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยปรารถนตนเอง บุคคลอื่น หรือธรรมเป็นแรงผลักดัน
- ๓) ความเพียรที่จะละออกกุศลกรรมเพื่อตนเอง

จากกรอบดังกล่าวทำให้ทราบว่า อธิปไตยในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ขอบธรรม แม้ว่า จะยึดถืออย่างไรก็ตาม หนึ่งเป็นตัวตั้งไว้ก็ตาม ดังนั้น ความยึดถือที่เป็นใหญ่นอกเหนือไปจากกรอบดังกล่าว จึงไม่ถือเป็นอธิปไตย ส่วนการใช้อธิปไตยของพระพุทธเจ้าปรากฏให้เห็นโดยมากในการแสดงธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะดังนี้

- ๑) การใช้อธิปไตยของพระพุทธเจ้า ปรากฏในการแสดงธรรม มี ๒ ลักษณะดังนี้

(๑) ลักษณะอธิปไตยที่เป็นสิ่งอันพึงรังเกียจ และควรข้ามพ้นไป เพราะยังมีสิ่งที่สูงกว่าอธิปไตย เช่นนี้ ยกตัวอย่างอธิปไตยอันเป็นทิพย์ หรือสมบัติในสวรรค์ ซึ่งปรากฏในเทวโลกสูตรว่าด้วยเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อเข้าถึงเทวโลก^{๕๔๕}

(๒) ลักษณะอธิปไตยที่เป็นสิ่งอันววยประโยชน์ให้สูงกว่าผู้อื่น ยกตัวอย่างทานที่เทวดาผู้เคยเป็นทายกเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้กระทำไว้ ย่อมส่งผลให้เกิดเป็นเทวดาผู้มีอธิปไตยอันเป็นทิพย์ที่สูงกว่าเทวดาอื่น ๆ

^{๕๔๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๒๔

^{๕๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒๕.

^{๕๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๗.

^{๕๔๔} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

^{๕๔๕} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๗/๑๖๑.

ผู้ไม่เคยเป็นทายก ^{๕๔๖} เป็นต้น

๒) การใช้อดีตชาติปีติของพระพุทธเจ้า ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มี ๔ ลักษณะดังนี้

(๑) ลักษณะการปรารถนาเพื่อแก้ปัญหาการถูกว่าร้ายจากบุคคลที่ไม่เลื่อมใสศรัทธา เช่น กรณีที่ถูกเวรวิชัยพราหมณ์ผู้มีอายุมากกว่ากล่าวหาว่าเป็นคนไร้รสาชาติ ไร้สมบัติ เป็นต้น เพราะเหตุที่ไม่ได้รับการไหว้ตอบทรวงแก้ปัญหาหนี้ โดยการแสดงตนเป็นคนไร้รสาชาติ ไม่สมบัติ เป็นต้น เพราะไม่ทรงยึดติดในรสาชาติ และสมบัติแห่งรูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ ได้หมดสิ้นแล้ว เป็นต้น ^{๕๔๗}

(๒) ลักษณะการปรารถนาเพื่อเป็นตัวอย่งแก่บุคคลผู้เลื่อมใสแล้ว เช่น กรณีการนำเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระองค์ในอดีตมาแสดงเพื่อเป็นประจักษ์บุคคลช่วยส่งเสริมผู้ฟังธรรมให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไป และการยอมรับหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติ ยกตัวอย่าง การนำเรื่องของพระองค์ผู้เคยเกิดเป็นอาจารย์ที่สาปโมกข์ ซึ่งได้ผูกคาถาสั้น ๆ ให้แก่มาณพผู้เกิดเป็นพระจูปันถก ซึ่งมีปัญญาน้อยจนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นปุโรหิตของพระมหากษัตริย์ในอดีตภาพนั้น เป็นต้น ^{๕๔๘}

(๓) ลักษณะการปรารถนาเพื่อสร้างความมั่นใจแก่บุคคลผู้สนทนาด้วย เช่น การยกตนเพื่อทรงรับรองการบรรลุธรรมให้แก่พระอนันท์เถระเพื่อให้เกิดกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติสมณธรรม เป็นต้น ^{๕๔๙}

(๔) ลักษณะการปรารถนาเพื่อให้ถึงสัจธรรมของชีวิต เช่น เมื่อทรงปลอมโยนเหล่าพุทธบริษัททั้ง ๔ เหล่าให้หายเศร้าโศกในเพราะการจะเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระองค์ด้วยพระดำรัสว่า ราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด อีกไม่นานการปรินิพพานของตถาคตจะมีจากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน เป็นต้น ^{๕๕๐}

๓) ลักษณะการใช้โลกาธิปไตยของพระพุทธเจ้า ส่วนมากจะยกคติโลกขึ้นเพื่อเปรียบเทียบกับคติธรรมก่อนจะชี้แจงหนัก และกำหนดโทษ รวมถึงวิธีการแก้ไขตนเองให้ออกจากความผิคนั้นด้วย ยกตัวอย่าง การบัญญัติหุติยสิกขาบท ในพระวินัยปิฎกเกี่ยวกับการที่พระชนนียกุมการบุตรได้ขโมยไม้หลวง เป็นเหตุให้ถูกทางการจับกุมตัว และปล่อยออกมาเพราะพระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นแก่พระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ทรงปรึกษาการตัดสินคดีทางโลกจากพระภิกษุผู้เคยเป็นอำมาตย์ในราชสำนักมาก่อน จึงทรงบัญญัติขึ้นเป็นข้อห้าม เปรียบเสมือนกฎหมายของพระสงฆ์ซึ่งถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมาจนถึงทุกวันนี้ การยกคติโลกขึ้นเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบ แล้วบัญญัติข้อห้ามอันเป็นคติธรรมดังกล่าว ก็เพื่อให้เกิดการยอมรับ และกำจัดข้อครหาจากบุคคลภายนอก ^{๕๕๑}

อีกอย่างหนึ่ง หากมีผู้ตั้งข้อสงสัยในพระอัจฉริยภาพของพระพุทธเจ้าว่า ถ้าทรงมีพระปรีชาญาณหยั่งรู้อนาคตได้ ทำไมจึงไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นไว้เป็นข้อห้าม เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่คณะสงฆ์ ในข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงให้คำตอบว่า เพราะป้องกันไม่ให้เกิดความเลื่อมใส ทั้งไม่เลื่อมใสเกิดความเข้าใจผิดและตำหนิในพระอัจฉริยภาพของพระองค์ได้ว่าเป็นการไม่สมควรที่พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นข้อห้ามแก่เหล่าภุชชอุตรผู้เป็นทั้งพระราชา มหาอำมาตย์ คหบดี เศรษฐี ซึ่งได้สละทรัพย์สมบัติอันมากมายออกบวชเพราะภุชชอุตรเหล่านั้น แม้ทรัพย์สมบัติยังสละได้ เป็นไปได้ยากที่จะอดทนต่อสิ่งยั่วยุเหล่านั้นไม่ได้ ดังนั้น การร

^{๕๔๖} อัง.ป.ญจ. (ไทย) ๒๒/๓๑/๔๖.

^{๕๔๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกาแปลภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๕-๒๓๖.

^{๕๔๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทธรรุทกถาแปลภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๕๔๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกาแปลภาค ๑, หน้า ๑๗.

^{๕๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑.

^{๕๕๑} วิ.ม. (ไทย) ๑/๘๖-๘๗/๗๕-๗๙.

เวลาให้เกิดความไม่ตั้งมั่นขึ้นเสียก่อน แล้วจึงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้ กลับเป็นข้อดีต่อพระพุทธเจ้าเสียอีก เปรียบเหมือนหมอผู้ฉลาดได้รักษาผู้ที่เกิดในร่างกายของคนไข้จนหายดี ย่อมจะได้รับคำขอบคุณ และคำรักษาอย่างเหมาะสม เป็นต้น ^{๕๕๒} จะเห็นได้ว่า การบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าภายหลังเกิดความเสื่อมเสีย เป็นการหลีกเลี่ยงการใช้อัตตาริบัติแล้วเลือกใช้โลกาธิปไตยแทน

๔) ลักษณะการใช้ธรรมาธิปไตยของพระพุทธเจ้า แทรกอยู่ในหลักการใช้อัตตาริบัติ และโลกาธิปไตย เนื่องจากวัตถุประสงค์การใช้ธิปไตย ก็เพื่อให้เวไนยสัตว์เข้าถึงสัจธรรม คือ ความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ นั่นเอง การใช้ธรรมาธิปไตยของพระพุทธเจ้าจึงเป็นหลักการเดียวกันกับการแสดงธรรม หรือกล่าวได้ว่าเป็นอย่างเดียวกัน แต่เมื่อจะกำหนดลักษณะย่อมาได้ ๓ อย่างดังนี้

(๑) การใช้อัตตาริบัติคู่กับธรรมาธิปไตย เป็นลักษณะการแสดงธรรมที่ยกตัวบุคคลขึ้นแล้วสรุปจบด้วยหลักการ ซึ่งปรากฏมากในคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น กรณีคลี่คลายความขัดแย้งของหมู่ภิกษุชาวโกสัมพิตด้วยการให้อภัยทานต่อกันและกัน โดยยกที่ผิดโทษสาตกซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์ขึ้นแสดงสรุปด้วยหลักการไม่จองเวร เป็นต้น ^{๕๕๓}

(๒) การใช้โลกาธิปไตยคู่กับธรรมาธิปไตย เป็นลักษณะการแสดงธรรมที่ปรารภจารีต ประเพณีของสังคมแล้วทรงประมวลเข้าหลักการที่ต้องชอบธรรม เช่น กรณีประยุกต์วิธีการล้างบาปในแม่น้ำคงคา เป็นการชำระด้วยศีล การเปลี่ยนจากการบูชาผู้ด้วยการฆ่าชีวิตสัตว์ มาเป็นการให้ชีวิตเป็นอัญญา และเปลี่ยนประเพณีการล้างกระดูกของบรรพบุรุษเพื่อให้ถึงความบริสุทธิ์ มาเป็นการปฏิบัติตนในอริยมรรคเพื่อความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง เป็นต้น ^{๕๕๔}

(๓) การใช้ธรรมาธิปไตยล้วน เป็นการปรารภธรรมอย่างเดียวโดยไม่ยกตน หรือโลกขึ้นแสดง เช่น การแสดงสุญญตบทโดยย่อแก่พาทิหารุจิระ เป็นต้น ^{๕๕๖}

จะเห็นได้ว่า หลักการใช้ธิปไตยในพระพุทธศาสนานั้น จะต้องเป็นเรื่องที่ชอบธรรมแม้จะปรารภตนเอง บุคคลอื่น จารีตของสังคม และหลักธรรมก็ตาม จะต้องอยู่ในกรอบแห่งธรรมาธิปไตยเสมอ ส่วนการปรารภที่เป็นไปในทางอุกฤษฏ์จัดเป็นอธิปไตย แต่จะกลายเป็นอนาธิปไตย

การใช้ธิปไตยในปัจจุบันต้องยึดความชอบธรรม จึงจะเข้าลักษณะอธิปไตยของพระพุทธเจ้า

การจะพิจารณาว่า อธิปไตยที่ใช้ในสังคมปัจจุบันเป็นธรรมาธิปไตยหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้อำนาจในการปกครอง หรือ อำนาจอันเป็นที่มาของผู้ใช้อำนาจนั้น ชอบธรรมหรือไม่ ธรรมาธิปไตยจะอยู่ในคำตอบนั้น เพราะในพระไตรปิฎกไม่ปรากฏว่า ธรรมาธิปไตย เป็นระบบการปกครองชนิดหนึ่ง เป็นแต่เพียงลักษณะการใช้ธิปไตยอันเป็นส่วนของการยึดถือเฉพาะตนเท่านั้น ^{๕๕๗} เช่น บุคคลบางคนได้กระทำการบางอย่างโดยยึดเอาตัวเองเป็นที่ตั้ง หรือเป็นจุดศูนย์กลาง ก็จะส่งผลให้บุคคลดังกล่าวมีแนวคิดเป็นอัติปไตย ส่วนบางคนเมื่อ

^{๕๕๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปลภาค ๑**, หน้า ๓๘๖.

^{๕๕๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปัทฏฐกาแปลภาค ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๗๔-๘๕.

^{๕๕๔} พระมหาปรตติ ปรัตตูปชีวี (ยาทองไชย), “การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามแนวพระวินัยปิฎก” **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**

(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๘.

^{๕๕๕} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๗/๒๕๐-๒๕๑.

^{๕๕๖} ชู.อป. (ไทย) ๓๓/๒๐๖-๒๐๗/๒๖๖.

^{๕๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบ: รัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

(กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๖๖.

จะกระทำการใด ๆ ก็จะต้องคำนึงถึงส่วนรวม โดยยึดเอาบุคคล กฎกติกา หรือจารีตประเพณีที่ตั้ง บุคคลดังกล่าวย่อมจะมีคุณสมบัติหนักไปทางโลกาธิปไตย ส่วนบุคคลที่แม้จะยึดถือตนเอง หรือบุคคลอื่น รวมถึงกติกาที่สังคมให้การยอมรับ แต่ในขั้นของการตัดสินใจได้ใช้ความถูกต้องชอบธรรมเป็นเกณฑ์ ก็ย่อมจะมีคุณลักษณะของบุคคลผู้เป็นธรรมาธิปไตย จึงสรุปได้ว่า การจะเป็นธรรมาธิปไตยหรือไม่นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเภทของการปกครอง แต่ขึ้นอยู่กับรูปแบบ และเนื้อหาสาระของการปกครองที่ได้อำนาจบริหารมาด้วยความชอบธรรมในกรอบแห่งกติกาของสังคมที่ยอมรับกันว่าเป็นธรรมเท่านั้น

ในส่วนของพระพุทธเจ้าเอง การที่ตรัสถึงอธิปไตยนั้น ก็ได้ให้หมายถึงการปกครองเช่น แต่เป็นลักษณะของการใช้อธิปไตยทั้ง ๓ ประเภทของพระองค์ ดังนั้น เมื่อตั้งใจทบทวนว่า สังคมปัจจุบันที่กระหายจะให้ระบบการปกครองที่เป็นอยู่เป็นธรรมาธิปไตยจะต้องทำอย่างไรบ้าง การจะได้รับคำตอบที่ถูกต้องจึงต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมาธิปไตยในกรอบทางสังคมต่อไปนี้

รูปแบบและเนื้อหาของการปกครองเป็นธรรมาธิปไตย

กรอบของสังคมเป็นที่มาของความเป็นตัวตนของสังคมนั้น ๆ จะเห็นได้ว่า กรอบที่มั่นคงเอื้ออำนวย หรือตรงต่ออุปนิสัยของคนในสังคมมักจะเป็นที่ยอมรับกันได้ จึงไม่แปลกกว่า กรอบได้กลายมาเป็นวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ ไป การปกครองก็เหมือนกัน ถ้าจะให้เป็นการปกครองที่ดีจะต้องเอื้ออำนวยประโยชน์แก่คนที่อยู่ภายใต้การปกครองนั้นด้วย ถ้าศึกษาการปกครองคณะสงฆ์นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นความแตกต่างกันหลายประเด็น ในสมัยพุทธกาลเหล่าสาวกยังมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้บริหารงานด้วยพระองค์เอง และในสังฆมณฑลที่ไกลออกไปจะมีตัวแทนที่ได้รับอำนาจจากพระพุทธเจ้าเป็นผู้ได้รับการไว้วางใจให้ดูแลคณะสงฆ์ในแต่ละเขต ถ้ามองว่า ปัญหาในขณะนั้นมีไหม ก็ต้องตอบตามความเป็นจริงว่า มีอยู่อย่างแน่นอน เพราะไม่ว่ามนุษย์จะอยู่ตามลำพังหรือรวมกันเป็นกลุ่มก้อน ปัญหาบางอย่างก็ย่อมจะเกิดขึ้นเป็นเรื่องธรรมดา มากบ้าง น้อยบ้าง แม้กระทั่งความคิดของตนเองยังสร้างปัญหาให้ตัวของบุคคลนั้น ๆ ได้ขบคิดเพื่อหาคำตอบ

ในปัญหาซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ หลายประการเหล่านั้น พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขอย่างไร เป็นคำถามที่ควรหาคำตอบ เพราะเมื่อทราบคำตอบก็จะเป็นคำตอบให้ในปัจจุบันนี้ด้วย จากการศึกษาพบว่า การแก้ปัญหาหลัก ๆ ของพระพุทธเจ้า มีวิธีแก้ที่สาเหตุ ไม่สร้างเงื่อนไขการปกครองให้เป็นปัญหาให้คอบขบคิดเป็นอันดับแรก แต่ถ้าปกครองไปแล้วเกิดปัญหาตามมาทีหลัง ก็จะต้องศึกษาผลกระทบของปัญหานั้นจนกว่าจะได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ขั้นตอนต่อมาจะต้องนำปัญหาเข้าที่ประชุมเพื่อประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ปัญหายังนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว และมีผลกระทบต่อความมั่นคง หรือประโยชน์ที่ตีงามต่อหมู่คณะอย่างไร ต่อมาถึงขั้นตอนการสอบสวน ก็จะต้องตั้งผู้เป็นต้นเหตุแห่งปัญหา หรือ ผู้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ที่เป็นคู่กรณีกันมาเข้าสู่ที่ประชุมเพื่อสอบสวนหาสาเหตุ และรับฟังผลกระทบ โดยมีเกณฑ์ตัดสินอยู่ที่ความชอบธรรม หรือการกระทำที่ไม่ขัดต่อศีลธรรม ซึ่งรวมเรียกเพื่อให้เข้าใจง่ายว่า หลักความประพฤติที่ไม่ขัดต่อกุศลธรรม ในขั้นตอนนี้ จะทำให้ปรากฏผล ๓ ลักษณะดังนี้

(๑) ในกรณีที่ถูกกล่าวหา ส่งผลกระทบต่อความดีงามของการปกครอง ก็จะต้องให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหา โดยการประกาศรับรองความบริสุทธิ์ให้ แล้วบัญญัติสิกขาบทอันเป็นกฎหมาย ห้ามไม่ให้ผู้กล่าวกระทำการเช่นนี้อีก ถ้าหากยังขึ้นทำมีความผิด และจะต้องรับโทษหนักเบาตามความนั้น ๆ เช่น กรณีพระสารีบุตรถูกกล่าวหาว่าทำร้ายเพื่อนภิกษุด้วยกัน ^{๕๔๔}

^{๕๔๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปฎกถก (จุดคือ ภาโค), พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๒-๗๓.

(๒) ในกรณีที่มีสิทธิขาด อันเป็นกฎหมายมีการบัญญัติห้ามไม่ให้กระทำมาก่อนแล้ว แต่ข้อห้ามนั้นมีโทษไม่หนักหนาสาหัส และถูกกระทำล่วงละเมิดโดยไม่มีเจตนา หรือไม่ตั้งใจจะให้ออกมาเป็นเช่นนั้น เมื่อการล่วงละเมิดในภายหลัง พระพุทธองค์จะทรงอนุโลมให้ไม่มีความผิด เพราะถือว่าเป็นความผิดเล็กน้อย เช่น กรณีที่พระสารีบุตรกระโดดข้ามร่องน้ำ ซึ่งเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมกับสมณะ ยิ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่มือขวาของพระพุทธเจ้า และถูกยกย่องให้เป็นผู้เลิศด้วยปัญญาด้วยแล้ว มองตามสายตาของชาวบ้านก็ยิ่งจะไม่เหมาะสม แต่เนื่องจากว่าเป็นโทษที่ไม่รุนแรง และเป็นนิสัยที่เคยชินติดตัวมานาน จึงไม่เป็นเรื่องเสียหายอะไรมาก

(๓) ในกรณีที่มีผู้กระทำความเสียหายจริง ปรากฏทั้งพยานและหลักฐาน พระพุทธเจ้าก็จะทรงชี้ให้เห็นโทษแล้วบัญญัติโทษตามความผิด โดยเปรียบเทียบกับความผิดของทางบ้านเมือง มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ที่มีการบัญญัติโทษเป็นต้นไป ในส่วนของผู้กระทำความผิดอันเป็นบัญญัติ หรือต้นเรื่อง ให้ยกความผิดให้ เพราะเนื่องจากยังไม่มีกฎหมายห้ามไว้ก่อน

จะเห็นได้ว่า ในกรณีดังกล่าวโทษของผู้กระทำความผิดมีตั้งแต่การตักเตือน กระทำให้ได้รับความอับอาย และพ้นจากสภาพ หรือไร้สิทธิประโยชน์ที่จะพึงได้รับ เทียบเท่ากับโทษประหารชีวิต แต่ไม่มีการประหารชีวิตจริงเหมือนกฎหมายทางบ้านเมือง เนื่องจากกฎหมายเป็นระเบียบที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อความเป็นธรรมापิปไตย ยึดเอาความชอบธรรมตามกฎหมายแห่งกรรมเป็นหลัก ไม่ใช่ตามมติของสังคม เรียกได้ว่า สังคมสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยระบบสังคมที่เป็นธรรมิกะ จึงมีอาชญาตามกฎหมายแห่งกรรม ไม่ใช่อาชญาตามกฎหมายบ้านเมือง^{๕๔๙} เพราะฉะนั้น การจะพิจารณาว่า สังคมไทยจะเป็นสังคมที่ปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยอันเป็นธรรมापิปไตยกำกับหรือไม่นั้น สังคมจะต้องสร้างกรอบ ๒ อย่าง ขึ้นมาก่อนดังนี้

(๑) จะต้องสร้างรูปแบบที่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่สังคมก่อน ตามที่ทราบกันว่า การปกครองในระบบประชาธิปไตยจะต้องมีรูปแบบ หรือโครงสร้างหลัก ๓ อย่าง คือ อำนาจอธิปไตย บริหาร ตุลาการ ชอบธรรมเสียก่อน จึงจะเป็นการปกครองที่เป็นธรรมได้ ซึ่งความชอบธรรมนั้น ได้มาจากสิ่งที่ทำให้อธิปไตย บริหาร ตุลาการเกิดขึ้นนั่นเอง เรียกว่าอำนาจอคตบันดาลให้เกิดมีมาจากสิ่งไหน ถ้าสิ่งนั้นชอบธรรม การปกครองที่มาจากสิ่งนั้นก็ชอบธรรมตาม ในเมื่อประชาธิปไตยในประเทศไทยได้มาจากประชาชน ประชาชนจึงเป็นความชอบธรรมที่จะให้มีการปกครองตามที่ประชาชนต้องการ แต่ถ้ามีข้อสงสัยว่า ประชาชนจะมีความชอบธรรมในตัวของพวกเขาหรือไม่ จะไม่ตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มนักการเมืองผู้ลงสมัครเลือกตั้งหรือไม่ จะไม่เห็นแก่อำมิสสินจ้างหรือไม่นั้น คำตอบของปัญหานี้ ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ๓ อย่างดังนี้

(๑) เหตุปัจจัยภายในตัวของประชาชน มีความเข้มแข็งทางสติปัญญาหรือไม่

(๒) ปัจจัยทางสังคมที่มีมาก่อน และเป็นอยู่ในปัจจุบันได้เอื้อให้ประชาชนมีความเข้มแข็งทางสติปัญญาหรือไม่

(๓) มีตัวเลือกทางฝั่งของนักการเมืองที่ลงสมัครเลือกตั้งซึ่งมีคุณสมบัติข้อสัจธรรมแท้จริงหรือไม่ หรือเป็นแต่เพียงมีคุณธรรมในสายตาของฝ่ายที่ชอบ หรือสนับสนุนเท่านั้น ซึ่งใน ๓ เหตุปัจจัยหลักนี้ ตรงไหนมีความบกพร่อง เป็นหน้าที่ของสังคมที่จะแก้ไขส่วนที่บกพร่องให้ดีขึ้นมา ถ้าทำได้ ประชาธิปไตยที่มาจากประชาชนก็จะเข้มแข็งเป็นธรรมापิปไตยได้

(๒) จะต้องบรรจุนี้อที่เป็นธรรมเข้าไปในรูปแบบนั้น เพราะมีรูปแบบที่เป็นธรรมอย่างเดียวไม่พอ เนื้อในจะต้องดีเยี่ยมเป็นธรรมด้วย จะเห็นได้ว่า ประชาธิปไตยของประเทศไทยที่ใช้ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครอง

^{๕๔๙} พุทธทาสภิกขุ, ขุมมปาฐกถาชุดพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๔), หน้า ๙๕-๙๖.

ที่เรายอมรับกันว่า ดี เพราะเนื้อในอันสาระมันจริง แต่พอเอาแต่รูปแบบมา เนื้อในอันเป็นสาระไม่ได้มาด้วย ก็เลยกลายเป็นปัญหาขึ้นมากอีก เหมือนที่พระพรหมคุณมรรณ (ป.อ. ปยุตโต)^{๕๖๐} กล่าวว่า รูปแบบเอาไว้เป็นกรอบให้หยิบใช้ได้ง่าย ส่วนเนื้อในมิใช่เพื่อให้รูปแบบมีคุณค่า สาระ จะทำให้ผู้ใช้ได้รับประโยชน์จากกรอบที่ใช้ง่าย เพราะสิ่งที่มีประโยชน์เมื่อเวลาจะใช้ ถ้าใช้ได้สะดวกจะทำให้เกิดการพัฒนารูปร่างขึ้นเป็นสองเท่า คือ ไม่ต้องไปเสียเวลาแนะนำวิธีใช้ ทุกคนสามารถใช้ได้เหมือน ๆ กันหมด ดูจากอิปไตยที่พระพุทธเจ้าใช้ และนำไปเหล่าสาวกได้ใช้ หลักการง่าย ๆ คือ สิ่งไหนไม่ดี ก็ละสิ่งนั้นออกไป สิ่งไหนดียึดถือไว้ให้มั่น และพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ถึงความเจริญสูงสุด ในขณะที่เจออุปสรรคก็มาแก้ไขอย่างถูกต้อง ถ้าต้องการให้รูปแบบเกิดประโยชน์ต่อผู้ใช้ ก็จะต้องเตรียมผู้ใช้ให้มีคุณสมบัติพร้อม พอจะใช้รูปแบบนั้นก็กลายเป็นเรื่องที่ย่างไป รูปแบบที่กล่าวมาคือพระธรรมวินัย ส่วนหนึ่งเป็นข้อห้ามกระทำ เพราะขึ้นทำลงไปจะกลายเป็นผลเสีย ส่วนหนึ่งเป็นข้อให้ทำ ถ้าไม่ทำก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ และส่วนหนึ่งเป็นข้อแนะนำ เป็นเหมือนความรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาสติปัญญาขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง

ในส่วนของบ้านเมืองก็เหมือนกัน เมื่อตกลงกันว่าจะใช้รูปแบบประชาธิปไตยในการปกครอง จะต้องนำเอาเนื้อในของรูปแบบประชาธิปไตยมาบรรจุลง เพื่อให้เกิดประโยชน์ นำไปปฏิบัติได้จริง และเกิดผลกระทบกลับมาเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งรูปแบบประชาธิปไตยของโลกที่ยึดถือคือเสียงส่วนใหญ่จากการรับเลือกของประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งได้เป็นรัฐบาล เสียงส่วนน้อยเป็นผู้ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลว่า โปร่งใส หรือทุจริตหรือไม่ เรียกได้ว่า ก่อนเลือกตั้งเป็นเรื่องของประชาชน ถือเป็นความชอบธรรมทางรูปแบบ แต่ทางเนื้อในจะต้องพิจารณาที่ผลงานของรัฐบาลว่า ตอบสนองผลประโยชน์แก่ส่วนรวมมากน้อยเพียงไร ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสำหรับวัดฝีมือในการบริหารงานหรือไม่

ส่วนเนื้อในของประชาธิปไตย คือ หลังการเลือกตั้งเป็นเรื่องของรัฐบาลกับฝ่ายค้าน ที่จะต้องทำหน้าที่ตามอำนาจที่ตนเองมีการรับเลือกของประชาชน กล่าวถึงประเด็นผู้นำ การจะพิจารณาว่า ผู้นำคนไหน จึงจะเป็นผู้นำที่ชอบธรรม ถ้าเอาความชอบธรรมตามประชาธิปไตยก็ต้องมาจากการชนะเลือกตั้งด้วยจำนวนตัวแทนที่มากกว่าคู่แข่ง แต่ถ้าชอบธรรมตามแนวคิดธรรมาธิปไตย ก็ต้องบอกว่า ผู้นำจะต้องใช้อำนาจบริหารให้เป็นธรรม โดยการออกทำตามนโยบายให้เป็นรูปธรรมมากที่สุด และคอยควบคุมไม่ให้กเลิส่วนตัว หรือส่วนกลุ่มผลประโยชน์มันมีอำนาจมากกว่านโยบายที่จะดำเนินการทำ และในขณะที่กำลังบริหาร ถ้าหากปัญหาเกิดขึ้น ก็ต้องประชุมเพื่อแก้ปัญหาที่นั้น ถ้าหากปัญหาของคนหมู่มากมีเหตุปัจจัยมาจากทฤษฎีของคนที่ไม่ยอมให้กัน ก็จะต้องมาสนับสนุนให้เกิดการยอมให้กัน ซึ่งการยอมให้กันไม่ใช่เป็นการพ่ายแพ้ แต่เป็นการยอมรับอำนาจที่ฝ่ายซึ่งได้รับเลือกมาให้ใช้อำนาจ ว่า มีความชอบธรรมที่จะกระทำได้ เป็นการเปิดโอกาสให้กล้าคิด กล้าทำงาน และกล้าที่จะถูกตรวจสอบ ส่วนข้อผิดพลาดที่ฝ่ายตรวจสอบเห็นว่า เป็นการกระทำผิดจริง จะต้องออกมาทำหน้าที่ตรวจสอบอย่างเข้มแข็ง และพยายามสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ภาคประชาชน เพื่อการตัดสินใจในการเลือกตั้งครั้งต่อไป

เนื้อในอันเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนารูปแบบการปกครอง อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะมองข้ามไม่ได้คือ ต้นตอของการได้มาซึ่งตัวแทนของประชาชน ก็คือประชาชนนั่นเอง จะต้องหันมาพิจารณารากฐานของสังคมว่า มีจุดอ่อน จุดแข็งอย่างไร เพื่อแก้ไขจุดอ่อน ให้แข็งแรงขึ้นมา ในระบบประชาธิปไตย ประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญ ถ้าคุณภาพของประชาชนด้วยมาตรฐานเสียเอง ก็จะได้ประชาธิปไตยที่อ่อนแอ ไม่รู้เท่าทันตัวแทนที่ตนเองเลือกเข้าไปบริหารอำนาจ จุดที่จะทำให้ประชาชนมีคุณภาพคือการศึกษา โดยมุ่งเป้าไปในเรื่องของประชาธิปไตย

^{๕๖๐} พระพรหมคุณมรรณ (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรคประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๕๔), หน้า .

โดยตรง ๓ ระดับดังนี้

(๑) ศึกษาให้ตกผลึกว่า รูปแบบประชาธิปไตยที่ต้องการนั้น เป็นอย่างไร และควรจะให้เป็นอย่างใด จึงจะทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง

(๒) ผู้นำที่ควรให้ประชาชนไว้วางใจเข้าไปบริหารอำนาจ อันเป็นผลประโยชน์ก้อนใหญ่ที่สุดในประเทศนี้ จะต้องมีความสมบัติอย่างไร จึงจะกระทำหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาได้ และสามารถควบคุมการใช้กฎหมายให้เป็นธรรมได้

(๓) จะกำหนดให้สังคมได้มีรูปแบบการศึกษาอย่างไร จึงจะสามารถวิเคราะห์การทำงานของรัฐบาล ฝ่ายค้าน แล้วรู้เท่าทันการกระทำนั้นได้ เพื่อเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และกำหนดตัวแทนของประชาชนในโอกาสเลือกตั้งสมัชชาได้ โดยมีสิ่งที่ขาดไม่ได้คือสังคมต้องพัฒนาความรู้และสร้างพฤติกรรมร่วมกันในสิ่งที่ดีอย่างต่อเนื่อง ความรู้คือรู้จุดมุ่งหมายของการปกครอง ส่วนการสร้างพฤติกรรมร่วมกันคือจิตสำนึกในประชาธิปไตย การเคารพกฎหมาย และการยอมรับอำนาจจากตัวแทนของกลุ่มที่ชนะเลือกตั้ง

เพราะเหตุที่อธิปไตยในทางพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของการยึดถือความชอบธรรมของตน สังคม และความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม ประชาธิปไตยในรูปแบบของธรรมาธิปไตยจึงต้องยึดรูปแบบที่เป็นธรรมแก่สังคมเสียก่อน และค่อย ๆ พัฒนาเนื้อในที่อาจผิดคลาดจากความเป็นธรรม หรือยังเป็นธรรมไม่เพียงพอต่อความต้องการที่อยากให้เป็นของสังคม ให้มีเนื้อในสาระที่เป็นธรรมแก่สังคมต่อไป โดยจะต้องไม่ลืมจุดสำคัญที่ทำให้เกิดประชาธิปไตย คือ คุณภาพของประชาชนผู้มีสติปัญญาเพียงพอที่จะสร้างประชาธิปไตยในรูปแบบที่ชอบของตนเอง เพื่อนำมาปกครองตนเองต่อไป

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ดร.สุรพล สุยะพรหม และคณะ. ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy). พ.ศ. ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบ: รัฐศาสตร์

กับนิติศาสตร์). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๙.

พุทธทาสภิกขุ. ชุมนุมปาฐกถาชุดพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๔.

พระมหาปรทัตติ ปรทตตูปชีวี (ยาทองไชย). “การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามแนวพระวินัยปิฎก” ปริญา

พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธมมปทฎฐกถา (จตุตถโภาโค). พิมพ์ครั้งที่ ๒๙. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๔๗.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ปฐมสมันตปาสาทิกาแปลภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธัมมปทฎฐกถาแปลภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๔๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธัมมปทฎฐกถาแปลภาค ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์

พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

การศึกษาประเพณีแซนโฎนตาของบ้านทวารไพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์
THE STUDY OF TRADITION SANDOUNTA OF BAN TAVANPRI CHOM PHRA
DISTRICT IN SURIN PROVINCE.

สุภาพร ลาธูลี *
อิทธิวัตร ศรีสมบัติ, ชาตรี เกษโพหนอง **

บทคัดย่อ

การศึกษานี้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ ๑) เพื่อศึกษาแบบแผนประเพณีแซนโฎนตา ของบ้านทวารไพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และ ๒) เพื่อศึกษาแนวทางในการถ่ายทอดการเรียนรู้ประเพณีแซนโฎนตาแก่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ โดยใช้กระบวนการการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยกำหนดผู้ที่จะให้ข้อมูลในการศึกษาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย ๑) ผู้รู้เกี่ยวกับประเพณีแซนโฎนตา จำนวน ๕ คน โดยเป็นมรรคทายก ครู พระสงฆ์หรือบุคคลอื่น ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีแซนโฎนตา ๒) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจำนวน ๕ คน และ ๓) ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม จำนวน ๒๐ คน โดยเป็นสมาชิกของครอบครัว ประชาชนในหมู่บ้านและผู้มีเกียรติอื่น ๆ ที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโฎนตา ที่นับถือผีเดียวกันเครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจข้อมูลภาคสนามได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) และหนังสือส่งเสริมการอ่าน เรื่อง ใจแซนโฎนตา (สารทชาวไทยเชื้อสายเขมร)

ผลการวิจัย พบว่า ๑) องค์ประกอบของพิธีกรรม ประกอบด้วย (๑) บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมหากเป็นระดับเครือญาติบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พ่อ แม่ และลูก หลาน หากเป็นในระดับครอบครัวก็จะมีเพียงพ่อแม่ และลูก หรือถ้าเป็นครอบครัวใหญ่ก็จะมีปู่ย่าตายายเพิ่มขึ้นมา หากปู่ย่าตายายเสียชีวิตไปแล้ว สามารถมอบหมายให้บุคคลอื่นเป็นผู้นำในการเซ่นไหว้ได้ โดยต้องเป็นบุคคลที่อาวุโสสูงสูด นอกจากนี้บุคคลที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมแซนโฎนตาไม่จำเป็นต้องมาเข้าร่วมครบทุกคน หากใครมาก่อนก็สามารถเซ่นไหว้บรรพบุรุษได้ก่อน แต่ต้องภายหลังจากที่ผู้นำ (ปู่ย่าตายาย หรือผู้ที่มีอาวุโสสูงสูด ณ เวลานั้น) เซ่นไหว้เรียบร้อยแล้ว สามารถไหว้ได้ตั้งแต่เช้ากระทั่งเย็น (๒) อุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมความหมาย ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมสามารถจำแนกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) สิ่งของที่เซ่นไหว้บรรพบุรุษ และ ๒) สิ่งของที่จะนำไปทำบุญ ตักบาตรอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ (๓) สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมชาวบ้านบ้านทวารไพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ระบุว่า การไหว้บรรพบุรุษต้องไหว้ภายในอาณาบริเวณบ้าน ซึ่งเป็นบริเวณไหนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม หากมีสมาชิกครอบครัวเสียชีวิตในลักษณะตายโหง จะมีการเซ่นไหว้ไว้หน้าบ้าน เนื่องจากเชื่อว่าการตายในลักษณะนี้ดวงวิญญาณจะไม่สามารถเข้ามาในบริเวณบ้านได้ ทั้งนี้การเซ่นไหว้ไว้บริเวณหน้าบ้านยังถึงการอุทิศ

* นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษา

** อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

เพื่อแม่ ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ให้กับผีไร้ญาติอีกด้วย (๔) วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรมแบ่งเป็น ๒ วัน ได้แก่ วันเป็นตุง และวันเป็นทม คือ สารทเล็กและสารทใหญ่ โดยเป็นตุงจัดกันในวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ และเป็นทม จัดกันในวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ (๕) ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโถงตาในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ เริ่มพิธีเซ่นไหว้ด้วยการจุดธูปเทียน กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สวดชุมนุมเทวดา และพูดเชื้อเชิญดวงวิญญาณของเหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ แล้วจุดธูปเทียนบูชาเอ่ยชื่อปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไป เชิญให้มากินเครื่องเซ่นไหว้ทั้งที่ตายไปนานแล้วและไม่รู้จักชื่อก็นึกเชิญในใจ ทางผู้นำในการประกอบพิธี (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดในครอบครัว) จะนำเอาสุรามารินใส่แก้ว หรือจอกพรมไปตามสำหรับอาหารปากก็กล่าวอันเชิญผีปู่ย่าตายายมารับประทานอาหาร ผู้ร่วมพิธีต่างช่วยกันตะโกนร้องเรียกให้ผีปู่ย่าตายายมารับประทานอาหารกัน หรืออาจมีถ้อยคำอื่นแต่มีนัยเช่นเดียวกันและเมื่อได้เวลา ก็จุดยาสูบวางไว้สักครู่ใหญ่ สมมติว่ากินเสร็จแล้วจะแบ่งข้าวปลาอาหารหมากพลู บุหรี่อย่างละเล็กน้อย ใส่ห่อกระดาษหรือใบตองแล้วเหยียดไปไกลๆ เรียกว่า “ปะจี้ร” (ออกไปเสีย) เชื่อว่าลูกหลานได้พาห่อข้าวปลาอาหารนี้ฝากไปให้กินระหว่างทาง หรือไปฝากผู้ที่ไม่ได้มารับเครื่องสังเวยในครั้งนี้

๒) จุดมุ่งหมายของการแซนโถงตา โดยสรุปได้ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโถงตานอกจากจะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความกตัญญู กตเวที และขอขมาต่อผู้มีพระคุณ รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์ ความรักความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ ตลอดถึงการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีแซนโถงตากับวิถีชีวิตของชาวบ้าน บ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมแซนโถงตากับวิถีชีวิตของชาวไทยเขมร จะมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตามชาวไทยเขมรจะต้องมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษเสมอ

๔) คติความเชื่อของชาวบ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีต่อประเพณีแซนโถงตามีอยู่ ๓ ลักษณะ ดังนี้ (๑) การบูชา “พระสงฆ์” เพราะพระสงฆ์ เป็นสาวกของพระพุทธองค์ “การบูชาพระสงฆ์ในประเพณีแซนโถงตาของจังหวัดสุรินทร์นั้นสังเกตได้จากพุทธศาสนิกชนเข้าไปหาพระสงฆ์ ต้องกราบไหว้ด้วยความเคารพมีกิริยาอาการเรียบร้อย พูดจาปราศรัยด้วยความเคารพและอ่อนน้อม เชื่อว่าพระสงฆ์เป็นผู้ศีลบริสุทธิ์ สมควรได้รับการบูชา ยกย่อง เลี้ยงดู ปรนนิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ววัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่มีการทำบุญอุทิศไปให้ญาติ ก็มีการถวายพระสงฆ์แทบจะทุกชิ้น จะมีก็แต่พืชผัก ผลไม้ เนื้อ ขนมหัน ข้าวต้ม เป็นต้น ที่เอาไปเทใกล้กับลานโบสถ์ ตามคติความเชื่อโบราณ (๒) การบูชา บิดา มารดา ปู่ ย่า ตายาย ตามคติทางพระพุทธศาสนานั้น มีความสอดคล้องกับพิธีสารทที่ชาวจังหวัดสุรินทร์ได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาดังนี้ (๒.๑) การเข้าไปหาบิดา มารดา ปู่ ย่า ตายาย เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่เพื่อทำความเคารพและกราบไหว้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ พร้อมด้วยการเปล่งวาจาขอให้บิดา มารดา อโหสิกรรม กับเรื่องที่ถูกหลานเคยทำไม่ดีไว้ในอดีต (๒.๒) มอบสิ่งของต่าง ๆ ที่ท่านชอบเป็นของขวัญและกำลังใจ พร้อมกับคำอวยพรให้มีความสุข ความเจริญ อายุมั่นขวัญเย็น (๒.๓) พาท่านไปวัดเพื่อถวายทาน รับศีล รับพร ฟังธรรมจากพระสงฆ์พร้อมกับอุทิศส่วนบุญให้ พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย และเจ้ากรรมนายเวรที่ล่วงไปแล้ว ให้ได้รับผลบุญนี้ด้วย (๓) การบูชาในลักษณะอื่น ๆ นั่นคือ การบูชาผู้สูงอายุที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นคติความเชื่อที่ปฏิบัติร่วมกันในระดับเครือญาติ เพราะวงศ์ตระกูลหนึ่ง ก็มีผู้อาวุโสในตระกูลรวมอยู่ด้วย เมื่อถึงวันสารทก็เป็นหน้าที่ของลูกหลาน ที่จะคอยดูแลเอาใจใส่ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับ บิดา มารดาของตน

๕. แนวทางในการถ่ายทอดการเรียนรู้ประเพณีแซนโถงตาแก่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

พิธีแซนโถงตาเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงคุณธรรมสำคัญหลายประการ เช่น ความกตัญญู ความเมตตากรุณา ความสามัคคี ศิลปกรรม หัตถกรรม เอกลักษณ์ของชาติ และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วย จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ส่งเสริมปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้ดำรงคงอยู่และดียิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งมีแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีดังกล่าว ๖ ประเด็น ดังนี้

๑. ควรมีการจัดเป็นพิธีสารทการทำบุญ “แซนโถงตา” ในระดับหมู่บ้านเป็นประจำทุกปีเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นได้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของประเพณีสารทเดือนสิบตลอดถึงให้มีถ่ายทอดแก่นคนรุ่นหลัง ในพิธีกรรมนี้เป็นประจำทุกปี และควรมีการรวบรวมข้อมูลขั้นตอนของประเพณีแซนโถงตา ให้เป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้เพื่อพิมพ์แจกจ่ายให้แก่คนในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อนำไปศึกษาและทำพิธีกรรมได้ด้วยตนเอง

๒. ควรมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชน เช่น พิธีกรรมแซนโถงตาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่ออนุรักษ์แล้วก็เผยแพร่ความรู้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างถูกต้องโดยผู้นำชุมชนและพระสงฆ์เป็นผู้คอยให้คำปรึกษาและถ่ายทอดให้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเพื่อเป็นการเชิญชวนให้คนต่างถิ่นได้มารู้จักเข้าใจประเพณีดังกล่าวด้วย

๓. ควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีสารท ไว้ในหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีหัวข้อศึกษาสำคัญ ๆ เช่น สังกัปของพิธี ความเป็นมา วิธีปฏิบัติ ประโยชน์การทำนุบำรุงอนุรักษ์ส่งเสริม และการปรับปรุงแก้ไข และควรจัดพิธีสารทสาธิต ที่ถูกต้องโดยหน่วยงานของรัฐและองค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนอย่างกว้างขวาง จัดการประกวดแข่งขัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ถึงระดับชาติขณะเดียวกันก็จัดวิทยากรคอยชี้แจง สังกัปและหลักธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีนี้

๔. เนื่องจากประเพณีสารท มีความสัมพันธ์กับการเกษตรอันเป็นอาชีพหลักของประเทศ จึงควรฟื้นฟูความสำคัญของเทศกาลสารทด้วยวิธีการต่าง เช่น เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณีนี้โดยขอความร่วมมือกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง และสื่อมวลชนและทางราชการ ควรส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับประเพณีทำบุญวันสารท เช่น จัดนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารในเทศกาลสารท และเชิญชวนเยาวชนไปร่วมกันทำบุญตามประเพณี

๕. ควรเชิญชวนให้ทำบุญในเทศกาลสารท เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่มุ่งเฉพาะญาติพี่น้องหรือผู้เกี่ยวข้องกับเราเท่านั้น

๖. ควรจัดการประกวดการทำอาหาร และพืชพันธุ์ธัญญาหารที่มีในฤดูนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการเกษตรและวัฒนธรรมไทย และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในหลักสามัคคีธรรม มีการแจกจ่ายให้ปันสิ่งของต่าง ๆ ในเทศกาลสารทและในโอกาสอันควร ตลอดถึงส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับความร่วมมือร่วมใจระหว่งญาติพี่น้อง ในการทำบุญวันสารทและร่วมกันทำกิจกรรมอื่นใดในโอกาสสำคัญ ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นคงในวงศ์สกุล

การอนุรักษ์ประเพณีแซนโถงตาที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ เป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ยังคงปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นการส่งเสริมความผูกพันระหว่งครอบครัวและญาติพี่น้อง และยังเป็นการรำลึกถึงบุญคุณของบุพการีแม้จะล่วงลับไปแล้วเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทุกเวที พิธีกรรมที่ปรากฏขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเห็นได้ทุก ๆ ปีในช่วงเดือนสิบ เมื่อคนต่างถิ่นได้มาพบเห็นพิธีแซนโถงตาที่เกิดความประทับใจในงานบุญดังกล่าวกล่าวคือสภาพที่เห็นคนทั้งหลาย มีความยิ้มแย้มแจ่มใสรื่นเริง เป็นกันเองและศีกคัก

ซึ่งเป็นการแสดงออกต่อคนต่างถิ่นอย่างจริงจัง เพราะชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์ถือว่าอยากดีมีจนอย่างไรก็ต้องทำบุญให้ได้ ซึ่งประเพณีดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ความสามัคคี ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น และเมื่อมีการยึดถือสืบต่อกันมากก็ย่อมเกิดการพัฒนา และยิ่งมีการส่งเสริมมากก็ยิ่งส่งผลดีให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ตลอดถึงเกิดผลในระดับสังคมเมืองและสังคมระดับชาติได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: แขนงโนนตา

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สืบเนื่องจากความแตกต่างของกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในต่าง ๆ ของประเทศไทย จึงเป็นบ่อเกิดด้านวัฒนธรรมของตนเองเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่อาจมีส่วนที่ทำให้แตกต่างกันบ้างอันเนื่องมาจากภาษา ประเพณี และภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นที่นำไปยึดและปฏิบัติตามในด้านความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง สังคมไทยมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแห่งการดำรงชีวิต ซึ่งบรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิตมาโดยตลอด และยังได้ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการอาศัยศรัทธาทงศาสนามาความเชื่อเรื่องผี รวมทั้งความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด หรือใช้พิธีกรรม ซึ่งเป็นรูปธรรมมาเป็นสัญลักษณ์แทนแนวคิดที่เป็นนามธรรม เพื่อให้เกิดการรับรู้และเข้าใจได้ง่ายขึ้น พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พิธีกรรมเป็นกรรมวิธีหรือกลวิธีที่มนุษย์คิดขึ้นตามความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องภูมิจิวิญญาณ์ เทวดา และความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือ มนุษย์เชื่อว่าถ้าประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงบูชาสิ่งที่มีอำนาจ สิ่งนั้นย่อมจะบันดาลหรือช่วยให้มนุษย์บรรลุผลหรือวัตถุประสงค์ตามความเชื่อและความต้องการที่ตั้งเอาไว้ พิธีกรรมเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของประเพณีที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักความมั่นคงทางจิตใจ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่งไปแล้วผู้ทำพิธีกรรมนั้นย่อมมีความสุขใจ และมีความหวังในชีวิต เพื่อเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวังไว้ (ประพัฒน์พงษ์ แก้วไธสง, มนสิลา รัตนบุรี และสำออง นิลพัทธ์. ๒๕๕๐ : ๑)

กิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น สืบเนื่องมาจากธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนยังมีความเชื่อ ซึ่งเป็นรากเหง้าของความรู้สึกนึกคิด และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ เมื่อความเชื่อของมนุษย์แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์รวมกันได้จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมตามความเชื่อเหล่านั้น สมปราษฎณ์ อัมมะพันธ์ (๒๕๓๖ : ๑๘) กล่าวว่าความเชื่อเกิดจากพลังอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น เชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น ก็มีการอ้อนวอน ขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่เร้นลับที่คิดว่าจะช่วยได้ เมื่อสิ่งที่อ้อนวอนขอสัมฤทธิ์ผลก็เกิดความกลัวในพลังอำนาจเหล่านั้นจึงเป็นบ่อเกิดแห่งพิธีกรรมเพื่อเป็นการสร้างพลังแห่งศรัทธา และขจัดความกลัวให้พ้นไปและคนไทยดั้งเดิมส่วนใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีว่า ผีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ผีดีหรือผีให้คุณ เช่น ผีบรรพบุรุษ เทวดา อารักษ์ ฯลฯ กับผีร้ายหรือผีให้โทษ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีกระสือ ฯลฯ ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีจึงปรากฏอยู่ในท้องถิ่นทุกกลุ่ม

ชาติพันธุ์ของสังคมไทย เช่น พระราชพิธีเช่นสรวงพระหลักเมือง การบนบานศาลกล่าว การไล่ผี การปัดรังควาน
สิ่งชั่วร้าย เป็นต้น

การบูชาหรือการเช่นสรวงวิญญานของผีบรรพบุรุษถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่คนไทยทุกคนได้ถือปฏิบัติ
สืบทอดกันมาตลอด จึงทำให้เกิดพิธีกรรมเช่นไหว้ดวงวิญญานของบรรพบุรุษ ในเดือนต่าง ๆ ของไทย โดยเฉพาะ
ในช่วงเดือนสิบ มีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปของชาวไทยทุกกลุ่มชาติพันธุ์เป็นประจำทุก
ปี พระยาอรียานูวัตรเขมจารี (๒๕๒๘ : ๑๖) ได้กล่าวไว้ว่า ในเดือนสิบของทุกปีจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพื่อ
เช่นไหว้วิญญานผีบรรพบุรุษ แต่จะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาคหรือตามกลุ่มชาติพันธุ์ ดังมีการเรียก
ชื่อที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้ ภาคเหนือ เรียกพิธีนี้ว่า พิธีกินกล้วยสลาก ภาคใต้เรียกว่าพิธีส่งตายาย
หรือพิธีชิงเปรต ภาคกลางเรียกว่าวันสารทไทย ภาคอีสานกลุ่มไทย-ลาวเรียกว่าบุญข้าวสาก และอีสานกลุ่มไทย-
เขมร เรียกว่าแซนโหม้นตา ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และ
วิญญานของผู้ตายที่ไม่ใช่ญาติ สุขเมธ เมธาวิทยากุล (๒๕๓๒ : ๕๐) กล่าวว่า ความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับวันสารท
นี้เป็นคติ และความเชื่อต่อกันมา ญาติที่ล่วงลับแล้วจะมีโอกาสได้มารับส่วนบุญกุศลจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่
ดังนั้นจึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติในวันนี้

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ตั้งอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ ๑๐๓
องศา และ ๑๐๕ องศาตะวันออก และระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๕ องศา และ องศาเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานคร
ประมาณ ๔๕๐ กิโลเมตร มีอาณาเขตด้านทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคามทิศตะวันออก
ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ ทิศใต้ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา และทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ มี
เนื้อที่ประมาณ ๘,๑๒๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕,๐๗๗,๕๓๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔.๘ ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียง
เหนือทั้งหมด ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้คือบริเวณซึ่งติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา
มีป่าทึบและภูเขาสลับซับซ้อน ถัดจากบริเวณภูเขา จะเป็นที่ราบสูงลุ่มๆ ดอนๆ ลักษณะลูกคลื่นลอนลาดบริเวณ
ตอนกลางของจังหวัด จะเป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ มีที่ราบสูงอยู่บางตอน ด้านเหนือของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่ม
แม่น้ำไหลผ่าน(สำนักงานท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์. ๒๕๕๙) และเป็นจังหวัดสุรินทร์ที่มีความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม เนื่องจากประชากรของจังหวัดมาจาก ๔ กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยเขมร ไทยกวย ไทยลาวและไทยจีน
(วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. ๒๕๕๙) แต่มีภาษาพูดพื้นเมืองที่ใช้สื่อสารกันที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ
กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่พูดภาษาเขมร ส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบอำเภอเมือง ปราสาท กาบเชิงสังขะ บัวเขต จอมพระ
ศิขรภูมิ ท่าตุม ชุมพลบุรี ลำดวน กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่พูดภาษาส่วย อาศัยอยู่ในแถบอำเภอสำโรงทาบ ท่าตุม
สนม จอมพระ ศิขรภูมิ รัตนบุรี และกระจายอยู่ตามอำเภออื่นๆ อีกเล็กน้อย กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่พูดภาษาพื้น
เมืองอีสาน(ลาว) อาศัยอยู่แถบอำเภอสนม รัตนบุรี ท่าตุม ชุมพลบุรี และศิขรภูมิ เนื่องจากประชาชนมีภาษา
พูดที่แตกต่างกัน จึงทำให้แต่ละกลุ่มมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่างกันบ้าง แต่อย่างไรก็ตาม
ประชากร ทั้ง ๓ กลุ่ม มีความเป็นมาที่กลมกลืนกัน มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความสามัคคีต่อกันเป็นอย่างดี
(สำนักงานท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์. ๒๕๕๙) ทั้งนี้ชาวไทยเขมรซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์หลักของประชากรใน
จังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องของผลบุญ บาป นรก สวรรค์ ผีสิง เทวดา เชื่อว่ามีโลกนี้ โลกหน้า และ
เชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในวิถีสงสารตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นชาวไทยเชื้อสายเขมร
จึงนิยมทำบุญทำทานอยู่เป็นประจำเป็นนิจเนื่องเพราะเชื่อว่าจะยังผลประโยชน์ให้ตนในชาติภาพต่อไป จึงส่งผลให้เกิด
งานเทศกาลและงานบุญประเพณีต่าง ๆ ตลอดทั้งปีในสังคมชาวไทยเชื้อสายเขมร (สุรชัย รัตนพนาวงษ์. ๒๕๔๙ :

๑) ประเพณี “แซนโฎนตา” เป็นประเพณีสำคัญประเพณีที่บ่งบอกถึงความเชื่อดังกล่าว ทั้งนี้ประเพณีแซนโฎนตาหรือวันสารทเขมรเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันมายาวนานนับเป็นพัน ๆ ปีของชาวเขมร ที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ สะท้อนให้เห็นความรัก ความผูกพัน ความกตัญญูรู้คุณ ของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ และชุมชน โดยจะประกอบพิธีกรรม ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี ซึ่งเมื่อถึงวันนั้นลูก หลานญาติ พี่น้องที่ไปประกอบอาชีพ หรือตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่น ไม่ว่าจะใกล้หรือไกลต้องเดินทางกลับมารวมญาติ เพื่อทำพิธีแซนโฎนตาเป็นประจำทุกปีคำว่า “แซน” หมายถึง การเซ่น การเซ่นไหว้ การบวงสรวงคำว่า “โฎนตา” หมายถึง การทำบุญให้ปู่ย่า ตายาย หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วดังนั้นประเพณีแซนโฎนตาก็หมายถึง ประเพณีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ที่นับได้ว่าเป็นประเพณีสำคัญที่คนไทยเชื้อสายเขมร มีการสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน (วัน พุ โยเท็ล. ๒๕๕๙) แซนโฎนตาเป็นโอกาสที่ญาติๆ ที่อาศัยอยู่ที่อื่นได้กลับบ้านมาเยี่ยมพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้รับพรจากผู้ใหญ่ เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ทำให้เกิดความรักสามัคคีระหว่างเครือญาติ เกิดความเสียสละ เพราะเครื่องเซ่นไหว้ทุกคนมีส่วนร่วมในการหามาและมีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกัน(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์. ๒๕๕๙)

หมู่บ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านชาวไทยเขมร ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมแซนโฎนตาไว้เป็นอย่างดี ถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ในวันนี้เป็นวันที่ชาวไทยเขมรที่เดินทางไปประกอบอาชีพต่างถิ่นจะต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาเพื่อกลับมาเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ แต่ละครอบครัวต้องจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงเพื่อใช้เซ่นสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษของตน สำหรับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นพลังที่ก่อให้เกิดความแน่นแฟ้น ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดในครอบครัวและหมู่เครือญาติ รวมทั้งในระดับชุมชน ดังปรากฏว่าชาวบ้านในหมู่บ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ยังมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การช่วยเหลือแรงงานในงานบุญต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของหมู่บ้าน จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษา เรื่อง การศึกษาประเพณีแซนโฎนตาของบ้านทวารโพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งศึกษาว่าประเพณีแซนโฎนตามีองค์ประกอบใดบ้าง มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตอย่างไร รวมทั้งชาวบ้านมีความเชื่ออย่างไรต่อประเพณีแซนโฎนตา ตลอดจนวิเคราะห์ให้เห็นว่าประเพณีแซนโฎนตามีความสำคัญอย่างไร และนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดการเรียนรู้ประเพณีแซนโฎนตาให้แก่ักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ทั้งนี้ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าประเพณีแซนโฎนตาอันล้ำค่าเช่นนี้จะคงอยู่กับท้องถิ่นสุรินทร์ และประเทศชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาแบบแผนประเพณีแซนโฎนตาของบ้านทวารโพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์
๒. เพื่อศึกษาแนวทางในการถ่ายทอดการเรียนรู้ประเพณีแซนโฎนตาแก่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

ปีที่ ๔-๖

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการทำศึกษานี้ได้กำหนดผู้ที่จะให้ข้อมูลในการศึกษาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย

๑. ผู้รู้เกี่ยวกับประเพณีแซนโฎนตา จำนวน ๕ คน โดยเป็นมรรคทายก ครู พระสงฆ์หรือบุคคลอื่น ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีแซนโฎนตา
๒. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจำนวน ๕ คน โดยเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโฎนตาในระดับต่าง ๆ
๓. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม จำนวน ๒๐ คน โดยเป็นสมาชิกของครอบครัว ประชาชนในหมู่บ้าน และผู้มีเกียรติอื่น ๆ ที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโฎนตา ที่นับถือผีเดียวกัน

ระยะเวลาในการศึกษา

การศึกษานี้ผู้ศึกษาเข้าไปศึกษาภาคสนามในพื้นที่เป้าหมายเป็นระยะเวลา ๑ เดือน (ไม่รวมขั้นตอนการศึกษาจากเอกสารและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง) เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑-๓๐ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙ เพื่อสังเกตและสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบประเพณีแซนโฎนตากับวิถีชีวิตของชาวบ้าน บ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิงห์ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ใน ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. องค์ประกอบของพิธีกรรม ครอบคลุมเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้
 - ๑.๑ บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม
 - ๑.๒ อุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมความหมาย ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
 - ๑.๓ สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
 - ๑.๔ วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม
 ๒. จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโฎนตา
 ๓. ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีแซนโฎนตากับวิถีชีวิตของชาวบ้าน บ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิงห์ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
 ๔. คติความเชื่อของชาวบ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิงห์ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีต่อประเพณีแซนโฎนตา
- จากนั้นผู้ศึกษาดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อสรุปแนวทางในการถ่ายทอดการเรียนรู้ประเพณีแซนโฎนตาที่เหมาะสมต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ดังนั้นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการศึกษา คือ ตัวของผู้ศึกษาเอง ผู้ศึกษาได้เตรียมตัวโดยการศึกษาเอกสารและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง และลงไปสำรวจข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการศึกษาใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ศึกษา โดยใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษา ๒ วิธี คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อสารนิพนธ์ทั้งจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ ตำรา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยเข้าไปศึกษาภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีประเด็นศึกษา ดังนี้

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้แก่

- ๑.๑ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวอีสานใต้
- ๑.๒ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์
- ๑.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวิถีชีวิต
- ๑.๔ ชาวไทยเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ๑.๕ บริบทหมู่บ้านไพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์
- ๑.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารข้างต้นเพื่อใช้เป็นข้อมูลและความรู้พื้นฐานในการศึกษาศึกษาของงานศึกษา และเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าก่อนที่จะออกศึกษาภาคสนาม

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ในการศึกษาภาคสนามผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต และการการจัดสนทนากลุ่ม พร้อมกับถ่ายภาพประกอบ

๒.๑ ผู้ศึกษาขอหนังสือจากโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ การสังเกต และการจัดสนทนากลุ่ม

๒.๒ ชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งนัดวัน เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังมีรายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละวิธีการดังนี้

๒.๒.๑ การสัมภาษณ์ในการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้างด้วยวิธีการจดบันทึกตามกรอบการสัมภาษณ์และบันทึกเสียงลงในเครื่องบันทึกเสียง

๒.๒.๒ การสังเกต ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาจะสังเกตเกี่ยวกับสภาพทั่ว ๆ ไป เช่น สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และสังเกตข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบประเพณีแซนโฎนตาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน บ้านทวารไพร ตำบลเมืองสิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีการบันทึกลงในแบบบันทึกการสังเกตเพื่อนำไปวิเคราะห์

๒.๒.๓ การจัดสนทนากลุ่ม

การหาคุณภาพของข้อมูล

ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ในการศึกษาภาคสนามนั้นจะมีการตรวจสอบหาคุณภาพของข้อมูลตามแนวคิดแบบสามเส้า เพื่อที่จะพิสูจน์หาความเชื่อถือและความถูกต้องโดยการตรวจสอบจากแหล่งของเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อเป็นการยืนยันความที่น่าเชื่อถือ ดังนี้

๑. แหล่งบุคคล นำเอาข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์มาศึกษาเปรียบเทียบกันว่า ข้อมูลแต่ละส่วนแต่ละประเด็นที่ได้มาจากคนคนหนึ่งจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันจากคนอื่นหรือไม่และหาจุดร่วมจุดต่างที่พบ

๒. แหล่งเวลานำเอาข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์ในเวลาต่างกันมาตรวจสอบและเปรียบเทียบกันว่าข้อมูลที่ได้มานั้นจะมีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรและหาจุดร่วมจุดต่างที่พบ

๓. แหล่งสถานที่ นำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ในสถานที่ที่ต่างกันมาตรวจสอบและเปรียบเทียบกันว่าข้อมูลในแต่ละสถานที่นั้นจะมีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร และหาจุดร่วมจุดต่างที่พบ ทั้งนี้ผลจากการตรวจสอบข้อมูล จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปผลของการศึกษาได้ชัดเจน และสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

การจัดกระทำข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูล ผู้ศึกษาจะมีการจัดกระทำกับข้อมูลที่ได้ตามขั้นตอนดังนี้

๑. ตรวจสอบข้อมูลที่ได้ว่ามีความถูกต้อง ตรงตามตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่ เมื่อข้อมูลถูกต้อง จึงแยกแยะเป็นหมวดหมู่ตามตัวแปรที่ศึกษา เก็บไว้ให้เป็นระบบในเครื่องคอมพิวเตอร์
๒. ข้อมูลที่ได้มาแต่ละหมวดหมู่ หากคุณภาพของข้อมูลใช้วิธีการตรวจแบบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้มาในแต่ละครั้ง และเป็นข้อมูลที่ได้มาด้วยวิธีการที่ต่างกันว่ามี ความสอดคล้องตรงกันหรือไม่ หากมีความสอดคล้องแสดงว่าข้อมูลที่ได้มานั้น มีความเที่ยงตรงถูกต้องเชื่อถือได้
๓. เมื่อได้ข้อมูลสมบูรณ์ ถูกต้อง ครบถ้วนตามตัวแปรที่ศึกษาและเชื่อถือได้ผ่านการแยกแยะเป็นหมวดหมู่เก็บไว้อย่างเป็นระบบแล้ว ผู้ศึกษาศึกษาได้นำมาเรียงลำดับก่อนหลังของเนื้อหาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ให้มีความเหมาะสมกับการเขียนรายงานนำเสนอผลการศึกษาศึกษาต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาศึกษาได้ทำการศึกษาข้อมูลที่รวบรวมได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต ในลักษณะการพรรณนา (Descriptive Analysis) และใช้เหตุผลของผู้ที่ให้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายประกอบการวิเคราะห์

รายงานผลการศึกษา

การรายงานผลการศึกษาเป็นลักษณะการรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

๑) องค์ประกอบของพิธีกรรม ประกอบด้วย (๑) บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม หากเป็นระดับเครือญาติ บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พ่อ แม่ และลูก หลาน หากเป็นในระดับครอบครัวก็จะมีเพียงพ่อแม่ และลูก หรือถ้าเป็นครอบครัวใหญ่ก็จะมีปู่ย่าตายายเพิ่มขึ้นมา หากปู่ย่าตายายเสียชีวิตไปแล้ว สามารถมอบหมายให้บุคคลอื่นเป็นผู้ดำเนินการเช่นไหว้ได้ โดยต้องเป็นบุคคลที่อาวุโสสูงสุดนอกจากนี้บุคคลที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมแขนงไหนตามไม่จำเป็นต้องมาเข้าร่วมครบทุกคน หากใครมาก่อนก็สามารถเช่นไหว้บรรพบุรุษได้ก่อน แต่ต้องภายหลังจากที่ผู้นำ (ปู่ย่าตายาย หรือผู้ที่มีอาวุโสสูงสุด ณ เวลานั้น) เช่นไหว้เรียบร้อยแล้ว สามารถไหว้ได้ตั้งแต่เข้ากระทั่งเย็น (๒) อุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมความหมาย ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม สามารถจำแนกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) สิ่งของที่เช่นไหว้บรรพบุรุษ และ ๒) สิ่งของที่เช่นไปทำบุญ ตักบาตรอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ (๓) สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมชาวบ้านบ้านทวารโพร อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ระบุว่า การไหว้บรรพบุรุษต้องไหว้ภายในอาณาบริเวณบ้าน ซึ่งเป็นบริเวณไหนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม หากมีสมาชิกครอบครัวเสียชีวิตในลักษณะตายโหง จะมีการเช่นไหว้ไว้หน้าบ้าน เนื่องจากเชื่อว่าการตายใน

ลักษณะนี้ดวงวิญญาณจะไม่สามารถเข้ามาในบริเวณบ้านได้ ทั้งนี้การเช่นไหว้ไว้บริเวณหน้าบ้านยังถึงการอุทิศเผื่อแผ่ ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ให้กับผีไร้ญาติอีกด้วย (๔) วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรมแบ่งเป็น ๒ วัน ได้แก่ วันเป็นตุจ และวันเป็นทม คือ สารทเล็กและสารทใหญ่ โดยเป็นตุจจัดกันในวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ และเป็นทม จัดกันในวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ (๕) ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโถงตาในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ เริ่มพิธีเช่นไหว้ด้วยการจุดธูปเทียน กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สวดชุมนุมเทวดา และพูดเชื้อเชิญดวงวิญญาณของเหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วให้มารับเครื่องเช่นไหว้ แล้วจุดธูปเทียนบูชาเอ่ยชื่อปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไป เชิญให้มากินเครื่องเช่นไหว้ทั้งที่ตายไปนานแล้วและไม่รู้จักชื่อก็นึกเชิญในใจ ทางผู้นำในการประกอบพิธี (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดในครอบครัว) จะนำเอาสุรามารินใส่แก้ว หรือจอกพรมไปตามสำหรับอาหารปากก็กล่าวอันเชิญผีปู่ย่าตายายมารับประทานอาหาร ผู้ร่วมพิธีต่างช่วยกันตะโกนร้องเรียกให้ผีปู่ย่าตายายมารับประทานอาหารกัน หรืออาจมีถ้อยคำอื่นแต่มีนัยเช่นเดียวกันและเมื่อได้เวลา ก็จุดยาสูบวางไว้สักครูใหญ่ สมมติว่ากินเสร็จแล้วจะแบ่งข้าวปลาอาหารหมากพลู บุหรืออย่างละเล็กละน้อย ใส่ห่อกระดาษหรือใบตองแล้วเหวี่ยงไปไกลๆ เรียกว่า “ปะจිර” (ออกไปเสีย) เชื่อว่าลูกหลานได้พาห่อข้าวปลาอาหารนี้ฝากไปให้กินระหว่างทาง หรือไปฝากผู้ที่ไม่ได้มารับเครื่องสังเวยในครั้งนี้

๒) จุดมุ่งหมายของการแซนโถงตา โดยสรุปได้ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโถงตานอกจากจะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความกตัญญู กตเวทิตะ และขอขมาต่อผู้มีพระคุณ รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์ ความรักความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ ตลอดจนการสร้างสามัคคีของคนในชุมชน

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีแซนโถงตากับวิถีชีวิตของชาวบ้าน บ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิง อำเภอมะนัง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมแซนโถงตากับวิถีชีวิตของชาวไทยเขมร จะมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตามชาวไทยเขมร จะต้องมีการเช่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษเสมอด้านคติความเชื่อชาวไทยเขมร มีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ (โถงตา) ชาวบ้านเชื่อว่าผีโถงตาเป็นผู้มีอำนาจให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณี และพิธีกรรมแซนโถงตาก็จะถูกส่งลงโทษกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญูและเชื่อว่าคนที่อกตัญญูจะประสบแต่ความล้มเหลวในชีวิตหาความสุข ความเจริญไม่มี ความเชื่อดังกล่าวซึ่งมีการเช่นสรวงบูชา เพื่อให้บรรพบุรุษพอใจ ท่านก็จะคอยคุ้มครองอวยชัย ให้พรให้ลูกหลานประสบผลสำเร็จในชีวิตมีความสุขความเจริญ และนอกจากนี้ยังเชื่อว่าโถงตานั้นจะดลบันดาล ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมด้วย ชาวไทยเขมรได้อาศัยความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้เป็นคน มีระเบียบวินัย มีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันสืบไป

๔) คติความเชื่อของชาวบ้านทวารโพร ตำบลเมืองสิง อำเภอมะนัง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีต่อประเพณีแซนโถงตา มีอยู่ ๓ ลักษณะ ดังนี้ (๑) การบูชา “พระสงฆ์” เพราะพระสงฆ์ เป็นสาวกของพระพุทธองค์ สงฆ์นั้น มีอยู่ ๒ อย่าง คือ สมมติสงฆ์ ได้แก่ พระภิกษุหมู่หนึ่งมีจำนวน ตั้งแต่ ๔-๒๐ รูปขึ้นไป สามารถประกอบสังฆกรรมตามพระวินัยกำหนด อริยสงฆ์ ได้แก่ ผู้เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนได้บรรลุมรรคผลนิพพานไปแล้ว เช่น พระโสดาบัน จนถึงพระอรหันต์ “การบูชาพระสงฆ์ในประเพณีแซนโถงตาของจังหวัดสุรินทร์นั้นสังเกตได้จากพุทธศาสนิกชนเข้าไปหาพระสงฆ์ ต้องกราบไหว้ด้วยความเคารพมีกิริยาอาการเรียบร้อย พูดจาปราศรัยด้วยความเคารพและอ่อนน้อม อนึ่ง พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่ทางพระพุทธศาสนา ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การถวาย

ไทยธรรมให้กับพระภิกษุสงฆ์ ในพิธีสารททุกครั้งไป เมื่อมีการทำบุญที่วัด เพราะเชื่อกันว่าพระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญของโลก เชื่อว่าพระสงฆ์เป็นผู้ศีลบริสุทธิ์สมควรได้รับการบูชา ยกย่อง เลี้ยงดู ปรนนิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ววัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่มีการทำบุญอุทิศไปให้ญาติ ก็มีการถวายพระสงฆ์แทบจะทุกชิ้น จะมีก็แต่พืชผัก ผลไม้ เนื้อ ขนม ข้าวต้ม เป็นต้น ที่เอาไปเทใกล้กับลานโบสถ์ ตามคติความเชื่อโบราณ (๒) การบูชา บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ตามคติทางพระพุทธศาสนานั้น มีความสอดคล้องกับพิธีสารทที่ชาวจังหวัดสุรินทร์ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนี้๑) การเข้าไปหา บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ เพื่อทำความเคารพและกราบไหว้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ พร้อมด้วยการเปล่งวาจาขอให้บิดา มารดา อโหสิกรรม กับเรื่องที่ถูกหลานเคยทำไม่ดีไว้ในอดีต๒) มอบสิ่งของต่าง ๆ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค ที่ท่านชอบเป็นของขวัญและกำลังใจ พร้อมกับคำอวยพรให้มีความสุข ความเจริญ อายุมั่นขวัญเย็น๓) พาท่านไปวัดเพื่อถวายทาน รับศีล รับพร ฟังธรรมจากพระสงฆ์พร้อมกับอุทิศส่วนบุญให้ พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย และเจ้ากรรมนายเวรที่ล่วงไปแล้ว ให้ได้รับผลบุญนี้ด้วยหนึ่ง ความมุ่งหมายที่สำคัญของประเพณีสารท โดยเฉพาะเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นเพราะวิถีชีวิตของชาวจังหวัดสุรินทร์ เป็นวิถีชีวิตแห่งพระพุทธศาสนา ตามลักษณะของสังคมเกษตรกรรม จึงมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเอาผลผลิตทางการเกษตร แปรรูปเป็นอาหารถวายพระสงฆ์รวมถึงการทำอาหารและสิ่งของอื่น ๆ ถวายพระด้วย นอกจากนี้ยังถวายพระในรูปของผลผลิตที่ยังไม่แปรสภาพ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้งและของใช้ส่วนตัวต่าง ๆ ด้วย เพื่อเป็นเสบียงแก่พระสงฆ์ในช่วงเข้าพรรษาในฤดูฝน ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองครอบครัว และเพื่อผลในการประกอบอาชีพต่อไป (๓) การบูชาในลักษณะอื่น ๆ นั่นคือ การบูชาผู้สูงอายุที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นคติ ความเชื่อที่ปฏิบัติร่วมกันในระดับเครือญาติ เพราะวงศ์ตระกูลหนึ่ง ก็มีผู้อาวุโสในตระกูลรวมอยู่ด้วย เมื่อถึงวันสารท ก็เป็นหน้าที่ของลูกหลาน ที่จะคอยดูแลเอาใจใส่ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับ บิดา มารดาของตน คือ๑) การเข้าไปหา ปู่ย่า ตายาย เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ เพื่อทำความเคารพและกราบไหว้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ พร้อมด้วยการเปล่งวาจาขอให้ ปู่ย่า ตายาย อโหสิกรรม กับเรื่องที่ถูกหลานเคยทำไม่ดีไว้ในอดีต๒) มอบสิ่งของต่าง ๆ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค ที่ท่านชอบเป็นของขวัญและกำลังใจ พร้อมกับคำอวยพรให้มีความสุข ความเจริญ อายุมั่นขวัญเย็น๓) พาท่านไปวัดเพื่อถวายทาน รับศีล รับพร ฟังธรรมจากพระสงฆ์พร้อมกับอุทิศส่วนบุญให้ พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย และเจ้ากรรมนายเวรที่ล่วงไปแล้ว ให้ได้รับผลบุญนี้ด้วย “การบูชาบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของผู้ที่รักและเคารพ ซึ่งล่วงลับไปแล้ว เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือผู้นำเผ่า เพราะในขณะที่บุคคลเหล่านั้นยังมีชีวิต ได้ทำประโยชน์ให้มากมาย เมื่อท่านเหล่านั้นตายจากไป จึงเป็นหน้าที่ของคนที่อยู่เบื้องหลังในฐานะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในสายเครือญาติจะต้องมีการบูชา เช่น ไหว้กัน อยู่เสมอและทำการบูชาด้วย วัตถุสิ่งของส่งไปให้พระการระลึกถึงบุญคุณที่ท่านเหล่านั้นเคยทำกับตนมาก่อน ถ้าใครไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความเชื่อก็อาจจะได้รับโทษต่าง ๆ นานาจึงเป็นเหตุให้มีการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ วามืออิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลสุขสวัสดิมาให้และหากทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยาก ความลำบากมาให้ด้วย เมื่อมีการพูดถึงและทำการกราบไหว้ เช่น สักการะ บูชา บอญเข้า ๆ ก็ปลุกความเชื่อลึกลงไปในสำนึกของแต่ละคน จนไม่สามารถถอดถอนได้เมื่อมีความเชื่อเต็มที่แล้ว จะทำสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิม ความเชื่อที่ว่านี่เองเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๕. แนวทางในการถ่ายทอดการเรียนรู้ประเพณีชนโขนตาแก่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

พิธีชนโขนตาเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงคุณธรรมสำคัญหลายประการ เช่น ความกตัญญู ความเมตตากรุณา ความสามัคคี ศิลปกรรม ทัศนกรรม เอกลักษณ์ของชาติ และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วย

จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ส่งเสริมปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้ดำรงคงอยู่และดียิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งมีแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีดังกล่าว ๖ ประเด็น ดังนี้

๑. ควรมีการจัดเป็นพิธีสารทการทําบุญ “แซนโฌนตา” ในระดับหมู่บ้านเป็นประจำทุกปีเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นได้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของประเพณีสารทเดือนสิบตลอดถึงให้มีถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลัง ในพิธีกรรมนี้เป็นประจำทุกปี และควรมีการรวบรวมข้อมูลขั้นตอนของประเพณีแซนโฌนตาให้เป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้เพื่อพิมพ์แจกจ่ายให้แก่คนในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อนำไปศึกษาและทำพิธีกรรมได้ด้วยตนเอง

๒. ควรมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชน เช่น พิธีกรรมแซนโฌนตาก็เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่ออนุรักษ์แล้วก็เผยแพร่ความรู้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างถูกต้องโดยผู้นำชุมชนและพระสงฆ์เป็นผู้คอยให้คำปรึกษาและถ่ายทอดให้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเพื่อเป็นการเชิญชวน ให้คนต่างถิ่นได้มารับรู้เข้าใจประเพณีดังกล่าวด้วย

๓. ควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีสารท ไว้ในหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีหัวข้อศึกษาสำคัญ ๆ เช่น สังกัของพิธี ความเป็นมา วิธีปฏิบัติ ประโยชน์การทำนุบำรุงอนุรักษ์ส่งเสริม และการปรับปรุงแก้ไข และควรจัดพิธีสารทสาธิต ที่ถูกต้องโดยหน่วยงานของรัฐและองค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนอย่างกว้างขวาง จัดการประกวดแข่งขัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ถึงระดับชาติขณะเดียวกันก็จัดวิทยากรคอยชี้แจง สังกัและหลักธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีนี้

๔. เนื่องจากประเพณีสารท มีความสัมพันธ์กับการเกษตรอันเป็นอาชีพหลักของประเทศ จึงควรฟื้นฟูความสำคัญของเทศกาลสารทด้วยวิธีการต่าง เช่น เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณีนี้โดยขอความร่วมมือกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง และสื่อมวลชนและทางราชการ ควรส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับประเพณีทำบุญวันสารท เช่น จัดนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารในเทศกาลสารท และเชิญชวนเยาวชนไปร่วมกันทำบุญตามประเพณี

๕. ควรเชิญชวนให้ทำบุญในเทศกาลสารท เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่มุ่งเฉพาะญาติพี่น้องหรือผู้เกี่ยวข้องกับเราเท่านั้น

๖. ควรจัดการประกวดการทำอาหาร และพืชพันธุ์ธัญญาหารที่มีในฤดูนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการเกษตรและวัฒนธรรมไทย และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในหลักสามัคคีธรรม มีการแจกจ่ายให้ปันสิ่งของต่าง ๆ ในเทศกาลสารทและในโอกาสอันควร ตลอดถึงส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับความร่วมมือร่วมใจระหว่างญาติพี่น้อง ในการทำบุญวันสารทและร่วมกันทำกิจกรรมอื่นใดในโอกาสสำคัญ ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นคงในวงศ์สกุล

การอนุรักษ์ประเพณีแซนโฌนตาที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ เป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ยังคงปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นการส่งเสริมความผูกพันระหว่างครอบครัวและญาติพี่น้อง และยังเป็นการรำลึกถึงบุญคุณของบุพการีแม้จะล่วงลับไปแล้วเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทุกเวลา พิธีกรรมที่ปรากฏขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเห็นได้ทุก ๆ ปีในช่วงเดือนสิบ เมื่อคนต่างถิ่นได้มาพบเห็นพิธีแซนโฌนตาก็เกิดความประทับใจในงานบุญดังกล่าวกล่าวคือสภาพที่เห็นคนทั้งหลาย มีความยิ้มแย้มแจ่มใสรื่นเริง เป็นกันเองและคึกคัก ซึ่งเป็นการแสดงออกต่อคนต่างถิ่นอย่างจริงจัง เพราะชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์ถือว่าอยากดีมีจนอย่างไรก็ต้องทำบุญนี้ให้ได้ ซึ่งประเพณีดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ความสามัคคี ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นต้น และเมื่อมีการยึดถือสืบต่อกันมากก็ย่อมเกิดการพัฒนา และยิ่งมีการส่งเสริมมากก็ยิ่งส่งผลดีให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ตลอดถึงเกิดผลในระดับสังคมเมืองและสังคมระดับชาติได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแอนด์โปรดัคส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์. **สุวรรณสามยอดกตัญญู.** กรุงเทพมหานคร : หจก. ประยูรสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๔.

พระราชารธรรมนิเทศ. **นิเทศธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : อีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๒๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์ปริ้นติ้งจำกัด, ๒๕๓๙.

ร.ศ.วินิช สุธารัตน์. **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์.** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗.

ร.ศ.สถิต วงศ์สุวรรณ. **การพัฒนาบุคลิกภาพ.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่อักษรพิทยา, ๒๕๕๐.

วิทยากร เชียงกุล. **จิตวิทยาความฉลาดและความคิดสร้างสรรค์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร
ในเครือบริษัทวิญญูชน, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิตเล่ม๑,** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕.

กันยารัตน์ รินศรี. “แนวคิดเรื่องเมตตาในพระเวสสันดร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

พระมหาบุญเรือน ปภังกร (พิลาพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์เมตตาแนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญา
เถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระชัยณรงค์ วิฑิต. การประยุกต์หลักศีล ๕ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

แนวทางการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา The Social Responsibility of The Area Excise Office, Chachoengsao Province

ชยุานันท์ สินทร์พ็ย *

อาจารย์ ดร.ยุภา ประยงค์ทรัพย์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กชนิภา อุดมทวิ **

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา ๒) เพื่อศึกษาองค์กรต้นแบบด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ๓) เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา ผู้ให้ข้อมูลสภาพปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคม จำนวน ๗ คน ผู้ให้ข้อมูลองค์กรต้นแบบด้านความรับผิดชอบต่อสังคม จำนวน ๓ คน ผู้ให้ข้อมูลรูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยทำการสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๔ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๒ ฉบับ และอธิบายผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผลการศึกษาสภาพปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา พบว่า ด้านเศรษฐกิจ มีปัญหาการวางแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจการในการผลิตและจำหน่ายแอลกอฮอล์ ด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาการปรับปรุงประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ด้านสังคม มีปัญหาการวางแผนความรับผิดชอบต่อสังคมด้านสิทธิมนุษยชน ด้านกฎหมาย มีปัญหาการนำมาตรการเกี่ยวกับผิดชอบในการจัดเก็บภาษีสรรพสามิตเพื่อเป็นรายได้ของรัฐมาใช้อย่างจริงจัง

๒. ผลการศึกษารูปแบบต้นแบบด้านความรับผิดชอบต่อสังคม คือ มีการจัดกิจกรรมและโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น โครงการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นของชุมชนสำคัญตามมาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคม ISO 2600 จัดงานทอดกฐินสามัคคีการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จัดกิจกรรมหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ โครงการศูนย์ขยะรีไซเคิล โครงการหยุดยั้งโรงเรียนลดใช้พลังงาน

๓. ผลการศึกษารูปแบบแนวทางที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา คือ มีโครงการเพื่อพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคม ๔ โครงการ คือ โครงการสรรพสามิตสัญจร โครงการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างถูกกฎหมาย โครงการแปลงสภาพของกลางเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนส่งเสริมเกษตรกรในการทำน้ำหมักยาสุบและสุราทำลายแล้วจากการจับกุมของสรรพสามิตเพื่อป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช และโครงการแบ่งปันน้ำใจสู่สายโลหิต

คำสำคัญ : ความรับผิดชอบต่อสังคม , สำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา

* นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

** อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Abstract

The objectives of this qualitative research were: 1) to study problems the social responsibility of the area excise office, chachoengsao province ; 2) to study enterprise master social responsibility ; and 3) to study model are suitable the social responsibility of the area excise office, chachoengsao province, Contributors to the issue of social responsibility of seven people the data underlying the corporate social responsibility of the three people who provide information on the proper form of corporate social responsibility. By Group The target group of 10 instruments in the interview form and explain the findings of the second edition of the lecture series.

The study found that:

1. According to problems about a problems the social responsibility of the area excise office ,chachoengsao province, show that Economic problems have planned litigation related to the production and sale of alcohol. Environmental A performance improvement in the social responsibility of planning a human rights legal issues regarding the implementation of measures in favor of the excise tax revenue to the state to take seriously.

2. Owing to the enterprise master social responsibility, show that The event to hear the community's major social responsibility standards ISO 2600 organizers Kathin PEA. Event Medical The recycling center The school project to reduce energy consumption.

3. According to guidelines for model are suitable the social responsibility of the area excise office, chachoengsao province, show that A project to develop social responsibility projects Excise fourth passer. Proactive public relations program to promote income generation for communities legally. The conversion of the community for the benefit of farmers in the fermented tobacco and alcohol destroyed by the arrest of excise, to prevent and eliminate pests. And projects to share my blood

Keywords : social responsibility, area excise office

๑. บทนำ

กระแสความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรในประเทศไทย ซึ่งนิยมใช้คำย่อในภาษาอังกฤษว่า CSR (Corporate Social Responsibility) เริ่มเป็นที่สนใจในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมา^{๕๖๑} สำหรับในประเทศไทย แรงผลักดันดังกล่าว ส่งผลให้องค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขององค์กร (Stakeholders) ได้แก่ ผู้ถือหุ้น พนักงาน ลูกค้าบริษัทคู่ค้า ชุมชนและสังคม ต่างหันมาใส่ใจและดำเนิน

^{๕๖๑} จีระประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร. การตลาดสำหรับภาครัฐ (Marketing in Public Sector). กรุงเทพฯ: ก.พลทิพย์ (1996) จำกัด, ๒๕๕๒.

กิจกรรมซีเอสอาร์เพิ่มขึ้นอย่างแพร่หลายเนื่องจากองค์การเล็งเห็นถึงประโยชน์จากการทำซีเอสอาร์ และตระหนักถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากไม่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาทางสังคม อีกทั้งแนวโน้มพฤติกรรมของผู้บริโภคมีความเข้าใจและให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์การธุรกิจ จากผลการวิจัยเชิงสำรวจของศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เรื่องพฤติกรรมทัศนคติของผู้บริโภคเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม โดยสำรวจกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๕๐ คน ด้วยการใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม พบว่า ผู้บริโภคมีความรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์การธุรกิจในประเทศไทย ในระดับค่อนข้างมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๓.๘๘ คะแนนจากค่าสูงสุดเท่ากับ ๕ คะแนน ส่วนด้านทัศนคติและพฤติกรรมในการเลือกซื้อสินค้าและบริการ พบว่า ผู้บริโภคร้อยละ ๕๐ มีความคิดที่จะเลือกซื้อสินค้าหรือบริการจากองค์การที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม กล่าวคือ จะซื้อสินค้าหรือบริการจากองค์การที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม อุดหนุนสินค้าที่นำมาขายเพื่อหารายได้ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมและไม่สนับสนุนสินค้าหรือบริการจากองค์การที่ไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของคนงาน ^{๕๖๒}

การผลักดันและรณรงค์ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรจากระดับโลสู่ระดับประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร ที่เป็นหนึ่งในแนวทางการบริหารองค์กรสมัยใหม่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องปรับทิศทางการบริหารงานสู่การเป็นองค์กรที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรม ^{๕๖๓} คำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย เพื่อเป็นฐานสู่ความยั่งยืนในการพัฒนาประเทศโดยรวม ซึ่งมีความสำคัญในทางรัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบันด้วย เพราะแนวทางการบริหารงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรถือเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการพัฒนาประเทศในปัจจุบันมีพัฒนาการมาจากหลักธรรมาภิบาลที่เป็นประเด็นสำคัญในบริบทการพัฒนาระดับสากล ซึ่งทางรัฐประศาสนศาสตร์ ได้ผลักดันให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมาโดยตลอดแนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรไม่ได้จำกัดในแวดวงของธุรกิจเอกชนเท่านั้น ขณะเดียวกันในทางรัฐประศาสนศาสตร์ก็ได้จำกัดเฉพาะการบริหารจัดการภาครัฐเท่านั้นด้วย เพราะในระบบโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศประกอบด้วย ๓ ภาคส่วนที่สำคัญ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ^{๕๖๔}

สำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีสรรพสามิต มีเขตความรับผิดชอบอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทราจัดไว้ในเขตภาคตะวันออก หรืออยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก (ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และ ระยอง) เป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวและเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ มากมาย สำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา จึงจำเป็นต้องตรวจสอบควบคุมการจัดเก็บภาษีสรรพสามิตอย่างมีประสิทธิภาพ ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กรมสรรพสามิตกำหนด และในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๘ ได้รับเป้าหมายจากกรมสรรพสามิต ในการจัดเก็บภาษีจากสินค้าและบริการ จำนวน ๓๑,๒๗๖.๖๓๓ (ล้านบาท) จัดเก็บได้จริง ๒๑,๔๔๘.๗๘๙ (ล้านบาท) ในด้านปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัติสุรา ตามพระราชบัญญัติยาสูบ และพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ.๒๕๒๗ ได้รับเป้าหมายจากกรมสรรพสามิต จำนวน ๓๗ คดี เป็นเงินค่าปรับจำนวน ๙๘๐,๒๕๐.๐๐ บาท จับกุมได้จริง จำนวน

^{๕๖๒} มนตรี เลิศสกุลเจริญ. (๒๕๔๗). แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

^{๕๖๓} จิรประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร. (๒๕๕๒). การตลาดสาหรับภาครัฐ (Marketing in Public Sector). กรุงเทพฯ: ก.พลทิพย์ (๑๙๙๖) จำกัด.

^{๕๖๔} ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๒.

๒๖๔ คดี เป็นเงินค่าปรับจริงจำนวน ๒,๙๑๖,๗๙๑.๘๓ บาท ซึ่งพิจารณาให้เป้าหมายแต่ละปีสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สภาพปัญหาการจัดเก็บภาษีและการปราบปรามผู้กระทำผิดที่ผ่านมา คือ ผู้ประกอบการ, ประชาชนผู้เสียภาษี และผู้ที่กระทำผิดกฎหมายภาษีสรรพสามิต มีความเห็นว่าเป็นภาษีที่มีความหลากหลายซับซ้อนและไม่เป็นธรรม ไม่ได้สนับสนุนการใช้พลังงานทดแทนอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม และไม่สะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาประเด็นดังกล่าวข้างต้นเล็งเห็นถึงคุณค่าของการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมที่ครอบคลุมการดำเนินกิจกรรมทั้งภายในกระบวนการหลักขององค์กรที่เป็นแก่นสำคัญและมีความเข้มข้นของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม และประสานกับกิจกรรมเพื่อชุมชนโดยรอบอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งทั้งสองลักษณะล้วนมีเจตนารมณ์ที่ดีต่อสังคมโดยรวม แต่ทว่ามีความแตกต่างกันที่ความเข้มข้นของกิจกรรม ดังนั้นจึงทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา ทั้งนี้ให้ที่เล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของรัฐกับความรับผิดชอบต่อสังคม ที่ผูกพันกับผู้มีส่วนได้เสียภายในสังคม และประเทศโดยรวม อีกทั้งการสร้างความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าของการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรที่เหมาะสมถูกต้องตามแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรมากกว่าการรับรู้หรือเข้าใจเพียงผิวเผินในลักษณะการประชาสัมพันธ์ การตลาด เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานของภาครัฐและภาคเอกชนไทยให้เกิดการพัฒนาทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคมไปสู่กระบวนการเดียวกับการดำเนินงานผสมผสานกับการทำกิจกรรมร่วมกับสังคมหรือชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา
- ๒.๒ เพื่อศึกษาองค์กรต้นแบบด้านความรับผิดชอบต่อสังคม
- ๒.๓ เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ ประชากร คือ หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ หัวหน้าฝ่ายบริหารการจัดเก็บภาษี หัวหน้าฝ่ายปราบปราม หัวหน้าฝ่ายกฎหมาย สรรพสามิตพื้นที่สาขาเมืองฉะเชิงเทรา และสรรพสามิตพื้นที่สาขาพนมสารคาม จำนวน ๗ คน

๓.๒ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ให้ข้อมูลสภาพปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview) จำนวน ๗ คน ประกอบด้วย สรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ หัวหน้าฝ่ายบริหารการจัดเก็บภาษี หัวหน้าฝ่ายปราบปราม หัวหน้าฝ่ายกฎหมาย สรรพสามิตสาขาเมืองฉะเชิงเทรา และสรรพสามิตพื้นที่สาขาพนมสารคาม

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลองค์กรต้นแบบด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต ๒ (ภาคกลาง) จังหวัดชลบุรี จำนวน ๓ คน คือ ผู้ช่วยหัวหน้าแผนกกิจการสังคมและสิ่งแวดล้อม ผู้ช่วยผู้จัดการ (บริหาร) และผู้ช่วยหัวหน้าแผนกบริการลูกค้า

๓.๔ ผู้ให้ข้อมูลรูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๙ คน โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นบุคคลในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา ตัวแทนผู้ประกอบการ ประชาชนผู้รับบริการ

วิธีการศึกษา

ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth interviews) และวิธีการตะล่อมกลุ่มเกลา (Probe) ด้วยการใช้คำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questions) เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key informant Interview) ซึ่งในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยสัมภาษณ์โดยการแนะนำตัวผู้ศึกษา และขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลเพื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาใช้ในการศึกษา มีวิธีการดังนี้

๑.๑ สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา จำนวน ๗ คน ประกอบด้วย สรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ หัวหน้าฝ่ายบริหารการจดทะเบียนภาษี หัวหน้าฝ่ายปราบปราม หัวหน้าฝ่ายกฎหมาย สรรพสามิตสาขาเมืองฉะเชิงเทรา และสรรพสามิตพื้นที่สาขาพนมสารคาม โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์หาประเด็นสำคัญด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เปรียบเทียบกับแนวคิดที่เลือกใช้ในการศึกษา ตามตัวแปรที่ศึกษา ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านกฎหมาย

๑.๒ สัมภาษณ์รูปแบบการดำเนินงานด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค โดยสัมภาษณ์ในประเด็น ดังนี้ ประวัติสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต ๒ (ภาคกลาง) จังหวัดชลบุรี วิสัยทัศน์ โครงสร้างหน่วยงานและภารกิจสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต ๒ (ภาคกลาง) จังหวัดชลบุรี มีกิจกรรมที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม โครงการด้านการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมด้านสังคม และศึกษาจากแหล่งข้อมูลจากวารสาร หรือเอกสาร เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรต้นแบบ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.) ประกอบด้วย ความรับผิดชอบต่อความรับผิดชอบต่อด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านกฎหมาย มาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคม จากวารสารประชาชาติธุรกิจ กรุงเทพธุรกิจ มติชน และสยามธุรกิจ เป็นต้น และข้อมูลออนไลน์จากอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะจาก เว็บไซต์ของสถาบันไทยพัฒนา และสถาบันธุรกิจเพื่อสังคม ในข้อมูลเกี่ยวกับ แนวความคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ และข่าวความเคลื่อนไหวของกระแสความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง

๑.๓ สนทนากลุ่ม (Focus Group) รูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทราโดยศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา โดยวิเคราะห์และสรุปผลกิจกรรมตามตัวแบบพีระมิดทั้ง ๔ ด้าน คือ ความรับผิดชอบต่อด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านกฎหมาย วิธีการสนทนากลุ่ม มีวิธีดังนี้

๑.๓.๑ ศึกษาแนวทางการจัดสนทนากลุ่มโดยสืบค้นจากเอกสารทางการทางวิชาการที่สอดคล้องและที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม และศึกษาบริบทของชุมชนที่ที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม

- ๑.๓.๒ สร้างแบบบันทึกการสนทนาเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมกับความรับผิดชอบต่อสังคม
- ๑.๓.๓ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเจาะจงโดยคัดเลือกจากพนักงานที่ปฏิบัติงานในการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเขต ๒ (ภาคกลาง) ชลบุรี
- ๑.๓.๔ ผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๙ คน โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นบุคคลในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา ตัวแทนผู้ประกอบการ ประชาชนผู้รับบริการ
- ๑.๓.๕ เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์และนำเสนอเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับรูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทราต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่จะนำมาประกอบการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth interviews) และวิธีการระดมกลุ่มเมฆ (Probe) ด้วยการใช้คำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questions) เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key informant Interview) ซึ่งในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยสัมภาษณ์โดยการแนะนำตัวผู้ศึกษา และขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลเพื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาใช้ในการศึกษา และสนทนากลุ่มรูปแบบที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการศึกษาค้นคว้าเชิงเอกสาร(Documentary Research) ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยต่าง ๆ อีกทั้งฐานข้อมูลออนไลน์จากอินเทอร์เน็ต และศึกษาองค์กรต้นแบบคือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.) ย้อนหลังเป็นเวลา ๕ ปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ เพื่อนำมาเป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษา โดยมีข้อมูลที่ต้องการ คือ ประอบด้วยความรับผิดชอบต่อด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านกฎหมาย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ มีวิธีดำเนินการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
๒. จัดเตรียมความพร้อมของแบบสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๓. ทำหนังสือชี้แจงขอความร่วมมือต่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่จะทำการสัมภาษณ์
๔. ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสังเกต จากกลุ่มบุคคลที่ศึกษาให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและการถ่ายภาพโดยใช้เครื่องถ่ายภาพระบบดิจิทัลขณะทำการสัมภาษณ์
๕. ทำการบันทึกและรวบรวมข้อมูลจากผลของการสังเกตในประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับตัวแปร ๔ ด้าน เพื่อนำผลของข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผล
๖. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เสร็จสิ้น เพื่อนำข้อมูลมาทำการสังเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล

การจัดเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การตรวจสอบข้อมูล (Validity) ก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูล ผู้ศึกษาใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูลด้านบุคคล กล่าวคือ ผู้ศึกษาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด โดยผู้วิจัยตรวจสอบหาจุดร่วมของข้อมูลที่เหมือนหรือสอดคล้องกันจากผู้ให้ข้อมูลต่างคนกัน ซึ่งถ้าข้อมูลที่ได้มา มีความสอดคล้องกันโดยส่วนใหญ่แสดงว่าข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์อภิปรายผลได้ ขณะเดียวกันผู้ศึกษาผสมผสานด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน กล่าวคือ ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตบริบทแวดล้อม ควบคู่กับการซักถาม การสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้นได้ศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารประกอบด้วย ^{๕๖๔}

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษานำข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่ตรวจสอบข้อมูลแล้ว มาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย(Induction) กล่าวคือ การสรุปเป็นภาพรวมของความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทราที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษา และสอดคล้องตามกรอบการวิจัยเชิงแนวคิดและทฤษฎี ด้วยการหาข้อสรุปและตีความ (Conclusion Interpretation) เชิงพรรณนาและอธิบาย ด้วยแนวคิดและทฤษฎีที่กำหนดไว้ แนวคิดการตัดสินใจ (Decision Making) นำมาใช้ในการพรรณนาให้ความหมายในวัตถุประสงค์เกี่ยวกับสาเหตุของการตัดสินใจนำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมมาดำเนินการและการกำหนดโครงการหรือกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility : CSR) มาให้ความหมายอธิบายถึง สาเหตุของการตัดสินใจนำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรมาดำเนินการ การดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมและการจำแนกคุณลักษณะจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ รวมถึงผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทราต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกองค์กร สุดท้ายนำมาสู่การอธิบายแบบบรรยายเชิงพรรณนา

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาสภาพปัญหาความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา พบว่า ด้านเศรษฐกิจ มีปัญหาการวางแผนการดำเนินคดีเกี่ยวกับกิจการในการผลิตและจำหน่ายแอลกอฮอล์ ด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาการปรับปรุงประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ด้านสังคม มีปัญหาการวางแผนความรับผิดชอบต่อสังคมด้านสิทธิมนุษยชน ด้านกฎหมาย มีปัญหาการนำมาตรการเกี่ยวกับผิดชอบในการจัดเก็บภาษีสรรพสามิตเพื่อเป็นรายได้ของรัฐมาใช้อย่างจริงจัง

๔.๒ ผลการศึกษากองค์กรต้นแบบด้านความรับผิดชอบต่อสังคม คือ มีการจัดกิจกรรมและโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น โครงการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นของชุมชนสำคัญตามมาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคม ISO ๒๖๐๐ จัดงานทอดกฐินสามัคคีการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จัดกิจกรรมหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ โครงการศูนย์ขยะรีไซเคิล โครงการสูดยอดโรงเรียนลดใช้พลังงาน

^{๕๖๔} สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

๔.๓ ผลการศึกษารูปแบบแนวทางที่เหมาะสมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ฉะเชิงเทรา คือ มีโครงการเพื่อพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคม ๔ โครงการ คือ โครงการสรรพสามิตสัญจร โครงการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างถูกกฎหมาย โครงการแปลงสภาพของกลางเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนส่งเสริมเกษตรกรในการทำน้ำหมักก๊าซชีวภาพและสุราทำขายแล้วจากการจับกุมของสรรพสามิตเพื่อป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช และโครงการแบ่งปันน้ำใจสู่สายโลหิต

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๕.๑.๑ ความรับผิดชอบต่อด้านเศรษฐกิจ

ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านความรับผิดชอบต่อด้านเศรษฐกิจแก่พนักงานและชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน มีการกระตุ้นและให้ความสำคัญกับการสร้างระบบเศรษฐกิจที่ดี การจัดอบรมแก่ชุมชนด้านการพัฒนาอาชีพ เช่น การผลิตแอลกอฮอล์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยประหยัดพลังงานและทรัพยากร

๕.๑.๒ ความรับผิดชอบต่อด้านสิ่งแวดล้อม

ควรจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานความรับผิดชอบต่อด้านสิ่งแวดล้อม และมีการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนได้รับทราบถึงความเคลื่อนไหวต่าง ๆ มีมาตรการควบคุมพลังงานและสิ่งแวดล้อม ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากการผลิตสินค้า เช่น แอลกอฮอล์ บุหรี่

๕.๑.๓ ความรับผิดชอบต่อสังคม

ควรให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการควรมีผู้นำชุมชนหรือตัวแทนชุมชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมที่ทางสำนักงานสรรพสามิตจัดขึ้น มีการประสานงานและให้ความช่วยเหลือชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ควรศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

๕.๒.๒ ควรประเมินผลสำเร็จด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

๕.๒.๓ ควรศึกษาปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรของชาติด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

๕.๒.๔ ควรศึกษาความรับผิดชอบต่อสังคมโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณสอบถามคนในชุมชนที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคม

๕.๒.๕ ควรศึกษากลยุทธ์ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

บรรณานุกรม

จิระประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร. การตลาดสำหรับภาครัฐ (Marketing in Public Sector).

กรุงเทพฯ: ก.พลพิมพ์ (๑๙๙๖) จำกัด, ๒๕๕๒.

มนตรี เลิศสกุลเจริญ. (๒๕๔๗). แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจภาคอุตสาหกรรมในจังหวัด

นนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิระประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร. (๒๕๕๒). การตลาดสำหรับภาครัฐ (Marketing in Public Sector).

กรุงเทพฯ: ก.พลพิมพ์ (๑๙๙๖) จำกัด.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:

หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๒.

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
Life Education of Sugar farm Community Bannongdindum
Phukeiow Chaiyaphum

ศุภดล แก้วถั่งเมือง *
อิทธิวัตร ศรีสมบัติ วิลาศ โปธิสาร **

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ๒) เพื่อศึกษาหาแนวทางอนุรักษ์ วิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย พระสงฆ์ นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบล บ้านแก่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าโคกดำ อ้อย และเกษตรกรรายย่อย และนำผลการเสวนาผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ผลการศึกษาพบว่า

๑. วิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อยบ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ มีการเพาะปลูกส่วนมากใช้เครื่องมือทางเกษตรมากกว่าแรงงานคน ทำให้วิถีชีวิตชาวไร่อ้อยเปลี่ยนไปจากในอดีต

๒. เพื่อศึกษาหาแนวทางอนุรักษ์ ศึกษาวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

คำสำคัญ : วิถีชีวิต, แนวทางอนุรักษ์

ABSTRACT

This study aimed 1) to study the way of life black cane Nong Khieo district of Chaiyaphum 2). To study for Conservation Lifestyle cane A qualitative study Data from field observations, interviews and discussion groups composed of priests, Chief Executive of the Ban Kaeng. Director of the School Volunteer village health assistant village headman. Head of quota sugar And small farmers And the results were presented by descriptive analysis of the results showed that.

1. lifestyle cane humus Nong Khieo district of Chaiyaphum. Are cultivated mostly in agricultural use rather than labor. Make a lifestyle change from sugarcane planter in the past.

* นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

** อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

2. To study the guidelines for conservation Education and lifestyle changes, community cane. Topsoil Nong Khieo district of Chaiyaphum.

Keywords: Way of Life, Conservative way

บทนำ

สถานการณ์ของโลกปัจจุบันชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้วิถีชีวิตการดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดนิ่ง มนุษย์จึงมีความสนใจ ที่จะศึกษาวิถีชีวิตและการตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษตลอดมา การศึกษาเรื่องแหล่งที่มา การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ อันเป็นต้นกำเนิดที่วิวัฒนาการมาสู่มนุษย์ ยุคปัจจุบันด้วยวิธีการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ นักมานุษยวิทยานักโบราณคดีนักประวัติศาสตร์ได้บันทึกผลการศึกษาไว้หลายหลายทัศนะดังที่กล่าวไว้ว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคแรก ๆ อยู่ได้ด้วยวิธีการพึ่งพาธรรมชาติ ได้แก่ เก็บของป่าล่าสัตว์ อาศัยตามถ้ำและเพิงพักเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันมากขึ้นทำให้การหาอาหารมีความยากลำบาก จึงต้องออกหาอาหารในบริเวณ ที่อยู่ห่างไกลออกไป รวมทั้งได้มีการหาที่อยู่ร่วมกันมากขึ้นทำให้การหาอาหารมีความยากลำบาก จึงต้องออกหาอาหารในบริเวณที่อยู่ห่างไกลออกไป รวมทั้งการหาที่อยู่ใหม่สำหรับตั้งถิ่นฐานด้วย วิชัช เทียนน้อย. (๒๕๒๐ : ๔๕)

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๑ ส่งเสริมให้ประชาชนที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญได้มีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองขึ้น มิใช่เฉพาะแต่เพียงเรื่องการผลิตและเพิ่มรายได้เท่านั้น แต่จะต้องส่งเสริมการกินดีอยู่ดี ตลอดจนสุขภาพอนามัยดีขึ้น การพัฒนาประเทศตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๒ ดำเนินการส่งเสริมให้มีการขยายย่านชุมชนต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาค เพื่อให้เกิดศูนย์อุตสาหกรรมและบริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ และมีพลเมืองหนาแน่นถึงเกือบหนึ่งในสามของจำนวนประชากรทั้งหมด แต่เป็นส่วนภูมิภาคที่ยากจนที่สุด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทรัพยากรธรรมชาติน้อยและมีลักษณะภูมิประเทศค่อนข้างจะแห้งแล้งทุรกันดาร มีขนบธรรมเนียมประเพณีการขยายตัวในด้านการผลิตพืชเท่าที่ผ่านมายังกระจายการผลิตไม่ได้เท่าที่ควร กล่าวคือ โครงสร้างการกระจายการผลิตในระหว่างแผนพัฒนา ฉบับที่ ๓ (๒๕๑๕-๒๕๑๙) นอกจากจะขึ้นอยู่กับพืชหลักเพียง ๖ ชนิดแล้วคือ ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา และปอ ความสำคัญของพืชหลักทั้ง ๖ ชนิดนี้ก็กลับยิ่งเพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๒ (๒๕๑๐-๒๕๑๔) จึงเป็นที่น่าหวังว่าในอนาคตหากราคาในตลาดโลกขบเซาลงเพราะพืชใดพืชหนึ่งแล้วเกษตรกรย่อมจะได้รับความกระทบกระเทือนเป็นจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับนอกจากโครงสร้างการผลิตการเกษตรจะยังคงขึ้นอยู่กับพืชหลักเพียง ๖ ชนิด ซึ่งมีความสำคัญในระยะระหว่างแผนพัฒนา ฉบับที่ ๒ (๒๕๑๐-๒๕๑๔) และแผนพัฒนา ฉบับที่ ๓ (๒๕๑๕-๒๕๑๙) ได้มีการเปลี่ยนแปลงทดแทนและแย่งพื้นที่การผลิตในระหว่างพืชทั้ง ๖ ชนิดด้วยกันเอง ดังจะเห็นได้ว่าอัตราเพิ่มของพื้นที่เพาะปลูกข้าว มีแนวโน้มลดลง ในขณะที่เนื้อที่เพาะปลูกพืชอื่น ๆ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง และอ้อย มีแนวโน้มสูงขึ้น ในแผนนี้จึงจำเป็นที่จะหาทางให้เกษตรกรได้ขยายการผลิตไปถึงพืชอื่น ๆ อีกทั้งเพื่อมิให้เกษตรกรต้องขึ้นอยู่กับพืชใดพืชหนึ่งมากเกินไปเมื่อคำนึงถึงข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ในระยะของแผนพัฒนา ฉบับที่ ๔ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดการกระจายการผลิตให้มากขึ้นยิ่งขึ้น เพื่อใช้ประโยชน์จากแรงงานการเกษตร และลดการเสี่ยงภัยอันเกิดจากการที่รายได้ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับพืชไม่กี่ชนิด อย่างไรก็ตามขอบเขตการกระจายการผลิต

ในระยะเวลาต่อไปนั้นขึ้นอยู่กับปริมาณเนื้อที่เพาะปลูกของประเทศ ซึ่งมีอยู่เป็นสำคัญ จากข้อเท็จจริงในปัจจุบัน ปรากฏว่าการเพิ่มการกระจายการผลิตด้านการเกษตรปัญหาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการผลิตนี้เป็นที่ชัดเจนว่าเป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากการลงทุนในสาขาการเกษตร ซึ่งในระยะที่ผ่านมาปริมาณไม่เพียงพอ บางพื้นที่การควบคุมปริมาณน้ำไม่อาจดำเนินการได้ จำเป็นจะต้องพึ่งน้ำฝนตามธรรมชาติ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๕ สาเหตุของปัญหาความยากจนเป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการมุ่งแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ และขณะเดียวกันก็จะยึดถือหลักเพื่อให้ประชาชนชนบทสามารถช่วยเหลือตนเองและชุมชนได้อย่างแท้จริงในที่สุดสำหรับในเขตชนบทเอง ในช่วงเวลาดังกล่าวตามลำดับ ทั้งนี้ เป็นผลได้จากการที่เศรษฐกิจส่วนรวมได้ขยายตัวสูง ซึ่งได้กระจายรายได้และบริการสังคมต่าง ๆ ลงไปสู่ท้องที่ที่ยากจนบางแห่ง อย่างไรก็ตามแม้อัตราประชากรยากจนดังกล่าวนี้จะลดลง แต่ได้ปรากฏว่ายังมีประชากรที่ยากจนอยู่อีกเกือบถึง ๑ ใน ๓ ของประชากรทั้งประเทศ และในจำนวนนี้ร้อยละ ๙๐ เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตอนบน นอกจากนั้นโอกาสที่จะให้สัดส่วนของประชากรยากจนลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ อย่างที่เคยเป็นมานั้นคงจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากโอกาสที่จะขยายเนื้อที่เพาะปลูกต่อไปคงจะกระทำไม่ได้จำกัด ซึ่งจะส่งผลต่ออัตราการขยายตัวทางเกษตรมีแนวโน้มลดลง

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๖ ความต้องการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตรได้เพิ่มขึ้นมากซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของจำนวนประชากร ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๗ ราคาสินค้าเกษตรหลักในตลาดโลกเริ่มอ่อนตัวตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ เป็นต้นมา และสภาพดินฟ้าอากาศในขณะที่ยากอุตสาหกรรมและบริการได้ขยายตัวในระดับที่สูงมาก ดังนั้นจึงมีผลทำให้สัดส่วนการผลิตของภาคเกษตรกรรมและบริการได้ขยายตัวในระดับที่สูงมากส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกับภาคเอกชน สภาพพื้นที่และชนิดของพืชผลทั้งด้านการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การพัฒนาและรักษาคุณภาพของผลผลิต การบรรจุหีบห่อและเครื่องจักรกลในโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรกรรม ตลอดจนการประดิษฐ์เครื่องทุ่นแรงในระดับไร่นาแนะนำและถ่ายทอดความรู้ในการใช้ปุ๋ยเคมีให้ถูกวิธีและเหมาะสมกับสภาพดินในแต่ละท้องถิ่นและชนิดของพืชที่ปลูกโดยเน้นถึงประสิทธิภาพ ต้นทุนและผลตอบแทน เพื่อให้เกษตรกรเลือกใช้ รวมทั้งรณรงค์ให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยอินทรีย์ควบคู่กับการใช้ปุ๋ยเคมีด้วย เพื่อรักษาเนื้อดินและลดต้นทุนการผลิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไว้ในชนบทให้ได้มาตรฐานความจำเป็นขั้นพื้นฐานอันได้แก่ การกินดีอยู่ดี สุขภาพอนามัยสมบูรณ์มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพิ่มรายได้และการมีงานทำ แก่กลุ่มเป้าหมาย ผู้ยากจนในชนบท โดยให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีเสถียรภาพส่งเสริมให้มีตลาดเพื่อรองรับผลผลิตในชนบท โดยสนับสนุนภาคเอกชนในการสร้างตลาดรองรับสินค้าเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๘ สนับสนุน การวางกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลระหว่างคน ชุมชน กับทรัพยากรธรรมชาติและระหว่างกลุ่มคนในสังคม การกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อสร้างโอกาสการมีงานทำ โดยมุ่งปรับโครงสร้างการเกษตรตามแนวทางเกษตรยั่งยืน ได้แก่ เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน และวนเกษตร สนับสนุนให้มีการนำผลิตผลทางการเกษตรมาสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่ม โดยระบบอุตสาหกรรมเกษตร การสร้างเครือข่ายอุตสาหกรรมชนบทและอุตสาหกรรมชุมชนให้เชื่อมโยงกับภาคอุตสาหกรรมภายในประเทศการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๙ เสริมสร้างศักยภาพและเพิ่มขีดความสามารถให้คนยากจนก่อร่างสร้างตัว

และพึ่งตนเองได้มากขึ้น ด้วยการนำหลักการแนวคิดกระบวนการสหกรณ์มาใช้ประโยชน์โดยส่งเสริมให้คนยากจนรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน สหกรณ์ เครือข่ายองค์กรชุมชน และเครือข่ายสหกรณ์ที่ควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่คนยากจน ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งด้านการเกษตรอย่างครบวงจร ทั้งการผลิต การแปรรูป การตลาด และแหล่งเงินทุนหมุนเวียน รวมทั้งสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสมพัฒนาการรวมกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงพื้นที่ชนบทและเมือง เพื่อกระจาย การจ้างงานสู่พื้นที่ชนบทและลดการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๑๐ เกิดการรวมตัวของผู้คนทั้งในชนบท การเสริมสร้างให้ชุมชนรวมตัวอย่างเข้มแข็ง มีองค์ความรู้ในรูปแบบ ที่หลากหลายตาม ภูมิสังคม ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน มีความสามัคคีชุมชนสามารถบริหารจัดการประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างสมดุลภาพสอดคล้องเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้การรวมตัวอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนที่มีองค์รวมเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งต้องอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือร่วมใจดำเนินการหลุดพ้นจากความยากจน ยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอนาคตของชุมชนได้อีกด้วย

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ ๑๑ ซึ่งจะมี การเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภายในประเทศ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจพลังงาน และภูมิอากาศ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อประเทศไทย โดยให้ความสำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศที่เน้นการผลิตภาคเกษตร พร้อมก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี ๒๕๕๘ พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญ ได้แก่ การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมไทยมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับครอบครัว และชุมชน และปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง

การที่มนุษย์จะเลือกตั้งถิ่นฐานบริเวณใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางธรรมชาติเป็นสำคัญ โดยเฉพาะแหล่งน้ำเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกมาตั้งแต่อดีตการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นสังคมแล้วย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามกาลเวลา ในสมัยโบราณการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างเชื่องช้า แต่ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและสม่าเสมอสืบเนื่องมาจากการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ และความก้าวหน้าของระบบสื่อสารโทรคมนาคม สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (๒๕๒๘ : ๒๘) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงด้านด้านหนึ่งในสังคมจะส่งผลสะท้อนไปยังด้านอื่น ๆ

ในอดีตชุมชนเกษตรกรรมมีอาชีพหลัก คือ การทำนาแต่ปัจจุบันจากการเข้ามาของภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบท จึงทำให้ชาวนามีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ชาวนาจึงทำอาชีพเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ภายใต้อิทธิพลกลไกของตลาดชาวนามักจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบต่อพ่อค้าและนายทุนเสมอ ในขณะที่ผลิตของชาวนามีราคาตกต่ำลง (กฤษฎา นาโสภ. ๒๕๕๒ : ๑๓) การทำนาในอดีตสมัยนั้นใช้แรงงานคนและวัวมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เอง ไม่มีแมลงหรือศัตรูพืชที่ระบาดจนข้าวเสียหาย สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านปัจจัยการผลิต และทำนาเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักจะนำไปใช้อย่างอื่นก็ต้องลงทุนสูง ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศอันเนื่องมาจากปัญหาโลกร้อน ทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลที่เคยเป็นมา ในสถานการณ์เช่นนี้ ชาวนาจึงต้องมีศักยภาพในการปรับตัวสูงถึงจะสามารถทำนาต่อไปได้

ชุมชนบ้านหนองดินคำเป็นชุมชนปลูกข้าวเพื่อยังชีพและใช้ในส่วนกินบางเล็กน้อยมาหลายชั่วอายุคน

ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหมู่บ้านแห่งการเกษตรกรรมนั้น ทำให้วิถีชีวิตชุมชนชนบทในด้านของเศรษฐกิจมีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก รวมไปถึงการใช้พื้นที่ในการเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้พื้นที่ป่าบางส่วนลดลงไปเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไป โดยเฉพาะ อ้อย ที่มีทำรายได้ดีกว่าข้าว ความต้องการเพิ่มรายได้และปริมาณการผลิตทำให้เกษตรกรหันมาปลูกอ้อยทั้งหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเป็นชาวไร่อ้อย ขณะเดียวกันโรงงานน้ำตาลมีแผนการส่งเสริมให้เปิดพื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อการผลิตโดยเฉพาะการขยายพื้นที่ปลูกอ้อยลงในพื้นที่ปลูกข้าวป่าทั่วไปหลายนา ซึ่งแนวทางการส่งเสริมนี้อาจส่งผลให้การผลิตข้าวและพืชอาหารอื่นของครอบครัวเกษตรกรลดลง ทำให้เกษตรกรในประเทศเร่งขยายพื้นที่ปลูกพืชพลังงานทดแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอ้อยเพิ่มขึ้น ทำให้พื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นป่าเขา หุ่นกล้วยเลี้ยงสัตว์ หรือนาข้าวถูกปรับเปลี่ยน แคว่ถาง หรือบุกรุกทำลายเพื่อหันไปปลูกพืชพลังงานกันอย่างกว้างขวางพื้นที่ทำเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีการปลูกอ้อยเพิ่มมากขึ้นทุกปีซึ่งพื้นที่ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ทั้งความเหมาะสมของทรัพยากรดินและน้ำ แต่ในปัจจุบันเกษตรกรได้ปลูกอ้อยในพื้นที่นามากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่นาดอนหรือนาที่อยู่ติดกับขอบเนิน สถาพร ไพบูลย์ศักดิ์. (๒๕๕๒ : ๒๒)

ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรหันมาปลูกอ้อยคือผลผลิตต่อไร่และราคา อ้อยเป็นพืชที่ปลูกและดูแลรักษาง่าย ราคาผลผลิตของพืชเดิมที่ปลูกตกต่ำ อยู่ใกล้แหล่งรับซื้อผลผลิต และเป็นอาชีพที่ทำมานานทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น อ้อยจำหน่ายได้ราคาดีกว่าข้าวทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเกษตรกรจึงหันมาแต่พอกินในครัวเรือนส่วนที่เหลือจึงเปลี่ยนแปลงที่นามาเป็นอ้อยหากพื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มขึ้น พื้นที่ปลูกข้าวลดลงทำให้ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคอาจส่งผลให้ราคาข้าวสูงขึ้น มีเพียงเกษตรกรส่วนน้อยเท่านั้นที่ระบุว่าข้าวเพื่อบริโภค เนื่องจากเกษตรกรได้เปลี่ยนจากพื้นที่นาข้าวไปทำการปลูกอ้อยทั้งหมด และข้าวที่ปลูกให้ผลผลิตน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริโภคของสมาชิก ในครอบครัว จึงจำเป็นต้องซื้อข้าวเพื่อบริโภค อีกทั้งเมื่อมีการส่งเสริมให้ปลูกพืชพลังงานจากทางภาครัฐ รวมทั้งมีโรงงานน้ำตาลเข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่ทำให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชพลังงานกันมากขึ้นและขยายพื้นที่ปลูกพืชพลังงานเข้าไปในพื้นที่ปลูกข้าวส่งผลให้พื้นที่ปลูกพืชพลังงานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในทางตรงกันข้ามพื้นที่ปลูกข้าวมีแนวโน้มลดลงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาแนวทางที่จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างพืชอาหารและพืชพลังงานแต่ถึงแม้การปลูกอ้อยจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น และยังเป็นแหล่งพลังงานทดแทนที่สำคัญ

โรงเรียนบ้านหนองดินคำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๒ มีบทบาทหรือหน้าที่ที่สำคัญ คือ เตรียมเด็กหรือเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข บทบาทของโรงเรียนจะมีลักษณะคล้าย ๆ กับสถาบันครอบครัวหรือบ้าน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้โรงเรียนมีภารกิจหรือหน้าที่ต้องทำเพิ่มมากขึ้น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ลักษณะทางกายภาพและสภาพสิ่งแวดล้อมที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา เป็นการเรียนรู้ที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาเรื่องวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินคำ อำเภอกุฉิเยศวร์ จังหวัดชัยภูมิ ในมิติวิถีชีวิตชุมชนเกี่ยวกับรากเหง้าชาวไร่อ้อยที่ยึดถือ ก้นมาของหมู่บ้านหนองดินคำ อำเภอกุฉิเยศวร์ จังหวัดชัยภูมินี้ เพื่อค้นหาแนวทางดำเนินวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อยมีกระบวนการชีวิตที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การศึกษา

๑. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชน เรื่องวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ
๒. เพื่อศึกษาแนวทางในการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย วิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

เนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ชาวไร่อ้อย พบว่าชุมชนในอดีต สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่ภูเขาสลับที่ราบหุบเขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งมีแม่น้ำสายหลักคือ แม่น้ำชี จึงเป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้ ๒) ยุคบุกเบิกป่าเป็นนา การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้ราคาสูงขึ้น โดยเฉพาะข้าว ซึ่งถือเป็นอาหารหลักของคนไทย ๓) ยุคบุกเบิกนาเป็นไร่อ้อยปัญหาจากการแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศทำให้การปลูกข้าวในพื้นที่นาดอนประสบปัญหาความแห้งแล้ง ผลผลิตตกต่ำ เกษตรกรเกิดภาวะขาดทุนเพราะต้องลงทุนเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ ค่าไถ ค่าหว่าน ค่าดำนา ค่าเกี่ยวข้าว ค่าปุ๋ย รวมถึงค่าขนส่ง ทำให้เป็นหนี้สิน ภาครัฐจึงมีนโยบายเปลี่ยนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น โดยเฉพาะอ้อย ซึ่งเกษตรกรใช้เป็นพืชทดแทนข้าว เนื่องจากสามารถทนแล้งได้ดี ผลผลิตและราคาต่อไร่สูงกว่าข้าว แนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย จัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านเพื่อศึกษาหาแนวทางอนุรักษ์ วิถีชุมชนชาวไร่อ้อยบ้านหนองดินดำอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการศึกษา

กลุ่มเป้าหมาย ในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า ชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑๐ - ๑๒ คน โดยใช้วิธีการการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ผู้ศึกษาจึงได้ทำหนังสือส่งเสริมการอ่านเรื่อง วิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยใช้เครื่องมือที่ใช้การวิจัย ดังนี้

๑. แบบสอบถาม
๒. แบบสัมภาษณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ตลอดระยะเวลาในการศึกษา ในพื้นที่ข้อมูลทางด้านกายภาพ ตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาวิถีชีวิตชาวไร่ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยในครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

๑. สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นการพูดคุยกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ขั้นตอนแรกเป็นการสัมภาษณ์ประวัติส่วนตัวชนมธรรมนิยม ประเพณี เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านบริบททางสังคม
๒. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นวิธีการหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาในครั้งนี้เพราะเห็นว่าเป็นวิธีการที่ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการศึกษา
๓. การสนทนากลุ่ม จากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในประเด็นที่

ต้องการศึกษาได้ โดยจัดให้มีกลุ่มสนทนาประมาณ ๑๐ - ๑๒ คน

๔. ขั้นตอนการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านเพิ่มเติมกำหนดจุดประสงค์ในการเขียนใด ๆ ผู้เขียนต้องตั้งจุดประสงค์เพื่อต้องการว่าจะเขียนอะไร ต้องการให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความคิด ทักษะ และคุณประโยชน์อย่างไร

สรุปผลการศึกษา การศึกษาด้วยตนเองครั้งนี้ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชน เรื่องวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
- ๒) เพื่อหาแนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

สรุปและอภิปรายผล

ในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

๑. ในอดีตวิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ เกษตรกรรมมีอาชีพหลัก คือ การทำนา แต่ปัจจุบันจากการเข้ามาของภาครัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบท จึงทำให้ชาวนามีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจขานาจึงทำอาชีพเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ภายใต้อิทธิพลกลไกของตลาดชาวนามักจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบต่อพ่อค้าและนายทุนเสมอ ในขณะที่ผลิตของชาวนามีราคาตกต่ำลง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พชรินทร์ แก้วขาว. (๒๕๔๗: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วม การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรใน จังหวัดสุรินทร์ กรณีศึกษา : บ้านสังโคม หมู่ที่ ๖ ตำบล หนองใหญ่ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ซึ่งมีผลตอบแทนการผลิตค่อนข้างต่ำ เกษตรกรตกอยู่ในวงจรอันชั่วร้ายของระบบการกู้ยืมหนี้สินจากนายทุน ปัญหาเรื่องค่านิยมและการขาดแคลนสาธารณูปโภค สาเหตุของความยากจน คือ มีหนี้สินมากถูกเอาเปรียบ ไม่มีที่ทำกิน ถูกกดราคาข้าว รายจ่ายมากกว่ารายรับ ทุ่มเพื่ออยู่ ลูกมาก ยากจน พิจารทางร่างกาย ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการแก้ไขปัญหา ความยากจน คือ ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้

๒. การมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับความเจริญทางเทคโนโลยีเพื่อความทันสมัย พบปัญหาเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ในการทำงาน แต่เมื่อชุมชนได้เห็นการมีส่วนร่วมจากการดำเนินการวิจัย ทำให้เห็นความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาของชุมชนยังเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจกันภายในชุมชน โดยที่ไม่ต้องรอความหวังจากปัจจัยภายนอกอาศัยเพียงเงินที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนจากภายนอกเท่านั้นซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อติต มวลทอง. (๒๕๕๓ : ภาคนิพนธ์) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา : บ้านพาขัน หมู่ที่ ๑๐ ตำบล กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อทำแผนแม่บทชุมชนแบบมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นประชาชนในหมู่บ้านพาขัน จึงเป็นหมู่บ้าน ที่ได้เข้าร่วมโครงการมากที่สุดรวมทั้งสิ้น ๗๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กระบวนการเทคนิค AIC และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนประสบปัญหา และต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไข และพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง ด้านโครงสร้าง จากการจัดทำแผนจึงได้ยุทธศาสตร์ จำนวน ๔ ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาตามที่ศึกษาวิจัย คือ ๑. ยุทธศาสตร์ชุมชนภูมิปัญญา โดยจัดทำโครงการทดลองนวัตกรรมภูมิปัญญาชุมชนต้นแบบ ๒. ยุทธศาสตร์พัฒนาคุณภาพชีวิต คือ โครงการที่สอนน้อง ๓. ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข คือ โครงการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โครงการเศรษฐกิจชุมชน โครงการเกษตร

อินทรีวิไลไทย ๔. ยุทธศาสตร์พัฒนาประสิทธิภาพสารสนเทศ คือ โครงการศูนย์สารสนเทศชุมชน โครงการยุวชนไฮเทค ผู้รับผิดชอบ คณะกรรมการเยาวชนและประชาชนในชุมชน

๓. เนื่องจากปัญหาภัยแล้งในที่ผ่านมา นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่าครัวเรือนที่ปลูกอ้อยในพื้นที่นา มีการปลูกข้าวพันธุ์ขาวซึ่งในปัจจุบันปลูกเพื่อขายเป็นรายได้เป็นหลัก อาจสะท้อนถึงการตัดสินใจเปลี่ยนมาปลูกอ้อยในพื้นที่นาของเกษตรกรได้ง่ายขึ้น เกษตรกรที่ปลูกอ้อยในนาทั้งหมดที่สัมภาษณ์ใช้อ้อยพันธุ์ขอนแก่น ๓ โดยให้เหตุผลว่า ทนแล้ง แดกกอดี ทำให้คลุมวัชพืชได้ดี ต้นไม่ล้ม ทนน้ำขัง ความหวานสูงกว่าพันธุ์อื่น เหมาะสมต่อการปลูกในนา โดยเกษตรกรที่สัมภาษณ์เริ่มปลูกอ้อยในนาในปี ซึ่งก่อนหน้านี้ได้มีเกษตรกรบางรายที่ปลูกมาก่อน ซึ่งได้ขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้นในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้วิธีการขายอ้อยแบบขายให้กับนายทุนหรือพ่อค้าคนกลาง โดยเมื่ออ้อยใกล้เก็บเกี่ยวจะมีพ่อค้าคนกลางมาประเมินราคาจากความสูงของอ้อย ขนาดลำ และความหนาแน่นของประชากรอ้อยต่อพื้นที่ ถ้าเกษตรกรพอใจในราคาประเมินจะขาย อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสนใจว่าหากมีระบบการประเมินผลผลิตในพื้นที่ได้อย่างแม่นยำและง่ายต่อการนำไปใช้ในสภาพแปลง น่าจะเป็นแนวทางในการลดความเสียหายหรือได้เปรียบในการซื้อขายของทั้งสองฝ่ายได้ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของธัญชนก ชันศิลา (๒๕๕๗ :บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกปลูกอ้อยของเกษตรกรในอำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่จากเกษตรกรรมอื่นๆ มาปลูกอ้อยเมื่อ ๓๕ ปีที่แล้ว โดยเป็นช่วงที่มีการก่อตั้งโรงงานน้ำตาลขอนแก่นขึ้น และพื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่เพาะปลูกอ้อยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยพบว่าปัจจุบันร้อยละ ๒๕.๒๐ ของพื้นที่ทำการเกษตรถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกอ้อย และจากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรหันมาปลูกอ้อยคือ ปัจจัยด้านปริมาณผลผลิตต่อไร่ และราคา รองลงมาได้แก่ อ้อยเป็นพืชที่ปลูกและดูแลรักษาง่าย ราคาผลผลิตของพืชเดิมที่ปลูกต่ำ อยู่ใกล้แหล่งรับซื้อผลผลิต และเป็นอาชีพที่ทำมานาน ถึงแม้การปลูกอ้อยจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและเป็นแหล่งพลังงานทดแทนที่สำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา อาทิ มลพิษทางอากาศที่เกิดจากการเผาใบอ้อยก่อนการเก็บเกี่ยว ความเสื่อมโทรมของดินซึ่งมีสาเหตุมาจากการเผาใบอ้อยและการใช้สารเคมี ดังนั้นการสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกอ้อยเพื่อสร้างรายได้ และเป็นการทำการเกษตรแบบมิตรกับสิ่งแวดล้อม ต้องทำควบคู่กับการดูแลสิ่งแวดล้อม ทั้งการกำหนดนโยบาย มาตรการ รวมถึงวิธีการที่จะควบคุมและป้องกันปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

๑.๑ จากผลการศึกษาในครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงลักษณะพื้นฐานด้านสังคมและเศรษฐกิจ สภาพการผลิต และปัญหาการปลูกอ้อย ซึ่งสามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนรูปแบบในการผลิตอ้อยให้มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด รวมถึงแนวทางในการส่งเสริมและบริการการผลิตอ้อย

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไปในการศึกษาครั้งต่อไป

ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๒.๑ ปัจจัยด้านกายภาพที่มีผลต่อการเลือกปลูกอ้อยของเกษตรกร คือ สภาพพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกร

๒.๒ ปัจจัยในด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเลือกปลูกอ้อยของเกษตรกร

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาที่ดิน. (๒๕๕๓). **เกษตรทฤษฎีใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน.
- กฤษฎา นาโสก. (๒๕๕๒). **วิถีชาวนาอีสานตอนล่าง : ศึกษากรณีชุมชนชาวนาบ้านตาแย ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี**, ภาคนิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
- ถวัลย์ มาศจรัส และพรพต เจนสุวรรณ (๒๕๔๓). **เทคนิคการเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่าน**. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.
- ธานีรินทร์ เหลาเลิศ. (๒๕๕๐). **การมีส่วนร่วมของชุมชน**. ภาคนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- เนตรนภา วันฤกษ์. (๒๕๕๐). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**. ภาคนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ปาริชาติ ก้านหม้อกลาง. (๒๕๕๐). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**. ภาคนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- พัชรินทร์ แก้วขาว. (๒๕๕๖). **แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน**. ภาคนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- มณฑล จันทร์แจ่มใส. (๒๕๕๑). **การศึกษาทัศนคติของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
- วิชัย เทียนน้อย. (๒๕๒๐). **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙
- ศิริภาณุจันท์ โกสุมภ์. (๒๕๕๒). **การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. พัฒนศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สถาพร ไพบูลย์ศักดิ์. (๒๕๕๒). **การประเมินที่ดินบนฐานระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์สำหรับปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการวางแผนการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำพองตอนล่าง**. คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมใจ อินทร์. (๒๕๕๐). **การมีส่วนร่วมของชุมชน**. ภาคนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สำนักนายกรัฐมนตรียุคใหม่**. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งถึงฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๕๙ กรุงเทพมหานคร
- สุพัชรินทร์ ทุมพัฒน์. (๒๕๕๖). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในโครงการสำนักกรักบ้านเกิด**. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- อทิติ มวลทอง. (๒๕๕๓). **การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน**. ภาคนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- อมรรัตน์ โสมเกษตรรินทร์. (๒๕๕๐). **การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน**. ภาคนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- อุทัย ตุลยเกษม. (๒๕๔๓). **ศึกษาเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี ศกฤกษ์วิวงศ์,
- วิชัย เทียนน้อย. (๒๕๒๐). **ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา

คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๑/๒๕๖๐
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” (The Research on the Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan) ในวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และเกิดผลดีต่อการพัฒนาวิชาการ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๗ วรรค (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งให้ผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมีหน้าที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

๑. คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑.๑	พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี	ประธานกรรมการ
๑.๒	พระธรรมโมลี, ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๑.๓	พระเทพปริยัตยาจารย์, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ
๑.๔	พระศรีวิสุทธิคุณ, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๑.๕	พระสุนทรธรรมเมธี, ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ
๑.๖	พระราชวรเมธี,ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
๑.๗	พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๑.๘	พระสุวรรณเมธาภรณ์,ผศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	รองประธานกรรมการ
๑.๙	พระราชวรมนี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานกรรมการ
๑.๑๐	พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายต่างประเทศ	รองประธานกรรมการ
๑.๑๑	พระเมธีธรรมาจารย์	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์	รองประธานกรรมการ
๑.๑๒	พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น	รองประธานกรรมการ
๑.๑๓	ดร.อนุสรณ์ แก้วกังวาล	ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ

๑.๑๔	พระมหาสมบุญ ภูตฌิกโร,ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๑๕	พระราชปริยัติมุนี,ผศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๖	พระครูปริยัติกิตติธำรง,ผศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๗	พระเอกภัทร อภิฉโนโท, ผศ.ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๘	พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ผศ.ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๙	พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	กรรมการ
๑.๒๐	พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	กรรมการ
๑.๒๑	พระมหาบุญเลิศ อินทปโลญ,รศ.ดร.	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
๑.๒๒	รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	กรรมการ
๑.๒๓	ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๔	ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๕	ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปรานนอก	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๖	ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๗	รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๒๘	ผศ.ดร.อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๒๙	ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๓๐	ผศ.ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๓๑	ผศ.ดร.ปราโมทย์ เบญจกาญจน์	วิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๒	ผศ.ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๓	ผศ.ดร.วีรชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๔	ผศ.ดร.ปรีชา ปาโนรัมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๕	ดร.อุดม ชัยสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ควบคุมดูแลให้คำปรึกษาแนะนำในการดำเนินงาน
๒. อำนวยความสะดวกในการจัดโครงการให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

๒. คณะกรรมการฝ่ายอำนวยการ

๒.๑	พระศรีปริยัติธาดา	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	ประธานกรรมการ
๒.๒	พระมงคลสุตกิจ	รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
๒.๓	พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๒.๔	รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญธรรม	อาจารย์	กรรมการ
๒.๕	ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	กรรมการ
๒.๖	นายรังสีทิ วิหกเห็น	รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ	กรรมการ
๒.๗	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปโลญ, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต	กรรมการ
๒.๘	นายวัลลภ สุนหาฟู	หัวหน้ากลุ่มงานอาคารสถานที่และยานพาหนะ	กรรมการ

- ๒.๙ พระครูสุนทรวิจิตรบัณฑิต, ดร. ประธานหลักสูตรสาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา กรรมการ
๒.๑๐ ดร.พีรพงษ์ มาลา รก.รองผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กรรมการ
๒.๑๑ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา กรรมการและเลขานุการ
๒.๑๒ ดร.บรรพต แคไธสง อาจารย์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒.๑๓ นายทัศนัย คล่องวิจิษณ์ หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ : ควบคุมดูแลให้คำปรึกษาอำนวยความสะดวกติดต่อประสานงานอำนวยความสะดวกแก้ไขปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นแก่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

๓. คณะกรรมการฝ่ายอาคารสถานที่

- ๓.๑ นายวัลลภ สหุณาฬุ ประธานกรรมการ
๓.๒ พระมหาภักฎิขวัชร เขมทสสี, ดร. รองประธานกรรมการ
๓.๓ ดร.บรรพต แคไธสง กรรมการ
๓.๔ ดร.สิริภพ สนวนตง กรรมการ
๓.๕ พระสุพล ชนาสโม กรรมการ
๓.๖ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา กรรมการ
๓.๗ อาจารย์โฆสิต คุ้มทั่ว กรรมการ
๓.๘ นายประภา อับสิรัมย์ กรรมการ
๓.๙ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน กรรมการ
๓.๑๐ นายมงคล สอนไธสง กรรมการ
๓.๑๑ พระสุเชษฐ จนทธมโม กรรมการ
๓.๑๒ นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ กรรมการ
๓.๑๓ อาจารย์ธนนชัย พัฒนสิงห์ กรรมการ
๓.๑๔ พระมหาประยงค์ โฆสการี กรรมการและเลขานุการ
๓.๑๕ อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๖ นายสุเทพ เกลี้ยงวิสัย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓.๑๗ นางสาวเนาวรัตน์ จันทะชาวี กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดสถานที่ประชุมวิชาการระดับชาติประกอบด้วย
 - ๑.๑ ห้องประชุมใหญ่
 - ๑.๒ ห้องประชุมกลุ่มย่อย
 - ๑.๓ ห้องรับรองวิทยากรผู้มีเกียรติ
๒. จัดสถานที่รับประทานอาหารกลางวันและอาหารว่าง
๓. ประดับตกแต่งห้องประชุมใหญ่และห้องประชุมย่อย

๔. คณะกรรมการฝ่ายพิธีการ/พิธีกร

๔.๑	พระครูสุนทรวิธานจิต, ดร.	ประธานกรรมการ
๔.๒	ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	รองประธานกรรมการ
๔.๓	พระมหาประเสริฐ สุเมโธ	กรรมการ
๔.๔	ดร.อนุศาสน์ วรบุรณ์ภูมิสุข	กรรมการ
๔.๕	อาจารย์สุทธิวิทย์ วิลัยริด	กรรมการ
๔.๖	ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการและเลขานุการ
๔.๗	ดร.สิริภพ สนวนดง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔.๗	พระมหาประยงค์ โฆสกาณี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ลำดับพิธีการตามกำหนดการ
๒. เป็นพิธีกรในการประชุมสัมมนา
๓. กำกับดูแลด้านศาสนพิธี

๕. คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

๕.๑	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร.	ประธานกรรมการ
๕.๒	ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	รองประธานกรรมการ
๕.๓	พระครูสังฆรักษ์ปรีชาวัฒน์ จันทสาโร	กรรมการ
๕.๔	พระมหาภักขิวัชร เขมทสสี, ดร.	กรรมการ
๕.๕	รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญชริก	กรรมการ
๕.๖	ดร.พีรพงษ์ มาลา	กรรมการ
๕.๗	อาจารย์ปิยวัฒน์ คงทรัพย์	กรรมการ
๕.๘	ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๕.๙	ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	กรรมการ
๕.๑๐	พระก้าน กตวณโณ	กรรมการ
๕.๑๑	พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย	กรรมการ
๕.๑๒	พระวิชาญ อาทโร	กรรมการ
๕.๑๓	พระสุเทิด ทีปังโกโร	กรรมการ
๕.๑๔	นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	กรรมการ
๕.๑๕	นางสาวพิมพ์ภา อัยรัมย์	กรรมการ
๕.๑๖	ดร.สงวน หล้าโพพัน	กรรมการและเลขานุการ
๕.๑๗	ดร.สิริภพ สนวนดง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๘	นายกิตติ์ธเนศ อำพรรัมย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๙	นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๗. คณะกรรมการฝ่ายปฏิคม

๗.๑	พระครูสังฆรักษ์ปรีญาวัฒน์ จนทสาโร	ประธานกรรมการ
๗.๒	พระอธิการสมพร อนาลโย	รองประธานกรรมการ
๗.๓	อาจารย์สมคิด สุขจิต	รองประธานกรรมการ
๗.๔	นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	กรรมการ
๗.๕	นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา	กรรมการ
๗.๖	อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา	กรรมการ
๗.๗	อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม	กรรมการ
๗.๘	นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๗.๙	นางสาวสุนิสา แสงทอง	กรรมการ
๗.๑๐	นางสาวศศิธร บุญครอง	กรรมการ
๗.๑๑	นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์	กรรมการ
๗.๑๒	นางสมจิตร พัยक्षा	กรรมการ
๗.๑๓	นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข	กรรมการ
๗.๑๔	พระสุเชษฐ์ จนทสมโม	กรรมการ
๗.๑๕	อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง	กรรมการ
๗.๑๖	อาจารย์อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์	กรรมการและเลขานุการ
๗.๑๗	พระมหาประยงค์ ไชยสารี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๑๘	นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๑๙	นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๒๐	นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

- กำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติในการต้อนรับ
- กำกับติดตามประเมินผลกลุ่มงานต่างๆในฝ่ายปฏิคม
- ประสานงานกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- ดำเนินการเรื่องอาหารสำหรับผู้มาร่วมงานประชุมวิชาการระดับชาติ

๘. กรรมการประจำกลุ่มย่อย

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๑

- นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์
- นางสมจิตร พัยक्षा
- อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๒

- นางสาวศศิธร บุญครอง

๒. นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ

๓. นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๓

๑. อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา

๒. นางสาวสุนิสา แสงทอง

๓. อาจารย์สมภาพร มั่งคั่ง

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๔

๑. นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข

๒. นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา

๓. นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล

รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๕

๑. อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม

๒. นางสาวมัตติกา เพื่อนอก

๓. นางสาวเนาวรัตน์ จันทะชาลี

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ต้อนรับผู้ทรงคุณวุฒิ-นักวิชาการผู้ร่วมประชุมสัมมนา

๒. บริการน้ำดื่ม-อาหารว่างสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ-นักวิชาการผู้ร่วมประชุมสัมมนา

๙. กรรมการประสานงานกลาง (ใช้ห้องบัณฑิตศึกษา)

๙.๑	รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน	รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา
๙.๒	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปโย, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม
๙.๓	รศ.วิเชียร ขาบุตรบุญชริก	อาจารย์
๙.๔	พระมหาภักขุวัชร เขมทสสี, ดร.	อาจารย์
๙.๕	ดร.สงวน หล้าโพนทัน	อาจารย์
๙.๖	ดร.บรรพต แคไธสง	อาจารย์
๙.๗	ดร.สิริภพ สอนดง	อาจารย์
๙.๘	ดร.วรวេช ศิริประเสริฐศรี	อาจารย์
๙.๙	นายมงคล สอนไธสง	เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา
๙.๑๐	นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	เจ้าหน้าที่หลักสูตร พธ.ม

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ติดต่อประสานงานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่าย

๒. อำนวยการและกำกับติดตามฝ่ายต่างๆ ให้เกิดความเรียบร้อย

๓. เป็นศูนย์กลางการประสานงานฝ่ายต่างๆ

๑๐. คณะกรรมการประสานงานการประชุมกลุ่ม

ห้องประชุมย่อยที่ ๑

- ๑) ดร.สงวน หล้าโพทนัน
- ๒) พระมณีนพร ขนติสาโร
- ๓) นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์
- ๔) นางสมจิตร พยัคษา

ห้องประชุมย่อยที่ ๒

- ๑) ดร.สิริภพ สนวนตง
- ๒) พระธีรศักดิ์ สุธีโร
- ๓) พระสุทัศน์ จารุธมโม
- ๔) พระโทณ ทีปังกรโร

ห้องประชุมย่อยที่ ๓

- ๑) ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี
- ๒) พระอธิการบรียง ปิยธโร
- ๓) พระจักรพงษ์ จุกวิโส
- ๔) พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม

ห้องประชุมย่อยที่ ๔

- ๑) ดร.บรรพต แคไธสง
- ๒) พระพรชัย กตปุณโญ
- ๓) พระปลัดไกรสร ธีรวโส
- ๔) พระใบฎีกาก้องสยาม ทนตจิตโต

ห้องประชุมย่อยที่ ๕

- ๑) พระมหาภักขวัชร เขทสสี, ดร.
- ๒) พระมหาบรรจง ติสรโณ
- ๓) พระณรงค์ จนทธมโม
- ๔) พระภราดร สีลสวัโร

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิประจำกลุ่มและผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม
๒. จัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย
๓. จัดเตรียมใบสำคัญรับเงินและค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ
๔. สรุปประเด็นในการประชุมกลุ่ม

๑๑. คณะกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก

๑๑.๑ พระมหาประยงค์ โฆสการี

ประธานกรรมการ

๑๑.๒ นายสมศักดิ์ ตอนสั้นเทียบ	รองประธานกรรมการ
๑๑.๔ ดร.สิริภพ สอนดง	กรรมการ
๑๑.๕ นายวีรพล พิचनाหะรี	กรรมการ
๑๑.๖ อาจารย์รุ่งสรียา หอมวัน	กรรมการ
๑๑.๗ อาจารย์ไวย ชีรัมย์	กรรมการ
๑๑.๘ นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง	กรรมการ
๑๑.๙ นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการ
๑๑.๑๐ นางสาวเนาวรัตน์ จันทะขารี	กรรมการ
๑๑.๑๑ นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการ
๑๑.๑๒ อาจารย์สมาพร มังคลัง	กรรมการ
๑๑.๑๓ นางสาวณัฐกานต์ นามบุตร	กรรมการ
๑๑.๑๔ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและเลขานุการ
๑๑.๑๕ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดหากระเป่าสำหรับบรรจุเอกสารวัสดุ
๒. จัดหากระดาษปากกาสำหรับผู้เข้าประชุม
๓. จัดของที่ระลึกสำหรับวิทยากร

๑๒. คณะกรรมการฝ่ายการเงิน

๑๒.๑ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	ประธานกรรมการ
๑๒.๒ ดร.พีรพงษ์ มาลา	รองประธานกรรมการ
๑๒.๓ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.	รองประธานกรรมการ
๑๒.๔ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ	กรรมการ
๑๒.๕ ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๑๒.๖ นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง	กรรมการ
๑๒.๗ นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๑๒.๘ นายรัตจิโรจน์ วงศ์อรัญ	กรรมการ
๑๒.๙ ดร.ณัฐพงศ์ช กุรัตนธรรมา	กรรมการและเลขานุการ
๑๒.๑๐ นางสาวศศิธร เกลี่ยกระโทก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒.๑๑ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒.๑๒ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ในการวางแผนงบประมาณ

๒. ดำเนินการเกี่ยวกับการรับเงินค่าลงทะเบียนการเบิก-การจ่ายทุกหมวดรายการ
๓. จัดเตรียมอภิบาลเสด็จค่างลงทะเบียนแก่ผู้เข้าร่วมประชุม
๔. จัดซื้อจัดจ้างวัสดุที่เกี่ยวข้องกับการจัดประชุม

๑๓. คณะกรรมการฝ่ายยานพาหนะและจราจร

๑๓.๑ อาจารย์ไฉ ชีรัมย์	ประธานกรรมการ
๑๓.๒ นายวีรพล พิษนาหะรี	รองประธานกรรมการ
๑๓.๓ พระสุเชษฐ์ จันทมโม	กรรมการ
๑๓.๔ นายโฆสิต คุ่มท้าว	กรรมการ
๑๓.๕ นายประภา อับสีรัมย์	กรรมการ
๑๓.๖ นายภูษิต เต๊ะประโคน	กรรมการ
๑๓.๗ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการ
๑๓.๘ นายปิ่นนรัชฎ์ ภาสตาปิยสวัสดิ์	กรรมการและเลขานุการ
๑๓.๙ พระปลัดณัฐกรณัฐ จิตปัญญา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓.๑๐ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดเตรียมยานพาหนะและพนักงานขับรถให้พร้อมใช้ในการดำเนินกิจการ
๒. จัดเตรียมป้ายบอกสถานที่จอดรถ
๓. จัดรถรับส่งวิทยากร
๔. ประสานงานรักษาความปลอดภัยอำนวยความสะดวกการจราจรและสถานที่จอดรถ

๑๔. คณะกรรมการฝ่ายประเมินผล

๑๔.๑ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน	ประธานกรรมการ
๑๔.๒ พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.	รองกรรมการ
๑๔.๓ พระมหาถนอม อานนโท	กรรมการ
๑๔.๔ พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.	กรรมการ
๑๔.๕ รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญศรี	กรรมการ
๑๔.๖ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	กรรมการ
๑๔.๗ ดร.อนุศาสน์ วรบูรณ์ภูมิสุข	กรรมการ
๑๔.๘ ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๑๔.๙ อาจารย์ทิพย์ ชันแก้ว	กรรมการ
๑๔.๑๐ อาจารย์ทัศนะ คล่องวิจิตร	กรรมการและเลขานุการ
๑๔.๑๑ ดร.สงวน หล้าโพพัน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำแบบสอบถามประเมินการประชุม
๒. เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
๓. รายงานผลการประเมินเสนอคณะกรรมการ

๑๕. คณะกรรมการฝ่ายลงทะเบียน

๑๕.๑ นายวีรพล พิชนาหะรี	ประธานกรรมการ
๑๕.๒ พระอธิการสมพร อนาลโย	รองประธานกรรมการ
๑๕.๓ อาจารย์สมคิด สุขจิต	รองประธานกรรมการ
๑๕.๔ นายสมศักดิ์ ตอนสั้นเทียะ	กรรมการ
๑๕.๕ อาจารย์อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์	กรรมการ
๑๕.๖ นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา	กรรมการ
๑๕.๗ อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา	กรรมการ
๑๕.๘ อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม	กรรมการ
๑๕.๙ นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๑๕.๑๐ นางสาวสุนิสา แสงทอง	กรรมการ
๑๕.๑๑ นางสาวศศิธร บุญครอง	กรรมการ
๑๕.๑๒ นางสาวบุญรัตน์ อุตสำห์	กรรมการ
๑๕.๑๓ นางสาวณัฐกานต์ นามบุตร	กรรมการ
๑๕.๑๔ นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข	กรรมการ
๑๕.๑๕ อาจารย์สมาพร มิ่งคลัง	กรรมการ
๑๕.๑๖ นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการและเลขานุการ
๑๕.๑๗ นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมให้พร้อมก่อนวันประชุมวิชาการ
๒. รับผิดชอบการลงทะเบียนในวันประชุม
๓. จัดเตรียมป้ายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม
๔. จัดทำและจัดลำดับการเข้ารับเกียรติบัตรให้กับผู้นำเสนอบทความและผู้เจ้าของบทความ
ที่ได้รับพิจารณาตีพิมพ์

๑๖. คณะกรรมการฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ

๑๖.๑ อาจารย์ทิพย์ ชันแก้ว	ประธานกรรมการ
๑๖.๒ นายปิ่นณรัชฎ์ ภาสตาปิยสวัสดิ์	รองประธานกรรมการ
๑๖.๓ อาจารย์ธนนชัย พัฒนสิงห์	กรรมการ

๑๖.๔ อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง	กรรมการ
๑๖.๕ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการ
๑๖.๖ นายกิตติ์ธเนศ อำพรรัมย์	กรรมการ
๑๖.๗ นางสาวพิมพ์ภา อู่รัมย์	กรรมการ
๑๖.๘ พระก้าน กตวณโณ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ควบคุมระบบการสื่อสารทั้งในห้องประชุมใหญ่และประชุมย่อย
๒. ดูแลเรื่องอินเทอร์เน็ต และสัญญาณ WIFI ให้ครอบคลุมทั่วถึงบริเวณจัดโครงการ
๓. จัดทำวีดิทัศน์แนะนำมหาลัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๔. บันทึกภาพนิ่ง/วิดีโอ/เสียงตลอดงาน

๑๗. คณะกรรมการฝ่ายทำความสะอาดอาคารสถานที่

๑๗.๑ นายสุเทพ เกลี้ยงวิลัย	ประธานกรรมการ
๑๗.๒ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	รองประธานกรรมการ
๑๗.๓ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน	กรรมการ
๑๗.๔ นายประภา อับรัมย์	กรรมการ
๑๗.๕ นางสาวเนาวรัตน์ จันทร์ขารี	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดเตรียมถุงผ้า/ถังขยะ ประสานงานการจัดเก็บขยะและที่ทิ้งขยะให้เหมาะสม
๒. ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณจัดโครงการและห้องกลุ่มย่อย ต่าง ๆ ให้สะอาดตลอดเวลา
๓. บริการจัดการขยะให้ถูกต้องตามหลักสุขอนามัย และจัดแยกขยะเปียก ขยะแห้ง
๔. ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะสิ้นสุดโครงการ

สั่ง ณ วันที่ ๙ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระศรีปรียัติธาดา)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๓๓ /๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

เพื่อให้การดำเนินการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” (The Research on the Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan) ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายของมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ประกอบด้วย

๑. ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.
๓. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.
๔. พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รองศาสตราจารย์
๕. พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.
๖. พระมหาดนัยพัชร์ คมภีรปญโญ, ดร.
๗. พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.
๘. พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.
๙. พระครูภวนาโพธิคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๑๐. พระมหาพจน์ สุวโจ, .ดร.
๑๑. พระมหาภักขวัชร์ เขมทสสี, ดร.
๑๒. พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.
๑๓. พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.
๑๔. พระครูสุนทรวีรบัณฑิต, ดร.
๑๕. พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ.ดร.
๑๖. พระมหาธนรัฐ ฐฎฐเมธ, ดร.
๑๗. พระมหาสมภาร ชาโคโร, ดร.
๑๘. พระอธิการเวียง กิตติวณโณ, ดร.

๑๙. ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา
๒๐. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๒๑. ศาสตราจารย์ ดร.จ๋านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์
๒๒. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปุ
๒๓. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน
๒๔. รองศาสตราจารย์ วิเชียร ชาบุตรบุญพรริก
๒๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ดิปติ วิสุทธางกูร
๒๖. รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
๒๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก
๒๘. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม
๒๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร
๓๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ภูสกุล
๓๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น
๓๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน
๓๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี
๓๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา
๓๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวิณ
๓๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส
๓๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ สุวรรณธาดา
๓๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์
๓๙. ดร.สงวน หล้าโพนทัน
๔๐. ดร.พีรพงษ์ มาลา
๔๑. ดร.สิริภพ สนวนดง
๔๒. ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล
๔๓. ดร.นิเทศ สนั่นนารี
๔๔. ดร.อนุศาสน์ วรบูรณ์ภูมิสุข
๔๕. ดร.สุรพล พรหมกุล
๔๖. ดร.นิรัช เรื่องแสน
๔๗. ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี
๔๘. ดร.บรรพต แคไธสง
๔๙. ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

๒. ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตร์เจริญ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๓. รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยญา อภิบาลกุล
 ๔. รองศาสตราจารย์ ดร.บุญชม ศรีสะอาด
 ๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ทองศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ
 ๖. รองศาสตราจารย์ ดร.ประจิตร มหาหิง
 ๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สำเร็จ ยุรชัย
 ๘. รองศาสตราจารย์ ดร.ภมร ชันธหัตถ์
 ๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์
 ๑๐. รองศาสตราจารย์วิไลวัฒน์ กฤษณภูติ
 ๑๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ
 ๑๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์
 ๑๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान
 ๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง
 ๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก
 ๑๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมทวล บัวระภา
 ๑๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธ์
 ๑๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ ศิริกาญจนภรณ์
 ๑๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ คำศรี
 ๒๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ สุวรรณชัยรบ
 ๒๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรหมโคตร
 ๒๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด
 ๒๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประชา อินัง
 ๒๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี วิวาท์สุข
 ๒๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์
 ๒๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร
 ๒๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา ปาโนรัมย์
 ๒๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ บึงมูม
 ๒๙. ดร.วิเชียร แสนมี
 ๓๐. ดร.รัตนะ ปัญญาภา
 ๓๑. ดร.พิชญ์ บุญนิยม
 ๓๒. ดร.รุ่งนภา กิตติลาภ
 ๓๓. ดร.พงษ์ศักดิ์ ดรพินิจ
 ๓๔. ดร.ศักดิ์ชัย โพธิ์สัย
 ๓๕. ดร.วีระชาติ นิมอณรงค์
 ๓๖. ดร.สกุล อันมา
 ๓๗. ดร.บุญเลิศ ยองเพชร
- มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยพทุมธานี
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา

๓๘. ดร.สมศักดิ์ พันธุ์ศิริ
๓๙. ดร.อุดม ชัยสุวรรณ
๔๐. ดร.วิชัย ราชวงษ์
๔๑. ดร.วิจิตร แพงโสภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย